און נויט, די ביטערע צרות פון אלע זייטען האבען איהם געווארפע פון די פיס; דער עושר אבער האט פון גאר ניט געוואלט וויסען, פעסט האט ער זיך געהאלטען אין זיין קמיע — די ממתקים, געשפיגען קלעק אויף אלדינג וואס קעהר זיך ניט אן מיט דער מטבע, און געזונגען א ליעדעל וואס וועט תמיד בלייבען ניי, ביז די עבודה זרה וואס הייסט ממון וועט אין גאנצען ניט פערשווינדען ווערען. א ליעדעל וואס ווייזט אז "געלד איז די וועלט" און אז אויסער דעם איז גאר ניטא קיין בעסערס, נוצליכערס און הייליגערס.... ניט איין מאל האט שוין אין אזא לאגע דאס יודישקייט געהאלטען גאנץ שמאל, ניט איין מאל פלעגען שוין אמת'ע יודען מיינען אז ערגער קאן שוין גאר ניט זיין, אז דאס זענין טאקע גאר משיח'ס צייטען, — ווער עס האט זיך אבער געחאפט צו דער אלטער געשיכטע, דער האט באלד אבגעזוכט א טרעסט: פון די פארבלוטיגטע בלעטלעך האט ארויסגעקוקט א זיסע האפנונג, די שווארצע אותיות זענין געווארען ווי ליכטיגע שטערן, דאס פינסטערניש — קלענער, דאס הארץ — גרינגער, און דער פארזארגטער קאפ האט געפונען א תירוץ אויף אלע קשיות....

ניט אומזיסט האט דער יוד צוגעבונדען זיין געשיכטע צום הייליגען תורה'לע און פיהרט עס מיט זיך ארום טויזענדער יאהרען !.. די צייטען אנדערן זיך, אלדינג בעקומט איין אנדער פנים, נאר די שאלות פונ'ם לעבען בלייבען אלץ די אייגענע און פאדערן די זעלבע תירוצים.... דעם בעסטען תירוץ קאן אבער נאר ענטפערן איין ביכעל — דאס איז די "רייכע" געשיכטע פונ'ם "ארימען" פאלק, די אלטע לעבענסבעשרייבונג פונ'ם "יונגען" עביגען יודען....

אזוי קוקען מיר אויפ'ן תכלית פון געשיכטע און דאס בעוועגט אונז ארויס צוגעבען "די יודישע פאלקס געשיכטע" פאר עטליכע מיליאנען פון אונזערע ברידער וואס לייענען "יודיש", און אויב נאר איין פערפינסטערט אויג וועט זיך אברוהען מיט ליעבע אויף די הייליגע בילדער פון דער פערגאנגענהייט, אויב נאר איין שווער

הַאַרְץ וֶועמ אַ צִיטֶער טְהוּן פַאר פְרֵייד בַּא דִי זִיסֶע זִכְרוֹנוֹת פוּן אַ מָאל, אוּיב נָאר אַיין דָערשְׁלָאגֶענֶער קָאפּ וֶועט זִיךְ בֶּעפְרַייֶען פוּן דֶער שְׁרֶעקְלִיכֶער מָרָה שְׁחוֹרָה וָואס נֶעהמְט צוּ דֶעם בִּטָחוֹן אוּנ לָאזְט דֶעם מֶענְשֶׁען זִיךְ נִיט פֶערְטִיעֶפֶען אִין דֶער גְרוֹיסֶער חָכְמָה וָואס לִיגְט בֶּעהַאלְטֶען אִין לֶעבֶּענסְגַאנְג פוּן יֶעדֶער אוּמָה. — וֶועלִין מִיר זִיךְ פִיהלֶען גְלִיקְלִיךְ אוּנ נָאהֶענְט צוּ אוּנְזֶער צִיעל.

אדעססא

י. י. לערנער.

גָאר דִי אַלְטֶע צַייט.

עֶרְשְׁטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דָאס בַּאזֶעצֶען זִיךְ אוּנ וֶוערֶען אַ פָאלְק.

אַ לַאנְד, וָואס לִיעגְט בַּא'ם בְּרֶעג פוּנ'ם רוֹיטֶען יַם, וָואס הָאט אִין זִיךְ אִי הוֹיכֶע בֶּערְג, אִי טִיעפֶע טְהָאלֶען מוּז שַׁאפֶען בַּיי דִי מֶענְשֶׁען, וָואס וָואהְנֶען דָארְט, גָאר אֵיין אַנְדֶער מִין לֶעבֶּען, אוּנ וֶוען דָאס לַאנְד הָאט נָאךְ אַ פְרִישֶׁע, רֵיינֶע, וַוארְמֶע לוּפְט, רֶעגֶען וֶוען מֶען דַארְף, קֶעלְט אוּנ הִיטְץ צוּ דֶער צַייט, כִּמְעַט גָאר נִיט קֵיין טוּמַאנֶען אוּנ אַ גֶערָאטֶענִישׁ אִין פֵּירוֹת אוּנ תְבוּאָה, מוּז שׁוֹין דָאס לֶעבֶּען זַיין עֶפִּיס פוּן אַ הֶעכֶערֶער מַדְרֵגָה. וֶוער שְׁמִיעֶסְט נָאךְ וֶוען דָאס פָאלְק אִיז נָאךְ פוּן דִיא קִינְדֶערְשֶׁע יָאהְרֶען אוֹיפְגֶעצוֹיגֶען מִיט אַ גֶעפִיהל אַז עֶס אִיז בֶּעשַׁאפֶען גֶעוָוארֶען צוּ עֶפִּיס גְרוֹיס אוּנ דֶער מִיט אִיז עֶס אָבְּגֶעטְהֵיילְט פוּן אַלֶע אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער, אוּנ זַיינֶע פִיהְרֶער זוּכֶען מִיט אַלֶע כּחוֹת נָאךְ מֶעהְר אַיינְצוּוָוארְצֶעלן בַּיי אִיהם דָאס גֶעפִיהל אוּנ מַאכֶען דֶערְפוּן אַ פֶעסְטֶע אִיבֶּערְצַייגוּנְג, מוּז אַזַא פָאלְק בֶּעקוּמֶען זַיין אֵייגֶענֶעם כַאַרַאקְטֶער, וָואס וֶוערְט קֵיין מָאל נִיט פֶערְאֶנְדֶערְט.

אַזַא לַאנְד אִיז גֶעוֶועהן כְּנַעַן, וָואס מֶען רוּפְט עֶס אִיצְט פַּאלֶעסְטִינַא. אַ שְׁכֵינָה פוּן דָרוֹם זַייט נֶעבֶּען פֶענִיקְיֶען. דָאס מִיטֶעלְלֶענְדִישֶׁען יַם, אוּנ דָאס פָאלְק וָואס הָאט זִיךְ דָארְט בַּאזֶעצְט אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. עֶהְדֶער זֵיי זֶענִין גֶעקוּמֶען אַהִין, הָאבֶּען זֵיי אַ סַךְ נִסִים אִיבֶּערְגֶעלֶעבְּט. זִיבְּצִיג נְפָשׁוֹת זֶענִין זֵיי אִין גַאנְצֶען גֶעוֶועהן וֶוען אַ הוּנְגֶער הָאט זֵיי אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען פוּן כְּנַעַן, וואוּ זֵייעֶרֶע

עֶלְטֶערן הָאבֶּען גֶעוואוֹהנְט, קֵיין מִצְרַיִם. וואוּ זַיי הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין גֹשֶׁן. גֶעהַאט זֶעהר אַ פְרַיינְדְלִיכֶע אוֹיפְנַאהְמֶע אוּנ זִיךְ שְׁטַארְק פַארְמֶעהרְט. פוּן זִיבְּצִיג נְפָשׁוֹת אִיז גִיךְ אוֹיסְגֶעוואַקְסֶען זִיבְּצִיג מִשְׁפָּחוֹת, וָואס הָאבֶּען זִיךְ אַיינְגֶעטְהֵיילְט אִין צְוֶועלְף שְׁבָטִים. דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וָואלְטֶען שׁוֹין אוֹיף תָּמִיד גֶעבְּלִיבֶּען אִין מִצְרַיִם, וֶוען עֶס שְׁטֶעהְט נִיט אוֹיף אַ נַייעֶר מֶלֶךְ, וָואס הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאר זַיי מוֹרָא הָאבֶּען, טָאמִיר פַארְמֶעהרֶען זַיי זִיךְ צוּ פִיעל אוּנ וֶוערֶען צוּ שְׁטַארְק, אוּנ הָאט זַיי גֶעמַאכְט פַאר קְנֶעכְט. וָואס הָאבֶּען גֶעמוּזְט אַרְבֵּייטֶען מִיטְ'ן בִּיטֶערן שְׁוֵויס, טְרָאגֶען לֶעהְם אוּנ צִיעגֶעל אוּנ בּוֹיעֶן פִירַאמִידֶען אוּנ גַאנְצֶע שְׁטֶעדְט. דִי שְׁוֶוערֶע אַרְבֵּייט וָואלְט זַיי מִיט דֶער צַייט גֶעוֶועהְן אַזוֹי פַארְגְרֶאבְּט, אַז זַיי וָואלְטֶען גֶעוָוארֶען גְלַייךְ צוּ ווִילְדֶע חַיוֹת, וֶוען בַּיי דִי עֶלְטְסְטֶע פוּן זַיי לֶעבְּט נִיט דֶער זֵכֶר פוּן דִי הֵיילִיגֶע אָבוֹת, פוּן דֶעם פְרוּמֶען אוּנ פוּן גָאט אוֹיסְגֶעפְּרִיוּוטֶען אַבְרָהָם, פוּן זַיין גֶעלִיעבְּטֶען בֵּן יָחִיד יִצְחָק, פוּן זַיין עֶנִיקֶעל יַעֲקֹב, וָואס הָאט זִיךְ גֶענוּג אָנְגֶעלִיטֶען אוּנ בֶּעקוּמֶען אוֹיךְ דֶעם נָאמֶען יִשְׂרָאֵל, אוּנ עֶנְדְלִיךְ פוּן יוֹסֵף, וָואס הָאט גֶעטְהוּן אַזוֹי פִיעל גוּטֶס דֶעם לַאנְד מִצְרַיִם, נָאר וָואס מֶעהְר פְרִישֶׁער דֶעם זֵכֶר פוּן דֶעם אַלֶעמֶען אִיז בַּיי זַיי גֶעוֶועהְן אִין הַארְצֶען, מֶעהְר הָאבֶּען זַיי גֶעקְרֶעכְצְט אוּנְטֶער דֶעם יָאךְ פוּן שְׁקְלַאוֶועריי אוּנ פוּן דֶעם וֶועטְהִיג וָואס מֶען הָאט זַיי בֶּעצָאהלְט מִיט אַזָא אוּנְדַאנְקְבַּארְקֵייט.

אִינְאֵיינֶעם מִיט דֶעם זֵכֶר הָאט אוֹיךְ גֶעטְלִיעֶט בַּיי זַיי אַ פוּנְק פוּן אֱמוּנָה אִין אַ גָאט וָואס הָאט בֶּעשַׁאפֶען הִימֶעל אוּנ עֶרְד אוּנ אַלְדִינְג וָואס אִיז דָארְט דָא, וָואס אִיז אַלֵיין גֶערֶעכְט אוּנ בֶּעשִׁיצְט דִי גֶערֶעכְטִיגְקֵייט אוּנ אִיז נִיט אַזוֹי ווִי דִי אָבְּגָאטֶער „אֱזִירִים” אוּנ „אִיזִים”, אָדֶער אַנְדֶערֶע רִינְדֶער, בָּאק אוּנ קֶעץ, וָואס דִי מִצְרִים הָאבֶּען צוּ זַיי גֶעדִיעֶנְט. אוּנ וֶוען דֶער פוּנְק הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ בִּיסֶעל זִיךְ אוֹיסְצוּלֶעשֶׁען בַּא פִיעלֶע, וָואס צוּ לִיעב דֶער שְׁקְלַאוֶועריי הָאבֶּען זַיי פַארְגֶעסֶען וֶוער זַיי זֶענֶען אוּנ פוּן וַואנֶען זַייא קוּמֶען אַרוֹיס, אִיז דָאךְ גֶעוֶועהְן אַ קְלֵיינֶער טְהֵייל, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דֶער שֵׁבֶט לֵוִי, וָואס הָאט זִיךְ פֶעסְט גֶעהַאלְטֶען אִין דֶער אַלְטֶער יְרוּשָׁה פוּן דִי אָבוֹת. פוּן דֶעם שֵׁבֶט זֶענֶען אוֹיךְ אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען דִי צְווֵיי בְּרִידֶער, קִינְדֶער פוּן עַמְרָם אוּנ יוֹכֶבֶד, וָואס הָאבֶּען נִיט דֶערְלָאזְט דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל זָאלֶען זִיךְ אִין גַאנְצֶען אָבְּרַייסֶען פוּן זַייעֶר גָאט אוּנ הָאבֶּען מִיט זַיין לִיכְטִיגֶער שַׁיין בֶּעלַייכְטֶעט דָאס פִינְסְטֶערְנִישׁ. דֶער יוּנְגֶערֶער אִיז גֶעוֶועהְן מֹשֶׁה, דֶער עֶרְשְׁטֶער נָבִיא אוּנ דֶער גְרֶעסְטֶער פָאלְקְסלֶעהרֶער, וָואס בַּיי אַלֶע זַיינֶע מַעֲלוֹת הָאט זִיךְ קֵיינֶער מִיט אִיהם נִיט גֶעקָאנְט פֶערְגְלַייכֶען אִין עֲנִיווּת. דֶער עֶלְטֶערֶער בְּרוּדֶער אַהֲרֹן הָאט גֶעקָאנְט שֶׁאנֶער רֶעדֶען. נָאר אוּמְזִיסְט הָאבֶּען זַיי בֵּיידֶע גֶעאַרְבֵּייט בַּיי פַּרְעהֹן

עֶר זָאל אַרוֹיסלָאזֶען זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער פוּן מִצְרַיִם. עֶרְשְׁט אַז דִי מִצְרִים הָאבֶּען גֶע־
הַאפְּט גוּטֶע עֶטְלִיכֶע קְלֶאפּ אוּנ עֶס זֶענֶען אוֹיף זֵיי גֶעקוּמֶען דִי צֶעהן מַכּוֹת, הָאט
מֶען זֵיי עֶרְלוֹיבְּט צוּ פֶערלָאזֶען דָאס לַאנְד. דֶער אַרוֹיסְגַאנְג פוּן מִצְרַיִם הָאט מִיט
אַ מָאל גֶעמַאכְט פוּן קְנֶעכְט אַ פָאלְק אוּנ דָאס נַייֶע לֶעבֶּען פוּן דֶעם פָאלְק אִיז גֶע־
וֶועהן פוּל מִיט וואוּנְדֶער: דָאס שְׁפַּאלְטֶען פוּן דֶעם יַם סוּף. דָאס אַרוּמְדְרֶעהֶען
זִיךְ פִיערְצִיג יָאהר אִין דֶער מִדְבָּר, ווּאוּ מֶען הָאט מוֹרָא גֶעהַאט אִיבֶּער דִי פַיינְד
צוּ גֶעהֶען מִיט אַ גְלַייכֶען וֶועג. דִיא הֵיילִיגֶע תּוֹרָה וָואס אִיז גֶעגֶעבֶּען גֶעוָוארֶען
אוֹיפְן בַּארג סִינַי, דֶער יוּנְגֶער דוֹר, וָואס אִיז אִין דֶער צַייט אוּנְטֶערְגֶע־
וואקְסֶען אוּנ אִיז אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶעוָואהנְט גֶעוָוארֶען פוּן אַלֶע פֶעהלֶער פוּן דֶעם
אֶלְטֶערן דוֹר, — דָאס אַלְדִינְג הָאט אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט פוּן דִי גֶעוֶועזֶענֶע קְנֶעכְט
אַ פְרַיי פָאלְק, וָואס הָאט זִיךְ מִיט זַיין אֵייגֶענֶעם כֹּחַ צוּגֶעשְׁלָאגֶען צוּ דֶער אַלְטֶער
הֵיים. צוּם לַאנְד כְּנַעַן.

נָאךְ דֶעם טוֹיט פוּן מ שֶׁ ה, וָואס זַיין קֶבֶר אִיז גֶעבְּלִיעבֶּען נִיט בֶּעקֶענְט, כְּדֵי
דָאס פָאלְק זָאל אִיהם נִיט מַאכֶען פַאר אַ גָאט אָדֶער אֵיין אָבְּגָאט, הָאט זַיין תַּלְמִיד
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן, אַרִיבֶּערְגֶעפִיהְרְט דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִיבֶּער דֶעם יַרְדֵן אוּנ מֶען הָאט
אָנְגֶעהוֹיבֶּען נָאהנְטֶער זִיךְ צוּצוּרִיקֶען אוּנ אַרְבֵּייטֶען מֶע זָאל קָאנֶען אָבְּנֶעהמֶען דָאס לַאנְד
כְּנַעַן. דֶער נִצָּחוֹן אִיבֶּער דִי צְוֵויי מְלָכִים, סִיחוֹן אוּנ עוֹג, פוּן דֶער זַייט יַרְדֵן, הָאט
גֶעשְׁטַארְקְט דָאס פָאלְק, עֶס זָאל זִיךְ מִיט מֶעהר הֵשֶׁק נֶעהמֶען אַרוֹיסְטְרַייבֶּען דִי
פֶעלְקֶער וָואס הָאבֶּען גֶעוָואהנְט פוּן יֶענֶער זַייט. דָאס בַּאזֶעצֶען זִיךְ אִין לַאנְד אִיז אָבֶּער
גֶעקוּמֶען אַ סַךְ שְׁוֶוערֶער וִוי דָאס אַיינְנֶעהמֶען. וָואס אִיז דַוְקָא גְרִינְגֶער גֶעוֶועהן, וַוייל
דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל זֶענֶען גֶעוֶועהן גְרֶעסֶער אִין דִי צָאהל פוּן דִי קְלֵיינֶע פֶעלְקֶערְלִיךְ, וָואס
מֶען הָאט בֶּעדַארְפְט מִיט זֵיי הָאבֶּען צוּ טְהוּן. דָאס לַאנְד כְּנַעַן אִיז דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן
צוּשְׁטִיקֶעלְט אִין דִי הֶענְד פוּן אֵיין אוּנ דְרַייסִיג מְלָכִים. וָואס יֶעדֶער הָאט גֶעהַאט צוּ
שַׁאפֶען אִיבֶּער אַ שְׁטָאדְט מִיט אַ פְלַאץ אַרוּם אוּנ אֵיינֶער מִיטְן אַנְדֶערן הָאבֶּען
שְׁטֶענְדִיג גֶעקְרִיעגְט. בַּא אַזַא לַאגֶע, אַז עֶס הָאט זִיךְ נָאךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶערֶען פוּן
וַוייטֶענס וָואס פַאר אַ גְרוֹיס פָאלְק עֶס גֶעהט פוּן מִצְרַיִם, וָואס פַאר אַ פְּסַק עֶס הָאבֶּען
גֶעהַאפְּט דִי מַלְכֵי אֱמוֹרִי פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן אוּנ מִיט וָואס פַאר אַ בִּטָחוֹן גָאבִים אוֹיף
אַ גָאט אִיז דָאס פָאלְק מְנַצֵּחַ אוּנ קוּמְט אַלֶע מָאל נֶאהנְטֶער. אִיז גָאר קֵיין וואוּנְדֶער
נִיט וָואס אוֹיף אַלֶע אִיז גֶעפַאלֶען אַ שְׁטַארְקֶער פַּחַד אוּנ דִיא אַיינְוואוֹהנֶער פוּן פִיער
שְׁטֶעדְט, וָואס מֶען הָאט זֵיי גֶערוּפֶען אַ נְשֵׁי גִבְעוֹן, הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין אוּנְטֶערְגֶעגֶעבֶּען
אוּנ גֶעוָוארֶען שְׁקְלָאוֶוען. אַזוֹי הָאבֶּען דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַיינְגֶענוּמֶען פִיעל קְלֵיינֶע

פֶאלְקֶער אוּנ מְלָכִים אִין כְּנַעַן אוּנ הָאבֶּען אָנְגֶעהויבֶּען הֶערְשֶׁען אִין דֶער מִיט פוּנ'ם לַאנְד אוּנ אויךְ אִין דָרוֹם זַייט. רִיקֶען זִיךְ וַוייטֶער קֵיין צָפוֹן זַייט — אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן אַ בִּיסֶעל שְׁוֶוערֶער. ווייל דָארְט זֶענֶען דִיא אַיינְוָואהנֶער גֶעוֶועהן זֶעהר שְׁטַארְק אוּנ הָאבֶּען גֶעהַאט גֶענוּג כְּלֵי זַיין, וָואס אִיז נָאר גֶעוֶועהן אִין יֶענֶער צַייט. עֶס וָואלְט אֲפִילוּ דָאס אויךְ גֶעקָאנְט גֶעְרָאטְהֶען, וֶוען דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַאלְטֶען זִיךְ אֵיינְס; עֶטְלִיכֶע שְׁבָטִים הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער אָבְּגֶעזָאגְט פוּן וַוייטֶער מִלְחָמָה פִיהרֶען אוּנ הָאבֶּען אַרויסְגֶעלָאזְט דִי שְׁוֶוערְד פוּן דֶער הַאנְד, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען זִיךְ שׁוֹין אָבְּרוּהֶען אויף דֶעם שְׁטִיקֶעל עֶרְד, וָואס זֵיי הָאבֶּען דֶערְוַוייל פֶערְהַאפְּט.

דֶער עֶרְשְׁטֶער אִיז אַרויסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען דֶער שֵׁבֶט יוֹסֵף, וָואס הָאט זִיךְ בַּאלְד צוּ־טְהֵיילְט אויף צְווֵיי שְׁבָטִים: אֶפְרַיִם אוּנ מְנַשֶּׁה. זֵייא זֶענֶען בֵּיי זִיךְ גָאר גֶעהויבֶּען גֶעוֶועהן אוּנ הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר מֶעהר מְיוּחָסִים, ווייל יוֹסֵף אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אִין מִצְרַיִם אויף גָאר אַ הויכֶער מַדְרֵגָה אוּנ פוּן זֵיי אִיז טַאקִי אַרויסְגֶעקוּמֶען יְהוֹשֻׁעַ. דֶער אִיצְטִיגֶער פִיהרֶער פוּנ'ם פָאלְק. דַארִיבֶּער הָאבֶּען זֵיי זִיךְ צוּגֶענוּמֶען דָאס בֶּעסְטֶע שְׁטִיק לַאנְד, צְווִישֶׁען דִי מִיטֶעלְסְטֶע בֶּערְג. בַּא דֶער שְׁטָאדְט שְׁכֶם, וָואס לִיגְט אִין אַ טְהָאל, צְווִישֶׁען צְווֵיי בֶּערְג גְּרִזִים אוּנ עֵיבָל, וָואס אִיז גֶעוֶועהן דִי גֶעבֶּענְטְשְׁטֶע גֶעגֶענְד אִין גַאנְצֶען לַאנְד אוּנ הָאט גֶעדַארְפְט וֶוערֶען דִיא הויפְּט־שְׁטָאדְט פוּן כְּנַעַן; עֶס אִיז זֵיי אָבֶּער נָאךְ קַארְג גֶעוֶועהן אוּנ אַזוֹי ווִי זֵיי הָאבֶּען גֶעוואוּקְסְט אַז זֵיי הָאבֶּען אַזָא צַד ווִי יְהוֹשֻׁעַ אִין דֶער מִשְׁפָּחָה, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אָנְגֶעהויבֶּען פַאר אִיהם צוּ קְלָאגֶען אַז דִי צָאהל זַייעֶרֶע אִיז צוּ גְרוֹים. אַז עֶס אִיז זֵיי עֶנְג אוּנ אַז זֵיי וָואלְטֶען בֶּעדַארְפְט נֶאטְהִיג הָאבֶּען נָאךְ דָאס פֶעטְטֶע שְׁטִיקֶעלֶע עֶרְד, וָואס צִיהט זִיךְ פוּן הַר אֶפְרַיִם בִּיז צוּם בַּארְג תָּבוֹר. יְהוֹשֻׁעַ הָאט אָבֶּער נִיט גֶעקוּקְט אויף דֶעם וָואס דָאס זֶענֶען זַיינֶע קְרוֹבִים. עֶר הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט נִיט ווִיסֶענְדִיג אוּנ הָאט זֵיי גֶעזָאגְט: אַז אִיהר זֶענְט יוֹא אַזוֹי פִיעל, קָאנְט אִיהר אַייךְ אָבְּנֶעהמֶען דִי בֶּערְג אוּנ דֶעם וַואלְד, וָואס אִיז דָארְט. אַז יְהוֹשֻׁעַ אִיז זֵיי אַזוֹי אָבְּגֶעפָאהרֶען, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ שׁוֹין גֶעמוּוט בֶּעגְנִיגֶען מִיט דֶעם וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט אוּנ זֵיי זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען אויף דֶעם אֵייגֶענֶעם אָרְט.

קוּקֶענְדִיג אויף דֶעם שֵׁבֶט יוֹסֵף, הָאבֶּען אַנְדֶערֶע שְׁבָטִים אויךְ דָאס אֵייגֶענֶע גֶעטְהוּן, אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶעזוּכְט אֶרְטֶער וואו זֵיי זָאלֶען קָאנֶען בְּלַייבֶּען. פִיער שְׁבָטִים הָאבֶּען זִיךְ צוּשְׁפְּרֵייט אִין דָרוֹם אוּנ אִין מַעֲרָב זַייט, אוּנ פִיער הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט וַוייטֶער קֵיין צָפוֹן זַייט. דִי שְׁבָטִים יִשָּׂשכָר, זְבוּלוּן, אָשֵׁר אוּנ נַפְתָּלִי זֶענֶען נִיט גֶעוֶועזֶן אַזוֹי אִיבֶּערְגֶעשְׁרָאקֶען ווִי אַנְדֶערֶע אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אַ שְׁטַארְקֶען רוּק גֶעטְהוּן בִּיז

צום טהאל יזרעאל. א טהייל זענין דארט געבליעבען אונ די איבריגע האבען דערגרייכט רמה, וואס איז ביי דער דרום זייט פון דעם הויכען בארג לבנון. דא איז מען אבער געבליבען שטעהן, ווייל האלטען מלחמה מיט דיא כנענים, וואס האבען געהאט אייזערנע רייטוואגען אונ אנדערע בעסטע קריעגסמיטעל, האט מען זיך ניט געפיהלט אין כח. דער שבט יששכר איז צופריעדען געוועהן וואס ער האט געפונען א וואהל פלאץ מיט פאשע פאר די בהמות, האט ער זיך אונטערגעגעבען די כנענים אונ האט געדאנקט גאט וואס מען לאזט איהם צו רוה. דעם שבט זבלון באנגעגען איז געראטהען זיך צוצושלאגען ביז רמה אונ ניט ווייט פונ'ם בארג תבור אויסבייסען ביי די כנענים א גוט שטיקעל ערד. דיא איבריגע צוויא שבטים, אשר אונ נפתלי, איז עס שוין שווערער אנגעקומען זיך צו געפינען א מקום מנוחה, ווייל זיי האבען געראד אנגעטראפען אויף א זעלכע כנענים וואס האבען פארשטאנען ווי אזוי זיך צו וועהרען אונ בעזאנדערס האט זיך א קעגענגעשטעלט יבין דער מלך כנען חצור. וואס עטליכע קליינע קאניגע זענין איהם געקומען צו הילף, אז זייא האבען דאס דערזעהן, האבען זיי באלד געשיקט בעטען יהושע'ן אונ צווישען דיא איבריגע שבטים האט זיך נאך אזוי פיעל געפונען אחדות, אז זיי זענין באלד געלאפען העלפען זייערע ברידער מיט גרויס גבורה אז יהושע מיט זיין חיל איבערגעפאלען די כנענים אונ באם וואסער מרום האבען זיי געהאט א גוטע מפלה. דעמאלט האבען זיך דיא שבטים אשר אונ נפתלי בעפעסטיגט אויף דער ערד אונ זענין געבליבען זיצען בא דער גרעניץ, וואס האט זיי פון צפון זייט אבגעטהיילט פון אנדערע לאנדער.

אין דער אייגענער צייט האבען זיך אנדערע פיער שבטים אבגעזונדערט, דורך זייער איינענער קראפט, ערטער אין דרום-זייט. דעם קליינעם שבט בנימין האבען זיינע נאהענטע קרובים פונ'ם שבט יוסף אבגעגעבען א שמאל אונ ניט געראטהען שטיק ערד, וואס האט פריהער געהערט צו די גבעונים, אונ אליין ווייטער געהען איז איהם זעהר שווער געוועהן, אט פונקט אין דער מיט פונ'ם לאנד האבען זיך געפונען די יבוסים, וואס מען האט צו זיי ניט געקאנט צוטרעטען איבער דער פעסטונג ציון, וואס האט זיי געשיצט, אונ די פעלקער צום ים צו, זענין אויך געוועהן גוט בעוואפענט אונ מען האט ניט געטארט מיט זיי זאטשעפען. דעריבער האבען זיך די איבריגע שבטים געמוזט באזעצען נאר אין דרום אונ אין מעריב-זייט אונ דער גרעסטער חלק איז אנגעקומען דעם שבט יהודה, וואס האט זיך געקעבענט אין צאהל אונ אין כח פאר'ן עלטסטען אונ האט געהאלטען דעם שבט שמעון אונטער זיינע פליעגעל.

דֶער אֶרְגסְטֶער גוֹרָל אִיז גֶעפַאלֶען אוֹיפֶן שֵׁבֶט דָן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן גַאנְץ קְלֵיין אוּנ הָאט זִיךְ, ווִי עֶס שַׁיינְט, אֲפִילוּ נִיט גֶעקֶאנְט צוּשְׁלָאגֶען צוּ אֵיין אֶלְטֶערן שֵׁבֶט וָואס זָאל אִיהם שִׁיטְצֶען. עֶר הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען נֶעבֶען שֵׁבֶט אֶפְרַיִם, נָאר אַזוֹי ווִי זַיי זֶענֶען נִיט גֶעוֶועהן קֵיין מִילְדֶע מְחוּתָּנִים הָאבֶּען זַיי אִיהְם קוֹים אָבְּגֶעשְׁפַּארְט בַּא זִיךְ אַ קְלֵיין פְּלַאץ, וואוּ עֶר הָאט זִיךְ נָאר נִיט גֶעקֶאנְט רִיהְרֶען. דִיא בְּנֵי דָן הָאבֶּען הִשְׁתַּדְלוּת גֶעהַאט זִיךְ צוּ בַּאזֶעצֶען אִין טְהָאל שָׁרוֹן בִּיז צוּם יַם, נָאר פוּן אֵיין זַייט הָאבֶּען זַיי נִיט דֶערְלָאזְט דִיא שְׁטַארְקֶע אֱמוֹרִים. אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאבֶּען זַייא גֶעטְרִיעבֶּען טַאקִי אֵיינֶענֶע, דִיא שְׁבָטִים אֶפְרַיִם אוּנ בִּנְיָמִין, בִּיז זַייא הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט אִין גַאנְצֶען אַוֶועקְלָאזֶען אוּנ אָבְּזוּכֶען אֵיין אָרְט נָאר וַוייט אִין צְפוֹן־זַייט. דִיא שְׁבָטִים רְאוּבֵן אוּנ גָד הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ גָאר פְּרִיהֶר בַּאזֶעצְט פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן.

פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבְּען זִיךְ אַזוֹי בִּיסְלֶעךְ־וַויים דִיא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַיינְגֶענוּמֶען דֶעם גְרֶעסְטֶען טְהֵייל פוּנ'ם לַאנְד, אוּנ נִיט נָאר אַ סַךְ דוֹרוֹת שְׁפֶּעטֶער, נָאר אֲפִילוּ אִין יֶענֶער צַייט, הָאט עֶס גֶעמוּזְט אוֹיסְזֶעהְן נָאר ווִיא אַ נֵס. עֶס אִיז נָאךְ קֵיין פוּנְפְצִיג יָאהר נִיט אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען זַייט דִי מְרַגְּלִים, וָואס מֶען הָאט גֶעשִׁיקְט אוֹיסְזֶעהְן דָאס לַאנְד, זֶענֶען צוּרִיק גֶעקוּמֶען מִיט אַ גֶעוַואלְד אַז זַיי הָאבְּען גֶעזֶעהְן פַאר זִיךְ רִיזֶען, מָרָה נֶפֶשׁ'נִיקֶעס, אוּנ פְּלִיצִים אִיז גָאר אוֹיף דִיא גִבּוֹרִים אָנְגֶעפַאלֶען אַזַא שְׁרֶעק, אַז פִיעל פוּן זַיי הָאבְּען אַלֵיין אַנְגֶעבּוֹיגֶען דִי קֶאפּ אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע עַקְשָׁנִים הָאבֶּען גֶעמוּזְט מִיט חֶרְפָּה אוּנ בּוּשָׁה אַנְטְלוֹיפֶען. דָאס הָאט בַּאם פָאלְק אַלֵיין אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייטֶעט אֵיין אִיבֶּערְצַייגוּנְג אַז טַאקִי נָאר גָאט הַאלְט פַאר אִיהם מִלְחָמָה אוּנ פַארְדְרֶעהט דִי מוֹחוֹת פוּן דִי שׂוֹנְאִים, אוּנ מִיט שֶׁאנֶע קְלִינְגֶענְדִיגֶע לִיעדֶער הָאבֶּען דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פֶערְהַאתְמֶעט בַּיי זִיךְ אִין הָאָרֶץ דֶעם זִכָּרוֹן פוּן זַייעֶר אַרוֹיסְגַאנְג פוּן מִצְרַיִם, פוּנ'ם שְׁלֶעפֶּען־זִיךְ אִין דֶער מִדְבָּר אוּנ פוּנ'ם אַרַיינְקוּמֶען קֵיין כְּנַעַן.

נָאר וֶוען אֲפִילוּ גָאר דִי אָרֶעמְסְטֶע שְׁבָטִים, שִׁמְעוֹן אוּנ דָן, הָאבֶּען קָארְט גֶעהַאט יֶעדֶער וָואס נִיט אִיז פַאר אַ פְּלַאץ, אִיז דֶער שֵׁבֶט לֵוִי גֶעבְּלִיבֶּען אִין גַאנְצֶען אִין דְרוֹיסֶען, וַוייל מֹשֶׁה: וָואס הָאט גֶעוָואלְט אַז דִי לְוִיִּם זָאלֶען דִינֶען גָאט בֶּאֱמֶת אוּנ זָאלֶען נִיט זַיין ווִיא דִיא כֹּהֲנִים פוּן מִצְרַיִם וָואס פְלֶעגֶען אָנְקְלוֹיבֶּען גְרִידֶעס גָאלד, הָאט אַנְגֶעזָאגְט זַיי זָאלֶען זִיךְ נִיט אָבְּגֶעבֶּען מִיט קֵיין וֶועלְט זַאכֶען אוּנ לֶעבֶּען גָאר פוּן מַעֲשֵׂר. צוּם אָנְהֵייבּ אִיז זַייעֶר בֶּעשְׁטִימְט אָרְט גֶעוֶועהְן אִין גִלְגָל, צְווִישֶׁען יַרְדֵן אוּנ יְרִיחוֹ, דָא'רְט אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אַ גֶעצֶעלְט מִיט צְוֵויא לוּחוֹת

אונ דָארְט פְלֶעגְט מֶען מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת. נִיט לַאנְג: הָאט אָבֶער גִלְגָל, וָואס אִיז גֶעלֶעגֶען אַ בִּיסֶעל אִין אַ זַייט. גֶעקֶאנְט בְּלַייבֶען דֶער מִיטֶעלפּוּנְקְט: אַז דָאס פָאלְק הָאט בֶּעקוּמֶען מֶעהְר הֶזְקוֹת. אוּנ דִיא שְׁבָטִים רְאוּבֵן אוּנ גָד הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ אִיבֶּער־גֶעצוֹיגֶען אַ הֵיים פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן. הָאט מֶען גֶעמוּזְט אוֹיסְקְלוֹיבֶּען אֵיין אַנְדֶער אָרְט פַאר דֶעם גָאטֶעסדִינְסְט, אוּנ אַזוֹי וִוי דֶער שֵׁבֶט אֶפְרַיִם הָאט שְׁטֶענְדִיג זִיךְ גֶעהַאלְטֶען פַאר׳ן גְרֶעסֶערן מְיוּחָס, אִיז דֶער גוֹרָל מִן הַסְּתָם גֶעפַאלֶען אוֹיף דֶער שְׁטָאדְט שִׁ י ל ה, וָואס הָאט גֶעהֶערְט צוּ דֶעם שֵׁבֶט. אַהִין הָאט מֶען אִיבֶּערְגֶעפִיהְרְט דִיא לוּחוֹת אוּנ דָארְט הָאט מֶען גֶעשְׁטֶעלְט אַ מִזְבֵּחַ, וואו עֶס פְלֶעגֶען בְּרֶענְגֶען קָרְבָּנוֹת גְרֶעסְטֶענְטְהֵיילְס דִיא נָאהִינְטֶע שְׁבָטִים אֶפְרַיִם, מְנַשֶּׁה אוּנ בִּנְיָמִין. דָארְט הָאט אוֹיךְ שְׁפֶּעטֶער גֶעוָואהְנְט דֶער כֹּהֵן פִּ נְ חָ ס בֶּ ן אֶ לְ עָ זָ ר אוּנ דָארְט פְלֶעגֶען זִיךְ אוֹיפְהַאלְטֶען פִיעל כֹּהֲנִים אוּנ לְוִיִם, הָאטְ׳שׁ נִיט וֶוענִיג פוּן זֵיי הָאבֶּען זִיךְ צוּ־שְׁפְּרֵייט צְווִישֶׁען אַלֶע אַנְדֶערֶע שְׁבָטִים אִין גַאנְצֶען לַאנְד.

זוּרְךְ דִיא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָאט כְּנַעַן בֶּעקוּמֶען נִיט נָאר אֵיין אַנְדֶער נָאמֶען, נָאר אוֹיךְ אֵיין אַנְדֶער כַאַרַאקְטֶער. עֶס הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֵייסֶען „אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל“, דִיא הֵיילִיגֶע עֶרְד, דִיא יְרוּשָּׁה פוּן גָאט. דֶער אֵייבֶּערְשְׁטֶער הָאט גֶעוָואלְט אַז דָאס לַאנְד אַלֵיין זָאל שׁוֹין אַיינְפְּלִיסֶען זַיינֶע קִינְדֶער אַ לִיעבְּשַׁאפְט צוּ יוֹשֶׁר אוּנ מוּסָר, זֵיי זָאלֶען גֶעדֶענְקֶען אַז נָאר מִיט מַעֲשִׂים טוֹבִים קֶאנֶען זֵיי דֶערְהַאלְטֶען דֶעם כָּבוֹד אוּנ דֶעם גְלַאנְץ פוּן דֶער עֶרְד, וָואס גָאט מִיט זַיין חֶסֶד הָאט זִיא זֵייא גֶעגֶעבֶען אַ מַתָּנָה. דִיא עֶרְד הָאט אוֹיסְגֶעשְׁפִּיגֶען דִי פְרִיהְרִיגֶע אַיינְוואוֹינֶער, וַוייל זֵיי הָאבֶּען זִיךְ שְׁטַארְק פַארְזִינְדִיגְט מִיט דְרַיי זַאכֶען: מִיט רְצִיחָה, זְנוּת אוּנ עֲבוֹדָה זָרָה. דֶערְפַאר אִיז דִי עֶרְד גֶעוָוארֶען הֵיילִיג אוּנ דֶער הִימְלִישֶׁער פָאטֶער הָאט דִיא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גֶעמַאכְט פַאר שְׁלוּחִים זֵיי זָאלֶען אָפְּהִיטֶען דָאס הֵיילִיגְקֵייט עֶבִּיג.

אָבֶּער נִיט דָאס גַאנְצֶע לַאנְד אִיז צוּטְהֵיילְט גֶעוָוארֶען צְווִישֶׁען דִיא שְׁבָטִים. פִיעל עֶרְטֶער זֶענִין נָאךְ גֶעבְּלִיעבֶּען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן דִיא פְרִיהְרִיגֶע אַיינְוָואהְנֶער; אַ בִּיסֶעל אִיז אִין דֶעם שׁוּלְדִיג גֶעוֶועהן דָאס אַלְטְקֵייט פוּן יְהוֹשֻׁעַ׳ן. וָואס אִיז בַּיי דִי לֶעצְטֶע יָאהְרֶען נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי פְרִישׁ וִוי מֹשֶׁה אוּנ הָאט גֶעמוּזְט דִיא שְׁוֶוערְד אַרוֹיסְלָאזֶען פוּן דֶער הַאנְד. נָאר נָאךְ מֶעהְר הָאבֶּען עֶס גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ דִיא שְׁבָטִים אֶפְרַיִם אוּנ מְנַשֶּׁה, וָואס זֶענֶען זֶעהְר צוּפְרִיעדֶען גֶעוֶועהן וָואס זֵיי אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי בֶּעסְטֶע עֶרְד אוּנ הָאבֶּען נִיט גֶעלָאזְט מֶעהְר מִלְחָמָה הַאלְטֶען. אַזוֹי אִיז זִיךְ יֶעדֶער שֵׁבֶט גֶעוָוארֶען אַ בַּעַל הַבַּיִת פַאר זִיךְ אוּנ מִיט אֵייגֶענֶע כֹּחוֹת הָאט שׁוֹין קֵיין גֶער נִיט גֶעקֶאנְט רֶעכְנֶען עֶס זָאל גֶערָאטְהֶען אָנְצוּהֵייבֶּען אַ קְרִיעג.

דֶערפַאר אִיז גֶעבְּלִיבֶּען נִיט בַּייא דִיא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִי גַאנְצֶע שְׁטְרֶעקֶע בַּא'ם יַם פוּן עַזָה, אָדֶער נַחַל מִצְרַיִם, בִּיז עַכּוֹ. דָאס שְׁטִיק לַאנְד פוּן עַכּוֹ בִּיז צוֹר אוּנ צִידוֹן אִיז שְׁפֶּעטֶער אוֹיךְ נִיט אַרוּנְטֶער אוּנְטֶער זֵייעֶר מֶמְשָׁלָה: דִיא צָפוֹן־זַייט הָאט גֶעהֶערְט צוּ דִיא פְּהֶענִיקְיֶער. אוּנ דִיא דָרוֹם־זַייט – צוּ דִיא פְּלִשְׁתִּים. אַזוֹי הָאבֶּען פִיעל שְׁבָטִים גֶעמוּזְט זַיין נָאר נָאהֶענְטֶע שְׁכֵנִים מִיט דִי גֶעצֶענְדִיעֶנֶער. אָדֶער טַאקִי וָואהְנֶען צְווִישֶׁען זֵיי אוּנ דִיא יְבוּסִים זֶענִין גֶעוֶועהן וִוי אַ וַואנְד, וָואס הָאט אָבְּגֶעשֵׁיידְט דִיא שְׁבָטִים פוּן יְהוּדָה אוּנ שִׁמְעוֹן, וֶועלְכֶע הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט אִינְאֵיינֶעם מִיט אַזֶעלְכֶע ווִילְדֶע פֶאלְקֶער, וָואס פְלֶעגֶען אִיבֶּערלִיגֶען אוֹיף דִיא וֶועגֶען בַּאבֶּעוֶוען מֶענְשֶׁען.

יְהוֹשֻׁעַ'ס שִׂמְחָה, וָואס עֶר הָאט דֶערְלֶעבְּט צוּ זֶעהֶען וִויא עֶס אִיז מְקוּיָם גֶעוָוארֶען דִיא הַבְטָחָה פוּן גָאט, אַז עֶר וֶועט זַיינֶע קִינְדֶער אַריינְפִיהְרֶען קֵיין כְּנַעַן אִיז אִיהְם פַארְן טוֹיט פַארְשְׁטֶערְט גֶעוָוארֶען, ווַייל נָאר אֵיין הֶעלְפְט פוּנ'ם לַאנְד אִיז אַרַיין צוּ זֵיי אִין דִי הֶענְד אַרַיין אוּנ עֶר הָאט מוֹרָא גֶעהַאט טָאמִיר מַאכֶען דִי שׂוֹנְאִים יַד אַחַת אוּנ מֶען צוּשְׁטֶערְט מִיט אַ מָאל זַיין גַאנְצֶע אַרְבֵּייט. עֶס הָאט אִיהְם נָאךְ גֶעמוּזְט מֶעהְר וֶועה טְהוּן, וֶוען עֶר הָאט זִיךְ דֶערְמָאנְט, אַז עֶר הָאט נִיט קֵיינֶעם וֶועמֶען אִיבֶּערצוּגֶעבֶּען דִיא קָאמַאנְדֶע, אַז עֶס אִיז נִיטָא אַזַא פִיהְרֶער, וָואס אַלֶע שְׁבָטִים זָאלֶען פַאר אִיהְם דֶרֶךְ אֶרֶץ הָאבֶּען, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דֶער שְׁטָאלְצֶער שֵׁבֶט אֶפְרַיִם. אַזוֹי אִיז יְהוֹשֻׁעַ גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט זַיין פָאלְק אֵיין אֵיינְצִיגֶע יְרוּשָׁה – דָאס אִיז דִיא הָאפְנוּנְג, אַז מִיט דֶער צַייט וֶועט דָאס לַאנְד אִין גַאנְצֶען בְּלַייבֶּען זַיינְס. דִיא שְׁבָטִים זֶענִין דֶערְמָאלְט גֶעוֶועהן אִין אַזַא צוּדְרֶעהְטֶען מַעֲמָד, אַז זֵיי הָאבֶּען אֲפִילוּ נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען וֶועמֶען זֵייא הָאבֶּען פֶערְלָארֶען. זֵיי הָאבֶּען אִיהְם נִיט בֶּעווֵיינְט אוּנ נִיט אַזוֹי גִיךְ זִיךְ גֶעכַאפְּט צוּ עֶרְפִילֶען דִי הָאפְנוּנְג, מִיט וֶועלְכֶער יְהוֹשֻׁעַ הָאט צוּגֶעמַאכְט דִיא אוֹיגֶען.

מֶען טָארְף נִיט פֶערְגֶעסֶען, אַז ווִי פִיעל פֶאלְקֶער עֶס הָאבֶּען גֶעוָואהְנְט צְווִישֶׁען דִיא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אָדֶער אַרוּם זֵיי, זֶענִין זֵיי אַלֶע גֶעוֶועהן זֵיי דַם־שׂוֹנְאִים. זֵיי הָאבֶּען אֲפִילוּ נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען וָואס פַאר אַ חִלּוּק אִיז צְווִישֶׁען זֵיי אוּנ דֶעם נַייעֶם פָאלְק, זֵיי הָאבֶּען נָאךְ נִיט גֶעוואוּסְט אַז בַּייא דֶעם פָאלְק אִיז דָא עֶפִּיס גָאר אַ נַייעֶ תּוֹרָה וָואס הֵייסְט צוּשְׁטֶעמְטֶערְן זֵייעֶרֶע אָבְּגָעטֶער, צוּבְּרֶעכֶען זֵייעֶרֶע מִזְבְּחוֹת אוּנ מַאכֶען אַהֶ'ל פוּן זֵייעֶר גַאנְצֶער עֲבוֹדָה זָרָה; נָאר אוֹיף אַזוֹי פִיעל הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעשְׁטוֹיסֶען, אַז מֶען טָארְף פַיינְד הָאבֶּען מֶענְשֶׁען וָואס פַאלֶען אָן אוּנ נֶעהְמֶען צוּ אַ שְׁטִיק לַאנְד. וָואס־זֵשֶׁע הָאבֶּען גֶעקֶענְט טְהוּן דִיא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גֶעגֶען אַזַא אָפֶענֶער אָדֶער

שְׁטִיקֶעלֶע צַייט אוּנ נִיט שִׁמְשׁוֹן הַגִּבּוֹרס שְׁפִּיצְלֶעךְ הָאבֶּען גֶעקָאנְט אִיבֶּערְשְׁרֶעקֶען דִי פְּלִשְׁתִּים זֵיי זָאלֶען לָאזֶען צוּ רוּה דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. נִיט יִפְתַּחְ'ס נִצָּחוֹן הָאט גֶעקָאנְט מִיעד מַאכֶען דִי עַמּוֹנִים זֵיי זָאלֶען זִיךְ אוֹיפְהֶערֶען טְשֶׁעפֶּען צוּ דִי אֶרְטֶער, וָועלְכֶע הָאבֶּען פַארְנוּמֶען דִי שְׁבָטִים רְאוּבֵן, גָּד, אוּנ אַ הַאלְבֶּער שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה.

דָאס אוּמְגְלִיק טָאהר אָבֶּער אוֹיךְ נִיט אִיבֶּערְצִיהֶען דֶעם בּוֹיגֶען. וָוארוּם עֶס מוּז וָוערֶין אִיבֶּערְגֶערִיסֶען. אַזוֹי אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן מִיט דֶעם בִּיטֶערְן מַעֲמָד פוּנ'ם פָּאלְק יִשְׂרָאֵל. אַז פִיעל פוּן דִי שְׁבָטִים הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ בַּארֶעכֶנֶען דָאס וָואס זֵיי זֶענִין אַזוֹי שְׁטַארְק גֶעפַאלֶען, הָאבֶּען זֵיי גֶעמוּזְט אַיינְזֶעהֶן אַז דָאס נֶעהְמְט זִיךְ נָאר דֶערְפוּן וָואס זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט פַארְדְרֶעהֶען דִי קָאפּ פוּנ'ם גָאצֶענְדִיעַנְסְט אוּנ הָאבֶּען פֶארְגֶעסֶען זֵייעֶר לֶעבֶּעדִיגֶען גָאט. דֶעם פוּנְק פוּן חֲרָטָה הָאבֶּען בַּאלְד בֶּעמֶערְקְט דִי פְרוּמֶע לְוִיִּם, וָואס הָאבֶּען שׁוֹין לַאנְג אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אוֹיף דֶער נוּטֶער שָׁעָה וֶוען דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וֶועלְן זִיךְ אוּמְקֶעהְרֶען אוֹיפְ'ן רֶעכְטֶען וֶועג, אוּנ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין גֶעחַאפְּט צוּ צוּבְּלָאזֶען דָאס פַייֶער, אוּנ שִׁילֹה אִיז וַוייטֶער גֶעוָוארֶען דֶער מִיטֶעלְפוּנְקְט פַאר אַלֶע וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט גָאט דִיעֶנֶען אוּנ אִיז נָאךְ גֶעוֶועהְן, אִין דִי לֶעצְטֶע צַייטֶען פוּן דִי שׁוֹפְטִים, אַסַךְ בֶּעזֶעבְּטֶער פוּן פְרִיהֶר, וַוייל דִי לְוִיִּם הָאבֶּען זִיךְ גֶעחַאפְּט נָאךְ מִיט מֶעהְר חֵשֶׁק זֵיי צוּ שְׁטְרָאפֶּען אוּנ הָאבֶּען טַאקִי גֶעהַאט מִיט וָואס זֵיי צוּ שְׁטֶעכֶען דִי אוֹיגֶען.

אִין יֶענֶער צַייט הָאט אִין שִׁילֹה גֶעוָואהְנְט עֵלִי הַכֹּהֵן, דָאס בֶּערִיהְמְטֶע אֶנִיקֶעל פוּן אַהֲרֹן אוּנ פִּנְחָס. אוּנ עֶר אִיז שְׁטַארְק בֶּעלִיעבְּט גֶעוֶועהְן בַּיים פָּאלְק. דָאס אִיז גֶעוֶועהְן אַ שֶׁאהְנֶער אַלְטֶער מַאן, וָואס זַיינֶע אוֹיגֶען הָאבֶּען נָאר אוֹיסְגֶעדְרִיקְט פְרַיינְדְשַׁאפְט אוּנ אוֹיף זַיינֶע לִיפֶּען זֶענִין תָּמִיד גֶעוֶועהְן זִיסֶע וֶוערְטֶער פוּן לִיעבּ־שַׁאפְט. עֶר פְלֶעגְט אוֹיף קֵיינֶעם זִיךְ נִיט בֶּאזֶערְן אוּנ הָאט זִיךְ תָּמִיד בֶּעמִיהְט צוּ גֶעהְן מִיט גוּטֶען, הֶעלְפֶען מִיט אַ רֶעכְטֶער עֵצָה, טְהוּן ווִי וַוייט מֶען קָאן אַ טוֹבָה. פוּן קְרִיעג פִיהְרֶען הָאט עֶר גָאר נִיט גֶעהַאלְטֶען, אוּנ אַז אַ טְהֵייל פוּן דִי שְׁבָטִים פְלֶעגֶען זִיךְ קוּמֶען קְלָאגֶען אוֹיף דִי פֶאלְקֶער וָואס טְהוּעֶן זֵיי אָן צָרוֹת, הָאט עֶר זֵיי גֶעטְרֵייסְט אוּנ גֶעגֶעבֶּען הָאפְנוּנְג אַז גָאט וֶועט זֵיי נִיט פֶערְלָאזֶען. נָאר וֶוען עֶס אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן אַ סַכָּנָה אוּנ דָאס פָּאלְק הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶעמוּזְט וֶועהְרֶען גֶעגֶען שׂוֹנֵא, פְלֶעגְט עֵלִי אַרוֹיסְוַוייזֶען אַז עֶר פַארְשְׁטֶעהְט אוֹיךְ אִין עִנְיְנֵי מִלְחָמָה אוּנ אַלֶע פְלֶעגֶען אִיהם פָאלְגֶען אוּנ בְּלַייבֶּען בַּא זַיין דֵעָה. אַזוֹי אִיז עֵלִי גֶעוָוארֶען דֶער אֵיינְצִיגֶער פִיהְרֶער פוּנ'ם פָּאלְק אוּנ עֶס קָאן זַיין אַז פוּן אִיהם אָן וָואלְט דִי גַאנְצֶע מַאכְט שׁוֹין

אויף ווייטער איבערגעגאנגען צו די כהנים. ווען איינער פון זיינע קינדער וואלט געקאנט בלייבען אויף זיין שטעלע. ער האט אבער געהאט צוויי זיהן, חפני און פנחס, וואס זענען ניט געוועהן געראטהען אין זייער פרומען טאטען און האבען זיך גענומען נאר אויף א מאוס'ן וועג. זיי האבען אנגעמאכט א שטארקען חלול השם וואס צו ליעב דעם איז אויסגעוואקסען געווארען גאט'ס צארן אויף דעם גאנצען פאלק און עלי'ס כבוד האט דורך דעם אויך געליטען.

די פלשתים פלעגען אפט אנפאלען אויף די בני ישראל און האטשי די שבטים האבען אויך ניט געשוויגען און צו מאל זיך גוט מיט זיי אפגעגרעבענט. פון דעסט-וועגען פלעגט זיי שווער זיין בייצוקומען דעם שונא, וואס איז געוועהן אי שטארק, אי בייך אין כלי זיין. איין מאל איז אבער אויסגעקומען נאר שמאל. און די זקנים האבען געהייסען מיטנעהמען אין דער מלחמה אריין דיא לוחות פון שילה פאר א שמירה צום געפאהר און אויף צו שטארקען די קריעגער מיט א פעסטער האפנונג. צום אומגליק האט אבער דאס אויך ניט געהאלפען: די פלשתים האבען געמאכט א תל פון דער מחנה ישראל. די לוחות האבען זיי צוגענומען און עלי'ס ביידע זיהן זענען דערהרג'ט געווארען. פון דערוויטענס האט מען געהערט ניט קיין פראהליכס. פול מיט צרות האט עלי שוין ארויסגעקוקט מען זאל איהם זאגען וואס עס איז געשעהען און אז דער שליח איז געקומען און האט איהם דערצאהלט אז די בני ישראל האבען פערלארען די מלחמה און ער — זיינע קינדער, האט די פינסטערע בשורה מן הסתם גוט דערשלאגען דעם קאפ פונ'ם אלטען כהן, נאר אז ער האט איהם ארויסגערעדט אז די היילינע לוחות שפארען שוין אויך אן בא'ם שונא אין די האנד, האט ער ניט אויסגעהאלטען און איז אומגעפאלען טוי'ט.

נאך אזא נצחון האבען זיך ערשט די פלשתים רעכט צופיהרט די האנד און זענען אריין אין לאנד. פון שילה האבען זיי געמאכט א חורבה, און די שבטים פון צפון-זייט האבען אנגעווארען אין גאנצען זייער קראפט און זענען געבליעבען אזוי אבגעריסען פון זייערע ברידער אין דרום-זייט. די פלשתים פון זייער זייט האבען אבער אויך א טעות געהאט: זיי האבען געמיינט אז דער מיט וואס זיי וועלין האלטען ביי זיך די לוחות וועלין די בני ישראל קיין מאל קיין תקומה מעהר ניט האבען; צום סוף האט דווקא די פלשתים אליין אנגעהויבען געהן שלים-שלימזל און קוים האבען זיי די לוחות געבראכט קיין אשדוד זענען זיי שוין אין קיין צרות ניט זשעדנע געוועהן. די פארשטעהער פון די פלשתים האבען געזעהען אז עס איז קיין תכלית ניט, האבען זיי בעשלאסען אבצושיקען די לוחות אהיים און זיי נאך

איבערגעבען מיט אַ מתּנה. נאָך זיבען חדשים, האָבען די פּלשתּים אָבגעשיקט די לוחות אונ זיי זענען געבליעבען אין קרית יערים אויף אַ באַרג. בּיי דיא לויִם, האָט שי דאָס פאָלק האָט זיי ניט אַזוי געשאַצט ווייל עס איז געווען זעהר פאַר-נראַכט אונ עס האָט געמוזט אַוועקגעהן אַ יאָהר צעהן בּיז מען האָט זיך ווייטער אָנגעהויבען דערמאָנען אין משה'ס ירושה אונ פאַרשטעהן איהר גרויסען ווערטה.

צווייטעס קאַפּיטעל.

אָנהייב פון מלכים, שמואל אונ שאול.

די אַלע אומגליקען, וואָס די בּני ישׂראל האָבען אויסגעשטאַנען, האָבען געמוזט די עדלערע אונ לייטישערע פון זיי עפּנען די אויגען, זיי זאָלען פאַר-שטעהן אַז דער וועג צוריק צום אמת'ן גלויבען וועט אויך זיין דער וועג צו שטאַרקקייט אונ פרייהייט. דאָס וואָס די פּלשתּים האָבען אומגעקעהרט די לוחות האָט נאָך מעהר דערמונטערט דעם עולם אונ מען האָט זיך אָנגעהויבען אַרום-קוקען אונ זוכען דאָס פאַרלאָזטע שטעטזשקעלע, וואָס פלעגט פיהרען דאָס פאָלק ישׂראל צו זיין לעבעדיגען גאָט. בּיי אַזאַ לאַגע האָט מען נאָר אַרויסגעקוקט עס זאָל זיך געפינען איינער. וואָס זאָל ווערטה זיין צו ווערען אַ ראָש אונ בעפעסטיגען די האָפנונג, וואָס האָט אָנגעהויבען אויפצולעבען בּיי יעדען אין הארץ.

אַזאַ מענש האָט זיך טאַקי אָבגעזוכט צו דער רעכטער צייט אונ דאָס איז געוועהן שמואל בּן אלקנה, דער צווייטער נאָך משה'ן, וואָס האָט זוכה געוועהן צו זיין אַי אַ פיהרער פון זיין פאָלק, אַי אַ נביא. ער איז אויפגעצויגען געוואָרען אין גרויס פרומקייט אונ האָט גוט געקענט דעם מעמד פון זיינע בּרידער. אין אַלעמען האָט ער געהאַט אַ ידיעה אונ זיין טיעפע חכמה פלעגט איהם העלפען אַרויסצוזאָגען זיין מיינונג איבער פערשיעדענע זאַכען, אפילו איבער אַזוינע וואָס

באַרְפֶען עֶרְשְׁט גֶעשֶׁעהְן. אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט מֶען אִיהם גֶערוּפֶען „הָרוֹאֶה״ – דֶער זֶעהֶער, אַ גְרוֹיסֶער מֶענְשׁ וָואס קוּקְט אוֹיף אַלְדִינְג מִיט אָפֶּענֶע אוֹיגֶען אוּנ פֶערְשְׁטֶעהְט פְרִיהֶר וָואס שְׁפֶּעטֶער קָאן זַיין.

שְׁמוּאֵל אִיז אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דִי לְוִיִם אוּנ הָאט גֶעשְׁטַאמְט פוּן אַ גְרוֹיסֶער מִשְׁפָּחָה, וָואס הָאט גֶעוָואהְנְט אִין רָמָה, בַּיי דֶער גְרֶענִיץ פוּן דִי שְׁבָטִים אֶפְרַיִם אוּנ בִּנְיָמִין. פוּן זַיין פְרוּמֶער מוּטֶער חַנָה, וָואס הָאט אִיהם מִיט אִיהר רֵיינֶער תְּפִלָה אוֹיסְגֶעבֶּעטֶען בַּיי גָאט, הָאט עֶר גֶעיַרְשְׁ׳ט אַ גוּט הַארְץ אוּנ אַ כָּשֶׁרֶע נְשָׁמָה. פוּן קִינְדְוַויים אָן הָאט עֶר גֶעדִיענְט בַּיי עֵלִי הַכֹּהֵן אוּנ פְלֶעגְט טְהוּן אַלֶע אַרְבֵּייטֶען פוּן דִי לְוִיִם, אֶפֶענֶען אוּנ פֶערְשְׁלִיעסֶען דִי טוֹיעֶרן, צוּגְרֵייטֶען אַלְדִינְג צוּ קָרְבָּנוֹת אוּנ אָפְּט נוֹאך זַיין גַאנְצֶע נָאכְט אִין אֹהֶל. נָאךְ נָאר אִין דִי יוּנְגֶע יָאהְרֶען, הָאט עֶר אַלֵיין נִיט גֶעוואוּקְסְט פוּן וַואנֶען עֶס הָאט זִיךְ צוּ אִיהם גֶענוּמֶען אַ רוּחַ נְבוּאָה. פְּלִיצוּם אִין טִיעפֶען שְׁלָאף הָאט עֶר דֶערְהֶערְט אַ קוֹל וָואס רוּפְט אִיהם בַּא׳ם נָאמֶען אוּנ עֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָאס הָאט עֶר בֶּעקוּמֶען אַ בֶּעזוּנְדֶער מַתָּנָה פוּן גָאט. בַּאלְד הָאט זִיךְ אָבֶּער אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי אוּמְגְלִיקְלִיכֶע מִלְחָמָה מִיט דִי פְלִשְׁתִּים. דִי לוּחוֹת הָאט מֶען צוּגֶענוּמֶען, עֵלִי׳ס בֵּיידֶע זִיהְן הָאט מֶען דֶערְהַרְגֶע׳ט. דֶער אַלְטֶער כֹּהֵן אִיז אוֹיךְ גֶעשְׁטָארְבֶּען, דָאס הֵיילִיגְטְהוּם אִיז אַוֶועק, דִי גֶעסְט אִיז פַארְוִויסְט גֶעוָוארֶען, אוּנ שְׁמוּאֵל הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט מִיט אַ גֶעבְּרָאכֶען הַארְץ אוּמְקֶעהְרֶען צוּ זַיינֶע עֶלְטֶערְן קַיין רָמָה.

צְווִישֶׁען דִי לְוִיִם, וואוּ שְׁמוּאֵל אִיז אוֹיפְגֶעוַואקְסֶען גֶעוָוארֶען, הָאט גֶעהֶערְשְׁט דִי אִיבֶּערְצַייגוּנְג אַז אִינְאֵיינֶעם מִיט׳ן מִשְׁכָּן אִיז אוֹיךְ פֶערְשְׁווּנְדֶען גֶעוָוארֶען דִי לִיעבֶּע פוּן גָאט צוּ זַיין פָאלְק. דֶער גֶעדַאנְק אִיז אוֹיךְ אוֹיפְגֶעוֶועקְט גֶעוָוארֶען בַּיי שְׁמוּאֵל׳ן אוּנ עֶר הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְבַאכְטֶען: אֱמֶת, נִיטָא קַיין מִשְׁכָּן, נִיטָא קַיין קָרְבָּנוֹת, נָאר דַארְף דֶען דֶער פָאטֶער אִין הִימֶעל הָאבֶּען אַ בֶּעזוּנְדֶער גֶעצֶעלְט אוֹיף דֶער עֶרְד. אָדֶער מוּז עֶר טַאקִי נֶאטְהִיג הָאבֶּען קֶאלְבֶּער אוּנ שֶׁאפְּסֶען פַאר קָרְבּנוֹת אוּנ אָהְן דֶעם קָאן עֶר זִיךְ נִיט בֶּעגֶעהְן? שְׁמוּאֵל אִיז קַיין מָאל נִיט גֶעוֶועסֶען לֶעדִיג אוּנ הָאט גוּט דוּרְכְגֶעקְנֵייטְשְׁט דָאס תּוֹרָה׳לע נָאךְ אִין שִׁילֹה. וֶוען עֶס הָאט נָאךְ גֶעהַאט נָאר וֶוענִיג בַּעֲלָנִים אוֹיף זִיךְ אוּנ עֶר הָאט בַּאלְד פֶערְשְׁטַאנֶען אַז נִיט דָאס מֵיינְט דֶער פָּסוּק אוּנ אַז גָאט וִויל מֶען זָאל אִיהם דִיענֶען נָאר אוֹיף אֵיין אַנְדֶער אוֹפָן. דֶערִיבֶּער הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוּמֶעדוּם צוּ דַרְשֶׁנְ׳ן אַז נִיט צוּ לִיעב דֶעם הָאט גָאט אַרוֹיסְגֶעפִיהְרְט דִי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל פוּן מִצְרַיִם זֵיי זָאלֶען אִיהם מַקְרִיב זַיין פֶעטֶע בְּהֵמוֹת אוּנ אַז דִיא תּוֹרָה וִויל נָאר אַז דִי מֶענְשֶׁען זָאלֶען לֶעבֶּען מִיט יוֹשֶׁר אוּנ

בחמנות. זיך ליעב האבען אונ טהון אזעלכע מעשים זיי זאלען זיך ניט דארפען שאהמען מיט זיי פאר זייער באשעפער. אט אזא תורה האט שמואל געוויזען זיינע ברידער אונ כדי דער עולם זאל איהם בעסער פערשטעהן פלעגט ער זיינע געדאנקען איינוויקלען אין שאהנע ווארטער, בעווייזען דעם אמת דורך קלוגע משלים. נאך אז ער האט געוואהנט אין שילה. האט ער געצ״מ׳ט פון דערוויטענס אונ מען פלעגט דערצאהלען אז גאט האט אלקנה׳ן געבענטשט מיט א זוהן. וואס דער רוח הקדש רעדט פון איהם ארויס אונ אז ער האט זיך באזעצט אין רמה איז ביי קיינעם קיין ספק ניט געוועהן אז עס איז אויפגעשטאנען דער צווייטער משה אונ אז עס וועלען זיך שוין אנהייבען בעסערע צייטען. דעריבער איז איהם טאקי געראטהען דאס פאלק ביסלעבוויס אבצוגעוואהנען פונ׳ם געטצענדיענסט. שמואל פלעגט ניט ווארטען אויף כבוד. מען זאל צו איהם קומען הערען וואס ער וועט רעדען; ער פלעגט ארומפאהרען אין אלע ערטער וואו ער האט נאר פערשטאנען אז מען קאן פערברייטען גאט׳ס תורה. ער איז אויך ניט געוועהן אליין; איהם צו הילף זענען באלד געקומען פיעל פון די לוים וואס האבען זיך פארשפרייט אין לאנד זייט שילה איז חרוב געווארען אונ באלד האט ער ארום זיך געהאט א גאנצע חברה פון יונגע נביאים וואס האבען איהם געהאלפען אין זיין הייליגער ארבייט.

נאך איין זאך האט מיטגעהאלפען דערצו אז שמואל זאל קאנען זיין שליחות אויספיהרען. אין דער גאנצער צייט פון די שופטים איז דער שבט יהודה געוועהן נאר אין גאנצען אבגעטהיילט פון אלע שבטים. ער האט נאר געהאט צו טהון מיט שאף־פאשען אונ האט זיך מיט קיינעם ניט אנגעקעהרט. די יבוסים זענען געשטאנען אין מיטען צווישען די בארג פון אפרים אונ יהודה אונ האבען ניט צוגעלאזט אז דער שבט זאל זיך אריינמישען אין דיא עסקים פון זיינע ווייטע ברידער; נאר די קלאפ. וואס ער האט עטליכע מאל געהאפט פון די פלשתים, האבען איהם געקאנט ארויסרייסען פון זיין נארע. נאר ווי אזוי דאס איז שוין געשעהן, איינס זעהען מיר, אז אין שמואל׳ס צייט איז דער שבט יהודה, אינאיינעם מיט דעם קליינעם שבט שמעון, וואס האט זיך שטענדיג געהאלטען נעבען איהם, צונויפגעבונדען געווארען מיט׳ן כלל ישראל, אונ אזוי זענען צו־געקומען אסך רעכטע מענשען, וואס די אנדערע האבען געקאנט פון זיי זיך א מוסר ארויסנעהמען, ווייל אלע וואס האבען געקערט צום שבט יהודה זענען געוועהן פראסטע פאסטוכער, זייא האבען ניט געוואוסט פון קיין עבודה זרה, שטאנדיג נאר געוועהן אין פעלד אונ אפילו די וואס האבען געוואהנט אין דער

אֵיינְצִיגֶע שְׁטָאדְט חֶבְרוֹן הָאבֶּען זִיךְ גִיט גֶעלָאזְט אַרָאבְּפִיהְרֶען פוּנ'ם וֶועג אוּנ זֶענִין גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי דִי אַלְטֶע מִדוֹת אוּנ מִנְהָגִים.

אַוַדַאי הָאט מֶען נִיט אוּמְזִיסְט שְׁמוּאֵל'ן גֶערֶעכֶענְט פַאר'ן גַאנְצֶען עִיקָר, וַוייל הָאטְשִׁי קֵיין גִבּוֹר, וָואס זָאל זִיךְ קָאנֶען אוֹיסְצֵייכְנֶען אִין אַ מִלְחָמָה, אִיז עֶר נִיט גֶעוֶועהן, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען, אַז עֶר הָאט זִיךְ אוּנְטֶערְגֶענוּמֶען צוּ זַיין דֶער פִיהְרֶער פוּנ'ם פָאלְק אִיז עֶר נִיט בָּטֵל גֶעוָוארן דֶעמָאלְט וֶוען עֶס אִיז אוֹיסְגֶעקוּמֶען עֶנְג אוּנ אַז מֶען הָאט זִיךְ בֶּעדַארְפְט שְׁלָאגֶען אִיז עֶר אוֹיךְ קֵיין שְׁלִמְזַל'נִיק נִיט גֶעוֶועהן. זַיין נִצָחוֹן אִיבֶּער דִי פְּלִשְׁתִּים, פוּנְקְט נִיט וַוייט פוּן דֶעם אָרְט, וואוּ דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָאבֶּען אַמָאל פֶערְלָארֶען פִיעל חַיִל אוּנ זֶענִין גֶעבְּלִיעבֶּען אָהְן לוּחוֹת, הָאט נָאר אִין גַאנְצֶען גֶעשְׁטַארְקְט אַלֶע שְׁבָטִים אוּנ גֶעהֵיילִיגְט בַּיי זֵיי דֶעם נָאהְמֶען פוּנ'ם גְרוֹיסֶען נָבִיא.

אַזוֹי זֶענִין אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען אַ יָאהְר צֶעהְן אִין פְרֵייד אוּנ אִין נַחַת. שְׁמוּאֵל הָאט מִיט אַלֶע כּחוֹת גֶעאַרְבֵּייט אַז דֶער שָׁלוֹם זָאל זִיךְ וַוייטֶער הַאלְטֶען צְוִוישֶׁען אַלֶע שְׁבָטִים אוּנ הָאט גֶעזֶעהן אַז עֶס זָאל זַיין אַחְדוּת בַּיי זֵיי אוּנ קֵיינֶער זָאל מֶעהְר נִיט וֶוערֶען קֵיין גוּטֶער בְּרוּדֶער מִיט דִי גָאטְצֶענְדִיענֶער אוּנ נִיט נַאשֶׁען פוּן זֵייעֶרֶע מִנְהָגִים אוּנ תּוֹרוֹת. דֶער הוֹיפְּטפּוּנְקְט פוּן שְׁמוּאֵל אִיז גֶעוָוארֶען דִי שְׁטָאדְט מִצְפָּה, וָואס הָאט גֶעהֶערְט צוּם שֵׁבֶט בִּנְיָמִין. שְׁמוּאֵל, וָואס אִיז אַלֵיין גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער מְשׁוֹרֵר אוּנ פוּן זַיין מִשְׁפָּחָה, פוּן דִי קָרְחִים, זֶענִין אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען אָסָף, יְדוּתוּן אוּנ זַיין בֶּערִיהְמְט עֶנְקֶעל הֵימָן, הָאט דֶער עֶרְשְׁטֶער אַיינְגֶעפִיהְרְט גֶעזַאנְג בַּא'ם גָאטֶעס דִיעְנְסְט אוּנ דָאס אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן אֵיינְס פוּן דִי בֶּעסְטֶע מִיטֶעל. וָואס הָאבֶּען בֶּעפֶעסְטִיגְט דֶעם גְלוֹיבֶּען.

אַזַא שֶׁאהְנֶער גָאטֶעסְדִיעְנְסְט מִיט זִיסֶער מוּזִיק הָאט אַ בִּיסֶעל אַוֶועקְגֶערוּקְט אִין אַזַייט דִי קָרְבָּנוֹת אוּנ דֶערצוּ הָאבִּין זִיךְ דִי כֹּהֲנִים אַלֵיין נִיט גֶעהַאלְטֶען אִין דֶער מַעֲלָה וִוי אִין דִי פְרִיהְרִיגֶע צֵייטֶען. אַחוּץ דֶעם הָאבֶּען זִיךְ דִי כֹּהֲנִים אָבְּגֶעקְלוֹיבֶּען נָאר אַ בֶּעזוּנְדֶער שְׁטָאדְט נֹב, נִיט וַוייט פוּן יְרוּשָׁלַיִם; אַהִין אִיז אַוֶועק אֲחִיטוּב, אֵיין עֶנְקֶעל פוּן עֵלִי הַכֹּהֵן, אוּנ הָאט מִיט זִיךְ מִיטְגֶענוּמֶען אַלֶע כְּלֵי קֹדֶשׁ, אוּנ דָארְט אִיז גֶעוָוארֶען דֶער הוֹיפְּטפְּלַאץ, וואוּ דִי כֹּהֲנִים פְּלֶעגֶען הַאפֶּען דֶעם בֶּעסְטֶען בִּיסֶען פוּן אַ פֶעטֶען קָרְבָּן. שְׁמוּאֵל הָאט אָבֶּער נִיט גֶעוָואלְט וִויסֶען פוּן דֶעם נַייעֶם אָרְט אוּנ הָאט זִיךְ מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד גֶעפִיהְרְט דָאס רֶאדֶעל אִין זַיין וִוינְקֶעל בִּיז עֶס הָאט זִיךְ נִיט אָנְגֶערִיקְט אוֹיף אִיהְם דִי אֶלְטֶער אוּנ עֶר הָאט שׁוֹין גֶעמוּזְט מַאכֶען פַאר שׁוֹפְטִים זַיינֶע קִינְדֶער. שְׁמוּאֵל'ס זִיהְן זֶענִין אָבֶּער נִיט גֶעגַאנְגֶען אִין וֶועג פוּן זֵייעֶר אַלְטֶען טַאטֶען. זֵיי הָאבֶּען שׁוֹין מֶעהְר גֶעקוּקְט

אויף דֶער מַטְבֵּעַ אונ דֶער עולָם הָאט אויף זֵיי קֵיין כָּבוד נִיט גֶעקֶאנְט לֶעגֶ
קֵיין אַנְדֶערֶע לֵייטִישֶׁע מֶענְשֶׁען , וָואס דִי מַאכְט זָאל קֶאנֶען אִיבֶּערְזֶעהֶען
זֵיי , הָאבֶּען זִיךְ נִיט גֶעפוּנֶען , אונ גְרָאד דֶעמֶעלְט הָאבֶּען דִי פְּלִשְׁתִּים או
אָנְגֶעהויבֶּען קוּמֶען צוּ דִי כּחות , זֵיי הָאבֶּען זִיךְ מְיַשֵּׁב גֶעוֶועהן אַז קְרִיעגֶען זִ
מִיט אֵיינֶענֶע אִיז אויךְ קֵיין תַּכְלִית נִיט אונ אַלֶע פִינְף מְלָכִים פוּן פְּלִשְׁתִּ
הָאבֶּען גֶעמַאכְט יַד אַחַת אונ הָאבֶּען זִיךְ גֶענוּמֶען פַארְגְרֶאסֶערְן זֵייעֶר מֶמְשָׁלָה
דָאס עֶרְשְׁטֶע כַּפָּרָה-הִינְדֶעל זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי פִינִיקִיעֶר , וָואס מֶען הָאט בַּיי זֵ
צוּגֶענוּמֶען דִי שְׁטָאט צִ י ד ו ן אונ זֵיי אַלֵיין הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט אָבְזוּכֶען אַ נַיי
פְּלַאץ אויף אַ פֶעלְזֶען בַּאם יַם . וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען דֶערְפַאר צ ו ר . אַזוי זֶענֶע
דִי פְּלִשְׁתִּים גֶעוָוארֶען בַּעֲלֵי בָּתִּים פוּן גַ ת בִּיז צִ י ד ו ן אונ הָאבֶּען שׁוי
גֶעוָוארְפֶען אֵיין אוֹיג אויפְ'ן לַאנְד פוּן יִשְׂרָאֵל , אונ נָאךְ עֶטְלִיכֶע יָאהר פוּן מְנוּחָה
הָאט זִיךְ אָנְגֶעהויבֶּען אַ נַייעֶ מִלְחָמָה .

דֶערְוַוייל הָאבֶּען אויךְ דִי עַמּוֹנִים פַארְגֶעסֶען דִי קְלֶאפּ וָואס זֵיי הָאבֶּען
גֶעהַאפְּט פוּן יִ פְ תָּ ח הַ גִ לְ עָ דִ י אונ זֵייעֶר נַייעֶר קֶאנִיג נָ חָ שׁ אִיז אָנְגֶעפַאלֶען
אויף דִי שְׁבָטִים גָד אונ הַאלְב מְנַשֶּׁה , וֶועלְכֶע הָאבֶּען זִיךְ אַרוּמְגֶעקוּקְט אַז
הַאלְטֶען שְׁמָאל , הָאבֶּען זֵייא אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים צוּ שָׁאוּל'ן עֶר זָאל זֵ
הֶעלְפֶען , אונ דֶעמֶעלְט הָאט דֶער נָבִיא צוּם עֶרְשְׁטֶען מָאל דֶערְהֶערְט אַז דָאס
פָאלְק וִויל אַ קֶאנִיג . דָאס אִיז אֲפִילוּ צוּם אָנְהֵייב שְׁמוּאֵל'ן זֶעהר נִיט גֶעפֶאלֶען ,
עֶפִּיס אִיז דָא אִיהם אויסְגֶעקוּמֶען נִיט גְלַאט אַז פְּלִיצוּם זָאל זִיךְ אַ פָאלְק , וָואס
אִיז גֶעוָואהנְט זִיךְ כְּרַ"י צוּ פִיהְרֶען , אוּנְטֶערְוַוארְפֶען דֶעם וִוילֶען פוּן אַ יָחִיד ;
נָאר אַז עֶר הָאט זִיךְ אִיבֶּערְצֵייגְט אַז אַלֶע שְׁבָטִים וִוילֶען אויף זִיךְ אַרוּפְגֶעהמֶען
דֶעם עול הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דֶער רָצוֹן פוּנ'ם אֵייבֶּערְשְׁטֶען אִיז דַאבַּייא
אונ הָאט גֶעזָארְגְט אַז מֶען זָאל אויסְקְלוֹיבֶּען שָׁאוּל'ן , אַ פְּרָאסְטֶען מֶענְשֶׁען ,
וָואס זַיין פָאטֶער קִ י שׁ אִיז גֶעוֶועהן אַ גֶעוָואהנְלִיכֶער בַּעַל הַבַּיִת , נִיט קֵיין
גְרוֹיסֶער מְיוּחָס , וַוייל עֶר אִיז אַרויסְגֶעקוּמֶען פוּנ'ם קְלֵיינְסְטֶען שֵׁבֶט בִּנְיָמִין . אַז
דֶער גוֹרָל אִיז גֶעפַאלֶען אויף שָׁאוּל'ן , הָאט מֶען אִיהם מִיט גְרוֹיס מִיה קוים
אָבְגֶעזוּכְט , אונ אַז שְׁמוּאֵל הָאט אִיהם שׁוין גֶעזָאגְט אונ עֶר אִיז דֶערְנָאךְ אַרוֹיס
קֵיין גִ בְ עָ ה אונ הָאט זִיךְ שׁוין גֶענוּמֶען אָבְרֶעכְנֶען מִיט דִי שׂוֹנְאִים , הָאבֶּען זִיךְ
נָאךְ גֶעפוּנֶען פִיעל אוּנְצוּפְרִיעדֶענֶע וָואס הָאבֶּען בְּשׁוּם אוֹפֶן נִיט גֶעוָואלְט גְלוֹיבֶּען
אַז עֶר וֶועט פִיהְרֶען גוּט דִי מְלוּכָה .

זֶעהר טְרוֹיעֶרִיג אִיז דֶעמֶעלְט גֶעוֶועהן דִי לַאגֶע פוּן דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל , וַוייל
דֶער יָאךְ פוּן דִי פְּלִשְׁתִּים הָאט כִּמְעַט דֶעם גְרֶעסְטֶען טְהֵייל פוּן זֵיי אִין גַאנְצֶען

אָבגעשְׁוַואכְט, אונ אַ סַך הָאבֶּען גָאר נִיט גֶעוָואלְט ווִיסֶען פוּן קְרִיעג אונ זָענֶען בֶּעסֶער גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי דִי שׂוֹנְאִים, אונ עֶס הָאט שָׁאוּלְ'ן גֶעקָאכְט גֶענוּג מִיה בִּיז עֶר הָאט זִיךְ עֶנטשְׁלָאסֶען אָנְצוּהֵייבֶּען אַ מִלְחָמָה, וַוייל זַיין זָאהן יְהוֹנָתָן אונ זַיין קָרוֹב אַ בְ נֵ ר הָאבֶּען זִיךְ אַרויסגֶעווִיזֶען פַאר גִבּוֹרִים, וָואס פַארשְׁטֶעהֶען נִיט מִיט קֵיין סַךְ חַיִל גוֹבֵר זַיין דֶעם גְרויסֶען שׂוֹנֵא. צוּם אָנְהֵייב אִיז יְהוֹנָתָן אָנְגעפַאלֶען אִין גֶבַע אוֹיף דִי פְּלִשְׁתִּים, אונ אַז עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיטֶען פוּן אַלֶע זַייטֶען דִי שְׁטַארְקֶע אונ בֶּעהַארְצְטֶע אונ הָאבֶּען זִיךְ פֶערְזַאמֶעלְט אִין גִ לְ גָ ל, וַוייל אַהִין הָאט בֶּעשְׁטֶעלְט שְׁמוּאֵל אַז דֶער מֶלֶךְ שָׁאוּל זָאל אוֹיךְ קוּמֶען אונ אוֹיף אִיהם וַוארְטֶען זִיבֶּען טָאג אונ דָארְט זָאל עֶנְטְשְׁלָאסֶען וֶוערִין וָואס וַוייטֶער צוּ טְהוּן.

דֶערְוַוייל הָאבֶּען דִי פְּלִשְׁתִּים אוֹיךְ נִיט גֶעדְרִימֶעלְט אונ הָאבֶּען זִיךְ צוּגֶעצוֹיגֶען מִיט נָאר אַ גְרויסֶע מַחֲנֶה בִּיז מִ כְ מָ שׂ. שָׁאוּל, וָואס אִיז מִיט זַיין חַיִל גֶעשְׁטַאנֶען אִין גִלְגָל אונ הָאט מִיט אוּנגֶעדוּלְד אַרויסגֶעקוּקְט שְׁמוּאֵלְ'ן, אִיז דֶערְוַוייל בַּייא זִיךְ אַ בִּיסֶעל גֶעפַאלֶען גֶעוָוארֶען אונ אַז עֶס אִיז אִיהם נִמְאָס גֶעוָוארֶען צוּ וַוארְטֶען אוֹיף דֶעם נָבִיא, הָאט עֶר זִיךְ פֶערְלָאזְט אוֹיף גָאטְ'ס גְרָאטְה, אונ זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען וַוייטֶער פִיהְרֶען דִי מִלְחָמָה. עֶר הָאט גֶעבְּרַאכְט קָרְבָּנוֹת, וִוי דֶער מִנְהָג אִיז גֶעוֶועהן, עֶהְדֶער עֶר הָאט זִיךְ גֶעוָאלְט לָאזֶען אִין וֶועג אַריין. נָאר דָא אִיז אָנְגֶעקוּמֶען שְׁמוּאֵל; עֶר אִיז שְׁטַארְק בְּרוֹגֶז גֶעוָוארֶען וָואס מֶען הָאט אוֹיף אִיהם נִיט גֶעוַוארְט. אונ הָאט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט מֶעהר מִישֶׁען. דָאס אִיז גֶעוֶועהן פַאר שָׁאוּלְ'ן גָאר אֵיין אוּמְגֶערֶעכְטֶער קְלַאפּ אונ אַז עֶר הָאט נָאךְ דֶערְזֶעהן, וִוי דִי צָאהל פוּן זַיינֶע לַייט וֶוערְד פוּן טָאג צוּ טָאג וֶועניגֶער, הָאט עֶר שׁוֹין גָאר גֶעוָואלְט אָבְּלָאזֶען הֶאנְד אונ פִיס. נָאר יְהוֹנָתָן הָאט נָאךְ אַ מָאל בֶּעווִיזֶען זַיין בְּרְיָה'שַׁאפְט. צְווִישֶׁען גֶ בַ ע, וואו שָׁאוּל אִיז גֶעשְׁטַאנֶען, אונ מִ כְ מָ שׂ, וואו דִי פְּלִשְׁתִּים זֶענִין גֶעוֶועהן, אִיז אַ שָׁעָה לַאנְג; נָאר צוּקוּמֶען אֵיינֶער צוּם אַנְדֶערְן אִיז גָאר שְׁוֶוער גֶעוֶועהן וַוייל הוֹיכֶע שְׁפִּיצִיגֶע בֶּארְג צוּטְהֵיילֶען דִי צְוֵויי אֶרְטֶער. אֵיין מָאל הָאט זִיךְ גְרָאד פַארְגְלוּסְט יְהוֹנָתָן מִיט זַיין אַדְיוּטַאנְט מַאכֶען אַ פְּרִיוו אונ אַרויפְקְלֶעטֶערְן אוֹיף דִי בֶּארְג. עֶס אִיז זֵיי גֶערָאטְהֶען אונ וִוי דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען זֵייא נָאר דֶערְזֶעהן אִיז אוֹיף זֵייא אָנְגֶעפַאלֶען אַ מוֹרָא אונ מִיט אֵיין קוֹל: „דִי יוּדֶען קְרִיכֶען פְּלִיצוּם אַרוֹיס פוּן דִי הוֹילֶע וֶואנְד", הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעלָאזְט לוֹיפֶען. יְהוֹנָתָן אונ זַיין חֶבְרָה־מַאן הָאבֶּען דֶערְוַוייל אָנְגֶעמַאכְט אַ רַעשׁ, מֶען זָאל מֵיינֶען אַז דָאס גַאנְצֶע חַיִל אִיז שׁוֹין אוֹיךְ דָא מִיט זֵיי. דֶערְוַוייל הָאט מֶען דֶערְזֶעהן אִין גֶבַע וָואס

דָאַרְט גֶעהט פָאר הָאט זִיךְ שָׁאוּל מִיט דִי אֵיינְצִיגֶע זֶעקְס הוּנְדֶערְט מֶענְשֶׁען וָואס זֶענֶען מִיט אִיהם נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען, בַּאלְד גֶעלָאזְט קֵיין מִכְמָשׁ אוּנ נָאךְ אַ גְרוֹיס גֶעשְׁלֶאג זֶענֶען דִי פְּלִשְׁתִּים גֶעפַאלֶען וִוי שְׁטְרוֹי, וַוייל דֶער פַּחַד הָאט זֵיי נָאר אִין גַאנְצֶען פַארְדְרֶעהט דִי קָאפּ אוּנ אַ הוּץ דֶעם זֶענֶען בַּאלְד צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ שָׁאוּלְ'ן דִי יוּדֶען וָואס זֶענֶען פְרִיהֶער אַנְטְלָאפֶען צוּ דִי פְּלִשְׁתִּים.

אִין דֶער צַייט אִיז דֶער מֶלֶךְ פוּן דִי עַמּוֹנִים, נָחָשׁ, אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי אַיינְוָואהְנֶער פוּן יָבֵשׁ גִלְעָד אוּנ גֶעוָואלְט מַאכֶען פוּן זֵייא אַ תֵּל. נָאר זֵיי זֶענֶען קֵיין נַארָאנִים נִיט גֶעוֶועהן: זֵיי הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען רֶעדֶען וֶועגֶען שָׁלוֹם אוּנ דֶערְוַוייל גֶעשִׁיקְט מוֹדִיעַ זַיין אִין גִבְעָה וָואס עֶס גֶעהט פָאר. שָׁאוּל הָאט פַארְשְׁטַאנֶען אַז דָא מוּז מֶען זִיךְ גוּט אָפְּרֶעכֶענֶען מִיטְ'ן שׂוֹנֵא אוּנ עֶר הָאט אַלֶע בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פֶערְזַאמֶעלְט אַרוּם זִיךְ אוּנ שְׁמוּאֵל הָאט זִיךְ צוּ לִיעבּ אַזַא גְרוֹיסֶער זַאךְ אוֹיךְ אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ קְלָאגֶען אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אֵיין אַחְדוּת וָואס הָאט גֶעמוּזְט פִיהְרֶען צוּ נִצָּחוֹן. מִיט גְרוֹיס פְרֵייד הָאט זִיךְ דֶער עוֹלָם אוּמְגֶעקֶעהְרְט קֵיין גִלְגָל אוּנ דָארְט הָאט שְׁמוּאֵל צוּם צְוֵוייטֶען מָאהל גֶעזַאלְבְּט שָׁאוּלְ'ן פַאר אַ מֶלֶךְ.

גֶבַע, וָואס אִיז בִּיז אַהֶער גֶעוֶועהן נָאר אַ קְלֵיין אָרְט, אִיז גֶעוָוארֶען דִי הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט, דָארְט הָאט זִיךְ שָׁאוּל אַיינְגֶעאָרְדֶענְט אוּנ גֶעלֶעבְּט וִוי עֶס שְׁטֶעהט אָן אַ קֶאנִיג אוּנ צְוִוישֶׁען אִיהם אוּנ שְׁמוּאֵלְ'ן הָאט גֶעהֶערְשְׁט אַ פְרַיינְדְשַׁאפְט אוּנ עֶר פְלֶעגְט נִיט אַרוֹיסְגֶעהְן פוּנְ'ם נָבִיאַ'ס רֶעד. לוֹיט שְׁמוּאֵלְ'ס רַאטְה הָאט שָׁאוּל בַּאלְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ נַייע מִלְחָמָה מִיט דִי עֲמָלֵקִים אוּנ הָאט זֵיי אַיינְגֶענוּמֶען מִיט זֵייעֶר אֶלְטְסְטֶען — אֲגַג. עֶר הָאט אָבֶּער נִיט אִין גַאנְצֶען גֶעפָאלְגְט דֶעם נָבִיא, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען אַז מֶען זָאל פֶערְנִיכְטֶען דִיא עֲמָלֵקִים אִינְאֵיינֶעם מִיט זֵייעֶר פַארְמֶעגֶען, עֶס זָאל פוּן זֵייא אֲפִילוּ קֵיין זֵכֶר נִיט בְּלַייבֶּען. עֶר הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט פַארְפִיהְרֶען פוּן כָּבוֹד אוּנ פוּן רַייכְקֵייט אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען אֲגַגְ'ן פִיהְרֶען אִין קֶעטֶען כְּדֵי אַלֶע זָאלֶען זֶעהֶען וֶועמֶען עֶר אִיז בַּייגֶעקוּמֶען אוּנ דָאס פַארְמֶעגֶען הָאט עֶר גֶעלָאזְט פַארְטְהֵיילֶען צְוִוישֶׁען זַיינֶע קְרִיעגְסְלַייט.

שְׁמוּאֵל הָאט גֶעזֶעהְן בִּנְבוּאָה אַלְדִינְג וָואס שָׁאוּל הָאט אָנְגֶעאַרְבֵּייט אוּנ [illegible] בֶּעקוּמֶען אַ בֶּעפֶעהל פוּן גָאט עֶר זָאל אַרוֹיס מִיטְ'ן הַארְבֶּען וָוארְט גֶעגֶען מֶלֶךְ אוּנ אִיהם אַבִּיסֶעל אוּנְטֶערְהַאקֶען דִי פְלִיגֶעל. אוּנ פוּנְקְט דֶעמֶעלְט וֶוען שָׁאוּל הָאט זִיךְ שׁוֹין אַזוֹיא וַוייט פַארְגֶעסֶען אַז עֶר הָאט זִיךְ אַלֵיין גֶעלָאזְט שְׁטֶעלֶען אַ [illegible]קְמָאל, אִיז שְׁמוּאֵל פַארְ'ן גַאנְצֶען עוֹלָם אַרוֹיס מִיט אַ פַייעֶרִיגֶע רֶעדֶע, אִין [illegible]לְבֶּע עֶר הָאט גֶעשְׁטְרָאפְט שָׁאוּלְ'ן דֶערְפַאר וָואס עֶר אִיז אַרָאפּ

פונ'ם גלייבען וועג און האט ניט געטהון פונקטליך ווי גאט האט געבאטען. ווייל דו האסט פערווארפען די ווארטער פון גאט — וועט דיך גאט פערווארפען, דו וועסט מעהר קיין קאניג ניט זיין, און א בעסערן פון דיר וועט ער די מלוכה איבערגעבען!" — אזוי האט שמואל געזאגט און די רעד האבען ווי פיילען דורכגעלאכערט דאס הארץ פון שאולן. אומזיסט איז שוין געוועהן זיין בעטען, אומזיסט האט ער באלד געהייסען טייטען אגג'ן, עס האט איהם גאר ניט געהאלפען: שמואל האט אפילו לפנים זיך ווי געלאזט איבערבעטען, נאר זיי האבען זיך באלד צושיידט, שאול איז געבליבען אין גבע און שמואל איז צוריק אוועק קיין גלגל, און מעהר האבען זיי זיך שוין ניט בעגעגענט.

פון דעמעלט אן האט זיך צו שאולן צוגעכאפט דיא שרעקליכע מרה שחורה, וואס ער האט פון איהר אזוי פיעל געליטען ביז דעם טויט, און ער האט געזוכט זיך צו פערגעסען נאר אין דיא גרויסע מלחמות וואס ער האט אנגעהויבען מיט אסך קליינע פעלקער ארום און ביי זיך אין לאנד און צו ליעב דעם האט ער אפילו ניט געלאזט רוהען די גבעונים, וואס יהושע האט זיי צוגעזאגט אז מען וועט זיי לאזען פריי זיצען. די מלחמות האט שאול געפיהרט כדי פון איין זייט צו בעפעסטיגען דעם נאהמען פון גאט און אויסניקערן דיא גאטצענדיענער און פון דער אנדערער זייט צו בעווייזען זיינע גבורות, דאס פאלק זאל זעהן אז ער איז ווערטה צו זיין א קאניג און פערדיענט די גאלדענע קרוין, וואס ער האט אנגעטהון אויף זיין קאפ.

שמואל האט דערווייל געזעהן בנבואה אז ער דארף געהן קיין בית לחם און אז דארט וועט ער געפינען דעם, וואס גאט האט איהם בעשאפען צו ווערען א מלך. שטיל איז דער נביא אהין געקומען. זיין אויג איז געפאלען אויף א משפחה פונ'ם שבט יהודה פונ'ם מיטלען גראד. ער האט באלד אויסגעקליבען איינעם פון ישי'ס אכט זיהן, דעם אכטצעהניאהריגען פאסטוך דוד, און בסוד איהם געזאלבט ווי א קאניג.

שאול איז דערווייל געוועהן פארטראגען אין זיינע מלחמות און מיט דיא פלשתים איז איהם טאקי אזוי גרינג ניט אנגעקומען. איין מאל האט זיך געמאכט וואס די פלשתים האבען ארויסגעשטעלט פון זייער זייט א ריז גלית און האבען געפאדערט אז שאול זאל פון זיין זייט אויך ארויסשיקען עפיס א העלד, זייא ביידע זאלען זיך שלאגען און ווער עס וועט פאלען, דער וועט זיך מוזען אונטער-געבען. זעהר ביטער איז געוועהן שאולן ווען ער האט דערזעהן אז פון זיין חיל דיהרט זיך קיינער ניט און אז צווישען זיינע לייט געפינען זיך ניט אזיינע וואס

זָאלֶען זִיךְ בַּארֶעוֶוען אוֹיף דִי בַּייזֶע סְּתָנוֹת נָ'אם עֶר הָאט צוּגֶעזָאגְט אוּנ אֲפִילוּ אוֹיף דֶער הַאנְד פוּן דֶער בַּת מַלְכָּה. פְּלִיצוּם הָאט שָׁאוּל דֶערְהֶערְט אַז עֶס הָאט זִיךְ גָאר גֶ'מֶעלְדֶעט אַ קְלֵיינְשְׁטֶאדְטִילְדִיג פַּאסְטוּכֶעל אוּנ מִיט אַ שְׁטַארְקֶען סָפֵק אִין הַארְצֶען הָאט עֶר אִיהְם עֶרְלוֹיבְּט זִיךְ אַקְעגֶען־שְׁטֶעלֶען גָלְיַת הַפְּלִשְׁתִּי. דָאס אִיז גֶעוֶועהן דָוִד. וָואס הָאט מִיט אֵיין קְלֵיין שְׁטֵיינְדֶעל גֶעעֶקְט מִיטְ'ן רִיז. פֶערְטְרִיבֶּען דִי שׂוֹנְאִים, אוּנ זִיךְ בַּאלְד אַ גְרוֹיסֶען נָאהְמֶען גֶעקוֹיפְט אִין פָאלְק אוּנ בַּא'ם מֶלֶךְ אַלֵיין. וָואס הָאט מִיט פֶערְגֶנִיגֶען גֶעקוּקְט מִיט וָואס פַאר אַ גְרוֹיס לִיבְּשַׁאפְט אִיז צוּ אִיהְם צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוָוארֶען זַיין זוּהן יְהוֹנָתָן אוּנ מִיט וָואס פַאר אַ מַעֲלוֹת גָאט הָאט גֶעבֶּענְשְׁט דֶעם יוּנְגֶען הֶעלְד. דָוִד הָאט זִיךְ אָבֶּער דֶערְוַוייטֶערְט פוּן כָּבוֹד אוּנ אִיז זִיךְ צוּרִיק אַוֶועק אִין זַיין פָאטֶערְס הוֹיז.

נִיט לַאנְג אִיז עֶר אָבֶּער דָארְט גֶעבְּלִיבֶּען. שָׁאוּל הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען יֶעדֶען טָאג אַרֵיינְצוּפַאלֶען אִין אַ גְרָאסֶער מָרָה שְׁחוֹרָה אוּנ דָוִד הָאט ווִידֶער גֶעמוּזְט וֶוערֶען בַּיי אִיהְם אַ בֶּן בַּיִת אוּנ מִיט זַיין שֶׁעהְן שְׁפִּיעלֶען אוּנ זִינְגֶען פֶערְלַייכְטֶערְן דֶעם קֶענִיגְ'ס שְׁמֶערְץ. שָׁאוּל אִיז שְׁטַארְק צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוָוארֶען צוּ דָוִדְ'ן; נָאר גִיךְ הָאט זִיךְ דִי קִנְאָה אַרֵיינְגֶעכַאפְּט אוּנ צוּשְׁטֶערְט דִי גַאנְצֶע פְרֵיינְדְשַׁאפְט. דָוִד הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען זִיךְ לָאזֶען אִין אַלֶע מִלְחָמוֹת אוּנ אוּמֶעדוּם הָאט עֶר בֶּעוִויזֶען זַיין גְרוֹיס בְּרְיָה'שַׁאפְט אוּנ זִיךְ מִיט דֶעם שְׁטַארְק בֶּעלִיעבְּט גֶעמַאכְט בַּיי'ם פָאלְק. אֵיין מָאל נָאךְ אַ גְרוֹיסֶען נִצָּחוֹן, וֶוען אִיהְם אַקֶעגֶענְגֶעקוּמֶען דִי פְרוֹיעֶן מִיט גֶעזַאנְג אוּנ טֶאנְץ אוּנ הָאבֶּען גֶעשְׁרִיגֶען: "שָׁאוּל הָאט גֶעשְׁלָאגֶען טוֹיזֶענְדֶער אוּנ דָוִד צֶעהְנֶער טוֹיזֶענְדֶער."[1] דָאס הָאט מֶען אָפְּגֶעטְרָאגֶען אִין דִי אוֹיעֶרְן פוּן שָׁאוּל אוּנ עֶר אִיז אִיהְם גֶעוָוארֶען אַ שׂוֹנֵא. פְרִיהֶר אִיז אֲפִילוּ דִי שִׂנְאָה גֶעוֶועהן אַ בִּיסֶעל פַארְדֶעקְט אוּנ דָוִד, וָואס שָׁאוּל הָאט גֶעמוּזְט בֶּעשְׁטֶעהְן עֶר זָאל חֲתוּנָה הָאבֶּען מִיט זַיין יוּנְגְסְטֶער טָאכְטֶער מִיכַל, פְלֶעגְט הָאבֶּען אִין קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף גְרוֹיס כָּבוֹד, נָאר בִּיסְלֶעכְוַויִּים אִיז דִי פַיינְדְשַׁאפְט אַרוֹיס אָפֶען אוּנ עֶר אִיז גֶעצְוואוּנְגֶען גֶעוֶועהן צוּ אַנְטְלוֹיפֶען. ווַייל שָׁאוּל הָאט זִיךְ טַאקִי פָּשׁוּט גֶענוּמֶען אוֹיף זַיין לֶעבֶּען. בַּאלְד הָאבֶּען זִיךְ אַרוּם דָוִדְ'ן צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט אַלֶע, וָואס זֶענִין אוּנְצוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן פוּן שָׁאוּלְ'ן אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דְרַיי הֶעלְדֶען, יוֹאָב. אֲבִישַׁי אוּנ עֲשָׂהאֵל, אוּנ אֵיינֶער פוּן שְׁמוּאֵלְ'ס תַּלְמִידִים, גָד, אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַ קְלֵיינֶע מַחֲנֶה. וָואס הָאט זִיךְ פַארְגֶענוּמֶען זִיךְ אָבְּרֶעכְנֶען מִיט שָׁאוּלְ'ן. בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס עֶר הָאט דֶערְהַרְגֶעט אַלֶע כֹּהֲנִים אוּנ צוּשְׁטֶערְט זֵייעֶר שְׁטָאדְט נֹ'ב אוּנ פוּן דֶער גַאנְצֶער מִשְׁפָּחָה פוּנְ'ם כֹּהֵן גָדוֹל עֵלִי אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אֵיין אֶבְיָתָר, וָואס אִיז אוֹיךְ צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ דָוִדְ'ס לַייט.

די שׂוֹנְאִים הָאבֶּען זִיךְ דֶערְנָאךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ בֶּענוּצֶען זִיךְ מִיט דָוִדְ'ן אוּנ אָכִישׁ דֶער מֶלֶךְ פוּן גַת הָאט אִיהם אָבְּגֶעגֶעבֶּען דִי שְׁטָאדְט צִקְלָג מִיט דֶעם אוֹפֶן אַז וֶוען דִי פְּלִשְׁתִּים וֶועלִין אָנְפַאלֶען אוֹיף שָׁאוּלִ'ן זָאל עֶר זַיי גֶעהְן צוּ הִילְף. דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען טַאקִי בַּאלְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה אוּנ דָוִד אִיז גֶעוֶועהן אִין אַ זֶעהר טְרוֹיעֶרִיגֶער לַאגֶע, וַוייל עֶס אִיז אִיהם אוֹיסְגֶעקוּמֶען גֶעהְן אַקֶעגֶען זַיינֶע אֵיינֶעגֶע בְּרִידֶער; נָאר דָאס גְלִיק אִיז גֶעוֶועהן וָואס דִי פְּלִשְׁתִּים אַלֵיין הָאבֶּען צוּ דָוִדְ'ן אוּנ זַיין חֶבְרָה קֵיין גְרוֹיס צוּטְרוֹיעֶן נִיט גֶעהַאט אוּנ דַארִיבֶּער הָאט מֶען זַיי נִיט מִיטְגֶענוּמֶען. דִי מִלְחָמָה אִיז אָבֶּער גֶערָאטְהֶען דִי פְּלִשְׁתִּים, וַוייל שָׁאוּל אִיז בַּיי זִיךְ אִין גַאנְצֶען אַרָאבְּגֶעפַאלֶען, קֵיין רֶעכְטֶע עֵצָה הָאט עֶר זִיךְ אַלֵיין נִיט גֶעקָאנְט גֶעבֶּען, וֶועמֶען צוּ פְרֶעגֶען הָאט עֶר אוֹיךְ נִיט גֶעהַאט אוּנ זַיין פְּרִיהֶרִיגֶער פֶּעסְטֶער ווִילֶען אִיז אַזוֹי שְׁוַואךְ גֶעווָארֶען אַז עֶר הָאט גֶעזוּכְט חָכְמוֹת בַּיי כִּשׁוּף-מַאכֶערִינְס אוּנ הָאט פֶערְלָארֶען זַיין לֶעצְט בִּיסֶעל מוּטְה. אוֹיף דִי בֶּערְג גִלְבּוֹעַ אִיז גֶעפַאלֶען יְהוֹנָתָן אוּנ זַיינֶע בְּרִידֶער אֲבִינָדָב אוּנ מַלְכִּי שׁוּעַ אוּנ טַאקִי דָארְט אוֹיפֶן אָרְט הָאט זִיךְ שָׁאוּל דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען. דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען שָׁאוּלִ'ס קָאפּ אַבְּגֶעשְׁטֶעלְט צוּ זִיךְ אִין טֶעמְפֶּעל אוּנ זַיין קֶערְפֶּער מִיט דִי קִינְדֶער'ס אַרוֹיס גֶעהַאנְגֶען אוֹיף דִי מוֹיעֶרְן פוּן בֵּית שְׁאָן אוּנ מִיט גְרוֹיסֶער מִיה הָאבֶּען זַיי דִי אַיינְוואוֹהנֶער פוּן יָבֵשׁ גִלְעָד גֶעבְּרַאכְט צוּ קְבוּרָה. אַז דִי ווִיסְטֶע בְּשׂוֹרָה אִיז אָנְגֶעקוּמֶען קֵיין נֶבֶע אִיז אוֹיף אַלֶע גֶעפַאלֶען אַ פַּחַד, מֶען הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט לוֹיפֶען אוּנ אִין אַיילֶענִישׁ אִיז יְהוֹנָתָנ'ס פִינְפְיָאהְרִיג קִינְד מְפִיבֹשֶׁת אַרָאבְּגֶעפַאלֶען אוּנ אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַ קְרוּמֶער. אַזוֹי טְרוֹיעֶרִיג אִיז גֶעוֶועהן דֶער סוֹף פוּנ'ם עֶרְשְׁטֶען קֶענִיג, וָואס דָאס פָאלְק הָאט אוֹיף אִיהם זַיין גַאנְצֶע הָאפְנוּנְג אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט.

דְרִיטֶעס קַאפִּיטֶעל.

....

דָוִד הַמֶלֶךְ.

(1015—1055 בִּיז קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט, 1087—1127 פַאר'ן חוּרְבָּן בַּיִת שֵׁנִי)

נִיט פְרֶעהְלִיכֶער אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהֿ דָוִד'ס לֶעבֶּען. פוּן אֵיין זַייט הָאבֶּען זַיינֶע אֵיינֶענֶע בְּרִידֶער גֶעקוּקְט קְרוּם דַארוֹיף וָואס עֶר הָאט גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט דִי פְּלִשְׁתִּים אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט זִיךְ אַרוֹיסגֶעוִויזֶען אַז אוֹיף דִי נַייֶע גוּטֶע פְרַיינְד הָאט עֶר זִיךְ אוֹיךְ נִיט גֶעקֶאנְט פֶערְלָאזֶען. אִין דֶער צַייט וָואס דָוִד מִיט זַיין חַיִל זֶענִין גֶעוֶועהן אִין דֶער מַחֲנֶה פוּן דִי פְּלִשְׁתִּים פֶערְטִיג צוּגֶעהן מִיט זֵיי אִינְאֵיינֶעם אִין מִלְחָמָה אוּנ בִּיז דֶער יִשּׁוּב אִיז גֶעבְּלִיבֶּען מֶען זָאל זֵיי הַייסֶען זִיצֶען אִין דֶער הֵיים, הָאבֶּען דֶערְוַוייל דִי עֲמָלֵקִים פַארְבְּרֶענְט דִי שְׁטָאדְט צִקְלָג. דָאס אִיז גֶעוֶועהן פַאר דָוִד'ן אַ גְרוֹיסֶער קְלַאפּ, נָאר עֶר הָאט זִיךְ בַּאלְד גֶענוּמֶען אָפְּרֶעכֶענֶען מִיט דִי שׂוֹנְאִים אוּנ הָאט זֵיי טַאקִי גוּט צוּשְׁלָאגֶען. וִוי עֶר הָאט גֶעהַאלְטֶען אִין בּוֹיֶען נָאךְ אַ מָאל דִי צוּשְׁטֶארְטֶע שְׁטָאדְט צִקְלַג אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִיא יְדִיעָה פוּן שָׁאוּל'ס טוֹיט אוּנ זַיינֶע קִינְדֶער. דֶער טוֹיט מַאכְט שָׁלוֹם צְווִישֶׁען דִי גְרֶעסְטֶע שׂוֹנְאִים אוּנ אוֹיךְ דָוִד הָאט פַארְגֶעסֶען אַלֶע צָרוֹת וָואס עֶר הָאט אִיבֶּערְגֶעלִיטֶען דוּרְךְ שָׁאוּל'ן אוּנ מִיט הֵייסֶע טְרֶערֶען אוּנ פַייֶערִיגֶע טְרוֹיֶער-לִיעדֶער הָאט עֶר בֶּעוֵויינְט דֶעם בִּיטֶערְן סוֹף פוּנ'ם עֶרְשְׁטֶען יוּדִישֶׁען קֶאנִיג. בַּאלְד נָאךְ דֶעם אִיז עֶר אַרִיבֶּער קַיין חֶבְרוֹן אוּנ דָארְט הָאבֶּען אִיהְם דִי עֶלְטְסְטֶע אָנְגֶענוּמֶען פַאר'ן מֶלֶךְ פוּן יְהוּדָה. אָבִישׁ'ן הָאט עֶס נִיט גֶעהַארְט, וַוייל עֶר הָאט נָאךְ אַלִין גֶערֶעכֶענְט דָוִד'ן פַאר אַ גוּטֶען פְרַיינְד. אוּנ עֶס אִיז טַאקִי דָוִד'ן שְׁוֶוער גֶעוֶועהן אִין גַאנְצֶען זִיךְ אָבּ-בַּייסֶען פוּן דִי פְּלִשְׁתִּים אוּנ דַארִיבֶּער פְלֶעגְט עֶר זִיךְ בֶּעגֶענִיגֶען דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט גֶעקֶאנְט אָנְפַאלֶען אוֹיף דִי קְלֵיינֶע פֶעלְקֶער פוּן דֶער מִדְבָּר נֶגֶב אוּנ זִיךְ בֶּענוּצֶען מִיט זֵייעֶר רוֹיבּ אוּנ דֶערְצוּ פְלֶעגְט אִיהְם הֶעלְפֶען יוֹאָב, אַ גִבּוֹר וָואס וָואלְט אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן צוּ מַאכֶען אֵיין עֶק מִיט דִי פְּלִשְׁתִּים. וֶוען דָוִד'ס הֶאנְד וָואלְטֶען נִיט גֶעוֶועהן גֶעבּוּנְדֶען.

נָאר וָואס עֶס אִיז שְׁוֶוערֶער גֶעוֶועהן דָוִד'ן אוֹיסְצוּפִיהְרֶען אִיז גֶעוָאמְהֶען

אבנר'ן, וואס איז באלד נאך דער גרויסער מפלה אין גלבע אוועק מיט א טהייל איבערגעבענע פריינדע פון שאולן קיין מחנים און דארטען ערקלערט דעם איינציגען זוהן שאול'ס, איש־בשת, פאר קאניג. באלד האט ער צונויפגענומען א גרויסע מחנה און אנגעהויבען מיט די פלשתים א קריעג וואס האט געדויערט פינף יאהר און געפיהרט דערצו אז די עשרת השבטים זענען געבליבען אונטער דער הערשאפט פון שאול'ס יורש און יהודה איז געווארען א בעזונדער מלוכה. דאס איז אויך ניט גוט געווען, ווייל האטשי אבנר האט געמאכט א תל פון די פלשתים, איז דערוויל געווארען א שנאה צווישען בית שאול און בית דוד און עס איז ארויס א אפענטליכע קריעג וואס האט זיך געצויגען צוויי יאהר. ווער ווייסט מיט וואס אזא מלחמה צווישען איינענע ברידער וואלט זיך געוועהן אויסגעלאזט ווען אבנר ענטשליסט זיך ניט איבערצוגעהן אויף דוד'ס זייט. גענומען האט זיך עס דערפון וואס אבנר האט גענומען איין אונ אויף שאול'ס קעפס־ווייב רצפה. איש־בשת איז דערפון געוואהר געווארען און האט ניט געוואלט לײדען, ווייל ער האט מורא געהאט אז אבנר זאל דורך דעם ניט וועלען אין גאנצען די מלוכה אריינהאפען אין די האנד אריין. דאס האט אבנר'ן שטארק פערדראסען און ער האט בסוד געשיקט שליחים צו דוד'ן און איהם געלאזט זאגען אז ער וויל איהם העלפען צו ווערען מלך איבער דעם גאנצען פאלק. דוד, פארשטעהט זיך, האט זיך באלד אנגעהאפט, און קודם כל האט ער געפאדערט פון איהם אז ער זאל זעהען איהם אומקעהרען זיין געליעבט ווייב מיכל וואס האט ביי שאול'ס לעבען, געמוזט פון איהם אפשיידען און חתונה האבען מיט איינעם פונ'ם שבט בנימין, פלטי בן ליש. אבנר האט אזוי געדרעהט אז איש בשת איז אליין בעשטאנען דארויף אז מען זאל מיכל'ן צוריק ברענגען צו דוד'ן. דערוויל האט שוין אבנר געקאנט מעהר אפענטליך אונטערהאנדלען מיט דוד'ן און ער איז שוין געשטאנען נאהענט צום ציעל. נאר יואב האט געזעהען אז עס איז פאר איהם קיין תכלית ניט, אבנר זאל זיך ארויפהאפען אויפ'ן באנקעל. און האט אזוי געמאכט אז פליצום איז מען אנגעפאלען אויף אבנר'ן ביים טויער פון חברון און מען האט איהם דערהרגעט.

אבנר'ס אומצייטיגער טויט האט פיעל שמערצען געבראכט דוד'ן וואס האט איהם בעקלאגט און איהם געלאזט בעגראבען מיט'ן גרעסטען כבוד, וואס עס קומט אפצוגעבען א העלד. נאר נאך מעהר שרעק האט ער געבראכט אויף איש־בשת, וואס איז געבליבען ווי אהן א האנד און האט ניט געוואוסט

וָואס אַבְנֵר הָאט די לֶעצְטֶע צַייט אָבְּגֶעטְהוּן אוּנ מִיט וָואס פַּאר אִינְוַויינִינְסְטֶע שׂוֹנְאִים עֶר אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט. דֶערְפַּאר הָאט זִיךְ אוֹיךְ אִישׁ־בֹּשֶׁת נִיט אָבְּגֶעהִיט אוּנ בַּאלְד נָאךְ דֶעם זֶענֶען אוֹיף אִיהם אָנְגֶעפַאלֶען צְוַויי רוֹצְחִים אוּנ הָאבֶּען אִיהם גֶעטוֹידְט. דִי מֶארְדֶער הָאבֶּען גֶעמֵיינְט אַז דָוִד וֶועט זֵיי בַּייךְ בֶּעלוֹינֶען וֶוען זֵיי וֶועלֶען אִיהם בְּרֶענְגֶען דִי בְּשׂוֹרָה פוּן אִישׁ־בֹּשֶׁת'ס טוֹיט, נָאר זֵיי הָאבֶּען אַ גְרוֹיסֶען טָעוּת גֶעהַאט אוּנ הָאבֶּען טַאקֶע בַּאלְד מִיט'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט פַּאר דֶער רְצִיחָה. אַזוֹי אִיז דָוִד גֶעוָוארֶען מֶלֶךְ אִיבֶּער אַלֶע שְׁבָטִים אוּנ דֶערְצוּ הָאט עֶר נָאךְ גֶעהַאט אַ שְׁטַארְקֶע שְׁטִיצֶע פוּן דִי כֹּהֲנִים אוּנ נְבִיאִים, וַוייל אוֹיסֶער אֶבְיָתָר אוּנ גָד אִיז בַּיי אִיהם אִין הוֹיף דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן נָתָן הַנָּבִיא. אוּנ אַלֶע הָאבֶּען זִיךְ בֶּעמִיהט צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי לִיעבֶּע פוּנ'ם פָאלְק צוּם נַייֶעם קֶאנִיג.

דָוִד'ס עֶרְשְׁטֶער גֶעדַאנְק אִיז מִן הַסְתָּם גֶעוֶועהן זִיךְ צוּ בֶּעפְרַייֶען פוּן דִי פְּלִשְׁתִּים'ס אַלְטֶער פְרַיינְדְשַׁאפְט, עֶר הָאט אָבֶּער פַארְשְׁטַאנֶען אַז דֶערְצוּ מוּז מֶען הָאבֶּען אַנְדֶערֶע כּחוֹת אוּנ הָאט זִיךְ דַארִיבֶּער עֶנְטְשְׁלָאסֶען מֶעהר זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דֶערְוַוייל אוֹיפ'ן פְּלַאץ. דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאט זִיךְ אִיהם גֶעוָוארְפֶען אִין אוֹיג דֶער בַּארְג צִיּוֹן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אִין דִי הֶאנְד פוּן דִי יְבוּסִים. דָוִד הָאט לְכַתְּחִלָּה גֶעוָואלְט גֶעהן מִיט גוּטֶען. נָאר אַז דִי יְבוּסִים הָאבֶּען זִיךְ אַיינְגֶעשְׁפַּארְט, הָאט יוֹאָב גֶעמוּזְט בֶּעוַוייזֶען זַיין גְבוּרָה־שַׁאפְט אוּנ אַז זֵיי הָאבֶּען גֶעזֶעהן אַז עֶר רֶעכֶענְט זִיךְ מִיט זֵיי גוּט אָב אוּנ זֵיי וֶועלֶען גָאר נִיט מַאכֶען, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעמוּזְט אוֹיסְגְלַייכֶען, אָבְּטְרֶעטֶען צִיּוֹן אוּנ אַלֵיין זִיךְ בֶּעזֶעצֶען אוֹיפ'ן בַּארְג מוֹרִיָּה.

אַז דָוִד הָאט זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגְט אִין צִיּוֹן אִיז עֶר בַּאלְד אַהִין אַרִיבֶּער פוּן חֶבְרוֹן, אוּנ דִי שְׁטָאדְט וָואס מֶען הָאט צוּם אָנְהֵייבּ גֶערוּפֶען „עִיר דָּוִד", הָאט בֶּעקוּמֶען אַ נַייֶעם נָאהמֶען „יְרוּשָׁלַיִם". פְרִיהֶער הָאט זִיךְ דָארְט בֶּעזֶעצְט דָאס חַיִל פוּן דָוִד'ן אוּנ דֶערְפַאר הָאט דָאס אָרְט גֶעהֵייסֶען אוֹיךְ „בֵּית הַגִּבּוֹרִים", אוּנ דֶערְנָאךְ הָאט זִיךְ דִי שְׁטָאט אַלֶע מָאל פַארְגְרֶעסֶערְט אוּנ אִיז פוּן דֶעמָאלְט אָן גֶעבְּלִיבֶּען דִי הֵיילִיגְסְטֶע פַאר אַלֶע בִּיז צוּם הַיינְטִיגֶען טָאג. שְׁכֶם וָואלְט אֲפִילוּ גֶעוֶועהן בֶּעסֶער פַאר דָוִד'ן, וַוייל דִי עֶרְד אִיז דָארְט גֶעוֶועהן פְרוּכְטְבַּארֶער, נָאר דָוִד הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶס אִיז גְלַייכֶער זִיךְ הַאלְטֶען פוּן דֶער וַוייטֶענְס פוּן דִי בְּנֵי בִנְיָמִין וָואס הָאבֶּען נִיט אַזוֹי אָנְגֶעקְוֶועלְט דֶערְפוּן וָואס דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען פוּן זֵיי צוּ אֵיינֶעם פוּנ'ם שֵׁבֶט יְהוּדָה. אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען יְרוּשָׁלַיִם דֶערְפַאר

ווייל דָארְט אִיז גֶעוֶועהן אַ מִיטֶעלְפּוּנְקְט אוּנ עֶר אִיז גֶעוֶועהן גְלַייךְ נָאהֶענְט צוּ אַלֶע שְׁבָטִים.

דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען זִיךְ גֶעשְׁטוּיסֶען אַז נִיט הַיינְט–מָארְגֶען וֶועט דָוִד אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען זֵיי, הָאבֶּען זֵיי פְּרִיהֶער דֶערְהַאפְּט אוּנ הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען גֶעהן קֵיין יְרוּשָׁלַיִם. אַז דָוִד הָאט דָאס דֶערְהֶערְט אִיז עֶר אַרִיבֶּער מִיט זַיין חַיִל קֵיין עֲדוּלָם. דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז דָוִד אַנְטְלוֹיפְט, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ נָאךְ מִיט מֶעהר הֶשֶׁק צוּגֶערוּקְט, אוּנ הָאבֶּען פַארְנוּמֶען בֵּית לֶחֶם. דָוִד הָאט אָבֶּער גֶעהַאט אֵיין אַנְדֶער מֵיין: עֶר הָאט גֶעזוּכְט צוּ גֶעוִוינֶען צַייט אוּנ פוּן אַלֶע שְׁבָטִים זָאלֶען צוּ אִיהם צוּשְׁטֶעהן דִי וָואס פַארְשְׁטֶעהֶען מִיט קְרַאפְט צוּ בֶּעשִׁיצֶען זֵייעֶר לַאנְד. עֶר הָאט אוֹיךְ קֵיין טָעוּת נִיט גֶעהַאט, ווייל בַּאלְד הָאט עֶר גֶעזֶעהֶען אַרוּם זִיךְ פֶערְזַאמֶעלְט דִי גְרֶעסְטֶע גִבּוֹרִים. דָוִד הָאט זֵיי גֶעווָאלְט פְּרִיוֶוען הָאט עֶר גֶעזָאגְט אוֹיף אֵיין הֲלָצָה אַז עֶר וָואלְט מִיט פֶערְגֶעניגֶען גֶעטְרוּנְקֶען וַואסֶער פוּן בֵּית לֶחֶם, וואוּ דֶער שׂוֹנֵא אִיז גֶעשְׁטַאנֶען, אוּנ טַאקֶע בַּאלְד הָאבֶּען זִיךְ גֶעפִינֶען דְרַיי הֶעלְדֶען, יָשָׁבְעָם אֶלְעָזָר אוּנ שַׁמָּה, וָואס הָאבֶּען זִיךְ דוּרְכְגֶעשְׁלָאגֶען דוּרְכֶ'ן פַיינְד אוּנ גֶעבְּרַאכְט וַואסֶער. דָוִד הָאט, פַארְשְׁטֶעהט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט טְרִינְקֶען דָאס וַואסֶער, וָואס אִיז גֶעבְּרַאכְט גֶעוָוארֶען מִיט אַזַא מְסִירַת נֶפֶשׁ. אוּנ הָאט מִיט פְרֵייד עֶרְקְלֶעהרְט וָואס זַיין כַּוָּנָה אִיז גֶעוֶועהן. דָוִד הָאט אוֹיךְ שׁוֹין קֵיין לַאנְגֶע שִׁיהוֹת נִיט גֶעמַאכְט אוּנ הָאט נִיט נָאר פַארְטְרִיבֶּען דִי פְּלִשְׁתִּים פוּן זַיין לַאנְד, נָאר עֶר הָאט זִיךְ נָאךְ אַרַיינְגֶעהַאפְּט צוּ זֵיי אוּנ צוּגֶענוּמֶען בַּיי זֵיי זֵייעֶר הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט גַת.

דֶער נִצָּחוֹן אִיבֶּער דִי פְּלִשְׁתִּים הָאט דָוִד'ן אוּנ זַיין פָאלְק גֶעמַאכְט אַ גְרוֹיסֶען נָאהמֶען אִין אַלֶע לֶענְדֶער אַרוּם, אוּנ חִירָם, דֶער מֶלֶךְ פוּן צוֹר, הָאט בַּאלְד גֶעשִׁיקְט צוּ אִיהם שְׁלִיחִים צוּ שְׁלִיסֶען מִיט אִיהם פְרַיינְדְשַׁאפְט, כְּדֵי דִי סוֹחֲרִים פוּן צוֹר זָאלֶען קֶאנֶען פְרַיי דוּרְכְפָאהרֶען דוּרְכֶ'ן לַאנְד פוּן דִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוּנ דֶער מִסְחָר זָאל אִין בֵּיידֶע לֶענְדֶער פֶערְשְׁטַארְקְט וֶוערֶען. חִירָם הָאט אִיהם אוֹיךְ גֶעשִׁיקְט אַ מַתָּנָה – טְהַייעֶר צֶעדֶער־הָאלְץ, אוּנ גֶעלָאזְט קוּמֶען דִי בֶּעסְטֶע בַּעֲלֵי מְלָאכוֹת זֵיי זָאלֶען דָוִד'ן אוֹיסְבּוֹיעֶן אַ פַּאלַאץ. דָוִד הָאט זִיךְ בֶּענוּצְט דֶערְמִיט אוּנ יְרוּשָׁלַיִם הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ גְלַאנְצֶען מִיט דִי שֶׁאנְסְטֶע גֶעבֵּיידֶען. נָאר פַאר אַלֶע זַאכֶען הָאט דָוִד גֶעטְרַאכְט צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי אֱמוּנָה אוּנ הָאט אַ נֶדֶר גֶעטְהוּן אַז עֶר וֶועט זִיךְ נִיט אַרַיינְצִיהֶען אִין זַיין נַיי הוֹיז בִּיז עֶר וֶועט נִיט אִיבֶּער פִיהְרֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם דֶעם „אֲרוֹן אֱלֹהִים" מִיט דִי

לוחות וָואס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען, זַיִיט „שִׁילֹה" אִיז צוּרשְׁטֶערְט גֶעוָוארֶען, אִין קִרְיַת יְעָרִים. עֶר הָאט אוֹיךְ נִיט גֶערוּהט בִּיז עֶר הָאט זַיִין הֵיילִיגֶען גֶעדַאנְק אוֹיסְגֶעפִיהרְט: עֶס הָאט זִיךְ אֲפִילוּ גֶעמַאכְט אֵיין עִכּוּב אוֹיף עֶטְלִיכֶע חֲדָשִׁים, וַוייל וֶוען מֶען הָאט שׁוֹין גֶעפִיהרְט דֶעם אָרוֹן אוֹיף אַ וָואגֶען אוּנ צְוַויי לְוִיִּם הָאבֶּען אִיהם בַּאלֵייט הָאט אֵיינֶעם פוּן זֵיי אֵיין אוּמְגְלִיק גֶעטְרָאפֶען, נָאר שְׁפֶּעטֶער הָאט מֶען דֶעם אָרוֹן מִיט גְרוֹיס פַּארַאד אַרַיינְגֶעבְּרַאכְט קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ דָוִד אִיז אַזוֹי גֶעוֶועהן בֶּערוֹישְׁט דֶערְפוּן אַז עֶר הָאט פַארְגֶעסֶען זַיִין שְׁטַאנְד, עֶר הָאט אֶפֶענְטְלִיךְ גֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אוּנ גֶעטַאנְצְט אִין גַאס פַאר שִׂמְחָה אוּנ דָאס אִיז שְׁטַארְק נִיט גֶעפֶאלֶען זַיִין וַוייבּ מִיכַל, וָואס הָאט זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט אַיינְהַאלְטֶען אוּנ אַ בִּיסֶעל דֶערְפוּן חוֹזֵק גֶעמַאכְט. דָוִד הָאט אוֹיךְ גֶעזָארְגְט אַז יְרוּשָׁלַיִם זָאל הָאבֶּען אַ כֹּהֵן אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען זַיִין פְרַיינְד אֶבְיָתָר, וָואס אִיז אִיהם גֶעשְׁטַאנֶען אִין אַלֶע נוֹיטְהֶען; נָאר אַזוֹי וִוי אִין גִבְעוֹן אִיז גֶעוֶועהן נָאךְ פוּן פְרִיהֶער אַ כֹּהֵן צָדוֹק. וָואס שָׁאוּל הָאט אִיהם נָאךְ גֶעשְׁטֶעלְט, הָאט דָוִד גֶעמַאכְט עֶס זָאלֶען זַיִין צְוַויי כֹּהֲנִים, צָדוֹק אִין גִבְעוֹן אוּנ אֶבְיָתָר אִין יְרוּשָׁלַיִם. דֶערְצוּ הָאט אוֹיךְ דָוִד אַיינְגֶעפִיהרְט אַ שֶׁאנֶעם גָאטֶעס־דִיענְסְט מִיט גֶעזַאנְג אוּנ שְׁפִּיעל, וִוי עֶס אִיז אָנְגֶעשְׁטַאנֶען דֶעם וָואס מֶען הָאט גֶערוּפֶען „נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל".

דָוִד הָאט זִיךְ אָבֶּער אוֹיךְ גֶעהַאלְטֶען אִין דֶעם כְּלָל: אַז וָואס צוּ גָאט — אִיז צוּ גָאט אוּנ וָואס צוּ לַייט — אִיז צוּ לַייט. קוֹים הָאט עֶר פַארְזָארְגְט דִי אֱמוּנָה, הָאט עֶר זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ פַארְבֶּעסֶערן דָאס אִינְוֶוענִיגְסְטֶע לֶעבֶּען פוּנ'ם פָאלְק. עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען וָואס עֶר הָאט בֶּעקוּמֶען פַאר אַ יוֹעֵץ אֲחִיתוֹפֶל הַגִּלוֹנִי וָואס פְלֶעגְט כִּמְעַט קֵיין מָאל קֵיין טָעוֹת נִיט הָאבֶּען אוּנ בִּיז עֶר אִיז שְׁפֶּעטֶער נִיט גֶעוָוארֶען דָוִד'ן אַ שׂוֹנֵא הָאט עֶר אִיהם גֶעגֶעבֶּען דִי בֶּעסְטֶע עֵצוֹת. צוּם עֶרְשְׁטֶען הָאט עֶר גֶעמַאכְט אַז אַלֶע שְׁבָטִים זָאלֶען הָאבֶּען אַ גְלַייכֶען חֵלֶק אִין בֶּעשִׁיצֶען פוּנ'ם לַאנְד אוּנ הָאט אַיינְגֶעפִיהרְט אַז פוּן צְוַואנְצִיג יָאהר אָן זָאלֶען אַ גֶעוִויסֶע צָאהל פוּן דִי מֶאנֶער דִיעֶנֶען אִין חַיִל. דֶערְנָאךְ הָאט עֶר גוּט אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אַז יוֹשֶׁר אוּנ אָרְדְנוּנְג זָאלֶען הֶערְשֶׁען אִין לַאנְד. עֶר פְלֶעגְט זִיךְ אַלֵיין אָבְּגֶעבֶּען מִיט אוֹיסְגְלַייכֶען צְדָדִים, מַאכֶען שָׁלוֹם, אוּנ מִיט דֶעם אִיז עֶר נָאךְ מֶעהר בֶּעלִיעבְּט גֶעוָוארֶען בַּיי אַלֶע. פוּן זַיינֶע פְרִיהֶערְדִיגֶע לַייט אִיז יוֹאָב גֶעבְּלִיעבֶּען דֶער אֶלְטְסְטֶער אִיבֶּער'ן גַאנְצֶען חַיִל אוּנ בְּנָיָהוּ בֶּן יְהוֹיָדָע אִיז גֶעוֶועהן דֶער הוֹיפְּטְמַאן פוּן דִי פְרֶעמְדֶע

קְרִיעגְס־לַייט, כְּרֵתִי אוּנ פְּלֵתִי. וָואס דָוִד הָאט גֶעהַאלְטֶען פַאר בֶּעזוּנְדֶערֶע שׁוֹמְרִים פוּנ'ם הוֹיף.

דֶערְוַויל הָאט זִיךְ גֶעטַאכְט אַ שְׁטַארְקֶער נִסָיוֹן פַאר דָוִד'ן. עֶס אִיז גְרָאד דְרַיי יָאהר דוּרְכְאֵיינַאנְד גֶעוָוארֶען אַ הוּנְגֶער אוּנ דֶער כֹּהֵן אֶבְיָתָר הָאט גֶעזָאגְט אַז דָאס אִיז אַ שְׁטְרָאף דֶערְפַאר וָואס שָׁאוּל הָאט נִיט גֶעהַאלְטֶען דִי שְׁבוּעָה גֶעגֶען דִי גִבְעוֹנִים. דָוִד הָאט גֶעשִׁיקְט פְרֶאגֶען דִי עֶטְלִיכֶע גִבְעוֹנִים, וָואס זֶענֶען נָאךְ גֶעבְּלִיעבֶּען, וָואס זֵיי ווִילֶען אוּנ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אַיינְגֶעשְׁפַּארְט אַז זֵיי וֶועלֶען נִיט מוֹחֵל זַיין בִּיז מֶען וֶועט נִיט דֶערְהַרְגֶענֶען שָׁאוּל'ס קִינְדֶער. דָוִד'ן אִיז שְׁטַארְק שְׁלֶעכְט גֶעוָוארֶען, וַוייל עֶר הָאט מוֹרָא גֶעהַאט מֶען זָאל אִיהם נִיט חוֹשֵׁד זַיין אַז עֶר ווִיל אַלֵיין עֶס זָאל פוּן שָׁאוּלס מִשְׁפָּחָה קֵיין זָכָר נִיט בְּלַייבֶּען. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר גֶעמוּזְט צוּלִיעב טְהוּן דִי גִבְעוֹנִים, וָואס הָאבֶּען בַּאלְד אָבְּגֶעזוּכְט אוּנ אוֹיפְגֶעהַאנְגֶען אִין גִבְעַת שָׁאוּל צְווֵיי זִיהן רִצְפָּה'ס אוּנ פִינְף שָׁאוּלס אֵיינִיקְלֶעךְ, קִינְדֶער פוּן זַיין טָאכְטֶער מֵרַב. נָאר יְהוֹנָתָן'ס זוּהן, מְפִיבשֶׁת, הָאט עֶר קוֹים אָבְּגֶעבְּרַאטֶעוֶועט אוּנ גֶענוּמֶען צוּ זִיךְ אִין הוֹיף אַרַיין, וַוייל עֶר הָאט גֶעדֶענְקְט דִי שְׁבוּעָה וָואס עֶר הָאט גֶעשְׁווּאוֹרֶען זַיין יוּגֶענְד־פְרַיינְד אַז עֶבִּיג וֶועט עֶר טְרַיי זַיין זַיינֶע קִינְדֶער. אוּנ חָאטְשְׁי עֶר הָאט בֶּעהַאנְדֶעלְט מְפִיבשֶׁת'ן ווִי זַיין אֵיינֶען קִינְד, אִיז פָארְט גֶעבְּלִיעבֶּען בַּיי דִי בְּנֵי בִנְיָמִין אַ שִׂנְאָה אִין הַארְצֶען. זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעטְרַאכְט אַז דָוִד הָאט גֶעלָאזְט מְפִיבשֶׁת'ן לֶעבֶּען וַוייל עֶר אִיז אַ קַאלִיקֶע אוּנ טוֹיג נִיט צוּ דֶער מְלוּכָה, אוּנ טַאקֶע דֶערְפַאר. אַז דִי הַצְלָחָה הָאט זִיךְ שְׁפֶּעטֶער אָבְּגֶעטְהוּן פוּן דָוִד'ן, הָאט עֶר פוּן זֵיי בֶּעקוּמֶען דֶעם עֶרְשְׁטֶען שְׁטֵיין.

צְוַואנְצִיג יָאהר הָאט עֶר גֶעקֶענִיגְט מִיט גְלִיק אוּנ נַחַת אוּנ אַלֶע מִלְחָמוֹת וָואס עֶר הָאט אִין דֶער צַייט גֶעפִיהְרְט הָאבֶּען נָאךְ מֶעהר פַארְגְרֶעסֶערְט זַיין כָּבוֹד אוּנ גֶעוָוארְפֶען זַיין פַּחַד אוֹיף אַלֶע שְׁכֵנִים פוּן וַוייט אוּנ פוּן נָאהֶענְט. עֶר הָאט זִיךְ נוֹקֵם גֶעוֶועהן אִין דִי מוֹאָבִים פַאר אַיין אוּם־כָּבוֹד וָואס זֵיי הָאבֶּען בֶּעווִיזֶען זַיינֶע שְׁלִיחִים אוּנ אוֹיךְ אַ תֵּל גֶעמַאכְט פוּן דִי עַמוֹנִים, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ הִילְף דִי אֲרַמִים אוּנ הָאבֶּען דָאךְ גֶעמוּזְט אַיינְבֵּייגֶען דֶעם קָאפּ. אִיבֶּערְלָאזֶען דָוִד'ן דִי אַלְטֶע שְׁטָאדְט דַמֶּשֶׂק אוּנ אִיהם נָאךְ צָאהלֶען מַס. דָאס לַאנְד, וָואס הָאט צוּם אָנְהוֹיבּ פוּן דָוִד'ס מְלוּכָה זִיךְ גֶערֶעכֶענְט נָאר צְווִישֶׁען דָן אוּנ בְּאֵר שֶׁבַע, הָאט מִיט אַ מָאל צוּרִיק דִי גְרֶענִיצֶען פוּן נַחַל מִצְרַיִם אוּנ עַזָה בִּיז דֶעם טַייךְ פְּרָת. נָאר דִי גַאנְצֶע גְדוּלָה הָאט דָוִד'ן נִיט פַארְדְרֶעהט דֶעם קָאפּ מִיט גַאֲוָה, עֶר הָאט זִיךְ

נִיט גֶעוָואלְט שְׁטֶעלֶען ווִי שָׁאוּל אַ דֶענְקְמָאל בַּיים לֶעבֶּען, ווַייל צְווֵיי גְרוֹיסֶע גֶעדַאנְקֶען הָאבֶּען גֶעהֶערְשְׁט בַּיי אִיהם אוּנ בַּיי אַלֶע זַיינֶע הֶעלְדֶען: אַז עֶרְשְׁטֶענְס, אִיז אַלְרִינְג גֶעווֶענְדְט אִין דֶעם אֵייבֶּערְשְׁטֶען. ווָאס אִין זַיין הַאנְד אִיז פּוּנְקְט דֶער נִצָּחוֹן ווִי דִי מַפָּלָה, אוּנ אַז, צְווֵייטֶענְס. קָאן גֶערָאטְהֶען נָאר דִי מִלְחָמָה ווָאס ווֶערְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאר זַיין הֵיילִיגֶען נָאהמֶען, אוּנ טַאקֶע דֶערְפַאר הָאט בַּיי זֵיי גָאט גֶעהֵייסֶען „צְבָאוֹת“, דָאס הֵייסְט — דֶער הַאר פוּן אַלֶע חַיָלוֹת.

נִיט אֵייבִּיג דוֹיעֶרְט אָבֶּער דָאס מֶענְשְׁלִיכֶע גְלִיק אוּנ נָאךְ גָאר לִיכְטִיגֶע טֶאג קוּמֶען אָפְּט זֶעהר פִינְסְטֶערֶע נֶאכְט. דָאס אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהֶען מִיט דָוִד'ן. ווֶען יוֹאָב מִיט'ן חַיִל הָאבֶּען בֶּעלַאגֶערְט דִי הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פוּן דִי עַמּוֹנִים, הָאט דָוִד אֵיין מָאהל אִין יְרוּשָׁלַיִם דֶערְזֶעהֶען פוּן ווַייטֶענְס שְׁפַּאצִירֶען דִי שֶׁעהנֶע בַּת שֶׁבַע, אַ ווַייבּ פוּן אוּרִיָה הַחִתִּי, אֵיינֶעם פוּן זַיינֶע גֶעטְרַייעֶסְטֶע הֶעלְדֶען, זִי אִיז אִיהם שְׁטַארְק גֶעפֶאלֶען. הָאט עֶר זִי גֶעלָאזְט בֶּעטֶען צוּ זִיךְ אוּנ זִי אִיז בַּיי אִיהם גֶעווָארֶען גָאר הֵיימִישׁ. אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט דָוִד בֶּעמֶערְקְט אַז בַּיי בַּת־שֶׁבַע'ן הֵייבֶּען זִיךְ אָן אַרוֹיס צוּווַייזֶען צֵייכֶענְס פוּן זֵייעֶר בֶּעקֶענְטְשַׁאפְט, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ מַאכֶען. אֵיין אוֹיסְרֶעד אוּנ לָאזֶען קוּמֶען דֶעם מַאן פוּנ'ם לַאגֶער, כְּדֵי עֶר זָאל דֶערְמִיט פַארְדֶעקֶען דִי שַׁאנְדֶע. אוּרִיָה הָאט זִיךְ אָבֶּער גֶעיָאגְט צוּרִיק אִין לַאגֶער אַרַיין אוּנ אַז דָוִד הָאט גֶעזֶעהן אַז עֶר ווֶעט מִיט אִיהם גָאר נִיט מַאכֶען, הָאט עֶר גֶעגֶעבֶּען אַ ווִינְק יוֹאָב'ן מֶען זָאל אוּרִיָה'ן שְׁטֶעלֶען אוֹיפ'ן עֶרְשְׁטֶען פַייעֶר. עֶס הָאט גָאר נִיט גֶעדוֹיעֶרְט — אִיז בַּת שֶׁבַע גֶעבְלִיבֶּען אֵיין אַלְמָנָה, נָאר זִי הָאט זִיךְ בַּאלְד גֶעטְרֵייסְט אוּנ גָאר גִיךְ אִיז זִי אַרִיבֶּער אִין קֶענִיגְלִיכֶען פַּאלַאץ אוּנ הָאט גֶעבָארֶען אַ קִינְד, ווָאס הָאט נִיט לַאנְג גֶעלֶעבְּט.

אַזַא עַוְלָה פוּן דֶעם ווָאס מֶען הָאט אִיהם בִּיז אַהֶער מִיט רֶעכְט גֶערֶעכֶענְט פַאר'ן בֶּעשִׁיצֶער פוּן יֹשֶׁר אוּנ אֱמֶת — הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט ווַארְפֶען אִין אוֹיג דִי עֶטְלִיכֶע גֶעצֶעהלְטֶע גְרוֹיסֶע מֶאנֶער ווָאס זֶענֶען קֵיינֶעם נִיט נוֹשֵׂא פָּנִים אוּנ זָאגֶען יֶעדֶען פְרֵיי אַרוֹיס זֵייעֶרֶע גֶעדַאנְקֶען. דֶערְפַאר זֶעהֶען מִיר ווִי טַאקֶע בַּאלְד אִיז אוֹיסְגֶעווַאקְסֶען בַּיי דָוִד'ן נָתָן הַנָּבִיא אוּנ הָאט אִיהם דֶערְצֶעהלְט אַ מָשָׁל פוּן אַ רַייכֶען. ווָאס גָאט הָאט אִיהם גֶעבֶּענְשְׁט מִיט גְרוֹיסֶע רַייכֶע טְשֶׁערֶעדֶעס אוּנ ווָאס הָאט זִיךְ נִיט גֶעשֶׁאהמְט צוּצוּנֶעהמֶען בַּיי אַ אָרֶעמֶען פַאסְטוּךְ זַיין אֵיינְצִיג קְלֵיין שֶׁאפֶעלֶע. מִיט כַּעַס הָאט דָוִד דַארוֹיף גֶעאֶנְטְפֶערְט אַז אַזַא גַזְלָן פַארְדִיעֶנְט דִי גְרֶעסְטֶע שְׁטְרָאף. „דָאס בִּיסְט דוּ טַאקִי אַלֵיין!“ הָאט אִיהם דֶער נָבִיא גֶעזָאגְט קוּרְץ אוּנ שַׁארְף אוּנ דָוִד הָאט עֶרְשְׁט

פֶּעֶ שְׁטַאנֶען ווִי טִיעף עֶר אִיז גֶעפַאלֶען אוּנ מִיט אַ שְׁטַארְקֶער חֲרָטָה, וָואס קָאן נָאר גֶעבָּארֶען ווערֶען אִינ'ם הַארְצֶען פוּן אַיין אֱמֶת'ן בַּעַל תְּשׁוּבָה, הָאט עֶר מוֹדֶה גֶעוֶועהן אַז עֶר הָאט גֶעזִינְדִיגְט.

נָאט אִיז אָבֶער גִיכֶער אַ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ ווִי מֶענְשֶׁען אוּנ הָאטְשֶׁי דָוִד הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען אוֹיסבֶּעסֶערן זַיין פֶּעהלֶער אַקֶעגֶען בַּת־שֶׁבַע דֶערמִיט וָואס עֶר הָאט זִי גֶעמַאכְט פַאר דֶער עֶרְשְׁטֶער קֶענִיגִין אוּנ אִיהר צוּגֶעזָאגְט אַז זַייעֶר גַיינֶעבָּארֶענֶער זוּהְן שְׁלֹמֹה זָאל בְּלַייבֶען דֶער יוֹרֵשׁ פוּן דֶער מְלוּכָה, הָאט אִיהם פָּארְט דִי מַעֲשֶׂה גֶעמַאכְט פַאר אַ שׂוֹנֵא זַיין בֶּעסְטֶען יוֹעֵץ אֲחִיתֹפֶל וָואס אִיז גֶעוֶועהן בַּת־שֶׁבַע'ס זֵיידֶע אוּנ הָאט נִיט גֶעקָאנְט מוֹחֵל זַיין דֶעם קֶענִיג וָואס עֶר הָאט זִי אַרָאבגֶעפִיהרְט פוּנ'ם גְלַייכֶען וֶועג. דֶערצוּ הָאט זִיךְ נָאךְ אִין דֶער צַייט גֶעמַאכְט אַ נַיי אוּמְגְלִיק. אַ מְ נ וֹ ן, דָוִד'ס אֶעלְטְסְטֶער זוּהְן, הָאט פַארנַארְט צוּ זִיךְ זַיין שְׁטִיפשְׁוֶועסְטֶער תָּ מָ ר אוּנ זִי גֶעשֶׁאנְדֶעט אוּנ דֶערנָאךְ אַרוֹיסגֶעוָוארְפֶען. מִיט בִּיטֶערֶע טְרֶערֶען אִיז זִי גֶעקוּמֶען זִיךְ קְלָאגֶען צוּ אִיהר בְּרוּדֶער אַ בְ שָׁ ל וֹ ם אוּנ עֶר הָאט אִיהר גֶעהֵייסֶען מַאכֶען אַ שְׁוַויג אוּנ זִי פֶערְזִיכֶערְט אַז עֶר וֶועט זִיךְ שׁוֹין אָבְּרֶעכְנֶען מִיט אַמְנוֹן'ן. אַבְשָׁלוֹם, וָואס הָאט, ווִי עֶס שַׁיינְט, גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט אֲחִיתֹפֶל'ן, הָאט זִיךְ גָאר נִיט ווִיסֶענְדִיג גֶעמַאכְט אוּנ אַ צַייט שְׁפֶּעטֶער הָאט עֶר גֶעלָאזְט בֶּעטֶען אַמְנוֹנ'ן מִיט נָאךְ גֶאכְט מֶען זָאל אַרוֹיספָאהרֶען זֶעהן ווִי מֶען שֶׁערְט דִי שָׁאף אוּנ דָארְט הָאט מֶען אִיהם דֶערהַרְגֶעט. אַבְשָׁלוֹם אִיז בַּאלְד עֶנְטְלָאפֶען צוּ זַיין מוּטֶערְס פָאטֶער תַּלְמַי דֶעם מֶלֶךְ פוּן גְ שׁ וּ ר אוּנ דָוִד הָאט אֲפִילוּ גֶעוָואלְט שִׁיקֶען אַהִין חַיִל אוּנ אִיהם פוּן דָארְט בְּרֶענְגֶען, נָאר יוֹאָב אוּנ אֲחִיתֹפֶל הָאבֶען אִיהם אָבגֶעהַאלְטֶען דֶער־פוּן ווַייל אִין הוֹיף אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן אַ אִינְטְרִיגֶע אוּנ אַ סַךְ הָאט גֶעטוֹיגְט אַז נִיט שְׁלֹמֹה נָאר אַבְשָׁלוֹם זָאל אַרוֹיף אוֹיפ'ן בָּאנְקֶעל. אוּנ כְּדֵי נָאךְ מֶעהְר בֶּערוּהִיגֶען דָוִד'ן, הָאט יוֹאָב אָנְגֶעשְׁטֶעלְט אַ קְלוּגֶע פְרוֹיא פוּן תְּקוֹעַ זִי זָאל זִיךְ קוּמֶען קְלָאגֶען פַאר'ן קֶענִיג אוֹיף אִיהר מִשְׁפָּחָה, וָואס ווִיל אוּמְבְּרֶענְגֶען אִיהר יוּנְגְסְטֶען זוּהְן דֶערפַאר וָואס עֶר הָאט גֶעטֵייט זַיין אֶעלְטֶערן בְּרוּדֶער אוּנ זִי קָאן אַזוֹי פֶערְלִיערֶען בֵּיידֶע קִינְדֶער. דָוִד הָאט זִיךְ בַּאלְד גֶעשְׁטוּיסֶען וֶועמֶעס אַרְבֵּייט דָאס אִיז אוּנ הָאט גֶעזָאגְט יוֹאָב'ן אַז אַבְשָׁלוֹם מֶעג צוּרִיקקוּמֶען נָאר אִיהם זָאל עֶר זִיךְ פַאר דִי אוֹיגֶען נִיט ווַייזֶען. עֶרְשְׁט זִיבֶּען יָאהְר נָאךְ אַמְנוֹנ'ס טוֹיט הָאט זִיךְ דָוִד אִיבֶּערגֶעבֶּעטֶען מִיט אַבְשָׁלוֹמ'ן.

דָאס אִיבֶּערְבֶּעטֶען הָאט אָבֶער נִיט גֶעקָאנְט פִיהרֶען צוּ קַיין אֱמֶת'ן שָׁלוֹם. דִי פוּנְקֶען פוּן אִינְטְרִיגֶע הָאבֶען שׁוֹין גֶעגְלִיהְט פוּן פְרִיהֶר אוּנ דָוִד'ס אִינְוֶוענִיגְסְטֶע שׂוֹנְאִים הָאבֶען פֶערְזַיכְנֶען ווִיא אַזוֹי צוּ דְרֶעהֶען מִיט אַבְשָׁלוֹמ'ן עֶר זָאל נָאךְ

מֶעהְר אָנְגִיסֶען בּוּימֶעל אוֹיפְ'ן פַייֶער. דֶערוַוייל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט, וָואס דָוִד הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט מַכִין זַיין צוּ אַ גְרוֹיסֶע מִלְחָמָה, צוּ וֶועלְכֶער עֶס אִיז אִיהם אוֹיךְ גֶעקוּמֶען הֶעלְפֶען אִתַּי פוּן גַת מִיט זַיין חַיִל. דָוִד הָאט בֶּעדַארְפְט ווִיסֶען אוֹיף ווִי פִיעל מֶענְשֶׁען עֶר קָאן רֶעכְנֶען פוּן זַיין זַייט, הָאט עֶר גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהְל מֶען זָאל אִיבֶּער־צֶאהְלֶען אַלֶע צְוַואנְצִיגְיֶאהְרִיגֶע. פְּלִיצְלִים אִיז אַרוֹיס אַ מַגֵפָה, מֶענְשֶׁען הָאבֶּען גֶעהוֹיבֶּען פַאלֶען ווִי שְׁטְרוֹי אוּנ דֶער עוֹלָם הָאט עֶס אָנְגֶעהַאנְגֶען אִין דֶעם צֶאהְלֶען. דֶער נָבִיא גָד הָאט בַּאלְד גֶעגֶעבֶּען אַיין עֵצָה מֶען זָאל שְׁטֶעלֶען אַ מִזְבֵּחַ אוֹיפְ'ן בַּארְג מוֹרִיָה, וואוּ דִי מַגֵפָה הָאט קַיין שְׁלִיטָה נִיט גֶעהַאט, אוּנ דָארְט מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת. דָוִד הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעגְלַייכְט מִיט דִי יְבוּסִים אוּנ מֶען הָאט אִיהם אָבְּגֶעטְרֶעטֶען אַ פְּלַאץ, דָארְט הָאט מֶען גֶעטְהוּן אַלְדִינְג וָואס דֶער נָבִיא הָאט גֶעהֵייסֶען אוּנ דִי מַגֵפָה הָאט אוֹיפְגֶעהֶערְט. אִין הַארְ'ן פוּנ'ם פָאלְק הָאט אָבֶּער נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ זִידֶען אוֹיף דָוִד'ן, ווַייל דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען זִיךְ בֶּענוּצְט דֶערְמִיט אוּנ אַיינְגֶערֶעדְט דֶעם גֶעמֵיינֶעם עוֹלָם אַז דָאס גַאנְצֶע אוּמְגְלִיק הָאט זִיךְ נָאר גֶענוּמֶען פוּנ'ם מֶלֶךְ'ס בֶּעפֶעהְל. אַזוֹי אִיז אַרוֹיס אַ שְׁטַארְקֶע אוּנצוּפְרִידֶענְהֵייט אוּנ אַבְשָׁלוֹם הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶר מֶעג שׁוֹין אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען. בַּאלְד אִיז עֶר אַרִיבֶּער קַיין חֶבְרוֹן, וואוּ עֶס אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן אָבְּגֶערֶעט מִיט אַלֶע אוּנצוּ־פְרִידֶענֶע דָארְט הָאט אִיהם אוֹיךְ גֶעשְׁטִיצְט זַיין פֶעטֶער עֲמָשָׂא, וָואס הָאט גֶעוָואלְט אַרוֹיף אוֹיף יוֹאָבְ'ס שְׁטֶעלֶע, אוּנ אַהִין פְלֶעגְט אוֹיךְ בְּסֵתֶר קוּמֶען אֲחִיתֹפֶל, אוּנ פוּן דָארְט אִיז אַרוֹיס דֶער קְלַאנְג אַז אַבְשָׁלוֹם אִיז קֶאנִיג גֶעוָוארֶען. פוּן פִיעל שְׁטֶעדְט אִיז מֶען גֶעקוּמֶען בֶּעגְרִיסֶען דֶעם נַייֶעם קֶאנִיג אוּנ אֲפִילוּ דִי שְׁטָאלְצֶע בְּנֵי בִּנְיָמִין הָאבֶּען אוֹיךְ צוּ גֶעשָׁאקֶעלְט מִיט'ן קָאפּ, ווַייל זֵיי הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז פוּן אַבְשָׁלוֹם'ן וֶועלִין זֵיי גִיכֶער פָּטוּר וֶוערֶען אוּנ דִי מְלוּכָה וֶועט ווִידֶער אִיבֶּערְגֶעהְן צוּ זֵיי. אַז דָוִד אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַוֶועק צוּגֶעהְן פוּן יְרוּשָׁלַיִם אוּנ דֶערְמִיט אָבְּהִיטֶען דִי הֵיילִיגֶע שְׁטָאדְט פוּן אַ סַכָּנָה וָואס וָואלְט גֶעקָאנְט אַרוֹיס ווֶען עֶר זָאל מוּזֶען מִלְחָמָה הַאלְטֶען מִיט זַיין אֵייגֶענֶעם זוּהן. אִין דֶער נוֹיט דֶערְקֶענְט מֶען עֶרְשְׁט רֶעכְטֶע גוּטֶע פְרַיינְד: אַז דָוִד הָאט בֶּעדַארְפְט אַנְטְלוֹיפֶען אִיז עֶר נִיט גֶעבְּלִיבֶּען אֵיינֶער אַלֵיין, אִיהם זֶענִין נָאכְגֶעגַאנְגֶען נִיט נָאר יוֹאָב אוּנ אֲבִישַׁי מִיט'ן גַאנְצֶען חַיִל, נָאר אוֹיךְ בְּנָיָהוּ מִיט זַיינֶע לַייט פוּן כְּרֵתִי אוּנ פְּלֵתִי אוּנ אֲפִילוּ אִתַּי מִיט זַיינֶע זֶעקְס הוּנְדֶערְט מַאן. בַּאלְד זֶענִין אוֹיךְ צוּ־גֶעקוּמֶען דִי כֹּהֲנִים צָדוֹק אוּנ אֶבְיָתָר מִיט'ן אָרוֹן. נָאר דָוִד הָאט זֵיי גֶעהֵייסֶען בְּלַייבֶּען אִין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ גֶעזָאגְט אַז עֶר הָאפְט נָאךְ צוּרִיקְצוּקוּמֶען אוּנ דָארְט גָאט דִיעֶנֶען. נָאךְ אֵיינֶעם הָאט עֶר גֶעבֶּעטֶען זִיךְ נִיט רִיהְרֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם.

דָאס אִיז גֶעוֶועהן דֶער אַלְטֶער חוּשַׁי הָאַרְכִּי וָואס הָאט גֶעוָאלְט מְהַיילֶען דָאס אוּמְגְלִיק פוּן זַיין קֶאנִיג. נָאר עֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען זַיין ווִינְק אַז אִין יְרוּשָׁלַיִם קָאן עֶר אִיהם מֶעהר צוּ נוּטְץ קוּמֶען. אִין דֶער עֶרְשְׁטֶער שְׁטָאדְט בַּחֻרִים, וואוּהִין דָוִד אִיז אָנְגֶעקוּמֶען, הָאט עֶר נִיט גֶעהַאט קֵיין גוּטֶען בָּרוּךְ הַבָּא, וַוייל דָארְט הָאבֶען גֶעוָואהנְט שָׁאוּלְ'ס קְרוֹבִים אוּנ אֵיינֶער פוּן זֵיי, שִׁמְעִי בֶּן גֵּרָא, הָאט אִיהם נָאכְגֶעוָוארְפֶען שְׁטֵיינֶער אוּנ גֶעשָׁאלְטֶען מִיט טוֹיטֶע קְלָלוֹת. דָוִד הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט נֶעהמֶען דֶעם וֶועג צוּ דֶער גֶעגֶענְד פוּן יְרִיחוֹ. דָארְט הָאט עֶר זִיךְ מִיט זַיינֶע לַייט בֶּעזֶעצְט אִין גֶעצֶעלְטֶען אוּנ גֶעוַוארְט אוֹיף יְדִיעוֹת פוּן יְרוּשָׁלַיִם.

אַבְשָׁלוֹם אִיז דֶערְוַוייל אַרַיין קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאט אִיהם אֲחִיתוֹפֶל אֵיין עֵצָה גֶעגֶעבֶען צוּ שֶׁאנְדֶען דֶעם פָאטֶערְ'ס וַוייבֶּער. דִי עֵצָה אִיז אִיהם שְׁטַארְק גֶעפָאלֶען אוּנ מִיט אַזֶעלְכֶע זַאכֶען פְלֶעגְט עֶר זִיךְ אָבְגֶעבֶען גַאנְצֶע טֶאג. אַוַדַאי הָאט עֶר קֵיין צַייט נִיט גֶעהַאט צוּ טְרַאכְטֶען פוּן עֶפִּיס נֶאטְהִיגֶערְ'ס אוּנ אַז אֲחִיתוֹפֶל הָאט אוֹיפְגֶעגֶעבֶען אַ פְּלַאן מֶען זָאל אַרוֹיסְשִׁיקֶען גְרוֹיס חַיִל צוּ הַאפֶּען דָוִדְ'ן הָאט זִיךְ אַבְשָׁלוֹם גֶעלָאזְט אִיבֶּערְרֶעדֶען פוּן חוּשַׁי. וָואס הָאט זִיךְ אִימִיסְטֶען אַיינ־גֶעשְׁמֵייכֶעלְט בַּיים יוּנְגֶען קֶאנִיג אוּנ אִיהם צוּגֶעזָאגְט פוּנְקְט אַזוֹי טְרַיי צוּ דִיעֶנֶען ווִיא דָוִדְ'ן. חוּשַׁי הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען צוּ פַארְשְׁטֶעהן אַז דָאס טוֹיג נִיט אוּנ שְׁטִילֶערְהֵייט גֶעגֶעבֶּען צוּ ווִיסֶען דָוִדְ'ן וָואס עֶס גֶעהְט פָאר. ווִיא אֲחִיתוֹפֶל הָאט גֶעזֶעהן אַז עֶר אִיז גָאר נִיט אִין גַאנְצֶען תַּקִּיף בַּיי אַבְשָׁלוֹמְ'ן, הָאט עֶר זִיךְ פַאר כַּעַס אוֹיפְגֶעהַאנְגֶען. דֶער טוֹיט פוּן אֲחִיתוֹפֶל הָאט דָוִדְ'ן גֶעגֶעבֶּען מוּטְה עֶר זָאל זִיךְ לָאזֶען צוּרִיק אוּנ עֶר אִיז גֶעקוּמֶען קֵיין מַחֲנַיִם וואוּ מֶען הָאט אִיהם זֶעהְר פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיפ־גֶענוּמֶען אוּנ צְוֵויי בְּכָבוֹדֶע זְקֵנִים פוּן גִּלְעָד הָאבֶען אִיהם פֶערְזַארְגְט מִיט אַלֶעם נֶאטְהִיגֶען. אַהִין הָאט זִיךְ אוֹיךְ צוּגֶערוּקְט אַבְשָׁלוֹם מִיט זַיין חַיִל אוּנ דָארְט הָאט זִיךְ אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶען דִי בְּלוּטִיגֶע מִלְחָמָה, צוּ וֶועלְכֶער דָוִדְ'ס הוֹיפְטְלַייט הָאבֶּען נִיט צוּגֶעלָאזְט דֶעם גוּטֶען מֶלֶךְ, וַוייל זֵיי הָאבֶען גֶעווּאוּסְט אַז עֶר וֶועט קֵיין הַארְץ נִיט הָאבֶען זִיךְ צוּ שְׁלָאגֶען גֶעגֶען זַיין אֵייגֶען בְּלוּט אוּנ פְלֵייש. דָוִדְ'ס וַוייךְ הַארְץ הָאט זִיךְ טַאקִי אַרוֹיסְגֶעוויזֶען וֶוען דָאס גְלִיק הָאט אִיהם גֶעשְׁפִּיעלְט. פוּן אַבְשָׁלוֹמְ'ס זַייט זֶענֶען גֶעפַאלֶען צְוַואנְצִיג טוֹיזֶענְד מֶענְשֶׁען אוּנ עֶר אַלֵיין הָאט זִיךְ פַארְטְשֶׁעפֶּעט אִין אַ בּוֹים אוּנ אִיז גֶעבְּלִיבֶּען הֶענְגֶען בִּיז יוֹאָב הָאט אִיהם נִיט אָבְּגֶעשְׁנִיטֶען דֶעם קָאפּ. וֶוען אַלֶע זַיינֶע קְרִיעגֶער הָאבֶּען מִיט פְרֵייד בֶּעגְרִיעסְט דֶעם גְרוֹיסֶען נִצָּחוֹן, הָאט דָוִד מִיט הֵייסֶע טְרֶערֶען בֶּעווֵיינְט זַיין זִינְדִיג קִינְד.

דָוִד וָואלְט נָאךְ דֶעם אֵייגֶענְטְלִיךְ גֶעקֶאנְט פְרַיי גֶעהְן קֵיין יְרוּשָׁלַיִם, נָאר עֶר הָאט גֶעוָואלְט ווִיסֶען ווִי עֶר הַאלְט מִיטְ'ן פָאלְק אוּנ הָאט זִיךְ ענטשלאסען וַוארְטֶען

בִּיז אַלֶע שְׁבָטִים וֶועלִין אִיהם נִיט שִׁיקֶען בֶּעטֶען מִיט כָּבוֹד עֶר זָאל צוּרִיקקוּמֶען.
בַּאלְד הָאט אִיהם אָבֶער גֶעמוּזְט קָשֶׁה וֶוערִין וָואס זַיינֶע אֵיינֶענֶע קְרוֹבִים פוּנ'ם שֵׁבֶט
יְהוּדָה שְׁטֶעהֶען עֶפִּיס נָאר פוּן וַייטֶענְס. עֶר הָאט פַארְשְׁטַאנֶען אַז דָא שְׁטֶעהְט אִיהם
עֲמָשָׂא אִין וֶועג, הָאט עֶר אִיהם גֶעלָאזְט זָאגֶען אַז וִוי בַּאלְד עֶר וֶועט אַרְבֵּייטֶען פוּן
זַיינֶעטְוֶועגֶען וֶועט עֶר אִיהם בֶּעלוֹינֶען וִוי עֶס דַארְף צוּ זַיין. אַזַא הַבְטָחָה הָאט
גֶעוִוירְקְט אוּנ אַז דָוִד אִיז אַרִיבֶּער דֶעם יַרְדֵן אוּנ זִיךְ אָבְּגֶעשְׁטֶעלְט אִין גִלְגָל הָאט עֶר
שׁוֹין גֶעפוּנֶען שְׁלוּחִים פוּן דִי בְּנֵי יְהוּדָה. דָא אִיז אָבֶּער אַרוֹיס אַ נַיי מַחֲלוֹקֶת. וַוייל
דִי אִיבְּרִיגֶע שְׁבָטִים הָאט פֶערְדְרָאסֶען אוֹיף דִי בְּנֵי יְהוּדָה וָואס ווילֶען זַיין בַּיי דָוִד'ן
חָשׁוּבֶער פוּן אַלֶע, אוּנ אֵיינֶער, שֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי הָאט טַאקִי פָּשׁוּט אָהְן בּוּשָׁה
גֶעאֶפֶּענְט אַ מוֹיל גֶעגֶען דָוִד'ן. דָוִד הָאט גֶעזֶעהֶן אַז דָא שְׁפְּרִינְגְט אַרוֹיס אַ שְׁפִּיגֶעל
נַייֶע קְרִיעג צְווִישֶׁען אֵיינֶענֶע בְּרִידֶער, הָאט עֶר בַּאלְד אַנִידֶערְגֶעשְׁטֶעלְט עֲמָשָׂא'ן אוֹיף
יוֹאָב'ס אָרְט אוּנ הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אִין דְרַיי טָאג צוּנוֹיפְזַאמְלֶען אַלֶע
הֶעלְדֶען פוּן יְהוּדָה. עֶס הָאט אָבֶּער גֶעדוֹיעֶרְט עֶפִּיס מֶעהְר אוּנ דָוִד הָאט זִיךְ
גֶעשְׁרָאקֶען אַז שֶׁבַע זָאל זִיךְ נִיט לָאזֶען אִין אַנְדֶערֶע שְׁטֶעדְט אָנְמַאכֶען אַ מְרִידָה,
הָאט עֶר זִיךְ גֶעמוּזְט נָאךְ אַמָאל וֶוענְדֶען צוּ זַיינֶע פְרִיהְרִיגֶע דִינֶער אוּנ הָאט
אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דָאס חַיִל אִין דִי הֶאנְד פוּן אֲבִישַׁי אוּנ יוֹאָב אִיז וִוידֶער גֶעבְּלִיבֶּען
דֶער גַאנְצֶער פִיהְרֶער. אִין גִבְעוֹן הָאט יוֹאָב גֶעפוּנֶען עֲמָשָׂא'ן אוּנ הָאט אִיהם
גֶעשְׁטָאכֶען. שֶׁבַע הָאט זִיךְ דֶערְוַוייל פֶערְשְׁלָאסֶען אִין דֶער שְׁטָאדְט אָבֵל. נָאר
יוֹאָב אִיז צוּגֶעטְרֶעטֶען אוּנ הָאט גֶעוָואלְט מַאכֶען אַ תֵל פוּן דֶער פֶעסְטוּנְג הָאט
מֶען אִיהם גֶעמוּזְט אַרָאבְּוַוארְפֶען דֶעם קָאפּ פוּן שֶׁבַע אוּנ דֶערְמִיט הָאט זִיךְ
גֶעעֶנְדִיגְט דִי גַאנְצֶע מְרִידָה.

נָאךְ אַזוֹי פִיעל צָרוֹת אוּנ יְסוּרִים אִיז דָוִד צוּרִיקגֶעקוּמֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם
גֶעלַייטֶערְט פוּן זַיינֶע זִינְד אוּנ בַּאלְד הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען וֶועגֶען בּוֹיעֶן
אַ מִשְׁכָּן אוּנ וָואלְט עֶס גֶעוֶועהְן אוֹיסגֶעפִיהְרְט, וֶוען נָתָן הַנָבִיא וָואלְט אִיהם נִיט
מְגַלֶה גֶעוֶועהְן אַז דַארוֹיף אִיז נִיט דֶער ווילֶען פוּן גָאט אוּנ אַז זַיין זוּהְן וֶועט אוֹיס
פִיהְרֶען דָאס הֵיילִיגֶע שְׁלִיחוּת. דֶערְוַוייל הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען מֶעהְר אֶלְטֶער אוּנ
שְׁלַאפֶּער צוּ וֶוערֶען אוּנ זַיין פִירְטֶער זוּהְן אֲדֹנִיָהוּ, וָואס יוֹאָב הָאט גֶעהַאלְטֶען מִיט
אִיהם, הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען מִיט גֶעוַואלְד צוּ יַרְשֶׁ'נֶען דִי מְלוּכָה נָאךְ בַּיי'ם פָאטֶער'ס
לֶעבֶּען. עֶר הָאט צוּנוֹיפְגֶערוּפֶען אַלֶע פְּרִינְצֶען, אוֹיסֶער שְׁלֹמֹה, אוּנ בַּאלְד הָאט מֶען
שׁוֹין גֶעהֶערְט פוּן אַלֶע זַייטֶען אַ גֶעשְׁרַיי: „לֶעבֶּען זָאל דֶער מֶלֶךְ אֲדֹנִיָהוּ!" דָוִד הָאט
דֶערְפוּן נִיט גֶעוואוּסְט, וַוייל עֶר אִיז גֶעזֶעסֶען אֵיינֶער אַלֵיין בַּיי זִיךְ אִין חֶדֶר אוּנ
גֶעוַוארְמְט דִי פַארְפְרוֹירֶענֶע גְלִידֶער, אוּנ עֶס וָואלְט אֶפְשַׁר אֲדֹנִיָהוּ'ן גֶעוֶועהְן אַזוֹי

אָבְּגעלאָפֶּען, נָאר בַּת־שֶׁבַע איז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, איז זִי בַּאלְד אַרַיין צוּם קֶענִיג אוּנ הָאט אִיהם דֶערְמָאנְט זַיין שְׁבוּעָה וֶועגֶען אִיהר זוהן שְׁלֹמֹה, בַּאלְד אִיז אוֹיךְ אָנְגֶעקוּמֶען נָתָן הַנָּבִיא אוּנ הָאט אִיהם אוֹיךְ צוּגֶערֶעדְט עֶר זָאל הַאלְטֶען וָוארְט. דָוִד הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אַז מֶען זָאל נָאךְ בַּיי זַיין לֶעבֶּען זַאלְבֶּען שְׁלֹמֹה׳ן פַאר קֶענִיג אִין טְהָאל גִיחוֹן, אוּנ אַזוֹי אִיז עֶס אוֹיךְ גֶעשֶׁעהְן, אֲדֹנִיָּהוּ אִיז נִיט גֶעוֶועהן קֵיין נַאר אוּנ הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶר וֶועט גָאר נִיט אוֹיסְפִּיהרֶען, הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַנְבּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ. אוּנ אַזוֹי אִיז גִיךְ גֶעוָוארֶען אַיין עֶק פוּן אַ קְרִיעג וָואס וָואלְט גֶעקֶאנְט פִיהרֶען צוּ זֶעהר שְׁלֶעכְטֶע זַאכֶען. אוּנ נָאךְ אַ מֶמְשָׁלָה פוּן פֶערְצִיג יָאהר אוּנ אַ הַאלְבְּ הָאט דָוִד רוּהִיג צוּגֶעשְׁלָאסֶען דִי אוֹיגֶען אוּנ מִיט אַ פֶעסְטֶען בִּטָחוֹן אַז עֶר הָאט זַיין בְּלִיהֶענְד לַאנְד אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אִין גוּטֶע הֶענְד הָאט עֶר גֶעפוּנֶען זַיין לֶעצְטֶע מְנוּחָה אִין דִי קְבָרִים פוּן מַלְכֵי בֵּית דָוִד, צְווִישֶׁען דִי שְׁטֵיינֶער פוּנ׳ם בַּארְג צִיוֹן.

פִּירְטֶעס קַאפִּיטֶעל.

שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ.

(997—1017 בִּיז קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 1047—1087 פַאר׳ן חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

חָאטְשׁ, שְׁלֹמֹה אִיז גֶעוֶועהן צוּ יוּנְג אוּנ עֶרְשְׁט צְוַואנְצִיג יָאהְר אַלְט וֶוען עֶר הָאט אוֹיף זִיךְ אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט דֶעם עֹל פוּן דֶער מְלוּכָה, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז נִיט אוּמְזִיסְט הֵייסְט עֶר שְׁלֹמֹה, ווַייל עֶר מוּז זַיין אַ מֶלֶךְ פוּן שָׁלוֹם, אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט עֶר גֶעזֶעהן מִיט אַלֶע כֹּחוֹת זִיךְ דֶערְוַוייטֶערן פוּן מִלְחָמוֹת אוּנ אֵיינְוֶוענְדֶען בֶּעסֶער אַלֶע קְרֶאפְטֶע צוּ פֶערְבֶּעסֶערן דֶעם אִינֶווענִיגְסְטֶען מַעֲמָד פוּן דֶער מְדִינָה. דִי עֶרְשְׁטֶע צַייט אִיז אֲפִילוּ נִיט אָבְּגֶעלָאפֶען אַזוֹי רוּהִיג,

ווייל שְׁלֹמֹה הָאט זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט פִּיהלֶען זִיכֶער בִּיז עֶס זֶענֶען נִיט פֶערְשְׁווּנְדֶען גֶעוָוארֶען עֶטְלִיכֶע חֶבְרָה־לַייט וָואס עֶר הָאט צוּ זֵיי קֵיין צוּטְרוֹיֶען נִיט גֶעקָאנְט הָאבֶּען. דֶער עֶלְטֶערֶער בְּרוּדֶער אֲדֹנִיָּהוּ הָאט אֲפִילוּ פַאר אִיהם שְׁטַארְק דֶרֶךְ אֶרֶץ גֶעהַאט, דָאךְ אִיז שְׁלֹמֹה נִיט גֶעוֶועהן בְּלִינְד אוּנ הָאט גוּט בֶּעמֶערְקְט אַז אִין לַאנְד אִיז דָא אַ שְׁטַארְקֶע כִּתָּה, אוּנ טַאקִי דֶער אַלְטֶער יוֹאָב אוֹיךְ אִין מִיטֶען. וָואס זֶענִין נִיט צוּפְרִיעדֶען דֶערְפוּן וָואס דָוִד הָאט אִיהם אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דִי מְלוּכָה. אַיין ווִינְק פוּן דֶעם יוּנְגֶען קֶאנִיג אִיז גֶענוּג גֶעוֶועהן אַז בְּ נָ יָ ה וּ בֶּ ן יְ ה וֹ יָ דָ ע זָאל הַרְגֶ'נֶען אֲדֹנִיָּהוּ'ן אוּנ אִין אַיין וֶועג עֶקֶען מִיט יוֹאָבְ'ן, וָואס הָאט גֶעזוּכְט זַיין לֶעבֶּען צוּ בַּאשֶׁטֶעוֶוען דוּרְךְ דֶעם וָואס עֶר הָאט זִיךְ אָנְגֶעכַאפְּט אִין מִזְבֵּחַ; נָאר עֶס הָאט אִיהם נִיט גֶעהָאלְפֶען. דֶעמֶעלְט הָאט מֶען אוֹיךְ דֶערְמָאנְט שִׁ מְ עִ י בֶּ ן גֵּ רָ א זַיין אַלְטֶע זִינְד גֶעגֶען דָוִד'ן אוּנ מֶען הָאט אִיהם גֶעהַרְגֶעט אוּנ אֶ בְ יָ תָ ר אִיז אַרָאב פוּן זַיין שְׁטֶעלֶע אוּנ צָ ד וֹ ק אִיז גֶעבְּלִיבֶּען דֶער אֵיינְצִיגֶער כֹּהֵן. נָאךְ בַּיי'ם פָאטֶער'ס לֶעבֶּען הָאט שְׁלֹמֹה חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט אַ פְּרִינְצֶעסִין פוּן עַמּוֹן נַ עֲ מָ ה. נָאר דֶעם גְרֶעסְטֶען יִחוּס־שִׁדּוּךְ הָאט עֶר גֶעטְהוּן מִיט'ן מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם פְּ ז וּ זִ י נֶ ע ס. זַיין טָאכְטֶער הָאט עֶר גֶעמַאכְט פַאר דֶער עֶרְשְׁטֶער קֶאנִיגִין אוּנ צוּ לִיעבּ אִיהר הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ בּוֹיֶען טְהַייֶערֶע הַייזֶער אוּנ פַּאלַאצֶען, וואוּ עֶס דַארְף וָואהְנֶען אַ בַּת מַלְכָּה פוּן מִצְרַיִם. אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר גֶעמוּזְט טְרַאכְטֶען אַז זַיין הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט זָאל וֶוערֶען פוּן טָאג צוּ טָאג שֶׁענֶער אוּנ עֶר זָאל קֶאנֶען אוֹיפְנֶעהְמֶען זַיינֶע גֶעסְט מִיט כָּבוֹד אוּנ רַייכְקַייט, ווַייל עֶס פְלֶעגֶען אַלֶע מָאל קוּמֶען שְׁלִיחִים פוּן בֶּעפְרַיינְדֶעטֶע קֶאנִיגֶע אוּנ פוּן אוּנְטֶערְגֶעוָוארְפֶענֶע פֶאלְקֶער, וָואס הָאבֶּען אִיהם גֶעצָאהלְט מַס. נָאר פָאר אַלֶע בִּנְיָנִים הָאט זִיךְ שְׁלֹמֹה גֶענוּמֶען בּוֹיֶען אוֹיפְ'ן בַּארְג מוֹרִיָּה דֶעם מִשְׁכָּן, ווָאס פִיעל מַאטֶערְיַאל דֶערְצוּ הָאט נָאךְ דָוִד אָנְגֶעגְרֵייט. דִי שְׁוֶוערֶע אַרְבֵּייט פוּן שְׁטֵיינֶער־הַאקֶען הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דִי אֱ מ וֹ רִ י ם, חִתִּים, פְּרִזִּים אוּנ יְ בוּ סִ ים וָואס הָאבֶּען גֶעוָואהְנְט גֶעבֶּען יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט כִּמְעַט וִוי קְנֶעכְט. מֶעהר פוּן הוּנְדֶערְט פִינְפְצִיג טוֹיזֶענְד מֶענְשֶׁען הָאבֶּען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט דֶערְמִיט אוּנ דְרַיי טוֹיזֶענְד יוּדֶען, אוּנ אִיבֶּער זֵיי אַלֶע אֲדֹנִירָם, הָאבֶּען אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען. חִירָם, דֶער מֶלֶךְ פוּן צ וֹ ר, הָאט צוּגֶעשְׁטֶעלְט הָאלְץ פוּן צֶעדֶערְן, אוּנ אַנְדֶערֶע מִינִים אוּנ דֶערְפַאר הָאט מֶען אִיהם גֶעצָאהלְט מִיט ווַייץ, וַויין אוּנ אֶהל, אוֹיסֶער דֶעם הָאט מֶען נָאךְ גֶעמוּזְט גֶעהמֶען בַּיי חִירָם'ן גָאלְד. אוּנ שְׁלֹמֹה הָאט אִיהם דֶערְפַאר אָבְּגֶעטְרֶעטֶען צְוַואנְצִיג שְׁטֶאדְט בַּיי דֶער גְרֶענִיץ, וואוּ עֶס הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזֶעצְט פֶערְשִׁיעדֶענֶע פֶאלְקֶער אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט מֶ'ן עֶס גֶערוּפֶען „אֶרֶץ הַ גָּ לִ י ל“ אָדֶער „גַאלִילֶעאַ“. דְרַיי יָאהר הָאט מֶען

גֶעבּוֹיעֶט דֶעם מִשְׁכָּן. וָואס אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען נָאר פוּן פִּיעֶרְעֶקִיגֶע שְׁטֵיינֶער אוּנ אִינְוֶוענִיג זֶענִין דִי וֶואנְד גֶעוֶועהן בֶּעדֶעקְט אִין גַאנְצֶען מִיט צֶעדֶערְ־הָאלְץ אוּנ פֶּערְצִיעֶרְט מִיט דִי טְהַייעֶרְסְטֶע פֶּערְגָאלְדֶעטֶע פִיגוּרֶען. דֶער מִשְׁכָּן הָאט גֶעהַאלְטֶען זֶעכְצִיג עֶללֶען דִי לֶאנְג, צְוַואנְצִיג – דִי הוֹיךְ אוּנְד דְרַייסִיג – דִי בְּרֵייט אוּנ אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן צְוֵויי אַבְּטְהֵיילוּנְגֶען: דֶעם דְבִיר, אָבֶּער קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים, וָואס אִיז גֶעוֶועהן הֶעכֶער פוּן אַללֶע אַנְדֶערֶע בִּנְיָנִים פוּנ'ם מִשְׁכָּן אוּנ וָואס דָארְט אִיז נָאר גֶעשְׁטַאנֶען דֶער אָרוֹן מִיט דִי לוּחוֹת, בֶּעשִׁיצְט פוּן צְוֵויי כְּרוּבִים מִיט פִינְף – עֶללֶען – לַאנְגֶע פְלִיגֶעל, אוּנ דֶעם הֵיכָל, וואו עֶס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען דֶער מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת פוּן רֵיין גָאלְד אוּנ פוּן בֵּיידֶע זַייטֶען צוּ פִינְף גָאלְדֶענֶע מְנוֹרוֹת אוּנ אוֹיךְ אַ גָאלְדֶענֶער טִישׁ פַאר דִי צְוֶועלְף הֵיילִיגֶע בְּרוֹיט, לֶחֶם הַפָּנִים. אַחוּץ דֶעם אִיז גֶעוֶועהן אַ פָארְהוֹיז, אוּלָם הַגָּדוֹל, אוּנ בַּיי'ם אַיינְגַאנְג זֶענִין גֶעשְׁטַאנֶען צְוֵויי קוּפֶּערְנֶע זַיילֶען, וָואס מֶען הָאט זֵיי גֶערוּפֶען יָכִין אוּנ בֹּעַז. אִין הוֹיף, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען עֲזָרָה גְדוֹלָה, אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אַ קוּפֶּערְנֶער מִזְבֵּחַ אוּנ דָארְט הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ בַּאסֵיין וַואסֶער וָואס מֶען הָאט גֶערוּפֶען יָם הַנְּחֹשֶׁת אוּנ פוּן וַואנֶען מֶען פְלֶעגְט צַאפֶּען וַואסֶער צוּם וַואשֶׁען, אוֹיסֶער דֶעם זֶענִין דָארְט גֶעשְׁטַאנֶען צֶעהן קְלֵיינֶערֶע כֵּלִים צוּם וַואסֶער אוֹיף רֶעדְלִיךְ אוּנ מֶען פְלֶעגְט זֵיי אִיבֶּערְפִירֶען וואוּהִין מֶען הָאט בֶּעדַארְפְט, מִיט אֵיינֶעם וָוארְט, גָאלְד אוּנ זִילְבֶּער אוּנ אַנְדֶערֶע טְהַייעֶרֶע מֶעטַאלֶען זֶענִין אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען אוֹיפ'ן מִשְׁכָּן נָאר אָהן אַ צָאהְל אוּנ פוּנְקְט אִין דֶעם חֹדֶשׁ, וֶוען עֶס הָאט זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט דִי אַרְבֵּייט אִין פֶעלְד אוּנ אַלֶע תְּבוּאוֹת אוּנ פֵּירוֹת זֶענִין שׁוֹין צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען גֶעוֶועהן, הָאבֶּען זִיךְ דִיא פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן אַלֶע שְׁבָטִים פֶערְזַאמֶעלְט אִין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ שְׁלֹמֹה הָאט גֶעמַאכְט אַ חֲנוּכַּת הַבַּיִת, גֶעשְׁטֶעלְט פַאר אַ כֹּהֵן עֲזַרְיָה דֶער זוּהן פוּנ'ם גֶעשְׁטָארְבֶּענֶעם צָדוֹק אוּנ בֶּענַייעֶט גָאטְ'ס הוֹיז, וָואס הָאט פוּן דֶעמָאלְט אָן אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִיעֶנֶען ווי אַ מִיטֶעלְפוּנְקְט פַאר אַלֶע יוּדֶען

אִינְאֵיינֶעם מִיט'ן מִשְׁכָּן הָאט אוֹיךְ שְׁלֹמֹה פֶערְבוּנְדֶען זַיין בֶּעזוּנְדֶער מִיה אָבּ־צוּהִיטֶען גֶערֶעכְטִיגְקֵייט אוּנ עֶר פְלֶעגְט זִיךְ אַלֵיין אָבְּגֶעבֶּען מִיט לָאדִינִישֶׁען אוּנ זַיין אַ דַיָּן צְווִישֶׁען פֶערְשִׁיעֶדֶענֶע צְדָדִים. זַיין גְרוֹיסֶע חָכְמָה הָאט אִיהם גֶעהָאלְפֶען דֶערְצוּ אַז אַלֶע פְלֶעגֶען צוּפְרִידֶען בְּלַייבֶּען פוּן זַיין פְּסַק אוּנ דִי מִשְׁפָּטִים פוּן שְׁלֹמֹה פְלֶעגֶען אַזוֹי שְׁטַארְק שֶׁם'ען אוֹיף דֶער וֶועלְט אַז אַיין מָאל אִיז גֶעקוּמֶען פוּן גַאנְ'ן ווַייט דִי מַלְכַּת שְׁבָא זִיךְ בֶּעקֶענֶען מִיט'ן קְלוּגֶען מֶלֶךְ, וָואס הָאט בַּאלְד גֶעטְרָאפֶען אַלֶע אִיהרֶע רֶעטֶענִישֶׁען, אוּנ בֶּעוואוּנְדֶערְן זַיין גְרוֹיסְקֵייט. שְׁלֹמֹה הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט בֶּעגְנִיגְט נָאר מִיט דִי גְרוֹיסֶע גֶעבֵּיידֶע אוּנ דִי שֵׁיינֶע אָרְדְנוּנְגֶען, עֶר הָאט אוֹיךְ

גֶעוָוארְנְט אַז אִין זַיין לַאנְד זָאל בְּלִיהֶען דֶער הַאנְדֶעל אוּנ עֶס זָאל הָאבֶּען שִׁיפֶע אוֹיךְ פוּן אַנְדֶערֶע אֶרְטֶער. מִיט מִצְרַיִם הָאט עֶר אָבְּגֶעמַאכְט אַז פֶערְד זָאל מֶען נָאר אִיהם פֶערְקוֹיפֶען אוּנ אַלֶע פֶאלְקֶער הָאבֶּען גֶעמוּזְט אָנְקוּמֶען וֶועגֶען מִסְחַר פוּן פֶערְד צוּ דִי יוּדֶען. אַ הוֹיז דֶעם הָאט עֶר אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט פִיעל שִׁיפֶען קֵיין אִינְדִיֶען (אוֹפִיר) אוּנ מֶען הָאט פוּן דָארְט גֶעבְּרַאכְט דִיא בֶּעסְטֶע אוֹצרוֹת, פֶערְשִׁיעדֶענֶע סְחוֹרוֹת אוּנ עֶדֶעלְשְׁטֵיינֶער. וָואס הָאבֶּען רַייךְ גֶעמַאכְט דִיא מְדִינָה.

נָאר וֶוען שְׁלמֹה'ס גְלִיק הָאט גֶעגְלַאנְצְט פוּן אַלֶע זַייטֶען אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעוִויזֶען זֶעהר שְׁטַארְק בֶּעפֶעסְטִיגְט, הָאט דֶער וָוארם פוּן אוּנְצוּפְרִידֶענְהֵייט שׁוֹין לַאנְג גֶעטָאטְשֶׁעט זַיין פָאלְק אוּנ גֶעזוּכְט אִיבֶּערְצוּרַייסֶען דָאס שְׁטְרִיקֶעל וָואס הָאט צוּנוֹיפְגֶעבּוּנְדֶען אַלֶע שְׁבָטִים. גֶענוּמֶען הָאט זִיךְ עֶס דֶערְפוּן וָואס פוּן אַלֶע שְׁבָטִים הָאבֶּען זִיךְ מֶעהר גֶעהַאלְטֶען אִינְאֵיינֶעם בִּנְיָמִין אוּנ יְהוּדָה, דִי אִיבְּרִיגֶע אָבֶּער הָאבֶּען גֶעטְרָאגֶען אִין הַארְץ דִיא אַלְטֶע שִׂנְאָה וָואס הָאט שׁוֹין נִיט אֵיין מָאל גֶעפִיהְרְט צוּ מַחֲלוֹקֶת. דֶערְצוּ אִיז נָאךְ צוּגֶעקוּמֶען דָאס, וָואס דֶעם עוֹלָם אִיז שְׁוֶוער גֶעוָוארֶען צוּ גֶעבֶּען אַזוֹי פִיעל מַס, וִוי פִיעל שְׁלמֹה הָאט גֶעפָארְדֶערְט אוֹיף דִי טְהַייעֶרֶע בִּנְיָנִים אוּנ הוֹצָאוֹת פוּנ'ם הוֹיף, אוּנ זַיינֶע אֵיידֶעמְס, וָואס עֶר הָאט זֵיי גֶעמַאכְט פַאר מְמוּנִים אוֹיף דֶעם גֶעלְד, הָאבֶּען שְׁטַארְק דָאקוּטְשֶׁעט אוּנ נִיט גֶעוָואלְט וַוארְטֶען אוֹיף כָּבוֹד. דָאס זֶענִין גֶעוֶועהן דִי עֶרְשְׁטֶע פוּנְקֶען, וָואס זֶענִין דֶערְנָאךְ צוּבְּלָאזֶען גֶעוָוארֶען אִין אַ הֶעלִישׁ פַייעֶר, בֶּעזָאנְדֶערְס וֶוען מֶען הָאט אוֹיפְגֶעקְלֶעהְרְט דָאס פָאלְק, וָואס פַאר אַ עַוְלָה שְׁלמֹה טְהוּט דֶערְמִיט וָואס עֶר לָאזְט פְרַייא דִיעגֶען עֲבוֹדָה זָרָה אוּנ הָאט עֶרְלוֹיבְּט צוּ שְׁטֶעלֶען אַ גֶאטְצֶען־טֶעמְפֶּעל אוֹיף'ן הַר הַזֵּיתִים. בַּאלְד אִיז אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אֵיינֶער פוּן דִי בְּנֵי אֶפְרַיִם, יָרָבְעָם בֶּן נְבָט, וָואס הָאט שׁוֹין לַאנְג אַרוֹיסְגֶעקוּקְט עֶפִּיס אוֹיפְטְהוּן אַ שְׁטִיקֶעל אוּנ זִיךְ אָבְּזוּכֶען דֶערְמִיט כָּבוֹד; אִיהם הָאט נָאךְ אוּנְטֶערְגֶעהִיצְט דֶער נָבִיא אֲחִיָּה פוּן שִׁילֹה, אוּנ עֶר הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ גַאנְצֶע מְרִידָה צְווִישֶׁען שֵׁבֶט בִּנְיָמִין. שְׁלמֹה הָאט עֶס אָבֶּער בַּאלְד פֶערְהַאפְּט אוּנ גֶעשְׁטִילְט דֶעם בּוּנְט אוּנ יָרָבְעָם הָאט גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען קֵיין מִצְרַיִם. דָארְט הָאט דֶעמֶעלְט גֶעהֶערְשְׁט אַ נַייעֶר מֶלֶךְ שִׁישַׁק, וָואס זַיין אֵיידֶעם אִיז גֶעוֶועהן הֲדַד, אַ פְּרִינְץ פוּן אֱדוֹם, וָואס הָאט גֶעהַאט אַזַא שְׁטַארְקֶע מַפָּלָה פוּן דָוִד'ן. אַוַדַאי הָאט מֶען דָארְט יָרָבְעָם'ן גוּט אוֹיפְגֶענוּמֶען אוּנ עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַז מֶען זָאל זִיךְ אַ בִּיסֶעל אָבְּרֶעכֶענֶען מִיט שְׁלמֹה'ן. נָאךְ אֵיין וָואלְקֶען הָאט זִיךְ אָנְגֶערוּקְט גָאר פוּן אֵיין אַנְדֶער זַייט: רְזוֹן בֶּן אֶלְיָדָע, אֵיינֶער פוּן דִי קְנֶעכְט פוּן הֲדַדְעֶזֶר, דֶעם מֶלֶךְ פוּן צוֹבָה, וָואס דָוִד הָאט אַמָאל אַיינְגֶענוּמֶען, הָאט בִּיסְלֶעךְ־וַוייס צוּנוֹיפְגֶעשְׁלֶעפְּט אַ גַאנְצֶע מַחֲנֶה אוּנ עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען

אבצוברייסען די שטאדט דמשק. אזוי האט זיך פארהמארעט שלמה'ס ז. מזל, נאר דער שלאגסרעגען האט זיך ערשט צוגאסען נאך זיין טויט און ער האט געענדיגט זיין לעבען אין נחת און פריעדען און האט אויף דור דורות איבערגעלאזט איין שיינעם נאהמען פון מלך השלום.

פינפטעס קאפיטעל.

דאס צופאללעניש פון דער מלוכה.

(977—887 ביז קריסטוס געבורט. 1047—959 פארן חרבן בית שני)

נאך שלמה'ס טויט איז די מלוכה איבערגעגאנגען צו זיין זוהן רחבעם; דאס איז געוועהן דער ערשטער פרינץ אינ'ם קאניגרייך יהודה וואס האט אזוי לייכט און רוהיג געקאנט איבערנעהמען די ממשלה. וואס עס קומט אבער גרינג אן — לאזט זיך שווער אויס: רחבעם האט גערש'ט פונ'ם פאטער אינ דעם זיידען א שטול פון א קאניג, נאר ניט זייערע מעלות; ער האט מעהר ניט פערשטאנען ווי אנטהון זיך אללע תענוגים און אז עס האט זיך געמאכט עפיס א ערנסטע זאך, וואו מען האט בעדארפט צולעגען קאפ, איז קיינער ניט געוועהן אין דער היים. דאס האט זיך שטארק ארויסגעוויזען ווען ירבעם בן נבט איז צוריק געקומען פון מצרים און האט זיך בעזעצט אין שכם און האט אנגעהויבען צו ארבייטען צווישען די בני בנימין. פליצום איז רחבעם געקומען קיין שכם און מען האט געקאנט מיינען אז ער וויל זיך אויסגלייכען און פארלעשען דאס פייער וואס געניטע האנד האבען אנגעצונדען. עס זענען צו איהם אויך געקומען די עלטסטע פון דער שטאדט, און ירבעם איז אויך געוועהן מיט זיי, און ער האט אויסגעהערט זייערע טענות, נאר אז ער האט בעדארפט זיי געבען אין דריי טאג ארום א תשובה, ווי ער האט זיי צוג

גֶעזָאגְט, הָאט עֶר זִיךְ צוּשְׁרִיגֶען אַז עֶר פַארְשְׁטֶעהט „אִין מִינְדְסְטֶען נָאגֶעל" מֶעהר ווִי דֶער פָאטֶער אוּנ אַז עֶר וֶועט זִיךְ עֶרְשְׁט מִיט זֵיי אָפְּרֶעכֶענֶען. אַוַדַאי נָאךְ אַ זַיינֶע רֶעד אִיז אִין שְׁכֶם גִיט גֶעווָארֶען רוּהִיג; אֲדֹנִירָם הָאט זִיךְ גֶעפְּרוּבְט אַרוֹיס־שְׁטֶעלֶען. הָאט מֶען אִיהם בַּאלְד דֶערְהַרְגֶעט מִיט שְׁטֵיינֶער, אוּנ רְחַבְעָם אִיז קוֹים עֶנְטְלָאפֶען צוּרִיק קֵיין יְרוּשָׁלַיִם. עֶר אִיז אָבֶער נִיט שְׁטִיל גֶעבְּלִיעבֶּען. קוֹים הָאט עֶר גֶעזֶעהן אַז דֶער שֵׁבֶט יְהוּדָה אִיז אִיהם גֶעטְרַייא אוּנ אַז עֶר קָאן אוֹיךְ רֶעכְנֶען אוֹיף דֶעם שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן אוּנ אוֹיף אַ גְרוֹיסֶען טְהֵייל פוּנ׳ם שֵׁבֶט בִּנְיָמִין, ווָאס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם, הָאט עֶר זִיךְ בַּאלְד עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ צְווִינְגֶען מִיט כֹּחַ שְׁכֶם. עֶס זָאל זִיךְ אִיהם אוּנְטֶערגֶעבֶּען. יָרָבְעָם הָאט מֶעהר נִיט בֶּעדַארְפְט, עֶר הָאט גֶעגֶעבֶּען צוּ פַארְשְׁטֶעהן זַיינֶע לַייט אַז בַּיי אַזַא צַייט מוּזֶען זֵיי הָאבֶּען אַ פִיהרֶער טַאקֶע פוּן זֵייעֶר מִיט, עֶס הָאט גָאר נִיט גֶעדוֹיעֶרְט אוּנ יָרָבְעָם אִיז גֶעווָארֶען קֶענִיג אִיבֶּער דִי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים. אַזוֹי אִיז צוּפַאלֶען גֶעווָארֶען דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה אוֹיף צְווֵיי טְהֵייל: בֵּית יְהוּדָה, ווָאס אִיז גֶעפִיהרְט גֶעווָארֶען דוּרְךְ דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד, אוּנ בֵּית יִשְׂרָאֵל, ווָאס הָאבֶּען זִיךְ אָפְּגֶעזוּכְט אַ נֵייעֶם מֶלֶךְ. עֶס ווָאלְט גֶעווִיס שׁוֹין אוֹיף דֶער הֵייסֶער שָׁעָה גֶעווֶעהן אַרוֹיסגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אַ מִלְחָמָה צְווִישֶׁען בֵּיידֶע מְלוּכוֹת, נָאר דֶער נָבִיא שְׁמַעְיָה הָאט זֵיי אָפְּגֶעהַאלְטֶען דֶערְפוּן אוּנ בֵּיידֶע זַייטֶען הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען זִיךְ צוּ פֶערְשְׁטַארְקֶען דוּרְךְ הִילְף פוּן דֶער פְרֶעמְד: רְחַבְעָם הָאט גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיטְ'ן נֵייעֶם מֶלֶךְ פוּן דַמֶשֶׂק אוּנ יָרָבְעָם הָאט זִיךְ פוּן פְרִיהֶער נָאךְ גֶעהַאט זַיין גוּטֶען פְרֵיינְד, דֶעם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם ווָאס אִיז טַאקֶע אוֹיפְ'ן פִינְפְטֶען יָאהר פוּן רְחַבְעָם'ס מְלוּכָה אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אִיהם, צוּשְׁטֶערְט אַלֶע פֶעסְטוּנְגֶען אוּנ פוּן יְרוּשָׁלַיִם אַרוֹיסגֶעפִיהרְט אַלֶע טְהַייעֶרְסְטֶע זַאכֶען, ווָאס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין מִשְׁכָּן. פוּן דֶעמֶעלְט אָן אִיז אוֹיךְ גֶעשְׁלָאגֶען גֶעווָארֶען דֶער הַאנְדֶעל פוּן יְהוּדָה אוּנ פַאר'ן פָאלְק, ווָאס הָאט אַזוֹי גְלִיקְלִיךְ גֶעלֶעבְּט אִין שְׁלֹמֹה'ס צַייט, הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען בִּיטֶערֶע טֶאג.

בַּיי יָרָבְעָם'ן אִיז אוֹיךְ נִיט אַלְדִינְג צוּגֶעגַאנְגֶען גְלַאט. קוֹים הָאט עֶר זִיךְ אַרוּמְגֶעקוּקְט, הָאט עֶר גוּט גֶעזֶעהן אַז עֶס אִיז שְׁוֶוער זִיךְ צוּ פֶערְלָאזֶען אוֹיף דִיא אַיינְווָאהנֶער פוּן שְׁכֶם, ווָאס זֶענֶען שׁוֹין לַאנְג גֶעווֶעהן בֶּעקֶענְט פַאר אוּנְרוּהִיגֶע מֶענְשֶׁען אוּנ ווָאס הָאבֶּען נָאךְ אִין דִי שׁוֹפְטִים'ס צַייט אוֹיסגֶעקְלוֹיבֶּען אֲבִימֶלֶךְ בֶּן יְרֻבַּעַל פַאר אַ ראֹש אוּנ אִיהם בַּאלְד אָרָאבּ־גֶעווָארְפֶען. יָרָבְעָם הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דִי חֶבְרָה קֶענֶען מִיט אִיהם אוֹיךְ

טְהוּן דָאס אֵיינֶענֶע, הָאט עֶר זִיךְ גֶעזֶעהֶן דֶערְוַוייטֶערְן פוּן זֵיי אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען זַיין הוֹיפְּטשְׁטָאדְט פְּרִיהֶער קֵיין פְּנוּאֵל אוּנ דֶערְנָאךְ קֵיין תִּרְצָה. אוֹיסֶער דֶעם הָאט יָרָבְעָם זִיךְ בֶּעטְרַאכְט אַז אִיהם טוֹיג נִיט וָואס פִיעל פוּן זַיינֶע לַייט זֶענֶען אָפְט עוֹלֶה רֶגֶל קֵיין יְרוּשָׁלַיִם צוּ דַאוְונֶען דָארְט אִין מִשְׁכַּן אוּנ עֶר הָאט מוֹרָא גֶעהַאט טָאמֶער גֶעהֶען זֵיי אִיבֶּער צוּם מֶלֶךְ פוּן יְהוּדָה. דַארִיבֶּער אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אַיינְצוּפִיהרֶען אַ גֶאטְצֶענְדִיעֶנְסְט, אָפְּגֶעוָואהנֶען דֶעם עוֹלָם פוּן אַ עֶדְלֶערֶער אֱמוּנָה אוּנ וָואס מֶעהר דָאס פָאלְק וֶועט פַארְגֶרֶאבְּט וֶוערֶען, מֶעהר זִיכֶער וֶועט עֶר זַיין מִיט זֵיי. עֶר הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ גֶעהֵייסֶען שְׁטֶעלֶען צְווֵיי גָאלְדֶענֶע קָאלְבֶּער, אֵיינְס אִין בֵּית אֵל אוּנ דָאס אַנְדֶערֶע אִין דָן, עֶס זָאל זַיין נָאהֶענְט אַלֶע שְׁבָטִים, אוּנ דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט פֶערְפִירֶען, אוֹיסֶער, אֵיין שֵׁבֶט לֵוִי, וָואס הָאט נִיט גֶעקָאנְט אִיבֶּערְטְרָאגֶען דִי עֲבוֹדָה זָרָה אוּנ אִיז אַוֶועק קֵיין יְהוּדָה.

אַזוֹי הָאט זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגְט דֶער גֶאטְצֶענְדִיעֶנְסְט פַאר יָרָבְעָם'ס לֶעבֶּען אוּנ פַאר זַיין זוּהן נָדָב, אוּנ אַזוֹי הָאט זִיךְ עֶס שׁוֹין גֶעפִיהרְט וַוייטֶער וֶוען בַּעְשָׁא, אֵיינֶער פוּן נָדָב'ס הוֹיפְּטְלַייט, הָאט אִיהם דֶערְהַרְגֶעט אוּנ אִיז גֶעוָוארֶען קֶענִיג אוֹיף זַיין אָרְט אוּנ דֶערְנָאךְ אִיז דִי מְלוּכָה אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין זוּהן אֵלָה. פִירְצִיג יָאהר זֶענֶען אָבְּגֶעלָאפֶען זַייט דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה הָאט זִיךְ צוּטְהֵיילְט, אִין דֶער צַייט זֶענֶען אֲפִילוּ גֶעוֶועהן עֶטְלִיכֶע קְלֵיינֶע מִלְחָמוֹת צְווִישֶׁען רְחַבְעָם'ס זוּהן אֲבִיָּם אוּנ יָרָבְעָם־אוּנ נָדָב אוּנ שְׁפֶּעטֶער צְווִישֶׁען אֵלָה אוּנ אָסָא, נָאר צוּ קֵיין גְרוֹיסֶען קְרִיעג אִיז עֶס נִיט גֶעקוּמֶען. אֵלָה הָאט אִין גַאנְצֶען גֶעקֶענִיגְט צְווֵיי יָאהר בִּיז זִמְרִי הָאט אִיהם נִיט דֶערְהַרְגֶעט אוּנ אִיז גֶעוָוארֶען מֶלֶךְ, נָאר גִיךְ הָאט עֶר דֶעם אֵיינֶענֶעם פְּסַק גֶעהַאפְּט פוּן עָמְרִי'ן וָואס הָאט אוֹיךְ גֶערֶעכֶענְט זִיךְ אַרוֹיפְצוּהַאפֶּען אוֹיפ'ן בֶּענְקֶעל, נָאר עֶס אִיז אִיהם שׁוֹין שְׁוֶוערֶער אָנְגֶעקוּמֶען, וַוייל דֶעמֶעלְט הָאט זִיךְ שׁוֹין דָאס פָאלְק צוּטְהֵיילְט אוּנ פִיעל הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען מִיט תִּבְנִי בֶּן גִינַת, עֶס אִיז אַרוֹיס אַ אִינְוֶוענִיגְסְטֶער קְרִיעג, וָואס הָאט גֶעדוֹיעֶרְט פִיער יָאהר, פִיעל בְּלוּט אִיז פֶערְגָאסֶען גֶעוָוארֶען בִּיז תִּבְנִי אִיז גֶעהַרְגֶעט גֶעוָוארֶען אוּנ דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ עָמְרִי'ן. אִין תִּרְצָה הָאט עָמְרִי נִיט גֶעהַאט וואוּ צוּ וָואהנֶען, וַוייל זִמְרִי הָאט פַארְבְּרֶענְט דֶעם קֶענִיגְלִיכֶען פַּאלַאץ וֶוען עֶר הָאט זִיךְ דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען. רִיהרֶען זִיךְ קֵיין שְׁכֶם הָאט זִיךְ אִיהם אוֹיךְ נִיט גֶעגְלוּסְט, הָאט עֶר זִיךְ גֶעקוֹיפְט אַ נַייעֶם פְּלַאץ, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען שׁוֹמְרוֹן, אַהִין אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען דִי הוֹיפְּטשְׁטָאדְט פוּן יִשְׂרָאֵל אוּנ אוֹיךְ

שִׂנְאָה צוּ יְהוּדָה וָואס הָאט זִיךְ דָארְט אוֹיךְ שְׁפֶּעטֶער מִיט הוּנְדֶערְטֶער
יָאהרֶען שְׁטַארְק גֶענֶעבֶּען אָנְצוּהֶארֶען.

עָמְרִי הָאט זִיךְ בֶּערֶעכֶענְט אַז עֶס אִיז גְלַייכֶער פַאר בֵּיידֶע, עֶס זָאל
זַיין שָׁלוֹם צְווִישֶׁען יִשְׂרָאֵל אוּנ יְהוּדָה. אוּנ הָאט גֶעלֶעבְּט זֶעהר גוּט
מִיט יְהוֹשָׁפָט'ן, אָסָא'ס זוּהן. אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעשְׁלָאסֶען
פְרַיינְדשַׁאפְט מִיט דִי מְלָכִים פוּן צוֹר אוּנ צִידוֹן אוּנ אַז עֶס הָאט דֶערְנָאךְ
אָנְגֶעהוֹיבֶּען קֶענִיגֶען אֵיינֶער פוּן דִי פְרִיהֶערְדִיגֶע כֹּהֲנִים אֶתְבַּעַל הָאט
עָמְרִי זִיךְ מִיט אִיהם מְשַׁדֵךְ גֶעוֶועהן אוּנ זַיין זוּהן אַחְאָב הָאט חֲתוּנָה
גֶעהַאט מִיט אֶתְבַּעַל'ס טָאכְטֶער אִיזֶבֶל. אַז עָמְרִי הָאט זִיךְ גֶעפִיהלְט שְׁטַארְק,
אִיז עֶר אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי מוֹאָבִים אוּנ הָאט שׁוֹין גֶערֶעכֶענְט אַז זֵיי
וֶועלֶען אִיהם צָאהלֶען מַס, נָאר דֶער מֶלֶךְ פוּן אֲרַם, בֶּן הֲדַד, הָאט זִיךְ
אָנְגֶענוּמֶען פַאר זֵיי אוּנ עָמְרִי הָאט נִיט נָאר גֶעמוּזְט אָבְּגֶעבֶּען אַלְדִינְג וָואס
עֶר הָאט אָבְּגֶענוּמֶען, נָאר מֶען הָאט אִיהם נָאךְ גֶעצְווִינְגֶען צוּ אֶפְנֶען זַיין לַאנְד
פַאר'ן שׂוֹנֵא עֶר זָאל קֶאנֶען דָארְטֶען אַרוּם דוּרְכְפִיהרֶען סְחוֹרָה. אַז עָמְרִי הָאט
גֶעזֶעהן אַז דִי מִלְחָמָה אִיז אִיהם נִיט גֶערָאטְהֶען, אוּנ צוּ גְבוּרָה אִיז עֶר נִיט
קֵיין גְרוֹיסֶער בְּרִיָה, הָאט עֶר זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ פֶערְבֶּעסֶערְן דֶעם הַאנְדֶעל מִיט
דֶער הִילְף פוּן זַיינֶע מְחוּתָּנִים אוּנ דֶערְבַּיי אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען עֶר זָאל
זַיין פָאלְק אִין גַאנְצֶען אוֹיסְמִישֶׁען מִיט דִי פֶעלְקֶער פוּן צוֹר אוּנ צִידוֹן. דָאס
עֶרְשְׁטֶע הָאט עֶר זִיךְ גֶעהַאפְּט צוּ גֶאטְצֶענְדִיעֶנְסְט אוּנ אִיז גֶעגַאנְגֶען אַ סַךְ
וַוייטֶער פוּן יָרָבְעָם'ן דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט גֶעזוּכְט בַּיי דִיא שְׁבָטִים נָאר
לַהֲלוּטִין אוֹיסצוּרַייסֶען פוּנ'ם הַארְץ דֶעם זֵכֶר פוּן אַ אֵיינְצִיגֶען גָאט. עֶר הָאט
אָבֶּער גֶעקֶענִיגְט נָאר זֶעכְּס יָאהר אוּנ דָאס וָואס עֶר הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען הָאט עֶר
אִיבֶּערְגֶעלָאזְט פַאר אַ יְרוּשָׁה אַחְאָב'ן עֶר זָאל עֶס אוֹיספִיהרֶען. אַחְאָב אִיז
גֶעוֶועהן אַ מֶענְשֶׁעל פוּן שְׁוַואכֶער נַאטוּר. עֶר הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אַ פַּאלַאץ,
בֶּעדֶעקְט מִיט עֶלְפֶענְבֵּיין אוּנ הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט רוּהִיג אָבְּלֶעבֶּען דִי יָאהרֶען. מִיט
גְרוֹיס מִיה הָאט מֶען אִיהם גֶעקֶאנְט בֶּעוֶועגֶען עֶר זָאל אָנְהֵייבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט
אֲרַם, וֶוען עֶר הָאט פוּנ'ם שׂוֹנֵא דֶעם גְרֶעסְטֶען בִּזָיוֹן גֶעהַאט. עֶס אִיז נִיט קֵיין
וואוּנְדֶער וָואס אִיזֶבֶל הָאט אִין גַאנְצֶען גֶעדְרֶעהט דָאס רֶעדֶעל אוּנ הָאט אַיינ-
גֶעפִיהרְט דִי אֵיינֶענֶע עֲבוֹדָה-זָרוֹת וָואס זִי הָאט גֶעזֶעהן בַּיי זִיךְ אִין דֶערְהֵיים.
זִי הָאט גֶעמַאכְט אַ טֶעמְפֶּעל פַאר'ן אָבּ-גָאט בַּעַל אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעשְׁרִיבֶּען פוּן
אִיהר פָאטֶערְלַאנְד בִּיז נַיין הוּנְדֶערְט פִינְפְצִיג כֹּהֲנִים, וָואס הָאבֶּען זִיךְ פַארְשְׁפְּרֵייט
אִיבֶּער'ן לַאנְד אוּנ גֶעוִויזֶען זֵייעֶרֶע נַייעֶ תּוֹרוֹת. אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע אוּנְצוּפְרִידֶענְהֵייט

הָאט אָנְגֶעהויבֶּען הֶערְשֶׁען אִין פָאלְק, פִיעל הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט אִיבֶּערְרֶעדֶען, אִינ נָאר זִיבֶּען טויזֶענְד מֶענְשֶׁען הָאבֶּען בַּיי זִיךְ נָאךְ אָבְּגֶעהִיט אַ שְׁוַואכֶּען פִינְק פוּן דֶער אַלְטֶער אֱמוּנָה.

אויפְצוּבְּלָאזֶען דִי כִּמְעַט פֶערְלָאשֶׁענֶע פוּנְקֶען – הָאט גָאט גֶעשִׁיקְט זַיינֶעם אַ בֶּעזוּנְדֶערְן שָׁלִיחַ אוּנ דָאס אִיז גֶעוֶועהן אֵלִיָהוּ הַתִּשְׁבִּי. אַיין מֶענְשׁ מִיט אַ פֶעסְטֶען ווִילֶען, מִיט אַ שְׁטַארְקֶער עֶנֶערְגִיע מִיט אַ גְרויסֶען גֶעדַאנְקֶען וָואס פְלֶעגֶען אִיהם טְרָאגֶען ווִי אַ שְׁטוּרְמְווִינְד. אוּנ עֶר הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַרויסְצוּרַייסֶען זַיינֶע בְּרִידֶער פוּנ'ם פִינְסְטֶערְן גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט אוּנ מִלְחָמָה הַאלְטֶען מִיט דִי כֹּהֲנֵי־הַבַּעַל. עֶר הָאט גֶעטְרָאגֶען אַ לַאנְגֶען מַאנְטֶעל, נִיט גֶעטְרוּנְקֶען קַיין וַויין נִיט גֶעשׁוירֶען דִי הָאר, זִיךְ דֶערְוַוייטֶערְט פוּן אַלֶע תַּעֲנוּגִים פוּנ'ם לֶעבֶּען אוּנ אויף זַיין סְטְרוּיה הָאבֶּען זִיךְ שְׁפֶּעטֶער גֶענוּמֶען דִי נְזִירִים, דִי הַיילִיגֶע לַייט וָואס פְלֶעגֶען אַלְדִינְג רֶעכֶענֶען פַאר מוּתָּרוֹת אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶעשֵׁיידְט אֲפִילוּ פוּן אַלֶע נֶאטְהִיגֶע זַאכֶען אויף דֶער וֶועלְט. אֵלִיָהוּ הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט פַאר אַ חֹק נִיט צוּ רוּהֶען, גֶעהֶען פוּן שְׁטָאדְט צוּ שְׁטָאדְט אוּנ אוּמֶעדוּם דֶערְמָאנֶען דָאס פָאלְק אָן דֶעם אֵיינְצִיגֶען בֶּעשֶׁעפֶער אוּנ שְׁרַייעֶן „ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים!" מִיט דִי דְרַיי וֶוארְטֶער פְלֶעגְט עֶר אָפְט שְׁטֶערֶען אַחְאָבְ'ס רוּה; מִיט דִי דְרַיי וֶוארְטֶער אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען אַרוּם זִיךְ צוּנויפְנֶעהמֶען פִיעל נְבִיאִים, וָואס זֶענֶען אִיהם נָאךְ גֶעגַאנְגֶען ווִי טְרַייעֶ תַּלְמִידִים; מִיט דִי דְרַיי וֶוארְטֶער הָאט עֶר אָנְגֶעצוּנְדֶען אַ פַייעֶר אִין אַ סַךְ פֶערְפְרוירֶענֶע אוּנ פֶערְשְׁלָאפֶענֶע הֶערְצֶער. אֵיינֶער פוּן דִי, וָואס אֵלִיָהוּ הָאט אִין אִיהם דֶערְוֶועקְט דֶעם אַלְטֶען גְלויבֶּען, אִיז גֶעוֶועהן דֶער אויפְזֶעהֶער פוּנ'ם קֶאנִיגְלִיכֶען פַּאלַאץ עוֹבַדְיָה, עֶר הָאט בֶּעהַאלְטֶען אִין צְווִיי הַיילֶען פוּנ'ם בַּארְג כַּרְמֶל הוּנְדֶערְט יוּנְגֶע נְבִיאִים אוּנ זֵיי פֶערְזָארְגְט מִיט שְׁפַּייז אוּנ גֶעטְרַאנְק אוּנ דֶערִיבֶּער אִיז אִיזֶבֶלְ'ן שְׁוֶוער גֶעוֶועהן צוּ רוֹדֵפְ'ן אֵלִיָהוּ'ן מִיט דִי תַּלְמִידִים, וָואס הָאבֶּען שׁוין גֶעהַאט גֶענוּג פֶערְבָּארְגֶענֶע פְרַיינְדֶע.

דֶערְוַוייל הָאט זִיךְ אַחְאָב אִין זִין גֶעהַאט זַיינֶם אוּנ אָנְגֶעהויבֶען בּוֹיעֶן אִין טְהָאל יִזְרְעֶאל אַ נַייעֶ שְׁטָאדְט, אוּנ עֶר הָאט דָארְט פַאר זִיךְ גֶעמַאכְט אַ טְהַייעֶרְן ווִינְטֶער־פַּאלַאץ. עֶר הָאט אָבֶּער אויךְ בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען אַ גְרויסֶען פְּלַאטְץ פַאר אַ גָארְטֶען, אִיז זַיין אויג גֶעפַאלֶען אויף אַ וַויינְגָארְטֶען וָואס הָאט גֶעקֶעהֶרְט צוּ נָבוֹת אֵיינֶעם פוּן דִי שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים. נָבוֹת הָאט אָבֶּער פַאר קַיין גֶעלְד נִיט גֶעוָואלְט אָבְּטְרֶעטֶען זַיין וַויינְגָארְטֶען, הָאט דָאס אַחְאָבְ'ן שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען אוּנ אִיזֶבֶל אִיז גֶעפַאלֶען אויף אַיין עֵצָה מֶען זָאל נָבוֹתְ'ן

אַיינְקְלָאגֶען אַז עֶר הָאט גֶעשְׁפָּאט אִיבֶּערן קָאנִיג אונ דִיא אָבְּגֶאטֶער. מֶען הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט, עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען עֵדוּת, נָבוֹת מִיט דִי קִינְדֶער אִיז פֶערְמִשְׁפָּט גֶעוָוארֶען צוּם טוֹיט אוּנ זַיין פֶערְמֶעגֶען אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ דֶער מְלוּכָה. וִוי אַ וִוינֶער אִיז בַּאלְד אוֹיסְגֶעוַואקְסֶען אֵלִיָהוּ אוּנ מִיט אַ קוֹל פוּן אַ דוּנֶער הָאט עֶר גֶעשְׁרִיגֶען צוּ דֶעם מֶלֶךְ „דוּ בִּיסְט דֶער רוֹצֵחַ אוּנ דוּ בִּיסְט אוֹיךְ דֶער יוֹרֵשׁ! דָאס אוּמְשׁוּלְדִיג פַארְגָאסֶען בְּלוּט וֶועט פַאלֶען אוֹיף דַיין קָאפּ אוּנ דִי אֵייגֶענֶע הִינְד וָואס לֶעקֶען אַצִינְד דָאס בְּלוּט וֶועלֶען שְׁפֶּעטֶער לֶעקֶען אוֹיךְ דַיין בְּלוּט!" וִוי אַ דוּנֶער זֶענֶען דִי וֶוערְטֶער אוֹיךְ אַרַיין דֶעם מֶלֶךְ אִין הַארְץ אוּנ אַ פִינְסְטֶערֶע חֲרָטָה וָואס פַארְדוּלְט דֶעם מוֹחַ אוּנ פִּיקְט אָהן אַ אוֹיפְהֶער אִין קָאפּ אַרַיין, הָאט זִיךְ אַהִין אַרַיינְגֶעגַנְבֶת. נָאךְ אֵיין מָאל הָאט זִיךְ אֵלִיָהוּ בֶּעוִויזֶען אַחְאָב'ן אוּנ אִיהם גֶעזָאגְט אַז דְרַיי יָאהר וֶועט זַיין אַ הוּנְגֶער אִין לַאנְד, אוּנ דִי נְבוּאָה אִיז בַּאלְד מְקוּיָם גֶעוָוארֶען. שְׁטַארְק פֶערְזָארְגְט פְלֶעגְט אַחְאָב אַרוּמְגֶעהן מִיט עוֹבַדְיָה'ן אוּנ אַרוּיסְקוּקֶען טָאמֶער וֶועט עֶר דֶערְזֶעהן דֶעם נָבִיא. פְּלוּצְלִים הָאט זִיךְ אֵלִיָהוּ בֶּעוִויזֶען אוּנ אַז אַחְאָב הָאט גֶעוָואלְט אָנְהֵייבֶּען טַעֲנָה'ן, הָאט דֶער נָבִיא מִיט אַ פַייֶערִיג קוֹל גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל עֶר זָאל הֵייסֶען פֶערְזַאמְלֶען דָאס גַאנְצֶע פָאלְק אוּנ אַלֶע כֹּהֲנִים פוּן בַּעַל, צוּם בַּארְג כַּרְמֶל אוּנ דָארְט וֶועט גָאט אַלֵיין וַוייזֶען דֶעם אֱמֶת אוּנ דֶעם שֶׁקֶר. דִי פֶערְזַאמְלוּנְג בַּיים כַּרְמֶל הָאט טַאקֶע גֶעפִירְט דֶערְצוּ אַז אַלֶע הָאבֶּען מִיט אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען גֶעקָאנְט זֶעהן דִי נִסִים פוּן גָאט: דִי כֹּהֲנִים פוּן בַּעַל הָאבֶּען גֶעמַאכְט זֵייעֶרֶע קוּנְצֶען, גֶעאַרְבֵּייט מַעֲשִׂים אוּנ דִי אָבְּגֶאטֶער הָאבֶּען גֶעשְׁוִויגֶען וִוי אַלְדֶעם בֶּאז, אוּנ אַז אֵלִיָהוּ מִיט זַיינֶע תַּלְמִידִים הָאבֶּען תְּפִלָּה גֶעטְהוּן, אִיז בַּאלְד אַרָאפּ אַ פַייֶער פוּנ'ם הִימֶעל, וָואס הָאט פַארְבְּרֶענְט דִי קָרְבָּנוֹת אוּנ מִיט אַ מָאהל אוֹיסְגֶעטְרִיקֶענְט אֲפִילוּ דָאס וַואסֶער. אַחְאָב אִיז גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעהן וִוי פַארְשְׁטֵיינֶערְט, מִיט צִיטֶערן הָאט עֶר דֶערְהֶערְט דָאס גְרוֹיסֶע גֶעשְׁרֵיי פוּן אַלֶע „ה' הוּא הָאֱלֹהִים!" אוּנ מִיט שְׁרֶעק הָאט עֶר גֶעזֶעהן וִוי מֶען הָאט דֶערְהַרְגֶעט דִיא כֹּהֲנִים פוּן בַּעַל אוּנ זֵיי גֶעוָוארְפֶען אִין נָאהֶענְטֶען טַייךְ קִישׁוֹן. אֵלִיָהוּ הָאט אָבֶּער פֶערְשְׁטַאנֶען אַז אִיזֶבֶל וֶועט אִיהם אַזאַ זַאךְ נִיט שֶׁענְקֶען אוּנ עֶר אִיז אַוֶועק קֵיין יְהוּדָה, אִין דֶער שְׁטָאדְט בְּאֵר שֶׁבַע. דָארְט אִיז עֶר אוֹיךְ נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהן, וַוייל יְהוֹשָׁפָט אִיז גֶעוֶועהן אַחְאָב'ס אַ גוּטֶער פְרַיינְד, הָאט עֶר זִיךְ גֶעמוּזְט וֶוענְדֶען צוּ דֶער מִדְבָּר, בִּיז צוּם בַּארְג חוֹרֵב, וואוּ עֶר הָאט גֶעזֶעהן בִּנְבוּאָה אַז עֶר מוּז אוֹיפְהֶערֶען

און אויף זיין אָרט דאַרף ער זאַלבען פאַר אַ נָבִיא אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט.

אין דער צייט וואָס אֵלִיָהוּ האָט זיך אַרומגעדרעהט אין דער מִדְבָּר איז אַחְאָב געוואָרען אַ ביסעל שלאַבעריגער און האָט שוין ניט אַזוי גערודפט די יונגע נְבִיאִים, וואָס האָבען זיך פאַרמעהרט און פון זיי איז אַרויס מִיכָיְהוּ בֶּן יִמְלָא, אַ מענש מיט איין אָפען מויל, וואָס האָט ניט געלענט קיין כָּבוד אויפ'ן קעניג און פלעגט איהם אָפט פאָראויסזאָגען אַז ער וועט האָבען אַ שוואַרצען סוף. עס האָט אויך ניט לאַנג געדויערט, איז בֶּן הֲדַד דער צווייטער דער נייער מֶלֶךְ פון אֲרָם, אָנגעפאַלען אויף אַחְאָב'ן און ער איז ביי זיך אַזוי אַראָבגעפאַלען אַז ער האָט שוין געוואָלט ביישטעהן אויף אַלע שאַנדליכע תְּנָאִים וואָס דער שׂוֹנֵא האָט איהם פאָרגעלעגט. די זְקֵנִים, וואָס אַחְאָב פלעגט זיי אָפט קוקען אין מויל אַריין, האָבען איהם ניט דערלאָזט מאַכען אַזאַ מין שָׁלוֹם און געראָטהען ווייטער צו פיהרען די מִלְחָמָה. דאָס רעדעל האָט זיך איבערגעדרעהט און אַחְאָב האָט מְנַצֵחַ געווען דעם שטאָלצען בֶּן־הֲדַד, וואָס איז געקומען אין מויער־קליידער און באַרוועס איבערבעטען אַחְאָב'ן און איהם צוזאָגען גאָלדענע בערג. בעזאָנדערס ווען מען האָט איהם צוגעזאָגט אָבצוגעבען דיא וויכטיגע שטאָדט רָמוֹת גִלְעָד. אַחְאָב האָט זיך געלאָזט איבעררעדען און בֶּן־הֲדַד האָט טאַקי שוין ניט געהאַלטען קיין וואָרט, ווייל ער האָט גוט תּוֹפֵס געוועהן זיין געגנער און האָט פערשטאַנען אַז עס וועט איהם ניט שאַדען ווען ער וועט בלייבען אַ ליגנער. דערווייל איז צווישען די מְלָכִים פון יְהוּדָה און יִשְׂרָאֵל געוואָרען אַזאַ פריינדשאַפט אַז יְהוֹשָׁפָט איז געקומען צו גאַסט צו אַחְאָב'ן און זיין זוהן יְהוֹרָם האָט אֲפִילוּ חַתוּנָה געהאַט מיט אַחְאָב'ס טאָכטער עֲתַלְיָה. ביידע מְלָכִים האָבען זיך ענטשלאָסען צו פיהרען אַ מִלְחָמָה מיט אֲרָם, נאָר דער נָבִיא מִיכָיְהוּ האָט בעסער געראָטהען: „מען זאָל בלייבען אין דער היים, ווייל ער זעהט גאַנץ יִשְׂרָאֵל צושפּרייט אויף די בערג אָהן אַ פאַסטוך". די מִלְחָמָה האָט אויך געמאַכט איין עק אַחְאָב'ס לעבען ווייל איהם האָט באַלד געטראָפען אַ פייל און דאָס גאַנצע חַיִל פון יְהוּדָה און יִשְׂרָאֵל האָבען געמוזט אָבטרעטען. אַז מען האָט אַחְאָב'ן טויטערהייט צוריק געפיהרט קיין שׁוֹמְרוֹן איז זיין בלוט אַראָבגערונען פון'ם וואָגען און די הינד האָבען עס געלעקט — און אַזוי איז מְקוּיָם געוואָרען די נְבוּאָה פון אֵלִיָהוּ הַתִּשְׁבִּי.

נאָך אַחְאָב'ן האָט צוויי יאָהר געקעניגט זיין עלטערער זוהן אֲחַזְיָה און אַזוי ווי דאָס עפּעלע פאַלט ניט ווייט פון בוימעלע האָט דער נייער קעניג זיך אויך שטאַרק געהאַלטען אין געטצענדיענסט. אַז ער איז אַראָבגעפאַלען פון אַ פענסטער

הָאט עֶר גֶעשִׁיקְט קַיין עֶקְרוֹן פְרֶעגֶען בַּיים בֶּערִיהמְטֶען אָבְּגָאט בַּעַל זְבוּב צוּ קָאן עֶר הָאבֶּען אַ רְפוּאָה. אִין דֶער צַייט אִיז אֵלִיָהוּ צוּרִיקְגֶעקוּמֶען פוּן הָרֶב אוֹיסְצוּפוּלֶען זַיין גְרוֹיס שְׁלִיחוּת אוּנ אָבְּזוּכֶען אֱלִישָׁע'ן וָואס הָאט בֶּעדַארְפְט בְּלַייבֶּען אוֹיף זַיין אָרְט. עֶר הָאט אִיהם אוֹיךְ גֶעפוּנֶען בַּיי אַ גְרָאבֶּער אַרְבֵּייט, בַּיים אַיינְשְׁפַּאנֶען רִינְדֶער אִין הַאקֶער, אוּנ גָאר אָהְן לָשׁוֹן הָאט עֶר אוֹיף אִיהם אַרוֹיפְגֶעוָוארְפֶען זַיין מַאנְטֶעל. אֱלִישָׁע הָאט בַּאלְד פֶערְשְׁטַאנֶען דֶעם ווִינְק אוּנ הָאט זִיךְ אֲפִילוּ נִיט גֶעזֶעגֶענְט מִיט דִי עֶלְטֶערְן אוּנ פוּן דֶער רֶגַע אִיז עֶר גֶעוָוארֶען אֵלִיָהוּ'ס גֶעטְרַייעֶסְטֶער תַּלְמִיד. אַז אֵלִיָהוּ הָאט בֶּעגֶעגֶענְט דִי שְׁלוּחִים וָואס אֲחַזְיָה הָאט גֶעשִׁיקְט צוּם בַּעַל זְבוּב, הָאט עֶר זֵיי אוּמְגֶעקֶעהְרְט אוּנ גֶעהֵייסֶען פְרֶעגֶען דֶעם קֶענִיג: „צוּ עֶס אִיז נִיטָא קַיין גָאט אִין יִשְׂרָאֵל וָואס עֶר שִׁיקְט אִיהם זוּכֶען קַיין עֶקְרוֹן?" דֶער קְרַאנְקֶער קֶענִיג הָאט בַּאלְד פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָאס זֶענֶען אֵלִיָהוּ'ס וָוארְטֶער אוּנ עֶר הָאט אִיהם גֶעשִׁיקְט אָבְּזוּכֶען. אָהְן מוֹרָא הָאט זִיךְ דֶער נָבִיא גֶעשְׁטֶעלְט פַאר'ן קֶענִיג'ס בֶּעט אוּנ אִיהם שַׁארְף אַרוֹיסְגֶעזָאגְט אַז אוֹיפְשְׁטֶעהְן וֶועט עֶר שׁוֹין נִיט מֶעהר. בַּאלְד אִיז טַאקִי אֲחַזְיָה גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ זַיין יוּנְגֶערֶער בְּרוּדֶער יְהוֹרָם אִיז גֶעוָוארֶען קֶענִיג. דֶעמָאלְט אִיז אוֹיךְ פֶערְשְׁוִוינְדֶען גֶעוָוארֶען אֵלִיָהוּ אוּנ זַיינֶע הֵיילִיגֶע מַעֲשִׂים הָאבֶּען גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ אַז דָאס פָאלְק זָאל אִיהם פַארְגַאטֶערְן אוּנ אָננֶעהמֶען אַז זַיין טוֹיט אִיז גֶעוֶועהן פּוּנְקְט אַזוֹי ווּאוּנְדֶערְבַּאר ווִי זַיין לֶעבֶּען אוּנ אַז דֶער אֵייגֶענֶער גֵייסְט, וָואס הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען כֹּחַ אוֹיסְצוּפִיהרֶען דִי גְרֶעסְטֶע זַאכֶען, הָאט אִיהם ווִי אַ שְׁטוּרְמְווִינְד לֶעבֶּעדִיגֶערְהֵייט אַוֶועקְגֶעטְרָאגֶען גְלַייךְ אִין הִימֶעל אַריין.... אֱלִישָׁע אִיז גֶעוָוארֶען דֶער רֹאשׁ פוּן דִי נְבִיאִים. פְרִיהֶר הָאט עֶר גֶעוָואהנְט אָבְּגֶעזוּנְדֶערְט אוֹיפ'ן בַּארְג כַּרְמֶל אוּנ דֶערְנָאךְ הָאט עֶר זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרַיינְמִישֶׁען אִין וֶועלְט-זַאכֶען בִּיז עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען צוּ גֶעפִינֶען אַ מֶענְשֶׁען, וָואס הָאט זִיךְ אוּנְטֶערְגֶענוּמֶען מַאכֶען אַיין עֶק פוּן עָמְרִי'ס מִשְׁפָּחָה אוּנ פוּן דֶעם גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט.

יְהוֹרָם, דֶער פִירְטֶער מֶלֶךְ פוּן עָמְרִי'ס מִשְׁפָּחָה, הָאט זִיךְ בַּאלְד בֶּענוּצְט מִיט יְהוֹשָׁפָט'ס פְרַיינְדְשַׁאפְט אוּנ הָאט מִיט אִיהם אִינְאֵיינֶעם אוּנ אוֹיךְ מִיט דֶער הִילְף פוּנ'ם קֶענִיג פוּן אֱדוֹם, אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה גֶעגֶען מֵישַׁע, דֶעם קֶענִיג פוּן מוֹאָב, וָואס הָאט פְּלִיצוּם אוֹיפְגֶעהֶערְט אִיהם צוּ צָאהלֶען מַס. אוֹיפ'ן וֶועג אִיז יְהוֹרָם אוֹיךְ אַרַיינְגֶעפָאהרֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ מֶען הָאט אִיהם אוֹיפְגֶענוּמֶען מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד. יְהוֹשָׁפָט הָאט זִיךְ אָבֶּער פְרִיהֶר גֶעוָואלְט אָנְפְרֶעגֶען בַּיים נָבִיא אוּנ יְהוֹרָם הָאט דֶעמָאלְט אַרוֹיסְגֶעזֶעהן ווִי פַיינְד אֱלִישָׁע הָאט אִיהם. הָאטְשׁ, פוּן דֶער מִלְחָמָה אַלֵיין הָאט עֶר גֶעזָאגְט אַז זֵיי וֶועט זִיךְ עֶנְדִיגֶען מִיט גְלִיק. מֵישַׁע

האט טאקי געהאפט גוטע קלאפ אונ האט זיך געמויט בעהאלטען אין דער פעסטונג קיר חרשת, פון דארטען האט ער זיך געפרובט אברעדען דעם קאניג פון אדום אונ אז דאס איז איהם ניט געראטהען האט ער זיין אלטסטען זוהן געבראכט פאר א קרבן דעם אבגאט כמוש. דעמעלט איז גראד אויסגעבראכען א גרויסע קראנקהייט צווישען חיל אונ דיא מלחמה האט געמוזט אויפהערען.

דערנאך, נאך יהושפט׳ס טויט, האט אדום פון זיך אויך אראבגעווארפען דעם יאך פון די יודישע מלוכות, וואס זענין מיט דער צייט כמעט געווארען איינס. בעזאנדערס נאך דעם וואס יהורם יהושפט׳ס זוהן, האט זיך אויך געלאזט אראב פיהרען פון זיין ווייב עתליה אונ האט ביי זיך אין לאנד אויך איינגעפיהרט עבודה־זרות. אלישע איז ניט געשלאפען אונ האט געזוכט אלע מיטעל צו פערטיליגען עמרי׳ס קינדער. מען רעכענט אז ער האט געהאט א שטארקען חלק אין דעם וואס אין דמשק האט חזאל דערהרגט דעם קאניג בן הדד דעם צווייטען אונ אז ער האט איבערגענומען די מלוכה איז ער באלד אנגעפאלען אויף די עשרת השבטים אונ אין דער גרויסער מלחמה ביי רמות גלעד האט טאקי די ערשטע פייל געטראפען יהורם׳ן. וועלכער האט געמוזט בלייבען אין יזרעאל אונ איבערגעבען די קאמאנדע יהוא׳ן. דא איז באלד געקומען צו יהוא׳ן איינער פון אלישע׳ס תלמידים אונ האט איהם אריינגעפיהרט אין א בעזונדער חדר אונ אים נאהמען פונ׳ם נביא איהם געזאלבט פאר מלך פון ישראל. דאס חיל איז באלד געוואהר געווארען פונ׳ם סוד אונ אלע האבען מיט פרייד בעגריסט יהוא׳ן וויא א נייעם קאניג. יהוא האט זיך באלד געלאזט קיין יזרעאל אונ אז יהורם האט דערזעהן פון ווייטענס דאס חיל איז ער זעהר נייגיריג געוועהן צו וויסען וואס עס טהוט זיך אונ חאטשי ער איז נאך ניט געזונד געוועהן האט ער געהייסען איינשפאנען א וואגען אונ איז איינאיינעם מיט אחזיה דעם יונגען מלך פון יהודה וואס איז געראד דעמעלט געוועהן צו גאסט ביים קראנקען פעטער, ארויס געפאהרען אקעגען יהוא׳ן. צוויי פיילען פון יהוא׳ס האנד האבען באלד געמאכט אן עק פון יהורם, וואס איז געפאלען אויפ׳ן ארט, אונ פון אחזיה, וואס האט זיך נאך דערשלעפט ביז מגדו אונ איז דארט געשטארבען.

אז יהוא איז אריינגעפאהרען קיין יזרעאל איז די אלטע קאניגין איזבל געשטאנען ביים פענסטער אונ האט איהם נאכגעשריגען אז ער איז א רוצח באגלייך מיט זמרין. יהוא האט זי געהייסען ארויסשלעפען אויף דער גאס אונ איז מיט זיין וואגען אריבערגעפאהרען איבער איהר גוף פון וועלכען מען האט שפעטער געקאנט אבזוכען אונ בעגראבען נאר דעם קאפ אונ עטליכע ביינער.

דערנאָך האָט ער געגעבען אַ ווינק אונ קיינער פון אַחאָב׳ס משפחה איז ניט געבליבען לעבען. באַלד האָט ער אויך אָנגעהויבען אויסצורייניגען דאָס לאַנד פונ׳ם געטצענדיענסט אונ געהייסען אויסהרגנען אַלע כהנים פון בעל, אונ איינער פון אליהו׳ס תלמידים, יהונדב, האָט איהם דערצו פיעל מיט געהאָלפען.

אין יהודה, וואו מעכה, די מוטער פונ׳ם מלך אָסא, האָט די ערשטע איינגעפיהרט עבודה-זרה, האָט זיך אָבער אין דער צייט נאָך פאַרשטאַרקט דער גלויבען אין די אָבגעטער, ווייל דאָרט האָט געהערשט עתליה וואָס האָט זיך נאָך איהר זוהן אחזיה׳ס טויט, ערשט רעכט צופיהרט די האַנד. זי האָט געבויעט אין ירושלים אַ טעמפעל פון בעל אונ געמאַכט פאַר אַ כהן מתן. דערצו האָט זי נאָך געהייסען אויסהרגנ׳ן אַלע קעניגליכע פרינצען וואָס וואָלטען איהר געקאָנט שטערען צו איהר פיהרונג. זי וואָלט טאַקי געוועהן געמאַכט איין עק פון גאַנצ׳ן דוד׳ס הויזגעזינד, ווען ניט דער כהן יהוידע מיט זיין ווייב יהושבע. יהורם׳ס אַ טאָכטער פון איין אַנדער פרויא: זיי האָבען אָבגעראַטעוועט אחזיה׳ס קליין קינד יואָש אונ האָבען איהם בסתר אַזוי ערצויגען אַז ער זאָל מיט דער צייט קאָנען איבערנעהמען די מלוכה. די אַלע זעקס יאָהר וואָס עתליה האָט געקעניגט, האָט יהוידע ניט גערוהט אונ געזוכט גוטע פריינד צווישען חיל אונ די הויפטלייט, וואָס זאָלען האַלטען מיט זיין מחשבה, אונ אַז ער האָט געזעהן אַז ער איז זיכער פון אַלע זייטען האָט ער יואָש׳ן אַרויסגעפיהרט פון זיין בעהאַלטעניש אונ איהם אָפענטליך געזאַלבט פאַר מלך. צו שפעט איז דערפון עתליה געוואָהר געוואָרען אונ זי האָט געהאַט פונקט אַזאַ ביטערן סוף ווי איהר מוטער איזבל: טאַקי איהרע אייגענע הויפטלייט, וואָס זיא האָט געמיינט אַז זי קאָן זיך אויף זיי פערלאָזען, האָבען זי אַרויסגעשלעפט אויף דער גאַס אונ זי דערהרגעט אונ מיט איהר איז אין גאַנצען אויסגעמעקט געוואָרען דער זכר פון עמרי׳ס משפחה.

דאָס יונגשאַפט פונ׳ם קליינעם מלך יואָש האָט געפיהרט דערצו וואָס דער גאַנצער מנהיג איז געוואָרען דער כהן גדול יהוידע, בעזאָנדערס נאָך דעם וואָס דער נביא אלישע האָט זיך די גאַנצע צייט געהאַלטען פון ווייטענס אונ האָט מעהר געאַרבייט מיט זיינע תלמידים אין שומרון. יהוידע האָט גוט פערשטאַנען אַז ניט אַזוי גיך וועט איהם געראָטהען אויסצוריינען דאָס לאַנד פון עתליה׳ס געטצענדיענסט אונ האָט געזעהן אַז דאָס בעסטע כלי זין געגען דער עבודה זרה וועט זיין דאָס תורה׳לע וואָס איז געלעגען בעהאַלטען אין משכן. דעריבער האָט ער אָנגעהויבען אָפט פאַר׳ן עולם לייענען די תורה, וואָס איז זיי גיט אַריין אין מח, ווייל דער כהן האָט זיי געוויזען ווי אַלדינג וואָס עס האָט זיך געטראָפען מיטן

פָאלְק אִיז פְרִיהֶר נָאךְ אָנְגֶעוויזֶען גֶעוָארֶען אִין קְלֵיינֶעם הוּמֶש׳ל. עֶס אִיז קֵיין וואוּנְדֶער נִיט וָואס דִי הֵיילִיגֶע וָוארְטֶער הָאבֶּען אַזוֹי אוּנְטֶערְגֶעצוּנְדֶען דִי יוּדֶען אַז אִין אַ קוּרְצֶער צַייט זֶענִין גֶעוָארֶען שֶׁארְבְּלִיךְ פוּן אַלֶע אָבְּגֶאטֶער. אוּנ אַז יְהוֹיָדָע הָאט גֶעוָואלְט אוֹיסְפִיהְרֶען דֶעם בֶּעפֶעהְל פוּן יוֹאָשׁ, מֶען זָאל צוּרֶעכְט־מַאכֶען דֶעם אַלְטֶען מִשְׁכָּן אוּנ ווִידֶער בֶּעפֶעסְטִיגֶען גָאט׳ס הויז, הָאט עֶר נָאר בֶּעדַארְפְט הוֹיךְ אִיבֶּערְלֵייעֶנֶען דִי פַּרְשִׁיוֹת וָואס רֶעדֶען וֶועגֶען דֶעם מִשְׁכָּן, אוּנ עֶס הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין גֶעשִׁיט נְדָבוֹת פוּן אַלֶע זַייטֶען אוּנ גָאלְד אוּנ זִילְבֶּער הָאט מֶען גֶעבְּרַאכְט נָאךְ מֶעהְר ווִי פִיעל מֶען הָאט בֶּעדַארְפְט. אַזוֹי אִיז יְהוֹיָדָע בֶּעלִיעבְּט גֶעוֶועהְן בַּיי׳ם פָאלְק אוּנ בַּיי׳ם קֶענִיג אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאט אִיהם יוֹאָשׁ גֶעהֵייסֶען בֶּעגְרָאבֶּען צְווִישֶׁען דִי קְבָרִים פוּן מַלְכֵי בֵּית דָוִד. דִי פְרַיינְדְשַׁאפְט אִיז אָבֶּער נִיט אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ יְהוֹיָדָע׳ס זוּהְן, זְכַרְיָהוּ, וָואס מֶען הָאט אִיהם פַאר־שְׁטֵיינְט אוֹיפ׳ן בֶּעפֶעהְל פוּן יוֹאָשׁ׳ן אוּנ וָואס הָאט פַאר׳ן טוֹיט גֶעזָאגְט. אַז „גָאט זֶעהט אוּנ וֶועט זִיךְ אָנְנֶעהְמֶען".

אִין דֶער צַייט וָואס בֵּיידֶע, יוּדִישֶׁע מְלוּכוֹת הָאבֶּען גֶעהַאט צוּ טְהוּן מִיט אִינְוֶוענִינְסְטֶע זַאכֶען, הָאבֶּען דִי שׂוֹנְאִים זֵייעֶרֶע דֶערְוַויִיל גֶעשַׁארְפְט דִי צֵיין אוּנ גֶעזוּכְט אוֹיף זֵיי אָנְצוּפַאלֶען. יֵהוּא אִיז נִיט גֶעוֶועהְן קֵיין גְרוֹיסֶער הֶעלְד אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט זִיךְ טַאקִי דֶער נַייעֶר קֶענִיג פוּן אֲרָם, חֲזָאֵל, בַּאלְד מְיַישֵׁב גֶעוֶועהְן אַז עֶר קֶען עֶפִּיס אָנְהֵייבֶּען מִיט שׁוֹמְרוֹן, בֶּעזָאנְדֶערְס וֶוען מֵישַׁע, דֶער מֶלֶךְ פוּן מוֹאָב, וָואס הָאט נָאךְ נִיט פַארְגֶעסֶען דִי פְרִיהְרִיגֶע קְלֶאפּ, הָאט אִיהם צוּגֶעזָאגְט גֶעהְן צוּ הִילְף. אַזוֹי הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה, וָואס הָאט גֶעקָאסְט דִי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים פִיעל בְּלוּט, אוּנ דֶערְצוּ הָאבֶּען זֵיי נָאךְ פֶערְלָארֶען דִי בֶּעסְטֶע בֶּעפֶעסְטִיגְטֶע שְׁטֶאדְט בַּיי דִי בֶּארְג בָּשָׁן בִּיז צוּם טַייךְ אַרְנוֹן אוּנ פִיעל פוּן זֵיי זֶענִין גֶעפַאנְגֶען גֶעוָוארֶען. דִי מִלְחָמָה הָאט נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט אוֹיךְ דֶעמָאלְט וֶוען אִין אֲרָם הָאט שׁוֹין גֶעקֶענִיגְט חֲזָאֵל׳ס זוּהְן, בֶּן הֲדַד דֶער דְרִיטֶער. אוּנ אִין שׁוֹמְרוֹן אִיז גֶעוָארֶען מֶלֶךְ יֵהוּא׳ס זוּהְן, יְהוֹאָחָז, וָואס אִין זַיין צַייט אִיז דָאס יוּדִישֶׁע חַיִל גָאר אִין גַאנְצֶען פַארְקְלֵיינֶערְט גֶעוָארֶען. עֶרְשְׁט יְהוֹאָחָז׳ס זוּהְן, יוֹאָשׁ, הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוֹיפְצוּהֵייבֶּען אַ קַאמְפּ אוּנ מִיט דֶער הִילְף פוּן דִי מְלָכִים פוּן מִצְרַיִם אוּנ דִי הִתִּים אִיז עֶר אַרוֹיסְגֶעטְרֶעטֶען גֶעגֶען אֲרָם אוּנ הָאט זִיךְ גוּט אָבְּגֶערֶעכֶענְט מִיט׳ן שׂוֹנֵא.

אִין יְהוּדָה הָאט יוֹאָשׁ נִיט לַאנְג גֶעקֶענִיגְט. עֶר אִיז אוּמְגֶעבְּרַאכְט גֶעוָארֶען דוּרְךְ זַיינֶע אֵיינֶענֶע דִיעֶנֶער אוּנ דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין זוּהְן אֲמַצְיָה. אַז אֲמַצְיָה הָאט גֶעהֶערְט ווִי עֶס אִיז גֶערָאטְהֶען יוֹאָשׁ׳ן אַרָאבּ

צוואַרפֶען פון זיך דעם עול פון אֲרָם. הָאט עֶר זיך עֶנטשׁלָאסֶען אויך נִיט זיצֶען לֶעדִיג אונ ווייזֶען אַבִּיסֶעל דֶרֶך אֶרֶץ דֶעם קְלֵיינֶעם פָאלְק פון אֶ ד ו ם, וָואס פְּלֶעגְט שְׁטֶאנְדִיג זַיין אַיין עַזוּת־פָּנִים גֶעגֶען יְהוּדָה אונ אִיז בַּיי זיך נָאך גְרֶאסֶער גֶעוָוארֶען זַייט עֶס הָאט זיך אויסְגֶעבויעט אויף דיא הויכֶע שְׁפִּיצִיגֶע בֶּארְג פון שֵׂעִיר אַ נַייֶע הויפְּטְשְׁטַאדְט „עִיר הַסֶלַע' אונ הָאט גֶעמֵיינְט אַז קֵיינֶער קָאן אַהִין נִיט צוקוּמֶען. אֲמַצְיָה'ן אִיז גֶערָאטהֶען די שְׁטָאדְט דַוְקָא אַיינְצוּנֶעהמֶען, נָאר דֶער נִצָּחוֹן הָאט אִיהם דֶער נָאך טְהַייעֶר גֶעקָאסְט. אַזוֹי וִוי די פְּרַיינְד־שַׁאפְט, וָואס הָאט פְּרִיהֶר גֶעהֶערְשְׁט צְווִישֶׁען שֹׁמְרוֹן אונ יְהוּדָה אִיז אִין דֶער לֶעצְטֶער צַייט אַ בִּיסֶעל שְׁוַואכֶער גֶעוָוארֶען, אונ אֲמַצְיָה הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז אוּמֶעדוּם וֶועט עֶר הָאבֶּען דָאס אֵיינֶעגֶע גְלִיק וָואס אִין אֶדוֹם, הָאט עֶר זיך אַרַיינְגֶעשְׁלָאגְן אִין קָאפּ אַ גֶעדַאנְק אַז עֶר מוּז אָבְּנֶעהמֶען דָאס לַאנְד פון די עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים. עֶר הָאט זיך אָנְגֶעהויבֶּען טְשֶׁעפֶּען צוּ יוֹאָשׁ'ן אונ אִיהם קְלָא־מֶערְשְׁט פָארְלֶעגֶען אַז עֶר וִויל זיך מְשַׁדֵך זַיין מִיט אִיהם אונ אַז יוֹאָשׁ הָאט אִיהם מִיט גַאֲוָה גֶעאֶנְטפֶערְט אַז דֶער קְלֵיינֶער דָארְן מִיט'ן גְרוֹיסֶען בּוֹים קָאן קֵיין מְחוּתָּן נִיט זַיין", הָאט עֶר שׁוֹין גֶעהַאט פַאר וָואס אויף אִיהם אִין כַּעַס צוּ זַיין אונ הָאט זיך בַּאלְד צוּגֶערִיקְט מִיט גְרוֹיס חַיִל צוּ דֶער גְרֶענִיץ. בַּיי דֶער שְׁטָאדְט בֵּית שֶׁמֶשׁ אִיז גֶעוֶועהן די עֶרְשְׁטֶע מִלְחָמָה, יוֹאָשׁ הָאט בֶּעווִיזֶען זַיין גְבוּרָה אונ הָאט אֲמַצְיָה'ן גֶעבְּרַאכְט גֶעפַאנְגֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם; עֶר ווָאלְט גֶעקָאנְט מַאכֶען אַ תֵּל פון דֶער גַאנְצֶער מְלוּכָה. גָאר, וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט אִיהם אֱלִישָׁע דֶערְפוּן אָבְּגֶעהַאלְטֶען אונ עֶר הָאט זיך נָאר בֶּעגְנִיגְט מִיט אַ גֶעלְדְשְׁטְרָאף אונ דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען צוּוַארְפֶ'ן עֶטְלִיכֶע פֶעסְטוּנְגֶען פון דֶער הויפְּטְשְׁטָאדט. עֶס אִיז שׁוֹין אַזוֹי בַּאשֶׁערְט גֶעוֶועהן אַז פון די שְׁרֶעקְלִיכֶע קְלֶאפּ, וָואס יְרוּשָׁלַיִם הָאט אָנְגֶעהויבֶּען הַאפֶּען, זָאלֶען די עֶרְשְׁטֶע קוּמֶען טַאקִי פון יוּדִישֶׁע הֶאנְד....

יוֹאָשׁ הָאט דֶערְנָאך נִיט לַאנְג גֶעלֶעבְּט אונ בַּאלְד אִיז דיא מְלוּכָה פון שֹׁמְרוֹן אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין זוּהן יָרָבְעָם דֶעם צְ ווֵ יי טֶ ע ן, וֶועלְכֶער הָאט גְלִיקְלִיך גֶעקֶענִיגְט מֶעהר פון זֶעכְצִיג יָאהר. אַלֶע מִלְחָמוֹת, וָואס עֶר הָאט גֶע־פִיהְרְט, מִיט דֶעם ווִילֶען פון גָאט אונ מִיט דִיא קְלוּגֶע עֵצוֹת פון דֶעם נָבִיא יוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי, הָאבֶען גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ וָואס עֶר הָאט אַיינְגֶענוּמֶען פִיעל קְלֵיינֶע פֶאלְקֶער. שְׁטַארְק פַארְגְרֶעסֶערְט דָאס לַאנְד אונ מוֹאָב הָאט אויך גֶעמוּזְט אַרוּנְטֶער אוּנְטֶער זַיין מֶמְשָׁלָה. אִין יְ ה וּ דָ ה הָאט אֲמַצְיָה נָאך גֶעקֶענִיגְט פִינְפְ־צֶעהן יָאהר, נָאר זַיין מְלוּכָה אִיז גֶעוָוארֶען גָאר שְׁלַאף. יְרוּשָׁלַיִם אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אָפֶען אונ נִיט בֶּעשִׁיצְט אונ אויף דֶער אֶלְטֶער הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַנְטְלויפֶען קֵיין

לָכִישׁ, וואו די אונצופרידענע הויפּט־לייט הָאבּען איהם דערהַרְגֶעט. דעמָאלְט הָאט זיך אָנְגֶעהויבּען די טְרויעריגְסְטֶע צייט אין יְהוּדָה: קיין מֶלֶךְ איז ניט געוועהן. אֲמַצְיָהוּם זוהן עֲזַרְיָהוּ איז עֶרְשְׁט אַלְט געוועהן פִיער יָאהר, צוקוּמֶען קיין יְרוּשָׁלַיִם. וָואס הָאט ניט גֶעהַאט מֶעהר קיין פֶעסטוּנְגֶען איז גֶעוועהן זֶעהר גְרִינְג. דער קֶאניג פון שׁוֹמְרוֹן הָאט זיך ניט גֶעוואָלְט ריהרען מיט הִילְף, אויף די מְלָכִים פון צוֹר און צִידוֹן, וָואס זֶענֶען אַמָאל גֶעוועהן גוּטֶע בְּרִידֶער, הָאט מֶען ניט גֶעקָאנְט רֶעכְנֶען. אַוַדַאי זֶענִין די אֱדוֹמִים בַּאלְד אָנְגֶעפַאלֶען און אינאיינֶעם מיט די מִצְרַיִם הָאבֶּען זיי פַארְווִיסְט דָאס לַאנְד אין די בֶּעסְטֶע מֶענְשֶׁען פון יְהוּדָה פַארְקוֹיפְט פַאר קְנֶעכְט און אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט גַאנְץ וַוייט. אַזוֹי הָאט זיך אָנְגֶעהויבּען אַ גָלוּת פַאר די עֶרְשְׁטֶע אוּמְגְלִיקְלִיכֶע קִינְדֶער פון יְהוּדָה. און דָאס גַאנְצֶע גְלִיק איז נָאך גֶעוועהן וָואס זיי הָאבֶּען גֶעהַאט וָואס מִיטְצוּנֶעמֶען אין שְׁוֶוערֶען וֶועג: דָאס איז געוועהן זייער אֱמוּנָה – דָאס אֵיינְצִיגֶע שְׁטִיקֶעל יְרוּשָׁה פון דֶער הֵיים.

זִיבְּעטֶעס קַאפִּיטֶעל.

די לֶעצְטֶע מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל און די מַפָּלָה פון שֹׁמְרוֹן.

(887—720 בִּיז קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 957—790 פַאר'ן חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

צְוועלְף פִינְפְטֶערֶע יָאהר הָאבֶּען זיך אַזוֹי אַוֶועקְגֶעצוֹיגֶען אין יְהוּדָה, מֶען הָאט ניט גֶעזֶעהן קיין שְׁפָּאר פון אַ שַׁיין און אֲפִילוּ די נְבִיאִים, וָואס הָאבֶּען גֶעקֶענְט קוּקֶען וַוייט, הָאבֶּען אָנְגֶעהויבּען רֶעכְנֶען די מְלוּכָה פון בֵּית דָוִד פַאר אַ אַיינְגֶעפַאלֶענֶע סֻכָּה". נָאר פְּלוּצְלִים הָאט זיך דָאס פָאלְק ווִי אויפְגֶעכַאפְּט פון'ם שְׁלָאף און דֶער זֶעכְצֶעהנְיָאהרִיגֶער עֲזַרְיָהוּ, אָדֶער עֻזִיָּהוּ. דער זוהן פון

אֲמַצְיָהוּ, אִיז גֶעוָוארֶען קֶענִיג. אוּנ הָאט בַּאלְד אִיבֶּערְגֶעפִּיהרְט דִי בֵּיינֶער פוּנ׳ם פָּאטֶער פוּן לָכִישׁ קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ אִיהם בֶּעגְרָאבֶּען צְוִוישֶׁען דִי קֶענִיגֶע מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד. הָאטְשֶׁע עֻזִיָהוּ אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר יוּנְג, הָאט עֶר זִיךְ גֶענוּמֶען מִיט אַלֶע קְרֶעפְטֶע צוּ פַארְבֶּעסֶערְן דֶעם צוּשְׁטַאנְד פוּנ׳ם לַאנְד אוּנ הָאט גֶעקֶענִיגְט כִּמְעַט פוּנְפְצִיג יָאהר. נִיט אַזוֹי גְרִינְג אִיז אִיהם אָנְגֶעקוּמֶען דָאס הֵיילֶען פוּן אַלְטֶע מַכּוֹת, ווַייל גְרָאד פוּנְקְט בַּיים אָנְהֵייבּ הָאבֶּען בֵּיידֶע יוּדִישֶׁע מְלוּכוֹת שְׁטַארְק גֶעלִיטֶען פוּן עֶרְדְצִיטֶערְנִישׁ. וָואס עָמוֹס הַנָּבִיא הָאט נָאךְ פְרִיהר מִיט צְווֵיי יָאהר פָארְאוֹיסְגֶעזָאגְט. דֶערְנָאךְ אִיז בַּאלְד גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיסֶער הוּנְגֶער אוּנ הֵיישְׁרֶעקֶען הָאבֶּען אוֹיפְגֶעגֶעסֶען אַלֶע תְּבוּאוֹת, נָאר מִיט דֶעם פֶעסְטֶען בִּטָּחוֹן אוֹיף גָאט הָאט דָאס פָאלְק זִיךְ גֶעשְׁטַארְקְט מִיט תַּעֲנִיתִים אוּנ תְּפִלּוֹת אוּנ רוּהִיג אִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען אַלֶע אוּמְגְלִיקֶען אוּנ גֶעגְלוֹיבְּט אַז דִי טְרָאסְט-ווֶוערְטֶער פוּנ׳ם נָבִיא יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל וֶועלֶען גֶעווִיס מְקוּיָם ווֶוערֶען. עֶס הָאט אוֹיךְ נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט אוּנ פוּן אַלֶע צָרוֹת אִיז גֶעוָוארֶען אַיין עֶק. יְהוּדָה הָאט ווַייטֶער אָנְגֶעהוֹיבֶּען בְּלִיהֶען, דֶער מִסְחָר אוּנ עֶרְדְאַרְבֵּייט הָאט רֵייךְ גֶעמַאכְט דִי מְדִינָה, אוּנ אַז עֻזִיָהוּ הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶעפִיהלְט אִין כֹּחַ אָפְּצוּרֶעכֶענֶען זִיךְ מִיט דִי אַלְטֶע שׂוֹנְאִים הָאט עֶר זִיךְ צוּם עֶרְשְׁטֶען גֶעהַאפְּט צוּ דִי אֲדוֹמִים. עֶר הָאט זֵיי נִיט צוּשְׁלָאגֶען אוּנ צוּגֶענוּמֶען בַּיי זֵיי דִי שְׁטָאדְט אֵילַת בַּיים יַם סוּף אוּנ דֶער הַאנְדֶעל מִיט אַרַאבִּיֶען אוּנ אִינְדִיֶען אִיז ווִידֶער בֶּעלֶעבְּט גֶעוָוארֶען. דֶערְנָאךְ הָאט עֶר גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן דִי פְּלִשְׁתִּים אוּנ הָאט בַּיי זֵיי צוּגֶענוּמֶען אַ גְרוֹיס שְׁטִיק עֶרְד, אוּנ יְרוּשָׁלַיִם הָאט עֶר בֶּעפֶעסְטִיגְט נָאךְ שְׁטַארְקֶער ווִי עֶס אִיז גֶעוֶועהן מִיט דִי בֶּעסְטֶע כֵּלִי זַיִן וָואס מֶען הָאט נָאר אִין יֶענֶער צַייט בֶּענוּצְט אִין אַ מִלְחָמָה.

שֹׁמְרוֹן הָאט אִין דֶער צַייט אוֹיךְ גֶעבְּלִיהט אוּנְטֶער דֶער מְלוּכָה פוּן יָרָבְעָם דֶעם צְווֵייטֶען, וָואס הָאט צוּגֶענוּמֶען בַּיי אֲרָם דִי הוֹיפְּטשְׁטָאדְט דַמֶשֶׂק אוּנ אוֹיךְ דִי שְׁטָאדְט חֲמָת, וָואס רֵייכֶער אָבֶּער דָאס לַאנְד אִיז גֶעוָוארֶען, מֶעהר אִיז עֶס פַארְזוּנְקֶען גֶעוָוארֶען אִין זִינְד, דִי עֲבוֹדָה-זָרוֹת הָאבֶּען דָארְט גֶעהַאט אַ פֵייעֶרִינֶען בֶּעשִׁיצֶער אִין אֲמַצְיָה, דֶעם כֹּהֵן פוּן בַּעַל. שְׁלֶעכְטֶע מִדּוֹת הָאבֶּען זִיךְ מִיט יֶעדֶען טָאג מֶעהר אַיינְגֶעוָוארְצֶעלְט, דִי עֲשִׁירִים הָאבֶּען גֶעבְּרֶענְט אַ ווֶעלְט מִיט זֵייעֶר פַארְמֶעגֶען, גֶערִיסֶען פְּרָאצֶענְט. גֶעשׁוּנְדֶען דִי הוֹיט פוּן אָרִימֶע, גֶענוּמֶען פַאר מַשְׁכּוֹנוֹת קְלֵיינֶע קִינְדֶער אוּנ דֶערְנָאךְ גֶעמַאכְט פַאר קְנֶעכְט, זִיךְ אָנְגֶעטְהוּן אַלֶע תַּעֲנוּגִים, אוּנ נָאר עֶטְלִיכֶע גֶעצֶעהלְטֶע יוּנְגֶע לַייט פְלֶעגֶען זִיךְ הַאלְטֶען אִין דִי נְבִיאִים, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין בֵּית אֵל, גִלְגָל אוּנ יְרִיחוֹ, נָאר

קינֶער פְּלֶעגְט זִיךְ אויף זֵיי נִיט אוּמקוּקֶען אוּנ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ דֶערְפַאר גֶעקָאנְט פְרֵיי אוּנ אָפֶען טְהוּן אוּנ רֶעדֶען וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעוָואלְט.

אַזַא פְרֵייהֵייט הָאט גֶעפִיהרְט דֶערְצוּ וָואס צְווִישֶׁען אַזַא זִינְדִיג פָאלְק מִיט פַארְשְׁטֵיינֶערְטֶע הֶערְצֶער אוּנ פֶערְשְׁטָאפְּטֶע אוֹיעֶרן צוּ אֱמֶת אוּנ יוֹשֶׁר הָאט גֶעקָאנְט אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען עָמוֹס פוּן תְּקוֹעַ, אַ מֶענְשׁ וָואס הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר אַ פְּרָאסְטֶען בַּעַל הַבַּיִת. נָאר דֶער גֵייסְט פוּן גָאט הָאט אִיהְם נִיט גֶעלָאזְט אַיינְרוּהֶען אוּנ עֶר פְלֶעגְט מִיט פַיֶערִיגֶע וֶוערְטֶער שְׁטְרָאפֶען דֶעם עוֹלָם אוּנ שְׁרֶעקֶען מִיט דֶעם בִּיטֶערן סוֹף וָואס קֶען אַרוֹיסְקוּמֶען. דֶעם כֹּהֵן אֲמַצְיָה זֶענֶען אַפִילוּ עָמוֹס'ס דְרָשׁוֹת נִיט גֶעפֶאלֶען אוּנ עֶר הָאט זִיךְ גֶעפְּרִיוְוט אִיהם אֵיין עֵצָה גֶעבֶּען עֶר זָאל בֶּעסֶער אַרִיבֶּער קֵיין יְהוּדָה. נָאר דָאס הָאט דֶעם נָבִיא גֶענֶעבֶּען נָאךְ מֶעהר מוּטְה אוּנ נִיט אֵיינֶער פוּן שׁמְרוֹנ'ער מְיוּחָסִים פְלֶעגְט פוּן אִיהם חַאפֶּען דֶעם פְּסַק. עֶר הָאט נִיט גֶעלֶעגְט קֵיין כָּבוֹד אוֹיךְ אוֹיף דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן יְהוּדָה אוּנ אוֹיפְגֶעדֶעקְט זֵייעֶרֶע פֶעהלֶער. נָאר דָאךְ הָאט עֶר גֶעקוּקְט אוֹיף זֵיי מִיט מֶעהר לִיעבֶּע אוּנ רַחֲמָנוּת אוּנ זַיין לֶעצְטֶע נְבוּאָה אִיז גֶעוֶועהן אַז דָוִד'ס הוֹיז וֶועט דֶערְלֶעבֶּען דִי גְרֶעסְטֶע גְדוּלָה אוּנ וֶועט מִיט זַיינֶע פְלִיעגֶעל בֶּעשִׁיצֶען אַלֶ'ע צוּזָאמֶע אוּנ צוּשְׁפְּרֵייטֶע קִינְדֶער פוּן יִשְׂרָאֵל.

אִין יְרוּשָׁלַיִם הָאט דֶעמֶעלְט גֶעלֶעבְּט אַ נָבִיא, יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל, וָואס אִין דֶער צַייט פוּן דִי אוּמְגְלִיקֶען, וָואס זֶענֶען גֶעקוּמֶען אוֹיף יְהוּדָה, אִיז אוֹיף אִיהם גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל צוּ שְׁטַארְקֶען דִי גֶעפַאלֶענֶע אוּנ הֵיילֶען דִי צוּבְּרָאכֶענֶע גֶעמִיטְהֶער מִיט אַ זִיסֶער הָאפְנוּנְג. מֶען וֵוייסְט אָבֶּער וֶוענִיג פוּן אִיהם. אַ סַךְ מֶעהר אִיז בֶּעקֶענְט דֶער נָבִיא הוֹשֵׁעַ בֶּן בְּאֵרִי, וָואס פְלֶעגְט פוּן אֵיין זַייט מִיט זַיינֶע שַׁארְפֶע רֵייד אוּנ מִיט שְׁטֶעכֶענְדִיגֶע מְשָׁלִים שְׁטַארְק אַרְבֵּייטֶען גֶעגֶען דֶעם גֶאצֶענְדִיעֶנְסְט אִין שֹׁמְרוֹן אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט מָאהלֶען מִיט דִי שֶׁאנְסְטֶע פַארְבֶּען דָאס לִיכְטִיגְקֵייט פוּנ'ם אֱמֶת'ן גְלוֹיבֶּען אִין אֵיין גָאט אוּנ דָאס שְׁטֶענְדִיג גְלִיק פוּן אַלֶע וָואס גֶעהען אִין גְלַייכֶען וֶועג. ווִי וֶוענִיג, דַאכְט זִיךְ, עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין שֹׁמְרוֹן מֶענְשֶׁען וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעוָואלְט צוּהֶערֶען צוּ דִי נְבִיאִים'ס רֵייד, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז דֶער אֱמֶת פָארְט אַרַיינְגֶעקְרָאכֶען אִין דִי אוֹיעֶרן אוּנ הָאט וֶוענִיגְסְטֶענְס גֶעפִיהרְט דֶערְצוּ וָואס עֶס זֶענֶען אַרוֹיס מַחֲלוֹקֶת אוּנ פִיעל זֶענֶען גֶעוָוארֶען אוּנְצוּפְרִיעדֶען פוּן דֶער מְלוּכָה. יָרָבְעָם דֶער צְווייטֶער הָאט רוּהִיג אוֹיסְגֶעלֶעבְּט זַיינֶע אַלְטֶע יָאהרֶען, נָאר זַיין זוּהן זְכַרְיָהוּ הָאט גָאר נִיט גֶעדוֹיעֶרְט אוּנ אִיז אִין עֶטְלִיכֶע חֲדָשִׁים דֶערְהַרְגֶ'ט גֶעוָוארֶען דוּרְךְ שַׁלוּם בֶּן יָבֵשׁ וָואס אִיז גֶעוָוארֶען קֶענִיג. עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער אוֹיךְ מֶעהר נִיט גֶעהַאלְטֶען ווִי

א חדש און האט געהאט דעם איינענעם סוף פון איינעם פון דער שטאדט תרצה, מנחם בן גדי, וואס האט צו זיך געהאפט די מלוכה. מנחם איז געווען זעהר א שלעכטער, און אז די שטאדט תפסח האט ניט געוואלט וויסען פון איהם, האט ער זי אין גאנצען חרב געמאכט און אויסגעקוילעט אלע איינוואוהנער, אפילו קליינע קינדער און מעוברתע ווייבער.

אזא הנהגה פון שומרון׳ס נייעם מלך האט געפיהרט דערצו וואס פיעל פון דארט זענען אריבער קיין יהודה, נאר דא האבען זיי אויך קיין נחת ניט געהאט, ווייל אז עזיהו׳ן איז געגאנגען גאר גוט האט ער זיך אנגעהויבען אנמעסטען דאס שטרייטעל פון די כהנים און האט געוואלט אריינחאפען דעם גאטעסדיענסט אויך צו זיך אין די האנד אריין. דאס איז ניט געפאלען דעם כהן גדול עזריה און אז דער מלך איז מיט געוואלד אריין אין היכל און דארט גערייכערט דיא קטורת, האט איהם דער כהן גראב בעטרעטען און גערעדט מיט איהם גאר שארפע ווערטער. וואס דערפון איז געווארען — איז ניט בעקענט: מען ווייסט נאר אזוי פיעל אז עזיהו האט באלד בעקומען איין אויסשלאג אויפ׳ן גאנצען לייב און האט געמוזט זיצען אבגעזונדערט פון אלע אין א חדר מיוחד און דאס פאלק האט דאס גערעכענט פאר א עונש. אין דער צייט פון עוזיהו׳ס קראנקהייט האט דיא מלוכה געמוזט פיהרען זיין זוהן יותם.

דערווייל האט זיך אויף שומרון אנגערוקט די חמארע, וואס דער נביא עמוס האט זי נאך מיט פינפציג יאהר צוריק ארויסגעזעהן. די מלוכה פון אשור איז זעהר גרויס געווארען און אז דער מלך פול האט איינגענומען פיעל לאנדער פון צור און מצרים האט ער זיך אויך א ווארף געטהון קיין שומרון און מנחם, וואס האט מורא געהאט די אינווענייגסטע שונאים זיינע זאלען זיך ניט בענוצען מיט דער מרידה האט באלד געמאכט א שלום, געלאזט נייעקפיהרען פיעל געפאנגענע און א חוץ דעם געגעבען געלד ווי פיעל מען האט נאר געוואלט און דערנאך האט ער עס מיט פראצענט געריסען פון די עשירים. אזוי טהייער האט מנחם בעצאהלט מיט פרעמד בלוט און פערמעגען דערפאר ער זאל קאנען בלייבען אויפ׳ן פלאץ. נאך מנחם׳ס טויט איז די מלוכה איבערגעגאנגען צו זיין זוהן פקחיה, נאר ער האט מעהר ניט געלעבט ווי צוויי יאהר; איהם האט דערהרגעט פקח בן רמליהו וואס איז געווארען קעניג און האט באלד געמאכט יד אחת מיט יותם׳ן, וואס האט שוין דעמעלט געקעניגט אין יהודה, און מיט די מלכים פון ארם, צור און צידון, מען

זָאל זִיךְ אִינְאֵיינֶעם אַרוֹיסְשְׁטֶעלֶען גֶעגֶען אַשׁוּר אוּנ אִיהם נִיט לָאזֶען אַזוֹי בְּרֶענְגֶען אַ וֶועלְט.

דִי פְרַיינְדְשַׁאפְט וָואס הָאט דִי לֶעצְטֶע צַייט צוּנוֹיפְגֶעבוּנְדֶען בֵּיידֶע יוּדִישֶׁע מְלוּכוֹת הָאט אַרִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען קֵיין יְהוּדָה פִיעל שְׁלֶעכְטֶע מִדוֹת פוּן שׁוֹמְרוֹן. דִי רַייכֶע הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶענוּמֶען דֶעם אוֹיבֶּען־אָן אוּנ אִינְאֵיינֶעם מִיט'ן אוֹיפְזֶעהֶער פוּנ'ם קֶאנִינְגְלִיכֶען הוֹיף הָאבֶּען זֵיי גֶעמַאכְט עֶס זָאל בַּיי זֵייא זַיין דִי גַאנְצֶע דֵעָה אוּנ זֵיי זָאלֶען אוֹיסְפִירֶען וָואס זֵיי ווִילֶען. גַאנְצֶע טֶאג אוּנ נָאכְט פְלֶעגֶען זֵיי שִׁכּוֹר'ן, נִיט טְהוּן קֵיין הַאנְד אִין קַאלְט וַואסֶער, אוֹיפ'ן אָרִימַאן אִיז גֶעלֶעגֶען דִי שְׁוֶוערֶע מַשָׂא פוּן אַרְבֵּייט אוּנ אַז מֶען הָאט אִיהם גֶעקְרִיוְודֶעט אִיז עֶר שְׁטֶאנְדִיג גֶעבְּלִיבֶּען אוּמְגֶערֶעכְט. בַּיי אַזֶעלְכֶע פֶערְדָארְבֶּענֶע זִיטֶען הָאבֶּען זִיךְ וַוייטֶער גֶעמוּזְט אַרוֹיסְוַוייזֶען דִי נְבִיאִים, וָואס הָאבֶּען קֵיינֶעם נִיט נוֹשֵׂא פָּנִים גֶעוֶועהן, גֶעשִׁיצְט דֶעם אֱמֶת, עֶרְנִידְרִיגְט דֶעם שֶׁקֶר אוּנ גֶעטַייט מִיט דִי פִינְגֶער אוֹיף דִי וָואס פְלֶעגֶען זִיךְ אִיבֶּערְנֶעהמֶען מִיט זֵייעֶר פַאלְשְׁקֵייט אוּנ צוּלִיעבּ דֶעם זִיךְ רֶעכְנֶען אִין דֶער גָאלְדֶענֶער פָּאהן.

דָאס אִיז גֶעוֶועהן נָאךְ אֵלִיָהוּ'ן אוּנ אֱלִישָׁע, עָמוֹס אוּנ הוֹשֵׁעַ, דֶער דְרִיטֶער דוֹר נְבִיאִים אוּנ דֶער בֶּעסְטֶער פוּן זֵיי אִיז גֶעוֶועהן יְשַׁעְיָהוּ בֶּן אָמוֹץ, אַ מֶענְשׁ וָואס הָאט גוּט גֶעקֶענְט אַלֶע פֶעהלֶער פוּן זַיין פָאלְק אוּנ הָאט דֶערְצוּ נָאךְ גֶעהַאט אַ טְהַייעֶר מוֹיל אוּנ זַיינֶע וֶוערְטֶער פְלֶעגֶען טִיעף אַריינְקְרִיכֶען אִין דִי הֶערְצֶער אֲפִילוּ פוּן אַזֶעלְכֶע וָואס הָאבֶּען אִיהם נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען. אִין זַיין צַייט הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעלֶעבְּט דִי נְבִיאִים זְכַרְיָהוּ בֶּן יְבֶרֶכְיָהוּ, הוֹשֵׁעַ דֶער צְוֵוייטֶער אוּנ מִיכָה הַמּוֹרַשְׁתִּי, נָאר יְשַׁעְיָה אִיז גֶעוֶועהן הֶעכֶער פוּן אַלֶע אוּנ הָאט פִירְצִיג יָאהר טְרַיי גֶעדִיעֶנְט גָאט אוּנ נְבִיאוֹת גֶעזָאגְט פוּן זַיין נָאהֶענֶען דֶעם הַארְטְנֶאקִיגֶען פָאלְק. זַיין וַוייבּ אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן אַ נְבִיאָה אוּנ אַז זִי הָאט גֶעבָּאהרֶען צְווֵיי זִיהן הָאט עֶר זֵיי אַ נָאהמֶען גֶעגֶעבֶּען „שְׁאָר יָשׁוּב" אוּנ „לְמַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז" אוּנ דֶערְמִיט גֶעגֶעבֶּען אָנְצוּהֶערֶען אַז נָאר אַ קְלֵיינֶער טְהֵייל פוּנ'ם פָאלְק וֶועט זִיךְ צוּרִיק אוּמְקֶעהרֶען צוּ גָאט אוּנ אַז שׁוֹמְרוֹן אוּנ אֲרַם וֶועלֶען בֵּיידֶע אַרַיינְפַאלֶען אִין דִי הֶאנְד פוּן אַשׁוּר. אַ הֵיילִיג פַייעֶר הָאט שְׁטֶאנְדִיג גֶעבְּרֶענְט אִין הַארְץ פוּן דֶעם גְרוֹיסֶען נָבִיא אוּנ עֶר פְלֶעגְט רֶעדֶען פוּן דִי צְבוּעַקֶעס, וָואס מֵיינֶען מִיט קָרְבָּנוֹת אָנְצוּטְהוּן גָאט אַ מֶענְטְלִיךְ, פוּן דִי דַיָינִים, וָואס דִי מַטְבֵּעַ הָאט אָפְּט בַּיי זֵיי אִיבֶּערְגֶעוואוֹיגֶען דִי ווִאנְשָׁאהל פוּן גֶערֶעכְטִיגְקֵייט, פוּן צִיוֹן'ס טֶאכְטֶער, וָואס הָאבֶּען נָאכְגֶעיָאגְט דֶער מָאדֶע אוּנ גֶערֶעכֶענְט אַז מִיט טְהַייעֶרֶע קְלֵיידֶער קָאן

מען אין גאנצען פערדעקען די זינד פונ'ם גוף, האבען זיינע רייד געמוזט מאכען א גרויסען איינדרוק, אונ אז ער פלעגט פאראויס זאגען וואס עס וועט זיך טהון מיט ביידע יודישע מלוכות אונ אפילו מיט אנדערע פאלקער, איז מען זיכער געוועהן אז אזוי וועט עס זיין. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט וואס באלד האבען זיך ארום ישעיה'ן פערזאמעלט אלע עהרליכע לייט, וואס האבען זיך ענטשלאסען צו געהן אין רעכטען וועג אונ וואס דער נביא האט זיי גערופען ענוים, ווייל זיי זענען געוועהן פרום אונ שטיל אונ אפילו געגען אכזריות פלעגען זיי ניט ארויסטרעטען מיט נקמה, נאר געזוכט א טראסט אין בעטען אונ גאט-לויבען.

דערווייל האט אנגעהויבען ישעיה'ס נביאות מקוים צו ווערען. אין מצרים האט דעמאלט געהערשט זעהר א שוואכער קעניג בּאקבּארים פון דער שטאדט סאיס וואס האט ניט פערשטאנען ווי אזוי צו פיהרען די מלוכה. אז עס פאלען די ראדער איז זיך ניט שווער ארויפצוהאפען אויפ'ן וואגען, אונ דערפאר איז מצרים באלד ארונטער אונטער דער מאכט פון סבקה, דעם מלך פון כוש, וואס האט אראבגעווארפען דעם פריהעריגען קעניג אונ שטארק בעפעסטיגט דאס לאנד. דעמאלט האט יהודה אויך בעקומען איין קלאפ אונ פערלאהרען פיעל געפאנגענע; יותם האט אפילו באלד געמאכט א שלום אונ געלאזט דעם שונא אויסליידיגען אלע קעשענעס, נאר דאס לאנד איז נאך ניט אבגעקומען מיט געלד אליין אונ האט געמוזט אויף זיך טראגען דעם עול פון מצרים פונקט ווי שומרון האט איבער זיך געהאט פאר א הערשער אשור. אזוי האבען ביידע יודישע מלוכות פערלאהרען זייער גלאנץ, אונ אפילו אין יהודה האט מען זיך אין דער שלעכטער צייט ניט געווענדעט צו גאט נאר געזוכט עצות אונ הילף ביי די אבגעטער, האטשי דער נביא זכריהו בן יברכיהו האט געארבייט מעשים אונ געשריגען אז נאר די ריינע אמונה קאן אויפהייבען די געפאלענע.

נאך יותם'ס טויט איז זיין זוהן אחז געווארען קעניג אונ די פריינד-שאפט, וואס האט ביז אהער געהערשט צווישען שומרון אונ יהודה, איז פארביטען געווארען אין א שנאה. אחז איז ניט געוועהן קיין גרויסער חכם אונ אריינגלאזען זיך אין ווייטע דרכים — איז פאר איהם געוועהן שווער. דערפאר אז פקח בן רמליהו, דער קעניג פון שומרון, אונ רצין, דער קעניג פון ארם, האבען זיך געווענדעט צו איהם ער זאל זיי געהן צו הילף ווען זיי וועלען זיך אקעגענשטעלען געגען אשור, איז איהם דער פלאן ניט

גֶעפָאלֶען. דָאס הָאט פֶּערְדְרָאסֶען דִי מְלָכִים פוּן שׁוֹמְרוֹן אוּנ אֲרַם, זֵיי הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אָנְצוּפַאלֶען אוֹיף אָחָז'ן אוּנ אוֹיף זַיין אָרְט מַאכֶען פַאר אַיין קֶאנִיג אֵיינֶעם פוּן זֵייעֶרֶע לַייט בֶּן טָבְאֵל אוּנ הָאבֶּען שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען אָבְּ־בַּייסֶען גַאנְצֶע שְׁטִיקֶער פוּן יְהוּדָה, אוּנ דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאבֶּען זֵיי אוּמְגֶעקֶעהְרְט דִי אֱדוֹמִים דִי שְׁטָאדְט אֵילַת. אָחָז הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ קוּק אַז עֶס אִיז אַ שְׁלֶעכְטֶער עֵסֶק אוּנ אַז בַּיי זִיךְ אִין לַאנְד הָאט עֶר אוֹיךְ אַ סַךְ שׂוֹנְאִים הָאט עֶר זִיךְ מְיַשֵּׁב גֶעוֶועהן אַז עֶס אִיז אַ סַךְ גְלַייכֶער זִיךְ בּוּקֶען צוּם לֵייב וִוי צוּם פוּקְס, אוּנ הָאטְשׁ יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא הָאט אִיהם גֶעטְרֶאסְט אוּנ גֶעזָאגְט אַז עֶר דַארְף נִיט מוֹרָא הָאבֶּען פַאר „דִי צְוֵויי פַארְרֵייכֶערְטֶע הַאלַאוֶועשְׁקֶעס״ הָאט עֶר שְׁטִילֶערְהֵייט גֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים צוּם מֶלֶךְ פוּן אַשּׁוּר, תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר, אוּנ דָאס אִיז גֶעוֶועהן פַאר אִיהם דִי גְרֶעסְטֶע רְפוּאָה, וַוייל אַשּׁוּר'ס חַיִל הָאט בַּאלְד צוּנֶעטְרֶעטֶען, אוּנ פֶּקַח אוּנ רְצִין, הָאבֶּען גֶעמוּזְט מִיט חֶרְפָּה זִיךְ צוּרִיק צִיהֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם. רְצִין אִיז דֶערְהַרְגֶעט גֶעוָוארֶען, פוּן אֲרַם אִיז גֶעוָוארֶען אַ תֵּל, דַמֶּשֶׂק אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ אַשּׁוּר אוּנ דִי גַאנְצֶע גֶעגֶענְד הָאט אָנְ־גֶעהוֹיבֶּען הֵייסֶען סִירְיֶען. דָאס אִיז אָבֶּער אָחָז'ן גֶערָאטְהֶען נָאר לְפִי שָׁעָה, בַּאלְד אִיז דָאס לַאנְד יְהוּדָה אַרוּנְטֶער אוּנְטֶער דֶער הֶערְשַׁאפְט פוּן אַשּׁוּר אוּנ דָאס פָאלְק הָאט גֶעמוּזְט דֶערְפִיהלֶען וִוי טְהַייעֶר עֶס קָאסְט אָחָז'ס הִילְף. נָאר אֵיין אָחָז הָאט עֶס נִיט גֶעפִיהלְט: מִיט דֶער גְרֶעסְטֶער הַכְנָעָה פְּלֶעגְט עֶר אָפְּט פִירֶען מַתָּנוֹת דֶעם מֶלֶךְ פוּן אַשּׁוּר, אוּנ דָארְט זִיךְ לֶערְנֶען זֵייעֶרֶע הַנְהָגוֹת אוּנ מִדּוֹת. עֶר הָאט אֲפִילוּ אַיינְגֶעפִיהְרְט אָפְּט נוּצְלִיכֶע זַאכֶען, וִוי דֶער זוּנְ־זֵייגֶער, אַ גֶעזֶעצְטֶע צַייט־רֶעכְנוּנְג אוֹיף חֳדָשִׁים אוּנ טֶאג, אַ נַייעֶ אַרְט פוּן הַייזֶער בּוֹיעֶן; נָאר אִינְאֵיינֶעם מִיט דִי נוּצְלִיכֶע זַאכֶען הָאט עֶר פוּן אַשּׁוּר אַרַיינְגֶעבְּרַאכְט נָאר אַ שְׁפִּיגֶעל־נַייעֶם גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען אוֹיף דִי דֶעכֶער מַאכֶען מִזְבְּחוֹת, וואוּ מֶען זָאל מַקְרִיב זַיין קָרְבָּנוֹת צוּ שְׁטֶערְן אוּנ צוּ זֵיי זִיךְ בּוּקֶען. אָחָז אִיז אַזוֹי פַארְפִיהְרְט גֶעוָוארֶען אִין עֲבוֹדָה זָרָה אַז עֶר הָאט אִין טְהָאל הִנּוֹם גֶעשְׁטֶעלְט אַ מִזְבֵּחַ אוּנ דָארְט זַיין אֵייגֶען קִינְד פַאר אַ קָרְבָּן פַארְבְּרֶענְט אִין פַייעֶר. פוּן אָחָז'ס פִיהרֶען קָאן מֶען שׁוֹין פַארְשְׁטָעהן אִין וָואס פַאר אַ מַעֲמָד דָאס פָאלְק אִיז גֶעבִּיךְ גֶעוֶועהן אִין יְהוּדָה.

נָאךְ עֶרְגֶער אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן אִין שׁוֹמְרוֹן, וָואס הָאט שׁוֹין נִיט גֶע־קָאנְט הֵייסֶען דָאס לַאנְד פוּן דִי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, וַוייל תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר הָאט צוּגֶענוּמֶען דִי גַאנְצֶע עֶרְד וָואס הָאט גֶעקֶעהְרְט צוּ דִי שְׁבָטִים נַפְתָּלִי, זְבוּלֻן אוּנ אָשֵׁר. פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ אִיז בַּאלְד אוּמְגֶעבְּרַאכְט גֶעוָוארֶען דוּרְךְ

הוֹשֵׁעַ בֶּן אֵלָה, וָואס אִיז גֶעוֶועהן דֶער לֶעצְטֶער קֶאנִיג פוּן יִשְׂרָאֵל, אוּנ הָאט שׁוֹין נִיט גֶעקֶאנְט אָבְּהִיטֶען זַיין לַאנְד פוּן דֶער מַפָּלָה וָואס דֶער נָבִיא הוֹשֵׁעַ דֶער צְוֵויטֶער הָאט מִיט בְּרֶענֶענְדִיגֶע וֶוערְטֶער פָאָרְאוֹיס גֶעזָאגְט. וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט עֶר זִיךְ גֶעזוּכְט הִילְף בַּיי מִצְרַיִם. אִין דֶער צַייט אִיז דֶער מֶלֶךְ פוּן אַשּׁוּר, שַׁלְמַנְאֶסֶר, אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אֱלוּלֵי, דֶעם מֶלֶךְ פוּן צוֹר, אוּנ אַז הוֹשֵׁעַ הָאט גֶעזֶעהְן אַז עֶר קֶאן דֶערְוַוייל וֶוערֶען דָאס כַּפָּרָה־הִינְדֶעל, הָאט עֶר נִיט גֶעוַוארְט בִּיז שַׁלְמַנְאֶסֶר מִיט זַיין חַיִל וֶועלֶען קוּמֶען צוּ אִיהם, אוּנ אִיז אַלֵיין אִיהם אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען אַקֶעגֶען אוּנ אִיהם אַרַיינְגֶעשְׁטוּפְּט אַ גוּטֶע מַתָּנָה. קוֹים הָאט אָבֶער שַׁלְמַנְאֶסֶר אָבְּגֶעטְרֶעטֶען, הָאט אֱלוּלַי גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט סוּאַ י (סוֹא) דֶעם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם, אוּנ צוּגֶעשְׁלֶעפְּט אוֹיךְ הוֹשֵׁעַ'ן. עֶר הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט אִיבֶּערְרֶעדֶען אוּנ אִיז דֶער עֶרְשְׁטֶער אַרוֹיס וִוי אַיין עַזּוּת־פָּנִים גֶעגֶען שַׁלְמַנְאֶסֶר'ן דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ צָאהלֶען אִיהם מַס. שַׁלְמַנְאֶסֶר הָאט נִיט גֶעמַאכְט קֵיין שִׁיהוּת, מִיט גְרוֹיס חַיִל אִיז עֶר אַרִיבֶּער קֵיין צוֹר, תֵּל גֶעמַאכְט פוּן פִיעל שְׁטֶעדְט אוּנ הָאט זִיךְ בַּאלְד דוּרְךְ עַכּוֹ צוּגֶעצוֹיגֶען קֵיין שׁוֹמְרוֹן, הוֹשֵׁעַ הָאט אָבֶער פֶערְשְׁטַאנֶען וִוי אַזוֹי זִיךְ צוּ שִׁיצֶען גֶעגֶען אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶען שׂוֹנֵא אוּנ דְרַיי יָאהר הָאט גֶעדוֹיעֶרְט דִי מִלְחָמָה בִּיז דִי בֶּעפֶעסְטִיגְטֶע הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פוּן שׁוֹמְרוֹן אִיז גֶעפַאלֶען אוּנ אִינְאֵיינֶעם מִיט טוֹיזֶענְדֶער גֶעפַאנְגֶענֶע אִיז אוֹיךְ הוֹשֵׁעַ פַארְטְרִיבֶען גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט גֶעמוּזְט עֶנְדִיגֶען זַיינֶע יָאהרֶן אִין אַ תְּפִיסָה אִין נִינְוֵה.

אַזַא מַפָּלָה הָאט גֶעהַאט שׁוֹמְרוֹן, וָואס הָאט עֶקְסֶעסְטִירְט נָאר צְוֵויי הוּנְדֶערְט זֶעכְצִיג יָאהר אוּנ אַזוֹי בִּיטֶער אִיז גֶעוֶועהן דֶער סוֹף פוּן דֶער מְלוּכָה פוּן יִשְׂרָאֵל, וָואס אִיז גֶעפִיהרְט גֶעוָוארֶען פוּן צְוַואנְצִיג קֶאנִיגֶע. פֶערְדָארְבֶּענֶע מִדּוֹת, שְׁלֶעכְטֶע תַּאֲווֹת, פַארְגֶעסֶען אִין גָאט, דִיענֶען דֶער מַטְבֵּעַ, אָנְטְהוּן זִיךְ אַלֶע תַּעֲנוּגִים, רוֹדֵפְ'ן דֶעם קְלֵיינֶערֶען, פְרֶעסֶען דֶעם אָרִים־מַאן — אָט דִי אַלֶע זַאכֶען הָאבֶען אַ תֵּל גֶעמַאכְט פוּן דִי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אוּנ גִיךְ אִיז פוּן זֵיי קֵיין זֵכֶר נִיט גֶעבְּלִיבֶען. נָאר אֵיין אוּנְבֶּעקַאנְטֶער נָבִיא הָאט אִיבֶּער־גֶעלָאזְט עֶטְלִיכֶע וֶוערְטֶער פוּן קְלָאג אוּנ טְרוֹיעֶר אִיבֶּער דִי פֶערְלָאהרֶענֶע בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל: עֶר הָאט גֶעזֶעהְן וִוי דִי מוּטֶער רָחֵל בֶּעוֵויינְט אִיהרֶע קִינְדֶער אוּנ וִויל זִיךְ נִיט טְרַייסְטֶען אוּנ טְרִיקֶענְט אוֹיס דִי הֵייסֶע טְרֶערֶען מִיט אַ זִיסֶער הָאפְנוּנְג אַז דִי פַארְטְרִיבֶּענֶע וֶועלֶען פָארְט אַ מָאהל צוּרִיקְקוּמֶען אַהֵיים....

אוֹיפְ'ן רֶעשְׁטִיל יוּדֶען אִין יְהוּדָה, וָואס הָאבֶען מִיט רֶעכְט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶען רוּפֶען „שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל" אוּנ וָואס זֶענֶען בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן דִי שְׁבָטִים יְהוּדָה,

בִּנְיָמִין, שִׁמְעוֹן אונ לֵוִי, הָאט שֹׁמְרוֹן'ס מַפָּלָה גֶעהַאט אַ גְרוֹיסֶע ווירקונג. זיי הָאבֶּען מִיט זֵייעֶרֶע אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען גֶעזֶעהן ווִי דִי רֵייד פוּן דִי נְבִיאִים זֶענִין מְקוּיָם גֶעוָוארֶען אונ אַ סַךְ הֶערְצֶער זֶענִין גֶעוָוארֶען ווייכֶער. אַ סַךְ אוֹיעֶרֶן אָפֶּענֶער, אַ סַךְ קָאפּ רֵיינֶער אונ לִיכְטִיגֶער. יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא הָאט גֶעקֶאנְט פְרֵייעֶר אוֹיס־פִיהרֶען זַיין הֵיילִיג שְׁלִיחוּת אינ פוּן זַיינֶע פְרוּמֶע תַּלְמִידִים „דִי עֲנָוִים" הָאט זִיךְ שׁוֹין דֶער עוֹלָם אָנגֶעהוֹיבֶּען לֶערְנֶען ווִי אַזוֹי צוּ גֶעהן אִין רֶעכְטֶען וֶועג, וָואס פִיהרְט צוּם גְלִיק פוּן דֶעם גַאנְצֶען פָאלְק.

זִיבֶּעטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דָאס רֶעשְׁטִיל יוּדֶען.

(719—608 בִּיז קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 673—789 פַאר'ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

צוּם גְלִיק פוּן דֶעם „רֶעשְׁטִיל יוּדֶען", וָואס זֵיי אִיז בַּאשֶׁערְט גֶעוֶועהן צוּ בֶּענַייעֶן דֶעם גְלַאנְץ פוּן דֶער אוּמָה, אִיז אִין יְהוּדָה גֶעוָוארֶען קֶאנִיג חִזְקִיָהוּ בֶּן אָחָז וָואס אִיז גֶעוֶועהן פוּנְקְט דֶער הֵיפֶּךְ פוּנם פָאטֶער אונ הָאט זִיךְ אוֹיס־גֶעצֵייכֶענְט מִיט אַלֶע מַעֲלוֹת, וָואס זֶענִין טַאקִי דֶעמֶעלְט שְׁטַארְק נֶאטְהִיג גֶעוֶועהן אַ יוּדִישֶׁען מֶלֶךְ. חִזְקִיָהוּ הָאט אוֹיסגֶערָאמְט דֶעם גֶעצֶענְדִיעֶנְסְט. עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען צוּבְּרֶעכֶען אַלֶע מִזְבְּחוֹת אונ הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אַז דֶעם קָרְבַּן פֶּסַח זָאל מֶען מַקְרִיב זַיין נָאר אִין יְרוּשָׁלַיִם אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ; עֶר הָאט אוֹיךְ בֶּעשְׁטִימְט דִי צֵייטֶען פוּן דִי יָמִים טוֹבִים אונ אַיינְגֶעפִיהרְט דִי רֶעכְנוּנְג פוּן עִבּוּר־יָאהרֶען. זַיין צַייט אִיז גֶעוֶועהן דִי לִיכְטִיגְסְטֶע פַאר'ן פָאלְק. דִי נְבִיאִים אונ זֵייעֶרֶע תַּלְמִידִים הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפִּיעלֶען דִי גְרֶעסְטֶע רָאלֶע אונ חִזְקִיָהוּ אַלֵיין הָאט אַרוֹיס־גֶעווִיזֶען אַזאַ שִׂנְאָה גֶעגֶען דֶער פְרִיהֶרִיגֶער הַנְהָגָה פוּן אָחָז, אַז עֶר הָאט אִיהם

אַפִּילוּ נִיט גֶעלָאזְט בֶּעגְרָאבֶּען צְווִישֶׁען דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד. אוּנ וְוִי דִי גְמָרָא זָאגְט, הָאט עֶר אִיהם עֶרְגִיץ אִין דֶער שְׁטִיל גֶעהַאלְטֶען אוֹיף אַ שְׁטְרִיק־בֶּעטֶעל. עֶר הָאט אָבֶּער נִיט גֶעקֶאנְט אוֹיסְפִירֶען זַיינֶע אַלֶע גוּטֶע מַחֲשָׁבוֹת, וַוייל וְוִי וַוייט עֶר הָאט נִיט גֶעמַאכְט נַייֶע אָרְדְנוּנְגֶען אִיז אִיהם אַלְץ שְׁוֶוער גֶעוֶועהן זִיךְ אַרוֹיס־רַייסֶען פוּנ׳ם גֶעזִינְדֶעל וָואס אִיז אִיבֶּערְגֶעבְּלִיבֶּען נָאךְ פוּן אָחָז׳ן אוּנ וָואס הָאט דִי גַאנצֶע מֶמְשָׁלָה גֶעהַאלְטֶען בַּיי זִיךְ אִין דִי הֶאנְד. דִי „מְיוּחָסִים” הָאבֶּען זִיךְ בֶּענוּצְט דֶערמִיט וָואס דֶער קֶאנִיג הָאט גֶעהַאט אַ וֵוייךְ הַארְץ אוּנ הָאט זִיךְ נִיט גֶעקֶאנְט אִין אַלְדִינְג אַרַיינְמִישֶׁען אוּנ וָואס דֶער אוֹיפְזֶעהֶער פוּנ׳ם הוֹיף שֶׁ ב ְ נָ א, אִיז מִיט זֵיי גֶעוֶועהן אֵיינְס, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט נִיט שְׁטֶאנְדִיג דָאס גוּטסְקֵייט פוּן חִזְקִיָהוּ גֶעקֶאנְט הֶערְשֶׁען אִין לַאנְד אוּנ צוּ צַייטֶענְס פְּלֶעגֶען נָאךְ גֶעשֶׁעהן מַעֲשׂוֹת וָואס הָאבֶּען גֶעפַּאסְט פַאר אָחָז׳ס לֶעבֶּען. דָאס אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן דִי סִבָּה דֶערפוּן וָואס חִזְקִיָהוּ׳ס דֵעה, אַז יְהוּדָה זָאל בְּלַייבֶּען אוּנְטֶערְטֶעהֶענִיג אַ שׁ וּ ר, אִיז בָּטֵל גֶעוָוארֶען אוּנ חָאטְשֶׁי דֶער קֶאנִיג הָאט אָבְּגֶעזָאגְט דִי שְׁלוּחִים פוּן דִיא פְּלִשְׁתִּים, וָואס הָאבֶּען אִיהם פָארְגֶעלֶעגְט צוּצוּשְׁטֶעהן צוּ מִ צְ רַ ִ י ם אוּנ אַרוֹיס־שְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען אַשּׁוּר, אוּנ אַ חוּץ דֶעם הָאט יְשַׁעְיָה הַנָבִיא גֶעשְׁרִיגֶען מֶען זָאל זִיךְ נִיט לָאזֶען אַרָאבְּפִירֶען פוּנ׳ם גְלַייכֶען וֶועג, הָאבֶּען פָארְט דִי „מְיוּחָסִים” אוֹיסְגֶעפִירְט זֵייעֶרס אוּנ דִי פְרַיינְדְשַׁאפְט צְווִישֶׁען יְהוּדָה אוּנ אַשּׁוּר הָאט אוֹיפְגֶעהֶערְט. אוּמְזִיסְט הָאט דֶער נָבִיא גֶעווִיזֶען וָואס פַאר אֵיין אוּמְגְלִיק דֶערְפוּן קֶאן אַרוֹיס. בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען שׁוֹין גֶעהַאפְּט אַ סוֹף פוּן אַשּׁוּר אוּנ הָאבֶּען פֶערְלָארֶען זֵייעֶר שְׁטָאדְט אַ שְׁ ד וֹ ד, אוּמְזִיסְט אִיז עֶר אַרוּיכְגֶעגַאנְגֶען בָּארְוִויס אוּנ נַאקִיט אִין דִי גַאסֶען אוּנ הֶערְמִיט גֶעגֶעבֶּען אַ סִימָן אַז מִצְרַיִם וֶועט אוֹיךְ פַאלֶען, קֵיינֶער הָאט אִיהם נִיט גֶעוָואלְט הֶארֶען. יְהוּדָה הָאט גֶעדִיפֶּעט אוֹיפ׳ן נַייעֶם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם תִּ רְ הָ קָ ה אוּנ הָאט פוּן זִיךְ אִין גַאנְצֶען אַרָאבְּ־גֶעוָוארְפֶען דֶעם עוֹל פוּן אַשּׁוּר. דָאס הָאט שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען סַ נְ חֵ רִ י ב׳ן דֶעם קֶאנִיג פוּן אַשּׁוּר אוּנ עֶר הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען קוֹדֶם כָּל אָבְּרֶעכְנֶען מִיט מִצְרַיִם. יְ ה וּ דָ ה הָאט דֶערְוַוייל גֶעהַאט צַייט זִיךְ צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען אוּנ שֶׁבְנָא הָאט בֶּעזָאנְדֶערְס בֶּעוָוארֶענְט יְרוּשָׁלַיִם מִיט וַואסֶער אוּנ שְׁפַּייז אוּנ מִיט הוֹיכֶע סוֹיעֶרן אַרוּם דֶער שְׁטָאדְט, כְּדֵי זִי זָאל זִיךְ קֶאנֶען הַאלְטֶען אַ לַאנְגֶע צַייט וֶוען דֶער שׂוֹנֵא וֶועט זִי אַרוּמְרִינְגְלֶען. שֶׁבְנָא הָאט זִיךְ שׁוֹין גָאר אִין גַאנְצֶען גֶעוָואלְט בֶּעוָוארֶענֶען אוּנ הָאט זִיךְ אֲפִילוּ בַּיים לֶעבֶּען אָנְגֶעגְרֵייט אַ קֶבֶר צְווִישֶׁען דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד. נָאר דֶער נָבִיא יְשַׁעְיָה אִיז אַרוֹיס גֶעגֶען אִיהם מִיט שַׁארְפֶע רֵייד. עֶר

הָאט אִיהם גֶעפְרֶעגְט: „וֶוער אִיז עֶר אוּנ וָואס טְהוּט עֶר, עֶר זָאל זִיךְ מֶאגֶען דָא אוֹיסהַאקֶען אַ קֶבֶר״. בַּאלְד אִיז דֶערפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען חִזְקִיָהוּ אוּנ שֶׁבְנָא אִיז אַרָאבּ פוּן זַיין גְרוֹיסֶער שְׁטֶעלֶע. סַנְחֵרִיב הָאט זִיךְ דֶערוַוייל צוּגֶערִיקְט אַלְץ נֶעהֶענְטֶער צוּ יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ תֵּל מַאכֶען פוּן אַ סַךְ שְׁטֶעדְט אִין יְהוּדָה. פוּן דָארְט זֶענִין דִי אַנְוָואהְנֶער בַּאלְד עֶנְטְלָאפֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַזַא אֵימָה, אַז אַפִילוּ דִי וֶוערְטֶער פוּן יְשַׁעְיָה, אַז מֶען דַארְף נִיט מוֹרָא הָאבֶען פַארִין שׂוֹנֵא, הָאבֶען נִיט גֶעקֶענְט בֶּערוּהִיגֶען דָאס פָאלְק. חִזְקִיָהוּ אִיז גֶעצְוואוּנְגֶען גֶעוֶועהן צוּ שִׁיקֶען שְׁלִיחִים אִיבֶּערְבֶּעטֶען סַנְחֵרִיב׳ן אוּנ אִיהם בְּרֶענְגֶען אַ גַאנְצֶען אוֹצָר מִיט גָאלְד, חָאטשׁ עֶר אִיז עֶס גָאר נִיט אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן צוּ גֶעבֶּען אוּנ וָואס צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַרָאבְּנֶעהמֶען דִי טְהַייעֶרֶע גָאלְדֶענֶע טְהִירֶען פוּנ׳ם בֵּית הַמִקְדָשׁ. סַנְחֵרִיב הָאט דִי מַתָּנוֹת צוּגֶענוּמֶען, נָאר עֶס אִיז אִיהם נָאךְ אַלְץ קַארְג גֶעוֶועהן: עֶר הָאט נִיט גֶעקָאנְט רוּהִיג זִיךְ דֶערְמַאנֶען אִין דֶעם אַז אַזַא קְלֵיינֶע מְלוּכָה וִוי יְהוּדָה זָאל אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען אִיהם, וָואס רֶעכֶענְט זִיךְ פַאר׳ן מֶלֶךְ אִיבֶּער אַלֶע מְלָכִים. אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר פָארְט גֶעהַייסֶען דֶעם חַיִל צוּגֶעהען צוּ יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט אִימִיסְטֶען גֶעשִׁיקְט דְרַיי הוֹיפְּטְלַייט, תַּרְתָּן, רַב סָרִיס אוּנ רַבְשָׁקֵה זֵיי זָאלֶען זִיךְ אַ בִּיסֶעל שְׁפִּיעלֶען מִיט דִי יוּדֶען אוּנ זֵיי לֶערְנֶען דֶרֶךְ אֶרֶץ. חִזְקִיָהוּ הָאט דַוְקָא אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט אַ קֶעגֶען זַיין נַייעֶם אוֹיפְזֶעהֶער פוּנ׳ם הוֹיף אֶלְיָקִים אוּנ נָאךְ פִיעל גְרוֹיסֶע מֶענְשֶׁען מֶען זָאל אוֹיפְנֶעהמֶען סַנְחֵרִיב׳ס שְׁלִיחִים מִיט כָּבוֹד. נָאר דָא הָאט זִיךְ אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז רַבְשָׁקֵה, וָואס הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען דָאס לָשׁוֹן פוּן יְהוּדָה, הָאט זִיךְ גֶעשְׁטֶעלְט חוֹזֶק מַאכֶען אוּנ אַזוֹי הוֹיךְ אוּנ פֶערְשְׁטֶענְדְלִיךְ רֶעדֶען אַז דָאס יוּדִישֶׁע חַיִל זָאל פַארְשְׁטֶעהן אוּנ בַּיי זִיךְ אַרָאבְּפַאלֶען. אוּמְזִיסְט הָאבֶּען אִיהם דִי הוֹיפְּטְלַייט פוּן יְהוּדָה גֶעוָואלְט אָבְּהַאלְטֶען דֶערְפוּן. רַבְשָׁקֵה הָאט זִיךְ גֶעטְהוּן זַיינְס אוּנ אַז מֶען אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם אִיז דֶער פַּחַד נָאךְ גְרֶעסֶער גֶעוָוארֶען אוּנ חִזְקִיָהוּ הָאט גֶעפַאסְט, צוּרִיסֶען דִיא קְלֵיידֶער, אָנְגֶעטְהוּן אַ זַאק אוּנ גָאט גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל אִיהם בֶּעפְרַייעֶן פוּן דֶער צָרָה. דֶעמֶעלְט אִיז יְשַׁעְיָה וַוייטֶער אַרוֹיס צוּם עוֹלָם מִיט אַ פַייעֶרִיגֶער רֶעדֶע אוּנ הָאט פֶערְזִיכֶערְט אַז גָאטְס רָצוֹן אִיז נִיט — סַנְחֵרִיב זָאל חָרוּב מַאכֶען יְרוּשָׁלַיִם. אוּנ זַיינֶע וֶוערְטֶער הָאבֶּען אַלֶע גֶעשְׁטַארְקְט, פוּנ׳ם גְרֶעסְטֶען בִּיז צוּם קְלֶענְסְטֶען, אוּנ חִזְקִיָהוּ הָאט גֶעשִׁיקְט זָאגֶען רַבְשָׁקֵה׳ן מִיט׳ן הַארְבֶּען וָוארְט אַז אַבַּיינְלָאזֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם וֶועט עֶר קֵיינֶעם נִיט אוּנ אַז עֶר הָאט בִּטָחוֹן אוֹיף דֶעם וָואס לֶעבְּט עֶבִּיג. בַּאלְד הָאט טַאקֵי רַבְשָׁקֵה מִיט׳ן חַיִל גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם, וַוייל סַנְחֵרִיב הָאט אִיהם בֶּעדַארְפְט

האבען צו א גרויסער מלחמה מיט מצרים, אונ דאס פאלק האט ארויסגעזעהן
אז נאט האט סנחריב'ן אימיסטען פארדרעהט דעם קאפּ, ער זאל אין זיי פאר-
געסען אונ די האפנונג איז ביי זיי נאך שטארקער געווארען. אז רבשקה האט
איבערגעגעבען סנחריב'ן חזקיהו'ס תשובה, האט ער נאך אמאל געשיקט שליחים
מען זאל אויפקלעהרען אין יהודה אז זיין מאכט איז גרויס אונ עס איז זיך ניטא
אויף וועמין צו פערלאזען, נאר איין ווארט ישעיה'ס איז גענוג געוועהן מחזק צו
זיין דעם עולם אונ דער בטחון זאל נאך פעסטער ווערין. דערווייל האט זיך
געטראפען, אז חזקיהו איז קראנק געווארען אונ ישעיה האט געזאגט אז ער קאן
ניט האבען קיין רפואה. דער קאניג האט אבער מיט זיינע הייסע טרערען אונ
שטילער תפלה איבערגעדרעהט די גזירה אונ דער נביא אליין האט איהם געזאגט
די בשורה אז אויפ'ן דריטען טאג וועט ער געהיילט ווערין. חזקיהו'ס געזונד-
ווערין האט אנגעמאכט א פרייד אין גאנצען לאנד אונ די שמחה האט זיך נאך
פארגרעסערט אז עס איז פּליצום אנגעקומען א ידיעה אז [illegible] האט געהאט
א מפלה אין מצרים אונ האט געמוזט ענטלויפען מיט חרפה אונ בושה. מען
האט דערפון דעמעלט דערצעהלט גאנצע נסים: א טהייל האבען געזאגט אז אין
איין נאכט איז ביי סנחריב'ן אויסגעשטארבען הונדערט פינף אונ אכציג טויזענד
מענשען אונ אנדערע האבען געדרינגען אז ביי סנחריב'ן אין לאגער האבען זיך
גאר פּליצום ארויסגעוויזען פעלד-מייז אונ האבען מיט זייערע שארפע ציין א תל
געמאכט פון אלע בויגענס שפּיזען אונ אנדערע כלי-זין. נאר ווי אזוי די מעשה
איז שוין דארט געוועהן — איינס האט מען אין יהודה פערשטאנען אז גאט האט
דא געטהון א וואונדער אונ מיט א נס אבגעראטעוועט די וואס האבען נאר
געהאפט אויף זיין הילף.

אזוי איז אראב פון יהודה דער שרעקליכער יאך פון אשור אונ דער נביא
האט מיט רעכט געקאנט זאגען אז דאס פאלק וואס איז געזעסען אין דער
פינסטער, האט דערזעהן א גרויס ליכטיגקייט. רוהיג זענין אבגעלאפען די פינפ-
צעהן יאהר וואס חזקיהו האט נאך געקאניגט אונ אז ער האט נאך מיט דער
צייט אבגענומען ביי די פלשתים אלע שטאדט, וואס זיין פאטער אחז האט אמאל
פערלארען, איז זיין נאהמען גאר גרויס געווארען צווישען אלע פעלקער אונ ניט
אומזיסט האט דער מלך פון בבל, מרודך בלאדן, געשיקט איהם שליחים
אונ מתנות אונ איהם געבעטען ער זאל איהם העלפען מלחמה האלטען מיט
אשור. נאר איין ישעיה'ן האט ניט געבראכט קיין תענוג דער כבוד וואס דער מלך
פון בבל האט אנגעטהון חזקיהו'ן, מיט זיינע העלע אויגען האט ער ארויסגעזעהן

וָואס דִי יוּדֶען וֶועלֶען זִיךְ שְׁפֶּעטֶער אָנְלַייְדֶען פוּן בָּבֶל אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט עֶר קְרוּם גֶעקוּקְט דַארוֹיף וָואס חִזְקִיָהוּ הָאט אוֹיסְגֶעווִיזֶען דִי שְׁלִיחִים אַלֶע זַיינֶע אוֹצְרוֹת אוּנ זִיךְ אִיבֶּערְגֶענוּמֶען מִיט'ן בַייכְקַייט. וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט יְשַׁעְיָה אָבְּגֶעהַאלְטֶען חִזְקִיָהוּ'ן פוּן קְרִיעג אוּנ אִיהם נִיט גֶערָאטְהֶען זִיךְ אַריינְלָאזֶען אִין אַ שְׁטַארְק פְרַיינְדְשַׁאפְט מִיט בָּבֶל. אוּנ גִיךְ אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי בְּשׂוֹרָה אַז סַנְחֵרִיב אִיז דֶערְהַרְגֶעט גֶעוָוארֶען דוּרְךְ זַיינֶע צְווֵיי זִיהן אַדְרַמֶּלֶךְ אוּנ שַׂרְאֶצֶר. דָא אִיז שׁוֹין גָאר אִין גַאנְצֶען אַרָאבּ דֶער שְׁטֵיין וָואס פְלֶעגְט נָאךְ צוּ מָאל פְּרֶעסֶען דָאס הַארְץ פוּן דִי בְּנֵי-יְהוּדָה: חִזְקִיָהוּ הָאט שׁוֹין נִיט גֶעהַאט פַאר וֶועמֶען זִיךְ צוּ שְׁרֶעקֶען אוּנ הָאט אַיינְגֶעוֶוענְדֶעט אַלֶע זַיינֶע כּחוֹת אַז אֱמֶת אוּנ יוֹשֶׁר זָאלֶען הֶערְשֶׁען אִין לַאנְד, אַז דִי מְיוּחָסִים זָאלֶען וֶועניגֶער שְׁלִיטָה הָאבֶּען אוּנ אַז דִי רֵיינֶע אֱמוּנָה זָאל אַיינְגֶעוָוארְצֶעלְט וֶוערִין אִין פָאלְק. זַיין טוֹיט אִיז מִיט אֵיין אֱמֶת'ער לִיעבְּשַׁאפְט בֶּעוֵויינְט גֶעוָוארֶען פוּן אַלֶע אוּנ עֶר אִיז גֶעוֶועהן דֶער לֶעצְטֶער קֶענִיג פוּן יְהוּדָה וָואס הָאט גֶעפוּנֶען זַיין קֶבֶר צְווִישֶׁען דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד.

מִיט חִזְקִיָהוּ'ס טוֹיט הָאט זִיךְ אוֹיף יְהוּדָה ווִידֶער אָנְגֶערִיקְט אַ חֲשֵׁכוּת אוּנ גָאר גִיךְ הָאט מֶען שׁוֹין אֲפִילוּ נִיט גֶעקֶאנְט דֶערְקֶענֶען אַז עֶס אִיז אַ מָאל לִיכְטִיג גֶעוֶועהן. נָאךְ בַּיי זַיין לֶעבֶּען הָאט עֶר גֶעהַאט גֶענוּג מִתְנַגְדִים טַאקִי פוּן זַיין אֵייגֶענֶער מִשְׁפָּחָה: דָאס זֶענִין גֶעוֶועהן דִי פְּרִינְצֶען וָואס הָאבֶּען נָאךְ גֶעלֶעבְּט אִין אָחָז'ס צַייט אוּנ וָואס זֵיי הָאט בְּשׁוּם אוֹפֶן נִיט גֶעקֶאנְט גֶעפֶאלֶען דִי הַנְהָגָה פוּן דֶעם גוּטֶען פְרוּמֶען קֶענִיג. אַוַדַאי אַז עֶר הָאט נָאר צוּגֶעמַאכְט אֵיין אוֹיג אוּנ דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין צְוֶועלְפְיֶעהְרִיגֶען זוּהן מְנַשֶּׁה, הָאבֶּען זֵיי בַּאלְד אִינאֵיינֶעם מִיט אַנְדֶערֶע אוּנצוּפְרִיעדֶענֶע „מְיוּחָסִים", אַרַיינְגֶעהַאפְּט דִיא גַאנְצֶע מֶמְשָׁלָה אִין זֵייעֶרֶע הֶענְד אוּנ אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט דָאס לַאנְד בֶּעקוּמֶען אֵיין אַנְדֶער פָּנִים. דִי צוּשְׁטֶערְטֶע מִזְבְּחוֹת פוּן אָבְגָאטֶער זֶענִין אוֹיכ גֶעבּוֹיעט גֶעוָוארֶען, אִין יֶעדֶער יוּדִישֶׁער שְׁטוּבּ הָאט מֶען נָאר גֶעזֶעהן גֶעצֶענ-בִּילְדֶער, אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ הָאט מֶען אַרַיינְגֶעבְּרַאכְט אַ מִין עֲבוֹדָה זָרָה פוּן אַשּׁוּר וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען „מִילִיטַא" אוּנ דֶער טְהָאל הִנּוֹם אִיז ווִידֶער פוּל גֶעוָוארֶען מִיט מֶענְשֶׁען-בְּלוּט פוּן דִי קָרְבָּנוֹת וָואס מֶען פְלֶעגְט דָארְט בְּרֶענְגֶען דֶעם אָבְגָאט מֹלֶךְ, וָואס הָאט נָאר אַפֶּעטִיט גֶעהַאט צוּ יוּנְגֶע קְלֵיינֶע קִינְדֶער. בַּיי אַ זֶעלְכֶע פֶערְדָארְבֶּענֶע מִדּוֹת זֶענִין אוֹיפְגֶעשְׁטַאנֶען פַאלְשֶׁע נְבִיאִים מִיט נַייֶע תּוֹרוֹת, וָואס הָאבֶּען גֶעדַרְשֶׁנְט אִין אַלֶע גַאסֶען וִוי הֵיילִיג דֶער גֶעצֶענְדִיעְנְסְט אִיז. זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט נָאכְטַאנְצֶען אוֹיךְ עֶטְלִיכֶע כֹּהֲנִים פוּן אֶבְיָתָר'ס מִשְׁפָּחָה וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעהַאט פוּן וָואנֶען צוּ לֶעבֶּען אוּנ עֶס אִיז זֵיי שְׁוֶוער גֶעוֶועהן

זיך אבצוברייכען פינ'ם מעשר, און נאר דעם כהן צדוק'ס קינדער זענען טריי געבליבען דעם אמת'ן גלויבען. אודאי האבען זיי און די עטליכע גע־צאהלטע פרומע לייט, וואס זענען נאך געבליבען נאך ישעיה'ס טויט, ניט גוט אבגעשניטען, ווייל מנשה מיט זיין חברה, וואס פלעגען איהם פיהרען ביי דער נאז, האט זיי פשוט געהייסען קוילען און אומשולדיג יודיש בלוט האט זיך גענוג געגאסען אין ירושלים. עס איז נאך צו בעוואונדערן ווי איין נביא מיכה המורשתי האט זיך נאך אין אזא פינסטערער צייט געקאנט א מאהל ארויסשטעלען זאגען עפעס א ערנסט ווארט, און דערמאנען דעם עולם אז עס איז נאך דא א גאט אויף דער וועלט.

גיך איז אבער אויף מנשה'ן געקומען א צרה. איינער פון סנחריב'ס זיהן, אסר־חדון, וואס האט דערהרגעט זיינע ברידער און איבערגענומען די מלוכה פון אשור האט בעגייעט דעם פאטער'ס מלחמה מיט מצרים. ביי דער געלעגענהייט האבען זיך זיינע הויפטלייט צוגעריקט צו יהודה און אז מנשה איז אליין ארויסגעגאנגען איבערעדען וועגען שלום, האט מען איהם געפאנגען און אין קייטען אוועק־געפיהרט קיין בבל. אסר־חדון וואס האט איינגענומען מצרים, האט דערווייל בעזאטצט דיא שטאדט פון שמרון מיט פערשידענע פעלקער וואס מען האט זיי גערופען כותים. האטשי זיי זענען געוועהן גאטצענדיענער, האבען זיי פון דעסטוועגען אנגענומען פיעל יודישע מנהגים, וואס זענען דארט געבליבען פון די עשרת השבטים. זיי זענען אזוי צוגעבונדען געווארען צו דער יודישער אמונה אז ווען עס האט זיך געמאכט איין אומגליק און לייבען זענען ארויסגעשפרינגען פון די פארוויסטע ערטער, און אנגעפאלען אויף זיי האבען זיי געזוכט הילף דעם יודישען גאט, און האבען געלאזט בעטען דעם מלך פון אשור אז ער זאל זיי שיקען א יודישען כהן קיין בית אל און ער האט עס זיי צוליעב געטהון. מנשה איז באלד בעפרייעט געווארען און איז צוריקגעקומען קיין ירושלים, נאר ער האט שוין לאנג ניט געדויערט, און אז ער איז געשטארבען האט מען איהם בעגראבען שוין ניט צווישען די מלכי בית דוד, נאר ביי זיך אין גארטען עזה נעבען קאניגליכען הויף.

מנשה'ס זוהן, אמון, וואס האט איבערגענומען די מלוכה שוין ביי צווי און צוואנציג יאהר, האט זיך פונקט געלאזט אזוי פיהרען פון פרעמדע האנד ווי זיין פאטער ביי צוועלף יאהר און האט זיך קוים געקאנט האלטען א פאר יאהר. אז מען האט איהם דערהרגעט, איז די מלוכה איבערגעגאנגען

צוּ זַיין אַכְטְיָאהרִינֶען זוהן יאשִׁיָהוּ אוּנ דִי מַנְהִיגִים וָואס הָאבֶּען גֶעפִּיהְרְט דִי מְדִינָה אִים נָאהמֶען פוּנ'ם יוּנְגֶען מֶלֶךְ, הָאבֶּען גֶעטְהוּן וָואס זֵייא הָאבֶּען גֶעוָואלְט... דֶעמֶעלְט אִיז דֶער גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט נָאךְ פַארְגְרֶעסֶערְט גֶעוָוארֶען אִין יְהוּדָה, אוּנ וואוּ עֶס אִיז נָאר גֶעוֶועהן אַ אָבְּגָאט הָאבֶּען צוּ אִיהם דִי יוּדֶען גֶעדִיעֶנְט. אַז דֶער מַעֲמָד פוּן מִצְרַיִם הָאט זִיךְ פֶערְבֶּעסֶערְט פַאר'ן נֵייעֶם קֶאנִיג פְּסַמֶטִיךְ, זֶענֶען דִי יוּדֶען גֶעלָאפֶען אַהִין עֶפֶּעס נַאשֶׁען נַייעֶ תּוֹרוֹת אוּנ הָאבֶּען פוּן דָארְט גֶעבְּרַאכְט שְׁפִּינֶעל-נַייעֶ עֲבוֹדָה-זָרוֹת אוּנ בּוּקֶען זִיךְ צוּ אַיין קָאלְבֶּעל אָדֶער אַיין אַנְדֶערֶע בְּהֵמָה – אִיז גֶעוָוארֶען דִי בֶּעסְטֶע סְחוֹרָה. נָאר צְוִוישֶׁען דֶעם פִינְסְטֶערְנִישׁ הָאט נָאט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט נָאךְ עֶטְלִיכֶע פוּנְקֶען, דָאס פַייעֶר זָאל נִיט אִין גַאנְצֶען פֶערְלָאשֶׁען וֶוערֶען: דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי נְבִיאָה חוּלְדָה, אַ פְרוֹיא פוּנ'ם קֶענִיגְ'ס הוֹיפְּטְמַאן שַׁלּוּם בֶּן תִּקְוָה, אוּנ דֶער נָבִיא צְפַנְיָה וָואס זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דִי שֶׁאנְסְטֶע מִשְׁפָּחוֹת אִין יְרוּשָׁלַיִם. זֵייא הָאבֶּען קֵיין מוֹרָא נִיט גֶעהַאט הוֹיךְ אוֹיפְצוּהֵייבֶּען דִי פָאהן פוּן דֶער אֶמֶת'ר אֱמוּנָה אוּנ הָאבֶּען פָארְאוֹיס גֶעזָאגְט אַז גָאט'ס שְׁטְרָאף וֶועט זִיךְ גִיךְ אוֹיסְגִיסֶען נִיט נָאר אוֹיף יְהוּדָה, נָאר אוֹיךְ אוֹיף אַלֶע פֶאלְקֶער אַרוּם.

בַּאלְד הָאט אַשּׁוּר אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאלֶען. פְּרַאָרְטֶס, דֶער מֶלֶךְ פוּן מָדַי אִיז גֶעוֶועהן דֶער עֶרְשְׁטֶער וָואס אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף נִינְוֵה, נָאר עֶס אִיז אִיהם נִיט גֶערָאטְהֶען אוּנ עֶר אִיז דֶערְהַרְגֶעט גֶעוָוארֶען אִין דֶער מִלְחָמָה. מֶעהר גְלִיק הָאט גֶעהַאט זַיין זוהן, קְיַאקְסָרִים, וָואס הָאט מִיט זַיין גְרוֹיס חַיִל גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן אַ סַךְ שְׁטֶעדְט אִין אַשּׁוּר. דִי הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט נִינְוֵה אִיז שׁוֹין אוֹיךְ גֶעשְׁטַאנֶען שְׁמָאהל. נָאר דָא אִיז אָנְגֶעקוּמֶען אַ יְדִיעָה אַז עֶרְגֶעץ פוּן גַאנְץ וַוייט, פוּן צָפוֹן-זַייט, פוּן דִי סְטֶעפֶּעס וָואס צִיעהֶען זִיךְ בַּיי דִי טַייכֶען דָאן אוּנ וָואלְגַא, דוּרְכ'ן קַאוְקַאז אוּנ דֶעם קַאסְפִּישֶׁען יַם, הָאט זִיךְ אַ לָאז גֶעטְהוּן אַ מִין ווִילְד פָאלְק וָואס מֶען רוּפְט זֵיי „סְקִיפֶען" אוּנ וָואס רַאבֶּעוֶוען אוּמֶעדוּם גָאר אָהן רַחֲמָנוּת. קְיַאקְסָרִים אִיז גֶעצְוִוינְגֶען גֶעוֶועהן אַוֶועקְצוּוַארְפֶען נִינְוֵה אוּנ לוֹיפֶען צוּרִיק קֵיין מָדַי צוּ בֶּעשִׁיצֶען זַיין לַאנְד; עֶר הָאט אָבֶּער גֶעמוּזְט אַיינְבֵּייגֶען דֶעם קָאפּ אוּנ זִיךְ אוֹיסְקוֹיפֶען מִיט גֶעלְד. דָאס אֵייגֶענֶע הָאט גֶעטְהוּן אַשּׁוּר אוּנ אוֹיךְ מִצְרַיִם, אוּנ אַזוֹי ווִי דִי סְקִיפֶען הָאבֶּען זִיךְ אַרוּמְגֶעדְרֶעהט נֶעבֶּען יְהוּדָה, הָאט פוּן זֵיי נִיט אֵיין שְׁטָאדְט גֶעלִיטֶען, אוּנ יאשִׁיָהוּ הָאט אוֹיךְ גֶעמוּזְט שִׁיקֶען זֵיי מַתָּנוֹת אוּנ מִיט גוּטֶען בֶּעטֶען זֵיי זָאלֶען נִיט טְשֶׁעפֶּען יְרוּשָׁלַיִם.

יאשִׁיָהוּ הָאט גֶעהַאט אַ עֶדֶעל הַארְץ, עֶר הָאט גוּט פֶערְשְׁטַאנֶען ווִי

שעדליך דער גאטצענדיענסט איז פאר'ן פאלק. נאר עס איז איהם פארט שווער געוועהן מאכען איין עק פון א זעלכע נארישקייטען וואס דריי דורות זענען שוין געוועהן איינגעגלויבט אין זיי. דאריבער האט ער זיך ענטשלאסען ניט מיט א מאל ארויסצושפרינגען געגען דעם וואס אלע האלטען פאר הייליג, נאר ביסלעכוויים דערפרישען אין דיא מוחות דעם פארגעסענעם זכר פון'ם אלטען גלויבען, אויפהייבען פון דער ערד די איינגעפאלענע חורבה. דאס ערשטע האט ער זיך געהאפט צום משכן און געמאכט חלקיהו בן משולם פאר א כהן גדול און איהם געהייסען צו שיקען שליחים איבער דעם לאנד און צונויפנעהמען נדבות, מען זאל קאנען דעם בית המקדש בעניען מיט דעם איינגענעם גלאנץ פון א מאל. וואס מעהר יאשיהו האט אנגעהויבען ארבייטען אין דער היילינגער זאך, איז זיין ווילען געווארען פעסטער, זיין גייסט שטארקער; ער האט זיך אויפגעהערט שרעקען פאר די „מיוחסים" וואס זיי האט גאר ניט געשמעקט זיינע אויפטהועכצען, און איז צוגעבונדען געווארען מיט דער גאנצער נשמה צו די היילינגע ווערטער, וואס ער האט געפונען אין „משנה תורה", און צו די זיסע רייד, וואס האבען איהם דערקוויקט און וואס האבען זיך געגאסען פון א ריינעם קוואל, פון א לויטער הארץ וואס איז בעשאפען געווארען צו ארבייטען פאר'ן אמת פון א נביא וואס האט זיך פון קינדווייס אן מקריב געוועהן פאר זיין גאט און זיין פאלק.

דער נביא איז געוועהן ירמיהו בן חלקיהו הכהן, וואס איז געבאהרען געווארען אין א קליין שטעדטעל ענתות ניט ווייט פון ירושלים. אויף איהם איז געפאלען דער גורל אז זיין נביאות זאל נאך אין זיין צייט מקוים ווערען און דעריבער האט ער ניט געקוקט דארויף וואס די כהנים פלעגען איהם אנטהון צרות און האט פריי און אפען דעם אמת ארויסגעזאגט און געווארענט דאס פאלק עס זאל אויפהערען טהון שלעכטס. פיעל עדלע מענשען האבען זיך אנגעהויבען צוצוהערען צו ירמיהו'ס רייד און ער האט בעקומען גיטע פריינד צווישען די שאנסטע משפחות און בעזאנדערס איז צו איהם צוגעבונדען געווארען איינער פון דעם קאניגס הויפטלייט שפן הסופר, וואס איז שוין דעמעלט געוועהן א ממונה איבער אלע נדבות וואס פלעגען איינפליעסען אויפ'ן משכן. איהם האט דער כהן גדול חלקיהו איבערגעגעבען א ספר וואס ער האט געפונען ערגעץ אין א ווינקעל פון'ם מ... וואלגערן זיך און דאס איז געוועהן דאס פינפטע בוך פון תורת משה אדער „משנה תורה". דאס בוך האט געאפענט שפן'ס אויגען און ער האט באלד דערפון

גֶעמֶעלְדֶט דֶעם קֶאנִיג. מִיט הֵשֶׁק הָאט זִיךְ יֹאשִׁיָהוּ גֶעהַאפְּט צוּ דֶער מִשְׁנֵה תּוֹרָה, צוּ דֶער הֵיילִיגֶער צַוָּאָה וָואס משֶׁה רַבֵּינוּ הָאט אִיבֶּערגֶעלָאזְט זַיין הַארְטְנֶאקִיג פָאלְק. אוּנ וָואס מֶעהר אַ בְּלֶאטֶעל עֶר הָאט אִיבֶּערגֶעלֵייעֶנְט — אִיז עֶר מֶעהר נִתְפָּעֵל גֶעוָוארֶען פוּן דֶער גְרוֹיסְקֵייט, פוּן דִי עֶרְהוֹיבֶּענֶע גֶעדַאנְקֶען וָואס לִיגֶען אִין יֶעדֶען וָוארְט, אִין יֶעדֶער שׁוּרָה; וִוי מִיט פַייעֶרִיגֶע אוֹתִיוֹת הָאט עֶר דֶערְזֶעהן אוֹיפְגֶעשְׁרִיבֶּען דִינִים אוּנ מִשְׁפָּטִים, וָואס זֶענֶען פוּל מִיט שְׁטְרֶענְגֶען יֹשֶׁר אוּנ מִיט אֶמֶת'ר מֶענְשֶׁענְלִיבֶּע. אַזאַ סֵפֶר הָאט גֶעמוּזְט בֶּע־קוּמֶען אַ מֶמְשָׁלָה אִיבֶּער זַיין גַאנְצֶען מוֹחַ אוּנ אִיבֶּער זַיינֶע אַלֶע גֶעפִיהלֶע; וִוי מִיט אַייזֶערְנֶע צְוַואנְגֶען אִיז זַיין קָאפּ אוּנ זַיין הַארְץ צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוָוארֶען צוּ אַלֶעמֶען וָואס שְׁטֶעהט דָארְט אוּנ עֶר אִיז בַּיי זִיךְ שְׁטַארְק אַרָאבְּגֶעפַאלֶען וֶוען עֶר הָאט זִיךְ דֶערְמָאנְט וִוי וַוייט דָאס פָאלְק אִיז פֶּערְקְרָאכֶען אוּנ וָואס פַאר אַ שְׁטְרָאף עֶס מוּז קוּמֶען אוֹיף אִיהם. יֹאשִׁיָהוּ הָאט שְׁטַארְק גֶעטְרוֹיעֶרְט אוּנ צוּרִיסֶען אוֹיף זִיךְ דִי קְלֵיידֶער, נָאר דֶער כֹּהֵן הִלְקִיָהוּ הָאט אִיהם גֶע־רָאטְהֶען עֶר זָאל פְרֶאגֶען אַיין עֵצָה בַּיי דֶער נְבִיאָה חוּלְדָה, וָואס אִיז, וִוי עֶס שַׁיינְט, מֶעהר נֶאהנְטֶער גֶעוֶועהן צוּם הוֹיף וִוי צְפַנְיָה אָדֶער יִרְמְיָהוּ, וָואס אִיז נָאךְ דֶעמֶעלְט גָאר יוּנְג גֶעוֶועהן. דִי נְבִיאָה הָאט גֶעלָאזְט בֶּערוּהִיגֶען דֶעם קֶאנִיג אוּנ הָאט גֶעזָאגְט אַז עֶר דַארְף זִיךְ נִיט שְׁרֶעקֶען אוּנ וַוייל עֶר טְהוּט תְּשׁוּבָה וֶועט עֶר בְּשָׁלוֹם עֶנְדִיגֶען זַיין מְלוּכָה, אוּנ דֶער עוֹנֶשׁ וֶועט עֶרְשְׁט קוּמֶען נָאךְ זַיין טוֹיט. פוּל מִיט טְרוֹיסְט אוּנ הָאפְנוּנְג, הָאט זִיךְ יֹאשִׁיָהוּ גֶענוּמֶען בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי תּוֹרָה, עֶר הָאט זִי נִיט גֶעלָאזְט לִיגֶען אוּנ שִׁימְלֶען אִין אָרוֹן מֶען זָאל זִי נָאר פִיהרֶען אִינְאֵיינֶעם מִיט דִי לוּחוֹת בַּיי אַ מִלְחָמָה, עֶר הָאט אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען מֶען זָאל טַאקֶע מְקַיֵים זַיין אַלְדִינְג וָואס זִי הֵייסְט אוּנ כְּדֵי דֶער עוֹלָם זָאל גוּט בֶּעקַאנְט וֶוערֶען מִיט אִיהר הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען צוּ־נוֹיפְרוּפֶען דָאס גַאנְצֶע פָאלְק, פוּן קְלֵיין בִּיז גְרוֹיס קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט אַלֵיין פָארְגֶעלֵייעֶנְט דִי הֵיילִיגֶע וָוארְטֶער, צוּם סוֹף הָאט עֶר אוֹיפְגֶעשְׁרִיגֶען אוֹיף אַ הוֹיךְ קוֹל: „פֶערְשָׁאלְטֶען זָאל וֶוערֶען דֶער וָואס וֶועט נִיט אָבְּהִיטֶען דִי תּוֹרָה אוּנ וֶועט נִיט טְהוּן וִוי עֶס שְׁטֶעהט אִין אִיהר" אוּנ אַלֶע הָאבֶּען גֶע־אֶנְפֶערְט „אָמֵן!", דֶערְנָאךְ הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אִין גַאנְצֶען אַרוֹיסְצוּרַייסֶען פוּנ'ם לַאנְד דֶעם גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט אַז עֶס זָאל אֲפִילוּ פוּן אִיהם קֵיין זֵכֶר נִיט בְּלַייבֶּען: עֶר הָאט צוּשְׁטֶערְט אַלֶע מִזְבְּחוֹת, פַארְבְּרֶענְט אַלֶע אָבְּגֶעטֶער פֶער־טְרִיבֶּען אַלֶע פַאלְשֶׁע כֹּהֲנִים פוּן דֶער פְרֶעמְד אוּנ דִי כֹּהֲנִים פוּן בֵּית־אֵל, וָואס אִיז גֶעוֶועהן דֶער הוֹיפְּט־פְּלַאטְץ פַאר עֲבוֹדָה זָרָה, הָאט עֶר גָאר צָהן רַחֲמָנוֹת

געהייסען טייטען. נאך אין דעם איינענעם יאהר האבען זיך די יודען געקאנט פערזאמלען קיין ירושלים אונ מיט א פרעהליך הארץ מאכען פסח: דער משכן איז אויפגערעכט געווארען. דער גאטעס-דיענסט פון די כהנים אונ לוים האט אויף יעדען געמאכט דעם בעסטען איינדרוק אונ דאס פאלק האט געזעהן אז זיי האבען א וואוילע תורה אונ מאגען זיך אויף איהר פערלאזען. דעריבער האבען זיך אלע פעסט געהאלטען אין די געבאטע, אליין אכטונג געגעבען מען זאל הלילה אויף עפעס ניט עובר זיין, אונ אז עס איז געקומען דאס זיבעטע יאהר האבען אלע באלד פריינעלאזט דיא יודישע קנעכט, ווי עס שטעהט אין תורת משה, יעדער האט עס געטהון מיט'ן גאנצען הארץ אונ די מלוכה האט ניט בעדארפט קיינעם דערצו נאטהען.

איינע פון ירמיהו'ס ערשטע נביאות איז געוועהן איבער אשור, וואס האט געברענט א וועלט אונ איז דעמעלט געוועהן די גרעסטע מלוכה: דער נביא האט פארויסגעזעהן אז דאס לאנד מוז פאלען אונ איין אנדערע איז באשערט אויף דעם ארט זיך אויפהעבען – אונ דער אנהויב דערפון איז טאקי געוועהן אין יאשיהו'ס לעצטע יאהרען. דער מלך פון מדי, קיאקסרים, אונ דער מלך פון בבל, נבופולאסר, האבען געמאכט יד אחת, זיי זאלען ביידע ארויסשפרינגען געגען אשור. דער נייער מלך פון מצרים נכה האט אבער אויך געשארפט די ציין אויף אשור אונ אזוי ווי קיאקסרים איז געוועהן פער-נומען מיט דער מלחמה וואס ער האט געפיהרט מיט'ן מלך פון לידיען, אליאטעס, האט נכה געמיינט אז איהם וועט געראטהען אליין זיך אבצו-רעכנען מיט אשור אונ מצרים זאל ווערען דער איינציגער יורש פון אזא פעטען פגר. דאס האט אבער ניט געשמעקט קיאקסרים'ן אונ ער האט באלד שלום געמאכט מיט אליאטעס, אונ עס איז געווארען א בונד צווישען אלע דריי מלכים פון מדי, בבל אונ לידיען, ווייל זיי האבען זיך איינער מיט'ן אנדערן משדך געוועהן. אזוי איז מען אנגעפאלען אויף אשור פון אלע זייטען אונ נכה האט זיך צוגעריקט צום לבנון אונ האט געוואלט דורכגעהן דורך יהודה. יאשיהו האט איהם ניט געלאזט, אונ אז נכה האט געוואלט מיט געוואלד אריין, איז ארויס אין טהאל יזרעאל ביי מגדו א גרויסע מלחמה, וואס האט זיך זעהר טרויעריג געענדיגט פאר'ן יודישען חיל אונ פאר זייער קאניג. וואס איז געפאלען שטארק פארוואונדעט. מיט א געוויין האט מען דעם געליעבטען מלך אריינגעבראכט קיין ירושלים. נאר ער איז באלד גע-שטארבען אונ אויף זיין קבר אין גארטען עזא זענען געגוג טרעהרען פער-

נָאסְען גֶעוָוארֶען. יִרְמְיָהוּ הָאט אִיהם בֶּעקְלָאגְט, אונ דִי קִינָה הָאט מֶען אָנ־
גֶעהוֹיבֶּען זָאגֶען אַלֶע יָאהר אִין דֶעם פִינְסְטֶערן טָאג פוּן דֶעם טוֹיט. וָואס
הָאט אַרוֹיפְגֶעוָוארְפֶען אַ שְׁוַוארְצֶען דֶעק־טוּךְ אוֹיפְ'ן הִימֶעל פוּן יְהוּדָה.

אַכְטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דִי לֶעצְטֶע מַלְכֵי יְהוּדָה.

(586—608 בִּיז קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 656—678 פַאר'ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

יֹאשִׁיָהוּ הָאט גֶעמֵיינְט אַז דֶערְמִיט וָואס עֶר וֶועט נִיט אַרַיינְלָאזֶען דֶעם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם וֶועט עֶר טְהוּן אַ גְרוֹיסֶע טוֹבָה זַיין לַאנְד. צוּם סוֹף אִיז דֶערפוּן אַרוֹיס אַ גְרוֹיסֶע צָרָה: פַּרעה נְכֹה הָאט זִיךְ גוּט אָבְּגֶערֶעכֶענְט מִיט יְהוּדָה אוּנ אַז עֶר הָאט דִי מְלוּכָה זִיךְ אוּנְטֶערְוָוארְפֶען הָאט עֶר זִיךְ גֶעוֶוענְדֶעט קִיין אֲרָם אוּנ סִירְיֶען אוּנ אִיז גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעהן אִין דֶער שְׁטָאדְט רִבְלָה, נָאךְ יֹאשִׁיָהוּ'ס טוֹיט זֶענִין גֶעבְּלִיבֶּען פוּן צְווֵיי וַוייבֶּער דְרַיי זִיהן אֶלְיָקִים, שַׁלֻם אוּנ מַתַּנְיָהוּ אוּנ אַזוֹי וִוי מֶען הָאט גֶעוואוּסְט אַז עֶר הָאט שַׁלֻם'ן מֶעהר לִיעבּ גֶעהַאט וִוי דִי אַנְדֶערֶע קִינְדֶער הָאט מֶען אִיהם גֶעמַאכְט פַאר קֶענִיג אוּנ עֶר אִיז גֶעזַאלְבְּט גֶעוָוארֶען אוּנְטֶער דֶעם נָאהמֶען יְהוֹאָחָז. נָאר אַזוֹי וִוי דֶער עוֹל פוּן מִצְרַיִם אִיז שׁוֹין דֶעמֶעלְט גֶעלֶעגֶען אוֹיף יְהוּדָה, אִיז דֶער נַייֶער יוּדִישֶׁער מֶלֶךְ גֶעפָאהרֶען קִיין רִבְלָה צוּ בֶּעגְרִיסֶען דֶעם קֶענִיג נְכֹה. נָאר דָארְט הָאט מֶען אִיהם גֶעפַאנְגֶען אוּנ אַוֶועקְגֶעפִיהרְט קִיין מִצְרַיִם, וואוּ עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ זַיין גַאנְצֶע מְלוּכָה הָאט גֶעדוֹיעֶרְט נָאר דְרַיי חֳדָשִׁים. אוֹיפְ'ן בֶּעפֶעהל פוּן נְכֹה, אִיז דִי מְלוּכָה אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם אֶלְטֶערן בְּרוּדֶער אֶלְיָקִים, אָדֶער יְהוֹיָקִים, אוּנ אַזוֹי וִוי נְכֹה הָאט אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט אוֹיפְ'ן לַאנְד אַ גֶעלְד־שְׁטְרָאף פַאר יֹאשִׁיָהוּ'ס

עַקְשָׁנוּת. הָאט יְהוֹיָקִים גֶעמוּזְט מִיט גֶעוַואלְד רַייסֶען גְרוֹיסֶע סוּמֶען פוּנ'ם פָאלְק, וָואס אִיז גֶעוָוארֶען זֶעהר אָרִים. נָאר אַזַא אָרִימְקַייט פוּן דֶער קֶעשִׁינֶע אִיז נָאךְ אַ גָאר נִיט גֶעגֶען דֶעם אָרִימְקַייט פוּנ'ם הַארְצֶען, וָואס הָאט בַּאלְד אוֹיסְגֶעמֶעקְט אִין גַאנְצֶען יֹאשִׁיָהוּ'ס מַעֲשִׂים טוֹבִים. דִי צָרוֹת וָואס הָאבֶען זִיךְ פְּלִיצוּם אוֹיסְגֶעגָאסֶען אוֹיף יְהוּדָה, דִי נוֹיט וָואס מֶען הָאט צוּ אִיהר דֶערְוַוייל קֵיין שׁוּם הִילְף נִיט גֶעזֶעהן, דָאס הָאט בַּאלְד שְׁלַאף גֶעמַאכְט דִי רֵיינֶע אֱמוּנָה אוּנ דֶער גֶעצֶענְדִיעֶנְסְט הָאט וִוידֶער אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען דֶעם קָאפּ. פוּן מִצְרַיִם הָאבֶען דִי יוּדֶען בַּאלְד גֶענַאשְׁט אַ נַייֶע גֶעטִין נֵ ע יְ ט (דִי קֶאנִיגִין פוּן הִימֶעל) אוּנ נָאךְ אִיהר הָאבֶען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיטֶען דִי אַלְטֶע אָבְגֶעטֶער אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דֶער הוּנְגֶערִיגֶער מ ל ך מִיט זַיינֶע קְלֵיינֶע קָרְבָּנוֹילֶעךְ פוּן יוּנְגֶע אוּנְשׁוּלְדִיגֶע נְפָשִׁילֶעךְ.
דִי עֶטְלִיכֶע נְבִיאִים וָואס הָאבֶען זִיךְ דֶערְמֶעלְט אַרוּמְגֶעדְרֶעהט אִין לַאנְד, יִ רְ מְ יָ ה וּ, א וּ רִ יָ ה וּ, חֲ בַ ק וּ ק אוּנ יְ חֶ זְ קְ אֵ ל, זֶענִין נִיט אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן מִיט זֵייעֶר מוּסָר עֶפִּים הֶעלְפֶען. דִי פַאלְשֶׁע כֹּהֲנִים הָאבֶען פֶערְשְׁטַאנֶען דִי קוּנְץ וִוי אַזוֹי צוּ פַארְדְרֶעהֶען דִי קָאפּ פוּנ'ם פְּרָאסְטֶען עוֹלָם. אוּנ אַז א וּ רִ יָ ה וּ בֶּן שְׁ מַ עְ יָ ה וּ פוּן דֶער שְׁטָאדְט קִ רְ יַ ת יְ עָ רִ י ם הָאט זִיךְ נִיט גֶעקֶאנְט אַיינְהַאלְטֶען אוּנ אִיז אַרוֹיס מִיט שַׁארְפֶע רֵייד גֶעגֶען דֶער הַנְהָגָה פוּן יְהוּדָה, הָאט עֶר בַּאלד גֶעמוּזְט אַוֶועק קֵיין מִצְרַיִם, נָאר מֶען אִיז אִיהם נָאכְגֶעלָאפֶען אוּנ צוּרִיק גֶעבְּרַאכְט אוּנ עֶר הָאט מִיט'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט פַאר דִי עֶטְלִיכֶע אֶמֶת'ע וֶוערְטֶער, וָואס עֶר הָאט גֶעוָואלְט מִיט זֵיי אֶפְנֶען דִי אוֹיגֶען פוּן זַיינֶע בְּרִידֶער. יִרְמְיָהוּ הָאט אָבֶּער נִיט גֶעקוּקְט אוֹיפ'ן בִּיטֶערְן סוֹף פוּן דֶעם נָבִיא אוּנ הָאט זִיךְ פֶעסְט עֶנְטְשְׁלָאסֶען מִלְחָמָה צוּ הַאלְטֶען פַאר'ן אַלְטֶען גְלוֹיבֶּען; עֶר הָאט צוּ לִיעבּ דֶעם נִיט חֲתוּנָה גֶעהַאט, כְּדֵי עֶר זָאל נִיט זַיין צוּגֶעבּוּנְדֶען צוּ קֵיינֶעם אוּנ זָאל קֶאנֶען דָאס לֶעבֶּען מַפְקִיר זַיין אוּנ אוֹיסְפִיהרֶען זַיין הֵיילִיג שְׁלִיחוּת. אַוַדְאי זֶענִין אִיהם דִי פַאלְשֶׁע כֹּהֲנִים גֶעוָוארֶען דַם-שׂוֹנְאִים אוּנ אַז עֶר הָאט אֵיין מָאל אָפֶענְטְלִיךְ גֶערֶעדט גֶעגֶען עֲבוֹדָה-זָרָה, הָאט מֶען אִיהם גֶעוָואלְט פַארְמִשְׁפֶּטֶן צוּם טוֹיט. נָאר אֲ חִ י קָ ם, דֶער זוּהְן פוּן שָׁ פָ ן הַ ס וֹ פֵ ר, הָאט זִיךְ פַאר אִיהם אָנְגֶענוּמֶען אוּנ עֶר אִיז נִיצוֹל גֶעוָוארֶען.

דֶערְוַוייל אִיז אַשּׁוּר גֶעפַאלֶען אוּנְטֶער דִי קְלֶאפּ פוּן קִיאַקְסָרִי'ס אוּנ נְבוֹפּוֹלַאסַר אוּנ עֶס אִיז מְקוּיָם גֶעוָוארֶען אַלְדִינְג וָואס דִי נְבִיאִים נָ ח וּ ם אוּנ צְ פַ נְ יָ ה הָאבֶען פָארָאוֹיסְגֶעזָאגְט: דִי מְלָכִים פוּן מָדַי אוּנ בָּבֶל הָאבֶען צוּגֶענוּמֶען דִי גְרוֹיסֶע הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט נִ י נְ וֵ ה אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע לֶאנְדֶער הָאבֶען זֵיי אַיינְגֶעטְהֵיילְט צְווִישֶׁען זִיךְ. נְכֹה'ן דֶעם מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם אִיז אָבֶּער דִי וֶועלְט קַארְג גֶעוֶועהן אוּנ עֶס הָאט אִיהם נִיט גֶעשְׁמֶעקְט וָואס בָּבֶל אִיז אַזוֹי גְרוֹיס גֶעוָוארֶען.

דַארִיבֶּער אַז נְבוּכַדְנֶאצַר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאט נְכֹה גֶעמֵיינְט אַז אִיצְט וֶועט עֶר קָאנֶען אַיינְשְׁלִינְגֶען בָּבֶל אוּנ אִיז בַּאלְד אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דֶעם לַאנְד מִיט גְרוֹיס חַיִל. אִין כַּרְכְּמִישׁ אִיז גֶעוֶועהן דִי גְרוֹיסֶע מִלְחָמָה, דֶער יוּנְגֶער מֶלֶךְ פוּן בָּבֶל נְבוּכַדְנֶצַר הָאט בֶּעוִויזֶען זַיין גְבוּרָה אוּנ נְכֹה הָאט גֶעהַאפְּט אַזַא מַפָּלָה, וָואס עֶר הָאט זִיךְ דַארוֹיף גָאר נִיט גֶערֶעכְנֶט: עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶס וֶועט אִיהם גֶערָאטְהֶען בַּיי יֶענֶעם צוּנֶעהמֶען, צוּם סוֹף הָאט עֶר גֶעמוּזְט נָאךְ זַיינֶע אָפְּגֶעבֶּען.
פַאר דִי יוּדֶען אִיז דָאס אָבֶּער גֶעוֶועהן אַ גַאנְצֶע יְשׁוּעָה, נְכֹה הָאט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ פִיהרֶען וֶועלְטֶען אוּנ הָאט זֵיי שׁוֹין וֶוענִיגֶער דֶערְקוּטְשֶׁעט, אוּנ יְהוֹיָקִים הָאט זִיךְ גֶעקָאנְט אָפְּגֶעבֶּען מִיט הַייזֶער־בּוֹיֶען אוּנ מַאכֶען פַאר זִיךְ דִי שֶׁאנְסְטֶע פַּאלַאצֶען: עֶר הָאט זִיךְ אַיינְגֶערֶעדְט אַז עֶר אִיז דֶער צְוֵוייטֶער שְׁלמֹה הַמֶּלֶךְ, נָאר נִיט זַיין חָכְמָה, נִיט זַיינֶע מַעֲלוֹת הָאט עֶר גֶעהַאט אִין זִיךְ. דֶער שְׁוָויים פוּן זַיינֶע בְּרִידֶער אִיז בַּיי אִיהם צוּ וָואלְוֶועל גֶעוֶועהן: עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען בֶּענוּצֶען צוּ דֶער שְׁוֶוערֶער אַרְבֵּייט טַאקִי זַיין אֵייגֶען פָאלְק אוּנ נִיט אוּמְזִיסְט זָאגְט דֶער נָבִיא חֲבַקּוּק דַארוֹיף אַז יֶעדֶעם שְׁטֵיינְדֶעל, יֶעדֶעם שְׁפֶּאנְדֶעל שְׁרַייעֶט פוּן בְּלוּט אוּנ פוּן עַוְלָה".

יִרְמְיָהוּ הָאט דֶערְוַוייל נִיט גֶעשְׁווִיגֶען אוּנ וואוּ עֶר הָאט נָאר גֶעקֶאנְט הָאט עֶר גֶעזָאגְט אַז דָאס אוּמְגְלִיק פוּן יְהוּדָה אִיז שׁוֹין נָאהֶענְט אוּנ אַז גִיךְ וֶועט דָאס פָאלְק בֶּעשְׁטְרָאפְט וֶוערִין פַאר זַיינֶע שְׁוֶוערֶע זִינְד. דִי פַאלְשֶׁע כֹּהֲנִים פְלֶעגֶען אָבֶּער בֶּערוּהִיגֶען דֶעם עוֹלָם אוּנ אִיהם הָאבֶּען זֵיי גֶערוֹדֶפְט. אַז אֲפִילוּ זַיין תַּלְמִיד בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה אִיז נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהן מִיטְ'ן לֶעבֶּען. בַּאלְד הָאט מֶען פָארְט אִין יְהוּדָה פֶערְשְׁטַאנֶען אַז יִרְמְיָהוּ'ס וֶוערְטֶער זֶענִין נִיט פוּנְ'ם ווִינְד. בָּבֶל הָאט זִיךְ זֶעהר פֶערְגְרֶעסֶערְט, אֲרָם אוּנ סִירְיֶען הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין אוּנְטֶערְגֶעגֶעבֶּען נְבוּכַדְנֶצַר'ן אוּנ דֶער מֶלֶךְ פוּן צוֹר אוּנ צִידוֹן, אֶתְבַּעַל דֶער צְוֵוייטֶער, הָאט אוֹיךְ גֶעמוּזְט אָנְבּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ. נְבוּכַדְנֶצַר הָאט אָבֶּער גֶעהַאט אַ קוּק נָאר אוֹיף מִצְרַיִם אוּנ הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַהִין צוּצוּרִיקֶען מִיט גְרוֹיס חַיִל. דִי סַכָּנָה אִיז אִין יְהוּדָה גֶעוָוארֶען גְרוֹיס. וַוייל פוּן אֵיין זַאט הָאט בָּבֶל גֶעפָאדֶערְט מֶען זָאל זִיךְ אוּנְטֶערְגֶעבֶּען אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט מִצְרַיִם צוּגֶעזָאגְט גָאלְדֶענֶע בֶּערְג וֶוען מֶען וֶועט נִיט צוּ לִיעב טְהוּן אוּנ זִיךְ הַאלְטֶען. בַּיי אַזַא טְרוֹיעֶרִיגֶער לַאגֶע הָאט יְהוֹיָקִים גוֹזֵר תַּעֲנִית גֶעוֶועהן אוּנ אַלֶע הָאבֶּען זִיךְ פֶערְזַאמֶעלְט קֵיין יְרוּשָׁלַיִם גָאט בֶּעטֶען עֶר זָאל זֵיי וַוייזֶען עֶפִּיס אַ וֶועג. יִרְמְיָהוּ הָאט זִיךְ בֶּענוּצְט דֶערְמִיט וָואס כִּמְעַט דָאס גַאנְצֶע פָאלְק אִיז גֶעוֶועהן אִינְאֵיינֶעם אוּנ עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען זַיין תַּלְמִיד בָּרוּךְ עֶר זָאל אוֹיפְשְׁרַייבֶּען אוֹיף פַּאפִּיר זַיין רֶעדֶע פוּן

צוריק מיט עטליכע יאהר, וואו ער האט נביאות געזאגט פון אשור'ס מפלה, און זאל זי פארלייענען דעם עולם. כדי מען זאל זעהן אז אלדינג איז טאקי געשעהן. ברוך האט אפילו לכתחלה מורא געהאט נאר פון דעסטוועגען האט ער עס געטהון און די זאך האט אנגעמאכט א שטארקען רעש. איינער פון שפן'ס משפחה, מכיהו בן גמריהו האט דערפ'ן געגעבען צו וויסען אין הויף אריין און די הויפטלייט האבען באלד געשיקט רופען ברוך'ן ער זאל זיי אויך בעקענט מאכען מיט דער רעדע פו'נ'ם נביא. דערנאך האט מען די רעדע געבראכט צום קאניג. יהויקים איז דעמעלט גראד געזעסען ביי א פייער און האט זיך געווארעמט. איינער פון די הויפטלייט האט געלייענט די רעדע און אז ער האט געענדיגט א בלאטעל האט עס דער קאניג ביי איהם צוגענומען און פארברענט. ביי אזא הארטנאקיגקייט איז גאר קיין וואונדער ניט וואס ירמיהו'ס רעדע האט ניט געהאט די שטארקע פעולה וואס ער האט גערעכענט און ער האט נאך געמוזט זיך בעהאלטען, ווייל יהויקים האט איהם געהייסען הרג'ענ'ען. פון דעסטוועגען זענען ירמיהו'ס ווערטער גוט אריין אין די קאפ פון עטליכע הויפטלייט, זיי האבען צוגערעדט יהויקים'ן ער זאל זיך אינטערגעבען נבוכדנצר'ן, עס איז געווארען א שלום, און ווייל יהויקים איז שוין געווארען אבהענגיג פון בבל האט זיך שוין ירמיהו ניט בעדארפט שרעקען און פלעגט זיך רעכנען אונטער'ן שוץ פון נבוכדנצר, וואס האט גאר אנגעקוועלט פון זיין נביאות.

יהויקים האט אבער ביי זיך אין הארצען געהאלטען א שטארקע שנאה צו בבל און אז ער האט נאך בעקומען א ווינק פון מצרים אז מען איז דארט פערטיג ארויסצושפרינגען געגען נבוכדנצר'ן האט ער באלד אויפגעהערט צו צאהלען מס און האט טאקי געמיינט אז עס וועט איהם אזוי גרינג אבלויפען ווייל נבוכדנצר איז געוועהן פארדרעהט דורך א גרויסע מלחמה מיט צור, וואס האט געדויערט דרייצעהן יאהר. נבוכדנצר האט אבער ניט געוואלט שווייגען און האט דערווייל חרוב געמאכט א סך שטאדט אין יהודה און פונקט דעמעלט איז יהויקים געשטארבען. דאס איז געוועהן דער לעצטער יודישער קאניג וואס איז נאך בעגראבען געווארען אין זיין לאנד.

די מלוכה איז איבערגעגאנגען צו זיין אכטצעהן־יאהריגען זוהן יהויכין אדער יכניהו—כניהו, נאר די גאנצע דעה איז געוועהן ביי זיין מוטער נחושתא און עס איז געבליבען אז מען זאל זיך ניט אונטערגעבען נבוכדנצר'ן. דערווייל האט נבוכדנצר שוין געקאנט אבטהיילען א גרויסע צאהל פון זיין חיל און זיי שיקען קיין מצרים. ביי'ם וועג האט מען פערוויסט פיעל ערטער אין

יְהוּדָה, נָאר יְהוֹיָכִין הָאט זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגְט אִין יְרוּשָׁלַיִם אִינ דֶערְצוּ נָאךְ גֶעהָאפְט
אוֹיף הִילְף פוּן מִצְרַיִם, דֶערְפַאר הָאט נְבוּכַדְנֶצַר גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל מֶען זָאל
בֶּעלַאגֶערן דִי הוֹיפְּט־שְׁטָאדְט פוּן יְהוּדָה. אוּמזִיסְט הָאט יִרְמְיָהוּ נָאךְ אַ מָאל
גֶעפְּרִיוְט פַארְשְׁטֶעהן צוּ גֶעבֶּען אַז אַזוֹי אִיז דֶער ווִילֶען פוּן גָאט אוּנ אַז דָאס
עַקְשָׁנוּת וֶועט גָאר נִיט הֶעלְפֶען. קֵיינֶער הָאט אִיהם נִיט גֶעהֶערְט. נָאר אַז דֶער
הוּנְגֶער הָאט שְׁטַארְק צוּגֶעפְּרֶעסְט דִי אַיינְוואוֹהנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם, הָאט זִיךְ יְהוֹיָכִין
מִיט דֶער מוּטֶער עֶנְטְשְׁלָאסֶען זִיךְ אוּנְטֶערְצוּגֶעבֶּען נְבוּכַדְנֶצַרן אוּנ זֶענִין בֵּיידֶע
גֶעקוּמֶען אִיהם בֶּעגְרִיסֶען אוּנ מַאכֶען אַ שָׁלוֹם. נְבוּכַדְנֶצַר אִיז שׁוֹין אָבֶּער גֶעוֶועהן
אִין כַּעַס אוּנ גָאר אָהן רַחֲמָנוּת הָאט עֶר בַּאלְד גֶעהֵייסֶען אַוֶועקְטְרַייבֶּען קֵיין בָּבֶל
דֶעם קֶענִיג מִיט זַיין מוּטֶער, דִי גְרֶעסְטֶע לַייט בִּיז צֶעהן טוֹיזֶענְד מַאן. אוֹיף
דֶער שְׁטָאדְט אַלֵיין הָאט עֶר נָאךְ גֶעלֶעגְט כָּבוֹד, עֶר הָאט נָאר צוּגֶענוּמֶען דָאס
גַאנְצֶע גָאלְד אוּנ זִילְבֶּער וָואס עֶס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף אוּנ
אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ. דִי מְלוּכָה אָבֶּער הָאט עֶר נִיט אָנְגֶערִירְט אוּנ הָאט גֶעמַאכְט
פַאר קֶענִיג יאשִׁיָהוּ'ס יוּנְגְסְטֶען זוּהן מַתַּנְיָה. נְבוּכַדְנֶצַר'ס רֶעכְנוּנְג אִיז טַאקִי
גָאר נִיט גֶעוֶועהן עֶר זָאל אִין גַאנְצֶען צוּשְׁטֶערֶען דָאס לַאנְד יְהוּדָה: עֶר הָאט
גֶעוואוּסְט אַז צְווִישֶׁען פִיעל יוּדִישֶׁע גְרוֹיסֶע לַייט, בֶּעזָאנְדֶערְס צְווִישֶׁען דִי קִינְדֶער
פוּן שָׁפָן הַסוֹפֵר, ווִי זַיין זוּהן אֲחִיקָם אוּנ זַיין עֶנִיקֶעל גְדַלְיָהוּ, הָאט עֶר
אַ סַךְ גוּטֶע פְרֵיינְד; עֶס אִיז אִיהם אוֹיךְ בֶּעקֶענְט גֶעוֶועהן אַז יִרְמְיָהוּ'ס נְבִיאוֹת
גֶעהֶען אַלְץ אוֹיף זַיין גְרוֹיסְקֵייט אוּנ אַז סוֹף כָּל סוֹף מוּזֶען דִי וֶוערְטֶער פוּנ'ם
נָבִיא אָנְגֶענוּמֶען וֶוערִין בַּיי'ם פָאלְק; עֶר הָאט אוֹיךְ פֶערְשְׁטַאנֶען אַז אַזַא ווֵייךְ
מֶענְשֶׁעל ווִי מַתַּנְיָה וֶועט זִיךְ פִירֶען רוּהִיג אוּנ וֶועט אִיהם נִיט שְׁטֶערֶען וֶוען
עֶר וֶועט וֶועלֶען אָנְלֶערְנֶען מִצְרַיִם. אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר זִיךְ נָאר בֶּעגְנִיגְט דֶער
מִיט וָואס דֶער נַייעֶר קֶענִיג הָאט אִיהם צוּגֶעשְׁוָוארֶען אַז עֶר וֶועט זַיין טְרַייא.
אַזוֹי אִיז גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעהן דִי מְלוּכָה פוּן יְהוּדָה אוּנ מַתַּנְיָה, וָואס הָאט
אָנְגֶענוּמֶען דֶעם נָאהמֶען צִדְקִיָהוּ, הָאט אָבְּגֶעהִיט זַיין וָוארְט אוּנ בָּבֶל אִיז
מִיט אִיהם גֶעוֶועהן צוּפְרִידֶען. דָאס ווֵייכְקֵייט פוּן צִדְקִיָהוּ הָאט אָבֶּער גֶעפִירְט
דֶערְצוּ אַז דִי „מִתְיַהֲדִים" הָאבֶּען ווִידֶער אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפִּיעלֶען אֵיין הוֹיפְּט־רָאלֶע,
אוּנ דִי חֶבְרָה הָאט מֶעהר גֶעצוֹיגֶען קֵיין מִצְרַיִם. בִּיסְלֶעכְוַויים הָאט מֶען אָנְ־
גֶעהוֹיבֶּען הֶערֶען קוֹלוֹת אַז עֶס אִיז נִיט שֶׁאן פַאר יְהוּדָה צוּ זַיין אוּנְטֶער דֶער
מַאכְט פוּן בָּבֶל אוּנ אַז מֶען קֶאן זִיךְ זֶעהר לַייכְט בֶּעפְרַייעֶן מִיט דֶער הִילְף פוּן
נְכֹה'ס זוּהן, פְּסַמֶטִיךְ דֶעם צְווֵייטֶען. וָואס זָאגְט צוּ צוּשִׁיקֶען זֶעהר פִיעל חַיִל
אוּנ כְּלֵי זַיִן. דֶערְוַוייל זֶענִין אוֹיךְ אָנְגֶעקוּמֶען שְׁלִיחִים פוּן צוֹר אוּנ צִידוֹן,

אדום, עמון און מואב און מען האט פארגעלעגט צדקיהו'ן ער זאל צו־
שטעהן צו זיי און אחוץ דעם האבען די פערטריבענע יודען פון בבל געשיקט
בריעף אהיים און אונטערגעהיצט זייערע ברידער זיי זאלען זיך בענוצען מיט
דער פרייהייט און ארויסשפרינגען געגען בבל. אז ירמיהו איז דערפון געוואהר
געווארען, האט ער באלד אוועקגעשריעבען קיין בבל און געראטהען צו זיצען
שטיל, פלייסיג ארבייטען, געטריי זיין דעם לאנד און זיך ניט פארלאזען אויף
פאלשע האפנונגען; נאר באלד האט איינער שמעיה הנחלמי פון בבל
מודיע געוועהן דעם כהן צפניה בן מעשיה אז ירמיהו איז פאלש דעם
פאטערלאנד און אז ער פארדיענט דערפאר די גרעסטע שטראף. דא האבען זיך
נאך אונטערגעהאפט די צבועק'עס, די פאלשע נביאים, און זיי איז לייכטער
געוועהן צו פועל'ן ביים עולם, ווייל זיי האבען יעדר'ן איינגערעדט אז מען
נעהמט זיך דא אן גאט'ס קריוודע. אזוי האט מען געארבייט פון אלע זייטען
ביז צדקיהו האט געמוזט אויפ'ן פירטען יאהר אויפהערען שיקען מס קיין בבל
און אפענטליך ארויסטרעטען געגען נבוכדנצר'ן. איין ירמיהו מיט זיינע נעצעהלטע
גוטע פריינד האט בעוויינט דעם אומגליקליכען שריט וואס דער ווייכהערציגער
קאניג האט געמאכט; אלע איבריגע זענען אבער געוועהן דערפון שטארק צו־
פרידען, ווער שמיסט אז עס זענין אוועק כמעט צוויי יאהר און נבוכדנצר האט
זיך ניט גערירט—איז אין ירושלים געוועהן שמחה וששון.

די איינענע פרייד, נאר א ביסעלע בעהאלטען, האט אויך געהערשט
צווישען די פערטריבענע יודען אין בבל; דארט האבען זיך אויך געפונען צוויי
פאלשע נביאים, אחב און צדקיהו, וואס האבען איינגערעדט דעם עולם
אז אט־אט ווערד אחל פון בבל און זיי וועלען צוריקגעהן קיין יהודה. ווער
ווייסט צו וואס אזעלכע האפנונגען וואלטען געוועהן נעפיהרט די פערטריבענע,
וואס האבען דווקא ניט אזוי שטארק געליטען אין גלות און וואס וואלטען ערשט
מיט זייער אונדאנקבארקייט ערשט רעכט אריינגעבראכט אין כעס די וואס
האבען זיי בעשיצט, נאר, צום גליק, איז אויפגעשטאנען טאקי צווישען זיי
א נביא, יחזקאל בן בוזי הכהן, וואס איז אויך איינאיינעם מיט יהויקים'ן
פארטריבען געווארען און האט זיך מיט זיין משפחה בעזעצט אין דער שטאדט
תל־אביב. וואו אלע יודען האבען געלעבט גאנץ פריי און כמעט ניט גע־
פיהלט אויף זיך קיין עול. אז דער הייליגער גייסט האט אנגעהויבען פון איהם
ארויס צו רעדען, האט ער באלד זיך גענומען שטראפען דעם עולם וואס לאזט
זיך אפנארען פון די פאלשע נביאים; ער האט געמוזט געגוג צרות אויסשטעהען

בּיז זַיינֶע. רֵייד זֶענִין אָנגֶענוּמֶען גֶעוָוארֶען אוּנ מֶען הָאט אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען גְלֵייבֶּען.

נְבוּכַדְנֶצַר הָאט דֶערְוַוייל נִיט פַארְגֶעסֶען אַז מֶען דַארְף זִיךְ אָפְּרֶעכֶענֶען מִיט צִדְקִיָהוּ'ן דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט עוֹבֵר שְׁבוּעָה גֶעוֶועהן. מִיט אַ גְרוֹיס חַיִל הָאט עֶר זִיךְ צוּגֶערִיקְט קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ אַלֶע קְלֵיינֶע פֶעלְקֶער, ווִי עַמוֹן אוּנ אֱדוֹם, וָואס הָאבֶּען פְּרִיהר צוּגֶערֶעדט דִי יוּדֶען צוּם אוּמְגְלִיק, הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד אוּנְטֶער־גֶעגֶעבֶּען. דֶער מֶלֶךְ פוּן צ ו ר הָאט נִיט גֶעקֶאנְט הֶעלְפֶען יְהוּדָה, וַוייל עֶר הָאט אַלֵיין גֶעמוּזְט מִלְחָמָה הַאלְטֶען מִיט בָּבֶל אוּנ זִיךְ אִין זִין הָאבֶּען, אוּנ אַזוֹי אִיז פּוּנְקְט אִים עֲ שָׂ רָ ה בְּ טֵ בַ ת בֶּעלֶעגֶערט גֶעוָוארֶען יְרוּשָׁלַיִם. ווִי עֶס שַׁיינְט, הָאט יִרְמְיָהוּ גֶעגֶעבֶּען אֵיין עֵצָה מֶען זָאל בֶּעפְרַייעֶן אַלֶע יוּדִישֶׁע קְנֶעכְט אוּנ דֶערְוַוייל זֶענִין צוּגֶעקוּמֶען פִּיעל מֶענְשֶׁען וָואס הָאבֶּען בֶּעשִׁיצְט דִי שְׁטָאדְט וָואס אִיז גֶעוֶועהן פֶערְזָארְגְט מִיט גֶענוּג עֶסֶענְוַוארְג אוּנ גֶעטְרַאנְק, הָאטְשִׁי דִי צָאהל פוּן דִי אַיינְוָואהנֶער הָאט זִיךְ שְׁטַארְק פַארְגְרֶעסֶערְט, וַוייל פוּן אַלֶע קְלֶענֶערֶע שְׁטֶעדְט אִיז מֶען אַהִין עֶנְטְלָאפֶען. אַ קַאלֶעבִּיג יָאהר אִיז אַזוֹי אַוֶועק אוּנ נְבוּכַדְנֶצַר הָאט נָאר נִיט גֶעקֶאנְט מַאכֶען. פְּלִיצוּם הָאט דֶער מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם חָ פְ רַ ע צוּגֶעשִׁיקְט חַיִל אוּנ דֶער שׂוֹנֵא הָאט גֶעמוּזְט אָפְּטְרֶעטֶען. דָא אִיז עֶרְשְׁט גֶעוָוארֶען אַ נַייעֶ שִׂמְחָה אוֹיף אַלֶע, מֶען הָאט שׁוֹין פַארְגֶעסֶען אַז מֶען אִיז נָאךְ נִיט בֶּעוָוארֶענְט, דִי פֶערְבָּארְגֶענֶע מִדוֹת הָאבֶּען זִיךְ וַוייטֶער אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אוּנ דִי בֶּעפְרַייעֶטֶע קְנֶעכְט הָאט מֶען ווִידֶער אַיינְגֶעשְׁפַּאנְט אִין דֶער שְׁוֶוערֶער אַרְבֵּייט. יִרְמְיָהוּ הָאט דַארוֹיף שְׁטַארְק גֶעשְׁרִיגֶען אוּנ נָאךְ אַ מָאל דֶערְמַאנְט אִין גָאט'ס שְׁטְרָאף אוּנ אַז צִדְקִיָהוּ הָאט אִיהם גֶעלָאזְט בֶּעטֶען דוּרְךְ דֶעם כֹּהֵן צְפַנְיָה בֶּן מַעֲשֵׂיָה עֶר זָאל מִתְפַּלֵל זַיין אַז יְהוּדָה זָאל גוֹבֵר זַיין אִין דֶער מִלְחָמָה מִיט בָּבֶל, הָאט עֶר מִיט כַּעַס גֶעעֶנְטְפֶערְט אַז אֲפִילוּ וֶוען דָאס גַאנְצֶע חַיִל פוּנ'ם שׂוֹנֵא זָאל אוֹיסְגֶעהַרְגֶ'ט וֶוערִין אוּנ עֶס זָאלֶען נָאר בְּלַייבֶּען עֶטְלִיכֶע גֶעשְׁטָאכֶענֶע פוּן זֵיי וֶועלִין זֵיי נָאךְ הָאבֶּען גֶענוּג כֹּחַ צוּ פַארְבְּרֶענֶען דִי שְׁטָאדְט. אַזַא תְּשׁוּבָה הָאט דֶעם נָבִיא גֶעמַאכְט נָאךְ מֶעהר שׂוֹנְאִים אוּנ מֶען הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען זוּכֶען צוּ אִיהם. אֵיין מָאל הָאט זִיךְ יִרְמְיָהוּ גֶעלָאזְט גֶעהן קֵיין עֲ נָ ת וֹ ת, וואוּ עֶר אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען, אִיז מֶען אוֹיף אִיהם אָנְגֶעפַאלֶען. מֶען הָאט אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַז עֶר אִיז אַ שְׁפִּיאָן פוּן נְבוּכַדְנֶצַר'ס זַייט אוּנ מֶען הָאט אִיהם אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אִין דִי הֶאנְד פוּן יְ ה וֹ נָ תָ ן הַ ס וֹ פֵ ר וָואס אִיז גֶעוֶוען בֶּעקֶענְט פַאר זֶעהר אַ שְׁלֶעכְטֶען מֶענְשׁ. דֶערְהַרְגֶ'ענֶען אִיהם הָאט מֶען מוֹרָא גֶעהַאט אוּנ דַארִיבֶּער הָאט מֶען אִיהם אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען אִין אַ פִינְסְטֶערְן שְׁטֵיינֶערְנֶעם גְרוּב וואוּ מֶען הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר

װעט אַלײן דֶערגֶעהן. דֶער הײליגֶער גײסט הָאט אָבֶער גֶעשְׁטַארְקט דֶעם נָבִיא; מִיט אַ כֹּחַ פוּן אַ רִיז הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען דִי שְׁרֶעקְלִיכֶע צָרוֹת אוּנ זַיינֶע קְרֶעכְצֶען אוּנ װײטִיגֶען הָאבֶּען זִיךְ אוֹיסְגֶעדְרִיקְט אִין זַיין בֶּערִיהמְט קְלָאג-לִיעד „אֲנִי הַגֶּבֶר". װָאס װֶעט עֶבִּיג דִיעגֶען פַאר אַ טְרֶאסְט אַלֶע אוּמְגְלִיקְלִיכֶע אוּנ גֶעפַאלֶענֶע.

בַּאלְד הָאבֶּען זִיךְ װידֶער דִי אַײנְװָאהנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם גֶעקֶאנְט אִיבֶּערְצַײגֶען אַז יִרְמְיָהוּ'ס רֵייד זֶענִין אֱמֶת אוּנ אַז זַײעֶר שִׂמְחָה אִיז צוּ אַ קוּרְצֶע גֶעװֶעהן. נְבוּכַדְנֶצַּר הָאט גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן הַיִל פוּן מִצְרַיִם אוּנ הָאט װידֶער בֶּעלַאגֶערְט יְרוּשָׁלַיִם. דֶערְמֶעלְט הָאט צִדְקִיָהוּ גֶעהֵייסֶען אִיבֶּערְפִיהרֶען יִרְמְיָהוּ'ן צוּ זִיךְ אִין הוֹיף אַרַײן אוּנ הָאט אִיהם דָארְט גֶעהַאלְטֶען. הָאטְשִׁי פְרַײ אִיז עֶר נָאךְ נִיט גֶעװֶעהן, פְּלֶעגֶען צוּ אִיהם פָארְט קוּמֶען מֶענְשֶׁען אוּנ עֶר פְלֶעגְט װִי פְרִיהר זָאגֶען אַז דֶער סוֹף פוּן יְהוּדָה אִיז שׁוֹין נָאר נָאהֶנְט. דֶערְװַײל הָאט זִיךְ אִין שְׁטָאדְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק פִיהלֶען דֶער הוּנְגֶער, מֶענְשֶׁען זֶענִין גֶעפַאלֶען אִין דִי גַאסֶען, קִינְדֶער זֶענִין אוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פַאר דָארְשְׁט, בְּרוֹיט אִיז גֶעװָארֶען טְהַײעֶרֶער פוּן גָאלְד אוּנ גֶעפֶאהרְלִיכֶע קְרַאנְקְהֵייטֶען הָאבֶּען נָאךְ צוּם אִיבְּרִיגֶען דֶערְשְׁלָאגֶען דֶעם קָאפּ. יִרְמְיָהוּ הָאט נִיט גֶעקֶאנְט צוּזֶעהן דָאס בַּהֲמָנוֹת אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁרַײעֶן אַז װֶער עֶס װִיל זִיךְ רַאטֶעװֶען זָאל זִיךְ בֶּעסֶער אַלֵיין אִיבֶּערְגֶעבֶּען דֶעם שׂוֹנֵא אִין דִי הֶאנְד אַרַײן. דָאס הָאט פֶערְדְרָאסֶען דִי הוֹיפְּטְלַײט װָאס הָאבֶּען בֶּעסֶער גֶעװָאלְט דִי מִלְחָמָה זָאל מֶעהר גֶעדוֹיעֶרן אוּנ זֵיי הָאבֶּען יִרְמְיָהוּ'ן אַרַײנְגֶעװָארְפֶען אִין אַ גְרוּב װָאס אִיז גֶעװֶעהן פוּל מִיט בְּלָאטֶע. אֵײנֶער פוּן צִדְקִיָּהוּ'ס דִיענֶער עֶבֶד מֶלֶךְ הָאט אִיהם קוּים אַרוֹיסְגֶעשְׁלֶעפְּט, נָאר עֶר הָאט נִיט גֶעקוּקְט דַארוֹיף אוּנ הָאט װַײטֶער גֶעשְׁרִיגֶען אַז נְבוּכַדְנֶצַּר מוּז אַײנְגֶענֶעהמֶען יְהוּדָה אוּנ דֶעם קֶענִיג אַלֵיין הָאט עֶר גֶערָאטְהֶען עֶר זָאל בֶּעסֶער מִיט'ן פְרַײעֶן װִילֶען אַרוֹיסְגֶעהן צוּם מֶלֶךְ פוּן בָּבֶל, װֶעט אִיהם קֵיין הָאר נִיט גֶעקְרוּמְט װֶערִין. צִדְקִיָהוּ אִיז אָבֶּער גֶעװֶעהן צוּ שְׁוַואךְ אוּנ הָאט נִיט גֶעקֶאנְט זִיךְ עֶנְטְשְׁלִיעסֶען צוּ פָאלְגֶען דֶעם נָבִיא.

אַזוֹי אִיז אַװֶעק גֶעגַאנְגֶען אַנְדֶערְהַאלְבֶּען יָאהר זַײט דָאס חַיִל פוּן בָּבֶל הָאט אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט יְרוּשָׁלַיִם. דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען װִי װַײט עֶס הָאט נָאר גֶעקֶאנְט; דֶעם נַײנְטֶען תַּמּוּז הָאט זִיךְ אָבֶּער דֶער הוּנְגֶער אַזוֹי גֶע-גֶעבֶּען אָנְצוּהֶערֶען אַז מֶענְשֶׁען זֶענִין גֶעפַאלֶען װִי שְׁטְרוֹי אוּנ דֶערְמֶעלְט אִיז דֶעם שׂוֹנֵא גֶערָאטְהֶען זִיךְ אַרַײנְצוּהַאפֶּען אִין דֶער בֶּעפֶעסְטִיגְטֶער שְׁטָאדְט. נְבוּכַדְנֶצַּר אַלֵיין אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אִין רִבְלָה, אִין אֲרָם, װַײל פוּן דָארְט הָאט עֶר גֶעקֶאנְט

אכטונג געבען אויף צור און אויף יהודה, נאר זיינע שליחים און בעזאנדערס די קליינע פעלקער וואס זענען צו איהם צוגעשטאנען, ווי אדום, עמון און מואב, האבען געמאכט א תל פון די יודען, געהרג׳ט, געראבעוועט און פעראונריינינט זייערע אלע היילינקייטען. צדקיהו און א טהייל פון זיינע הויפטלייט זענען ענטלאפען דורך א בעהאלטענעם גאנג אונטער דער ערד און האבען געוועבענט אריבער דעם ירדן, נאר מען האט זיי געהאפט און אוועק־געפיהרט קיין רבלה. אזוי האט מען אויך אוועקגעפיהרט קיין רמה, וואו מען האט צונויפגענומען אלע יודען, דעם כהן גדול שריה, דעם כהן צפניה און אויך ירמיהו, נאר דעם נביא האט מען בעסער בעהאנדעלט, ווייל מען האט געוואוסט אז ער איז ניט קיין געגנער. נבוכדנצר האט זיך נוקם געווען אין צדקיהו: ער האט געמוזט שטעהן דערביי ווען מען האט געטייט זיינע קינדער און דער נאך האט מען איהם אויסגעשטאכען די אויגען און בלינדערהייט אוועק־געפיהרט קיין בבל, וואו ער איז באלד געשטארבען. נבוכדנצר׳ס צארן איז אויך אויסגעגאסען געווארען אויף דער הויפטשטאדט פון יהודה, עס איז ביי איהם געבליבען ער זאל זי אין גאנצען אבמעקען און ער האט געשיקט זיין הויפטמאן נבוזראדן, וואס איז געוועהן א בריה אויף א זעלבע זאכען. ער האט לאנג ניט געטראכט, דערצו האבען נאך די אלטע שונאים, די אדומים, אויך אונטער־געלעגט א קנייטעל און דעם צעהנטען אב האט ירושלים געברענט פון אלע זייטען און עס איז געווארען דער חרבן, וואס ירמיהו און זיינע תלמידים האבען איהם מיט פייעריגע ווערטער בעוויינט אין די „קינות". אין די בעריהמטע קלאג־לידער, וואס מיט זיי בעוויינען מיר אונזערע אלטע מכות און פרישע וואונדען.... דאס זענען די „איכה׳ס" וואס נאך ביז איצט געפינען מיר אין זיי הייסע טרערען פון אויגען, וואס האבען זיך ניט געקאנט זאט אנקוקען אין די לעצטע חרבות פון דער היילינער שטאדט, פריש בלוט פון הערצער וואס זענען זיך צוגאנגען פאר ליעבע צום אומגליקליך פאלק ....

פון די מענשען, וואס, זענען אנטלאפען מיט צדקיהו׳ן און מען האט זיי ניט געהאכט, איז אזוי געווארען תל. דער גרעסטער טהייל פון זיי וואס האט זיך געלאזט קיין צור אדער מצרים, האט געמוזט דורכגעהן דורך אדום און די אדומים האבען זיי פשוט דערהרג׳ט אדער איבערגעגעבען קיין בבל. נאר עטליכע און מיט זיי אויך צדקיהו׳ס אקרוב, ישמעאל בן נתניה, איז געראטהען זיך אריבערהאפען קיין עמון און דער קעניג בעלים האט זיי געשיצט. דער־פאר האבען די איבריגע, און מיט זיי יוחנן בן קרח זיך ענטשלאסען צו

בְּלַייבֶּען אִין יְהוּדָה אוּנ וִוי אַזוֹי גָאט וֶועט פִיהרֶען אַזוֹי זָאל זַיין. שְׁרֶעקְלִיךְ אִיז
גֶעוֶועהן זַייעֶר לַאגֶע: זַיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט בֶּעהַאלְטֶען אִין הַיילֶען, צְוִוישֶׁען
שְׁטֵיינֶער, זַיי הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט פַאר דֶער לִיכְטִיגֶער שַׁיין אוּנ קְרַאנְק פַאר
הוּנְגֶער אוּנ דָארְשְׁט הָאבֶּען זַיי גֶעוַוארְט אוֹיף עֶפּיס אַ יְשׁוּעָה.

בַּאלְד הָאט אוֹיךְ אַ שַׁיין גֶעטְהוּן אַ קְלֵיינֶע הָאפְנוּנְג. נְבוּכַדְנֶצַּר אִיז
נָאר בָּאז גֶעוֶועהן אוֹיפ'ן קֶענִיג פוּן יְהוּדָה, וָואס הָאט גֶעבְּרָאכֶען זַיין וָוארְט,
דָאס לַאנְד אָבֶּער הָאט עֶר גֶעוָואלְט זָאל בְּלַייבֶּען אוּנ זַיין בַּיי אִיהם אַ שְׁמִירָה
פַאר מִצְרַיִם. דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעמַאכְט אַז דִי מְלוּכָה זָאל זִיךְ פִיהרֶען נִיט
דוּרְךְ אַ קֶענִיג, נָאר דוּרְךְ אַ הוֹיפְּטְמַאן, אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען דֶערְצוּ
גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם פוּן שָׁפָן הַסוֹפֵר'ס מִשְׁפָּחָה, וָואס אִין זַייעֶר גֶעטְרַיי־
שַׁאפְט הָאט עֶר גֶעגְלֵייבְּט. דִי אַלֶע יוּדֶען, וָואס מֶען הָאט גֶעבְּרַאכְט קֵיין
רָמָה, הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען סָארְטִירֶען, אוּנ דִי רוּהִיגֶע מֶענְשֶׁען וָואס ווִילֶען
בְּלַייבֶּען אוֹיף זַייעֶר עֶרְד אוּנ מֶען דַארְף פַאר זַיי נִיט קֵיין מוֹרָא הָאבֶּען,
הָאט עֶר גֶעשֶׁענְקְט פְרַייהֵייט. יִרְמְיָהוּ'ן הָאט עֶר גֶעמַאכְט פַאר אַ יוֹעֵץ בַּיי
גְדַלְיָה אוּנ פַאר דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט אִיז בֶּעשְׁטִימְט גֶעוָוארֶען מִצְפָּה. דֶעם
נָבִיא אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן זִיךְ אָבְּצוּרַייסֶען פוּן דִי אוּמְגְלִיקְלִיכֶע, וָואס אוֹיף
זַיי אִיז גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל פֶערְטְרִיבֶּען צוּ וֶוערֶען; עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז
זַיין אָרְט אִיז צְוִוישֶׁען דִי גֶעיָאגְטֶע אוּנ גֶעשְׁלָאגֶענֶע, אַז אִין גָלוּת וֶועט עֶר
קֶאנֶען שְׁטַארְקֶען דִי גֶעפַאלֶענֶע, אַז דָארְט וֶועלֶען זַיינֶע רֶעד נֶאטְהִיגֶער זַיין.
נָאר עֶר הָאט גֶעמוּזְט בְּלַייבֶּען וַוייל אַזוֹי אִיז גֶעוֶועהן דֶער ווִילֶען פוּן גָאט.
קוֹים אִיז שְׁטִיל גֶעוָוארֶען אִין לַאנְד, הָאט יֶעדֶער גֶעקֶאנְט אַרוֹיסְזֶעהן ווִי שֵׁאן
אוּנ פַיין גְדַלְיָה פִיהרְט דִי מְלוּכָה. פוּן אַלֶע זַייטֶען הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי
יוּדֶען צוּרִיקְצוּקוּמֶען. יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ מִיט זַיינֶע לַייט אִיז בַּאלְד אַרוֹיס פוּן
זַיין בֶּעהֶעלְטֶענִישׁ, אוּנ אֲפִילוּ יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה אִיז אוֹיךְ צוּרִיקְגֶעקוּמֶען,
וַוייל גְדַלְיָה הָאט אוּמֶעדוּם גֶעגֶעבֶּען צוּ ווִיסֶען אַז וֶוער עֶס ווִיל רוּהִיג לֶעבֶּען
אִין יְהוּדָה דַארְף קֵיין מוֹרָא נִיט הָאבֶּען פַאר דִי פְרִיהֶרִיגֶע חֲטָאִים. אַזוֹי זֶענֶען
זִיךְ אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען הִיבְּשֶׁע עֶטְלִיכֶע יָאהר, אוּנ גְדַלְיָה הָאט אוֹיךְ גֶעזָארְגְט
פַאר דֶער אֱמוּנָה, אוּנ אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אַ קְלֵיינֶעם מִשְׁכָּן אִין מִצְפָּה, אוּנ בַּיי
יָמִים טוֹבִים פְלֶעגְט דֶער גָאטֶעסְדִינְסְט וַוייטֶער צוּנוֹיפְנֶעהמֶען אִין אֵיין פוּנְקְט
אַלֶע אַיינְוָואהנֶער פוּן יְהוּדָה. גְדַלְיָה הָאט אָבֶּער נִיט גֶעוואוּסְט אַז צְוִוישֶׁען
זַיינֶע אֵייגֶענֶע לַייט הָאט עֶר אַ שׂוֹנֵא אוֹיפ'ן לֶעבֶּען. דָאס אִיז גֶעוֶועהן
יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה, וָואס הָאט זִיךְ אִיבֶּערְגֶענוּמֶען מִיט זַיין יִחוּס, וַוייל עֶר

קוּמְט אַרוֹיס פוּן דֶער קֶאנִיגְלִיכֶער מִשְׁפָּחָה. אַוַדַאי הָאט אִיהם פֶערְדְרָאסֶען
פַארוָואס דָאס לַאנְד גֶעפִינְט זִיךְ אִין דִי הֶאנְד פוּן גְדַלְיָה. עֶר הָאט אָבְּגֶעוַוארְט
אַ צַייט אוּנ אַז גְדַלְיָה הָאט אִיהם אַ מָאהל פַארְבֶּעטֶען צוּ זִיךְ אוֹיף מִיטָאג,
אִיז עֶר מִיט זַיינֶע לַייט אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אִיהם אוּנ הָאט אִיהם, ווִי אוֹיךְ
אַלֶע יוּדֶען פוּן מִצְפָּה, דֶערְהַרְגֶעט. דָאס אֵיינֶענֶע הָאט עֶר גֶעטְהוּן אוֹיפ'ן
אַנְדֶערֶען טָאג מִיט אַכְטְצִיג מֶענְשֶׁען, וָואס זֶענֶען גֶעקוּמֶען פוּן שְׁכֶם, שִׁילֹה
אוּנ שֹׁמְרוֹן אוֹיף יוֹם טוֹב אִין מִשְׁכָּן אַרַיין, אוּנ נָאר צֶעהן פוּן זֵיי, וָואס
הָאבֶּען אִיהם צוּגֶעזָאגְט אָנְצוּווַייזֶען וואו זֵייעֶרֶע אוֹצְרוֹת זֶענֶען אִין פֶעלְד בֶּע-
גְרָאבֶּען, זֶענֶען נִיצוֹל גֶעוָוארֶען. עֶר אִיז בַּאלְד אַוֶועק מִיט'ן בִּיסֶעל יוּדֶען,
וָואס אִיז אִיבֶּערְגֶעבְּלִיבֶּען, קֵיין עַמוֹן, אוּנ הָאט מִיט זִיךְ מִיטְגֶעשְׁלֶעפְּט
יִרְמְיָהוּ'ן מִיט זַיין תַּלְמִיד בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָה. אַז יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע
הוֹיפְּטְלַייט זֶענֶען דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, זֶענֶען זֵיי נָאכְגֶעלָאפֶען דֶעם רוֹצֵחַ
אוּנ בַּיי אַ טַייךְ גֶעבֶּען גִבְעוֹן אִיז אַרוֹיס צְווִישֶׁען זֵייא אַ מִלְחָמָה. אַלֶע
וָואס יִשְׁמָעֵאל הָאט זֵיי מִיט גֶעוַואלְד אַוֶועקְגֶעפִיהְרְט, זֶענֶען בַּאלְד אִיבֶּערְגֶע-
גַאנְגֶען אוֹיף יוֹחָנָן'ס זַייט אוּנ יִשְׁמָעֵאל אִיז מִיט אַכְט מֶענְשֶׁען אַרִיבֶּער דֶעם
יַרְדֵן. זַיין סוֹף אִיז נִיט בֶּעקֶענְט, נָאר דֶער זֵכֶר פוּן גְדַלְיָה לֶעבְּט נָאךְ עַד
הַיוֹם, אוּנ אוֹיף עֶבִּיג אִיז „צוֹם גְדַלְיָה" בֶּעשְׁטִימְט גֶעוָוארֶען פַאר אַ פַאסְט-טָאג
בַּיי יוּדֶען.

דָא הָאט זִיךְ ווִידֶער אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ בִּיטֶערֶע צַייט, אוּנ מֶען הָאט זִיךְ
שְׁטַארְק גֶעשְׁרָאקֶען פַאר נְבוּכַדְנֶצַּר'ס נְקָמָה וֶוען עֶר וֶועט גֶעוָואהר וֶוערֶען פוּן
גְדַלְיָה'ס טוֹיט, אוּנ וֶוען עֶר וֶועט נָאר נִיט קֶאנֶען מַאכֶען קֵיין חִלּוּק צְווִישֶׁען
גֶערֶעכְטֶע אוּנ אוּמְגֶערֶעכְטֶע. עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען כִּמְעַט בַּיי אַלֶע מֶען זָאל
בֶּעסֶער בֶּעצַייטֶענְס אַנְטְלוֹיפֶען קֵיין מִצְרַיִם. נָאר אַ קְלֵיינֶער טְהֵייל הָאט גֶע-
הַאלְטֶען מִיט בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָה, וָואס הָאט גֶעדְרִינְגֶען אַז עֶס אִיז גְלַייכֶער צוּ
בְּלַייבֶּען אִין דֶערְהֵיים. אוֹיסְגְלַייכֶען זִיךְ אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן, אוּנ דַארִיבֶּער
הָאבֶּען זִיךְ אַלֶע גֶעוֶוענְדֶעט צוּ יִרְמְיָהוּ עֶר זָאל זָאגֶען זַיין מֵיינוּנְג אוּנ הָאבֶּען
גֶעשְׁווָארֶען אַז זֵיי ווֶעלֶען אִיהם פָאלְגֶען. צֶעהן טֶעג הָאט דֶער נָבִיא פֶער-
בְּרַאכְט אִין תְּפִלּוֹת אוּנ נָאכְדֶענְקֶען וָואס פַאר אַיין עֵצָה צוּ גֶעבֶּען זַיין פָאלְק.
נָאר אִין דֶער צַייט הָאבֶּען דִי וָואס הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען מִיט מִצְרַיִם אִיבֶּער-
גֶעשְׁפַּארְט דִי אִיבְּרִיגֶע אוּנ אַז יִרְמְיָהוּ אִיז אַרוֹיס מִיט זַיין תְּשׁוּבָה, מֶען זָאל
זִיךְ נִיט דֶערְוֶואגֶען צוּ רִיהְרֶען פוּנ'ם לַאנְד, הָאט מֶען אִיהם נִיט גֶעוָואלְט
הֶערֶען אוּנ מֶען הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶעלָאזְט אִין וֶועג אַרַיין. יִרְמְיָהוּ אוּנ בָּרוּךְ

הָאבֶּען אויךְ גֶעמוּזְט מִיטגֶעהן. וַוייל עֶס אִיז כִּמְעַט קֵיינֶער נִיט גֶעבְּלִיעבֶּען. זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אַזוֹי צוּגֶעשְׁלֶעפְּט קֵיין תַּחְפַּנְחֵס; דָארְט אוּנ אויךְ אִין דִי שְׁטֶאדְט נוֹף אוּנ פַּתְרוֹס הָאבֶּען זֵיי גֶעפוּנֶען פִיעל יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת וָואס זֶענֶען אַהִין פְרִיהֶער אַרוֹיס. דֶער קֶאנִיג חָפְרַע הָאט זֵיי פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיפְגֶע־נוּמֶען אוּנ נָאךְ טוֹיזֶענְד יָאהר הָאט מֶען גֶעזֶעהן אַ שֶׁאנֶע פֶערְאֶנְדֶערוּנְג. מִצְרַיִם אִיז שׁוֹין מֶעהר נִיט גֶעוֶועהן דָאס שְׁלֶעכְטֶע אוּמְבֶּערַחֲמָנוּתְדִיגֶע לַאנְד פַאר דִי יוּדֶען. דִי יוּדֶען זֶענֶען שׁוֹין אָבֶּער אויךְ מֶעהר נִיט גֶעוֶועהן דִי אֵיינֶענֶע וִוי אַ מָאהל, דֶעמֶעלְט זֶענֶען זֵיי אַרוֹיס יוּנְג אוּנ שְׁטַארְק, פוּל מִיט מוּטְה אוּנ הָאפְנוּנְג, אוּנ אַצוּנְד זֶענֶען זֵיי צוּרִיקגֶעקוּמֶען פֶערְוָואגֶעלְט פַארְוִויסְט, קְרַאנְק, צוּבְּרָאכֶען, אָהן אַ שׁוּם צִיעל פַאר דִי אוֹיגֶען.

נִיט בֶּעסֶער אִיז גֶעוֶועהן דִי עֶטְלִיכֶע וָואס זֶענֶען גֶעבְּלִיעבֶּען אִין יְהוּדָה. גִיךְ אִיז גֶעקוּמֶען נָאךְ אַ מָאהל נְבוּזַרְאֲדָן אוּנ הָאט אַוֶועקְגֶעפִיהְרְט קֵיין בָּבֶל דִי לֶעצְטֶע זִיבֶּען הוּנְדֶערְט פִינְף אוּנ פִירְצִיג יוּדֶען אוּנ דִי אוּמְשׁוּלְדִיגֶע הָאבֶּען גֶעמוּזְט אָבְּקוּמֶען פַאר פְרֶעמְדֶע זִינְד. אִין מִצְרַיִם הָאט יִרְמְיָהוּ וַוייטֶער גֶעהַאט צוּ טְהוּן מִיט זַיינֶע אוּמְגְלִיקְלִיכֶע בְּרִידֶער דֶערְפַאר וָואס זֵיי הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד גֶעחַאפְּט צוּ דִי עֲבוֹדָה־זָרוֹת אוּנ זִיךְ גֶעלָאזְט נַארֶען מִיט פַאלְשֶׁע הָאפְנוּנְגֶען. זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אַלְץ אַיינְגֶערֶעדְט אַז דֶער קֶאנִיג חָפְרַע וֶועט גוֹבֵר זַיין נְבוּכַדְנֶצַּר'ן אוּנ וֶועט פוּן זֵייעֶרְטְוֶועגֶען אָבְּנֶעהמֶען צוּרִיק יְהוּדָה. דִי צַייט הָאט אָבֶּער בֶּעוִויזֶען אַז יִרְמְיָהוּ הָאט רֶעכְט גֶעהַאט וֶוען עֶר הָאט גֶעזָאגְט אַז חָפְרַע וֶועט חַאפֶּען דֶעם אֵיינֶענֶעם פְּסַק וָואס צִדְקִיָּהוּ: אַז נְבוּכַדְנֶצַּר הָאט גֶעוִוינֶען דִי מִלְחָמָה בַּיי קִירֶענִי אוּנ דָאס תֵּיל פוּן מִצְרַיִם הָאט שְׁטַארְק גֶעלִיטֶען. אִיז אַרוֹיסגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אֵיינֶער פוּנ'ם פְּרָאסְטֶען פָאלְק אֲמָסִיס אוּנ הָאט דֶערְהַרְגֶעט חָפְרַע אוּנ אִיבֶּערגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה. דֶער נַייעֶר קֶאנִיג הָאט אָבֶּער נָאר נִיט גֶעוָואלְט קֶענֶען דִי יוּדֶען אוּנ זֵיי זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען־נָאר בַּיי פוּסְטֶע חֲלוֹמוֹת.

מִיט אַ שְׁרֶעקְלִיכֶען וֵוייטָאג אִין הַארְצֶען הָאט דֶער אַלְטֶער יִרְמְיָהוּ גֶע־מוּזְט צוּקוּקֶען וִוי זַיין פָאלְק אִיז בְּלִינְד אוּנ הַארְטְנֶאקִיג, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז זַיין מִיה נִיט אִין גַאנְצֶען פֶערְפַאלֶען גֶעוָוארֶען: דָאס וָואס עֶר הָאט פַארְזַייעֶט מִיט טְרֶעהרֶען אִין יְהוּדָה אוּנ מִצְרַיִם, אִיז אוֹיפְגֶעוַואקְסֶען גַאנְץ וַוייט אִין בָּבֶל אוּנ שְׁפֶּעטֶער זֶענֶען אויךְ פַארְטִיג גֶעוָוארֶען זִיסֶע פֵּירוֹת.

דער גלות בבל און דער בית שני.

ערשטעס קאפיטעל.

דער גלות בבל.

(586—533 פאר קריסטוס געבורט. 656—608 פארן חרבן בית ש״ני)

פון צרות שטארבט מען ניט – זאגט די וועלט, און דאס ווארטעל קומט אויס אין דעם יודישען לעבען ניט אזוי גלייך ווי אמת. מען דארף, דאכט זיך, ניט קיין ערגערען סוף, וואס עס איז געווארען פון די יודען וואס זייער צאהל איז אין דוד המלך'ס צייט געוועהן מעהר פון פיער מיליאן און אצונד איז פון זיי אין בבל אין גאנצען געבליעבען קוים הונדערט טויזענד, פון דעסטוועגען זענען זיי ניט פערלאהרען געגאנגען, און זייער מזל האט נאך ניט איין מאל געשיינט.

נבוכדנצר איז געוועהן פון די אכזרים וואס האבען ליעב צו פערניכטען דעם שונא, ווען ער פאלט אריין צו איהם אין די האנד, ער האט בעהאנדעלט די יודען מיט חסד, און אזוי ווי ער האט געוואלט פארגרעסערן די שטאדט בבל, האט ער זיי געשענקט פרייהייט. די האלדעאישע שפראכע (לשון ארמי) האבען זיי געקענט פון פריהער, און אזוי האבען זיי זיך געלעבט רוהיג, געפיהרט זיך פונקט ווי אין דערהיים; ער האט זיי אפילו ערלויבט צו האבען זייערע אייגענע קנעכט פון די כנענים, וואס האבען זיך גערעכענט פאר האלבע שקלאווען נאך פון שלמה המלך אן. און ביי די כהנים האבען געדיענט די גבעונים, אדער ווי מען האט זיי גערופען „נתינים״ פאר האלץ־האקער און וואסער־טרעגער מיט איינעם ווארט, די פארטריבענע האבען מיט זיך מיטגעבראכט קיין בבל די גאנצע הנהגה פון יהודה. די קינדער פון צדוק הכהן און מיט זיי די לוים און די עניים האבען אבגעהיט די תורה און

האבען מיט אלע כוחות זיך געמיהט איינצופלאנצען אין די הארצער פון זייערע ברידער דעם בעסטען גלויבען אז וען אויף זיי איז געקומען דער עונש וואס די נביאים האבען פאראויסגעזאגט, מאגען זיי אויך האפען אויף א ישועה פון דעם איינעם גאט וואס מיט איין האנד שטראפט ער און מיט דער אנדערער העלפט ער. בעזאנדערס האט געארבייט צו בעפעסטיגען דעם גלויבען דער נביא יחזקאל, וואס האט געמוזט זיינע ווארטער ווענדען צו צוויי פערשיעדענע כתות. די רייכע, וואס זענען ביי זיך אין דערהיים נאך געוועהן "מיוחסים" האבען זיך געפיהרט ווי עס דארפען זיך פיהרען גבירים מיט ברייטע קעשענעס, זיי האבען שטארק אונטערדריקט זייערע קנעכט, אויף געמיינע לייט זיך ניט געוואלט אומקוקען, און אז מען האט זיי נאכגעלאזט דאס שטריקעל האבען זיי שוין ניט געוואוסט וואו זיי האלטען אין דער וועלט. געגען דער חברה האט דער נביא געמוזט ארויס מיט'ן הארבען ווארט, זיי דערמאנען וואו זיי געפינען זיך און דערווארמען אין די פערפרוירענע הארצער געפיהלע פון ליעבע צום פערוויסטען פאטערלאנד. נאך ביטערער איז איהם אבער געוועהן צו טרעסטען די ארימע וואס די נויט האט זיי געבראכט דערצו זיי זאלען ביי זיך אין גאנצען ארויספאלען: זיי האבען זיך פון אלדינג מיאש געוועהן און האבען גערעכענט אז די יודען וועלען שוין קיין מאהל גאר קיין תקומה ניט האבען; זיי צו ליעב האט יחזקאל געמוזט שאפען זיסע בילדער פון צוקונפטיגע פארטריקענטע ביינער וואס נעהמען זיך צונויף און ווערען לעבעדיג און כדי זיי צו שטארקען האט ער אפילו אויסגעמאהלט ווי אזוי עס וועט אויסזעהן דער נייער משכן און ווי אזוי דער גאטעסדיענסט וועט דארט זיין, האטשי ביי זיך האט ער געוואוסט אז ניט אזוי גיך וועט עס געשעהן.

דערוויל איז דער מצב פון די יודען אין בבל נאך בעסער געווארען, נבוכדנצר איז געשטארבען, די מלוכה איז איבערגעגאנגען צו זיין זוהן אויל-מרודך און דער נייער קאניג איז געוועהן זעהר א פריינדליכער און א רוהיגער מענש. ווי עס שיינט האבען זיך ביי איהם אין הויף געפונען פיעל יודישע עדעל-לייט פון דעם געוועזענעם יודישען קאניגס משפחה. און זיי האבען ארויפגעבראכט אויל-מרודך'ן ער זאל בעפרייען דעם קאניג יהויכין וואס איז שוין זיעבען און דרייסיג יאהר געזעסען אין תפיסה. אויל-מרודך האט דאס צו ליעב געטהון, און יהויכין איז געווארען איינער פון זיינע געליעבטע גאסט און ביי וואס נאר א שמחה פלעגט ער איהם זעצען אויבען-

אָן. אויף די יודען אַליין האָט ער אויך געקוקט בעסער, אונ ניט אומזיסט האָבען שוין פיעל געוועבעגט אַז גאָר באַלד וועט ער זיי צוריק אָבשיקען קיין יהודה אוג ווייטער מאַכען יהויכין פאַר מלך. צום אומגליק אָבער, האָט אויל־מרודך'ס מלוכה געדויערט נאָר צוויי יאָהר. זיין שוועסטערס מאַן נרגל־אָסר האָט איהם דערהרגעט אונ פון די יודענס האָפנונג איז געוואָרען אַ קורצער שאַנער חלום.

דער נייער מלך האָט ניט אַרויסגעוויזען געגען די יודען ניט קיין בעזאָנ־דערע שנאה, אָבער ניט אויך קיין ליעבשאַפט: ער האָט זיי, ווי מען זאָגט, געלאָזט לויפען אונ דאָ האָט מען ערשט געקאָנט אַרויסזעהן וואָס פאַר אַ צוויי פערשיעדענע קלאַסען צווישען זיי זענען געוואָרען: די "רייכע" האָבען זיך אין גאַנצען אויסגעמישט מיט די פעלקער פון בבל, אָבגעלערנט זייערע מנהגים, געדיענט דיזעלבע עבודה־זרות אונ כמעט להלוטין פאַרגעסען דעם שורש פון וואַנען זיי שטאַמען אַרויס. די "געמיינע" אָבער האָבען זיך געהאַלטען אין זייער אַלטען גלויבען אונ האָבען אפילו ניט איין רגע פאַר־געסען זייער אייגען לאַנד. ווי עס שיינט, האָט נאָך ירמיהו'ס טויט, זיין תלמיד ברוך בן נריה געבראַכט פון מצרים קיין בבל אַלע רעדען פונ'ם נביא אויפגעשריעבען אונ די היילינע ווערטער האָבען אַ שטאַרקע פעולה געהאַט אויפ'ן פאָלק. אויסער דעם האָט ברוך בן נריה צום ערשטען אָנגעשריבען די געשיכטע פון די יודען זייט זיי זענען געוואָרען אַ פאָלק ביז צו דער צייט פונ'ם פאַר־טריבענעם קאָניג יהויכין אונ האָט צו דער תורה צוגעגעבען די ספרים יהושע, שופטים, שמואל אונ מלכים. ער האָט אָבער די ספרים געשריבען אויף אַזאַ אַרט אַז ווער עס לייענט זעהט אַרויס די קלאָרע סבה פון אַלע אומגליקען, וואָס זענען געקומען אויף יודען אונ וואָס נעהמען זיך דערפון וואָס זיי האַלטען זיך ניט פעסט אין זייער אמונה. דאָס האָט געמוזט פיהרען דערצו אַז אפילו די וואָס זענען פריהר ניט אַזוי שטאַרק צוגעבונדען געוועהן צום יודישקייט האָבען בעקומען ליעבע צום פאָלק אונ צום גלויבען, מען האָט זיך גענומען גאָר מיט היטק צום דאַוונען אין שול. אַז מען האָט ניט געקאָנט אויספיהרען קיין קרבנות אין דער פרעמד פלעגען הייסע תפלות זיך אַרויסגיסען פונ'ם האַרצען, מען האָט אָנגעהויבען האַלטען די פיער תעניתים, עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז, תשעה באב אונ צום גדליהו אונ ניט אומזיסט האָט מען זיי גערופען "אבלי ציון", ווייל מיט זייערע אַלע מעשים האָבען זיי בעוויזען אַז אַ טיעפער טרויער דערמאַנט זיי שטאַנדיג ירושלים. אַז אפילו אין די גרעסטע

שִׂמְחוֹת פַארְגֶעסֶען זַיי נִיט זַייעֶר אָרִים חָרוּב פַאטֶערלַאנְד. עֶס אִיז נָאר צוּ בֶּעוואוּנְדֶערְן אַז אִין דֶער צַייט וָואס צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אַלֵיין זֶענִין גֶעוֶועהן אַ זַיינֶע צְוַויי פֶערשִׁיעדֶענֶע כִּתּוֹת, וָואס אֵיינֶע הָאט שׁוֹין אִין גַאנְצֶען פַארְגֶעסֶען אִין נָאט, הָאט דִי רֵיינֶע אֱמוּנָה מִיט אִיהר אֱמֶת׳ן זְלַאנְץ צוּגֶעשְׁלֶעפְּט זִיךְ פִיעל פוּן דִי גֶאמְצֶענְדִיעגֶער, וָואס הָאבֶּען בִּיסְלֶעכְוַויים אָנְגֶענוּמֶען יוּדִישֶׁע מִנְהָגִים, אָנְגֶעהוֹיבֶּען אָכְּהִיטֶען שַׁבָּת אוּנ זִיךְ הַאלְטֶען אִין תּוֹרַת מֹשֶׁה.

זֶעכְּס יָאהְר הָאט גֶעקֶענִינְט גְּרַגְלִ-אֲסֶר בִּיז אֵיינֶער פוּן זַיינֶע הוֹיפְּטְלַייט נַבּוֹנַד הָאט אִיהם גֶעמַאכְט דֶעם עֶק אוּנ אִיבֶּערגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה. דֶערוַוייל הָאט אִין פֶערְסִיֶען כּוֹרֶשׁ אַרָאבְּגֶעוָוארְפֶען דֶעם מֶלֶךְ פוּן מָדַי אַסְטִיאַגֶעס פוּנ׳ם בֶּאנְקִיל אוּנ הָאט פוּן בֵּיידֶע לֶאנְדֶער, פָּרַס אוּנ מָדַי, גֶעמַאכְט פַאר זִיךְ אֵיין מְלוּכָה. אִין דֶעם הָאבֶּען דִי פְרוּמֶע יוּדֶען גֶעזֶעהן אַ צֵייכֶען אַז דִי נְבִיאוֹת פוּן יִרְמְיָהוּ אוּנ יְחֶזְקֵאל הֵייבֶּען אָן מְקוּיָם צוּ וֶוערִין אוּנ הָאבֶּען פֶערשְׁטַאנֶען אַז זַייעֶר גְאוּלָה אִיז אוֹיךְ נָאהִינְט. דַארִיבֶּער הָאבֶּען זַיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעטֶען בַּיי נַבּוֹנַד׳ן עֶר זָאל זַיי אָבְּלָאזֶען קֵיין יְהוּדָה, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס זַיי הָאבֶּען גֶעזֶעהן אַז עֶר הָאט בֶּעפְרֵייעֶט אֵיינֶעם פוּן דֶער קֶאנִיגְלִיכֶער מִשְׁפָּחָה מֶרְבַּעַל פוּן צוֹר, וָואס אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן בַּיי אִיהם אִין גָלוּת, עֶר זָאל צוּרִיק פָאהרֶען אִין זַיין לַאנְד אוּנ אִיבֶּערְגֶעהמֶען דָארְט דִי מְלוּכָה אוּנ אַז יֶענֶער הָאט נִיט מַאֲרִיךְ יָמִים גֶעוֶועהן הָאט עֶר וַוייטֶער גֶעשִׁיקְט דֶעם גֶעשְׁטָארְבֶּענֶעם קֶאנִיג׳ס בְּרוּדֶער חִירָם אוּנ אִיהם גֶעמַאכְט פַאר מֶלֶךְ. דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז זַיי זֶענִין נִיט עֶרְגֶער פוּן אַנְדֶערֶע אוּנ יְהוֹיָכִין׳ס זוּהְן שְׁאַלְתִּיאֵל הָאט זַייעֶר בַּקָּשָׁה פָארְגֶעלֶעגְט נַבּוֹנַד׳ן, נָאר עֶר הָאט נִיט גֶעהַאט קֵיין הֵיטְק זַיי אָבְּצוּלָאזֶען.

דֶעמֶעלְט הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען זֶעהְר אַ בִּיטֶערֶע צַייט פַאר דִי יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעגְלֵייבְּט אִין דִי נְבִיאִים׳ס רֵייד אוּנ הָאבֶּען גֶעוַוארְט אוֹיף אַ יְשׁוּעָה פוּן פָּרַס אוּנ מָדַי, וַוייל כּוֹרֶשׁ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען פִיהרֶען גְרוֹיסֶע מִלְחָמוֹת מִיט לִידְיֶען. אוּנ אַז עֶר הָאט דֶערהֶארְט אַז מִצְרַיִם אוּנ בָּבֶל גֶעהֶען צוּ הִילְף, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אוֹיסְצוּגִיסֶען דֶעם גַאנְצֶען צָארְן אוֹיף בָּבֶל. דִי יוּדֶען כְּלֶעגֶען אָפֶּענְטְלִיךְ אַרוֹיסְזָאגֶען זַייעֶר הָאפְנוּנְג אַז בָּבֶל וֶועט פַאלֶען אוּנ דֶערְפַאר הָאט מֶען זַיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוֹדֵף׳ן אוּנ דִי שִׂנְאָה צוּ זַיי אִיז גֶעוָוארֶען אַזוֹי גְרוֹיס אַז פִיעל הָאבֶּען מִיט׳ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט אוּנ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הָאט גֶעזָאלְט פַארְבְּרֶענְט וֶוערִין נָאר עֶס אִיז אִיהם גֶעשֶׁעהן אַ נֵס אוּנ עֶר אִיז נִיצוֹל גֶעוָוארֶען. דָאס פַארשְׁטֶעהְט זִיךְ אַז בַּיי אַזֶעלְכֶע רְדִיפוֹת גֶעגֶען דִי „גֶעמֵיינֶע" יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ דִי „רַייכֶע" פוּן זַיי גָאר אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶעשְׁטָאקֶעלְט, עֶס אִיז זַיי גָאר נִיט

אנגעשטאנגען מען זאל זיי רעכנען פאר איין פאלק. דאריבער האבען זיי נאך געהאלפען שלאגען די נארישע ברידער וואס האבען אין זין א זיינע פוסטע זאכען ווי א לאנד און אן אמונה און האבען געזוכט נאר צו פארגרעסערן זייער רייכקייט.

ביי אזא שרעקליכער לאגע, ווען גוטע און פרומע זענען פערשווארצט געווארען און שלעכטע האבען געלעבט אין עשר און אין כבוד, האט געמוזט אין קליינע מהלך געבארען ווערין א שאלה: פאר וואס פיהרט זיך אזוי די וועלט און צו עס איז גאר איבערהויפט דא א פיהרער וואס זאל טהון א זיינע קרומע זאכען און זאל אוועקגעבען דאס גאנצע גוטס דעם וואס מען דארף ניט. אזא שאלה האט געמוזט ביי די וואס זענען ניט אים שטאנד צו קוקען א ביסעלע ווייטער און טיעפער און זאגען באלד ארויס זייער משפט איבער דעם וואס זיי זעהען, שטארק שלאבעריג מאכען די אמונה אין דעם לעבעדיגען גאט, און די גרויסע לייט פון יענער צייט האבען פערשטאנען אז מען מוז עפיס ענטפערן א תירוץ. דער תירוץ איז טאקי באלד געבארען געווארען און דאס איז געוועהן „איוב" — א ספר מיט הויכע געדאנקען און עדלע געפיהלע. אין דעם ספר ווערד בעשריעבען א מענש, וואס איז דאס גאנצע לעבען כמעט געגאנגען אין רעכטען וועג, געטהון צדקה, רחמנות געהאט אויף אלמנות און יתומים, זיך געטהיילט מיט'ן ביסען, צום סוף איז ער אויף דער עלטער געשטראפט געווארען, געבליבען נאקעט און בלויז, קראנק און צובראכען, אהן א גאנץ אבר. מיט מכות אויפ'ן לייב. אין אזא מעמד קומען נאך גוטע פריינד און שיטען איהם זאלץ אויף די וואונדען. זיי דרינגען אז ער אליין איז אין גאנצען שולדיג, אז זיינע עבירות האבען איהם געבראכט דערצו. איוב ווייסט ביי זיך גאנץ גוט אז ער איז אומ־שולדיג, ער געהט אויס אונטער דער משא פון די צרות, פון זיינע פער־טריקענטע ליפען רייסען זיך ארויס וועה־געשרייען נאר דאך בלייבט ער פעסט ביי'ם גלויבען. ער לעסטערט ניט זיין באשעפער, מיט דער גרעסטער הכנעה און ליעבע נעהמט ער אן די הייליגע ווערטער וואס דער רבונו של עולם לאזט איהם הערען דורך א שטורמווינד און זאגט אז גאט איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט. דערפאר איז איוב זוכה צו דערלעבען נאך אין זיינע לעצטע יאהר די גרעסטע גדולה, פאר זיינע אלע לייד בעצאהלט איהם גאט כפל כפלים. און די לעבענסבעשרייבונג פון דעם „געפריוועטען צדיק" בעווייזט יעדען אז עס איז דא א גרויסער מנהיג וואס פיהרט די וועלט נאך בעשטימטע כללים און ווען דעם מענשענס אויג איז אפט צו קליין זיי צו זעהען, ווען דער מענשליכער שכל קאן זיי אזוי גיך ניט פארשטעהן, מאג מען זיך אנשפארען אויפ'ן „בטחון" און

אויף דֶער „אֱמוּנָה" אוֹיף דִי צְוֵויי שְׁטַארְקֶע זַיילֶען וָואס וֶועלֶען עֶבִּיג שְׁטֶעהְן אוּנ
נִיט לָאזֶען דֶעם זִינְדִיגֶען מֶענְשֶׁען פַאלֶען.

אַזַא סֵפֶר וִוי „אִיוֹב" הָאט דֶערְקְוִויקְט דִי קְרַאנְקֶע הֶערְצֶער, אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען
פוּן דָארְט דִי מָרָה שְׁחוֹרָה אוּנ אָנְגֶעפִילְט מִיט אַ זִיסֶער הָאפְנוּנְג. וָואס אִיז נָאךְ
שְׁטַארְקֶער גֶעוָוארֶען דוּרךְ דִי טְרֶעסְט־וֶוארְטֶער פוּן אַ אוּנְבֶּעקַאנְטֶען נָבִיא, וָואס
מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען „דֶער צְוֵוייטֶער יְשַׁעְיָה פוּן בָּבֶל". עֶר הָאט
נְבִיאוֹת גֶעזָאגְט אַז גָאר אִין גִיכֶען וֶועט כּוֹרֶשׁ אַיינְגֶעהמֶען בָּבֶל אוּנ דִי יוּדֶען
וֶועלֶען אוֹיפְגֶערֶעכְט וֶוערֶען; מִיט דִי שֶׁאנְסְטֶע פַארְבֶּען הָאט עֶר אוֹיסְגֶעמָאהלְט
דָאס גְרוֹיסֶע שְׁלִיחוּת פוּנ'ם יוּדִישֶׁען פָאלְק, וָואס דַארְף פַארְבְּרֵייטֶען לִיכְטִיגְקֵייט
אוּנ אֱמֶת צְווִישֶׁען אַלֶע אוּמוֹת אוּנ גֶעלַייטֶערְט וֶוערֶען דוּרךְ דִי יְסוּרִים וָואס
זֵייעֶר הִימְלִישֶׁער פַאטֶער שִׁיקְט אוֹיף זֵיי אָן.

מֶען קָאן פַארְשְׁטֶעהְן אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען מִיט אוּנְגֶעדוּלְד גֶעוַוארְט אוֹיפְ'ן
סוֹף פוּן דֶער מִלְחָמָה צְווִישֶׁען נְבוּכַדְנֶצַר אוּנ כּוֹרֶשׁ. זֵיי הָאבֶּען אָבֶּער נִיט לַאנְג
גֶעדַארְפְט וַוארְטֶען: אִין בָּבֶל הָאט מֶען זִיךְ גָאר וֶועניג גֶעשְׁרָאקֶען פַאר'ן פֶּערְסִישֶׁען
חַיִל, וָואס הָאט זִיךְ דֶערְנַוייל מֶעהר צוּגֶערִיקְט צוּ דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט אוּנ פְּלִיצוּם
אִין אַ נַאכְט, וֶוען אַלֶע הוֹיפְטְלַייט פוּן בָּבֶל הָאבֶּען גֶעהוּלְיֶעט אוּנ גֶעשִׁכּוֹרְט. אִיז
כּוֹרֶשׁ אַרַיין קַיין בָּבֶל אוּנ הָאט אָבְּגֶענוּמֶען דָאס לַאנְד. כּוֹרֶשׁ אִיז נִיט גֶעוֶוען
קַיין אַכְזָר: דָאס פָאלְק אוּנ דֶער קֶעניג פוּן בָּבֶל הָאבֶּען גָאר נִיט גֶעלִיטֶען, נָאר
דֶער גֶאטְצֶענְדִינְסְט הָאט גֶעמוּזְט אוֹיפְהֶערֶען אוּנ דֶערְפוּן אַלֵיין הָאבֶּען שׁוֹין דִי
יוּדֶען גֶעהַאט דִי גְרֶעסְטֶע טוֹבָה.

וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאבֶּען דִי יוּדֶען בֶּעקוּמֶען חֵן בַּיי כּוֹרֶשׁ'ן אִין דִי אוֹיגֶען
בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס עֶר אִיז גֶעוָוארֶען גֶעוָואהר אַז דִי נְבִיאִים הָאבֶּען מִיט
אַ סַךְ יָאהרֶען צוּרִיק פָארְאוֹיסְגֶעזָאגְט אַז עֶר וֶועט מְנַצֵּחַ זַיין. עֶס אִיז בַּיי אִיהם
גֶעבְּלִיבֶּען עֶר זָאל פַאר דַאנְקְבַּארְקֵייט אוֹיסְבּוֹיעֶן גָאט אַ טֶעמְפֶּעל אִין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ
דֶערִיבֶּער אִיז עֶר בַּאלְד מְרוּצֶה גֶעוָוארֶען דִי יוּדֶען זָאלֶען גֶעהְן צוּרִיק קַיין יְהוּדָה
אוּנ הָאט נָאךְ אַ בֶּעפֶעהל גֶעגֶעבֶּען מֶען זָאל זֵיי אוּמְקֶעהרֶען אַלֶע טְהַייעֶרֶע כֵּלִים
פוּנ'ם בֵּית הַמִקְדָשׁ, וָואס נְבוּכַדְנֶצַר הָאט אַ מָאל אַרוֹיסְגֶעפִיהרְט. דֶעם קֶעניג
יְהוֹיָכִין'ס עֶנִיקֶעל זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל אוּנ דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל שְׂרָיָה'ס עֶנִיקֶעל
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הָאט עֶר גֶעשְׁטֶעלְט זֵיי זָאלֶען צוּרִיקְפִיהרֶען זֵייעֶרֶע
בְּרִידֶער פוּנ'ם גָלוּת אוּנ צוּ זֵיי זֶענֶען צוּגֶעקוּמֶען נָאךְ צֶעהְן גְרוֹיסֶע לַייט, אוּנ
דָאס בִּיסֶעלֶע יוּדֶען הָאט בֶּעקוּמֶען צְוֶועלְף מַנְהִיגִים אַקֶעגֶען דֶער צָאהל פוּן דִי
שְׁבָטִים. אִין גַאנְצֶען זֶענִין אַרוֹיס פוּן בָּבֶל 42,360 יוּדֶען, גְרֶעסְטֶענְטְהֵיילְס פוּנ'ם

שֵׁבֶט יְהוּדָה אונ בִּנְיָמִין, נָאר מִיט זֵיי זֶענִין אויךְ גֶעגַאנְגֶען פִיעל פון דִי פְרִיהֶרִיגֶע גֶאטְצֶענְדִיעֶנֶער וָואס זֶענִין נָאךְ אִין בָּבֶל צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ זֵיי.

מִיט שִׂמְחָה הָאבֶּען דִי „אֲבֵלֵי צִיוֹן" אָבְּגֶעוִוישְׁט דִי טְרֶערֶען פון דִי אויגֶען אונ אַזוֹי וִוי דִי אָדְלֶערְס זֶענִין זֵיי גֶעפְלוֹיגֶען צוּ דֶער אַלְטֶער הֵיים. דִי טְרוֹיעֶרִיגֶע צַייט, וָואס זֵיי הָאבֶּען אִיבֶּערְגֶעלֶעבְּט אִין בָּבֶל, הָאט זֵיי גֶעווִיזֶען אַז אִינְאֵיינֶעם מִיט'ן בֶּעפֶעסְטִיגֶען פון דֶער מְלוּכָה מוּז מֶען זֶעהְן צוּ שְׁטַארְקֶען דֶעם אִינְוֶוענִיגְ־סְטֶען גֵייסְט פוּנ'ם פָאלְק אונ אַז אויף גָאטְס בַּארְג אונ אויף זַיין הֵיילִיג אָרְט זָאלְען זַיין נָאר מֶענְשֶׁען מִיט רֵיינֶע הֶאנְד אונ לוֹיטֶערֶע הֶערְצֶער.

צְווֵייטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דָאס אַהֵיים־קוּמֶען אוּנ דָאס נַייעֶ יְרוּשָׁלַיִם.

(420—537 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 490—607 פַאר'ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

מִיט גֶעזַאנְגֶע אונ טֶאנְץ זֶענִין דִי יוּדֶען אַרוֹיס פון בָּבֶל, בֶּעשִׁיצְט פון טוֹיזֶענְד רַייטֶער וָואס כּוֹרֶשׁ הָאט מִיט זֵיי גֶעשִׁיקְט מֶען זָאל זֵיי אָבְּהִיטֶען אִין לַאנְגֶען וֶועג, אונ נָאךְ פִינְף חֳדָשִׁים זֶענִין זֵיי גֶעקוּמֶען קַיין יְהוּדָה. דִי פֶאלְקֶער וָואס הָאבֶּען דֶערְוַוייל זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין דֶעם פֶערְווִיסְטֶען לַאנְד. וִוי דִי שֹׁמְרוֹנִים, אָדֶער דִי כּוּתִים, אונ דִי אֲדוֹמִים, הָאבֶּען גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען זֵייעֶרֶע אֶרְטֶער דִי צוּרִיקְגֶעקוּמֶענֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים. דֶער שֵׁבֶט בִּנְיָמִין, וָואס הָאט זִיךְ מֶעהְר אָבְּ־גֶעגֶעבֶּען מִיט פֶעלְד־אַרְבֵּייט, הָאט בַּאלְד גֶעפוּנֶען גֶענוּג דֶערְפֶער וואוּ זִיךְ צוּ בֶּעזֶעצֶען, נָאר דֶער שֵׁבֶט יְהוּדָה, וָואס אִיז גְרֶעסְטֶענְטְהֵיילְס גֶעזֶעסֶען אִין גְרוֹיסֶע שְׁטֶעדְט הָאט זִיךְ גָאךְ נִיט גֶעהַאט וואוּ אַהִין צוּ טְהוּן, וַוייל יְרוּשָׁלַיִם אִיז נָאךְ גֶעוֶועהְן אִין גַאנְצֶען חָרוּב אונ דִי קְלֵיינֶע צָאהְל פון דִי צוּרִיקְגֶעקֶערְטֶע יוּדֶען,

וָואס הָאט זִיךְ אֲפִילוּ בַּאלְד פַארְגְרֶעסֶערְט, וַוייל פוּן אַלֶע זַייטֶען, פוּן מִצְרַיִם אוּנ
צוֹר, הָאבֶּען אָנְגְעהוֹיבֶּען צוּקוּמֶען פִיעל פְרֶעמְדֶע וָואס זֶענִין אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם
יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען, אִיז נִיט גֶעוֶועהן אִים שְׁטַאנְד בַּאלְד אוֹיפְצוּבּוֹיעֶן דִי
הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט.

אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דֶער חֹדֶשׁ תִּשְׁרִי אוּנ עֶס הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי
יָמִים טוֹבִים, הָאט דֶער עֶרְשְׁטֶער גָאטֶעסְדִיעְנְסְט גֶעמוּזְט גֶעשֶׁעהן בַּיי אַ שְׁטֵיינֶערְ־
נֶעם מִזְבֵּחַ. וָואס יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק אוּנ זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל הָאבֶּען אוֹיפְ־
גֶעשְׁטֶעלְט, אוּנ דָאס אִיז גֶעוֶועהן נָאר אֵיין אָנְהֵייבּ. בַּאלְד הָאט מֶען זִיךְ גֶענוּמֶען
בּוֹיעֶן אַ מִשְׁכָּן. גֶעלְד אוּנ מַאטֶערְיַאל הָאבֶּען גֶעגֶעבֶּען אֲפִילוּ דִי וָואס הָאבֶּען
נִיט אַזוֹי שְׁטַארְק גֶעבֶּענְקְט אַ הֵיים, אוּנ זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען אִין בָּבֶל אוּנ מֶען
הָאט גֶעלֶעגְט דֶעם עֶרְשְׁטֶען שְׁטֵיין פוּנ'ם נַייעֶן בֵּית הַמִקְדָשׁ. גְרוֹיס אִיז גֶעוֶועהן
דִי שִׂמְחָה אוּנ דִיא הָאפְנוּנְג אַז נָאר גִיךְ וֶועלְן דִיא כֹּהֲנִים אוּנ דִיא לְוִיִם
קֶאנֶען גָאט דִיענֶען וִוי פְרִיהֶר, אוּנ דֶער עוֹלָם אִיז נָאר אַ בִּיסֶעל בַּיי זִיךְ אַרָאבְּ־
גֶעפַאלֶען וֶוען מֶען הָאט גֶעזֶעהן אַז דֶער בִּנְיָן אַלֵיין וֶועט אוֹיסְקוּמֶען אַ סַךְ
קְלֶענֶער פוּנ'ם עֶרְשְׁטֶען אוּנ נִיט אַזוֹי רַייךְ וִוי פַאר שְׁלֹמֹה'ס צַייטֶען. דִי דַאְגָה
הָאט זִיךְ נָאךְ בַּאלְד פַארְגְרֶעסֶערְט דוּרְךְ אַ מַחֲלוֹקֶת וָואס הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען
צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אוּנ דִי שֹׁמְרוֹנִים, וָואס הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעוָואלְט הָאבֶּען אַ חֵלֶק
אִין מִשְׁכָּן. זְרֻבָּבֶל הָאט גֶעוָואלְט אַז הָאטְשֶׁי דִי שֹׁמְרוֹנִים רֶעכְנֶען זִיךְ
פַאר יוּדֶען פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען גֶעבֶּען זֵיי זִיךְ אָבּ מִיט גֶאטְצֶענְדִיעְנְסְט אוּנ דַא־
רִיבֶּער הָאט עֶר מוֹרָא גֶעהַאט זֵיי זָאלֶען אַנְדֶערֶע נִיט פַארְפִירֶען אוּנ הָאט
זֵיי נִיט גֶעוָואלְט צוּלָאזֶען צוּם בּוֹיעֶן פוּנ'ם מִשְׁכָּן. אַז עֶס אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג
אוּנ דֶערְצוּ הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען זֶעהר אַ שְׁלֶעכְטֶע צַייט, תְּבוּאוֹת זֶענֶען נִיט
גֶערָאטְהֶען, גְרוֹיסֶע הָאגְלֶען אוּנ שְׂרֵיפוֹת הָאבֶּען גֶעמַאכְט פוּן אַלֶעמֶען אַ תֵּל,
הָאט דִי אַרְבֵּייט אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען גֶעהן שְׁלַאבֶּערִיגֶער אוּנ בַּאלְד אִיז זִי אִין
גַאנְצֶען אִיבֶּערְגֶעריסֶען גֶעוָוארֶען, אוּנ עֶס זֶענֶען אַזוֹי אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען פִינְפְצֶעהְן
יָאהר. דֶערְוַוייל הָאט כּוֹרֶשׁ צוּגֶעמַאכְט אֵיין אוֹיג, זַיין יוֹרֵשׁ כַּמְבִּיזֶס הָאט
אוֹיךְ וֶועניג גֶעדוֹיעֶרְט, אוּנ עֶרְשְׁט אַז דָרְיָוֶשׁ, דֶער דְרִיטֶער מֶלֶךְ פוּן פָּרַס
הָאט אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה אוּנ זְרוּבָּבֶל אִיז גֶעקוּמֶען צוּ אִיהם אוּנ אִיז
גֶעוֶועהן בַּיי אִיהם אַ גְרוֹיסֶער חָשׁוּב, אִיז אַרוֹיס אַ בֶּעפֶעהל מֶען זָאל אוֹיפְ'ן
חֶשְׁבּוֹן פוּן פֶּערְסְיֶען עֶנְדִיגֶען דֶעם מִשְׁכָּן. דָא אִיז נָאךְ אוֹיךְ גֶעוֶועהן אַ קְלֵיי־
נֶער עִכּוּב פוּן אַזוֹינֶע וָואס זֵיי הָאט מֶעהר גֶעשְׁמֶעקְט אַז אִין לַאנְד זָאל נִיט
וֶוערֶען רוּהִיג אוּנ דַארִיבֶּער הָאבֶּען זֵיי גֶעדְרִינְגֶען אַז עֶס אִיז נָאךְ נִיט גֶעקוּ־

מֶען דִי צַייט אויסצובויעֶן דָאס בֵּית הַמִקְדָשׁ נָאר דִיא נְבִיאִים חַגַי אוּנ
זְכַרְיָה הָאבֶּען אוּנְטֶערגֶעוַוארְמְט דֶעם עוֹלָם, אוּנ מֶען הָאט זִיךְ וִוידֶער גֶע־
שְׁמַאק גֶענוּמֶען צוּ דֶער מְלָאכָה, וָואס הָאט גֶעדוֹיעֶרְט פִּיעֶר יָאהר בִּיז דֶער
מִשְׁכָּן אִיז פֶערְטִיג גֶעוָוארֶען פּוּנְקְט צוּם זִיבְּצִיגְסְטֶען יָאהר נָאכ'ן חֻרְבַּן. מִיט
גְרוֹיס שִׂמְחָה הָאט מֶען גֶעמַאכְט דֶעם חֲנוּכַּת הַבַּיִת אוּנ אִין דְרַיי וָואכֶען
אַרוּם הָאט מֶען דָארְט מַקְרִיב גֶעוֶועהן דֶעם עֶרְשְׁטֶען קָרְבָּן פֶּסַח.

אַז דֶער בֵּית הַמִקְדָשׁ אִיז שׁוֹין וַוייטֶער גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף זַיין פְּלַאץ,
הָאט מֶען זִיךְ בַּאלְד אָבְּגֶעזוּכְט אַ נַייעֶ מַחֲלוֹקֶת. אַ טְהֵייל הָאבֶּען גֶעוָואלְט אַז
דֶער גַאנְצֶער רֹאשׁ זָאל זַיין זְרֻבָּבֶל, וָואס קוּמְט אַרוֹיס פוּן דָוִד הַמֶלֶךְ'ס
מִשְׁפָּחָה אוּנ וָואס דֶער נָבִיא חַגַי הָאט אִיהם גֶערוּפֶען „גָאטְ'ס גֶעלִיעבְּטֶער";
אַנְדֶערֶע אָבֶּער אוּנ מִיט זֵיי אוֹיךְ דֶער נָבִיא זְכַרְיָה, הָאבֶּען גֶעזָאגְט אַז פַאר
זֵיי אִיז גְלַייכֶער יְהוֹשֻׁעַ וָואס אִיז אַ כֹּהֵן אוּנ הָאבֶּען אִיבֶּערהוֹיפְּט מֶעהר
גֶעצוֹיגֶען דִי גַאנְצֶע מַאכְט זָאל אִיבֶּערגֶעהן צוּ דִי כֹּהֲנִים אִין דִי הֶאנְד אַרַיין.
דִי לֶעצְטֶע הָאבֶּען אוֹיסְגֶעפִירְט זְרֻבָּבֶל הָאט גֶעמוּזְט אַוֶועק, יְהוֹשֻׁעַ אִיז גֶע־
בְּלִיעבֶּען דֶער גַאנְצֶער בַּעַל הַבַּיִת, אוּנ נָאךְ זַיין טוֹיט אִיז דִי יְרוּשָּׁה אִי־
בֶּערגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין זוּהן יְהוֹיָקִים, נָאר וִוי עֶס שַׁיינְט הָאט מֶען אִין
פֶּערְסִיֶען צוּ זֵיי קֵיין צוּטְרוֹיעֶן נִיט גֶעהַאט, אוּנ דִי פֶּערְסִישֶׁע מְלוּכָה הָאט
גֶעזֶעצְט אִיהרֶע הוֹיפְּטְלַייט וָואס פְלֶעגֶען הַשְׁגָחָה הָאבֶּען אוֹיף יְהוּדָה אוּנ אָפְּט
צַרַיינְקוּמֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם. ווארוּ זֵיי פְלֶעגֶען פוּן דִי יוּדֶענְ'ס שׂוֹנְאִים אוֹיסְהֶערֶען
פִיעל מְסִירוֹת אַז דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק וִויל אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען פָּרַס אוּנ מַא־
כֶען פַאר אַ קֶענִיג אֵיינֶעם וָואס שְׁטַאמְט אַרוֹיס פוּן דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד.
אַזוֹינֶע מְסִירוֹת הָאבֶּען נִיט גֶעפִירְט צוּ גוּטֶען אוּנ אַז נָאךְ דָרְיָוֶשׁ'ס טוֹיט
אִיז גֶעוָוארֶען מֶלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, אִיז דֶערְפוּן שִׁיעֶר דָאס גְרֶעסְטֶע אוּמְגְלִיק
אַרוֹיס. אִיבֶּערהוֹיפְּט אִיז וָואס מֶעהר אַ יָאהר דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען
נִיט פְרֶעהלִיךְ אוּנ דָאס הָאט גֶעפִירְט דֶערְצוּ וָואס זֵיי הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְ־
שְׁלָאסֶען צוּ טְהוּן אַ זַאךְ, וָואס הָאט זֵיי דֶערְנָאךְ טְהַייעֶר גֶעקָאסְט.

דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעמֵיינְט אַז וָוען זֵיי וֶועלֶען וֶוערֶען נָאהֶענְטֶע מְחוּתָּנִים
מִיט אַנְדֶערֶע פֶאלְקֶער וֶועלֶען זֵיי זִיךְ וַוייטֶער קֶענֶען לֶעבֶּען רוּהִיג אוּנ בַּארִי־
בֶּער הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען מְשַׁדֵךְ זַיין מִיט פְרֶעמְדֶע אוּמוֹת, אוּנ דֶער
כֹּהֵן גָדוֹל אֶלְיָשִׁב אִיז דַארוֹיף בֶּעשְׁטַאנֶען. דִי שֶׁענְסְטֶע יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת
הָאבֶּען שִׁדּוּכִים גֶעטְהוּן נִיט נָאר מִיט דִי שֹׁמְרוֹנִים, וָואס הָאבֶּען הָאטְשֶׁי גֶע־
קֶענִיטְשְׁט פוּן זִיךְ שְׁטִיקְלִיךְ יוּדֶען, נָאר אֲפִילוּ מִיט דִי פֶאלְקֶער פוּן עַמּוֹן

אוּנ מוֹאָב, וָואס הָאבֶּען אַ מָאהל דֶעם יוּדִישֶׁען פָאלְק גֶעטָאן צָרוֹת אָנְגֶע-
טְהוּן, אוּנ דִי תּוֹרָה הָאט בְּפֵירוּשׁ פַארְוֶועהרְט מִיט זֵיי צוּ וֶוערֶען קְרוֹבִים.
נָאר דִי אֲדוֹמִים, וָואס זֶענֶען אִין דֶער צַייט פוּנ'ם גָלוּת בָּבֶל אַרוֹיסְגֶע-
טְרִיעבֶּען גֶעוָוארֶען פוּן זֵייעֶר הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט סֶלַע, אוּנ הָאבֶּען פַארְהַאפְּט דִי
עֶרְטֶער פוּן דִי שְׁבָטִים שִׁמְעוֹן אוּנ יְהוּדָה אוּנ אוֹיךְ דִי שְׁטָאדְט חֶבְרוֹן, זֶענֶען
גֶעבְּלִיעבֶּען פְרֶעמְד דִי יוּדֶען, אוּנ הָאבֶּען זֵייעֶר אַלְטֶע שִׂנְאָה אִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען
נָאךְ אוֹיף לַאנְגֶע צַייטֶען. דִי שֹׁמְרוֹנִים, בֶּעזָאנְדֶערְס זֵייעֶר רֹאשׁ סַנְבַלַּט
הָאבֶּען טַאקֶע גֶעזוּכְט מִיט אַלֶע כּוֹחוֹת זִיךְ צוּ פֶערְמִישֶׁען מִיט דִי יוּדֶען אוּנ
דָאס אֵייגֶענֶע הָאט אִיהם נָאכְגֶעטְהוּן אֵיינֶער פוּן עַמוֹנ'ס גְרֶאסְטֶע לַייט,
טוֹבִיָּה, וָואס הָאט זִיךְ אִין גַאנְצֶען אַיינְגֶעקוֹיפְט אִין יוּדִישֶׁען יִחוּס. גֶענוּמֶען
אַ וַוייבּ פוּן דֶער מִשְׁפָּחָה אֶרַח, אוּנ הַחֲתוּנָה גֶעמַאכְט אַ טָאכְטֶער מִיט
מְשֻׁלָּם בֶּן בֶּרֶכְיָה, אֵיינֶעם פוּן דִי שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי בַתִּים אִין יְהוּדָה.
אַזֶעלְכֶע גֶעמִישְׁטֶע חֲתוּנוֹת הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט גֶעפֶעלֶען דִי פְרוּמֶע.
נָאר וֶוען מֶען הָאט זֵייא וֶוענִיגְוָואס גֶעהֶערְט אִין יְהוּדָה, הָאבֶּען זֵייעֶרֶע גֶע-
שְׁרֵייעֶן גֶעמַאכְט אַ גְרוֹיסֶען רוֹשֶׁם אִין בָּבֶל. דָארְט זֶענֶען גֶעבְּלִיעבֶּען פִיעל
יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט זִיךְ אוּמְקֶעהרֶען צוּ זִיךְ אִין לַאנְד אַרַיין
אִיבֶּער פֶערְשִׁיעדֶענֶע סִבּוֹת. טַאקֶע דָאס וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעוואוֹינְט אִין דֶער
פְרֶעמְד, גֶערֶעדְט נָאר כַּאלְדֶעיִשׁ הָאט גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ זֵיי זָאלֶען זִיךְ שְׁטַארְ-
קֶער הַאלְטֶען אִין דֶער תּוֹרָה, אֶפְּשֶׁער זֵי לֵייעֶנֶען כְּדֵי זֵיי זָאלֶען נִיט פַאר-
גֶעסֶען דָאס הֵיילִיגֶע לָשׁוֹן וָואס זֵי אִיז אִין דֶעם אָנְגֶעשְׁרִיעבֶּען, אָבְּהִיטֶען דִי
קְלֵיינְסְטֶע מִנְהָגִים אוּנ זַיין אָבְּגֶעזָאנְדֶערְט פוּן אַנְדֶערֶע, ווִי מֶענְשֶׁען וָואס ווִילֶען
זִיךְ נִיט אָבְּרַייסֶען פוּן זֵייעֶר פָאלְק. אַז דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל זֶענֶען גֶעוָואהר
גֶעוָוארֶען וָואס זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער הָאבֶּען אוֹיפְגֶעטְהוּן אִין דֶערְהֵיים, הָאבֶּען זֵיי
פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָא קָאן חָלִילָה דִי גַאנְצֶע יוּדִישֶׁע נַאצְיָאן פֶערְלָאהרֶען וֶוערֶען
אוּנ אַז דָא טָאר מֶען נִיט שְׁוַוייגֶען, אוּנ בַּאלְד אִיז טַאקֶע פוּן זֵיי אַרוֹיס
אַ מַאן, וָואס אִיהם אִיז בַּאשֶׁערְט גֶעוֶועהן צוּ מַאכֶען אַ גַאנְצֶע פֶערְאֶנְדֶערוּנְג
אִינ'ם מַעֲמָד פוּנ'ם יוּדִישֶׁען פָאלְק אוּנ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי אֱמוּנָה פוּנְקְט אִין דֶער
רֶעכְטֶער צַייט וֶוען זִי הָאט שְׁטַארְק אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאלֶען.

דָאס אִיז גֶעוֶועהן עֶזְרָא הַסּוֹפֵר, וָואס דִי יוּדֶען אִין בָּבֶל הָאבֶּען
אוֹיף אִיהם גֶעקוּקְט ווִי אוֹיף אַ נָבִיא. עֶר אִיז אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דֶעם כֹּהֵן
גָדוֹל חִלְקִיָּהוּ'ס מִשְׁפָּחָה, וָואס הָאט פַארְצַייטֶענְס בֶּעקַאנְט גֶעמַאכְט דֶעם קֶענִיג
יֹאשִׁיָּהוּ מִיט דֶער „מִשְׁנֵה תוֹרָה", אוּנ אִיז גֶעוֶועהן אֵיינֶער פוּן שְׂרָיָה הַכֹּהֵן'ס

קִינְדֶס־קִינְדֶער, וָואס נְבוּכַדְנֶצַר הָאט אִיהם פַארְבְּרֶענְט, אוּנ זַיינֶע זִיהן הָאבֶּען אַריינְגֶעבְּרַאכְט דִי תּוֹרָה קֵיין בָּבֶל. אוֹיף אִיהם אִיז גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל בֶּעלַייכְטֶען דֶעם וֶועג פוּן זַיינֶע וַוייטֶע בְּרִידֶער אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר זִיךְ אַוֶועקְגֶעלָאזְט קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אִינְאֵיינֶעם מִיט 1600 יוּדֶען, אוּנ צְוִוישֶׁען זֵיי אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן זְרוּבָּבֶל'ס אַ אוּר־עֶנִיקֶעל, פוּן דָוִד הַמֶּלֶךְ'ס מִשְׁפָּחָה. עֶר הָאט מִיט זִיךְ גֶעפִיהְרְט זֶעהר פִיעל מַתָּנוֹת פַאר'ן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ פוּן דִי אִי־בֶּערְגֶעבְּלִיעבֶּענֶע יוּדֶען, אוּנ אֲפִילוּ דֶער מֶלֶךְ אַרְתַּחְשַׁסְתְּא אוּנ אַלֶע גְרֶאסְטֶע פֶּערְסִישֶׁע עֶדֶעל־לַייט הָאבֶּען אִיהם מִיטְגֶעגֶעבֶּען טְהַייעֶרֶע גֶעשֶׁאנְקֶע, וַוייל דֶער נָאהמֶען פוּנ'ם יוּדִישֶׁען גָאט אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן בֶּעקַאנְט אִין פָּרַס. אוּנ דֶער־פַאר הָאט אַרְתַּחְשַׁסְתְּא גֶעשִׁיקְט דוּרְךְ עֶזְרָא'ן בְּרִיעף צוּ דִי פָארְשְׁטֶעהר פוּן אַלֶע לֶאנְדֶער, וואוּ זֵיי וֶועלֶען דַארְפֶען דוּרְכְגֶעהן, מֶען זָאל זֵיי שִׁיצֶען.

אִין יְרוּשָׁלַיִם הָאט מֶען שׁוֹין, אָט אַ פָּנִים, גֶעוואוּסְט פוּן עֶזְרָא'ן, אוּנ אַז מֶען הָאט נָאךְ דֶערְזֶעהן אַז עֶר אִיז גֶעקוּמֶען נִיט מִיט קֵיין לֶעדִיגֶע הֶאנְד אוּנ אִיז טַאקֶע אַ קָרוֹב לְמַלְכוּת אוֹיךְ, הָאט מֶען אִיהם אוֹיפְגֶענוּמֶען מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד, אוּנ דִי פְרוּמֶע הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד אַרוּם אִיהם גֶעזַאמֶעלְט אוּנ גֶעהַאלְטֶען אִיהם פַאר אַ מַנְהִיג. מִיט אַלֶע כּוֹחוֹת הָאט זִיךְ עֶזְרָא צוּם עֶרְשְׁטֶען אַרוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְט גֶעגֶען דֶעם וָואס דִי יוּדֶען זֶענֶען זִיךְ מִתְחַתֵּן מִיט פְרֶעמְדֶע פֶעלְקֶער. עֶר הָאט בֶּעוִויזֶען אַז יוּדֶען זֶענֶען אַ „זֶרַע קוֹדֶשׁ" אַ הֵיילִיגֶער זַאמֶען, אַז יֶעדֶע בֶּערִיהרוּנְג מִיט אַנְדֶערֶע אוּמוֹת פִיהְרְט זֵיי אַרָאבּ פוּנ'ם גְלַייכֶען וֶועג, אַז זִיךְ מְשַׁדֵּךְ זַיין טָאר מֶען נִיט אֲפִילוּ מִיט דִי וָואס נֶעה־מֶען אָן דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה, אַזוֹי וִוי מֶען הָאט אוֹיךְ גֶעטְהוּן מִיט דִי גִבְעוֹנִים, אָדֶער נְתִינִים, וָואס רֶעכְנֶען זִיךְ שׁוֹין טוֹיזֶענְד יָאהר פַאר יוּדֶען אוּנ פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען בְּלַייבֶּען זֵיי שְׁקְלַאוֶוען בַּיי'ם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אוּנ קֵיין יוּד נֶעהמְט זֵיי נִיט אַרַיין צוּ זִיךְ אִין מִשְׁפָּחָה. עֶזְרָא הָאט אָבֶּער פֶערְשְׁטַאנֶען אַז מִיט פְּשׁוּטֶע רֶעד וֶועט עֶר נִיט אַזוֹי פִיעל פּוֹעֵל'ן, הָאט עֶר אָנְגֶעמַאכְט אַ גְרֶאסֶערן רַעַשׁ: מִיט צוּרִיסֶענֶע קְלֵיידֶער, מִיט אַ בְּלֵייךְ פָּנִים פוּן פַאסְטֶען, מִיט כִּמְעַט אִין גַאנְצֶען אוֹיסְגֶעפְּלִיקְטֶע הָאר פַאר וֶועטְהִיג, אִיז עֶר אַרַיין אִין דֶעם פָאר־הוֹיז פוּנ'ם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אוּנ אוֹיף דִי קְנִיעֶס הָאט עֶר וִדּוּי גֶעזָאגְט פַאר גָאט, אַז זַיין פָאלְק הָאט זִיךְ שְׁטַארְק פֶערְזִינְדִיגְט. בִּיסְלֶעכְוַוייז זֶענֶען זִיךְ אַהִין צוּנוֹיפְגֶעלָאפֶען פִיעל מֶענְשֶׁען, וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער, אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוא־רֶען אַ גֶעוויין, אַ קְלָאג. מִיט דֶעם אוֹיגֶענְבְּלִיק הָאט זִיךְ בֶּענוּצְט אֵיינֶער פוּן עֶזְרָא'ס לַייט, שְׁכַנְיָה, אוּנ הָאט פָארְגֶעלֶעגְט אַז אַלֶע זָאלֶען אוֹיף זִיךְ נֶעה־

מֶען אַרויסְצוּטְרַייבֶּען דִי פְרֶעמְדֶע וַוייבֶּער אוּנ אוֹיךְ דִי קִינְדֶער וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט מִיט זֵיי. דֶער עוֹלָם הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ טַאקֶע דָארְט גֶעגֶעבֶּען אַ שְׁבוּעָה אַזוֹי צוּ טְהוּן. דִי עֶרְשְׁטֶע פוּן אַלֶע זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי שׁוֹמְרוֹנִים. וַוייל מִיט זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גְרֶאסְטֶענְטְהֵיילְס דִי שֶׁענְסְטֶע יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת מְשַׁדֵךְ גֶעוֶועהן. טְרוֹיעֶרִיגֶע זַאכֶען זֶענֶען פָארְגֶעקוּמֶען אִין דֶעם פַאמִילְיֶענְלֶעבֶּען: מֶאנֶער הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט אָפְּגְרֵייסֶען פוּן גֶעטְרַייֶע פְרוֹיעֶן, פֶאטֶער הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט אָפְּזָאגֶען פוּן אֵייגֶענֶע קִינְדֶער. נָאךְ טְרוֹיעֶרִיגֶער אִיז עֶס גֶעוֶועהן אִין דֶער הַנְהָגָה פוּנ'ם לַאנְד, וָואס הָאט בֶּעקוּמֶען אַזוֹינֶע שְׁטַארְקֶע אִינְוֶוענִינְסְטֶע שׂוֹנְאִים, וְוי סַנְבַלַט אוּנ טוֹבִיָה, וָואס הָאבֶּען גֶעאַרְבֵּייט מַעֲשִׂים גֶעגֶען עֶזְרָא'ס גְזֵירָה. אִין דֶער צַייט, אִיז דָא אַ דֵעָה — אִיז אַרוֹיס דִי מְגִלָה „רוּת", וָואס מָאהָלְט אָב אִין זֶעהר שֶׁאנֶע פַארְבֶּען דִי מַעֲלוֹת פוּן אַ פְרוֹי פוּן מוֹאָב, וָואס הָאט חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט אַ יוּד, זִי הָאט זִיךְ פֶעסְט גֶעהַאלְטֶען אִין דֶעם יוּדִישֶׁען גָאט, אוּנ אַז דֶער מַאן אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאט זִי נִיט גֶעוָואלְט פֶערְלָאזֶען אִיהר שְׁוִויגֶער, אוּנ הָאט גֶעשְׁוואוֹירֶען אַז נָאר דֶער טוֹיט וֶועט זֵיי צוּשֵׁיידֶען; דֶערְפַאר הָאט זִי פֶערְדִיעֶנְט דִי לִיעבֶּע פוּנ'ם פָאלְק, וָואס הָאט זִי גֶעבֶּענְשְׁט, אַז פוּן אִיהר זָאל גֶעבּוֹיעֶט וֶוערֶען דָאס הוֹיז פוּן יִשְׂרָאֵל" אוּנ זִי הָאט טַאקֶע זוֹכֶה גֶעוֶועהן צוּ הָאבֶּען פוּן אִיהר צְוֵויטֶען מַאן בּוֹעַז אַ קִינְד, אוּנ פוּן אִיהר אִיז אִין אַ סַךְ דוֹרוֹת שְׁפֶּעטֶער אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען דָוִד הַמֶלֶךְ. דֶער תַּכְלִית פוּן דֶער מְגִלָה אִיז גֶעוֶועהן צוּ בֶּעוַוייזֶען דֶעם פָאלְק וָואס פַאר אַ גוּטֶע אוּנ פְרוּמֶע פְרוֹיעֶן יוּדֶען הָאבֶּען גֶעקָאנְט גֶעפִינֶען צְוִוישֶׁען אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער אוּנ אַז וֶוען יוּדִישֶׁע פֶאטֶער דַארְפֶען זִיךְ אָפְּזָאגֶען פוּן קִינְדֶער וָואס הָאבֶּען גֶעבָּאהְרֶען נִיט־יוּדִישֶׁע מַאמֶעס. מוּז זִיךְ דָאס גַאנְצֶע יוּדִישֶׁע פָאלְק אָפְּזָאגֶען פוּן דִי מַלְכֵי בֵּית דָוִד, וָואס שְׁטַאמֶען אַרוֹיס פוּן מוֹאָב. דָאס הָאט אָבֶּער נִיט גֶעהָאלְפֶען. עֶזְרָא הָאט זִיךְ גֶעטְהוּן זַיינְס אוּנ סַנְבַלַט הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען נִיט נָאר מִיט וָוארְטֶער נָאר טַאקֶע מִיט כֹּחַ אָנְלֶערְנֶען יְהוּדָה. סַנְבַלַט הָאט אֲפִילוּ גֶעוואוּקְסט אַז בַּיי דֶער פֶּערְמִישְׁטֶער מְלוּכָה אִיז עֶזְרָא תַּקִיף אוּנ עֶר קָאן צוּ יֶעדֶער צַייט הָאבֶּען הִילְף. נָאר אַזוֹי וְוי מֶגַבִּיזוּס, דֶער הוֹיפְּטְמַאן פוּן סִירְיֶען, הָאט דֶעמֶעלְט גֶעפִיהְרְט אַ מִלְחָמָה מִיט אַרְטַקְסֶרְקְס, אוּנ דָאס פֶּערְסִישֶׁע חַיִל הָאט אַ פָּאר מָאהל גֶעהַאט אַ מַפָּלָה. הָאט סַנְבַלַט דֶערְוַוייל צוּנוֹיף גֶעקְלוֹיבֶּען אַ מַחֲנֶה אוּנ אִיז אַרַיין קַיין יְרוּשָׁלַיִם, פַארְבְּרֶענְט דִי הִילְצֶערְנֶע טוֹיעֶרֶען,

צובראכען די שטיינערנע פעסטונגען אונ כמעט א טהיל געמאכט פון דער גאנ־צער שטאדט. נאר דער בית המקדש איז געבליעבען גאנץ. עס איז אבער ניט געוועהן קיינער ווער עס זאל גאט דיענען, ווייל אלע איינוואהנער זענען זיך צולאפען אונ אהן הכנסה האבען די לוים אויך ניט געקאנט דארט בלייבען. אזוי איז ירושלים פערוויסט געווארען, אונ די וואס זענען געבליבען האבען געמוזט מאכען שלום מיט די צוטריבענע ווייבער אונ קינדער, אונ עזרא'ס גאנצע ארבייט איז כמעט פערפאלען געווארען.

באלד איז מען אבער דערפון געוואהר געווארען אין בבל, אונ די פרומע יודען האבען ווייטער ניט געקאנט איינרוהען. דערמעלט איז בײם פערסישען מלך געוועהן שר המשקים נחמיה אונ זיין קרוב חנניה האט איהם באלד געגעבען צו וויסען וואס עס טהוט זיך אין יהודה. נחמיה איז געוועהן א מענש מיט א פעסטען ווילען אונ זיין לעבען אין קאניגליכען הויף האט איהם אויסגעלערנט ווי אזוי צו פיהרן אלאנד אונ זיך ארויס־שטעלען פאר א ראש פון א פאלק. ער האט זיך באלד ענטשלאסען צו פאהרען קיין יהודה, אונ ווייל ער איז געוועהן איין גרויסער חשוב ביי ארטאקסערקס'ן האט מען איהם אבגעלאזט נאר אויף א צייט אונ מיט דעם אופן אז ער מוז צוריקקומען צו זיין דיענסט.

מיט גרויס רייכקייט אונ פיעל דיענער איז נחמיה ארויס פון שושן אונ אומעדום וואו ער איז דורכגעפאהרען אונ געוויזען די בריעף פונ'ם פערסישען מלך האט מען איהם פריינדליך אויפגענומען. באלד איז נחמיה'ס נסיעה אויך ניט געוועהן קיין סוד פאר די שומרונים, אונ עס האט זיי ניט גע־שמעקט. נאר אין ירושלים האט מען ניט געוואוסט דערפון אונ אפילו אז ער איז שוין דארט געוועזן האט ער נאך אויך באלד ניט מגלה געוועהן צו ליעב וואס ער איז געקומען. ער'שט אין עטליכע טאג שפעטער, אז ער האט גוט בעטראכט די שטאדט אונ געמאכט דעם פלאן ווי אזוי זי צו בעפעסטיגען, האט ער געלאזט צונויפרופען די גראסטע בעלי בתים אונ זיי פארגעלעגט וואס ער דענקט צו טהון. מיט שמחה האבען אלע מסכים געוועהן דערצו אונ עס האט זיך אנגעהויבען די ארבייט. ניט אזוי גרינג איז עס אבער געגאנגען: די שומרונים האבען געשטערט ווי ווייט זיי האבען נאר געקאנט, מיט גוטען אונ מיט בעזען, פריהער האבען זיי געבעטען מען זאל זיי אויך לאזען ארבייטען אונ אז מען איז דארויף ניט מרוצה געוועהן האבען זיי אנגעהויבען אויסצוטראכטען בלבולים אויף נחמיה'ן אז ער וויל ווערין אליין א קאניג אונ אבבייסען יהודה פון פערסיען, אונ אז דאס איז אויך

נִיט גֶערָאטְהֶען הָאבֶּען זֵיי גְלַאט אַזוֹי חוֹזֶק גֶעמַאכְט פוּן דִי אַרְבֵּייטֶער, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען בַּיי זִיךְ אַרָאבְּפַאלֶען. מֶען קָאן נִיט זָאגֶען אַז סַנְבַּלַט'ס אוֹיפְטְהוּעֶלֶעךְ הָאבֶּען גָאר אִין גַאנְצֶען נִיט גֶעהַאט קֵיין פְּעוּלָה. עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ זֵיינֶע, וָואס פַאר גֶעלְד הָאבֶּען זֵיי זִיךְ פֶערְקוֹיפְט דִי שׂוֹנְאִים. נָאר נְחֶמְיָה הָאט אוֹיף אַלֶעמֶען גוּט אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אוּנ מֶען הָאט גֶעאַרְבֵּייט וִוי עֶס דַארְף צוּ זַיין.

נְחֶמְיָה הָאט אוֹיךְ אִין דֶער אֵיינֶגֶער צַייט נִיט פֶארְגֶעסְן זִיךְ אוּמְצוּקוּקֶען אוֹיף אִינְוֶוענִינְסְטֶע זַאכֶען. עֶר הָאט גֶעזֶעהֶן וִוי דִי רַייכֶע פְּרֶעסֶען זֶעהר דִי אָרִימֶע, וִוי זֵיי שִׁינְדֶען בַּיי זֵיי אָבּ דִי הוֹיט, וִוי פַאר דֶער קְלֶענְסְטֶער הַלְוָאָה גֶעהְמְט מֶען צוּ בַּיי'ם אֶבְיוֹן דָאס לֶעצְטֶע אוּנ וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער מַאכְט מֶען פַאר שְׁקְלַאוֶוען. עֶר הָאט נִיט גֶעקָאנְט אִיבֶּערְטְרָאגֶען אַזַא עַוְלָה, עֶר הָאט בַּאלְד גֶעמַאכְט אֵיין אֲסִיפָה, מִיט פַייֶערִיגֶע רֵייד גֶעשְׁטְרָאפְט דֶעם עוֹלָם, עֶר הָאט זֵיי דֶערְצֶעהלְט מִיט וָואס פַאר אַלִיעבֶּע דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל בֶּעהַאנְדְלֶען זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער, אַז זֵיי מַאכֶען זֵיי נִיט פַאר קְנֶעכְט אוּנ קוֹיפֶען זֵיי נָאךְ אוֹיס פוּן פְרֶעמְדֶע הַאנְד, עֶר הָאט זֵיי דֶערְמָאנְט דִי גֶעזֶעצֶע פוּן דֶער תּוֹרָה אוּנ הָאט בַּיי זֵיי גֶעפּוֹעֶלְט מֶען זָאל אִיהם צוּזָאגֶען מוֹחֵל זַיין דִי חוֹבוֹת, אָבְּגֶעבֶּען צוּרִיק עֶרְד אוּנ הַייזֶער וָואס מֶען הָאט מִיט גֶעוַואלְד צוּגֶענוּמֶען אוּנ שֶׁענְקֶען פְרַייהֵייט דִי שְׁקְלַאוֶוען. מֶען הָאט טַאקִי וָוארְט גֶעהַאלְטֶען, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס מֶען הָאט זִיךְ אִיבֶּערְצֵייגְט אַז עֶר אַלֵיין אוּנ אַלֶע זַיינֶע מְקוֹרָבִים בֶּעשִׁיצֶען טַאקִי אָרִימֶע לַייט אוּנ הֶעלְפֶען זֵיי אִין דֶער נוֹיט.

דֶערְוַוייל אִיז יְרוּשָׁלַיִם שׁוֹין אִין גַאנְצֶען גֶעוֶועהן בֶּעפֶעסְטִיגְט אוּנ נְחֶמְיָה הָאט גֶעמוּזְט זֶעהן אַז דִי צוּלָאפֶענֶע אֵיינְוָואהנֶער זָאלֶען צוּרִיקְקוּמֶען. עֶר הָאט גֶעלָאזְט אוֹיסְרוּפֶען אִין לַאנְד אַז אַ צֶעהנְטֶעל פוּנ'ם פָאלְק קָאן זִיךְ בֶּעזֶעצֶען אִין דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט. עֶר הָאט אָבֶּער שְׁטְרֶענְג אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אַז קֵיין יְרוּשָׁלַיִם זָאלֶען אַרַיין נָאר אֱמֶת'ע יוּדֶען אוּנ דִי וָואס הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין אָנְגֶעקֶעהְרְט מִיט פְרֶעמְדֶע פֶאלְקֶער הָאט עֶר נִיט אַרַיינְגֶעלָאזְט. דְרַיי מִשְׁפָּחוֹת, פוּן 642 מֶענְשֶׁען, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט דֶערְוַוייזֶען אַז זֵיי שְׁטַאמֶען אַרוֹיס פוּן רֵיינֶע יוּדִישֶׁע עֶלְטֶערְן, הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט אוּמְקֶעהרֶען אוּנ דָאס אֵייגֶענֶע הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעטְהוּן מִיט כֹּהֲנִים, וָואס זֶענִין אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן פֶערְמִישְׁטֶע חֲתוּנוֹת. אַוַדְאַי הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דִי אַלֶע וֶועלֶען קֵיין גוּטֶע פְרַיינְד נִיט זַיין אוּנ עֶר הָאט גֶעמַאכְט אַרוּם מִשְׁכָּן אַ בֶּעזוּנְדֶער פֶעסְטוּנְג, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען בִּירָה, אוּנ דָארְט הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען פֶערְמִישְׁט חַיִל, וָואס הָאט אָבְּגֶעהִיט דִיא הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פַאר אִינְוֶוענִינְסְטֶע אוּנ אוֹיסֶענְוֶוענִינְסְטֶע שׂוֹנְאִים.

אִין דֶער צַייט וָואס נְחֶמְיָה הָאט אַזוֹי גֶעאַרְבֵּייט צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען יְרוּשָׁלַיִם. אִיז עֶזְרָא אוֹיךְ נִיט גֶעזֶעסֶען לֶעדִיג אוּנ הָאט גֶעזֶעהֶן מִיט אַלֶע מֶעגְלִיכְקַייטֶען צוּ פֶערְבְּרֵייטֶען דִי תּוֹרָה צְווִישֶׁען פָאלְק. בַּיי'ם עֶרְשְׁטֶען יוֹם טוֹב וָואס אִיז גֶעפַאלֶען אִים תִּשְׁרֵי אוּנ אַסַךְ יוּדֶען פוּן קְלֵיינֶע שְׁטֶעדְט אוּנ דֶערְפֶער הָאבֶּען זִיךְ פֶערְזַאמֶעלְט אִין יְרוּשָׁלַיִם. הָאט עֶזְרָא גֶעלָאזְט שְׁטֶעלֶען אַ הוֹיכֶע בִּימָה אוֹיף אַ גְרוֹיסֶען פְּלַאץ אוּנ הָאט דָארְט פָארְגֶעלֵייעֶנְט פַאר'ן גַאנְצֶען עוֹלָם דִי עֶרְטֶער פוּן דֶער תּוֹרָה, ווָאוּ עֶס וֶוערְד גֶערֶעדְט וֶועגֶען דֶעם עוֹנֶשׁ וָואס מוּז קוּמֶען אוֹיף דֶעם זִינְדִיגֶען פָאלְק וָואס טְרֶעט אָב פוּן גָאט'ס בֶּעפֶעהל. מִיט טְרֶערֶען אִין דִי אוֹיגֶען הָאבֶּען אַלֶע אוֹיסְגֶעהֶערְט דִי הֵיילִיגֶע וֶוערְטֶער אוּנ הָאבֶּען אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען אוֹיסְצוּפָאלְגֶען וָואס אִין דֶער תּוֹרָה שְׁטֶעהט; פוּן אַלֶע זַייטֶען הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרַיינְצוּבְּרֶענְגֶען גְרִינְס אוּנ צְוַוייגֶען פוּן דִי טְהַייעֶרְסְטֶע בֵּיימֶער צוּ מַאכֶען דֶער פוּן סֻכּוֹת אוּנ אַלֶע אַכְט טָאג פוּנ'ם יוֹם טוֹב הָאט מֶען זֵיי גֶעמוּזְט פָארְלֵייעֶנֶען אֵיין אַנְדֶער פַּרְשָׁה, כְּדֵי אַלֶע זָאלֶען ווִיסֶען וָואס דִי תּוֹרָה פָארְדֶערְט אוּנ דִי וָואס הָאבֶּען נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען קֵיין לָשׁוֹן קֹדֶשׁ הָאבֶּען זִיךְ אַלְדִינְג גֶעלָאזְט עֶרְקְלֶעהרֶען פוּן דִי לְוִיִם. אַז עֶזְרָא הָאט גֶעזֶעהֶן ווִי דָאס יוּדֶעשְׁקֵייט וֶוערְד מִיט יֶעדֶען טָאג שְׁטַארְקֶער. הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען מַאכֶען אֵיין עֶק פוּן דִי גֶעמִישְׁטֶע חֲתוּנוֹת, וָואס זֶענִין נָאךְ פָארְט פָארְגֶעקוּמֶען אִין יְהוּדָה, אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר גוֹזֵר תַּעֲנִית גֶעוֶועהן. אַלֶע זֶענִין זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעקוּמֶען אִין טְרוֹיעֶר-קְלֵיידֶער, מִיט אַשׁ אוֹיפ'ן קָאפּ, אוּנ עֶר הָאט פָארְגֶעלֵייעֶנְט דִי פַּרְשָׁה, ווָאוּ עֶס שְׁטֶעהט אַז מֶען טָאר זִיךְ נִיט מְשַׁדֵּךְ זַיין מִיט דִי פֶעלְקֶער עַמּוֹן אוּנ מוֹאָב. בַּאלְד הָאבֶּען אַלֶע, וָואס הָאבֶּען נָאךְ גֶעהַאט נִיט קֵיין יוּדִישֶׁע ווַייבֶּער, זִיךְ גֶעזֶעגֶענְט פוּן זֵיי אוּנ דָאס גַאנְצֶע פָאלְק הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ שְׁבוּעָה: מֶעהר קֵיין שִׁדּוּכִים נִיט צוּ טְהוּן מִיט פְרֶעמְדֶע פֶעלְקֶער, אָבְּהִיטֶען שַׁבָּתִים אוּנ יָמִים טוֹבִים, נִיט צוּ אַרְבֵּייטֶען אוּנ הַאנְדְלֶען אִין דִי הֵיילִיגֶע טָאג, אוֹיפ'ן זִיבֶּעטֶען יָאהר לָאזֶען פֶערְפַאלֶען דִי חוֹבוֹת אוּנ נִיט בֶּעאַרְבֵּייטֶען דִי עֶרְד אוּנ אוֹיפ'ן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ זָאל יֶעדֶער, אַ חוּץ מַעֲשֵׂר, גֶעבֶּען אַלֶע יָאהר הָאלְב, דִי עֶרְשְׁטֶע פֵּירוֹת אוּנ תְּבוּאוֹת וָואס וֶועלֶען פֶערְטִיג וֶוערֶען אוּנ אַ פִירְטֶעל שֶׁקֶל מְזוּמָּן. אָט דָאס אַלְדִינְג, וָואס מֶען הָאט דֶערְמֶעלְט בֶּעשְׁלָאסֶען, הָאט מֶען אוֹיפְגֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף אַ בֶּעזוּנְדֶער מְגִלָּה אִין הוּנְדֶערְט אוּנ צְוַואנְצִיג פָארְשְׁטֶעהֶער פוּנ'ם פָאלְק הָאבֶּען זִיךְ דַארוֹיף גֶעחַתְמֶעט. דָאס אִיז גֶעוֶועהן דִי גְרוֹיסֶע פֶערְזַאמְלוּנְג וָואס מֶען הָאט זֵיי גֶערוּפֶען „כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה“.

נְחֶמְיָה הָאט נָאךְ גֶעהַאט פִיעל צוּ טְהוּן אוּנ מַאכֶען נַייעֶ אָרְדְנוּנְגֶען אִין גַאנְצֶען לֶעבֶּען פוּנ'ם פָאלְק עֶס זָאל קָאנֶען הַאלְטֶען דִי שְׁבוּעָה. אַסַךְ הַייזֶער פַאר-

ארימע לייט האט ער געמוזט אויסבויען אויף זיין רעכנונג. פאר די כהנים, וואס האבען בעדארפט לעבען פון מעשר און פון אנדערע נתינות, האט ער איינ־געפיהרט גרויסע הייזער, ווייל מען האט צונויפגעזאמעלט אלע תבואות און פירות, און געשטעלט בעזונדערע מענשען מען זאל אבטונג געבען אז קיינער זאל ניט פארטהיילט ווערען. אז די שטאדט איז שוין געוועהן אין גאנצען פערטיג מיט אלע מויערן און פעסטונגען, האט ער געמאכט א גרויסען פאראד מיט מוזיק און געזאנג און דער זכר פון דעם טאג איז לאנג געבליבען ביי די איינוואהנער פון ירושלים. לאנגער בלייבען האט אבער נחמיה ניט געקאנט, ווייל ער האט גע־געבען ארטקסרקס'ן זיין ווארט אז ער וועט צוריקקומען, און נאך צוועלף יאהר, וואס ער האט פערבראכט אין יהודה, האט ער געמוזט אוועקפאהרען קיין פערסיען.

קוים האט אבער נחמיה געשטעלט א פוס איבער דער גרעניץ פון יהודה, האבען באלד די עטליכע אונצופרידענע, וואס האבען פריהער ניט געהאט די העזה זיך ארויסצושטעלען, אויפגעהויבען א קאפ און אין א קורצער צייט איז געווארען איין איבערקערעניש. איינער פונ'ם כהן גדול יהוידע'ס קרובים, מנשה האט שוין חתונה געהאט מיט סנבלט'ס טאכטער נכסה, איהם האבען נאכ־געטהון אנדערע און די געמישטע חתונות האבען זיך ווייטער אנגעהויבען צווישען יודען. טוביה פון מואב איז באלד אריין קיין ירושלים און האט זיך אבגענומען א גרויסע וואהנונג אין הויף פונ'ם בית המקדש. דאס פאלק האט אנגעהויבען קוקען קרום אויף די כהנים און האט אויפגעהערט צו געבען מעשר. מיט איין ווארט, עס איז ווייטער געווארען פינסטער אין יהודה און די פרומע האבען זייערע פארוויינטע אויגען געווענדעט קיין פערסיען, טאמיר וועט זיך נחמיה נאך א מאל דערבארמען איבער זיינע ברידער און זיי קומען העלפען.

גאט האט אבער באלד געשיקט די רפואה צו דער מכה — דאס איז געוועזען מלאכי, דער לעצטער פון די נביאים וואס האבען פיער הונדערט יאהר כסדר דערהאלטען דאס יודעשקייט. מלאכי האט ניט דערלאזט אז די מיה פון עזרא און נחמיה זאל אין גאנצען פערלארען ווערען, ער האט געזאגט מוסר און שרעקליך אויסגעמאלט די שטראף וואס וועט קומען אויף די זינדיגע יודען און דערביי האט ער אויך פאראויסגעזאגט אז גאר גיך וועט דער איבערשטער שיקען זיין שליח, וואס וועט ווייטער „אויסרייניגען און אויס־לייטערן" זיין פאלק. דער שליח האט טאקי לאנג ניט געלאזט אויף זיך ווארטען. קוים איז נחמיה געוואהר געווארען וואס אין יהודה געהט פאר, האט ער זיך

נאָך אַ מאָל אויסגעבעטען בײַ אַרטַחְשַׁסְתְּא און איז באַלד געפלויגען קיין ירושלים, זײַן ערשטע אַרבייט איז בעשטאַנען אין דעם וואָס ער האָט באַלד טוביה'ן אַרויסגעוואָרפען פונ'ם בית המקדש; מנשה'ן, וואָס האָט זיך ניט געוואָלט צו שיידען מיט זײַן ווייב נכבּסה סנבלט'ס טאָכטער, האָט ער אַרויסגעטריבען פונ'ם לאַנד און דאָס אײגענע האָט ער אויך געטהון מיט נאָך כהנים און לוים, וואָס האָבען זיך ניט געוואָלט פיהרען נאָך זײַן דרך. אין דער גאַנצער געגענד האָט ער מודיע געוועהן מען זאָל ווײַטער אָנהייבען געבען מעשר און אין וואָרט זײַנס איז געגוג געוועהן דאָס פאָלק זאָל פאַרגעסען די אַלטע רגזה און אונטערהאַלטען די דיענער פונ'ם בית המקדש. דערנאָך איז ער אַרויסגעפאָהרען איבער דער מדינה און האָט אַכטונג געגעבען אַז פרעמדע פעלקער זאָלען צו די יודען קיין שליטה ניט האָבען און אַז אומעדום זאָלען זיי זיך בענוצען מיט זייער אייגען לשון, וואָס איז שוין אין פיעל ערטער פאַרגעסען געוואָרען. דאָס אייגענע האָט ער אויך געטהון וועגען אָבהיטען דעם שבת און אַז ער האָט געזעהן אַז עס איז שווער אויסצופיהרען דאָס פאָלק זאָל ניט האַנדלען אין דעם טאָג, ווײַל עס איז שוין געוועהן אײַנגעפיהרט פון פריהר אַז סוחרים פון צור פלעגען אַרײַנברענגען קיין ירושלים זייערע סחורות און בעזאָנדערס פיש, און דער עולם פלעגט זיך וואַרפען צו קויפען מציאות, האָט ער געמאַכט איין מאָל פאַר אַלע מאָל אַז פרייטאָג פאַר נאַכט זאָל מען צושליסען די טויערן פון דער שטאָדט און קיין סוחרים ניט אַרײַנלאָזען.

אַזוי האָט נחמיה ניט געקוקט אויף קיין מיטעל אַבּי צו בעפעסטיגען דעם גלויבען. אַוודאי האָבען ניט אַלע געקאָנט באַשטעהן דאַרויף און עס האָבען אָנגעהויבען ווערען בסתר כּתות, וואָס האָבען זיך אַנדערש געפיהרט. ווי עס שיינט, האָט נחמיה געפיהלט אַז צו ליעב איהם טהיילען זיך אָב פיעל אונצופרידענע, עס האָבען איהם אַוודאי געהאַרט די בלעטער וואָס פאַלען אַראָב פונ'ם בוים, און דערפאַר האָט ער אויף דער עלטער אָנגעשריבען אַ בעזונדער בוך, אין וועלכען ער גיט זיך אַליין אָב דין וחשבון פון זײַנע בײדע נסיעות קיין יהודה און זאָגט מיט אַ פעסטען בטחון אַז „גאָט מעג איהם פאַררעכנען וואָס ער האָט געטהון פאַר זײַן פאָלק און זײַן הייליגען נאָהמען". דער בטחון האָט איהם אויך ניט אָבגענאַרט און דער זכר פון נחמיה און עזרא איז אויף עביג געבליבען צווישען די יודען.

דְרִיטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דִי סוֹפְרִים.

(420—332 פָאר קְרִיסְטוּס-גֶעבּוּרְט. 490—402 פַאר'ן חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

דִי וֶועלְט זָאגְט אַ וֶוארְטֶעל אַז דָאס עֶרְגְסְטֶע אִיז אַ גֶעמַאכְטֶע מְכַשֵׁפָה: דָאס הָאט זִיךְ אוֹיךְ בֶּעוִויזֶען מִיט דִי שֹׁמְרוֹנִים זַיי הָאבֶּען זִיךְ אַיינְגֶערֶעדְט אַז זַיי זֶענִין נָאר דִי אֶמֶת'ע יוּדֶען, אַז זַיי קוּמֶען אַרוֹיס פוּן דִי עֲשֶׂרֶת הַשְׁבָטִים אוּנ הָאטְשִׁי אִין לָשׁוֹן הָאט מֶען זַיי זֶעהְר לַייכְט גֶעקֶאנְט דֶערְקֶענֶען אַז דָאס אִיז אַ פֶּערְמִישְׁטֶעס פָאלְק, וָואס אִיז זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעלָאפֶען פוּן דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט אוּנ וַוייסְט אַלֵיין נִיט רֶעכְט פוּן וַואנֶען עֶס שְׁטַאמְט אַרוֹיס, פוּן דֶעסְט-וֶועגֶען אִיז בַּייא זַייא נָאר אַנְדֶערְשׁ נִיט גֶעבְּלִיבֶּען נָאר אַז זַייא זֶענֶען עֶנִיקְלֶעךְ פוּן יוֹסֵף אוּנ אֶפְרַיִם. אוּנ אַז זַיי הָאבֶּען אַ קוּק גֶעטְהוּן אַז דִיא יוּדֶען ווִילֶען פוּן זַיי נִיט ווִיסֶען, זֶענֶען זַיי גֶעוָוארֶען דַם-שׂוֹנְאִים דִי אֵייגֶענֶע, וָואס זַיי הָאבֶּען בִּיז אַהֶער צוּ זַיי אַזוֹי גֶעצוֹיגֶען אוּנ הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָא-סֶען אַיינְפִּיהְרֶען בַּיי זִיךְ דָאס אֵייגֶענֶע וָואס בַּיי דִי יוּדֶען אוּנ נִיט דַארְפֶען אָנְקוּמֶען צוּ קֵיינֶעם. אִין דֶער צַייט אִיז דֶער פֶּערְסִישֶׁער קֶענִיג אַרְטַחְשַׁסְתְּא גֶעשְׁטָארְבֶּען. אוּנ סַנְבַלַט הָאט זִיךְ גֶעקֶאנְט אַ בִּיסֶעל מֶעהְר צוּפִיהְרֶען דִי הָאנְד, הָאט עֶר זִיךְ בֶּעטְרַאכְט אַז עֶס אִיז דָא גֶענוּג לְוִיִם. וָואס נְחֶמְיָה הָאט זַיי גֶעלָאזְט זִיךְ אַזוֹי אַרוּמְדְרֶעהֶען, אַז פוּן זַיי קֶען עֶר הָאבֶּען וואוּילֶע דִיענֶער אִין אַ אֵייגֶענֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ, וֶוער שְׁמוּעֶסְט נָאךְ אַז דֶערְצוּ הָאט עֶר שׁוֹין גֶעהַאט אַ פַארְטִיגֶען כֹּהֵן גָדוֹל — זַיין אֵיידֶעם מְנַשֶׁה, אוּנ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אַז עֶר זָאל בּוֹיעֶן אַ נַייעֶם מִשְׁכָּן פַאר'ן פָאלְק פוּן שֹׁמְרוֹן. מֶען הָאט דָאךְ אָבֶּער בֶּעדַארְפְט נָאכְמַאכֶען דִי יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאט אַ הֵיילִיגֶען בַּארְג מוֹרִיָה, אוּנ סַנְבַלַט הָאט זִיךְ אוֹיךְ אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען אַ בַּארְג, דֶעם הַר גְרִזִים. ווַייל דָארְט הָאט גָאט גֶעבֶּענְשְׁט זַיינֶע קִינְדֶער

וואס וועלען אבהיטען זיין געזעצען, און נאר ניך איז טאקע ביי קיינעם פון
די שומרונים קיין ספק ניט געוועהן אז די אמת'ע תורה שטעהט נאר איין
ביי זיי. און אז צום הימעל קאנען גאר דורכדרייבען זייערע תפלות. זיי
האבען אנגעהויבען צו זיך ביסלעכווייס צושלעפען פיעל יודען, וואס מען
האט זיי צוגעזאגט קרח'ס עשירות, און א הויז דעם פלעגען צו זיי צושטעהן
די דאזיגע וואס האבען אין דערהיים עפעס אבגעארבייט ניט קיין שאנע
זאכען און האבען געמוזט אנטלויפען פון יהודה. אזוי איז געווארען א האלב-
יודישע סעקטע שומרונים און זייער הויפטשטאדט איז געוועהן שכם. עס
האט זיך אבער אנגעהויבען צווישען די יודען און די שומרונים נאך א גראבערע
שנאה ווי א מאהל אין די צייטען פון די ביידע יודישע מלוכות: די יודען
האבען חוזק געמאכט פון די שומרונים און האבען זיי גערופען „דאס פאר-
וואָרפענע פאלק פון שכם", און די שומרונים ווידער האבען זייער שמד-
שטיק אריינגעלעגט אין יראה און געשריגען אז די יודען האבען גאר
א פאלשע תורה און לעבען ניט נאך די ריינע יודישע געזעצע.

די יודען האבען זיך דערווייל געפיהרט נאך דעם אמת'ן זין פון דער
תורה און זי אבגעהיט ווי עזרא און נחמיה האבען אנגעזאגט. רחמנות און
יושר האבען געהערשט און זיך גערעכענט פאר די שאנסטע מעלות, ארימע
לייט האט מען ניט נאר ניט אונטערדריקט, נאר געגעבען הילף. און אלע
יודען זענען געוועהן גלייך פריי, ווייל קיין יודישע שקלאווען האט מען שוין
מעהר ניט געזעהן. דאס יאהר פון שמיטה האט מען אויך שטארק אב-
געהיט. א בית דין פון זיבציג געלערנטע און גרויסע לייט וואס איז געוועהן
געגרינדעט אויף דעם ארט ווי ביי משה רבינו די זיבציג זקנים און איז
געשטאנען אונטער דער השגחה פון איין עלטסטען, וואס מען האט איהם
גערופען „אב בית דין" האט זיך בעשעפטיגט מיט אלע משפטים וואס פלע-
גען פארקומען, און יעדען מארקטאג וואס פלעגט זיין מאנטאג און דאנערש-
טאג, האבען די דיינים זיך אבגעגעבען מיט לאדינישען און שלום-מאכען
צווישען די צדדים. די סופרים ווידער האבען אכטונג געגעבען אז די
תורה זאל מעהר בעקענט ווערען צווישען אלע קלאסען פונ'ם פאלק, און
דאריבער האבען זיי איינגעפיהרט אז מען זאל ניט נאר אלע שבת און יום
טוב אפענטליך פארלייענען א סדרה, נאר אפילו אין די מארקטאג, ווען עס
פלעגען זיך צונויפקומען יודען פון דארפער, זאל מען אויך לייענען א פרשה.
דאס האט געמוזט פיהרען דערצו אז מען זאל ענדערן די העבראיישע שריפט

אויף אזא ארט דער עולם זאל קאנען פארשטעהן וואס זיי הארען, ווייל ביז דעמעלט איז די תורה געוועהן אנגעשריעבען מיט אותיות פון א מין אלט לשון וואס נאר געצעהלטע מענשען האבען עס פערשטאנען. נאך מעהר האט מען עס געמוזט טהון צו ליעב די יודען, וואס האבען געוואוינט אין פערסיען: זיי איז דאס אלטע לשון הקודש גאר להלוטין פרעמד געוועהן. מען האט די תורה און אלע אנדערע הייליגע ביכער איבערגעשריבען מיט א נייא כתב, וואס מען האט עס גערופען „כתב אשורי". דיא שומרונים, וואס האבען אלדינג געטהון פארקעהרט, האבען געהאט א נייע געלעגענהייט צו שרייען אז די יודען מאכען זיך א פאלשע תורה און זענען געבליעבען ביי דער אלטער פארדרעהטער שריפט, וואס איינער פון טויזענד האט קוים געקאנט עטליכע ווערטער רעכט בייקומען.

אז די תורה איז בעקאנט געווארען דעם פאלק דורכ'ן בעשטאנדליכען לערנען, האבען טאקע די יודען אנגעהויבען געשמאק צו ריינקוקען אין די קליינע אותיות'לעך און באלד זענען געגרינדעט געווארען ישיבות, וואו די סופרים אדער חכמים, האבען געלערנט מיט פעהיגע יונגע לייט, וואס מען האט זיי גערופען תלמידי חכמים. זיי האבען זיך אבגעגעבען דערמיט, וואס זיי האבען געזוכט פירושים אויף דער תורה, כדי זיי זאלען קאנען אויסגלייכען די געזעצע פונ'ם גלויבען מיט די פעראנדערונגען פונם לעבען און פון דעם איז ארויס דער „מדרש". דעמעלט זענען ארויס תקנות פון דיא סופרים, וואס האבען געארבייט מיט אלע כוחות אז דער עיקר פון דער תורה, וואס האלט אויף דאס יודישקייט, זאל בלייבען פעסט, און האבען מיט זייערע תקנות „ארומגעצוימט די הויפט־געזעצע אז קיין שום היתר זאל זיך אהין ניט קאנען אריין האפען. זיי האבען פערשטארקט דאס הייליגקייט פון שבת און אנדערע ימים טובים מיט שאנע מנהגים, וואס זענען זיך געווארען א הרגל ביים פאלק און זענען שוין טאקע אזוי געבליעבען אויף דור דורות. זיי האבען געמאכט אז פון א גלאזעל וויין, וואס דער מענש דארף זיך א מאהל שטארקען דערמיט ווען ער בעפרייעט זיך פון דער ארבייט, זאל ווערען א עונג שבת און „קדוש" און „הבדלה" זאלען ווערען די גרענעץ וואס טהיילט אב דעם זיבענטען טאג פון רוה פון אלע איבריגע וואכענטאג. זיי האבען אויך איינגעפיהרט דעם „סדר" פון פסח און געזעהן אז ניט די ארבע כוסות מיט פעטע קניידלעך זאלען זיין דער עיקר, נאר מען זאל טאקע אין זין האבען די „הגדה". צוזאמענעהמען דיא בני בית. צוזאמענרופען געאבט,

אױנ דֶערְצֶאהלֶען אִין פְרֵיידֶען דִי צָרוֹת פוּן אַ מָאהל. זֵיי הָאט מֶען אוֹיךְ צוּ פֶערְבַּאנְקֶען װָאס אוֹיסֶער קָרְבָּנוֹת הָאט זִיךְ דָאס פָאלְק גֶעװוּאנְט צוּ דַאוְוֶנֶען דְרַיי מָאהל אִין טָאג. אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי תְּפִלּוֹת װָאס דִי יוּדֶען הָאבֶּען לְכַתְּחִילָה אַיינְגֶעפִיהְרְט אִין בָּבֶל. דָאס הוֹיפְּט-גֶעבֶּעט אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען אִין זֶעכְּס זַאכֶען: אַ דַאנְק דֶעם רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם װָאס עֶר הָאט דִי יוּדֶען אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען זֵיי זָאלֶען אִיהם דִיעֶנֶען; אַ לוֹיבּ דֶעם בַּאשֶׁאפֶער פַאר דֶעם װָאס עֶר בֶּעלֶעבְּט דִי נַאטוּר מִיט טוֹי אוּנ רֶעגֶען, אוּנ װֶעט אַ מָאהל דִי טוֹיטֶע נָאךְ אַ מָאהל שֶׁענְקֶען דָאס לֶעבֶּען; אַ שְׁבַח דֶער גְרוֹיסְקֵייט פוּן גָאט; אַ בַּקָשָׁה עֶס זָאלֶען אָנְגֶענוּמֶען װֶערֶען דִי קָרְבָּנוֹת אוּנ דִי תְּפִלּוֹת פוּן יֶעדֶען; אַ דַאנְק פַאר דֶעם װָאס גָאט שִׁיקְט צוּ יֶעדֶען זַיין בֶּעדַארְפֶענִיש אוּנ צוּלֶעצְט אַ גֶעבֶּעט עֶס זָאל שְׁטֶענְדִיג זַיין שָׁלוֹם. אוֹיסֶער דֶעם הָאבֶּען דִי סוֹפְרִים גֶעמַאכְט אַז אַלֶע שַׁבָּת אוּנ יוֹם טוֹב „זָאל מֶען אַ חוּץ דֶער פַּרְשָׁה עֶנְדִיגֶען דָאס לֵיינֶען מִיט אַ קַאפִּיטֶעל פוּן דִי נְבִיאִים אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶס גֶעהֵייסֶען „הַפְטוֹרָה". דָאס הָאבֶּען זֵיי גֶעטְהוּן אוֹיף צוּ לְהַכְעִיס דִי שׁוֹמְרוֹנִים, װָאס הָאבֶּען נָאר נִיט גֶעװָאלְט װִיסֶען פוּן דִי נְבִיאִים דֶערְפַאר װָאס זֵיי רֶעדֶען נָאר פוּן יְרוּשָׁלַיִם. יֶעדֶע הַפְטוֹרָה הָאט גֶעמוּזְט פַּאסֶען צוּ דֶעם טָאג װָאס מֶען הָאט זִי גֶעלֵייעֶנְט, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט מֶען גֶעמוּזְט אוֹיסְקְלוֹיבֶּען דֶערְצוּ נָאר דִי נְבִיאִים רִאשׁוֹנִים, דָאס הֵייסְט יְהוֹשֻׁעַ, שׁוֹפְטִים, שְׁמוּאֵל אוּנ מְלָכִים. אוּנ דִי נְבִיאִים אַחֲרוֹנִים, דָאס הֵייסְט יְשַׁעְיָה, יִרְמְיָה, יְחֶזְקֵאל אוּנ דִי צְװֶעלְף נְבִיאִים, װָאס מֶען רוּפְט זֵיי אַלֶע אִינְאֵיינֶעם תְּרֵי עָשָׂר, אוּנ הֵייסֶען מִיט דִי נָאהמֶען: הוֹשֵׁעַ, יוֹאֵל, עָמוֹס, עוֹבַדְיָה, יוֹנָה, מִיכָה, נָחוּם, חֲבַקוּק, צְפַנְיָה, חַגַּי, זְכַרְיָה אוּנ מַלְאָכִי. פוּן דֶעמָאלְט אָן הָאבֶּען זִיךְ דִי שְׁרִיפְטֶען פוּן דִי נְבִיאִים אָנְגֶעהוֹיבֶּען רֶעכְנֶען פַאר הֵיילִיגֶע אוּנ הָאבֶּען בַּאלְד נָאךְ דֶער תּוֹרָה פַארְנוּמֶען דֶעם עֶרְשְׁטֶען פְּלַאץ אִינ'ם גֵייסְטִיגֶען לֶעבֶּען פוּנ'ם פָאלְק.

אַזוֹי הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט דֶער יוּדִישֶׁער גָאטֶעסְדִיעֶנְסְט (עֲבוֹדָה) אִין דֶער צַייט פוּן דִי סוֹפְרִים, שְׁטִיל, צְחָן קוּנְצֶען, אוּנ יֶעדֶער הָאט זִיךְ גֶעקֶאנְט אִין דִי קוּרְצֶע תְּפִלּוֹת אוֹיסגִיסֶען זַיין הַארְץ פַאר גָאט. נָאר אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ הָאבֶּען דִי קָרְבָּנוֹת גֶעשְׁפִּיעֶלְט אֵיין הוֹיפְּט-רָאלֶע, אִין דִי קְלֵיינֶערֶע מְקוֹמוֹת אָבֶּער אִיז דָאס דַאוְוֶנֶען גֶעװָארֶען דֶער עִיקָר. דָאס נָאהֶענְטְקֵייט פוּן דִי יוּדֶען מִיט דִי פֶערְסֶער הָאט גֶעמוּזְט פִיהְרֶען דֶערְצוּ, װָאס פִיעל זַאכֶען פוּנ'ם פֶערְסִישֶׁען גְלוֹיבֶּען הָאבֶּען זִיךְ אַנְגֶעקְלֶעבְּט אוֹיךְ אִין דֶער יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה אוּנ װֶען זֵיי

האבען ניט געקאנט אבברייסען די יודען אין גאנצען פון זייער איינציגען גאט איז עס נאר דערפאר וואס זייער צוגעבונדענקייט צום הימלישען פאטער איז געוועהן צו שטארק אונ זיי האבען שוין בעצאהלט צו פיעל רבי-געלד פאר יעדען שריט וואס זיי האבען זיך געפרובט אוועקקעהרען פון איהם. אזוי האבען די יודען גענאשט ביי די פערסיער דאס גלויבען אין תחית המתים, וואס אין דער תורה ווערד ער נאר ניט דערמאנט; דער גלויבען איז ביי זיי אזוי שטארק געווארען אז די סופרים האבען איהם געמוזט אריינשטעלען אין די תפלות. דעמעלט זענען אויך ארויס א סך דינים וועגען די טמאים אונ ווי אזוי זיי קאנען ווייטער ריין ווערען – אונ דאס האט מען אויך גענומען ביי די פערסיער, ווייל אין דער תורה ווערד נאר עפעס גערעדט דערפון, אבער מיר געפינען דארט ניט אזוי פיעל געזעצע באריבער. פון די פערסער זענען אויך די יודען געוואהר געווארען אז דער רבונו של עולם האט א סך שליחים, גוטע אונ שלעכטע, אונ ביסלעכווייס האבען די שליחים בעקומען יודישע נאהמען אונ דער יוד האט זיך שוין געקאנט פארן שלאף ארומרינגלען מיט א גאנצער וואך פון טהייערע מלאכים: גבריאל, מיכאל, אוריאל אונ ציטערן אימת מות פאר'ן אשמדאי, סמאל אונ די איבריגע חברה שדים. דער גלויבען פון „שכר ועונש", אז עס איז דא „א יענער וועלט", וואו דער שלעכטער ווערד בעשטראפט אין גיהנם אונ דער גערעכטער בעלוינט אין גן עדן, איז אויך א פערסישער, נאר דאס איז טאקע דאס בעסטע, וואס די פערסער האבען געשאנקט די יודען, ווייל איבער שלעפען זיך דעם לאנגען לעבענסוועג איז שטאנדיג שווער געוועהן אהן א פעסטען בטחון אז עס איז דא עפעס פון „יענער זייט", אונ אז מיטן לעצטען הויך פון דער נשמה לאזט זיך נאך ניט אלדינג אויס. ניט אזוי וואוילע מתנה האבען אבער די פערסער געוואלט אנהענגען די יודען מיט זייער גלויבען אז עס זענען דא צוויי געטער וואס האלטען שטאנדיג מלחמה, דער גאט פון ליכטיגקייט (ארמוזם), אונ דער גאט פון פינסטערניש (אהרימאן); אזא מין גלויבען וואלט זיי לייכט געקאנט אראבפיהרען פון דער ריינער אמונה אין אחדות הבורא, אונ דאריבער האבען די סופרים געמוזט אין די תפלות אריינזעצען א שבח צו גאט „וואס מאכט דאס ליכט אונ שאפט דאס פינסטערניש".

צוויי הונדערט יאהר זענען אזוי אבגעלאפען אונ די יודען זענען זיך געזעסען רוהיג אויף זייערע ערטער אין פערסיען אונ אין יהודה אונ האבען

געאַרבייט פאַר זייער אייגענעם לעבען. נאָר אַז אין דער צייט פון די פּער־
סישע קאָניגע אַרטאַקסערקס דעם צווייטען אָדער מנעמאַן, אונ
אַרטאַקסערקס דעם דריטען, אָדער אָחוּס, איז געוואָרען אונרוהיג אין
לאַנד, ווייל די מצרים זענען אַרויסגעשפּרונגען אונ האָבען געוואָלט ווייטער
צוריק־שטעלען זייער מלוכה, איז די לאַגע פון דיא יודען אויך
טרויעריגער געוואָרען. גענומען האָט עס זיך דערפון וואָס די פּערסער זענען
פּליצום אָבגעטרעטען פון זייער ריינעם גלויבען אונ האָבען זיך געלאָזט פער־
פיהרען פונ'ם גאָטצענדיענסט; אַרטאַקסערקס דער דריטער האָט אומעדום גע־
הייסען שטעלען עבודה־זרות אונ דאָס איינענע געהייסען טהון אויך אין יהודה,
די יודען זענען דאַרויף ניט געשטאַנען אונ קיין גוטס. פערשטעהט זיך, איז
דערפון ניט אַרויס.

אין ירושלים האָבען דעמאָלט די יודען געמוזט אויסשטעהן גענוג צרות
פון איינעם פון די ערנסטע פּערסישע הויפּטלייט בּגוֹעס, וואָס האָט דער־
נאָך צוגענומען די מלוכה בּיי אַרטאַקסערקס אונ זיין משפּחה. בּגועס איז ניט
געוועהן קיין שטאַרקער נקי כפּים, אונ פאַר געלד האָט ער דעם איינענעם
פּאָטער געקאָנט פאַרקויפען; אַז דער כהן גדול יהוידע איז געשטאָרבען
אונ דער עלטערער זוהן יוחנן איז אַרויף אויף זיין אָרט, האָט זיך פער־
גלוסט זיין יונגערן בּרודער יהושע צו זיין אַ בּעלן אויף דער שטעלע. ער
האָט זיך געווענדט צו בּגועס מיט אַ שאָנער מתנה, אונ יענער האָט איהם
בּאַלד צוגעזאָגט אַז ער וועט ווערען כהן גדול. אַז יוחנן איז דערפון
געוואָהר געוואָרען האָט ער מיט יהושע'ן ניט געמאַכט קיין לאַנגע טענות: האָט
איהם דערהרגעט אין בּית המקדש. דאָס האָט בּגועס'ן שטאַרק פערדראָסען, נאָר
ער האָט זיך ניט אָנגענומען יהושע'ס קריוודע, ער האָט זיך נוקם געוועהן פאַר
זיין קעשענע אונ די יודען האָבען איהם געמוזט געבען גרידעס געלד, ווייל ער
האָט זיך געהייסען צאָהלען שטראָף פון יעדען קרבן וואָס מען האָט בּעדאַרפט
מקריב זיין אין בּית המקדש אונ דערפון איז געוואָרען אַ היבשע מטבע.

ועהר ניט פרעהליך איז געוואָרען די יודען אין דער לעצטער צייט, ווען
די פּערסער האָבען פערלאָרען זייער מאַכט. עס איז אָבער גאָר ווייניג זכרונות
איבּערגעבּליבען פון יענע יאָהרען אונ מיר געפינען כמעט גאָר ניט אין דער
געשיכטע וואָס איינער פון די לוים האָט דעמאָלט אָנגעשריבען אונטער דעם
נאָהמען חנאניק. נאָר ניך האָט זיך אַלדינג פעראַנדערט: עס איז אַרויס־
געשפּרונגען אַ נייע קראַפט וואָס האָט אַלדינג איינגעשלינגען מיט איהר פיזישע

אונ מאַראַלישע שטאַרקייט. די גריכען האָבען בעקומען אַ ממשלה כמעט איבער דער גאַנצער וועלט, זייער גייסט האָט געמאַכט איין איבערקערעניש אין אַלעמען אונ אויך די יודען האָבען זיך געמוזט לאָזען אַוועקטראָגען פון די חוואַליעס פון דעם רויִשענדען ים, וואָס איז אין דער געשיכטע בעקענט מיט דעם נאָהמען „מלכות מוקדון".

פירטעס קאַפּיטעל.

די יודען אונטער דער מלוכה פון מוקדון.

(332—175 פאָר קריסטוס געבורט. 245—402 פאַר'ן חרבן בית שני)

אַז אַלעכּסאַנדער דער גרויסער, דער מלך פון מוקדון האָט זיך צופיהרט די האַנד אין אַזיען אונ פערסיען האָט אויך פון איהם געהאַפּט אַ מפּלה, איז ער צוגעקומען קיין יהודה, אונ דאָ איז געשעהן אַ גרויס וואונדער: מען האָט געגלויבט אַז ער וועט מאַכען אַ תּל פון דעם קליינעם לאַנד. צום סוף האָט ער בעוויזען פיעל חסד די איינוואָהנער פון ירושלים אונ האָט זיך ביי די יודען אַזוי בעליעבט געמאַכט, אַז אַלע זכרים, וואָס זענען ביי זיי אין דעם יאָהר געבאָרען געוואָרען, האָבען זיי אַ נאָהמען געגעבען „אַלעכּסאַנדער". פאַר וואָס דאָס איז אַזוי געשעהן — דאַרויף זענען דאָ צוויי סברות: אַ טהייל זאָגען אַז אַלעכּסאַנדער איז דווקא געפעלען דאָס וואָס די יודען האָבען געוואָלט טריי בלייבען דער שבועה וואָס זיי האָבען געגעבען דער מלוכה פון פערסיען אונ האָבען זיך דער־פאַר צום אָנהייב ניט געוואָלט אונטערגעבען. אַנדערע דריגגען אַז דער כהן גדול ידוע, וואָס איז איהם אַקעגענגעגאַנגען צו בעגריסען, האָט געהאַט אַ שטאַרקע אָהנליכקייט מיט דער געשטאַלט וואָס ער האָט אַמאָל געזעהן אין חלום אונ

וואס האט איהם פארואויסגעזאגט אז ער וועט איינגעהמען די גאנצע וועלט. נאר ווי אזוי די זאך איז שוין דארטען געוועהן – איינס ווייסען מיר געוויס אז אלכסנדר האט איבערגעלאזט זעהר א גוטען איינדרוק אין יהודה, און אזוי ווי ער האט געוואלט זיין מאכט פארשפרייטען איבער גאנץ סיריען, האט ער געשטעלט זיין הויפטמאן אנדראמאכוס איבער דעם לאנד און האט איהם בעזעצט אין שמרון, כונקט אין מיטעלפונקט פון דער מדינה. די שמרונים זענען אבער גיך ארויסגעשפרונגען געגען אנדראמאכוס און האבען איהם פארברענט אין פייער. אלכסנדר האט זיך מיט זיי דערפאר גוט אבגערעכענט, ער האט זיי אנגעטהון גרויסע קשים און כדי צו ווייזען ווי ליעב ער האט די יודען האט ער זיי אבגענעבען עטליכע שטאדט פון שמרון, וואס האבען אמאל געקעהרט צו יהודה, און האט זיי אלע בעפרייעט פון מס אין דעם יאהר פון שמיטה.

קיין גליק געדויערט אבער ניט עביג און דעם יודענס – נאך ווענינער (י׳) אלכסנדר איז יונגערהייט געשטארבען, זיינע יורשים האבען זיך ניט געקאנט צוטהיילען מיט די לאנדער און עס זענען ארוים גרויסע מלחמות. אין מצרים האט דעמעלט געהערשט פטאלאמעאוס סאטער דער ערשטער, וואס מען האט איהם אויך גערופען לאגי, און אויף זיין חלק איז אנגעקומען יהודה. די איינוואהנער פון ירושלים האבען איהם מיט נוטען ניט געוואלט אריינלאזען, איז ער מיט געוואלד אהין אריין אים שבת. ווען די יודען האבען ניט געטארט נעהמען קיין כלי זיין אין די האנד און האט פיעל געפאנגענע פון זיי און פון די שמרונים אוועקגעפיהרט קיין מצרים. ווען די יודען וואלטען געקאנט שוין אזוי בלייבען אונטער דער מאכט פון פטאלאמעאוס, וואס איז געוועזען זעהר א גוטער מענש, וואלט זיי גאר ניט שלעכט געוועהן, נאר, צום אומגליק, האבען איהם זיינע שונאים ניט פארגינען אז ער זאל הערשען איבער יהודה און בעזאנדערס האט עס ניט געוואלט דערלאזען אנטיגונוס; איינער פון די שטארקסטע העלדען, וואס עס האט זיך איהם געגלוסט צו ווערען פונקט ווי אלכסנדר מוקדון א מושל איבער אלע לענדער. עס איז ארויס א גרויסע מלחמה ביי עזה צווישען פטאלאמעאוס און דמיטריוס, דעם זוהן פון אנטיגונוס. צום אנהייב האט דמיטריוס פערלארען און האט געמוזט מיט בושה אבטרעטען, נאר אז דער פאטער איז איהם געקומען צו הילף, האט שוין פטאלאמעאוס געמוזט אנטלויפען, דעם קאפ און אזוי ווי ער האט ניט געוואלט איבערלאזען דעם שונא בעפעסטיגטע שטאדט האט ער געהייסען צוברעכען אלע פעסטונגען פון עכו, יפו, עזה, שמרון און ירושלים. אוודאי האט דורך דעם יהודה געליטען

און אַזוֹי זֶענֶען אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען עֶטְלִיכֶע יָאהר בִּיז אַנְטִיגוֹנוּס אִיז נִיט גֶעפַאלֶען אִין אַ גְרוֹיסֶע מִלְחָמָה מִיט פְּטַאלַאמֶעאוּס. לִיזַאמַאכוּס, קַסַנְדֶר און סֶעלִיקוּס, וָואס הָאבֶּען אַלֶע פִיער גֶעמַאכְט יַד אַחַת און הָאבֶּען דֶערְנָאךְ צְווִישֶׁען זִיךְ צוּטְהֵיילְט דִי גַאנְצֶע מְלוּכָה פוּן מוּקְדוֹן. פְּטַאלַאמֶעאוּס הָאט בֶּעקוּמֶען מִצְרַיִם און אַלֶע נֶעבֶּענְלֶאנְדֶער און יְהוּדָה אִיז אַרוּנְטֶער אוּנְטֶער זַיין מַאכְט; סֶעלֶעיקוּס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען גַאנְץ אַזְיֶען און פֶּערְסְיֶען און דִי יוּדֶען פוּן פָּרָס און בָּבֶל זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען אוּנְטֶער זַיין מֶמְשָׁלָה. פוּן זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען רֶעכְנֶען אוֹיף וַוייטֶערֶע דוֹרוֹת צְווֵיי קֶאנִיגְלִיכֶע מִשְׁפָּחוֹת: דִיא פְּטַאלַאמֶעיִר און דִי סֶעלֶעיקֶעהֶען.

קוֹים הָאבֶּען זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט דִי בִּיטֶערֶע מִלְחָמוֹת אִיז דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען בֶּעסֶער. פְּטַאלַאמֶעאוּס הָאט זֵיי זֶעהר גוּט בֶּעהַאנְדֶעלְט. עֶר הָאט דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל אָנִיַאס דֶעם עֶרְשְׁטֶען גֶעשְׁטֶעלְט פַאר אַ רֹאשׁ אִיבֶּער דֶעם פָאלְק, וָואס הָאט גָאר בֶּעדַארְפְט צָאהלֶען מַס און הָאט גֶעהַאט אַלֶע רֶעכְטֶע. פִיעל יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען, וָואס אִיז גֶעגְרִינְדֶעט גֶעוָוארֶען פוּן אַלֶכְּסַנְדֶר מוּקְדוֹן, און פְּטַאלַאמֶעאוּס הָאט עֶס גֶעמַאכְט פַאר אַ הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט. און אוֹיךְ אִין אַנְדֶערֶע עֶרְטֶער, און אַזוֹי אִיז מִיט דֶער צַייט גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיסֶע יוּדִישֶׁע קְהִלָּה אִין מִצְרַיִם. דָאס אֵייגֶענֶע הָאט אוֹיךְ גֶעטְהוּן סֶעלֶעיקוּס און אַז עֶר הָאט אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אִין סִירְיֶען אַ נַייעֶ הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט אַנְטְיָאכְיֶען, הָאט עֶר אַהִין אִיבֶּערְגֶעפִיהרְט פִיעל יוּדֶען פוּן פָּרָס און בָּבֶל.

אִין דֶער צַייט וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ צוּשְׁפְּרֵייט צְווִישֶׁען דִי גְרֶעקֶען אִין פִיעל עֶרְטֶער פוּן מוּקְדוֹן, הָאבֶּען זִיךְ בִּיסְלֶעכְוַויִיס גְרֶעקֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעזֶעצֶען אוֹיךְ אִין יְהוּדָה און דִי גְרִיכִישֶׁע שְׁפְּרַאכֶע, ווִי אוֹיךְ גְרִיכִישֶׁע מִנְהָגִים, הָאבֶּען דָארְט בֶּעקוּמֶען אַ שְׁטַארְקֶע שְׁלִיטָה. אַוַדַאי אִיז דָאס יוּדֶעשְׁקֵייט דֶעמֶעלְט גֶעשְׁטַאנֶען נִיט אוֹיף קֵיין הוֹיכֶע מַדְרֵגָה, וַוייל דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן צוּוָוארְפֶען אִין נִיט קֵיין נָאהֶנְטֶע לֶאנְדֶער און צוּנוֹיפְקוּמֶען זִיךְ אָפְט אִיבֶּערְצוּרֶעדֶען ווִי אַזוֹי מֶען זָאל פֶערְשְׁטַארְקֶען דֶעם שְׁוַואכֶען בִּנְיָן פוּן דֶער אֱמוּנָה – אִיז קֵיין מֶעגְלִיכְקֵייט נִיט גֶעוֶועהן. וֶוער וֵייסְט צוּ וָואס פַאר אַ נִידְרִיגֶען מַצָּב דִי יוּדֶען וָואלְטֶען גֶעקוּמֶען, וֶוען אִין דֶער צַייט וָואלְט דִי כְּהוּנָּה נִיט אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ שִׁמְעוֹן, דֶעם זוּהן פוּן אָנִיַאס, וָואס מֶען הָאט אִיהם פַאר זַיינֶע מַעֲשִׂים טוֹבִים גֶערוּפֶען שִׁמְעוֹן הַצַּדִיק. עֶר הָאט נָאךְ אַ מָאל בֶּעפֶעסְטִיגְט יְרוּשָׁלַיִם, פַארְבֶּעסֶערְט דֶעם בֵּית הַמִקְדָּשׁ און פֶערְזָארְגְט דִי שְׁטָאדְט מִיט וַואסֶער וָואס עֶר הָאט אַרַיינ־

גֶעפִיהרְט דוּרְךְ אַ קַאנַאל אוּנְטֶער דֶער עֶרְד. עֶר הָאט אוֹיךְ גֶעזוּכְט צוּ פֶּערְ־
בְּרֵייטֶען אֶמֶת פְרוּמְקֵייט צְוִוישֶׁען פָאלְק אוּנ פוּן אִיהם זֶענִין גֶעבְּלִיבֶּען דִי הֵיילִיגֶע
וָוערְטֶער, וָואס זַיין תַּלְמִיד אַנְטִיגְנוֹס הָאט אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אִין „פִּרְקֵי אָבוֹת" אַז
„דֶער מֶענְשׁ דַארְף אָהן אַ שׁוּם נוּץ פַאר זִיךְ גֶעטְרַייא זַיין גָאט אוּנ אִיהם נִיט
דִיענֶען וִוי אַ קְנֶעכְט פַאר גֶעצָאלְטְס".

נָאךְ שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק'ס טוֹיט זֶענִין גֶעבְּלִיבֶּען צְוֵויי קִינְדֶער: אַ זוּהן אָנִיאַס,
וָואס הָאט אִין זִיךְ גָאר נִיט גֶעהַאט דִי מַעֲלוֹת פוּנ'ם פָאטֶער, אוּנ אַ טָאכְטֶער,
וָואס הָאט חַתוּנָה גֶעהַאט מִיט אֵיינֶעם וָואס הָאט אַרוֹיסגֶעשְׁטַאמְט פוּן דִי כֹּהֲנִים
טוֹבִיָּה. מִיט דֶער צַייט אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג צְוִוישֶׁען דִי קִינְדֶער פוּן
פְּטַאלַאמֶעאוּס אוּנ סֶעלֶעיקוּס, אוּנ סֶעלֶעיקוּס קַאלִינִיקוּס דֶער
צְוֵוייטֶער הָאט גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל צוּצוּנֶעהמֶען מִצְרַיִם אוּנ דִי סִירִישֶׁע
גֶעגֶענְדֶען. עֶר הָאט אִיבֶּערְגֶערֶעדְט דֶעם נַייעֶם כֹּהֵן גָדוֹל אָנִיאַס עֶר זָאל אוֹיפְ־
הֶערֶען צָאהלֶען מַס אוּנ דֶער מֶלֶךְ פוּן מִצְרַיִם פְּטַאלַאמֶעאוּס אֵייעֶרְגֶעטֶעס
דֶער דְרִיטֶער הָאט גֶעמוּזְט שִׁיקֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם אֵיינֶעם פוּן זַיינֶע הוֹיפְּטְלַייט
אַ תֶּנְיאָן אוּנ וָוארְנֶען דִי יוּדֶען אַז וִוי בַּאלְד זֵיי וֶועלִין נִיט אַרַיינְטְרָאגֶען
זֵייעֶרֶע נְתִינוֹת וֶועט עֶר דָאס לַאנְד צוּטְהֵיילֶען אַנְדֶערֶע פֶאלְקֶער. דֶער עוֹלָם הָאט
זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט עַקְשְׁנֶ'ן אוּנ הָאט גֶעבֶּעטֶען אָנִיאַסֶ'ן עֶר זָאל אַרַיינְטְרָאגֶען
דֶעם מַס. עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער אַיינְגֶעשְׁפַּארְט אוּנ הָאט קֵיינֶעם נִיט גֶעוָואלְט
הֶערֶען. דָא אִיז אַרוֹיסגֶעשְׁפְּרִינְגֶען יוֹסֵף, אַ זוּהן פוּן אָנִיאַס'ס שְׁוָואגֶער טוֹבִיָּה
אוּנ עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען אַיינְצוּרֶעדֶען דֶעם פֶעטֶער, עֶר זָאל אִיהם שִׁיקֶען
קַיין אַלֶכְּסַנְדְרִיָּען אִיבֶּערְרֶעדֶען מִיט דֶער מְלוּכָה וֶועגֶען דֶעם מַס אוּנ נִיט דֶערְ־
לָאזֶען דָאס לַאנְד זָאל וֶוערֶען אוּמְגְלִיקְלִיךְ. אַבִּי דֶער כֹּהֵן הָאט נָאר גֶעשָׁאקֶעלְט
מִיט'ן קָאפּ, הָאט יוֹסֵף שׁוֹין פֶערְזַאמֶעלְט אַרוּם זִיךְ דָאס גַאנְצֶע פָאלְק אוּנ אַלֶע
הָאבֶּען אִיהם מִיט פְרֵייד בֶּעגְרִיסְט אוּנ אוֹיפְגֶענוּמֶען פַאר אַ מַנְהִיג. יוֹסֵף הָאט
פֶערְשְׁטַאנֶען וִוי אַזוֹי צוּ דְרֶעהֶען דָאס רֶאדֶעל, עֶר הָאט גֶעמַאכְט זֶעהר וואהלֶע
סְעוּדוֹת פַאר אַתֶּנְיאָן וָואס אִיז מִיט אִיהם גֶעוָוארֶען גָאר אַ גוּטֶער בְּרוּדֶער אוּנ
אִיז אַוֶועקְגֶעפָאהרֶען מִיט דֶעם תְּנַאי אַז יוֹסֵף זָאל בַּאלְד אָנְקוּמֶען. יוֹסֵף הָאט
אָבֶּער אַלֵיין קַיין מִיטֶעל נִיט גֶעהַאט אוֹיף אַזַא נְסִיעָה, וָואס הָאט בְּעדַארְפְט נִיט
וֶוענִיג קָאסְטֶען, וַוייל אִין קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף הָאט עֶר נִיט גֶעטָארְט קוּמֶען וִוי
אַ קַבְּצָן, דָאס פָאלְק – וָואס הָאט זִיךְ נָאר בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט פֶעלְדאַרְבֵּייט, אִיז
אוֹיךְ גֶעוֶועהן אָרִים אוּנ הָאט קַיין אִיבֶּרִיגְס נִיט גֶעהַאט, דַארִיבֶּער הָאט זִיךְ

גֶעמוּזְט אָנְקוּמֶען צוּ דִי שֹׁמְרוֹנִים, וָואס זֶענֶען גֶעוֶועהן סוֹחֲרִים אוּנ הָאבֶּען שׁוֹן גֶעהַאט גֶעלְד אוֹיף צוּ לַייֶען.

דָאס פַארשְׁטֶעהט מֶען אַז מִיט גֶעבָּארְגְט גֶעלְד קָאן מֶען זִיךְ נִיט מַאכֶען קֵיין כְּרֵייטֶען בַּייטֶעל אוּנ מֶען מוּז, וִוי מֶען זָאגְט שְׁטְרֶעקֶען נָאךְ דִי דֶעקֶען. אַוַדַאי אִיז יוֹסֵף גֶעצְווּאוּנְגֶען גֶעוֶועהן צוּ לֶעבֶּען אִין הוֹיף אַ בִּיסֶעל אַיינְגֶע־הַאלְטֶען, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט מֶען אִיהם זֶעהְר פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיפְגֶענוּמֶען ווייל אַתְּגְיָאן, וָואס אִיז גֶעקוּמֶען פְרִיהֶר פוּן אִיהם. הָאט אִיהם נָאר שֶׁאן פָּאר־גֶעשְׁטֶעלְט אוּנ אַ חוּץ דֶעם הָאט עֶר פֶערשְׁטַאנֶען ווִי אַזוֹי זִיךְ צוּ פִיהרֶען אוּנ הָאט טַאקִי בַּיי אֵייעֶרגֶעטֶעס שְׁטַארְק נוֹשֵׂא חֵן גֶעוֶועהן. אִין דֶער צַייט הָאט מֶען אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען פַארדוּנְגֶען דֶעם מַס, דָאס הֵייסְט: מֶען הָאט אָבְּגֶעגֶעבֶּען דֶעם גַאנְצֶען מַס פוּנ'ם לַאנְד אִין אֵיין הַאנְד פַאר אַ גֶעוִויסֶער סוּמֶע אוּנ יֶענֶער הָאט זִיךְ שׁוֹן גֶעמָאנְט פַארדִיעֶנֶען וִוי פִיעל עֶר הָאט נָאר גֶעקָאנְט אַיינְמָאנֶען. בַּיי אַזַא מִסְחָר אִיז יֶעדֶער מִן הַסְתָּם אִינְטֶערֶעסִירְט צוּ גֶעבֶּען וֶוענִיגֶער אוּנ יוֹסֵף הָאט זִיךְ בֶּענוּצְט מִיט דֶער גֶעלֶעגֶענְהֵייט צוּ ווַייזֶען אַז עֶר אִיז גֶעטְרַייא דֶער מַלוּכָה אוּנ הָאט פָארְגֶעלֶעגְט פוּנְקְט צְווַיי מָאל מֶעהר פוּן אַנְדֶערֶע. אֵייעֶר־גֶעטֶעס אִיז עֶרְשְׁטוֹיְנְט גֶעוָוארֶען אַז עֶר הָאט דֶערְהֶארְט פוּן אַזַא מֶקַח אוּנ הָאט גֶעפְרֶעגְט בַּיי יוֹסֵף'ן וָואס פַאר אֵיין עָרוֹב עֶר קָאן צוּשְׁטֶעלֶען פַאר זִיךְ נָאר יוֹסֵף הָאט אִיהם קוּרְץ אוּנ שַׁארְף גֶעאֶנְטְוֶוערְט אַז פַאר אִיהם קָאנֶען עָרוֹב זַיין דִי גְרֶעסְטֶע צְווַיי מֶענְשֶׁען פוּנֶם לַאנְד: דֶער קָאנִיג אוּנ דִי קָאנִיגִין. דִי קְלוּגֶע רֵייד זֶענֶען אֵייעֶרְגֶעטֶעס'ן זֶעהר גֶעפֶאלֶען אוּנ עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען יוֹסֵף'ן פֶער־דִינְגֶען דֶעם מַס אוּנ אִיהם מִיטְגֶעגֶעבֶּען צְווַיי טוֹיזֶענְד סָאלְדַאטֶען, וָואס זָאלֶען אִיהם הֶעלְפֶען אַיינְמָאנֶען דָארְט וואו מֶען קָאן נִיט גֶעהן מִיט גוּטֶען. פוּן דֶעמֶעלְט אָן אִיז יוֹסֵף גֶעוָוארֶען כִּמְעַט אַ מוֹשֵׁל אִיבֶּער פַאלֶעסְטִינַא, עֶר הָאט גוּט אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אַז אַלֶע זָאלֶען פוּנְקְטְלִיךְ אַרַיינְטְרָאגֶען דִי נְתִינוֹת, וואו מֶען הָאט גֶע־דַארְפְט הָאט עֶר גֶעוִויזֶען זַיין מַאכְט. אוּנ אַז אִין אַ פָּאר שְׁטֶאדְט הָאבֶּען דִי בִּירְגֶען אִיהם נִיט גֶעוָואלְט הָארֶען, הָאט עֶר גָאר פִיעל נִיט גֶעטַאנֶ'ט אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען קָאפֶען דִי גְרֶעסְטֶע בַּעֲלֵי בָתִּים אוּנ זֵייעֶר פַארְמֶעגֶען אַוֶועקְגֶעגֶעבֶּען דֶער מְלוּכָה.

צְוַויי אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר אִיז יוֹסֵף גֶעוֶועהן דֶער מְמוּנֶה אִיבֶּער אַלֶע נְתִינוֹת פוּן סִירְיֶען אוּנ פֶענִיקְיֶען אוּנ הָאט גֶעהַאט אִי כָּבוֹד, אִי גֶעלְד. אַז אֵייעֶרְגֶעטֶעס אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאט דֶער נַייעֶר קָאנִיג פְּטַאלַאמֶעאוּס

פִּילָאפַּאטָאר דֶער פִירְטֶער גֶעהַאט דָאס וָועלְבֶּע צוּטְרוֹיעֶן צוּ יוֹסֵף'ן אוּנ עֶר הָאט וַוייטֶער אַיינְגֶעמַאנְט דֶעם מַס אוֹיף זַיין שְׁטַייגֶער; נִיט אוּמְזִיסְט אִיז דֶעמָעלְט אַרוּם אַ וָוארְטֶעל אִין סִירְיֶען אַז יוֹסֵף הָאט פוּן אַלֶע אָבְּגֶעשִׁינְדֶען דִי הוֹיט אוּנ נָאר דִי בֵּיינֶער אִיבֶּערְגֶעלָאזְט׳. עֶס הָאט זִיךְ אֲפִילוּ גֶעמַאכְט אוֹיף אַ קוּרְצֶע צַייט אַיין אִיבֶּערְשְׁלָאג: דֶעם קֶאנִיג אַנְטִיָאכוּס פוּן דֶער סֶעלֶעיקִידִישֶׁער מִשְׁפָּחָה הָאט זִיךְ פֶערְגְלוּסְט צוּצוּנֶעהמֶען סִירְיֶען, עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען אִיבֶּערְצוּקוֹיפֶען עֶטְלִיכֶע הוֹיפְּטְלַייט פוּן מִצְרַיִם אוּנ עֶר אִיז גָאר אָהן מִיה אַרַיין אִין לַאנְד. עֶר הָאט שׁוֹין אָנְגֶעשְׁפַּארְט אִין שׁוֹמְרוֹן נָאר אַיין יְהוּדָה אוּנ יְרוּשָׁלַיִם הָאבֶּען זִיךְ גֶעהַאלְטֶען. וַוייל דָארְט הָאט מֶען גֶעטְהוּן אַלְץ וָואס יוֹסֵף הָאט גֶעהֵייסֶען. דֶערְוַוייל הָאט זִיךְ פִּילַאפָּאטַאר אַרוּמְגֶעקוּקְט אוּנ אִיז צוּגֶעקוּמֶען מִיט זַייעֶר פִיעל חַיִל בִּיז נַפְיָא. דָארְט הָאט עֶר שְׁטַארְק צוּשְׁלָאגֶען אַנְטִיָאכוּס'ן וָואס הָאט שׁוֹין גֶעמוּזְט פַארְגֶעסֶען אִין סִירְיֶען. פוּן דֶעמָעלְט אָן אִיז יוֹסֵף גֶעוָוארֶען נָאךְ אַ גְרֶעסֶערֶער חָשׁוּב בַּיי פִּילָאפַּאטָאר'ן.

דָאס גְרוֹיסֶע עֲשִׁירוּת וָואס יוֹסֵף הָאט אִין דֶער צַייט עֶרְוָוארְבֶּען, דָאס פָארֶען אַלֶע מָאל קַיין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען אִין קֶאנִיגְלִיכֶען הוֹיף, דָאס בְּרֵייטֶע לֶעבֶּען אוֹיפ'ן גְרִיכִישֶׁען אַרְט, הָאט גֶעמוּזְט הָאבֶּען אַ וִוירְקוּנְג אוֹיף דֶעם לֶעבֶּען פוּן דִי יוּדֶען אִין יְהוּדָה אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס אִין יְרוּשָׁלַיִם. דֶער עוֹלָם הָאט זִיךְ שְׁטַארְק גֶעהַאפְּט צוּם טְרִינְקֶען, אוּנ דֶער וַויין שְׁלֶעפְּט צוּ זִיךְ צוּ אוֹיךְ אַנְדֶערֶע תַּאֲוֹת, אוּנ אַזוֹי הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען וִוי מַאלְכֶעס נָאכְטַאנְצֶען דִי מִצְרִים: אָנְשְׁטָאפֶּען דֶעם מָאגֶען מִיט דִי בֶּעסְטֶע מַאֲכָלִים, אַרוּמְרִינְגְלֶען זִיךְ מִיט דִיא שֶׁאנְסְטֶע פְרֶעמְדֶע פְרוֹיעֶן, וָואס פַארְשְׁטֶעהֶען וִוי זִיס צוּ מַאכֶען דָאס לֶעבֶּען לְפִי שָׁעָה אוּנ פַארְדְרֶעהֶען זִיךְ דִי קָאפּ מִיט מַשְׁקֶה אַז מֶען זָאל נִיט וִויסֶען וואו מֶען אִיז אִין דֶער וֶועלְט. גְרִיכִישֶׁע מִנְהָגִים הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶערְשֶׁען אִין יְהוּדָה. וֶוער שְׁמִיעֶסְט נָאךְ אַז יוֹסֵף הָאט פָארְגֶעלֶעגְט מֶען זָאל אַיינְפִיהְרֶען דֶעם מִנְהָג אַז וֶוען דֶער וַויין הֵייבְּט אָן שְׁפִּיעלֶען אִין דִי פֶּאסֶער זָאל מֶען צְוַויי טָאג הוּלֶיעֶן אוּנ טְרִינְקֶען. הָאט מֶען דֶעם מִנְהָג אוֹיפְגֶעהַאפְּט מִיט בֵּיידֶע הֶענְד אוּנ מֶען הָאט אֲפִילוּ גֶעשְׁכוּרְ'ט אַ אִיבְּרִיגֶען טָאג. יוֹסֵף הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט בֶּעגְנִיגְט נָאר מִיט טְרִינְקֶען אַלֵיין; חָאטְשֶׁי עֶר אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן אַ טַאטֶע פוּן זִיבֶּען קִינְדֶער׳ הָאט עֶר נִיט פַּיינְד גֶעהַאט פְרֶעמְדֶע נִיט־יוּדִישֶׁע פְרוֹיעֶן. אוּנ אַז עֶס אִיז אִיהם אַ מָאל אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען גֶעפָאלֶען אַ טֶאנְצֶערִין הָאט עֶר זִיךְ נִיט גֶעשֶׁעמְט צוּ בֶּעטֶען זַיין אַיינֶעגֶעם בְּרוּדֶער סָלִימִיוּס עֶר זָאל אִיהם בְּסֵתֶר בְּרֶענְגֶען דִיא גֶעלִיעבְּטֶע.

פוּן אַ זֵיינֶע זַאכֶען, פַארשְׁטֶעהט זִיךְ, קָאן קֵיין נוּטְס נִיט אַרוֹיסקוּמֶען. אֵיינֶע פוּן יוֹסֵף'ס גֶעלִיעבְּטֶע הָאט גֶעבָארֶען אַ זוּהן הוּרְקָנֶס, וָואס אִיז בַּיים פָאטֶער גֶעוֶועהן הָשֶׁכֶר פוּן אַלֶע פְרִיהֶערִיגֶע זִיבֶּען זִיהְן. דֶערפוּן אִיז אַרוֹיס אַ פַיינְדְשַׁאפְט צְווִישֶׁען דִי בְּרִידֶער אוּנ וֶוער שְׁמִיעסְט נָאךְ אַז בַּיי פִילָאפַאטָאר'ן אִיז אוֹיף דֶער אֶלְטֶער גֶעבָארֶען גֶעוָוארֶען אַ זוּהְן, פְּטַאלַאמֶעאוּס-עֶפִּיפַאנֶעס דֶער פִינְפְטֶער אוּנ יוֹסֵף הָאט אוֹיסגֶעקְלִיבֶען זַיין יוּנְגסְטֶען אוּנ גֶעלִיעבְּטֶען זוּהְן הוּרְקָנֶס אוּנ הָאט אִיהם אַוֶועקגֶעשִׁיקְט קֵיין אַלֶכְּסַנְדְרִיָען צוּ בֶּעגְרִיעסֶען דֶעם קֶענִיג, אִיז דִי שִׂנְאָה גֶעוָוארֶען נָאךְ גְרֶעסֶער. אִין קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף הָאט מֶען הוּרְקָנֶס'ן אוֹיפְגֶענוּמֶען מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד: עֶר הָאט מִיטגֶעבְּרַאכְט וֶועהר אַ שֶׁאנֶע מַתָּנָה, הוּנְדֶערְט שְׁקְלַאוֶוען פַאר'ן קֶענִיג אוּנ הוּנְדֶערְט שְׁקְלַאוִוינֶען פַאר דֶער קֶענִיגִין, אוּנ אַ הוּץ דֶעם אוֹיךְ אַ הִיבְּשֶׁע מַטְבֵּעַ. אַוַודַאי אִיז עֶר גֶעוֶועהן אַ וָואהלֶער גַאסְט אוּנ אִיז גִיךְ גֶעוָוארֶען אַ קָרוֹב לְמַלְכוּת. שְׁטָאלְץ אִיז עֶר גֶעקוּמֶען אַהֵיים, נָאר אַז עֶר הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ קוּק אַז דִי בְּרִידֶער ווִילֶען אִיהם פָּשׁוּט דָאס לֶעבֶּען נֶעהמֶען אוּנ דֶער פָאטֶער אִיז אוֹיךְ נִיט צוּפְרִיעדֶען, וַוייל עֶר הָאט צוּ פִיעל גֶעלְד אוֹיסגֶעבְּרַאכְט, אִיז עֶר צוּרִיק אַוֶועק קֵיין אַלֶכְּסַנְדְרִיָען.

אַזוֹי אִיז דֶעמֶעלְט צוּגֶעגַאנְגֶען אִין יְהוּדָה. בִּיסְלֶעכְוַויז הָאט זִיךְ דָאס פָאלְק גֶעוואוֹנְט מִיט'ן פְרֶעהלִיכֶען גְרִיכִישֶׁען לֶעבֶּען, אַרַיינגֶעלָאזְט זִיךְ אִין נַארִישֶׁע תַּאֲוֹת, אוּנ אַזוֹי וִוי אִין לַאנְד הָאבֶּען אַלֶע גֶעלֶעבְּט רוּהִיג אוּנ צוּפְרִיעדֶען, הָאט מֶען זִיךְ נִיט אוּמְגֶעקוּקְט וָואס דֶערפוּן קָאן אַרוֹיס. אִין יֶעדֶער צַייט פְלֶעגֶען זִיךְ אָבֶּער גֶעפִינֶען צְווִישֶׁען יוּדֶען מֶענְשֶׁען מִיט אַ הֵיילִיגֶען גַייסְט אוּנ מִיט אָפֶענֶע אוֹיגֶען צוּ זֶעהֶען וָואס וַוייטֶער וֶועט זִיךְ טְהוּן, זֵיי הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט קַאלְט בְּלוּטִיג בְּלַייבֶּען אוּנ הָאבֶּען גֶעמוּזְט גֶעבֶּען ווִינְקֶען אַז אַזוֹי טַארְף נִיט זַיין. מִיר זֶעהֶען אַז וֶוען דִי יוּדֶען הָאבֶּען פַארְגֶעוָואהרֶען דֶעם בִּטָחוֹן אִין גָאט. הָאט זִיךְ אַבְגֶעזוּכְט דֶער סֵפֶר „אִיּוֹב" וָואס בַּווייזְט אַז דֶעם זִינְדִיגֶען מֶענְשֶׁען אִיז שְׁוֶוער דֶעם אֵייבֶּערְשְׁטֶענְס דְרָכִים צוּ פַארְשְׁטֶעהן; וֶוען עֶס הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְקֶע רְדִיפוֹת וֶועגֶען דִי גֶעמִישְׁטֶע חַתּוּנוֹת פוּן יוּדֶען מִיט אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער, אִיז אַרוֹיס דִי מְגִלָּה „רוּת" וָואס דֶערְצֶעהלְט ווִי גוּט אוּנ פְרוּם עֶס אִיז גֶעוֶועהן דַוְקָא נִיט קֵיין יוּדִישֶׁע פְרוֹי; אוּנ אַזוֹי אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהן אִין דֶער צַייט פוּן יוֹסֵף'ן: פּוּנְקְט וֶוען דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט פַארְפִיהרֶען דוּרךְ זִינְדִיגֶע תַּאֲוֹת אוּנ הָאבֶּען לִיעב גֶעהַאט נָאר דִי פְרוֹיעֶן וָואס הָאבֶּען גֶעקָאנְט בְּעפְרִידִיגֶען זֵייעֶר לֵיידֶענְשַׁאפְט הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען דֶער „שִׁיר הַשִּׁירִים" וָואס מָאהלְט אָב מִיט דִי שֶׁאנְסְטֶע פַארְבֶּען דִי רֵיינֶע הֵיילִיגֶע אוּנְשׁוּלְדִיגֶע לִיעבֶּע, וָואס בְּרֶענְט אִין דֶעם גֶעטְרַייעֶן הַארְץ פוּן

שׁוּלַמִית, אוּנ וָואס שְׁטֶעלְט דִי פְּרָאסְטֶע שְׁאפֶּערִין מִיט אִיהר לִיעבֶּע אוֹיף דֶער הֶעכְסְטֶער מַדְרֵגָה.

נָאךְ יוֹסֵף'ס טוֹיט, הָאט דֶער קֶענִיג אִיבֶּערגֶעגֶעבֶּען זַיין שְׁטֶעלֶע הוּרְקָנס'ן. נָאר אַז עֶר אִיז צוּרִיקְגֶעקוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם הָאט עֶר דָארְט לַאנְג נִיט גֶעקָאנְט בְּלַייבֶּען אִיבֶּער דִי בְּרִידֶער, וָואס זֶענִין אִיהם גֶעוֶועהן שׂוֹנְאִים אוּנ דֶער כֹּהֵן גָדוֹל שִׁ מְ ע וֹ ן דֶער צְווייטֶער הָאט מִיט זֵיי גֶעהַאלְטֶען. עֶר אִיז בַּאלְד צוּרִיק־גֶעלָאפֶען קַיין אַלֶעכְּסַנְדְרִיעֶן אוּנ הָאט זִיךְ דָארְט גֶעוָואלְט קְלָאגֶען פַאר'ן קֶענִיג, נָאר אוֹיף זַיין אוּמְגְלִיק אִיז גְרָאד דֶעמֶעלְט פִילָאפַּאטֶער גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ אוֹיף מִצְרַיִם אַלֵיין אִיז גֶעקוּמֶען אַזַא צָרָה אַז מֶען הָאט אִיהם וֶועניג וָואס גֶעקָאנְט אִין זִין הָאבֶּען. אַ נְ טִ י וּ כ וּ ס, דֶער מֶלֶךְ פוּן דֶעם אֵייבֶּערשְׁטֶען טְהֵייל סִירְיֶען, אוּנ פִ י לִ י פּ, דֶער מֶלֶךְ פוּן מוּקְדוֹן, הָאבֶּען גֶעוָואלְט צוּנֶעהְמֶען מִצְרַיִם אוּנ אַלֶע נֶעבֶּען־לֶאנְדֶער אוּנ עֶס הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה. יוֹסֵף'ס קִינְדֶער, וָואס הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז בַּיי אֵיין אַנְדֶער מְלוּכָה וֶועלֶען זֵיי זִיךְ קָאנֶען אַרוֹיפ־הַאפֶּען אוֹיפ'ן בֶּאנְקֶעל, זֶענִין צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ אַנְטִיוּכוּס אוּנ הָאבֶּעז אִיהם גֶע־אֶפֶּענְט דִי טְהוֹיעֶרן פוּן יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ אַזוֹי אִיז נָאךְ הוּנְדֶערְט יָאהר וָואס יְהוּדָה אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן דִיא פְּטַאלַאמֶעאִיר, דִי מֶמְשָׁלָה אִיבֶּער דֶעם לַאנְד אִיבֶּערגֶעגַאנְגֶען צוּ דִי סֶ ע לֶ ע י קִ י דֶ ע ן.

רוּהִיג אָבְּלוֹיפֶען הָאט דָאס אָבֶּער נִיט גֶעקֶאנְט. מִצְרַיִם הָאט נִיט גֶעשְׁווִיגֶען אוּנ הָאט אַרוֹיסגֶעשִׁיקְט אֵיינֶעם פוּן דִי הוֹיפְּטלַייט פוּן אֶטָאלִיעֶן, סְקָ א פַּ א ס, מִיט גֶעדוּנְגֶען חַיִל אוּנ עֶס הָאט אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען גְלִיקֶען. דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאט עֶר אָבְּגֶענוּמֶען יְרוּשָׁלַיִם אוּנ שְׁטַארְק חָרוּב גֶעמַאכְט דִי שְׁטָאדְט מִיט'ן בֵּית הַמִקְדָשׁ. פִיעל פוּן דִי אַיינוֹוָאהנֶער זֶענִין זִיךְ צוּלָאפֶען אוּנ סְקָאפַּאס הָאט גֶעמוּזְט אִיבֶּערלָאזֶען אַ גַאנְצֶע מַחֲנֶה אִין דֶער פֶעסְטוּנְג אַ קְ רַ א, כְּדֵי עֶר זָאל הַאלְטֶען אִין דֶער מוֹרָא דִי וָואס זֶענִין גֶעבְּלִיבֶּען אִין יְרוּשָׁלַיִם. עֶס הָאט זִיךְ שׁוֹין אוֹיס־גֶעוִויזֶען אַז אִין יְהוּדָה וֶועט וַייטֶער הֶערְשֶׁען דֶער יוּנְגֶער קֶענִיג עֶ פִּ י פַּ א נֶ ע ס, נָאר אַנְטִיאָכוּס הָאט זִיךְ אָנְגֶעטְהוּן אַ כֹּחַ אוּנ הָאט גִיךְ צוּשְׁלָאגֶען סְקָאפַּאס'ן מִיט זַיין גַאנְץ חַיִל. עֶר אִיז נָאךְ אַמָאל אַרַיין קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ מִיט דֶער הִילְף פוּן דִי אַיינְוָואהנֶער הָאט עֶר בַּאלְד פֶערְטְרִיבֶּען דָאס חַיִל וָואס אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אִין אַקְרַא, אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען שֶׁענְקֶען דִי יוּדֶען דִי גְרֶעסְטֶע פְרֵייהֵייט, וָואס זֵיי הָאבֶּען נָאר גֶעוָואלְט, פַארְבֶּעסֶערן דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ, פַארֶעכְטֶען דִי צוּבְּרָאכֶענֶע מוֹיעֶרן, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אַז קֵיינֶער

פוּן דִי פְרֶעמְדֶע פֶּאלְקֶער זָאל נִיט הַאלְטֶען בַּיי זִיךְ אַ זַיינֶע חַיוֹת וָואס זֶענֶען בַּיי דִי יוּדֶען טָמֵא .

אַז אַנְטִיאָכוּס אִיז גֶעוָוארֶען בַּעַל הַבַּיִת אִיבֶּער סִירְיֶען אוּנ יְהוּדָה, הָאט עֶר גֶעהַאט וַוייטֶע אוֹיגֶען אוּנ אַז עֶר הָאט דֶערְשְׁמֶעקְט אַז פֶּערְהַאפֶּען מִצְרַיִם וָועט אִיהם נִיט גֶערָאטְהֶען , וַוייל דֶער רָאמִישֶׁער הֶעלְד הַאנִיבַּאל , וָואס הָאט דֶעמֶעלְט אַיינְגֶענוּמֶען קַרְתַּגָא שְׁטֶעלְט זִיךְ אִיהם אִין וֶועג , אִיז בַּייא אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אַז עֶר זָאל טַאקִי פוּן דִי רָאמֶער אַלֵיין אוֹיךְ מַאכֶען תֵּל אוּנ זָאל אָכְּנֶעהמֶען נַאנְץ קְלֵיין-אַזְיֶען אוּנ גְרִיכֶענְלַאנְד , צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר בֶּעזֶעצְט אִין עֶטְלִיכֶע קְלֵיין-אַזְיַאטִישֶׁע שְׁטֶאדְט, וְוִי עֶפֶעזוּס, סַארְדֶעס אוּנ פֶּערְגַאמוּס, צְוֵויי טוֹיזֶענְד יוּדִישֶׁע פַאמִילְיֶען פוּן בָּבֶל, לִידְיֶען אוּנ פְּרִיגְיֶען, וַוייל עֶר הָאט גֶעוואוּסְט אַז זֵיי זֶענֶען אִיהם גֶעטְרַייא אוּנ עֶר הָאט זִיךְ אוֹיף זֵיי גֶעוָועמֶען צוּ פֶערְלָאזֶען . דִי יוּדִישֶׁע קָאלָאנִיֶען וָואלְטֶען אִיהם גֶעוִויס גֶעקֶאנְט נוּטְצֶען וֶוען עֶר קְרִיכְט נִיט צוּ וַוייט אוּנ וִויל נִיט פַארְנֶעהמֶען אַ הַאלְבֶּע וֶועלְט; עֶר הָאט אָבֶּער זַאטְשֶׁעפֶּעט מִיט דִי רָאמֶער , אַ וַדַאי הָאט עֶר גֶעהַאט אַ מַפָּלָה אוּנ הָאט גֶעמוּזְט נָאךְ אָבְּגֶעבֶּען אַ סַךְ עֶרְטֶער , וָואס הָאבֶּען אִיהם שׁוֹין גֶעקֶעהרְט אִין גְרִיכֶענְלַאנְד , זֶעהר פִיעל שִׁיפֶען אוּנ אַ הוֹיז דֶעם הָאט עֶר זִיךְ גֶעמוּזְט מִתְחַיֵּב זַיין צוּ צָאהלֶען זֶעהר אַ גְרוֹיסֶען שְׁטְרָאף אוּנ פַאר אַ מַשְׁכָּן הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַוֶועק שִׁיקֶען קֵיין רוֹם זַיין צְווייטֶען זוּהן אַנְטִיאָכוּס-עֶפִּיפַאנֶעס . קֵיין מְזוּמָן גֶעלְד הָאט אָבֶּער אַנְטִיאָכוּס נִיט גֶעהַאט , הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרוֹיסְצוּ-טְרָאגֶען דִי אוֹצְרוֹת וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין דִי טֶעמְפֶּעל ; דָאס הָאט שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען דָאס פָאלְק אוּנ מֶען הָאט גִיךְ גֶעמַאכְט פוּן אִיהם אַיין עֶק . נָאךְ זַיין טוֹיט הָאט דֶער נַייעֶר קֶענִיג סֶעלֶעוּקוּס דֶער פִירְטֶער אוֹיךְ דָאס אַיינֶענֶע גֶעטְהוּן אוּנ אַזוֹי זֶענֶען דִי סֶעלֶעוּקִידֶען אִין גַאנְצֶען נִמְאַס גֶעוָוארֶען אִין לַאנְד .

דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִין דֶער צַייט אִיז אוֹיךְ נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי פְרֶעהלִיךְ, וַוייל זֵיי הָאבֶּען זִיךְ זֶעהר וֶוענִיג אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט דֶעם אִינְוֶוענִיגְסְטֶען לֶעבֶּען אוּנ הָאבֶּען נָאר גֶעזוּכְט צוּ זַיין גִיטֶע בְּרִידֶער מִיט פְרֶעמְדֶע פֶאלְקֶער . שׂוֹנְאִים הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאט גֶענוּג פוּן אַלֶע זַייטֶען : דִי פְּלִשְׁתִּים , אֲדוֹמִים אוּנ דִי שֹׁמְרוֹנִים הָאבֶּען נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט זֵיי אַרוֹיסְצוּוַוייזֶען דִי אַלְטֶע פַיינְדְשַׁאפְט . אַ וַדַאי הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעמוּזְט וַוארְפֶען צוּ דִי גְרִיכֶען אוּנ וֶוערֶען מִיט זֵיי נָאהֶנְט , הָאטְשֶׁי זֵיי הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעקוּקְט קְרוּם אוֹיף דִי יוּדֶען , וַוייל זֵיי זֶענֶען בֵּייז גֶעוֶועהן , דֶערְפַאר וָואס יוֹסֵף הָאט בַּיי זֵיי גֶערִיסֶען דֶעם מַס מִיט גֶעוַואלְד .

אַזוי הָאט זִיךְ דֶערמֶעלְט אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט אַ גַאנְץ גְרוֹיסֶע יוּדִישֶׁע כִּתָּה וָואס מֶען הָאט זִי גֶערוּפֶען הֶעלֶענִיסְטֶען, וַוייל זֵיי הָאבֶּען אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי גַאנְצֶע הַנְהָגָה פוּן דִי גְרִיכֶען, דִי אֵייגֶענֶע מִנְהָגִים, דִי אֵייגֶענֶע שְׁפְּרַאכֶע, אוּנ אִין דֶער כִּתָּה זֶענִין גֶעוֶועהן דִי גְרֶעסְטֶע אוּנ רַייכְסְטֶע יוּדֶען, יוֹסֵף'ס אַלֶע קִינְדֶער אוּנ עֶנִיקְלִיךְ, אַסַךְ לְוִיִם אוּנ אוֹיךְ דֶער כֹּהֵן גָדוֹל יְהוֹשֻׁעַ וָואס הָאט זִיךְ אַ גְרִי־כִישֶׁען נָאהמֶען גֶעגֶעבֶּען יַאזָאן. דִי הֶעלֶענִיסְטֶען, פַארְשְׁטֶעהט זִיךְ, הָאבֶּען שׁוֹין נִיט גֶעקֶאנְט אַזוֹי שְׁטַארְק אַכְטוּנְג גֶעבֶּען אוֹיפְ'ן יוּדֶעשְׁקֵייט אוּנ הָאבֶּען אָפְט גֶעמוּזְט טְהוּן אָפֶענְטְלִיךְ אַזֵיינֶע זַאכֶען וָואס מֶען טָאר נִיט. דִי פְרוּמֶע יוּדֶען הָאבֶּען דַארוֹיף גֶעקוּקְט מִיט הַארְץ־וֶועהטִיג אוּנ הָאבֶּען אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען שְׁטְרֶענְג אָבְּהִיטֶען אַלֶע פָארְעֶרוּנְגֶען פוּן דֶער אֱמוּנָה. נִיט אָבְּטְרֶעטֶען אֲפִילוּ אֵיין שְׁרִיט פוּן דֶעם גֶעזֶעץ, אוּנ אַזוֹי אִיז פוּן זֵיי אוֹיךְ גֶעוָוארֶען אַבֶּעזוּנְדֶער כִּתָּה „חֲסִידִים“, וָואס זֶענִין גֶעוֶועהן פוּנְקְט דֶער הֵיפֶּךְ פוּן דִי הֶעלֶענִיסְטֶען. דִי הוֹיפְּטְרָאלֶע צְווִישֶׁען דִי חֲסִידִים הָאבֶּען גֶעשְׁפִּיעלְט צְוֵויי גְרוֹיסֶע לַייט וָואס וֶוערִין דֶערְמָאנְט אִין „פִּרְקֵי אָבוֹת“: ר׳ יוֹסִי בֶּן יוֹעֶזֶר פוּן צְרֵדָה, וָואס הָאט שְׁטֶענְדִיג גֶע־בַּאטְהֶען נָאר לֶערְנֶען „זִיךְ וַואלְגֶערְן בַּיי דִי פִּיס פוּן חֲכָמִים אוּנ מִיט דָארְשְׁט טְרִינְקֶען זֵייעֶרֶע וֶוערְטֶער“ אוּנ ר׳ יוֹסִי בֶּן יוֹחָנָן פוּן יְרוּשָׁלַיִם, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען זִיךְ מֶעהר אָבְּגֶעבֶּען מִיט פְרוּמְקֵייט, אָפְּנִען טְהִיר אוּנ טוֹיעֶר פַאר אָרִימֶע אוּנ נִיט פִיעל הָאבֶּען צוּ טְהוּן מִיט וַוייבֶּער“. צְווִישֶׁען דִי צְוֵויי כִּתּוֹת אִיז גֶעשְׁטַאנֶען דָאס פָאלְק, וָואס הָאט קֵיין אֵייגֶענֶע פֶעסְטֶע אִיבֶּערְצֵייגוּנְגֶען נִיט גֶעהַאט אוּנ הָאט גֶעצוֹיגֶען אַהִין וואוּ דֶער ווִינְד הָאט גֶעבְּלָאזֶען.

דֶער פְרוּמֶער כֹּהֵן גָדוֹל אָנִיאַס דֶער דְרִיטֶער אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער גֶעגְנֶער פוּן דִי הֶעלֶענִיסְטֶען אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעהַאט אַסַךְ שׂוֹנְאִים צְווִישֶׁען זֵיי. אָפֶענְטְלִיךְ הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען זֵייעֶר שִׂנְאָה מֶעהר פוּן אַלֶע יוֹסֵף'ס קִינְדֶער אוּנ דְרַיי בְּרִידֶער פוּן דֶער פָארְנֶעהמְסְטֶער מִשְׁפָּחָה פוּנ'ם שֵׁבֶט בִּנְיָמִין: שִׁמְעוֹן, מֶענֶעלָאוּס אוּנ לִיזִימַאכוּס. יוֹסֵף'ס קִינְדֶער זֶענִין אִין כַּעַס גֶעוֶועהן אוֹיף דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט גֶעהַאלְטֶען מִיט זֵייעֶר יוּנְגְסְטֶען בְּרוּדֶער הוּרְקָנֵס, וָואס דֶער יוּנְגֶער קֶענִיג פְּטַאלַאמֶעאוּס־עֶפִּיפַאנֶעס הָאט אִיהם אִיבֶּער־גֶעגֶעבֶּען אַיינְצוּמָאנֶען מַס אִין דֶער גֶעגֶענְד פוּן חֶשְׁבּוֹן אוּנ מִדְבָּא פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן, אוּנ עֶר הָאט דוּרְךְ דֶעם אָנְגֶעקְלוֹיבֶּען אַגְרוֹיס עֲשִׁירוּת. הוּרְקָנוּס אִיז אַזוֹי בְּרַייךְ גֶעוָוארֶען אַז אַחוּץ דֶעם וָואס עֶר הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אַ טְהַייעֶרֶע פֶעסְטוּנְג הָאט עֶר אוֹיךְ גְרוֹיסֶע סוּמֶען גֶעלְד אַלֶע מָאל אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט אָנִיאַס'ן עֶר זָאל עֶס בֶּעהַאלְטֶען אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ. אַז אֵיינֶער פוּן דִי דְרַיי בְּרִידֶער,

שמעון וואס האט אויך געדיענט צווישען די לוים, איז געווארען צו א גרויסער עזות-פנים, און דער כהן גדול האט איהם און נאך עטליכע חברה-לייט געמוזט ארויסטרייבען פון ירושלים. האט שמעון געמסרט אניאס'ן פאר דעם הויפטמאן אפאלאניוס אז אין בית המקדש געפינט זיך פרעמד געלד, וואס מען מעג עס צונעהמען פאר דער מלוכה. אפאלאניוס האט באלד דערפון צו וויסען געגעבען דעם קאניג און אזוי ווי ער איז טאקי געוועהן א שטארקער נצרך, ווייל ער האט נאך געמוזט צאהלען די ראמער דעם שטראף פאר'ן פאטער, האט ער שוין געהייסען איינעם פון זיינע לייט העליאדאר' פאהרען קיין ירושלים און חאפען דעם אוצר מיט ביידע הענד. אניאס האט זיך אפילו א קעגענגעשטעלט. דאס פאלק איז אויך געווארען שטארק אויפגע-בראכט וואס א גאטצענדיענער וויל אריינגעהן אין יודישען היילינגטהום; העליאדאר האט אבער ניט געוואלט הערען און וואט טאקי אויפ'ן פלאץ בע-קומען זיין ענש: קוים, דערצעהלט מען, האט ער נאר איין פוס געשטעלט אין בית המקדש, איז איהם באלד א קעגענגעקומען א מלאך אויף א ווייס פערד און האט איהם געטיידט.

שמעון האט זיך אבער דער מיט ניט בערוהיגט אין האט פשוט געדונגען מארדער מען זאל הרג'ענ'ען דעם כהן גדול, אז אניאס האט געזעהן אז ער איז מיט'ן לעבען ניט זיכער האט ער זיך ענטשלאסען אוועק צו פאהרען קיין אנטיאכיען צום קאניג און איהם בעקיינט מאכען וואס עס געהט פאר צווישען די צוויי יודישע כתות. די כהונה האט ער איבערגעגעבען זיין ברודער יאזאן, את דא האט זיך ערשט אנגעהויבען א וועלט פאר די העלעניסטען, ווייל קוים האבען זיי שוין געהאט א כהן גדול אויך פון זייערע לייט האבען זיי זיך שוין אויפגעהערט שאמען און האבען זיך צופיהרט די האנד גאר אויף איין אנדער אופן. אין דער צייט האבען זיך אפילו אנגעהויבען שטארקער הערען די ווארטער פון יהושע סירה, וואס האט זיך מיה געגעבען דורך משלים אויסצובעסערן דעם מעמד פון זיינע ברידער; די אונצופרידענהייט צווישען די כתות איז אבער אויך געווארען שטארקער. קיינער האט זיך ניט געוואלט קיין מוסר געהמען. פון אמת'ן שלום האט מען גאר ניט געקאנט רעדען און אזוי ווי עמיצער יאגט אין האלז און אקען, אזוי האבען זיך די יודען געיאגט צום אומגליק.

פינפטעס קאפיטעל.

דאס העללעניזירען מיט געוואלד אין דער צייט פון אנטיאכוס עפיפאנעס.

(175—268 פאר קריסטוס געבורט. 238—245 פאר'ן חרבן בית שני)

צוויישען אלע שלעק, וואס יודען האבען שוין איבערגעהאט אויף זיך, קאן מען מיט רעכט אבגעבען איינס פון די ערשטע ארטער אנטיוכוס עפי־פאנעס. דעם בן מלך וואס דער פאטער האט איהם אוועקגעשיקט קיין רום, ער זאל דארט בלייבען פאר א משכון ביז ער וועט בעצאהלען דעם שטראף פון דער פערלארענער מלחמה מיט די ראמער, אנטיוכוס איז געוועהן א מענש גאר אהן א כאראקטער, קיין גאט אין הארצען האט ער ניט געהאט, געצויגען האט איהם מעהר צום שלעכטען אונ אין די צוועלף יאהר וואס ער האט פערבראכט אין דער גרויסער וועלט־שטאדט האט ער זיך ניט געוואלט צוקוקען צו די מעלות פון מענשען אונ האט זיך נאר אבגעלערנט די חסרונות. ניט אומזיסט האט מען פערביטען זיין נאהמען פון עפיפאנעס (דער ליכטיגער) אויף עפי־מאנעס דער משוגע'נער). ער איז אבער געוועהן משוגע נאר פאר אנדערע אונ ניט פאר זיך: נאך אין רום האט ער אזוי געדרעהט אז זיין ברודער, דער נייער קאניג סעלעוקוס פילאפאטער איז מרוצה געווארען צו שיקען זיין זוהן דמיטריוס אויף זיין ארט, אונ אז אנטיוכוס האט נאר איין פרייען פוס געשטעלט איז שוין אויסגעוואקסען א הויפטמאן העליאדאר, וואס האט אויף זיין וויגק געהרג'עט דעם קאניג. האטשי די מלוכה וואלט בעדארפט אייגענטליך איבערגעהן צו דמיטריוס'ן, נאר אנטיוכוס האט באלד בעקומען צדדים, איימענס דעם קאניג פון פערגאמוס אונ זיין ברודער אטאלוס, אונ מען האט איהם פערהאלטען צו ווערען מלך. די ראמער האבען אויך צוגעשאקעלט מיט'ן קאפ, ווייל זיי האבען טאקי געוואלט דאס לאנד זאל ווערען שוואכ־ר

און גֶעוואוּסְט הָאבֶּען זֵיי גוּט אַז אַנְטִיוכוֹס'ס מְלוּכָה וֶועט צוּ קֵיין גוּטְס נִיט פִירֶען.

פאַר דִי הֶעלֶענִיסְטֶען אִיז אַנְטִיוכוֹס גֶעוֶועהן וִוי גֶעוואוּנְשֶען: זֵיי הָאבֶּען בַּאלְד גֶעזֶעהן אַז דוּרְךְ אִיהם וֶועלֶען זֵיי קֶאנֶען אַלֶע זֵייעֶרֶע בֶּאזֶע מַחֲשָׁבוֹת אוֹיסְ־פִירֶען. דָאס עֶרְשְׁטֶע הָאט מֶען תֵּיכֶף גֶעגֶעבֶּען אַנְטִיוכוֹסֶן צוּ פַארְשְׁטֶעהן אַז אִיהם טוֹיג נָאר נִיט וָואס נָאהִינְט פוּן הֶזְבּוֹן זִיצְט הוֹרְקְנוּס און גֶעהמְט צוּנוֹיף מַס פַאר'ן קֶאנִיג פוּן מִצְרַיִם: אַנְטִיוכוֹס הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען וָואס עֶר הָאט צוּ טְהוּן און נָאר אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט זִיךְ הוֹרְקְנֶס גֶעמוּזְט דָאס לֶעבֶּען גֶעהמֶען און זַיין גַאנְץ רַייכְקֵייט אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ אַנְטִיוכוֹסֶן. אַז עֶס אִיז אַזוֹי דִי הֶעלֶענִיסְטֶען גֶערָאטהֶען צוּ מַאכֶען אֵיין עֶק מִיט אֵיינֶעם פוּן זֵייעֶרֶע גְרֶאסְטֶע שׂוֹנְאִים, הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען וִוי אַזוֹי צוּ פַּטֶר'ן דֶעם אַנְדֶערֶען שׂוֹנֵא, דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל חוֹנְיַאס, וָואס אִיז אַוֶועקְגֶעפָאהרֶען צוּם קֶאנִיגְלִיכֶען הוֹיף זוּכֶען גֶערֶעכְטִיגְקֵייט. זַיין בְּרוּדֶער יַאזָאן, וָואס עֶר הָאט אִיהם דֶערְוַוייל אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אוֹיף זַיין אָרְט, הָאט גֶעשִׁיקְט בְּסֵתֶר צוּ אַנְטִיוכוֹסֶ'ן מֶען זָאל אָנְרֶעדֶען אוֹיף חוֹנְיַאס'ן אַז עֶר הַאלְט מֶעהר מִיט דִי פְּטַאלָאמֶעיר און מֶען זָאל אִיהם צוּזָאגֶען אַ גְרוֹיסֶע סוּמֶע גֶעלְד דֶערְפַאר וָואס עֶר וֶועט דִי כְּהוּנָּה אִיבֶּערְגֶעבֶּען יַאזָאן. אוֹיף גֶעלְד אִיז אַנְטִיוכוֹס גֶעוֶועהן דֶער עֶרְשְׁטֶער בַּעַלְן... מֶען הָאט מִיט אִיהם פִיעל נִיט בֶּעדַארְפְט אַרְבֵּייטֶען און יַאזָאן אִיז גֶעוָוארֶען כֹּהֵן גָדוֹל. דֶערְנָאךְ הָאבֶּען דִי הֶעלֶענִיסְטֶען אוֹיסְגֶעבֶּעטֶען אַ הֶסֶד בַּיי אַנְטִיוכוֹס'ן אַז דִי יוּדֶען, וָואס וֶועלֶען קֶאנֶען אַרוֹיסְטְרֶעטֶען אִין דִי אֶפֶענְטְלִיכֶע שְׁפִּיעלֶען וָואס דִי גְרִיכֶען פְלֶעגֶען זִיךְ מִיט זֵיי אָפְּגֶעבֶּען און זֶענֶען בֶּעשְׁטַאנֶען אִין שְׁפְּרִינְגֶען, לוֹיפֶען, בָּארֶען זִיךְ, שְׁלָאגֶען זִיךְ מִיט קוּלַאקֶעס, זָאלֶען זִיךְ רֶעכְנֶען צְווִישֶען דִיא עֶדֶעל־לַייט פוּן דֶער מְדִינָה. דֶער נַייעֶר כֹּהֵן הָאט טַאקֶע דִי גַאנְצֶע קְדוּשָׁה אַרַיינְגֶעלֶעגְט אִין דִי שְׁפִּיעלֶען, עֶר הָאט גֶעמַאכְט בֶּעזוּנְדֶערֶע שׁוּלֶען מֶען זָאל לֶערְנֶען דֶעם עוֹלָם דִיא גְרוֹיסֶע חָכְמוֹת, און אַזוֹי וִוי מִיט אַ רֶעכְטֶען קְלַאפּ הָאט מֶען זִיךְ גֶעקָאנְט בַּאלְד אַיינְקוֹיפֶען אִין יִחוּס, הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדִישֶׁע קִינְדֶער גֶעכַאפְּט צוּ דִי קוּנְצֶען גָאר מִיט אֵיין אַנְדֶער חֵשֶׁק. בּוּשָׁה הָאבֶּען דִי יוּדֶען אַוֶועקְגֶעלֶעגְט אִין אַ זַייט, נַאקֶעט פְלֶעגֶען זֵיי אַרוֹיסְ־גֶעהן אוֹיפ'ן פְּלַאץ וואו דִי שְׁפִּיעלֶען פְלֶעגֶען פָארְקוּמֶען וַוייל אַזוֹי אִיז דֶער מִנְהָג גֶעוֶועהן, און עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דֶערְצוּ אַז פִיעל יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט מֶען זָאל זֵיי דֶערְקֶענֶען, הָאבֶּען זִיךְ אֲפִילוּ גֶעלָאזְט מַאכֶען גֶע־

פְּ הַרְלִיכֶע אַפֶּעַראַציָעס , צַבִי מֶען זָאל מַיינֶען אַז זַייא זֶענֶען גֶעבָּאהרֶענֶע גְרִיכֶען .

מִיט שְׁרֶעק הָאבֶּען דִי פְרוּמֶע גֶעקוּקְט אוֹיף דֶעם וָואס דָא גֶעהט פָּאר אוּנ הָאבֶּען גָאר נִיט גֶעקֶאנְט טְהוּן ; זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אִין וֶוענִיגְבְּטֶענְס גֶע־טְרֶאסְט דֶערְמִיט וָואס נִיט אַלֶע יוּדֶען הָאבֶּען נָאךְ פֶערְגֶעסֶען אִין גַאנְצֶען זַייעֶר גָאט , אוּנ דָאס הָאבֶּען זֵיי גֶעקֶאנְט אַרוֹיסזֶעהן דֶערְפוּן , וָואס אֲפִילוּ צְווִישֶׁען דִי הֶעלֶענִיסְטֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ סַךְ אוּנְצוּפְרִיעדֶענֶע וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען אַז יַאזָאן זָאל שִׁיקֶען מַתָּנוֹת פַאר דֶעם גְרִיכִי־שֶׁען גָאט הֶערַאקְלֶעס . אוּנ דִי שְׁלִיחִים וָואס עֶר הָאט גֶעשִׁיקְט צוּ לִיעבּ דֶעם גְרוֹיסֶען גְרִיכִישֶׁען יוֹם טוֹב הָאבֶּען בְּפֵירוּשׁ אוֹיסגֶענוּמֶען אַ תְּנַאי אַז דָאס גֶעלְד פוּן דִי מַתָּנוֹת מֶאגֶען זֵיי בֶּענוּטְצֶען אוֹיף אַיין אַנְדֶער צְדָקָה . צוּם אוּנְ־גְלִיק אִיז אָבֶּער דִי צָאהל פוּן דִי פַייעֶרִיגֶע הֶעלֶענִיסְטֶען מִיט יֶעדֶען טָאג גְרֶעסֶער גֶעוָוארֶען אוּנ גָאר גִיךְ זֶענֶען שׁוֹין אַרוֹיסגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אַזוֹינֶע , וָואס יַאזָאן'ס יוּדִישְׁקֵייט הָאט זֵיי שׁוֹין אוֹיךְ נִיט גֶעטוֹיגְט , אוּנ זֵיי הָאבֶּען בֶּעשְׁלָא־סֶען אוֹיסְצוּקְלוֹיבֶּען נָאךְ אַ בֶּעסֶערְן כֹּהֵן . יַאזָאן פְלֶעגְט שִׁיקֶען אַלֶע נְתִינוֹת דוּרְךְ מֶענֶעלוֹיס , דֶעם צְווַייטֶען בְּרוּדֶער פוּן שִׁמְעוֹן וָואס הָאט גֶעמַסֶרְת אָנִיַאס'ן , אוּנ אַז מֶענֶעלוֹיס הָאט גֶעזֶעהֶען ווִי טְהַייעֶר דִיא מַטְבֵּעַ אִיז בַּיי אַנְטִיוֹכוֹס'ן , אוּנ דֶערְצוּ הָאט עֶר נָאךְ אָבְּגֶערֶעט מִיט זַיין חֶבְרָה מֶען זָאל שְׁרַייעֶן אִין אֵיין קוֹל אַז מֶען וִויל נָאר אִיהם , הָאט עֶר אִיהם צוּגֶעזָאגְט אַיין מָנָה יָפָה אַבִּי עֶר זָאל אִיהם מַאכֶען פַאר כֹּהֵן גָדוֹל . עֶר הָאט עֶס בַּיי אַנְטִיוֹכוֹס'ן בַּאלְד גֶעפוּעֶלְט אוּנ עֶר אִיז צוּרִיקגֶעקוּמֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם מִיט אַיין הוֹיפְּטְמַאן קַאסְטְרַאטֶעס אוּנ אַ סַךְ חַיִל , וָואס זָאלֶען אִיהם הֶעלְפֶען אַיינְ־מָאנֶען דָאס גֶעלְד וָואס עֶר הָאט צוּגֶעזָאגְט אַנְטִיוֹכוֹס'ן . יַאזָאן הָאט גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען .

פַאר דֶעם נַייעֶם כֹּהֵן הָאט זִיךְ עֶרְשְׁט אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי רֶעכְטֶע אוּנְצוּ־פְרִיעדֶענְהֵייט . אַ מְהֵייל הָאבֶּען נָאךְ גֶעהַאלְטֶען מִיט יַאזָאן , אַ מְהֵייל זֶענֶען גֶעוֶועהן בְּרוֹגֶז דַארוֹיף וָואס אֵיינֶער פוּנ'ם שֵׁבֶט בִּנְיָמִין הָאט מִיט גֶעוַואלְד אַריינְגֶעהַאפְּט דִי כְּהוּנָה אוּנ כִּמְעַט אַלֶע זֶענֶען אִין כַּעַס גֶעוָוארֶען וָואס עֶר בַּייסְט אַזוֹי פוּן טוֹידְט אוּנ פוּן לֶעבֶּעדִיג אוּנ בֶּענוּצְט זִיךְ נָאךְ מִיט דֶער הִילְף פוּן חַיִל . דֶערְצוּ הָאט עֶר נָאךְ נִיט גֶעקֶאנְט הַאלְטֶען וָוארְט אוּנ הָאט אִין קֶאנִיגְלִיכֶען הוֹיף נִיט צוּגֶעשְׁטֶעלְט דִי סוּמֶע וָואס עֶר הָאט צוּגֶעזָאגְט אִיז אוֹיף אִיהם אַנְטִיוֹכוֹס אוֹיךְ בֶּאז גֶעוָוארֶען . אַז מֶענֶעלוֹס הָאט בֶּעדַארְפְט

פָאהרֶען זִיךְ פַארְעֶנְפֶּערן אוּנ הָאט אִיבֶּערגֶעלָאזְט אוֹיף זַיין בְּרוּדֶער לִיזִימַאכוּס,
הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דֶער בֶּעסְטֶער תִּירוּץ וֶועט זַיין אַ מְזוּמָן שְׁטִיקֶעל,
אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעלֶעדִיגְט דִיא קַאסֶע פוּנ'ם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. דֶערְפוּן אִיז אָבֶּער
בַּאלְד גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען דֶער גֶעוֶועזֶענֶער כֹּהֵן גָּדוֹל אָנִיַאס, וָואס אִיז נָאךְ
אַלְץ גֶעזֶעסֶען אִין אַנְטִיוֹכְיֶען, אוּנ הָאט גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל מֶענֶעלַאוּס'ן בֶּע-
שְׁטְרָאפֶען פַאר אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶער עֲבֵירָה וִויא אָנְרִיהרֶען הֵיילִיג גֶעלְד. נָאר
מֶענֶעלוֹיס הָאט אָפְּגֶעשְׁמוּעסְט מִיט דֶעם שֵׁנִי לְמַלְכוּת אַ נְ דְ רָ א נִ י ק וּ ס עֶר
זָאל זֶעהן אַיין עֶק מַאכֶען מִיט דֶעם אַלְטֶען כֹּהֵן, אוּנ עֶר הָאט אִיהם טַאקֶע
אַרוֹיסְגֶענַארְט פוּן דֶעם אָרְט, וואוּ עֶר אִיז גֶעוֶועהן בֶּעהַאלְטֶען, אוּנ הָאט
אִיהם דֶערְהַרְגֶעט. דֶער טוֹיט פוּן דֶעם פְרוּמֶען אָנִיַאס הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַזַא
רַעַשׁ אֲפִילוּ בַּיי דִי גְרִיכֶען אוּנ סִירְיֶער אַז אַנְטִיוֹכוּס הָאט גֶעמוּזְט בֶּעשְׁטְרָא-
פֶען דֶעם רוֹצֵחַ אַנְדְרָאנִיקוּס.

מֶענֶעלוֹיס הָאט אָבֶּער גוּט גֶעקֶאנְט אַנְטִיוֹכוּס'ן אוּנ הָאט גֶעוואוּסְט אַז
זַיין גַאנְצֶען רוֹגֶז קָאן מֶען פַארְאֶנְטְפֶערְן מִיט גֶעלְד, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר
בֶּעפוֹילֶען זַיין בְּרוּדֶער לִיזִימַאכוּס עֶר זָאל אִיהם טַאקֶע וַוייטֶער שִׁיקֶען דִי
גַאנְצֶע הַכְנָסָה פוּנ'ם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. דָאס הָאט שׁוֹין אָבֶּער קֵיין סוֹד נִיט גֶע-
קֶאנְט בְּלַייבֶּען, אוּנ אַז דָאס פָאלְק הָאט דֶערְפוּן דֶערְהֶערְט אִיז גֶעוָוארֶען
אַ גְרוֹיסֶע מְרִידָה אוּנ מֶען הָאט גֶעוָואלְט פָּשׁוּט צוּרַייסֶען דִי בֵּיידֶע בְּרִידֶער
וָואס הָאבֶּען גֶערוֹיבְּט אַזַא הֵיילִיג צְדָקָה-גֶעלְד. לִיזִימַאכוּס הָאט זִיךְ אָבֶּער
גֶעשִׁיצְט דוּרְךְ זַיין חֶבְרָה וָואס הָאט גֶעהַאט כְּלֵי זַיין אוּנ זַייעֶר פִיהרֶער אִיז
גֶעוֶועהן אַ בְ דַ ן, אַ שְׁלֶעכְטֶער מֶענְשׁ אוּנ אַ פֶערְבְּרֶענְטֶער הֶעלֶענִיסְט. מֶען
הָאט אָבֶּער מִיט'ן צוּרַייצְטֶען פָאלְק גָאר נִיט גֶעקֶאנְט מַאכֶען אוּנ לִיזִימַאכוּס
אִיז דֶערְהַרְגֶעט גֶעוָוארֶען. מֶענֶעלוֹיס הָאט פַארְקְלָאגְט דִי יוּדֶען פַאר'ן קֶענִיג אַז
זֵיי זֶענֶען מוֹרֵד בְּמַלְכוּת אוּנ אַנְטִיוֹכוּס הָאט גֶעזֶעצְט שׁוֹפְטִים מֶען זָאל אוֹיס-
הֶערֶען בֵּיידֶע זַייטֶען. דִי יוּדֶען הָאבֶּען פוּן זִיךְ גֶעשִׁיקְט דְרַיי שְׁלִיחִים זֵיי זָא-
לֶען דֶערְצֵיילֶען וָואס פַאר אַיין עַוְלָה דִי צְוֵויי כֹּהֲנִים הָאבֶּען גֶעטְהוּן; מֶענֶע-
לוֹיס אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן תַּקִּיף אוּנ אִיהם צוּ לִיעבּ אִיז אַרוֹיס אַ גֶערֶעכְטֶער
מִשְׁפָּט אַז מֶען זָאל דִי יוּדִישֶׁע שְׁלִיחִים טֵייטֶען. אַזוֹי אִיז מֶענֶעלוֹיס גֶעוָוא-
רֶען נָאךְ אַ גְרֶעסֶערֶער חָשׁוּב בַּיי אַנְטִיוֹכוּס'ן אוּנ וֶוער שְׁמִיעֶסְט אַז עֶר הָאט
אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוֹיסְצוּרֶעדֶען כָּל הָרָעוֹת אוֹיף יוּדֶען, אוֹיף זֵייעֶר גְלוֹיבֶּען, אוֹיף
זֵייעֶר תּוֹרָה, אוּנ שְׁרַייעֶן אַז מֶען מוּז דָאס פָאלְק עוֹקֵר מִן הַשֹּׁרֶשׁ זַיין. הָאט
עֶר אַנְטִיוֹכוּס'ן פָּשׁוּט אַ נַייעֶ נְשָׁמָה אַרַיינְגֶעזֶעצְט. דֶער גִיפְט פוּן מֶענֶעלוֹיס

דְכִילוֹת אִיז טַאקֶע טִיעף צַבַיין אִין הַארְץ פוּן אַנְטִיוֹכוּסְן, אוּנ אַזוֹי וִויא עֶר הָאט אַלְץ גֶעדֶענְקְט אַנְצוּפַאלֶען אוֹיף מִצְרַיִם, הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק טְרַאכְטֶען וִוי אַזוֹי עֶר זָאל זִיךְ בֶּעוָוארְנֶען פַאר דִי שֶׁאדְלִיכֶע יוּדֶען. וָואס עֶר הָאט זֵיי גֶעהַאלְטֶען פַאר אִינְוֶוענִיגְסְטֶע שׂוֹנְאִים.

אוֹיף אַ מִלְחָמָה הָאט אַנְטִיוֹכוּס נִיט בֶּעדַארְפְט לַאנְג וַוארְטֶען. זַיין שְׁוֶועסְטֶער קְלֶעאָפַּאטְרַא, דִי פְרוֹי פוּן פְּטַאלָאמֶעאוּס דֶעם פִינְפְטֶען, אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ עֶס זֶענֶען אִיבֶּערְגֶעבְּלִיבֶּען צְוֵויי קְלֵיינֶע זִיהְן, פִילָאמֶעטֶר אוּנ פִיסְקָאן. דֶער עֶלְטֶערֶער אִיז עֶרְקְלֶערְט גֶעוָוארֶען פַאר קֶאנִיג, נָאר אַזוֹי וִוי עֶר אִיז נָאךְ גֶעוֶועהְן יוּנְג, הָאבֶּען זַיינֶע צְוֵויי אַפַּטְרוֹפְּסִים, קוֹלֵיים אוּנ לֶענֵיים, גֶעפִיהְרְט דִי מְדִינָה. אַנְטִיוֹכוּס הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אֵיין אוֹיסְרֶעד אַז עֶר מוּז שִׁיצֶען זַיין שְׁוֶועסְטֶער'ס קִינְד אוּנ אַזוֹי וִויא דִיא רָאמֶער, וָואס נָאר פַאר זֵיי הָאט עֶר בֶּעדַארְפְט מוֹרָא הָאבֶּען, זֶענֶען דֶעמֶעלְט גֶעוֶועהְן פֶערְנוּמֶען אִין דֶער מִלְחָמָה מִיט פֶערְזֶעאוּס, דֶעם מֶלֶךְ פוּן מוֹקְדוֹן, אִיז עֶר מִיט גְרוֹיס חַיִל אַרִיבֶּערְגֶעטְרֶעטֶען דִי גְרֶענִיץ פוּן מִצְרַיִם. פִילָאמֶעטֶר מִיט זַיינֶע אַפּטְרוֹפְּסִים הָאבֶּען גֶעמוּזְט עֶנְטְלוֹיפֶען אוּנ דָאס פָאלְק הָאט דֶערְוַוייל אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען דֶעם יוּנְגֶערְן בְּרוּדֶער פִיסְקָאן פַאר קֶאנִיג אוּנ הָאט זִיךְ מִיט גְרוֹיס גְבוּרָה גֶעוֶועהְרְט אַקֶעגֶען דֶעם נַייֶעם בַּעַל טוֹבָה. אַז אַנְטִיוֹכוּס הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ קוּק אַז עֶר שְׁטֶעהְט שְׁמָאל הָאט עֶר זִיךְ וַוייטֶער פַאר־שְׁטֶעלְט פַאר אַ גֶעטְרֵייֶען „פֶעטֶער" וָואס מֵיינְט נָאר דִי טוֹבָה פוּן „יְתוֹמִים" אוּנ הָאט גֶעשִׁיקְט זָאגֶען פִילָאמֶעטֶר'ן אַז עֶר הָאט זִיךְ גָאר אוּמְזִיסְט דֶער־שְׁרָאקֶען, וַוייל עֶר גֶעהְמְט זִיךְ אָן טַאקִי נָאר זַיין קְרִיוְודֶע. מִיט אַזַא אוֹיפְ־טוּהו הָאט זִיךְ אַנְטִיוֹכוּס וַוייטֶער גֶעקָאנְט צוּפִיהְרֶען דִי הֶאנְד אוּנ אִיז אַלְץ מִיט זַיין חַיִל אַרַיין טִיעפֶער אִין לַאנְד.

אִין יְהוּדָה הָאט מֶען שְׁטַארְק אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אַנְטִיוֹכוּס זָאל הָאבֶּען אַיין מַפָּלָה וַוייל אִין הַארְצֶען הָאט יֶעדֶער גֶעהַאלְטֶען מִיט מִצְרַיִם וואו דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִיז גֶעוֶועהְן גָאר נִיט שְׁלֶעכְט אוּנ וואו פִיעל פוּן דִי אוּנְצוּפְרִי־דֶענֶע, וָואס הָאבֶּען גֶעמוּזְט פֶערְלָאזֶען זֵייעֶר הֵיים, הָאבֶּען גֶעפוּנֶען שׁוּץ אוּנ פְרַיינְדְלִיכְקֵייט. פְּלִיצוּם אִיז אַרוֹיס אַ קוֹל אַז אַנְטִיוֹכוּס אִיז גֶעפַאלֶען אוּנ בַּאלְד הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אִין יְרוּשָׁלַיִם אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע קְרִיג טַאקֶע פוּן דִי הֵיימִישֶׁע אַיינְוָואהנֶער. דֶער פְרִיהֶרִיגֶער כֹּהֵן יַאזָאן אִיז צוּרִיקְגֶעקוּמֶען מִיט אַ גְרוֹיסֶער מַחֲנֶה אוּנ מֶענֶעלוֹיס הָאט זִיךְ גֶעפְּרוּבְּט פֶערְשְׁלִיסֶען דִי טוֹיעֶרֶען אוּנ זֵיי נִיט אַרַיינְלָאזֶען, נָאר אַזוֹי וִוי עֶר הָאט גֶעהַאט אִין שְׁטָאדְט גֶענוּג

שׂוֹנְאִים איז יַאזָאנֶען גֶערָאטְהֶען אַריין קיין יְרוּשָׁלַיִם און מֶענֶעלוֹיס הָאט גֶע־מוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען קיין עַקְרָא און דָארְט בְּלַייבֶּען אִין דֶער פֶעסְטוּנְג. דֶערְוַוייל איז אַנְטִיוּכוֹס צוּרִיקְגֶעגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם אָנְגֶעשְׁטָאפְּט מִיט גֶעלְד און עֶס הָאט זִיךְ אִיהם פֶּערְגְלוּסְט זִיךְ אַ בִּיסֶעל אַ שְׁפִּיעל טְהוּן מִיט דִי יוּדֶען, ווייל עֶס הָאט אִיהם פֶערְדְרָאסֶען פַאר וָואס מֶען הָאט אִין יְרוּשָׁלַיִם גֶעמַאכְט אַזַא מְרִידָה. עֶר הָאט דָארְט אָנְגֶעמַאכְט אַ שֶׁאנֶע חֲתוּנָה, בְּלוּט איז גֶערִינֶען אִין דִי גַאסֶען און אַ חוּץ דֶעם הָאט עֶר אָבְּגֶערַאבֶּעוֶועט אַלֶע טְהַייעֶרְסְטֶע זַאכֶען פוּנ׳ם בֵּית הַמִקְדָשׁ, דֶעם מִזְבֵּחַ, דֶעם שׁוּלְחָן, דִי מְנוֹרוֹת און אַלֶע אִיבְּרִיגֶע גָאלְדֶענֶע כֵּלִים. מֶענֶעלוֹיס הָאט אִיהם גֶעוִויזֶען וואו יֶעדֶע זַאךְ לִיגְט, און עֶר הָאט אַלְדִינְג צוּגֶעכַאפְּט מִיט בֵּיידֶע הֶענְד. עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט בֶּעגְנוּגְט נָאר מִיט רַאבֶּעוֶוען גָאלְד און זִילְבֶּער, עֶר הָאט זִיךְ אוֹיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּצוּנֶעה־מֶען בַּיי דִי יוּדֶען דָאס בֶּעסְטֶע פוּן אַלֶע אוֹצְרוֹת — דָאס רֵיינִיגְקֵייט פוּן זֵייעֶר אֱמוּנָה. עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ שֵׁם אַז עֶר הָאט אִין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים גֶעפוּ־נֶען פוּן שְׁטֵיין אוֹיסְגֶעהַאקְט אַ מֶענְשֶׁען רַייטֶענְדִיג אוֹיף אַיין עֶזֶעל מִיט אַיין בּוּךְ אִין דִי הֶענְד, און בַּאלְד הָאבֶּען דִי שׂוֹנְאִים אוֹיפְגֶעכַאפְּט דָאס נַייעֶס, און גֶעדְרִינְגֶען אַז דָאס איז גֶעשְׁטַאלְט פוּן מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אַז אַז דִי יוּדֶען דִינֶען צוּ אַיין עֶזֶעל. אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַז אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ הָאט עֶר גֶעכַאפֶּען לִיגֶען אִין אַ בֶּעט אַ פַארְמוּטְשֶׁעטֶען גְרִיכֶע, וָואס הָאט אִיהם דֶערְצֶעהלְט אַז יֶעדֶעס יָאהר הַרְגְ׳נֶען דִי יוּדֶען אַיין אַנְדֶערֶען גְרִיכֶע און עֶסֶען אוֹיף זַיינֶע גֶעדֶערְם. אַזַא לִיגֶען מִיט אַ וָוארְטְצַייכֶען איז דַוְקָא בַּאלְד אַריין אִין דִי אוֹיעֶרֶען פוּן דִי גְרִיכֶען און דֶערְפוּן אַלֵיין קָאן מֶען אַרוֹיסְזֶעהן ווִי אֱמֶת דִי פְרַיינְדְשַׁאפְט איז גֶעוֶועהן וָואס דִי גְרִיכֶען פְלֶעגֶען קְלָאמֶערְשְׁט בֶּעוַוייזֶען דִי יוּדֶען און ווִי וֶועניג דִי בֵּיידֶע פֶאלְקֶער הָאבֶּען זִיךְ אַיינְס דָאס אַנְדֶערֶע גֶעקֶענְט.

אַ שְׁוַוארְצֶע הַמַארֶע הָאט זִיךְ צָוּגֶערוּקְט אוֹיף יְהוּדָה, נָאר דֶערְמִיט הָאט זִיךְ עֶס נָאךְ נִיט גֶעעֶנְדִיגְט. אַנְטִיוּכוֹס הָאט נָאךְ אַ מָאהל אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט מִצְרַיִם, און דִי יוּדֶען איז בַּאשֶׁערְט גֶעוֶועהן צוּ חַאפֶּען דִי שִׁבְרִים. אִין מִצְרַיִם הָאבֶּען בֵּיידֶע יוֹרְשִׁים פוּן דֶער מְלוּכָה שָׁלוֹם גֶעמַאכְט, און דִיא שְׁטָאדְט אַלֶכְּסַנְדְרִיָען הָאט אוֹיפְגֶענוּמֶען פִילָאמֶעטָארְן פַאר קֶענִיג. אַנְטִיוּכוֹס הָאט שׁוֹין גֶעהַאט צוּ וָואס זִיךְ צוּ טְשֶׁעפֶּען, און אַזוֹי ווִיא עֶר הָאט נָאךְ אַלֵיין גֶערֶעכֶענְט אַז דִי רֶאמֶער הָאבֶּען צוּ טְהוּן מִיט מוֹקְדוֹן און קָאנֶען זִיךְ נִיט מִישֶׁען אִין פְרֶעמְדֶע עֲסָקִים, הָאט עֶר זִיךְ מִיט זַיין חַיִל צוּ־

גֶערוּקְט בִּיז צוּ דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט. דִי מְלָכִים פוּן מִצְרַיִם הָאבֶּען אָבֶּער בַּאלְד
צוּ וִויהֶען גֶעגֶעבֶּען דִי רֶאמֶער אוּנ גֶעבֶּעטֶען הִילְף. דָאס אִיז גֶעוֶועהן פּוּנְקְט
וֶוען דִי רֶאמֶער הָאבֶּען גוּט צוּשְׁלָאגֶען דָאס חַיִל פוּן מוֹקְדוֹן אוּנ דֶער מֶלֶךְ
פֶּערְסֶאוּס אִיז אַנְטְלָאפֶען. דִיא רֶאמֶער הָאבֶּען תֵּיכֶף גֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים צוּ
אַנְטִיוּכוֹס׳ן עֶר זָאל זִיךְ שׁוֹין גֶעהן זַיין וֶועג. נָאר עֶר הָאט גֶעבֶּעטֶען מֶען
זָאל אִיהם גֶעבֶּען צַייט עֶר זָאל זִיךְ בֶּעטְרַאכְטֶען. אֵיינֶער פוּן דִי שְׁלִיחִים
הָאט גֶעמַאכְט מִיט׳ן שְׁטֶעקֶען אִין זַאמְד אַ רָאד אוּנ הָאט אִיהם גַאנְץ קְלָאר
גֶעזָאגְט, אַז נָאר אַזוֹי פִיעל צַייט הָאט עֶר אוֹיף צוּ גֶעבֶּען תְּשׁוּבָה וִוי
פִיעל עֶס וֶועט גֶעדוֹיעֶרן בַּיי אִיהם אַרוֹיס צוּטְרֶעטֶען פוּן דֶער רָאד.
אַנְטִיוּכוֹס הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז מִיט דִי רֶאמֶער טָאר מֶען זִיךְ נִיט שְׁפִּיעלֶען,
הָאט עֶר גֶעמוּזְט אָנְבּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ אוּנ הָאט זִיךְ נָאךְ גֶעמוּזְט גֶעבֶּען
אַ קְנִיפּ אִין דֶער בַּאק כְּדֵי דִי פַארְבּ זָאל שְׁטֶעהן. דֶערְפַאר הָאט עֶר זַיין
שְׁוֶוער הַארְץ נָאךְ אַ מָאל אוֹיסְגֶעלָאזְט צוּ דִי יוּדֶען.

אוֹיפ׳ן בֶּעפֶעהל פוּן אַנְטִיוּכוֹס אִיז אֵיינֶער פוּן זַיינֶע הוֹיפְּטְלַייט אַפָּאל-
לָאנִיוּס גֶעקוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ לְכַתְּחִלָּה הָאט מֶען דֶערְפוּן קַיין שׁוּם
שְׁלֶעכְטְס נִיט עֶרְוַוארְטֶעט. בַּאלְד הָאט זִיךְ אָבֶּער אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען צוּ וָואס
אַפָּאללָאנִיוּס אִיז גֶעשִׁיקְט גֶעוָוארֶען. דֶעם עֶרְשְׁטֶען שַׁבָּת, וֶוען דִי יוּדֶען הָא-
בֶּען גֶערוּהְט אוּנ קֵיינֶער הָאט זִיךְ אוֹיף גָאר נִיט גֶע[illegible]בְט, אִיז עֶר וִויא
אַ צוּרֵייצְטֶער וָואלְף אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי אַיינְוָואהנֶער אוֹיסְגֶעהַרְגֶ׳עט דִיא
בֶּעסְטֶע בַּעֲלֵי בַּתִּים, וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער אַוֶועקְגֶעפִיהְרְט וִוי שְׁקְלַאוֶוען. וֶוער
עֶס הָאט נָאר גֶעקֶאנְט אִיז אַנְטְלָאפֶען. פוּן דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט אִיז גֶעוָוא-
רֶען אַ תֵּל, דִי שֶׁאנְסְטֶע הַייזֶער הָאט מֶען צוּשְׁטֶערְט, דִי פֶעסְטוּנְגֶען צוּבְּרָא-
כֶען, קֵיין לֶעבֶּעדִיגֶען מֶענְשֶׁען הָאט מֶען נִיט גֶעזֶעהן אוֹיף דֶער גַאס וַוייל
אַלֶע הֶעלֶענִיסְטֶען מִיטְן חַיִל הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין עַקְרַא. נָאר דֶעם בֵּית
הַמִקְדָשׁ הָאט אַפָּאלָאנִיוּס נִיט אָנְגֶערִירְט: מֶענֶעלוֹיס הָאט גֶעגֶעבֶּען צוּ פַאר-
שְׁטֶעהן אַנְטִיוּכוֹס׳ן אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דִי בֶּעסְטֶע צַייט גֵייטְהֶען דִי יוּדֶען
מִיט גֶעוַואלְד זֵיי זָאלֶען אִיבֶּערְגֶעהן צוּם גְרִיכִישֶׁען גָאטֶעסְדִיעְנְסְט פוּנ׳ם
מִשְׁכַּן זָאל וֶוערֶען אַ טֶעמְפֶּעל פוּן עֲבוֹדָה זָרָה אוּנ עֶר זָאל בְּלַייבֶּען דָארְט
אַ כֹּהֵן. אַנְטִיוּכוֹס׳ן הָאט מֶען נִיט בֶּעדַארְפְט לַאנְג בֶּעטֶען אוּנ עֶר הָאט
אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אַז אוּמֶעדוּם אִין אַלֶע יוּדִישֶׁע בָּתֵּי תְּפִלָּה זָאל מֶען
אַריינְשְׁטֶעלֶען גָאטְצֶענְבִּילְדֶער אוּנ וָואס פַאר אַ יוּדֶען מֶען וֶועט חַאפֶּען אַז עֶר

האָט מַל געווֶעהן זַיין קִינְד, הִיט אָב דֶעם שַׁבָּת אוּנ עֶסְט כָּשֵׁר׳ס, זָאל מֶען אִיהם בֶּעשְׁטְרָאפֶען מִיט׳ן טויט.

אַנְטִיוֹכוּס האָט גֶערֶעכֶענְט אַז צוּבְּרֶעכֶען דֶעם גֵייסְט פוּן אַ פָאלְק אִיז אַזוֹי גְרִינְג ווִי צוּנֶעהמֶען דָאס לֶעבֶּען בַּיי אַ מֶענְשֶׁען — אוּנ האָט אַ גְרוֹיסֶען טָעוּת גֶעהַאט. אַז עֶר האָט גֶעהֵייסֶען אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ אַרַיינְשְׁטֶעלֶען אֵיין אָפְּגָאטט, אַז מֶען האָט דָארְט גֶעבְּרַאכְט פַאר אַ קָרְבָּן אַ חַזִיר, מִיט׳ן בְּלוּט בֶּעשְׁפְּרִיצְט אַלֶע הֵיילִיגֶע זַאכֶען אוּנ מֶענֶעלוֹיס מִיט זַיין חֶבְרָה האָבֶּען זִיךְ גֶעזֶעצְט עֶסֶען דָאס חַזִיר-פְלֵייש בַּיים פַייעֶר, אִין וֶועלְכֶען מֶען האָט פַארְ-בְּרֶענְט דִי תּוֹרָה, האָט עֶר גֶעמֵיינְט אַז עֶר האָט שׁוֹין גֶעעֶקְט מִיט׳ן גַאנְ-צֶען יוּדִישְׁקֵייט. דָאס האָט זִיךְ אִיהם נָאר אָבֶּער אַזוֹי אויסְגֶעווִיזֶען. אִין דֶער שְׁרֶעקְלִיכֶער פִינְכְטֶערֶער צַייט האָט מֶען עֶרְשְׁט גֶעקָאנְט אַרוֹיסְזֶעהְן ווִי פִיעל אֱמֶת׳ע יוּדֶען זֶענִין דָא, וָואס קֵיין כֹּחַ אִין דֶער ווֶעלְט ווֶעט זֵייא נִיט אָפְּבְּרַייסֶען פוּן זֵייעֶר אֱמוּנָה. האָטְשִׁי מֶען האָט זֶעהר שְׁטְרֶענְג אַבְּגֶעגֶעבֶּען דִי יוּדֶען זָאלֶען טְרַיי בְּלַייבֶּען דֶעם גְרִיכִישֶׁען גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט, פִיעל פוּן זֵיי אָנְגֶעטְהוּן עֲנוּיִם קָשִׁים, פוּן דֶעסְטְווֶעגְן האָבֶּען זֵייא מִיט דִי לֶעצְטֶע כּוֹחוֹת מִלְחָמָה גֶעהַאלְטֶען פַאר זֵייעֶר אַלְטֶען גְלוֹיבֶּען. דִי וָואס האָבֶּען גֶע-וָואהְנְט צְווִישֶׁען גְרִיכֶען אִין דֶערְפֶער אוּנ קְלֵיינֶע שְׁטֶאדט אוּנ האָבֶּען נִיט גֶעקָאנְט אַוֶועקְוַוארְפֶען זֵייעֶרֶע עֶרְטֶער, האָבֶּען קְלָאמֶערְשְׁט לִפְנִים זִיךְ גֶעפִּיהְרְט ווִי גְרִיכֶען אוּנ בְּסֵתֶר האָבֶּען זֵיי גֶעדִיעֶנְט דֶעם יוּדִישֶׁען גָאטט; פִיעל וָואס האָבֶּען זִיךְ אֲפִילוּ נִיט גֶעוָואלְט פַארְשְׁטֶעלֶען זֶענֶען זִיךְ צוּלָאפֶען אוּנ האָבֶּען זִיךְ דֶערְהַאלְטֶען אִין דִי טִיעפְסְטֶע הֵיילֶען; עֶס האָבֶּען זִיךְ אָבֶּער אוֹיךְ גֶע-פוּנֶען אַזֶעלְכֶע וָואס האָבֶּען גֶעוָואלְט פְּרַיי ווַייזֶען דֶעם שׂוֹנֵא אַז אַ יוּד קָאן פַאר זַיין אֱמוּנָה דָאס לֶעבֶּען אַוֶועקְגֶעבֶּען, זֵיי האָבֶּען אָפֶענְטְלִיךְ מְקַדֵשׁ הַשֵּׁם גֶעווֶעהן, אוּנ מִיט בֶּעהַארְצִקֵייט אַקֶעגֶענְגֶעגַאנְגֶען דֶעם טוֹיט. אַזוֹי האָט אִין אַנְטִיוֹכְיֶען אֵיינֶער פוּן דִי בְּכָבוֹד׳סְטֶע יוּדִישֶׁע זְקֵנִים ר׳ אֶלִיעֶזֶר, מִיט שִׂמְחָה אָנְגֶענוּמֶען דֶעם טוֹיט אוּנ האָט נִיט גֶעוָואלְט עֶסֶען קֵיין טְרֵיפָה׳ס; אַזוֹי האָט אַ מַאמֶע מִיט זִיבֶּען זִיהן זִיךְ אָבְּגֶעזָאגְט פוּנ׳ם לֶעבֶּען אַבִּי זֵיי זָאלֶען שְׁטַארְבֶּען יוּדִישֶׁע קִינְדֶער; אַזוֹי האָבֶּען טוֹיזֶענְדֶער יוּדֶען גֶעעֶנְדִיגְט ווִיא קְדוֹשִׁים אוּנ אַז דֶער הוֹיפְּטְמַאנְן פִילִיפּוּס אִיז אִין אַ שַׁבָּת אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַ סַךְ יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת, וָואס זֶענִין גֶעלֶעגֶען בֶּעהַאלְטֶען אִין אַ הֵייל, אוּנ האָט בַּיי זֵיי גֶעפָאדֶערְט זֵיי זָאלֶען מְחַלֵל שַׁבָּת זַיין, האָט זֵיי אֲפִילוּ דִי סַכָּנָה נִיט גֶעקָאנְט אַרוֹיפְבְּרֶענְגֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ אִים שַׁבָּת חַאפֶּען

צו כלי זיין. זיי האבען זיך ניט געוועהרט אונ מיט אַ שמייכלען זיפץ אויס־געהויכט די נשמה.

אַזויגע העלדען האבען זיך אַרויסגעוויזען צווישען די יודען אונ זייער טויט האט געשטאַרקט די וואס זענען געבליבען לעבען. האַטשי דאס לעבען איז געוועהן זעהר אַ ביטערס, ווייל מען האט ניט געזעהן קיין שיין פון האפנונג: קיין איינציג טרייסט־וואָרט פון אַ נביא האט זיך ניט געלאָזט הערען ווי פאַרצייטענס, קיין איינציג שטערנדיל האט ניט געוואָלט אַרויסקוקען פון די שוואַרצע וואָלקענס אונ עס האט זיך שוין געקאַנט אויס־דאַכטען אַז איין עביגע נאַכט האט זיך אָנגעריקט אויף יהודה.

זעקסטעס קאַפּיטעל.

....

די מכבים (מאַקאַבעער).

(160—167 פאר קריסטוס געבורט. 230—237 פאַר'ן חורבן בית שני)

די יודישע געשיכטע האט ניט איין מאָל געוויזען אַז ווען דאס וואַסער דערגרייכט טאַקי ביז'ן האלז, איז די הילף שוין גאָר נאָהענט, אונ דאס איז אויך געשעהן אַצינד. ווען אַנטיוכוס האט שטאַרק איבערגעצוי־גען דעם בויגען, ווען זיינע הויפטלייט זענען אומעדום אַרומגעלאָפען וויא ווילדע חיות אונ קיין אמת'ער יוד, מיט יודישע מדות, מיט אַ יודישער הנהגה, האט זיך זיי ניט געטאָרט ווייזען פאַר די אויגען, האט זיך אין אַ קליין שטאָדטעל מודין, ניט ווייט פון ירושלים, געפונען איין איינציגע משפחה, וואס דער פונק פון יודישקייט האט דאָרט ניט אויפגעהערט צו גליהען, אונ וואס די רדיפות זענען געוואָרען גרעסער האט זיך דער פונק

אויך מֶעהר צוּבְרֶענְט אוּנ עֶס אִיז אַרוֹיס אַ הֶעלִישׁ פַייֶער. דָאס אִיז גֶע־
וועהן דֶער אַלְטֶער כֹּהֵן פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים, אֵיינֶע פוּן דִי שֶׁאֶנְסְטֶע
מִשְׁפָּחוֹת אִין יְהוּדָה, מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן, מִיט זַיינֶע פִינְף זִיהן: יוֹחָנָן
שִׁמְעוֹן, יְהוּדָה, אֶלְעָזָר אוּנ יוֹנָתָן. אַז אֵיינֶער פוּן דִי סִירִישֶׁע
הוֹיפְּטְלַייט, אַפֶּעלְלֶעס, אִיז גֶעקוּמֶען קַיין מָדִין אוּנ הָאט גֶעוואָלְט דִיא
אַיינְוואוֹהנֶער נֵייטְהֶען זַיי זָאלֶען דִיענֶען דִי עֲבוֹדָה זָרָה, וָואס עֶר הָאט
דָארְט גֶעהֵייסֶען שְׁטֶעלֶען, הָאט זִיךְ מַתִּתְיָהוּ אַקֶעגֶענְגֶעשְׁטֶעלְט אוּנ הָאט מִיט
זַיינֶע אֵייגֶענֶע הֶאנְד דֶערְהַרְגֶעט דֶעם עֶרְשְׁטֶען יוּדֶען וָואס הָאט גֶעוָואלְט צוּ
לִיעב. טְהוּן אוּנ מַקְרִיב זַיין אַ קָרְבָּן בַּיים מִזְבֵּחַ פוּנ'ם אָבְגָאטט. דָאס אִיז
גֶעוועֶהן דֶער עֶרְשְׁטֶער צֵייכֶען אוּנ בַּאלְד זֶענִין אַרוֹיס מַתִּתְיָהוּ'ס אַלֶע זִיהן
מִיט מֶעסֶערְס אוּנ עֶס אִיז נִיט גֶעבְּלִיבֶּען קַיין שָׂרִיד וּפָלִיט פוּן דֶער גַאנ־
צֶער סִירִישֶׁער חֶבְרָה. פוּן דֶעמֶעלְט אָן הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען זַאמְלֶען אַרוּם
מַתִּתְיָהוּ'ן אוּנ זַיין מִשְׁפָּחָה אַ גַאנְצֶע מַחֲנֶה, צוּ זַיי זֶענִין צוּגֶעקוּמֶען אַ סַךְ
פוּן דִי יוּדֶען וָואס פְלֶעגֶען לִיגֶען בֶּעהַאלְטֶען אִין דִי הֵיילֶען, אוּנ אַזוֹי אִיז
גֶעוואָרֶען אַ גַאנְצֶע מַאכְט וָואס אַנְטִיוּכוֹס הָאט זִי גֶעמוּזְט דֶערְפִיהלֶען. קַיין
אָפֶענֶעם קְרִיעג הָאט מַתִּתְיָהוּ נָאךְ נִיט גֶעקֶאנְט אָנְהֵייבֶען, וַוייל דִי צָאהל
פוּן זַיינֶע לַייט אִיז נִיט גֶעוועֶהן אַזוֹי גְרוֹיס; נָאר וַוייל עֶר הָאט מַתִּיר גֶעוועֶהן
אַז צוּ לִיעב אַ סַכָּנָה זָאל מֶען מֶעגֶען זִיךְ שְׁלָאגֶען מִיט'ן שׂוֹנֵא אִים שַׁבָּת,
אוּנ אַ חוּץ דֶעם הָאבֶען דִי יוּדֶען בֶּעסֶער גֶעקֶענְט דִי גֶעגֶענְד אוּנ הָאבֶען
גֶעוואוּסְט וואוּ זִיךְ צוּ בֶּעהַאלְטֶען צְווִישֶׁען דִי בֶּערְג, פְלֶעגֶען שׁוֹין דִי סִי־
רִיעֶר נִיט אֵיין מָאל הַאפֶּען דֶעם פְּסַק פוּן דֶעם אַלְטֶען כֹּהֵן מִיט זַיין
כְּנוּפְיָא.

אַזוֹי הָאט מַתִּתְיָהוּ בִּיסְלֶעכְוַויים גֶעשְׁטֶערְט אַנְטִיוּכוֹס'ן אוּנ גֶעשְׁטַארְקְט
דָאס יוּדִישְׁקֵייט; עֶר אִיז אַרוֹיסְגֶעפָאהרֶען אִין אַלֶע נָאהֶענְטֶע אָרְטֶער אוּנ
אַבְּטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אַז יוּדֶען זָאלֶען מַל זַיין דִי קִינְדֶער אוּנ אָבְּהִיטֶען דִי דִינִים
פוּן דֶער תּוֹרָה. פַאר'ן טוֹיט הָאט עֶר בֶּעשְׁטִימְט אַז זַיינֶע לַייט זָאלֶען
בְּלַייבֶּען אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָּחָה פוּן שִׁמְעוֹן, וָואס אִיז גֶעוועֶהן זֶעהר קְלוּג
אוּנ גֶעקֶאנְט גֶעבֶּען דִי בֶּעסְטֶע עֵצוֹת, אוּנ יְהוּדָה וָואס אִיז גֶעוועֶהן אֵיי־
גֶער פוּן דִי גְרֶאסְטֶע גִבּוֹרִים, גֶעבֶּענְשְׁט מִיט אַלֶע מַעֲלוֹת. שְׁטַארְק וִויא
אַ לֶאב אוּנ גוּט וִוי אַ טוֹיב. יְהוּדָה הָאט שׁוֹין אַיינְגֶעפִירְט אִין זַיין מַחֲנֶה
מֶעהר אָרְדֶענוּנְג, וִוי עֶס דַארְף צוּ זַיין בַּיי חַיִל, אוּנ אַז אֵיינֶער פוּן

אַנְטִיָאכוּס'ס הויפְּטְלַייט, אַפָּאלָלאָנִיוּס, איז אָנְגֶעפַאלֶען אויף אִיהם, הָאט עֶר פון אִיהם אונ פון זַיינֶע לַייט גֶעמַאכְט אַתֵּל. דָאס אִיז גֶעוֶועהן דיא עֶרְשְׁטֶע מִלְחָמָה וָואס יְהוּדָה הָאט גֶעפִיהרְט מִיט דִי סִירְיֶער אונ זַיין נִצָּחוֹן הָאט דִיא יוּדֶען אַיינְגֶעגֶעבֶּען אַזוֹי פִיעל הֶיסֶק, אַז וֶוען בַּאלְד דֶערְנָאך הָאט אַנְטְיָאכוּס גֶעגֶען זֵיי אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט זַיין הויפְּטְמַאן חָרָן מִיט זֶעהר פִּיעל חַיִל אונ דֶערְצוּ הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ גֶעפוּנֶען בַּעֲלָנִים פון דִי הֶעלְלֶענִיסְטֶען וָואס הָאבֶּען דִי סִירְיֶער גֶעוִויזֶען דֶעם וֶועג צְווִישֶׁען דִי בֶּערְג הָאט זִיךְ יְהוּדָה גָאר נִיט דֶערְשְׁרָאקֶען אונ הָאטְשִׁי דֶער שׂוֹנֵא אִיז גֶעוועהן פִּיעל מָאל גְרֶעסֶער, הָאט עֶר מִיט אֵיין קְלַאפּ אַנִידֶערְגֶעלֶעגְט אַכְט הוּנְדֶערְט סִירְיֶער אונ דִי אִיבְּרִינֶע זֶענֶען זִיךְ צוּלָאפֶען אונ הָאבֶּען גֶעבְּרַאכְט אַנְטִיוּכוּס'ן דִי ווִיסְטֶע בְּשׂוֹרָה. מִיט וָואס עֶס הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעלָאזְט דִי מִלְחָמָה בַּיי בֵּית-חָרָן.

אויף אַזַא זַאךְ הָאט זִיךְ אַנְטִיוּכוּס נִיט גֶערֶעכְט אונ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיעבֶּען עֶר זָאל זִיךְ גָאר אַנְדֶערְשׁ נֶעהמֶען צוּ דִי יוּדֶען. עֶס אִיז אָבֶּער גְרָאד אוֹיסְגֶעקוּמֶען פּוּנְקְט אִין דֶער צַייט וֶוען עֶר אִיז גֶעוָוארֶען גֶעעֶנְגְט פון אַלֶע זַייטֶען. אַרְזַאצֶעס דֶער מוֹשֵׁל פון פַּארְטִיֶען, אונ אַרְטַאקְסִיאַס, דֶער מֶלֶךְ פון אַרְמֶנְיֶען. הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען עֶר זָאל אִיבֶּער זֵיי הֶערְשֶׁען; דִי אֵיינְווָאהנֶער פון אַרַאדוּס אונ אַנְדֶערֶע פְהֶענִיקִישֶׁע שְׁטֶעדְט הָאבֶּען אוֹיךְ אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ צָאהלֶען מַס, אונ פון דִי יוּדֶען הָאט עֶר אַוַדַאי נִיט גֶעזֶעהן קֵיין הַכְנָסָה. אִין אַזַא לַאגֶע אִיז אִיהם שְׁוֶוער גֶעוֶוען אָנְצוּהֵייבֶּען אַ רֶעכְטֶע מִלְחָמָה אונ אָבְּרֶעכְנֶען זִיךְ מִיט דִי שׂוֹנְאִים, וַוייל עֶס הָאט אִיהם גֶעפֶעהלְט גֶעלְד. עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער בַּאלְד אֵיין עֵצָה גֶעגֶעבֶּען אונ גֶעדוּנְגֶען גְרוֹיס חַיִל; עֶר הָאט עֶס צוּטְהֵיילְט אויף צְווֵיי מַחֲנוֹת, אֵיינֶע זָאל פִיהרֶען קְרִיעג מִיט דִי פֶּאלְקֶער, וָואס הָאבֶּען זִיךְ בֶּעפְרַייעט פון זַיין מַאכְט, אונ דִי אַנְדֶערֶע. וָואס עֶר הָאט גֶעשְׁטֶעלְט אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָחָה פון זַיין קָרוֹב לִיזִיאַס, זָאל גָאר אִין גַאנְצֶען אָבְּמֶעקֶען דֶעם זֵכֶר פון יְהוּדָה, וַוייל אַנְטִיוּכוּס הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אוֹיס הַרְגֶענֶ'ן אַלֶע יוּדֶען, אונ אֲפִילוּ דִיא הֶעלֶענִיסְטֶען אוֹיךְ.

אַ גְרוֹיסֶער פַּחַד אִיז דַאמָאלְס גֶעפַאלֶען אויף דִי יוּדֶען. אֲפִילוּ דִיא וָואס זֶענֶען שׁוֹין גֶעוֶועהן וַוייט פון יוּדִישְׁקַייט זֶענֶען אוֹיךְ נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהן מִיט'ן לֶעבֶּען. פון אַלֶע זַייטֶען הָאט מֶען גֶעקוּקְט אויף יְהוּדָה'ן ווִי אויף אַבֶּעשִׁיצֶער, נָאר דָאס הַארְץ הָאט פָּארְט גֶעצִיטֶערְט, טָאמֶער וֶועט עֶר נִיט קָאנֶען בֶּעשְׁטֶעהן גֶעגֶען אַנְטִיוּכוּס'ן. אִין דֶער צַייט אַז דֶער הַלְּף אִיז שׁוֹין אויף דֶעם הַאלְז

געלעגען האט מען זיך גענומען בעקאנט מאכען דעם עולם די צוויי ספרים „דניאל" אונ „מגלת אסתר". „דניאל" בעשרייבט מיט וועלכע וואונדערעס זענען ניצול געווארען פונ'ם טויט דניאל, חנניה, מישאל אונ עזריה אונ וואס פאר א גאטליכער כח האט זיי צוגעבונדען צו זייער היילינער אמונה, האטשי זיי זענען אויפגעוואקסען אין הויף פון דיא כאלדעאישע אונ פערסישע קאניגע. אונ דערפאר איז דאס בוך מעהר אנגענומען געווארען ביי דיא פרומע וואס האבען געגלויבט אין נסים אונ האבען געהאפט אז גאט וועט אויך איצט זיין פאלק אבבראטעוועט דורך א וואונדער, דערצו איז נאך אין „דניאל" בפירוש געשטאנען א רייניער ווינק אז אין פירטהאלבען יאהר וועט זיך אנהייבען די ישועה. די מגילה פון „אסתר" דערצעהלט אבער וויא אזוי דער אייבערשטער האט געשיקט זיין רפואה צו דער מכה אויף איין גאנץ נאטירליכען אופן אונ דיא ליעבע פון אחשורוש צו א פראסט יודיש מאדעל האט מבטל געוועהן דיא ביטערע גזירה וואס אלע המן'ס פון אלע דורות וואלטען זי געוואלט זעהן, אונ דערפאר האבען די מגילה אויפגעהאפט אלע וואס האבען ארויסגעקוקט אויף א הילף מיט א דרך הטבע.

דערוויל איז די געפאהר געווארען אלע מאל גרעסער: איינער פון דיא סירישע הויפטלייט, גארגיאס, האט זיך צוגערוקט צו יהודה מיט פירציג טויזענד מאן, אונ די אלטע יודישע גוטע פריינד, ווי די פלשתים אונ שומרונים, האבען אויך צוגעהאלפען. גארגיאס איז געוועהן ביי זיך אזויא זיכער אז דיא מלחמה וועט איהם געראטהען, אז ער האט שוין מיט זיך מיטגעפיהרט שקלאווען-האנדלער מען זאל ביי איהם קויפען געפאנגענע יודען. יהודה האט אבער אויך ניט געדרימעלט, ער האט שוין געהאט זעקס טויזענד מענשען. אונ איידער ער האט זיך געלאזט אין דער מלחמה אריין האט ער ארום זיך פערזאמעלט דאס פאלק אין מצפה. פונקט וויא ניין הונדערט יאהר צוריק האט דאס איינענע געטהון שמואל אין א עת צרה.

נאך א שטרענגען תענית אונ א היים געבעט צוא גאט, האבען זיך אלע געפיהלט בעהערצט אונ די פריהריגע אימה איז איבערגעביטען געווארען אויף א פעסטען בטחון. יהודה האט אויסגעפילט דאס געזעץ פון דער תורה אונ האט ארויס גענעבען א בעפעהל אז אללע וואס האבען ניט לאנג חתונה געהאט, אויסגעבויעט א הויז, געפלאנצט א ווייגגארטען, אדער פיה־לען זיך גלאט אזוי ניט אין כח, זאלען בלייבען אין דערהיים. זעהר וועניג

יוֹדֶען הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער בֶּענוּצְט דֶערְמִיט אוּנ יְהוּדָה אִיז מִיט זַיין מַחֲנֶה אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען דֶעם שׂוֹנֵא אַקֶעגֶען בִּיז אֶמוֹס. גָארְגִיאַס הָאט גֶעדֶעגְקְט אִי־בֶּערְצוּפַאלֶען דִי יוֹדֶען בַּיי נַאכְט, נָאר יְהוּדָה הָאט עֶס פֶערְשְׁטַאנֶען אוּנ קוֹים אִיז גֶעוָוארֶען פִינְסְטֶער הָאט עֶר זִיךְ מִיט זַיין גַאנְצֶער מַחֲנֶה אַוֶועקְגֶערוּקְט אִין אַזַייט. בַּיי נַאכְט אִיז טַאקֶע גָארְגִיאַס אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיפְ'ן יוֹדִישֶׁען לַאגֶער אוּנ אַז עֶר הָאט דָארְט קֵיינֶעם נִיט גֶעפוּנֶען הָאט עֶר גֶעמֵיינְט אַז דִי יוֹדֶען זֶענֶען אַנְטְלָאפֶען אוּנ הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען זֵיי נָאכְיָאגֶען. אִין דֶער צַייט אָבֶּער וָואס גָארְגִיאַס הָאט נָאכְגֶעיָאגְט דִי יוֹדֶען, זֶענֶען זֵיי דֶערְוַוייל אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיפְ'ן סִירִישֶׁען לַאגֶער אוּנ אַזוֹי הָאבֶּען זֵיי גֶעוִוינֶען דִי מִלְחָמָה אוּנ הָאבֶּען צוּגֶענוּמֶען בַּיים שׂוֹנֵא אַ סַךְ כְּלֵי זַיין אוּנ גֶעלְד וָואס דִי שְׁקְלַאוֶוען־הֶענְדְלֶער הָאבֶּען אָנְגֶעגְרֵייט צוּ קוֹיפֶען זֵייעֶר פְרַייהֵייט.

נִיט לַאנְג הָאט זִיךְ יְהוּדָה אָבֶּער גֶעקָאנְט אָפְּרוּהֶען: עֶס אִיז נָאךְ קֵיין יָאהר נִיט אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען זַייט דִי סִירִיעֶר הָאבֶּען גֶעהַאפְּט אַ פְּסַק בַּיי אֶמוֹס, הָאט לִיזִיאַס אַלֵיין נָאךְ אַ מָאהל אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט דִי יוֹדֶען אוּנ עֶס אִיז גָאר בַּיי אִיהם מֶעהר קֵיין סָפֵק נִיט גֶעוֶועהן אַז דָאס מָאל מַאכְט עֶר פוּן זֵיי אֵיין עֶק. בַּיי בֵּית־סוּר, פִינְף שָׁעָה פוּן יְרוּשָׁלַיִם, הָאט זִיךְ בֶּעגֶעגֶענְט דָאס סִירִישֶׁע חַיִל מִיט יְהוּדָה'ס צֶעהן־טוֹיזֶענְד מַאנְן אוּנ גָאטט הָאט וַוייטֶער גֶעשֶׁענְקְט דֶעם נִצָחוֹן דֶעם יוֹדִישֶׁען גִבּוֹר. מִיט חֶרְפָּה הָאט לִיזִיאַס גֶעמוּזְט אָפְּטְרֶעטֶען אוּנ הָאט זִיךְ נָאךְ גֶעטְרֶאסְט מִיט דֶעם גֶעדַאנְק, אַז עֶר וֶועט זַיינֶם נִיט שֶׁענְקֶען אוּנ שְׁפֶּעטֶער אוֹיסְפִיהרֶען דָאס שְׁלִיחוּת וָואס אַנְטִיוֹכוֹס הָאט אִיהם אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען. דֶערְוַוייל הָאבֶּען דִי שׂוֹנְאִים אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ הָאבֶּען אַזַא שְׁלִיטָה אִין יְהוּדָה, אוּנ נָאר אִין אַקְרָא הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ גֶעפוּנֶען עֶטְלִיכֶע אַלְטֶע עַקְשָׁנִים פוּן דִי הֶעלֶענִיסְטֶען מִיט זֵייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער מֶענֶעלוֹיס.

נָאךְ דֶעם וָואס דָאס גְלִיק הָאט אַזוֹי גֶעשְׁפִּיעלְט יְהוּדָה'ן אִין בֵּיידֶע מִלְחָמוֹת, אוּנ עֶס אִיז דֶערְוַוייל אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען דְרַיי מִיט אַ הַאלְבֶּען יָאהר זַייט דִי גְזֵירוֹת פוּן אַנְטִיוֹכוֹס הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען, הָאבֶּען פוּן אֵיין זַייט דִי פְרוּמֶע גֶעזֶעהן אַז גָאטט פֶערְלָאזְט נִיט זַיין פָאלְק אוּנ אַז דָאס וָואס שְׁטֶעהט אִין „דָנִיאֵל" הֵייבְּט אָן מְקוּיָם צוּ וֶוערֶען, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט אִיז דָאס פָאלְק גֶעוָוארֶען בַּיי זִיךְ שְׁטַארְק אוּנ הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען אַז זֵיי קָאנֶען שׁוֹין זֵייעֶר תּוֹרָה בֶּעשִׁיצֶען. יְהוּדָה הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָא־סֶען אַרַיינְגֶעהן קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ אוֹיפְרֶעכְטֶען דִי יוֹדִישֶׁע הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט.

וָואס אִיז דִי גַאנְצֶע צַייט גֶעוֶועהן פֶערְווִיסְט, כִּמְעַט גָא־ אָהן אַיינְוָואהְ־
נֶער. זַיין עֶרְשְׁטֶע אַרְבֵּייט אִיז גֶעוֶועהן אויסְצוּרֵיינִיגֶען דִי שְׁטאָדְט פוּן דִי
גָאטְצֶענְבִּילְדֶער אוּנ צוּרִיקְגֶעבֶּען דֶעם בֵּית הַמִקְדָּשׁ דֶעם הֵיילִיגֶען גְלַאנְץ,
וָואס עֶר הָאט פְרִיהֶער גֶעהַאט. דְרַיי וָואכֶען הָאט גֶעדוֹיֶערְט בִּיז מֶען הָאט
גֶעמַאכְט נַייֶע טוֹיעֶרן, אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען דֶעם פֶערְאוּמְרֵיינִיגְטֶען מִזְבֵּחַ אוּנ אַרֵיינְ־
גֶעבְּרַאכְט שְׁפָּאגֶעל נַייֶע כֵּלִים אוּנ דֶעם פִּינְפּ אוּנ צְוַואנְצִיגְסְטֶען כִּסְלֵו אִיז
גֶעוֶועהן דֶער עֶרְשְׁטֶער גָאטֶעסְדִינְסְט. פוּנ׳ם גַאנְצֶען לַאנְד הָאבֶּען זִיךְ דִי
יוּדֶען גֶעיָאגְט צוּ זַיין בַּיי דֶער שִׂמְחָה פוּנ׳ם נַייֶעם „חֲנֻכַּת הַבַּיִת״, וָואס
הָאט גֶעדוֹיעֶרְט גַאנְצֶע אַכְט טָאג, אַלֶע הַייזֶער זֶענִין גֶעוֶועהן בֶּעלַייכְטֶעט
מִיט לִיכְטֶלֶעךְ אוּנ עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַז „חֲנֻכָּה״ זָאל אוֹיף עֶבִּיג גֶערֶע־
כֶענְט וֶוערֶען פַאר אַ יוֹם טוֹב אוּנ מֶען זָאל אָנְצִינְדֶען לִיכְטֶלֶעךְ צוּם זֵכֶר
פוּן דֶעם גְרוֹיסֶען לִיכְט פוּן תּוֹרָה אוּנ אֱמוּנָה וָואס יְהוּדָה הַמַכַּבִּי הָאט
אָנְגֶעצִינְדֶען פַאר זַיין פָאלְק, וֶוען עֶס הָאט שׁוֹין גֶעזָאלְט אִין גַאנְצֶען פֶער־
לָאשֶׁען וֶוערֶען.

אַזוֹי זֶענִין דִי כֹּהֲנִים ווִידֶער גֶעקוּמֶען אוֹיף זֵייעֶר פְּלַאץ, אִין בֵּית
הַמִקְדָּשׁ הָאט מֶען וַוייטֶער גֶעהֶערְט דָאס גֶעזַאנְג פוּן דִי לְוִיִם, נָאר יְהוּדָה
הָאט זִיךְ נִיט בֶּעגְנִיגְט דֶער מִיט וָואס עֶס אִיז גֶעוָוארֶען לְפִי שָׁעָה, עֶר הָאט
טַאקֵי גֶעזָארְגְט מֶען זָאל זִיךְ בֶּעוָוארְנֶען פַאר אִינְוֶוענִיגְסְטֶע אוּנ אוֹיסֶענְוֶועְ־
נִיגְסְטֶע שׂוֹנְאִים: עֶר הָאט גֶעלָאזְט מַאכֶען אַ הוֹיכֶע מוֹיעֶר אַרוּם בֵּית
הַמִקְדָּשׁ, כְּדֵי דִי הֶעלְלֶענִיסְטֶען זָאלְלֶען נִיט שְׁטֶערֶען, אוּנ אַ חוּזק דֶעם הָאט עֶר
גֶעהֵייסֶען בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי שְׁטָאדְט בֵּית־צוּר, דִי אֲדוֹמִים זָאלֶען זִיךְ נִיט קָא־
נֶען אַהִין אַרַיינְהַאפֶּען. עֶס אִיז אָבֶּער נָאךְ אַלְץ וֶוענִיג גֶעוֶועהן. אַז יְהוּדָה
הָאט זִיךְ אַרוּמְגֶעקוּקְט הָאט עֶר בַּאלְד גֶעקֶאנְט בֶּעמֶערְקֶען אַז דָאס יוּדִישֶׁע
לַאנְד אִיז אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט מִיט שׂוֹנְאִים, וִוי דִי פְּלִשְׁתִּים, עַמוֹנִים אוּנ פְּהֶע־
נִיקְיֶער, אוּנ אַזוֹי ווִי זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְשֶׁעפֶּען צוּ דִי יוּדֶען אִיז
בַּיי יְהוּדָה׳ן גֶעבְּלִיבֶּען אַז עֶר מוּז זֵיי לֶערְנֶען דֶרֶךְ אֶרֶץ. צוּם עֶרְשְׁטֶען הָאט
עֶר זִיךְ גוּט אָבְּגֶערֶעכֶענְט מִיט דִי אַיינְוָואהְנֶער פוּן אַקְרַאבַּאטִינֶע, וָואס
הָאבֶּען גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען אוּנ פֶערְלָאזֶען זֵייעֶרֶע אֶרְטֶער, דֶערְנָאךְ הָאט עֶר
אַיינְגֶענוּמֶען דִי עַמוֹנִים, הָאטְשֶׁי זֵייעֶר פִירֶער אִיז גֶעוֶועהן טִימַאטֶעאוּס,
אַ גְרוֹיסֶער גִבּוֹר, אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט דֶער נָאהמֶען פוּן יְהוּדָה אָנְגֶע־
הוֹיבֶּען קְלִינְגֶען גַאנְץ וַוייט. דֶערְוַוייל זֶענִין אָנְגֶעקוּמֶען נִיט קֵיין פְרֶעהלִיכֶע
בְּשׂוּרוֹת פוּן דִי יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעוָואהנְט אִין גִלְעָד אוּנ בָּשָׁן, אַז

דִי גָאטצֶענְדִיעֶנֶער זֶענִין אוֹיף זֵיי אָנְגֶעפַאלֶען, אוֹיסְגֶעהַרְגֶעט טוֹיזֶענְדֶער, אָבְּ־
גֶערַאבְּעוֶועט דָאס פַארְמֶעגֶען אוּנ וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער אַוֶועקְגֶעפִירְט גֶע־
פַאנְגֶען. נִיט קֵיין בֶּעסֶערֶע יְדִיעוֹת הָאט מֶען אוֹיךְ גֶעהַאט וֶועגֶען דִי יוּדֶען
אִין גַאלִילֶעאַ (גָלִיל). יְהוּדָה הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ הָאט בַּאלְד צוּנוֹיפְ־
גֶענוּמֶען זַיין חַיִל: אַ טְהֵייל הָאט עֶר אַנִידֶערְגֶעשְׁטֶעלְט בַּיי דֶער גְרֶענִיץ אָבְּ־
צוּהִיטֶען דָאס לַאנְד פַאר דִי פְּלִשְׁתִּים, דִי הֶעלְפְט הָאט עֶר אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט
מִיט זַיין בְּרוּדֶער שִׁמְעוֹן קֵיין גַאלִילֶעאַ אוּנ מִיט דֶער אַנְדֶערֶע הֶעלְפְט
הָאט עֶר זִיךְ מִיט זַיין יוּנְגְסְטֶען בְּרוּדֶער יוֹנָתָן אַוֶועקְגֶעלָאזְט פוּן יֶענֶער
זַייט יַרְדֵן. שִׁמְעוֹנ'ס גַאנְג אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר גְלִיקְלִיךְ: אוּמֶעדוּם הָאבֶּען דִי
שׂוֹנְאִים גֶעמוּזְט אָנְבּוֹיגֶען דִי קָאפּ אוּנ גָאר אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט עֶר
גֶעקָאנְט בֶּעפְרַייעֶן דִי יוּדֶען פוּן גַאלִילֶעאַ אוּנ זֵיי אַרִיבֶּערְפִירֶען קֵיין יְהוּדָה.
נִיט אַזוֹי גְרִינְג אִיז דָאס אָבֶּער אָנְגֶעקוּמֶען יְהוּדָה'ן, וַוייל זַיין וֶועג אִיז
גֶעוֶועהן אִיבֶּער בֶּערְג אוּנ אוֹיסֶער דֶעם אִיז עֶר זִיךְ נָאךְ אַ מָאל צוּנוֹיפְגֶע־
קוּמֶען מִיט דֶעם שְׁטַארְקֶען הֶעלְד טִימַאטֶעאוּס אוּנ הָאט גֶעמוּזְט הָאבֶּען צוּ
טְהוּן מִיט שְׁטַארְק בֶּעפֶעסְטִיגְטֶע אֶרְטֶער. אַז דִי הַצְלָחָה דִיעֶנְט אָבֶּער–
זֶענִין נָאר קֵיין שְׁוֶוערֶע זַאכֶען נִיטָא: דֶער שׂוֹנֵא אִיז גֶעפַאלֶען פַאר אִיהם
וִוי שְׁטְרוֹי, גַאנְצֶע שְׁטֶעדְט הָאבֶּען זִיךְ אוּנְטֶערְגֶעגֶעבֶּען, פֶעסְטוּנְגֶען זֶענִין
חָרוּב גֶעוָוארֶען אוּנ יְהוּדָה אִיז אוֹיף שְׁבוּעוֹת צוּרִיקְגֶעקוּמֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם וִוי
אַ בֶּעפְרַייעֶר פוּן אַלֶע יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען אִיהם בֶּעגְרִיסְט מִיט גְרוֹיס פְרֵייד
אוּנ לִיעבֶּע.

אִין דֶער צַייט וָואס יְהוּדָה אִיז גֶעוֶועהן וַוייט פוּנ'ם לַאנְד, הָאבֶּען
דֶערְוַוייל זַיינֶע הוֹיפְּטְלַייט, וָואס זֶענִין גֶעשְׁטַאנֶען בַּיי דֶער גְרֶענִיץ, גֶעמוּזְט
עֶטְלִיכֶע מָאל זִיךְ שְׁלָאגֶען מִיט גָארְגִיאַס'ס חַיִל אוּנ הָאבֶּען דוּרְךְ דֶעם גֶע־
לִיטֶען. יְהוּדָה הָאט דָאס נִיט גֶעקָאנְט פֶערְשְׁוַוייגֶען אוּנ הָאט בַּאלְד אָנְגֶע־
הוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט גָארְגִיאַס'ן וָואס הָאט נָאךְ לַאנְג גֶעמוּזְט גֶעדֶענְקֶען דִי
קְלֶאפּ וָואס עֶר הָאט גֶעחַאפְּט.

אַנְטִיוֹכוּס'ן אִיז גֶעוֶועהן פַארְדְרֶעהט דֶער קָאפּ מִיט אַנְדֶערֶע זַאכֶען אוּנ
אוּנ עֶר הָאט גֶעמוּזְט אוֹיפְהֶערֶען דִי יוּדֶען אִין זִין צוּ הָאבֶּען, בֶּעזָאנְדֶערְס
נָאךְ וֶוען אֵיינֶער פוּן דִי גְרֶעסְטֶע לַייט בַּיים סִירִישֶׁען הוֹיף, פְּטָאלָאמַאיָאס
מַאקְרָאן הָאט נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ שְׁרַייעֶן אַז מֶען פֶערְפָאלְגְט אוּמְזִיסְט
דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק. אִין אַרְמֶעניֶען הָאט אַנְטִיוֹכוּס גוּט גֶעמַאכְט, נָאר אִין
פַּארְטִיֶען הָאט זִיךְ דָאס גְלִיק פוּן אִיהם אָבְּגֶעטְהוּן. אַז עֶס זֶענֶען זַייהם

אויסְגֶעגַאנְגֶען די מִיטֶעל אוּנ אַז עֶר הָאט גֶעוָואלְט צוּנֶעהמֶען דָאס צְדָקָה-
גֶעלְד אוּנ דָאס פָּאלְק הָאט אִיהם נִיט גֶעלָאזְט. אִיז עֶר פַאר כַּעַס אָרָאבּ
פוּן דֶעם שְׁטִיקֶעל שֵׂכֶל וָואס עֶר הָאט נָאךְ גֶעהַאט אוּנ אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען
מְשׁוּגָע. זַיין מְשׁוּגַעַת הָאט מֶען בַּאלְד גֶעקֶאנְט אַרוֹיסְזֶעהן דֶערְפוּן וָואס
עֶר הָאט גָאר אִין גַאנְצֶען פַארְגֶעסֶען דִי רֶעכְטֶע, וָואס עֶר הָאט גֶעגֶעבֶּען
לִיזִיאַסְן, אוּנ הָאט גֶעמַאכְט זַיינֶעם אַלַייב-מֶענְטְשׁ, פִּילִיפּוּס, פַאר אֵיין
אַפּטְרוֹפּס פוּן זַיין זוהן אַנְטִיוֹכוּס-אֵייפַּאטָאר דֶעם פִינְפְטֶען.
דֶערְפוּן אִיז אַרוֹיס אַ מַחֲלוֹקֶת אוּנ יֶעדֶער פוּן דִי בֵּיידֶע מוֹשְׁלִים הָאט גָאר
נִיט גֶעטְהוּן צוּ פַארְבֶּעסֶערְן דִי לַאגֶע פוּן סִירְיֶען.

אַזוֹי הָאבֶּען דִי סִירְיֶער אֵייגֶענְטְלִיךְ גֶעלָאזְט דִי יוּדֶען צוּ רוּה אוּנ
נָאר דִי הֶעלְלֶענִיסְטֶען פְלֶעגֶען זֵיי אָפְּט דֶערְקוּטְשֶׁען בִּיז עֶס אִיז יְהוּדָה'ן
נִמְאַס גֶעוָוארֶען אוּנ עֶר אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַקְרָא. דִי הֶעלְלֶענִיסְטֶען הָא-
בֶּען טַאקִי נָאר דָאס גֶעמֵיינְט, זֵיי זָאלֶען קֶאנֶען אָנְמַאכֶען אַ קָאכֶעבֶענִישׁ, אוּנ
בַּאלְד זֶענִין זֵייעֶרֶע שְׁלִיחִים אַרִיבֶּער צוּם יוּנְגֶען קֶענִיג אֵייפַּאטָאר בַּיי
אִיהם בֶּעטֶען הִילְף. זֵיי הָאבֶּען דָארְט פַארְשְׁטֶעהן גֶעגֶעבֶּען אַז בַּא דִי יוּדֶען
אִיז גְרָאד דָאס יָאהר שְׁמִיטָה, אִז זֵייעֶרֶע כּוֹחוֹת זֶענִין דֶערִיבֶּער נִיט אַזוֹי
גְרוֹיס אוּנ אַז אַצִינְד אִיז דִי בֶּעסְטֶע צַייט אוֹיף זֵיי אָנְצוּפַאלֶען. לִיזִיאַס
הָאט בַּאלְד צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען זֶעהר פִיעל חַיִל, פוּסְגֶאנְגֶער אוּנ רַייטֶער אוּנ
אוֹיךְ עֶלֶעפַאנְטֶען אוּנ הָאט זִיךְ אִינְאֵיינֶעם מִיט דֶעם קְלֵיינֶעם אֵייפַּאטָאר צוּ-
גֶערִיקְט צוּ יְהוּדָה אוּנ בֶּעלָאגֶערְט דִי פֶּעסְטוּנְג בֵּית-צוּר. יְהוּדָה הָאט גֶע-
קֶאנְט אַרוֹיס צוּ דֶער מִלְחָמָה נָאר מִיט אַ טְהֵייל פוּן זַיין חַיִל, ווייל
עֶר הָאט גֶעמוּזְט אִיבֶּערְלָאזֶען אַ הִיבְשֶׁע מַחֲנֶה אִין דֶער הֵיים מֶען זָאל
אָבְּהִיטֶען דֶעם בֵּית הַמִקְדָּשׁ אוּנ אַלֶע אַנְדֶערֶע פֶעסְטוּנְגֶען. דִי אֵיינְוָואהנֶער
פוּן בֵּית-צוּר הָאבֶּען זִיךְ אַ צַייט בְּרָיָה'שׁ גֶעהַאלְטֶען, נָאר אַזוֹי וִוי עֶס אִיז
זֵיי אוֹיסְגֶעגַאנְגֶען לֶעבֶּענְסְמִיטֶעל אוּנ צוּפִיהרֶען זֵיי מִיט אַ פֶערְבָּארְגֶענֶעם
וֶועג הָאט מֶען מֶעהר נִיט גֶעקֶאנְט, ווייל טַאקִי אֵיינֶער פוּן זֵיי, רַאדָאקָאס,
הָאט דֶעם וֶועג אָנְגֶעוויזֶען דֶעם שׂוֹנֵא, הָאבֶּען זֵיי גֶעמוּזְט אָפְּגֶעבֶּען דִי שְׁטָאדְט
אוּנ לִיזִיאַס הָאט בֶּעקוּמֶען דִי מֶעגְלִיכְקֵייט אַ בִּיסֶעל נֶאהֶנְטֶער צוּצוּגֶעהן קַיין
יְרוּשָׁלַיִם. בַּיי בֵּית-זְכַרְיָה אִיז גֶעוֶועהן דִי עֶרְשְׁטֶע מִלְחָמָה צְווִישֶׁען לִיזִיאַס אוּנ
יְהוּדָה אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען פָּשׁוּט בֶּעווִיזֶען ווּאוּנְדֶער. מִיט מְסִירַת נֶפֶשׁ הָא-
בֶּען זֵיי זִיךְ גֶעשְׁלָאגֶען אוּנ יְהוּדָה'ס בְּרוּדֶער אֶלְעָזָר אִיז דֶערְהַרְגֶעט גֶעוָוארֶען,
ווייל עֶר אִיז אַרוּנְטֶערְגֶעקְרָאכֶען אוּנְטֶער אַ הֶעלֶעפַאנְט, וָואס אוֹיף אִיהם אִיז

גֶעזֶעסֶען דֶער יוּנְגֶער קֶענִיג, אוּנ הָאט אִיהם מִיט אַ מֶעסֶער צוּשְׁנִיטֶען דֶעם בּוֹיךְ, דֶער עֶלֶעפַאנט אִיז אוֹיף אִיהם אוּמְגֶעפַאלֶען אוּנ הָאט אִיהם דֶער־שְׁטִיקְט. דִי סִירְיֶער זֶענֶען אָבֶּער גֶעוֶועהן מֶעהר אוּנ שְׁטַארְקֶער אוּנ יְהוּדָה הָאט גֶעמוּזְט אָבְּקְרֶעטֶען אוּנ זִיךְ פֶערְשְׁלִיעסֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם. אַ גַאנְץ לַאנְגֶע צַייט הָאבֶּען דִיא יוּדֶען גֶעשִׁיצְט זֵייעֶר הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט אוּנ הֵיילִיגְטְהוּם, נָאר דֶער הוּנְגֶער הָאט גֶעפִירְט דֶערְצוּ וָואס פִיעל פוּן זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹי־פֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם אוּנ עֶס זֶענֶען דָארְט גֶעבְּלִיעבֶּען נָאר יְהוּדָה מִיט זַיינֶע דְרַייא בְּרִידֶער אוּנ נָאךְ אַ קְלֵיינֶע צָאהל פוּן גִבּוֹרִים וָואס הָאבֶּען נִיט גֶע־וָואלְט אַוֶועקְוַוארְפֶען זֵייעֶר פְּלַאטְץ בִּיז אִין דֶער לֶעצְטֶער מִינוּט. זֶעהר בִּי־טֶער אִיז גֶעוֶועהן דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדִישֶׁע הֶעלְדֶען, נָאר דִי יְשׁוּעָה אִיז נִיךְ גֶע־קוּמֶען גָאר פוּן אַיין אַנְדֶער זַייט. פִילִיפּוּס, וָואס דֶער מְשׁוּגֶענֶער אַנְטִיוֹכוּס הָאט אִיהם פַארְ'ן טוֹיט גֶעמַאכְט פַאר'ן גַאנְצֶען מוֹשֵׁל, הָאט אִין מָדַי אוּנ פָּרַס גֶעדוּנְגֶען הַיִל אוּנ הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט גֶעהן קַיין אַנְטִיוֹכְיֶען, כְּדֵי עֶר זָאל זִיךְ אַרוֹיפְהַאפֶּען אוֹיפֶן בָּאנְקִיל. אַז לִיזִיאַס אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען הָאט עֶר בַּאלְד פֶערְשְׁטַאנֶען אַז מֶען מוּז דָאס הַיִל, וָואס אִיז גֶעשְׁטַאנֶען בַּיי יְרוּשָׁלַיִם צוּרִיקְפִיהרֶען אַהֵיים אוּנ הָאט גֶערָאטְהֶען דֶעם יוּנְגֶען קֶענִיג עֶר זָאל מַאכֶען שָׁלוֹם מִיט דִי יוּדֶען. אַזוֹי הָאט דִי מִלְחָמָה פְּלִיצוּם אוֹיפְגֶעהֶערְט אוּנ דֶער שָׁלוֹם אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען אִין דֶעם, וָואס מֶען הָאט דִי יוּדֶען אַלְדִינְג צוּלִיעב גֶעטְהוּן, צוּגֶעזָאגְט זֵיי רֶעלִיגְיָאנְס־פְרַייהַייט אוּנ פֶערְזִיכֶערְט אַז זֵייעֶרֶע פֶעסְטוּנ־גֶען וֶועט מֶען נִיט בֶּערִיהרֶען. קוֹים הָאט מֶען אָבֶּער דִי סִירְיֶער אַרַיינְגֶע־לָאזְט אִין שְׁטָאדְט הָאבֶּען זֵיי שׁוֹין קֵיין וָוארְט נִיט גֶעהַאלְטֶען אוּנ הָאבֶּען זִיךְ גֶעהַאפְּט בְּרֶעכֶען דִי מוֹיעֶרֶען, נָאר דֶער שָׁלוֹם אִיז פָארְט גֶעבְּלִיעבֶּען אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעפִיהלְט פְרַייא, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס דִי סִירְיֶער הָאבֶּען זִיךְ אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶעזָאגְט פוּן דִי הֶעלֶענִיסְטֶען אוּנ זֵייעֶר כֹּהֵן מֶע־נֶעלוֹיס וָואס פוּן אִיהם הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען דִי גַאנְצֶע צָרָה, הָאבֶּען זֵיי גֶע־טֵייטְט. אַזוֹי אִיז גֶעוָוארֶען אוֹיף אַ צַייט שְׁטִיל. אוּנ דָאס פָאלְק וָואס הָאט פַארְגֶעטֶערְט יְהוּדָה'ן, הָאט אִיהם אוֹיסְגֶעקְלִוֹיבֶּען פַאר כֹּהֵן גָדוֹל.

רוּהִיג הָאט צוּגֶעהוֹיבֶּען גֶעהן דָאס לֶעבֶּען פוּנ'ם יוּדִישֶׁען פָאלְק. אָבֶּער עֶס הָאט גָאר נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט. אִין גַאנְצֶען פַּטוּר'ן דִי הֶעלֶענִיסְטֶען אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶוען אוּנ צְוִוישֶׁען דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען גֶענוּג מֶענְשֶׁען וָואס הָאבְּען מִיט זֵיי אָפֶענְטְלִיךְ אָדֶער שְׁטִילֶערְהֵייד גֶעהַאלְטֶען. אָט דִי גוּטֶע פְרַיינְד פוּן דִי הֶעלֶענִיסְטֶען הָאבֶּען זִיךְ בֶּענוּצְט מִיט דֶער עֶרְשְׁטֶער גֶעלֶעגֶענְהֵייט אוּנ אַז

דֶער פְּרִינְץ דְמִיטְרִיוּס, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אִין רוֹם פַאר אַ מַשְׁכּוֹן, אִיז גֶעקוּמֶען צוּרִיק קֵיין אַנְטִיוֹכְיָען אוּנ הָאט אָבְּגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה, הָאבֶּען זַיי בַּאלְד צוּ אִיהם אַוֶועקגֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים אוּנ הָאבֶּען זִיךְ גֶעקְלָאגְט אַז מַתִּתְיָהוּ׳ס קִינְדֶער הָאבֶּען אַרַיינְגֶעכַאפְּט אִין זַייעֶרֶע הֶאנְד דִי גַאנְצֶע מֶמְשָׁלָה אִיבֶּער יְהוּדָה. אֵיינֶער פוּן דִי שְׁלִיחִים אִיז גֶעוֶועהן אַלְקִימַז, עֶר אִיז בֶּאז גֶעוֶועהן וָואס מֶען הָאט אִיהם נִיט צוּגֶעלָאזְט צוּ דֶער כְּהוּנָה אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶר נִיט גֶעזְשַׁאלֶעוֶועט קֵיין שְׁוַוארְצֶע פַארְב אוֹיף צוּ מָאהלֶען דֶעם טְרוֹיעֶרִיגֶען מַעֲמָד פוּנ׳ם יוּדִישֶׁען לַאנְד. דְמִיטְרִיוּס הָאט בַּאלְד גֶעשִׁיקְט זַיין הוֹיפְּטְמַאן בַּקְכִידֶעס קֵיין יְרוּשָׁלַיִם עֶר זָאל דָארְט אַנִידֶערְשְׁטֶעלֶען אַ כֹּהֵן וָואס דִי סִירִישֶׁע מְלוּכָה זָאל צוּ אִיהם צוּטְרוֹיעֶן הָאבֶּען. מִיט זִיסֶע רֶעד אִיז בַּקְכִידֶעס אַרַיינְגֶעקוּמֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט פֶערְזִיכֶערְט דֶעם עוֹלָם אַז עֶר מֵיינְט גָאר נִיט, נָאר יְהוּדָה מִיט זַיין חֶבְרָה הָאט בַּאלְד פֶערְשְׁטַאנֶען מִיט וָואס דָאס שְׁמֶעקְט אוּנ אִיז אַוֶועק פוּן דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט. דִי אַיינְוָואהנֶער הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט אַיינְרֶעדֶען אוּנ עֶס אִיז בַּיי זֵיי נִישְׁט קָשֶׁה גֶעוֶועהן וָואס אַלְקִימַז אִיז גֶעוָוארֶען כֹּהֵן, וַוייל עֶר אִיז טַאקֶע גֶעוֶועהן פוּן דִי גֶעבָּאהרֶענֶע כֹּהֲנִים אוּנ אַ חוּץ דֶעם אִיז זַיין פֶּעטֶער גֶעוֶועהן אֵיינֶער פוּן דִי גְרֶאסְטֶע לַייט, רַבִּי יוֹסִי בֶּן יוֹעֶזֶר. בַּאלְד הָאט זִיךְ אָבֶּער אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען וֶוער אַלְקִימַז אִיז: קוֹים אִיז דִי מַאכְט אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ אִיהם, הָאט עֶר בַּאלְד גֶעהֵייסֶען טֵייטֶען זֶעכְצִיג שְׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים אוּנ צְוִוישֶׁען זֵיי זַיין אֵייגֶענֶעם פֶּעטֶער. בַּקְכִידֶעס אִיז מִן הַסְּתָּם אוֹיךְ נִיט גֶעוֶועהן קֵיין גְרֶאבֶּערֶער בַּעַל רַחֲמָנוּת פוּנ׳ם כֹּהֵן אַלֵיין אוּנ אַז אַלְקִימַז הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעקוּמֶען שׂוֹנְאִים אֲפִילוּ צְוִוישֶׁען דִי וָואס הָאבֶּען פְרִיהֶער גֶעהַאלְטֶען מִיט אִיהם, הָאט עֶר מִיט זֵיי גָאר קֵיין שֵׁיהוֹת נִיט גֶעמַאכְט אוּנ הָאט זֵיי דֶערְהַרְגֶעט. אִין אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶער לַאגֶע הָאבֶּען דִי פְרוּמֶע יוּדֶען וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעקֶאנְט גְלַייכְגִילְטִיג זֶעהן דִי עַוְלוֹת, וַוייטֶער גֶעמוּזְט וֶוענְדֶען זַייעֶרֶע אוֹיגֶען צוּ דִי בֶּארְג אַרוּם מָדִין, וואו יְהוּדָה הָאט זִיךְ אוֹיפְגֶעהַאלְטֶען, אוּנ עֶס אִיז אַרוֹיס אַ אִינְוֶוענִיגְסְטֶע מִלְחָמָה צְוִוישֶׁען צְוַוייא כִּתּוֹת. אַלְקִימַז הָאט זִיךְ אֲפִילוּ גֶעלָאזְט פָאהרֶען אִין דִי קְלֵיינֶערֶע אֶרְטֶער אוּנ דָארְט וַוייזֶען וָואס פַאר אַ כֹּחַ דִי סִירִישֶׁע מְלוּכָה הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען, נָאר עֶס הָאט אִיהם נִיט גֶעהָאלְפֶען, עֶר הָאט גֶעזֶעהן אַז יְהוּדָה אִיז מֶעהר תַּקִּיף פוּן אִיהם אוּנ הָאט גֶעמוּזְט נָאךְ אַמָאהל לוֹיפֶען קֵיין אַנְטִיוֹכְיָען בֶּעטֶען הִילְף בַּיי׳ם קֶענִיג.

דְמִיטְרִיוּס הָאט דָאס מָאהל גֶעשִׁיקְט קֵיין יְהוּדָה אֵיינֶעם פוּן זַיינֶע

קְלוּגְסְטֶע אוּנ שְׁטַארְקְסְטֶע הויפּט־לַייט, נִיקַאנָאר (נִיקְנוֹר), אוּנ הָאט אִיהם אַ בֶּעפֶעהל גֶעגֶעבֶּען עֶר זָאל אַיין עֶק מַאכֶען מִיט דִי מַאקַאוֶועֶר אוּנ מִיט אַלֶע נָאם הַאלְטֶען מִיט זֵיי. נִיקַאנָאר אִיז קֵיין נַאר נִיט גֶעוֶועהן אוּנ הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז צוּם אָנְהֵייב מוּז מֶען נָאר גֶעהְן מִיט גוּטֶען. דֶערְצוּ הָאט מֶען אִיהם נָאךְ אַזוֹי פִיעל אָנְגֶערְצֶעהלְט פוּן יְהוּדָה'ס גְבוּרוֹת. אַז עֶר הָאט טַאקֶע בֶּאֱמֶת צָוְנֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען זִיךְ מִיט אִיהם אוֹיסְצוּגְלַייכֶען אוּנ הָאט צוּ אִיהם גֶעשִׁיקְט דְרַיי בֶּעגְלֵייבְּטֶע מֶענְשֶׁען, פַּאסִידַאנְיוּס, בְּהֶעדַאטוּס אוּנ מַתִּתְיָהוּ, מֶען זָאל מִיט אִיהם אִיבֶּערְרֶעדֶען וֶועגֶען שָׁלוֹם. דָאס אִיז אַלְקִימַז'ן נִיט גֶעפֶאלֶען אוּנ עֶר הָאט בַּאלְד צוּ וִויסֶען גֶעטְהוּן דֶעם קֶאנִיג אַז נִיקַאנָאר טַאנְצְט עֶפֶּעס אוֹיף צְוֵויי חֲתוּנוֹת אוּנ אַז עֶר וִויל נָאר יְהוּדָה'ן מַאכֶען פַאר כֹּהֵן. נָאךְ אַזַא מְסִירָה, הָאט נִיקַאנָאר בֶּעקוּמֶען אַ שְׁטְרֶענְגֶען בֶּעפֶעהל עֶר זָאל מֶעהר מִיט יְהוּדָה'ן קֵיין שׁוּם מַשָׂא וּמַתָּן נִיט הָאבֶּען אוּנ זָאל אִיהם בְּרֶענְגֶען אִין קֵייטֶען קֵיין אַנְטִיוֹכְיֶען.

יְהוּדָה הָאט שֵׂכֶל גֶעהַאט אוּנ נִיט צוּ פִיעל גֶעטְרוֹיעֶט דֶעם שׂוֹנֵא, אֲפִילוּ וֶוען עֶר אִיז גֶעקוּמֶען מִיט פְרַיינְדְלִיכֶע וֶוערְטֶער אוֹיף דִי לִיפֶּען אוּנ דֶערְפַאר אַז נִיקַאנָאר אִיז אַרוֹיס גֶעגֶען אִיהם מִיט זֶעהר פִיעל חַיִל הָאט אִיהם יְהוּדָה בַּאלְד גֶעוִויזֶען אַז נִיט אוּמְזִיסְט הָאט מֶען אִיהם אַזוֹי שְׁטַארְק גֶעלוֹיבְּט זַיין גְבוּרָה. נִיקַאנָאר אִיז אַרַיין אִין דֶער רְצִיחָה אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען פָארְדֶערְן בַּיי דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען אִיהם אַלֵיין אַרוֹיסְגֶעבֶּען יְהוּדָה'ן אוּנ פַאר אַ מַשְׁכּוֹן הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען נֶעהמֶען דֶעם פְרוּמֶען רַגֶ"שׁ, וָואס גַאנְץ יְרוּשָׁלַיִם הָאט אִיהם לִיעב גֶעהַאט אוּנ גֶערוּפֶען „דֶער טַאטֶע פוּן דִי יוּדֶען". רַגֶ"שׁ הָאט זִיךְ אָבֶּער אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען אוּנ נִיקַאנָאר אִיז וַוייטֶער גֶעצְוְוִינְגֶען גֶע־וֶועהן צוּ וַוארְטֶען אוֹיף אַ נַייעֶר מִלְחָמָה אוּנ הָאפֶען אוֹיף גְלִיק. בַּאלְד אִיז אִין אַדַרְסַא זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעקוּמֶען יְהוּדָה'ס אוּנ נִיקַאנָאר'ס חַיִל אוּנ הָאטְשֶׁי דִי צָאהל פוּן דִי יוּדֶען אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר קְלֵיין, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען זֵיי אַ תֵּל גֶעמַאכְט פוּן דִי סִירְיֶער אוּנ נִיקַאנָאר אִיז בַּאלְד גֶעפַאלֶען טוֹיט. דָאס אִיז גֶעוֶועהן דֶעם דְרַייצֶעהנְטֶען אֲדָר. נִיקַאנָאר'ס קָאפּ הָאט מֶען אַרַיינְגֶעבְּרַאכְט קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ אַ לַאנְגֶע צַייט אִיז דֶער נִיקַאנָאר־טָאג גֶערֶעכֶענְט גֶעוָוארֶען פַאר אַ יוֹם טוֹב (יוֹם נִקָנוֹר).

אַלְקִימַז אִיז אַנְטְלָאפֶען אוּנ יְהוּדָה אִיז וַוייטֶער אַרַיין קֵיין יְרוּשָׁלַיִם. עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט גֶעוָואלְט מֶעהר אִין גַאנְצֶען פֶערְלָאזֶען אוֹיף

זַיין אַייגֶענֶעם כּחַ אונ הָאט גֶעשִׁיקְט קַיין רוֹם צְוַויי שְׁלִיחִים. אֵייפַּאלֶעמוּס בֶּן יוֹחָנָן אוּנ יַאזָאן בֶּן אֱלִיעֶזֶר, צוּ זוּכֶען פְרַיינְדְשַׁאפְט בַּיי דִי רָאמֶער. דֶערוַוייל הָאט דְמִיטְרִיוּס בַּיי דֶער עֶרְשְׁטֶער יְדִיעָה פוּן נִיקַאנָאר׳ס טוֹיט, גִיךְ אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט בַּקְכִידֶעס׳ן מִיט אַ גְרוֹיסֶער מַחֲנֶה, עֶר זָאל אֵיין מָאהל פַאר-אַלֶע מָאהל זִיךְ אָפְּרֶעכֶענֶען מִיט דִי יוּדֶען, אוּנ בַּאלְד נָאךְ פֶּסַח זֶענֶען שׁוֹין דִי סִירִיֶער צוּגֶעקוּמֶען צוּ דֶער יוּדִישֶׁער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט. יְהוּדָה הָאט גֶעזֶעהֶן אַז אִין יְרוּשָׁלַיִם, וָואס אִיז שׁוֹין נִיט גֶעוֶעהן בֶּעפֶעסְטִיגְט, אִיז עֶר נִיט זִי-כֶער, אוּנ דַארִיבֶּער אִיז עֶר מִיט דְרַיי טוֹיזֶענְד מַאן אַרִיבֶּער קַיין אֶלֶעָשָׁא, וואוּהִין בַּקְכִידֶעס הָאט אִיהם אוֹיךְ נָאכְגֶעיָאגְט. דָאס גְרוֹיסֶע סִירִישֶׁע חַיִל הָאט אָבֶּער גֶעוָוארְפֶען אַ מוֹרָא אוֹיף יְהוּדָה׳ס לַייט, פִיעל פוּן זַיי זֶענֶען זִיךְ צוּ-לָאפֶען אוּנ עֶר אִיז אִין גַאנְצֶען גֶעבְּלִיבֶּען מִיט אַכְט הוּנְדֶערְט מֶענְשֶׁען. נָאר אֲפִילוּ מִיט דֶעם בִּיסֶעל הָאט יְהוּדָה צוּם אָנְהֵייב שְׁטַארְק צוּשְׁלָאגֶען דֶעם שׂוֹנֵא, אַ גַאנְצֶען טָאג הָאט עֶר זִיךְ גֶעהַאלְטֶען בִּיז דָאס גְלִיק הָאט זִיךְ פוּן אִיהם נִיט אָפְּגֶעטְהוּן אוּנ עֶר אִיז גֶעפַאלֶען וִוי אַ אֶמֶת׳ער הֶעלְד מִיט דֶער שְׁוֶוערְד אִין דֶער הַאנְד. מִיט גְרוֹיס מִיה הָאבֶּען יְהוּדָה׳ס בְּרִידֶער זַיין טוֹיטֶען קֶערְפֶּער אָפְּגֶעגַאטֶעוָועט אוּנ גֶעבְּרַאכְט צוּ קֶבֶר יִשְׂרָאֵל.

אַזוֹי אִיז אַלְקִימַוּז וַוייטֶער גֶעוָוארֶען כֹּהֵן. נָאר דֶער זֵכֶר פוּן דִי מַאקַאוֶועער אִיז אוֹיף עֶבִּיג פַארְבְּלִיבֶּען צְוִוישֶׁען יוּדֶען אוּנ הָאט נָאךְ אוֹיף לַאנְגֶע דוֹרוֹת גֶעוֶועקְט בַּיי זַיי דִי גֶעפִיהלֶע פוּן לִיעבֶּע צוּם פָאלְק אוּנ צוּ דֶער אֱמוּנָה.

דִי צַייט פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים.

עֶרְשְׁטֶעס קאַפִּיטֶעל.

יוֹנָתָן אוּנ שִׁמְעוֹן, דִי עֶרְשְׁטֶע כֹּהֲנִים פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים.

(160—143 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 213—230 פַארְ'ן חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע בְּרָאךְ אִיז גֶעוֶועהן דֶער טוֹיט פוּן יְהוּדָה הַמַּכַּבִּי פַארְ'ן יוּדִישֶׁען פָאלְק. דִי גְרוֹיסֶע קְרַאפְט, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אִים שְׁטַאנְד צוּצִיהֶען צוּ זִיךְ טוֹיזֶענְדֶער מֶענְשֶׁען פוּן פֶערְשִׁיעדֶענֶע קְלַאסֶען, אִיז פֶערְשְׁווּינְדֶען גֶעוָוארֶען אוּנ יְהוּדָה'ס בְּרוּדֶער יוֹנָתָן הָאט שׁוֹין נִיט גֶעהַאט דִי גְבוּרָה וָואס זָאל קָאנֶען בֶּעוַוייזֶען וואוּנְדֶער אוֹיפְ'ן פֶעלְד פוּן מִלְחָמָה. נָאר דִיא פְרָאסְטֶע מֶענְשֶׁען זֶענִין אָבְּגֶעקִיהְלְט גֶעוָוארֶען אוּנ אַז מֶען הָאט זֵיי גֶעלָאזְט פְרֵיי אַטהְמֶען אוּנ גָאטט דִיעֶנֶען, דֶער בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיפְ'ן אָרְט, קָרְבָּנוֹת אִיז גֶעוֶועהן וואוּהִין צוּ בְּרֶענְגֶען, הָאט אַלְקִימַז אוֹיךְ גֶעטוֹיגְט פַאר אַ כֹּהֵן. נָאר דִי פְרוּמֶע זֶענִין אוֹיךְ גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעהְן פוּן וַוייטֶען, וַוייל זֵיי הָאבֶּען פְרִיהֶר אוֹיךְ נִיט גֶעהַאלְטֶען פוּן גֶעהְמֶען זִיךְ עֶפִּיס מִיט גֶעוַואלְד אוּנ הָאבֶּען גֶעגְלוֹיבְּט אַז וֶוען גָאטט וִויל הֶעלְפֶען דַארְף מֶען נִיט דֶערְצוּ קֵיין בְּרִיָה'שַׁאפְט פוּן אַ מֶענְשֶׁען. אַזוֹי זֶענִין וַוייטֶער גֶעבְּלִיבֶּען צְוֵויי כִּתּוֹת, דִי חַשְׁמוֹנָאִים אוּנ דִי הֶעלְלֶענִיסְטֶען, וָואס זֶענִין זִיךְ גֶעוֶועהן דַם־שׂוֹנְאִים אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערְן אוּנ מֶען הָאט זִיךְ אָנְגֶעטְהוּן צָרוֹת וִוי וַוייט מֶען הָאט נָאר גֶעקֶאנְט. אַוַדַאי אִיז דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד דוּרְךְ דֶעם שְׁטַארְק גֶעפַאלֶען אוּנ דֶערְצוּ הָאט זִיךְ נָאךְ אוּנְטֶערְגֶעהַאפְּט אַ הוּנְגֶער וָואס הָאט צוּם אִיבְּרִיגֶען דֶערְשְׁלָאגֶען דִי אַיינְווָאהְנֶער.

בִּקְבִידֶעס, וָואס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אִין יְהוּדָה מִיט זַיין חַיִל, הָאט גֶעזֶעהן

אַז דִי חַשְׁמוֹנָאִים הָאבֶּען שׁוֹין נִיט אַזַא פִירֶער וִוי יְהוּדָה הַמַכַּבִּי. הָאט
עֶר זִיךְ מְיַשֵׁב גֶעוֶועהן אַז אַצִינְד קָאן עֶר פוּן זֵיי אִין גַאנְצֶען מַאכֶען אֵיין
עֶק אוּנ הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען זֵיי פֶערְפָאלְגֶען. דִי חַשְׁמוֹנָאִים הָאבֶּען זִיךְ אָבּ־
גֶערִיקְט אִין דִי וֶועלְדֶער בַּיים יַרְדֵן אוּנ זֵייעֶרֶע וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער הָאבֶּען
זֵיי אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן צוּ אַפְרַיינְדְלִיכֶען שֵׁבֶט נְבָט. אִין
וֶועג זֶענִין אָבֶּער אוֹיף זֵיי אוּנ אוֹיף זֵייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער יוֹחָנָן אָנְגֶעפַאלֶען
שׂוֹנְאִים, וָואס מֶען הָאט זֵייא גֶערוּפֶען בְּנֵי עָמְרִי פוּן דֶער שְׁטָאדְט
מֶדְבָּה אוּנ הָאבֶּען זֵיי אַלֶע אוֹיסְגֶעהַרְגְ׳ט. שְׁפֶּעטֶער הָאט זִיךְ מִיט זֵיי
יוֹנָתָן דֶערְפַאר גוּט אָבְּגֶערֶעכֶענְט. בַּקְכִידֶעס הָאט דֶערְוַוייל אָבְּגֶעזוּכְט דִי
חַשְׁמוֹנָאִים אִין זֵייעֶרֶע בֶּעהֶאלְטֶענִישֶׁען אוּנ זֵיי זֶענִין גֶעצְווּנְגֶען גֶעוֶועהן אַרִי־
בֶּערְצוּשְׁווימֶען דֶעם יַרְדֵן. קוֹים הָאט בַּקְכִידֶעס גֶעפִיהלְט אַז דִי חַשְׁמוֹנָאִים
זֶענִין שׁוֹין וַוייט, הָאט עֶר נָאר גֶעזָארְגְט מֶען זָאל זֵיי פַארְשְׁטֶ[illegible]ן דֶעם וֶועג
עֶס זָאל זֵיי שְׁוֶוער זַיין זִיךְ אוּמְקֶעהרֶען אַהֵיים, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר
גֶעהֵייסֶען צוּרִיק פַארֶעכְטֶען אַלֶע פֶעסְטוּנְגֶען אוּנ דָארְ׳ט אָנְגְרֵייטֶען אַסַךְ לֶעבּ־
בֶּענְסְמִיטֶעל אוּנ כְּלֵי זַיין. אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר זִיךְ נָאךְ בֶּעוָוארֶענְט דֶער
מִיט, וָואס עֶר הָאט צוּגֶענוּמֶען קִינְדֶער בַּיי דִי גְרֶעסְטֶע לַייט אוּנ זֵיי גֶע־
הַאלְטֶען פַאר אַמַשְׁכּוֹן אִין אַקְרָא. אַזוֹי אִיז גֶעוָוארֶען רוּהִיג, דֶעם מַס הָאט
מֶען גֶעצָאהלְט צוּ דֶער צַייט אוּנ מֶעהר הָאט דִי סִירִישֶׁע מְלוּכָה נִיט בֶּע־
דַארְפְט. אַלְקִימוּס, וָואס אִיז, וִוי עֶס שַׁיינְט, נִיט גֶעוֶועהן אַזַא פַארְבְּרֶענְטֶער
הֶעללֶענִיסְט, הָאט אִין רֶעלִיגְיָאנְסְזַאכֶען וֶועניג וָואס אוֹיפְגֶעטְהוּן אוּנ דֶערְפַאר
הָאט עֶר גֶעגֶען זִיךְ קֵיינֶעם נִיט אוֹיפְגֶערֵייצְט. אֵיין זַאךְ הָאט עֶר יָא גֶע־
וָואלְט אַיינְפִיהרֶען, אַז אוֹיךְ גַאטְצֶענְדִיעֶנֶער זָאלֶען מֶעגֶען אַרַיינְקוּמֶען אִין
בֵּית הַמִקְדָשׁ; דַארוֹיף אִיז דֶער עוֹלָם שְׁטַארְק בְּרוֹגֶז גֶעוֶועהן אוּנ אַז עֶר
אִיז גֶעלֵיימְט גֶעוָוארֶען אוּנ בַּאלְד גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאט מֶען גֶעדְרִינְגֶען אַז דָאס
הָאט עֶר גֶעהַאט אַ עוֹנֶשׁ פַאר דֶעם. נָאךְ זַיין טוֹיט הָאט דְמִיטְרִיוּס מֶעהר
קֵיין כֹּהֵן נִיט גֶעשְׁטֶעלְט, בַּקְכִידֶעס מִיט׳ן חַיִל אִיז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען פוּן יְהוּדָה
אוּנ צְוֵויי יָאהר זֶענִין זִיךְ אַזוֹי אָבְּגֶעלָאפֶען שְׁטִיל.

אִין דֶער צַייט הָאבֶּען דֶערְוַוייל דִי פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן. דִי חַשְׁמוֹנָאִים
יוֹנָתָן אוּנ שִׁמְעוֹן, אַיינְגֶעזַאמֶעלְט נַייֶע כֹּחוֹת, בִּיסְלֶעכְוַוייס זִיךְ צוּגֶערִיקְט קֵיין
יְהוּדָה, אוּנ הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק דֶערְקוּטְשֶׁען דִי הֶעלְלֶענִיסְטֶען. וָואס
הָאבֶּען זִיךְ וַוייטֶער גֶעקְלָאגְט פַאר דְמִיטְרִיוּס. דֶע׳ סִירִישֶׁער מְלוּכָה אִיז
נִמְאַס גֶעוָוארֶען אַלֶע מָאל שִׁיקֶען חַיִל קֵיין יְהוּדָה אוּנ דַארִיבֶּער אִיז נָאר־

בַּקְּכִידֶעס אַהִין אַװעקגֶעפָאהרֶען מִיט נָאר אַ קְלֵיינֶער מַחֲנֶה װַייל דִי הֶעלֶלֶע=
נִיסְטֶען הָאבֶּען אִיהם פֶערְזִיכֶערְט אַז אָהן אַ שׁוּם מִיה װֶעט עֶר קֶאנֶען חַא=
פֶּען דִי צְװֵייא פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים. אַז בַּקְּכִידֶעס אִיז אָבֶּער
גֶעקוּמֶען אוֹיפ'ן פְּלַאץ, הָאט עֶר גֶעזֶעהן אַז נִיט אַזוֹי גְרִינְג טְהוּט זִיךְ װִי
עֶס רֶעדְט זִיךְ: דִי הֶעללֶענִיסְטֶען הָאבֶּען טַאקִי גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל אוּנ גֶע=
װִיזֶלְט מִיט חָכְמָה'לֶעךְ אַרוֹיסְנַארֶען יוֹנָתָן אוּנ שִׁמְעוֹן פוּן דֶער פֶעסְטוּנְג בֵּית=
אַגְלָא, װאוּ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אוֹיפְגֶעהַאלְטֶען. זֵיי זֶענִין אָבֶּער גֶעװֶעהן קְלִי=
גֶער אוּנ הָאבֶּען שׁוֹין גֶעהַאט אַזוֹי פִיעל מֶענְשֶׁען אַז זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעקֶאנְט
צוּטְהֵיילֶען אוֹיף צְװֵייא מַחֲנוֹת אוּנ פוּן בֵּיידֶע זַייטֶען זֶענִין זֵיי אָנְגֶעפַאלֶען
אוֹיף דִי שׂוֹנְאִים אוּנ זֵיי גוּט צוּשְׁלָאגֶען. בַּקְּכִידֶעס אִיז דֶער פַאר זֶעהר
שְׁטַארְק אִין כַּעַס גֶעװָארֶען אוֹיף דִי הֶעללֶענִיסְטֶען אוּנ הָאט פִיעל פוּן זֵיי
גֶעהֵייסֶען אוּמְבְּרֶענְגֶען. דִי מַפָּלָה פוּן דִי הֶעללֶענִיסְטֶען הָאט יוֹנָתָן פֶער=
שְׁטַאנֶען צוּ בֶּענוּצֶען, עֶר הָאט דֶערְװַייל גֶעמַאכְט אַ שָׁלוֹם מִיט דְמִיטְרִיוּס'ן
אוּנ הָאט בֶּעקוּמֶען אַיין עֶרְלוֹיבֶּענִישׁ אַז דִיא חַשְׁמוֹנָאִים זָאלֶען זִיךְ פְרַייא
בֶּעזֶעצֶען אִין גַאנְץ יְהוּדָה, אוֹיסֶער יְרוּשָׁלַיִם, נָאר זֵיי זָאלֶען אִיבֶּערְלָאזֶען
עֶטְלִיכֶע פוּן זֵיי פַאר אַ מַשְׁכּוֹן אַז מֶעהר װֶעלֶען זֵיי קֵיין קְרִיעג נִיט פִיהרֶען
מִיט קֵיינֶעם. אַלֵיין אִיז יוֹנָתָן גֶעבְּלִיבֶּען זִיצֶען אִין מִכְמָשׁ אוּנ הָאטְשֶׁי
עֶר הָאט נָאךְ אֶפֶענְטְלִיךְ קֵיין שׁוּם מֶמְשָׁלָה נִיט גֶעהַאט, פוּן דֶעסְטְװֶעגֶען
הָאט מֶען אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעטְרַאכְטֶען פַאר אַ רֹאשׁ. אַזוֹי זֶענִין אִיבֶּער=
גֶעפְלוֹיגֶען פִינְף יָאהר בִּיז אִין סִירִיֶען אִיז נִיט גֶעװָארֶען אַ אִיבֶּערְקֶערֶענִישׁ,
װָאס הָאט פַארְגְרֶעסֶערְט דִי מַאכְט פוּן יוֹנָתָן אוּנ דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד צוּרִיק=
גֶעשְׁטֶעלְט אוֹיף דִי פִיס.

אַטַּאלוּס, דֶער קֶאנִיג פוּן פֶּערְגַאמוּס, אִיז גֶעװֶעהן דְמִיטְרִיוּס'ן אַ גְרוֹי=
סֶער שׂוֹנֵא; עֶר הָאט אָבְּגֶעזוּכְט אִין סְמִירְנַא אַ יוּנְגֶען מַאנן אַלֶכְּסַנְדֶר
בַּאלַאס, װָאס אִיז זֶעהר עֶהנְלִיךְ גֶעװֶעהן אַנְטִיוֹכוּס = אֵייפַּאטָאר אוּנ הָאט
אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶעלְפֶען עֶר זָאל צוּנֶעהמֶען דִי סִירִישֶׁע מְלוּכָה. מִיט דֶער
הִילְף פוּן אַטַּאלוּס'ס חַיִל אִיז בַּאלַאס צוּגֶעקוּמֶען צוּ דֶער שְׁטָאדְט פְּטַא=
לֶאמַאִיס אוּנ הָאט דָארְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶערְשֶׁען. דְמִיטְרִיוּס הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען
אַז עֶר שְׁטֶעהט שְׁמָאל אוּנ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אַז עֶר מוּז הָאטְשֶׁי
בַּיי זִיךְ אִין לַאנְד הָאבֶּען װֶענִיגֶער שׂוֹנְאִים. צוּם עֶרְשְׁטֶען הָאט עֶר זִיךְ גֶע=
װָארְפֶען צוּ יוֹנָתָן. בֶּעפְרֵייעט דִי מֶענְשֶׁען װָאס זֶענִין פְרִיהר גֶעבְּלִיבֶּען פַאר
אַ מַשְׁכּוֹן אוּנ הָאט אִיהם עֶרְלוֹיבְּט צוּ הָאבֶּען אֵייגֶען חַיִל אוּנ הַאלְטֶען כְּלֵי

זַיִן. יוֹנָתָן הָאט זִיךְ נִיט גֶעלָאזְט לַאנְג בֶּעטֶען, עֶר אִיז בַּאלְד אַרַיין קַיין יְרוּשָׁלַיִם, גוּט בְּעפֶעסְטִיגְט דִי שְׁטָאדְט, אוּנ דִי הֶעללֶענִיסְטְעַ הָאבֶּען גֶע־
מוּזְט אָבְּטְרֶעטְעֶן קַיין בֵּית־סוּר. אַלֶכְּסַנְדֶר בַּאלַאס הָאט אָבֶּער אוֹיךְ פֶּער־
שְׁטַאנֶען אַז עֶר מוּז הָאבֶּען יוֹנָתָן פַאר אַ גוּטֶען פְרַיינְד אוּנ הָאט אִיהם גֶע־
שְׁטֶעלְט אַזַיינֶע וָואהלֶע תְּנָאִים, אַז עֶר הָאט גֶעמוּזְט דַארוֹיף בֶּעשְׁטֶעהְן.
בַּאלַאס הָאט גֶעמַאכְט יוֹנָתָן פַארְ'ן כֹּהֵן גָּדוֹל אוּנ פַארְ'ן מוֹשֵׁל פוּן יְהוּדָה
אוּנ הָאט אִיהם גֶעשִׁיקְט פַאר אַ מַתָּנָה אַ מַאנְטֶעל פוּן פּוּרְפּוּר אוּנ אַ גָאל־
דֶענֶע קְרוֹין. דְמִיטְרִיוּס פוּן זַיין זַייט הָאט נִיט גֶעשְׁוִויגֶען אוּנ הָאט אַלֶע
מָאל גֶעשִׁיקְט בְּרִיעף „צוּם פָאלְק פוּן יְהוּדָה" אַז עֶר וֶועט זֵיי בֶּעפְרַייעֶן פוּן
מַס, אָבְּגֶעבֶּען פִיעל שְׁטֶעדְט וָואס דִי שׁוֹמְרוֹנִים הָאבֶּען אַ מָאל צוּגֶענוּמֶען,
אוֹיסְהַאלְטֶען אוֹיף זַיין רֶעכְנוּנְג דֶעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, צָאהלֶען פוּן זַיין קַאססֶע
דֶעם יוּדִישֶׁען חַיִל, מִיט אֵיין וָוארְט, עֶר הָאט זֵיי צוּגֶעזָאגְט דָאס טֶעלֶערֶעל
פוּנ'ם הִימֶעל, אַבִּי מֶען זָאל הַאלְטֶען מִיט אִיהם. דָאס פָאלְק הָאט אָבֶּער
גֶעקוּקְט יוֹנָתָן אִין מוֹ'ל אַרַיין אוּנ אִיז גֶעבְּלִיבֶּען טְרַיי בַּאלַאס'ן, וָואס הָאט
גֶעקָאנִיגְט זֶעכְּס יָאהר. בַּאלַאס הָאט שְׁטֶאנְדִיג זַיין דַאנְקְבַּארְקֵייט בֶּעוִויזֶען
יוֹנָתָן אוּנ אַז זַיין שְׁוֶוער, פְּטַאלֶאמֶעאוּס־פִילָאמֶעטָאר דֶער זֶעכְסְטֶער פוּן מִצְרַיִם,
אִיז צוּ אִיהם גֶעקוּמֶען קַיין פְּטָאלֶעמַאִיס, הָאט בַּאלַאס אוֹיךְ פַארְבֶּעטֶען
יוֹנָתָן צוּ זִיךְ פַאר אַ גַאסְט אוּנ הָאט אִיהם אוֹיפְגֶענוּמֶען מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד
וִוי זַיינֶעם אַ גְלַייכֶען. אִין זַיין צַייט הָאבֶּען זִיךְ אִין יוּדִישֶׁען לַאנְד אָנְגֶע־
הֵיבֶּען פַארְהֵיילֶען דִי מַכּוֹת פוּן פְרִיהֶר אוּנ דָאס יוּדִישֶׁע חַיִל אִיז שׁוֹין בֶּע־
שְׁטַאנֶען פוּן צֶעהְן טוֹיזֶענְד מַאנְן.

יוֹנָתָן הָאט פִיעל מָאל גֶעהַאט דִי גֶעלֶעגֶענְהֵייט צוּ בֶּעוַוייזֶען וִוי אִי־
בֶּערְגֶעבֶּען עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַלֶכְּסַנְדֶר בַּאלַאס. אַז דְמִיטְרִיוּס'ס זוּהן, ד מ י ט ר י ו ס־
נִיקַאטָאר דֶער צְוַויטֶער הָאט גֶעוָואלְט מִיט גֶעוַואלְד אַרוֹיסְרַייסֶען דִי
סִירִישֶׁע מְלוּכָה פוּן זַיינֶע הֶענְד, — דִי מִצְרַיִם אוּנ דִי רֶאמֶער זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען
פוּן וַוייטֶענְס אוּנ דִי פְּלִשְׁתִּים הָאבֶּען גֶעהָאלְפֶען דֶעם שׂוֹנֵא, — הָאט עֶס יוֹנָתָן
נִיט דֶערְלָאזְט אוּנ הָאט מִיט זַיין חַיִל צוּשְׁטֶערְט דִי שְׁטָאדְט אַ שְׁ ד ו ד אוּנ
דֶערְפַאר הָאט בַּאלַאס אַוֶועקְגֶעשֶׁענְקְט דִי יוּדֶען עֶ קְ ר וֹ ן. דֶערְוַוייל אִיז אִין
סִירִיֶען גֶעוָוארֶען צְוַויי פַּארְטַייֶעס: אֵיינֶע הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען מִיט בַּאלַאס'ן
אוּנ דִי אַנְדֶערֶע זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען פַארְ'ן יוּנְגֶען קֶענִיג דְמִיטְרִיוּס. אַז יוֹנָתָן
אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַקְרַא אוּנ הָאט גֶעוָואלְט אַרוֹיסְטְרַייבֶּען פוּן דָארְט דָאס
בִּיסֶעל הֶעללֶענִיסְטֶען, וָואס אִיז נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען, הָאבֶּען זֵיי בַּאלְד גֶעבֶּעטֶען

הילף בּיי דמיטריוס׳ן. יונתן האט אבּער דמיטריוס׳ן אַוועקגעשיקט שׁאֶנֶע מתּנות און ער האט איהם פון זיין זייט אויך בּעשׂטימט פאר אַ כּהן. דעמעלט האט אויך יונתן פאר געלד אויסגעאַרבּייט מען זאָל אָבּגעבּען יהודה׳ס עטליכע שׁטאדט און בּעפרייען די יודען פון אַ סך נתינות. דער קליינער דמיטריוס איז אָבּער געוועזען געראַטהען אין טאַטען: קוים האט ער צוגע־נומען דאָס געלד, האט ער שוין ניט געוואָלט קיין וואָרט האַלטען. נאָך האט ער אָבּער געמוזט אָנקומען צו יונתן׳ס לאַסקע. אין אַנטיוכיען זענען די איינוואוינער פון איהם ניט צופרידען געוועזען און האָבּען בּעלאגערט דעם קעניגליכען הויף, ער איז געוועזען אין אַ גרויסער סכּנה; נאָר ער האט צו וויסען געטהון יונתן און ער האט געשיקט דריי טויזענד מאַן וואָס האָבּען גע־שטילט די מורדים. פאר אַזא טובה האט דמיטריוס ווייטער געוואָלט בּעצאָהלען מיט שׁטיינער, און פאר דער אונדאַנקבּאַרקייט איז יונתן אין גאַנצען איבּער־געגאַנגען צו בּאַלאַס׳ס יורש, אַנטיוכוס דעם פינפטען; זיין בּרודער שמעון האט איבּערגענומען די קאָמאַנדע איבּער דעם סירישען חיל. און בּיידע חשמונאים האָבּען געהאָלפען דעם אַפּטרופּוס פונ׳ם יונגען קעניג דיאָדאָט טריפון, צו בּעפעסטיגען זיין הערשאַפט אין סיריען. דאָס יודישע חיל, וואָס האט זיך אין דער צייט פאַרגרעסערט בּיז פירציג טויזענד מאַן, האט בּעוויזען גרויס גבורה־שאַפט און האט פערנומען דמשק. פון בּית־צור האָבּען די יודען אַרויסגעטריבּען די העלעניסטען און דערנאָך זיך בּאַלד גענומען שטאַרקער מאַכען די פעסטונגען אַרום ירושלים און מעהר בּעוואָרענען די יודישע הויפּט־שטאָדט.

ווי דאָס יודישע חיל איז די יודען צו נוטץ געקומען — האָבּען זיי בּאַלד געקאָנט זיך איבּערצייגען. דיאָדאָט טריפון האט זיך מיישב געוועזען אַז איהם טויג ניט אַרבּייטען פון דעם יונגען קעניג׳ס וועגען און עס איז פאַר איהם גלייכער אַליין צו ווערען מלך. ער האט אָבּער פערשטאַנען אַז די יודען וועלען עס ניט דערלאָזען און האט אָנגעהויבּען טראַכטען ווי אַזוי פּטור צו ווערען פון יונתן. עס איז בּיי איהם געבּליבּען, ער זאָל מיט אַ שווינדעל פערנאַרען צו זיך יונתן און איהם מאַכען איין עק. טריפון איז אימיטעטען אַריין קיין בּית־שאָן און יונתן איז איהם אַקעגענגעקומען מיט טויזענדער קריעגס־לייט. אַז טריפון האט איהם אָבּגעגעבּען גרויס כּבוד און אָבּגעשיט מיט מתּנות, האט זיך דער קלוגער יונתן געלאָזט איינרעדען, אַוועקגעשיקט דעם גרעסטען טהייל פון זיין חיל קיין גאַלילעאַ און נאָר מיט טויזענד מאַנן איז ער אינאיינעם מיט טריפון

אַרײַנגֶעפָאהרֶען קֵיין עַכּוֹ. דָארְט אִיז יוֹנָתָן גֶעפַאנְגֶען גֶעוָוארֶען. זַיין קְלֵיינֶע מַחֲנֶה
הָאט טְרִיפוֹן אויסְגֶעהַרְגֶ'ט און אַ חוּץ דֶעם הָאט עֶר נָאךְ אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט זַיינֶע
לַייט מֶען זָאל נָאכְיָאגֶען דַאס יוּדִישֶׁע חַיִל וָואס אִיז אַװעקְגֶעגַאנְגֶען קֵיין
גַאלִילֶעאַ. דָאס אִיז אִיהם דָוְקָא נִיט גֶערָאטְהֶען, וַוייל זַיין חֶבְרָה הָאבֶען נִיט
גֶעקָאנְט בַּייקוּמֶען דִי יוּדֶען; נָאר דֶערְוַוייל אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי בִּיטֶערֶע בְּשׂוֹרָה
קֵיין יְרוּשָׁלַיִם און עֶס אִיז דָארְט גֶעוָוארֶען אַ שְׁטַארְקֶער רַעַשׁ. עֶרְשְׁטֶענְס הָאט
בַּאנְג גֶעטְהוּן אוֹיף יְהוֹנָתָן, וָואס מֶען הָאט אִיהם שׁוֹין מֶעהר נִיט גֶערֶעכֶענְט
צְוִוישֶׁען דִי לֶעבֶּעדִיגֶע, און צְוֵוייטֶענְס הָאט מֶען אִין דֶעם אַכְזָרִיוּת פוּן טְרִיפוֹן
גֶעזֶעהן אַ וִוינְק פוּן דִי הֶעלֶענִיסְטֶען און מֶען הָאט מוֹרָא גֶעהַאט טָאמִיר צוּ־
פִירֶען זֵיי זִיךְ וַוייטֶער דִי הֶאנְד. אִין דֶער טְרוֹיעֶרִיגֶער לַאגֶע הָאט דָאס פָאלְק
זִיךְ גֶעוֶוענְדֶעט צוּם לֶעצְטֶען בְּרוּדֶער פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים שִׁמְעוֹן, און הָאטְשֶׁי עֶר
אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן זֶעהר אַלְט, הָאט עֶר פָּארְט אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען מִלְחָמָה צוּ
הַאלְטֶען מִיט טְרִיפוֹן און אִיהם נִיט אַרַיינְלָאזֶען קֵיין יְהוּדָה.

קֵיין אַדִידַה הָאט שִׁמְעוֹן צוּנוֹיפְגֶעצוֹיגֶען דָאס גַאנְצֶע יוּדִישֶׁע חַיִל און
טְרִיפוֹן הָאט גֶעזֶעהן אַז נִיט אַזוֹי גְרִינְג וֶועט אִיהם זַיין זִיךְ אַרַיינְכַאפֶּען קֵיין
יְהוּדָה. יוֹנָתָן הָאט עֶר מִיט זִיךְ מִיטְגֶעפִירְט, וַוייל עֶר הָאט גֶעוואוּסְט אַז זַיין
לֶעבֶּען וֶועט אִיהם מֶעהר אַיינְבְּרֶענְגֶען וִוי זַיין טוֹיט. עֶר הָאט טַאקִי בֶּעפוֹילֶען
דִי יוּדֶען, אַז עֶר מֵיינְט גָאר נִיט יוֹנָתָן עֶפִּיס שְׁלֶעכְטְס צוּ טְהוּן, נָאר עֶר וִויל
מֶען זָאל אִיהם אַרַיינְטְרָאגֶען אַ אַלְטֶען חוֹב פוּן מַס, וָואס עֶס קוּמְט קְלָאמֶערְשְׁט
סִירָיֶען, און אַז מֶען וֶועט אִיהם שִׁיקֶען פַאר אַ מַשְׁכּוֹן יוֹנָתָן'ס צְוֵויי זִיהן, וֶועט
עֶר דֶעם פָאטֶער בֶּעפְרַייֶען. שִׁמְעוֹן הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז מֶען קָאן נִיט שְׁטֶעלֶען
אוֹיף טְרִיפוֹן'ס רֶעד, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר זִיךְ גֶעפְּרִיווּט און גֶע־
טְהוּן אַלְדִינְג וָואס טְרִיפוֹן הָאט גֶעפָאדֶערְט. אַ וַדַאי הָאט זִיךְ בַּאלְד אַרוֹיס־
גֶעוִויזֶען אַז טְרִיפוֹן הָאט גֶענַארְט דִי יוּדֶען און דִי מִלְחָמָה אִיז וַוייטֶער גֶע־
גַאנְגֶען. אַז טְרִיפוֹן אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן בַּייצוּקוּמֶען דָאס יוּדִישֶׁע חַיִל, הָאט
עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ גֶעהן קֵיין יְהוּדָה מִיט אֵיין אַנְדֶער וֶועג, דוּרְךְ דִי
בֶּערְג; נָאר דָארְט הָאבֶּען אִיהם דִי גְרוֹיסֶע שְׁנֶעעֶן אָנְגֶעטְהוּן צָרוֹת. פוּן זַיין
גַאנְצֶער מַחֲנֶה אִיז גֶעוָוארֶען אַ תֵּל און פַאר רְצִיחָה הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען טֵויי־
טֶען יוֹנָתָן. מִיט גְרוֹיס מִיה הָאט שִׁמְעוֹן דֶערְנָאךְ אָפְּגֶעזוּכְט דִי בֵּיינֶער פוּנ'ם
בְּרוּדֶער און הָאט זֵיי בֶּעגְרָאבֶען צְוִוישֶׁען דִי קְבָרִים פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים אִין
מָדִין.

אַזוֹי הָאבֶּען דִי יוּדִישֶׁע גִבּוֹרִים אָבְּגֶעהִיט זֵייעֶר פַאטֶערְלַאנְד אוּנ גֶעוִויזֶען אַלֶע פֶעלְקֶער אַז מֶען מוּז פַאר זֵיי הָאבֶּען דֶרֶךְ אֶרֶץ. עֶס אִיז אָבֶּער שְׁוֶוער אַז אוֹיף אֵיין אָרְט זָאל זַיין אִי גְדוּלָה, אִי תּוֹרָה: וֶוען אִין יְהוּדָה הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען מֶענְשֶׁען מִיט קְרַאפְט, וָואס הָאבֶּען גֶעאַרְבֵּייט אוּנ דָאס גַאנְצֶע לֶעבֶּען גֶעשְׁטְרֶעקְט פַארְ'ן גְרוֹיסְקַייט פוּנ'ם לַאנְד, הָאט דִי וִויסֶענְשַׁאפְט גֶעמוּזְט וַואקְסֶען גָאר אִין אֵיין אַנְדֶער ווִינְקֶעל — אִין מִצְרַיִם.

אִין דֶער גַאנְצֶער צַייט וָואס יְהוּדָה אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן סִירְיֶען אוּנ הָאט גֶעמוּזְט אוֹיסְשְׁטֶעהְן קָאלְטְס אוּנ וַוארֶעמְס פוּן דִי פֶערְשִׁיעדֶענֶע סִירִישֶׁע קֶאנִיגֶע, וָואס הָאבֶּען זִיךְ אַלֶע מָאל גֶעבִּיטֶען, פְלֶעגֶען זֶעהר פִיעל יוּדֶען אַרוֹיסְפָאהְרֶען קַיין מִצְרַיִם, וַוייל דָארְט הָאבֶּען זֵיי גֶעקֶאנְט נָאר רוּהִיג לֶעבֶּען אוּנ הָאבֶּען גֶעהַאט אַלֶע רֶעכְטֶע בַּאגְלַייךְ מִיט דִי אִיבְּרִיגֶע אַיינְוָואהְנֶער. אַזוֹי הָאט זִיךְ בִּיסְלֶעכְוַוייס אִין מִצְרַיִם בֶּעזֶעצְט מֶעהר פוּן אַ מִילְלִיאָן יוּדֶען. גֶעוָואהְנְט הָאבֶּען זֵיי גְרֶעסְטֶענְטְהֵיילְס אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען, נָאר זֵיי זֶענִין אוֹיךְ גֶעוֶועהְן צוּוָוארְפֶען אִין אַ סַךְ אַנְדֶערֶע אָרְטֶער. אוּנ בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען פְלֶעגֶען זֵיי זִיךְ מִיט הַאנְדְלֶען אִין לַאנְד: בְּרֶענְגֶען סְחוֹרוֹת אוֹיף שִׁיפֶען פוּן דֶער פְרֶעמְד, אוּנ דֶערְצוּ הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אוֹיסְגֶעלֶערְנְט פוּן דִי גְרִיכֶען פֶערְשִׁיעדֶענֶע קוּנְצִיגֶע מְלָאכוֹת. יֶעדֶע קְהִלָּה הָאט גֶעהַאט אַ שׁוּל, וואוּ מֶען פְלֶעגְט דַאוְונֶען אוּנ אַלֶע שַׁבָּת אוּנ יוֹם טוֹב פְלֶעגְט אַ לַמְדָן זָאגֶען אַ דְרָשָׁה אִיבֶּער דֶער סֶדְרָה אוּנ פַארְשְׁטֶעהְן גֶעבֶּען דֶעם עוֹלָם וָואס דִי תּוֹרָה פָארְדֶערְט פוּנ'ם יוּדֶען. אַזוֹי הָאט זִיךְ דִי תּוֹרָה שְׁטַארְק גֶעהַאלְטֶען צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אִין מִצְרַיִם אוּנ וֶוער שְׁמִיעסְט נָאךְ אַז אִין דֶער טְרוֹיעֶרִיגֶער צַייט פוּן אַנְטִיוֹכוּס־עֶפִּיפַאנֶעס זֶענִין דִי פַיינְסְטֶע יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת, אִינְאֵיינֶעם מִיט'ן זוּהְן פוּן דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל אָנִיאַס דֶעם דְרִיטֶען, גֶעצְווִינְגֶען גֶעוֶועהְן אַוֶועק קַיין מִצְרַיִם, הָאבֶּען דִי יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת דָארְט בֶּעקוּמֶען נָאר אֵיין אַנְדֶער גְלַאנְץ. דֶער קֶאנִיג פִילָאמֶעטָאר הָאט דֶעם יוּנְגֶען כֹּהֵן שְׁטַארְק מְקָרֵב גֶעוֶועהְן אוּנ מֶען הָאט צוּם אָנְהֵייבּ גֶערֶעכֶענְט — וֶוען דִי סִירִיעֶר הָאבֶּען דֶערְהַרְגֶ'ט מֶענֶעלוֹיס'ן — אַז עֶר וֶועט קֶאנֶען צוּרִיקְגֶעהְן קַיין יְהוּדָה אוּנ דָארְט אִיבֶּערְנֶעהְמֶען דִי כְּהוּנָה; נָאר אַז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי יְדִיעָה אַז אַלְקִימַס אִיז גֶעוָוארֶען כֹּהֵן, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אִין גַאנְצֶען צוּ בְּלַייבֶּען אִין מִצְרַיִם.

צְווִישֶׁען דִי אַנְטְלָאפֶענֶע פוּן יְהוּדָה אִיז, אוֹיסֶער דֶעם יוּנְגֶען אָנִיאַס, גֶעוֶועהְן נָאךְ אַ יוּד דָאזִיטְהֶעאוּס, אוּנ זֵיי בֵּיידֶע אִיז בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶועהְן צוּ שְׁפִּיעלֶען אַ גְרוֹיסֶע רָאלֶע אִין מִצְרַיִם. אַז עֶס אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג צְווִי־

שען ביידע מלכים פון מצרים , די ברידער פילאמעטאר אונ איי ער־געטעס דעם צווייטען . האט פילאמעטאר זיין גאנץ חיל געשטעלט אונטער דער השגחה פון אניאס אונ דאזיטהעאוס אונ מיט זייער הילף האט ער גובר געוועהן דעם שונא . פון דעמעלט אן זענען ביי איהם די צוויי יודישע פארשטעהער געהויכט אונ געקראנט געווארען אונ אניאס האט זיך אנגעהויבען רעכנען פאר א ראש פון אלע יודען אין מצרים.

חאטשי אניאס האט דערגרייכט אזא גרויסע מדרגה , פון דעסטוועגען האט איהם באנג געטהון זיך אין גאנצען געזעגנען מיט'ן נאהמען כהן אונ אז פון יהודה פלעגען אנקומען ניט קיין פרעהליכע בשורות אונ מען האט געקאנט מורא האבען, אז אט אט וועלען דארט די יודען פערליערען זייער זעלבסטשטאנדיגקייט אונ דער בית המקדש , וואס האט נאר אליין געקאנט צונויפבינדען אלע יודען פון דער גאנצער וועלט , וועט חרוב ווערען , האט ער זיך אנגעהויבען ארומטראגען מיט דער מחשבה , אז ער מוז אין מצרים אויסבויען א בעזונדער משכן . אניאס האט זיין געדאנק איבערגעגעבען דעם קאניג אונ ער האט איהם צוגעזאגט צו געבען אלע מיטעל דערצו . עס האט ניט לאנג געדויערט אונ אניאס האט אין העליפאלים אויסגעבויעט א משכן , וואס מען האט איהם גערופען אויף זיין נאהמען: „אניאס־טעמפעל" אונ די גאנצע געגענד האט אנגעהויבען הייסען „אניאן". אין דעם נייעם בית המקדש האבען די יודען גאט געדיענט ווי עס דארף צו זיין; נאר זיי האבען ניט געטהון ווי די שמרונים מיט זייער טעמפעל אויף דעם הר גרזים , זיי האבען זיך ניט אבגעטהיילט פון זייערע ברידער אין יהודה אונ ירושלים מיט'ן בית המקדש איז ביי זיי געוועהן דאס הייליגסטע . עס קאן אויך זיין, אז ווען אין יהודה זאל דעמעלט געוועהן זיין א ביסעל רוהי־גער , וואלט מען ניט דערלאזט אז אין מצרים זאל אויסוואקסען פליצום איין נייער משכן, נאר אזוי ווי די קאפ זענען דארט געוועהן פארדרעהט , האט זיך קיינער דארויף ניט אומגעקוקט . דער „אניאס־טעמפעל" האט זיך בע־פעסטיגט , העליפאלים האט מען גערופען „עיר הצדק" , די שטאדט פון גע־רעכטיגקייט , אונ אז די חשמונאים האבען דערנאך אין ירושלים דעם בית המקדש געשטעלט אויף א רעכטען פוס, האט מען געזעהן אז פון אניאס'ס אויפטהו האט חלילה דאס יודישקייט גאר ניט געליטען , מען האט זיך געוואוינט מיט דעם אז אין מצרים זאלען די יודען אויך האבען א הייליג אָרט , וואו אויסצושיטען זייערע הערצער פאר גאט , אונ נאר די

"פְרוּמֶע" הָאבֶּען נָאךְ לַאנְג דַארוֹיף קְרוּם גֶעקוּקְט. אָנְיַאס אִיז דֶערְוַוייל גְרוֹיס גֶעוָוארֶען נִיט נָאר בַּיי דִי יוּדֶען אִין דִי אוֹיגֶען, נָאר עֶר הָאט נָאךְ מֶעהר חֵן בֶּעקוּמֶען בַּיי'ם קֶאנִיג; עֶר הָאט גֶעשְׁטֶעלְט אוּנְטֶער זַיין מַאכְט אַ בֶּעזוּנ־דֶער יוּדִישׁ חַיִל אָבְּצוּהִיטֶען דֶעם טֶעמְפֶּעל אוּנ אַז עֶר הָאט בֶּעדַארְפְט הָא־בֶּען אַ בֶּעגְלֵייבְּטֶען מֶענְשֶׁען וָואס עֶר זָאל אִין זַיינֶע הָאנְד קֶאנֶען אִיבֶּערְגֶע־בֶּען דִי גַאנְצֶע הַכְנָסָה פוּנ'ם מַס פַאר דִי סְחוֹרוֹת, וָואס מֶען הָאט אַרַיינְגֶע־פִיהְרְט קִיין מִצְרַיִם מִיט'ן וַואסֶער, הָאט עֶר נִיט גֶעפוּנֶען קִיין אַנְדֶערן אוֹי־סֶער אָנְיַאס'ן, וַוייל נָאר צוּ אִיהם הָאט עֶר גֶעהַאט דָאס גְרֶעסְטֶע צוּטְרוֹיעֶן.

דֶער קֶאנִיג פְהִילָאמֶעטָאר הָאט אַזוֹי וַוייט לִיעבּ גֶעקְרִיגֶען דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק אוּנ זַייעֶר פִיהְרֶער אַז עֶר הָאט זִיךְ זֶעהר גֶעוָואלְט בֶּעקֶענֶען מִיט דֶעם יוּדִישֶׁען גֶעזֶעץ, אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט מֶען גֶעלָאזְט דִי תּוֹרָה אִיבֶּערְזֶעצֶען אוֹיף גְרִיכִישׁ אוּנ פִינְף אִיבֶּערְזֶעצֶער הָאבֶּען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט דֶערְמִיט. דֶער טָאג, וֶוען מֶען הָאט דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג גֶעעֶנְדִיגְט אוּנ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דֶעם קֶאנִיג, אִיז גֶעוָוארֶען בַּיי דִי יוּדֶען פוּן אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען אַ יוֹם טוֹב אוּנ אַלֶע יָאהר פְלֶעגֶען זֵיי אַרוֹיסְפָאהרֶען אוֹיף אַ אִינְזֶעל פְהַארָאס אוּנ זִיךְ דָארְט אָנ־טְהוּן אַלֶע תַּעֲנוּגִים. שְׁפֶּעטֶער מִיט הוּנדֶערְט יָאהר הָאט מֶען אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַ גַאנְצֶע מַעֲשֶׂה, אַז דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג אִיז גֶעאַרְבֵּייט גֶעוָוארֶען דוּרְךְ צְוֵויי אוּנ זִיבְּצִיג גֶעלֶעהרְטֶע מֶענְשֶׁען, וָואס יֶעדֶער אִיז גֶעזֶעסֶען פֶערְשְׁפַּארְט אִין אַ בֶּעזוּנְדֶער חֶדֶר אוּנ הָאט זִיךְ גֶעטְהוּן זַיינְס. אוּנ אַז אַלֶע הָאבֶּען גֶעעֶנְדִיגְט הָאט מֶען פַארְגְלַייכְט דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג אוּנ זִי הָאט דֶערְפַאר בֶּעקוּמֶען אַ נָאמֶען "סֶעפְּטוּאַגִינְטַא". אִין מִצְרַיִם הָאט דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג גֶעמַאכְט אַיין שְׁטַארְקֶען רוֹשֶׁם, בַּיי דִי יוּדֶען אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר אָנְגֶעלֶעגְט וָואס דִי גֶע־בִּילְדֶעטֶע גְרִיכֶען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ אַיינְגֶערֶעדְט אַז קִיין קְלוּגֶערְס פוּן זֵיי אִיז נִיטָא, הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען אַ מֶעגְלִיכְקֵייט צוּ לֵייעֶנֶען דִי תּוֹרָה, וָואס אִיז דוּרְךְ דֶעם גֶעוָוארֶען דֶער עֶרְשְׁטֶער שְׁלִיחַ צְווִישֶׁען דִי גָאטְצֶענְדִיעֶנֶער אוּנ הָאט זֵיי גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעגְרִיף פוּן אַ אֵיינְצִיגֶען בּוֹרֵא עוֹלָם. אִין יְהוּדָה אָבֶּער זֶענֶען דִי "פְרוּמֶע" גָאר נִיט צוּפְרִיעדֶען גֶעוֶועהן דֶערְפוּן, וַוייל זֵיי הָאבֶּען גֶעדְרִינְגֶען אַז דִי תּוֹרָה וֶוערְט אָן אִיהר גַאנְצֶע קְדוּשָּׁה אִין אֵיין אַנְדֶער לָשׁוֹן אוּנ הָא־בֶּען מוֹרָא גֶעהַאט טָאמֶער הַאפֶּען זִיךְ אַהִין אַרַיין דוּרְךְ דֶער אִיבֶּערְזֶעצוּנְג אַזוֹינֶע זַאכֶען וָואס שְׁטֶעהֶען גָאר דָארְט נִיט, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען וָואס דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג אִיז מֶעהר אָנְגֶענוּמֶען גֶעוָוארֶען וִוי דִי תּוֹרָה אַלֵיין אוּנ מֶען הָאט זִי אָנְגֶעהוֹיבֶּען לֵייעֶנֶען אִין אַלֶע שׁוּלֶען.

פון דער איבערזעצונג אן האט אנגעהויבען אין מצרים בליהען א גאנצע יודיש־גריכישע ליטעראטור. פון איין זייט האבען די יודען גענאשט ביי די גריכען דאס אפענטליכע דרשנען, שטעלען זיך אויף א פסוק פונ'ם חומש אונ פערבינדען דערמיט געוויסע געדאנקען, אונ דאס איז שוין גרינג געווארען צו טהון, ווייל די תורה איז געוועהן אויף גריכיש אונ יעדער האט זי פערשטאנען. פון דער אנדערער זייט האבען די יודען אליין געוואלט מעהר מיט זיך בעקענט מאכען די גריכען אונ אזוי ווי דעמעלט איז געוועהן די מאדע צו שרייבען נאר שירים, געפינט מען נאך אצינד גאנצע שטיקער פון דער יודישער געשיכטע בעשריעבען אין שאנע קלינגענדיגע גריכישע גראמען. דערצו האט זיך גראד געמאכט נאך א זאך, וואס צו ליעב דעם האבען די יודען געמוזט דעם תמצית פון א סך הייליגע ספרים אויפשרייבען אויף גריכיש. אין מצרים האבען פון לאנג אן געוואהנט פיעל שמרונים, וואס זענען אהין אויך אנטלאפען אין די פריהריגע טרויעריגע צייטען; זיי האבען אויך גערעדט גריכיש אונ גאנץ רוהיג געלעבט אין לאנד, נאר מיט די יודען האבען זיי זיך גיט געקאנט אויסגלייכען אונ עס האט זיי געשטאכען פאר וואס די מלוכה גיט זיי אזוי פיעל פרייהייט. אז עס איז ארויס די גריכישע איבערזעצונג פון דער תורה אונ זיי האבען געזעהן ווי גרויס די ליעבשאפט פונ'ם קאניג איז צו די יודען, איז זייער כעס נאך גרעסער געווארען אונ זיי האבען אנגעהויבען צו געהען מיט רכילות אונ אויסטראכטען בלבולים ביז דער גוטער מלך פהילאמעטאר, וואס האט ליעב געהאט אלדינג צו וויסען, האט געמאכט אז די יודען מיט די שומרונים זאלען האבען א אפענטליכען וכוח. פון די יודענס זייט איז ארויסגעטרעטען אנדראניקוס בן משלם אונ די שומרונים האבען געהאט צוויי פארשטעהער סבי אונ טהעאדאזיוס. דער וכוח האט זיך מן הסתם אויסגעלאזט ווי אלע אזיינע וכוחים לאזען זיך אויס: יעדער איז געבליבען ביי זיין מיינונג, איינער דעם אנדערן האט ניט געקאנט איבערשפארען, נאר די יודיש־גריכישע ליטעראטור איז בעררייכט געווארען מיט פיל ביכער איבער דער יודישער געשיכטע אונ אמונה.

די יודען האבען אבער אומעדום איין מזל. לאנג ליכטיג קאן ביי זיי ניט זיין, אונ פונקט אין דער צייט וואס אין יהודה האט זיך דאס ראדעל איבערגעדרעהט נאך יונתן'ס טויט, איז אין מצרים אויך געווארען א איבערקערעניש. דער גוטער מלך פהילאמעטאר איז געשטארבען אונ אויף זיין ארט איז ארויף דער שלעכטער איערגעטעס, וואס האט חתונה געהאט מיט זיין איינגענער

שְׁוֶועסְטֶער אונ בֶּעפְלֶעקְט די מְלוּכָה מִיט זַיינֶע שֶׁאנְדְלִיכֶע מַעֲשִׂים. עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַזוֹי פִיעל אַכְזָרִיוֹת אַז אַלֶע אַיינְוָואהנֶער פוּן אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען זֶענִין זִיךְ צוּלָאפֶען אונ די יוּדֶען זֶענִין גָאר אִין גַאנְצֶען גֶעוֶועהן דָאס כַּפָּרָה־הִינְדֶעל. אֵייעֶרְגֶעטֶעס, אָדֶער וִוי מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען פְּטַאלָאמֶעאוּס־פִיסְקָאן דֶער זִיבֶּעְנְטֶער „מִיט'ן גְרָאבֶּען בּוֹיךְ", הָאט פֶערְדְרָאסֶען וָואס אָנִיַאס הָאט גֶעהַאלְטֶען מִיט פְּהִילָאמֶעטָאר'ס אַלְמָנָה, קְלֶעאָפַּאטְרַא. וָואס הָאט גֶעוָואלְט אַז די מְלוּכָה זָאל אִיבֶּערְגֶעהן צוּ אִיהר קְלֵיינֶעם זוּהן אונ אַז עֶר הָאט דֶערְהֶערְט אַז אָנִיַאס קְלוֹיבְּט צוּנוֹיף חַיִל אונ וִויל גֶעהן אַקֶעגֶען אִיהם, הָאט עֶר בַּאלְד אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַמִשְׁפָּט צֶדֶק, מֶען זָאל אַלֶע יוּדֶען מִיט וַוייבֶּער אונ קִינְדֶער פֶענְטֶען אִין קֵייטֶען אונ זֵיי אַרוֹיסְפִיהְרֶען נַאקֶעט אוֹיף אַ פְּלַאץ, די עֶלֶעפַאנְטֶען זָאלֶען זֵיי צוּטְרֶעטֶען. דָא אִיז אָבֶּער גֶעשֶׁעהן אַנֵס: דֶער קֶאנִיג הָאט גֶעהֵייסֶען אָנְטְרִינְקֶען די עֶלֶעפַאנְטֶען מִיט וַויין, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען מִיט מֶעהר רְצִיחָה אָנְפַאלֶען אוֹיף די גֶעבּוּנְדֶענֶע יוּדֶען, נָאר די עֶלֶעפַאנְטֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶענוּמֶען לוֹיפֶען גָאר אִין אֵיין אַנְדֶער זַייט, וואוּ דֶעם קֶאנִיגְס לַייט זֶענֶען גֶעזֶעסֶען אונ די שׂוֹנְאִים הָאבֶּען גֶעחַאפְּט דֶעם פְּסַק וָואס הָאט גֶעזָאלְט גֶעשֶׁעהן די יוּדֶען. דֶער זֵכֶר פוּן דֶעם וואוּנְדֶער הָאט זִיךְ לַאנְג גֶעהַאלְטֶען צְוִוישֶׁען די יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם אונ זֵיי הָאבֶּען דֶעם טָאג גֶעמַאכְט פַאר אַ יוֹם טוֹב.

צְווֵייטֶעס קַאפִּיטֶעל.

די נְשִׂיאִים שִׁמְעוֹן אונ יוֹחָנָן הוּרְקָנוֹס.

(106—143 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 176—213 פַאר'ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

די אַרְבֵּייט פוּן יְהוּדָה הַמַכַּבִּי אונ זַיין בְּרוּדֶער יוֹנָתָן אִיז נִיט גֶע־גַאנְגֶען לְאִיבּוּד אונ אַז דֶער לֶעצְטֶער בְּרוּדֶער פוּן די חַשְׁמוֹנָאִים, שִׁמְעוֹן,

הָאט אויף זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ פִיהרֶען דָאס לַאנְד , אִיז עֶר שׁוֹין אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן אוֹיפְצוּטְרֶעטֶען מִיט מֶעהר שְׁטַארְקַייט. וַוייל פִיעל שְׁטֶעדְט זֶענֶען שׁוֹין גֶעוֶועהן בֶּעפֶעסְטִיגְט אוּנ דָאס יוּדִישֶׁע חַיִל הָאט שׁוֹין נִיט אֵיין מָאהל בֶּעוִויזֶען זַיין כֹּחַ אוּנ גְבוּרָה . מִיט דֶער הִילְף פוּן זַיינֶע פִיער זִיהן , וָואס דְרַיי פוּן זַיי זֶענֶען בֶּעקֶענְט מִיט דִי נָאהמֶען: יוֹחָנָן , יְהוּדָה אוּנ מַתִּתְיָהוּ. הָאט שִׁמְעוֹן גֶעמַאכְט דִי בֶּעסְטֶע אָרְדְנוּנְג אִין לַאנְד אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען דֶערְפוּן, וָואס עֶר הָאט בַּאלְד אַרָאבְּגֶעוָוארְפֶען פוּן זִיךְ דֶעם עוֹל פוּן דֶער סִירִישֶׁער מְלוּכָה אוּנ הָאט זִיךְ בַּיי קֵיינֶעם נִיט אָנְגֶעפְרֶעגְט וֶועגֶען דֶער כְּהוּנָה, וָואס עֶר הָאט אָנְגֶענוּמֶען . עֶר הָאט אָבֶּער אִין זִין גֶעהַאט, אַז טָאמֶער וֶועט זַיין זֶעלְבְּסְטשְׁטֶענְדִיגְקַייט פֶערְדְרִיסֶען אַ שׂוֹנֵא, זָאל עֶר זַיין גְרֵייט צוּ מִלְחָמָה אוּנ עֶר הָאט זִיךְ פֶערְזָארְגְט מִיט גֶענוּג חַיִל אוּנ כְּלֵי זַיִן, אוּנ כְּדֵי עֶר זָאל בַּיי זִיךְ נָאךְ זִיכֶערֶער זַיין, הָאט עֶר גֶעשִׁיקְט אַ גָאלְדֶענֶע קְרוֹין דְמִיטְרִיוּס־ נִיקַאטָאר דֶעם צְוֵייטֶען אוּנ הָאט אִיהם צוּגֶעזָאגְט בֶּעהִילְפִיג צוּ זַיין וֶוען טְרִיפוֹן וֶועט אוֹיף אִיהם אָנְפַאלֶען. דְמִיטְרִיוּס הָאט דֶעמֶעלְט קֵיין אַנְדֶער בְּרֵירָה נִיט גֶעהַאט אוּנ הָאט גֶעמוּזְט אָנְגֶענֶעהמֶען דֶעם שָׁלוֹם : עֶר הָאט גֶע־ עֶנְטְפֶערְט מִיט זֶעהר אַ פְרַיינְדְלִיכֶען בְּרִיעף אַז עֶר אִיז מוֹחֵל דֶעם מַס וָואס עֶס קוּמְט אִיהם אוּנ בֶּעט צוּ פֶערְגֶעסֶען אַלְדִינְג וָואס אִיז גֶעוֶועהן . מִיט גְרוֹיס שִׂמְחָה הָאט דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק בֶּעגְרִיסְט דֶעם עֶרְשְׁטֶען שְׁרִיט צוּ אַזַא וִויכְטִיגֶער פְרַייהַייט וָואס הָאט גֶעקֶאנְט פִיהרֶען צוּם בֶּעלֶעבֶּען פוּן דֶער פְרִיה־ רִיגֶער מְלוּכָה ; עֶס אִיז בַּיי זַיי אַזוֹי טְהַייעֶר גֶעוֶועהן , אַז אֲפִילוּ דִי יָאהרֶען־ רֶעכְנוּנְג הָאבֶּען זַיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען. נָאר אוֹיפ׳ס נַייעֶ פוּן דֶער צַייט, וָואס זַיי הָאבֶּען אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ גֶעבֶּען נְתִינוֹת דֶער סִירִישֶׁער מְלוּכָה אוּנ זַיי הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ חוֹב דֶערְפוּן מוֹדִיעַ צוּ זַיין דִי יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם . בַּאלְד נָאךְ דֶעם הָאט זִיךְ שִׁמְעוֹן גֶענוּמֶען צוּ דִי הֶעלֶענִיסְטֶען , וָואס הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ אוֹיפְגֶעהַאלְטֶען אִין אַקְרַא , גַזַרַה אוּנ בֵּית־סוּר . גַזַרַה הָאט זִיךְ תֵּיכֶּף אוּנְטֶערְגֶעגֶעבֶּען , דָאס אֵייגֶענֶע אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהן מִיט בֵּית־סוּר, אוּנ נָאר מִיט אַקְרַא אִיז אַ בִּיסֶעל שְׁוֶוער צוּגֶעגַאנְגֶען. הָאטְשִׁי סוֹף כָּל סוֹף הָא־ בֶּען דִי הֶעלֶענִיסְטֶען פָארְט גֶעמוּזְט פֶערְלָאזֶען זֵייעֶר אַלְטֶע גֶעסְט אוּנ נָאךְ פִירְצִיג יָאהר, וָואס זַיי הָאבֶּען עֶקְסֶעסְטִירְט , אִיז פוּן זַיי אִין גַאנְצֶען גֶעוָוא־ רֶען אַ תֵּל.

די אַלֶע אָרְטֶער , וואו דִי הֶעלֶענִיסְטֶען זֶענֶען פְרִיהר גֶעוֶועהן , הָאט שִׁמְעוֹן בֶּענוּצְט פַאר דֶער טוֹבָה פוּן דֶער מְדִינָה אוּנ הָאט זַיי שְׁטַארְק בֶּע־

בעקרטיגט. די שטאדט יפו, וואס ליגט ביי'ם ים, האט נגנעהויבען געבען א גרויסע הכנסה, וואס ביז צהער פלעגען זי די פיריער צונעהמען. די פעסטונג אקרא האט דער עולם גערעכענט אין גאנצען צוווארפען, ווייל מען האט געפונען, אז עס פאסט ניט די מויערען פון אקרא זאלען זיין האבער פונ'ם בית המקדש; נאר אז שמעון האט געזעהן, אז אין אקרא איז דאס בעסטע ארט צו האלטען היל אונ אז די פעסטונג קאן שטאנדיג דיענען פאר איין שוטץ דער יודישער הויפט-שטאדט, האט ער נאר געהייסען די מויערען א ביסעל נידעריגער מאכען אונ אנדערן דעם נאמען פון אקרא אויף בירה, אזוי ווי מען האט זי גערופען אין דער צייט פון נחמיה. ער האט זיך אליין דארט בעזעצט אונ דעם זוהן יוחנן האט ער געמאכט פאר מושל אין גזרה.

אז דמיטריוס-ניקאטאר האט אנגעהויבען א גרויסע מלחמה מיט פערסיען אונ האט געמוזט איבערגעבען די מלוכה זיין ברודער אנטיוכוס סידעטעס, אונ אזוי ווי דער נייער מלך האט אויך געהאט צו טהון מיט טריפון אונ האט געוואוסט וואס פאר א שונאים די יודען זענען איהם פאר'ן טויט פון יונתן, האט ער אויך באלד געשלאסען פריינדשאפט מיט שמעון אונ האט איהם נאך געשאנקט דאס רעכט אליין צו מאכען מטבעות פאר זיין לאנד. נאר שמעון האט זיך נאך ניט בעגנוגט מיט דעם, ער האט געוואלט זיך פיהלען נאך זיכערער אונ האט אוועקגעשיקט צוויי שליחים, נומעניוס בן אנטיוכוס אונ אנטיפטר בן יאזאן, קיין רום בעטען ביי די ראמער זיי זאלען איהם צוזאגען זייער שוטץ. די ראמער האבען אלדינג צוגעזאגט; נאר שפעטער מיט א פאר הונדערט יאהר האט זיך ארויסגעוויזען ווי טהייער די יודען האבען געמוזט בעצאהלען פאר זייער פריינדשאפט אונ ווי ניט-בערעכענט שמעון איז געוועהן, וואס ער האט זיך געווענדט צו די ראמער אונ מיט איין האנד צושטערט דאס, וואס ער האט געבויעט מיט דער אנדערער האנד.

דערווייל האבען די יודען געפיהלט א גרויסע טובה לפי שעה אונ אז זיי האבען זיך געזעהן ארומגערינגעלט נאר מיט גוטע פריינד, האט יהודה, צום ערשטען מאהל נאך צדקיהו'ס טויט, געקאנט בעטראכטען שמעון פאר א פרייען מושל. מיט גרויס פאראד האבען זיך אלע כהנים, לוים אונ זקנים פערזאמעלט אויפ'ן הר הבית אונ שמעון איז אויפגענומען געווארען פאר א נשיא. באלד נאך דעם האט ער ארויסגעלאזט זיינע אייגענע

מַטְבֵּעוֹת: פוּן אֵיין זַייט אִיז גֶעוֶועהן אוֹיסְגֶעקְרִיצְט „שֶׁקֶל כֶּסֶף“ אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט — „דָאס הֵיילִיגֶע יְרוּשָׁלַיִם“; נָאר זַיין נָאהמֶען אִיז נִיט גֶעוֶועהן דֶערְמָאנְט. וַוייל עֶר הָאט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט דֶערְמִיט אִיבֶּערְנֶעהמֶען.

קוֹים הָאט זִיךְ אָבֶּער אַנְטִיוֹכוֹס סִידֶעטֶעס גֶעזֶעהן נָאהֶענְט צוּם צִיעל אוּנ טְרִיפוֹן הָאט אִיהם שׁוֹין נִיט גֶעקָאנְט שָׁאדֶען, אִיז זַיין פְרַיינְדְשַׁאפְט צוּ דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען אַ סַךְ קְלֶיינֶער אוּנ אַז שִׁמְעוֹן הָאט אִיהם גֶעשִׁיקְט — וֶוען עֶר הָאט בֶּעלֶעגֶערְט דִי שְׁטָאדְט דָארַא — צְוֵויי טוֹיזֶענְד מַאן אוּנ גֶעלְד, הָאט עֶר זִיךְ פוּן דֶער הִילְף אָבְּגֶעזָאגְט. דָאס הָאט עֶר גֶעטְהוּן בְּכִיוָן. כְּדֵי עֶר זָאל זִיךְ קֶאנֶען שְׁפֶּעטֶער טְשֶׁעפֶּען אוּנ דִי הֶאנְד זָאלֶען אִיהם נִיט זַיין גֶעבּוּנְדֶען. טַאקֶע נָאר אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט עֶר גֶעשִׁיקְט זַיין הוֹיפְּטְמַאן קֶענְדֶעבֶּאַיאס פוּן הוֹרְקַאנְיֶען צוּ שִׁמְעוֹן מִיט אַ טַעֲנָה: פַאר וָואס מֶען בֶּעלוֹינְט אִיהם נִיט פַאר יָפוֹ, גַזַרָה אוּנ אַקְרָא אוּנ הָאט גֶעפָארְדֶערְט, אַז מֶען זָאל אִיהם גֶעבֶּען אַ שְׁלַל מִיט גֶעלְד אָדֶער אָבְּטְרֶעטֶען צוּרִיק דִי אָרְטֶער. אוֹיסְגְלַייכֶען זִיךְ אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן אוּנ עֶס הָאט גֶעמוּזְט קוּמֶען צוּ קְרִיג. קֶענְדֶעבַּאַיאס הָאט נִיט גֶעמַאכְט קֵיין שִׁיהוֹת אוּנ הָאט שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרַיינְצוּקְרִיעכֶען טִיעף אִין יוּדִישֶׁען לַאנְד. שִׁמְעוֹן הָאט בַּאלְד אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דָאס גַאנְצֶע חַיִל זַיינֶע בֵּיידֶע זִיהן, יוֹחָנָן אוּנ יְהוּדָה אוּנ עֶס אִיז זֵיי גֶערָאטְהֶען זִיךְ נוּט אָבְּצוּרֶעכֶענֶען מִיט׳ן שׂוֹנֵא. דֶער יוּנְגֶערֶער בְּרוּדֶער, יְהוּדָה אִיז פֶערְוואוּנְדֶעט גֶעוָוארֶען אוּנ דֶער אֶלְטֶערֶער יוֹחָנָן הָאט בֶּעקוּמֶען דֶעמֶעלְט דֶעם צוּנָאהמֶען „הוֹרְקְנוֹס“. וַוייל עֶר הָאט אַיינְגֶענוּמֶען דֶעם הוֹיפְּטְמַאן פוּן הוֹרְקַנְיֶען.

נָאךְ אַזַא מַפָּלָה הָאט אַנְטִיוֹכוֹס סִידֶעטֶעס גֶעזֶעהן, אַז מִיט כֹּחַ וֶועט עֶר גָאר נִיט אוֹיספִיהרֶען. הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ גֶעהן מִיט פַאלְשְׁקֵייט אוּנ הָאט טַאקֶע אָבְּגֶעזוּכְט צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אַזוֹינֶעם, וָואס הָאט אִיהם גֶעהָאלְפֶען אוֹיסְפִיהרֶען זַיין שֶׁאנְדְלִיכֶען פְּלַאן. דָאס אִיז גֶעוֶועהן שִׁמְעוֹן׳ס אֵיין אֵיידֶעם — פְּטַאלָאמֶעאוּס בֶּן הַבּוּב. הָאטְשֶׁי צוּ דֶער חֲתוּנָה הָאט אִיהם שִׁמְעוֹן גֶעגֶעבֶּען אַ סַךְ גֶעלְד אוּנ הָאט אִיהם גֶעמַאכְט פַאר מוֹשֵׁל אִי יְרִיחוֹ אִיז אִיהם אָבֶּער אַלְדִינְג קַארְג גֶעוֶועהן אוּנ עֶר הָאט גֶעוָואלְט מִיט אַ מָאל יַרְשֶׁנֶן דֶעם שְׁוֶוערְ׳ס כָּבוֹד אוּנ רַייכְקֵייט. אַזַא מֶענְשֶׁעל הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט אִיבֶּערְרֶעדֶען אוּנ אַז שִׁמְעוֹן מִיט׳ן וַוייבּ אוּנ צְוֵויי זִיהן, יְהוּדָה אוּנ מַתִּתְיָהוּ אִיז צוּ אִיהם גֶעקוּמֶען צוּ גַאסְט קֵיין דָגוֹן, הָאט עֶר זֵיי אַלֶע, אוֹיסֶער שִׁמְעוֹנ׳ס פְרוֹי. דֶערְהַרְגֶעט. עֶר הָאט אָבֶּער גֶעוָואלְט עֶקֶען אוֹיךְ מִיט יוֹחָנָן

וָואס אִיז דֶעמֶעלְט גֶעוָועהן אִין גְּנֵבָה ; נָאר מֶען הָאט אִיהם גֶענֶעבֶּען צוּ
ווִיסֶען אוּנ דִי שְׁלִיחִים פוּן זַיין שְׁוָואגֶער הָאבּען בַּיי אִיהם גֶעפוּנֶען דֶעם
טוֹיט. אַזוֹי אִיז בֶּעשֶׂערְט גֶעוָועהן אַלֶע מַתִּתְיָהוּ׳ס קִינְדֶער צוּ שְׁטַארְבֶּען פַאר
דֶער צַייט אוּנ אַוֶועקגֶעבֶען דָאס לֶעבֶּען פַאר׳ן גְלִיק פוּן פַאטֶערְלַאנְד.

דֶער צְוֵוייטֶער נָשִׂיא, יוֹחָנָן הוֹרְקְנוֹס. הָאט זִיךְ גֶעפִיהלְט נָאךְ מֶעהר
אִין כֹּחַ אוֹיסצוּפִיהרֶען אַלֶע זַאכֶען וָואס זַיין פָאטֶער הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען. פַאר
אִיהם הָאט דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד גֶעבְּלִיהט, פַאר דִי יוּדֶען הָאבֶּען אַלֶע פֶאלְ-
קֶער פוּן וַוייט אוּנ פוּן נָאהֶענְט דֶרֶךְ אֶרֶץ גֶעהַאט אוּנ נִיט אוּמְזִיסְט פֶּער-
גְלַייכְט מֶען זַיין צַייט מִיט דֶער גְלִיקְלִיכֶער צַייט פוּן שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ. עֶר הָאט
אָבֶער אוֹיךְ פּוּנְקְט וִוי שְׁלֹמֹה, וָואס הָאט גֶעהַאט אַ גֶעגְנֶער, אֲדוֹנִיָּהוּ, גֶעמ-
מוּזְט דִי עֶרְשְׁטֶע צַייט גֶענוּג זִיךְ אָנְמוּטְשֶׁען בִּיז עֶר הָאט גֶעפַּטֶר׳ט זַיין
שְׁוָואגֶער, דֶעם רוֹצֵחַ פוּנ׳ם פָאטֶער אוּנ דִי בְּרִידֶער. פְּטַאלָאמֶעאוּס הָאט
זֶעהר גֶעוָואלְט וֶוערֶען נָשִׂיא אוּנ הָאט שְׁטַארְק גֶעדִיפֶּעט אוֹיף דֶער הִילְף פוּן
סִירְיֶען ; דַארִיבֶּער אִיז יוֹחָנָן-הוֹרְקְנוֹס גֶעצְווּינְגֶען גֶעוָועהן אִיהם צוּ פֶערְטְרַאבְּ-
טֶען. אַז יוֹחָנָן-הוֹרְקְנוֹס אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דֶער פֶעסְטוּנְג דָגוֹן, הָאט דֶער
אַכְזָר פְּטָאלָאמֶעאוּס גֶעהֵייסֶען אַרוֹיסְפִיהרֶען דִי שְׁווִיגֶער אוֹיף דֶער מוֹיעֶר אוּנ
וַוייזֶען דֶעם זוּהן וָואס פַאר עִנּוּיִם קָשִׁים מֶען טְהוּט אָן זַיין מוּטֶער. הָאטְשֶׁי
דִי אַלְטֶע מוּטֶער אִיז גֶעוָועהן אַזוֹי בֶּעהַארְצְט, אַז זִי הָאט פוּן אוֹיבֶען אַרָאבְּ-
גֶעשְׁרִיגֶען דֶעם זוּהן, עֶס זָאל אִיהם נִיט הַארֶען אוּנ עֶר זָאל טְהוּן זַיינְס, פוּן
דֶעסְטְוָועגֶען הָאבֶּען אִיהם דִי צָרוֹת פוּן דֶער מוּטֶער שְׁלַאבֶּערִיג גֶעמַאכְט אוּנ
עֶר הָאט גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען פוּן דֶער פֶעסְטוּנְג. פְּטָאלָאמֶעאוּס הָאט דֶערְנָאךְ
גֶעטֵייט דִי שְׁווִיגֶער, אַלֵיין אִיז עֶר אַוֶועק אִין דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פוּן דִי
עַמּוֹנִים „רַבַּת עַמּוֹן" אוּנ עֶס אִיז פוּן אִיהם קֵיין זֵכֶר נִיט גֶעבְּלִיבֶּען.

קוֹים אִיז יוֹחָנָן-הוֹרְקְנוֹס פְרַיי גֶעוָוארֶען פוּן אֵיין צָרָה – אִיז שׁוֹין אַ גְרֶעא-
סֶערֶע גֶעשְׁטַאנֶען פַאר דֶער טִיהר. אַנְטִיוֹכוֹס-סִידֶעטֶעס, וָואס הָאט זִיךְ גֶעוָ-
וָואלְט נוֹקֵם זַיין פַאר דֶעם פְּסַק, וָואס עֶר הָאט נִיט לַאנְג גֶעהַאפְּט, הָאט
צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען פִיעל חַיִל אוּנ הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט צוּ דֶער יוּדִישֶׁער הוֹיפְּט-
שְׁטָאדְט. וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט זִיךְ יוֹחָנָן-הוֹרְקְנוֹס דֶעמֶעלְט נִיט גֶעפִיהלְט אִין
כֹּחַ גְלַייךְ אָנְהֵייבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט׳ן שׂוֹנֵא אוּנ הָאט זִיךְ פֶערְשְׁלָאסֶען אִין
יְרוּשָׁלַיִם, וָואס אִיז גֶעוָועהן גוּט בֶּעפֶעסְטִיגְט. אַנְטִיוֹכוֹס הָאט גֶעמוּזְט בֶּעלָא-
גֶערְן יְרוּשָׁלַיִם אוּנ וַוייל דָאס הָאט פִיעל גֶעדוֹיעֶרְט הָאבֶּען דִי סִירִיֶער שְׁטַארְק
גֶעלִיטֶען וֶועגֶען וַואסֶער-מַאנְגֶעל אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען נִיט וֶוענִיגֶער גֶעהַאט

אויסְצוּשְׁטֶעהן דֶערְפוּן, וָואס זֵיי הָאט גֶעפֶּעהְ'לְט בְּרוּידְט. בַּיי אַזַא לַאנְגֶע הָא=
בֶּען בֵּיידֶע צְדָדִים אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען פוּן שָׁלוֹם און יוֹחָנָן=הוֹרְקְנוּס הָאט
דֶער עֶרְשְׁטֶער גֶעשִׁיקְט פָּארְלֶעגֶען: מֶען זָאל צוּ לִיעבּ דֶעם יוֹם טוֹב סֻכּוֹת
אִיבֶּערְרַייסֶען דִי קְרִיעג אוֹיף אַכְט טָאג. אַנְטִיוֹכוּס הָאט זִיךְ אָנְגֶעהַאפְּט אִין
דֶעם מִיט בֵּיידֶע הֶאנְד. און הָאט נָאךְ אַרַיינְגֶעשִׁיקְט אַ סַךְ בְּהֵמוֹת אוֹיף
קָרְבְּנוֹת און גָאלְדֶענֶע כֵּלִים פַאר אַ מַתָּנָה. דָאס אִיז גֶעוֶועהן אַ וִוינְק, מֶען
זָאל טַאקֶע אָנְהֵייבֶּען רֶעדֶען פוּן אַ עֶרְנְסְטֶען שָׁלוֹם, און הָאטְשִׁי צְווִישֶׁען
אַנְטִיוֹכוּס'ס הוֹיפְּטְלַייט הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען גֶענוּג שׂוֹנְאִים, וָואס הָאבֶּען אִיהם
גֶערָאטְהֶען עֶר זָאל זִיךְ נוֹהֵג זַיין מִיט דִי יוּדֶען וִוי אַנְטִיוֹכוּס=עֶפִּיפַאנֶעס, הָאט
עֶר זִיךְ בֶּעגְנִיגְט דֶערְמִיט, וָואס עֶר הָאט גֶעפָארְדֶערְט, אַז דִי יוּדֶען זָאלֶען נִיט
הָאבֶּען קֵיין כְּלֵי זַיין, צָאהלֶען מַס פַאר עֶטְלִיכֶע שְׁטֶעדְט, וִוי גַזַרָה, יָפוֹ און
אַנְדֶערֶע, און אַרַיינְלָאזֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אַ טְהֵייל פוּנ'ם סִירִישֶׁען חַיִל. אוֹיף
דִי עֶרְשְׁטֶע צְווֵיי זַאכֶען אִיז יוֹחָנָן=הוֹרְקְנוּס בֶּעשְׁטַאנֶען, נָאר אוֹיף דֶער דְרִי=
טֶער הָאט עֶר נִיט גֶעקָאנְט מַסְכִּים זַיין; וַוייל עֶר הָאט מוֹרָא גֶעהַאט נָאךְ
אַ מָאהל צוּנוֹיפְמִישֶׁען דִי יוּדֶען מִיט דִי סִירְיֶער. אַנְטִיוֹכוּס הָאט קֵיין אַנְדֶער
בְּרֵירָה נִיט גֶעהַאט, און אַז יוֹחָנָן=הוֹרְקְנוּס הָאט טַאקֶע שׁוֹין בִּמְזוּמָנִים אִיהם
אָבְּגֶעצָאהלְט דָאס גֶעלְד, וָואס עֶר הָאט בֶּעדַארְפְט, הָאט עֶר גֶעמוּזְט צוּ
לִיעבּ טְהוּן און אִיז אָבְּגֶעטְרֶעטֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם. אַזוֹי הָאט זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט
מִיט גְלִיק אַ מִלְחָמָה, וָואס דֶער סוֹף הָאט זִיךְ גֶעקָאנְט נִיט גוּט אוֹיסְלָאזֶען,
און יְרוּשָׁלַיִם אִיז נָאר אָרָגֶעקוּמֶען דֶערְמִיט, וָואס דֶער שׂוֹנֵא הָאט צוּשְׁטֶערְט
עֶטְלִיכֶע מוֹיעֶרֶען; דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה אָבֶּער אִיז גֶעבְּלִיעבֶּען פֶּעסְט, און דֶער
מַעֲמָד פוּן דִי יוּדֶען אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גוּט אַז דָאס בִּיסֶעל גֶעלְד, וָואס
אַנְטִיוֹכוּס הָאט אַוֶועקְגֶעפִיהְרְט, הָאט זִיךְ גָאר נִיט אָנְגֶעזֶעהן.

יוֹחָנָן=הוֹרְקְנוּס הָאט זִיךְ אָבֶּער שׁוֹין מֶעהר נִיט גֶעוָואלְט פֶערְלָאזֶען אוֹיף
אֵיינֶענֶע כּוֹחוֹת און הָאט גֶעזוּכְט זִיךְ צוּ בֶּעוָוארְנֶען מִיט אַ הִילְף פוּן דֶער
פְּרֶעמְד. דֶערְפַאר הָאט עֶר אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים צוּ דִי רָאמֶער, מֶען זָאל
זִיךְ אָנְנֶעהמֶען פַאר אִיהם און עֶר הָאט טַאקֶע גֶעפוּעֶלְט, און גָאר גִיךְ הָאט
אַנְטִיוֹכוּס=סִידֶעטֶעס גֶעמוּזְט זִיךְ אָבְּזָאגֶען פוּן דִי תְּנָאִים, וָואס עֶר הָאט אוֹיס=
גֶענוּמֶען מִיט דִי יוּדֶען. עֶס הָאט אִיהם אֲפִילוּ גֶעשְׁטָאכֶען, נָאר בֶּעסֶער מַא=
כֶען הָאט עֶר נִיט גֶעקָאנְט; וַוייל פּוּנְקְט אִין דֶער צַייט הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹי=
בֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט פַּארְטְהֶען, וואו זַיין בְּרוּדֶער דְמִיטְרִיוּס=נִיקַאטָאר אִיז
שׁוֹין צֶעהן יָאהר גֶעוֶועהן גֶעפַאנְגְען, און הָאט גֶעוָואלְט אַז דָאס יוּדִישֶׁע חַיִל

זָאל איהם גָעהן צו הילְף. אַז מֶען דאַרְף אָנְקוּמֶען צוּ יֶענֶעם – וֶוערְט מֶען גָאר אַיין אַנְדֶער מֶענְשׁ: אַנְטִיוכוּס אִיז אַזוֹי פְרַיינְדְלִיך גֶעוָוארֶען גֶעגֶען דִי יוּדֶען, אַז אִין וֶועג, וֶוען עֶס אִיז גְרָאד גֶעפַאלֶען אַ יוֹם טוֹב בַּאלְד נָאך אַ שַׁבָּת, הָאט עֶר גֶעהַייסֶען רוּהֶען בֵּיידֶע טֶאג. דָאס גְלִיק הָאט זִיך אָבֶּער אָבְּגֶעטְהוּן פוּן אַנְטִיוכוּסֶ'ן אוּנ עֶר אִיז בַּאלְד גֶעפַאלֶען אִין דֶער מִלְחָמָה. דֶער קֶאנִיג פוּן פַּארְטְהִיֶען הָאט אֲפִילוּ בֶּעפְרַייעֶט דֶעם גְעפַאנְגֶענֶעם דְמִיטְרִיוּס־נִיקַאטָאר אוּנ הָאט אִיהם גֶעהָאלְפֶען אִיבֶּערְנֶעהמֶען דִי מְלוּכָה פוּן סִירִיֶען. עֶר הָאט אָבֶּער גֶעהֶערְשְׁט נִיט מֶעהר וִוי אַ פָּאר יָאהר; וַוייל בַּאלְד אִיז גֶעוָוארֶען מֶלֶך, מִיט דֶער הִילְף פוּן אֵייגִיפְּטֶען, אַלֶכְּסַנְדֶר זֶעבִּינַא. אִין סִירִיֶען אִיז דֶעמֶעלְט גֶעוָוארֶען חשֶׁך: דְמִיטְרִיוּס־נִיקַאטָאר הָאט גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען, זַיין וַוייבּ קְלֶעאָפַּאטְרַא הָאט גֶעוָואלְט סַמֶ'ן דִי קִינְדֶער אוּנ צְוִוישֶׁען דִי יוֹרְשִׁים, גְרִיפּוּס דֶעם אַכְטֶען אוּנ קִיזִיקֶנוּס דֶעם נַיינְטֶען, אִיז אַרוֹיס אַ שְׁטַארְק מַחֲלוֹקֶת וֶועגֶען דֶער קְרוֹין פוּן דֶער מְלוּכָה.

דֶער יוּדִישֶׁער נָשִׂיא הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען זִיך צוּ בֶּענוּצֶען מִיט דִי אוּנְרוּהֶען, וָואס זֶענֶען פָארְגֶעקוּמֶען אִין סִירִיֶען, אוּנ הָאט זִיך בַּאלְד אִין גַאנְצֶען בֶּעפְרַייעֶט פוּן דֶעם לַאנְד. עֶר הָאט דִי זַאך גֶעהַאלְטֶען אַזוֹי וִוִיכְטִיג, אַז עֶר הָאט תֵּיכֶף דֶערְפוּן צוּ וִויסֶען גֶעגֶעבֶּען דִי יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם אוּנ זַייעֶר פָאר־שְׁטֶעהֶער יְהוּדָה אַרִיסְתּוֹבּוּל, זֵיי זָאלֶען אוֹיך גָאט דַאנְקֶען פַאר דֶער יְשׁוּעָה. וָואס עֶר הָאט צוּגֶעשִׁיקְט דֶעם גַאנְצֶען יוּדִישֶׁען פָאלְק. עֶס אִיז אִיהם אָבֶּער נָאך אַלְץ קַארְג גֶעוֶועהן: פִיעל שׂוֹנְאִים הָאבֶּען נָאך אַרוּמְגֶע־רִינְגֶעלְט יְהוּדָה, פּוּנְקְט אִין דֶער מִיט זֶענֶען גֶעזֶעסֶען דִי שׁוֹמְרוֹנִים, פוּן דָרוֹם־זַייט זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי אֲדוֹמִים אוּנ פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵּן הָאבֶּען דִי גְרִיכֶען אַלֶע מָאהל גֶעגֶעבֶּען אָנְצוּהֶערֶען זַייעֶר פַיינְדְשַׁאפְט; דַארִיבֶּער הָאט עֶר זִיך עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַ בִּיסֶעל דֶערְוַוייטֶערְן דִי גְרֶענִיצֶען פוּנ'ם יוּדִישֶׁען לַאנְד, אוּנ דִי פַיינְדְלִיכֶע פֶאלְקֶער פֶערְטְרַייבֶּען. יוֹחָנָן־הוּרְקְנוּס הָאט גֶעמוּזְט צוּדִינְגֶען חַיִל אוּנ עֶס אִיז אַ סְבָרָא, אַז עֶר הָאט דַארוֹיף בֶּענוּצְט דִי אוֹצְרוֹת, וָואס עֶר הָאט גֶעפוּנֶען בֶּעגְרָאבֶּען אִין דִי קְבָרִים פוּן מַלְכֵי בֵּית דָוִד. צוּעֶרְשְׁט הָאט עֶר אַיינְגֶענוּמֶען דִי שְׁטָאדְט מֶדְבָה, פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵּן, אוּנ סַמֶגַא; בַּיי'ם יַם פוּן טְבֶרְיָא, אוּנ דֶערְנָאך אִיז עֶר בַּאלְד אַרַיין אִין דֶער הוֹיפְּט־שְׁטָאדְט פוּן שֹׁמְרוֹן, שְׁכֶם, אוּנ גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן דֶער שְׁטָאדְט אוּנ פוּנ'ם מִשְׁכָּן אוֹיפֶ'ן בַּארְג גְרִיזִים, אוּנ אַזוֹי אִיז פֶערְשְׁווִינְדֶען גֶעוָוארֶען דֶער גַאנ־צֶער גְלַאנְץ פוּן דִי שׁוֹמְרוֹנִים. דָאס אֵייגֶענֶע הָאט עֶר אוֹיך גֶעטְהוּן מִיט

דִי אֲדוֹמִים : זַייעֶרֶע צְוַויי פֶעסְטוּנגֶען אַדַבַּא אוּנ מַרִיסַא , הָאט עֶר צוּ=
שְׁטֶערְט אוּנ זֵיי אַלֵיין הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען אוֹיסְקְלוֹיבֶּען :—אָדֶער וֶוערֶען יוּדֶען ,
אָדֶער זִיךְ גֶעהְן זוּכֶען עֶרְגֶעץ אִין דֶער פְּרֶעמְד אַ נַייעֶ הֵיים . דִי אֲדוֹמִים
הָאבֶּען גֶעמוּזְט לְפָנִים אָנְגֶענעהמֶען יוּדִישְׁקֵייט , אוּנ צוּם עֶרְשְׁטֶען מָאהל הָאט זִיךְ
דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה אָנְגֶעוָוארְפֶען אוֹיף יֶענֶעם מִיט גֶעוַואלְד . נָאר וָואס פַאר
אַ מַמָשׁוּת דֶער שָׁלוֹם צְווִישֶׁען יַעֲקֹב אוּנ עֵשָׂו הָאט גֶעהַאט —קָאן מֶען אַרוֹיס=
זֶעהְן דֶערְפוּן , וָואס דִי אֲדוֹמִים הָאבֶּען שְׁפֶּעטֶער גֶעהָאלְפֶען דִי רֶאמֶער אַרָאבּ=
וַוארְפֶען דִי חַשְׁמוֹנָאִים אוּנ צוּשְׁטֶערֶען דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה.

דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען אָבֶּער אוֹיךְ נִיט גֶעשְׁווִיגֶען , אוּנ דִי סִירִישֶׁע אַיינ=
וָואהנֶער פוּן שֹׁמְרוֹן הָאבֶּען זַייעֶר אוּנְצוּפְרִידֶענְהֵייט שְׁטַארְק אַרוֹיסְגֶעווִיזֶען , בֶּע=
זָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם , וָואס פִיעל פוּן דִי גֶעוֶועזֶענֶע אֲדוֹמִים הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזֶעצְט
צְווִישֶׁען זֵיי ; דֶערְצוּ הָאבֶּען זֵיי נָאךְ אוּנְטֶערְגֶעהֵיצְט דִי סִירִישֶׁע קֶאנִיגֶע,
גְרִיפוּס אוּנ קִיזִיקֶנוּס , אוּנ דָאס סִירִישׁ חַיִל הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען ווַייטֶער פֶּער=
חַאפֶּען עֶטְלִיכֶע אֶרְטֶער פוּן יְהוּדָה . דִי סִירְיֶער הָאבֶּען אֲפִילוּ בַּאלְד גֶעמוּזְט
אַלְדִינְג אָבְּגֶעבֶּען ; ווַייל יוֹחָנָן=הוֹרְקְנוּס הָאט זִיךְ גֶעקְלָאגְט פַאר דִי רֶאמֶער ,
אוּנ אַקֶעגֶען רוֹם הָאט אַזַא בָּחוּר ווִי קִיזִיקֶנוּס , וָואס הָאט זִיךְ אִין גַאנְצֶען
גֶענוּמֶען אוֹיף אַנְטִיוֹכוּס=עֶפִּיפַאנֶעס סְטְרוֹי , אוֹיךְ נִיט גֶעקֶאנְט זַיין קֵיין עַזּוּת
פָּנִים . נָאר אַז יוֹחָנָן=הוֹרְקְנוּס הָאט בֶּעלַאגֶערְט שֹׁמְרוֹן אִיז קִיזִיקֶנוּס שׁוֹין דָארְט
אוֹיסְגֶעוַואקְסֶען מִיט זַיין חַיִל . עֶר הָאט אָבֶּער גֶעחַאפְּט דֶעם פְּסַק פוּן יוֹחָנָן'ס
צְוַויי זִיהְן , אֲרִיסְתּוּבּוּל מִיט אַנְטִיגְנוּס , וָואס הָאבֶּען גֶעפִיהְרְט דָאס
יוּדִישֶׁע חַיִל , אוּנ הָאט גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען ,קֵיין בֵּית=שְׁאָן . קִיזִיקֶנוּס הָאט אָבֶּער
ווַייטֶער נִיט גֶעוָואלְט שְׁווַייגֶען אוּנ הָאט גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט אֵיינֶעם פוּן
דִי מְלָכִים פוּן מִצְרַיִם , פְּטָאלָאמֶעאוּס=לַאטוּרַאס דֶעם אַכְטֶען . דֶער
מֶלֶךְ הָאט גֶעקוּקְט קְרוּם אוֹיף דִי יוּדֶען דֶערְפַאר , וָואס זֵיי הָאבֶּען מֶעהר גֶע=
הַאלְטֶען מִיט זַיין מוּטֶער קְלֶעאָפַּאטְרַא , אוּנ וָואס אוֹיף אִיהר זַייט זֶענֶען אוֹיךְ
גֶעשְׁטַאנֶען דִי הֶערְשֶׁער פוּן דֶער גֶעגֶענְד אָנְיַאן , דֶעם כֹּהֵן אָנְיַאס'ס צְוַויי זִיהְן'
חִלְקִיָהוּ אוּנ חֲנַנְיָה ; עֶר הָאט דַארִיבֶּער אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט זֶעכְס=טוֹיזֶענְד מַאן
זֵיי זָאלֶען הֶעלְפֶען קִיזִיקֶנוּס'ן . גָאט הָאט אָבֶּער גֶעשֶׁאנְקְט דֶעם נִצָּחוֹן דִי יוּ=
דֶען , אוּנ אוּמְזִיסְט אִיז גֶעוֶועהן דִי מִיה פוּן זַייעֶרֶע שׂוֹנְאִים : נָאךְ פוּן דֶער=
ווַייטֶענְס הָאט יוֹחָנָן=הוֹרְקְנוּס גֶעהֶערְט אַ קוֹל פוּנ'ם קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אַרוֹיס , וָואס
הָאט אִיהם אָנְגֶעזָאגְט אַ פְרֶעהלִיכֶע בְּשׂוֹרָה , אַז „דִי יוּדִישֶׁע פְּרִינְצֶען הָאבֶּען
נוֹבֵר גֶעוֶועהן" , אוּנ עֶס אִיז טַאקֶע אַזוֹי גֶעשֶׁעהְן . פוּן דִי צְוַויי סִירִישֶׁע הוֹיפְּט=

לייט. קאליסאנדרוס און עפיקראטעס, איז דער ערשטער געפאלען טויט אין דער מלחמה, און דער אנדערער האט זיך געלאזט איבערקויפען און האט איבערגעגעבען די יודען בית־שן און נאך אנדערע שטאדט, וואס האבען פריהער געהערט צו די גריכען. אזוי איז שמרון געפאלען. קיין שטיין איז פון דער שטאדט ניט געבליעבען. די גבורות פון די יודען האבען געווארפען א מורא אויף אלע פעלקער, און זיי האבען געשפיעלט די גרעסטע ראלע אין יהודה און אין מצרים. אז פטאלאמעאוס־לאטארוס איז אנטלאפען אויף דער אינזעל ציפערן, און די קאניגען קלעאפאטרא האט איהם געוואלט פון דארט אויך ארויסטרײַבען, האט זי געמוזט דערצו בענוצען דאס יודישע חיל פון חניאן, און נאר מיט זייער הילף האט מען איהם פערטריבען.

יוחנן־הורקנוס האט אויך ארויסגעלאזט זיינע מטבעות; נאר ער איז שוין מעהר שטאלץ געוועזען אויף זיין מלוכה ווי דער פאטער, און האט געהייסען אויסקריצען זיין נאהמען ווי א כהן גדול און א נשיא פון דער גאנצער יודישער עדה". אין זיין צייט איז אויך די העברעאישע שפראכע מעהר בעפעסטיגט געווארען צווישען די יודען, און מען האט אנגעהויבען רופען „ניי־העבראיש", ווייל פיעל אראמעאישע און גריכישע ווערטער פלעגען אהין אריינקומען, כדי מען זאל קאנען גרינגער אויסדריקען די געדאנקען. ער האט אויסגעבויעט פיעל שאנע בנינים פאר זיך און פאר די בעדערפנישען פון דער מלוכה, אויפ'ן גריכישען אופן, און אפילו די מצבות אויף די קברים פון די חשמונאים האט ער אויך געלאזט מאכען, אין מדין אויף דער ארט פון די גריכען, און נאך פונ'ם ים פלעגט מען קאנען זעהן דעם קליינעם בית עולם מיט די טהייערע מארמארנע שפיצען, וואס האבען געדיענט פאר איין זכר פון די עדלע יודישע גבורים.

אין דער צייט פון יוחנן־הורקנוס זענען ארויסגעשפרונגען צווישען יודען דריי פערשיעדענע כתות: די פרושים (פהאריסעער), די צדוקים (סאדוקעער) און די אסיים (אסעער).

די פרושים זענען גרעסטענטהיילס בעשטאנען פון מענשען וואס האבען זיך אבגעגעבען נאר מיט לערנען, פארשען, און זוכען פירושים אויף דער תורה, און דערפון האט זיך אויך גענומען זייער נאהמען. זיי האבען ווייניג וואס געקוקט אויף דער מאכט פונ'ם מענשען; ווייל זיי האבען געגלויבט, אז אהן גאטס ווילען קאן קיין איינציגע זאך ניט געשעהן, און אז א בשר ודם טאר דעם באשעפער קיין דעה ניט זאגען. עס האט זיי ניט

גֶעהַארְט, וֶוען זֵיי הָאבֶּען גֶעזֶעהן, אַז דֶער צַדִיק וֶוערְדְט פֶּערְשְׁוַוארְצְט אוּנ דֶעם רָשָׁע גֶעהט עֶס דַוְקָא גוּט אוֹיף דֶער וֶועלְט; וַוייל זֵיי הָאבֶּען גֶעגְלֵייבְּט, אַז דִי אֶמֶת'ע רֶעכְנוּנְג וֶוערְדְט גֶעמַאכְט נָאךְ דֶעם טוֹיט. אוּנ יֶעדֶער בֶּעקוּמְט זִיךְ זַיינְס אוּנ שְׁלָאפְט וִוי אַזוֹי עֶר בֶּעט זִיךְ אוֹיס. יֶעדֶעס אוֹת פוּן דֶער תּוֹרָה, יֶעדֶער דִין, יֶעדֶער מִנְהָג, אִיז בַּיי זֵיי גֶעוֶועהן טְהַייעֶר אוּנ הֵיילִיג. אוּנ אַז דָאס לֶעבֶּען פְּלֶעגְט אָפְט וַוייזֶען, אַז מֶען קָאן נִיט אוֹיספִיהרֶען צוּ טְהוּן, וָואס דֶער פָּשׁוּטֶער זִין פוּן דֶער תּוֹרָה פָּארְדֶערְט, הָאבֶּען זֵיי נָאךְ אוֹיךְ נִיט גֶעוָואלְט שְׁטֶעלֶען אוֹיף זִיךְ אוּנ הָאבֶּען גֶעזוּכְט דֶעם הֶיתֶּר צְוִוישֶׁען דִי רֶעד פוּן פְרִיהרִיגֶע לוֹמְדִים, וָואס מֶען הָאט גֶערוּפֶען „דִבְרֵי סוֹפְרִים". זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן אֱמֶת פְרוּם אוּנ גְרוֹיסֶע לוֹמְדִים, אוּנ עֶרְשְׁט אַסַךְ יָאהרֶען שְׁפֶּעטֶער הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען פוּן זֵיי אַרוֹיסְוַוייזֶען גֶעפַארְבְּטֶע מֶענְשֶׁען, צְבוּעַק'עס, אוּנ דֶער נָאהמֶען „פְּהַארִיסֶעֶר" (פְּרוּשִׁים) אִיז גֶעוָוארֶען צוּ שַׁאנְד אוּנ שְׁפָּאט. וָואס פַאר אַוואהלֶע מִדוֹת זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט, קָאן מֶען פַארְשְׁטֶעהן פוּן דִי גֶעצֶעהלְטֶע וֶוארְטֶער פוּן זֵייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה, וָואס מִיר גֶעפִינֶען אִין פִּרְקֵי אָבוֹת: „מַאךְ דִיר אַ רֶבִּין, קוֹיף דִיר אַ חַבֶר, אוּנ זוּךְ אִין יֶעדֶען מֶענְשֶׁען דִי בֶּעסֶערֶע זַייט".

דִי צְדוּקִים, וָואס צוּ זֵיי הָאט גֶעהֶערְט דִי רַייכֶע אוּנ גֶעבִּילְדֶעטֶע קְלַאסֶע, הָאבֶּען זִיךְ אַזוֹי גֶערוּפֶען נָאךְ דֶעם נָאהמֶען פוּן זֵייעֶר עֶרְשְׁטֶען פָארְשְׁטֶעהֶער צָדוֹק, וָואס הָאט אִינְאֵיינֶעם מִיט זַיין חַבֶר בַּיְתוּס גֶעלֶערְנְט בַּיי אַנְטִיגְנוֹס אוּנ הָאט זִיךְ פֶעסְט גֶעהַאלְטֶען אִין דִי וֶוערְטֶער פוּן זַיין רֶבִּין „אַז דֶער מֶענְשׁ דַארְף נִיט דִיענֶען דֶעם אֵייבֶּערְשְׁטֶען וִוי אַ קְנֶעכְט פַאר גֶעצָאהלְטְס". זֵייעֶרֶע דְרָכִים זֶענֶען גֶעוֶועהן פּוּנְקְט פַארְקֶעהרְט פוּן דִי פְּרוּשִׁים: זֵיי הָאבֶּען נָאר שְׁטְרֶענְג אָבְּגֶעהִיט דִי תּוֹרָה, אוּנ אַלֶע אִיבְּרִיגֶע חוּמְרוֹת, וָואס מֶען פְּלֶעגְט אִיבֶּערְגֶעבֶּען פוּן אֵיין דוֹר צוּם אַנְדֶערֶען הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעהַאלְטֶען פַאר הֵיילִיג. פוּן שָׂכָר וְעוֹנֶשׁ הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעוָואלְט וִויסֶען, זֵיי הָאבֶּען גֶעדְרִינְגֶען, אַז דִי הֲנָאָה, וָואס דֶער מֶענְשׁ הָאט, וֶוען עֶר טְהוּט עֶפֶּעס אַ גוּטֶע זַאךְ, אִיז טַאקֶע שׁוֹין זַיין לוֹין אוֹיף דֶער וֶועלְט. אוּנ עֶר טָאר גָאר נִיט וֶועלֶען פִיהרֶען קָאנְטֶעס אוֹיפְ'ן הִימֶעל, אוּנ זִיךְ בֶּעוָוארְנֶען מִיט עוֹלָם הַבָּא. זֵיי הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעגְלוֹיבְּט, אַז גָאט מִישְׁט זִיךְ נִיט אַרַיין אִין לֶעבֶּען פוּנ'ם מֶענְשֶׁען, אוּנ אַז יֶעדֶער אִיז אַלֵיין מְחוּיָב אוֹיסְצוּאַרְבֵּייטֶען זַיין רָצוֹן אַזוֹי, אַז עֶס זָאל אִיהם נָאר צִיהֶען צוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים. דֶערְפַאר זֶענֶען זֵיי אוֹיךְ גֶעוֶועהן שְׁטְרֶענְג גֶעגֶען זִינְדִיגֶע אוּנ פְּלֶעגֶען בֶּעשְׁטְרָאפֶען אֲפִילוּ מִיט'ן טוֹיט.

דִי אִסִּים זֶענֶען גֶעוֶועהן זֶעהר וֶועניג אִין דֶער צָאהל, אוּנ הָאבֶּען
זִיךְ אַזוֹי גֶערוּפֶען דֶערְפַאר, וָואס זֵיי פְּלֶעגֶען זִיךְ אַלֶע אִין דֶערְפְרִיה בָּאדֶען
אוּנ רֵיינִיגֶען דָאס לַייבּ דוּרְךְ וַואסֶער, אוּנ אִים חַאלְדֶעאִישֶׁען אוּנ גְרִיכִישֶׁען
הֵייסְט „אַסַיי" — בָּאדֶען. זֵיי זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען פוּן דִי „פְּרוּמֶע", וָואס פְּלֶע=
גֶען זִיךְ מוֹסֵר נֶפֶשׁ זַיין פַאר דֶער אֱמוּנָה, אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אַזוֹי גֶעוואהנְט
צוּ לֶעבֶּען אָבְּגֶעזוּנְדֶערְט, אָרֶעם, וַוייט פוּן תַּעֲנוּגִים, אָהן מוֹתָרוֹת, אַבִּי נָאר
דֶערְהַאלְטֶען דֶעם נֶפֶשׁ. זֵיי פְלֶעגֶען זִיךְ אָבְּהִיטֶען פוּן רֶעדֶען אִיבְּרִיגֶע וֶוערְ=
טֶער, מֶעהר שְׁוַוייגֶען, נִיט שְׁוֶוערֶען אֲפִילוּ אוֹיף אַיין אֱמֶת; אוּנ אַרַיינְנֶעה=
מֶען אִין זֵייעֶר כִּתָּה פְּלֶעגֶען זֵיי נָאר דֶעמֶעלְט, וֶוען זֵיי הָאבֶּען גֶעזֶעהֶן, אַז
זֵייעֶר נֵייעֶר חָבֵר הָאט אַלֶע מִדּוֹת פוּן אַ עֶסֶעֶר, אוּנ אִיז אִים שְׁטַאנְד
צוּ פִיהְרֶען אַזַא לֶעבֶּען וִוי זֵיי. חֲתוּנָה הָאבֶּען הָאט קֵיינֶער נִיט גֶעטָארְט
פוּן זֵיי, אוּנ דָאס גַאנְצֶע אָנְטְהוּן זֵייעֶרְס אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען אִין אַ וַוייסֶען מַאנְ=
טֶעל, אוּנ דֶערְצוּ פְּלֶעגֶען זֵיי שְׁטֶאנְדִיג טְרָאגֶען מִיט זִיךְ אַ הַאנְדְטוּךְ אוֹיף
אָבְּצוּוִוישֶׁען זִיךְ נָאכ'ן בָּאדֶען אוּנ אַ הַאק — אוֹיף אוֹיפְצוּגְרָאבֶּען עֶרְד אוּנ צוּ=
דֶעקֶען אוּמְרֵיינֶע זַאכֶען. זֵיי פְּלֶעגֶען זִיךְ גְרֶעסְטֶענְטְהֵיילְס אוֹיפְהַאלְטֶען אִין
טְבֶרְיָה, וואוּ זֵייעֶר הוֹיפְּטְשׁוּהלֶע אִיז גֶעוֶועהן. זֵייעֶר לִמּוּד אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן
אַ סַךְ טִיעפֶער וִוי דָאס גֶעוֶואהנְלִיכֶע לֶערְנֶען פוּן תּוֹרָה: זֵיי הָאבֶּען שׁוֹין גֶע=
וָואלְט דֶערְגְרֵייכֶען צוּ דֶער הוֹיכֶער מַדְרֵגָה פוּן נְבוּאָה, אוּנ דַארִיבֶּער פְּלֶעגֶען
זֵייעֶרֶע קֶעפּ אַרוּמְפְלִיהֶען אִין אַנְדֶערֶע עוֹלָמוֹת, אוּנ דִי וֶועלְט=מֶענְשֶׁען פְּלֶעגֶען
בֶּעטְרַאכְטֶען זֵייעֶר פֶארְשֶׁען וִוי עֶפֶּעס אַ הָאכֶערֶע זַאךְ, אַ פֶערְבָּארְגֶענֶע וִויסֶענְ=
שַׁאפְט. דָאס פִיהְרוּנְג פוּנ'ם לַאנְד הָאט זִיךְ מִיט זֵיי גָאר נִיט אָנְגֶעקֶעהְרְט אוּנ
צוּ מְלוּכָה=זַאכֶען הָאבֶּען זֵיי זִיךְ נִיט גֶעמִישְׁט.

אַזוֹי זֶענֶען גֶעוֶועהן אוּנ אַזוֹי הָאבֶּען זִיךְ גֶעפִיהְרְט דִי דְרַיי יוּדִישֶׁע
כִּתּוֹת, אוּנ אִין יוֹחָנָן=הוֹרְקָנוֹס צַייט אִיז נָאךְ צְוִוישֶׁען זֵיי קֵיין גְרוֹיס מַחֲלוֹקֶת
נִיט פָארְגֶעקוּמֶען; וַוייל אִין דִי אוֹיגֶען פוּן דֶער מְלוּכָה זֶענֶען אַלֶע גֶעוֶועהן
גְלַייךְ. וִוי אַ כֹּהֵן גָּדוֹל, הָאט יוֹחָנָן=הוֹרְקָנוֹס גֶעמוּזְט שְׁטֶעהן נָאהֶענְט צוּ
דִי פְּרוּשִׁים, וָואס בַּיי זֵיי אִין דִי הֶאנְד אִיז אַיינְגֶעשְׁטַאנֶען דִי תּוֹרָה אוּנ
דִי אֱמוּנָה; וִוי אַ נָשִׂיא אָבֶּער הָאט עֶר גֶעדַארְפְט זַיין פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיךְ מִיט
דִי צְדוּקִים, וָואס צְוִוישֶׁען זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי בְּכָבוֹדִסְטֶע אוּנ רַייכְסְטֶע
לַייט. עֶר הָאט אַזוֹי גֶעפִיהְרְט. אַז בֵּיידֶע כִּתּוֹת הָאבֶּען זִיךְ גֶעלֶעבְּט רוּהִיג אוּנ
צוּפְרִידֶען, אוּנ חָאטְשׁ זֵייעֶרֶע דֵעוֹת זֶענֶען גֶעוֶועהן פֶערְשִׁיעדֶען, הָאט פוּן
דֶעסְטְוֶועגֶען גֶעהֶערְשְׁט צְוִוישֶׁען זֵיי שָׁלוֹם אוּנ אִיבֶּערְגֶעבֶּענְהֵייט צוּ דֶעם רֹאשׁ

פוּנ'ם לַאנְד. אֵיין מָאל הָאט זִיךְ אָבֶער גֶעמַאכְט אַ מַעֲשֶׂה. וָואס צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס פַיינְד גֶעקְרִיגֶען דִי פְּרוּשִׁים. עֶר הָאט גֶעמַאכְט אַ גְרוֹיסֶע סְעוּדָה אוּנ' הָאט פַארְבֶּעטֶען צוּ זִיךְ דִי פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן בֵּיידֶע כִּתּוֹת. אַז דֶער עוֹלָם אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן שְׁטַארְק פְרֶעהלִיךְ, אִיז פְּלִיצוּם אַיינְגֶעפַאלֶען יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס פָארְצוּלֶעגֶען דִי פְּרוּשִׁים, זֵיי זָאלֶען אִיהם פְּרֵיי אַרוֹיסְזָאגֶען זַיינֶע פֶעהלֶער, אוֹיבּ זֵיי גֶעפִינֶען, אַז עֶר אִיז עוֹבֵר עֶפֶּס אוֹיף אַ דִין אָדֶער אַ מִנְהָג. דָא הָאט זִיךְ אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען פוּן זַיין פְּלַאץ אֵיינֶער פוּן דִי פְּרוּשִׁים, אֶלִיעֶזֶר בֶּן פְּאָרָת, אוּנ הָאט אִיהם גֶעזָאגְט קוּרְץ אוּנ שַׁארְף, אַז עֶס אִיז גֶענוּג פַאר אִיהם וָואס עֶר אִיז אַ נָשִׂיא אוּנ פוּן דֶער כְּהוּנָה וָואלט עֶר זִיךְ גֶעמֶעגְט אָבְּזָאגֶען, וַוייל זַיין מוּטֶער אִיז גֶעפַאנְגֶען גֶעוָוארֶען, וֶוען דִי סִירִיעֶר זֶענֶען אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף מָדִין, אוּנ אַ זוּהן פוּן אַ גֶעפַאנְגֶענֶער טָאר נִיט זַיין קֵיין כֹּהֵן גָדוֹל. יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס הָאט עֶס שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען, נָאר עֶר הָאט גָאר נִיט גֶעזָאגְט. עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען מַאכֶען אַ חֲקִירָה וּדְרִישָׁה צוּ אִיז בֶּאֱמֶת זַיין מוּטֶער גֶעוֶועהן גֶעפַאנְגֶען בַּיי דִי סִירִיעֶר. עֶס הָאט זִיךְ מִן הַסְּתָם אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען, אַז עֶס אִיז נִיט אַזוֹי, אוּנ יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס הָאט גֶעפָאדֶערְט בַּיי דִי פְּרוּשִׁים זֵיי זָאלֶען בֶּעשְׁטְרָאפֶען דֶעם, וָואס הָאט אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַזַא זַאךְ אוֹיפ'ן נָשִׂיא'ס מִשְׁפָּחָה. דִי פְּרוּשִׁים הָאבֶּען גֶעהֵייסֶען גֶעבֶּען דֶעם שׁוּלְדִיגֶען נַיין אוּנ דְרַייסִיג מַלְקוֹת. נָאר יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס הָאט גֶעפוּנֶען, אַז דֶער עוֹנֶשׁ אִיז צוּ קְלֵיין; דֶערְצוּ הָאט אִיהם נָאךְ אוּנְטֶערְגֶעהֵיצְט דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי צְדוּקִים, יוֹנָתָן, וָואס אִיז בַּיי אִיהם שְׁטֶענְדִיג גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער חָשׁוּב, אוּנ עֶר הָאט אִין גַאנְצֶען גֶעוָוארְפֶען אַ אוּם־חֵן אוֹיף דִי פְּרוּשִׁים. דָאס אִיז גֶעוֶועהן דֶער אָנְהֵייבּ פוּן דִי שִׂנְאָה, וָואס הָאט זִיךְ אַרַיינְגֶעהַאפְּט צְוִוישֶׁען דִי פְּרוּשִׁים אוּנ צְדוּקִים. אוּנ טַאקִי בַּאלְד אִיז דֶער זֶעכְצִיגְיֶעהרִיגֶער יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס, אוֹיפ'ן אֵיין אוּנ דְרַייסִיגְסְטֶען יָאהר פוּן זַיין מְלוּכָה, גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט פִינְף זִיהן, וָואס נָאר פִיער פוּן זֵיי זֶענֶען בֶּעקַאנְט מִיט דִי נָאהמֶען: אַרִיסְתוֹבּוּל, אַנְטִיגוֹנוּס, אַלֶכְּסַנְדֶר אוּנ אַבְשָׁלוֹם. פּוּנְקְט וִוי דָאס לֶעבֶּען, אַזוֹי אִיז אוֹיךְ דֶער טוֹיט פוּן יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוֹס—עֶהנְלִיךְ גֶעוֶועהן אוֹיף שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ: וֶוען בֵּיידֶע הָאט צוּגֶעדֶעקְט דֶער גְרוּבּ—הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי אוּנְרוּהִיגְקֵייטֶען אִין לַאנְד.

דְרִיטֶעס קַאפִּיטֶעל.

אַרִיסְתּוּבוּל דֶער עֶרְשְׁטֶער. יַנַאי אַלֶכְּסַנְדֶר אונ סַלְמָה אַלֶכְּסַנְדְרַא.

(69—106 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 139—176 פַאר'ן חָרְבַּן בַּית שֵׁנִי)

פַּאר'ן טוֹיט הָאט יוֹחָנָן־הוֹרְקָנוּס אִיבֶּערגֶעגֶעבֶּען זַיין פְרוֹי דִי גַאנְצֶע מַאכְט, אוּנ דֶעם אֶלְטֶערן זוּהן יְהוּדָה, אָדֶער וִוי עֶר הָאט אוֹיף גְרִיכִישׁ גֶערוּפֶען אֲרִיסְתּוּבּוּל, הָאט עֶר גֶעמַאכְט פַאר כֹּהֵן גָדוֹל. אֲרִיסְתּוּבְּלוּס אִיז אָבֶּער נִיט בֶּעשְׁטַאנֶען דִי מוּטֶער זָאל פִירֶען דִי מְלוּכָה. עֶר הָאט זִי בַּאלְד מִיט דִי יוּנְגֶערֶע דְרַיי זִיהן אַיינְגֶעזֶעצְט אִין תְּפִיסָה, אוּנ נָאר אֵיין בְּרוּדֶער אַנְטִיגְנוּס, וֶועלְכֶען עֶר הָאט זֶעהר לִיעב גֶעהַאט, הָאט עֶר גֶעלָאזְט בַּיי זִיךְ. עֶר הָאט זִיךְ שׁוֹין נִיט גֶעוָואלְט בֶּעגְנִיגֶען מִיטְ'ן נָאהמֶען „נָשִׂיא", אוּנ הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוּפֶען „קֶאנִיג", חָאטְשִׁי אוֹיף דִי מַטְבֵּעוֹת הָאט עֶר מֶעהר נִיט גֶעלָאזְט אוֹיסְקְרִיצֶען וִוי „יְהוּדָה הַכֹּהֵן". עֶר הָאט אִין גַאנְצֶען גֶעקֶאנִיגְט אֵיין יָאהר; נָאר אִין דֶער קְלֵיינֶער צַייט אִיז עֶר נִיט גֶעזֶעסֶען לֵיידִיג: עֶר הָאט נָאכְגֶעטְהוּן דֶעם פָאטֶער אוּנ הָאט אִינְאֵיינֶעם מִיטְ'ן בְּרוּדֶער; אַנְטִיגְנוּס אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה גֶעגֶען עֶטְלִיכֶע קְלֵיינֶע פֶאלְקֶער פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן. דָאס גְלִיק הָאט אִיהם צוּגֶעשְׁפִּיעלְט, עֶר הָאט גוֹבֵר גֶעוֶועהן דִי שׂוֹנְאִים, וָואס הָאבֶּען גֶעמוּזְט אָנְגֶעהמֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה; נָאר פְּלִיצוּם אִיז עֶר גֶעפֶאהְרְלִיךְ קְרַאנְק גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט גֶעמוּזְט צוּרִיק פָאהְרֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם. אַזוֹי וִוי נִיךְ הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶערוּקְט דִי יָמִים טוֹבִים, הָאט אַנְטִיגְנוּס אוֹיךְ זִיךְ גֶעמוּזְט אוּמְקֶעהְרֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ דָארְט הָאבֶּען אִיהם זַיינֶע שׂוֹנְאִים דֶערְהַרְגֶע'ט, אוּנ אַרִיסְתּוּבּוּל אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען. קַיין גוּטֶען נָאהמֶען הָאט עֶר אָבֶּער נִיט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט, דֶער עוֹלָם הָאט פוּן אִיהם נִיט גֶעהַאלְטֶען דֶערְפַאר, וָואס עֶר אִיז מֶעהר גֶעוֶועהן גֶענֵייגְט צוּ גְרִיכִישֶׁע מִנְהָגִים, אוּנ דַארִיבֶּער

הָאט מֶען אויף אִיהם אַרויפְגֶעלֶעגְט אַזֶעלְכֶע זַאכֶען, וָואס עֶר אִיז אִין זַיי גָאר נִיט שׁוּלְדִיג גֶעוָועהן: אַז דִי מוּטֶער אִיז גֶעשְׁטָארְבֶען, הָאט מֶען אויסגֶעטְרַאכְט, אַז עֶר הָאט זִי פַארְמוּטְשֶׁעט מִיט הוּנְגֶער, אוּנ אַז מֶען הָאט דֶערהַרְגֶעט אַנְטִיגְנוּס'ן הָאט מֶען גֶעזָאגְט, אַז דָאס אִיז אַרִיסְתּוֹבּוּלוּס'ס אַ שְׁפִּיצֶעל.

דִי יְרוּשָּׁה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם יוּנְגֶערְן בְּרוּדֶער יוֹנָתָן, אָדֶער יַנְאַי, וָואס הָאט אויךְ אָנְגֶענוּמֶען אַ גְרֶיכִישֶׁען נָאהמֶען אַלֶכְּסַנְדֶר. זַיין זַוייבּ סַלְמָה, וָואס הָאט שְׁפֶּעטֶער אוֹיף גְרִיכִישׁ גֶעהֵייסֶען אַלֶכְּסַנְדְרַא, אִיז גֶעוָועהן אַ שְׁוֶועסְטֶער פוּן שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, דֶעם פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי פְּרוּשִׁים, וָואס הָאבֶּען צוּ לִיעבּ דֶעם גֶעקֶאנְט וַוייטֶער אוֹיפְהֵייבֶּען אַ קָאפּ. זִיבֶּען אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר הָאט גֶעקֶאנִיגְט אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנְאַי, אוּנ חָאטְשֶׁי קֵיין גְרוֹיסֶע גְבוּרוֹת הָאט עֶר נִיט גֶעקֶאנְט בֶּעוַוייזֶען, הָאט אִיהם פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען דָאס חַשְׁמוֹנָאִישֶׁע בְּלוּט נִיט גֶעלָאזְט רוּהֶען: מִיט דֶער הִילְף פוּן פְרֶעמְד חַיִל, וָואס עֶר הָאט גֶעדוּנְגֶען אִין פִּיזִידֶען אוּנ צִילִיצְיֶען, אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען מִיט דֶער צַייט שְׁטַארְק צוּ פַארְגְרֶעסֶערְן דָאס לַאנְד, וָואס הָאט אָפְט גֶעמוּזְט גֶענוּג אוֹיסְשְׁטֶעהְן פוּן זַיינֶע מִלְחָמוֹת.

אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנְאַי הָאט גֶעוָוארְפֶען אַיין אוֹיג אוֹיף עֶטְלִיכֶע שְׁטֶאדְט בַּיי'ם יַם, וָואס הָאבֶּען זִיךְ, — צוּ לִיעבּ דֶער קְרִיעג פוּן בֵּיידֶע סִירִישֶׁע מְלָכִים: גְרִיפּוּס אוּנ קִיזִיקֶנוּס, צְוִישֶׁען זִיךְ — דֶערְוַוייל בֶּעפְרַייעט פוּן סִירְיֶען: אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט עֶר גֶעוָואלְט אָבְּנֶעהמֶען עַכּוֹ, וואוּ יוּדֶען הָאבֶּען גֶעוָואהנְט. דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן עַכּוֹ הָאבֶּען גֶעזוּכְט הִילְף בַּיי פְּטָאלָאמֶעאוּס־לַאטוּרַאס, דֶעם פְּרִינְץ פוּן מִצְרַיִם, וָואס אִיז פַאר זַיין מוּטֶער קְלֶעאָפַּאטְרַא אַנְטְלָאפֶען גֶעוָוארֶען קֵיין צִיפֶּערְן אוּנ הָאט זֶעהר גֶעוָואלְט זַיין בִּיטֶער הַארְץ אוֹיסְלָאזֶען צוּ דִי יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאט אַ נְגִיעָה אִין זַיינֶע פְרִיהֶרִיגֶע אוּמְגְלִיקֶען. לַאטוּרַאס אִיז בַּאלְד צוּגֶעקוּמֶען מִיט דְרַייסִיג טוֹיזֶענְד מַאן, אוּנ פִיעל טוֹיזֶענְדֶער פוּנ'ם יוּדִישֶׁען חַיִל זֶענֶען גֶעפַאלֶען, אוּנ הָאבֶּען דֶעם שׂוֹנֵא גֶעעֶפֶענְט אַ פְרַייֶען וֶועג קֵיין יְהוּדָה. אַז לַאטוּרַאס הָאט אָבֶּער אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק אַריינְקְרִיכֶען אִין לַאנְד, אוּנ זַיין מוּטֶער קְלֶעאָפַּאטְרַא הָאט מוֹרָא גֶעהַאט זַיין קְרַאפְט זָאל נִיט פַערגְרֶעסֶערְט וֶוערֶען, אִיז זִי שׁוֹין גֶעצְווּינְגֶען גֶעוֶועהן אִיהם אַ בִּיסֶעל אִיבֶּערְשְׁלָאגֶען דִי פְלִיעגֶעל, אוּנ הָאט אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט גֶעגֶען אִיהם פִיעל חַיִל מִיט דִי יוּדִישֶׁע הוֹיפְּט־לַייט, חִלְקִיָּהוּ אוּנ חֲנַנְיָה, דֶעם כֹּהֵן חוֹנִיאס בֵּיידֶע זִיהן. חִלְקִיָּהוּ אִיז אָבֶּער בַּאלְד גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ דִי גַאנְצֶע מַשָּׂא פוּן דֶער מִלְחָמָה אִיז גֶעבְּלִיעבֶּען אוֹיף אַיין חֲנַנְיָה, וָואס הָאט נָאךְ גֶעהַאט גֶענוּג צוּ טְהוּן

ביז ער האט צושטערט די שלעכטע עצות, וואס מען האט געגעבען קלעאפאטראן, אז זי זאל טאקי דאס יודישע לאנד צונעהמען פאר זיך. ער האט איהר פארשטעהן געגעבען, אז זי וועט גאר ניט אויספיהרען, און זי האט געמוזט שליעסען פריינדשאפט מיט דעם יודישען קאניג.

אזוי זענען אוועקגעגאנגען די ערשטע ניין יאהר פון אלכסנדר ינאי'ס מלוכה. דער קאניג האט בעהאנדעלט גלייך אלע קינדער פונ'ם לאנד, און ביידע כתות האבען זיך געלעבט רוהיג. נאר מיט דער צייט איז ביי איהם געווארען א גאנצער תקיף איינער פון די צדוקים דיוגנס, און האט אנגערעדט אויף די פרושים אלדעם בייז. דערוויל האט זיך געמאכט וואס דער קאניג איז אים סכות, ווי א כהן גדול, געוועהן ביי'ם גאטעס־דיענסט אין בית המקדש, און האט בעדארפט, ווי דער מנהג איז געוועהן, פון א זילבערנער כלי אויסגיעסען וואסער אויפ'ן מזבח. ביי דער תפלה וועגען א געראטהעניש־ דעם מנהג האבען, ווי עס שיינט, איינגעפיהרט די פרושים – און אזוי ווי דער קאניג האט זיי געוואלט טרעפען, האט ער דאס וואסער פשוט [illegible] געגאסען נעבען זיך. דאס האט אנגעמאכט א גרויסען רעש, די פרושים האבען אונטערגעהיצט דאס פאלק, און אלע אתרוגים, וואס יעדער האט גע־ האט מיט זיך, זענען געפלויגען דעם קאניג אין קאפ אריין. אלכסנדר־ינאי וואלט דערמעלט געווים מיט'ן לעבען בעצאהלט, נאר באלד איז צוגעקומען דאס גאנצע חיל; עס איז ארויס א שטארקע הריגה, און זעכס טויזענד יודען זענען געפאלען. נאך דעם האט אלכסנדר־ינאי געמאכט אין בית המקדש א וואנד, וואס האט דעם כהן אבגעטהיילט פונ'ם פאלק; ער האט אבער מיט זיין אפענטליכער שנאה צו די פרושים געמאכט א סך א ערגערע וואנד, וואס האט אין גאנצען צוטהיילט ביידע כתות, און ברידער פון איין אמונה זענען זיך געווארען שונאים אויפ'ן לעבען.

אלכסנדר־ינאי האט ניט געקוקט וואס ביי איהם אין לאנד געהט פאר. און גאר גיך איז דאס איהם פאר די אויגען געקומען. ער האט זיך צולין ארומגעטראגען מיט דער מחשבה צו פארגרעסערן דאס לאנד, און צו ליעב דעם האט ער זיך ארומגעיאגט צווישען די קליינע פעלקער ביי'ם ירדן; נאר אין איינער פון די מלחמות האט ער פערלאהרען זיין גאנץ חיל און איז קוים מיט'ן לעבען צוריקגעקומען קיין ירושלים. דארט האבען איהם די פרושים שטארק דערקוטשעט, זעכס יאהר כסדר האט ער פון זיי געהאט אי קאלט'ס אי ווארמ'ס. ניט איין מאהל האט ער זיך געמוזט געגען זיי

שיצען מיט געדונגענע חיל, ביז זיי האבען איהם מיד געמאכט, אונ ער האט
געשיקט בעטען ביי די פרושים מען זאל מאכען שלום. עס איז שוין אבער
שווער געווען צו רעדען פון שלום. די פרושים האבען געענטפערט קורץ אונ
שארף, אז שלום קאן נאר ווערען דעמעלט, ווען דער קאניג וועט שטארבען,
אונ דערווייל האבען זיי טאקע געשיקט בסתר שליחים צום סירישען קאניג
דמיטריוס אייקערוס, אונ איהם געבעטען ער זאל מיט זיין חיל
אריינקומען קיין יהודה. אז אלכסנדר-ינאי איז דערפון געוואהר געווארען
האט ער שוין געמוזט צונויפזאמלען זיינע לעצטע קראפטע, אונ איז דעם
מלך פון סיריען ארויסגעגאנגען אקעגען ביז שכם. דארט איז געווען די
ערשטע בלוטיגע מלחמה, פיעל מענשען זענען געפאלען פון ביידע זייטען,
נאר אייקערוס האט גובר געווען, אונ אלכסנדר-ינאי האט געמוזט אנטלוי-
פען אונ זיך בעהאלטען אין די בארג. אזא מפלה האט אבער געמוזט דער-
וועקען ביי פיעל יודען א געפיהל פון רחמנות צום געפאלענעם קאניג, אונ
באלד זענען זעקס טויזענד מאן פונ'ם סירישען יודישען חיל איבערגעגאנגען
אויף זיין זייט, אונ ער איז אים שטאנד געווען זיך אבצורעכנען מיט די
פרושים. נאכ'ן ערשטען נצחון, אז ער האט די פרושים פעריאגט פון דער
פעסטונג בית-הומה, וואו זיי האבען זיך אלע אויפגעהאלטען, האט ער
ווייטער געפאלגט זיין יועץ דיאגענעס, אונ האט געהייסען אויפהענגען אכט
הונדערט פרושים, אונ זייערע ווייבער אונ קינדער קוילען פאר זיי אין די
אויגען. א לאנגע צייט האט דאס פאלק ניט געקאנט פארגעסען דאס
אכזריות פון אזא שרעקליכער נקמה; נאר אזוי ווי עס האט איהם ווייטער
אנגעהויבען גליקען, האט מען פארט אויף איהם בעסער געקוקט ווי פריהר.
עס איז איהם טאקע געראטהען צוצונעהמען א סך שטאדט פון יענער זייט
ירדן, אונ אויסבויען צוויי שטארקע פעסטונגען אלכסנדריען אונ מאכע-
רוס, אונ אזוי ווי אונטער זיין מאכט זענען געווען פיעל גריכען, האט
ער אויף זיינע מטבעות אויסגעקריצט אויפשריפטען אין צוויי לשונות —
העברעאיש אונ גריכיש.

אין די לעצטע יאהרען האט ער אלע בי"ט טאג געליטען פון א פיע-
בער, נאר פון דעסטוועגען האט עס איהם נאך אלץ געטראגען צו די
שטאדט, וואס ער האט שוין לאנג אויף זיי איין אויג געהאט, אונ קראנ-
קערהייט האט ער בעלאגערט די פעסטונג רגבה. דארט איז ער שוין
אבער אזוי קראנק געווארען, אז ער האט געפיהלט, אז באלד שטארבט ער.

פַאר'ן טויט הָאט עֶר חֲרָטָה גֶעהַאט אויף אַלֶע עַוְלוֹת וָואס עֶר הָאט גֶע־
טְהוּן. עֶר הַאט אִיבֶּערגֶעגֶעבֶּען דִי מְלוּכָה דֶער קֶענִיגִין, אוּנ הָאט נָאר גֶע־
בֶּעטֶען מֶען זָאל זַיין טויט הַאלְטֶען בְּסוֹד, בִּיז מֶען וֶועט נִיט אַיינְגֶעהמֶען דִי
פֶעסְטוּנְג אוּנ דֶערְנָאךְ זָאל מֶען זַיין קֶערְפֶּער אִיבֶּערגֶעבֶּען דִי פְּרוּשִׁים זֵיי
זָאלֶען מִיט אִיהם טְהוּן וָואס זֵיי ווִילֶען. עֶר הָאט אִיהר אויךְ צַוָואָה גֶעלָאזְט:
זִי זָאל וֶוערֶען שָׁלוֹם מִיט דִי פְּרוּשִׁים, אוּנ מֶען רֶעכֶענְט, אַז טַאקֶע אִין
דֶער לֶעצְטֶער מִינוּט פוּן זַיין לֶעבֶּען הָאט עֶר דִי קֶענִיגִין גֶעטְרֶעסְט מִיט דִי
וֶוערְטֶער. וָואס מִיר גֶעפִינֶען פוּן זַיין נָאהמֶען אִין דֶער גְמָרָא: „זָאלְסְט זִיךְ
נִיט שְׁרֶעקֶען נִיט פַאר דִי פְּרוּשִׁים אוּנ נִיט פַאר זֵייעֶרֶע גֶעגְנֶער נָאר פַאר
דִי גֶעפַארְבְּטֶע, וָואס טְהוּעֶן שְׁלֶעכְטְס ווִי זִמְרִי אוּנ ווִילֶען נָאךְ דֶערְפַאר גֶע־
צָאהלְטְס ווִי פִּנְחָס".

דֶעם טָאג פוּן אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנְאַי'ס טויט הָאבֶּען דִי פְּרוּשִׁים גֶעמַאכְט פַאר
אַ יוֹם טוֹב; נָאר דָאס הָאבֶּען זֵיי נִיט אַזוֹי גֶעטְהוּן פַאר נְקָמָה, ווִי פַאר
שִׂמְחָה, וָואס דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין אַלְמָנָה. צוּ דֶער שְׁוֶועסְ־
טֶער פוּן זֵייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח. דִי קֶענִיגִין אַלֶכְּסַנְדְרַא אִיז
טַאקֶע גֶעוֶועהן קְלוּג, גוּט אוּנ פְרוּם, אוּנ אַ חוּץ דֶעם, גֶעבֶּענְשְׁט מִיט אַ סַךְ
מַעֲלוֹת. וָואס צוּ לִיעב זֵיי הָאט זִי אוּמֶעדוּם נוֹשֵׂא חֵן גֶעוֶועהן. אִיהר עֶלְ־
טֶערן זוּהן הוּרְקָנוּס, וָואס אִיז גֶעוֶועהן קְרֶענְקְלִיךְ אוּנ הָאט זִיךְ נִיט גֶע־
קֶענְט מִישֶׁען צוּ דֶער מְלוּכָה, הָאט זִי גֶעמַאכְט פַאר כֹּהֵן גָדוֹל. זִי הָאט
בַּאלְד בֶּעפְרַייעֶט אַלֶע פְּרוּשִׁים, וָואס זֶענֶען גֶעזֶעסֶען אִין תְּפִיסָה, אוּנ עֶרְלוֹיבְּט
דִי אַנְדֶערֶע, וָואס זֶענֶען זִיךְ צוּלָאפֶען. זֵיי זָאלֶען צוּרִיקְקוּמֶען. צְווִישֶׁען דִי
צוּרִיקגֶעקוּמֶענֶע אִיז אויךְ גֶעוֶועהן דֶער בֶּערִיהמְטֶער לַמְדָן יְהוּדָה בֶּן טַבְּאַי,
וָואס דִי יוּדֶען פוּן אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען הָאבֶּען אִיהם נִיט גֶעוָואלְט אָבְּלָאזֶען, אוּנ
וָואס אִיז דֶערְנָאךְ גֶעוָוארֶען נָשִׂיא אִין יְרוּשָׁלַיִם. דִי נַיין יָאהר, וָואס זִי הָאט
גֶעקֶענִיגְט, הָאט זִיךְ דָאס לַאנְד גֶעפִיהלְט גְלִיקְלִיךְ. אוּנ אַ שְׁטַארְקֶען הֶלֶק
אִין דֶעם הָאט אויךְ גֶעהַאט אִיהר פְרוּמֶער בְּרוּדֶער אוּנ דֶערְפַאר הָאט מֶען
גֶערוּפֶען דִי צַייט אויף בֵּיידֶע נָאהמֶען, פוּן „שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אוּנ דֶער קֶע־
נִיגִין סַאלָאמֶעאַ". דֶערְצוּ אִיז נָאךְ דֶעמֶעלְט גְרָאד אַרַיין אַ בְּרָכָה אִין דִי
תְּבוּאוֹת אוּנ דִי פֵּירוֹת, אוּנ גַאנְץ לַאנְג פְלֶעגְט מֶען נָאךְ ווַייזֶען דִי זַאנְגֶען
אוּנ זִיךְ בֶּערִיהמֶען מִיט דֶעם גֶערֶאטְהֶענִישׁ וָואס אִיז גֶעוֶועהן.

צְווִישֶׁען אַלֶע נַייעֶ אָרְדְנוּנְגֶען. וָואס דִי קֶענִיגִין אַלֶכְּסַנְדְרַא הָאט אַיינְ־
גֶעפִיהרְט, הָאט דִי הוֹיפְּטְרָאלֶע גֶעשְׁפִּיעלְט דָאס מִשְׁפָּטִן. דִי צְדוֹקִים זֶענֶען

אִיבֶּערְהוֹיפְּט גֶעוֶועהן שְׁטְרֶענְג אוּנ פְלֶעגֶען פִיעל נִיט נָאכְקְלֶעהֶרֶען: קוֹים הָאָ-
בֶּען עֵדוּת גֶעזָאגְט אוֹיף יֶענֶעם, אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן גֶענוּג, אוּנ זֵיי הָאבֶּען
שׁוֹין אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען דֶעם אֶרְגְּסְטֶען פְּסַק. זִי הָאט אָבֶּער גֶעהֵייסֶען: פְרִיהֶר גוּט
זִיךְ בֶּעטְרַאכְטֶען אוּנ אִיבֶּערְקְלֶערֶען, דִי דַיָנִים זָאלֶען טַאקֶע בֶּאֱמֶת הַאלְטֶען
אִין דִי הֶאנְד אַ וָואגְשָׁאל אוּנ שְׁטַארְק אַכְטוּנְג גֶעבֶּען צוּ הָאבֶּען זֵיי קֵיין
רַיָעוֹת נִיט אוּנ צוּ וֶועט חָלִילָה דוּרְךְ אַ שְׁלֶעכְטֶען מִשְׁפָּט נִיט דַארְפֶען לַיי-
דֶען אַ אוּמְשׁוּלְדִינֶער. דֶעמֶעלְט אִיז אוֹיךְ אַרוֹיס אוֹיף לָשׁוֹן קוֹדֶשׁ אַ עֶרְצֶעהְ-
לוּנְג „שׁוֹשַׁנָה", וָואס וַוייזְט ווִי וַוייט פַאלְשֶׁע עֵדוּת קֶאנֶען פַארְפִיהְרֶען דִי
שׁוֹפְטִים. דָארְט וֶוערְדְט דֶערְצֶעהְלְט, ווִי צְווֵיי שְׁלֶעכְטֶע מֶענְשֶׁען הָאבֶּען גֶע-
וָואלְט אַרָאבְּפִיהְרֶען פוּנ'ם גְלַייכֶען וֶועג אֵיינֶע פוּן דִי פְרוּמְסְטֶע פְרוֹיעֶן שׁוֹשַׁנָה,
דָאס וַוייבּ פוּן יְהוֹיָקִים, אַ שֶׁעהנֶעם בַּעַל הַבַּיִת, אוּנ אַז זִי הָאט זֵיי אָבְּ-
גֶעזָאגְט, זֶענֶען זֵיי גֶעלָאפֶען עֵדוּת זָאגֶען, אַז זֵיי הָאבֶּען זִי גֶעטְרָאפֶען מִיט
אַ יוּנְגֶען מַאן בַּיי זִיךְ אִין גָארְטֶען אוּנְטֶער אַ בּוֹים. דִי דַיָנִים הָאבֶּען, מִן
הַסְתָּם, גֶעגְלוֹיבְּט דִי עֵדוּת. דֶער אוּמְגְלִיקְלִיכֶער שׁוֹשַׁנָה הָאט נִיט גֶעהָאלְפֶען
אִיהר שְׁוֶועהְרֶען זִיךְ אוּנ ווֵיינֶען, אוּנ שִׁיר. וָואלְט שׁוֹין גֶעוֶועהן אַרוֹיס דֶער
שְׁוֶועהְרֶער מִשְׁפָּט. צוּם גְלִיק אִיז אָבֶּער אָנְגֶעקוּמֶען דָנִיאֵל אוּנ אִיז גֶעפַאלֶען
אוֹיף אַ שֵׂכֶל מֶען זָאל פְרֶעגֶען יֶעדֶען פוּן דִי עֵדוּת בֶּעזוּנְדֶער: אוּנְטֶער וָואס
פַאר אַ בּוֹים דִי מַעֲשֶׂה אִיז גֶעשֶׁעהְן. דָאס פַארְשְׁטֶעהט זִיךְ, אַז יֶעדֶער הָאט
אָנְגֶעווִיזֶען אוֹיף אֵיין אַנְדֶער בּוֹים. מֶען הָאט בַּאלְד דֶערְקֶענְט דֶעם לִיגֶען, אוּנ
דִי פַאלְשֶׁע עֵדוּת הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען דֶעם עוֹנֶשׁ, וָואס הָאט גֶעזָאלְט טְרֶעפֶען
שׁוֹשַׁנָה. אַזַא עֶרְצֶעהלוּנְג הָאט גֶעמוּזְט פִיהְרֶען דֶערְצוּ, וָואס דִי שׁוֹפְטִים הָאָ-
בֶּען גוּט נָאכְגֶעפָארְשְׁט אִין אַ מִשְׁפָּט יֶעדֶעם בְּרֶעקֶעלֶע אוּנ פִיעל אוּנְשׁוּלְדִיגֶע
הָאבֶּען גֶעבֶּענְשְׁט דֶעם נָאהמֶען פוּן זֵייעֶר רֶעטֶערְן, דֶער גוּטֶער קֶאנִיגִין.

אַלֶכְּסַנְדְרַא הָאט אוֹיךְ גֶעזֶעהן, אַז דָאס לֶערְנֶען אִין דִי שׁוּלֶען זָאל זַיין
נָאר אוֹיפ'ן בֶּעסְטֶען אוֹפָן, אוּנ אַ חוּץ דֶעם הָאט זִי אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען, אַז
עֶס זָאלֶען נִיט פָארְקוּמֶען אַזוֹי פִיעל גֶט'ן ווִי פְרִיהֶר. וַוייל דִי צְדוּקִים הָאָ-
בֶּען דַארוֹיף גָאר נִיט מַקְפִּיד גֶעוֶועהן אוּנ וָואס פַאר אַ פָאלְק עֶס
הָאט זִיךְ נָאר גֶעוָואלְט צוּגֶעהן, הָאבֶּען זֵיי שׁוֹין גִיט גֶעזְשַׁאלֶעוֶועט דִי צְוֶועלְף
שׁוּרוֹת.

אַז דִי פְּרוּשִׁים הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ אַ מָאהל גֶעקֶאנְט צוּפִיהְרֶען דִי הֶאנְד,
הָאבֶּען זֵיי זִיךְ בַּאלְד גֶעהַאפְּט צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען זֵייעֶרֶע מִנְהָגִים אוּנ זִיךְ פִיהְ-
רֶען אִיבֶּערְהוֹיפְּט אוֹיף זֵייעֶר שְׁטֵייגֶער. אִים סְכוּת הָאבֶּען זֵיי גֶעמַאכְט פוּנ'ם

וואַסער־גִיסֶען אויפ׳ן מִזְבֵּחַ , וואָס אַלֶכְּסַנְדֶר־יַנַאי הָאט זיך עֶרְלויבְּט דֶערְפון הוֹזֶק מַאכֶען, אַ גַאנְצֶע צֶערֶמָאנִיע , אונ מִיט דֶער צייט אִיז דָאס גֶעוָוארֶען אַזַא יום טוב , וואָס פְלֶעגְט דוּיעֶרֶען זֶעכְס נֶאכְט כְּסֵדֶר. פוּנ׳ם גַאנְצֶען לַאנְד פְלֶעגְט מֶען זיך צוּנוֹיפְפָאהרֶען קיין יְרוּשָׁלַיִם נָאר אָנְקוּקֶען ווִי שָׁאן בֶּעלַייכְטֶעט עָס פְלֶעגְט זַיין דֶער בֵּית הַמִקְדָשׁ אונ דֶער גַאנְצֶער הַר הַבַּיִת, אונ הָארֶען דָאס טְהַייעֶרֶע גֶעזַאנְג פון דִי לְוִיִם , אונ נִיט אוּמְזִיסְט אִיז דֶעמֶעלְט אַרוּיס אַ וָוארְטֶעל: אַז וֶוער עֶס הָאט נִיט בַּייגֶעוואוֹינְט דִי שִׂמְחָה, דֶער הָאט קיין שִׂמְחָה נִיט גֶעזֶעהֶן אִין זַיין לֶעבֶּען.

דֶעסְטְגְלַייכֶען הָאבֶּען דִי פְּרוּשִׁים אַיינְגֶעפִיהרְט נָאךְ אַ יום טוב , דֶעם פִינְפְצֶעהנְטֶען אָב , וֶוען דֶער עוֹלָם פְלֶעגְט בְּרֶענְגֶען הָאלְץ אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ אַרַיין : דָאס פָאלְק פְלֶעגְט זיך מְשַׂמֵחַ זַיין, אונ יוּנְגֶע מֶאדְלֶעךְ פְלֶעגֶען אַרוּיס־גֶעהֶן וַוייס גֶעקְלֵיידְט אִין דִי וַויינְגֶארְטֶנֶער מִיט שֶׁאנֶע טֶאנְץ. דָארְט פְלֶעגֶען זֵיי זיך בֶּעקֶענֶען מִיט פַיינֶע יוּנְגֶע לַייט פון זֵייעֶר גְרַאד , אונ נִיט אֵיין שִׁדוּךְ פְלֶעגְט אַזוֹי גֶעשְׁלָאסֶען וֶוערֶען דוּרְכ׳ן בֶּעסְטֶען שַׁדְכָן, דוּרְךְ דֶער לִיעבֶּע.

אַלֶכְּסַנְדְרַא הָאט אויךְ גֶעזָארְגְט, אַז דֶער בֵּית הַמִקְדָשׁ זָאל הָאבֶּען אַיין שְׁטֶאנְדִיגֶע הַכְנָסָה , אונ הָאט אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל , אַז יֶעדֶער יוּד פון צְוַואנְצִיג יָאהר אָן מוּז גֶעבֶּען דַארוּיף נִיט וֶוענִיגֶער פון אַ הַאלְבֶּען שֶׁקֶל אַ יָאהר. דָאס פָאלְק הָאט דַארוּיף נִיט גֶעקוּקְט ווִי אויף אַ גְזֵירָה, אונ יֶע־דֶער הָאט מִיט גְרוֹיס שִׂמְחָה גֶעגֶעבֶּען וָואס עֶר הָאט נָאר גֶעקֶאנְט ; אונ אֲפִילוּ דִי יוּדֶען פון אַנְדֶערֶע מְדִינוֹת הָאבֶּען זיך אויךְ נִיט אָבְּגֶעזָאגְט. דְרַיי מָאהל אִין יָאהר פְלֶעגְט מֶען צוּנוֹיפְנֶעהמֶען דִי נְדָבוֹת : אִים חוֹדֶשׁ אֲדָר פְלֶעגֶען דִי הֵיימִישֶׁע יוּדען אַבַיינְטְרָאגֶען דָאס גֶעלְד ; בִּיז שְׁבוּעוֹת פְלֶעגְט אָנְקוּמֶען גֶעלְד פון נָאהנְטֶע לֶאנְדֶער, ווִי מִצְרַיִם אונ סוּרְיָא, אונ נִיט שְׁפֶּעטֶער פון סוּכּוֹת פְלֶעגֶען שׁוֹין צוּקוּמֶען דִי נְדָבוֹת אֲפִילוּ פון גַאנְץ וַוייט , ווִי פון בָּבֶל , מָדַי אונ קְלֵיין־אַזְיֶען ; אונ פון דָארְט פְלֶעגְט מֶען נִיט שִׁיקֶען קיין קְלֵיינִיגְקֵייטֶען , נָאר גָאלְד אונ זִילְבֶּער. דִי גְרֶאסְטֶע לַייט הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ כָּבוֹד צוּ זַיין „הֵיילִיגֶע שְׁלִיחִים“, אונ זַאמְלֶען דָאס גֶעלְד לְשֵׁם מִצְוָה. אִין עֶטְלִיכֶע שְׁטֶאדְט אִין מֶעסָאפַּאטָאמְ־יֶען אונ פְּהְרִיגְיֶען , ווִי נְצִיבִין , נְהַרְדְעָא , פֶּערְגָאמוּס אונ נָאךְ אַנְדֶערֶע , הָא־בֶּען זיך דִי יוּדֶען גֶעמַאכְט בֶּעזוּנְדֶערֶע קַאמֶערן, וואוּ זֵיי פְלֶעגֶען צוּנוֹיפְנֶעה־מֶען דִי נְדָבוֹת אונ זֵיי דֶערְנָאךְ פֶערְזָארְגֶען קיין יְרוּשָׁלַיִם. פון דִי אָרְטֶער פְלֶעגְט דֶער בֵּית הַמִקְדָשׁ יֶעדֶעס יָאהר בֶּעקוּמֶען בִּיז צְווֵיי הוּנְדֶערְט פוּנְט

גָאלְד, אוּנ בַּיי אַזַא הַכְנָסָה הָאט מֶען נִיט אוּמְזִיסְט גֶעמֶעגְט רֶעכְנֶען, אַז אִין מִשְׁכָּן גֶעפִינֶען זִיךְ גַאנְצֶע אוֹצְרוֹת.

זֶעלְטֶען קָאן אָבֶּער אַ מֶענְשׁ הַאלְטֶען אַ וָואגְשָׁאהל אִין דִי הֶאנְד אוּנ אָבְּהִיטֶען זִיךְ עֶר זָאל נִיט אִיבֶּערְצִיהֶען דֶעם בּוֹיגֶען. אַז דִי פְּרוּשִׁים הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען דֶעם אוֹיבֶּען־אָן, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְשֶׁעפֶּען צוּ דִי צְדוּקִים אוּנ הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעטְהוּן גְרוֹיסֶע צָרוֹת. קוֹדֶם כָּל הָאט מֶען דֶערְהַרְגֶ'ט דִיאַ־גֶענֶעס'ן, דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט גֶערָאטְהֶען אַלֶכְּסַנְדֶער־יַנַאִי עֶר זָאל אוֹיפְהֶענְגֶען אַכְט הוּנְדֶערְט פְּרוּשִׁים. הָאטְשֶׁע פוּן אֵיין זַייט הָאט נִיט דֶערְלָאזְט קֵיין גְרוֹיסֶע עַוְלוֹת יְהוּדָה בֶּן טַבְּאַי, וָואס הָאט לִיעבּ גֶעהַאט אוֹיף יֶעדֶען מְלַמֵד זְכוּת זַיין אוּנ פְלֶעגְט זָאגֶען אַז „קוֹים גֶעהט דֶער חוֹטֵא אַוֶועק פוּנ'ם בֵּית דִין, מוּז מֶען אוֹיף אִיהם שׁוֹין קוּקֶען וִוי אוֹיף יֶעדֶען אַנְדֶערֶען מֶענְשֶׁען", נָאר פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט פְלֶעגְט אָבֶּער יְהוֹשֻׁעַ בֶּן שָׁטַח בֶּעהַאנְדְלֶען דִי צְדוּקִים גָאר אָהְן רַחֲמָנוּת. עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי שְׁטְרֶענְג אוּנ הָאט אַזוֹי אָבְּגֶעהִיט דָאס גֶעזֶעץ, אַז אֲפִילוּ זַיין אֵייגֶען קִינְד הָאט עֶר נִיט גֶעוָואלְט קֵיין טוֹבָה טְהוּן אַבִּי נִיט אָבְּטְרֶעטֶען פוּנ'ם דִין. עֶר הָאט גֶעהַאט אַ סַךְ שׂוֹנְאִים, וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט אִין אִיהם דֶערְלֶעבֶּען אַ נְקָמָה, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט מֶען גֶעמַאכְט אַ בִּלְבּוּל אוֹיף זַיינֶעם אַ זוּהן, אַז עֶר הָאט גֶעטְהוּן אַיין גְרוֹיסֶע עֲבֵירָה, עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען צְוֵויי פַאלְשֶׁע עֵדוּת, אוּנ מֶען הָאט אִיהם פַארְמִשְׁפָּט צוּם טוֹיט. דָאס רַחֲמָנוּת אוֹיף דֶעם אוּמְשׁוּלְדִיגֶען, וָואס הָאט זֶעהר גֶעוֵויינְט, הָאט אַזוֹי גֶערִיהְרְט דִי עֵדוּת, אַז זֵיי הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד מוֹדֶה גֶעוֶועהן, אוּנ דִי דַיָנִים הָאבֶּען שׁוֹין גֶעוָואלְט מְבַטֵל זַיין דֶעם פְרִיהֶרִיגֶען מִשְׁפָּט. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן שָׁטַח הָאט אָבֶּער גֶעוִויזֶען, אַז וֶועדְלִיג דֶעם דִין, טָאר מֶען אַזֵיינֶע עֵדוּת נִיט גְלֵייבֶּען. ווייל מֶען וֵוייסְט נִיט וֶוען זֵיי הָאבֶּען גֶעזָאגְט אַ לִיגֶען, צוּ פְרִיהֶר, צוּ שְׁפֶּעטֶער, אוּנ הָאט צוּ לִיעבּ דֶעם מַפְקִיר גֶעוֶועהן דֶעם זוּהנ'ס לֶעבֶּען. פוּן אַזַא מֶענְשֶׁען, קָאן מֶען שׁוֹין פַאר־שְׁטֶעהן, הָאבֶּען דִי צְדוּקִים קֵיין הָאנִיג נִיט גֶעלֶעקְט אוּנ זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט זוּכֶען שׁוּטְץ בַּיי אַלֶכְּסַנְדְרַא'ס צְוֵוייטֶען זוּהן אַרִיסְטוֹבּוּל. דֶער פְּרִינְץ הָאט פוּן זֵייעֶרְטְוֶועגֶען גֶעזָאגְט אַ גוּט וָוארְט דֶער קֶאנִיגִין, אוּנ זִי הָאט זֵיי עֶרְלוֹיבְּט זִיךְ צוּ בֶּעזֶעצֶען, וִוי זֵיי הָאבֶּען גֶעבֶּעטֶען, אִין עֶטְלִיכֶע פֶעסְטוּנְגֶען אִין לַאנְד. נָאר, וִוי עֶס וַוייזְט אוֹיס, הָאט מֶען צוּ זֵיי קֵיין גְרוֹיס צוּטְרוֹיעֶן נִיט גֶעהַאט. אוּנ דִי שְׁטַארְקֶע פֶעסְטוּנְגֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעשִׁיצְט דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה.

וִוי פַּאבֶערוּס, הוּרְקַאנְיָאן, אוּנ אַלֶכְּסַנְדְרִיַאן, זֶענֶען פַאר זֵיא גֶעבְּלִיבֶּען פֶעסְט־שְׁלָאסֶען.

קֵיין שׁוּם בֶּעזוּנְדֶער מִכְשׁוֹל אִיז אִינ'ם לֶעבֶּען פוּן דִי יוּדֶען, אִין דֶער צֵייט פוּן אַלֶכְּסַנְדְרַא נִיט פָארְגֶעקוּמֶען. פַאר אֵיין טִיגְרַאנֶעס, דֶעם מֶלֶךְ פוּן אַרְמֶענְיֶען, וָואס הָאט שְׁטַארְק חֵשֶׁק גֶעהַאט צוּצוּנֶעהמֶען יְהוּדָה, הָאט זִי זִיךְ יָא אַ בִּיסֶעל גֶעשְׁרָאקֶען, אוּנ הָאט צוּ אִיהם גֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים מִיט טְהַייֶערֶע מַתָּנוֹת אִיהם צוּ פֶערְשְׁטָאפֶּען דָאס מוֹיל. עֶר וָואלְט אֶפְשֶׁר נִיט גֶעוֶועהן גֶעקוּקְט דַארוֹיף, וֶוען עֶר וָואלְט נִיט אַלֵיין בֶּעדַארְפְט הִיטֶען דִי בֵּיינֶער פַאר דִי רָאמֶער, וָואס הָאבֶּען אִיהם דֶערְוַוייל אָנְגֶעהוֹיבֶּען דוּלֶען אַ קָאפּ. אַזוֹי זֶענֶען רוּהִיג אָבְּגֶעלָאפֶען דִי יָאהְרֶען פוּן אַלֶכְּסַנְדְרַא'ס מְלוּכָה, בִּיז זִי אִיז נִיט מְסוּכָּן קְרַאנְק גֶעוָוארֶען. דָא הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען־טְרוֹיעֶרִיגֶע טָאג פַאר דֶער יוּדִישֶׁער מְלוּכָה: דֶער פְּרִינְץ אַרִיסְטוֹבוּל הָאט גֶעוָואלְט צוּנֶעהמֶען דִי בְּכוֹרָה בַּיי זַיין קְרַאנְקֶען בְּרוּדֶער הוּרְקָנוֹס, אוּנ אִיז אַוֶועק אִין דֶער פֶעסְטוּנְג גַבַּתָּה, דָארְט הָאט עֶר גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט דִי צְדוּקִים, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס מִיט זֵייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער נַאלַאיסְטֶעס, אוּנ גָאר אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט עֶר צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען צְווִישֶׁען דִי קְלֵיינֶע פֶאלְקֶער אַרוּם יַרְדֵּן זֶעהר פִיל חַיִל. הוּרְקָנוֹס הָאט אֲפִילוּ צוּגֶערֶעדְט דִי מוּטֶער זִי זָאל נִיט דֶערְלָאזֶען צוּ קֵיין מְרִידָה אִין לַאנְד, נָאר אַלֶכְּסַנְדְרַא הָאט שׁוֹין נִיט גֶעהַאט קֵיין כֹּחַ זִיךְ צוּ מִישֶׁען, אוּנ הָאט צוּגֶעמַאכְט דִי אוֹיגֶען אֵיידֶער אִין יְהוּדָה הָאט זִיךְ צוּפְלַאקֶערְט דָאס פַייעֶר פוּן אַ מִלְחָמָה צְווִישֶׁען אֵיינֶענֶע בְּרִידֶער.

פִירְטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דִי לֶעצְטֶע מְלָכִים פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים.

(69—37 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 107—139 פַאר׳ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

אַז עֶס אִיז בֶּעשֶׁערְט עֶס זָאל וֶוערן אַ תֵּל פוּן אַ שְׁטוּב — בַּארְפֶן זִיךְ נָאר צְוֵויי בַּעֲלֵי בָּתִּים אָנְהֵייבֶּען קְרִיגֶען אִיבֶּער אִיהר: דָאס קָאן מֶען אַרוֹיס־זֶעהן פוּן דֶעם, וָואס עֶס אִיז גֶעוָוארֶען פוּן יְהוּדָה פוּן דֶעם וִוידֶען מַחֲלוֹקֶת, וָואס אִיז פָארְגֶעקוּמֶען צְווִישֶׁען אַלֶכְּסַנְדְרָא׳ס בֵּיידֶע זִיהן. בַּאלְ׳ר נָאךְ אִיהר טוֹיט הָאט דֶער עֶלְטֶערֶער זוּהְן הוּרְקְנֶס אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה. אַרִיסְתּוֹבּוּל הָאט אָבֶּער נִיט גֶעשְׁווִיגֶען אוּנ אִיז מִיט זַיין חַיִל צוּגֶעקוּמֶען בִּיז יְרִחוֹ, דָארְט הָאבֶּען זִיךְ בֶּעגֶעגֶענְט בֵּיידֶע בְּרִידֶער, נָאר הוּרְקְנוּס הָאט פֶער־לָארֶען דִי מִלְחָמָה אוּנ הָאט גֶעמוּזְט בְּלַייבֶּען אִין דֶער פֶעסְטוּנְג בִּירָה נֶעבֶּען יְרוּשָׁלַיִם, וואו עֶר הָאט אוֹיךְ גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ מַשְׁכּוֹן אַרִיסְתּוֹבּוּלס פְרוֹי מִיט דִי קִינְדֶער. אַרִיסְתּוֹבּוּל אִיז דֶערְוַוייל אַרַיין קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעמָאכְטִיגְט אִיבֶּער׳ן בֵּית הַמִקְדָשׁ; נָאר קוֹים אִיז עֶר שׁוֹין גֶעוֶועהן אִינְוֶוענִיג הָאט גֶעמוּזְט וֶוערֶען אַ שָׁלוֹם צְווִישֶׁען דִי בְּרִידֶער: הוּרְקְנֶס אִיז גֶע־בְּלִיבֶּען כֹּהֵן אוּנ אַרִיסְתּוֹבּוּל אִיז גֶעוָוארֶען קֶענִיג. בֵּיידֶע הָאבֶּען זֵיי גֶעגֶעבֶּען אַ שְׁבוּעָה נִיט צוּ שְׁטֶערֶען אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערְן, אוּנ אַחוּץ דֶעם הָאבֶּען זֵיי זִיךְ נָאךְ מְשַׁדֵךְ גֶעוֶועהן צְווִישֶׁען זִיךְ, אוּנ אַרִיסְתּוֹבּוּל׳ס זוּהן אַלֶכְּסַנְדֶר הָאט חַתוּנָה גֶעהַאט מִיט הוּרְקְנוּס׳ס טָאכְטֶער אַלֶכְּסַנְדְרַא.

מֵילָא ווִי אַזוֹי דִי בְּרִידֶער הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין דָארְט אַיינְגֶעטְהֵיילְט, וָואלְט שׁוֹין גֶעוֶועהן גֶעבְּלִיבֶּען אַזוֹי, וֶוען עֶס מִישְׁט זִיךְ נִיט אַרַיין אֵיינֶער פוּן הוּרְקְנוּס׳ס גוּטֶע פְרַיינְד, אַנְטִיפַּטֶר, וָואס אִיז אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דִי אֲדוֹמִים, וָואס יוֹחָנָן־הוּרְקְנוּס הָאט אַמָאל גֶעצְווּנְגֶען זֵיי זָאלֶן וֶוערֶען יוּדֶען. אַנְטִיפַּטֶר אִיז נָאךְ פַאר אַלֶכְּסַנְדֶר יַנַאי גֶעשְׁטֶעלְט גֶעוָוארֶען פַאר אַ מוֹשֵׁל אִין אֱדוֹם, אוּנ אִיז

געוועהן אַ גוטער ברודער מיט אַלע שכנים פון אַרום. ער האט אָנגעהויבען אונטערצוהיצען הורקנוס'ן, אַז ער האט זיך אומזיסט אָבגעזאָגט פון דער מלוכה, אונ האט איהם געגעבען צו פאַרשטעהן, אַז מיט געלד וועט ער זיך אָבזוכען אַ בעשיצער, וואס וועט זיך אָננעהמען זיין קריוודע. אַנטיפטר האט טאַקי אָבגעמאַכט מיט אַרעטאַס, דעם מלך פון נבט אונ ער האט צוגעזאָגט פאַר אַ מתנה יפה צו העלפען הורקנוס'ן. אַז אַלדינג איז שוין געוועהן אָבגערעדט, איז הורקנוס שטילערהייט ביי נאַכט פערשווינדען געוואָרען פון ירושלים, אונ איז אינאיינעם מיט אַנטיפטר'ן אַוועק קיין סלע, אין דער הויפטשטאָדט פון נבט. באַלד איז מען אין יהודה געוואָהר געוואָרען, אַז אַרעטאַס געהט אַהין מיט פונפציג טויזענד מאַן, אונ אַריסטובול איז איהם אַרויס אַקעגען מיט זיין חיל. עס האט איהם אָבער ניט געגליקט, אונ ער האט געמוזט זיך פערשליעסען אין ירושלים, וואס דער שונא האט עס עטליכע חדשים כסדר בעלאַגערט. זעהר טרויריג איז געוואָרען די לאַגע פון די איינוואָהנער, ווען עס האבען זיך אויסגעלאָזט לעבענסמיטעל; נאָר נאָך ערגער איז געוועהן די פרומע, וואס האבען ניט געהאַט קיין בהמות אויף קרבנות. דאַ האט זיך נאָך אָנגערוקט דער חדש ניסן, אונ קיין לאַמעלעך אויף קרבן־פסח איז ניט געוועהן, האבען זיך די יודען פון ירושלים מישב געוועהן, אונ אַזוי ווי זיי האבען געוואוסט, אַז אין לאַגער פונ'ם שונא געפינען זיך אויך יודען, האבען זיי אָנגעהויבען מיט זיי איבערצורעדען, זיי זאָלען זיי פאַר געלד פאַרקויפען שאָף אונ רינדער. אין לאַגער איז מען דאַרויף מרוצה געוואָרען, אונ אַלע טאָג פלעגט מען פון דער פעסטונג אַראָבלאָזען מיט אַ שטריק אַ קאָרב מיט געלד, אונ דערנאָך אַרויפציהען אַ שעפעלע אָדער אַ קעלבעלע. ניט לאַנג האבען זיך אָבער די שונאים אַזוי רוהיג געהאַלטען: איין מאָל, אַז די יודען אין ירושלים האבען אַרויסגעקוקט אויף אַ כשר'ן קרבן, האבען זיי אין קאָרב געפונען אַ חזיר .... מען האט אָבער אין לאַגער געטהון נאָך אַ סך ערגערע זאַכען. אין יהודה האט געלעבט זעהר אַ פרומער יוד, חניאס, וואס מען האט אויף איהם געזאָגט, אַז מיט זיינע תפלות האט ער ניט איין מאָל אויסגעבעטען רעגען. ווען מען האט איהם נאָטהיג בעדאַרפט. אַז ירושלים איז בעלאַגערט געוואָרען אונ פיעל יודען זענען פון דאָרט אַנטלאָפען געוואָרען קיין מצרים, האט חניאס אויך פערלאָזט די הויפטשטאָדט אונ האט זיך בעהאַלטען ניט וויט. דאָס חיל פון אַרעטאַס האט איהם געפונען אונ אַזוי ווי פיעל יודען פון הורקנוס'ס לייט האבען איהם געקענט, האבען זיי

איהם געבעטען ער זאל שעלטען אריסתובולן, ווייל זיי זענען געוועהן זיכער
אז די קללה וועט געווים אנגעהן. אניאס האט אבער געזאגט איין אנדער
מין תפלה: ער האט געבעטען דעם רבונו של עולם, אזוי ווי ביידע צדדים
זענען יודען, זאל ניט אנגעהן דאס וואס זיי ווינשען זיך איינער דעם אנ-
דערן. פאר דעם געבעט האט דער פרומער אניאס בעצאהלט מיט׳ן לעבען.

נאר אין דער צייט וואס ארעטאס איז געשטאנען פאר די טויערען
פון ירושלים האט זיך אין דער לופט פון גאנץ ווייט געטראגען א רויב-
פויגעל, וואס האט באלד פערטומעלט די קאפ פון ביידע ברידער, און האט
שפעטער זיינע שארפע נאגעל אריינגעשטעקט אין דעם יודישען לאנד.
סקוירוס, דער שליח פון פאמפעיוס, האט זיך געלאזט קיין אזיען
דארט צו בעפעסטיגען די מאכט פון רום, און אז ער איז געקומען נא-
הענט צו יהודה, האבען ביידע ברידער זיך געוואלט בענוצען מיט זיין
הילף, ווייל זיי האבען געוואוסט, אז די ראמער האבען ניט פיינד די מטבע.
שליחים זענען געפלויגען פון אלע זייטען, און קיינער פון זיי איז ניט גע-
קומען מיט ליידיגע קעשענעס; נאר, עס ווייזט אוים, האט אנטיפטר
נאר געהאלטען אין איין צוזאגען, און אריסתובול איז ארוים מיט א מזומן
שטיקעל. איין ווינק פון סקוירוס איז גענוג געוועהן, ארעטאס זאל באלד
אבטרעטען פון ירושלים און אריסתובול איז ווייטער אריין אין זיין הויפט-
שטאדט.

צוויי יאהר האט אריסתובול געפיהרט די מלוכה. און ער האט שוין
גערעכענט, אז ער זיצט שוין פעסט אויפן באנקעל. ער האט אויך ארויס-
געלאזט זיינע מטבעות, און פלעגט אפילו אפט בעווייזען זיין בריה׳שאפט
דערמיט, וואס ער האט זיך ליעב געהאט אריינצוהאפען צו די שכנים און
אבציפען עפעס א דארפעל אדער א שטעדטעל. נאר געקויפט גליק קאן קיין
לאנגען קיום ניט האבען: אויף האנדלען איז אנטיפטר געוועהן מעהר מעגי׳ט
פון אריסתובולן. ער האט זיך געפועלט ביי סקוירוס ער זאל רעדען פאר
הורקנוס עפעס א גוט ווארט ביי פאמפעיוס, און אז ער האט נאך געבראכט
דעם הערשער פון רום א טהייערע מתנה א ווייןשטאק מיט בלאטער און
טרויבען פון ריין גאלד, איז ער שוין געווארען דער גרעסטער חשוב.
פאמפעיוס האט בעפוילען, אז ביידע ברידער זאלען ארויסקומען צו איהם קיין
דמשק, און דארט וועט ער אויסהערען זייערע טענות. עס איז זיי אפילו
געוועהן ניט אנגענעהם זיך צו לאדען אין דער פרעמד ביי א שונא, נאר

עֶס הָאט זֵיי שׁוֹין נִיט גֶעהָאלְפֶֿען. זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט דִי בּוּשָׁה אַװעקְלֶעגֶען אוֹיף אַ זַייט. און יֶעדֶער הָאט פַֿאר פָּאמְפֶּעיוּס'ן אוֹיסְגֶערֶעדְט זַיין הַארְץ: הוּרְקָנוֹס הָאט זִיךְ פֶֿערְרוּפֶֿען אוֹיף זַיין בְּכוֹרָה, און אַרִיסְטוֹבּוּל הָאט גֶעשְׁרִיעֶן, אַז עֶר אִיז פֶֿעהִיגֶער פוּן אִיהם צוּ דֶער מְלוּכָה. פָּאמְפֶּעיוּס הָאט נָאךְ אָבֶּער גֶעמוּזְט אוֹיסְהֶערֶען אַ דְרִיטֶען צַד. — דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן אַ סַךְ אַיינְוואוֹינֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם, וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט זִיךְ אִין גַאנְצֶען בֶּעפְֿרַייעֶן פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים, און הָאבֶּען גֶעדְרִינְגֶען, אַז זֵיי וֶועט זַיין בֶּעסֶער וֶוען דָאס לַאנְד וֶועט זִיךְ פִֿיהְרֶען רוּהִיג שְׁטִיל, נָאכ'ן גֶעזֶעץ און גָאר אָהן אַ מֶלֶךְ.

פָּאמְפֶּעיוּס אִיז גֶעוֶועהן אַ וואוֹילֶער דַיָּן, און עֶר הָאט פֶֿערְשְׁטַאנֶען, אַז דֶער בֶּעסְטֶער תַּכְלִית וֶועט זַיין פַֿאר אַלֶע, וֶוען עֶר אַלֵיין טַאקֶע וֶועט צוּנֶעהמֶען דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד פַֿאר פְּסַק גֶעלְד, און עֶס וֶועט נִיט זַיין אִיבֶּער וָואס זִיךְ צוּ קְרִיגֶען. מִיט גְרוֹיס חַיִל אִיז עֶר צוּגֶעקוּמֶען צוּ יְרוּשָׁלַיִם. הוּרְקָנוֹס און אַרִיסְטוֹבּוּלוּס הָאבֶּען אִיהם אַרַיינְגֶעלָאזְט אִין שְׁטָאדְט; נָאר דִי אֶמֶת'עֶ יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען פֶֿערְשְׁטַאנֶען דֶעם מֵיין פוּן דִי רֶאמֶער, הָאבֶּען אָבְּגֶעשְׁנִיטֶען דִי בְּרִיק, וָואס הָאט גֶעפִֿיהְרְט צוּם בֵּית הַמִקְדָשׁ און זֶענֶען אַלֶע גֶעבְּלִיעבֶּען אוֹיפ'ן הַר הַבַּיִת. פָּאמְפֶּעיוּס הָאט גֶעמוּזְט בְּלַייבֶּען שְׁטֶעהן אַ לַאנְגֶע צַייט און בֶּעלַאגֶערְן דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ, און עֶס וָואלְט אִיהם אַזוֹי גִיךְ נִיט גֶערָאטְהֶען, וֶוען דִי רֶאמֶער וָואלְטֶען זִיךְ נִיט בֶּענוּצְט מִיט דִי שַׁבָּתִים, וֶוען דִי יוּדֶען פְּלֶעגֶען רוּהֶען. אִין אַ שַׁבָּת אִים חוֹדֶשׁ סִיוָן הָאט מֶען אַיינְגֶעבְּרָאכֶען אַ וַואנְד פוּן דֶער פֶֿעסְטוּנְג, און מֶען אִיז אַרַיין אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ פּוּנְקְט וִוין עֶס אִיז גֶעוֶועהן דֶער גָאטֶעסְדִינְסְט. קֵיינֶער הָאט זִיךְ נִיט גֶעוֶועהְרְט, און פִֿיעלֶע הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען, אַרָאבְּגֶעוָוארְפֶֿען זִיךְ פוּן דֶער הוֹיךְ אָדֶער אָנְגֶעצוּנְדֶען אוֹיף זִיךְ דִי קְלֵיידֶער. אִין דֶעם טָאג זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען בִּיז צְוֶועלְף טוֹיזֶענְד יוּדֶען. דֶעמֶעלְט הָאט זִיךְ פָּאמְפֶּעיוּס אִיבֶּערְצַייגְט וָואס פַֿאר אַ לִיגֶען אַנְטִיוֹכוּס־עֶפִּיפַאנוּס הָאט אַ מָאהל אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַז אִין מִשְׁכָּן גֶעפִֿינֶען זִיךְ פֶֿערְשִׁיעדֶענֶע בִּילְדֶער פוּן עֶזֶעל, און הָאט גֶעלָאזְט גַאנְץ דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ און דִי גֶעלְדְקַאסֶע, וָואס הָאט זִיךְ דָארְט גֶעפֿוּנֶען.

פָּאמְפֶּעיוּס הָאט זִיךְ טַאקֶע בֶּערֶעכֶענְט, אַז אִין גַאנְצֶען צוּנֶעהמֶען דָאס לַאנְד וֶועט עֶר קֵיין מָאהל נִיט פַֿארְשְׁפֶּעטִיגֶען, און הָאט גֶעוָואלְט אַ בִּיסֶעל יוֹצֵא זַיין פַֿאר הוּרְקָנוֹס'ן, דַארִיבֶּער הָאט עֶר הוּרְקָנוֹס'ן בֶּעשְׁטִימְט פַֿאר'ן נָשִׂיא פוּן יְהוּדָה, און הָאט גֶעמַאכְט מֶען זָאל אִיהם צָאהלֶען מַס. פִֿיעל שְׁטָאדְט,

וָואס הָאט גֶעקָאסְט די פְרִיהֶרִיגֶע יוּדִישֶׁע קֶאנִיגֶע גֶענוּג בְּלוּט בִּיז מֶען הָאט זֵיי אַיינְגֶענוּמֶען . וִוי שֹׁמְרוֹן , בֵּית־שָׁן , גַּבַרַה , הִיפָּאס , פֶּעלַלָא , דִיאָן אוּנ אַנְדֶערֶע . הָאט עֶר אָפְּגֶעְרִיסֶען פוּנ'ם לַאנְד ; אַ סַךְ גֶעפַאנְגֶענֶע הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען טֵייטֶען , אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע , אוּנ צְווִישֶׁען זֵיי אוֹיךְ אַרִיסְ־טוֹבּוּל , זַיין זוּהן אַנְטִיגוֹנוּס , זַיינֶע בֵּיידֶע טָאכְטֶער אוּנ זַיין פֶעטֶער אַבְשָׁלוֹם , הָאט מֶען אַוֶועקְגֶעפִיהְרְט קֵיין רוֹם . אוּנ אַז פָּאמְפֶּעיוּס אִיז מִיט גְרוֹיס פַארַאד אַהִין אַרֵיינְגֶעפָאהרֶען הָאבֶּען זֵיי גֶעמוּזְט גֶעהְן אַרוּם זַיין וָואגֶען , אוּנ זַיין לֶעבֶּעדִיגֶע עֵדוּת פוּן דֶעם שׂוֹנֵא'ס גְרוֹיסְקֵייט .

אִין רוֹם , וִוי אוֹיךְ אִין אַנְדֶערֶע שְׁטֶעדְט פוּן אִיטַאלְיֶען , הָאבֶּען נָאךְ פוּן פְרִיהֶר גֶעוָואהְנְט יוּדֶען , וָואס דֶער מִסְחָר הָאט זֵיי אַהִין גֶעבְּרַאכְט פוּן מִצְרַיִם אוּנ קְלֵיין־אַזְיֶען . זֵיי הָאבֶּען בַּאלְד אוֹיסְגֶעקוֹיפְט זֵייעֶרֶע גֶעפַאנְגֶענֶע בְּרִידֶער אוּנ בִּיסְלֶעכְוַויִּים אִיז אִין רוֹם גֶעוָוארֶען אַ לַייטִישֶׁע יוּדִישֶׁע קְהִלָּה , וָואס הָאט גֶעוָואהְנְט אוֹיף דֶער רֶעכְטֶער זַייט פוּנ'ם טַייךְ טִיבֶּער . אֵיינֶער פוּן דִי פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דֶער קְהִלָּה , תּוֹדוֹס , הָאט גֶעוָואלְט אַיינְפִיהְרֶען , אַז דִי יוּדֶען זָאלֶען אִין דֶער פְרֶעמְד אוֹיךְ מַאכֶען אַקָרְבָּן פֶּסַח ; נָאר אִין יְרוּשָׁלַיִם אִיז מֶען דֶערְפַאר שְׁטַארְק בֶּעז גֶעוָוארֶען , אוּנ מֶען הָאט אִיהם בֶּעפוֹילֶען , אַז וֶוען מֶען זָאל נִיט וִויסֶען וָואס פַאר אַ יְרֵא שָׁמַיִם עֶר אִיז , וָואלְט מֶען אִיהם אִין חֵרֶם אַרֵיינְגֶעלֶעגְט . מִיט דֶער צַייט הָאבֶּען דִי יוּדֶען אִין רוֹם גֶעשְׁפִּיעלְט נִיט קֵיין קְלֵיינֶע רָאלֶע , בַּיי אֲסִיפוֹת פוּנ'ם פָאלְק הָאט מֶען זֵיי אוֹיךְ גֶע־פְרֶעגְט אַדֵעָה , אוּנ אַז אֵיינֶער פוּן דִי בֶּערִיהְמְטֶע רָאמִישֶׁע רֶעדְנֶער צִיצֶערָא , וָואס אִיז נִיט גֶעוֶועהן קֵיין שְׁטַארְקֶער אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל , הָאט זִיךְ אַ מָאהל עֶרְלוֹיבְּט אֶפֶענְטְלִיךְ צוּ רֶעדֶען שְׁלֶעכְטְס אוֹיפ'ן יוּדִישֶׁען פָאלְק , הָאבֶּען דִי יוּ־דֶען אַזוֹי גֶעדְרֶעהְט , אַז אִין אַ יָאהר אַרוּם הָאט מֶען בַּיי אִיהם צוּגֶענוּמֶען זַיין גַאנְץ פֶערְמֶעגֶען , אוּנ עֶר אַלֵיין הָאט זִיךְ נִיט גֶעטָארְט וַוייזֶען אַכְטְצִיג מַייל אַרוּם רוֹם .

דָאס לַאנְד יְהוּדָה אִיז דֶערְוַוייל גֶעבְּלִיעבֶּען נִיט אַהִין אוּנ נִיט אַהֶער , הַאלְבּ פְרַיי אוּנ הַאלְבּ אוּנְטֶערְוָוארְפֶען דִי רָאמֶער . דִי יוּדֶען זֶענֶען אָבֶּער שְׁטַארְק אוּנְצוּפְרִיעדֶען גֶעוֶועהן , וַוייל הוֹרְקָנוּס מִיט זַיין מִינִיסְטֶער הָאבֶּען גֶע־צוֹיגֶען פוּן זֵיי דִי קְלֶעע , אוּנ הָאבֶּען אַלֶע מָאהל מִיט נַייעֶ מַתָּנוֹת אוּנְטֶער־גֶעהַאלְטֶען דִי גֶעקוֹיפְטֶע פְרַיינְדְשַׁאפְט פוּן רוֹם , אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט אַנְטִיפַּטֶר גֶעשְׁטִיצְט סְקוֹירוּס , וָואס הָאט דֶעמֶעלְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ קְרִיעג מִיט אַרֶעטַאס , דֶעם מֶלֶךְ פוּן נְבָט . דֶערְפַאר אַז אַרִיסְטוֹבּוּל'ס אֶלְטֶערֶער זוּהן אַלֶכְּסַנְדֶר

אִיז אַנְטְלָאפֶען פוּן רוֹם , הָאט עֶר בַּאלְד גֶעפוּנֶען צֶעהן טױזֶענְד קָאלְדַאטֶ׳ן
אוּנ פוּפְצֶעהן הוּנְדֶערְט רַייטֶער , אוּנ אִיז מִיט זֵיי צוּגֶעקוּמֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם .
הוּרְקָנוֹס הָאט גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען אוּנ אַלֶכְּסַנְדֶר הָאט בַּאלְד בֶּעפֶעסְטִיגְט דִי
הוֹיפְּטשְׁטָאדְט אוּנ הָאט אוֹיךְ צוּרֶעכְט גֶעמַאכְט דִי פֶעסְטוּנְגֶען אַלֶכְּסַנְדְרְיָא׳ן .
הוּרְקַנְיַאן אוּנ מַאכֶערוּס . אַלֶכְּסַנְדֶר אִיז קֵיין נַאר נִיט גֶעוֶועהן אוּנ הָאט פוּן
זַיין זַייט אוֹיךְ גֶעשִׁיקְט גֶעלְד קֵיין רוֹם , אוּנ בַּיי דִי רֶאמֶער אִיז אַלְץ אֵיינְס
גֶעוֶועהן , דֶער יוּד אָדֶער אַיין אַנְדֶערֶער : וֶוער עֶס הָאט בֶּעצָאהלְט – הָאט
גֶעמֶעגְט זַיין פְרַיין . דֶערְפַאר אִיז אַלֶכְּסַנְדֶר בַּיי זִיךְ אַזוֹי פֶעסְט גֶעוֶועהן , אַז
עֶר הָאט אֲפִילוּ אַרוֹיסְגֶעלָאזְט זַיינֶע אֵייגֶענֶע מַטְבֵּעוֹת מִיט אַיין אוֹיפְשְׁרִיפְט
אוֹיף גְרִיכִישׁ : „קֶאנִיג אַלֶכְּסַנְדֶר“ אוּנ אוֹיף הֶעבְּרֶאִישׁ „יוֹנָתָן הַכֹּהֵן“.

אַנְטִיפַּטֶר הָאט אָבֶער נִיט גֶעשְׁוִויגֶען . אוּנ הָאט אָנְגְרֵייצְט דֶעם הֶערְ-
שֶׁער פוּן סִירְיֶען אוּלוּס גַאבִּינְיוּס עֶר זָאל זִיךְ אָבְּרֶעכְנֶען מִיט אַלֶכְּסַנְדֶר׳ן .
גַאבִּינְיוּס , וָואס אִיז פוּן דֶער נַאטוּר אַ גְרוֹיסֶער אַכְזָר גֶעוֶועהן , הָאט מִיט
אִיהם קֵיין לַאנְגֶע שִׁיהוֹת נִיט גֶעמַאכְט אוּנ הָאט אִיהם נָאךְ אַ מָאהל אַוֶועקְ-
גֶעשִׁיקְט גֶעפַאנְגֶען קֵיין רוֹם . עֶר הָאט אִיהם גֶעוָואלְט טֵייטְען , נָאר אַלֶכְּסַנְדֶר׳ס
מוּטֶער אִיז אִיהם גֶעפַאלֶען צוּ דִי פִיס אוּנ הָאט אִיהם קוֹים אָבְּגֶעבֶּעטֶען
דָאס לֶעבֶּען . גַאבִּינְיוּס הָאט אוֹיךְ אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶען אַ בֶּעפֶעהל , אַז דִי מְלוּכָה
פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים זָאל אִין גַאנְצֶען אוֹיפְהֶערֶען , אוּנ דָאס לַאנְד זָאל אַיינְ-
גֶעטְהֵיילְט וֶוערֶען אִין פִינְף טְהֵייל מִיט פִינְף הוֹיפְּטְשְׁטֶאדְט : יְרוּשָׁלַיִם ,
גַדַרַה , עֲמוּס , יְרִיחוֹ אוּנ סֶפְּפָרִים , אוּנ אִין יֶעדֶער שְׁטָאדְט זָאל זַיין
אַ סַנְהֶדְרִין . מִיט דֶעם הָאט גַאבִּינְיוּס גֶעמֵיינְט , אַז עֶס וֶועט אִיהם גֶע-
רָאטְהֶען צוּצוּשְׁטֶערְן דָאס אַחְדוּת פוּן דֶער „כְּנֵיסְיָה גְדוֹלָה“ , וָואס הָאט פָּארְט
אִין אַלֶע צֵייטֶען צוּנוֹיפְגֶעבּוּנְדֶען דֶעם כְּלַל יִשְׂרָאֵל אוּנ פוּן זֵיי גֶעמַאכְט אֵיין
גוּף אוּנ אֵיין נֶפֶשׁ ; עֶר הָאט אָבֶער אַ טָעוּת גֶעהַאט . דִי „כְּנֵיסְיָה גְדוֹלָה“
הָאט נָאר אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען דֶעם נָאהמֶען , עֶס אִיז גֶעוָוארֶען גְרוֹיסֶע אוּנ
קְלֵיינֶע סַנְהֶדְרִין , אוּנ וַוייל דִי רֶאמֶער הָאבֶּען בַּיי זֵיי צוּגֶענוּמֶען דָאס
רֶעכְט זִיךְ אַרַיינְצוּמִישֶׁען אִין מְלוּכָה-זַאכֶען , הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעוָוארְפֶען נָאר צוּ
דֶער תּוֹרָה אוּנ צוּ דֶער אֱמוּנָה , אוּנ בַּאלְד זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען צְוֵויי
„גְדוֹלִים“ , וִוי שְׁמַעְיָה אוּנ אַבְטַלְיוֹן , וָואס הָאבֶּען אָנְגֶעצוּנְדֶען דָאס לִיכְט
פוּן לֶערְנֶען אוּמֶעדוּם וואו דֶער שׂוֹנֵא הָאט גֶעוָואלְט עֶס זָאל זַיין פִינְצְטֶער ,
אוּנ וָואס מֶען הָאט זֵייא מִיט רֶעכְט גֶעקָאנְט רֶעכְנֶען פַאר אַ צִיהרוּנְג פוּנ׳ם
דוֹר .

דער יאָך פון די רָאמער האָט זיך אַלע מאָהל געגעבען מעהר אָנצוהערען, אונ דאריבער אַז אַריסטובול'ן איז געראָטהען אינאיינעם מיט זיין זוהן אַנטיגונוס צו בעפרייען זיך פונ'ם געפאַנגענשאַפט אין רום אונ קומען צוריק קיין יהודה האָבען זיך די יודען אין איהם אָנגעהאַפט, האָטשי ער איז ניט געוועהן זעהר בעליעבט ביי'ם פאָלק. דער יודישער הויפטמאַנן פּיטהאָלאָס, וואָס איז איהם פריהר געוועהן א שונא, איז איבערגעגאַנגען אויף זיין זייט, אונ גאָר אין אַ קורצער צייט האָט ער געקאָנט מיט אַכט טויזענד מאַן זיך שטעלען אין דער פעסטונג אַלעכסאַנדריען. פון דאָרט האָט ער זיך אָבער ווייטער גערוקט אונ ביי דער ערשטער מלחמה האָט ער פערלאָרען כמעט דאס גאַנצע חיל. עס איז איהם נאָך איבערגעבליבען אַ האָפנונג, אַז ער וועט זיך קאָנען האַלטען אין דער פעסטונג מאַכערוס, נאָר נאָך צוויי טאָג האָט ער זיך געמוזט אונטערגעבען אונ מען האָט איהם מיט'ן זוהן צום צווייטען מאָל אַוועקגעפיהרט קיין רום. פונקט אַזא מפּלה האָט אויך געהאַט זיין אַנדערער זוהן אַלעכסאַנדער, וואָס איז אַרויסגעשפּרונגען געגען גאַבּיניוס אונ האָט שטאַרק געליטען אין דער מלחמה ביי'ם באַרג תבור.

דערווייל איז די רָאמישע מאַכט אַריינגעפאַלען אין די האַנד פון דריי גרויסע מענער, יוליוס צעזאַר, פּאָמפּעיוס אונ קראַסוס. זיי האָבען צווישען זיך איינגעטהיילט אַלע לענדער, וואָס רום האָט געהאַט איבער זיי צו שאַפען, אונ סיריען מיט יהודה איז אָנגעקומען קראַסוס'ן, וואָס האָט גאָר ניט פיינד געהאַט קיין געלד. ער האָט שוין לאַנג געהערט, אַז אין בית המקדש געפינען זיך גאַנצע אוצרות, אונ ער האָט ניט געקאָנט מוחל זיין פּאָמפּעיוס'ן וואָס ער האָט זיי ניט צוגענומען. אַז ער האָט זיך געלאָזט קיין פּאַרטהיען אין אַ מלחמה, אונ איז מיט'ן וועג געקומען קיין ירושלים, האָט מען דאָרט גוט געוואוסט וואָס ער מיינט, אונ דער פרומער אליעזר, וואָס האָט אַכטונג געגעבען אויף דער קאַסע פונ'ם בית המקדש, האָט זיך ענטשלאָסען איהם צו פערשטאָפען דאָס מויל. אונ האָט איהם צוגעטראָגען אַ באַלקען פון גאָלד. ביי קראַסוס'ן איז אפילו די מתנה זעהר אָנגעלעגט געוועהן. ער האָט באַלד געגעבען זיין וואָרט, אַז מעהר וועט ער ניט פאָרדערן; נאָר איידער עפּעס האָט ער שוין משנה געוועהן אונ האָט צוגענומען ניט נאָר דאָס גאַנצע גאָלד פונ'ם בית המקדש, נאָר אפילו די גאָלדענע

כֵּלִים. מִיט דֶעם רויב אִיז קְרַאסוּס אַוֶועק קֵיין פַּארְטהִיֶען, נָאר דָארְט הָאט עֶר גֶעהַאפְּט דֶעם פְּסַק, אוּנ זַיין שְׁלִיחַ, קַאסְיוּס לַאנְגִינוּס אִיז פוּן דָארְט צוּרִיקגֶעקוּמֶען קוּים מִיט אַ צֶעהנְט-חֵלֶק פוּן דִי הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְד מַאן וָואס עֶר הָאט אַהִין מִיטגֶענוּמֶען. דִי סִירְיֶער אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען דֶערְפוּן זֶעהר הֲנָאָה גֶעהַאט אוּנ שְׁטִילֶערְהֵייד הָאט טַאקֶע פִּיטְהָאלַאאָס צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען אַ גַאנְצֶע מַחֲנֶה אוּנ הָאט גֶעוָואלְט קַאסְיוּס'ן צוּם אִיבְּרִיגֶען דֶערְקְוֶועטְשֶׁען. צוּ דִי רָאמֶער הָאבֶּען אָבֶּער דִי יוּדֶען קֵיין מָאהל קֵיין גְלִיק נִיט גֶעהַאט: אוֹיךְ דֶעם מָאהל הָאבֶּען זַיי פֶערְלָאהרֶען. אַנְטִיפַּטֶר הָאט דֶעם שׂוֹנֵא גֶעגֶעבֶּען אַלֶע עֵצוֹת, אוּנ עֶס הָאט זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט דֶערְמִיט וָואס דִי פִּיטְהָאלַאאָס'ן הָאט מֶען גֶעטֵייטְט, אוּנ דְרַייסִיג טוֹיזֶענְד יוּדֶען זֶענֶען פַארקוֹיפְט גֶעוָוארֶען פַאר קְנֶעכְט.

נָאךְ אֵיין מָאל אִיז בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶועהן אַרִיסְטוֹבּוּל'ן עֶס זָאל אִיהם אַ גְלַאנְץ טְהוּן דִי הָאפְנוּנְג, אַז עֶר וֶועט צוּרִיק בֶּעקוּמֶען דִי מְלוּכָה פוּן יְהוּדָה. יוּלְיוּס צֶעזַאר הָאט זִיךְ צוּקְרִיגְט מִיט פָּאמְפֶּעיוּס'ן, אוּנ וַוייל עֶר הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט אוּמֶעדוּם בֶּעוָוארְנֶען מִיט גוּטֶע פְרַיינְד, הָאט עֶר בֶּעפְרַייעֶט אַרִיסְטוֹבּוּל'ן, אוּנ הָאט אִיהם אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען זֶעהר פִיעל חַיִל, כְּדֵי עֶר זָאל קָאנֶען פוּן זַיינֶעטְוֶועגֶען אַרְבֵּייטֶען אִין סִירְיֶען. פָּאמְפֶּעיוּס הָאט עֶס אָבֶּער בַּאלְד אָנְגֶעשְׁמֶעקְט אוּנ עֶהדֶער אַרִיסְטוֹבּוּל הָאט זִיךְ נָאךְ גֶערִירְט, הָאט מֶען אִיהם שׁוֹין גֶעסַמְט. זַיין עֶלְטֶערְן זוּהן אַלֶכְּסַנְדֶר הָאט מֶען אוֹיךְ, אוֹיף פָּאמְפֶּעיוּס'ס בֶּעפֶעהל, אַרָאבְּגֶענוּמֶען דֶעם קָאפּ. זַיין פְרוֹיא אַלֶכְּסַנְדְרַא אוּנ זַיין זוּהן אַנְטִיגוֹנוּס הָאבֶּען גֶעפוּנֶען שׁוּץ בַּיי'ם מוֹשֵׁל פוּן הַאלְקִיס, פְּטַאלָא-מֶעאוּס; וַוייל זַיין זוּהן פִילִיפַּאן הָאט זִיךְ פֶערְלִיעבְּט אִין אַרִיסְטוֹבּוּל'ס טָאכְטֶער, אַלֶכְּסַנְדְרַא אוּנ הָאט מִיט אִיהר חֲתוּנָה גֶעהַאט. אַרִיסְטוֹבּוּל'ס קָארְפֶּער הָאבֶּען זַיינֶע גוּטֶע פְרַיינְד גֶעהַאלְטֶען אַ צַייט אִין הָאנִיג בִּיז זַיי הָאבֶּען אִיהם דֶערְנָאךְ אִיבֶּערְגֶעפִיהרְט קֵיין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ בֶּעגְרָאבֶּען צְוִוישֶׁען דִי קְבָרִים פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים.

דָאס וָואס דִי בֵּיידֶע הֶערְשֶׁער פוּן רוּם הָאבֶּען זִיךְ צוּ בָּאצְקֶעט – אִיז אוֹיסְגֶעגַאנְגֶען צוּ דִי יוּדֶענְס קָאפּ. וואוּ זַיי הָאבֶּען אָנְגֶעשְׁפַּארְט, אִין קְלֵיין-אַזְיֶען, הָאבֶּען גֶעוָואהנְט זֶעהר פִיל יוּדֶען, בֶּעזָאנְדֶערְס אִין עֶפֶעזוּס, סַארְדֶעס אוּנ פֶּערְגַאמוּם. אַז יוּלְיוּס צֶעזַאר הָאט גֶעוָואלְט וֶוערֶען דֶער אֵיינְצִיגֶער מוֹשֵׁל פוּן רוּם, הָאט דֶער רָאמִישֶׁער קָאנְסוּל פוּן דִי אָרְטֶער לֶענְטוּלוּס בֶּעקוּמֶען אַ בֶּעפֶעהל עֶר זָאל זַאמְלֶען חַיִל פַאר פָּאמְפֶּעיוּס'ן, אוּנ

הָאט גֶעוָואלְט גֶעהמֶען אויף יוּדִישֶׁע סָאלְדַאטֶען. דִי יוּדֶען זֶענֶען אָבֶער דַארוּיף נִיט בֶּעשְׁטַאנֶען, וַוייל פוּן אֵיין זַייט הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעוָואלְט זִיךְ אָנְגֶעהמֶען פַאר זֵייעֶר אַאַלְטֶען שׂוֹנֵא, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאבֶּען זֵיי טַאקִי מוֹרָא גֶעהַאט טָאמִיר וֶועלֶען זֵיי דַארְפֶען עוֹבֵר זַיין אוֹיף דִינִים פוּן דֶער תּוֹרָה. דֶעמֶעלְט אִיז אֵיינֶער פוּן דִי יוּדִישֶׁע רֶעדְנֶער, דָאזִיטְהֶעאָס גֶעפַאלֶען אוֹיף אַ שֵׂכֶל אוּנ הָאט עֶרְקְלֶעהְרט, אַז דִי יוּדֶען רֶעכְנֶען זִיךְ פַאר אַ מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים אוּנ כֹּהֲנִים מוּזֶען בֶּעפְרֵייעֶט וֶוערֶען פוּן מִילִיטֶאר־דִיעֶנְסְט. אַזַא פְּשַׁט הָאט אוֹיךְ, מִן הַסְּתָם נִיט אוּמְזִיסְט, גֶעלֶערְנְט דֶער רָאמִישֶׁער הוֹיפְּטְמַאנְן טִיטוּס אַמְפִּיוּס בַּאלְבּוּס, אוּנ אַזוֹי זֶענֶען דִי יוּדֶען פוּן גַאנְץ קְלֵיין־אַזְיֶען פָּטוּר גֶעוָוארֶען פוּנ׳ם חוֹב צוּ שְׁטוּפֶּען זִיךְ מִיטֶ׳ן קָאפּ אִין אַ פְרֶעמְדֶער הִיטְץ, אוּנ דִי יוּדֶען פוּן סַארְדֶעס הָאבֶּען זִיךְ דֶערְוַויל בֶּענוּצְט מִיט דֶער גוּטֶער שָׁעָה אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אוֹיסְגֶעבֶּעטֶען בַּיי׳ם פְּרָאקָאנְסוּל לוּצִיוּס אַנְטָאנִיוּס פִיעל רֶעכְטֶע אוּנ פְרַייהַייט.

אַנְטִיפַּטֶר הָאט דַוְקָא נִיט גֶעלָאזְט פָּאמְפֶּעיוּס׳ן פַאלֶען, אוּנ הָאט אִיהם צוּגֶעשְׁטֶעלְט גֶענוּג יוּדִישׁ חַיִל. נָאר קוֹים הָאט פָּאמְפֶּעיוּס פֶערְלָארֶען דִי מִלְחָמָה בַּיי פַארְזַאלוּס אוּנ אִיז אִין מִצְרַיִם גֶעשְׁטָארְבֶּען, אִיז שׁוֹין זַיין גֶעטְרֵייעֶר אַנְטִיפַּטֶר אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ יוּלִיוּס צֶעזַאר, אוּנ הָאט אִיהם מִיט דְרַיי טוֹיזֶענְד מַאן שְׁטַארְק גֶעהָאלְפֶען אַיינְצוּנֶעהמֶען פֶּעלוּזִיוּם (סִין) אוּנ אַחוּץ דֶעם הָאט עֶר אַזוֹי גֶעדְרֶעהט, אַז דִי יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס פוּן דֶער גֶעגֶענְד אָנְיַאן זֶענֶען פַאלְשׁ גֶעוָוארֶען זֵייעֶר קֶאנִיג, אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען יוּלִיוּס צֶעזַאר. דֶערְפַאר אִיז אַנְטִיפַּאטֶר בַּיי אִיהם גֶעוָוארֶען דֶער גְרֶאסְטֶער חָשׁוּב, אוּנ הָאטְשִׁי אַרִיסְתּוֹבּוּלֹ׳ס זוּהן אַנְטִיגוֹנוּס הָאט גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל אִיהם צוּ עֶרְנִידְרִיגֶען, אוּנ הָאט דֶערְמַאנְט צֶעזַאר׳ן דָאס גֶעטְרֵיי־שַׁאפְט פוּן זַיין פָאטֶער, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶס נִיט גֶעהָאלְפֶען. אַנְטִיפַּאטֶר אִיז גֶעבְּלִיבֶּען תַּקִּיף אוּנ אִיהם צוּ לִיעבּ הָאט צֶעזַאר בֶּעשְׁטִימְט הוֹרְקָנֶס׳ן פַאר כֹּהֵן אוּנ נָשִׂיא. אַ סַךְ שְׁטֶאדְט פוּן דֶעם טְהָאל יִזְרְעֶאל הָאט עֶר צוּרִיק אוּמְגֶעקֶעהְרְט, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דִי גְרוֹיסֶע שְׁטָאדְט לִידַה (לוּד); פוּן פִיעל נְתִינוֹת הָאט עֶר דִי יוּדֶען בֶּעפְרֵייעֶט אוּנ הָאט נָאר גֶעמַאכְט אַז, אוֹיסֶער דֶעם מַעֲשֵׂר וָואס עֶס קוּמְט הוֹרְקָנֶס׳ן וַוי אַ כֹּהֵן, זָאל מֶען אַלֶע צְוֵויי יָאהְר אַ פִירְט־חֵלֶק פוּן דִי תְּבוּאוֹת אַוֶועקְשִׁיקֶען קֵיין צִידוֹן אוּנ דֶערְפוּן זָאל מֶען דָארְט אוֹיסְהַאלְטֶען דָאס חַיִל.

פוּן דֶערְוַוייטֶענְס הָאט מֶען גֶעקָאנְט מֵיינֶען, אַז אוֹיף דִי יוּדֶען אִיז שׁוֹין

גֶעקוּמֶען אַ יְשׁוּעָה אוּנ זֵיי וֶועלֶען שׁוֹין אַצִינְד גְלִיקְלִיךְ אוּנ רוּהִיג לֶעבֶּען. הוֹרְקָנֶס אוּנ אַנְטִיפַּטֶר הָאבֶּען אַלֶע מָאל מִיט גֶעשִׁיקְט גֶעלְד קֵיין רוֹם אוּנ דֶער רֶאמִישֶׁער סֶענַאט הָאט אוֹיךְ מַסְכִּים גֶעוֶועהן אוֹיף אַלֶע רֶעכְטֶע וָואס יוּלְיוּס צֶעזַאר הָאט גֶעשֶׁענְקְט דִי יוּדֶען פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ פוּן אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער. אוּמֶעדוּם הָאבֶּען יוּדֶען גֶעבּוֹיעֶט שׁוּלֶען, פְרַיי גֶעשִׁיקְט נְדָבוֹת אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ אַריין, קֵיינֶער הָאט זֵיי נִיט גֶעשְׁטֶערְט אָבְּצוּהִיטֶען שַׁבָּת, אוּנ אַז עֶס פְלֶעגֶען עֶרְגִיץ אַרוֹיסשְׁפְּרִינְגֶען גְרִיכֶען, וָואס דִי יוּדִישֶׁע פְרַייהֵייט אִיז זֵיי נִיט אַזוֹי גֶעפֶאלֶען, הָאבֶּען דִי יוּדֶען בַּאלְד גֶעפוּנֶען הִילְף בַּיי דֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה. אַוַדַאי הָאבֶּען דִי יוּדֶען פוּן אַלֶע אֶרְטֶער, אוֹיסֶער יְהוּדָה, גֶעמוּזְט צוּפְרִידֶען זַיין; נָאר אִין אֵיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וואוּ דֶער זֵכֶר פוּן דֶער אֶמֶת'ער פְרַייהֵייט אוּנ זֶעלְבְּסְטשְׁטֶאנְדִיגְקֵייט הָאט נָאךְ גֶעלֶעבְּט, האט דָאס פָאלְק נִיט גֶעקָאנְט אִיבֶּערטְרָאגֶען דִי חֲסָדִים פוּן דִי רֶאמֶער אוּנ הָאט גוּט גֶעדֶענְקְט, אַז זֵיי הָאבֶּען צוּ טְהוּן מִיט שׂוֹנְאִים, וָואס פַארְקוֹיפֶען זֵייעֶר גוּטְסְקֵייט יֶעדֶען וָואס גִיט טְהַייעֶרֶער. אִין יְרוּשָׁלַיִם הָאט אַנְטִיפַּטֶר פוּן קֵיינֶעם נִיט גֶעזֶעהן קֵיין פְרֶעהלִיכֶע מִינֶע, קֵיינֶער הָאט נִיט בֶּעגְרִיסְט דִי פְרַייהֵייטֶען וָואס עֶר הָאט גֶעקוֹיפְט אִין רוֹם פַאר יוּדִישׁ בְּלוּט אוּנ שְׁווייס, אוּנ פִיעלֶע הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען וִוי אַזוֹי פָּטוּר צוּ וֶוערֶען פוּן אַזַא בַּעַל טוֹבָה. בַּאלְד הָאט זִיךְ אָבְּגֶעזוּכְט אַ יוּדִישֶׁער הוֹיפְּטְמַאנְן חִזְקִיָה, עֶר הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען פִיעל חַיִל אוֹיף דִי גַאלִילֶעיִשֶׁע בֶּערְג, אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק דֶערְקוּטְשֶׁען דִי סִירְיֶער אוּנ דִי רֶאמֶער. דִי רֶאמִישֶׁע מְלוּכָה הָאט גֶעקוּקְט אוֹיף חִזְקִיָה מִיט זַיינֶע לַייט וִוי אוֹיף אַ בַּאנְדֶע פוּן רוֹצְחִים, נָאר דִי יוּדֶען הָאבֶּען זֵיי גֶערֶעכֶענְט פַאר בֶּעפְרַייעֶר אוּנ וָואס מֶעהר אַנְטִיפַּטֶר הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט בֶּעפֶעסְטִיגֶען — גְרֶעסֶער אִיז גֶעוָוארֶען דֶער הַאס גֶעגֶען אִיהם.

אַז אַנְטִיפַּטֶר הָאט גֶעמַאכְט זַיין עֶלְטֶערן זוּהְן פַּזָאֵל פַאר מוֹשֵׁל אִין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ דֶעם צְוֵוייטֶען, פִינְף אוּנ צְוַאנְצִיג-יֶאהְרִיגֶען הוֹרְדוּס, פַאר מוֹשֵׁל אִין גַאלִילֶעאַ, אִיז דָאס פָאלְק צוּם אִיבְּרִיגֶען אוֹיפְגֶעבְּרַאכְט גֶעוָוארְן אוֹיף אִיהם, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט עֶס אַזוֹי וִוי פָארָאוֹיס גֶעטְרָאפֶען, אַז הוֹרְדוּס וֶועט טְהוּן זֶעהר פִיעל שְׁלֶעכְטֶס. בַּאלְד הָאט זִיךְ עֶס טַאקִי אַרוֹיסגֶעוִויזֶען: דֶער זוּהְן אִיז גֶעוֶועהן אַ סַךְ עֶרְגֶער פוּנ'ם טַאטֶען. צוּם עֶרְשְׁטֶען אִיז עֶר אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף חִזְקִיָה אוּנ הָאט אִיהם אוּנ נָאךְ עֶטְלִיכֶע פוּן זַיינֶע לַייט גֶעהֵייסֶען טֵייטְטֶען. דֶערפַאר אִיז עֶר גֶעוָוארֶען נָאךְ מֶעהר חָשׁוּב בַּיי'ם מוֹשֵׁל פוּן סִירְיֶען סֶעקְסְטוּס צֶעזַאר, נָאר צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען הָאט עֶס אָנְגֶע-

מַאכְט אַ גְרוֹיסֶען רַעַש אוּנ מֶען הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוֹיפְצוּקְלֶערֶען הוּרְקָנוּס׳ן, אַז עֶר מוּז זִיךְ אַרוּמְקוּקֶען וואו עֶר הַאלְט אוּנ מִיט וָואס פַאר אַ חֶבְרָה עֶר הָאט זִיךְ אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט. דֶער שְׁלַאבֶּערִיגֶער הוּרְקָנוּס, וָואס הָאט שְׁטֶענְדִיג גֶעקוּקְט אַנְטִיפַּטֶר׳ן אִין מוֹיל אַרַיין, הָאט זִיךְ דִי עֶרְשְׁטֶע צַייט נִיט וְויסֶענְדִיג גֶעמַאכְט, נָאר אַז דִי אַלְמָנוֹת אוּנ עֶלְטֶערן פוּן דִי גֶעהַרְגֶטֶע הָאבֶּען אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען נָאכְגֶעהן פוּס־טְרֶעט אוּנ וַויינֶען אוּנ קְלָאגֶען, הָאט עֶר עֶס שׁוֹין נִיט גֶעקֶאנְט אִיבֶּערְטְרָאגֶען אוּנ הָאט גֶעמוּזְט בֶּעפֶעהלֶען הוּרְדוּס׳ן עֶר זָאל זִיךְ שְׁטֶעלֶען צוּם דִין אוּנ זִיךְ פַארְאֶנְטְפֶערן פַאר חִזְקִיָה׳ס טוֹידְט. אַנְטִיפַּטֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען, אַז הוּרְדוּס קָאן דָא מָאוּס אָבְּשְׁנַיידֶען, הָאט עֶר אִיהם גֶעגֶעבֶּען אַ וִוינְק, אַז עֶר זָאל הָאבֶּען זַיין שֵׂכֶל בַּיי זִיךְ. הוּרְדוּס׳ן הָאט מֶען נִיט בֶּעדַארְפְט פִּיקֶען דִי צוּנג, אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעקוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם הָאט עֶר מִיט זִיךְ מִיטְגֶעבְּרַאכְט גֶענוּג חַיִל, וָואס זָאל אִיהם קֶאנֶען דִיעֶנֶען אִין אַ נוֹיט. בֶּעוַואפֶענְט פוּן קָאפּ בִּיז פִּיס, פוּל מִיט גַדְלוּת, אִיז גֶעקוּמֶען הוּרְדוּס צוּם בֵּית דִין, אוּנ דֶער עֶרְשְׁטֶער שְׁטֶעל זַיינֶער אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי, אַז בַּיי קֵיינֶעם פוּן דִי דַיָנִים הָאט זִיךְ דָאס מוֹיל נִיט גֶעאֶפֶענְט. נָאר אֵיין שְׁמַעְיָה הָאט אוֹיפְגֶעמוּנְטֶערְט דִי דַיָנִים אוּנ הָאט זֵיי גֶעגֶעבֶּען צוּ פַארְשְׁטֶעהן, אַז דָא מוּז מֶען מַאכֶען אֵיין עֶק, וַוייל מֶען הָאט צוּ טְהוּן מִיט אַ שְׁלַאנְג וָואס וֶועט פֶערְגִיפְטֶען דָאס גַאנְצֶע לַאנְד. שְׁמַעְיָה׳ס וֶוערְטֶער הָאבֶּען גֶעמַאכְט אַ שְׁטַארְקֶען אַיינְדְרוּק אוּנ מֶען הָאט שׁוֹין גֶעוָואלְט אַרוֹיסְגֶעבֶּען אַ פְּסַק; נָאר הוּרְקָנוּס׳ן הָאט עֶס נִיט גֶעפַּאסְט אוּנ עֶר הָאט אַזוֹי גֶעדְרֶעהט, אַז מֶען זָאל דֶעם מִשְׁפָּט אָבְלֶעגֶען. הוּרְדוּס הָאט נָאר בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען צַייט; עֶר אִיז אַוֶועק קֵיין דַמֶשֶׂק צוּ סֶעקְסְטוּס צֶעזַאר, וָואס הָאט אִיהם נָאךְ מֶעהר כָּבוֹד אָבְּגֶעגֶעבֶּען אוּנ אוּנְטֶערְגֶעהִיצְט דִי שִׂנְאָה צוּ דִי יוּדֶען זָאל נָאךְ בַּיי אִיהם אִין הַארְצֶען גְרֶעסֶער וֶוערֶען.

דֶערְוַוייל אִיז יוּלְיוּס צֶעזַאר גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ דִי רֶאמִישֶׁע מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם פָאלְק אַלֵיין. אֵיינֶער פוּן דִי פָאלְקְס־פָארְשְׁטֶעהֶער, קַאסְיוּס לַאנְגִינוּס, אִיז גֶעקוּמֶען קֵיין סִירְיֶען צוּנוֹיפְנֶעהמֶען גֶעלְד; עֶר הָאט בַּיי דִי יוּדֶען אוֹיךְ גֶעפָאדֶערְט אַ גְרוֹיסֶע סוּמֶע, אוּנ אַז מֶען הָאט אִיהם נִיט גֶעקֶאנְט גֶעבֶּען הָאט עֶר דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן פִיער יוּדִישֶׁע שְׁטֶעדְט, תָּפְנָה, אַמוּס, לִידָה אוּנ תִּמְנָה, פַארְקוֹיפְט פַאר קְנֶעכְט. דֶעמֶעלְט הָאט שׁוֹין הוּרְקָנוּס גֶעזֶעהן צוּ וָואס זַיין פְרַיינְדְשַׁאפְט מִיט אַנְטִיפַּטֶר הָאט גֶעפִירְט אוּנ וִוי אָבְּגֶעשְׁוַואכְט דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד אִיז גֶעוָוארֶען; עֶר הָאט

נָאךְ נִיט גֶעוואוּסְט, אַז הוֹרְדוֹס אַרְבֵּייטֶעט שׁוֹין אִין רוֹם מֶען זָאל אִיהם אַרָאבְּוַוארְפֶען אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶר זִיךְ צוּגֶעגוּמֶען פַאר אַ יוֹעֵץ אֵיינֶעם פוּן דִי פָארְנֶעהמְסְטֶע בַּעֲלֵי בַּתִּים, מַלִיךְ, אוּנ זַיין עֶרְשְׁטֶע אַרְבֵּייט אִיז גֶעוֶועהן צוּ סַמ׳ן אַנְטִיפַּטְר׳ן. הוֹרְדוֹס הָאט אָבֶּער גִיךְ אוּנְטֶערְגֶעשִׁיקְט זַיינֶע לַייט מֶען זָאל פַארְגִיפְטֶען מַלִיךְ׳ן, אוּנ הָאטְשִׁי אַרִיסְתוֹבוּלוֹס זוּהן, אַנְטִיגוֹנוּס, הָאט אִיהם, מִיט דֶער הִילְף פוּן זַיין קָרוֹב, פְּטַאלָאמֶעאוּס דֶעם מוֹשֵׁל פוּן הַאלְקִיס, גֶעוָואלְט פָארְשְׁטֶעלֶען דֶעם וֶועג, אִיז עֶר גָאר אִין אַ קוּרְצֶער צַייט אַרַיין קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הוּרְקָנוֹס אִיז נָאךְ גֶעצְווּינְגֶען גֶעוֶועהן אִיהם צוּ בֶּעגְרִיסֶען ווִי אַ גִבּוֹר; עֶר הָאט זִיךְ נָאךְ גֶעמוּזְט מַאכֶען הַארְץ אוּנ פַאר אִיהם פֶּערְקָנֶס׳ן זַיין עֶנִיקֶעל מִרְיָם, דִי אוּמְגְלִיקְלִיכֶע קֶאנִיגִין, וָואס הָאט דֶערְנָאךְ גֶעמוּזְט אַזוֹי פִיעל לַיידֶען.

אִין רוֹם הָאט זִיךְ וַוייטֶער דָאס רֶאדֶעל אִיבֶּערְגֶעדְרֶעהט. דִי מְלוּכָה הָאבֶּען אִיבֶּערְגֶענוּמֶען אַנְדֶערֶע דְרַיי גְרוֹיסֶע לַייט. אָקְטַאוְויַאן, אַנְטָאנְיוּס אוּנ לֶעפִּידוּס; נָאר דִי יוּדֶען אִיז דֶערפוּן קַיין טוֹבָה נִיט אַרוֹיסגֶעקוּמֶען. זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אֲפִילוּ גֶעפְּרִיוְוט שִׁיקֶען שְׁלִיחִים צוּ אַנְטָאנִיוּס׳ן אוּנ זִיךְ בֶּעקְלָאגֶען אוֹיף זֵייעֶר לַאגֶע. נָאר הוֹרְדוֹס הָאט מִיט דֶער מַטְבֵּעַ אַלְדִינְג פַארעֶנְפֶערְט, אוּנ עֶס הָאט זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט דֶער מִיט וָואס דִי שְׁלִיחִים הָאט מֶען אַיינְגֶעזֶעצְט אִין תְּפִיסָה אוּנ דִי גַאנְצֶע מֶמְשָׁלָה אִיבֶּער יְהוּדָה אִיז אִיבֶּערגֶעגַאנְגֶען צוּ אַנְטִיפַּטֶר׳ס בֵּיידֶע זִיהְן.

הָאטְשִׁי אַנְטִיגוֹנוּס׳ן אִיז נִיט גֶערָאטְהֶען גוֹבֵר צוּ זַיין הוֹרְדוֹס׳ן, הָאט עֶר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען קַיין הָאפְנוּנְג נִיט פֶערְלָארֶען, אוּנ אַז פַארְתִּיֶען הָאט זִיךְ אוּנְטֶערְגֶענוּמֶען אִיהם אִיבֶּערצוּגֶעבֶּען דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה, הָאט עֶר זִיךְ גָאר מִיט אֵיין אַנְדֶער חֵשֶׁק גֶעלָאזְט לוֹיפֶען צוּם צִיעל. אַלֶע יוּדֶען פוּנ׳ם גַאנְצֶען לַאנְד זֶענֶען צוּ אִיהם צוּגֶעשְׁטַאנֶען, עֶס הָאט נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט אוּנ זֵיי זֶענֶען אַרַיין קַיין יְרוּשָׁלַיִם. הוּרְקָנוֹס, פְּהַזַאל אוּנ הוֹרְדֶס הָאבֶּען זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגְט אִין פַּאלַאץ פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים. נָאר אֵיינֶער פוּן דִי פַארְתִּישֶׁע הוֹיפְּטְלַייט, פָּאקָארוּס הָאט זֵיי פוּן דָארְט אַרוֹיסגֶענַארְט אוּנ הָאט זֵיי פָארגֶעלֶעגְט זֵיי זָאלֶען גֶעהן צוּ בַּארְזַאפְּהַארְקֶעס, דֶעם הוֹיפְּט־פִירֶער פוּנ׳ם פַארְתִּישֶׁען חֵיל אִיבֶּערְעֶדֶען וֶועגֶען שָׁלוֹם. אַז זֵיי זֶענֶען גֶעקוּמֶען קַיין כְּזִיב, הָאט מֶען זֵיי בַּאלְד גֶעמַאכְט פַאר גֶעפַאנְגֶענֶע: פְּהַזַאעֶל הָאט זִיךְ אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען אוּנ הוּרְקָנֶס׳ן הָאט מֶען אָבגֶעשְׁנִיטֶען דִי אוֹיעֶרֶן, כְּדֵי עֶר זָאל מִיט אַ מוּם מֶעהר נִיט טָארֶען זַיין קַיין כֹּהֵן גָדוֹל. הוֹרְדוֹס אִיז פְרִיהֶר אַנְטְלָאפֶען

מיט זיין כלה מרים. אזוי איז אנטיגונוס געווארען קעניג: דאס ביסעל
ראמיש חיל, וואס האט זיך געפונען אין די יודישע פעסטונגען, האט געמוזט
אבטרעטען; ער האט ארויסגעלאזט מטבעות מיט זיין יודישען נאהמען
„מתתיהו כהן גדול"; אין לאנד איז געווארען רוהיג, און מען האט געקאנט
מיינען, אז דאס יודיש מזל וועט ווייטער שיינען אויף לאנגע יאהרען.

צום אומגליק איז אבער אנטיגונוס גאר וועניג פעהיג געוועזען צו
פיהרען א מלוכה: ער האט ניט פערשטאנען זיך צו מאכען גוטע פריינד אין
דער פרעמד, און אפילו ביי זיך אין דער היים האט ער ניט געהאט קיין
געטרייע, איבערגעבענע מענשען. ווי ווייט שמעיה און אבטליון האבען
פיינד געהאט הורדוס'ן, זענען זיי פארט געוועהן געגנער פון אנטיגונוס'ן.
הורדוס האט דערווייל ניט געדרימעלט. אז ער האט זיך ארומגעבלאנקעט אין
יהודה און האט זיך געמוזט באהאלטען, איז איהם געוועהן זעהר שלעכט.
נאר גיך האט ער זיך אריבערגעכאפט קיין מצרים. דארט האט איהם די
קעניגין קלעאפאטרא געוואלט מאכען פאר'ן אלטסטען איבער איהר גאנץ חיל,
נאר ער האט זיך דערפון אבגעזאגט. איהם האט דער קאפ געטראגען קיין
ירושלים און אין זיינע אויגען האט אלץ געפינקעלט דער גלאנץ פון דער
קעניגליכער קרוין. ער האט זיך אוועקגעלאזט קיין רום און איז גראד אנגע-
קומען אהין אין דער צייט, ווען צווישען אקטאוויאן און אנטאניוס איז
געווארען א שלום, ער האט זיך צו זיי איינגעשמייכעלט און האט עס אזוי
ווייט געבראכט, אז אין זיבען טאג האט איהם דער סענאט בעשטימט פאר
קעניג פון יהודה. מיט שמחה איז הורדוס באלד געפאהרען קיין עכו,
דארט האט איהם איינער פון די רייכסטע יודען, סרמלה געגעבען געלד
ער זאל דינגען חיל. גאלילעא איז שוין צו איהם צוגעשטאנען, און אזוי האט
ער זיך צוגעריקט ביז מסבה. אנטיגונוס'ס חיל האט זיך אבער אקעגענ-
געשטעלט און די מלחמה האט זיך אנגעהויבען ציהען א לענגערע צייט.
דאס האט געצווינגען אנטאניוס'ן ער זאל ארויסשיקען זיין הויפטמאן סאזיוס
מיט א גרויסער מחנה צו העלפען הורדוס'ן.

דא האט ערשט הורדוס אנגעהויבען ארויסווייזען זיין גאנץ אכזריות
געגען דעם פאלק, וואס ער האט געוואלט בלייבען זיין קעניג. פינף שטאדט
מיט צוויי טויזענד איינוואהנער האט ער פארברענט. אין שמרון האט ער
חתונה געהאט מיט זיין כלה מרים. און באלד נאך דעם האט ער איינגע-
נעם מיט סאזיוס בעלאגערט ירושלים. מיט הונדערט טויזענד מאן איז ער גע-

שְׁטַאנֶען בַּיי דִי טוֹיעֶרֶען פוּן דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט, אוּנ אַ גַאנְצֶען הוֹדֶשׁ כְּסֵדֶר הָאט עֶר גָאר נִיט גֶעקֶאנְט מַאכֶען, וַוייל דִי יוּדֶען הָאבֶען זִיךְ גֶעשְׁלָאגֶען וִוי דִי גְרֶאסְטֶע גִבּוֹרִים. נִיט אוֹיף לַאנְג הָאט אָבֶער גֶעקֶאנְט קְלֶעקֶען זֵייעֶר כֹּחַ, אוּנ דֶערְצוּ הָאבֶען נָאךְ שְׁמַעְיָה אוּנ אַבְטַלְיוֹן אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁרַייעֶן מֶען זָאל אַרַיינְלָאזֶען הוֹרְדוֹס'ן. נָאךְ אַ בֶּעלַאגֶערוּנְג פוּן פִירְצִיג טֶאג אִיז הוֹרְדוֹס אַרַיין אִין שְׁטָאדְט, אוּנ אַנְטִיגְנוֹס מִיט'ן פָאלְק זֶענֶען גֶעוֶועהן אוֹיפ'ן הַר הַבַּיִת, אוּנ עֶס אִיז שְׁוֶועהר גֶעוֶועהן זֵיי בַּייצוּקוּמֶען בִּיז אִין אַ שַׁבָּת אִים חוֹדֶשׁ סִיוָן, פּוּנְקְט וִוי זִיבֶּען אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר צוּרִיק פַאר פָּאמְפֶּעיוּס'ן, אִיז גֶעבְרָאכֶען דִי רֶאמֶער צוּצוּטְרֶעטֶען צוּם בֵּית הַמִקְדָשׁ. מִיט גְרוֹיס מִיה הָאט הוֹרְדוֹס אָפְּגֶעהַאלְטֶען דִי רֶאמֶער זֵיי זָאלֶען נִיט בֶּערַאבֶּעוֶוען דִי גַאנְצֶע שְׁטָאדְט. אַנְטִיגְנוֹס'ן, וָואס הָאט אִין גַאנְצֶען גֶעקֶענִיגְט פִיעֶרְטְהַאלְבֶּען יָאהר, הָאט מֶען אַוֶועק גֶעפִיהרְט צוּ אַנְטָאנִיוּס'ן, וָואס הָאט צוּ לִיעבּ גֶעטְהוּן הוֹרְדוֹס'ן, אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען דֶעם גֶעפַאנְגֶענֶעם יוּדִישֶׁען קֶענִיג פְרִיהר שְׁלָאגֶען אוּנ דֶערְנָאךְ טֶאדְטֶען. אַזַא בִּיטֶער'ן סוֹף הָאט גֶעהַאט דֶער לֶעצְטֶער פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים, וָואס הָאבֶען אִיבֶּער הוּנְדֶערְט יָאהר גֶעהֶערְשְׁט אִין יְהוּדָה.

דִי צַייט פוּן הוֹרְדוֹסֶס מִשְׁפָּחָה.

עֶרְשְׁטֶעס קַאפִּיטֶעל.

הוֹרְדוֹס דֶער עֶרְשְׁטֶער.

(4—37 פָאר קְרִיסְטוּס גֶעבּוֹרְט. 74—107 פַאר'ן חוּרְבַּן בַּית שֵׁנִי)

פְרִיעֶר אִיז הוֹרְדוֹס'ן [illegible] דִי יוּדִישֶׁע מְלוּכָה, אָבֶער נָאךְ פְרִיעֶר

איז גֶעוֶועהן דִי יוּדֶען אִיבֶּערצוּטְרָאגֶען פוּן אִיהם : שִׂנְאָה אוּנ נְקָמָה – דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי צְוֵויי זַיילֶען אוֹיף וֶועלְכֶע דֶער גְרוֹיזַאמֶער קֶאנִיג הָאט בֶּעפֶעסְטִיגְט זַיין שְׁטוּהל. טוֹיזֶענְדֶער פָארְנֶעהמְסְטֶע מֶענְשֶׁען הָאבֶּען מִיט׳ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט נָאר פַאר אַ חְשַׁד, נָאר וֶוען הוֹרְדוֹס׳ן הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז מֶען אִיז אִיהם פַאלְשׁ. דִי אַלֶע פִינְף אוּנ פִירְצִיג סַנְהֶדְרִין, וָואס הָאבֶּען אִיהם צוּרִיק מִיט צְוֶועלְף יָאהר גֶעזָאלְט פַארמִשְׁפָּטֶ׳ן, הָאט עֶר גֶעהַרְגֶ׳ט, אוּנ נָאר שְׁמַעְיָה אוּנ אַבְטַלְיוֹן, וָואס זֶענֶען דִי לֶעצְטֶע צַייט מֶעהר גֶעוֶוענְט גֶעוֶועהן אוֹיף זַיין זַייט, הָאט עֶר גֶעשֶׁענְקְט דָאס לֶעבֶּען. דָאס פַארמֶעגֶען פוּן דִי גֶעהַרְגֶ׳טֶע הָאט הוֹרְדוֹס זִיךְ צוּגֶענוּמֶען, אוּנ מִיט דֶעם רוֹיב הָאט עֶר גֶעהָאדֶעוֶועט אַנְטָאנְיוּס׳ן. אִין לַאנְד הָאבֶּען דִי אַיינְוָואהנֶער שְׁטַארְק גֶעקְרֶעכְצְט אוּנְטֶער דֶעם יָאךְ פוּן הוֹרְדוֹס׳ן, נָאר זַיי הָאבֶּען בֶּעסֶער נִיט גֶעקָאנְט מַאכֶען אוּנ הָאבֶּען זִיךְ, וִוי מֶען זָאגְט, גֶעקְוִויקְט מִיט חֲלָשׁוֹת : זַיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעטְרֶאסְט חָאטְשֶׁע דֶערְמִיט, וָואס דִי אַלֶע צָרוֹת טְרָאגֶען זַיי אִיבֶּער פוּן אַ אֵיי־גֶענֶעם, אוּנ נִיט פוּן קֵיין פְרֶעמְדֶען. דֶערְפַאר פְלֶעגְט הוֹרְדוֹס זִיךְ גָאר וֶועניג מַאכֶען פוּן אֵייגֶענֶע, אוּנ אוֹיף אַלֶע בֶּעסְטֶע שְׁטֶעלֶען הָאט עֶר בֶּעשְׁטִימְט יוּדֶען פוּן אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער. פַאר כֹּהֵן גָּדוֹל הָאט עֶר גֶעמַאכְט אַ יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם חֲנַנְאֵל; גָאר דֶעם עוֹלָם הָאט עֶר פִירְגֶעזָאגְט, אַז דֶער נַייעֶר כֹּהֵן אִיז פוּן בָּבֶל פוּן אַ גְרוֹיסֶע מִשְׁפָּחָה, וַוייל דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל זֶענֶען זֶעהר בֶּעלִיעבְּט גֶעוֶועהן אִין פָאלְק פַאר זַייעֶר פְרוּמְקֵייט, אוּנ דֶערְפַאר וָואס זַיי הָאבֶּען זִיךְ קֵיין מָאהל נִיט מְשַׁדֵּךְ גֶעוֶועהן מִיט פְרֶעמְדֶע פֶאלְקֶער. זַיין אֵיי־גֶענֶעם יִחוּס הָאט עֶר פַארְדְרֶעהט, אוּנ חָאטְשֶׁע אַלֶע הָאבֶּען גֶעוואוּסְט, אַז עֶר שְׁטַאמְט אַרוֹיס פוּן דִי אֲדוֹמִים, הָאט עֶר גֶעדְרִינְגֶען, אַז זַיין מִשְׁפָּחָה אִיז אֵיינֶע פוּן דִי אֶלְטְסְטֶע אִין יְהוּדָה. אַז שְׁמַעְיָה אוּנ אַבְטַלְיוֹן זֶענֶען גֶע־שְׁטָארְבֶּען, הָאט עֶר אוֹיף זַייעֶר פְּלַאץ בֶּעצוֹיגֶען צְוֵויי לוֹמְדִים פוּן בָּבֶל. פוּן דֶער מִשְׁפָּחָה „בְּנֵי בְּתֵירָא״.

פַאר צְוֵויי מֶענְשֶׁען הָאט זִיךְ אָבֶּער הוֹרְדוֹס אַ בִּיסֶעל גֶעשְׁרָאקֶען : דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן דֶער אַלְטֶער הוֹרְקְנוֹס אוּנ זַיין עֶנִיקֶעל אַרִיסְטוֹבּוּל. עֶר הָאט גוּט גֶעוואוּסְט אַז אֵיינֶער הָאט נָאךְ נִיט פַארְגֶעסֶען וָואס עֶר אִיז גֶעוֶועהן, אוּנ דֶער אַנְדֶערֶער וַויל עֶרְשְׁט וֶוערֶען דָאס וָואס יֶענֶער. הוֹרְקְנוֹס אִיז אֲפִילוּ גֶעוֶועהן גֶעפַאנְגֶען אִין פַּארְטְהִיֶען, אוּנ דֶערְצוּ הָאט שׁוֹין בַּיי אִיהם דֶער מוּם צוּגֶענוּמֶען דָאס רֶעכְט צוּ וֶוערֶען כֹּהֵן גָּדוֹל; נָאר דִי לֶעצְטֶע צַייט הָאט מֶען אִיהם בֶּעפְרַייעט, אוּנ דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל הָאבֶּען אִיהם בַּיי זִיךְ אוֹיפְגֶענוּמֶען

מיט גרויס כבוד. אנבאי האט ער זיך שטארק בעאונרוהיגט טאמער וועלען די יודען פון בבל איבערקויפען פארטהייען און מען וועט הורקנוס'ן ווייטער מאכען פאר מלך. דאריבער האט ער זיך ענטשלאסען נעהמען הורקנוס'ן צו זיך, ווייל ער האט פערשטאנען, אז פון דערווייטענס איז ער פאר איהם א סך געפעהרליכער ווי פון דער נאהענט. דורך זיין גוטען פריינד סרמלה האט ער געלאזט הורקנוס'ן צוזאגען גאלדענע בארג און האטשע אין אנטיוכיען איז מען נים געוועהן צופריעדען דערפון, האט זיך הורקנוס'ן פארט געגלוסט צוריקצופאהרען קיין ירושלים, וואו הורדוס האט איהם אומיסטעו בעוויזען גרויס פריינדשאפט, און האט אזוי דעם אלטען פויגעל פערנארט אין א גאלדען שטייגעל. אז ער האט זיך בעווארענט מיט'ן זיידען, האט ער זיך גענומען צום עניקעל. דא איז איהם שוין א ביסעל שווערער אנגעקומען. ער האט געמיינט, אז ווען ער וועט ביי אריסתובול'ן צונעהמען די כהונה, וועט ער אין גאנצען ארונטערפאלען ביי זיך, נאר ער האט א טעות געהאט. אריסתובולס מוטער, אלכסנדרא, האט פערשטאנען איין עסק: זי האט זיך איינגעשמייכעלט ביי אנטאניוס'ן, און האט איהם געוויזען די בילדער פון איהרע שאנע קינדער, און אנטאניוס האט געזאגט אז ער וויל זעהן דעם יונגען מאן. דאס האט הורדוס'ן גאר ניט געשמעקט, ער האט געוואוסט אז קיין טובה וועט איהם געוויס ניט ארויסקומען דערפון, וואס אריסתובול וועט זיך דרעהען אין ראמישען הויף, דאריבער איז ביי איהם געבליבען ער זאל עס ניט דערלאזען, און פליצום האט ער אריסתובול'ן בעשטימט פאר כהן גדול אויף חננאל'ס ארט. באלד האט אבער הורדוס זיך איבערצייגט, אז דאס איז אויך קיין גרויס בעווארעניש ניט: אלכסנדרא האט זיך אליין ארומגעטראגען מיט'ן געדאנק, אז די מלוכה מוז איבערגעהן צו איהר זוהן. אריסתובול אליין איז מיט יעדען טאג מעהר בעליעבט געווארען אין פאלק און דערצו האט איהם נאך צוגעזאגט איהר שוטץ די שטארקע קעניגין פון מצרים, קלעאפאטרא. הורדוס האט געגעבען א קוק אז דאס איז קיין תכלית ניט, האט ער אריסתובול'ן אוועקגעשיקט קיין יריחו און דארט האבען איהם זיינע דיענער ביי'ם באדען דערטרענקען. אזוי האט הורדוס געענדיגט מיט'ן זיבעצעניאהריגען אריסתובול מיט'ן לעצטען צווייגעלע פון דעם חשמונאישען בוים. חננאל איז ווייטער געווארען כהן גדול, הורדוס האט קלאמעריט בעוויינט דעם אומצייטיגען טויט פון זיין יונגען שוואגער, נאר דאס פאלק האט גוט געוואוסט ווער דער רוצח איז.

מֶעהר פוּן אַלֶע הָאט אַלֶכְּסַנְדְרַא גֶעוואוּסְט, אַז אִיהר אֵיידַאם הָאט דֶערהַרְגֶ'ט אִיהר זוּהְן; זִי הָאט זִיךְ פַאר אַזַא רְצִיחָה גֶעקְלָאגְט פַאר דֶער קֶאנִיגִין קְלֶעאָפַּאטְרַא, אוּנ יֶענֶע הָאט דָאס אִיבֶּערגֶעגֶעבֶּען אַנְטָאנִיוּס'ן, וָואס הָאט בַּאלְד אַרוֹיסגֶערוּפֶען הוֹרְדוּסן צוּ זִיךְ. קֵיין לַאאָדִיצֶעאַ עֶר זָאל זִיךְ פַארעֶנְפֶערן. מִיט צִיטֶערְנִישׁ אוּנ שְׁרֶעק אִיז הוֹרְדוּס אַוֶועקגֶעפָאהרֶען, נָאר מִיט פַּאלְשֶׁע רֶעד אוּנ אֶמֶתְ'ע מַתָּנוֹת הָאט עֶר אַנְטָאנִיוּס'ן פַארֶערְט דִי צֵיין; נָאר דִי גַאנְצֶע שֶׁאנֶע גֶעגֶענְד פוּן יְרִיחוֹ הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַוֶועקגֶעבֶּען קְלֶעאָפַּאטְרַאן, אוּנ אַ חוּץ דֶעם בַּיי אִיהְר נָאךְ דִינְגֶען דִי עֶרְד אוּנ אִיהְר צָאהלֶען אַ מָנֶה יָפֶה. פַאר זַיין אַוֶועקפָאהרֶען, וֶוען עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז צוּרִיקקוּמֶען וֶועט עֶר מֶעהר נִיט, הָאט עֶר אִיבֶּערגֶעגֶעבֶּען דֶעם מַאן פוּן זַיין שְׁוֶועסְטֶער סַלָמֶה, אַז וִוי בַּאלְד עֶס וֶועט אָנְקוּמֶען דִי יְדִיעָה פוּן זַיין טוֹיט, זָאל עֶר טֵייטְטֶען מִרְיָם מִיט אִיהר מוּטֶער אַלֶכְּסַנְדְרַא, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען אִין אִיהם קֵיין נְקָמָה נִיט דֶערלֶעבֶּען. אַז עֶס אִיז אִיהם אָבֶּער גֶערָאטְהֶען צוּ פַארדְרֶעהֶען אַנְטָאנִיוּס'ן דֶעם קָאפּ אוּנ זִיךְ אוֹיסקוֹיפֶען מִיט גֶעלְד, הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען אַלֶכְּסַנְדְרַא הַאלְטֶען אִין תְּפִיסָה אוּנ הָאט דָאס אֵייגֶענֶע גֶעוָואלְט פְּהוּן מִיט מִרְיָם'ן, נָאר עֶר הָאט זִי צוּ פִיעל לִיעבּ גֶעהַאט.

מֶען קָאן זִיךְ פָארְשְׁטֶעלֶען, אַז בַּיי אַזֶעלְכֶע מַעֲשִׂים הָאט עֶר קֵיין רוּה נִיט גֶעקֶאנְט הָאבֶּען בַּיי זִיךְ אִין דֶער הֵיים; נָאר פוּן דְרוֹיסֶען הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעהַאט פוּנְקְט דִי אֵייגֶענֶע רוּה וָואס אִין שְׁטוּב. קוֹים אִיז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען זֶעקְס יָאהר זַייט עֶר הָאט אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה, הָאט פוּן אֵיין זַייט אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען דֶערְקוּטְשֶׁען אַ שְׁוֶועסְטֶער פוּן אַנְטִיגוֹנוּס, וָואס הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען פִיעל חַיִל אוּנ אִיז אַרַיין אִין דֶער פֶעסְטוּנְג הוֹרְקַנְיָאן, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט אִיהם קְלֶעאָפַּאטְרַא גֶעצְווִינְגֶען עֶר זָאל הַאלְטֶען מִלְחָמָה מִיט'ן מֶלֶךְ פוּן נְבָט דֶערְפַאר, וָואס עֶר הָאט אִיהר נִיט גֶעוָואלְט צָאהלֶען קֵיין מַס. בַּאלְד נָאךְ דֶעם הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מְרִידָה אִין רוּם אַלֵיין, עֶס אִיז אַרוּיס אַ קְרִיעג צְווִישֶׁען אָקְטַאוְויַאן אוּנ אַנְטָאנִיוּס אוּנ אִין דֶער מִלְחָמָה בַּיי אַקְצִיוּם אִיז אַנְטָאנִיוּס גֶעפַאלֶען. הוֹרדוּס הָאט גֶעזֶעהן, אַז דָאס גְלִיק הָאט זִיךְ פוּן אִיהם אָבְּגֶעקֶעהְרְט, אַז בַּיי אָקְטַאוְויַאן וֶועט עֶר שׁוֹין דָאס נִיט קֶאנֶען אוֹיספִיהרֶען וָואס בַּיי אַנְטָאנִיוּס'ן, אוּנ מִיט אַ שְׁוֶוער הַארְץ הָאט עֶר זִיךְ גֶעלָאזְט פָאהרֶען צוּם נַייֶעם הֶערְשֶׁער פוּן רוּם. נָאר פַאר'ן פָאהרֶען הָאט עֶר אוּמְגֶעטְרַאכְט, אַז דֶער אַכְצִיגְיָאהרִיגֶער הוּרְקָנוּס הָאט בְּסֵתֶר גֶעהַאט גֶעשְׁפֶּעפְטֶען מִיט זַיין שׂוֹנֵא, דֶעם מֶלֶךְ פוּן נְבָט אוּנ הָאט אִיהם אוּמְגֶעבְּרַאכְט, אוּנ מִרְיָם'ן

מִיט דֶער מִיטֶער הָאט עֶר פֶערְשְׁלָאסֶען אִין דֶער פֶעסְטוּנְג אַלֶכְּסַנְדְרִיאָ'ן אוּנ הָאט אָנְגֶעזָאגְט מֶען זָאל זֵיי הַרְגֶנֶ'ען, וֶוען מֶען וֶועט גֶעוָואהר וֶוערֶען פוּן זַיין טוֹיט, וָואס עֶר הָאט זִיךְ גֶעמֶענְט אוֹיף אִיהם רֶעכְטֶען בַּיי דֶער נְסִיעָה קַיין רוֹם. אוֹיסֶער דֶעם הָאט הוֹרְדוֹס גֶעוָואלְט מַאכֶען אַ עֶנְדֶערוּנְג צְווִישֶׁען דִי פָּאר־שְׁטֶעהֶער פוּנ'ם פָאלְק אוּנ דַארִיבֶּר אִיז אַזוֹי אוֹיסְגֶעקוּמֶען, אַז אֵיינֶער פוּן דִי יוּדֶען וָואס זֶענֶען מִיט הוֹרְקָנוֹס'ן גֶעקוּמֶען פוּן בָּבֶל, דֶער אוּנְבֶּעקֶענְטֶע הִלֵל, אִיז גֶעוָוארֶען דֶער רֹאשׁ פוּן דִי סַנְהֶדְרִין.

הִלֵל אִיז אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דֶער שֶׁאנְסְטֶער יוּדִישֶׁער פַאמִילְיֶע אוּנ הָאט זַיין יִחוּס גֶערֶעכֶענְט, פוּן דֶער מוּטֶערְס זַייט, בִּיז דָוִד הַמֶלֶךְ. פוּן זַיין יוּגֶענְד ווייסְט מֶען זֶעהר וֶועניג. עֶס זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען אִין פָאלְק אַ סַךְ מַעֲשׂוֹת, אוּנ מען דֶערְצֶעהלְט, אַז עֶר אִיז קַיין יְרוּשָׁלַיִם אַרָאבְּגֶעקוּמֶען אֵיין אָרִים יוּנְגֶעל אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִינְט מִיט הָאלְץ־הַאקֶען. וַוייל עֶר הָאט נִיט גֶעוָואלְט זַיין רַייכֶער בְּרוּדֶער שֶׁבְנָא זָאל אִיהם הֶעלְפֶען. זַיין חֵשֶׁק צוּם לֶערְנֶען אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גְרוֹיס, אַז וֶוען עֶר פְלֶעגְט דֶעם גַאנְצֶען טָאג אַרְבֵּייטֶען מִיט'ן בִּיטֶערְן שְׁווֵייס, הָאט עֶר בַּיי נַאכְט נִיט גֶעוָואלְט רוּהֶען אוּנ פְלֶעגְט שְׁטֶעהן בַּיי דֶער יְשִׁיבָה פוּן שְׁמַעְיָה אוּנ אַבְטַלְיוֹן אוּנ זִיךְ צוּהֶארֶען צוּם לֶערְנֶען. נִיט אֵיין מָאל פְלֶעגְט עֶר אַוֶועקְגֶעבֶּען דִי לֶעצְטֶע פְּרוּטָה דִי מְשָׁרְתִים פוּן דֶער יְשִׁיבָה מֶען זָאל אִיהם צוּלָאזֶען אַ בִּיסֶעל נֶאהֶענְטֶער; נָאר אַמָאל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אִין אַ וִוינְטֶער־נַאכְט, וֶוען עֶר הָאט קַיין גֶעלְד נִיט גֶעהַאט, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַרוֹיפְצוּקְרִיכֶען אוֹיף דֶער וַואנְד אוּנ פוּן דָארְט הַאפֶּען תּוֹרָה. דִי שְׁטַארְקֶע קֶעלְט אוּנ דֶער גְרוֹיסֶער שְׁנֶעע הָאבֶּען אִיהם אַרוֹיסְגֶענוּמֶען דִי לֶעצְטֶע כּחוֹת, אוּנ עֶר אִיז אַרָאבְּגֶעפַאלֶען אִין חַלָשׁוּת אוֹיף דֶער עֶרְד. אַזוֹי הָאט מֶען אִיהם גֶעפוּנֶען דֶעם אַנְדֶערֶען אִין דֶער פְרִיה. מען אִיז גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען וֶוער עֶר אִיז. עֶר אִיז בַּאלְד אִין דֶער יְשִׁיבָה גֶעוָוארֶען דֶער עֶרְשְׁטֶער אוּנ גָאר גִיךְ הָאבֶּען דִי יוּדֶען בֶּעקוּ־מֶען דֶעם גְרוֹיסֶען הִלֵל. נוֹיט אוּנ דַחְקוּת הָאבֶּען דַוְקָא נִיט הַארְט גֶעמַאכְט זַיין הַארְץ, אוּנ הָאבֶּען דַוְקָא גֶעלַייטֶערְט זַיין נְשָׁמָה אוּנ אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט אִין אִיהם אַזוֹינֶע מַעֲלוֹת, וָואס מֶען קָאן זֶעהר זֶעלְטֶען זֶעהן בַּיי אַ בָּשָׂר וָדָם. לִיעבּ הָאבֶּען שָׁלוֹם, זִיךְ נִיט נָאכְיָאגֶען נָאךְ כָּבוֹד שְׁטֶענְדִיג אוֹיף יֶענֶעם מְלַמֵד זְכוּת זַיין, זַיין בַּיי זִיךְ אַ עָנָיו.—דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי הֵיילִיגֶע מִדוֹת, מִיט וֶועלְכֶע הִלֵל הָאט זִיךְ אַלֵיין אוֹיסְגֶעצֵייכֶענְט אוּנ הָאט אוֹיךְ אַנְדֶערֶע גֶעלֶערְנְט. זַיין גַאנְצֶער לִמוּד אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען אִין דֶעם, אַז אַ מֶענְשׁ טָאר נִיט מְהוֹן

דעם אַנדערן דאָס וואָס ער וויל נִיט מען זאָל איהם טְהוּן". אַז שְׁמַעְיָה אונ אַבְטַלְיוֹן זענען געשטאָרבען, אונ הוֹרְדוֹס האָט אַראָבגעבראַכט אַנדערע פאָרשטעהער אויף זייער אָרט פון בָּבֶל, פלעגט הִלֵּל איבערגעבען די תַּלְמִידִים פון דער יְשִׁיבָה אַלְדִינג וואָס ער האָט איבערגענומען פון זיינע רַבִּיִים, אונ אַז מען האָט בעדאַרפט וויסען אַ רעכטען דִין האָט מען זיך נאָר צו איהם געווענדט. איין מאָהל האָט זיך געמאַכט אַ גרויסע שַׁאֲלָה, וועגען דעם וואָס פֶּסַח איז געפאַלען אִים שַׁבָּת, אונ מען האָט נִיט געוואוסט ווי אַזוֹי מען זאָל זיך נוֹהֵג זיין מִיט'ן קָרְבַּן פֶּסַח. מען האָט געפרעגט הִלֵּל'ן אונ ער האָט בעוויזען, אַז פֶּסַח איז דוֹחֶה שַׁבָּת. זיין תְּשׁוּבָה איז שטאַרק געפאַלען אונ דאָס פאָלק האָט איהם געמאַכט פאַר פאָרשטעהער. הוֹרְדוֹס איז דערמיט געווען צופרידען, ווייל ער האָט שוין געהערט פון הִלֵּל'ס גוטען אונ רוּהִיגען כאַראַקטער, אונ דערצו איז איהם דער קאָפּ גאָר געווען פאַרשלאָגען מִיט דער נְסִיעָה צו אָקְטאַוויאַן.

הִלֵּל'ס גאַנג איז געווען צו זיין אַ מֵקִיל, אונ אין דעם דֶרֶךְ האָבען זיך געהאַלטען שפּעטער אַלע זיינע תַּלְמִידִים וואָס זענען אין דער גְמָרָא בעקענט מִיט'ן נאָהמען „בֵּית הִלֵּל". ער האָט זיך בעמיהט אויסצוגלייכען די דִינִים פון דער תּוֹרָה מִיט די פאָרדערונגען פונ'ם לעבען, כְּדֵי דעם פאָלק זאָל נִיט שווער זיין אָבצוהיטען די אֱמוּנָה; ער האָט געזוכט אַ מיטעל־וועג צווישען די צְדוּקִים אונ פְּרוּשִׁים אונ האָט געוויזען, אַז מען קאָן פון איין זייט נִיט אָבטרעטען אֲפִילוּ קיין האָר נִיט פונ'ם געזעץ, אונ פון דער אַנדערער זייט מאָג מען פאַרשען אונ קלערן איבער דעם אֱמֶת'ן זין, וואָס ליגט בעהאַלטען אין יעדען אות פון דער תּוֹרָה. אַז ער האָט געזעהן אַז פאַר די יודען, וואָס האָבען זיך שוין לאַנג אָנגעהויבען בעשעפטיגען מִיט מִסְחָר אונ קְרֶעדִיט, איז שווער זיי זאָלען זיך אָבזאָגען פון די חוֹבוֹת אִים יאָהר פון שְׁמִיטָה, ווייל דאָס האָט מען נאָר געקאָנט אויספיהרען דעמאָלט, ווען דאָס יודישע פאָלק האָט זיך נאָר אָבגעגעבען מִיט ערדאַרבייט, האָט ער אויפגעטהון מען זאָל מעגען איבערגעבען פְרִיהֶר דעם בֵּית דִין אַלע וועקסעל אונ דער בֵּית דִין אַליין זאָל שוין איינמאָנען דאָס געלד, אונ אַזאַ „איבערגעבען" האָט געהייסען אויף גְרִיכִישׁ „פְּרוֹזְבּוּל". אַזוֹי איז אויסגעקומען גלאַט פון ביידע זייטען: אִי דער האַנדעל איז נִיט געשטערט געוואָרען אונ מען האָט געמעגט באָרְגֶען געלד, אונ נִיט מוֹרָא האָבען פאַר שְׁמִיטָה; אִי דער דִין איז געבליבען פעסט.

הִלֵל הָאט צוּ זִיךְ גֶעהַאט נָאךְ אֵיין פָארְשְׁטֶעהֶער, מְנַחֵם פוּן דִי אִסִים. דָאס הוֹרְדוֹס הָאט פוּן אִיהם גֶעהַאלְטֶען, וַוייל וֶוען עֶר אִיז נָאךְ אַ קְלֵיין קִינְד גֶעוֶועהן הָאט אִיהם מְנַחֵם נְבִיאוֹת גֶעזָאגְט, אַז עֶר וֶועט זַיין אַ מֶלֶךְ. מְנַחֵם הָאט אָבֶער נִיט גֶעטוֹיגְט צוּ זַיין אַ מַנְהִיג פוּן אַ פָאלְק: עֶר אִיז גֶעוָואהנְט גֶעוֶועהן צוּ לֶעבֶּען אָבְּגֶעזוּנְדֶערְט פוּן מֶענְשֶׁען אוּנ שְׁטֶעגְדִיג שְׁוַוייגֶען. אַז דֶער קֶענִיג הָאט גֶעוָואלְט פוּן אִיהם גֶעוָואהר וֶוערֶען צוּ וֶועט עֶר הָאבֶּען אֲרִיכוּת יָמִים אוּנ הָאט אִיהם גֶעפְרֶעגְט צוּ וֶועט עֶר נָאךְ לֶעבֶּען צֶעהן, צְוַואנְצִיג, אָדֶער דְרַייסִיג יָאהר, הָאט מְנַחֵם גֶעשְׁוִויגֶען אוּנ נָאר גֶעשָׁאקֶעלְט מִיט'ן קָאפּ. אוּנ הוֹרְדוֹס הָאט דֶערְפוּן גֶעדְרִינְגֶען, אַז עֶר וֶועט לֶעבֶּען מֶעהר פוּן דְרַייסִיג יָאהר. מְנַחֵם הָאט נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט אוּנ אוֹיף זַיין פְּלַאץ אִיז אַרוֹיף שַׁמְאַי, וָואס אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן דֶער הֵיפֶךְ פוּן הִלֵל'ן: עֶר הָאט לִיעבּ גֶעהַאט מֶעהר מַחְמִיר צוּ זַיין. עֶר פְּלֶעגְט שׁוֹין נִיט זַיין אַזוֹי צוּגֶעלָאזְט צוּ מֶענְשֶׁען אוּנ הָאט אוֹיךְ גֶעהַאט זֶעהר פִיעל תַּלְמִידִים, וָואס זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען נָאךְ זַיין סְטְרָאיֶה, אוּנ דִי גְמָרָא רוּפְט זֵיי „בֵּית שַׁמְאַי“.

אַז הוֹרְדוֹס אִיז גֶעקוּמֶען צוּ אָקְטַאוְויַאן, דֶעם עֶרְשְׁטֶען קֵיסֶער פוּן רוֹם, הָאט עֶר דָאס גַאנְצֶע גַדְלוּת אַוֶועקְגֶעלֶעגְט אִין אַ זַייט, זִיךְ אַיינְגֶעבּוֹיגֶען אִין דְרַייעֶן, גֶעמַאכְט אַ רַחֲמָנוּת פָּנִים, אוּנ גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל אִיהם מוֹחֵל זַיין וָואס עֶר אִיז פְרִיהֶער גֶעוֶועהן אַזַא גוּטֶער פְרַיינְד אַנְטָאנִיוּס'ן. אָקְטַאוְויַאן הָאט זִיךְ נִיט גֶעלָאזְט לַאנְג בֶּעטֶען, וַוייל עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעזֶעהן אַז צוּ הוֹרְדוֹס'ן וֶועט עֶר נִיט דֶערְלֶעגֶען. בַּאלְד הָאט טַאקִי הוֹרְדוֹס גֶעהַאט דִי מֶעגְלִיכְקֵייט אִיהם צוּ בֶּעוַוייזֶען זַיין גֶעטְרַיישַׁאפְט: אַז עֶר אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף מִצְרַיִם, אִיז אִיהם הוֹרְדוֹס אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען אַקֶעגֶען בִּיז עַכּוֹ, אוּנ הָאט פֶערְזָארְגְט זַיין חַיִל מִיט וַואסֶער אוּנ וַויין. דָא הָאט אוֹיךְ הוֹרְדוֹס דֶערְלֶעבְּט אַ נְקָמָה אִין דֶער קֶענִיגִין קְלֶעאָפַּאטְרַא. וָואס הָאט זִיךְ דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען פוּנְקְט וִוי אִיהר גֶעלִיבְּטֶער אַנְטָאנִיוּס. פַאר דִי יוּדֶען אִין אַלֶעקְסַנְדְרִיֶען אִיז דָאס דַוְקָא גֶעוֶועהן גוּט, וַוייל קְלֶעאָפַּאטְרַא הָאט זֵיי אִין דִי לֶעצְטֶע יָאהרֶען זֶעהר שְׁלֶעכְט בֶּעהַאנְדֶעלְט, אוּנ אַקְטַאוְויַאן הָאט זֵיי בַּאלְד גֶעשֶׁענְקְט אַלֶע רֶעכְטֶע אוּנ הָאט זֵיי אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַזַא צוּטְרוֹיעֶן אַז אֵיינֶעם פוּן זֵיי, נִיקַאנַאר, הָאט עֶר גֶעמַאכְט פַאר'ן פָארְשְׁטֶעהֶער פוּנ'ם גַאנְצֶען לַאנְד. אוֹיךְ דִי יוּדֶען פוּן רוֹם הָאט אַקְטַאוְויַאן אָבְּגֶעשִׁיט מִיט זַיינֶע חֲסָדִים: עֶר הָאט זֵיי עֶרְלוֹיבְּט צוּ בּוֹיעֶן שׁוּלֶען אוּנ אַוֶועקְשִׁיקֶען נְדָבוֹת קֵיין יְרוּשָׁלַיִם פַאר'ן בֵּית הַמִקְדָשׁ. הוֹרְדוֹס'ן הָאט עֶר צוּרִיק אָבְּגֶעגֶעבֶּען אַלֶע שְׁטֶעדט בַּיים יָם, אוּנ דִי גַאנְצֶע גֶעגֶענְד יְרִיחוֹ.

וָואס מֶען הָאט בַּיי אִיהם פְרִיהר צוּגֶענוּמֶען, אוּנ אַחוּץ דֶעם זֶענֶען דִי
שְׁטֶעדְט שֹׁמְרוֹן, נַ ב ר ה אוּנ הָ י פָ א ס, פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵּן, אוֹיךְ אִיבֶּער-
גֶעגַאנְגֶען צוּ יְהוּדָה.

הוֹרְדוֹס הָאט זִיךְ אַלֵיין נִיט גֶערֶעכְט. אַז פְּלִיצוּם זָאל עֶר נָאךְ דֶער-
גְרֵייכֶען אַ הֶעכֶערֶע מַדְרֵגָה, אוּנ אִיז פוּל מִיט פְרֵייד אוּנ גְלִיק צוּרִיקְגֶעקוּמֶען
קֵיין יְרוּשָׁלַיִם. בַּיי זִיךְ אִין פַּאלַאץ הָאט עֶר אָבֶּער נִיט גֶעפוּנֶען דִי רוּהֶע אוּנ
בַּאמִילְיֶענְלִיעבֶּע, וָואס דַארְפֶען פֶערְזִיסֶען דֶעם מֶענְשֶׁענְס לֶעבֶּען. עֶר הָאט גֶע-
רֶעכֶענְט, אַז דָאס הַארְץ פוּן מִרְיָם'ן, וָואס אִיז אִיהם גֶעוֶועהן פְרִיהר אַזוֹי
פְרֶעמְד, וֶועט פָארְט מִיט דֶער צַייט וַוייכֶער וֶוערֶען, אוּנ דֶער גְלַאנְץ פוּן זַיין
כָּבוֹד וֶועט צוּשְׁמֶעלְצֶען דָאס אַייז פוּן אִיהר שִׂנְאָה; זִי אִיז אָבֶּער גֶעוָוארֶען צוּ
אִיהם נָאךְ קֶאלְטֶער, אוּנ הָאט אִיהם בֶּעגֶעגֶענְט מִיט הַאס אוּנ פַיינְדְשַׁאפְט;
וַוייל זִי הָאט גֶעוואוּסְט, אַז עֶר הָאט זִי גֶעהֵייסֶען הַאלְטֶען גֶעפַאנְגֶען אוּנ
טֵייטְטֶען. הוֹרְדוֹס הָאט עֶס מֶעהר נִיט גֶעקֶענְט אִיבֶּערְטְרָאגֶען. דִי רְצִיחָה הָאט
זִיךְ אִין אִיהם צוּבְּרֶענְט, אוּנ דָא הָאט אִיהם נָאךְ זַיין שְׁוֶועסְטֶער סַלָּמָה
אוּנְטֶערְגֶעהִיצְט. עֶר הָאט בַּאלְד צוּנוֹיפְגֶערוּפֶען אַ בֵּית דִין פוּן אַזֵיינֶע בַּעֲלֵי
יֹשֶׁר, מִן הַסְּתָם, וִוי עֶר אַלֵיין אִיז גֶעוֶועהן, מֶען הָאט זִי בֶּעשׁוּלְדִיגְט. אַז זִי
הָאט גֶעוָואלְט פֶערְגִיפְטֶען דֶעם קֶענִיג, אוּנ זִי אִיז פַארְמִשְׁפָּט גֶעוָוארֶען צוּם
טוֹיט. דִי שֶׁאנֶע יוּנְגֶע קֶאנִיגִין הָאט זִיךְ נִיט דֶערְשְׁרָאקֶען פַאר אַזַא מִשְׁפָּט,
רוּהִיג הָאט זִי אִיהם אוֹיסְגֶעהֶערְט אוּנ רוּהִיג אִיבֶּערְגֶעשְׁטַאנֶען, אוּנ וִוי אַ אֱמֶת
עֶנִיקֶעל פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים הָאט זִי זִיךְ גֶעזֶעגֶענְט מִיט אִיהר קוּרְץ אוּנְגְלִיקְלִיךְ
לֶעבֶּען.

מִרְיָם'ס אוּמְצַייטִיגֶער טוֹיט הָאט אָבֶּער הוֹרְדוֹס'ן נִיט בֶּערוּהִיגְט, זַיין
רִיָה שְׁחוֹרָה הָאט זִיךְ נָאךְ פַארְגְרֶעסֶערְט, אוּנ בַּאלְד הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען
טֵייטְטֶען דִי סַנְהֶדְרִין, וָואס הָאבֶּען פֶערמִשְׁפָּט דִי אוּנְגְלִיקְלִיכֶע קֶענִיגִין. מִרְיָם'ס
מוּטֶער, אַלֶכְּסַנְדְּרָא הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט אֲפִילוּ בֶּענוּצֶען מִיט דֶעם וָואס הוֹרְדוֹס
הָאט זִיךְ גֶעפִיהלְט אַזוֹי שְׁוַואךְ אוּנ הָאט גֶעוָואלְט זִיךְ אַרַיינְכַאפֶּען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם;
נָאר דִי נָאהֶענְטֶע גֶעפַאהר הָאט אִיהם וַוייטֶער גֶעגֶעבֶּען כֹּחַ אוּנ אַלֶכְּסַנְדְּרָא
הָאט אוֹיךְ גֶעמוּזְט מִי'טְ'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלֶען. דֶעמָאלְט הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעהֵייסֶען
הַרְגֶע'נֶען אִיהרֶע וַוייטֶע קְרוֹבִים, דִי גַאנְצֶע מִשְׁפָּחָה בְּ נֵ י בָ בָ א, אוּנ אַזוֹי
אִיז אָבְּגֶעמֶעקְט גֶעוָוארֶען דֶער לֶעצְטֶער זֵכֶר פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים.

אַזוֹי זֶענֶען אָבְּגֶעלָאפֶען דִי עֶרְשְׁטֶע צְוֶועלְף יָאהר פוּן הוֹרְדוֹס'ס פִיעֶר
אוּנ דְרֵייסִיגְיָאהְרִיגֶער מְלוּכָה. מֶען קֶאן פַארְשְׁטֶעהן, אַז קֵיין גְרוֹים לִיעבְּשַׁאפְט

האָט ער זיך בּיים פָאלְק נִיט עֶרְוָוארְבֶּען, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס עֶר הָאט אָנְגֶעהויבֶּען בּויעֶן פִיעל בִּנְיָנִים נָאר דִי רָאמֶער צוּ לִיעבּ, אוּנ הָאט אַיינְגֶעפִיהְרְט אַ סַךְ רָאמִישֶׁע מִנְהָגִים אוּנ תַּעֲנוּגִים, ווִי פֶערְשִׁיעדֶענֶע שְׁפִּיעלֶען אוּנ שְׁלָאגֶען זִיךְ מִיט ווִילְדֶע חַיוֹת. זַיין גַאנְץ פִיהְרֶען אִיז גָאר גֶעוֶועהן, אַז פְרֶעמְדֶע פֶעלְקֶער זָאלֶען פוּן אִיהְם צוּפְרִיעדֶען זַיין. אַז אויגוּסְטוּס אִיז גֶעוָוארֶען קֵיסֶער פוּן רוֹם הָאט עֶר זִיךְ גֶענוּמֶען בּויעֶן דִי שֶׁענְסְטֶע הַייזֶער אוּנ פַּאלַאצֶען אִין דֶער שְׁטָאדְט שׁוֹמְרוֹן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי פֶערהַאסְט בַּיי דִי יוּדֶען, אוּנ הָאט זִי אַ נָאמֶען גֶעגֶעבֶּען נָאךְ דֶעם נַייעֶם הֶערְשֶׁער, „סֶעבַּאסְטֶע", אוּנ הָאט זִי נָאךְ גֶעוָואלְט מַאכֶען פַאר אַ הויפְּטשְׁטָאדְט, דָאס אֵייגֶענֶע הָאט עֶר נָאךְ פְרִיהֶר גֶעטְהוּן מִיט דֶער פֶעסְטוּנְג בִּירָה, וָואס עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען רוּפֶען, אַנְטָאנְיַא, נָאךְ דֶעם נָאהמֶען פוּן זַיין אַלְטֶען פְרַיינְד אַנְטָאנְיוּס. בַּיי'ם יַם הָאט עֶר אויסְגֶעבּויעֶט דִי שֶׁענְסְטֶע שְׁטָאדְט צֶעזַארֶעאַ (קֵסַרְיָא) אוּנ הָאט דָארְט אויסְגֶעבּויעֶט אַ רָאמִישֶׁען טֶעמְפֶּעל אוּנ גֶעשְׁטֶעלְט דָאס בִּילְד פוּן אויגוּסְטוּס. דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ נִיט אוּמְזִיסְט אָנְגֶעהויבֶּען שְׁרֶעקֶען טָאמִיר פִיהְרְט הוֹרְדוּס אַיין עֲבוֹדָה זָרָה, אוּנ עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען צֶעהן פְרוּמֶע יוּדֶען וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט הוֹרְדוּס'ן הַרְגֶ'נֶ'ן; נָאר עֶר הָאט זִיךְ פְרִיהֶר דֶערְוואוּסְט אוּנ אִיז נִיצוֹל גֶעוָוארֶען. אַז דָאס פָאלְק אִיז אָבֶּער גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען וֶוער עֶס הָאט אויס־גֶעגֶעבֶּען, הָאבֶּען זֵיי דֶעם מָסַר צוּרִיסֶען אויף שְׁטִיקֶער.

זִיךְ אַלֵיין הָאט הוֹרְדוּס גֶעשְׁטֶעלְט אַ מַצֵּבָה בַּיי'ם לֶעבֶּען נִיט ווַייט פוּן יְרוּשָׁלַיִם אויף אַ בֶּערְגֶעל. דָארְט הָאט עֶר אויךְ אויסְגֶעבּויעֶט פַאר זִיךְ אַ פַּאלַאץ פוּן מַארְמָארשְׁטֵיינֶער, וָואס הָאט אָבְּגֶעקָאסְט גַאנְצֶע אוֹצְרוֹת אוּנ הָאט טַאקֶע גֶעטְרָאגֶען זַיין נָאהמֶען "הוֹרַאדְיוּם". אַוַדַאי הָאט עֶר בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען פִיעל גֶעלְד, ווַייל אוֹיסֶער זַיינֶע אֵייגֶענֶע הוֹצָאוֹת פְלֶעגְט עֶר נָאךְ שִׁיקֶען גְרוֹיסֶע סוּמֶען אִין דֶער פְרֶעמְד, כְּדֵי מֶען זָאל אִיהם לוֹיבֶּען, אוּנ דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט מְעַלְקֶען. דִי יוּדֶען זֶענֶען אָבֶּער נָאר גֶעוֶועהן בַּיי אִיהם דַארוֹיף, עֶר זָאל קָאנֶען בַייסֶען פוּן טוֹיט אוּנ פוּן לֶעבֶּעדִיג! ווַייטֶער הָאט עֶר מִיט זֵיי נִיט גֶעוָואלְט זַיין קֵיין נָאהֶענְטֶער מְחוּתָּן אוּנ הָאט זִיךְ אַרוּמְגֶע־רִינְגֶעלְט גְרֶעסְטֶענְטְהֵיילְס מִיט גְרִיכֶען, ווִי דֶער גֶעשִׁיכְטשְׁרַייבֶּער נִיקָאלוֹיס פוּן דַמֶשֶׂק אוּנ זַיין בְּרוּדֶער פְּטַאלָאמֶעאוּס. וָואס זֶענֶען גֶעוֶועהן בַּיי הוֹרְדוּס'ן דִי בֶּעסְטֶע יוֹעֲצִים. אֲפִילוּ דִי עֶרְצִיהוּנְג פוּן מִרְיָם'ס קִינְדֶער הָאט עֶר אִיבֶּער־גֶעגֶעבֶּען אַ גְרִיכֶע, אַנְדְרַאמַאכוּס אוּנ אַ רָאמֶער, גֶעמֶעלְלוּס.

זֶעהר זֶעלְטֶען פְלֶעגְט הוֹרְדוּס טְהוּן גוּטֶס אויךְ, אִין דֶער צַייט פוּן

הונגער און מַגֵפָה האָט ער צוּשְׁטֵיילְט אַ סַךְ געלְד. נאָר בַּיי'ם פאָלְק האָט זיךְ עס ניט אָנגעזעהן. נאָךְ חֲנַנְאֵל'ס טויט איז געוואָרען כֹּהֵן יְהוֹשֻׁעַ פון דער מִשְׁפָּחָה פַּאבִי; נאָר ווייל הוֹרְדוֹס'ן איז געפעלען מִרְיָם, די שענע טאָכְטער פון אַ אונבעקאַנְטען כֹּהֵן, האָט ער איהר פאָטער שִׁמְעוֹן געמאַכְט פאַר כֹּהֵן גָדוֹל. כְּדֵי עס זאָל איהם אָנשְׁטעהן חֲתוּנָה צו האָבען מיט זיין געליעבְּטער. אַז הוֹרְדוֹס האָט אָבער געזעהן אַז אַלע זענען איהם שׂוֹנְאִים האָט ער אַרויסגעגעבען אַ בעפעהל, אַז דאָס גאַנְצע פאָלְק זאָל שְׁווערען אַז עס וועט איהם זיין טְרַיי. דאָ האָבען זיךְ ערְשְׁט אָנגעהויבען נייע הֲרִיגוֹת ווייל ניט יעדער האָט געוואָלְט זיךְ פערבינדען מיט אַ שְׁבוּעָה. עס האָט זיךְ גענוּג בְּלוּט געגאָסען אין יְהוּדָה און נאָר הִלֵל האָט פיעל יודען מַצִיל געווען פוּנ'ם טויט. הוֹרְדוֹס האָט אָבער פאָרְט געזוּכְט עפּיס אַ זאַךְ מיט וואָס ער זאָל זיךְ בעליעבְּט מאַכען זיין פאָלְק, און ער האָט פאַרקְלֵיינערְט אויף אַ דְרִיטעל דעם מַס וואָס מען פְלעגְט צאָהלען. אויסער דעם איז ביי איהם געבְּליבען: ער זאָל צוּרעכְט מאַכען דעם בֵּית הַמִקְדָשׁ וואָס איז שוין געשְׁטאַנען פינְף הונדערְט יאָהר און איז געוועזען צו קְלֵיין. צום אָנְהֵייב האָבען זיךְ די יודען זעהר דערשְׁראָקען, ווייל זיי האָבען געמֵיינְט, אַז הוֹרְדוֹס וויל אין גאַנְצען צושְׁטערען דאָס הֵיילִיגְטְהוּם און קיין נייעם מִשְׁכָּן ניט אויסבויען; נאָר אַז הוֹרְדוֹס האָט געגעבען זיין וואָרְט, אַז ער וועט ניט אָנְריהרען דעם אַלְטען ביז דער גאַנְצער מאַטעריַאל צום נייעם בֵּית הַמִקְדָשׁ וועט ניט זיין פערְטיג, האָבען זיי זיךְ בערוּהיגְט. באַלְד האָט מען טאַקע אָנגעהויבען פיהרען האָלְץ און שְׁטֵיינער, און צעהן טויזענְד אַרְבֵּייטער האָבען זיךְ געשְׁמאַק גענומען צום בִּנְיָן. אין אָנְדערְהאַלְבען יאָהר איז דער איְנְווענִינְסְטער מִשְׁכָּן פערְטיג געוואָרען, און פון דרויסען האָט ער זיךְ גע־בויעט גאַנְצע אַכְט יאָהר. דער נייער מִשְׁכָּן, וואָס איז געוועהן פערבונדען מיט דער פעסטונג בִּירָה, אָדער אַנְטאָנִיַא, מיט אַ גאַנְג אונטער דער ערְד, האָט אַ סַךְ איבערטְראָפען דעם אַלְטען מיט דער גרעס און שענְקייט. דער פְרוּמער פאָרְשְׁטעהער פון די יודען אין אַלֶכְּסַנְדְרִיַען נִיקאָנאָר, האָט געשענְקְט אַ טְהַייערן טויער צום בֵּית הַמִקְדָשׁ, און מען האָט איהם גערופען „נִיקאָנאָר'ס טְהויער" (שַׁעַר נִקָנוֹר). בַּיי'ם איינְגאַנְג האָט הוֹרְדוֹס געשְׁטעלְט אַ אָדְלער צום זֵכֶר פון רוֹם'ס מאַכְט. דער דאַךְ איז געוועהן פערְגאָלְדעט און האָט געהאַט הויכע שְׁפִּיצען, וואָס פְלעגען ניט צולאָזען די פֶאגעל זאָלען זיךְ דאָרְט מאַכען זייערע נעס־

טֶען, אונ הָאבֶּען אויךְ גֶעדִיעֶנְט פַאר אַ שְׁמִירָה צוּ זֵיי בְּלֵיצֶען •

אַ גְרוֹיסֶען יוֹם טוֹב הָאט הוֹרְדוּס גֶעמַאכְט צוּם חֲנוּכַּת הַבַּיִת. וָואס אִיז אִיז גְרָאד גֶעוֶועהן פוּנְקְט אִין דֶעם טָאג, ווֶען צוּרִיק מִיט צְוַואנְצִיג יָאהר אִיז עֶר מִיט בְּלוּטבֶּעפְלֶעקְטֶע הֶענְד אַרַיין אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ. דִי יוּדֶען זֶענֶען אִיהם גֶעוֶועהן דֶערְפַאר דַאנְקְבַּאר, נָאר אוֹיף זֵייעֶר לִיעבֶּע רֶעכְנֶען הָאט עֶר אַלֵיין נִיט גֶעקֶאנְט. ווִי עֶס וַוייזְט אוֹיס הָאבֶּען אֲפִילוּ דִי יוּדֶען אִין אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער נִיט גֶעהַאט קֵיין גְרוֹיס צוּטְרוֹיֶען צוּם יוּדִישֶׁען קֶענִיג. אַז אִין קְלֵיין־אַזְיֶען, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס אִין דֶער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט עֶפֶעזוּס, הָאבֶּען דִי גְרִיכֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ פֶערְפָאלְגֶען דִי יוּדֶען. הָאבֶּען זֵיי זִיךְ נִיט גֶעוֶוענְדֶעט צוּ הוֹרְדוּס'ן, נֵייעֶר צוּ מַארְקוּס־אַגְרִיפַּא, אוֹיגוּסְטוּס'ס אֵיידֶעם, וָואס אִיז גְרָאד דָעמֶעלְט גֶעוֶועהן צוּ גַאסְט בַּיי הוֹרְדוּס'ן אוּנ עֶר הָאט אִיהם בַּאלֵייט אַהֵיים דוּרְךְ דִי קְלֵיין־אַזְיַאטִישֶׁע לֶאנְדֶער. אַז הוֹרְדוּס אִיז גֶעשְׁטַאנֶען דֶערְבַּיי ווֶען דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעקְלָאגְט הָאט עֶס אִיהם שׁוֹין נִיט גֶעפַּאסְט, אוּנ עֶר הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט אָנְנֶעהמֶען פוּן זֵייעֶרְטְוֶועגֶען. אַגְרִיפַּא הָאט בַּאלְד אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ בְּרִיעף צוּם מוֹשֵׁל פוּן עֶפֶּהֶעזוּס מֶען זָאל דִי יוּדֶען לָאזֶען צוּ רוּה. דֶער בְּרִיעף הָאט אָבֶּער נִיט גֶעהָאלְפֶען, אוּנ דִי גְרִיכֶען פְלֶעגֶען וַוייטֶער שְׁטֶערֶען דִי יוּדֶען אָבְּצוּהִיטֶען דֶעם שַׁבָּת אוּנ נִיט לָאזֶען זֵיי אַרוֹיסְשִׁיקֶען זֵייעֶרֶע נְדָבוֹת קֵיין יְרוּשָׁלַיִם. דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעצְווּנְגֶען גֶעוֶועהן צוּ שִׁיקֶען שְׁלִיחִים צוּ אוֹיגוּסְטוּס'ן אַלֵיין, אוּנ עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל וָואס הָאט גֶעשִׁיצְט דִי יוּדֶען. אוּנ הָאט אָנְגֶעזָאגְט דֶעם פְּרָאקָאנְסוּל אִין אַזְיֶען, נַארְבַּאנוּס פְלַאקוּס עֶר זָאל אַכְטוּנְג גֶעבֶּען מֶען זָאל זַיין בֶּעפֶעהל אוֹיסְפָאלְגֶען. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען זֶענֶען דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן עֶפֶּהֶעזוּס גֶעוֶועהן גְרֵיסֶע עַקְשָׁנִים, אוּנ דִי יוּדֶען פְלֶעגֶען זִיךְ נָאךְ מוּזֶען קְלָאגֶען בַּיי'ם פְּרָאקָאנְסוּל יוּלְיוּס אַנְטָאנְיוּס. אַזוֹי הָאט אוֹיךְ אוֹיגוּסְטוּס פַארְבֶּעסֶערְט דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִין אַפְרִיקָא. דָארְט הָאבֶּען זֵיי אוֹיךְ דִי גְרִיכֶען דֶערְקוּטְשֶׁעט, אוּנ נִיט עֶרְלוֹיבְּט אַרוֹיסְפִירֶען גֶעלְד קֵיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאבֶּען דֶערְפוּן גֶעלִיטֶען דִי יוּדֶען פוּן דֶער גֶעגֶענְד קִירֶענַאִיקָא. אֵיין ווִינְק פוּן רוֹם אִיז אָבֶּער גֶענוּג גֶעוֶועהן, אוּנ דֶער מוֹשֵׁל פוּן קִירֶענַאִיקָא, מַארְקוּס טִיטִיוּס אִיז אַזוֹי גוּט גֶעוָוארֶען צוּ דִי יוּדֶען אוּנ זֵיי גֶעדִיעֶנְט אִין אַלֶע נוֹיטֶען, אַז זֵיי פְלֶעגֶען זַיין נָאהמֶען מִיט דַאנְק דֶערְמָאנֶען אַלֶע שַׁבָּת אִין שׁוּל בַּיי'ם דַאווֶנֶען.

דִי אַלֶע פֶערְבֶּעסֶערוּנְגֶען אִין דֶעם מַעֲמָד פוּן דִי יוּדֶען הָאט הוֹרְדוּס זִיךְ צוּגֶעשְׁרִיבֶּען, ווַייל עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט, אַז אִין רוֹם טְהוּט מֶען עֶס נָאר

אִיהם צוּ לִיעב, אוּנ אֶפְשֶׁר אִיז עֶס טַאקִי אַזוֹי גֶעוֶועהן. אַז עֶר אִיז צוּרִיק־
גֶעקוּמֶען פוּן זַיין נְסִיעָה, וֶוען עֶר הָאט בַּאלַייט אַגְרִיפַּא'ן, הָאט עֶר פֶער־
זַאמֶעלְט דָאס פָאלְק אוּנ הָאט דֶערְצֶעהלְט וָואס פַאר אַ חֲסָדִים אִיהם אִיז גֶע־
רָאטְהֶען צוּ בֶּעוַוייזֶען דִי קְלֵיין־אַזִיַאטִישֶׁע יוּדֶען. דָאס אִיז בַּיי'ם עוֹלָם זֶעהער
אָנְגֶעלֶעגְט גֶעוֶועהן, אוּנ אַז עֶר הָאט נָאךְ דֶערְצוּ גֶעהֵייסֶען מוֹחֵל זַיין אַ פִירְטֶעל
פוּן אַלֶע נְתִינוֹת וָואס אִיז דָאס יָאהר גֶעקוּמֶען. הָאט אִיהם דָאס פָאלְק צוּם
עֶרְשְׁטֶען מָאל מִיט שִׂמְחָה, בֶּעגְרִיסְט וִוי אַ קֶאנִיג.

עֶס אִיז אָבֶּער הוֹרְדוּס'ן נִיט בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶועהן צוּ גֶענִיעסֶען תַּעֲנוּג:
דֶער עֶנֶשׁ פַאר דִי פְרִיהֶרִיגֶע מַעֲשִׂים הָאט זִיךְ שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען, אוּנ עֶר הָאט
גֶעהַאט זֶעהר אַ שְׁלֶעכְטֶע אֶלְטֶער. טַאקֶע בַּיי זִיךְ אִין שְׁטוּב הָאט עֶר בֶּעדַארְפְט
מוֹרָא הָאבֶּען אוֹיף יֶעדֶען שְׁרִיט אוּנ טְרִיט, וַוייל אוֹיף זַיין לֶעבֶּען הָאבֶּען גֶע־
לָאקֶערְט זַיין אֵייגֶען בְּלוּט אוּנ פְלֵיישׁ: זַיין שְׁוֶועסְטֶער סַלָמֶה, זַיין בְּרוּדֶער
פְּהֶערַאראס אוּנ זַיינֶע אֵייגֶענֶע קִינְדֶער. נָאךְ מִרְיָם'ן זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען צְוַויי
זִיהן, אַלֶכְּסַנְדֶר אוּנ אַרִיסְתּוֹבּוּל. אוּנ קוֹים זֶענֶען זַיי אוּנְטֶערְגֶעוַואקְסֶען
הָאבֶּען זַיי דֶעם פָאטֶער נִיט גֶעקָאנְט מוֹחֵל זַיין דֶעם טוֹיט פוּן זַייעֶר מוּטֶער,
אוּנ הָאבֶּען אוֹיף אִיהם קֵיין גוּט הַארְץ נִיט גֶעקָאנְט הָאבֶּען. אַזוֹי וִוי זַיי
זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים הָאט זַיי הוֹרְדוּס בֶּעשְׁטִימְט פַאר יוֹרְשִׁים
פוּן דֶער מְלוּכָה, אוּנ הָאט זַיי אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט קֵיין רוֹם, זַיי זָאלֶען דָארְט עֶרְצוֹיגֶען
וֶוערֶען אוֹיף דֶעם רֶאמִישֶׁען אוֹפֶן, אוּנ זָאלֶען דֶערְוַוייל אוֹיךְ נוֹשֵׂא חֵן זַיין בַּיי
אוֹיגוּסְטוּס. דֶערְנָאךְ הָאט אַלֶכְּסַנְדֶר חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט גְלַאפְהִירַא, דֶער
טָאכְטֶער פוּנ'ם קַאפַּאדָאצִישֶׁען קֶאנִיג אַרְכֶעלוֹיס, אוּנ אַרִיסְתּוֹבּוּל הָאט גֶע־
נוּמֶען סַלָמֶה'ס אַ טָאכְטֶער בֶּערֶענִיצֶע. הוֹרְדוּס הָאט גֶעמֵיינְט, אַז מִיט דֶעם
לֶעצְטֶען שִׁדוּךְ וֶועט עֶר פֶערְבִּינְדֶען זַיין מִשְׁפָּחָה מִיט דִי חַשְׁמוֹנָאִים, אוּנ עֶס
וֶועט וֶוערֶען אַ אֶמֶת'ער שָׁלוֹם, וִוי צְווִישֶׁען קְרוֹבִים; נָאר סַלָמֶה הָאט דַארוֹיף
נִיט גֶעקוּקְט אוּנ הָאט מִיט אִיהרֶע אִינְטְרִיגֶען אַזוֹי וַוייט גֶעבְּרַאכְט, אַז הוֹרְדוּס
הָאט צוּ זִיךְ גֶענוּמֶען זַיין זוּהן אַנְטִיפַּטָר, וָואס זַיין עֶרְשְׁטֶע פְרוֹי, דַארִים הָאט
גֶעבּוֹירֶען נָאךְ עֶהדֶער עֶר הָאט חַתוּנָה גֶעהַאט מִיט מִרְיָם'ן, אוּנ הָאט אִיהם
גֶעמַאכְט פַאר'ן גַאנְצֶען יוֹרֵשׁ. אַנְטִיפַּטָר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען, אַז פַאר אִיהם וֶועט
זַיין בֶּעסֶער וֶוען עֶר וֶועט אִין גַאנְצֶען אָפְּרֵייסֶען הוֹרְדוּס'ן פוּן מִרְיָם'ס קִינְדֶער
אוּנ עֶר הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען דֶעם פָאטֶער בִּיסְלֶעכְוַויים צוּ בֶּעוַוייזֶען וָואס פַאר
אַ שׂוֹנְאִים זַיי זֶענֶען אִיהם. אַזוֹי הָאט עֶר אַלֶע מָאל צוּגֶעגָאסֶען טְרָאפֶּען פוּן
רְכִילוּת בִּיז הוֹרְדוּס הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶעלָאזְט אַלְדִינְג אַיינְרֶעדֶען. אוּנ אַז עֶס

הָאט שׁוֹין גֶעהַאלְטֶען דֶערְבַּיי אִיז אִיהם שׁוֹין נִיט שְׁוֶוער גֶעוֶועהן צוּ אִיבֶּער־
צַייגֶען דֶעם קֶאנִיג, אַז מִרְיָם'ס זִיהן הָאבֶּען אִיהם גֶעוָואלְט פֶערְגִיפְטֶען. הוֹרְדוֹס
הָאט קַיין לַאנְגֶע טַעֲנוֹת נִיט גֶעמַאכְט, עֶר הָאט אִין בֶּ ע רִ י טְ ה וּ ס אַנִידֶער־
גֶעזֶעצְט אַ בֵּית דִין פוּן הוּנְדֶערְט פִינְפְצִיג מֶענְשֶׁען. עֵדוּת זֶענֶען גֶענוּג גֶעוֶועהן
אוּנ דִי אוּנְשׁוּלְדִיגֶע פְּרִינְצֶען זֶענֶען פֶערְמִשְׁפְּט גֶעוָוארֶען צוּם טוֹיט אִין שׁוֹמְרוֹן,
פוּנְקְט דָארְט וואו הוֹרְדוֹס הָאט צוּרִיק מִיט דְרַייסִיג יָאהר חֲתוּנָה גֶעהַאט
מִיט מִרְיָם'ן, הָאט עֶר אִיהרֶע קִינְדֶער דֶערְהַרְגֶ'ט.

אַז אַנְטִיפַּטָר הָאט גֶעפַּטֶרְט דִי צְוֵויי פְּרִינְצֶען הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען
שְׁטַארְק טְרַאכְטֶען וְוִי אַזוֹי וֶוערְדְט מֶען טַאקֶע פָּטוּר דֶעם אַלְטֶען פָאטֶער,
מֶען זָאל נִיט דַארְפֶען אַזוֹי לַאנְג וַוארְטֶען אוֹיף דֶער יְרוּשָׁה. עֶר הָאט גֶע־
מַאכְט יַד אַחַת מִיט פְּהֶערָארַאס, וָואס אִיז אִין כַּעַס גֶעוֶועהן אוֹיף זַיין
בְּרוּדֶער הֶערְפַאר, וָואס אִיהם אִיז נִיט גֶעפֶאלֶען זַיין חֲתוּנָה מִיט אַ שִׁקְלַאוִוין.
צוּ זֵיי זֶענֶען בַּאלְד צוּגֶעשְׁטַאנֶען דָארִיס, אַנְטִיפַּטֶר'ס מוּטֶער, אוּנ פְּהֶערָארַאס'ס
פְרוֹי מִיט אִיהר מוּטֶער אוּנ שְׁוֶועסְטֶער. דִי פִיער וַוייבֶּער הָאבֶּען בַּאלְד צוּ
זִיךְ צוּגֶעשְׁלֶעפְּט צְוֵויי הוֹיפְלַייט, בַּאגָאאַס אוּנ קַארוּס, אוּנ שְׁטִילֶערְהֵייט הָאבֶּען
מִיט זֵיי אוֹיךְ גֶעהַאלְטֶען דִי פְּרוּשִׁים, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס מֶעהר פוּן זֶעכְס טוֹיזֶענְד
תַּלְמִידִים פוּן בֵּית שַׁמַּאי. סַלֹמֶה הָאט אָבֶּער אָנְגֶעשְׁמֶעקְט וָואס דָא גֶעהט
פָאר אוּנ הָאט עֶס עֶנְטְדֶעקְט הוֹרְדוֹס'ן. עֶר אִיז אָבֶּער אַזוֹי אַיינְגֶעגְלוֹיבְּט גֶעוֶועהן
אִין אַנְטִיפַּטָר'ן, אַז וֶוען עֶר הָאט אַלֶע שׁוּלְדִיגֶע גֶעהֵייסֶען טֵייטְטֶען אוּנ נָאר
פְּהֶערַארָאס פְרוֹי, צוּ לִיעבּ דֶעם בְּרוּדֶער, גֶעשֶׁענְקְט דָאס לֶעבֶּען, הָאט עֶר
דֶעם זוּהן קַיין וָוארְט נִיט גֶעזָאגְט, אוּנ הָאט אִיהם נָאךְ אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט קַיין
רוֹם, עֶר זָאל זִיךְ דָארְט פָארְשְׁטֶעלֶען פַאר אוֹיגוּסְטוּס'ן. דֶערְוַוייל אִיז פְּהֶערַארָאס
פְּלִיצוּם גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ הוֹרְדוֹס הָאט חוֹשֵׁד גֶעוֶועהן זַיין פְרוֹי, אַז זִי אִיז אִין
דֶעם שׁוּלְדִיג. עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען מַאכֶען אַ חֲקִירָה וּדְרִישָׁה אוּנ זִי הָאט נָאר
מוֹדֶה גֶעוֶועהן, אַז פְּהֶערַארָאס מִיט אַנְטִיפַּטֶר'ן הָאבֶּען אָנְגֶעגְרֵייט גִיפְט פַאר
הוֹרְדוֹס'ן; נָאר אַזוֹי וְוִי דֶער קֶאנִיג הָאט בֶּעוִויזֶען דֶעם קְרַאנְקֶען בְּרוּדֶער זֶעהר
פִיעל פְרַיינְדְשַׁאפְט, הָאט פְּהֶערַארָאס אִיהר גֶעהֵייסֶען פַאר'ן טוֹיט דֶעם גִיפְט
אַרוֹיסְוַוארְפֶען. דָאס אַלְדִינְג הָאט זִיךְ בֶּעוִויזֶען מִיט אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים. מֶען הָאט
נָאךְ גֶעפוּנֶען אַ בִּיסֶעל פוּן דֶעם גִיפְט, אוּנ הוֹרְדוֹס אִיז וְוִי פוּנ'ם הִימֶעל
אַרָאבְּגֶעפַאלֶען. עֶר הָאט גֶעזֶעהן, אַז עֶס אִיז נִיטָא אוֹיף וֶועמֶען זִיךְ צוּ פֶער
לָאזֶען, וֶוען אַזַא אַנְטִיפַּטָר, וָואס עֶר הָאט אִיהם אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען פוּנ'ם מִיסְ
אוּנ פוּן זַיינֶעטְוֶועגֶען בֶּעשְׁטִימְט דִי קְרוֹין פוּן יְהוּדָה, קָאן אִיהם פַאלְשׁ זַיי

מיט גרויס מיה איז הורדוס'ן געראָטהען צו פערנאַרען אַנטיפּטר'ן קיין ירושלים, דאָרט האָט ער געזעצט אַ בית דין אונטער דער השגחה פונ'ם ראָמישען מושל קווינטיליוס וואַרוס וואָס האָט איהם פערמשפּט צום טויט, אונ הורדוס האָט דעם משפּט אַוועקגעשיקט צו אויגוסטוס אויסבעטען ביי איהם דאַרויף איין הסכּמה. דערמעלט האָט זי אויך אַרויסגעוויזען, אַז אין אַנטיפּטר'ס פאַלשקייט איז שולדיג געוועהן הורדוס'ס צווייטע פרוי מרים וואָס האָט געוואָלט אַז די ירושה זאָל איבערגעהן צו איהר זוהן הורדוס; דערפאַר האָט זי דער קאָניג פערטריבען, דעם זוהן אויסגעמעקט פון דער צוואָה אונ ביי איהר פאָטער, שמעון צוגענומען די כּהונה אונ אויף זיין אָרט געשטעלט מתיה בן טהעאָפיל. צום דריטען מאָל האָט הורדוס געטוזט ביי־טען די יורשים אונ האָט די מלוכה בעשטימט פאַר זיין יונגסטען זוהן אַנטיפּאַס.

ביי אַזעלכע אומגליקען אונ נאָך אויף די עלטערע יאָהרען, האָט הורדוס ניט געקאָנט לאַנג ציהען, אונ איז מיט יעדען טאָג געוואָרען אַלץ שלאַפּער. זיינע שונאים האָבען שוין אַרויסגעקוקט ער זאָל צומאַכען איין אויג, אונ אַז עס איז אין ירושלים אַרויס אַ קלאַנג. אַז ער האַלט שוין ביי דער גסיסה, האָבען צוויי פאָרשטעהער פון די פרושים, יהודה בן שריפי אונ מתיה בן מרגלת, אָנגערייצט דאָס פאָלק מען זאָל אַראָבּרייסען דעם אָדלער וואָס הורדוס האָט צוגעשלאָגען צום טהויער פונ'ם בית המקדש. הורדוס האָט נאָך אָבער געהאַט גענוג כּח זיך אָבצורעכנען מיט זיינע געגנער, וואָס האָבען איהם אין די אויגען געזאָגט דעם ביטערן אמת: פיעל פון זיי האָט ער געהייסען פאַרברענען, דעם כּהן גדול מתיה האָט ער אַראָבגעוואָרפען, אונ אויף זיין פּלאַץ געשטעלט דעם געוועזענעם כּהן'ס אַ זוהן, יועזר בן שמעון, וואָס איז שוין געוועהן דער זעכסטער איבערגעביטענער כּהן אין הורדוס'ס צייט.

אַזאַ אַכזריות פון אַ יודישען מלך האָט געטוזט אָנפילען מיט שרעק אונ מיט ווערטהינ יעדעם הארץ, וואָס האָט אין זיך ליעבשאַפט צו מענשען. ווען פאַר הורדוס'ן וואָלטען נביאים געוועהן, וואָלטען די הייליגע שליחים גיט איין מאָל איהם געשטראָפט מיט זייערע פייערינ ן רייד; נאָר גרויסע מאַנער, וואָס האָבען הורדוס'ן זעלבסט, אונ דעם גאַנצען פאָלק געוואָלט אַרויס־ווייזען, ווי נאַריש עס איז ווען אַ מענש רעדט זיך איין ער וועט זיך מיט איינער מאַכט גליקליך מאַכען, האָבען דעם עולם בעקאַנט געמאַכט מיט דעם

לֶעבֶּען פוּן דֶעם אוּנבַּארְמְהֶערְצִיגֶען קֶאנִיג. דָאס אִיז – „קֹהֶלֶת“, אַ סֵפֶר, וָואס לַאכְט אוּיס אַלֶע אוּיפְטהוּעֶן פוּנ׳ם קְלֵיינֶעם מֶענְשְׁלִיכֶען שֵׂכֶל, אוּנ בֶּעוַוייזְט אַז אַלְדִינְג אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן, קַיין נַייֶעס אִיז נִיטָא אוּיף דֶער וֶועלְט, אוּנ אַז דֶער גַאנְצֶער חָלוֹם פוּנ׳ם לֶעבֶּען אִיז מֶעהר נִיט וִוי אַ גְרוֹיס נַארִישְׁקֵייט.

זֶעהר טְרוֹירִיג אִיז גֶעוֶועהן הוּרְדוּס׳ס סוֹף. פוּן אוֹיגוּסְטוּס׳ן אִיז אָנְגֶע־קוּמֶען אַ בֶּעפֶעהל, אַז עֶר מֶעג מִיט אַנְטִיפַּטְר׳ן טְהוּן וָואס עֶר וִויל. וִוי הוּרְדוּס אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן שְׁטַארְק קְרַאנְק הָאט עֶר פָּארְט בֶּעקוּמֶען חַיוּת דֶערְפוּן, וָואס עֶר הָאט דֶערְפִיהלְט, אַז בַּאלְד וֶועט פַאלֶען וַוייטֶער אַ קָרְבָּן. אַז עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער דֶערְמַאנְט וֶוער דֶער קָרְבַּן אִיז, הָאט אִיהם זֶעהר בַּאנְג גֶעטְהוּן, אוּנ עֶר הָאט אַזוֹי גֶעוַויינְט אוּנ גֶעיָאמֶערְט, אַז אִיבֶּער׳ן גַאנְצֶען פַּאלַאץ הָאט מֶען גֶעהֶערְט זַיינֶע קוֹלוֹת. אַז אַנְטִיפַּטְר אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, הָאט עֶר גֶעשִׁיקְט צוּם פָאטֶער בֶּעטֶען: עֶר זָאל אִיהם מוֹחֵל זַיין. נָאר דָא הָאט זִיךְ וַוייטֶער בַּיי אִיהם אִין הַארְצֶען אָנְגֶעצוּנְדֶען דָאס פַייעֶר פוּן אַכְזָרִיוּת, אִיהם הָאט פֶערְדְרָאסֶען פַאר וָואס אַנְטִיפַּטְר וִויל אִיהם אִיבֶּערְלֶעבֶּען, אוּנ עֶר הָאט אִיהם בַּאלְד גֶעהֵייסֶען טֵייטְטֶען. אִין פִיר טֶעג אַרוּם נָאךְ אַנְטִיפַּטְר׳ס טוֹיט אִיז הוּרְדוּס גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּיפ׳ן זִיבֶּעצִיגְסְטֶען יָאהר, פֶערְהַאסְט פוּן זַיין פָאלְק; אוּנ אֵיהדֶער עֶר אִיז אוּיסְגֶעגַאנְגֶען הָאט עֶר אָנְגֶעזָאגְט זַיין שְׁוֶועסְטֶער סַלָמֶה אוּנ אִיהר דְרִיטֶען מַאן אַלֶעקְסַאס: מֶען זָאל אַיינְזֶעצֶען אִין תְּפִיסָה אַ סַךְ כְּבוֹדֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים, אוּנ אַז עֶר וֶועט שְׁטַארְבֶּען זָאל מֶען זֵיי טֵייטְ־טֶען, כְּדֵי עֶס זָאל וֶוערֶען אִין לַאנְד אַ יְלָלָה אוּנ מֶען זָאל מֵיינֶען, אַז מֶען קְלָאגְט אַזוֹי נָאךְ אִיהם. דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט גֶעלָאזְט נַארֶען אוּנ אַז עֶס אִיז גֶעוֶועהן זַיין לְוָיָה אוּנ מֶען הָאט אִיהם בֶּעגְרָאבֶּען בַּיי זַיין פַּאלַאץ הוּרְקַאנְיוּם, אִיז אוּיף אַלֶע גֶעקוּמֶען אַ שִׂמְחָה אוּנ מֶען הָאט דֶעם טָאג גֶעמַאכְט פַאר אַ יוֹם טוֹב.

צְווייטֶעס קַאפִּיטֶעל.

אַרְכֶעלוֹיס אוּנ דִי עֶרְשְׁטֶע רֶאמִישֶׁע מַנְהִיגִים (פְּרָאקוּרַאטָארֶען).

(4 יָאהר פָאר אוּנ 37 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 33–74 פַאר׳ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

ווִי שְׁלֶעכְט הוֹרְדוּס׳ס מְלוּכָה אִיז גֶעוֶועהן, הָאט זִיךְ עֶס אוֹיפ׳ן לַאנְד אַלֵיין נִיט אַזוֹי אָנְגֶעזֶעהן; פַארְקֶעהרְט, יְהוּדָה הָאט דַוְקָא גֶעבְּלִיהט אוּנ הָאט שְׁטַארְק צוּרִיקְט זַיינֶע גְרֶענִיצֶען. רוֹם הָאט טַאקֶע גֶעהַאלְטֶען דַארוֹיף זַיין הַאנְד, נָאר דִי שַׁארְפֶע נָאגֶעל הָאט מֶען נִיט אַזוֹי לַייכְט גֶעקֶאנְט בֶּעמֶערְקֶען. נָאךְ הוֹרְדוּס׳ס טוֹיט אִיז אָבֶער גֶעוָוארֶען אֶרְגֶער. מִיט זַיינֶע צֶעהן וַוייבֶּער הָאט עֶר גֶעהַאט זֶעכְּס זִיהן אוּנ עֶטְלִיכֶע טֶאכְטֶער; נָאר אִין דֶער צַוָּאָה, וָואס עֶר הָאט פִיעל מָאל גֶעבִּיטֶען אוּנ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען זַיין יוֹעֵץ פְּטַאלָאמֶעאוּס, הָאט עֶר מֶעהר נִיט פֶערְזָארְגְט פוּן דְרַיי, אִי דָאס אוֹיף אַזַא אוֹפ׳ן זֵיי זָאלֶען זִיךְ בַּאלְד דַארְפֶען שְׁלָאגֶען אִיבֶּער דֶער יְרוּשָּׁה אוּנ קֵיינֶער זָאל נִיט צוּפְרִידֶען זַיין. דָאס לַאנְד יְהוּדָה אוּנ שׁוֹמְרוֹן הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעלָאזְט זַיין זוּהן אַרְכֶעלוֹיס, וָואס עֶר הָאט גֶעהַאט מִיט זַיין פְרוֹי מַלְטְהַאקֶע, וָואס אִיז אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דִי שׁוֹמְרוֹנִים; זַיי גֶעגֶענְד פוּן גַאלִילֶעאַ אוּנ פֶּערֶעאַ הָאט עֶר בֶּעשְׁטִימְט פַאר דֶעם אַנְדֶערְן זוּהן אַנְטִיפַּס; אוּנ אַלֶע אֶרְטֶער פוּן יֶענֶער זַייט יַרְדֵן הָאט עֶר אַוֶועקְגֶעשֶׁענְקְט דֶעם דְרִיטֶען זוּהן פִיהִילִיפּ. דֶער שְׁוֶועסְטֶער סַלֹמֶה הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעלָאזְט דִי הַכְנָסָה פוּן דְרַיי שְׁטֶעדְט: יַבְנָה, אַזַאטוּס אוּנ פְהַאזֶעלִיס. נָאר אַזוֹי ווִי הוֹרְדוּס הָאט אָנְגֶעזָאגְט אַז זַיין צַוָּאָה קָאן נָאר דֶעמֶעלְט אוֹיסְגֶעפִיהרְט ווֶערֶען, ווֶען אוֹיגוּסְטוּס ווֶעט גֶעבֶּען זַיין הַסְכָּמָה דַארוֹיף, הָאט יֶעדֶער פוּן דִי יוֹרְשִׁים זִיךְ גֶעמִיהט צוּ צוּשְׁמֵייכְלֶען זִיךְ צוּם קֵיסָר אוּנ דוּרְךְ דֶעם ווֶערֶען מֶעהר חָשׁוּב בַּיי דֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה, אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט אוֹיךְ סַלֹמֶה אוּנ אִיהר מַן

אַלֶעקְסַאס נִיט מְקַיֵם גֶעוֶועזֶן הוֹרְדוּס'ס לֶעצְטֶען בֶּעפֶעהל אוּנ דִי בַּעֲלֵי בָּתִּים
וָואס זֵייעֶר טוֹיט הָאט גֶעדַארְפְט שַׁאפֶען פַאלְשֶׁע טְרֶערֶען אוֹיפ'ן קֶבֶר פוּנ'ם
פֶערְהַאסְטֶען קֶענִיג, זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען לֶעבֶּען.
אַרְכֶעלוֹיס, וָואס הָאט אֵייגֶענְטְלִיךְ גֶעדַארְפְט אִיבֶּערְנֶעהמֶען דִי מְלוּכָה,
הָאט זִיךְ אוֹיךְ צוּגֶעלָאזְט צוּם פָאלְק אוּנ הָאט זֵיי צוּגֶעזָאגְט גָאלְדֶענֶע בֶּארְג.
דִי יוּדֶען זֶענֶען שׁוֹין אָבֶּער גֶעוֶועהן אָנְגֶעלֶערְנְט, זֵיי הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט
שְׁטֶעלֶען אוֹיף זַיינֶע זִיסֶע רֵייד אוּנ הָאבֶּען אִיהם גֶעשְׁטֶעלְט פִינְף פּוּנְקְטֶען:
עֶר זָאל פַארְקְלֶענֶערן דִי נְתִינוֹת וָואס מֶען מוּז גֶעבֶּען אַלֶע יָאהר, עֶר זָאל
נִיט נֶעהמֶען קֵיין מַס פוּן סְחוֹרוֹת וָואס מֶען קוֹיפְט אוּנ פֶערְקוֹיפְט אִין לַאנְד,
עֶר זָאל אַרוֹיסְלָאזֶען דִי גֶעפַאנְגֶענֶע, עֶר זָאל בֶּעשְׁטְרָאפֶען דִי דַיָנִים וָואס
הָאבֶּען פֶערְמִשְׁפָּט צוּם פַארְבְּרֶענֶען דִי וָואס הָאבֶּען אַרָאבְּגֶערִיסֶען דֶעם
רֶאמִישֶׁען אָדְלֶער, אוּנ עֶר זָאל אוֹיךְ אָבְּזָאגֶען דֶעם כֹּהֵן יוֹעֶזֶר אוּנ אַ בֶּעסֶערן
אַנִידֶערְשְׁטֶעלֶען אוֹיף זַיין אָרְט. ווִי וֶועניג אַרְכֶעלוֹיס הָאט גֶעהַאלְטֶען פוּנ'ם
פָאטֶער אוּנ הָאט טַאקֶע בֶּאֱמֶת גֶערֶעכֶענְט צוּ מַאכֶען קְלֵיינֶע פֶערֶענְדֶערוּנְגֶען,
הָאט עֶר נִיט גֶעקָאנְט בַּאשְׁטֶעהֶען אוֹיף דִי פִינְף פּוּנְקְטֶען, ווַייל עֶר הָאט
גֶעזֶעהן, אַז נָאךְ דֶעם וֶועט שׁוֹין זַיין מַאכְט זַיין גָאר קְלֵיין; נָאר אָבְּזָאגֶען אִין
גַאנְצֶען הָאט עֶר מוֹרָא גֶעהַאט אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען
אַ בִּיסֶעל דֶעם עוֹלָם צוּ פִירֶען בִּיז אוֹיגוּסְטוּס וֶועט נִיט בֶּעווִילִיגֶען דִי צַוָאָה.
דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט גֶעקָאנְט בֶּערוּהִיגֶען, עֶס אִיז גֶעוָוארֶען
נָאהֶענְט צוּ פֶּסַח אוּנ אַלֶע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּנוֹיפְצוּפָאהרֶען קֵיין
יְרוּשָׁלַיִם, דָא הָאבֶּען זֵיי נָאךְ דִי פְּרוּשִׁים אוּנְטֶערְגֶעהֶיצְט אוּנ מֶען הָאט זֵיי
אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען מִיט וָואס פַאר אַ שְׁרֶעקְלִיכֶען טוֹיט עֶס הָאבֶּען גֶעעֶנְדִיגְט
יְהוּדָה אוּנ מַתִּתְיָה, וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט בֶּעפְרַייעֶן דֶעם מִשְׁכָּן פוּנ'ם
רֶאמִישֶׁען אָדְלֶער. אַוַדַאי הָאבֶּען זִיךְ אַ סַךְ אַרוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְט אוּנ הָאבֶּען מִיט
גֶעוַואלְד גֶעפָאדֶערְט פְרַייהֵייט; אַרְכִילוֹיס הָאט בַּאלְד גֶעווִיזֶען וֶוער עֶר אִיז:
פּוּנְקְט עֶרֶב פֶּסַח, ווֶען יֶעדֶער אִיז גֶעוֶועהן פֶערְנוּמֶען מִיט'ן קָרְבָּן, אִיז עֶר
אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי אֵיינְוָואהנֶער מִיט כְּלַל חַיִל, דְרַיי טוֹיזֶענְד זֶענֶען גֶעפַאלֶען,
דִי אִיבְּרִיגֶע זֶענֶען זִיךְ צוּלָאפֶען אוּנ דֶער נַייעֶר קֶענִיג הָאט גֶעלָאזְט
אוֹיסְרוּפֶען, אַז דָאס יָאהר זָאל מֶען נִיט מַאכֶען קֵיין פֶּסַח. דָאס אִיז גֶעוֶועהן
דֶער עֶרְשְׁטֶער שְׁרִיט פוּן אַרְכֶעלוֹיס: דָאס אֶפֶּעלֶע אִיז גָאר נִיט ווַייט גֶע-
פַאלֶען פוּנ'ם בֵּיימֶעלֶע.
דִי אִיבְּרִיגֶע יוֹרְשִׁים הָאט קְלָאמֶערְשְׁט דָאס הַארְץ וֶועה גֶעטְהוּן פַאר

וואס ארכעלוים בעהאנדעלט אזוי שלעכט די יודען, און זיי זענען אלע גע־
לאפען קיין רום מיט דער האפנונג טאמער וועט אויגוסטוס בעסער זיי
אוועקנעמען די מלוכה. ארכעלוים האט אויך געמוזט אוועקפאהרען קיין רום,
און דער גאנצער בעל הבית אין לאנד איז דערווייל געבליבען דער רוימישער
מושל קווינטיליוס וארוס, וואס איז אליין געזעסען אין אנטיאכיען
און האט נאר אין ירושלים איבערגעלאזט זיין חיל. אלדינג וואלט געקאנט
אבלויפען רוהיג, ווען עס יאגט זיך ניט פליצום אן איינער פון אויגוסטוס'ס
הויפטלייט, סאבינוס, וואס איז געקומען איבערנעהמען אלע רייכטהימער
פון יהודה און פונ'ם בית המקדש און האט דערמיט אנגעמאכט א גאנצע
צרה. די יודען האט פערדראסען, וואס אויגוסטוס וויל זיי לעבעדיגערהייט
ירש'נען, און דערווייל איז געווארען שבועות, ווען פיל איינוואהנער פון די
קלענערע שטאדט זענען אריינגעקומען קיין ירושלים, און באלד איז ארוים
א קריעג: סאבינוס מיט זיינע לייט זענען געווען אין הורדוס'ס פאלאץ, און
פון דארט האט ער שטילערהייט אוועקגעשיקט שליחים צו וארוס'ן ער זאל
גיך אונטערקומען מיט הילף. די יודען האבען זיך געשלאגען ווי גבורים און
עס וואלט זיי געווים געראטהען, ווען די רוימער פאלען ניט אויף א שכל
און ווארפען צו זיי ניט אריין ברענענדיגע האלצשטיקים. געגען פייער
האבען די יודען גאר ניט געקאנט מאכען. שריפות האבען זיך אנגעהויבען
פון אלע זייטען, פיעל פון זיי זענען געפאלען און דער שונא האט זיך צו־
פיהרט די האנד. אז סאבינוס האט זיך אבער גענומען צושטערען דעם בית
המקדש האבען די יודען צונויפגעשלעפט זייערע לעצטע כחות, און צו זיי
איז אויך איבערגעגאנגען כמעט אין גאנצען הורדוס'ס חיל. אויסער דריי טויזענד
מאן מיט זייערע הויפטלייט. גראטוס און רופוס. און די רוימער האבען
זיך געמוזט דערווייל בעהאלטען אין די פעסטונגען אוןווארטען ביז וארוס
וועט צוקומען מיט פריש חיל. ביי אזא לאגע, ווען דאס יודישע לאנד איז
געווען ווי א שיף אהן א רודער, האט זיך אנגעהויבען א מרידה, ווער עס
האט געוואלט איז ארוים געשפרונגען מיט אנדערע טענות, און די רוימער
האבען ניט געוואוסט צו וועמען זיך פריהר צו נעהמען. איינער פון הורדוס'ס
שקלאווען, שמעון, האט זעהר געוואלט ווערען מלך און האט אנגעהויבען
דערפון וואס ער האט פארברענט דעם קעניגליכען פאלאץ אין יריחו. איין
אנדערער פון פערעא, וואס זיין נאהמען איז אפילו געבליבען אונבעקאנט,
האט אויך דעם איינענעם הישק געהאט און האט אנגעצונדען דעם פאלאץ

אִין לִיווִיאַס. דֶער דְרִיטֶער, אַ פְּרָאסְטֶער פַּאסְטוּךְ אַ טְ ה ר ַ א נְ ג ֶ ע ס, הָאט זִיךְ
אָנגֶעמָאסְטֶען דָאס שְׁטְרַיימֶעל פוּן אַ כֹּהֵן גָּדוֹל, אוּן הָאט אִינאַיינֶעם מִיט זַיינֶע
פִיער בְּרִידֶער שְׁטַארְק דֶערקוּטְשֶׁעט דִי רָאמֶער. דָאס זֶענֶען אָבֶּער אַלְץ
גֶעוֶועהן קְלֵיינֶע מֶענְשֶׁעלֶעךְ, וָואס הָאבֶּען גֶערֶעבֶענְט, אַז אִין אַ שְׁלֶעכְטֶער צַייט,
וֶוען דִי מוּהוֹת זֶענֶען פֶערשְׁלָאגֶען, וֶועלֶען זֵיי זִיךְ קָאנֶען אַרוֹיפהַאפֶּען אוֹיפ'ן
בֶּאנְקֶעל; אַ תַּכְלִית פַאר'ן פָאלְק הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעזוּכְט, אוּן דַארִיבֶּער זֶענֶען
זֵיי נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי גֶעפֶאהְרְלִיךְ. דֶערפַאר הָאבֶּען דִי רָאמֶער שׁוֹין גֶעהַאנְגֶען
צוּ זִינְגֶען אוּן צוּ זָאגֶען מִיט יְ ה וּ דָ ה דֶעם גַ א לִ י לֶ ע ע ר. אַ זוּהְן פוּן דֶעם
חִזְקִיָּה, וָואס הוֹרְדוּס הָאט אִיהם דֶערהַרְגֶ'ט. צוּ אִיהם אִיז בִּירוּשָּׁה אִיבֶּער־
גֶעגַאנְגֶען פוּנ'ם פָאטֶער אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע שִׂנְאָה צוּ דִי רָאמֶער אוּן צוּ הוֹרְדוּס'ס
מִשְׁפָּחָה; עֶר הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען אַ גַאנְצֶע חֶבְרָה אוּן אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף
דֶער גַאלִילֶעיִשֶׁער הוֹיפְּטשְׁטָאדְט סֶעפְּפַארִים (צִפּוֹרִי), דָארְט הָאט עֶר צוּגֶענוּמֶען אַ סַךְ
גֶעלְד מִיט כְּלֵי זַיְן אוּן הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶעקָאנְט שְׁפִּיעלֶען מִיט דִי שׂוֹנְאִים.

דִי רָאמֶער הָאבֶּען אַ קוּק גֶעטהוּן אַז דָאס אִיז אַ שְׁלֶעכְטֶע מַעֲשֶׂה, הָאט
וַוארוּס גֶעמוּזְט אַרוֹיס מִיט צְוַואנְצִיג טוֹיזֶענְד מַאן. אַ הוּיז דֶעם הָאט אוֹיךְ
אַרֶעטַאס, דֶער קֶענִיג פוּן נְבָט, זִיךְ בֶּענוּצְט מִיט דֶער גֶעלֶעגֶענְהַייט, עֶר
זָאל זִיךְ קָאנֶען נוֹקֵם זַיין אִין דִי יוּדֶען, אוּן מִיט זֵיי אוֹיסְטֶערפִיהְרֶען דֶעם
אַלְטֶען חֶשְׁבּוֹן, אוּן הָאט גֶעהָאלְפֶען דִי רָאמֶער. אַ טְהֵייל פוּן זַיין חַיִל הָאט
וַוארוּס גֶעשִׁיקְט קֵיין גַאלִילֶעאַ, דִי הוֹיפְּטשְׁטָאדְט סֶעפְּפַארִים הָאט עֶר פַאר־
בְּרֶענְט, אוּן יְהוּדָה דֶער גַאלִילֶעער אִיז קוֹים מִיט'ן לֶעבֶּען אַנְטְלָאפֶען. דָאס
אֵיינֶענֶע הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעטהוּן מִיט דֶער שְׁטָאדְט עֶמוּס, וואוּ אַ טְהְרַאנְגֶעס
אִיז גֶעשְׁטַאנֶען. דֶערוַוייל אִיז שׁוֹין דָאס פָאלְק אִין יְרוּשָׁלַיִם אוֹיךְ גֶעוָוארֶען
שְׁוַואכֶער, אוּן סַאבִּינוּס הָאט שׁוֹין גֶעקָאנְט אוֹיפְהֵייבֶּען אַ קָאפּ; נָאר וַוארוּס
הָאט שׁוֹין נִיט גֶעהַאט קֵיין צוּטְרוֹיעֶן צוּ דִי יוּדֶען אוּן הָאט גֶעהֵייסֶען צְוֵויי
טוֹיזֶענְד פוּן זֵיי אוֹיפְהֶענְגֶען.

אִין דֶער צַייט, וָואס אִין יְהוּדָה זֶענֶען פָארְגֶעקוּמֶען אַזֶעלְכֶע הֲרִיגוֹת,
זֶענֶען הוֹרְדוּס'ס יוֹרְשִׁים גֶעזֶעסֶען אִין רוֹם, אוּן הָאבֶּען אֵיינֶער בַּיי'ם אַנְדֶערְן
גֶעוָואלְט אַרוֹיסרַייסֶען דִי מְלוּכָה. אוֹיגוּסְטוּס הָאט גוּט אַרוֹיסגֶעזֶעהן, אַז קֵיינֶער
פוּן זֵיי טוֹיג נִיט צוּ פִיהְרֶען דָאס לַאנְד, אוּן הָאט זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט עֶנְטְ־
שְׁלִיעסֶען וֶועמֶען צוּ גֶעבֶּען דִי בְּכוֹרָה, אוּן דֶערְצוּ זֶענֶען נָאךְ גֶעקוּמֶען פִינְפְ־
צִיג שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי בַּתִּים פוּן יְרוּשָׁלַיִם, וָואס הָאבֶּען זִיךְ בֶּעקְלָאגְט אוֹיפ'ן
אַכְזָרִיוּת פוּן הוֹרְדוּס'ס גַאנְצֶער מִשְׁפָּחָה, אוּן גֶעבֶּעטֶען, עֶר זָאל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

צוגעפּבינדען מיט סיריען, אונ זאל זיי אין גאנצען בעפרייען פון א בעזונדער מלך. האטשע אכט טויזענד ראמישע יודען האבען אויך געבעטען פאר די שליחים פון ירושלים, פון דעסטוועגען האט אויגוסטוס געהייסען מען זאל מקיים זיין הורדוס'ס צואה, אונ ארכעלויס זאל בלייבען דער פיהרער פונ'ם לאנד, נאר ער זאל ניט הייסען „קעניג".

ארכעלויס האט דאס אויך געמוזט אנגעהמען פאר ליעב, אונ אזוי האט ער געפיהרט די יודישע מלוכה ניין יאהר. די פרומע זענען באלד אויף איהם אין כעס געווארען, ווייל ער האט חתונה געהאט מיט גלאפירא, דער פרוי פון זיין געטוידטען ברודער אלכסנדר, אונ א חוץ דעם האט ער דעם פאלק מעהר ניט נאכגעגעבען נאר דערמיט, וואס ער האט אראבגענומען אראפּ פון דעם ניט בעליעבטען כהן יועזר, אויף זיין ארט בעשטימט זיין ברודער אליעזר, טאקע באלד איהם איבערגעביטען אויף איין אנדערן יהושע, אונ דערנאך צוריקגענומען דעם אלטען כהן יועזר. אין א קורצע צייט איז די כהונה איבערגעגאנגען אין עטליכע האנד. נאר דאס איז נאך נאר איין קליינינקייט געוועהן געגען דעם שלעכטיגקייט וואס ארכעלויס האט איבער־הויפּט ארויסגעוויזען. עס איז שווער געוועהן פון איהם אויסצוהאלטען. דאס פאלק האט זיך געמוזט קלאגען פאר אויגוסטוס'ן, אונ פון רום איז אנגעקומען א בעפעהל: מען זאל ארכעלויס'ן פערטרייבען, אונ די לאנדער יהודה אונ שמרון שטעלען אונטער דער מאכט פון ראמישע מנהיגים. די שטאדט וואס סלמה האט געירשה'ט האט זי פאר איהר טויט אוועקגעשענקט די קייזערן ליוויא, אונ דערפאר האבען זיי אלע שוין געהערט צו אויגוסטוס. נאר די לאנדער וואס זענען איבערגעגאנגען צו אנטיפאס אונ פיליפּ זענען געבליעבען אין זייער מעמד ווי פריהער.

אזוי איז דאס יודישע לאנד צוגעבונדען געווארען צו סיריען, אונ איז ווי א טהייל פון דער מדינה, געבליעבען אונטער דער השגחה פון א ראמישען הויפּטמאן, וואס האט געהייסען פּראקוראטאר, אונ איז געזעסען אין צעזארעא (קסריא). דער פּראקוראטאר האט געהאט צו זאגען אונ צו שאפען איבער אלדינג, ער האט געהאט דאס רעכט צו פארמשפּט'ן אפילו צום טויט, אונ די יודישע סנהדרין האבען געהאט נאר א קליינע דעה. ווען דער פּראקוראטאר האט געוואלט האט ער געקאנט מאכען פאר כהן גדול. אונ די הייליגע קליידער וואס דער כהן האט בעדארפט אנטהון צום גאטטעס־דיענסט, פלעגט ער האלטען פערשלאסען ביי זיך, אונ זיי נאר ארויסגעבען

צו שָׁלֹש רְגָלִים און יום כִּפּור. דֶער עֶרְשְׁטֶער פְּרָאקוּרַאטָאר אִיז גֶעוֶועהן קָאפַּאנְיוּס, און מִיט אִיהם אִינְאֵיינֶעם אִיז אויךְ אַרָאבְּגֶעקוּמֶען דֶער מוֹשֵׁל פון סִירְיֶען קְוִוירִינְיוּס, און הָאט גֶעהֵייסֶען צֶאהלֶען דִי יוּדֶען, כְּדֵי מֶען זָאל קָאנֶען בַּיי זֵיי פּוּנְקְטְלִיךְ נֶעהמֶען מַס. דָאס צֶאהלֶען הָאט אָנְגֶעמַאכְט צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אַ שְׁטַארְקֶען רַעַשׁ. וַוייל זֵיי הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט, אַז דָאס מֵיינְט מֶען נָאר מֶען זָאל זֵיי אַוֶועקְפִיהרֶען אִין גָלוּת, אָדֶער פֶערְקוֹיפֶען פַאר קְנֶעכְט. דֶעמֶעלְט הָאבֶּען דִי לוֹמְדִים, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אִין שַׁמַּאי׳ס דֶרֶךְ, אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען דֶעם קָאפּ, און אִינְאֵיינֶעם מִיט דִי תַּלְמִידִים פון יְהוּדָה דֶעם גָלִילֶעער גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל זִיךְ אַרוֹיסצוּשְׁטֶעלֶען גֶעגֶען דִי רָאמֶער. קְוִוירִינְיוּס הָאט אֲפִילוּ זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען דֶעם עוֹלָם אַ בִּיסֶעל צוּ חַנְפֶענֶ׳ן, און הָאט אִיבֶּערגֶעבִּיטֶען דֶעם נִיט־גֶעלִיעבְּטֶען כֹּהֵן גָדוֹל יוֹעֶזֶר, און אוֹיף זַיין אָרְט גֶעשְׁטֶעלְט עָנָן; נָאר דִי שִׂנְאָה אִיז צוּ גְרוֹיס גֶעוֶועהן מֶען זָאל זִי קָאנֶען פַארְטְרַייבֶּען מִיט אַזַא קְלֵיינִיגְקֵייט, און דָאס פָאלְק הָאט גֶעקוּקְט אִין מוֹיל אַריין צָדוֹק׳ן, אֵיינֶעם פון דִי בֵּית שַׁמַּאי, וָואס הָאט גֶעהַאלְטֶען אִין זַיין שְׁרַייעֶן מֶען זָאל זִיךְ נִיט לָאזֶען בֵּייגֶען. דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פון דִי בֵּית הִלֵּל, שִׁמְעוֹן דֶער עֶרְשְׁטֶער, הָאט נִיט גֶעהַאט אַזוֹי פִיעל כֹּחַ עֶר זָאל קָאנֶען אִיבֶּערשְׁרַייעֶן דִי בַּעֲלֵי טוֹבוֹת, וָואס הָאבֶּען זִיךְ צוּ שְׁפֶּעט גֶעכַאפְּט רַאטֶעוֶועֶן אַ בִּנְיָן וָואס הַאלְט בַּיי׳ם פַאלֶען און זַיין שְׁוַואךְ קוֹל פון שָׁלוֹם אִיז אוּנְמֶעגְלִיךְ גֶעוֶועהן אַרוֹיסצוּהֶערֶען צְווִישֶׁען דֶעם גֶעטוּמֶעל און מְרִידָה.

אַז אוֹיגוּסְטוּס אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען, און דִי רָאמִישֶׁע מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערגֶעגַאנְגֶען צוּ טִיבֶּערְיוּס׳ן, אִיז אֲפִילוּ צוּם אָנְהֵייבּ דִי יוּדֶען אַ בִּיסֶעל בֶּעסֶער גֶעוָוארֶען, מֶען הָאט דֶעם מַס פֶערְקְלֵיינֶערְט און אַרָאבְּגֶעשִׁיקְט אַיין אַנְדֶער פְּרָאקוּרַאטָאר, וַאלֶערְיוּס גְרַאטוּס, וָואס הָאט גֶעפִיהְרְט דָאס לַאנְד עֶלְף יָאהר. נָאר גִיךְ אִיז גֶעוָוארֶען נָאךְ אֶרְגֶער פון פְרִיהר, וַוייל דִי רָאמֶער הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען קוּקֶען קְרוּם דַארוֹיף, וָואס דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה שְׁלֶעפְּט צוּ זִיךְ צוּ פִיעל גֵרִים, וָואס בְּרֶענְגֶען זֶעהר גְרוֹיסֶע מַתָּנוֹת דֶעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. דֶערְצוּ הָאט זִיךְ נָאךְ גֶעמַאכְט וָואס פִיעֶר יוּדֶען הָאבֶּען אָפְּגֶענַארְט גוּלְוִויַא, דִי פְרוֹי פוּנ׳ם סֶענַאטָאר סַאטוּרְנִיוּס, וָואס אִיז אִיבֶּערגֶעגַאנְגֶען צוּם יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען, און דִי שְׁווִינְדְלֶערְס הָאבֶּען זִיךְ צוּגֶענוּמֶען אִיהרֶע אַ רַייכֶע נְדָבָה אוֹיפ׳ן מִשְׁכָּן. אַז טִיבֶּערְיוּס אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, אִיז עֶר אִין כַּעַס גֶעוָוארֶען אוֹיף אַלֶע יוּדֶען, און זַיין מִינִיסְטֶער סֶעזְשַׁאן הָאט אִיהם נָאךְ אָנְגֶערֵייצְט. עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען: אַלֶע גֵרִים אַרוֹיסְטְרַייבֶּען פון רוֹם, און פִיעל

יודישֶׁע יונְגֶע לַייט אַװעקשִׁיקֶען אויף דֶער אִינְזֶעל סַארְדִינְיֶען זֵיי זָאלֶען מִלְחָמָה הַאלְטֶען מִיט רֵייבֶּער , אונ דָארְט מִן הַסְתָּם קֵיין הָאנִיג נִיט לֶעקֶען . אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאט דֶער נַייעֶר פְּרָאקוּרַאטָאר, גְרַאטוּס אויך גֶעפְּרֶעסְט דִי יוּדֶען, אונ הָאט אִין זַיין צַייט אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען נִיט װֶענִיגֶער פוּן פִינְף כֹּהֲנִים גְדוֹלִים אונ נָאר אֵיין יוֹסֵף חַיפַּס (כַּפָּא), װָאס אִיז גֶעװֶעהן אֵיינֶער פוּן דִי פַארבְּרָענְטֶע פְּרוּשִׁים , הָאט גֶעקָאנְט זִיךְ הַאלְטֶען כִּמְעַט זִיעבֶּעצֶעהן יָאהר.

דִי לֶאנְדֶער , װָאס זֶענֶען גֶעבְּלִיעבֶּען אִין דִי הֶאנְד פוּן אַנְטִיפַּס אונ פְּהִילִיפּ , הָאבֶּען זִיךְ גֶעפִיהרְט זֶעלְבְּסְטשְׁטֶאנְדִיג . פְּרִיהר הָאט אַנְטִיפַּס גֶעמַאכְט סֶעפְּפַארִיס (צִפּוֹרִי) פַאר זַיין הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט, נָאר אַז טִיבֶּערְיוּס אִיז גֶעוָוארֶען קַאיזֶער פוּן רוֹם , הָאט עֶר אִיהם צוּ לִיעב אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אַ נַייעֶ שְׁטָאדְט מִיט דֶעם נָאהמֶען טִיבֶּערְיַאס (טְבֶרְיָה), נָאר עֶס אִיז אִיהם שְׁוֶוער אָנְגֶעקוּמֶען בִּיז עֶר הָאט בֶּעקוּמֶען אַהִין אַיינְוָואהנֶער , וַוייל דִי פְרוּמֶע יוּדֶען הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט זִיךְ צוּ בֶּעזֶעצֶען אויף אַ נַיי אָרְט , טָאמֶער גֶעפִינֶען זִיךְ דָארְט בֵּיינֶער פוּן מֵתִים װָאס זֶענֶען גֶעפַאלֶען אִין אַ מִלְחָמָה אונ זֵיי קָאנֶען דוּרְךְ דֶעם טָמֵא װֶערֶען . פְּהִילִיפּ הָאט אויך אויסגֶעבּוֹיעֶט צְוֵוייא נַייעֶ שְׁטֶאדְט אִין דֶער שֶׁאנְסְטֶער גֶעגֶענְד : אֵיינֶע הָאט עֶר אַ נָאהמֶען גֶעגֶעבֶּען צֶעזַארֶעאַ פְּהִילִיפִּי (קֵיסַרְיָא), אונ דִי אַנְדֶערֶע הָאט עֶר גֶערוּפֶען יוּלְיוּס, צוּם זֵכֶר פוּן אויגוּסְטוּס'ס טָאכְטֶער.

דִי װֶעלְט זָאגְט אַ װָארְטֶעל, אַז מֶען טָאר קֵיין מָאהל נִיט בֶּעטֶען אויף אַ נַייעֶם מֶלֶךְ. מִיט אוּנְגֶעדוּלְד הָאבֶּען דִי יוּדֶען עֶרְוַוארְטֶעט עֶס זָאל זִיךְ אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִיבֶּערְבַּייטֶען דֶער פְּרָאקוּרַאטָאר , אונ הָאבֶּען גֶעהָאפְט , אַז עֶס זָאל קוּמֶען אַ בֶּעסֶערֶער אויף גְרַאטוּס'ס אָרְט; צוּם סוֹף אִיז דֶער נַייעֶר פְּרָאקוּרַאטָאר פָּאנְטִיוּס פִּילַאטוּס גֶעוֶועהן אַ סַךְ עֶרְגֶער. עֶר הָאט נִיט נָאר גֶעוָואלְט בֶּעפֶעסְטִיגֶען בַּיי דִי יוּדֶען דִי רָאמִישֶׁע מַאכְט , װָאס אִיז אָהן דֶעם אויך גֶעוֶועהן גֶענוּג גְרוֹיס , נָאר עֶר הַאט אויך גֶעזוּכְט צוּ עֶרְנִידְרִיגֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה אונ אָנְטְהוּן דִי יוּדֶען אַזוֹינֶע צָרוֹת, װָאס זֶענֶען פַאר זֵיי גֶעוֶועהן שְׁרֶעקְלִיכֶער פוּן אַלֶע אוּנְטֶערְדְרִיקוּנְגֶען אונ גֶעלְד־רַייסֶען. פִּילַאטוּס הָאט גוּט גֶעװוּאוּסְט אַז דִי יוּדֶען קָאנֶען קֵיין בִּילְדֶער נִיט לַיידֶען , אונ אַז זֵייעֶר גֶעזֶעטְץ, װָאס הָאט זֵיי גֶעוָואלְט אָבְּהִיטֶען פוּן עֲבוֹדָה זָרָה, הָאט זֵיי שְׁטְרֶענְג פֶערְבָּאטֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ נִיט מַאכֶען קֵיין שׁוּם גֶעשְׁטַאלְט , עֶס אִיז אִיהם אויך גֶעוֶועהן בֶּעקַאנְט, אַז וִוי הוֹרְדוּס אונ זַיינֶע קִינְדֶער הָאבֶּען דֶרֶךְ אֶרֶץ גֶעהַאט פַאר רוֹם אונ הָאבֶּען גֶעוָואלְט חַנְפֶנֶ'ן דִי רָאמִישֶׁע מְלָכִים, פוּן דֶעסְט־

זָוענֶען הָאבֶּען זֵיי מוֹרָא גֶעהַאט אויסצוּקְרִיצֶען אויף דִי מַטְבֵּעוֹת דָאס פָּנִים פוּן אויגוּסְטוּס אָדֶער טִיבֶּערִיוּס. דָאס אִיז אִיהם אָבֶּער גָאר נִיט אָנְגֶעגַאנְגֶען אוּנ עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען אוּמֶעדוּם שְׁטֶעלֶען בִּילְדֶער פוּן טִיבֶּערִיוּס. אוּנ דֶער עוֹלָם זָאל זִיךְ צוּ זֵיי בּוּקֶען. אַזַא זַאךְ הָאט גֶעמוּזְט אָנְמַאכֶען אַ גְרוֹיסֶען רַעַשׁ אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים קֵיין צֶעזַארֶעאַ. וואוּ דֶער פְּרָאקוּרַאטָאר הָאט גֶעוָואהנְט: פִינְף טֶעג כְּסֵדֶר זֶענֶען דִי שְׁלִיחִים גֶעשְׁטַאנֶען פַאר זַיין פַּאלַאץ אוּנ הָאבֶּען נָאר גֶעוֵויינְט אוּנ גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל מְבַטֵּל זַיין דִי גְזֵירָה. אוֹיפְ'ן זֶעכְסְטֶען טָאג הָאט פִּילַאטוּס. זִיךְ גֶעוָואלְט פְּרִיוֶוען מִיט בֶּאזֶען, נָאר דִי שְׁלִיחִים הָאבֶּען זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אֵיינְס אוּנ עֶר הָאט גֶעמוּזְט צוּ לִיעב טְהוּן. דָאס אַנְדֶערֶע מָאל הָאט עֶר שׁוֹין אָבֶּער מֶעהר אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען זַיין אַכְזָרִיוּת: עֶר הָאט פַארְנוּמֶען דָאס גַאנְצֶע גֶעלְד פוּנ'ם בֵּית הַמִקְדָשׁ אוּנ הָאט גֶעזָאגְט אַז עֶר וֶועט דֶערפַאר אַרֵיינְצִיהֶען וַואסֶער פוּן אַ קְוַואל אִין שְׁטָאדְט אַרֵיין. דָאס פָאלְק אִיז דֶערפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אוּנ אַזוֹי וִוי פִּילַאטוּס אִיז דֶעמֶעלְט גְרָאד גֶעוֶועהן אִין יְרוּשָׁלַיִם, אִיז מֶען אוֹיף אִיהם אָנְגֶעפַאלֶען; נָאר עֶר הָאט קֵיין לַאנְגֶע שִׂיחוֹת נִיט גֶעמַאכְט, עֶר הָאט זַיין חַיִל פַארְקְלֵיידְט פַאר יוּדֶען, כְּדֵי מֶען זָאל זֵיי נִיט דֶערְקֶענֶען, אוּנ עֶס זֶענֶען אִין דֶעם טָאג גֶענוּג הֲרוּגִים גֶעפַאלֶען.

צֶעהן יָאהר הָאט דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד גֶעפִּיהלְט אִיבֶּער זִיךְ דִי שְׁוֶוערֶע הַאנְד פוּן פָּאנְטִיוּס פִּילַאטוּס, אוּנ זַיין נָאהמֶען אִיז מִיט שְׁוַוארְצֶע אוֹתִיוֹת פֶערְשְׁרִיבֶּען אִין דֶער וֶועלְט-גֶעשִׁיכְטֶע, וַוייל עֶר הָאט פֶערְמִשְׁפָּט צוּם טוֹיט דֶעם גְרִינְדֶער פוּנ'ם קְרִיסְטֶענְטְהוּם, – פוּן דֶער אֱמוּנָה, וָואס אוֹיף אִיהר אִיז גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל בִּיז אוֹיף הַיינְטִיגֶען טָאג צוּ פֶערְבְּרֵייטֶען לִיכְטִיגְקֵייט צְווִישֶׁען דִי גָאצֶענְדִיענֶער. דֶערְפַאר אִיז נָאךְ אִיהם גֶעוָוארֶען בֶּעסֶער, וַוייל דֶער נַייעֶר פְּרָאקוּרַאטָאר וִויטֶעלְיוּס הָאט גָאר אִין גַאנְצֶען נָאכְגֶעלָאזְט דָאס שְׁטְרִיקֶעל: עֶר הָאט בֶּעפְרַייעט דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם זֵיי זָאלֶען נִיט צָאהלֶען קֵיין מַס פוּן פֵּירוֹת, אוּנ דִי קְלֵיידֶער פוּן דִי כֹּהֲנִים הָאט עֶר אוֹיפְגֶעהֶערְט הַאלְטֶען פֶערְשְׁלָאסֶען. דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל יוֹסֵף חַיָפַס (כַּיָפָא), וָואס דָאס פָאלְק הָאט פוּן אִיהם נִיט גֶעהַאלְטֶען, הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען, הָאטְשֶׁי עֶר הָאט גֶעהַאט זַיין שֵׂכֶל בַּיי זִיךְ, אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען אַ צְוֶעלְפֶען. וָואס אִיז שְׁטַארְק אִיבֶּערְגֶעבֶּען גֶעוֶועהן דֶער רָאמִישֶׁער מְלוּכָה.

וִויטֶעלְיוּס אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גוּט גֶעגֶען דִי יוּדֶען, וַוייל מֶען הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען אַ ווִינְק פוּן רוֹם. אוּנ דָארְט הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאט אַ בֶּעשִׁיצֶערִין דֶעם

קאיזערס אַ שוואָגערין אַנטאָניאַ, די טאָכטער פון מאַרק אַנטאָניוס: זי איז געוועהן זעהר בעפריינדעט מיט אַ יודישער פּרינצעסין, בערניקה, די טאָכטער פון סלומה, וואָס האָט געוואוינט אין רוֹם, און אַחוץ דעם איז זי זעהר צופרידען געוועהן פון'ם יודישען נשיא אין אַלעכּסאַנדריען, אַלעכּסאַנדער ליזימאַכוס, וואָס האָט אַכטונג געגעבען און שטאַרק אָבגעהיט איהר פערמעגען, וואָס איז איהר געבליבען אַ ירושה אין מצרים, און דעריבער האָט זי שטענדיג טיבעריוס'ן צוגערעדט ער זאָל יודען טהון אַלע טובות, און זאָל אָנדערן זיין מיינונג איבער זיי צום גוטען. טיבעריוס האָט זיך אַזוי איבערגעביטען אַז ער האָט געהייסען וויטעליוס'ן ער זאָל מיט רוימיש חיל געהן צו הילף אַנטיפּאַס'ן, וואָס האָט אָנגעהויבען אַ מלחמה מיט'ן מלך פון נבט. און איז דווקא ניט גערעכט געוועהן. געגומען האָט זיך עס דערפון וואָס אַנטיפּאַסן איז נמאס געוואָרען צו לעבען מיט זיין ערשטער פרוי, אַרעטאַס'ס טאָכטער, און עס האָט זיך איהם פערגלוסט חתונה צו האָבען מיט זיין איינגענעם ברודערס פרוי, העראָדיאַס, וואָס האָט מיט איהר שאנקייט פערשטאַנען איהם אַריינצוהאַפּען אין איהרע לאַפּקעלעך. איהר מאַן הורדוס, וואָס דער אַלטער קאָניג הורדוס האָט איהם מעביר נחלה געוועהן, האָט זיך געלעבט שטיל און פּראָסט אין צעזאַרעאַ. נאָר דער טשאַקענדיגער העראָדיאַס איז ניט געפאַלען אַזאַ איינפאַך לעבען, און עס האָט זי אַלץ געצויגען צו ווערען אַ הערשערין. אַז אַנטיפּאַס איז אַמאָל דורכגעפאָהרען דורך צעזאַרעאַ, האָט ער זיך באַלד פערליעבט אין זיין שוואָגערין הערא־דיאַס, און עס האָט ביי איהר גאָר ניט אויסגעמאַכט ביים מאַנ'ס לעבען, שטעלען אַ חופּה מיט'ן שוואָגער. מען קאָן פאַרשטעהן ווי אַזוי דאָס האָט פערדראָסען זיין ערשטע פרוי. וואָס איז באַלד אַוועק צו איהר פאָטער און האָט ביי איהם געפּועלט ער זאָל זיך פאַר איהר אָננעהמען. דער מלך פון נבט איז מיט גרוֹיס חיל אָנגעפאַלען אויף אַנטיפּאַס'ן און וואָלט פון איהם געוועהן געמאַכט אַ תל, ווען עס קומט ניט אָן פון רוֹם אַ בעפעהל מען זאָל איהם העלפען. ליוויוס האָט געמוזט זיך אַרויסריקען מיט צוויי גרויסע מחנות, און ער איז געוועהן אַזוי פריינדליך געגען די יודען, אַז ער האָט מורא געהאַט טאָמער וועלען זיי ניט וועלען ליידען וואָס די רוימער טראָגען פאָהנען מיט בילדער, און דעריבער האָט ער געהייסען דעם חיל זיי זאָלען ניט דורכגעהן דורך ארץ ישראל און בעסער אָנלעגען אַ שטיקעל וועג אַרום דעם ירדן.

דְרִיטֶעס קַאפִּיטֶעל.

אַגְרִיפַּא דֶער עֶרְשְׁטֶער.

(44 — 37 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט. 26–33 פַאר'ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

אַז מֶען הָאט טִיבֶּערִיוּס'ן דֶערוָוארְגֶען אוּנ דִי רֶאמִישֶׁע מְלוּכָה אִיז אִיבֶּער־גֶעגַאנְגֶען צוּ קַאיוּס קַאלִיגוּלַא גֶערמַאנִיקוּס, אִיז אִין דֶער לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אוֹיךְ גֶעוָוארֶען אַ פֶערְאֶנְדֶערוּנְג. אוּנ דֶעמֶעלְט אִיז בֶּעזָאנְדֶערְס אוֹיפְגֶערֶעכְט גֶעוָוארֶען אֵיינֶער פוּן דִי יִדִישֶׁע פְּרִינְצֶען אַגְרִיפַּא (אַגְרִיפּוּס). וָואס אִיז גֶעוֶועהן דֶעם נַייֶען קַאיזֶערְס אַ גוּטֶער פְרַיינְד. אַגְרִיפַּא אִיז גֶעוֶועהן אַ זוּהְן פוּן אַרִיסְתּוֹבוּל, וָואס דֶער פָאטֶער הוֹרְדוּס הָאט אִיהם גֶעטֵייטְט, אוּנ אַ אֶענִיקֶעל פוּן דֶער אוּנגְלִיקְלִיכֶער קֶאנִיגִין מִרְיָם: אִין זַיינֶע אָדֶער'ן הָאט גֶעפְלִיסְט צוּנוֹיפְגֶעמִישְׁט בְּלוּט פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים אוּנ דִי אֲדוֹמִים, אוּנ עֶר הָאט גֶעהַאט אַלֶע מַעֲלוֹת אוּנ חֶסְרוֹנוֹת, וָואס קֶאנֶען זִיךְ נָאר אָנְקְלֶעבֶּען אִין אַ פְּרִינְץ, וָואס אִיז שְׁטֶעְנְדִיג נָע וְנָד אוּנ מוּז אַרוֹיסקוּקֶען אוֹיף פְרֶעמְדֶע טוֹבוֹת. אִין רוֹם אִיז עֶר אוֹיפְגֶעוַואקְסֶען גֶעוָוארֶען אוּנ אִיז גֶעוָואהְנְט גֶעוֶועהן גוּט צוּ לֶעבֶּען; אַוַודַאי הָאט אִיהם נִיט גֶעקָאנְט קְלֶעקֶען דָאס פַארְמֶעגֶען וָואס אִיז אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען פוּן דִי עֶלְטֶערְן, אוּנ עֶר אִיז שְׁטַארְק אַרַיין אִין חוֹבוֹת. כָּל זְמַן זַיין חַבֶר דְרוּזוּס, טִיבֶּעריוּס'ס זוּהְן, הָאט גֶעלֶעבְּט, הָאט עֶר נָאךְ נִיט גֶעוואוּסְט פוּן קֵיין נוֹיט, נָאר אַז דְרִיזוּס אִיז פְּלִיצוּם גֶעשְׁטָארְבֶּען, אִיז אִיהם אַזוֹי שְׁלֶעכְט גֶעווָארֶען, אַז עֶר הָאט גֶעמוּזְט זִיךְ בֶּעזֶעצֶען עֶרְגִיץ אִין אַ קְלֵיין אָרְט אִין אֶדוֹם. אוּנ הָאט דָארְט גֶעלֶעבְּט אִין אַזַא דַחֲקוּת אַז עֶר הָאט שׁוֹין פָּשׁוּט זִיךְ גֶעוָואלְט דָאס לֶעבֶּען נֶעהמֶען. זַיין פְּרוֹי קִיפְּרַאס הָאט אֲפִילוּ גֶעפוֹעֶלְט בַּיי אַנְטִיפַּס'ן עֶר זָאל אִיהם גֶעבֶּען דִי שְׁטֶעלֶע פוּן אַ מַארְק־אוֹיפְזֶעהֶער. נָאר עֶר הָאט זִיךְ בַּאלְד צוּקְרִיגְט מִיט אַנְטִיפַּס'ן אוּנ אִיז אַוֶועק צוּם סִירִישֶׁען מוֹשֵׁל פְּלַאקוּס. דָארְט הָאט עֶר זִיךְ אוֹיךְ נִיט גֶעקָאנְט

לאנג האלטען, ווייל זיין אייגענער ברודער אריסטובול האט אויף איהם אנגערעדט; ער האט ווייטער געמוזט קומען קיין רום און זיינע בעלי חובות וואלטען איהם געווים געוועהן איינגעשלונגען, ווען איהם וואלט ניט געהאלפען דער נשיא פון מצרים אלכסנדר לוזימאכוס. דער נשיא איז געוועזען א גרויסער נדבן, ער האט מנדר געוועהן אויפ'ן בית המקדש פערגילדעטע טהירען און איז געוועהן אזוי געליעבט ביי דער קייזערליכער משפחה אין רום, אז מען האט איהם ערלויבט זיך צו רופען מיט דעם נאהמען פון דעם ראמישען מלך „יוליוס אלכסנדר". און אזוי ווי ער האט פערשטאנען אז אין קייזערליכען הויף וועט מען הנאה האבען דערפון וואס ער לאזט ניט פאלען דעם יודישען פרינץ, האט ער אגריפא'ן געשטיצט און איז איהם געשטאנען אין אללע נויטען. צום אנהייב האט איהם טיבעריוס אויפגענומען זעהר פריינדליך ווייל ער האט געדענקט וואס פאר א חשוב אגריפא איז געוועהן ביי זיין געשטארבענעם זוהן דרוזוס; נאר אז ער איז שפעטער געוואהר געווארען אז ער קאסט שוין די מלוכה גאר א היבשע מטבע, האט ער אויף איהם אנגעהויבען קוקען קרום. דא האט זיך אבער אריינגעמישט דעם קייזערס שוואגערין אנטאניא. וואס ביי איהר אין הארץ איז נאך פריש געוועהן דער זכר פון איהר טרייער פריינדין בערניקה, אגריפא'ס מוטער; זי האט אזוי געמאכט אז דער יודישער פרינץ איז נאך אמאל בעליעבט געווארען אין הויף און איז געווארען א חבר פון טיבעריוס'ס יורש קאיוס קאליגולא. באלד האט מען איהם אבער געמסר'ט, אז ער האט גערעדט שלעכטס איבער קאיזער און געזאגט, אז עס וואלט שוין צייט געוועהן איין אנדערער זאל איבערנעהמען דיא מלוכה; מען האט גאר ניט געטראכט און איהם אריינגעווארפען אין תפיסה; דארט איז ער געזעסען זעקס חדשים ביז מען האט ניט געמאכט איין עק מיט טיבעריוס'ן. דער נייער קייזער האט זיך באלד דערמאנט אין זיין איבערגעבענעם פריינד, ער האט איהם בעפרייעט און פאר דיא אייזערנע קייטען געשענקט א שווערע גאלדענע קייט, און א חוץ דעם האט ער איהם בעשטימט פאר קאניג איבער דעם לאנד וואס רום האט בעקומען פון פיליפ'ן. דער קאיזער קאליגולא האט אבער אזוי ליעב געהאט אגריפא'ן אז א גאנץ יאהר כסדר האט ער איהם ניט געלאזט אוועקפאהרען, און דער נאך האט אים נאך אגריפא געמוזט געבען דאס ווארט אז ער וועט גיך צוריקקומען.

אז אגריפא איז פליצום אראבגעקומען רייך און שטארק, נאך אזעלכע ביטערע צרות, וואס ער האט פריהר איבערגעטראגען, האט זיך באלד אנגע־צונדען א פייער פון קנאה אין הארץ פון דער זשעדנער הערודיאס, וואס די גאנצע וועלט איז איהר קארג געוועהן, און זי האט אנגעהויבען צורעדען איהר מאן אנטיפס. ער זאל זיך דורכפאהרען קיין רום און אויסבעטען ביים נייעם מלך עפים נאך א לאנד. איין בקשה פון אגריפא׳ן איז אבער גענוג געוועהן אז אנטיפס זאל ניט נאר ניט פועל׳ן, נאר ער זאל נאך פערליערען דאס וואס ער האט שוין געהאט. עס איז טאקי אזוי געשעהן: אנטיפס איז פערטריבען געווארען קיין ליאן אין פראנקרייך און אגריפא האט אהם לעבעדיגערהייט גע־ירשט.

אז גאליגולא און פערעא זענען אויך צוגעקומען צום לאנד, וואס קאליגולא האט איבערגעגעבען אגריפא׳ן, איז זיין מלוכה געווארען גאר ניט קיין קליינע, און דאס האט באלד אויפגעוועקט צווישען די פעלקער פון ארום, און בעזאנדערס צווישען די גריכען פון אלעקסאנדריען, די אלטע שנאה צו די יודען. די שונאים האבען אבער מיט כח גאר ניט געקאנט מאכען, האבען זיי אנגעהויבען ארבייטען מיט׳ן מויל און מיט דער פען. זיי האבען אפילו קיין נייעס ניט געדארפט אויפ־טהון: נאך מיט א סך דורות פריהר זענען ארויסגעשפרונגען גענוג שרייבערס וואס האבען אויסגעטראכט ניט ווייניג בלבולים אויפ׳ן יודישען פאלק: אין דער צייט פון אנטיוכוס עפיפאנעס האט זיך געפונען א געוויסער פאזי־דאניוס, וואס האט געשיט מיט שקרים; ניט בעסער פון איהם זענען אויך געוועהן אפאלאניוס מעלא, וואס האט זיך אנגענאשט מיט האס געגען יודען פון ציצערא, און הערעמאן, וואס האט געלעבט אין צעזאר׳ס צייט. אט די חברה־לייט האבען געדרונגען, אז ניט די יודען זענען אנטלאפען פון מצרים, נאר מען האט זיי פון דארט ארויסגעיאגט, ווייל זיי זענען געוועהן קראנק און אומריין, און די מצרים האבען מורא געהאט זיי זאלען זיך פון זיי ניט אננעהמען די צעהן מכות. עס האבען זיך אפילו עטליכע גריכישע געלעהרטע אנגענומען פאר די יודען, און בעזאנדערס האט זיך אויסגעצייכענט אין דעם ענין דער בעריהמטער שרייבער סטראבא, וואס האט דערמעלט געארבייט אין געאגראפיע און געשיכטע, נאר דעם אמת איז שווער געוועהן זיך דורך צו שלאגען א וועג צווישען קנאה און שנאה, אלע אויערען זענען פערשטאפט געוועהן ווען מען האט גערעדט עפעס גוטס אויף יודען, און ווער עס האט נאר געקאנט אויסטראכטען רכילות און לי־

גָען-דֶער הָאט גֶעשְׁפִּיעלְט דִי גְרֶעסְטֶע רָאלֶע. דַארִיבֶּער הָאט מֶען דֶערְמֶעלְט אַזוֹי אוֹיפְגֶעהַאפְּט אַ סֵפֶר, וָואס אַ גֶעוִויסֶער אַפִּיָאן הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען, וַוייל דָארְט זֶענֶען שׁוֹין גֶעוֶועהן אַזוֹינֶע זַאכֶען וָואס זֶענֶען נִיט גֶעשְׁטוֹיגֶען אוּנ נִיט גֶעפְלוֹיגֶען, אוּנ עֶס אִיז נִיטָא קֵיין שׁוּם שְׁלֶעכְטִקֵייט אוּנ מָאוּסְקֵייט, וָואס עֶר זָאל נִיט אַרוֹיפְלֶעגֶען אוֹיף יוּדֶען.

דָאס יוּדִישֶׁע מַזָל אִיז שׁוֹין אָבֶּער אַזוֹי — אַז פוּן קְלָלוֹת בִּיז קְלֶאפּ אִיז נָאר אַ קְלֵיינֶער אִיבֶּערְגַאנְג: מֶען דַארְף נָאר אָנְהֵייבֶּען שְׁטֶעכֶען מִיט וֶוערְטֶער אוּנ עֶהדֶער מֶען קוּקְט זִיךְ אוּם קָאן מֶען שׁוֹין שְׁטֶעכֶען מִיט שְׁפִּיזֶען. אַזוֹי אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן אִין אַלֶעכְּסַנְדְרִיֶען: דִי הַתְחָלָה הָאט מֶען גֶעמַאכְט מִיט לֵצָנוּת אִיבֶּער דֶעם יוּדִישֶׁען אוּמְרֵיינְקֵייט אוּנ טַאקֶע בַּאלְד הָאט מֶען זִיךְ מְיַשֵׁב גֶעוֶועהן אַז מֶען מֶעג זֵיי טַאקִי דֶערְקוּטְשֶׁען מֶעהר וִוי מִיט וֶוערְטֶער. צְוֵויי שׂוֹנְאִים, אִיזִידָארוּס אוּנ לַאמְפָּא, הָאבֶּען אוּנְטֶערְגֶעהִיצְט דִי אַיינְוואהנֶער פוּן אַלֶעכְּסַנְדְרִיֶען. דֶער מוֹשֵׁל פְלַאקוּס אִיז אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען אוֹיף זֵייעֶר זַייט, אוּנ פּוּנְקְט וֶוען דִי יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם זֶענֶען בַּיי זִיךְ שְׁטָאלְץ גֶעוָוארֶען וָואס זֵייעֶר נָשִׂיא'ס אַ גוּטֶער פְרַיינְד אִיז גֶעוָוארֶען קֶענִיג, הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוּנְעֶרְוַוארְטֶעטֶע פֶערְפָאלְגוּנְגֶען. אַז אַגְרִיפַּא אִיז דוּרְכְגֶעפָאהְרֶען דוּרְךְ אַלֶעכְּסַנְדְרִיֶען הָאט דָאס פָאלְק גֶענוּמֶען אַ מְשׁוּגָעְנֶעם, קַארַאבַּאס, אוּנ מֶען הָאט אִיהם אָנְגֶעטְהוּן אַ פַּאפִּיעְרְנֶע קְרוֹין אוּנ אַ מַאנְטֶעל פוּן שְׁמַאטֶעס אוּנ מֶען הָאט אִיהם גֶעלָאזְט אַרוּמְלוֹיפֶען אִין גַאס אַלֶע זָאלֶען חוֹזֶק מַאכֶען אוּנ טַייטֶען מִיט דִי פִינְגֶער אוֹיף דֶעם „נַייעֶם קֶענִיג". דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט בֶּעגְנִיגְט מִיט אַזַא שְׁפִּיעלֶעכֶען, מֶען אִיז בַּאלְד אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַלֶע שׁוּלֶען, אוּנ מֶען הָאט דָארְט אַרַיינְגֶעשְׁטֶעלְט בִּילְדֶער דִי יוּדֶען אוֹיף צוּ לְהַכְעִיס, אוּנ פְלַאקוּס הָאט אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל, אַז דִי יוּדֶען פֶערְלִיעֶרֶען דִי רֶעכְט וָואס זֵיי הָאבֶּען בִּיז אַהֶער גֶעהַאט. בַּאלְד נָאךְ דֶעם הָאט מֶען דִי יוּדֶען אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען פוּן אַלֶע פִיעֶר טְהֵייל פוּן דֶער שְׁטָאדְט, אוּנ מֶען הָאט זֵיי אָנְגֶעוִויזֶען אַ בֶּעזוּנְדֶער אָרְט, וואו זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט צוּנוֹיפְשְׁטוּפֶּען אִין עֶנְגֶענִישׁ אוּנ דֶערְשְׁטִיקֶענִישׁ. זֵייעֶרֶע פְרִיהֶרִיגֶע וואהנוּנְגֶען הָאט מֶען אָפְּגֶערַאבֶּעוֶועט, פוּן זֵייעֶר גַאנְץ פֶערְמֶעגֶען אִיז גֶעוָוארֶען אַ תֵּל, אוּנ אֲפִילוּ דִי דְרַיי גְרֶעסְטֶע גְבִירִים פוּן דָארְט אַיְיאַדְיוּס, טְרִיפִין אוּנ אַנְדְרָאן, זֶענֶען שְׁטַארְק פֶערָארֶעמְט גֶעוָוארֶען. אוֹיסֶער דֶעם הָאט מֶען קֵיין יוּדֶען נִיט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט, אוּנ אַז נוֹיט אוּנ מַאנְגֶעל הָאבֶּען אֵיינֶעם גֶעטְרִיבֶּען עֶר זָאל זִיךְ אַרוֹיסְגַנְבֶען, הָאט עֶר דֶערְפַאר מִיט'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט. אַזוֹי אִיז

אװעקגעגאנגען א חודש און פליצום האט דער מושל פלאקוס געהייסען פענ־
טען אין קייטען אכט און פירציג יודישע פארשטעהער, און זיי אפענטליך
פאר׳ן גאנצען עולם שלאגען און אנטהון ענוים קשים, װאס פיעל פון זיי
זענען טאקע דערפון געשטארבען. דאס איז געשעהן אין א יום טוב, אין
געבורטסטאג פונ׳ם קאיזער, װען אפילו פערברעכער װערען בעפרייעט פון
זייער עונש. אזוי האט זיך פלאקוס נאך איין חודש אבגערעכענט מיט די
יודען, געהרגט, געגזלט, ניט פארשוינט קיין שװאכע װייבער, אומשולדיגע
מאדלעך און קליינע קינדער, ביז פונקט אים סכות זענען זיי דערפרייעט
געװארען מיט דער בשורה, אז פלאקוס׳ן האט מען אראבגעװארפען, און זיי
האבען זיך דערקװיקט מיט דער האפנונג אויף א בעסערע צייט.

זיי זענען אבער מעהר ניט געבליבען װי ביי דער האפנונג. דער ניי־
ער פראקוראטאר קאסוס האט אפילו געשיצט די יודען, דאס פאלק זאל
זיי ניט שלאגען, נאר אומצוקעהרען זיי די צוגענומענע רעכטע האט איהם
דאס הארץ ניט געטראגען. און אויך ביי איהם איז אפיאן׳ס ספר געװעהן
א גאנצע תורה, און דער שונא ישראל האט ניט אויפגעהערט צו שיטען
שװעבעל און פעך אויף דעם יודישען פאלק און בעװיזען אז עס קומט זיי
גאר קיין בעסערס ניט. װייל מען האט זיי װי געפאנגענע געבראכט קיין
אלכסנדריען. דער קאיזער קאליגולא האט זיך אין די זאכען ניט געמישט;
ער איז געװעהן פערטראגען מיט זיינע מלחמות אין גאליען און גערמאניען.
און אז ער איז צוריקגעקומען, האט ער געװאלט מען זאל איהם האלטען
פאר א גאט. דא האבען װייטער די שונאים בעקומען א נייע געלעגענהייט
זיך אבצורעכענען מיט די יודען. װאס האבען בשום אופן ניט געװאלט אריינ־
שטעלען אין זייערע שולען דעם קאיזער׳ס בילדער, און זיי בעטראכטען װי
א היילינגטהום. פון איין זייט איז דאס צורייצטע פאלק גיט איין מאהל אנ־
געפאלען אויף די יודען און אויף זייערע בתי תפלה. און מיט געװאלד
אהין אריינגעשטעלט קאליגולא׳ס בילדער, און פון דער אנדערער זייט האט
קאסוס זיי געשטערט אבצוהיטען די אמונה. און בעזאנדערס האט ער גע־
פאדערט פון זיי ניט היילין צו האלטען דעם שבת. פריהר פלעגט ער זיי
זאגען פאר א װארטעל, אז אזוי װי ביי א סכנה מעגען זיי מחלל שבת
זיין, װעט ער פאר זיי זיין די גרעסטע סכנה. און דערנאך האט זיך טאקי
פון דעם װארטעל אויסגעלאזט איין אמת, און פאר די יודען האט זיך אנ־
געהויבען אזא שרעקליכע צייט, אז פיעל פון זיי האבען געמוזט אבטרעטען

פון יודישקייט, און דעם נָשִׂיא אַלֶכּסַנְדֶרס אַ בְּרודֶער, טִיבֶּעריוּס, אִיז
אִיבֶּערגֶעגאַנגֶען צום גאָטְצֶענְדִיענְסְט און הָאט דֶערְנָאךְ דֶערְגְרֵייכְט זֶעהר אַיין
גְרויסֶע מַדְרֵגָה.

זֶעהר טְרוֹיעֶרִיג אִיז דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן דֶער מַעֲמָד פון די אַלֶכּסַנְדְרִינִישֶׁע
יוּדֶען, און כְּדֵי צו טְרֶעסְטֶען דֶעם עוֹלָם, מֶען זָאל בַּיי זִיךְ גָאר אִין גַאנְ־
צֶען נִיט אַרָאבְּפַאלֶען, הָאט אַ יוּדִישֶׁער שְׁרַייבֶּער, וָואס זַיין נָאהמֶען אִיז
גֶעבְּלִיעבֶּען אוּנְבֶּעקַאנְט, דֶעמָאלְט אַרויסְגֶעלָאזְט אִין דֶער גְרִיכִישֶׁער שְׁפְּרַאכֶע
אַ סֵפֶר, וָואס הָאט אַ בִּיסֶעל גֶעשְׁטַארְקְט די גֶעשְׁלָאגֶענֶע און גֶעפַאלֶענֶע.
אִין דֶעם סֵפֶר, וָואס הֵייסְט „דָאס דְרִיטֶע בּוּךְ פון די מַאקַאוֶועֶר",
וֶוערְדְט דֶערְצֶעהלְט אַיין אַלְטֶע מַעֲשֶׂה, וָואס אִיז הַאלְבּ אֱמֶת און הַאלְבּ
אויסְגֶעטְרַאכְט, ווִי דֶער מֶלֶךְ פון מִצְרַיִם פְּהִילִיפַּאטָאר הָאט גֶעוָואלְט אַ מָאהל
אַרַיינְגֶעהן אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָאט עֶר דֶערְפַאר בֶּעקוּמֶען אַ שְׁטַארְק הוֹלַאַת,
ווִי עֶר הָאט זִיךְ נוֹקֵם גֶעוֶועהן אִין די יוּדֶען, זֵיי גֶעפַּיינִיגְט און גֶענֶאט צוּ
דִיעֶנֶען עֲבוֹדָה־זָרָה, ווִי פִיעל פון זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט פֶּערְפִיהְרֶען, ווִי
גָאט הָאט זִיךְ אָנְגֶענוּמֶען פַאר זַיין פָאלְק און די עֶלֶעפַאנְטֶען, וָואס מֶען
הָאט אָנְגֶערֵייצְט אויף די יוּדֶען, הָאבֶּען זִיךְ אַרויפְגֶעוָוארְפֶען אויף זֵייעֶרֶע
שׂוֹנְאִים, ווִי אַזַא נֵס הָאט אִין גַאנְצֶען אִיבֶּערגֶעמַאכְט דֶעם מֶלֶךְ, וָואס הָאט
חֲרָטָה גֶעקְרִיגֶען אויף אַלֶע רָעוֹת, און הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען יוּדֶען טְהוּן טוֹבוֹת.

דָאס בּוּךְ הָאט שְׁטַארְק מְחַזֵק גֶעוֶועהן די יוּדֶען פון אַלֶכּסַנְדְרִיעֶן, און
זֵיי הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צו שִׁיקֶען שְׁלִיחִים קֵיין רוֹם בֶּעטֶען דֶעם קַאיזֶער
עֶר זָאל זִיךְ פַאר זֵיי אָנְנֶעהמֶען. דֶערְצוּ הָאבֶּען זֵיי אויסְגֶעקְלוֹיבֶּען די שֶׁאנְסְטֶע
און גֶעלֶערְנְטֶע בַּעֲלֵי בַּתִּים און בֶּעזָאנְדֶערְס דֶעם בֶּערִיהמְטֶען יוּדִישֶׁען פִילָכוּף
פְּהִילַא (פִילָן הַיְהוּדִי), דֶעם בְּרוּדֶער פוּנ'ם נָשִׂיא, וָואס הָאט גֶעטַּיַּיסְט אויף דֶער
וֶועלְט מִיט זַיין חָכְמָה. די אִיבְּרִיגֶע אַיינְוָואהנֶער וָואס הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט
טָאמֶער פוֹעֵלְן. די יוּדֶען, הָאבֶּען אויךְ אַרויסְגֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים פון זֵייעֶר זַייט
און הָאבֶּען אויסְגֶעקְלוֹיבֶּען דֶעם גוּטֶען אַפִּיָאן, וָואס מֶען הָאט גֶעוואוּסְט אַז
אויף לִיגֶענְס זָאגֶען אִיז עֶר דֶער עֶרְשְׁטֶער בְּרִיָה. אַזוֹי זֶענֶען זִיךְ צוּנוֹיפְגֶע־
קוּמֶען די שְׁלִיחִים פון בֵּיידֶע זַייטֶען. און קַאלִיגוּלַא הָאט בֶּעדַארְפְט אויסְהֶא־
רֶען זֵייעֶרֶע טַעֲנוֹת און פַּסְקְנֶ'ן וֶוער עֶס הָאט רֶעכְט. קַאלִיגוּלַא אִיז אָבֶּער
אִין כַּעַס גֶעוֶועהן אויף די יוּדֶען דֶערְפַאר וָואס זֵיי זֶענֶען מְסוּפָּק גֶעוֶועהן אִין
זַיין גָאטְלִיכְקֵייט, און עֶר אִיז אויף זֵייעֶרֶע שְׁלִיחִים אָנְגֶעפַאלֶען מִיט זִידְלֶערַייעֶן
און קְלָלוֹת און הָאט זֵיי גָאר נִיט גֶעוָואלְט פַאר די אוֹיגֶען לָאזֶען. אִיבְּרִיגְסְט

האבען זיי נאך געהאפט, אז דער צארן פונ'ם קאיזער זאל שטילער ווערען,
און ער זאל זיי קאנען אויסהערען. עס האט זיך אויסגעלאזט דערמיט, וואס
מען האט דעם נשיא אלכסנדר איינגעזעצט אין תפיסה און פון ירושלים איז
אנגעקומען א פינסטערע בשורה איז קאליגולא האט מטמא געוועהן דעם בית
המקדש און ניט פערשוינט דאס וואס איז ביי זיי דאס הייליגסטע.

קאליגולא האט זיך טאקע באמת אריינגענומען אין מוח, אז ער מוז
די יודען ארויפברענגען דארויף זיי זאלען זיינע בילדער אריינשטעלען ניט
אין די שולען, נאר אויך אינ'ם בית המקדש, און האט גערעכענט, אז מיט
כח וועט ער אלדינג אויספיהרען. דאריבער האט ער געהייסען דעם מושל
פון סיריען פעטראניוס ער זאל זיך פרובען מיט'ן חיל דערווייזען די
עקשנים פון וואס פאר א טהייערען גאט זיי זאגען זיך אב. פונקט ערב
סכות איז אנגעקומען די ידיעה אז פעטראניוס איז צוגעקומען מיט איין
גרויסע מחנה ביז עכו, און די יודען האבען געהאט א פארשטערטען יום
טוב, נאר אזוי ווי עס האבען זיך שוין אנגעהויבען רעגענס און א קאלט
וועטער האט פעטראניוס זיך ענטשלאסען צו ווארטען ביז נאך פסח און
דערווייל האט ער זיך צוגעהערט צו די געשרייען פון טויזענדער יודען, און
האט ארויסגעזעהן, אז זיי וועלען געהן ביז צום לעצטען טראפען בלוט און
ניט דערלאזען קיין חלול השם. ביי פעטראניוס'ן איז געבליעבען, ער זאל
דערפון מודיע זיין דעם קאיזער, און איהם בעטען ער זאל די יודען לאזען
צו רוה. אין דער צייט אז ביי קאליגולא'ן געוועהן צו גאסט אגריפא, און
האטשע ער האט געהערט וואס עס טהוט זיך אין ארץ ישראל, און עס
האט איהם גוט געהארט, פון דעסטוועגען האט ער זיך געמאכט ניט וויס-
סענדיג; נאר איין מאהל האט ער געמאכט פאר קאליגולא'ן זעהר אברייטע
סעודה. און אז דער קאיזער איז שטארק פרעהליך געווארען און האט פאר-
געלעגט אגריפא'ן ער זאל ביי איהם בעטען וואס ער וויל, האט ער פון
איהם נאר פערלאנגט ער זאל אויפהערען האבען צו טהון מיט די יודען.
קאליגולא'ן האט ניט געפאסט ער זאל קיין ווארט ניט האלטען, און ער
האט געשיקט זאגען פעטראניוס'ן, אז אויב ער האט נאך ניט אויסגעפיהרט
זיין פריהריגען בעפעהל, זאל ער שוין מעהר גאר ניט טהון. דערווייל איז
אבער אנגעקומען פון פעטראניוס'ן דער בריעף אין וועלכען ער ערלויבט זיך
דעם קאיזער אליין איין עצה צו געבען און פאראויסזאגען, אז עס וועט
איהם גאר ניט געראטהען; דאס האט קאליגולא'ן אריינגעבראכט אין אזא

בַעס , אַז עֶר הָאט בֶּעפָאהלֶען פֶּעטְרַאנִיוּס'ן עֶר זָאל זִיךְ אַלֵיין אָנְטְהוּן דֶער־
פַאר אַ מִיתָה מְשׁוּנָה . נָאר עֶהדֶער נָאךְ זַיין בֶּעפֶעהל אִיז אָנְגֶעקוּמֶען צוּ
פֶּעטְרַאנִיוּס'ן אִין דִי הֶאנְד , הָאט מֶען דֶערְהַרְגֶ'ט קַאלִיגוּלַא'ן אוּנ אוֹיף דִי
יוּדֶען אִיז שׁוֹין גֶעקוּמֶען אַ שְׁטִיקֶעל יְשׁוּעָה .

אִינְאֵיינֶעם מִיט דִי יוּדֶען פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִיז אוֹיךְ דִי יְשׁוּעָה גֶעקוּמֶען
אוֹיף זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען, וַוייל דֶער נַייעֶר קַאיזֶער קְלוֹידְיוּס .
וָואס אַגְרִיפַּא הָאט אִיהם צוּגֶערֶעדְט אוּנ גֶעאַרְבֵּייטֶעט אוֹיף אַלֶע כֵּלִים עֶר
זָאל אִיבֶּערְנֶעהמֶען דִי מְלוּכָה , הָאט פוּן אֵיין זַייט אַגְרִיפַּא'ן גֶעמַאכְט פַאר
קֶענִיג אִיבֶּער גַאנְץ פַּאלֶעסְטִינַא . אוּנ הָאט אוּנְטֶער זַיין מַאכְט גֶעשְׁטֶעלְט
אַלֶע לֶאנְדֶער פוּן יְהוּדָה , שֹׁמְרוֹן , גַלִילֶעאַ אוּנ פֶּערֶעאַ , אוּנ זַיין בְּרוּדֶער
הוֹרְדוּס בֶּעשְׁטִימְט־ פַאר אַ מוֹשֵׁל פוּן חַאלְקִיס בַּיי'ם לְבָנוֹן , אוּנ פוּן
דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט עֶר דִי אַלֶכְּסַנְדְרִינִישֶׁע יוּדֶען אוּמְגֶעקֶעהְרְט אַלֶע
רֶעכְטֶע , דֶעם נָשִׂיא אַלֶכְּסַנְדֶר בֶּעפְרַייעֶט פוּן דֶער תְּפִיסָה . אוּנ זַיין בְּרוּדֶער
פִּילָא אָבְגֶעגֶעבֶּען אַזַא כָּבוֹד , אַז עֶר הָאט אִיהם גֶעבֶּעטֶען אֶפֶענְטְלִיךְ אִין
סֶענַאט דֶערְצֶאהלֶען דִי צָרוֹת וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעלִיטֶען פוּן פְלַאַ־
קוּס אוּנ קַאלִיגוּלַא .

אִין אַגְרִיפַּא'ס צַייט אִיז דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד וַוייטֶער אוֹיפְגֶעלֶעבְּט גֶעוָוא־
רֶען, וַוייל אִיהם הָאט גֶעטְרִיבֶּען צוּ דֶער מְלוּכָה נִיט נָאר דֶער חֵשֶׁק גְרוֹיס
צוּ וֶוערֶען אוּנ הֶערְשֶׁען אִיבֶּער אַ פָאלְק , נָאר אוֹיךְ אַ פוּנְק פוּן אֱמֶתֶ'ר
לִיעבֶּע צוּ יוּדֶען אוּנ צוּם יוּדִישְׁקֵייט , וָואס אִיז צוּ אִיהם אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען
בִּירוּשָׁה פוּן דִי חַשְׁמוֹנָאִים . אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דִי צַייט , וָואס מֶען הָאט
בֶּעדַארְפְט דִי עֶרְשְׁטֶע בִּיכּוּרִים בְּרֶענְגֶען אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ , הָאט דֶער קֶענִיג
גְלַייךְ מִיט אַלֶע מְקַיֵים גֶעוֶועהן דִי מִצְוָה , אוּנ אַלֶע הָאבֶּען מִיט גְרוֹיס אִי־
בֶּערְגֶעבֶּענְהֵייט בֶּעגְרִיעסְט זַייעֶר פְרוּמֶען פִירֶער . אוֹיפ'ן אַנְדֶערְן יָאהר סֻכּוֹת
הָאט אַגְרִיפַּא , וְוִי דֶער אַלְטֶער מִנְהָג אִיז גֶעוֶועהן , פָארְגֶעלֵייעֶנְט דִי סֶדְרָה .
אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעקוּמֶען צוּם פָּסוּק , וואוּ עֶס שְׁטֶעהט , אַז דֶער יוּדִישֶׁער
מֶלֶךְ דַארְף צַרוֹיסְשְׁטַאמֶען טַאקִי נָאר פוּן יוּדֶען, הָאבֶּען זִיךְ אִיהם טְרֶעהרֶען
גֶעקַאטְשֶׁעט פוּן דִי אוֹיגֶען . וַוייל עֶר הָאט זִיךְ דֶערְמַאנְט , אַז עֶר קוּמְט אוֹיךְ
אַרוֹיס פוּן אֲדוֹמִים , אוּנ אַז עֶר אִיז אֶפְשֶׁר נִיט ווֶערְטה צוּ טְרָאגֶען אוֹיף
זַיין קָאפּ דִי קֶענִיגְלִיכֶע קְרוֹין . דֶער עוֹלָם הָאט זִיךְ בַּאלְד גֶעשְׁטוּיסֶען וָואס
עֶר מֵיינְט , אוּנ אַלֶע הָאבֶּען מִיט גְרוֹיס שִׂמְחָה אוֹיסְגֶעשְׁרִיגֶען : אָחִינוּ אַתָּה !
דוּ בִּיסְט אוּנְזֶער בְּרוּדֶער !

אַגְרִיפַּא הָאט גֶענוּמֶען אַלֶע מִיטֶעל צוּ בֶּעפֶּעסְטִיגֶען דִי אֱמוּנָה: אוֹיפֶן אָרְט פוּן טְהֶעאָפִילָאס, וָואס דֶער פְּרָאקוּרַאטָאר וִויטֶעלְיוּס הָאט בֶּעשְׁטִימְט הָאט עֶר גֶעשְׁטֶעלְט פַאר כֹּהֵן גָדוֹל שִׁמְעוֹן קַאנְטְהֶערַאס וָואס דִי וֶועלְט הָאט אִיהם וֶועגֶען זַיין פְרוּמְקֵייט פֶערְגְלַייכְט מִיט שִׁמְעוֹן הַצַדִיק, אוּנ פַאר'ן ראֹש פוּן דִי סַנְהֶדְרִין הָאט עֶר גֶעמַאכְט הִלֵּל'ס אַיין עֵנִיקֶעל, גַמְלִיאֵל דֶעם אֶלְטֶערן, וָואס הָאט זִיךְ אִין גַאנְצֶען גֶעהַאלְטֶען אִין זֵיידֶענְס גַאנְג. אִיהם הָאבֶּען פִיעל אַיינְוָואהנֶער פוּן פַּאלֶעסְטִינַא, וָואס זֶענֶען קֵיין יוּדֶען נִיט גֶעוֶועהן, צוּ פֶערְדַאנְקֶען, וָואס מֶען הָאט זֵיי בֶּעהַאנְדֶעלְט מִיט רַחֲמָנוּת אוּנ בֶּענְשֶׁעגְלִיעבֶּע, אוּנ וָואס דִי אָרֶעמֶע פִין זֵיי הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען שְׁטִיצֶע פִין דֶער אֵיינֶעגֶער צְדָקָה וָואס אַלֶע, אוּנ הָאבֶּען גֶעמָאגְט אִין פֶעלְד צוּנוֹיפְקְלוֹי־ בֶּען דִי אִיבֶּערגֶעלָאזְטֶע זַאנְגֶען (לֶקֶט); וַוייל עֶר הָאט אַיינְגֶעפִיהרְט, אַז יֶע־ דֶער וָואס הִיט אָב דִי זִיבֶּען הוֹיפְּט-מִצְוֹת, וָואס שְׁטַאמֶען אַרוֹיס נָאךְ פוּן נֹחַ'ס קִינְדֶער, אוּנ הָאט אִין זִיךְ נִיט קֵיין פְּעֶרְדָארְבֶּענֶע מִדוֹת וָואס פְלֶעגֶען צוּם מֶענְשֶׁען אִיבֶּערגֶעהן פוּן עֲבוֹדָה-זָרָה, דַארְף זִיךְ שׁוֹין נִיט רֶעכְנֶען פַאר קֵיין גֶאטְצֶענְדִיעגֶער אוּנ קָאן הָאבֶּען אַלֶע רֶעכְטֶע גְלַייךְ מִיט דִי אִיבְּרִיגֶע קִינְדֶער פוּנ'ם לַאנְד.

צְוִוישֶׁען דִי רָאמֶער אוּנ דִי יוּדֶען אִיז דֶעמֶעלְט גֶעוֶועהן אַ פְרַיינְדְשַׁאפְט. אַז עֶטְלִיכֶע יוּנְגֶע לַייט הָאבֶּען זִיךְ עֶרְלוֹיבְּט אִין דֶער שְׁטָאדְט דָארַא אַרַיינְ־ צוּשְׁטֶעלֶען דֶעם קַאיזֶער'ס בִּילְדֶער אִין דִי שׁוּלֶען, הָאבֶּען זֵיי דֶערְפַאר בֶּעקוּמֶען אַ פְּסַק פוּן דֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה. אַגְרִיפַּא וִוידֶער פוּן זַיין זַייט אִיז נִיט גֶעוֶועהן קַארְג אוֹיף מַתָּנוֹת, אוּנ נִיט אוּמְזִיסְט הָאבֶּען אִיהם דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן דִי שְׁטֶאדְט סֶעבַּאסְטַאס, אַנְטְהֶעדַאן אוּנ גַזָה בֶּעוִויזֶען אַזַא כָּבוֹד, אַז זֵיי הָאבֶּען גֶעלָאזְט מַאכֶען בֶּעזוּנְדֶערֶע מַטְבְּעוֹת אוּנ אוֹיפְגֶעשְׁרִיבֶּען: „דֶער גְרוֹיסֶער קֶענִיג אַגְרִיפַּא, דֶער פְרַיינְד פוּנ'ם קַאיזֶער". וִוי נָאהֶענְט אַגְרִיפַּא אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן צוּם רֶאמִישֶׁען קַאיזֶערְלִיכֶען הוֹיז הָאט עֶר פָּארְט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט מְשַׁדֵךְ זַיין מִיט גֶאטְצֶענְדִיעגֶער. זַיין אֶלְטְסְטֶע טָאכְטֶער בֶּרֶענִיצֶה הָאט עֶר פַארְקְנַס'ט פַאר'ן נָשִׂיא אַלֶכְּסַנְדֶר'ס אַ זוּהְן, מַארְקוּס; נָאר אַזוֹי וִוי דֶער חָתָן אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען פַאר דֶער הַתּוּנָה הָאט זִי גֶענוּמֶען זַיין אֵייגֶענֶער בְּרוּדֶער הוֹרְדוֹס, דֶער מוֹשֵׁל פוּן חַאלְקִיס; דִי צְווייטֶע טָאכְ־ טֶער מִרְיָם אִיז אַ כַּלָּה גֶעוָוארֶען פַאר יוּלְיוּס אַרְכֶעלוֹיס, אַ זוּהְן פוּן חֶלְקִיָהוּ, אֵיינֶעם פוּן דִי שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; דִי יוּנְגְסְטֶע טָאכְטֶער דְרוּזִילָא הָאט אֲפִילוּ גֶעוָואלְט גֶעהֶמֶען אַפְּרִינְץ נִיט פוּן קֵיין יוּדִי־

שֶׁער מִשְׁפָּחָה, עֶפִּיפַאנֶעס. אַ זוּהְן פוּן אַגְרִיפַּאס בֶּעסְטֶען פְרַיינְד, אַנְטִיָא־
כוּס דֶעם קֶענִיג פוּן קָאמַאזְשֶׁען, נָאר דֶער חָתָן הָאט גֶעמוּזְט גֶעבֶּען
דָאס וָוארְט אַז עֶר וֶועט אָנְנֶעהְמֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה.

אִין אַגְרִיפַּאס יָאהְרֶען אִיז דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִין פַּאלֶעסְטִינָא אוּנ
אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען גֶעוֶועהְן זֶעהר גְלֶאנְצֶענְד. אוּנ עֶס אִיז דֶעמָלְט גֶעבָּאהְרֶען גֶעוָוארֶען
אַ גַאנְץ בַּייכֶע יוּדִישֶׁע גְרִיכִישֶׁע לִיטֶערַאטוּר, אִין וֶועלְכֶער דִי הוֹיפּטְרָאלֶע
הָאבֶּען גֶעשְׁפִּילְט דֶער בֶּערִיהְמְטֶער פִילָא, אַ שְׁרַייבֶּער יֶעזֶעקִיעֶלָאס
וָואס הָאט בֶּעשְׁרִיבֶּען אִין שִׁירִים דִי גַאנְצֶע מַעֲשֶׂה פוּן מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אוּנ
יְצִיאַת מִצְרַיִם, אוּנ נָאךְ אַ אוּנְבֶּעקַאנְטֶער מְחַבֵּר וָואס הָאט גֶעמַאכְט אַ סֵפֶר
"חָכְמַת שְׁלֹמֹה".

ווִי וַויִיט אַגְרִיפַּא אִיז גֶעוֶועהְן אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דִי רָאמֶער, הָאט עֶר
בַּארְט נִיט גֶעוָואלְט אַז זַיין לַאנְד זָאל עֶבִּיג זַיין אָבְּהֶענְגִיג פוּן אַנְדֶערֶע אוּנ
הָאט שְׁטַארְק אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֶעהר צוּ בֶּעוָוארְנֶען. עֶר
הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען דִי שְׁטָאדְט יְרוּשָׁלַיִם אַ בִּיסֶעל פֶערְגְרֶעסֶערְן אוּנ הָאט
זִיךְ גֶענוּמֶען בּוֹיעֶן גְרוֹיסֶע בִּנְיָנִים אוֹיפֶען בֶּארְגֶעל בֶּזֶתָה, וָואס אִיז נָאךְ גֶע־
וָוארֶען אַ גְרוֹיסֶע פָארְשְׁטָאדְט, אוּנ דָארְט פְלֶעגֶען זִיךְ שְׁטֶעלֶען אַלֶע יְרִידִים
פוּן בְּהֵמוֹת, וָואל, קְלֵיידֶער אוּנ אַייזֶען. דֶערְנָאךְ הָאט עֶר גֶעבֶּעטֶען בַּיי
קְלוֹידִיוּסְ'ן עֶרְלוֹיבְנִישׁ צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי נַייעֶ פָארְשְׁטָאדְט, אוּנ עֶר הָאט
אִיהם נִיט גֶעקֶאנְט אָבְּזָאגֶען. נָאר אַז אַגְרִיפַּא הָאט שׁוֹין גֶעהַאלְטֶען אִין
מִיטֶען בּוֹיעֶן הָאט דֶער מוֹשֵׁל פוּן סִירְיֶען וִויבִּיוּס מַארְזוּס אָנְגֶעשְׁמֶעקְט
אַז דָאס טוֹיג נִיט פַאר רוֹם. עֶר הָאט עֶס בַּאלְד מוֹדִיעַ גֶעוֶועהְן קְלוֹידִיוּסְ'ן,
אוּנ פְּלִיצוּם אִיז אָנְגֶעקוּמֶען אַגְרִיפַּאְ'ן אַ בֶּעפֶעהל עֶר זָאל אוֹיפְהֶערֶען צוּ אַר־
בֵּייטֶען. אַגְרִיפַּא הָאט גֶעמוּזְט אָנְבֵּייגֶען דֶעם קָאפּ; נָאר דֶעם גֶעדַאנְק אַז
דָאס יוּדִישֶׁע לַאנְד בַּארְף פוּן זִיךְ אַרָאבְּוַוארְפֶען דֶעם עוֹל פוּן דִי רָאמֶער
אִיז בַּא אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען, אוּנ עֶר הָאט זִיךְ אַ וָוארְף גֶעטְהוּן נָאר אוֹיף אַיין
אַנְדֶער זַייט – צוּ מַאכֶען יַד אַחַת מִיט אַנְדֶערֶע קֶענִיגֶע וָואס וָואלְטֶען
אוֹיךְ צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהְן וֶוען דִי מַאכְט פוּן רוֹם וֶוערְדְט אַ בִּיסֶעל קְלֶיינֶער.
עֶר הָאט פַארְבֶּעטֶען צוּ זִיךְ קֵיין טִיבֶּערְיַאס זַיין מְחוּתָּן אַנְטִיוֹכוּס, דֶעם
קֶענִיג פוּן קָאמַאזְשֶׁען, דֶעם קֶענִיג פוּן עֶמֶזָא, וָואס זַיין טָאכְטֶער יָאטַאפַּא
הָאט חַתוּנָה גֶעהַאט מִיט אַגְרִיפַּאס בְּרוּדֶער אַרִיסְטוֹבוּל, דֶעם קֶענִיג פוּן
קְלֵיין אַרְמֶענִיֶען קָאטִיס, דֶעם מוֹשֵׁל פוּן צִילִיצִיֶען פָּאלֶעמָאן. אוּנ אוֹיךְ
זַיין אֵייגֶענֶעם בְּרוּדֶער הוֹרְדוּס, דֶעם מוֹשֵׁל פוּן חַאלְקִיס. גֶעהֵייסֶען הָאט עֶס

אַז די אַלֶע מְלָכִים זֶענֶען זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעקוּמֶען צוּ אַגְרִיפַּאן אַ בִּיסֶעל דִי צַייט פֶערְבְּרֶענְגֶען; נָאר דֶער מוֹשֵׁל פוּן סִירְיֶען מַארְזוּס הָאט צוּשְׁלָאגֶען דִי גַאנְצֶע הַתּוֹנָה: עֶר הָאט זִיךְ גֶעשְׁטוּיסֶען וָואס אַגְרִיפַּא מֵיינְט, אוּנ הָאט דֶער גַאנְצֶער חֶבְרָה גֶעגֶעבֶּען אָנְצוּהֶערֶען, אוֹיבּ זֵיי זוּכֶען טַאקִי בֶּאֱמֶת תַּעֲנוּגִים אִיז נִיט דָא דֶער פְּלַאן דֶערְפוּן. דִי מוֹרָא פוּן רוֹם אִיז נָאךְ דֶעמָאלְט אַזוֹי גְרוֹיס גֶעוֶועהן, אַז אֲפִילוּ נָאר בַּא אַ וִוינְק פוּן אַ רֶאמִישֶׁען דִינֶער זֶענֶען זִיךְ דִי גֶאסְט צוּ פָאהרֶען, אוּנ אַגְרִיפַּא'ס פְּלַאן אִיז נִיט אוֹיסְגֶעפִיהרְט גֶעוָוארֶען. אַגְרִיפַּא הָאט פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ טְרַאכְטֶען וִוי אַזוֹי זַיין לַאנְד אַנִידֶערצוּשְׁטֶעלֶען אוֹיף אַ פֶעסְטֶען פוּס, אוּנ עֶר וָואלְט גֶעוִויס אַ סַךְ זַאכֶען גֶעוֶועהן אוֹיסְגֶעפִיהרְט, נָאר פְּלִיצוּם אִיז עֶר גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ מִיט אִיהם אִיז פֶערְשְׁוִוינְדֶען גֶעוָוארֶען דֶער לֶעצְטֶער שְׁטֶערְן וָואס הָאט נָאךְ גֶעגְלַאנְצְט אִין יְהוּדָה, עֶהדֶער עֶס הָאט דָארְט זִיךְ אִין גַאנְצֶען אָנְגֶערִיקְט דִי פִינְסְטֶערֶע נַאכְט.

נָאךְ אַגְרִיפַּא'ס טוֹיט הָאבֶען עֶרְשְׁט דִי גְרִיכֶען אִין פַּאלֶעסְטִינַא אוּנ סִירְיֶען גֶעקָאנְט אַרוֹיסְוַוייזֶען זֵייעֶר בֶּעהַאלְטֶענֶע שִׂנְאָה צוּ דִי יוּדֶען. זֵיי הָאבֶען גָאר פַארְגֶעסֶען, אַז בַּיים לֶעבֶּען הָאבֶען זֵיי דֶעם יוּדִישֶׁען קֶענִיג דֶעם גְרֶעסְטֶען כָּבוֹד אָבְּגֶעגֶעבֶּען, אוּנ מִיט דִי מַארְמָאר בִּילְדֶער פוּן זַיינֶע דְרַיי שֶׁאנֶע טֶאכְטֶער גֶעצִיערְט דִי גַאסֶען אִין דִיא שְׁטֶאדְט; קוֹים הָאט אַגְרִיפַּא צוּגֶעמַאכְט אֵיין אוֹיג, הָאבֶּען דִי אִינְוֶוענִיגְסְטֶע שׂוֹנְאִים גֶעטַאנְצְט פַאר פְרֵייד אוּנ דִי בִּילְדֶער פוּן זַיינֶע קִינְדֶער הָאבֶען זֵיי אַרוֹיסְגֶעשְׁלֶעפְּט נִיט אִין קֵיין רֵיינֶע אָרְטֶער. אַז קְלוֹידִיוּס אִיז גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען וָואס פַאר אַ אוּם כָּבוֹד דִי גְרִיכֶען הָאבֶען אָנְגֶעטְהוּן דֶעם זֵכֶר פוּן זַיין גֶעלִיעבְּטֶען פְרַיינְד, אִיז עֶר דַארוֹיף שְׁטַארְק בְּרוֹגֶז גֶעוֶועהן אוּנ הָאט פְרִיהֶר, אוֹיף צוּ לְהַכְעִיס דִי שׂוֹנְאִים גֶעוָואלְט אַגְרִיפַּא'ס יוּנְגְסְטֶען זוּהן, וָואס הָאט דֶעמָאלְט גֶעלֶערְנְט אִין רוֹם אוּנ הָאט אוֹיךְ גֶעהֵייסֶען אַגְרִיפַּא, מַאכֶען פַאר קֶענִיג; נָאר עֶס הָאבֶען זִיךְ גֶעפוּנֶען בַּעֲלֵי טוֹבָה, וָואס הָאבֶען אִיהם אָבְּגֶעהַאלְטֶען דֶערְפוּן, אוּנ עֶרְקְלֶעהרְט אַז דֶעם זִיבֶּעצֶעְנְיָאהרִיגֶען אַגְרִיפַּא וֶועט שְׁוֶוער זַיין צוּ פִיהרֶען אַזַא מְדִינָה וִוי פַאלֶעסְטִינַא. אַזוֹי אִיז אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ווִידֶער גֶעוָוארֶען אַ טְהֵייל פוּן דֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה, אוּנ דִי מֶמְשָׁלָה אִיז אִיבֶּער גֶעגַאנְגֶען צוּם פְּרָאקוּרַאטָאר קוּסְפִּיוּס פַאדוּס, וָואס הָאט גֶעפוֹדֶערְט בַּיים קֵייזֶער עֶר זָאל מוֹחֵל זַיין דִי סָאלְדַאטֶען, וָואס עֶר הָאט פְרִיהֶר גֶעהֵייסֶען פֶערְשִׁיקֶען פַאר זֵייעֶר זִינְד גֶעגֶען כָּבוֹד פוּנ'ם גֶעשְׁטָארְבֶּענֶעם אַגְרִיפַּא. דָאס הָאט פַאדוּס גֶעטְהוּן בִּכְוָונָה

כְּדֵי די שׂוֹנְאִים זָאלֶען בְּלַייבֶּען אִין לַאנְד אוּנ זָאלֶען זִיךְ אַלְלֶע מָאל קְרִיגֶען
מִיט דִי יוּדֶען אוּנ עֶר זָאל הָאבֶּען פַאר וָואס צוּ זַיי זִיךְ טְשֶׁעפֶּען. אַזוֹי
אִיז עֶס טַאקִי גֶעשֶׁעהֶן, גִיךְ הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוּנְצוּפְרִידֶענְהַייטֶען פוּן
בֵּיידֶע זַייטֶען אוּנ פַאדוּס הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען גוּט אָבְּצוּרֶעכְנֶען מִיט דִי
יוּדֶען. עֶר הָאט גֶעוָואלְט וִוי אַ מָאל זִיךְ נֶעהְמֶען דָאס רֶעכְט אוֹיסְצוּקְלוֹיבֶּען
אַ כֹּהֵן גָדוֹל אוּנ הַאלְטֶען בַּיי זִיךְ פֶערְשְׁלָאסֶען דִי בִּגְדֵי כְּהוּנָה, נָאר דָא הָאט
עֶר שׁוֹין אִיבֶּערְגֶעצוֹיגֶען דֶעם בּוֹיגֶען: עֶס הָאט זִיךְ אִין יְרוּשָׁלַיִם אַזֵיינְס
גֶעטְהוּן אַז דֶער מוֹשֵׁל פוּן סִירְיֶען קַאסְיוּס לָאנְגִינוּס הָאט גֶע-
מוּזְט צוּקוּמֶען מִיט גְרוֹיס חַיִל. נָאר אַזוֹי וִוי עֶס הָאבֶּען זִיךְ אִין דֶעם
אַרַיינְגֶעמִישְׁט אַגְרִיפַּא'ס בְּרוּדֶער הוֹרְדוּס אוּנ אַרִיסְתּוֹבּוּל, אִיז גֶעבְּלִי-
בֶּען מֶען זָאל אַוֶועקְשִׁיקֶען שְׁלִיחִים קַיין רוֹם אוּנ הַארֶען וָואס קְלוֹידְיוּס וֶועט
דַארוֹיף זָאגֶען. אִין רוֹם הָאט דֶער יוּנְגֶער אַגְרִיפַּא פָארְגֶעשְׁטֶעלְט דִי יוּדִישֶׁע
שְׁלִיחִים פַאר'ן קַייזֶער, עֶר הָאט זַיי פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיפְגֶענוּמֶען אוּנ הָאט זַיי
אַלְדִינְג צוּ לִיעב גֶעטְהוּן. אַזוֹי הָאט דֶער פְּרָאקוּרַאטָאר שׁוֹין נִיט גֶעטָארְט
זָאגֶען קַיין דֵעָה אִין אֱמוּנָה זַאכֶען אוּנ דֶער גַאנְצֶער בַּעַל הַבַּיִת אִיז גֶע-
וָוארֶען הוֹרְדוּס. וָואס הָאט אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל אֶלְיָאנַי,
אוֹיף זַיין אָרְט גֶעשְׁטֶעלְט אֵיינֶעם יוֹסֵף, פוּן דֶער מִשְׁפָּחָה קַמִּית, אוּנ
טַאקִי בַּאלְד אִיהם אוֹיךְ אַרָאבְּגֶעוָוארְפֶען אוּנ אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען אֵיין אַנְדֶערְן,
חֲנַנְיָה בֶּן נֶבֶּדַי, וָואס אִיז אִין דֶער אֲבֵילָה מֶעהר אַרַיינְגֶעטְהוּן גֶעוֶועהן
וִוי אִין דֶער כְּהוּנָה.

אִין דֶער צַייט פוּן פַאדוּס הָאט זִיךְ פְּלוּצִים אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַ גֶעוִויסֶער
טְהֶעאוּדַאס, וָואס אִיז מֶעהר גֶעוֶועהן אַ פֶארְדְרֶעהטֶער קָאפּ וִוי אַ שְׁווִינְדְ-
לֶער, עֶר הָאט זִיךְ אַיינְגֶערֶעדְט אַז עֶר אִיז מָשִׁיחַ אוּנ הָאט גֶעפוּנֶען פִיער
הוּנְדֶערְט נַארָאנִים וָואס הָאבֶּען אִיהם גֶעגְלוֹיבְּט אוּנ הָאבֶּען זִיךְ מִיט אִיהם
גֶעלָאזְט גֶעהן צוּם יַרְדֵן, ווא ער הָאט צוּגֶעזָאגְט צוּ וַוייזֶען אַ נֵס, שְׁפַּאל-
טֶען דֶעם טַייךְ אוּנ זַיי טְרִיקֶען אַרִיבֶּערְפִירֶען. פַאדוּס הָאט זַיי נָאכְגֶע-
יָאגְט מִיט חַיִל אוּנ טְהֶעאוּדַאס אוּנ נָאךְ אַנְדֶערֶע זֶענֶען גֶעפַאלֶען טוֹיט.
בַּאלְד דֶער נָאךְ הָאט קְלוֹידְיוּס אַרָאבְּגֶעשִׁיקְט קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַ נַייֶעם
פְּרָאקוּרַאטָאר, אַ גֶעוֶועזֶענֶעם יוּדֶען טִיבֶּעריוּס יוּלְיוּס אַלֶכְּסַנְדֶר, דֶעם
זוּהְן פוּנ'ם נָשִׂיא אַלֶכְּסַנְדֶר, וָואס אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט.
קְלוֹידְיוּס הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר טְהוּט דֶער מִיט דִי יוּדֶען אַ טוֹבָה אוּנ אַז
זַייעֶר אַ בְּרוּדֶער וֶועט פָארְט מִיט זַיי זִיךְ בֶּעסֶער בֶּעגֶעהְן; נָאר עֶר הָאט

פארגעסען, אז א גע'מאכטע מכשפה איז א סך ערגער: עס האט זיך באלד אנגעהויבען א שטארקע מרידה, דאס פאלק האט ניט געוואלט וויסען פון טיבעריוס'ן, די פרומע זענען ארויסגעשפרינגען געגען איהם, און געגען צוויי פון זיי, יעקב און שמעון, די זיהן פון יהודה דעם גאלילער, האט ער געמוזט ארויסווייזען זיין אכזריות און זיי האבען אויף דער תליה זייער לעבען געענדיגט.

פירטעס קאפיטעל.

דאס פארשפרייט-ווערען פון די יודען אויף דער וועלט.

(48 -- 44 נאך קריסטוס געבורט. 26—22 פאר'ן חרבן בית שני)

די השגחה האט אזוי געפיהרט אז צווישען די גרעסטע אומות עולם זאל דאס קליינע יודיש פאלק שפיעלען א ראללע דער מיט וואס אויף איהם איז געפאלען דער גורל צו פארשפרייטען די היילינע אמונה אין א איינציגען גאטט אין אללע עקען פון דער וועלט, און צו ליעב דעם האבען די יודען, נאך דעמעלט ווען זיי האבען געהאט א אייגענע היים און דאס לאנד איז נאך כמעט אין גאנצען איינגעשטאנען ביי זיי אין די האנד, זיך צוווארפען אין זעהר פיעל ערטער און אומעדום האבען זיי אנגעצונדען דאס ליכט פון ידיעת הבורא, וואס וועט שוין קיין מאל ניט פערלאשען ווערען ביז דאס מענשליכע הארץ וועט נאך ציהען צו אמת און צו יושר, ביז דער מענשליכער קאפ וועט ניט אויפהערען ארבייטען פאר שכל און חכמה.

דער בית המקדש אין ירושלים איז געוועהן דער מיטעל פונקט,

וואהין די אויגען פון די יודען זענען געוועהן געווענדעט אין יעדער צייט אונ פון יעדען אָרט; נאר שולען האבען זיי געאפּענט איבעראל וואו זיי פלעגען זיך בעזעצען. זעהר פיעל יודען האבען געוואהנט אין קירענאיקא אונ בעזאנדערס אין דער הויפּטשטאדט אנטיאכיען. די מלכים פון סיריען האבען זיי צוריקגעגעבען אלע רעכטע, וועלכע דער משוגענער אנטיאכוס עפּיפאנעס האט פריהר ביי זיי צוגענומען. איינער פון די סירישע קאניגע האט זיי אפילו אפגעגעבען פיעל כלים, וואס מען האט אמאל צו־גענומען אין משכן, אונ זיי האבען זיי געהאלטען פאר א זכר ביי זיך אין שול. אין דמשק האבען זיך געפינען מעהר פון צעהן טויזענד יודען. אונ דער מלך פון נבט, ארעטאס פהילאדעמאס האט זיי ערלויבט אויסצוקלויבען פון זיך א נשיא פונקט ווי אין אלכסנדריען. אין רום זע־נען די יודען מיט דער צייט אויך נתרבה געווארען, אונ האטש קלודיוס האט זיי געהייסען פון דארט ארויסטרייבען, ווייל ער איז אין כעס געוועהן אויף איינעם פון זיי, כרעסטוס, וואס האט זיך בעמיהט צו בעקענען די ראמער מיט דער קריסטליכער רעליגיאן, פון דעסטוועגען איז די יודישע קהלה פון רום געוועהן גאר ניט קיין קליינע אונ זיי האבען דארט געהאט א סך שולען אונ א בעזונדער בית עולם.

נאך גרעסער איז געוועהן די צאהל פון די יודען אין די פּארטהישע לאנדער. צוויי יונגע לייט פון נהרדעא ביים טייך פרת, אסינאי אונ אנילאי, האבען געגרינדעט ניט וויט פון דארט א נייע שטאדט, אונ האבען געהאלטען אין דער מורא אלע שכנים פון ארום. זיי זענען געוועהן נאר פּראסטע לערנ־יונגלעך ביי א בעל מלאכה, אונ אז זיי האבען זיך צוקריעגט מיטן בעל הבית זענען זיי געפאלען אויף איין שכל צו טהון די אייגענע וואס אלטערע: מאכען א גאנצע קאמפּאניע, זיך בעזעצען אויף א בעשטימט ארט אונ אנפאלען אויף די וואס פאהרען גראד דורך געבען זייער גבול. די פּארטהישע מלוכה האט זיך ניט געפיהלט אין כח עפּעס צו מאכען מיט זיי, אונ דער קאניג ארטאבאן דער צוויי־טער האט געמוזט איינבויגען דעם קאפּ. אונ אזוי איז געווארען א קליינע יודישע קהלה, וואס האט זיך אפילו מיט יעדען טאג פארגרעסערט, אבער ניט מיט קיין פיינע מענשען. דאס וואס איז אבער געגרינדעט אויף גזלה קאן קיין קיום ניט האבען: פינפצעהן יאהר האט עס אין גאנצען געדויערט ביז אסינאי איז פערגיפטעט געווארען טאקע דורך זיין אייגענע פרוי, וואס איז געוועהן א געטצענדיענערן. אז אנילאי איז געבליעבען אליין, האט ער

שוֹין נִיט גֶעקֶאנְט בֶּעשְׁטֶעהן גֶעגֶען מִיטְרִידַאטֶעס. אָרְטַאבַּאן'ס אֵיידֶעם, וָואס הָאט אִיהם גוֹבֵר גֶעוֶועהן אוּנ גֶעמַאכְט פוּן דִי יוּדֶען אַ תֵּל. פוּן דָארְט אִיז דִי שִׂנְאָה אִיבֶּערגֶעגַאנְגֶען אוֹיךְ אוֹיף דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל, אוּנ אִין דֶער שְׁטָאדְט סֶעלֶעוּצִיַא, בַּיים טַייךְ טִיגְרִיס, זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען פִינְף טוֹיזֶענְד יוּדֶען דוּרְךְ דִי גְרִיכֶען אוּנ סִירְיֶער, וֶועלְכֶע הָאבֶּען גֶעמַאכְט יַד אַחַת זֵיי צוּ הַרְגֶ'ענֶען — זָאלֶען זִיךְ נוֹקֵם זַיין אִין דִי יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעמוּזְט זוּכֶען אַ מָקוֹם מְנוּחָה אִין דִי צְוֵויי בֶּעפֶעסְטִיגְטֶע שְׁטֶאדְט נְהַרְדָעָא אוּנ נְיזִיבִּים.

אוֹיךְ אִין דִי לֶאנְדֶער פוּן פָּרַס אוּנ מָדַי הָאבֶּען גֶעוָואהנְט פִיעל יוּדֶען, אוּנ פוּן דָארְט הָאבֶּען זֵיי זִיךְ פַארשְׁפְּרֵייט אִיבֶּער אַרְמֶענְיֶען, קְלֵיין אַזְיֶען אוּנ נָאךְ אַ סַךְ אָרְטֶער בַּיים שְׁוַוארְצֶען יַם. נָאךְ דֶעם חוּרְבָּן אִיז קֵיין זֵכֶר נִיט גֶעבְּלִיעבֶּען פוּן פִיעל יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת; נָאר אַז דִי שְׁטֶעדְט אַתּוּנַא, קָארִינְטָה, טְהֶעסַאלָאנִיקֶען אוּנ פְּהִילִיפִּי זֶענֶען גֶעוֶועהן פוּל מִיט יוּדֶען — דָאס ווֵייסְט מֶען גֶעוִויס.

נִיט גְרִינְג אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי יוּדֶען אוֹיסצוּפִילֶען דָאס גְרוֹיסֶע שְׁלִיחוּת פוּנ'ם רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אוּנ בֶּעקַאנְט מַאכֶען זַיין הֵיילִיגֶען נָאהמֶען צְווִישֶׁען דִי בְּלִינְדֶע אוּנ פֶערְנַארִישְׁטֶע גָאטְצֶענְדִינֶער, וָואס הָאבֶּען זִיךְ נִיט אוּמְזִיסְט גֶעשְׁרָאקֶען, דֶער רֵיינֶער גְלוֹיבֶּען זָאל נִיט אִין גַאנְצֶען אוּמְוַוארְפֶען דֶעם פוֹילֶען בִּנְיָן פוּן עֲבוֹדָה־זָרָה, אוּנ הָאבֶּען דֶערְפַאר נִיט גֶעזְשַׁאלֶעוֶעט קֵיין קְלֶאפּ פַאר דִי, וָואס הָאבֶּען זֵיי גֶעוָואלְט אֶפְנֶען דִי אוֹיגֶען אוּנ ווַייךְ מַאכֶען דִי הֶארְצֶער. דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק אִיז אָבֶּער נִיט גֶעגַאנְגֶען מִיט כֹּחַ אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעמִיהט מֶעהר מִיט גוּטֶע מִדּוֹת אוֹיסצוּצֵייכְנֶען זִיךְ צְווִישֶׁען אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער, אוּנ מִיט דֶער הִילְף פוּן סְפָרִים פַארשְׁטֶעהן גֶעבֶּען דֶעם וֶוערְטה פוּן זַיין אֱמוּנָה. אַ סַךְ הָאבֶּען דֶערְצוּ גֶעהָאלְפֶען דִי בִּיכֶער, וָואס דִי יוּדִישֶׁע גֶעלֶעהְרְטֶע הָאבֶּען דֶעמֶעלְט גֶעשְׁרִיעבֶּען אִין דֶער גְרִיכִישֶׁע שְׁפְּרַאכֶע, ווִי „דֶער בְּרִיעף פוּן אַרִיסְטֶעאַס צוּ זַיין בְּרוּדֶער פְּהִילָאקְרַאטֶעס”, וָואס רֶעדְט וֶועגֶען הֵיילִיגְקֵייט פוּן דֶער תּוֹרָה, אוּנ פוּן דֶער גְרִיכִישֶׁער אִיבֶּערזֶעצוּנְג, ווִי דָאס בּוּךְ „חָכְמַת שְׁלֹמֹה”, וָואס ווַייזְט אוֹיס, אַז אַ מֶלֶךְ אִיז אוֹיךְ מֶעהר נִיט ווִי אַ בָּשָׂר וָדָם, אוּנ אַז דִי קֶאנִיגֶע וָואס מַאכֶען פוּן זִיךְ גָאטְטֶער, זֶענֶען נִיט וֶוערְטה זִיךְ צוּ רֶעכְנֶען אֲפִילוּ פַאר מֶענְשֶׁען, אוּנ ווִי אִיבֶּערהוֹיפְּט אַלֶע בִּיכֶער פוּן פְּהִילָא, וָואס שְׁטֶעלְט הוֹיךְ דָאס נוּצְלִיכְקֵייט פוּן דִי יוּדִישֶׁע גֶעזֶעצֶע אוּנ דָאס רֵיינְקֵייט פוּנ'ם יוּדִישֶׁען לֶעבֶּען. אַ בַּאי הָאבֶּען זִיךְ פִיעל גָאטְצֶענְדִינֶער בִּיסְלֶעכְווַייס אָנְגֶעהוֹיבֶּען וֶוענְדֶען צוּ דֶער יוּ=

יודִישֶׁער אֱמוּנָה אוּנ אֵיין פוּנְק פוּן דֶעם נֵר תָּמִיד הָאט זִיךְ פֶערְטְרָאגֶען גַאנְץ וַייט, אוּנ גֶעהֵיילִיגְט דֶעם נָאהמֶען פוּן גָאט אוּנ זַיין פָאלְק בַּיי אַזַא אוּמָה, וָואס אִיז בִּיז דֶעמָעלְט אוֹיךְ גֶעוֶעהן פֶערְזוּנְקֶען אִין פִינְסְטֶערְנִיש פוּנ'ם גָאטְ־צֶענְדִיענְסְט.

בַּיים טַייךְ טִיגְרִיס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ קְלֵיין לַאנְד אַדְיַאבֶּענֶע, אוּנ דָארְט הָאבֶּען גֶעקֶענִיגְט מָאנָאבַּאז (מוֹנְבּוּז) אוּנ זַיין פְרוֹי הֶעלֶענַא (הִילְנִי), דֶער קֶענִיג הָאט גֶעהַאט פִיעל קִינְדֶער פוּן אַנְדֶערֶע פְרוֹיעֶן, נָאר מֶעהר פוּן אַלֶע הָאט עֶר לִיעבּ גֶעהַאט דֶעם יוּנְגְסְטֶען זוּהן אִיזַאטֶעס, וָואס הֶעלֶענַא הָאט אִיהם גֶעבָּאהרֶען. אִיהם הָאט עֶר גֶערֶעכֶענְט פַאר'ן יוֹרֵשׁ פוּן דֶער מְלוּכָה, אוּנ כְּדֵי דִי אִיבְּרִיגֶע בְּרִידֶער זָאלֶען אִיהם, וֶוענֶען קִנְאָה קֵיין שְׁלֶעכְטֶס נִיט טְהוּן, הָאט עֶר אִיהם אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט אִין אַ וַוייטֶער מְדִינָה מֶעסֶענֶע, וָואס אִיז דֶעמָעלְט גֶעוֶועהן אַ מִיטֶעלְפוּנְקְט פַאר סוֹחֲרִים פוּן דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט. דֶער פְּרִינְץ אִיזַאטֶעס אִיז אַזוֹי גֶעפֶאלֶען דֶעם מֶלֶךְ פוּן דָארְט אַבִּינֶערְגְלָז, אַז עֶר הָאט אִיהם חֲתוּנָה גֶעמַאכְט מִיט זַיין טָאכְטֶער סַמַךְ. אִין דֶעם קָאנִיגְלִיכֶען הוֹיף פְלֶעגְט זִיךְ דְרֶעהֶען אַ יוּדִישֶׁער סוֹחֵר חֲנַנְיָה, וָואס הָאט דִי פְּרִינְצֶעסִין צוּגֶעשְׁלֶעפְּט צוּם יוּדִישְׁקֵייט, אוּנ פוּן אִיהר הָאט עֶס שׁוֹין גֶע־נַאשְׁט אִיהר מַאן אוֹיךְ. אִין דֶער אֵיינֶענֶער צַייט הָאט אוֹיךְ דִי קֶענִיגִין הֶע־לֶענַא אָנְגֶעשְׁמֶעקְט פוּן דֶעם יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען, אוּנ אִיז גָאר גֶעוָוארֶען אַיין אַנְדֶער מֶענְשׁ. אַז דֶער קֶענִיג מָאנָאבַּאז אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ מֶען הָאט מוֹרָא גֶעהַאט זַיינֶע אַנְדֶערֶע קִינְדֶער זָאלֶען זִיךְ נִיט פְּרִיוֶוען מִיט גְעוַואלְד אַ נַאפּ צוּ טְהוּן דִי מְלוּכָה, הָאט מֶען אִיהר גֶערָאטְהֶען זִי זָאל הֵייסֶען טֵייטְשֶׁען אַלֶע פְּרִינְצֶען; נָאר הֶעלְעַנַא הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶעהַאלְטֶען אִין דִי יוּדִישֶׁע דִינִים: בְּלוּט פַארְגִיעסֶען אִיז שׁוֹין בַּיי אִיהר גֶעוֶועהן דִי גְרֶעסְטֶע עֲבֵירָה, אוּנ זִי הָאט נָאר זִיךְ בֶּעוָואהרֶענְט דֶערְמִיט וָואס זִי הָאט זֵיי אַיינְגֶעזֶעצְט אִין תְּפִיסָה. אַז אִיזַאטֶעס אִיז צוּרִיקְגֶעקוּמֶען אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה הָאט עֶר בַּאלְד בֶּעפְרַייעט אַלֶע יוֹרְשִׁים אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען בַּיי זִיךְ אִין לַאנְד אַיינְ־פִיהרֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה. דֶעמָעלְט הָאט דִי אַלְטֶע קֶענִיגִין גֶעקֶאנְט אוֹיס־פִיהרֶען אִיהר שְׁטֶענְדִיגֶען גֶעדַאנְק — אַלֵיין צוּ זַיין אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אוּנ אִי־זַאטֶעס הָאט אִיהר מִיטְגֶעגֶעבֶּען זַיינֶע פִינְף זִיהן, זֵיי זָאלֶען זִיךְ אוֹיפ'ן פְּלַאץ מֶעהר בֶּעקֶענֶען מִיט'ן יוּדֶענְטְהוּם, אוּנ זִיךְ גוּט אוֹיסלֶערְנֶען לָשׁוֹן קוֹדֶשׁ. מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד הָאט מֶען הֶעלֶענֶע אוּנ דִי פְּרִינְצֶען אוֹיפְגֶענוּמֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ אַזוֹי וִוי דָאס יָאהר אִיז גְרָאד גֶעוֶועהן אַ הוּנְגֶער, הָאט דִי קֶענִיגִין

גֶעהַאט אַ מֶאגְלִיכְקֵייט צוּ אֶפְּנֶען אִידר מִילְדָע הַאנְד : זִי הָאט גֶעלָאזְט קוֹי־
פֶען גַאנְצֶע שִׁיפֶען מִיט תְּבוּאוֹת אוּנ פֵּירוֹת, אוּנ צוּטְהֵיילְט דִי נוֹיטְבֶּעדֶארְפְ־
טִיגֶע; אַ חוּץ דֶעם הָאט זִי גֶעגֶעבֶּען גֶענוּג צְדָקָה פַאר דִי כֹּהֲנִים אוּנ לְוִיִם,
אוּנ הָאט דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ פֶערְצִיעֶרְט מִיט טְהַייעֶרֶע מַתָּנוֹת פוּן גָאלְד אוּנ
זִילְבֶּער. הֶעלֶענֶע הָאט זִיךְ אוֹיךְ אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אַ פַּאלַאץ אִין יְרוּשָׁלַיִם , אוּנ
אַז אִיזַאטֶעס אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ אוֹיף זַיין אָרְט אִיז גֶעוָוארֶען קֶאנִיג זַיין
בְּרוּדֶער מָאנָאבַּאז דֶער צְוַוייטֶער, אִיז דֶער נַייעֶר מֶלֶךְ אוֹיךְ שְׁטַארְק
צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוֶועהן צוּ דֶער יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה : עֶר הָאט זִיךְ אוֹיךְ גֶעלָאזְט
בּוֹיעֶן אַ פַּאלַאץ אִין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ הָאט גֶעשֶׁאנְקְט אוֹיפ'ן בֵּית הַמִקְדָשׁ אַלֶע
גָאלְדֶענֶע כֵּלִים צוּ דֶער עֲבוֹדָה אִים יוֹם כִּפּוּר . דִי לִיעֶבֶּע צוּם יוּדֶענְטְהוּם
אִיז אִין דֶער מִשְׁפָּחָה פוּן דִי אַדְיַאבֶּענֶעשֶׁע מְלָכִים אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען פוּן אֵיין
דוֹר צוּם אַנְדֶערֶען, אוּנ אֲפִילוּ הֶעלֶענֶע'ס עֶנִיקֶעל, דִי פְּרִינְצֶעסִין גְרַאפְּטֶע,
הָאט גֶעהַאלְטֶען פַאר'ן גְרֶעסְטֶען פֶערְגֶענִיגֶען צוּ וָואהנֶען אִין דֶער יוּדִישֶׁער
הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט , אוּנ הָאט זִיךְ אוֹיסגֶעבּוֹיעֶט אַ בֶּעזוּנְדֶער פַּאלַאץ. דֶערְפַאר אִיז
דֶער זֵכֶר פוּן דֶער קֶאנִיגִין הֶעלֶענֶע גֶעבְּלִיעבֶּען צְוִוישֶׁען דִי יוּדֶען אוֹיף לַאנְ־
גֶע יָאהרֶען, אוּנ אַז זִי אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען , הָאט מָאנָאבַּאז גֶעהֵייסֶען זִי אוּנ
דִי בֵּיינֶער פוּן אִיזַאטֶעס אִיבֶּערפִיהרֶען קֵיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ דָארְט בֶּעגְרָא־
בֶּען אוֹיף אַ בֶּעזוּנְדֶער שְׁטִיק עֶרְד נִיט וַוייט פוּן יְרוּשָׁלַיִם. נָאךְ עַד הַיוֹם
קָאן מֶען זֶעהן דִי חֳרָבוֹת פוּן דִי מַארְמָארְנֶע זַיילֶען אוּנ מַצֵבוֹת וָואס הָאבֶּען
זִיךְ גֶעפוּנֶען אוֹיף דִי קְבָרִים פוּן דִי, וָואס נָאר דִי אֱמֶת'ע לִיעבֶּע צוּם גֶע־
דַאנְק , וָואס לִיגְט אִין יוּדִישְׁקֵייט , הָאט זֵיי בַּיי'ם לֶעבֶּען אוּנ בַּיי'ם טוֹיט
צוּגֶעבּוּנְדֶען צוּם יוּדִישֶׁען פָאלְק דַוְקָא אִין אַזַא צַייט , וֶוען עֶס הָאט שׁוֹין
פֶערְלָאהרֶען דֶעם גְלַאנְץ אוּנ הָאט שׁוֹין גֶעהַאלְטֶען בַּיי'ם פַאלֶען.

פינפטעס קאפיטעל.

אגריפא דער צווייטער.

(49 — 66 נאך קריסטוס געבורט. 4–21 פאר'ן חרבן בית שני)

האטשע דאס יודישע פאלק האט זיך שטארק צושפרייט אויף דער וועלט און בעפעסטיגט זיין גלויבען צווישען פרעמדע פאלקער. פון דעסטוועגען איז זיין לאגע אין איינענעם לאנד געווארען פון יאהר צו יאהר אלע מאהל טרויעריגער. פון איין זייט האט דער יאך פון דער ראמישער מלוכה זיך געלאזט שטארק פיהלען, און ווען די ראמער האבען זיך אפילו ניט מתכוון געוועהן צו בעריהרען די יודישע רעליגיאן, האבען פארט די יודען ניט געקאנט האבען די פרייהייט וואס א מאהל; פון דער אנדערער זייט זענען די יודען געווארען צו נאהענטע מחותנים מיט די ראמער, גענאשט ביי זיי א סך מנהגים, און אזוי זענען זייערע מדות גאר אין גאנצען פערדארבען געווארען. עס איז דאריבער קיין וואונדער ניט וואס דעם עדלען קאניג אגריפא'ס זוהן, אגריפא דער צווייטער, איז שוין ניט געגאנגען אין וועג פונ'ם פאטער: ער איז אויפגעצויגען געווארען אין רום, אין קייזערליכען הויף, און האט זיך געפיהרט פונקט ווי אלע אנדערע ראמישע פרינצען. אז דער מושל פון האלקים, הורדוס, איז געשטארבען, האט קלוידיוס דעם יונגען אגריפא איבערגעגעבען די קליינע מלוכה און אויך דאס רעכט אויסצוקלויבען א כהן גדול. די וועלט האט דעמעלט געמימעלט אז אגריפא וואהנט מיט הורדוס'ס אלמנה ברניצה, וואס איז טאקע געוועהן זיין שוועסטער, און כדי לייט די מיילער פערשטאפען האט ער זי חתונה געמאכט מיט'ן קאניג פון ציליציען, פאלעמאן, וואס האט צו ליעב איהר אנגענומען דעם יודישען גלויבען; נאר זי איז געוועהן אזוי גוט

אונ פְרוּם, אַז נָאר גִיךְ הָאט זִיךְ דָאס פָאר פָאלְג גֶעמוּזְט צוּגֶעהן. נִיט בֶּע-
סֶער פוּן אִיהר אִיז גֶעוֶועהן דִי יוּנְגֶערֶע שְׁוֶועסְטֶער דְרוּזִילַא. וָואס דֶער
פָּאטֶער הָאט זִי פְרִיהר פַארְקְנַסְט פַאר׳ן פְּרִינְץ עֶפִּיפַאנֶעס. נָאר מִיט דֶעם
תְּנַאי עֶר זָאל וֶוערֶען אַ יוּד; נָאר אַזוֹי וִוי דֶער חָתָן הָאט קַיין וָוארְט נִיט
גֶעהַאלְטֶען אִיז גֶעוָוארֶען אוֹיס שִׁדוּךְ. דֶער יוּנְגֶער אַגְרִיפַּא הָאט זִי אוֹיסגֶעגֶע-
בֶּען פַאר׳ן קֶאנִיג פוּן עֶמֶסַא עֶזִיז, וָואס אִיז יָא בֶּעשְׁנַיטֶען גֶעוָוארֶען דַארוּף עֶר
זָאל אִיבֶּערְגֶעהן צוּם יוּדֶענְטְהוּם. נָאר זִי אִיז פוּן אִיהם אַנְטְלָאפֶען מִיט אֵיי-
נֶעם פוּן דִי רֶאמִישֶׁע שְׂרָרוֹת פֶעלִיקְס, אוּנ זִי אִיז גֶעוָוארֶען אַ גָאטְצֶענ-
דִינֶערִין. דֶער פַאלְשֶׁער נָבִיא שִׁמְעוֹן פוּן צִיפֶּערְן אִיז דָא גֶעוֶועהן
דֶער גַאנְצֶער שַׁדְכָן. בִּיסְלֶעכְוַוייס הָאט אַגְרִיפַּא אָנְגֶעהוֹיבֶּען זִיךְ רוּפֶען „יוּדִי-
שֶׁער קֶאנִיג״, חָאטְשֶׁע קְלוֹידִיוּס הָאט אִיהם מֶעהר נִיט עֶרְלוֹיבְט וִוי אַכְטוּנְג
צוּ גֶעבֶּען אוֹיפ׳ן בֵּית הַמִקְדָשׁ אוּנ בֶּעשְׁטִימֶען כֹּהֲנִים. אַוַדַאי אִיז אִין אַזַא
זַאךְ אַגְרִיפַּא׳ס מְכִינוֹת גָאר קַארְג גֶעוֶועהן. אִין אַ צַייט פוּן צְוַואנְצִיג יָאהר
הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען זִיבֶּען כֹּהֲנִים, אוּנ דִי הוֹיכֶע שְׁטֶעלֶע פְלֶעגְט עֶר אִי-
בֶּערְגֶעבֶּען נִידְרִיגֶע מֶענְשֶׁען, וָואס הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען זִיךְ בַּיי אִיהם אַיינְצוּ-
שְׁמֵייכְלֶען; נִיט אֵיין מָאהל פְלֶעגְט אַרוֹיס אַ גֶעשְׁלֶאג צְוִוישֶׁען דִי פִינְף
מִשְׁפָּחוֹת בָּאעֶטְהַאס, קַאנְטְהֶערַאס, פְהִיַאבִּי, קַמִיט אוּנ עֶנַן,
וָואס פוּן זֵיי הָאט אַגְרִיפַּא שְׁטֶענְדִיג אוֹיסגֶעקְלוֹיבֶּען אַ כֹּהֵן. אוּנ דֶער נָאה-
מֶען „כֹּהֵן״ הָאט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ הָאבֶּען זַיין פְרִיהְרִיגֶען וֶוערְטה. נָאכ׳ן רֹאשׁ
קָאן מֶען שׁוֹין פַארְשְׁטֶעהן וִוי דָאס פְּרָאסְטֶע פָאלְק הָאט אוֹיסגֶעזֶעהן: דִי
אַיינְוָואהנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דִי פְרוֹיעֶן, זֶענֶען גֶעוָוארֶען אַזוֹי
אוֹיסגֶעלַאסֶען, אַז דֶער פְרוּמֶער רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָאט גֶעמוּזְט הֵייסֶען
פַארְבּוֹיגֶען דִי דִינִים פוּן פָּרָה אֲדוּמָה...

די אֻמוֹת פְרוּמֶע הָאט מִן הַסְתָּם גוּט דָאס הַארְץ וֶועה גֶעטְהוּן צוּצוּ-
זֶעהן וָואס עֶס אִיז גֶעוָוארְען פוּנ׳ם פָאלְק; נָאר מֶעהר וִוי מִיט אַ קְרֶעכְץ
הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעקֶאנְט הֶעלְפֶען. דֶערְפַאר הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד אָבֶּער גֶעפוּנֶען
אַ סַךְ „הֵיִיסֶע״ יוּדֶען, וָואס אַ קְלֵיינֶער טְהֵייל פוּן זֵיי, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס
זֵייעֶרֶע פִיהְרֶער, אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִינַי אוּנ אַלֶכְּסַנְדֶר, הָאבֶּען זִיךְ טַאקֶע
אַיינְגֶערֶעדְט, אַז דֶער רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם רַייסְט זֵיי בַּיי דִי פָאלֶעס זֵיי זָאלֶען
זִיךְ אָנְנֶעהמֶען זַיין קְרִיוְודֶע, אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע הָאבֶּען דַוְקָא נִיט גֶעמֵיינְט אַזוֹי
לְשֵׁם שָׁמַיִם. נָאר זֵיי הָאבֶּען פָּשׁוּט גֶעפוּנֶען אַ שַׁעַת הַכֹּשֶׁר זִיךְ נוֹקֵם צוּ זַיין
אִין דִי שׂוֹנְאִים, אוּנ אַזוֹי אִיז אַרוֹיס אַ גַאנְצֶע מַחֲנֶה וָואס הָאט שְׁטֶענְדִיג

נאר געטראכט זיך אבצורעכנען מיט די רעמער , און מיט די רייכע
יודען וואס האבען געהאלטען מיט דער רעמישער מלוכה . בעזאנדערס גע-
פעהרליך זענען דעמעלט געוועהן די סיקאריער. וואס מען האט זיי אזוי
גערופען , ווייל זיי פלעגען טראגען בעהאלטען א שארף מעסער (סיקא) , און
אומגערעכט אנפאלען אויף מענשען און הרגענ'ן אין די גאסען . די מלוכה
האט געמוזט בעטראכטען אזעלכע יודען ווי מערדער , און ווי באלד זיי
פלעגען נאר אריינפאלען צו איהר אין די האנד אריין, האבען זיי שוין גע-
האט זייער עהרליך אויסקומעניש . דערצו האבען די רעמער אין דער לעצ-
טער צייט אנגעהויבען מעהר מורא האבען די יודען זאלען אין גאנצען ניט
ארויסווארפען פון זיך זייער יאך ; ווייל פליצום האבען זיך אנגעהויבען ארויס-
צווייזען פאלשע משיחים , ווי שמעון פון ציפערן און אנדערע, וואס
האבען זיך טאקע איינגעבילדעט , אז זיי זענען שליחים פון גאט. און דער-
פאר אז עס פלעגט זיך עפעס מאכען, האט מען ארויסגעגעבען דעם שווערס-
טען משפט . אין רום האט מען דוקא געקוקט מיט אנדערע אויגען אויף
די יודען , נאר די קאפ זענען ביי אלע געוועהן פארשלאגען . קיינער האט
זיך ניט געקלאגט, און די מושלים, וואס די רעמישע מלוכה האט געשטעלט,
האבען ארויסגעוויזען זייער אכזריות ווי ווייט זיי האבען נאר געקאנט.

פון די פינף רעמישע פראקוראטארען וואס האבען פערביטערט דאס
לעבען פון די יודען , איז דער ערשטער געוועהן איימאנוס, וואס האט
[...]געהערשט פיער יאהר און האט אנגעהויבען דערפון , וואס ער האט הושד
[...]געוועהן די יודען אז זיי זאמלען זיך צונויף אין בית המקדש און האלטען
[...]צות ווי אזוי פטור צו ווערען פון רום . דערפאר פלעגט ער שטענדיג ,
ווען דאס פאלק האט נאר געדארפט קומ[...]ן צום גאטעסדיענסט , צושטעלען
סאלדאטען אין אלע ווינקעלעך פונ'ם בית המקדש, כדי דער עולם זאל זיך
היטען רעדען איבריגע ווערטער. דערווייל איז איין מאהל אים פסח ארויס
א געשלאג . ווייל איין רעמישער סאלדאט האט זיך ערלויבט חוזק צו
מאכען פונ'ם יודישען היילינגטהום , אינ איימאנוס האט טאקע נאר
בארויף ארויסגעקוקט : ער איז באלד צוגעקומען מיט גרויס חיל, עס איז גע-
ווארען א גרויס לויפעניש און דערווייל זענען איבער צעהן טויזענד מענשען
דערשטיקט און צוטרעטען געווארען. באלד נאך דעם האט איימאנוס אנגע-
צונדען דאס אלטע פייער פון שנאה צווישען די יודען און די שמרונים.
אונטער א יום טוב האבען די יודען פון גאליליא עולה רגל געוועהן קיין

יְרוּשָׁלַיִם. אוּנ אַז זַיי זֶענֶען דוּרְכְגֶעגַאנְגֶען דוּרְךְ שֹׁמְרוֹן אִיז מֶען אוֹיף זַיי אָנְ-
גֶעפַאלֶען אוּנ מֶען הָאט פִיעל פוּן זַיי גֶעטֵייטְט. דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעפָאדֶערְט
פוּן אֵיימַאנוּסְ'ן, עֶר זָאל זִיךְ אָנְנֶעמֶען, נָאר עֶר הָאט זִיךְ נִיט וִויסֶענְדִיג גֶע-
מַאכְט, אוּנ דֶערְפַאר זֶענֶען זַיי גֶעצְוואוּנְגֶען גֶעוֶועזֶען אַלֵיין זִיךְ צוּפִירֶען דִי
הֶאנְד; דֶערְצוּ הָאט זַיי נָאךְ אוּנְטֶערְגֶעהֶיצְט דֶער פְּרָאקוּרַאטָאר פוּן גַאלִילֶעַא,
פֶּעלִיקְס, וָואס אִיז גֶעוֶועזֶען אֵיימַאנוּסְ'ן אַ שׂוֹנֵא אוֹיפְ'ן לֶעבֶּען אוּנ הָאט אִיהְם
זֶעהְר גֶעוָואלְט אָנְאַרְבֵּייטֶען אַ גַאנְצֶע הַתּוֹנָה, בֶּעזָאנְדֶערְס אַז עֶר הָאט גֶעקָאנְט
מִיט פְרֶעמְדֶע הֶענְד צוּשַארֶען דָאס פַייעֶר. אַזוֹי זֶענֶען דִי יוּדֶען אָנְגֶעפַאלֶען
אוֹיף דִי שֹׁמְרוֹנִים אוּנ עֶס אִיז אַרוֹיס אַ גְרוֹיסֶע שְׁחִיטָה, וַוייל אֵיימַאנוּס הָאט
נִיט גֶעוָואלְט שְׁטִילֶען בֵּיידֶע צְדָדִים, נָאר עֶר הָאט עֶרְלוֹיבְּט דִי שֹׁמְרוֹנִים זִיךְ
צוּ בֶּעוָואפֶּענֶען אוּנ הָאט זַיי נָאךְ צוּגֶעזָאגְט אַלֵיין אוֹיךְ זַיי גֶעהְן צוּ הִילְף.
וֶוער וֵוייסְט צוּ וָואס אֵיימַאנוּס וָואלְט עֶס גֶעוֶועזֶען גֶעבְּרַאכְט, וֶוען צְווִישֶׁען דִי
יוּדֶען אַלֵיין וָואלְטֶען זִיךְ נִיט גֶעפוּנֶען רוּהִיגֶע אוּנ קְלוּגֶע מֶענְשֶׁען, וָואס הָאבֶּען
אַ בִּיסֶעל אַיינְגֶעהַאלְטֶען דֶעם עוֹלָם. בֵּיידֶע זַייטֶען הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער גֶעהַאלְטֶען
פַאר גֶערֶעכְט, אוּנ הָאבֶּען אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים צוּם סִירִישֶׁען מוֹשֵׁל
אוּמִידִיוּס קְוַואדְרַאטוּס זַיי זָאלֶען זִיךְ פַאר אִיהְם אוֹיסְטַאנֶען. קְוַואדְרַאטוּס
אִיז גֶעוֶועזֶען אַזַא בַּעַל יוֹשֶׁר אַז קוֹדֶם כָּל הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען דִי יוּדִישֶׁע שְׁלִיחִים
אוֹיפְהֶענְגֶען. דֶערְנָאךְ הָאט עֶר לְפָנִים אַנִידֶערְגֶעזֶעצְט אַ בֵּית דִין מֶען זָאל
מִשְׁפָּטֶען דִי שׁוּלְדִיגֶע; נָאר צוּם סוֹף הָאט עֶר גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהְל אַז אַלֶע
זָאלֶען פָאהְרֶען קַיין רוֹם אוּנ אֵיימַאנוּס זָאל זִיךְ דָארְט אוֹיךְ פַארֶענְפֶּערְ'ן. אִין
רוֹם הָאט אֵיימַאנוּס גֶעהַאט גֶענוּג גוּטֶע פְרַיינְד. וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט נֵייגֶען
דֶעם קֵיסֶער אוֹיף זַיין זַייט, נָאר דֶער יוּדִישֶׁע קֶענִיג אַגְרִיפַּא, וָואס אִיז נָאךְ
אַלְ'ן גֶעוֶועזֶען דֶער גְרֶעסְטֶער חָשׁוּב בַּיי קְלוֹידְיוּסְ'ן אוּנ אִיז גְרָאד דֶעמֶעלְט בַּיי
אִיהְם גֶעוֶועזֶען צוּ נַאכְט הָאט אוֹיף אִיהְם גֶעהַאט אַ גְרֶעסֶערֶע ווִירְקוּנְג, אוּנ
אוֹיסֶער דֶעם הָאט דִי קֵיסֶערִין אַגְרִיפִּינַא מֶעהְר גֶעצוֹיגֶען צוּ יוּדֶען, וַוייל
אִיהר גֶעלִיעבְּטֶער אִיז גֶעוֶועזֶען פַאלְלַאס, אַ בְּרוּדֶער פוּן פֶעלִיקְסְ'ן, וָואס הָאט
גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל צוּ בֶּעגְרָאבֶּען אֵיימַאנוּסְ'ן. אַוַודַאי זֶענֶען דִי יוּדֶען גֶע-
בְּלִיבֶּען גֶערֶעכְט אוּנ אֵיימַאנוּסְ'ן הָאט מֶען פֶערְשִׁיקְט; פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט
מֶען אִין רוֹם פֶערְשְׁטַאנֶען אַז אוֹיפְ'ן יוּדִישֶׁען לַאנְד מוּז מֶען גוּט אַכְטוּנְג
גֶעבֶּען, אוּנ דָארְט נָאךְ מֶעהר בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי רָאמִישֶׁע מַאכְט, אוּנ כְּדֵי
אַגְרִיפַּא'ס כָּבוֹד זָאל בְּלֵייבֶּען נִיט בֶּערִיהְרְט הָאט מֶען אִיהְם אָבְּגֶעגֶעבֶּען
אַ בֶּעזוּנְדֶערֶע קֶענִיגְרַייךְ, אוּנ דָאס אִיז שׁוֹין גֶעוֶועזֶען אַ שְׁטַארְקֶער ווִינְק אַז

אִין דִי זַאכֶען כוּנ׳ם יוּדִישֶׁען פָאלְק דַארְפֶען זִיךְ אַנְדֶערֶע וֶוענִיגֶער מִישֶׁען.

אַז דִי שֹׁמְרוֹנִים הָאבֶּען דָא פֶערְשְׁפִּיעלְט הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶענוּמֶען אָבּ־כְּהוּן דִי יוּדֶען אַנְדֶערֶע שְׁפִּיצְלִיךְ. כְּדֵי מֶען זָאל וִויסֶען וֶוען רֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיז אוּנ אַקוּרַאט אוֹיסְרֶעכֶענֶען וֶוען דִי יָמִים טוֹבִים פַאלֶען, פְלֶעג מֶען צוּם מוֹלָד אָנְצִינְדֶען אוֹיף דִי הוֹיכֶע בֶּערְג פַייֶער אוּנ אַלֶע יוּדֶען הָאבֶּען שׁוֹין גֶעוואוּסְט וָואס דָאס בֶּעטַייט. דִי שֹׁמְרוֹנִים הָאבֶּען אִימִיסְטֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אָנְצִינְדֶען פַייֶער גָאר אִין כְּרָאסְטֶע טָאג אוּנ דֶערְמִיט הָאבֶּען זֵיי אִין גַאנְצֶען פֶערְפְּלוּטֶעט דִי יוּדֶען אִין הֶשְׁבּוֹן. דֶעמֶעלְט הָאבֶּען דִי סַנְהֶדְרִין גֶעמַאכְט אַז וֶועגֶען קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ זָאל מֶען צוּשִׁיקֶען שְׁלִיחִים אִין אַלֶע אֶרְטֶער וואוּ יוּדֶען וָואהְנֶען.

אוֹיף אֵיימַאנוּס׳ס אָרְט אִיז אַרוֹיף פֶ ע לִ י קְ ס, וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען אוֹיף אִיהם גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר וֶועט זֵיי טְהוּן אַלֶע טוֹבוֹת, אוּנ אֵיינֶער פוּן דִי יוּדִישֶׁע שְׁלִיחִים י וֹ נָ תָ ן הָאט אִיהְם פָּשׁוּט אוֹיסְגֶעבֶּעטֶען בַּיים קַאיזֶער. צוּם סוֹף הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעלָאזְט אַז פֶעלִיקְס אִיז נָאךְ גֶעוֶועהְן אֶרְגֶער פוּן אֵיימַאנוּס׳ן, ווייל עֶר הָאט זֶעהר לִיעבּ גֶעהַאט דִי מַטְבֵּעַ צוּ לִיעבּ גֶעלְד הָאט עֶר גֶעטְהוּן אַלֶע פַּסְלָנוּת אוּנ אִיז גֶעוֶועהְן זִיכֶער אַז עֶס וֶועט אִיהם גָ"ט אָבְּלוֹיפֶען, וַוייל עֶר הָאט גֶעהַאט בְּרֵייטֶע פְּלֵייצֶעס אִין רוֹם. דֶער קֶאנִיג אַגְרִיפַּא הָאט דָא גָאר נִיט גֶעקָאנְט הֶעלְפֶען, וַוייל חָאטְשִׁי נָאךְ קְלוֹידְיוּס׳ס טוֹיט הָאט אִיהְם דֶער יוּנְגֶער קַאיזֶער נֵ י ר וֹ ן (נֶערָא) אוֹיךְ לִיעבּ גֶעהַאט אוּנ אֲפִילוּ פַארְגְרֶעסֶערְט זַיין קֶאנִיגְרַייךְ מִיט פִיעֶר גְרוֹיסֶע שְׁטֶעדְט, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז אִיהְם שְׁוֶוער גֶעוֶועהְן צוּ גֶעהְן גֶעגֶען פֶעלִיקְס׳ן, וָואס הָאט אַלֶע זַיינֶע רְצִיחוֹת אַייְנְגֶעוִויקֶעלְט אִין רֶעכְטֶע סִבּוֹת, אוּנ גֶעוִויזֶען אַז עֶר פַארְשְׁטַארְקְט דֶערְמִיט דִי רָאמִישֶׁע מְלוּכָה. אַזוֹי הָאט עֶר אוֹיסְגֶעהַרְגֶ׳ט פִיעל יוּדֶען, אוּנ אֲפִילוּ אוֹיף דֶעם אֵייגֶענֶעם יוֹנָתָן, וָואס הָאט זִיךְ אַזוֹי בֶּעמִיהְט אוּנ גֶע־אַרְבֵּייט פוּן זַיינֶעטְוֶועגֶען הָאט עֶר אָנְגֶעשִׁיקְט דִי סִיקַארְיֶער, אוּנ מֶען הָאט אִיהם גֶע־שְׁטָאכֶען. אוֹיף פֶעלִיקְס׳ן קוּקֶענְדִיג, הָאבֶּען דִי גְרִיכֶען, סִירְיֶער אוּנ רָאמֶער. וָואס הָאבֶּען גֶעוָואהְנְט אִין פַּאלֶעסְטִינַא, אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ בֶּעהַאלְטֶען זֵייעֶר שִׂנְאָה צוּ דִי יוּדֶען אוּנ פְלֶעגֶען אֶפֶענְטְלִיךְ זִיךְ מִיט זֵיי רֵייצֶען אוּנ חוֹזֶק מַאכֶען. אֵיין מָאל אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אוּנ דִי סִירְיֶער וָואס הָאבֶּען גֶעשְׁלָאגֶען אוֹיף פֶעלִיקְס׳ס תְּקִיפוּת. דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶע־וָואלְט וֶועהְרֶען, נָאר פֶעלִיקְס הָאט זֵיי נִיט עֶרְלוֹיבְּט אוּנ אַז זֵיי זֶענֶען נִיט בֶּעשְׁטַאנֶען מֶען זָאל זֵיי שְׁלָאגֶען אוּנ זֵיי זָאלֶען שְׁוַוייגֶען, הָאט זִיךְ פֶעלִיקְס

ארויסגעריקט מיט היל אונ האט זיי געהייסען באבעוועז. די יודען האבען באלד אוועקגעשיקט שליחים קיין רום אונ האבען זיך געקלאגט אויף פעליקס'ן, נאר דארט האט מען געפונען אז זיי זענען ניט גערעכט, ווייל די סיריער האבען איבערגעקויפט איינעם פון נירון'ס מקורבים, בורדוס, אונ עס האט זיך נאר געענדיגט דערמיט וואס מען האט פעליקס'ן צוגענומען, נאך ביטערע זעקס יאהר, וואס די יודען האבען אזוי גיך ניט געקאנט פארגעסען.

פון דעמאלט אן האט זיך אין די הארצער פון די יודען אריינגעהאפט א האס געגען רום, וואס האט זיך עטליכע יאהר שפעטער נאך מעהר צו־ברענט אונ געפיהרט דערצו אז דאס לעצט ביסעל יודיש זעלבסטשטאנדיגקייט זאל פאלען פאר א קרבן. דער נייער פראקוראטאר פעסטוס האט אין גאנ־צען געהערשט צוויי יאהר אונ דער מעמד פונ'ם פאלק איז ניט בעסער גע־וואָרען. דער קאניג אגריפא האט זיך בעזעצט אין ירושלים אונ צום אומגליק, איז צווישען איהם אונ די יודען אויך ארויס א מחלוקת; ווייל ער האט זיך אויסגעבויעט אזא הויכען פאלאץ, ער זאל קאנען פון דארטען זעהן וואס עס טהוט זיך אין בית המקדש, אונ דער עולם האט ניט געוואלט ליידען מען זאל זיי אומזיסט חושד זיין. דעריבער האבען די יודען האבער געמאכט די וואנד פונ'ם בית המקדש, אונ אז אגריפא אונ פעסטוס האבען געהייסען די וואנד צוווארפען איז דערפון קיין גרויסער שלום ניט ארויס. די יודען האבען נאך א מאל געשיקט שליחים קיין רום אונ דאס מאל איז עס זיי גע־ראטהען, ווייל דעם קייזער נירון'ס ליעבהאבערין פאפעא סאבינא האט געהאלטען מיט זיי: זי האט איבערהויפט געשאצט די יודישע אמונה אונ האט דער נאך אויך געבעטען דעם קייזער ער זאל בעפרייען צוויי פרומע יודען וואס פעליקס האט זיי צוריק מיט עטליכע יאהר אוועקגעשיקט קיין רום, אונ וואס האבען די גאנצע צייט, וואס זיי זענען געזעסען דארט אין תפיסה, ניט פערזוכט קיין געקאכטס אונ האבען נאר געגעסען פירות.

אז פעסטוס איז געשטארבען, האט מען פון רום אראבגעשיקט א נייעם פראקוראטאר, אלבינוס. אין דער צייט האט דער כהן גדול ענן זיך גע־נומען מיט אלע כחות צו בעפעסטיגען די לאגע פון די צדוקים אונ האט אזוי גערעדט, אז ער האט געקאנט פון זיינע לייט אנידערזעצען סנהדרין אונ מען האט פארמשפט פיעל אומשולדיגע מענשען. די פרושים, אונ בעזאנדערס זייער געשאצטער פארשטעהער ר' יוחנן בן זכאי, האבען געגעבען א קוק אז דא טאר מען ניט שווייגען, האבען זיי געפועלט ביי אגריפא'ן דיזן

זאל אַראָבּנוארפֿען ענגן'׳, אונ כהן גדול איז געוואָרען איין אַנדערער, יְהוֹשֻׁעַ בֶּן בַּמָּאִי, וואס האָט אויך ניט לאַנג געדויערט אונ האט געמוזט איבּער־געבּען די כהונה יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּמְלִיאֵל, וואס האָט התונה געהאט מיט זעהר אַ רייכער אַלמנה מַרְתָּא, אונ דורך איהר געלד איז איהם געראָטהען צו בּעקומען די שטעלע. יהושע בן גמליאל האט געאָפּענט פיעל שולען פאר קליינע קינדער אונ האט זיך דערמיט אַ גרויסען נאָהמען געקויפט; נאר האלטען זיך לאנג האט ער ניט געקאָנט, אונ נאך איהם איז געוואָרען כהן מַתְיָא בֶּן טֶעאָפִיל, דער לעצטער פון די זיבּען אונ צוואנציג כהנים וואס די ראָמישע מלוכה האט בּעשטימט. דאס פאָלק איז דערמעלט אַזוי געוועהן אונצופרידען פון די צדוקים, אַז יעדער כהן האט געמוזט יום כפור שווערען, אַז ער איז אַ גענגער פון דער כּתּה. אין דער לעצטער צייט איז אויך אַרוים אַ מחלוקת צווישען די כהנים, ווייל די לוים האבּען געפאָדערט מען זאל זיי אויך רעכענען גלייך מיט די כהנים, זיי זאָלען טראגען די איינענע קליידער אונ האבען דעם איינענעם חלק אין דער הכנסה. אַגריפּא איז אין בּעם געוועהן אויף די כהנים דערפאר וואס זיי האבּען איהם אַמאָהל ניט גע־לאזט אַבטונג געבּען אויפ׳ן בית המקדש אונ האבּען פארשטעלט זיין פאלאץ מיט אַ הויכער וואנד, אונ ער האט צו ליעב געטהון די לוים, אונ דערפון איז אַרוים אַ אינווענינסטער קריעג צווישען די, וואס אויף זיי איז געלעגען דער הויב אָבצוהיטען די אמונה אונ בּעפעסטיגען דאס אַחדות אין פאָלק.

אַלבּינוס האט געהערשט דריי יאהר. ער האט געריסען דעם מס פון טויט אונ פון לעבּעדיג, נאר זיך אַליין האט ער אויך ניט פערגעסען אונ האט זיך געמאַכט אַ גרויס פערמעגען. עהדער די מלוכה האט איהם איבּער־געבּיטען האט ער פיעל פון די סיקאַריער, וואס זענען געזעסען אין תפיסה, בּעפרייעט אונ האט דערפאר געהאַפּט ניט קיין קליינע מטבּע. איבּערהויפט איז אַלבּינוס נאך געוועהן צו דערלאַיידען, ווייל מיט געלד האט מען בּיי איהם אַלדינג געקאָנט פועל׳ן אונ דאַרויף האבּען די צרות שוין לאנג גע־מאַכט דעם יודען פאר׳ן גרעסטען בּריה.

ערגער פון אַלע איז געוועהן דער לעצטער פּראָקוראַטאָר, גֶעסִיוּס פְלָארוּס, אַ מענש אָהן בושה אונ אָהן נאמנות. אין די צוויי יאהר וואס ער האט געפיהרט דאס לאנד האט ער דערפון גאַנצען תּל געמאַכט: זיין אַכזריות האט ניט געהאט קיין גרעניץ, אונ דערצו האט ער נאך געלאזט די סיקאַריער צופיהרען די האַנד אונ די מדינה איז געוואָרען פול מיט גזלה

אוּנ רְצִיחָה. פִיעל רַייכֶע יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעצִיטֶערְט פַאר זֵייעֶר פֶערְמֶעגֶען, הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט צוּפָאהְרֶען אוּנ וֶוער עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אִיז מִיט'ן לֶעבֶּען נִיט זִיכֶער גֶעוֶועזֶען. מֶען הָאט שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען מוֹרָא הָאבֶּען, אַז פְּלָארוּס זָאל זִיךְ נִיט צוּהַאקֶען צוּ דֶער קַאסֶע פוּנ'ם בֵּית הַמִקְדָשׁ, נָאר הֶעלְפֶען הָאט קֵיינֶער נִיט גֶעקָאנְט, וַוייל עֶס אִיז זִיךְ נִיט גֶעוֶועזֶען פַאר וֶועמֶען צוּ קְלָאגֶען: דֶער סִירִישֶׁער מוֹשֵׁל, צֶעסְטִיוּס גַאלְלוּס אִיז גֶעוֶועזֶען נִיט קֵיין בֶּעסֶערֶער בַּעַל יוֹשֶׁר פוּן פְלָארוּסֶן, דֶער קַאיזֶער נִירוֹן אִיז גֶעוֶועזֶען פֶערְנוּמֶען מִיט זַיינֶע תַּאֲוֹת, אוּנ עֶס אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועזֶען צוּ אִיהְם צוּצוּקוּמֶען, אוּנ דֶער קֶענִיג אַגְרִיפַּא הָאט זִיךְ גֶעפִיהְלְט אַזוֹי שְׁוַואךְ גֶעגֶען דִי רֶאמֶער אַז עֶר פְלֶעגְט שְׁטֶענְדִיג נָאר טְרַאכְטֶען זֵיי כָּבוֹד אָנְצוּגֶעבֶּען. דִי שְׁטָאדְט קֵיסַרְיָא הָאט עֶר צוּ לִיעבּ דֶעם רֶאמִישֶׁען קַאיזֶער אַנָאהְמֶען גֶעגֶעבֶּען נֶערָאנִיאַס (נִירוֹנְיָא), אוּנ חוּץ דֶעם הָאט זִיךְ זַיין גַאנְץ פְרַיינְדְשַׁאפְט מִיט דֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה גֶעהַאלְטֶען נָאר אוֹיף מַתָּנוֹת וָואס עֶר פְלֶעגְט אַלֶע מָאל שִׁיקֶען קֵיין רוֹם. אִין אַזַא לַאגֶע הָאט דָאס פָאלְק פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶס אִיז נִיטָא צוּ וֶועמֶען זִיךְ צוּ וֶוענְדֶען אוּנ מֶען מוּז זִיךְ אַלֵיין הֶעלְפֶען. צֶעסְטִיוּס גַאלְלוּס הָאט אֲפִילוּ אָנְגֶעשְׁמֶעקְט וָואס עֶס גֶעהְט פָאר אוּנ הָאט צוּ וִויסֶען גֶעטְהוּן קֵיין רוֹם; נָאר נִירוֹן הָאט זִיךְ גָאר נִיט גֶעוָואלְט אוּמְקוּקֶען. דִי קַאיזֶערִין פָּאפֶּעאַ, וָואס הָאט זִיךְ יוֹא אִינְטֶערֶעסִירְט וֶועגֶען דִי יוּדֶען, אִיז שׁוֹין גֶעוֶועזֶען טוֹיט אוּנ בַּיי'ם קַאיזֶער אַלֵיין הָאבֶּען זֵיי גֶעשְׁפִּיעלְט נָאר אַ קְלֵיינֶע רָאלֶע, וַוייל עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז זֵייעֶר צָאהְל אִיז זֶעהְר קְלֵיין. גַאלוּס הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז מֶען מוּז דֶער מְלוּכָה אוֹיפְקְלֶעהְרֶען אַז דִי יוּדֶען זֶענֶען נִיט אַזַא קְלֵיין פָאלְק וִוי מֶען מֵיינְט: עֶר אִיז גֶעפַאלֶען אוֹיף אַ שֵׂכֶל אוּנ מִיט דֶער הִילְף פוּן אַגְרִיפַּא אוּנ דֶעם כֹּהֵן גָדוֹל מַתִּתְיָא הָאט עֶר גֶעמַאכְט מֶען זָאל אַקוּרַאט גֶעוָואהר וֶוערֶען דִי צָאהְל פוּן דִי יוּדֶען. מֶען הָאט צוּשִׁיקְט בְּרִיעף אַז אַלֶע יוּדֶען זָאלֶען אַרַיינְקוּמֶען אוֹיף פֶּסַח קֵיין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אַלָאז גֶעטְהוּן פוּן וַוייט אוּנ פוּן נָאהֶענְט אַז עֶס אִיז פָּשׁוּט נִיט גֶעוֶועזֶען אִין שְׁטָאדְט וואו אוֹיסְצוּדְרֶעהֶען זִיךְ. גַאלוּס הָאט גֶעהֵייסֶען, אַז פוּן יֶעדֶען קָרְבָּן זָאלֶען דִי כֹּהֲנִים אָבְּשְׁנֵיידֶען אַ נִיר אוּנ נָאךְ דֶעם הָאט עֶר גֶעמַאכְט אַ חֶשְׁבּוֹן, אַז מִיט אַ קָרְבָּן פֶּסַח זֶענֶען יוֹצֵא צֶעהְן יוּדֶען, אוּנ עֶס אִיז אוֹיסְגֶעקוּמֶען אַז אוֹיף יוֹם טוֹב הָאבֶּען עוֹלֵה רֶגֶל גֶעוֶועזֶען דְרַיי מִילְלִיאָן. גַאלְלוּס אִיז דֶערְמֶעלְט אוֹיךְ אַרַיינְגֶעקוּמֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ פַאר פְּלָארוּס'ן אִין דִי אוֹיגֶען הָאט זִיךְ דָאס פָאלְק גֶעקְלָאגְט אוּנ גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל צוּנֶעהְמֶען

די מַגֵפָה" פוּנ'ם לַאנְד. עֶר הָאט זַיי קְלָאמֶערְשְׁט צוּגֶעזָאגְט אַז פְלָארוּס וֶועט זַיי בֶּעסֶער בעהַאנְדְלֶען, נָאר אִיהְם אִיז גֶעלֶעגֶען זַיינְס אִין זִינֶען: עֶר הָאט מִיט זַיינֶע אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען גֶעזֶעהְן וִוי גְרוֹיס דִי צָאהְל פוּן דִי יוּדֶען אִיז, אוּנ הָאט בַּאלְד אַוֶועקְגֶעשְׁרִיבֶּען קֵיין רוֹם: מֶען זָאל דִי זַאךְ נִיט הַאלְטֶען פַאר גְרִינְג. וִוי עֶס וַוייזְט אָבֶּער אוֹיס, הָאט נִירוֹן גָאר וֶוענִיג גֶעשְׁטֶעלְט דַארוֹיף אוּנ הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען פַאר צוּ גְרוֹיס אַז עֶר זָאל גָאר דַארְפֶען אִיבֶּער־טְרַאכְטֶען וֶועגֶען „עֶטְלִיכֶע" יוּדֶען, וָואס זַייעֶר קָאנִיג הַנְפֶּ'ט אִיהְם אוּנ אִיז אִין גַאנְצֶען פוּן אִיהְם אָבְּהֶענְגִיג.

דֶערוַוייל הָאט זִיךְ אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מֶעהר צוּבְּרֶענְט דָאס פַייֶער. אִין קֶיסַארְיַא הָאט אַ גָאטְצֶענְדִינֶער זִיךְ גֶעשְׁטֶעלְט בּוֹיעֶן קְלֵייטֶען פוּנְקְט פַאר דֶער יוּדִישֶׁער שׁוּל, אוּנ עֶס אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג דֶערפוּן, אוּנ דִי יוּדֶען זֶע־נֶען גֶעפַאלֶען אוֹיף אַ שֵׂכֶל צוּ גֶעבֶּען פְלָארוּס'ן אַ הִיבְּשֶׁע סוּמֶע עֶר זָאל עֶס נִיט דֶערלָאזֶען. בַּאלְד דֶערנָאךְ הָאט זִיךְ אַ גְרִיכֶע עֶרְלוֹיבְּט אָפֶּענְטְלִיךְ אוֹיף דֶער גַאס חוֹזֶק מַאכֶען פוּן דֶער יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה. עֶס אִיז אַזוֹי אוֹיסגֶעקוּמֶען אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעמוּזְט אִים שַׁבָּת הַאפֶּען דִי סִפְרֵי תּוֹרָה אוּנ אַנְטְלוֹי־פֶען אִין אַ נָאהֶענְט שְׁטֶעדְטֶעל נַרְבַּתָּא, אוּנ פוּן דָארְט שִׁיקֶען שְׁלִיחִים צוּ פְלָארוּס'ן קֵיין שׁוֹמְרוֹן עֶר זָאל זַיי הֶעלְפֶען. נָאר פְלָארוּס הָאט גֶעהַאט אַ קוּר־צֶען זִכָּרוֹן, דָאס גֶעלְד הָאט עֶר דָאךְ פְרִיהֶר אָבְּגֶענוּמֶען, נַייעֶס שֹׁחַד הָאט מֶען אִיהם נִיט צוּגֶעשִׁיקְט, הָאט עֶר זִיךְ גָאר נִיט גֶעוָואלְט אוּמְקוּקֶען אוֹיף דִי קֶיסַארְיֶער יוּדֶען אוּנ הָאט בֶּעפָאהְלֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם מֶען זָאל אִיהם אַיין גְרוֹיסֶע סוּמֶע גֶעבֶּען פוּן דֶער קַאסֶע פוּנ'ם בֵּית הַמִקְדָשׁ. אַז עֶס אִיז אָנְגֶע־קוּמֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אַזַא פָארְדֶערוּנְג אִיז גֶעוָוארֶען אַ שְׁטַארְקֶער רַעַשׁ: דָאס פָאלְק אִיז שְׁטַארְק צוּרֵייצְט גֶעוֶועהְן, אוּנ מֶען אִיז אוּמִיסְטֶען אַרוּמְגֶעגַאנְגֶען מִיט פּוּשְׁקֶעס אִין דִי גַאסֶען, קְלָאמֶערְשְׁט צוּ וַוייזֶען אוֹיף חוֹזֶק, אַז מֶען נֶעמְט צוּנוֹיף אַ נְדָבָה פוּן פְלָארוּס וֶועגֶען. אַז פְלָארוּס אִיז אַלֵיין אַרַיינְגֶעקוּמֶען אִין שְׁטָאדְט אַרַיין אוּנ אִיז גֶעוָוארֶען גֶעוָואהר פוּן דֶעם בִּזָיוֹן, וָואס מֶען הָאט אִיהם אָנְגֶעטְהוּן, הָאט עֶר גֶעשִׁיקְט רוּפֶען דִי שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען מֶען זָאל אִיהם אַרוֹיסגֶעבֶּען דִי שׁוּלְדִיגֶע; נָאר אִין דֶער צַייט וָואס עֶר הָאט מִיט זַיי גֶעטַעֲנֶה'ט הָאט עֶר אַ וִוינְק גֶעטְהוּן דֶעם חַיִל, אוּנ אַזוֹי וִוי ווִילְדֶע חַיוֹת זֶענֶען דִי רֶאמִישֶׁע סָאלְדַאטֶען אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַלֶע וָואהנוּנְגֶען פוּן דִי עֲשִׁירִים אוֹיפ'ן אוֹיבֶּערְשְׁטֶען מַארְק, אוּנ מֶען הָאט גֶע־בְּרָאכֶען הַייזֶער, גֶעבְּרַאבֶּעוֶועט פֶערְמֶעגֶענְס אוּנ גֶעהַרְגֶ'ט וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער.

אומויסט איז די פרינצעסין ברניצה אליין געקומען בעטען פלארוסן ער זאל
ניט פערגיעסען קיין אומשולדיג בלוט: ער האט געהייסען אויפהענגען א סך
יודען, אונ אין דעם טאג, דעם זעבצעהנטען אייר, זענען אומגעקומען מעהר
פון דריי טויזענד מאן.

מען קאן פארשטעהן וואס עס האט זיך אויפ'ן אנדערן טאג געטהון
אין ירושלים. פון דעסטוועגען האבען זיך נאך געפונען געגוג יודען וואס
האבען געוואלט עס זאל ווערען רוהיג, אונ אז פלארוס האט צוגעזאגט, אז
עס וועט ווערען שטיל ווען די יודען וועלען אפגעבען כבוד דעם ראמישען
חיל, וואס האט בעדארפט צו קומען, אונ וועלען זיי ארויסגעהן בעגריסען,
האבען זיך די כהנים אפגעגעבען געגוג מיה אונ האבען עס געפועלט. ווי
שווער עס איז געוועהן די געשלאגענע ארויסצוווייזען פריינדשאפט די
שונאים, האבען זיי זיך פארט געמאכט הארץ אונ זענען זיי ארויסגעגאנגען
מקבל פנים זיין. דאס חיל האט אבער געקוקט מיט רציחה אויף די יודען,
אונ האבען זיך גלייך געלאזט געהן צום בית המקדש. דא האט זיך דאס פאלק
באלד געשטויסען, אז פלארוס מיינט מיט געוואלד צונעהמען פון דארט דאס
געלד, אונ מען האט באלד אנגעהויבען ווארפען שטיינער אויף די ראמישע
סאלדאטען, כדי עהדער זיי וועלען זיך ריהרען זאל מען קאנען בעוואהרען
דעם בית המקדש. עס איז אויך טאקע געראטהען צו צוברעכען דעם גאנג,
וואס האט געפיהרט פון דער פעסטונג אנטאניא אין בית המקדש אריין,
כדי די ראמער זאלען ניט קאנען צוקומען; אונ אז פלארוס האט געזעהן אז
זיין פלאן איז ניט אויסגעפיהרט געווארען, האט ער אנגעהויבען געהן מיט
גוטען, אונ האט צוגעזאגט, אז ער וועט די יודען לאזען צו רוה, נאר זיי
זאלען זיך אליין אויסקלויבען די סאלדאטען וואס זיי ווילען איבערלאזען אין
ירושלים. דער גורל איז געפאלען אויף א קליינער מחנה, וואס זייער הויפט-
מאן איז געוועהן מעטיליוס, אונ פלארוס איז אוועקגעפאהרען. אזא מין
שלום האט שוין אבער ניט געקאנט פארלעשען דאס פייער פון מרידה,
וואס האט אנגעצונדען דאס לאנד פון אלע זייטען. עס זענען געווארען צוויי
קלאסען: איינע, וואס דער ראש זייערער איז געוועהן אליעזר בן חנניה,
האט געהאלטען פון מלחמה אונ געדרינגען, אז נאר מיט כח קאן מען זיך
בעפרייען פון די ראמער; אונ די אנדערע, אונ צווישען זיי אויך די תלמידים
פון הלל, האבען נאר געטרינגען מען זאל מאכען שלום, ווייל מיט געוואלד
וועט מען גאר ניט אויספיהרען. ביידע קלאסען האבען ניט גערוהט: דער

צַד פון מִלְחָמָה הָאט אָבְּגֶעהַאלְטֶען דָאס פָאלְק. מֶען זָאל קַיין פַּס ניט צָאהלֶען דִי רֶאמֶער, אוּנ דֶער צַד פוּן שָׁלוֹם הָאט גֶעשִׁיקְט בֶּעטֶען גַאלוּס'ן עֶר זָאל אַלֵיין קוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ זֶעהן. אַז פַאר דִי יוּדֶען אִיז נָאר נֶאטְהִיג מֶען זָאל זֵיי בֶּעפְרַייעֶן פוּן פְלָארוּס'ס רִשְׁעוּת. דֶערוַוייל אִיז דֶער קֶאנִיג אַגְרִיפַּא, וָואס אִיהם הָאט אַ וַדַאי נִיט געטוֹיגְט קַיין מִלְחָמָה, אַריינְגֶעפָאהרֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ הָאט אִין אַ גְרוֹיסֶע רֶעדֶע פַארשְׁטֶעהן גֶעגֶעבֶּען דֶעם עוֹלָם וָואס פַאר אַ סַכָּנָה עֶס אִיז צוּ פִיהרֶען קְרִיעג מִיט דִי רֶאמֶער. זַיינֶע רֵייד הָאבֶּען גֶעהַאט אַ פְּעוּלָה, אוּנ דָאס פָאלְק הָאט זִיךְ שׁוֹין אֲפִילוּ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּרֶעכְטְמַאכֶען דֶעם גַאנג פוּנ'ם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וָואס מֶען הָאט פְרִיהֶר צוּבְּרָאכֶען; נָאר אַגְרִיפַּא הָאט אִיבֶּערגֶעצוֹיגֶען דֶעם בּוֹיגֶען, אוּנ אַז עֶר הָאט נָאךְ פָארגֶעלֶעגְט מֶען זָאל בְּלַייבֶּען אוּנְטֶער פְלָארוּס'ס מֶמְשָׁלָה בִּיז מֶען וֶועט נִיט פוּן רוֹם צוּשִׁיקֶען אַיין אַנְדֶערן, זֶענֶען אַלֶע אִין כַּעַס גֶעוָוארֶען, מֶען הָאט אִיהם פֶערְוָוארְפֶען מִיט שְׁטֵיינֶער, אוּנ עֶר אִיז קוֹים מִיט חַרְפָּה אוּנ בּוּשָׁה אַנְטְלָאפֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם.

אַזוֹי הָאט זִיךְ דֶער צַד פוּן מִלְחָמָה פֶערשְׁטַארְקְט, אוּנ צוּ זֵיי זֶענֶען אוֹיךְ צוּגֶעשְׁטַאנֶען דִי סִיקַארִיעֶר אוּנ דִי כֹּהֲנִים, וָואס הָאבֶּען אוֹיפְגֶעהֶערְט מַקְרִיב צוּ זַיין יֶעדֶען טָאג, וִוי דֶער מִנְהָג אִיז גֶעוֶועהן, אַ קָרְבָּן פַאר'ן קַאיזֶער נִירוֹן, אוּנ דֶערְמִיט אָפֶּענְטְלִיךְ אִיבֶּערגֶערִיסֶען דֶעם בּוּנְד פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִיט רוֹם. דֶער צַד פוּן שָׁלוֹם הָאט נָאךְ אָבֶּער גֶערֶעכֶענְט, אַז מִיט כֹּחַ וָואלְט מֶען נָאךְ גֶעקֶאנְט דֶערשְׁטִיקֶען דִי מְרִידָה, אוּנ דֶערְמִיט אָבְּרַאטֶעוֶוען דִי יוּדֶען פוּן אַ גְרוֹיס אוּמְגְלִיק; דַארִיבֶּער הָאבֶּען זֵיי גֶעשִׁיקְט בֶּעטֶען פְלָארוּס'ן אוּנ אַגְרִיפַּא'ן זֵיי זָאלֶען אַרַיינְשִׁיקֶען חַיִל קַיין יְרוּשָׁלַיִם. פְלָארוּס הָאט שׁוֹין מוֹרָא גֶעהַאט אַרוֹיסצוּטְרֶעטֶען, נָאר אַגְרִיפַּא הָאט יָא צוּגֶעשִׁיקְט דֶעם הוֹיפְּטְמַאן פִילִיפּ מִיט דְרַיי טוֹיזֶענְד מַאן אוּנ עֶס אִיז אַרוֹיס אַ בְּלוּטִיגֶע מִלְחָמָה, וָואס הָאט גֶעדוֹיעֶרְט זִיבֶּען טָאג, בִּיז דֶער צַד פוּן מִלְחָמָה הָאט נוֹבֵר גֶעוֶועהן, אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגְט אִין דֶער אוֹיבֶּערשְׁטֶער טְהֵייל פוּן שְׁטָאדְט – צִיוֹן. גֶענוּג בְּלוּט אִיז דֶעמֶעלְט פֶערגָאסֶען גֶעוָוארֶען אוּנ מֶען הָאט פַארבְּרֶענְט דִי פַּאלַאצֶען פוּנ'ם קֶאנִיג אַגְרִיפַּא אוּנ פוּן דֶער פְּרִינְצֶעסִין בֶּרֶנִיצֶה אוּנ אוֹיךְ דָאס הוֹיז פוּנ'ם כֹּהֵן חֲנַנְיָה.

דִי רֶאמֶער, אוּנ אוֹיךְ אַגְרִיפַּא'ס חַיִל, הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט פֶערשְׁלִיסֶען אִין הוֹרְדוּס'ס פַּאלַאץ, נָאר דֶער צַד פוּן מִלְחָמָה הָאט בֶּעלֶאגֶערְט דֶעם פַּאלַאץ אַכְצֶעהן טָאג כְּסֵדֶר, בִּיז זֵיי הָאבֶּען נִיט אַיינְגֶענוּמֶען דִי שׂוֹנְאִים.

פִילִיפּ'ן מִיט'ן בִּיסְעל חַיִל הָאבֶּען זֵיי בַּאלְד אָפְּגֶעלָאזְט; נָאר דִי רָאמֶער, וָוָאס עֶס אִיז זֵיי נִיט אָנְגֶעשְׁטַאנֶען צוּ בֶּעטֶען רַחֲמִים בַּיי דִי יוּדֶען, הָאבֶּען נָאךְ גֶעהַאפְּט גִיטֶע קְלֶאפּ בִּיז זֵיי זֶענֶען נִיט אַנְטְלָאפֶען.

אֲנָא נִצְחוֹן הָאט גָאר פַארְדְרֶעהט דִי קָאפּ פוּן דִי סִיקַארִיעֶר, אוּנ זֵייעֶר רֹאשׁ, מְנַחֵם, הָאט זִיךְ אַיינְגֶערֶעדְט אַז עֶר אִיז מָשִׁיחַ, אוּנ הָאט גֶעוָואלְט אָנְטְהוּן בִּגְדֵי מַלְכוּת, מִיט פַּארַאד גֶעהן אִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַרַיין; צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מַחְלוֹקֶת צְווִישֶׁען אִיהם אוּנ אֶלְיעֶזֶר בֶּן חֲנַנְיָה, אוּנ עֶס הָאט זִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט דֶערְמִיט וָואס מְנַחֵם'ן הָאט מֶען גֶעטוֹידְט. אוּנ דִי סִיקַארִיעֶר מִיט זֵייעֶר נַייעֶם רֹאשׁ, אֱלִיעֶזֶר בֶּן יָאִיר, הָאבֶּען גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען אִין דֶער פֶעסְטוּנְג מַסָדָה.

אַזוֹי אִיז גֶעבְּלִיעבֶּען דִי גַאנְצֶע מַאכְט אִיבֶּער יְרוּשָׁלַיִם אִין דִי הֶאנְד פִינ'ם צַד פוּן מִלְחָמָה. דֶער הוֹיפְּטמַאן מֶעטִילִיוּס הָאט זִיךְ בַּאלְד אוּנְטֶערְגֶעגֶעבֶּען, אוּנ פוּן זַיין קְלֵיינֶער מַחֲנֶה אִיז קַיין שָׂרִיד וּפָלִיט נִיט גֶעבְּלִיעבֶּען. אִין גַאנְץ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹיסֶער דֶער הוֹיפְּטשְׁטָאדְט, אִיז נָאךְ גֶעוֶועהן שְׁטִיל, בִּיז פְלָארוּס אַלֵיין הָאט נִיט אוּנְטֶערְגֶעהֵיצְט דִי גְרִיכֶען אוּנ סִירִיעֶר פוּן צֶעזַארֶעאַ, אוּנ זֵיי הָאבֶּען אוֹיסְגֶעהַרְגֶ'ט אַלֶע יוּדֶען פוּן דָארְט, מֶעהר פוּן צְוַואנְצִיג טוֹיזֶענְד מֶענְשֶׁען. דָאס הָאט אָנְגֶעמַאכְט אִין לַאנְד אַ שְׁטַארְקֶען רַעַשׁ, אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶענוּמֶען פוּן זֵייעֶר זַייט אוֹיסצוּהַרְגֶע'ן אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער וָואס הָאבֶּען גֶעוָואוּנְט אִינְאֵיינֶעם מִיט זֵיי. עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע שְׁחִיטָה אִין גַאנְץ פַּאלֶעסְטִינַא אוּנ סִירִיֶען, אוּנ בְּלוּט הָאט זִיךְ גֶעגָאסֶען אִין אַלֶע שְׁטֶעדְט אוּנ דֶערְפֶער. אִין דֶער שְׁטָאדְט בֵּית־שְׁאָן הָאבֶּען דִי סִירִיעֶר גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען זֵיי שִׁיצֶען וֶוען אַנְדֶערֶע יוּדֶען וֶועלֶען אוֹיף זֵיי צֻנְפַאלֶען. דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען וָוארְט, אוּנ הָאבֶּען זִיךְ מִיט גְרוֹיס גְבוּרָה גֶעשְׁלָאגֶען פַאר דִי סִירִיעֶר מִיט זֵייעֶרֶע אֵיינֶענֶע בְּרִידֶער; נָאר אַז דִי סַכָּנָה אִיז אַוֶועק, הָאבֶּען דִי סִירִיעֶר זֵיי אַרוֹיסגֶעוִויזֶען זֵייעֶר דַאנְק דֶערְמִיט וָואס זֵיי הָאבֶּען זִיךְ טַאקִי אִין דֶער הֵייסֶער שָׁעָה גֶענוּמֶען בַּאבֶּעוֶוען זֵייעֶרֶע בֶּעשִׁיצֶער אוּנ אוּמְגֶעקוּילֶעט וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער. דִי אוּנְדַאנְקְבַּארְקֵייט אוּנ דָאס אַכְזָרִיוּת, מִיט וֶועלְכֶער מֶען הָאט אוּמְגֶעבְּרַאכְט כִּמְעַט דְרַייצֶעהן טוֹיזֶענְד יוּדֶען, הָאט אַזוֹי גֶעווִירְקְט אוֹיף אֵיינֶעם פוּן דִי יוּדִישֶׁע הֶעלְדֶען, שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁאוּל, וָואס הָאט פְרִיהר אַלֶע זַיינֶע כּוֹחוֹת אַוֶועקְגֶעלֶעגְט אוּנ הָאט זִיךְ אָנְגֶענוּמֶען פַאר דִי שׂוֹנְאִים, אַז פַאר חֲרָטָה אוּנ בּוּשָׁה, זַיין מִשְׁפָּחָה זָאל אוֹיךְ נִיט גֶעהַרְגֶ'ט וֶוערֶען דוּרךְ סִירִישֶׁע

הָאנד. הָאט עֶר זַיינֶע אֵייגֶענֶע עֶלְטֶערְן, ווַייבּ אוּנ קִינְדֶער גֶעטוֹידְט אוּנ
דֶערנָאךְ זִיךְ אַלֵיין גֶעשְׁטָאכֶען. פוּן פַּאלֶעסְטִינַא הָאט זִיךְ דָאס פַייעֶר נִיךְ
אַרִיבֶּערְגֶעכַאפְּט קֵיין אַלֶכְּסַנְדְרִיעֶן, אוּנ עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי דִי אַיינְוואוֹה-
נֶער זַיי זָאלֶען מַאכֶען אַ גְרוֹיסֶע אֲסִיפָה, אוֹיסְקְלוֹיבֶּען שְׁלִיחִים אוּנ שִׁיקֶען
בֶּעטֶען בַּיים קַאיזֶער נִירוֹן עֶר זָאל בַּיי דִי יוּדֶען צוּנֶעהמֶען דִי רֶעכְטֶע,
וָואס קְלוֹדִיוּס הָאט זַיי גֶעגֶעבֶּען. בַּיי דֶער אֲסִיפָה הָאט מֶען בֶּעמֶערְקְט דְרַיי
יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ אַהִין אַרַיינְגֶעגַנְבֶ'ט, אוּנ מֶען הָאט זַיי בַּאלְד גֶע-
שְׁלֶעפְּט אִיבֶּער דִי גַאסֶען צוּ פַארְבְּרֶענֶען. דָאס הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ גְרוֹיס
גֶערִידֶער צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען, אוּנ זַיי הָאבֶּען זִיךְ אַרוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְט גֶעגֶען דִי
שׂוֹנְאִים אוּנ גֶעוָואלְט פַארְבְּרֶענֶען דֶעם אַמְפִיטְהֶעאַטֶער, וואוּ דִי אֲסִיפָה אִיז
גֶעוֶועהן; נָאר טִיבֶּעְרִיוּס אַלֶכְּסַנְדֶר הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט אוֹיסְפַּיינֶען אַז
עֶר לֶעגְט נִיט קֵיין כָּבוֹד אוֹיף זַיינֶע פְרִיהֶערִיגֶע בְּרִידֶער. עֶר הָאט אַרוֹיס-
גֶעשִׁיקְט דָאס גַאנְצֶע חַיִל, וָואס אִיז דֶעמֶעלְט גֶעוֶועהן אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיעֶן, אוּנ
פִינְפְצִיג טוֹיזֶענְד יוּדֶען הָאבֶּען פֶערְלָאהרֶען דָאס לֶעבֶּען. בַּיי אַזֶעלְכֶע שְׁרֶעקְ-
לִיכֶע יְדִיעוֹת הָאבֶּען דִי יוּדֶען אִין יְרוּשָׁלַיִם גֶעמוּזְט נָאךְ מֶעהר זָארְגֶען צוּ
בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי מְרִידָה; בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס עֶס אִיז זַיי צוּגֶעקוּמֶען
הִילְף פוּן בָּבֶל אוּנ אַדְיַאבֶּענֶע, וואוּ עֶס הָאט נָאךְ גֶעהֶערְשְׁט אַ קֶענִיג
מָנָבַּז קֶנֶדִי, וָואס אִיז פוּנְקְט וִוי דִי פְרִיהֶערִיגֶע מְלָכִים, שְׁטַארְק צוּגֶעבּוּנְ-
דֶען גֶעוֶועהן צוּ יוּדֶען. אִין דֶער צַייט אִיז דָאס יוּדִישׁ חַיִל אִין יְרוּשָׁלַיִם
גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָחָה פוּן דְרַיי הֶעלְדֶען: נִיגֶער פוּן יֶענֶער זַייט
יַרְדֵן, סִילַס פוּן בָּבֶל אוּנ שִׁמְעוֹן בַּר גִיוֹרָא, וָואס פְלֶעגְט בֶּעווַייזֶען
גְבוּרוֹת אִין אַ מִלְחָמָה.

דֶער נִצָחוֹן פוּן דִי יוּדֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאט גֶעפִיהרְט דֶערְצוּ וָואס
אַלֶע רָאמֶער זֶענֶען זִיךְ פוּן דָארְט צוּלָאפֶען, אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט
אַז זַיי הָאבֶּען שׁוֹין אִין גַאנְצֶען צוּרִיקְבֶּעקוּמֶען זַייעֶר פְרַייהַייט אוּנ זֶעלְבְּסְט-
שְׁטֶאנְדִיגְקַייט פוּן אַ מָאהל. דָאס אִיז גֶעוֶועהן פַאר סֻכּוֹת, אוּנ דֶערְפַאר
הָאבֶּען זַיי שׁוֹין אֲפִילוּ אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אֵייגֶענֶע מַטְבְּעוֹת, וָואס אוֹיף זַיי זֶענֶען
גֶעוֶועהן אוֹיסְגֶעמָאלְט אַ לוּלָב מִיט אַיין אֶתְרוֹג אוּנ אוֹיךְ אַ סוּכָּה, אוּנ אַחוּץ
דֶעם אִיז גֶעוֶועהן אוֹיסְגֶעקְרִיצְט: דָאס עֶרְשְׁטֶע יָאהר וָואס דִי יוּדֶען זֶענֶען
אוֹיסְגֶעלָאזְט גֶעוָוארֶען. אִין דֶער צַייט הָאט אָבֶּער צֶעסְטִיוּס גַאלוּס אוֹיךְ
נִיט גֶעדְרִימֶעלְט; אַיינְאַיינֶעם מִיט אַגְרִיפַּא, וָואס הָאט זִיךְ אוּנְטֶערְגֶענוּמֶען צוּ
זַיין דֶער פִיהרֶער, הָאט עֶר צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט דְרַייסִיג טוֹיזֶענְד מַאן, אוּנ הָאט

זִיךְ גֶעלָאזְט גֶעהן קֵיין פַּאלֶעסטִינַא. אִין גִבְעוֹת, אַ מַייל פוּן יְרוּשָׁלַיִם, אִיז עֶר גֶעבְּלִיעבֶּען שְׁטֶעהן אוּנ הָאט גֶעוַוארְט אַז דִי יוּדֶען וֶועלֶען גֶעוִויס פַּאר מוֹרָא זִיךְ אוּנְטֶערְגֶעבֶּען אוּנ קוּמֶען בֶּעטֶען מֶען זָאל זֵיי מוֹחֵל זַיין. עֶס הָאט טַאקִי נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט אוּנ דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעקוּמֶען: זֵיי זֶענֶען אָבֶּער נִיט גֶעקוּמֶען זִיךְ בֶּעטֶען, נָאר וִוי שְׁטַארְקֶע הֶעלְדֶען זֶענֶען זֵיי אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיפְ'ן שוֹנֵא, וָואס הָאט פֶערלָאהרֶען אִיבֶּער פִינְף הוּנְדֶערְט מַאן אַ חוּץ פִיעל כֵּלִי זַיין. פוּן דִי יוּדֶען זֶענֶען מֶעהר נִיט גֶעפַאלֶען וִוי דְרַייא אוּנ צְוַואנְצִיג מֶענְשֶׁען, אוּנ דָאס הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַזַא מְהוּמָה אִין דֶער מַחֲנֶה פוּן גַאלוּס, אַז גַאנְצֶע דְרַיי טָאג הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעוואוּסְט וָואס צוּ טְהוּן. אוּנ עֶרְשְׁט אוֹיפְ'ן פִירְטֶען טָאג הָאבְּען זֵיי זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּצוּטְרֶעטֶען צוּ יְרוּשָׁלַיִם. דִי שְׁטָאדְט אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן אַזוֹי גוּט בֶּעפֶעסְטִיגְט, אַז פִינְף טָאג כְּסֵדֶר הָאבֶּען דִי רָאמֶער נִיט גֶעקָאנְט אַיינְבְּרֶעכֶען דִי מוֹיעֶרְן, אוּנ אַז אוֹיפְ'ן זֶעכְּסְטֶען טָאג אִיז זֵיי יָא גֶערָאטְהֶען מַאכֶען אַ לָאךְ אִין אֵיינֶעם פוּן דִי מוֹיעֶרְן הָאט גַאלוּס פֶערשְׁטַאנֶען, אַז עֶס אִיז שׁוֹין צוּ שְׁפֶּעט. אַז דֶער ווִינְטֶער רִיקְט זִיךְ אָן, לֶעבֶּענְסְמִיטֶעל וֶועט שְׁוֶוער זַיין צוּצוּבְּרֶענְגֶען אוּנ פִיהרֶען וַוייטֶער דִי מִלְחָמָה אִיז אוּנְמֶעגְלִיךְ. דֶערְפַאר אִיז גַאלוּס מִיטְ'ן חַיִל בַּאלְד אָבְּגֶעטְרֶעטֶען, נָאר דִי יוּדֶען הָאבֶּען אִיהם נָאכְגֶעיָאגְט אוּנ פִיעל פוּן זַיינֶע לַייט אוֹיסְגֶעהַרְגֶ'ט. אִין בֵּית־חָרֹן הָאבֶּען דִי רָאמֶער גֶעמוּזְט דוּרְכְגֶעהן אַ שְׁמָאלֶען וֶועג צְוִוישֶׁען צְוֵויי הוֹיכֶע בֶּערְג, אוּנ דָארְט הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען מִיט זֵיי אָבְּגֶערֶעכֶענְט נָאר אוֹיף אֵיין אַנְדֶער אוֹפֶן. אַז גַאלוּס הָאט גֶעזֶעהן אַז עֶס אִיז שְׁלֶעכְט, אִיז עֶר גֶעפַאלֶען אוֹיף אַ שֵׂכֶל, אוּנ אִיז קְלָאמֶערְשְׁט גֶעבְּלִיעבֶּען שְׁטֶעהן, נָאר בַּיי נַאכְט הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעלָאזְט פִיעֶר הוּנְדֶערְט מַאן, כְּדֵי דִי יוּדֶען זָאלֶען נִיט בֶּעמֶערְקֶען, אַז זֵיי רִיהְרֶען זִיךְ פוּנ'ם פְּלַאץ, אוּנ אַלֵיין מִיטְ'ן אִיבְּרִיגֶען חַיִל אִיז עֶר אַנְטְלָאפֶען. אִין דֶער פְרִיה הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶעשְׁטוֹיסֶען וָואס גַאלוּס הָאט אוֹיפְגֶעטְהוּן, דִי פִיעֶר הוּנְדֶערְט סָאלְדַאטֶען, וָואס עֶר הָאט אַלֵיין מַפְקִיר גֶעוֶועהן, הָאבֶּען זֵיי אוֹיסְגֶעהַרְגֶ'ט, אוּנ הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ גֶענוּמֶען אִיהם נָאכְלוֹיפֶען. נָאר דִי דֶערְשְׁרָאקֶענֶע רָאמֶער הָאבֶּען אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אַלֶע זַאכֶען, וָואס זֵיי הָאבֶּען מִיט זִיךְ גֶעפִירְט, אוּנ זֶענֶען קוּים מִיטְ'ן לֶעבֶּען אַנְטְלָאפֶען. אִין דֶער עֶרְשְׁטֶער מִלְחָמָה זֶענֶען גֶעפַאלֶען בִּיז זֶעכְּס טוֹיזֶענְד רָאמֶער, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאבֶּען דִי יוּדֶען בֶּעקוּמֶען פִיעל כֵּלִי זַיין פוּן זֵיי, וָואס אִיז זֵיי שְׁפֶּעטֶער צוּ נוּטְץ גֶעקוּמֶען.

מִיט שִׂמְחָה הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדִישֶׁע קְרִיגֶער אוּמְגֶעקֶעהרְט קַיין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ הָאבֶּען נאָךְ מִיט מֶעהר רֶעכְט גֶעקֶאנְט רֶעכְנֶען, אַז זֵיי הָאבֶּען פֶּערְזָארְגְט דָאס לַאנְד; וַוייל אִינְוֶוענִיג הָאט מֶען שׁוֹין קַיין שׂוֹנֵא נִיט גֶעזֶעהן, אוּנ אֲפִילוּ דִי שֹׁמְרוֹנִים זֶענֶען דֶעמֶעלְט מִיט זֵיי אוֹיךְ שָׁלוֹם גֶעוָוארֶען. דָאס פָּאלְק הָאט זִיךְ גֶעחַאפְּט גֶעשְׁמַאק צוּ דֶער אַרְבֵּייט: פוּן אֵיין זַייט הָאבֶּען דִי יוּנְגֶע לַייט גֶעלֶערְנְט אַלְדִינְג וָואס עֶס אִיז נֶאטְהִיג צוּ אַ מִלְחָמָה, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען קֶאנֶען בֶּעשִׁיצֶען זֵייעֶר פַאטֶערלַאנְד, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶער זַייט הָאבֶּען דִי סַנְהֶדְרִין, וָואס זֵייעֶר ראשׁ אִיז דֶעמֶעלְט גֶעוָוארֶען שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל, גֶעזֶעהן אַז אַלֶעס זָאל זִיךְ פִיהרֶען אִין אָרְדְנוּנְג, נָאךְ גֶעזֶעצֶע, אַזוֹי וִוי עֶס פַּאסְט פַאר אַ מְלוּכָה. נָאר דֶער הַאס גֶעגֶען דִי גֶאטְצֶענְדִיעֶנֶער אִיז יֶעדֶער טָאג גְרֶעסֶער גֶעוָוארֶען, חָאטְשֵׁי דָאס פָּאלְק אִיז אִין דֶעם נִיט אַזוֹי שׁוּלְדִיג גֶעוֶועהן וִוי דִי וָואס הָאבֶּען צוּבְּלָאזֶען דָאס פַייעֶר. דִי תַּלְמִידִים פוּן הִלֵּל, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט, מֶען זָאל אַנְדֶערְע פֶּעלְקֶער שְׁלֶעכְט בֶּעהַאנְדְלֶען, הָאבֶּען גֶעמוּזְט אַיינְבּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ, אוּנ דִי תַּלְמִידִים פוּן שַׁמַּאי הָאבֶּען גֶעמַאכְט אַ תַּקָּנָה, אַז קַיין יוּד זָאל נִיט לֶערְנֶען דִי לְשׁוֹנוֹת פוּן גֶאטְצֶענְדִיעֶנֶער, נִיט גֶעהמֶען בַּיי זֵיי קַיין נְדָבוֹת אוֹיפְ'ן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אוּנ בַּיי זֵיי גָאר נִיט קוֹיפֶען. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דֶערְצוּ דָאס פָּאלְק זָאל זִיךְ אוֹיסְקְלוֹיבֶּען פָארְשְׁטֶעהֶער הָאט זִיךְ אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען, אַז גָאר דִי פַארְבְּרֶענְטֶע רוֹדְפִים פוּן דִי רֶאמֶער זֶענֶען בַּיי זֵיי דַוְקָא נִיט קַיין גְרוֹיסֶע חֲשׁוּבִים: דֶעם עֶרְשְׁטֶ'ן אָנְהֵייבֶּער פוּן דֶער מְרִידָה, אֶלְעָזָר בֶּן חֲנַנְיָה הָאט מֶען אָבְּגֶעגֶעבֶּען נָאר אַ קְלֵיין אָרְט אִין אֱדוֹם, וָואס הָאט נִיט גֶעהַאט קַיין שׁוּם בֶּעדַייטוּנְג, זַיין מִיטְהֶעלְפֶּער אֱלִיעֶזֶר בֶּן שִׁמְעוֹן אִיז אִין גַאנְצֶען גֶעבְּלִיעבֶּען אִין דְרוֹיסֶען, אוּנ דִי בְּחִירָה אִיז גְרָאד גֶעפַאלֶען אוֹיף שְׁטִילֶע אוּנ רוּהִיגֶע מֶענְשֶׁען, וִוי עָנָן, דֶער זוּהן פוּנ'ם גֶעוֶועזֶענֶעם כֹּהֵן גָדוֹל עָנָן, יוֹסֵף בֶּן גוּרְיוֹן אוּנ יוֹסֵף בֶּן מַתִּתְיָהוּ, וָואס הָאבֶּען פְרִיהֶר גוּט גֶעלֶעבְּט מִיט דִי רֶאמֶער אוּנ דָאךְ הָאט דָאס פָּאלְק גֶעהַאט צוּטְרוֹיעֶן צוּ זֵייעֶר עֶהרְלִיכְקֵייט, אוּנ הָאט אִין זֵייעֶרֶע הָאנְד אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דָאס גַאנְצֶע לַאנְד.

זֶעבְּסְטֶעס קַאפִּיטֶעל .

דִי גַאלִילֶעאִישֶׁע מִלְחָמָה .

(66 — 67 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט . 3–4 פַאר'ן חָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי)

אַזוֹי אִיז אִין יְרוּשָׁלַיִם גֶעוָוארֶען אַ שְׂרֵיפָה , אוּנ אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען דָערזֶעהן וִוי לִיכְטִיג עֶס אִיז , הָאבֶּען זֵיי פַארגֶעסֶען אַז עֶס בְּרֶענְט נָאר אִין אַ פִינְסְטֶערֶער נַאכְט , אוּנ הָאבֶּען גֶעמֵיינְט אַז עֶס אִיז שׁוֹין טָאג . דֶערוַוייל זֶענֶען דִי פוּנְקֶען גֶעפְלוֹיגֶען אִיבֶּער גַאנְץ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ אָנְגֶעצוּנְדֶען יֶעדֶעס הַארְץ וָואס הָאט נָאר גֶעקָאנְט פִיהלֶען דִי צָרוֹת וָואס דִי יוּדֶען זֶענְען אוֹיס־גֶעשְׁטַאנֶען פוּן דִי רֶאמֶער . בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט זִיךְ דָאס פַייעֶר צוּפְלַאקֶערְט אִין דְרַיי גַאלִילֶעאִישֶׁע שְׁטֶעדְט גִיזְחַלָה (הִיסְקַלַה) , טְבֶרְיָא אוּנ גַמַלָה . אַז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי יְדִיעָה וִוי גְרוֹיזַאם דִי סִירִיֶער בֶּעהַאנְדְלֶען יוּדֶען , הָאט זִיךְ בַּאלְד אִין גִיזְחַלָה אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מְרִידָה , אוּנ אַלֶע אוּנְצוּפְרִידֶענֶע הָאבֶּען זִיךְ פֶערזַאמֶעלְט אוּנְטֶער יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי , אַ מֶענְשׁ דַוְקָא נִיט פוּן קַיין גֶעהוֹיבֶּענֶער מִשְׁפָּחָה אוּנ אָהן גֶעלְד , נָאר מִיט אַ פֶעסְטֶען חַארַאקְטֶער אוּנ מִיט גְרוֹיסֶע לִיעבֶּע צוּ זַיין פָאלְק . עֶר הָאט זִיךְ אִינְאֵיינֶעם מִיט שִׁמְעוֹן בַּר גִיוֹרָא דֶערְנָאךְ בֶּערִיהמְט גֶעמַאכְט אִין דֶער מִלְחָמָה גֶעגֶען דִי רֶאמֶער . דָאס אֵיינֶענֶע הָאט זִיךְ אוֹיךְ גֶעטְהוּן אִין גַמַלָה , דָארְט הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ גֶע־פוּנֶען גֶענוּג יוּדֶען וָואס צָרוֹת רַבִּים אִיז בַּיי זֵיי נִיט גֶעוֶועהן קַיין חֲצִי נֶחָמָה , אוּנ אוֹיפְגֶעמוּנְטֶערְט צוּ אַ גַאנְצֶער נְקָמָה ; נָאר אִין טְבֶרְיָא אִיז דִי זַאךְ צוּגֶעגַאנְגֶען אַ בִּיסֶעל שְׁוֶוערֶער , וַוייל דָארְט הָאט גֶעוָואהנְט אַגְרִיפַּא , אוּנ אַלֶע רַייכֶע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט מִישֶׁען אִין פְרֶעמְדֶע עֲסָקִים , דֶערפַאר הָאט עֶס גֶעקָאסְט גֶענוּג מִיה יוּסְטוּס בֶּן פִּיסְטוּס אוּנ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן סַפְּפִּיַא בִּיז זֵיי הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעבְּרַאכְט דָאס פָאלְק , אַז עֶס זָאל אַרוֹיס־

שפרינגען געגען די ראמער : יוסטוס וואס איז געוועהן א גרויסער רעדנער אין דער גריכישען שפראכע, אונ האט שפעטער אויף גריכיש אנגעשריבען די יודישע געשיכטע, האט געהאלטען פייערינע דרשות פאר'ן עדלערן עולם, אונ יהושע, וואס איז געוועהן זעהר בעליעבט צווישען די גראבערע קלאסען, האט געארבייט אויף אלע כלים, אונ אזוי האט זיך די מרידה פארשפרייט איבער גאנץ גאליליעא, אויסער דער הויפטשטאדט סעפפארים (צפורי).

אין אזא מעמד האט זיך געפונען גליל, ווען יוסף בן מתתיהו, ו ם איז מעהר בעקענט אין דער געשיכטע מיט'ן נאהמען "יאזעפוס פלאוו־יוס", איז אראבגעשיקט געווארען פון ירושלים צו פיהרען דאס לאנד. יא־זעפוס איז געוועהן א כהן, אונ פון דער מוטער'ס זייט האט ער זיך אנ־געקעהרט מיט די חשמונאים; אינאיינעם מיט זיין ברודער מתתיהו האט ער פון יוגענד אן געלערנט תורה, אונ דערנאך איז ער דריי יאהר כסדר געוועהן א תלמיד ביי א געוויסען נזיר באנוס. יאזעפוס האט אבער א חוץ דעם געלערנט גריכיש, אונ אז ער איז אויפ'ן זיבען אונ צוואנציגסטען יאהר ג־ פאהרען קיין רום בעטען מען זאל בעפרייען עטליכע געפאנגענע פרושים, איז ער שוין געוועהן אזוי געבילדעט, אז ער האט געקאנט אויפגענומען ווערען אין קאיזערליכען הויף. דורך א יודישען שוישפילער אליטיראס, איז איהם געראטהען בעקאנט צו ווערען מיט דער קאיזערין פאפעא, וואס האט ליעב געהאט יודען, אונ האט איהם אויך אבגעשיט מיט איהר חסדים. די עטליכע יאהר, וואס יאזעפוס האט פערבראכט אין רום, האבען איהם אין גאנצען איבערגעארבייט : דאס גרויסקייט אונ דער גלאנץ פון דער ראמישער מלוכה האבען איהם פארבלענדט די אויגען קיין האבערס שאנערס אונ בעסערס פונ'ם ראמישען פאלק איז ביי איהם ניט געוועהן. אין רום האט ער זיך אויך צווישען די גרויסע שררות אויסגעלערנט די קונץ צו בעהאלטען די געדאנקען, רעדען האלבע ווארטער, טהון אזוי אונ טראכטען גאר עפעס אנדערש. אז ער איז צוריקגעקומען קיין ירושלים אונ האט געזעהן, אז זיינע ברידער האלטען ניט אזוי שטארק מיט די ראמער, האבען זיי ביי איהם א פנים געהאט ווי משוגעים אונ ער האט זיך אפט געפריווט דעם עולם פארשטעהן געבען ווי נוטצליך אונ נאטהיג עס וואלט געוועהן די יודען זאלען זיך צונויפשמעלצען מיט די ראמער. אז אליעזר בן חנניה איז אפענטליך ארויסגעשפרונגען געגען די ראמער, אונ עס האט זיך

אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מְרִידָה, אִיז יָאזֶעפוּס מִיט נָאךְ אַזוֹינֶע רֶאמִישֶׁע גוּטֶע פְרַיינְד גֶעשְׁטַאנֶען פוּן וַוייטֶענְס אוּנ הָאבֶּען אַרוֹיסגֶעקוּקְט, אַז צֶעסְטִיוּס גַאלוּס זָאל זִיךְ אַ בִּיסֶעל צוּפִירֶען דִי הֶאנְד אוּנ וַוייזֶען דִי יוּדֶעלֶעךְ זֵיי זָאלֶען קֵיין עַזוּת־פְּנִים׳ער נִיט זַיין. אַז גַאלוּס הָאט אָבֶּער גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען, אוּנ יָאזֶעפוּס הָאט פֶערשְׁטַאנֶען, אַז דָא אִיז נִיט קֵיין שְׁפִּיעלֶעכֶען, אוּנ מֶען קָאן אֶפְשֶׁר אוֹיסאַרְבֵּייטֶען אַגְרִיפַּא זָאל וֶוערֶען אַ אוּנְאַבְּהֶענְגִיגֶער קֶענִיג, הָאט עֶר אִיבֶּערגֶעבִּיטֶען דִי דֵעָה, אוּנ אַזוֹי וִוי אַ בְּרִיָה אוֹיף אַזֶעלְכֶע זַאכֶען אִיז עֶר גֶעוֶועהן, הָאט עֶר זִיךְ אַזוֹי אַרֵיינְגֶעדְרֶעהט אוּנ צוּגֶעשְׁמֵייכֶעלְט צוּם צַד פוּן שָׁלוֹם, אַז מֶען הָאט גָאר גֶעמוּזְט פַארְגֶעסֶען זַיינֶע פְרִיהֶרִיגֶע דְרָכִים, אוּנ מֶען הָאט אִיהם אוֹיסגֶעקְלִיבֶּען פַאר אַ פָארשְׁטֶעהער פוּן גַאלִילֶעאַ.

יָאזֶעפוּס הָאט לִיעבּ גֶעהַאט צוּ זַיין אַלֵיין אַ בַּעַל הַבַּיִת, אוּנ אַז מֶען הָאט פוּן יְרוּשָׁלַיִם מִיט אִיהם מִיטגֶעשִׁיקְט צְוֵויי גְרוֹיסֶע לוֹמְדִים, יוֹעֶזֶר אוּנ יְהוּדָה, זֵיי זָאלֶען אִיהם הֶעלְפֶען פִירֶען דָאס לַאנְד, הָאט עֶס אִיהם נִיט גֶעטוֹיגְט, אוּנ עֶר הָאט אַזוֹי גֶעמַאכְט אַז זֵיי הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד גֶעמוּזְט אוּמְקֶעהרֶען אַהֵיים. צוּם אָנְהֵייבּ הָאט יָאזֶעפוּס זִיךְ גֶעשְׁטֶעלְט וִוי אַ פַיינְד פוּן דִי רֶאמֶער, אוּנ הָאט קְלָאמֶערְשְׁט גֶענוּמֶען אַלֶע מִיטְלֶען צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דָאס לַאנְד: עֶר הָאט אַיינְגֶעפִירְט אַ בֵּית־דִין פוּן זִיבְּצִיג סַנְהֶדְרִין, אִין יֶעדֶער שְׁטָאדְט הָאט עֶר בֶּעשְׁטִימְט זִיבֶּען מַנְהִיגִים; אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט עֶר שׁוֹין גֶעהַאט הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְד סָאלְדַאטֶען, אוּנ זַיין אֵייגֶענֶע וַואךְ אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן פִינְף הוּנְדֶערְט מֶענְשֶׁען. עֶר הָאט זִיךְ דֶערצוּ גֶעווִיזֶען אַזוֹי פְרוּם, אַז עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען צוּבְּרֶעכֶען דֶעם פַּאלַאץ אִין טְבֶרְיָה, ווַייל דָארְט זֶענֶען גֶעוֶועהן בִּילְדֶער פוּן חַיּוֹת, וָואס אִיז גֶעגֶען דֶעם גֶעזֶעץ פוּן דֶער תּוֹרָה; פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען, אַז אִיהם הָאט מַקְדִים גֶעוֶועהן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן כַּפְּפִיָּא, אוּנ הָאט פַארְבְּרֶענְט דֶעם פַּאלַאץ, אוּנ צוּטְהֵיילְט דָאס פַארמֶעגֶען צְווִישֶׁען זַיין חֶבְרָה, הָאט יָאזֶעפוּס בַּאלְד גֶעזֶעהן, אַז דָאס פַארמֶעגֶען זָאל מֶען אִיבֶּערגֶעבֶּען אַגְרִיפַּאן. דַארִיבֶּער הָאט מֶען אוֹיף אִיהם שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען קוּקֶען קְרוּם, אוּנ עֶר אִיז נָאךְ מֶעהר אַרֵיינְגֶעפַאלֶען אִין חֲשַׁד, וֶוען מֶען הָאט בֶּעמֶערְקְט וִוי עֶר לָאזְט נִיט יוֹחָנָן פוּן גִישְׁחָלָה אוֹיפְהֵייבֶּען אַ קָאפּ, אוּנ אַז עֶר הָאט גֶעבֶּעטֶען בַּיי יָאזֶעפוּס׳ן עֶר זָאל אִיהם עֶרְלוֹיבֶּען פֶערקוֹיפֶען דִי תְּבוּאָה פוּן דֶער קְרוֹין, אוּנ פוּן דֶעם גֶעלְד פַארְבֶּעטֶען דִי פֶעסְטוּנְג אִין גִישְׁחָלָה, הָאט עֶר אִיהם אָבְּגֶעזָאגְט. דֶערוַוייל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט נָאךְ אַ זַאךְ: עֶטְלִיכֶע יוּנְגֶע לַייט פוּן אַ שְׁטֶעדְטֶעל דַבְּרַת הָאבֶּען צוּגֶענוּמֶען

בַּיי אַגְרִיפַּאס שְׁלִיחִים גֶעלְד, אוּנ הָאבֶּען עֶס גֶעבְּרַאכְט צוּ יָאזֶעפוּס'ן. יָאזֶע־
פוּס הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט נִיט ווִיסֶענְדִיג, דִי יוּנְגֶע לַייט הָאט עֶר צוּגֶעזָאגְט׳
אַז דָאס גֶעלְד וֶועט עֶר אָבְּשִׁיקֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ אוּנְטֶען אַרוּם הָאט
עֶר עֶס אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אַגְרִיפַּא'ן. דֶער אֱמֶת הָאט אָבֶּער גִיךְ גֶעמוּזְט אַרוֹיס,
אוּנ־אַז דֶער עוֹלָם אִיז דֶערפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם
וָואס יְהוֹשֻׁעַ בֶּן סַפְּפִיַא אִיז אַרוֹיסגֶעגַאנְגֶען מִיט אַ רֵיינִיגְקֵייט אוּנ הָאט בֶּע־
שְׁוָוארֶען דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ אָנְנֶעהמֶען פַאר'ן כָּבוֹד פוּן דֶער תּוֹרָה,
אִיז עֶר מִיט'ן לֶעבֶּען נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהן: דָאס צוּרֵייצְטֶע פָאלְק הָאט זִיךְ
גֶעוָוארְפֶען צוּ יָאזֶעפוּס'ס הוֹיז, אוּנ הָאט עֶס גֶעוָואלְט אָנְצִינְדֶען; מִיט גְרוֹיס
מִיה הָאט עֶר זִיךְ אוֹיסגֶעדְרֶעהט פוּן דֶער סַכָּנָה; נָאר דֶער סוֹד אִיז שׁוֹין
אַרוֹיס, אַלֶע הָאבֶּען גֶעוואוּסְט אַז עֶס אִיז נִיטָא אוֹיף וֶועמֶען זִיךְ צוּ פֶער־
לָאזֶען, אוּנ אִין גַאלִילֶעאַ זֶענֶען גֶעוָוארֶען צְוֵויי פַּארְטֵיעֶס: אֵיינֶע, דִי גְרֶאסְטֶע,
הָאט גֶעקוּקְט אוֹיף יָאזֶעפוּס'ן ווִי אוֹיף אַ שׂוֹנֵא, אוּנ הָאט גֶערֶעכֶענְט פַאר
זֵייעֶר אֱמֶת'ן פָארְשְׁטֶעהֶער יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי פוּן גִיזְחַלָה; אוּנ דִי אַנְדֶערֶע,
גָאר אַ קְלֵיינֶע, הָאט גֶעהַאלְטֶען מִיט יָאזֶעפוּס'ן, אוּנ הָאבֶּען גֶעדְרִינְגֶען, אַז
עֶר ווִינְשְׁט זֵיי גוּטְס דֶערמִיט וָואס עֶר ווִיל זִיךְ נִיט פַארקְרִיעֶגֶען מִיט דִי
רֶאמֶער. יוֹחָנָן אִיז דַארִיבֶּער גֶעצְווִינְגְען גֶעוֶועהן אַוֶועקצוּשִׁיקֶען זַיין בְּרוּדֶער
שִׁמְעוֹן קַיין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ דָארְט דֶערצֶעהלֶען וָואס פַאר אַ מַעֲשִׂים יָאזֶעפוּס
הָאט אָנְגֶעאַרְבֵּייט. דֶער רֹאשׁ פוּן דִי סַנְהֶדְרִין, שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל,
הָאט פְרִיהֶר אוֹיךְ נִיט גֶעהַאט קַיין גְרוֹיס צוּטְרוֹיעֶן צוּ יָאזֶעפוּס, אוּנ דֶער־
פַאר, אַז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען אַזַא יְדִיעָה, הָאט עֶר בַּאלְד אַוֶועקגֶעשִׁיקְט
פִיעֶר שְׁלִיחִים קַיין גַאלִילֶעאַ זֵיי זָאלֶען אִיהם צְווִינְגֶען זִיךְ אָבְּזָאגֶען. אַ חוּץ
דֶעם הָאט מֶען צוּשִׁיקְט בְּרִיעף אִין דִי שְׁטֶעדְט טְבֶרְיָה, סֶעפְּפַארִים אוּנ
גַבַּרָה, אוּנ מֶען הָאט מוֹדִיעַ גֶעוֶועהן דֶעם פָאלְק, אַז עֶס זָאל זִיךְ דֶערוַוי־
טֶערן פוּן יָאזֶעפוּס'ן, ווַייל עֶר אִיז אַ שׂוֹנֵא דֶעם פַאטֶערלַאנְד. אַוַדַאי אִיז
דֶערמֶעלְט יָאזֶעפוּס לַאנְגֶע גֶעוֶועזֶען זֶעהר טְרוֹיעֶרִיג, נָאר עֶר הָאט זִיךְ פָארְט
אוֹיסגֶעדְרֶעהט: דֶער בֶּעפֶעהל פוּן יְרוּשָׁלַיִם אִיז גֶעבְּלִיעבֶּען טַאקֶע נָאר אוֹיפ'ן
פַּאפִּיעֶר, אוּנ יָאזֶעפוּס הָאט זִיךְ גֶעטְהוּן זַיינְס. וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶע־
יוּנֶען אִין דִי עֶרְשְׁטֶע פִיעֶר חֳדָשִׁים פוּן דֶער מְרִידָה, דָאס הָאבֶּען זֵיי פֶער־
לָאהרֶען אִין דִי אַנְדֶערֶע פִינְף חֳדָשִׁים וָואס יָאזֶעפוּס הָאט פֶערבְּרַאכְט אִין
גַאלִילֶעאַ.

אַזוֹי זֶענֶען אַוֶועק נַיין חֳדָשִׁים, אוּנ דִי רֶאמִישֶׁע מְלוּכָה הָאט זִיךְ נִיט

גֶעשְׁרִיהֶרְט. דֶער קַאיזֶער נירָאן הָאט זִיךְ אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט זַיינֶע נַארִישְׁקֵייטֶען, וָואס הָאבֶּען דֶעמֶעלְט גֶעגָאלְטֶען מֶעהר פוּן דִי גְרֶעסְטֶע חָכְמוֹת, אוּנ עֶס אִיז אִיהם נָאר וֶועניג אָנְגֶעגַאנְגֶען וָואס אֵיינְס פוּן זַיינֶע פֶעלְקֶער הָאט זִיךְ אַ בִּיסֶעל צוּבּוּנְטֶעוֶועט. אַז עֶס אִיז אָבֶּער אָנְגֶעקוּמֶען דִי יְדִיעָה פוּן צֶעסְטִיוֹס גַאלוּס'ס מַפָּלָה, אוּנ אַז עֶר אִיז טַאקֶע בַּאלְד דֶערנָאךְ גֶעשְׁטָארְבֶּען, הָאט עֶר שׁוֹין גֶעמוּזְט אַרוֹיסשִׁיקֶען קֵיין פַאלֶעסְטִינַא אֵיינֶעם פוּן זַיינֶע הוֹיפְּטְלַייט פְלַאוְויוּס וֶועסְפַּאסְיַאן (אַסְפִּיסְיָנוּס) מִיט גְרוֹיס חַיִל, אוּנ אַחוּץ דֶעם הָאט עֶר גֶעמַאכְט אִין סִירְיֶען פַאר אַ מוֹשֵׁל לִיצִינְיוּס מוּצְיַאנוּס. אִים ווִינְטֶער אִיז וֶועסְפַּאסְיַאן מִיט זַיין זוּהן טִיטוּס אָנְגֶעקוּמֶען קֵיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ נָאךְ אִין עַכּוֹ הָאט אִיהם בֶּעגְרִיעסְט דֶער קֶענִיג אַגְרִיפַּא מִיט זַיין שְׁוֶועסְטֶער בֶּרֶנִיצֶה. אַגְרִיפַּא הָאט גֶעמוּזְט צַרוֹיסְוַוייזֶען, אַז עֶר הַאלְט נִיט מִיט דִי מוֹרְדִים אוּנ אִיז אִיבֶּערגֶעבֶּען דִי רָאמֶער. דֶעמֶעלְט הָאט טִיטוּס לִיעבּ בֶּעקוּמֶען דִי פְּרִינְצֶעסִין בֶּרֶנִיצֶה פַאר אִיהר גְרוֹיס שֶׁאנְקֵייט, הָאטְשִׁי זִי אִיז גֶעוֶועהן אַ סַךְ עֶלְטֶער פוּן אִיהם.

מִיט פִינְפְצִיג טוֹיזֶענְד מַאן אִיז וֶועסְפַּאסְיַאן צוּגֶעקוּמֶען קֵיין פַאלֶעסְטִינַא; נָאר עֶר הָאט זִיךְ נִיט גֶעיָאגְט בַּאלְד אָנְצוּהוֹיבֶּען דִי מִלְחָמָה ווִי צֶעסְטִיוּס גַאלוּס: עֶר הָאט זִיךְ פְרִיהֶר גוּט בֶּערֶעכֶענְט, אַלְדִינְג אָנְגֶעגְרֵייט אוּנ עֶרְשְׁט צוּ פֶּסַח-צַייט הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען קוֹדֶם כָּל אַיינְצוּנֶעהמֶען גַאלִילֶעאַ, אוּנ דֶערנָאךְ שׁוֹין בִּיסְלֶעכְוַויים צוּרִיקֶען קֵיין יְרוּשָׁלַיִם. אִין גַאלִילֶעאַ אִיז אִיהם נָאר גֶעוֶועהן גְרִינְג דָארְט וואוּ יָאזֶעפוּס אִיז גֶעוֶועהן מִיט זַיין חַיִל: דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעפַאלֶען ווִי שְׁטְרוֹי, אָדֶער זֵיי הָאבֶּען בַּאלְד בַּיי'ם אָנְהוֹיבּ אַיינְבּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ. דָארְט וואוּ עֶר הָאט אָבֶּער אָנְגֶעטְרָאפֶען אוֹיף שִׁמְעוֹן בֶּן לֵוִי'ס לַייט — אִיז אִיהם שׁוֹין אָנְגֶעקוּמֶען שְׁוֶוער, אוּנ זֵיי הָאט עֶר שׁוֹין נִיט גֶעקֶענְט אַזוֹי לַייכְט בֶּעקוּמֶען. דֶערפַאר אִיז אִיהם אַזוֹי גֶערָאטְהֶען בַּאלְד אַיינְצוּנֶעהמֶען דִי פֶעסְטוּנְג נַכַּבְּרָה, וַוייל יָאזֶעפוּס אִיז נָאךְ פְרִיהֶר אַנְטְלָאפֶען קֵיין טְבֶרְיָה, אוּנ הָאט נִיט גֶעוָואלְט זַיין אִין מִיטֶען דֶעם פַייעֶר. אוּנ דִי אַיינְוָואהנֶער הָאט וֶועסְפַּאסְיַאן אַ טְהֵייל אוּמְגֶעבְּרַאכְט אוּנ אַ טְהֵייל פַארקוֹיפְט פַאר שְׁקְלַאוֶוען. נָאךְ אַזַא הַתְחָלָה הָאט וֶועסְפַּאסְיַאן גֶערֶעכֶענְט, אַז אַזוֹי וֶועט עֶס שׁוֹין גֶעהן כְּסֵדֶר; נָאר אַז עֶר אִיז צוּגֶעקוּמֶען צוּ דֶער פֶעסְטוּנְג יוֹטַפַּתָא, הָאט עֶר בַּאלְד אַרוֹיסגֶעזֶעהן, אַז עֶר הָאט אַ טָעוּת גֶעהַאט. פִירְצִיג טָאג הָאט גֶעדוֹיעֶרְט דִי בֶּעלַאגֶערוּנְג, דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעשְׁלָאגֶען ווִי גִבּוֹרִים, הָאטְשִׁי זֵיי הָאבֶּען שְׁטַארְק גֶעלִיטֶען פוּן דוּרְשְׁט; וַוייל

דֶער שׂוֹנֵא הָאט נִיט גֶעלָאזְט אַרַיינְפִירֶען וַואסֶער , אוּנ וֶוען עֶס גֶעפִינְט זִיךְ נִיט אֵיין פַּאלִיטֶער וָואס הָאט אָנְגֶעוִויזֶען דִי רָאמֶער אַ וֶועג צוּ דֶער פֶּעסְטוּנְג , וָואלְט זִי זִיךְ נָאךְ לַאנְג גֶעקֶאנְט הַאלְטֶען . דֶערפַאר הָאט זִיךְ אוֹיךְ וֶעסְפַּאסִיַאן מֶעהר נוֹקֵם גֶעוֶועהן אִין דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן יוֹתַּפַּתָא : פִירְצִיג טוֹיזֶענְד מֶענְשֶׁען הָאט עֶר אוֹיסגֶעהַרְגֶ'ט , אוּנ טוֹיזֶענְד פְרוֹיֶען מִיט קִינְדֶער הָאט עֶר אַוֶועקְגֶעפִירְט גֶעפַאנְגֶען . פְרִיהר מִיט עֶטְלִיכֶע טֶאג אִיז אוֹיךְ גֶעפַאלֶען דִי שְׁטָאדְט יַאפהִיַא .

יָאזֶעפוּס אִיז גְרָאד גֶעוֶועהן אִין יוֹתַּפַּתָא עֶהדֶער וֶעסְפַּאסִיַאן אִיז צוּגֶעקוּמֶען , אוּנ וַוייטֶער אַנְטְלוֹיפֶען הָאט אִיהם שׁוֹין נִיט גֶעפַּאסְט . אַז דִי סַכָּנָה אִיז גֶעוָוארֶען צוּ גְרוֹיס , הָאט עֶר זִיךְ בֶּעהַאלְטֶען אִין אַ בְּרוּנֶען אִינְאֵיינֶעם מִיט נָאךְ פִירְצִיג קְרִיעגֶער ; נָאר אַז דִי רָאמֶער הָאבֶען אָבְּגֶענוּמֶען דִי פֶעסְטוּנְג , הָאבֶען זֵיי עֶנְטְדֶעקְט וואו יָאזֶעפוּס גֶעפִינְט זִיךְ , אוּנ הָאבֶען גֶעפָארְדֶערְט עֶר זָאל זִיךְ אוּנְטֶערגֶעבֶּען . יָאזֶעפוּס פוּן זַיין זַייט אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן פֶערְטִיג זִיךְ אִיבֶּערצוּגֶעהן צוּם שׂוֹנֵא , נָאר דִי חֶבְרָה וָואס אִיז מִיט אִיהם אִינְאֵיינֶעם גֶעוֶועהן בֶּעהַאלְטֶען , הָאבֶען אִיהם גֶעוָואלְט שְׁטֶאכֶען , אוּנ עֶס אִיז בַּיי זֵיי אַלֶע גֶעבְּלִיעבֶּען זֵיי זָאלֶען זִיךְ בֶּעסֶער אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען נֶעהמֶען עֶהדֶער אִיבֶּערקוּמֶען אוֹיף דִי רָאמֶערס יָשָׁר . יָאזֶעפוּס הָאט גֶעשְׁווֹאוֹירֶען , אַז עֶר וֶועט שְׁטַארְבֶּען אִינְאֵיינֶעם מִיט זַיינֶע אוּמְגְלִיקְלִיכֶע חֲבֵרִים ; נָאר עֶר הָאט אַזוֹי גֶעדְרֶעהט אַז עֶר זָאל בְּלַייבֶּען דֶער לֶעצְטֶער , אוּנ קוֹים זֶענְען אַלֶע גֶעוֶועהן טוֹיט הָאט עֶר זִיךְ פוּן דֶער שְׁבוּעָה נָאר וֶועניג גֶעמַאכְט , אוּנ הָאט בַּאלְד גֶעבֶּעטֶען מְחִילָה בַּיי דִי שׂוֹנְאִים . וֶעסְפַּאסִיַאן הָאט גֶעוואוּסְט אַז יָאזֶעפוּס קָאן זִיךְ נִיט רֶעכְנֶען צְווִישֶׁען דִי רָאמִישֶׁע פַיינְד : עֶר הָאט אִיהם עֶרְלוֹיבְּט חַתוּנָה צוּ הָאבֶען מִיט אֵיינֶע פוּן דִי גֶעפַאנְגֶענֶע יוּדִישֶׁע פְרוֹיֶען . אִין גֶעלְד הָאט עֶר אוֹיךְ נִיט גֶעהַאט קֵיין מַאנְגֶעל , אוּנ אַחוּץ דֶעם אִיז עֶר גֶעוָוארֶען אַ חָבֵר אוּנ אַ יוֹעֵץ פוּנ'ם יוּנְגֶען טִיטוּס .

דֶערנָאךְ הָאט וֶעסְפַּאסִיַאן גֶעשִׁיקְט דֶעם הוֹיפְּטְמַאן צֶערֶעאַלִיס מִיט דְרַיי טוֹיזֶענְד סָאלְדַאטֶען אוּנ זֶעכְּס הוּנְדֶערְט רַייטֶער , עֶר זָאל זִיךְ אָבְּרֶעכְנֶען מִיט דִי שֹׁמְרוֹנִים , וָואס הָאבֶען זִיךְ אַלֶע פֶערזַאמֶעלְט אוֹיפ'ן בַּארְג גְרִזִים . אוּנ עֶס אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן צוּצוּקוּמֶען צוּ זֵיי . דִי שֹׁמְרוֹנִים הָאבֶען אוֹיךְ זֶעהר פִיעל גֶעלִיטֶען פוּן וַואסֶער-מַאנְגֶעל , נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶען זֵיי זִיךְ גֶעהַאלְטֶען בִּיז צוּ דֶער לֶעצְטֶער מִינוּט , אוּנ עֶלְף טוֹיזֶענְד זֶעכְּס הוּנְדֶערְט מֶענְשֶׁען זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען . אַזוֹי זֶענֶען אוֹיךְ אוֹיסְגֶעהַרְגֶ'ט גֶעוָוארֶען אַ כַּךְ

יודען אין יפו: אז די ראמער זענען בײ נאכט אַרײן אין דער שטאדט, האבען זיך די יודען געפּרוּווט ראטעווען אויף די שיפען, נאר עס איז גע-וואָרען אויפ'ן ים אזא שטורמווינד. אז פיעל זענען דערטראנקען געוואָרען, פיעל זענען צוריק אריינגעפאלען דעם שׂונא אין די האנד אַרײן, און פיעל האבען זיך אַליין דאס לעבען גענומען. באלד נאך דעם האט זיך אויך אונ-טערגעגעבען די שטאדט טבריה; נאר א גרויסע צאהל פון יודען, אינ-איינעם מיט זייער ראש יהושע בן שפט, האט זיך אריבערגעכאפט קיין טאריכעא (טרכיניא), און האבען פון דארט נאך גענוג צרות אנגעטהון די ראמער. נאר פּליצום איז ארויס טאקי צווישען זיי א מחלוקת, און דער שׂונא האט ווייטער בעקומען פרישע צעהן טויזענד קרבנות. אין איין יאהר איז געוואָרען א תל כמעט פון גאנץ גאליליעא, וואס האט געגעבען די רא-מער ניט קיין קליינע צאהל געפאנגענע: פירציג טויזענד זענען פארקויפט געוואָרען פאר שקלאווען, זעכס טויזענד קרעפטיגע יונגע לייט זענען אוועק-געשיקט געוואָרען אויף שווערע ארבייטען קיין גריכענלאנד, און די איבריגע וואס די ראמישע מלוכה האט זיי איבערגעגעבען אויף אגריפּא'ס האנד, זע-נען אויך געוואָרען קנעכט, — הורדוס'ס ענקעל האט ניט געהאט קיין גראָסערן יושר ווי צוצוזעהען די פרייהייט בײ זיינע אייגענע ברידער.

דרייא ערטער זענען נאך געבליבען אין גאליליעא, וואס עס איז שווער געוועהן די ראמער איינצונעהמען: די שטאדט גמלה און גיזחלה און דער בארג תבור. גלייך פון טאריכעא איז וועספּאסיאנ'ס חיל צוגעקומען צו גמלה, נאר חאטשי דארט האבען זיך אין גאנצען געפונען נײן טויזענד יודישע קריעגער, פון דעסטוועגען האבען זייערע פארשטעהער, יוסף און חארעס א לאנגע צייט געשיצט די שטאדט, און אויפגעמונטערט דאס פאלק עס זאל זיך פעסט האלטען. אז אגריפּא האט זיך געפרווט צוקומען צו דער פעסטונג און ראטהען מען זאל זיך אונטערגעבען, האט מען איהם געאנטפערט מיט שטיינער, און ער איז אוועק פון דארט מיט א צובראכענער האנד. סוף כל סוף האט אבער פארט גמלה געמוזט פאלען, און עס איז פון די איינוואהנער קיינער ניט געבליבען לעבען. דאס אייגענע איז אויך געשעהן מיט'ן בארג תבור, וואו די יודען האבען אויך זיך ניט אזוי גיך אונטערגעגעבען. און מיט גיזחלה, וואו יוחנן איז שוין געבליבען מיט זעהר ווייניג מענשען. אז טיטוס איז צוגעקומען קיין גיזחלה איז גראד געוועהן שבת, און צו ליעב דעם איז ער מרוצה געוועהן צו ווארטען א טאג באמער

װעלען די יודען מיט גוטען אפגען די טױערען פון דער שטאָדט. מיט דער צייט האט זיך דערװייל יוחנן בענוצט, אונ איז כמעט מיט אלע איינװאוה־נער אװעק קיין ירושלים. אז טיטוס איז אויפ׳ן אנדערן טאג אריין אין שטאָדט, האט ער כמעט קיינעם ניט געפונען אין װעלען זיך נוקם צו זיין; נאכיאגען די אנטלאָפענע איז איהם שוין שװער געװעהן.

אזוי איז געפאלען גאליליעא, אונ עס האט אָבגעקאסט ביידע זייטען אזוי פיעל בלוט אז אפילו די ראָמער האבען עס געמוזט פיהלען, אונ װעספאסיאן האט זיך אויך בעדארפט אָפרוהען א ביסעל, אונ אָננעהמען פרישע כוחות צו פיהרען װייטער די מלחמה.

זיבעטעס קאפיטעל.

דער חרבן פון ירושלים.

(70 — 67 נאך קריסטוס געבורט. 3—1 פאר׳ן חרבן בית שני)

די יודישע הויפטשטאָדט ירושלים האט אין דער צייט ארויסגעװיזען די לעצטע לעבענסצייכענס: דאס הארץ פון ארץ ישראל האט געקלאפט מיט אלע כוחות עהדער עס האט בעדארפט אנשװיגען װערען. פון גאנץ גאלי־ליעא זענען אלע אנטלאָפענע אהין געקומען, אונ נאר איין יוחנן בן לוי פון גיזחלה האט מיט זיך מיטגעבראכט מעהר פון צװיי טויזענד מענשען. מען האט געװאוסט װי פיעל יודען האבען מקריב געװעהן זייער לעבען, װי פיעל יודיש בלוט איז פערגאָסען געװאָרען, אונ דאס האט נאך מעהר גע־שטארקט דער צד פון מלחמה, אונ עס איז געבליעבען ביי אלע, אז מען זאל ירושלים צבהיטען װי איין אויג אין קאָפּ. דער עיקר איז ביי אלע גע־

ווערן גאר די הויפטשטאדט, אונ צו ליעב דעם האט מען ניט אזוי שטארק אכטונג געגעבען אויף אלע אנדערע ערטער פונ'ם לאנד, וואס זיינען געבליבען ניט בעפעסטיגט, אונ דער שונא האט גרינג געקאנט אהין צוקומען. אין דער פעסטונג מסדה האבען זיך געפונען די סיקאריער (סיקרין, סקריקין) מיט אליעזר בן יאיר, אונ דערנאך האט זיך דארט אויך בעזעצט שמעון בר גיורא, וואס פלעגט אפט אנפאלען מיט די סיקאריער אויף די אדומים אונ זיי ראבעווען, אונ דערפאר פלעגט אפט פארקומען א געשלאג צווישען זיין חברה אונ די אדומים, וואס זיינען אויך ניט געווען שלימזלניקעס.

דעם צד פון שלום, האטשי ער איז געוועהן זעהר קליין, האט זעהר געקראנקט וואס עס איז אזוי ווייט געקומען אז מען האט שוין בעדארפט מורא האבען פאר ירושלים אליין, אונ מען פלעגט אפט הערען א דעה אז מען וואלט זיך בעדארפט אויסגלייכען מיט די רומער. אז עס איז אבער אנגעקומען א ידיעה, אז יאזעפוס פלאוויוס געפינט זיך אין רוימישען לאגער אונ איז גאר א גוטער ברודער מיט די שונאים, האט דער צד מעהר קיין דבורים ניט געהאט, אונ דער צד פון מלחמה האט גאר אין גאנצען אויפגעהויבען דעם קאפ אונ האט געהאט מיט וואס צו שטאכען די אויגען אונ ביינען צו וואס עס פיהרט דאס פריינדשאפט מיט די רומער. דעמאלט איז אליעזר בן שמעון געווארען דער גאנצער פארשטעהער פונ'ם פאלק, וואס איז שטארק אויפגעבראכט געווארען געגען די סנהדרין אונ די רייכע יודען, אונ האט זיך ענטשלאסען אלע שטעלען ביי'ם בית המקדש, וואס זיינען ביז אהער געוועהן אין די הענד פון מיוחסים אונ בכבודע משפחות, איבערגעבען פראסטע מענשען. דאס איז נאך אבער ווייניג געוועהן: זיי האבען אראבגעווארפען אויך דעם כהן גדול מתיה בן טהעאפיל, וואס אגריפא האט איהם געשטעלט, אונ האבען אויף זיין ארט געשטעלט א אונבעקאנטען כהן פון א קליין שטעדטעל אפתא, פנחס בן שמואל, וואס מען האט געזאגט אויף איהם, אז ער האט פריהר פשוט געהאקט שטיינער אזא הלוק האט אנגעמאכט אין ירושלים א שטארקען רעש, אונ אפילו דער ראש פון די סנהדרין, ר' שמעון בן גמליאל, איז געוועהן ברוגז דארויף. דערווייל האט זיך דערמיט בענוצט דער א מאהליגער כהן ענן, אונ האט אזוי אונטערגעהיצט ביידע צדדים אז עס איז ארוס א אינווענינסטער קריעג צווישען די איינוואהנער פון ירושלים.

דֶער צַד פוּן מִלְחָמָה הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אוֹיפ'ן הַר הַבַּיִת אוּנ זֵייעֶרֶע גֶעגְנֶער הָאבֶּען זֵיי בֶּעלֶאגֶערְט. דֶערְוַוייל הָאט מֶען אַרוֹיסגֶעלָאזְט אַ קְלַאנְג אַז עֶנָן מִיט זַיין חֶבְרָה ווִילֶען דִי שְׁטָאדְט אִיבֶּערגֶעבֶּען דִי רָאמֶער. דָאס הָאט אָנְגֶע־הַאפְּט יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי בַּיי'ם הַאַרְץ, אוּנ עֶר הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אָבְּצוּמַאכֶען מִיט דִי אֲדוֹמִים זֵיי זָאלֶען אִיהם גֶעהֶען צוּ הִילְף. דִי אֲדוֹמִים הָאט גְלַאט הֲנָאָה גֶעטְהוּן אַז זֵיי וֶועלֶען הָאבֶּען וואוּ צוּ רַאבֶּעוֶוען, אוּנ זֵיי הָאבֶּען צוּ־גֶעשְׁטֶעלְט צְוַואנְצִיג טוֹיזֶענְד מַאן, אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָחָה פוּן פִיעֶר יוּדִישֶׁע הוֹיפְּטלַייט יוֹחָנָן, שִׁמְעוֹן, פִּנְחָס אוּנ יַעֲקֹב. וֶוען זֵיי זֶענֶען אָבֶּער צוּ־גֶעקוּמֶען צוּ יְרוּשָׁלַיִם הָאבֶּען זֵיי גֶעפוּנֶען דִי טוֹיעֶרֶען פֶערְשְׁלָאסֶען, אוּנ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַמְלָה הָאט זֵיי פוּן דֶער פֶעסְטוּנְג אַרָאבְּגֶעשְׁרִיגֶען זֵיי זָאלֶען בֶּעסֶער אָבְּטְרֶעטֶען אוּנ נִיט גִיסֶען בוֹמֶעל אוֹיפ'ן פַייעֶר, ווָאס הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶענוּג צוּבְּרֶענְט אָהן זֵיי. דִי אֲדוֹמִים הָאבֶּען אָבֶּער נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען אוּנ זֶענֶען גֶעבְּלִיעבֶּען שְׁטֶעהְן בַּיי דֶער שְׁטָאדְט, בִּיז אִין אַ פִינְסְטֶערֶער נַאכְט, וֶוען עֶס הָאט גֶעגָאסֶען אַ שְׁלַאגְס־רֶעגֶען, אוּנ דִי ווַאכֶען הָאבֶּען נִיט גֶעקֶאנְט אַזוֹי שְׁטַארְק אַכְטוּנְג גֶעבֶּען, הָאט מֶען אָבְּגֶעשְׁלָאגֶען דִי שְׁלֶאסֶער, אוּנ מֶען הָאט זֵיי אַרַיינְגֶעלָאזְט. דָא אִיז גֶעוָוארֶען אַ שְׁחִיטָה, מֶען הָאט זִיךְ גֶעהַרְגֶ'ט אוּנ גֶעשְׁלָאגֶען אִין דִי גַאסֶען, מֶען הָאט נִיט גֶעקוּקְט וֶוער מִיט וֶועמֶען, אוּנ אַז דִי זוּן אִיז אוֹיפְגֶעגַאנְגֶען הָאט מֶען גֶעפוּנֶען מֶעהר פוּן אַכְט טוֹיזֶענְד הֲרוּגִים. דֶערְנָאךְ הָאט דֶער צַד פוּן מִלְחָמָה אָנְגֶעהוֹיבֶּען מִשְׁפְּטֶ'ן זֵייעֶרֶע גֶעגְנֶער, אוּנ פִיעל פוּן זֵיי הָאט מֶען אוּמְגֶעבְּרַאכְט; דִי עֶרְשְׁטֶע זֶענְען גֶעוֶועהן עֶנָן אוּנ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַמְלָה, אוֹיף זֵיי אִיז דָאס פָאלְק אַזוֹי אִין כַּעַס גֶעוֶועהן, אַז מֶען הָאט זֵיי נִיט גֶעלָאזְט בֶּעגְרָאבֶּען, אוּנ זֵייעֶרֶע טוֹיטֶע קֶערְפֶּער אַרוֹיסגֶעוָוארְפֶען פַאר דִי הִינְד. פוּן דֶעסְטְווֶעגֶען הָאבֶּען דִי יוּדֶען שֵׂכֶל גֶעהַאט, אוּנ הָאבֶּען בַּאלְד דִי אֲדוֹמִים אַרוֹיסגֶעפַּטֶר'ט פוּן יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ דֶער גַאנְצֶער מַנְהִיג אִיז גֶעוָוארֶען יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי פוּן גִיזְחַלַה, ווָאס הָאט אִין זִיךְ גֶעהַאט אַלֶע מַעֲלוֹת ווָאס פַּאסֶען אַ מוֹשֵׁל, אוּנ הָאט גֶעקֶאנְט הַאלְטֶען אִין דִי הֶאנְד אֲפִילוּ דִי צוּרֵייצְטֶע אַיינְוָואהנֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם. אַוַדַאי הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט צוּלוֹיפֶען דִי וֶועניגֶע ווָאס הָאבֶּען נָאךְ גֶעקֶעהְרְט צוּם צַד פוּן שָׁלוֹם; עֶטְלִיכֶע פוּן זֵיי זֶענֶען גֶעקוּמֶען אוֹיךְ אִין רָאמִישֶׁען לַאגֶער אוּנ הָאבֶּען דֶערְצֶעהלְט ווָאס עֶס טְהוּט זִיךְ אִין דֶער יוּדִישֶׁער הוֹיפְּטשְׁטָאדְט.

דִי רָאמֶער הָאבֶּען זִיךְ דִי גַאנְצֶע צַייט בֶּעהַאלְטֶען ווַייט פוּן יְרוּשָׁלַיִם. דֶעם גַאנְצֶען ווִינְטֶער הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אָבְּגֶערוּהט אוּנ עֶרְשְׁט צוּם זוּמֶער צוּ

האבען זיי זיך גענומען געהן קיין פאלעסטינא, אונ פערעא איז צום ערשטען געפאלען, דארט זענען צוויי טויזענד יודען געפאנגען געווארען, אונ מעהר פון פינפצעהן טויזענד האט מען אויסגעהרג'ט. אז עס איז אנגעקומען א ידיעה פון רום, אז דאס גאלישע אונ שפאנישע חיל האבען אראבגעווארפען דעם קאיזער נירון אונ אנידערגעזעצט גאלבא אויף זיין ארט, האט זיך וועספאסיאן אנגעהויבען מעהר יאגען איין עק צו מאכען פון פא-לעסטינא, כדי ער זאל גיכער פריי ווערען אונ זיך קאנען אריינמישען אין די עסקים פון דער מלוכה; נאר אפילו אז ער איז שוין געוועהן פערטיג מיט'ן אונבעשיצטען לאנד, האט ער אויך ניט געוואלט צוטרעטען צו ירושלים איבער צוויי טעמים: ערשטענס, האט ער פריהר געוואלט וויסען ווי אזוי וועט עס בלייבען מיט דער רוימישער מלוכה, ווייל טאקי תיכף איז נירון געשטארבען, אונ ביי וועספאסיאן איז שוין געבאהרען געווארען דער געדאנק אז טאקי איהם אליין שטעהט אן צו בלייבען זיין יורש, אונ צווייטענס, האט ער געוואלט אויסווארטען אונ זעהן מיט וואס עס וועט זיך ענדיגען אין ירושלים דער אינווענינסטער קריעג צווישען די איינוואהנער. דארט האט זיך טאקי דער קריעג פערשטארקט איבער שמעון בר גיורא, וואס האט זיך ניט געוואלט איינהאלטען אין מסדה, אונ האט געוואלט נאר אריין קיין ירושלים. ער האט צונויפגענומען כמעט צוואנציג טויזענד שקלאווען אונ האט זיך מיט זיי ארומגעדרעהט נעבען ירושלים; נאר מען האט איהם אהין ניט אריינגעלאזט, ווייל אפילו דער צד פון מלחמה האט אויך מורא געהאט פאר זיין ווילדקייט. עס פלעגט אפט קומען צו געשלאג צווישען זיין חברה אונ די איינוואהנער פון ירושלים. איין מאהל האט מען ביי איהם צוגענומען זיין ווייב אונ מען האט זי געהאלטען געפאנגען אין ירושלים; נאר אז מען האט זי דערנאך בעפרייעט, האט ער נאך אלץ ניט אויפגעהערט זיך צו טשעפען. דא האט איהם נאך צוגעשפיעלט דאס. וואס אין ירושלים זענען נאך געבליעבען עטליכע „מיוחסים" פונ'ם צד פון שלום, אונ מיט זיי איז אויך געוועהן דער פריהריגער כהן מתיה; זיי האבען איבערגערעדט א טהייל פונ'ם פאלק, אונ האבען עס אזוי ווייט געבראכט, אז עס איז ווייטער ארום א געשלאג צווישען ביידע צדדים, אונ מתיה האט זיך געווארפען צו שמעון בר גיורא, אונ האט איהם מיט אלע זיינע לייט אריינגעבראכט קיין ירושלים. וועספאסיאן האט געוואוסט וואס דארט מהוט זיך, אונ האט גע-מיינט רעכענען אז גאר גיך וועט ארום אזא חריגה צווישען די איינוואהנער

אַז אֵיינֶער פוּן דִי צְדָדִים וֶועט אִיהם קוּמֶען בֶּעטֶען עֶר זָאל אָפְּגֶעהמֶען דִי יוּדִישֶׁע הוֹיפְּטשְׁטָאדְט. דַארִיבֶּער אִיז עֶר גֶעבְּלִיעבֶּען שְׁטֶעהן אוּנ הָאט אַוֶועקְ־גֶעשִׁיקְט דֶערוַוייל זַיין זוּהן טִיטוּס אוּנ דֶעם קֶאנִיג אַגְרִיפַּא קֵיין רוֹם צוּ בֶּעגְרִיעסֶען דֶעם נַייעֶם קַאיזֶער גַאלְבַּא; נָאר אִין מִיטֶען וֶועג זֶענֶען זֵיי גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אַז גַאלְבַּא אִיז שׁוֹין טוֹיט, אוּנ אַז דִי רֶאמִישֶׁע מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ אָטְהָא אוּנ וִויטֶעלְיוּס, אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אוּמְגֶע־קֶעהרְט. טִיטוּס'ן הָאט עֶס גֶעצוֹיגֶען צוּ זַיין גֶעלִיעבְּטֶער פְּרִינְצֶעסִין בֶּרֶנִיצֶה אוּנ אַ חוּץ דֶעם הָאט עֶר גֶעוָואלְט צוּרֶעדֶען דֶעם פָאטֶער עֶר זָאל בֶּעסֶער זִיךְ גֶעהמֶען דִי רֶאמִישֶׁע קְרוֹין. וֶועסְפַּאסִיַאן הָאט זִיךְ נִיט גֶעלָאזְט לַאנְג בֶּעטֶען, נָאר עֶר הָאט מוֹרָא גֶעהַאט אַז דֶער מוֹשֵׁל פוּן סִירְיֶען, לִיצִינְ־יוּס מוּצִיַאנוּס אוּנ דֶער הֶערְשֶׁער פוּן מִצְרַיִם, אַלֶכְּסַנְדֶר טִיבֶּערְיוּס, זָאלֶען נִיט זַיין קֵיין גֶעגְנֶער. מִיט לִיצִינְיוּס'ן הָאט אִיבֶּער גֶעאַרְבֵּייט טִיטוּס, אוּנ בַּיי אַלֶכְּסַנְדֶר'ן הָאט בֶּרֶנִיצֶה גֶעפּוֹעֶלְט, אוּנ גָאר גִיךְ הָאט דָאס חַיִל אִין מִצְרַיִם גֶעצְוָואוּנְגֶען צוּ דִיעגֶען טְרֵיי דֶעם קַאיזֶער וֶועסְפַּאסִיַאן, אוּנ אִין עֶנְלִיכֶע טֶאג אַרוּם הָאט גֶעשְׁוָואוֹרֶען דָאס חַיִל אִין סִירְיֶען. בַּיי אַזַא גְדוּלָה הָאט שׁוֹין וֶועסְפַּאסִיַאן פַארְגֶעסֶען אִין דִי יוּדֶען; עֶר אִיז מִיט טִיטוּס אַוֶועקְ־גֶעפָאהרֶען קֵיין מִצְרַיִם אוּנ אִיז דָארְט גֶעבְּלִיעבֶּען בִּיז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי יְדִיעָה פוּן וִויטֶעלְיוּס'ס טוֹיט.

אַזוֹי זֶענֶען אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צְוֵויי יָאהר, אוּנ דִי שְׁוֶוערְד פוּנ'ם שׂוֹנֵא הָאט אַלְץ גֶעשְׁוֶועבְּט אִין דֶער לוּפְט. אִין יְרוּשָׁלַיִם זֶענֶען שׁוֹין דֶערְמֶעלְט גֶעוֶועהן פִיער כִּתּוֹת אֲפִילוּ פוּן דִי וָואס הָאבֶּען נָאר גֶעהַאלְטֶען פוּן מִלְחָמָה: צְוֵויי טוֹיזֶענְד מֶענְשֶׁען זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן אֱלִיעֶזֶר בֶּן שִׁמְעוֹן, זֶעכְס טוֹיזֶענְד אַנְטְלָאפֶענֶע פוּן גַאלִילֶעאַ הָאבֶּען גֶעהַאט זֵייעֶר בֶּעזוּנְדֶער פָארְשְׁטֶעהֶער יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי, אַרִיבֶּער צֶעהן טוֹיזֶענְד סִיקַארִיעֶר הָאבֶּען גֶעקוּקְט אִין מוֹיל אַרַיין שִׁמְעוֹן בַּר גִיוֹרָא, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאבֶּען זִיךְ דָארְט גֶעפוּנֶען פִינְף טוֹיזֶענְד אִידוּמִים אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָחָה פוּן יַעֲקֹב בַּר שׁוּשַׁא אוּנ שִׁמְעוֹן בַּר קַטְלַא. דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן לוֹיטֶער גִבּוֹרִים אוּנ וֶוען אַלֶע זָאלֶען זִיךְ גֶעוֶועהן אָפְּגֶעגֶעבֶּען מִיט אֵיין זַאךְ אוּנ זֶעהן נָאר צוּ בֶּעשִׁיצֶען דָאס לַאנְד, וָואלְטֶען זֵיי גֶעוִויס מַצְלִיחַ גֶעוֶועהן; זֵיי הָאבֶּען אָבֶּער זֵייעֶרֶע כּוֹחוֹת אַוֶועקְגֶעגֶעבֶּען אוֹיף קַאלְיֶע צוּ מַאכֶען אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערְן. אוּנ עֶהדֶער מַאכֶען אַחְדוּת צְוִוישֶׁען זִיךְ אוּנ זַיין פֶּערְטִיג צוּ בֶּעגֶעגְנֶען דֶעם שׂוֹנֵא הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אִין אֵיין רוֹדְפֶן, הָאבֶּען אוּנְטֶערְגֶעצִינְדֶען

בייער אונ האבען אפילו אויף צו להביים פארברענט די תבואות וואס זע-
נען געווען אנגעגרייט אויף צו נויט.

אין אזא לאגע האט זיך געפונען ירושלים, ווען טיטוס, וואס איז
שוין דעמאלט געווען דער קרוינפרינץ פון רום, איז צוגעקומען צו דער
יודישער הויפטשטאדט מיט א פעסטען ווילען גאר גיך זי איינצונעהמען; ווייל
עס איז איהם ניט אנגעשטאנען אז ער זאל ניט קאנען בייקומען א שטאדט
וואס האט אין זיך אליין געהאט גענוג שונאים אונ האט שוין בעדארפט
לאנג פאלען. ער האט מיטגעבראכט זעהר פיעל חיל, אונ א חוץ דעם הא-
בען איהם געהאלפען אזוינע יודען ווי דער קעניג אגריפא, יאזעפוס
פלאוויוס, אונ בעזאנדערס אלכסנדר טיבעריוס, וואס איז געווארען
דער ערשטער גענעראל אונ הויפטפיהרער פון דער מלחמה. פון דעסטוועגען
ביז מען האט אין ירושלים א קוק געטהון, אז דער שונא הייבט זיך אן
נאהנטער צוצוריקען, האבען זיך באלד עטליכע כתות אויסגעגלייכט, מען
האט צו וויסען געגעבען די יודען אין אלע אנדערע ערטער זיי זאלען קומען
בעשיצען זייער הויפטשטאדט, אונ גיך איז ירושלים פול געווארען מיט מענ-
שען, וואס האבען טאג אונ נאכט געארבייט צו בעפעסטיגען די שטאדט,
זי זאל קאנען אויסהאלטען די בעלאגערונג פון די ראמער. טיטוס איז דער-
ווייל געבליעבען שטעהן אין סקאפאס, אונ האט צוגעשיקט זיינע לייט
בעטען ביי די איינוואהנער פון ירושלים זיי זאלען זיך אונטערגעבען, אונ
האט זיי צוגעזאגט, אז די מלוכה וועט זיי מוחל זיין, אונ אלרינג וועט
זיך פיהרען ווי פריהר. ער האט עס געטהון איבער צוויי טעמים: ערשטענס,
האט ער געוואלט יוצא זיין פאר זיין געליעבטער פרינצעסין בערניצה, וואס
איז פארט געווען א יודיש קינד אונ האט ניט געקאנט ליידען מען זאל
חרוב מאכען די יודישע הויפטשטאדט, אונ צווייטענס, האט זיך איהם זעהר
געגלוסט אומקעהרען זיך קיין רום אונ שפאצירען דארט כבוד מיט לעפעל, ווי
עס שטעהט אן א בן מלך. אין ירושלים האט מען אבער טיטוסן ניט גע-
וואלט הארען, אונ ער איז געצווינגען געווען זיך נעהמען צו דער ארבייט.
צום אנהויב איז איהם גאר ניט געראטהען: אז ער איז צוגעקומען צו איי-
נעם פון די טויערען, זענען ארויסגעלאפען פיעל יודישע קריעגער, אונ ער
איז קוים מיט'ן לעבען צנטלאפען, אונ אזוי האבען די יודען אויך צוטרי-
בען דאס ראמישע חיל וואס האט געוואלט מאכען זייער לאגער אויף דעם
הר הזתים. טיטוס האט דערווייל געהייסען ארבייטען אין דער בעלאגערונג,

ווייל ער האט געוואוסט אז עס איז פסח, אונ האט גערעכענט אז די יודען וועלען אים יום טוב גאר ניט טהון. קוים אבער האבען די ראמער אנגע-הויבען עפעס טהון, זענען באלד די יודען ארויס אונ האבען זיי צוטריבען, א חוץ דעם וואס ווייבער אונ קינדער פלעגען זיך שטעלען אויף דער הוי-כער וואנד פון דער פעסטונג אונ ווארפען שטיינער אדער גיעסען זידיגען אהל אויף די קאפ פון די ראמער. אזוי זענען אוועקגעגאנגען פינפצעהן טאג ביז טיטוס איז פערטיג געווארען מיט דער ערשטער וואנד פון דער פעסטונג; גאר דא האט זיך ערשט אנגעהויבען די רעכטע מלחמה, ווייל די יודען האבען זיך געשלאגען ווי די לייבען, אונ האבען בעשיצט די צווייטע וואנד, אונ עס האט איהם געקאסט געננג מיה· ביז ער האט ערשט אין עטליכע טאג ארום צושטערט אויך די צווייטע וואנד, אונ איז אריין אין דער פארשטאדט בזתה.

וואס די סכנה איז גרעסער געווארען, זענען די יודען ביי זיך דוקא שטארקער געווארען אונ האבען זיך געוועהרט געגען שונא ווי אמת'ע גבורים וואס האבען פאר קיין זאך קיין מורא ניט. טיטוס האט זיך גענומען צו דער פעסטונג אנטאניא, אונ האט פערבראכט דארויף גאנצע זיבצעהן טאג; נאר אז ער איז שוין געוועהן גאר פערטיג, איז ארויס יוחנן מיט זיינע לייט דורך א בעהאלטענעם גאנג אונטער דער ערד, אונ האט אנגע-צונדען אלדינג וואס די ראמער האבען געבויעט. דאס איינענע האבען שפעטער מיט צוויי טאג געטהון דריי גבורים פון שמעון בר גיורא'ס חברה: תפתי, מנסר אונ חגירא פון אדיאבענע, וואס האבען ניט געקוקט דא-רויף וואס פיילען זענען געפלויגען פון אלע זייטען, אונ האבען אויך אנגע-מאכט א שריפה אין ראמישען לאגער. טיטוס האט געפרוווט צושיקען צו די יודען יאזעפוס'ן, ער זאל זיי נאך א מאהל בעטען זיי זאלען ניט זיין קיין עקשנים, נאר ער האט אויסגעקליבען ניט קיין גוטען שליח, אונ א חוץ דעם האבען זיי טאקי שוין קיין אנדער ברירה ניט געהאט: זיי האבען פון דערנייטענס געזעהן ווי טיטוס איז זיך נוהג מיט די יודען וואס זענען אומגערן, אדער אימיסטען אריינגעפאלען צו איהם אין די האנד ווי ער לאזט זיי כמעט פינף הונדערט א טאג אויפהאנגען, אדער ער שיקט זיי צוריק קיין ירושלים מיט אבגעהאקטע האנד. אונ עס איז ביי זיי געבליבען זיי זאלען זיך ניט לאזען איבערערען. טיטוס האט געזעהן אז די מלחמת וועט זיך ציהען א לאנגע צייט, אונ האט פערשטאנען, אז ער קאן די-

יודען גובר זיין גאר מיט הונגער, ווען ער וועט ביי זיי צונעהמען יעדע מאגליכקייט אריינצופיהרען שפייז אונ לעבענסמיטעל. דאריבער האט ער גע־הייסען ארומגראבען גאנץ ירושלים, כדי מען זאל זיך אפילו בכתר אויך ניט קאנען ארויסגנבנ'ן פון דער שטאדט, אונ גאר גיך איז דארט געווארען אזא הונגער, אז מענשען זענען געפאלען אין די גאסען, ווייל פאר געלד האט מען אויך ניט געקאנט בעקומען וואס צו עסען. עס איז געקומען דערצו, אז מתים האבען זיך געוואלגערט אויף יעדען שריט, אונ אומגליקליכע על־טערן האבען געגעסען דאס פלייש פון זייערע טויטע קינדער. פיעל האבען ניט געקאנט אויסהאלטען אונ האבען זיך ארויסגעגנב'ט צו די רומער, נאר דארט האט זיי ערווארטעט נאך א שרעקליכערער טויט: די רומער פלע־גען זיי לעבעדיגערהייט אויפשניידען די בייכער, ווייל זיי האבען גערעכענט אז די יודען האבען איינגעשלונגען גאלדענע מטבעות עהדער זיי זענען אנטלא־פען פון ירושלים כדי זיי זאלען זיך קאנען אין רומישען לאגער קויפען עסענוואארג.

אז די נויט האט געצווינגען פיעל יודען איבערצוגעהן צום שונא, הא־בען די פארשטעהער אונ פיהרער פון דער מלחמה זיך ענטשלאסען מעהר ניט צו דערלאזען אזא זאך, וואס קאן שלאבעריג מאכען די איבריגע, אונ האבען אנגעהויבען צו בעשטראפען מיט'ן טויט אזעלכע וואס אויף זיי איז געפאלען א חשד אז זיי האלטען מיט די רומער. דעמעלט האט שמעון בר גיורא געהייסען אפענטליך אראפנעהמען די קאפ פונ'ם כהן מתיה אונ זיינע דריי זיהן, אונ די רומער האבען פון ווייטענס געקאנט זעהן ווי זיי־ערע פארבארגענע גוטע פריינד בעצאהלען מיט'ן לעבען פאר זייער פאלשי־קייט געגען איינענע ברידער. פון דעסטוועגען האבען זיך נאך געפונען געגוג יודען, וואס האבען שטילערהייט געארבייט פאר די רומער: זיי פלעגען קלאמערשט שיסען אויפ'ן שונא, נאר אין זייערע פיילען זענען געלעגען קליי־נע קוויטעלעך, אונ דארט האבען זיי מודיע געוועהן אלדינג וואס עס קומט פאר אין ירושלים.

טיטוס האט זיך גענומען נאך מיט מעהר חשק צושטערן די פעסטונג אנטאניא, אונ נאך א שווערע ארבייט פון איין אונ צוואנציג טאג איז עס איהם געראטהען. ווי ערשטוינט זענען אבער די רומער געווארען ווען זיי האבען דערזעהן, אז צווישען די אומגעפאלענע וואנד איז דא א שפיגעל ביי'ע פעסטונג, אונ עס האט זיי געקאסט געגוג מיה אונ בלוט ביז די אנ־

דָערָע פֶּעסְטוּנְג אִיז גֶעפַאלֶען . דֶערוַויל אִיז דֶער גָאטֶעסדִיעֶנְסְט אִין בֵּית הַמִקְדָשׁ רֶעגֶעלמֶאסִיג גֶעגַאנְגֶען יֶעדֶען טָאג , אוּנ וִוי דֶער הוּנְגֶער אִיז גְרוֹיס גֶעוֶועהן הָאט מֶען גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל מַקְרִיב צוּ זַיין דִי קָרְבָּנוֹת וִוי פְּרִיהֶער ; נָאר דֶעם זִיבְּצֶעהְנְטֶען תַּמוּז (שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמוּז) אִיז שׁוֹין אוּנְמֶעגְלִיךְ גֶעוֶועהן צוּ בֶּעקוּמֶען עֶרְגֶעץ אַ בְּהֵמָה , אוּנ מֶען הָאט גֶעמוּזְט אוֹיפְהֶערֶען קָרְבָּנוֹת צוּ בְּרֶענְגֶען . טִיטוּס הָאט וַוייטֶער גֶעשִׁיקְט יָאזֶעפוּס'ן זָאגֶען , אַז עֶר וֶועט נִיט בֶּערִיהְרֶען דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ , וֶוען דִי אַיינְוָואהְנֶער וֶועלֶען זִיךְ נָאךְ אִיצְט אוּנְטֶערְגֶעבֶּען . נָאר יוֹחָנָן בֶּן לֵוִי הָאט גֶעאֶנְטְפֶערְט אַז יְרוּשָׁלַיִם אִיז גָאטְ'ס שְׁטָאדְט , אוּנ קָאן נָאר חָרֵב וֶוערֶען וֶוען זַיין רָצוֹן וֶועט זַיין דַארוֹיף .

די קְרַאפְט פוּן דִי יוּדִישֶׁע גִבּוֹרִים הָאט זִיךְ פֶערְדָאפֶּעלְט : חָאטְשִׁי דֶער שְׁרֶעקְלִיכֶער הוּנְגֶער הָאט גֶעוָוארְפֶען מֶענְשֶׁען פוּן דִי פִּיס , חָאטְשִׁי מֶען פְלֶעגְט זִיךְ שְׁלָאגֶען אִין גַאס אִיבֶּער אַ בִּיסֶעל שְׁטְרוֹי אָדֶער אַ שְׁטִיקֶעל לֶעדֶער , וָואס מֶען הָאט עֶס גֶענוּצְט צוּ עֶסֶען אוּנ דֶערהַאלְטֶען דִי נְשָׁמָה , חָאטְשִׁי עֶס אִיז אַזוֹי וַוייט דֶערגַאנְגֶען , אַז אַ פְרוֹי מִרְיָם הָאט גֶעקוֹילֶעט אִיהר אֵייגֶען קִינְד אוּנ גֶעגֶעסֶען דָאס פְלֵייש ; פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען דִי יוּדִישֶׁע קְרִיגֶער אַזוֹי פִיעל כֹּחַ בֶּעוִויזֶען , אַז עֶטְלִיכֶע רָאמֶער , וָואס זֶענֶען נָאךְ פוּן פְרִיהֶער גֶעבְּלִיבֶּען אִין יְרוּשָׁלַיִם , הָאבֶּען זֵיי מְקַנֵא גֶעוֶועהן , אוּנ הָאבֶּען דַוְקָא אִין אַזַא נוֹיט , אָנְגֶענוּמֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה , אוּנ זֵייעֶרֶע נַייעֶ בְּרִידֶער הָאבֶּען זִיךְ מִיט זֵיי גֶעטְהֵיילְט מִיט'ן לֶעצְטֶען בִּיסֶען . טִיטוּס הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ קוּק אַז עֶס אִיז קֵיין תַּכְלִית נִיט , הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אָנְצוּצִינְדֶען אַלֶע בִּנְיָנִים וָואס הָאבֶּען גֶעשִׁיצְט דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ . אַז עֶס הָאט זִיךְ אָבֶּער צָאנְגֶעהוֹיבֶּען דִי שְׂרֵיפָה הָאט עֶר אַלֵיין גֶעהֵייסֶען לֶעשֶׁען , אוּנ הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אַיין עֵצָה מִיט זַיינֶע הוֹיפְּטְלַייט וִוי אַזוֹי זָאל עֶר זִיךְ בֶּעגֶעהְן מִיט'ן יוּדִישֶׁען הֵיילִיגְטְהוּם . וִוי עֶס שַׁיינְט , הָאט טִיטוּס אַלֵיין , צוּ לִיעבּ דֶער פְּרִינְצֶעסִין בֶּרֶנִיצֶה , נִיט גֶעוָואלְט אָנְרִיהְרֶען דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ ; אוֹיסֶער דֶעם הָאט אִיהם אוֹיךְ אָבְּגֶערָאטְהֶען דֶערפוּן אַלֶכְּסַנְדֶר טִיבֶּערְיוּס , חָאטְשִׁי עֶר הָאט שׁוֹין לַאנְג אַוֶועקְגֶעוָוארְפֶען דֶעם יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען . דֶערוַויל זֶענֶען אָבֶּער , דֶעם צֶעהְנְטֶען אָב , דִי יוּדֶען אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי רָאמֶער , אוּנ וֶוען עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיס גֶעטוּמֶעל , הָאט גֶעחַאפְּט אֵיינֶער פוּן דִי רָאמִישֶׁע סָאלְדַאטֶען אַ בְּרֶענֶענְדִיג שְׁטִיק הָאלְץ אוּנ הָאט אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען אִין הוֹיף פוּנ'ם בֵּית הַמִקְדָשׁ , אוּנ דָאס פַייעֶר הָאט פוּן אַלֶע זַייטֶען אַרוּמְגֶעחַאפְּט דֶעם הָאלְצֶערְנֶעם מִשְׁכָּן . אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע מִלְחָמָה הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוֹיפ'ן פְלַאץ פוּן דֶער שְׂרֵיפָה . טוֹיזֶענְדֶער יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעוָוארְפֶען אִין פַייעֶר , דָאס גֶעשְׁרֵיי אִיז גֶעגַאנְגֶען בִּיז דֶעם זִיבֶּעטֶען הִימֶעל , מֶען הָאט אֲפִילוּ נִיט גֶעקָאנְט הֶערֶען טִיטוּס'ס בֶּעפֶעהל , וֶוען

ער האָט געהייסען לעשען: דאָס ראָמישע חיל איז שוין געוועהן אַזוי צורייצט, אַז עס האָט ניט געקוקט אויף קיינעם, און האָט גאָר אָהן רחמנות אויסגעהרג'ט אומשולדיגע ווייבער און קינדער, וואָס האָבען זיך ניט געמישט אין קיין זאַך, און האָבען נאָר געהאָפט אַז פונקט אין דר לעצטער מינוט וועט געשעהן עפּיס אַ נס און די ישועה וועט קומען.

אַזוי איז דער בית שני חרב געוואָרען פונקט אין דעם איינגענעם טאָג וואָס דער בית ראשון. די כהנים האָט טיטוס געהייסען אומברענגען, עס זאָל ניט בלייבען קיין זכר פון דעם יודישען גאָטעסדיענסט. נאָר פון דעסטוועגען האָבען זיך נאָך אַ קליינע טהייל געהאַלטען אין דער אייבערשטער שטאָדט „ציון", וואָס איז נאָך געוועהן גוט בעפעסטיגט. טיטוס האָט פאָרגעלעגט די יודען זיי זאָלען זיך אונטערגעבען, נאָר די פּאָרשטעהער יוחנן און שמעון האָבען געאַנטפערט, אַז זיי האָבען געשוואָרען די כלי זיין ניט אַרויסצולאָזען פון די האַנד, און דאַריבער קאָנען זיי איבערגעבען די אייבערשטע שטאָדט נאָר מיט דעם תנאי מען זאָל זיי לאָזען פריי און בעוואָפענט אַוועקגעהן. דאַרויף האָט טיטוס ניט געוואָלט בעשטעהן, און די יודען האָבען זיך אויף זיין יושר ניט געקאָנט פערלאָזען: עס האָט זיך ווייטער אָנגעהויבען אַ מלחמה וואָס האָט זיך געצויגען צוואַנציג טאָג, די יודען זענען שוין געוועהן שטאַרק אָבגעשוואַכט; דערצו האָבען זיי נאָך געמוזט האָבען צו טהון מיט די אדומים, וואָס האָבען מעהר געצויגען צו די ראָמער. עס איז געקומען דערצו, אַז די יודען האָבען זיך גאָר געמוזט אינווענינג בעוואָרענען געגען זייערע פריהריגע גוטע פריינד און בעשיצער. פיעל פון די אדומים האָבען זיי געטוידט, און די איבריגע פערשלאָגען אין תפיסה. און אַזוי האָבען זיי זיך געשלאָגען ביז דער לעצטער רגע, ביז טיטוס האָט דעם אַכטען אלול, איינגענומען אויך די אייבערשטע שטאָדט.

טיטוס האָט געהייסען צושטערן כמעט גאַנץ ירושלים, וואס האָט איהם געקאָסט אַזוי פיעל מיה און צוגענומען דאָס לעבען ביי מעהר פון אַ מיליאָן מענשען. קיין גאַנץ שטיינדעל האָט דער שונא ניט איבערגעלאָזט, און איינציגעם מיט'ן לעצטען הייזעל וואָס די ראָמישע סאָלדאַטען האָבען צובראָכען, איז אומגעפאַלען דער גרויסער בנין פון דער יודישער זעלבסטשטענדיגקייט... אַש איז געוואָרען פון דער הייליגער שטאָדט, ציון איז געבליבען אַ ביטערע אַלמנה... מיט אַ צובראָכען האַרץ האָט זי געזעהן ווי איהרע עלענדע קינדער ווערען צושאָט און צושפּרייט אויף דער וועלט, און זי האָט זיי מעהר ניט געקאָנט העלפען ווי מיט טרעהרען; ווייל קיין איינציגער שיין פון האָפנונג האָט זיך ניט אַרויסגעוויזען, און עס איז שוין מעהר קיין נביא ניט געוועהן וואָס זאָל היילען די וואונדען מיט אַ זיס וואָרט פון נחמה....

רעגיסטער

פֶערצֵייכְנִיש פוּן אַלֶע נאָהמֶען װעלכֶע קוֹמֶען פֿאָר אִין דֶעם עֶרְשְׁטֶען בַּאנְד.

ג

ד

ה

אִינְהַאלְט׃

גָאר דִי אַלְטֶע צַייט

דֶער גָלוּת בָּבֶל אוּנ דֶער בַּיִת שֵׁנִי.

דיא צייט פון דיא חַשְׁמוֹנָאִים.

דיא צייט פון הוֹרְדוּס'ס מִשְׁפָּחָה.

די יודישע

פאלקס-געשיכטע

נאך דער

פאלקסטהומליכער געשיכטע דער יודען

פון פראפעסאר **ה. גרעטץ.**

צווייטער טהייל

ווארשא—תרנ"ח.

ЕВРЕЙСКАЯ ИСТОРІЯ

по Популярной еврейской Исторіи

Профессора **Г. ГРЕЦА**

Изданіе и собственность Н. Г. ЗАКСА.

ВАРШАВА
Типографія Братьевъ Шульдбергъ и Ком., Твердая № 6.
1897.

Дозволено Цензурою
С.-Петербургъ, 12 Октября 1897 года.

דִי אִיבֶּערְגַאנְגְסְצַייט.

עֶרְשְׁטֶעס קַאפִּיטֶעל.

דִי נָאכְוֶועהֶענִישֶׁען פוּן דֶער מִלְחָמָה.

(70—93 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

גְרוֹים אוּנ שְׁרֶעקְלִיךְ אִיז גֶעוֶועהן דֶער בְּרָאךְ, וָואס הָאט גֶעטְרָאפֶען דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק; מֶעהר פוּן נַיין הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְד יוּדֶען זֶענֶען אַוֶועק גֶעפִיהְרְט גֶעוָוארֶען גֶעפַאנְגֶען. טִיטוּס הָאט גֶעהַייסֶען בְּרֶענְגֶען קֵיין רוֹם נוּר דִי אַדְיַאבֶּענֶעשֶׁע פְּרִינְצֶען, עֶר זָאל זֵיי קָאנֶען הַאלְטֶען פַאר אַ מַשְׁכּוֹן. אוּנ דֶער מִיט וַוארְפֶען אַ מוֹרָא אוֹיף דִי הֶערְשֶׁער פוּן אַדְיַאבֶּענֶע, דִי אִיבְּרִיגֶע הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אוֹיפְ'ן רָצוֹן פוּן זַיין פְרַיינְד פְרָאנְטָא. אוּנ עֶר הָאט בַּאלְד אוֹיפְגֶעהַאנְגֶען אַלֶע, וָואס עֶס אִיז נוּר אוֹיף זֵיי אַ חָשַׁד גֶעפַאלֶען אַז זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן אִין דֶער מִלְחָמָה. דִי, וָואס זֶענֶען אָבֶּער גֶעבְּלִיבֶּען לֶעבֶּען, הָאבֶּען מְקַנֵא גֶעוֶועהן דִי טוֹיטֶע, וַוייל פִיעל פוּן זֵיי זֶענֶען פָּשׁוּט אוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פַאר הוּנְגֶער וֶוען זֵיי זֶענֶען אִיבֶּערְגֶעקוּמֶען אוֹיף דִי רָאמֶערְס קָאסְט, אוּנ פִיעל, וָואס מֶען הָאט פֶערְקוֹיפְט פַאר קְנֶעכְט, פְלֶעגֶען זִיךְ אַלֵיין פַארְשֶׁאלְטֶען דָאס לֶעבֶּען. עֶפִּיס בֶּעסֶער אִיז נוּר גֶעוֶועהן דִי דָאזִיגֶע, וָואס הָאבֶּען גֶעפוּנֶען אוֹיף זִיךְ בַּעֲלָנִים פוּן אַזֶעלְכֶע עֶרְטֶער, וואו יוּדֶען הָאבֶּען גֶעוָואהְנְט. וַוייל דִי יוּדֶען פְלֶעגֶען נִיט קַוְקֶען אוֹיף קֵיין גֶעלְד, אוּנ וִוי פִיעל מֶען הָאט נוּר

געפאָרדערט פלעגען זיי בעצאָהלען, אבי אויסצוקויפען זייערע ברידער פון פרעמדע האנד.

גֶעסְפַּאסִיאן, וואָס האָט אין זין געהאט, אז דער נצחון איבער די יודען זאָל איהם איינברענגען ארעכטע מטבע, האָט געהייסען שטיקער־ווייס פערקויפען דאס לאנד יהודה. טיטוס האָט זיך אָבער ניט בעגנוגט מיט דעם עשירות, וואָס עס איז צוגעקומען דעם פאָטער, און האָט געזוכט אלע מיטעל ווי אזוי זיך נוקם זיין אין די עקשנים, וואָס האָבען איהם אָבגעקאָסט אזוי פיעל צייט און מיה. אז ער איז צוריקגעפאָהרען פון דער מלחמה און האָט זיך אָבגעשטעלט אין סיריען, און דאָרט אביסעל אונטער־געלעבט מיט זיינע גוטע ברידער, האָט ער קיין אנדער תענוג ניט געפונען ווי נור ארויספיהרען אויף אפלאץ יודישע געפאנגענע און זיי לאָזען זיך שלאָגען מיט ווילדע חיות, וואָס האָבען מן הסתם גובר געוועהן די שלאפע יודען. אָפט פלעגט ער מאכען די אייגענע שפיעל טאקי צווישען די יודען אליין, וואָס האָבען געמוזט זיך שלאָגען צווישען זיך אזוי לאנג ביז ביידע זייטען זענען געוואָרען הרוגים. אזוי האָט זיך טיטוס נוהג געוועהן אין די געבורטסטאג פונ׳ם פאָטער און פון זיין ברודער דאָמיטיאן, און דאס אייגענע האָט ער אויך געטהון אפילו אין צעזאַרעא־פיליפי, און האָט געלאָזט צו ליעב זיין צייט פערטרייב, אומקומען טויזענדער יודישע יונגע לייט פאר די אויגען פון דעם קעניג אגריפא און זיין געליעבטע פרינצעסין ברעניצא. איבריגענס איז טיטוס׳ס ליעבע צו איהר פאָרט געוועהן דעמעלט דאס שטיקעלע מזל וואָס יודען מוזען אָפט האָבען צו זייער שלים־מזל: אז די איינוואָהנער פון אנטיאָכיען און אלעכסאנדריען זענען ארויסגעגאנגען טיטוס׳ן מקבל פנים זיין און האָבען געוואָלט ביי איהם פועל׳ן, ער זאָל הייסען פון דאָרט ארויסטרייבען די יודען, האָט ער געענטפערט, אז די יודען האָבען שוין ניט מעהר זייער אייגען לאנד און מען האָט זיי ניט וואוהין צו טרייבען. און דעריבער האָט ער אפילו ניט געוואָלט בעשטעהן מען זאָל ביי זיי צונעהמען האָטשי עפּיס פון זייערע רעכטע, ווי די שונאים האָבען פערלאנגט.

מיט גרויס פאראד האָט מען טיטוס׳ן בעגעגענט אין רום און כדי זיין שמחה צו פערגרעסערן האָט מען איהם אנגעגרייט שאהנע עטליכע קרבנות: דאס זענען געוועהן זיבען הונדערט יודישע גבורים און זייערע צוויי שטארקע פיהרער, יוחנן פון גיזחלה און שמעון בר גיורא. יוחנן האָט אין דער צייט פון דער בעלאגערונג אזוי שטארק געליטען פון הונגער, אז ער

הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט מִיט זַיינֶע בְּרִידֶער אונטֶערגֶעבֶּען דִי רֶאמֶער. שִׁמְעוֹן הָאט זִיךְ אַ בִּיסֶעל מֶעהר גֶעהַאלְטֶען אוּנ הָאט נָאךְ גֶערֶעבֶּענְט אַז עֶס וֶועט אִיהם גֶערָאטְהֶען זִיךְ אַרוֹיס צוּ הַאפֶּען פוּן אוּנְטֶער דֶער עֶרְד אוּנ אָנְפַאלֶען אוֹיפ'ן שׂוֹנֵא, נוּר אַז עֶר הָאט גֶעזֶעהן אַז דִי לֶעבֶּענְסמִיטֶעל לָאזֶען זִיךְ אוֹיס אוּנ אַז אַלֶע זַיינֶע הָאפְנוּנְגֶען זֶענֶען פַאלְשׁ, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטשְׁלָאסֶען אָהן מוֹרָא אַקֶעגֶענגֶעהן דֶעם טוֹיט, אָנגֶעטְהוּן אִין אַ וַוייסֶען קִיטֶעל מִיט אַ פּוּרְפּוּר מַאנְטֶעל פוּן אוֹיבֶּען, אִיז עֶר אַרוֹיס גֶעקְרָאכֶען פוּן זַיין בֶּעהֶאלְטֶענִישׁ אוּנ הָאט גְלַייךְ גֶעמֶעלְדֶעט דֶער רֶאמִישֶׁער וַואךְ וֶוער עֶר אִיז. דֶערפַאר אִיז אוֹיף אִיהם גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל מֶען זָאל אִיהם, בַּיי טִיטוּס'ס אַרַיינְפָאהרֶען, שְׁלֶעפֶּען אוֹיף אַ שְׁטְרִיק אִיבֶּער אַלֶע גַאסֶען פוּן רוֹם אוּנ דֶערנָאךְ אַרָאבְוַוארְפֶען פוּן אַ שְׁטֵיין, אוּנ עֶר הָאט פַאר'ן טוֹיט גֶעמוּזְט מִיט זַיינֶע אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען זֶעהן וִוי מֶען הָאט גֶעטְרָאגֶען אַלֶע טְהַייעֶרֶע כֵּלִים פוּנ'ם בֵּית הַמִקְדָשׁ בַּיים פַארַאד פַאר אַ צֵייכֶען פוּנ'ם גְרוֹיסֶען נִצָחוֹן, וִוי דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען גֶעלַאכְט אוּנ חוֹזֶק גֶעמַאכְט פוּן דֶעם וָואס אִיז בַּיי אִיהם גֶעוֶועהן דָאס הַיילִיגְסְטֶע. נִיט בֶּעסֶער אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן יוֹחָנָן וָואס הָאט גֶעמוּזְט זַיינֶע לֶעצְטֶע עֶטְלִיכֶע יָאהר פַארבְּרֶענְגֶען אִין תְּפִיסָה. יָאזֶעפוּס פְלַאוִויוּס, וָואס הָאט נִיט קֵיין קְלֵיינֶע נְגִיעָה גֶעהַאט אִין דֶעם פַאלֶען פוּן דֶער יוּדִישֶׁער מְלוּכָה, הָאט גֶעמוּזְט צוּ קוּקֶען פוּן וַוייטֶענְס וִוי אַזוֹי מֶען רֶעכֶענְט זִיךְ אָב מִיט זַיינֶע בְּרִידֶער אוּנ עֶס אִיז אִיהם נָאךְ אֶרְגֶער גֶעוֶועהן וָואס זַיינֶע רֶאמִישֶׁע פְרַיינְד הָאבֶּען אִי'ן אִיהם גָאר פַארגֶעסֶען, פוּנ'ם נַאגְצֶען כָּבוֹד, וָואס מֶען הָאט אָבגֶעגֶעבֶּען דִי הֶעלְדֶען, אִיז אִיהם גָאר נִיט אָנגֶעקוּמֶען אוּנ נוּר דֶעם אֵיינְצִיגֶען אַלֶכְּסַנְדֶר טִיבֶּעריוּס, וָואס עֶר אִיז טַאקִי גֶעוֶועהן דֶער עִיקָר אִין דֶער מִלְחָמָה, הָאט מֶען גֶעשְׁטֶעלְט אַ זַייל פַאר אַ זִכָּרוֹן.

דִי פְרֵייד פוּן דִי רֶאמֶער אִיז גֶעוֶועהן גָאר אָהן אַ סוֹף: זֵיי הָאבֶּען גֶעלָאזְט מַאכֶען אַ בֶּעזוּנְדֶער מַטְבֵּעַ אוֹיף וֶועלְכֶער פוּן אֵיין זַייט אִיז גֶעוֶועהן אוֹיסגֶעמָאהלְט אַ וַויינֶענְדִיגֶע פְרוֹי מִיט גֶעבּוּנְדֶענֶע הֶענְד, אוּנ אוֹיף דֶער אַנְדֶערֶער זַייט זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף לַאטֵיינִישׁ אוּנ גְרִיכִישׁ דִי וֶוערְטֶער: „דִי גֶעפַאנְגֶענֶע יוּדֶעַא". אוֹיסֶער דֶעם הָאבֶּען דִי רֶאמֶער גֶעמַאכְט אַ טְהֵייעֶר'ן טוֹיעֶר, דוּרְךְ וֶועלְכֶען טִיטוּס אִיז אַרַיינגֶעפָאהרֶען קַיין רוֹם, אוּנ הָאבֶּען אִיהם אִיבֶּערגֶעלָאזְט פַאר אַ זֵכֶר אוֹיף דוֹר דוֹרוֹת, נָאךְ אִין הַיינְטִיגֶע צַייטֶען וַוייזְט מֶען דָארְט עֶטְלִיכֶע כֵּלִים פוּנ'ם מִשְׁכָּן, וָואס זֶענֶען נָאךְ אִיבֶּערגֶעבְּלִיבֶּען. דִי יוּדֶען פוּן רוֹם פְלֶעגֶען אַ צַייט לַאנְג נִיט וֶועלֶען דוּרְכגֶעהֶן אֲפִילוּ נָאהֶענְט

פון דֶעם טוּיעֶר אוּנ פְלֶעגֶען בְּעסֶער אָנלֶעגֶען וֶועג. אַבִּי זִיךְ נִיט דֶערמַאנֶען אִין דֶעם וָואס הָאט צוּשְׁטֶערְט זַייעֶר לַאנְד. זַייעֶר הֵיילִיגטְהוּם.

פון דֶעסְטוֶועגֶען אִיז נָאךְ דָאס גַאנְצֶע לַאנְד יְהוּדָה נִיט גֶעוֶועהן אוּנטֶערוָוארְפֶען: דְרַיי פֶעסְטוּנְגֶען, הֶערָאדִיוּם, מַאכֶערוּס, אוּנ מַסַדָה, הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ גֶעהַאלְטֶען, אוּנ דֶער נַייעֶר מוֹשֵׁל בַּאסוּס הָאט בֶּעקוּמֶען א בֶּעפֶעהל עֶר זָאל אַלֶע מִיטעל טהוּן, אוּנ דִי דָאזִיגֶע פֶעסְטוּנְגֶען אַיינֶעהמֶען. מִיט דִי אַנוָואהנֶער פוּן הֶערָאדִיוּם הָאט עֶר נִיט גֶעהַאט פִיעל צוּ טְהוּן, הַייל זַיי הָאבֶען זִיךְ בַּאלְד אוּנטֶערגֶעגֶעבֶּען; שְׁוֶוערֶער אִיז אִיהם אָנגֶעקוּמֶען בַּיי דֶער בֶּעלֶאגֶערוּנְג פוּן מַאכֶערוּס, וָואס מֶען הָאט נִיט גֶעקֶאנְט אַהִין צוּטְרֶעטֶען אוּנ וואוּ עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען גֶענוּג לֶעבֶּענְסמִיטֶעל אוּנ וַואסֶער־קְוֶואלֶען אַזוֹי אַז דִי אַנוָואהנֶער, וָואס זַייעֶר רֹאשׁ אִיז גֶעוֶועהן אַ יוּנְגֶער גִבּוֹר אֶלִיעֶזֶר, הָאבֶּען נִיט נוּר קֵיין מוֹרָא נִיט גֶעהַאט פַארְן שׂוֹנֵא, נוּר זַיי פְלֶעגֶען נָאךְ אָפְט אָנפַאלֶען אוֹיף דֶעם רֶאמִישֶען חַיִל. אֵיין מָאל הָאט זִיךְ אָבֶער גֶעמַאכְט אַז אֱלִיעֶזֶר אִיז צוּ וַויט פֶערקְרָאכֶען אוּנ פְּלוּצְלוּם הָאבֶּען אִיהם דִי רֶאמֶער דֶערטַאפְּט; אַז דִי אַנוָואהנֶער פוּן מַאכֶערוּס הָאבֶּען פוּן וַייטֶענְס דֶערזֶעהן וִוי בַּאסוּס וִויל הֶענְגֶען אֱלִיעֶזֶר'ן, הָאבְּען זַיי בַּאלְד גֶעשִׁיקְט זָאגֶען אַז זַיי גֶעבֶּען זִיךְ אוּנְטֶער אַבִּי מֶען זָאל זַייעֶר רֹאשׁ שֶׁענְקֶען דָאס לֶעבֶּען. בַּאסוּס הָאט גֶעהַאלְטֶען וָוארְט נוּר פוּן דִי אַנוָואהנֶער פוּן אַנְדֶערֶע אֶרְטֶער הָאט עֶר אוֹיסגֶעהַרְגֶ'ט זִיבֶּעצֶען הוּנדֶערְט מֶאנֶער. אוּנ וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער הָאט עֶר פֶערקוֹיפְט פַאר שְׁקְלַאוֶוען. דֶעמֶעלְט זֶענֶען אוֹיךְ אוּמְגֶעקוּמֶען דְרַיי טוֹיזֶענְד יוּדֶען, וָואס יְהוּדָה בֶּן יָאִיר אִיז גֶעוֶועהן זַייעֶר פִיהרֶער. אוּנ וָואס הָאבֶּען זִיךְ אוֹיפגֶעהַאלְטֶען אִין אַ וַואלְד, נִיט וַייט פוּן דֶעם יַרְדֵן. דֶערנָאךְ הָאט זִיךְ בַּאסוּס גֶענוּמֶען צוּ דֶער פֶעסְטוּנְג מַסַדָה, נוּר עֶר אִיז פְּלוּצְלוּם גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ דֶער נַייעֶר מוֹשֵׁל סִילְוַוא הָאט גֶעמוּזְט אִיבֶּער־נֶעהמֶען דִי שְׁוֶוערֶע אַרְבֵּייט. צוּ מַסַדָה וָואס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אוֹיף אַ שְׁפִּיצִיגֶען שְׁטֵיין, אִיז גֶעוֶועהן נָאךְ שְׁוֶוערֶער צוּצוּקוּמֶען, אוּנ דֶערפַאר אִיז אוֹיךְ גֶעטְרָאטְהֶען דֶעם פִיהרֶער פוּן דִי טוֹיזֶענְד אַנוָואהנֶער פוּן דָארְט, אֱלִיעֶזֶר בֶּן יָאִיר אַ לֶאנְגֶערֶע צַייט זִיךְ צוּ הַאלְטֶען גֶעגֶען דִי רֶאמֶער; נוּר אַז דֶער שׂוֹנֵא הָאט זִיךְ שְׁטַארְק צוּפִיהרְט דִי הֶאנְד. אוּנ דוּרְךְ דֶעם פַייעֶר, וָואס עֶר הָאט אַהִין אַרַיינגֶעוָוארְפֶען, הָאבֶּען זִיךְ דָארְט אָנגֶעהוֹיבֶּען גְרוֹיסֶע שְׂרֵיפוֹת, הָאט אֱלִיעֶזֶר פָארגֶעלֶעגְט מֶען זָאל זִיךְ לֶעבֶּעדִיגֶערהֵייט נִיט אִיבֶּערגֶעבֶּען, אוּנ עֶס אִיז בַּיי אַלֶע גֶעבְּלִיבֶּען דֶער הֶסְכֵּם – זִיךְ אַלֵיין דָאס

לעבען נעהמען. אזוי איז טאקי געשעהן: פריהר האבען די מענער געשטאכען
ווייבער און קינדער, דערנאך האט איינער דעם אנדערן געקוילעט, און אז
די רעמער זענען דעם ערשטען טאג פסח אריין קיין מסדה האבען זיי דארט
געפונען נור צוויי ווייבער און פינף יונגלעך.

דאס עקשנות האט נאך מעהר צורייצט וועספאסיאן, און האט זיין
צארן געגען די יודען נאך פיעל פערגרעסערט. די שול אין צעזארעא, וואס
צו ליעב איהר האט זיך אנגעהויבען די גאנצע מלחמה, האט ער געהייסען
צושטערן, און א חוץ דעם האט ער געמאכט אז די יודען זאלען צאהלען
גאר א בעזונדערן מס, און דאס געלד וואס פלעג געהן אויפ'ן בית המקדש
זאל איינפליסען אין טעמפעל פון יופיטער. אגריפא'ן האט ער פאר זיין
געטריישאפט געשענקט נאך ערד, און פארגרעסערט זיין הערשאפט אין
גאליליא; אלכסנדר טיבעריוס האט אויך דערגרייכט פאר זיין בריה'שאפט די
גרעסטע מדריגה, און אפילו יאזעפוס פלאוויוס האט בעקומען פונ'ם קייזער
פיעל מתנות, און איז געווארען אין הויף איינער פון די גרעסטע חשובים.
און די יודען, וואס האבען געקאנט זיין פאלשקייט, האבען עס איהם
פארגינען פונ'ם גאנצען הארצען.

די לעצטע פעסטונגען זענען אויך געפאלען, אבער די שנאה פון די
יודען צו די רעמער איז דערמיט נאך ניט אויסגעלאשען געווארען. די
דאזיגע, וואס עס האט זיי געגליקט זיך ארויס צו האפען פון ירושלים,
אדער שפעטער פון מסדה, דורך אונטערערדישע גאנג, און זענען אריבער
צו זייערע ברידער אין די געגענדען פון פרת, אראביען, מצרים און קירענע,
האבען אהין מיט געבראכט א שרעקליכען האס געגען די שונאים און נאך
א גרעסערן חשק צו נקמה. אין אלכסנדריען איז זיי טאקי געראטהען איבער
צורעדען די דארטיגע יודען, און ווייל אלע האבען נאך געדענקט די צרה,
וואס אלכסנדר טיבעריוס האט אנגעארבייט צוריק מיט עטליכע יאהר, זענען
זיי שוין געוועהן פערטיג ארויס צושפרינגען געגען די רעמער; די רייכע
יודען האט דאס אבער ניט געשמעקט, און האבען דאריבער אליין מגלה
געוועהן דעם סוד דער מלוכה. דער מושל לופוס האט באלד אומגעבראכט
זעקס הונדערט יודען, וואס זענען אריינגעפאלען אין זיינע האנד; די איבריגע
זענען זיך צולאפען איבער גאנץ מצרים ביז טהעבען, נור ביסלעכווייס האט
מען זיי געחאפט, און האטשי מען האט זיי אנגעטהון ענוים קשים האבען
זיי אפילו לפנים ניט געוואלט אפטרעטען פון זייערע מחשבות, און האבען

בעסער אנגענומען דעם טויט. וועספאסיאן האט דערווייל מ'רא בעקומען די מרידה זאל זיך ניט פערגרעסער'ן אין מצרים, האט ער געהייסען להלוטין צומאכען דעם אניאס-טעמפעל, כדי די יודען זאלען מעהר ניט האבען קיין מיטעלפונקט; און דאביי האט ער אויך ניט געמאכט קיין שלעכט געשעפט ווייל אלע אוצרות פון דארט זענען, פונקט ווי פונ'ם בית המקדש, איבער-געגאנגען אין זיין שאץ-קאמער.

ניט קיין בעסער'ן סוף האבען געהאט די יודען וואס זענען אנטלאפען קיין קירענע און האבען דארט אויפגערייצט זייערע ברידער געגען די רעמער. צום אנהייב האבען זיי געפונען פיעל אונצופרידענע, וואס זענען באלד צו זיי צוגעשטאנען; בעזונדערס אז עס איז פליצום ארויסגעשפרונגען א בעל מלאכה יונתן, און איז געווארען א גאנצער בעל מופת, ער האט צוגעזאגט אין א מדבר א גרויסען עולם וואס האבען פון איהם געזעהן נסים ונפלאות, און אז ער האט זיי צוגערעדט צו מרידה זענען זיי גרייט געוועהן איהם בלינד פאלגען. באלד זענען אבער דערפון דארט אויך געוואהר געווארען די רייכע יודען, און האבען אליין געגעבען א מסירה דעם מושל קאטולוס, וואס האט דערמעלט גאר אהן רחמנות זעהר פיעל יודען אומגעבראכט. שפעטער פון אלע איז יונתן אליין אריינגעפאלען אין די הענד פון די רעמער, און ער האט זיך נוקם געוועהן אין די רייכע מוסרים דערמיט וואס ער האט זיי אויך אריינגעשלעפט אין דער בעשולדיגונג. אז מען האט איהם געבראכט קיין רום, האט ער זיך געפרובט ארויפלעגען די שולד אויף יאזעפוס פלאוויוס און נאך אנדערע מיוחסים, נור וועספאסיאן האט פערשטאנען אז דאס איז א בלבול. יונתן האט מען פערברענט, און ווייטער האט עס קיינעם ניט געשאדט. אזוי האט זיך געענדיגט די ערשטע פריי פון די יודען וואס האבען ניט געקאנט באלד אנבויגען דעם קאפ, און אויסרייסען אין גאנצען פונ'ם הארץ דעם זכר פון זעלבסטשטאנדיגקייט. בעסער האבען געמאכט די יודען, וואס זענען אוועק קיין מדינה, אין דער צפון זייט פון אראביען, און האבען דארט געשפיעלט ניט קיין קליינע ראלע ביז צום זיבעטען יאהרהונדערט.

די שרעקליכע מלחמה האט געמוזט בעוועגען פיעל שריפטשטעלער זיי זאלען דערפון מאכען גאנצע ביכער, און אזוי ווי די גריכען זענען ניט געוועהן קיין גרויסע גוטע פריינד די יודען אפילו ווען זיי האבען נאך גע-גלאנצט, האבען זיי מן הסתם ניט געשאלעוועט קיין שווארצע פארבען פון

זייעֶרְטְװֶעגֶען , װֶען זֵיי זֶענֶען שוין גֶעפַאלֶען , אוּנ הָאבֶּען זֵיי אָפְּגֶעשִׁיט מִיט אַלֶערְלֵיי לִיגֶענְס אוּנ בִּזְיוֹנוֹת. דָאס הָאט שוין אֲפִילוּ יָאזֶעפוּס פְלַאוִויוּס אוֹיךְ נִיט גֶעקָאנְט אִיבֶּערטְרָאגֶען , בֶּעזָאנְדֶערְס , אַז מֶען הָאט בֶּעשׁוּלְדִיגְט דִי יוּדֶען אַז זֵיי זֶענֶען שְׁוַואךְ אוּנ פוֹיל , אוּנ ווִילֶען זִיךְ גָאר נִיט װֶעהְרֶען גֶעגֶען אַיין פַיינְד ; דָאס יוּדִישֶׁע הַארְץ הָאט זִיךְ פָּארְט דֶערוַוארְמְט אוּנ נִיט צוּגֶעלָאזְט מֶען זָאל אֶפֶּענְטְלִיךְ זָאגֶען שְׁקָרִים אִיבֶּער אַ גַאנְץ פָאלְק , וָואס הָאט גֶענוּג גֶעווִיזֶען גְרוֹיסְקֵייט אוּנ בְּרִיָה'שַׁאפְט , אוּנ וָואס דֶער שׂוֹנֵא הָאט גַאנְצֶע טַייכֶען בְּלוּט פֶערגָאסֶען בִּיז עֶר אִיז עֶס בַּייגֶעקוּמֶען. יָאזֶעפוּס הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ גְרוֹיסֶע גֶעשִׁיכְטֶע אִין זִיעבֶּען טְהֵייל פוּן דֶער מִלְחָמָה , אוּנ אַז עֶר הָאט נִיט מְגַזֵם גֶעוֶועהְן , זֶעהְט מֶען אַרוֹיס דֶערְפוּן , וָואס טִיטוּס'ן אִיז אַלְדִינְג גֶעפֶאלֶען , אוּנ עֶר הָאט אִיהְם עֶרְלוֹיבְּט דָאס בּוּךְ צוּ פֶערְאֶפֶענְטְלִיכֶען . בַּאלְד הָאט זִיךְ אָבֶּער אַרוֹיסְגֶעווִיזֶען , אַז אִין פִיעל זַאכֶען אִיז יָאזֶעפוּס אוֹיךְ גֶעשְׁטַאנֶען וַוייט פוּנ'ם אֱמֶת. בֶּעזָאנְדֶערְס , אַז מֶען הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶערֶען פוּן אַיין אַנְדֶער גֶעשִׁיכְטֶע וָואס הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען נָאךְ צוּרִיק מִיט עֶטְלִיכֶע יָאהר , זַיינֶער אַ גֶעגְנֶער , יוּסְטוּס פוּן טִיבֶּעְרִיוּס , וֶועלְכֶער הָאט גֶעבְּרַאכְט נִיט וֶועניג בֶּעווַייזֶע , אַז יָאזֶעפוּס אִיז פַאלְשׁ גֶעוֶועהְן גֶעגֶען דִי רֶאמֶער , אוּנ אַז עֶר אַלֵיין אִיז שׁוּלְדִיג אִין דֶער מְרִידָה , וָואס הָאט אוֹיסְגֶעבְּרָאכֶען אִין גַאלִילֶעאַ. דֶעם אֱמֶת מוּז מֶען זָאגֶען , אַז יוּסְטוּס אַלֵיין אִיז אוֹיךְ נִיט גֶעוֶועהְן קֵיין גְרוֹיסֶער צַדִיק : דָאס קָאן מֶען אַרוֹיסְזֶעהְן דֶערפוּן וָואס , עֶרְשְׁטֶענְס , פְלֶעגְט עֶר אָפְּט בַּייטֶען זַיינֶע מֵיינוּנְגֶען , אָט אִיז עֶר גֶעוֶועהְן דֶער גַאנְצֶער פִיהְרֶער פוּן דִי יוּדֶען אִין גַאלִילֶעאַ גֶעגְעֶן דִי גְרִיכֶען אוּנ אָט אִיז עֶר פְּלִיצְלוּנְג שׁוֹין גֶעוָו[...] רֶען אַ שְׁטַארְקֶער חָשׁוּב בַּיי אַגְרִיפַּא'ן ; אָט הָאט עֶר זִיךְ וַוייטֶער צוּהַרְגְ'ת מִיט'ן קָאנִיג אוּנ אִיז גֶעלֶעגֶען אִין תְּפִיסָה , אוּנ אָט הָאט אִיהְם שׁוֹין נָאךְ אַ מָאהל דִי פְּרִינְצֶעסִין בֶּרֶענִיצֶה אוֹיסְגֶעבֶּעטֶען אוּנ עֶר הָאט שׁוֹין ווִידֶער [...] גֶעשְׁפַּארְט אִין דִי הוֹיכֶע פֶענְסְטֶער , אוּנ , צְוַוייטֶענְס , הָאבֶּען מִיר נִיט קֵיין קְלֵיינֶעם בֶּעוַוייז , אַז יוּסְטוּס הָאט נִיט אִין גַאנְצֶען גֶעמֵיינְט דֶעם אֱמֶת , [...] הָאט נָאר גֶעוָואלְט דֶערְמִיט טְרֶעפֶען אַ פֶּערְזֶאהְנְלִיכֶען שׂוֹנֵא אִין דֶעם וָואס עֶר הָאט זַיינֶע בֶּעשׁוּלְדִיגוּנְגֶען גֶעגֶען יָאזֶעפוּס'ן פֶערְאֶפֶענְטְלִיכְט עֶרְשְׁט נָאךְ צְוַואנְצִיג יָאהר , וֶוען נָאךְ טִיטוּס'ס טוֹיט אִיז יָאזֶעפוּס גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיסֶער חָשׁוּב בַּיי'ם נַייעֶם קַאיזֶער דָאמִיטִיַאן.

אַזוֹי אִיז דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק כִּמְעַט אִין גַאנְצֶען פֶערְנִיכְטֶעט גֶעוָוארֶען . אוֹיף דִי הֶרְבּוֹת פוּן יְרוּשָׁלַיִם זֶענֶען נָאךְ אֲפִילוּ גֶעבְּלִיבֶּען עֶטְלִיכֶע גֶעצֶאהלְטֶע

יודען , אין אַנדערע פּערזישע ערטער פון יהודה האבען זיך נאך אויך פערהאלטערט אַ פּאר צעהנדליגג פון זיי , דאס זענען אָבער געוועהן קליינע טראָפּען פון אַ אויסגעטריקענטען ים, צושניטענע אונ צוואָרפענע אברים, אָהן אַ גוף אונ אָהן אַ נשמה . דער גייסט פונ'ם פאלק איז פערשוואונדען געוואָרען, דער בית המקדש איז צובראכען געוואָרען , אונ די צוזאָעטע אונ צושפּרייטע יודען האבען שוין ניט געהאט קיין מיטעלפונקט, וואוהין זיי זאָלען ווענדען זייערע אויגען , אונ אפילו די גרויסע יודישע קהלות אין סיריען אונ קליין-אזיען האבען זיך געפיהלט דערשלאָגען , אָהן האפנונגען אויף ווייטער , אָהן אַ שטיצע פון דערהיים.... ביי אַזא לאגע, האבען ניט אומזיסט פיעל מיאש געוועהן זייער לעבען. ווי אַזוי זשע האבען זיך פארט די יודען דער־האלטען ? די שאלה איז זעהר שווער צו פעראנטווערן, אונ מען מוז נאר אָנ־ווייזען אויף דעם פערבאָרגענעם געטליכען כח וואס בעשיצט עד היום דאס אומגליקליך פאלק, וואס האלט אויף די פיס דעם אייביגען נע ונד'ניק , אונ וואס לאזט ניט טרעפען דאס לעבעדיגע ראטהעניש : עס זאל, ווער ווייסט נאך אויף וויפיעל טויזענדער יאהרען, בלייבען דער טרויעריגסטער סוד אויף דער וועלט.

איבריגענס, אז מען קוקט זיך אַ ביסעל נאהנטער צו צו יענער צייט זעהט מען, אַז נאכ'ן חורבן פונ'ם בית שני איז די לאגע פון די יודען גע־וועהן פארט עפּעס בעסער ווי נאכ'ן ערשטען חורבן ; נבוכדנצר האט ניט איבערגעלאָזט קיין עריד ופליט אין יהודה אונ טיטוס'ס רשעות האט ניט געקלעקט אויף אויסצורייסען אַלדינג מיט'ן וואורצעל, אונ פונ'ם אַש וואס איז געוואָרען פונ'ם יודישען הייליגטהום האבען אַרויסגעפליעט צוויי שוואכע פונ־קען — אַ קאניג אָהן אַ מלוכה אונ סנהדרין אָהן מאכט.... די צוויי פונקען האבען אַ לאנגע צייט אונטערגעהאלטען אַ קליין שטיל פייערעל ביי יעדען יודען אין הארצען, אונ דער דאָרן, אין די אויגען פון אַלע פעלקער, האט אָנגעהויבען ברענען אויף דעם אופן , ער זאל טאקע עביג ניט פער־לאשען ווערען.

יוליוס אַגריפּא דער צווייטער האט זיך נאך אַלין גערעכענט פאר אַ יודישען מלך , האטשי ער האט מעהר ניט געהאט צו שאפען ווי נאר איבער גאליליא . פאר זיין געטרייישאפט האט איהם וועספּאסיאן זעהר ליעב געהאט ; נאר נאך אַ גרעסערע חשובה איז געוועהן זיין שאנע שוועס־טער ברניצה, וואס האט גערעכענט נאר זיך צו ווערען קאיזערין פון רום.

טיטוס'ס ליבשאפט צו איהר איז טאקע געוועהן זעהר גרויס, דאס פאלק האט געוואוסט דערפון, אונ כדי איהם צו הנאה'ן האט מען איהר געשטעלט א בילד=זייל מיט דער אויפשריפט: „די גרויסע קאניגין אונ טאכטער פון דעם גרויסען קאניג יוליוס אגריפא". אז עס איז אבער געקומען צו א ערנסטען שמועס וועגען א חתונה, האט פריהר דער אלטער וועספאסיאן געגעבען אנצוהערען, אז איהם שטעהט ניט אן זיך משדך זיין מיט יודען, אונ דערנאך, אז וועספאסיאן האט צוגעמאכט די אויגען אונ בערניצה האט זיך שוין גערעכענט גאנץ נאהענט צו איהר ציעל, האט שוין טיטוס אליין אויך פערדרעהט מיט'ן קאפ. דאס האט אויף אגריפאן מיט דער שוועסטער געהאט אזא ווירקונג, אז זיי האבען זיך צוריקגעצויגען קיין גאליליא אונ האבען זיך געהאפט צום אלטען פערווארפענעם יודישקייט. פאר א מושל איבער דעם לאנד האבען זיי בעשטימט א פרומען יודען, אונ דערווייל האט זיך גאליליא, וואס די מלחמה האט דארט וועניגער געדויערט אונ ניט אזוי פיעל צרות אנגעמאכט, א ביסעל אויפגעהויבען, אונ אלע יודען פון די פערוויסטע שטאדט האבען זיך דארט אנגעהויבען בעזעצען. אזוי האבען באלד צוריק בעקומען זייער גלאנץ די שטאדט לידא (לוד) פון וואנען מען פלעגט צו שיקען סחורות אין אלע געגענדען ארום; עממוים, וואס האט געהאט טהייערע וואסער=קוואלען, אונ עס פלעגען זיך דארט שטעלען גרויסע ירידים, אונ יריחו, וואס דארט פלעגען אויסגעארבייט ווערען אלע מיני בשמים, אונ די רעמער אליין האבען געזעהן אז יריחו זאל וואקסען אונ בליהען, אונ זיי זאלען האבען דורך דעם א שיינע הכנסה.

ביסלעכווייס האט זיך דער עולם אנגעהויבען געוואהנען מיט דעם געדאנק, אז אגריפא איז טאקע פארט א יודישער קאניג, אונ פיעל האבען זיך געלאזט איינרעדען, אז די פאליטישע קראפט פון די יודען איז נאך ניט אין גאנצען פערלאהרען. מעהר האבען זיך אבער געפיהלט די וואונדען, ווען מען האט זיך דערמאנט אין דער העכערער קראפט וואס האט געפעהלט: ווען מען האט א קוק געגעבען, אז עס איז ניטא דאס בעסטע אנשפארעניש, די רעליגיאן; אהן א משכן, אהן א מזבח, אהן כהנים, אהן קרבנות, אהן פעסט בעשטימטע ימים טובים. האבען זיך די יודען געפיהלט ווי פערבלאנזשעטע שאפעלעך, וואס זייער פאסטוך האט זיי אוועקגעווארפען, אונ זיי ווייסען ניט וואוהין זיך צו ווענדען. באלד האט זיך אבער ארויס=

בֶּעווִיזֶען, אַז דֶער אִייבֶּערשְׁטֶער גְרֵייט אָן דִי רְפוּאָה פַאר דֶער מַכָּה, אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען אַ נַייֶעם שָׁלִיחַ פוּן זַיין לִיעבֶּען נָאהמֶען – דָאס אִיז גֶעוֶועהן רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. אֵיינֶער פוּן הִלֵּלס תַּלְמִידִים, וָואס הָאט זַיין גַאנְץ לֶעבֶּען נִיט אָבְּגֶעטְרֶעטֶען פוּן זַיין גְרוֹיסֶען רֶבִּינס דֶרֶךְ, אוּנ הָאט זִיךְ פֶעסְט גֶעהַאלְטֶען אָן שָׁלוֹם. אַז עֶס הָאט זִיךְ אָנגֶעהוֹיבֶּען דִי בֶּעלַאגֶערוּנְג פוּן יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ רַבָּן יוֹחָנָן הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דִי מִלְחָמָה וֶועט זִיךְ נִיט גוּט אוֹיסלָאזֶען פַאר דִי יוּדֶען, הָאט עֶר אָנגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען אַז מֶען מוּז פְרִיהֶר זֶעהְן מַאכֶען אִין דֶער פְרֶעמְד אֵיין אָרְט אוֹיף צוּ לֶערְנֶען תּוֹרָה, אוּנ פוּן דָארְט זָאלֶען דִי הֵיילִיגֶע גֶעזֶעצֶע בֶּעפֶעסְטִיגְט וֶוערֶען וַוייט פוּן דֶער הֵיים. עֶר הָאט זֶעהר גֶעוָואלְט אַרוֹיס פוּן יְרוּשָׁלַיִם, נוּר דֶער צַד פוּן מִלְחָמָה הָאט פֶערְשְׁלָאסֶען טְהִיר אוּנ טוֹיעֶר, אוּנ הָאט קֵיינֶעם נִיט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט. רַבָּן יוֹחָנָן הָאט גֶעמוּזְט בֶּענוּטְצֶען אַ אֵייבֶּער־הַמְצָאָה: זַיינֶע גוּטֶע פְרַיינְד הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ קוֹל אַז עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ צְוַויי פוּן זַיינֶע תַּלְמִידִים יְהוֹשֻׁעַ אוּנ אֱלִיעֶזֶר, הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען אֵיין עֶרְלוֹיבְּנִישׁ אַרוֹיס צוּטְרָאגֶען דֶעם טוֹיטֶען אוּנ אִיהם בֶּעגְרָאבֶּען אוּנְטֶער דֶער שְׁטָאדְט. קוֹים אִיז דֶער אָרוֹן גֶעוֶועהן פוּן יֶענֶער זַייט, אִיז רַבָּן יוֹחָנָן בַּאלְד אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרִינְגֶען, אוּנ הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט פִיהְרֶען צוּ טִיטוּס׳ן, וֶועלְכֶער הָאט גֶעהֶערְט פוּן אִיהם, אַז עֶר אִיז אֵיינֶער פוּן דִי וָואס הָאבֶּען לִיעבּ שָׁלוֹם. עֶר הָאט אִיהם זֶעהר פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיפְגֶענוּמֶען, אוּנ הָאט אִיהם עֶרְלוֹיבְּט זִיךְ צוּ בֶּעזֶעצֶען מִיט זַיינֶע תַּלְמִידִים אִין יַבְנָא, אַ בֶּעלֶעבְּטֶע הַאנְדֶעלְסְשְׁטָאדְט נֶעבֶּען מִיטֶעללֶאנְדִישֶׁען יַם, אוּנ דָארְט גְרִינְדֶען אַ יְשִׁיבָה. טִיטוּס הָאט נִיט גֶעקֶאנְט פָארְאוֹיסְזֶעהְן, אַז פוּן דֶער קְלֵיינֶער יְשִׁיבָה וֶועט אַרוֹיסְגֶעהן אַ לִיכְט וָואס וֶועט בֶּעשֵׁיינֶען דֶעם פִינְסְטֶערְ׳ן גָלוּת, אַרֵיינְבְּלָאזֶען אַ לֶעבֶּענְסְגֵייסְט אִין כִּמְעַט אָבְּגֶעשְׁטָארְבֶּענֶע מֶענְשֶׁען אוּנ אוֹיפְהַאלְטֶען דָאס יוּדֶענְטְהוּם אוֹיף טוֹיזֶענְדֶער יָאהְרֶען.

מִיט אַ גֶעבְּרָאכֶען הַארְץ הָאט רַבָּן יוֹחָנָן גֶעקוּקְט אוֹיף אַלְדִינְג וָואס גֶעהט פָאר אִין יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ הָאט גֶעבִּיךְ פוּן טָאג אוֹיף טָאג גֶעוַוארְט אוֹיף דֶער וִוויסְטֶער בְּשׂוֹרָה פוּנ׳ם שׂוֹנְאִ׳ס נִצָּחוֹן, אוּנ הָאטְשִׁי עֶר אִיז גֶעוֶועהן זִיכֶער אַז פוּנ׳ם יוּדִישֶׁען עַקְשָׁנוּת קָאן זִיךְ אַנְדֶערְשׁ נִיט אוֹיסְלָאזֶען, אוּנ דִי יוּדֶען מוּזֶען פַאלֶען, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט אִיהם וִוי אַ דוּנֶער דֶערְשְׁלָאגֶען דִי שְׁרֶעקְלִיכֶע יְדִיעָה פוּנ׳ם חוּרְבָּן, עֶר הָאט צוּרִיסֶען אוֹיף זִיךְ דִי קְלֵיידֶער אוּנ הָאט בֶּעווֵיינְט דִי הֵיים׳ וִוי אַ טוֹיטֶען. קוֹים הָאט עֶר אָבֶּער גֶעקֶאנְט בֶּערוּ־הִיגֶען דִי צוּשְׁטֶערְטֶע גֶעדַאנְקֶען, הָאט עֶר זִיךְ בַּאלְד גֶעכַאפְּט צוּ דֶער

שווערע אַרבּייט: ער האָט געזעהן אַז אַצינד איז די בעסטע צייט אויס צו פיהרען זיין גרויס שליחות, און אויסבויען אויפן אָרט פון די פערבּרענטע מויער'ן גייסטיגע וואַנד, ניט פון קיין שטיינער און ציגעל, ניט פון קיין מאַטעריאַל וואָס זאָל מורא האָבען פאַר פייער און וואַסער און אַנדערע כּוחות, נור פון דער פערבּאָרגענער קראַפט וואָס לעבּט עבּיג. און קיין שונא אין דער וועלט קאָן זי ניט בּייקומען. ער האָט זיך ענטשלאָסען אויפצוקלערען זיינע אומגליקליכע בּרידער זיי זאָלען בּיי זיך ניט זיין אַזוי געפאַלען, זיי זאָלען ניט מיינען, אַז אָהן אַ בּית המקדש קאָן שוין דער בּנין פון אמונה ניט שטעהן אויף אַ רעכטען יסוד, אַז אָהן קרבּנות קאָנען זייערע תּפילות ניט דערגרייכען די שערי השמים; ער האָט זיי פאַרשטעהן געגעבּען און דערבּראַכט ראַיות פון די הייליגע נביאים, אַז צדקה איז גרעסער פון אַ קרבּן, און אַז אַ געבּראָכען האַרץ, וואָס גיסט אַרויס פון זיך אַ פראָסט געבּעט, אָהן קונצען, איז אַ סך נעהנטער צום רבּונו של עולם ווי דער שאָנסטער גאָטעס־דיענסט מיט שפּיעל און געזאַנג. רבּן יוחנן האָט גוט פערשטאַנען, אַז די יודען מוזען נור האָבען, עפּיס אַ מנהיג, אַ וועגוויזער. וואָס זיי זאָלען זיך קאָנען אויף איהם פערלאָזען, און יעדער איינציגער זאָל זיך ניט בּעדאַרפען שאַפען פאַר זיך אַ בּעזונדער וועלטיל. און דעריבּער האָט ער אין יבנא געגרינדעט אַ סנהדרין וואָס זאָל אונטער זיין השגחה פיהרען דאָס יודישע רעליגיאָזע לעבּען: פּסק'נען שאלות, אויסגלייכען פערשיעדענע צדדים, און צושיקען צו אַלע יודישע קהלות שליחים וועגען קדוש החודש, און ימים טובים. ניט וועניג מיה, פאַרשטעהט זיך, האָט עס געקאָסט רבּן יוחנן: עס איז אָבּער ניט געוועהן אומזיסט, און מיט דער צייט איז יבנא געוואָרען אַ נייער מיטעלפּונקט, וואָס האָט צו זיך געצויגען די האַרצער פון אַלע, וועלכע האָבּען נור געקאָנט פאַרשטעהן דעם גרויסען ווערט פון זיין אַרבּייט. ווי אַ געטרייער תּלמיד פון הילל'ן, האָט רבּן יוחנן געזוכט אַלע מיטעל צו בּעפעסטיגען דעם שלום צווישען די יודען, און האָט אַכטונג געגעבּען זיי זאָלען גוט לעבּען מיט אַנדערע פעלקער. ער פלעגט אַליין אַרויסווייזען זעהר פיעל פריינדשאַפט צו די נאַטצענדיגער און האָט געפאָדערט פון זיינע בּרידער זיי זאָלען אויך שאַצען די גוטע און נוטצליכע מענשען, וואָס געפינען זיך אין יעדער אומה, בּעזונדערס האָט ער זיך געפליסט צו לערנען די יודען סבלנות, און אַז פיעל פון זיי פלעגען זיך בּעקלאָגען אויף דעם יודישען מס" וואָס מען מוז צאָהלען דער ראָמישער מלוכה, האָט ער זיי אָנגעוויזען

אַז זיי הָאבֶּען זיך אַ'יין פֶערזִינדִיגְט, אַז אִין דִי פְרִיהֶרִיגֶע גְלִיקְלִיכֶע יָאהְרֶען הָאבֶּען זיי נִיט גֶעוָואלְט גֶעבֶּען אַסַךְ וֶוענִיגֶער אוֹיפְ'ן בֵּית הַמִקְדָשׁ, מוּזֶען זיי אִיצְט אָנְנֶעהמֶען פַאר לִיעב גָאטְ'ס שְׁטְרָאף, אוּנ בֶּעטְרַאכְטֶען דֶעם שׂוֹנֵא נוּר ווִי אַ שָׁלִיחַ פוּן קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וָואס שִׁיקְט דוּרְךְ אִיהם זַיין עוֹנֶשׁ דֶעם שׁוּלְדִיגֶען קִינְד. אַ נָבִיא אִיז רַבָּן יוֹחָנָן גֶעוֶועהן אַ שְׁטַארְקֶע שׁוּטְץ פַאר זַיין פָאלְק; וֶועסְפַּאסִיַאן אוּנ טִיטוּס הָאבֶּען אוֹיף אִיהם גְרוֹיס כָּבוֹד גֶעלֶעגְט. אוּנ דֶערְפַאר, אַז עֶס הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט דִי מְרִידָה אִין מִצְרַיִם אוּנ קִירֶענֶע, הָאט עֶס דִי אִיבְּרִיגֶע יוּדֶען נִיט גֶעשַׁאדְט.

רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הָאט מִיט דֶער הִילְף פוּן זַיינֶע תַּלְמִידִים, פוּן וֶועלְכֶע עֶס זֶענֶען בֶּעקַאנְט נוּר יְהוֹשֻׁעַ אוּנ אֱלִיעֶזֶר, דִי אֵיינֶענֶע וָואס הָאבֶּען אִיהם אַרוֹיסְגֶעטְרָאגֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם, אוּנ אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲרָךְ, אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט דָאס לֶערְנֶען פוּן מִשְׁנָה, דָאס הֵייסְט: פוּנ'ם צְוֵויִיטֶען גֶעזֶעץ, וָואס אִיז אוֹיסְעֶנְוֶוענִיג אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען פוּן אֵיין דוֹר צוּם אַנְדֶערְן, אוּנ אִין זַיין צַייט הָאט זִיךְ דֶער לִמוּד אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְהֵיילֶען אוֹיף הֲלָכָה, דָאס הֵייסְט: דִינִים וָואס מֶען מוּז אָבְּהִיטֶען אִינ'ם פְּרַאקְטִישֶׁען לֶעבֶּען, אוּנ הַגָדָה, וָואס בֶּעשְׁטֶעהט גְלַאט פוּן פֶערְשִׁידֶענֶע מֵיינוּנְגֶען אוּנ פֵּירוּשִׁים אוֹיף פִיעל אֶרְטֶער פוּן דֶער תּוֹרָה.

אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען רַבָּן יוֹחָנָן'ס לֶעצְטֶע שָׁעָה, הָאט עֶר נוּר גֶעבֶּעטֶען זַיינֶע תַּלְמִידִים זיי זָאלֶען נִיט אָבְּטְרֶעטֶען פוּנ'ם וֶועג, וָואס עֶר הָאט זיי גֶעוִויזֶען, אוּנ אַז זיי הָאבֶּען בֶּעמֶערְקְט אַז עֶר אִיז זֶעהר צוּבְּרָאכֶען, אוּנ הָאבֶּען אִיהם גֶעפְרֶעגְט דִי סִבָּה דֶערְפוּן, הָאט עֶר זיי גֶעאֶנְטְפֶערְט, אַז עֶר שְׁרֶעקְט זִיךְ נִיט פַאר'ן מַלְאָךְ הַמָוֶת, נוּר עֶס אִיז אִיהם זֶעהר שְׁוֶוער זִיךְ צוּ שְׁטֶעלֶען פַאר'ן בֵּית דִין שֶׁל מַעֲלָה, וואוּ עֶס הֶערְשֶׁען נוּר אֱמֶת אוּנ יוֹשֶׁר, אוּנ הָאט זיי גֶעגֶעבֶּען זַיין בְּרָכָה פַאר'ן טוֹיט, אַז יִרְאַת שָׁמַיִם זָאל אוֹיף זיי הָאבֶּען הָאטְשִׁי נִיט קֵיין קְלֶענֶערֶע פְּעוּלָה ווִי דִי מוֹרָא פַאר מֶענְשֶׁען.

נָאךְ זַיין טוֹיט הָאבֶּען דִי תַּלְמִידִים זִיךְ גֶענוּמֶען נָאךְ מִיט מֶעהר הֵישֶׁק צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי יְשִׁיבָה אִין יַבְנֶא; נוּר אֵיין אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲרָךְ הָאט זִיךְ אָבְּגֶעטְהֵיילְט פוּן זיי אוּנ אִיז צְרִיבֶּער קֵיין עַמָאוּס. דֶערְפַאר אִיז זֵייעֶר צָאהל אָבֶּער פֶערְגְרֶעסֶערְט גֶעוָוארְן מִיט צְוֵויי גְרוֹיסֶע מֶענְשֶׁען, רַבָּן גַמְלִיאֵל אוּנ רַבִּי עֲקִיבָא, אוּנ דֶעמָאלְט הָאט מֶען זיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוּפֶען תַּנָאִים, אָדֶער לֶעהְרֶער פוּנ'ם פָאלְק.

דֶער אֱמֶתֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי יוּדֶען, נָאךְ רַבָּן יוֹחָנָן, הָאט גֶעקַאנְט

זיין נור רבן גמליאל, דער זוהן פון שמעון הנשיא און איין איינעניקעל פון הלל. רבן גמליאל דער צווייטער איז געוועהן א גרויסער למדן, און האטשי ער איז פון דער נאטור געוועהן זעהר קרענקליך, פלעגט ער זיך אפגעבען מיט פערשידענע חכמות, און האט שוין אין יענע יאהרען געהאט פערגרעסערונגס־גלעזער און א קארטע פון דער לבנה, וואס נאך איהר פלעגט ער מאכען די רעכנונגען וועגען קדוש החדש, און ניט שטעלען גלאט אויף עדות. איהם האט אויך די רוימישע מלוכה בעשטימט פאר א נשיא, און ער האט בענוצט זיין כח אויף איינצופיהרען אחדות צווישען זיינע ברידער, און בעזונדערס צווישען די לומדים, וואס האבען זיך, נאך רבן יוחנן׳ס טויט, צוטהיילט אויף עטליכע פערשידענע כתות, יעדע מיט בעזונדערע דעות, און מיט שפיגעל נייע פשטים און חומרות. וועגען דינים, וואס האבען א שייכות צו הלכה, האט ער איין מאל פאר אלע מאל געמאכט, אז די פראקטישע געזעטצע מוזען ארויסגעגעבען ווערען נור פונ׳ם סנהדרין אין יבנה; אז עס איז אבער געקומען צו אגדה, וואו יעדע כתה האט געזוכט ארויס צו־ווייזען איהר בקיאות, און דרינגען אז נור איהר מיינונג איז ריכטיג, איז שוין געוועהן שווער זיך צו האלטען אין איין דעה, ווייל איטליכער האט געצויגען צו זיינעם, און מיט דער הילף פון שארפזיניגע הסברות און פסוקים־קנייטשען האט ער געקאנט שרייען, אז נור ער האט רעכט און יענעמס דרך איז פאלש. דעמעלט האט זיך אויך צוברענט דאס פייער צווישען די בית שמאי, וואס זענען געוועהן גרויסע עקשנים, און האבען ליעב געהאט צו בעלאסטיגען דאס לעבען פונ׳ם פאלק מיט חומרות, און די בית הלל, וואס האבען דווקא געוואלט מקיל זיין, און צו ליעב דעם האבען זיי ניט געקאנט אפטרעטען פון זייער דעה, האטשי זיי האבען זיך פיינד געהאט צו שפארען. רבן גמליאל האט זיך דא אויך פיעל מיה געגעבען צו מאכען א שלום צווישען ביידע צדדים, און אז ער האט געזעהן אז ער קאן גאר ניט פועל׳ן האט געמוזט ארויס א בת־קול, וואס מען מאג מיט רעכט דענקען, אז דאס איז טאקי געוועהן דאס קול פונ׳ם גאנצען פאלק, און וואס האט אויסגעשריגען, „אז איינענטליך זענען ביידע דעות ווערטער פונ׳ם לעבעדיגען גאט. נור דארט וואו מען רעדט פון הלכה מוז זי בלייבען ווי די בית הלל זאגען״. דאס איז אפילו שטארק ניט געפאלען רבי יהושע׳ן, וואס האט ניט געוואלט ליידען, אז ביי א מחלוקת אין לערנען זאל זיך גאר

קליצום אריינמישען א זייטיג אונבעקאנט קול; ער האט געדרונגען, אז די תורה איז געמאכט געווארען ניט פאר מלאכים, נור פאר מענשען, און אז דאריבער טאר מען זיך אין די זאכען ניט פערלאזען אויף נסים; עס האט איהם אבער ניט געהאלפען, און דער עולם האט אנגענומען די מיינונגען פון די בית הלל. ביי דער קריעג האט ניט וועניג בזיונות געהאט איינער פון די בית שמאי, זכריה בן אמפיקלוס, וואס האט ניט געוואלט צו ליעב טהון זיינע געגנער אויף קיין האר, און האט בעזונדערס אונטערגעווארמט די אלטע שנאה צווישען יודען און גאטצענדיענער, וואס צו ליעב דעם האבען די יודען געמוזט אויסשטעהן פיעל צרות. נור האטשי די בית הלל האבען אנגעהויבען שפיעלען די הויפטראלע, פון דעסטוועגען האט קיינער פון זיי ניט געצווינגען די בית שמאי זיי זאלען דוקא זיך נוהג זיין ווי זיי; יעדער פאר זיך האט זיך געמאגט פיהרען ווי אזוי ער האט געוואלט אבי ער האט זיך נור ניט געמיהט צושלעפען אנדערע צו זיין איבערצייגונג. דארויף האט רבן גמליאל בענוצט זיין גאנצען כח, און האט שטרענג פערפאלגט די דאזיגע, וואס האבען זיך געפרובט געהן געגען זיין רצון. ביי די טויער'ן פון דער ישיבה אין יבנה האט ער געשטעלט שומרים, מען זאל אריינלאזען נור אזעלכע תלמידים וואס זענען געווען בעקאנט מיט זייער עהרליכקייט און פרומקייט, און אז דאס האט אויך וועניג געהאלפען האט ער אנגעהויבען פשוט אריינלעגען אין חרם. אין יענע צייטען, איז דער חרם ניט געווען אפילו דאס וואס האט זיך פון איהם אויסגעארבייט אין די שפעטערע דורות: מען האט ניט אזוי גערודפט דעם מענשען וואס איהם האט געטראפען דער חרם, און מען האט זיך ניט אין גאנצען פון איהם אבגעטהיילט, ער האט נור געמוזט א גאנצען חדש טראגען שווארצע קליידער, און אויף חרטה האט ער שטאנדיג געהאט צייט, סיידען ווען ער פלעגט אין מיטען דרינען שטארבען, האט מען אויף זיין ארון געלעגט א שטיין. רבן גמליאל האט זיך אבער ניט געשאמט אריינלעגען אין חרם פיעל גרויסע לייט און האט דערפאר בעקומען גענוג שונאים; ער האט פון דעסטוועגען ניט געקוקט דארויף, נור איין מאל האט ער אפענטליך געזאגט: „דיר גאט, איז בעקאנט, אז ניט פאר מיר, ניט פאר די אבות, נור פאר דיין כבוד טהו איך אזוי, כדי דאס פאלק ישראל זאל בלייבען גאנץ, און קיין אינווענייגסטע קנאה זאל עס ניט אויפעסען.

אזא שטרענגע הנהגה פון רבן גמליאל האט געמוזט פיהרען דערצו,

וָואס אִין אַלֶּע לֶאנְדֶער, וואו יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעפִֿונֶען, הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעטְרַאכְטֶען דִי סַנְהֶדְרִין פוּן יַבְנֶה, וִוי אַקְרַאפְֿט, וָואס בֶּעשִׁיצְט דָאס גַאנְצֶע יוּדֶענְטְהוּם, פּוּנְקְט וִוי דָאס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אַמָאל, אוּנ אַזוֹי וִוי דֶער נָשִׂיא הָאט גֶעשְׁטַאמְט פוּן דָוִד הַמֶּלֶךְ'ס מִשְׁפָּחָה, הָאט מֶען זִיךְ גֶעטְרֵייסְט דֶערְמִיט, דָאס עֶס וָוערְט מַאקִי מְקוּיָם דֶער פָּסוּק: „לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה". דֶערְצוּ הָאט נָאךְ פִיעל פֶֿערְהָאלְפֶֿען דָאס, וָואס דִי רֶאמִישֶׁע מְלוּכָה הָאט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט שְׁטַארְק אַרַיינְמִישֶׁען אִין אִינְוֶוענִיגְסְטֶען לֶעבֶּען פוּן דִי יוּדֶען אוּנ זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט דָאס רֶעכְט צוּ שְׁטֶעלֶען אֵייגֶענֶע שׁוֹפְטִים פוּן לוֹמְדִים, וָואס פְלֶעגֶען דַארוֹיף בֶּעקוּמֶען אַ סְמִיכָה פוּנ'ם רֹאשׁ יְשִׁיבָה.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָאט אוֹיךְ גֶערֶעגֶעלְט דֶעם גָאטֶעס דִיעֶנְסְט אִין דִי שׁוּלֶען, וואו קֵיינֶע בֶּעשְׁטִימְטֶע חַזָּנִים זֶענֶען נִיט גֶעוֶועהן אוּנ יֶעדֶער פוּנ'ם עוֹלָם הָאט גֶעקָאנְט זַיין דֶער „שְׁלִיחַ צִבּוּר", אוּנ הָאט מְסַדֵר גֶעוֶוען פִיעל תְּפִלּוֹת, וָואס זֶענֶען עַד הַיּוֹם גֶעבְּלִיבֶּען. עֶר הָאט אָבֶּער דָא אוֹיךְ גֶעהַאט מִתְנַגְדִים, בֶּעזָאנְדֶערְס פוּן דִי בֵּית שַׁמַּאי, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט לַיידֶען דָאס גֶעבֶּעט, וָואס עֶר הָאט אַיינְגֶעפִֿיהְרְט פַאר דִי גָאטֶעסְדִינֶער, וָואס הָאבֶּען אָנְגֶענוּמֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה. אֵיינֶער פוּן זֵיי, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, הָאט דֶעמָאלְט גֶעזָאגְט: „אַז וֶוער עֶס דַאוֶוענְט נָאךְ פֶעסְטְגֶעזֶעטְצְטֶע תְּפִלּוֹת, גֶעהט זַיין גֶעבֶּעט נִיט אַרוֹיס פוּנ'ם הֶארְצֶען אוּנ קָאן קֵיין שׁוּם פְּעוּלָה נִיט הָאבֶּען".

בִּיסְלֶעכְוַויים הָאט זִיךְ דָאס רֶעלִיגְיֶאזֶע לֶעבֶּען פוּן דִי יוּדֶען אוֹיךְ אַיינְגֶע-אָרְדֶענְט, אוּנ מֶען הָאט גֶעזֶעהן, וִוי וַוייט מֶעגְלִיךְ, אַז אַלֶּע פְרִיהֶרִיגֶע גֶעזֶעצֶע, אוֹיסֶער דִי דִינִים פוּן קָרְבָּנוֹת וָואס מֶע הָאט פֶערְבִּיטֶען אוֹיף תְּשׁוּבָה, תְּפִלָּה אוּנ צְדָקָה, זָאלֶען בְּלַייבֶּען אִין זֵייעֶר קְרַאפְֿט. דִי כֹּהֲנִים הָאט מֶען גֶעגֶעבֶּען מַעֲשֵׂר, דִי אָרִימֶע לַייט הָאט מֶען אִין זִין גֶעהַאט מִיט לֶקֶט, שִׁכְחָה אוּנ פֵּאָה; שְׁמִיטָּה הָאט מֶען אָבְּגֶעהִיט, דִי פֶעלְדֶער הָאט מֶען בֶּעאַרְבַּייטֶעט פּוּנְקְט אַזוֹי וִוי עֶס שְׁטֶעהט אִין דֶער תּוֹרָה, אוּנ מֶען הָאט אוֹיסֶער דֶעם נָאךְ גֶעוָוארְנְט אַז דִי עֶרְד אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זָאל נִיט אַרַיינְפַאלֶען אִין פְרֶעמְדֶע הֶענְד. מֶע הָאט פֶעסְט גֶעשְׁטֶעלְט אַ סַךְ מִנְהָגִים צוּם זֵכֶר פוּנ'ם חוּרְבָּן; אוֹיסֶער דִי פִיער תַּעֲנִיתִים, וָואס דִי יוּדֶען אִין בָּבֶל הָאבֶּען אַיינְגֶעפִֿיהְרְט נָאךְ'ן עֶרְשְׁטֶען חוּרְבָּן, הָאבֶּען דִי פְרוּמֶע אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאסְטֶען מָאנְטַאג אוּנ דָאנֶערְשְׁטַאג אוּנ יֶעדֶער יוּד הָאט זִיךְ שְׁטַארְק גֶעהַאלְטֶען אַן דִי וֶוארְטֶער פוּן דִי תַּנָּאִים, וָואס הָאבֶּען גֶעזָאגְט: „וֶוער עֶס טְרוֹיעֶרְט אוֹיף יְרוּשָׁלַיִם, וֶועט זוֹכֶה זַיין צוּ זֶעהן וִוי זִי וֶועט צוּרִיק בֶּעקוּמֶען אִיהר גְלַאנְץ".

בַּאלְד הָאט זִיךְ אָבֶּער אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען דִי אַלְטֶע קְרַאנְקְהַייט וָואס הָאט נִיט

אֵיין מָאל פֶערְגִיפְטֶעט דָאס יוּדִישֶׁע לֶעבֶּען. פוּן דִי פְרוּמֶע אוּנ מֶעהר בֶּעמִיטֶעלְטֶע
יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאט צַייט זִיךְ אָבְּצוּגֶעבֶּען מִיט דֶער קְלֵיינְסְטֶער מִצְוָה אוּנ
הָאבֶּען אָבְּגֶעהִיט דֶעם מִינְדֶעסְטֶען דִין, הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעאַרְבַּייט אַ בֶּעזוּנְדֶער
קְלַאססֶע „מְיוּחָסִים״, וָואס הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען נָאר זִיךְ צוּ רֶעכֶענֶען פַאר'ן
עִיקָר אוּנ שְׁרַייעֶן אַז נָאר צוּ לִיעב זֵיי הַאלְט זִיךְ דָאס יוּדִישְׁקַייט. פוּנ'ם
פְּרָאסְטֶען פָּאלְק הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶעזוּנְדֶערְט אוּנ הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעהוֹי-
בֶּען רוּפֶען מִיט'ן נָאהמֶען: „עַם־הָאָרֶץ״, וָואס הָאט פוּן דֶעמָאלְט אָן בֶּעקוּמֶען
אַ שֶׁאנְדְלִיכֶע בֶּעדַייטוּנְג. עֶס קָאן זַיין אַז נִיט קֵיין קְלֵיינֶע נְגִיעָה הָאט אִין דֶעם
גֶעהַאט דָאס, וָואס דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן אַ זֵיינֶע נָאהֶענְטֶע שְׁכֵנִים מִיט דִי רֶא-
מֶער, וואוּ זֵיי הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעזֶעהן צְוֵויי גַאנְץ אָבְּגֶעשְׁלָאסֶענֶע קְלַאסֶען וִוי דִי
פַּאטְרִיצִיעֶר (מְיוּחָסִים) אוּנ דִי פְּלֶעבֶּעעֶר (פְּרָאסְטֶע מֶענְשֶׁען), נָאר דִי יוּדֶען
זֶענֶען אַ סַךְ וַוייטֶער גֶעגַאנְגֶען פוּן דִי רֶאמֶער: זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט דִינִים פוּן „כָּשֵׁר״
אוּנ „טְרֵפָה״ אוּנ הָאבֶּען זִיךְ בֶּענוּצְט דֶערְמִיט צוּ מַאכֶען אַ פֶּעסְטֶע וַואנְד, וָואס
זָאל זֵיי לַחֲלוּטִין אָבְּטֵהיילֶען פוּנ'ם פָּאלְק. אֲפִילוּ זִיךְ מִישֶׁען מִיט זֵייעֶרֶע כֵּלִים, זִיךְ
אָנְרִירֶען אָן זֵייעֶרֶע קְלֵיידֶער, אִיז בַּיי דִי „מְיוּחָסִים״ גֶעוָוארֶען דִי גְרֶעסְטֶע עֲבֵרָה,
פוּן מְשַׁדֵּךְ זַיין זִיךְ מִיט זֵיי הָאט מֶען גָאר נִיט גֶעקָאנְט רֶעדֶען. אַוַדאי הָאבֶּען זִיךְ
דִי „מְיוּחָסִים״ דֶער מִיט נִיט גֶעקָאנְט קוֹנֶה אַהֲבָה זַיין בַּיי'ם פָּאלְק; דִי שִׂנְאָה צוּ זֵיי
אִיז גֶעוָוארֶען אַזוֹי גְרוֹיס אַז נִיט אוּמְזִיסְט הָאט רַבִּי אֱלִיעֶזֶר גֶעזָאגְט: „וֶוען דֶער
פְּרָאסְטֶער מֶענְשׁ זָאל נִיט דַארְפֶען אָנְקוּמֶען צוּ דֶעם עֶדְלֶערְן אִין גֶעשֶׁעפְט־זַאכֶען
וָואלְט עֶר אִיהם אָהן רַחֲמָנוּת גֶעקוֹילֶעט״. רַבִּי עֲקִיבָא, וָואס אִיז אַרוֹיס גֶעקוּמֶע
פוּן גֶעמֵיינֶעם שְׁטַאנְד, הָאט טַאקִי מוֹדֶה גֶעוֶועהן, אַז נִיט אֵיין מָאל פְלֶעגְט זִיך
אִיהם אִין דִי יוּנְגֶע יָאהרֶען גְלוּסְטֶען צוּ הַרְגֶ'נֶן אֵיינֶעם פוּן דִי „מְיוּחָסִים״. אַוַדא
אִיז דִי לַאגֶע פוּנ'ם פְּרָאסְטֶען פָּאלְק גֶעוֶועהן זֶעהר טְרוֹיעֶרִיג אוּנ עֶס אִיז גֶעקוּמֶע
דֶערְצוּ, אַז מֶע הָאט זֵיי אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ צוּלָאזֶען פַאר עֵדוּת, גְלַייךְ וִוי דֶער גֶע
מֵיינֶער מַאנְן קָאן גָאר קֵיין נֶאֱמָנוּת נִיט הָאבֶּען. מֶען דַארְף זִיךְ דֶערִיבֶּער נִיט
וואוּנְדֶערְן וָואס פִיעל פוּן זֵיי זֶענֶען צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ דֶער נַייעֶר קְרִיסְטְלִיכֶע
רֶעלִיגְיָאן, וָואס הָאט דֶעמָאלְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ וַואקְסֶען אוּנ הָאט גֶעמוּזְט הָאבֶּע
אַ שְׁטַארְקֶע ווִירְקוּנְג אוֹיף דִי דָאזִיגֶע, וָואס פוּן אֵיין זַייט הָאט מֶען זֵיי אַוֶועק
גֶעשְׁטוֹיסֶען אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט מֶען זֵיי בֶּעגֶעגֶענְט מִיט פְרַיינְד
שַׁאפְט אוּנ לִיעבֶּע.

2 די יוּדֶען אִין דֶער צַייט פוּן דָאמִיטִיַאן, נֶערְוַוא אוּנ טְרַאיַאן.

(93—117 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

די סַנְהֶדְרִין פוּן יַבְנֶה, אוּנ אִיבֶּערְהוֹיפְּט דֶער שְׁטְרֶענְגֶער אוּנ עֶנֶערְגִישֶׁער
שִׂיא רַבָּן גַמְלִיאֵל, הָאבֶּען גֶעהַאט גֶענוּג אַרְבֵּייט מִיט דִי פֶערְשִׁידֶענֶע סֶעקְטֶען
וּנ בֶּעזָאנְדֶערְס מִיט דִי עֶרְשְׁטֶע יוּדֶען-קְרִיסְטֶען, וָואס זֶענֶען גְרֶאסְטֶענְטֵהיילְס
רוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּנ׳ם פְּרָאסְטֶ״ן פָאלְק אוּנ הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט זַיין קַיין גוּטֶע
רַיינְד דִי עֶדְלֶערֶע יוּדֶען פַאר זֵייעֶר אָפֶּענֶער שִׂנְאָה צוּ זֵיי. דִי יוּדֶען-קְרִיסְטֶען
אבֶּען זִיךְ דַוְקָא אִין אַללֶע הַנְהָגוֹת נִיט אָבְּגֶעזָאנְדֶערְט פוּן דִי יוּדֶען אוּנ
לֶעגֶען אֲפִילוּ קוּמֶען דַאוְונֶען אִין דִי שׁוּלֶען, נָאר וִוי וַוייט זֵיי הָאבֶּען גֶעקָאנְט
לֶעגֶען זֵיי זִיךְ נוֹקֵם זַיין אָן דִי „מְיוּחָסִים" אוּנ פְלֶעגֶען זֵיי נִיט אֵיין מָאל מַסֶר׳ן
זר דֶער מְלוּכָה. עֶס אִיז אַזוֹי וַוייט גֶעקוּמֶען אַז אֵיינֶער פוּן דִי בֶּעסְטֶע אוּנ גוּט=
ערְצִיגֶע תַּנָאִים, רַבִּי שְׁמוּאֵל דֶער אִינְגֶערֶער, הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ
אבֶּען אַנֵייעֶ תְּפִלָּה „וְלַמַּלְשִׁינִים אַל תְּהִי תִקְוָה", אַז דִי מוֹסְרִים זָאלֶען
יט הָאבֶּען קַיין הָאפְנוּנְג אוֹיף תְּחִיַת הַמֵּתִים. מִיט דֶער תְּפִלָּה הָאבֶּען יוּדֶען נִיט
עמֵיינְט דַוְקָא צוּ פֶערְשֶׁאלְטֶען זֵייעֶרֶע גֶעוֶועזֶענֶע בְּרִידֶער, נָאר דָאס פְלֶעגְט זֵיי
עלְפֶען גֶעוָואהר צוּ וֶוערֶען וֶוער עֶס הָאט אָבְּגֶעטְרֶעטֶען פוּן יוּדִישְׁקַייט, וַוייל
קיינֶער פוּן דִי יוּדֶען=קְרִיסְטֶען הָאט מִן הַסְתָּם נִיט גֶעוָואלְט זָאגֶען אַזַא תְּפִלָּה,
וּנ אַז מֶען הָאט אִין שׁוּל בֶּעמֶערְקְט וֶוער עֶס שְׁוַוייגְט צוּ בַּיי דֶער תְּפִלָּה, הָאט
ען זִיךְ שׁוֹין גֶעשְׁטוֹיסֶען אַז עֶר אִיז אָבְּגֶעשְׁטַאנֶען פוּן דִי יוּדֶען. אוֹיסֶער דֶעם
אט מֶען דֶעמָאלְט גֶעהַאט נִיט וֶוענִיג צוּ טְהוּן מִיט פִיעל לוֹמְדִים, גְרוֹיסֶע קָאפּ,
אס דֶער גְרִיכִישֶׁער לִמּוּד פוּן דִי „גְנָאסְטִיקֶער", (פוּן דִי חֲכָמִים וָואס הָאבֶּען
ךְ צוּ פִיעל פֶערְטִיעפְט אִין חֲקִירוֹת וֶוענֶען אֱמוּנָה=זַאכֶען) הָאט זֵיי פֶערְדְרֶעהט
י מֹחוֹת, וַוייל דֶער מֶענְשְׁלִיכֶער שֵׂכֶל אִיז נִיט אִים שְׁטַאנְד אַרַיינְצוּקְרִיכֶען אִין
וּ וַוייטֶע דְרָכִים אוּנ קָאן לַייכְט אַרָאבְּגֶעפִיהְרְט וֶוערֶען פוּן דֶעם דֶרֶךְ הַיָּשָׁר,
אס אִיז גֶעמַאכְט גֶעוָוארֶען פַאר אַיין גֶעווֹאהְנְלִיכֶען בָּשָׂר וָדָם. אַזוֹי זֶענֶען אִין
עם לִמּוּד פוּן דִי גְנָאסְטִיקֶער גֶעהַאפְּט גֶעוָוארֶען אֵיינֶער פוּן דִי גְרֶאסְטֶע תַּנָאִים,
לִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה, אוּנ אוֹיךְ צְווֵיי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, בֶּן זוֹמָא אוּנ בֶּן
זַאי. אַוַדַאי הָאט רַבָּן גַמְלִיאֵל נִיט גֶעטָארְט שְׁלָאפֶען אוּנ הָאט גֶעמוּזְט גוּט
כְטוּנְג גֶעבֶּען, אַז דִי אַלֶע זַאכֶען וָואס עֶר הָאט גֶעפוּנֶען פַאר שֶׁעדְלִיךְ, זָאלֶען
ךְ נִיט פֶערְבְּרֵייטֶען אִין פָאלְק. זַיין מִיטֶעל, וָואס עֶר הָאט אָבֶּער בֶּענוּצְט דֶערְצוּ

הָאבֶּען אִיהם שְׁטַארְק פֶערְאֶנְדֶערְט אוּנ זַיין כַאראַקְטֶער אַזוי הַארְט גֶעמַאכְט אַז עֶר הָאט זִיךְ שׁוין גֶעוואהנְט צוּ רֶעדֶען הַארְט מִיט אַללֶע גָאר אָהן אַ שׁוּם אוּנְטֶער־שִׁיעד אוּנ פְלֶעגְט שׁוין מֶעהר קֵיין כָּבוֹד נִיט לֶעגֶען אֲפִילוּ אוֹיף אַזֶעלְכֶע מֶענְשֶׁען, וָואס עֶר הָאט אַלֵיין גֶעשֶׁאצְט אוּנ גֶעקֶענְט זֵייעֶר וֶוערְטְה. דָאס הָאט גֶעפִיהְרְט דֶערְצוּ, וָואס אֲפִילוּ ר׳ יְהוֹשֻׁעַ, אֵיינֶער פוּן דִי תַּנָּאִים וָואס הָאבֶּען פַיינְד גֶעהַאט זִיךְ צוּ שְׁפַּארֶען אוּנ אִיז גֶעוֶועהן בֶּעקַאנְט מִיט זַיין גוּט אוּנ עֶדֶעל הַארְץ, אִיז גֶעוָואהרֶען זַיינֶער אַגֶעגְנֶער. ר׳ יְהוֹשֻׁעַ פְלֶעגְט זִיךְ אִין פִיעל עִנְיָנִים נִיט אוֹיס־גְלַייכֶען מִיטְ׳ן נָשִׂיא, נָאר אַזוֹי וִוי עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַיין אָרֶעמַאנְן אוּנ אַ חוֹין דֶעם הָאט עֶר פָּשׁוּט נִיט לִיעב גֶעהַאט זִיךְ צוּ שְׁטוּפֶּען אוֹיבֶען אָן מִיט זַיין דֵעָה, הָאט אִיהם נִיט גֶעאַהרְט וֶוען זַיין מֵיינוּנְג פְלֶעגְט בְּלַייבֶּען נִיט אָנְגֶענוּמֶען. אֵיין מָאל הָאט זִיךְ אָבֶּער גֶעמַאכְט אַז רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָאט בֶּעשְׁטִימְט רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וָואס דֶערְפוּן זֶענֶען אַבְּהֶענְגִיג גֶעוֶועהן אַללֶע יָמִים טוֹבִים, לוֹיט דִי יְדִיעוֹת, וָואס צְווֵיי נִיט גַאנְץ בֶּעגְלוֹיבְּטֶע עֵדוּת הָאבֶּען גֶעבְּרַאכְט. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָאט גֶעפוּנֶען פַאר אוּנְרֶעכְט צוּ שְׁוַויינֶען אוּנ הָאט אֶפֶענְטְלִיךְ גֶעוִויזֶען דֶעם נָשִׂיא אַז עֶר הָאט אַ טָעוּת. דָאס הָאט שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען רַבָּן גַּמְלִיאֵלְ׳ן, עֶר הָאט פוּן קֵיין זַאךְ נִיט גֶעוָואלְט וִויסֶען אוּנ הָאט נָאךְ אוֹיף צוּ לְהַכְעִיס רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ׳ן אִיהם גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל עֶר זָאל צוּ אִיהם קוּמֶען פוּנְקְט אִין דֶעם טָאג, וֶוען נָאךְ ר׳ יְהוֹשֻׁעַ׳ס רֶעכֶענוּנְג הָאט בֶּעדַארְפְט פַאלֶען יוֹם כִּפּוּר, אָנְגֶעטְהוֹן אִין וָואכֶענְדִיגֶע קְלֵיידֶער, מִיטְ׳ן שְׁטֶעקֶען אוּנ רַייזֶע־טַאשׁ. אַזַא פָארְדֶערוּנְג הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ גְרוֹיסֶען רַעשׁ צְווִי־שֶׁען רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ׳ס חֲבֵרִים; אַ טְהֵייל הָאבֶּען אִיהם צוּגֶערֶעדְט עֶר זָאל אַרוֹיס שְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען דֶעם נָשִׂיא, אוּנ אַ טְהֵייל הָאבֶּען אִיהם גֶערַאטְהֶען בֶּעסֶער אַיינְ־בּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ אוּנ נִיט בְּרֶענְגֶען צוּ לַייטִישׁ גֶעלֶעכְטֶער, אוּנ עֶר הָאט טַאקִי גֶע־פָאלְגְט דִי לֶעצְטֶע. אַז רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָאט אִיהם דֶערְזֶעהן, אִיז עֶר אִיהם אַקֶעגֶענְ־גֶעגַאנְגֶען מִיט פְרַיינְדְשַׁאפְט אוּנ הָאט אִיהם גֶעזָאגְט: „זַיי בֶּעגְרִיסְט, מַיין רֶבִּי אוּנ מַיין תַּלְמִיד! דוּ בִּיסְט מַיין רֶבִּי אִין חָכְמָה אוּנ מַיין תַּלְמִיד אִין דֶרֶךְ אֶרֶץ! אַז וואהל אִיז דֶעם דוֹר וָואס דִי גְרוֹיסֶע פָאלְגֶען דִי קְלֵיינֶערֶע!“ מִיט אַזוֹינֶע זִיסֶע וֶוערְ־טֶער הָאט דֶער נָשִׂיא אִיבֶּער גֶעבֶּעטֶען רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ׳ן, נָאר דֶער שָׁלוֹם הָאט נִיט אוֹיסְגֶעהַאלְטֶען לַאנְג.

דֶעם נָשִׂיא, וָואס הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶעוואהנְט צוּ פִיהְרֶען דֶעם עוֹלָם מִיט גְרוֹיסְקַייט, אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן זִיךְ אִיבֶּער צוּ מַאכֶען אוּנ נָאךְ אוֹיף דֶער אֶלְטֶער; דִי צָאהל פוּן זַיינֶע גֶעגְנֶער הָאט זִיךְ יֶעדֶען טָאג פַארְגְרֶעסֶערְט, דָאס הָאט אִיהם נָאךְ מֶעהר גֶעאֶרְגֶערְט, אוּנ אַזוֹי וִוי עֶר הָאט גֶעהַאלְטֶען רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ׳ן פַאר

אַ שְׁטִילֶען שִׂנְאָה, הָאט עֶר אִים גֶעמַאכְט פַאר דֶעם שׁוּלְדִיגֶען אִין אַלֶץ, אוּנ פְלֶעגְט אָפְט אָנְפַאלֶען אוֹיף אִיהם, הָאטְשֶׁע עֶר אִיז אִין גָאר נִיט שׁוּלְדִיג גֶעוֶועזֶען. אֵיינְמָאהל הָאט עֶר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ׳ן אוֹיף גֶעוָוארְפֶען אִין דֶער יְשִׁיבָה פַאר אַללֶע אִין דִי אוֹיגֶען אַז עֶר אִיז זִיךְ נִיט נוֹהֵג לוֹיט דִי בֶּעפֶעהלֶע פוּן דִי סַנְהֶדְרִין. דֶעמָאלְט הָאט זִיךְ דִי גַאנְצֶע יְשִׁיבָה אָנְגֶענוּמֶען רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ׳ס קְרִיוְודֶע אוּנ מֶע הָאט בַּאלְד רַבָּן גַמְלִיאֵל׳ן גֶעמַאכְט פַאר אוֹיס נָשִׂיא.

לַאנְג בְּלַייבֶּען אָהְן אַ נָשִׂיא הָאט מֶען נִיט גֶעקָאנְט, אוּנ מֶע הָאט בַּאלְד גֶעמַאכְט אַיין אֲסִיפָה פוּן צְוֵויי אוּנ זִיבְּצִיג גְרוֹיסֶע לַייט צוּ קְלוֹיבֶּען אַיין אַנְדֶערְן. דֶער עוֹלָם הָאט פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט גֶעוָואלְט קְרֶאנְקֶען רַבָּן גַמְלִיאֵל אוּנ דַארִיבֶּער הָאט דֶער גוֹרָל נִיט גֶעקָאנְט פַאלֶען אוֹיף רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ׳ן, וָואס צוּ לִיעבּ אִיהם אִיז עֶר גֶעוָוארֶען אוֹיס נָשִׂיא. דֶעסְטְגְלַייכֶען הָאט מֶען נִיט גֶעקָאנְט רֶעדֶען פוּן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר׳ן, וָואס אִיז דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן אִין חֵרֶם, אוּנ רַבִּי עֲקִיבָא׳ן, וָואס אִיז נָאךְ גֶעוֶועהן יוּנְג אוּנ הָאט זִיךְ מֶעהר גֶעקָאנְט אִיבֶּערְגֶעהמֶען מִיט יִחוּס עַצְמוֹ וִוי מִיט זַיינֶע אָרְמֶע עֶלְטֶערְן פוּנ׳ם נִידְרִיגֶען שְׁטַאנְד. דֶער פַאר אִיז גֶעוָואהרֶען נָשִׂיא רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אִי אַמְיוּחָס, אִי רַייךְ, אִי אַ גְרוֹיסֶער חָשׁוּב בַּיי דֶער מְלוּכָה. אִין דֶעם טָאג וָואס מֶע הָאט אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען אַ נַייעֶם נָשִׂיא, הָאט מֶען אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעקוּקְט דִי גֶעזֶעצְטֶע אוּנ מֶע הָאט גֶעזֶעהן זֵיי אוֹיסְצוּגְלַייכֶען מִיט דִי פָארְדֶערוּנְגֶען פוּנ׳ם לֶעבֶּען, אוּנ כְּדֵי צוּ ווִיסֶען וִוי אַזוֹי דָאס פָאלְק הָאט פִיעל זַאכֶען אָנְגֶענוּמֶען, הָאט מֶען גֶעפְרֶעגְט עֵדוּת אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט מֶען דִי אֲסִיפָה גֶערוּפֶען עֵדָיוֹת. דֶעמָאלְט הָאט זִיךְ דִי אֲסִיפָה בֶּעשֶׁעפְטִיגְט אוֹיךְ מִיט צְוֵויי שַׁאֲלוֹת. דִי עֶרְשְׁטֶע שַׁאֲלָה אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען אִין דֶעם וָואס אַ גֶעטְצֶענְדִיענֶער פוּן דִי בְּנֵי־עַמוֹן הָאט גֶעבֶּעטֶען מֶע זָאל אִיהם עֶרְלוֹיבֶּען אָנְגֶעהמֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה. רַבָּן גַמְלִיאֵל הָאט אִיהם פְרִיהֶער אָבְּגֶעזָאגְט, וַוייל עֶר הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען פִּינְקְטְלִיךְ אָן דֶעם פָּסוּק: „לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְיָ״ אוּנ הָאט גֶעדְרוּנְגֶען אַז בִּיז דֶעם צֶעהְנְטֶען דוֹר טָאר מֶען נִיט אַרֵיין לָאזֶען אִין יוּדִישֶׁען גְבוּל אֵיינֶעם וָואס שְׁטַאמְט אַרוֹיס פוּן דִי פֶערְשָׁאלְטֶענֶע פֶעלְקֶער. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָאט אָבֶּער אַנְדֶערְשׁ גֶעלֶערְנְט דֶעם פְּשָׁט אוּנ גֶעוִויזֶען אַז פוּן דִי גֶעוֶועזֶענֶע עַמוֹנִים אוּנ מוֹאָבִים אִיז שׁוֹין קַיין זֵכֶר נִיטָא אוּנ אַז דִי וֶוערְטֶער פוּן דֶער תּוֹרָה קָאן מֶען שׁוֹין אַצוּנְד נִיט אַיינְוֶוענְדֶען. דִי צְוֵוייטֶע שַׁאֲלָה אִיז גֶעוֶועהן וֶועגֶען הֵיילִיגְקַייט פוּן „קֹהֶלֶת״ אוּנ „שִׁיר הַשִּׁירִים״, וָואס דִי בֵּית שַׁמַּאי הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט מֶען זָאל זֵיי רֶעכֶענֶען צְוִוישֶׁען דִי סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ, אוּנ אַזוֹי וִוי מֶע הָאט

גֶעגְלוֹיבְּט אַז שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הָאט זֵיי אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען, הָאט מֶען אָנְגֶענוּמֶען דִי דֵעָה פוּן דִי בֵּית הִלֵּל.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן בַּא דֶער אֲסִיפָה אוּנ הָאט זִיךְ נִיט אָבְּגֶעזָאגְט צוּזַאמֶען מִיט אַלֶּע צוּ אַרְבֵּייטֶען; עֶר הָאט אָנְגֶענוּמֶען אַלֶּע קְרֶאנְקוּנְגֶען, וָואס עֶר הָאט דֶעם טָאג גֶעהַאט, פַאר לִיעבּ, וַוייל עֶר הָאט בַּיי זִיךְ גֶעוואוּסְט אַז עֶר הָאט טַאקִי אִיבֶּערְגֶעצוֹיגֶען דֶעם בּוֹיגֶען. עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען עֶר זָאל אִיבֶּערְבֶּעטֶען אַלֶּע וָואס עֶר הָאט פְרִיהֶר בֶּעלֵיידִיגְט, אוּנ צוּם עֶרְשְׁטֶען אִיז עֶר גֶעקוּמֶען צוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ'ן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַבַּעַל מְלָאכָה, אַנָאדֶעלְמַאכֶער. רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָאט אִיהם גֶעטְרָאפֶען בַּיי דֶער אַרְבֵּייט אוּנ הָאט אִיהם מִיט פֶערְוואוּנְדֶערוּנְג גֶעפְרֶעגְט: אַזוֹי דֶערְפוּן לֶעבְּסְטוּ? דַארוֹיף הָאט אִיהם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מִיט כַּעַס גֶעאֶנְטְפֶערְט: „זֶעהר שְׁלֶעכְט וָואס דוּ וֶוערְסְט עֶרְשְׁט אִיצְט גֶעוָואהר דֶערְפוּן, וֶועה אִיז דֶעם דוֹר וָואס דוּ בִּיסְט זַיין מַנְהִיג! דוּ קֶענְסְט נִיט דִי דַאֲגוֹת פוּן דִי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וִוי שְׁוֶוער עֶס קוּמְט זֵיי אָן זֵייעֶר פַּרְנָסָה". אַז רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָאט אִיהם אָבֶּער גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל אִיהם מוֹחֵל זַיין, אִיז רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אִין גַאנְצֶען אִיבֶּערְגֶעבֶּעטֶען גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט אִיהם צוּגֶעזָאגְט אַז עֶר וֶועט זִיךְ נֶעהמֶען אַרְבֵּייטֶען אַז דֶער נַייעֶר נָשִׂיא זָאל אִיהם צוּרִיק אָבְּטְרֶעטֶען זַיין שְׁטֶעלֶּע. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָאט גֶעהַאלְטֶען וָוארְט אוּנ הָאט בַּאלְד גֶעפוֹעֶלְט בַּיי זַיינֶע חֲבֵרִים מֶע זָאל רַבָּן גַּמְלִיאֵל נָאךְ אַמָאל מַאכֶען פַאר אַנָשִׂיא. עֶס אִיז אָבֶּער שְׁוֶוער גֶעוֶועהן אָנְצוּזוּטְהֶען רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה עֶר זָאל זִיךְ אָבְּזָאגֶען. דֶעמָאלְט הָאט אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען רַבִּי עֲקִיבָא דִי אַרְבֵּייט אִיבֶּערְצוּרֶעדֶען מִיט רַבִּי אֶלִיעֶזֶר'ן, אוּנ קוּים הָאט דֶער נַייעֶר נָשִׂיא דֶערְהֶערְט אַז עֶס אִיז גֶעוָוארֶען שָׁלוֹם צְווִישֶׁען רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוּנ זַיינֶע גֶעגְנֶער, אִיז עֶר בַּאלְד מְרוּצָה גֶעוָוארֶען זִיךְ אָבְּצוּזָאגֶען אוּנ עֶר הָאט אַלֵיין פָארְגֶעלֶעגְט אַז אוֹיף מָארְגֶען אִין דֶער פְרִיה זָאל עֶר מִיט'ן גַאנְצֶען עוֹלָם גֶעהְן צוּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל אַהֵיים אִיהם בֶּעגְרִיסֶען. דָאס פָאלְק אִיז אִיהם פַאר דֶער עֶדֶעלְקַייט זֶעהר דַאנְקְבַּאר גֶעבְּלִיבֶּען אוּנ עֶס אִיז בֶּעשְׁלָאסֶען גֶעוָוארֶען, אַז בֵּיידֶע נְשִׂיאִים זָאלֶען צוּטְהֵיילֶען צְווִישֶׁען זִיךְ דֶעם כָּבוֹד אוּנ אַז רַבָּן גַּמְלִיאֵל זָאל זִיךְ רֶעכְנֶען פַאר'ן עֶרְשְׁטֶען נָשִׂיא אוּנ זִיצֶען צְווֵיי וָואכֶען אִין דִי אֲסִיפוֹת פוּן דִי סַנְהֶדְרִין אוּנ רַבִּי אֶלְעָזָר זָאל זַיין דֶער צְווֵייטֶער פוּן אִיהם אוּנ זִיצֶען נָאר אֵיין וָואךְ. פוּן דֶעמָאלְט אָן אִיז גֶעוָוארֶען שָׁלוֹם אוּנ אַזוֹי וִוי דֶער קֵייזֶער דָאמִיטִיַאן הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַבִּיסֶעל צוּ פְרֶעסֶען דִי יוּדֶען, הָאבֶּען זֵיי טַאקִי גֶעמוּזְט זָארְגֶען אַז עֶס זָאל זַיין צְווִישֶׁען זֵיי אַחְדוּת.

אֵיין גֶעגְנֶער הָאט גֶעהַאט רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וָואס עֶר הָאט זִיךְ מִיט אִיהם נִיט

געקאנט אויסגלייכען דאס גאנצע לעבען. דאס איז געוועהן זיין איינענער שוואגער, רבי אליעזר בן הורקנוס, וואס האט זיך אין לידדא געמאכט א באזונדער ישיבה, וועלכע האט אויך עקסיסטירט פיעל יאהרהונדערטע שפעטער. האטש רבי אליעזר איז געוועהן א תלמיד פון רבן יוחנן בן זכאי, וואס פלעגט אויף איהם זאגען „אז ער איז איין אויסגעקאלכטער ברונען, וואו קיין איינציגער טראפפען געהט ניט לאבוד“ אונ איז ביי זיין רבי'ן אויפגעצויגען געווארען מעהר אויף דעם למוד פון די בית הלל, פון דעסטוועגען איז ער אויף דער עלטער אין גאנצען איבערגעגאנגען צו די בית שמאי אונ האט עס אזוי ווייט געבראכט, אז דער נשיא האט איהם געמוזט מחרים זיין. אזוי ווי ער איז אבער געוועהן א גרויסער למדן אונ מע האט אויף איהם כבוד געלעגט, האט קיינער איהם ניט געוואלט מודיע זיין פונ'ם חרם, האט רבי עקיבא נאך א מאל ארויסגעוויזען זיין ווייכהארציגקייט; ער האט ניט געוואלט איין אנדערער זאל קראנקען דעם געצאכטען געלעהרטען אונ האט אויף זיך גענומען דאס טרויעריגע שליחות, איהם צו ברענגען אזא שלעכטע בשורה. אנגעטהון אין שווארצען, איז רבי עקיבא געקומען צו רבי אליעזר'ן אונ האט איהם גענעבען אנצוהערען, אז ווי עס שיינט האבען זיך זיינע חברים פון איהם אבגעטהיילט. רבי אליעזר האט פערשטאנען דעם ווינק אונ האט זיך דערווייטערט פון אללע. דעמאלט האבען זיך צו איהם צוגעמאכט די יודען-קריסטען אונ ער האט זיי ניט פרעמד געהאלטען פון זיך ווי אנדערע — וואס דער נאך האט ער דערפון גרויסע צרות געהאט; ווייל אז עס האבען זיך אנגעהויבען די רדיפות געגען די קריסטען פון דער ראמישער מלוכה, האט מען איהם אויך געוואלט אריינשלעפען אין מיטען, נאר דער מושל פון צעזארעא, פאמפעאוס לאנגינוס, האט איהם אליין געהאלפען זיך ארויסדרעהען אונ האט געזאגט, ער גלויבט ניט אז איינער פון די סנהדרין זאל דאס טהון. אזוי האט זיך רבי אליעזר אבגעלעבט זיינע יאהרען איינער אליין, נאר מיט זיינע געדאנקען, וואס זיי איז ער געבליבען געטריי ביז דעם טויט. ניט איינמאל פלעגט איהם דאס הארץ וועה טהון אויף די, וואס האבען איהם פון זיך קערטריבען איבער דעם, וואס ער האט ניט געוואלט בלינד אננעמען פרעמדע דעות, אונ דאס זעהט מען ארויס פון זיינע ווארטער, וואס ער פלעגט אפט זאגען: „ווארם דיך ביי'ם פייער פון די חכמים, נאר היט דיך פאר זייערע קוילען, זאלסט ניט פארברענט ווערען, ווייל זייער בייסען איז א ביס פון א פוקס, זייער שטעכען איז א שטאך פון א סקארפיאן, זייערע צונגען זענען ווי ביי שלאנגע אונ זייערע ווארטער זענען גליהענדיגע קוילען“.

פונקט דער היפך פון רבי אליעזר'ן איז געוועהן רבי יהושע בן חנניה, וואס איז געוועהן איינער פון די לוים און האט נאך געדענקט דעם שאנעם גאטטעסדינסט אין בית המקדש. דאס אונגליק פונ'ם גאנצען פאלק, וואס ער האט אליין איבערגעלעבט, האט געהאט א גרויסע ווירקונג אויף זיין האראקטער און ער האט זיך געלאזט בייגען וואהין עס איז נאר נאטהיג געוועהן אבי דער־מיט צו בעפעסטיגען דעם שלום צווישען די צוואָרפענע ברידער. צוזאמען מיט רבן יוחנן בן זכאי איז ער אוועק פון ירושלים און האט געגרינדעט א ישיבה אין דער שטאדט פקיעין; נאר מפרנס זיין די פאמיליע פלעגט ער פון א מלאכה. און אזא לעבען האט איהם צוגעבונדען פון איין זייט, דורך דעם לערנען, צו דער עדעלער קלאססע, און פון דער אנדערער זייט, דורך דער ארבייט, צום פראסטען פאלק. ביידע צדדים זענען אבער פון איהם צופרידען געוועהן. ניט איין מאל פלעגט ער זיי אויסגלייכען און אבהיטען פון מחלוקת, דערצו איז ער נאך געוועהן א גרויסער מקיל, זיין גאנצע חכמה האט ער נאר בענוצט אויף צו זוכען היתרים, און א חוץ דעם איז ער געוועהן זעהר בעליעבט ביי די רוימער. פון די נייע חומרות, וואס די בית שמאי האבען אללע מאל געפונען פלעגט ער אויפווייזען, אז זייערע אויפטהון אין דער תורה מאכט קאליע דעם עיקר פון דער תורה, אז דאס איז גלייך ווי מען גיסט אריין וואסער אין א גלאז מיט אהל, דאס וואסער בלייבט און דער אהל מוז אויסגעגאסען ווערען. ער פלעגט אויך ניט האלטען פון די גאר הייסע פרומע, וואס האבען זיך אבגעזאגט פון ווין און פלייש, ווייל זייט די קרבנות זענען בטל געווארען איז ניטא קיין מזבח, וואס זאל היילג מאכען פלייש און ווין; ער פלעגט דארויף זאגען אז ווי באלד מען זאל אננעהמען אזא טעם, טאר מען קיין וואסער אויך ניט טרינקען, ווייל וואסער האט מען אויך בענוצט ביי'ם גאטטעסדיענסט. רבי יהושע האט אויך געהאט א שטארקע ידיעה אין אסטראנאמיע, אין דער חכמה וואס לערנט דעם גאנג פון די שטערן, און האט אפילו איין מאל ענדעקט א שטערן, וואס פלעגט זיך בעוויי־זען אללע זיבציג יאהר; און ביי די אללע מעלות איז ער געוועהן א גרויסער עני און מיט זיין גוט הארץ האט ער זיך מיט רעכט געמאגט רעכנען פאר א געטרייען תלמיד פון זיין היילגען רבי'ן רבן יוחנן בן זכאי.

איינער פון די בעריהמטעסטע תנאים פון יענער צייט איז געוועהן ר' עקיבא בן יוסף, וואס איז ערשט גרויס געווארען ביי די עלטערע יאהרען, און וואס וועגען איהם פלעגט מען ערצעהלען גאנצע מעשיות. א טהייל האבען געזאגט, אז ער איז ארויסגעקומען פון גאטצענדיענער און איז אליין געקומען צום שכל

אנצוגעהמען די יודישע אמונה. אנדערע ווידער האבען איבערגעגעבען, אז ער איז אין דער יוגענד געוועהן אדיענער אין ירושלים ביי אגרויסען עשיר „כלבא שבוע”, אונ זיין טאכטער האט זיך פערליעבט אין רבי עקיבא'ן, נאר אזוי ווי ער איז געוועהן זעהר גראב אונ ניט געלערנט, האט זי איהם געבעטען ער זאל זיך אוועק לאזען אין אגרויסע ישיבה לערנען אונ האט איהם צו געזאגט, אז זי וועט ווארטען אויף איהם. רבי עקיבא האט זי געפאלגט, האטשע ער איז שוין דעמאלט אלט געוועהן פערציג יאהר, אונ כלבא שבוע'ס טאכטער האט אויך גע-האלטען װארט אונ ווי פיעל רייכע אונ שאנע שדוכים מען האט איהר גערעדט, האט זי ניט געוואלט הערען אונ איז געבליבען טריי רבי עקיבא'ן אפילו דעמאלט, ווען זי האט אנגעהויבען שטארק אלט ווערען. דער פאטער האט זיך פון איהר אבגעזאגט אונ זי האט געמוזט לעבען אין דחקות אונ זיך קוויקען נאר מיט איין האפנונג, אז איהר געליעבטער וועט צוריק קומען אגרויסער מאנן. אזוי איז טאקי מקוים געווארען: אין אסך יאהרען שפעטער איז פון רבי עקיבא'ן גע-ווארען אגרויסער תנא, ער האט שוין געשיינט אויף דער וועלט אונ האט ארום זיך געהאט טויזענדער תלמידים. אז ער איז געקומען אין דעם ארט, וואו זיין כלה האט געוואהנט, איז איהם אגרויסער עולם ארויסגעגאנגען אקעגען מקבל פנים זיין, אונ פלוצים דערזעהט מען עפעס איין אלטע קראנקע יודענע, ווי זי וויל זיך צושטופען גלייך צום תנא, זיינע מקורבים האבען זי נאר וואס געוואלט אוועקטרייבען, נאר רבי עקיבא האט זי באלד דערקאנט, ער האט זי בעגריסט מיט דער אלטער ליעבשאפט אונ האט געזאגט זיינע תלמידים: לאזט זי צו צו מיר, ווייל דאס וואס איז פון מיר אונ פון אייך געווארען, האבען מיר אללע נאר איהר אליין צו פערדאנקען! אזעלכע זאכען פלעגט מען זיך אנדערצעהלען פון רבי עקיבא'ן. ווי פיעל אמת אין דעם איז געוועהן איז שווער צו זאגען, נאר איינס איז געווים, אז רבי עקיבא האט ערשט אנגעהויבען צו לערנען אז ער איז שוין קיין יונגער מאנן ניט געוועהן אונ דאך איז איהם געראטהען, מיט דער הילף פון זיינע איבערנאטירליכע פעהיגקייטען אונ אייזערנעם חשק צו ווערען אגדול בישראל. ער האט געמאכט אבעזונדער ארדענונג אין לערנען, איינגעטהיילט די דינים אויף מסכתות, אונ האט זיך איבערהויפט אבגעגעבען מיט זוכען פירושים אויף דער תורה, ווייל ער איז געגאנגען מיט דעם דרך, אז אין די כתבי הקדש איז קיין איינציג פינטעלע ניט איבעריג אונ ווען מען געפינט אין אפסוק עפעס איבעריגע ווערטער טאר מען עס ניט האלטען פאר גרינג אונ מען מוז אזוי לאנג קלערען ביז מען דערגעהט דעם טעם דערפון. רבי עקיבא איז שטענדיג געזעסען

אין דער שְׁטָאדְט בְּנֵי בְּרַק, דָא הָאט עֶר גֶעהַאט אַ בֶּעזוּנְדֶער יְשִׁיבָה, נָאר עֶר פְּלֶעגְט אָפְּט קוּמֶען קַיין יַבְנֶה, וואוּ עֶר הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר אֵיינֶער פוּן דִי בֶּעלִיעבְּטֶעסְטֶע סַנְהֶדְרִין אוּנ אַז עֶר אִיז אַמָאל נִיט אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן צוּ זַיין בַּיי אַיין אֲסִיפָה פְּלֶעגְט מֶען זָאגֶען אַז אָהן רַבִּי עֲקִיבָא'ן הָאט דִי תּוֹרָה גָאר קַיין פָּנִים נִיט.

אַיין גֶעגְנֶער פוּן רַבִּי עֲקִיבָא'ס דֶרֶךְ, אִין עִנְיָן פוּן פֵּירוּשִׁים זוּכֶען אוֹיף דֶער תּוֹרָה, אִיז גֶעוֶועהן רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֱלִישָׁע דֶער זָאהן פוּנ'ם לֶעצְטֶען כֹּהֵן גָדוֹל, וָואס פְּלֶעגְט דִי גַאנְצֶע הַכְנָסָה פוּן זַיינֶע וַויינְגֶארְטֶנֶער אוֹיסְבְּרֶענְגֶען אוֹיף צְדָקָה־זַאכֶען אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס אוֹיף צוּ פֶערְזָארְגֶען יוּדִישֶׁע יְתוֹמוֹת, וָואס זַייעֶרֶע עֶלְטֶערְן זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען בַּיי'ם חוּרְבָּן. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הָאט גֶעדְרוּנְגֶען, אַז מֶען מוּז אַלֶע דִינִים אוֹיסְגְלַייכֶען מִיט'ן פְּשׁוּט'ן מֵיין פוּנ'ם פָּסוּק, אַז מֶע דַארְף נִיט גֶעהְן מִיט אִיבֶּערְגֶעשְׁפִּיצְטֶע הַסְבָּרוֹת, אַז דִי תּוֹרָה אִיז גֶעשְׁרִיבֶּען גֶעוָוארֶען אִין דֶעם אֵייגֶענֶעם לָשׁוֹן וָואס מֶענְשֶׁען רֶעדֶען אוּנ אַז דֶערִיבֶּער זֶענֶען אַלֶע פְּשָׁטְ'לֶעךְ, וָואס גְלַייכֶען זִיךְ נִיט אוֹיס מִיט'ן גְרַאדֶען מֶענְשֶׁענְפֶערְשְׁטַאנְד, אִיבְּרִיג.

אָט דִי פִינְף תַּנָאִים רַבָּן גַמְלִיאֵל, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רַבִּי עֲקִיבָא אוּנ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי זַיילֶען, וָואס אוֹיף זֵיי הָאט זִיךְ דֶעמָאלְט גֶעהַאלְטֶען דִי יוּדִישְׁקַייט אוּנ זֵייעֶר אַרְבַּייט אִיז נִיט גֶעוֶועהן אוּמְזִיסְט: חָאטְשׁ דִי יוּדֶען זֶענֶען נִיט גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף קַיין הוֹיכֶער מַדְרֵגָה, זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט צָאהלֶען אַ בֶּעזוּנְדֶער מַס נָאר דֶער פַאר וָואס זֵיי זֶענֶען יוּדֶען גֶעוֶועהן אוּנ הָאבֶּען, דַאכְט זִיךְ, נִיט גֶעהַאט מִיט וָואס צוּ צוּצִיהֶען צוּ זִיךְ מֶענְשֶׁען פוּן אַנְדֶערֶע פֶאלְקֶער, בֶּעזָאנְדֶערְס אַז קְרִיסְטֶען הָאבֶּען גֶעהַאט מֶעהר מֶעגְלִיכְקַייט פוּן זֵיי צוּ פֶערְשְׁפְּרֵייטֶען זֵייעֶר נַייעֶ אֱמוּנָה דֶערְמִיט וָואס זֵיי הָאבֶּען יֶעדֶען גָאר אָהן שַׁאֲלוֹת צוּ גֶענוּמֶען, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען דִי תַּנָאִים בֶּעפֶעסְטִיגְט אִין פָאלְק דִי בֶּעסְטֶע מִדוֹת, וָואס זֶענֶען אַזוֹי גֶעפֶאלֶען דִי גֶאטְצֶענְדִיעֶנֶער, אַז זֶעהר אָפְט הָאבֶּען זִיךְ פִיעל פוּן זֵיי מְגַיֵר גֶעוֶועהן אוּנ זֶענֶען בֶּעשְׁטַאנֶען אִיבֶּער־צוּדְרֶעהֶען זֵייעֶר גַאנְץ לֶעבֶּען אוּנ זִיךְ פִיהְרֶען נָאךְ דִי יוּדִישֶׁע דִינִים, וָואס זֶענֶען נִיט גְרִינְג גֶעוֶועהן פַאר אַ ווִילְדְפְרֶעמְדֶען מֶענְשֶׁען. דָאס הָאט גֶעפִיהְרְט דֶערְצוּ וָואס רַבָּן גַמְלִיאֵל הָאט מְתַקֵן גֶעוֶועהן אַ בֶּעזוּנְדֶער תְּפִלָה פַאר דִי גֵרִים, וָואס זֵייעֶר לִיעבְּשַׁאפְט צוּ דֶער יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה אִיז בֶּאֱמֶת גֶעוֶועהן גְרוֹיס אוּנ רֵיין.

אֵיינֶער פוּן דִי גֵרִים, וָואס הָאבֶּען אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אַ גְרוֹיסֶען נָאהמֶען צְוִוישֶׁען יוּדֶען, אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרִיכֶע אַקוּלַס פוּן דֶער גֶעגֶענְד פַּאנְטוּס, וָואס הָאט גֶעהַאט אַ גְרוֹיס פֶערְמֶעגֶען אוּנ פִיעל שְׁקְלַאוֶוען. אַז עֶס הָאט אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען

אוועק ציהען פונ'ם גאטצענדיענסט, האט ער זיך לכתחלה צוגעפארט מיט זיינע ברידער וואס זענען געוואָרען קריסטען און טאקי באלד האט ער זיך ענטשלאָסען איבער צוגעהן צום יודענטהום, און דער יודישער אמונה איז ער געבליבען טריי ביז צום טויט. אקולס איז געוואָרען אַ אמת פרומער יוד און האט זיך בעריהמט געמאכט מיט זיין גריכישער איבערזעצונג פון דער תורה. דאס האט ער געטהון צו ליעב דעם, ווייל דעמאלט איז געוועהן דער מנהג אז מען פלעגט אין די שולען לייענען די סדרה ניט נאר אויף לשון הקדש, נאר אויך אויף גריכיש, כדי דער פראסטער עולם זאל אלדינג פערשטעהן, די אלטע איבער-זעצונג, וואס מען האט גערעכענט דאס זי שטאמט פון די זיבציג זקנים, איז מיט דער צייט פערגרייזיגט געוואָרען און אחוץ דעם האבען די קריסטען צו פליס איבערגעמאכט פיל פסוקים און האבען אין זיי אריינגעלעגט נאר איין אנדער טעם, ווי עס האט זיי געטויגט. אז אקולס איז פערטיג געוואָרען מיט דער איבער-זעצונג, האט ער זי געוויזען רבי אליעזר'ן און רבי יהושע'ן, און זיי האבען גע-פונען, אז עס קאן נאר בעסער ניט זיין. אז ער איז אבער בעקאנט געוואָרען מיט רבי עקיבא'ן און האט פון איהם געלערנט זיין גאנג וועגען פירושים, האט ער אליין געפונען פאר נעטהיג אויסצובעסערען די איבערזעצונג און האט זיך ניט געפוילט די שווערע ארבייט גאר פון דער ניי אנצוהויבען. זיין איבערזעצונג איז דערפאר אזוי אנגענומען געוואָרען אז מען האט זי פשוט גערעכענט פאר הייליג; עס איז אבער פון איהר נאר קליינע שטיקער געבליבען און מיט פיעל יאהרען שפעטער אז מע האט די תורה איבערגעזעצט אויף כאלדעיש האט מען די איבערזעצונג אנאהמען געגעבען נאך דעם זכר פון אקולס „תרגום אונקלוס".

אקולס איז געוועהן זעהר בעליעבט ביי די תנאים, און אז זיין פאטער איז גע-שטארבען און די איבעריגע יורשים האבען איהם אבגעשיקט זיין חלק ירושה פון די טהייערע גאטצענבילדער, וואס זענען נאך זיין טויט געבליבען, האט ער ניט געוואלט נהנה זיין אפילו פון דעם געלד און האט עס אין ים אריין געוואָר-פען. זיין פריינדשאפט מיט רבן גמליאל איז געוועהן אזוי גרויס, אז ווען דער נשיא איז געשטארבען האט איהם זיין לויה אבגעקאסט אסך געלד, און האטש רבן גמליאל האט אנגעזאגט מע זאל איהם מקבר זיין אהן אשום פאראד און בעהאלטען אין פראסטע תכריכים, האט אקולס ניט געוואלט הערען די צוואה און האט ניט געזשאלעוועט צו פערברענען טהייערע כלים און קליידער אויף דעם קבר פון זיין פריינד, ווי דער מנהג איז דעמאלט געוועהן.

• עס איז מערקווירדיג, וואס דווקא אין רום, וואו מע האט יודען בעזאנדערס

פערפאלגט, איז די צאהל פון די גרים געוואהרען אללע מאל גרעסער אונ די יודישע אמונה פלעגען אננעהמען געבילדעטע רעמער, וואס האבען געלעבט אין דער געזעלשאפט פון אגרויסען חכם עפאפראדיטאס. וואס איז געוועהן בעקאנט אין גאנצען לאנד פאר אליעבהאבער פון חכמה אונ וואס ארום אים פלעגען זיך קלייבען מענשען, וואס ער האט זיי געצויגען צו עפעס עדלערס אונ האבערס ווי עבודה זרה. יאזעפוס פלאוויוס איז אויך געוועהן אאיינגעהער צו עפאפראדיטאס'ן אונ אז ער האט געזעהן וואס פאר אכבוד געבילדעטע רעמער לעגען אויף די יודען האט ער אליין אויך אנגעהייבען מעהר שאטצען זיינע ברידער וואס ער האט געגען זיי פריהר אזוי פיעל געזינדיגט, אונ ער האט זיך ענטשלאסען ביי יעדער געלעגענהייט זיך אננעהמען פאר זיי אונ איבערהויפט מעהר בעקאנט מאכען די רעמער מיט זייער פערגאנגענהייט. אזוי האט יאזעפוס אנגעשריבען אויף גריכיש אגרויס ספר אין צוואנציג טהייל „וועגען דעם אלטקייט פון דעם יודישען פאלק" אונ דארט דערצעהלט ער די גאנצע יודישע געשיכטע פון אנהייב ביז צו דער מלחמה מיט די רעמער. זיין ספר איז זעהר שטארק געפאללען אונ האט גרויס געמאכט דעם נאהמען פון די יודען אין די אויגען פון אנדערע אומות. דאס האט אבער אויך שטארק פערדראסען די שונאי ישראל אונ עס האבען זיך געפונען געווג גריכישע שרייבערס וואס האבען זיך געהאפט צו די אלטע ליגענס אונ האבען אויסגעטראכט אויף די יודען בלבולים, וואס זענען ניט געשטויגען אונ ניט געפלויגען. ביי יאזעפוס'ן אין הארץ האט שוין אבער דעמאלט געברענט א רעכט פייער פון ליעבע צו זיין פאלק אונ האט ווייטער אנגעשריבען אגרויס ספר אין צוויי טהייל „געגען די גריכען" אדער „געגען אפיאן", וואו ער ווייזט אויס די נידריגקייט פון די שקרנים אונ די מעלות פון דעם געטריבענעם אונ געשלאגענעם פאלק. זיינע ווארטער האבען געהאט אגרויסע ווירקונג אויף די רעמער אונ פיעל פון זיי האבען זיך אנגעהויבען נאך מעה' צו צוקוקען צום יודישען לעבען אונ ביסלעכוויים טאקי אננעהמען די יודישע אמונה.

אגרויסען רעש האט אנגעמאכט אין רום, ווען מען איז געוואהר געווארען אז אאייגענער פעטער פון די מלכים טיטוס אונ דאמיטיאן, דער סענאטאר פלאוויוס קלעמענס, וואס איינער פון זיינע זיהן האט בעדארפט ווערען קייזער, האט ער אזוי שטארק ליעב בעקומען יודען אז ער וויל זיך מגייר זיין. מען קאן זיך פארשטעלען וואס פאר א שמחה עס איז געווארען אויף די יודען, אז די בשורה איז אנגעקומען קיין ארץ ישראל. רבן גמליאל אונ רבי יהושע זענען שוין געוועהן שטארק אלט אונ קראנק, אונ פון דעסטוועגען האבען זיי זיך

בֶּעשְׁלָאסֶען, צוּזַאמֶען מִיט רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוּנ רַבִּי עֲקִיבָא, מִיט מְסִירַת נֶפֶשׁ זִיךְ אַוֶועק לָאזֶען אוֹיף אַ קְלֵיין שִׁיפֶעל אִיבֶּער דֶעם יַם קֵיין רוֹם אָנְקוּקֶען מִיט אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען דֶעם קָרוֹב לְמַלְכוּת, וָואס הָאט בֶּעקוּמֶען אַזַא פֶּעסְטֶען רָצוֹן צוּ וֶוערֶען אַ בְּרוּדֶער פוּן אָרֶעמֶע פֶערְפָאלְגְטֶע יוּדֶען. נָאךְ פִיעל סַכָּנוֹת אִיז אוֹיךְ דִי פִיער תַּנָּאִים גֶערָאטְהֶען אָנְצוּקוּמֶען קֵיין רוֹם אוּנ דָארְט הָאט זֵיי יָאזֶעפוּס פְלַאוִויוּס אוֹיפְגֶענוּמֶען מִיט גְרוֹיס פְרַיינְדְשַׁאפְט.

אַז דָאס יוּדִישְׁקַייט הָאט שׁוֹין אָנְגֶעשְׁפַּארְט אִין דִי הוֹיכֶע פֶענְסְטֶער אוּנ עֶס הָאט גֶעהַאלְטֶען אַזוֹי וַוייט אַז דֶעם קֵייזֶער'ס אַ פֶעטֶער הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט אַוֶועקְוַוארְפֶען דֶעם גֶעטְצֶענְדִיעֶנְסְט אוּנ אִיבֶּערְגֶעהְן צוּם יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען, הָאט דִי זַאךְ נִיט גֶעקָאנְט מֶעהר בְּלַייבֶּען קֵיין סוֹד אוּנ קוֹים אִיז דַאמִיטְיָאן דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, הָאט עֶר זִיךְ גֶענוּמֶען מִיט'ן גְרֶעסְטֶען אַכְזָרִיוּת אוֹיסְצוּהַרְגְ'נֶען אַלֶע גֵרִים אוּנ אֲפִילוּ אַזֶעלְכֶע, וָואס אִיז אוֹיף זֵיי נָאר אַ חְשַׁד גֶעפַאלֶען. דֶער עֶרְשְׁטֶער הָאט בֶּעצָאהלְט מִיט'ן לֶעבֶּען פְלַאוִויוּס קְלֶעמֶענְס, וָואס הָאט זִיךְ נָאךְ פַאר'ן טוֹיט מַל גֶעוֶועהְן. דֶערְנָאךְ הָאט דֶעם אֵייגֶענֶעם פְּסַק גֶעהַאט עֶפַּאפְרָא־דִיטָאס מִיט אַלֶע זַיינֶע לַייט אוּנ אוֹיךְ יָאזֶעפוּס פְלַאוִויוּס, וָואס הָאט זִיךְ גְרָאד דֶעמָאלְט בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט אַ נַיי סֵפֶר אִיבֶּער יוּדֶען, אִיז בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶועהְן צוּ שְׁטַארְבֶּען וִוי אַ קָדוֹשׁ אוּנ בֶּעקוּמֶען אַ כַּפָּרַת עָוֹן פַאר זַיינֶע מַעֲשִׂים פוּן פְרִיהֶר, וָואס זֵייעֶר זְכוּת הָאט אִיהם נִיט גֶעקָאנְט בַּיישְׁטֶעהְן, וֶוען דֶער צָאר'ן פוּנ'ם שׂוֹנֵא הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעגָאסֶען אוֹיף אִיהם אוּנ אוֹיף פִיעל אַנְדֶערֶע, וָואס זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען צוּ לִיעבּ דֶער יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה.

נִיט לַאנְג אָבֶּער הָאבֶּען גֶעדוֹיעֶרְט דִי גְרוֹיזַאמְקַייטֶען פוּן דָאמִיטְיַאן. עֶר אִיז בַּאלְד גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ זַיין יוֹרֵשׁ נֶערְוַוא אִיז גֶעוֶועהְן אַזַא גוּטֶער מֶענְשׁ, אַז אִין דֶער קוּרְצֶער צַייט פוּן זַיין מְלוּכָה, וָואס הָאט נִיט מֶעהר גֶעדוֹיעֶרְט וִוי זֶעכְצֶעהְן חֳדָשִׁים, הָאט עֶר פֶערְבֶּעסֶערְט אִין גַאנְצֶען דִי לַאגֶע פוּן זַיין פָאלְק אוּנ הָאט אוֹיךְ אִין זִין גֶעהַאט מִיט זַיינֶע חֲסָדִים צוּ בֶּעגְלִיקֶען דִי גֶעדְרִיקְטֶע יוּדֶען. עֶר הָאט אוֹיךְ גֶעהֵייסֶען מְבַטֵּל זַיין דֶעם יוּדִישֶׁען מַס אוּנ דָאס הָאט גֶעמַאכְט אַזַא רוֹשֶׁם אַז צוּם אָנְדֶענְקוּנְג פוּן דֶעם בֶּעפֶעהל הָאט מֶען אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעזוּנְדֶערֶע מַטְבֵּעַ מִיט אַ לַאטֵיינִישֶׁער אוֹיפְשְׁרִיפְט אַז „אַלֶע אָנְקְלַאגֶען וֶועגֶען יוּדִישֶׁען מַס זֶענֶען בָּטֵל וּמְבוּטָל".

דָאס אִיז אָבֶּער נָאר גֶעוֶועהְן אַ קוּרְצֶע שַׁיין, וָואס גִיט אַ בְּלִישְׁטְשֶׁע צְוִוישֶׁען אַ פִינְסְטֶערֶען וָואלְקֶענְדִיגֶען טָאג אוּנ אַ שְׁרֶעקְלִיכֶער שְׁוַוארְצֶער נַאכְט. נָאךְ נֶערְוָוא'ס טוֹיט אִיז גֶעוָוארֶען קֵייזֶער אוּלְפִּיוּס טְרַאיַאנוּס, אַ מֶענְשׁ וָואס

הָאט גֶעזוּכְט כָּבוֹד אַזוֹי וַוייט, אַז עֶר הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט צוּגְלַייכֶען צוּ אַלֶכְּסַנְדֶר מוֹקְדוֹן. וָואס דִי גַאנְצֶע וֶועלְט אִיז אִיהם צוּ וֶוענִיג גֶעוֶועהן אוּנ וָואס הָאט מִיט זַיין גְבוּרָה גֶעוָואלְט אַיין גֶענֶהמֶען אַללֶע נָאהֶענְטֶע אוּנ וַוייטֶע לֶאנְדֶער. פִיעל עֶרְטֶער אִיז אִיהם נִיט שְׁוֶוער גֶעוֶועהן גוֹבֵר צוּ זַיין נָאר דָארְט וואוּ עֶר הָאט אָנְגֶעטְרָאפֶען אוֹיף יוּדֶען פְלֶעגְט עֶר הָאבֶּען גֶענוּג אַרְבַּייט בִּיז עֶר הָאט גֶעקָאנְט מִיט זֵיי פֶערְטִיג וֶוערֶען. אַזוֹי הָאט עֶר, מִיט גְרוֹיס מִיה, נָאךְ אַ שְׁוֶוערֶע מִלְחָמָה, אַיינְגֶענוּמֶען דִי שְׁטָאדְט נִיזִיבִּים, וַוייל דִי יוּדִישֶׁע עֵדָה הָאט זִיךְ אַלַאנְגֶע צַייט גֶעוֶועהְרְט אוּנ גֶעוִויזֶען גֶענוּג בְּרִיָה'שַׁאפְט, אוּנ דָאס אֵיינֶענֶע אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהֶן אִין אַדְיַבֶּנֶה, וואוּ דֶער מֶלֶךְ מֶבַּרְזַפֶּס אוּנ כִּמְעַט דָאס גַאנְצֶע פָאלְק הָאבֶּען גֶעהֶערְט צוּם יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען. דִי אַללֶע מִלְחָמוֹת הָאבֶּען זִיךְ אֲפִילוּ גֶעעֶנְדִיגְט גוּט פַאר טְרַאיַאנוּס'ן אוּנ עֶר הָאט זִיךְ אָבְּגֶערֶעכֶענְט מִיט דִי יוּדֶען נָאר אוֹיף אַיין אַנְדֶער אוֹיפ'ן, נָאר טַאקִי דָאס אַלֵיין הָאט גֶעפִיהְרְט דֶערְצוּ וָואס דָאס פַייעֶר פוּן דִי מְרִידָה הָאט זִיךְ אָנְגֶעצוּנְדֶען אִין אַלֶּע עֶרְטֶער, וואוּ דִי יוּדֶען זֶענֶען צוּשְׁפְּרֵייט גֶעוָואהְרֶען, אוּנ אוּמֶעדוּם, אִין בָּבֶל, מִצְרַיִם, קִירֶענֶע, לִיבְיֶען אוּנ אוֹיךְ אוֹיף דֶעם אִינְזֶעל צִיפֶּערְן הָאבֶּען זֵיי גֶעמַאכְט יַד אַחַת אַרָאפּ צוּ וַוארְפֶען פוּן זִיךְ דֶעם עוֹל פוּן דִי רֶאמֶער. עֶס זֶענֶען אִין גַאנְצֶען עֶרְשְׁט אַוֶועק גֶעגַאנְגֶען עֶטְלִיכֶע צֶעהְנְדְלִיג יָאהְרֶען זַייט מֶען הָאט פֶערְבְּרֶענְט דִי הֵיילִיגֶע שְׁטָאדְט, דֶער וֵוייטָאג אִיז נָאךְ גֶעוֶועהן פְרִישׁ, דִי מַכָּה הָאט נָאךְ גֶעוַוארְט יֶעדֶע מִינוּט אוֹיף אַ רְפוּאָה, בַּיי אַללֶע הָאט גֶעלֶעבְּט דִי הָאפְנוּנְג אַז אָט אָט וֶועט גָאטט וִוידֶער רַחֲמָנוּת הָאבֶּען אוֹיף זַיין פֶערְזִינְדִיגְט קִינְד, אוּנ דֶערִיבֶּער זֶענֶען נָאךְ זֶעהר פִיעל יוּנְגֶע לַייט גֶעזֶעסֶען אִין דֶער יְשִׁיבָה אִיבֶּער דֶער תּוֹרָה אוּנ אִין דֶער הֵיים הָאבֶּען זֵיי מִיט חֵשֶׁק גֶעלֶערְנְט אוּנ גֶעפְּרוּבְּט וִוי אַזוֹי זִיךְ צוּ בֶּענוּטְצֶען מִיט כְּלֵי זַיִן אוּנ בַּיי דֶער עֶרְשְׁטֶער גֶעלֶעגֶענְהַייט זֶענֶען אַללֶע גֶעוֶועהן גְרֵייט זִיךְ צוּ שְׁלָאגֶען פַאר זֵייעֶר פְרַייהַייט.

דִי הוֹיפְּט פִיהְרֶער פוּן דֶער מְרִידָה, וָואס מֶען הָאט אוֹיף זֵיי דֶער נָאךְ גֶעקוּקְט וִוי אוֹיף דֶעם „שְׁטָאלְץ פוּנ'ם יוּדִישֶׁען פָאלְק", זֶענֶען גֶעוֶועהן צְווֵיי בְּרִידֶער פוּן אַלֶכְּסַנְדֶר'ן יוּלְיַאנוּס אוּנ פַּאפּוּס, אָדֶער וִוי מֶען הָאט זֵיי גֶערוּפֶען אוֹיף יוּדִישׁ: שִׁמְעוֹן אוּנ שְׁמַעְיָה; צוּ זֵיי אִיז בַּאלְד צוּגֶעקוּמֶען אַ יוּדִישֶׁער גִבּוֹר פוּן קִירֶענֶע מִיט דֶעם נָאהמֶען אַנְדְרֶעאַס אָדֶער לוּקְקַאס. צוּעֶרְשְׁט זֶענֶען דִי יוּדֶען פוּן קִירֶענֶע אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי רֶאמֶער אוּנ גְרִיכֶען אוּנ הָאבֶּען טַאקִי זֶעהר פִיעל פוּן זֵיי אוּמְגֶעבְּרַאכְט. דָאס אֵיינֶענֶע הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעטְהוּן אִין אַלֶכְּסַנְדֶר'ן. מֶען רֶעכֶענְט אַז מֶעהר פוּן צְווֵיי הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְד מֶענְשֶׁען זֶענֶען

געפאלען, אונ דער רעמישער מושל לופוס איז ניט געוועהן אים שטאנד זיי בייצוקומען. פונקט אזא שחיטה האבען די יודען געמאכט אין ציפערן, וואו זייער פיהרער איז געוועהן א געוויסער ארטעמאָן. טראיאנוס האט פריהר געהאלטען די מרידה פאר א קלייניגקייט, נאר אז ער האט געזעהן אז עס איז שלעכט, האט ער ארויסגעשיקט זעהר פיעל חיל מיט צוויי הויפט לייט: מארטיוס טורבא, וואס האט בעדארפט מלחמה האלטען מיט די יודען פון מצרים, קירענע אונ ציפערן, אונ לוזיוס קוויעטוס, וואס ער האט איהם געוואלט מאכען פאר זיין יורש אונ וואס אויף איהם איז געפאלען דער גורל איינצושטיללען די מורדים אין אללע איבעריגע ערטער. עס איז גענוג בלוט פון ביידע זייטען פערגאסען געווארען ביז די רעמער האבען גובר געוועהן אונ מען קאן זיך גאר ניט פארשטעללען די ענוים קשים וואס מען האט אנגעטהון דערנאך די יודען, בעזאנדערס אז זיי האבען זיך געפרובט אין ארץ ישראל אויך ארויסשפרינגען אונ עס איז זיי ניט געראטהען. די אלטע שול אין אלעכסנדר'ן, וואס איז געוועהן איינס פון די שאנסטע בנינים, האט מען צושטערט אונ פון די יודען האט מען געמאכט א תל, פיעל פון זיי האט מען געטיידט, אויסער יוליאנוס אונ פאפוס, וועלכע מען האט אריינגעווארפען אין תפיסה, אונ מען האט ניט פערשוינט אפילו ווייבער אונ קליינע קינדער. אין ציפערן איז דער האס געגען די יודען געווארען אזוי גרויס, אז מען האט זיך ניט געשעמט צו מאכען א איינמענשליך געזעץ אז א יוד טאר ניט צושווימען דארט צום ברעג אפילו ווען דאס שיף איז צובראכען געווארען אונ ער מוז זיך ראטעווען ער זאל ניט דערטרונקען ווערען. די יודען האבען אזוי געליטען אין דער צייט, אז די סנהדרין האבען געמאכט אויף די צרות א בעזונדער טרויער אונ די כלות האבען אויפגעהערט צו די חתונות זיך צו ציערען מיט שאנע קראנצע.

אויף אלעמען קומט אבער א סוף אונ טראיאן האט אויך געמוזט צומאכען די אויגען איידער ער האט זיין ציעל דערגרייכט אונ עס איז איהם ניט געראטהען די פארטהישע לאנדער צו אונטערווארפען דער מאכט פון רום. די צושטערטע האפנונגען אונ דאס פערשווינדען פונ'ם ערווארטעטען כבוד האבען איהם קראנק געמאכט אונ ער איז געשטארבען אין וועג אין ציליציען. אפילו זיין רצון, אז זיין מלוכה זאל איבערגעהן צום הויפטמאנן קוויעטוס, איז ניט ערפיללט געווארען: זיין פאלש ווייב פלאטינא האט ארויסגעלאזט א קלאנג אז דער לעצטער ווילען פון איהר מאנן איז געוועהן אז נאך איהם זאל ווערען קייזער איינער פון זיינע קרובים אליוס האדריאן, אונ אזוי איז עס טאקי געבליבען.

3 דִי בְּלוּטִיגֶע מִלְחָמָה, זִין דֶער צַייט פוּן הַאדְרִיַאן.

(117–140 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

קוֹים אִיז מֶען גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען פוּן טְרַאיַאנְ'ס טוֹיט הָאבֶּען עֶרְשְׁט אַללֶע אִיבֶּערְצוּפְרִידֶענֶע רֶעכְט אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען דֶעם קָאפּ! הַאדְרִיַאן אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן פוּן דִי וָואס הָאבֶּען לִיעבּ כָּבוֹד נָאר זַיי ווִילֶען עֶס זָאל זַיי גְרִינְג אָנְקוּמֶען, אוּנ אַז עֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז פִירֶען דִי אֵייגֶענֶע וֶועלְטֶען וָואס טְרַאיַאן אִיז נִיט פַאר זַיין כֹּחַ, הָאט עֶר אַוֶועק גֶעלֶעגְט דָאס גַאנְצֶע תְּקִיפוּת אִין אַזַייט אוּנ הָאט זִיךְ בַּוְקָא עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ גֶעהן מִיט גוּטֶען. דֶערְצוּ הָאט עֶר נָאךְ גֶעמוּזְט אָבְּזָאגֶען דֶעם רוֹצֵחַ קְווִיֶעטוּס, וָואס הָאט אַלֵיין גֶעהַאט אַיין אוֹיג אוֹיף דֶער קֵייזֶערְלִיכֶער קְרוֹין, אוּנ דֶער מִיט הָאט עֶר זִיךְ גֶעקוֹיפְט לִיעבְּשַׁאפְט בַּיי דִי יוּדֶען פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וָואס הָאבֶּען מִיט צִיטֶערְנִיש גֶעזֶעהן וָואס פַאר אַמִיתָה מְשׁוּנָה עֶר ווִיל אָנְטְהוּן דִי צְווֵיי גֶעפַאנְגֶענֶע הוֹיפְט-פִירֶער, יוּלְיַאנוּס אוּנ פָּאפּוּס. קְווִיֶעטוּס פְּלֶעגְט זִיךְ אָפְּט מִיט זַיי רֵייצֶען אוּנ זַיי פְרֶעגֶען מִיט אַגֶעלֶעכְטֶער: „נוּ וואוּ אִיז אַייעֶר גָאטט? אַז עֶר אִיז יָא אַזוֹי שְׁטַארְק פַאר וָואס זְשֶׁע בֶּעפְרַייעֶט עֶר אַייךְ נִיט פוּן מַיינֶע הֶאנְד?" נָאר דַארוֹיף פְלֶעגֶען זַיי אִיהם גֶעבֶּען אַקְלָארֶע תְּשׁוּבָה אוּנ זָאגֶען: אַז גָאט רֶעכֶענְט אִיהם נָאר ווִי אַקְנֶעכְט פוּן אַאֶלְטֶערְן אוּנ ווִיל נִיט צוּ לִיעבּ אַזַא קְלֵיין מֶענְשֶׁעל בֶּעוַוייזֶען אַנֵס. נָאךְ אַזֶעלְכֶע רֵייד הָאבֶּען זַיי שׁוֹין נִיט גֶעקָאנְט וַוארְטֶען אוֹיף קְווִיֶעטוּסֶ'ס רַחֲמָנוּת; נָאר פּוּנְקְט אִין דֶער מִינוּט וֶוען זַיי הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין גָאר אִין גַאנְצֶען מְכִין גֶעוֶועהן צוּם טוֹיט אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דֶער בֶּעפֶעהל מֶען זָאל בַּיי קְווִיֶעטוּס'ן צוּנֶעהמֶען דִי מַאכְט. דָאס אִיז גֶעשֶׁעהן דֶעם צְווֶעלְפְטֶען אֲדָר אוּנ בַּיי דִי יוּדֶען אִיז דֶער אָנְדֵיינְקוּנְג פוּן דִי צְווֵיי בְּרִידֶער אַזוֹי טְהַייעֶר גֶעוֶועהן אַז זַיי פְלֶעגֶען אַללֶע יָאהר דֶערְמָאנֶען דִי יְשׁוּעָה מִיט אַיוֹם טוֹב, וָואס זַיי הָאבֶּען אִיהם גֶערוּפֶען „טְרַאיַאן-טָאג".

אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען בֶּעמֶערְקְט מִיט וֶועמֶען זַיי הָאבֶּען צוּ טְהוּן, הָאבֶּען זַיי פָּשׁוּט אָהן קוּנְצֶען אוֹיפְגֶעקְלֶעהְרְט דֶעם קֵייזֶער הַאדְרִיַאן, אַז עֶר קָאן רֶעכֶענֶען אוֹיף זֵייעֶר אִיבֶּערְגֶעבֶּענְהַייט נָאר דֶעמָאלְט, וֶוען זֵייעֶר פֶערְווִיסְט לַאנְד וֶועט קוּמֶען אוֹיפ'ן פְרִיהֶרִיגֶען שְׁטַאנְד אוּנ זַיי וֶועלֶען מֶעהר נִיט הָאבֶּען פַאר וָואס שִׂנְאָה צוּ טְרָאגֶען אוֹיף דִי רֶאמֶער. הַאדְרִיַאן הָאט זִיךְ מְיַשֵּׁב גֶעוֶועהן אַז עֶס אִיז טַאקִי אֶפְשַׁר גְלַייכֶער צוּ זִיצֶען רוּהִיג אוּנ הָאט זַיי צוּגֶעזָאגְט נָאךְ אַמָאל אוֹיסְצוּבּוֹיעֶן יְרוּשָׁלַיִם אוּנ עֶר הָאט אוֹיךְ וָוארְט גֶעהַאלְטֶען. דֶעם בֶּערִיהמְטֶען אִיבֶּערְזֶעצֶער פוּן

דֶער תּוֹרָה אַקוֹלַס הָאט עֶר גֶעמַאכְט פַאר אַיין אוֹיפְזֶעהֶער אִיבֶּער דֶער אַרְבֵּייט אִין דֶער הֵיילִיגֶער שְׁטָאדְט אוּנ דִי צְוֵויי בְּרִידֶער, יוּלְיַאנוּס אוּנ פַּאפּוּס הָאבֶּען גֶעאַרְבֵּייט מִיט אַלֶע כֹּחוֹת, עֶס זָאלְלֶען נִיט פֶעהְלֶען קַיין מִיטֶעל אוֹיף דִי נֶעטְהִיגֶע בִּנְיָנִים, וָואס הָאבֶּען בֶּעדַארְפְט יְרוּשָׁלַיִם אוּמְקֶעהְרֶען אִיהר שֶׁאנְקַייט אוּנ גְרוֹיס־קַייט. נְדָבוֹת הָאבֶּען זִיךְ גֶעשִׁיט פוּן אַלֶע זַייטֶען אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעמוּזְט שְׁטֶעלֶען אִין אַנְטְיָאכְיֶען אוּנ עַכּוֹ חַלְפָנִים, זֵיי זָאלֶען אוֹיסְבַּייטֶען דִי פֶּערְשִׁידֶענֶע מַטְבֵּעוֹת וָואס פְלֶעגֶען אַלֶע טָאג אָנְקוּמֶען פוּן וַוייטֶע אוּנ נָאהֶענְטֶע בְּרִידֶער. דָאס הָאט אָבֶּער פֶערְדְרָאסֶען דִי אַנְדֶערֶע כִּתּוֹת אוּנ נָאךְ מֶעהר דִי שׁוֹמְרוֹנִים, וָואס הָאבֶּען נִיט פֶערְגֶעסֶען זַייעֶר אַלְטֶע טֶבַע צוּ גֶעהְן מִיט רְכִילוּת, אוּנ הָאבֶּען דָאס מָאל אוֹיךְ אָנְגֶעטְרָאגֶען אִין דִי אוֹיעֶרְן פוּן הַאדְרִיַאן, אַז דִי יוּדֶען מֵיינֶען נִיט גְלַאט נָאטט צוּ דִינֶען אִין אַבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נָאר זֵיי ווִילֶען טַאקֶי אַז דִי רֶאמֶער זָאלֶען בַּיי זֵיי גָאר קַיין שְׁלִיטָה נִיט הָאבֶּען. דִי מְסִירָה אִיז הַאדְרִיַאנ׳ן גוּט אִין קָאפּ אַרַיינְגֶעקְרָאכֶען. עֶר הָאט אָבֶּער מוֹרָא גֶעהַאט מְשַׁנֶּה צוּ זַיין אוּנ הַאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען גֶעהְן צוּרִיק אוּנ אַבֶּעפֶעהל אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען מֶען זָאל דֶעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִיט צוּרִיקְשְׁטֶעלֶען אוֹיפ׳ן פְרִיהְרִיגֶען אָרְט, אוּנ אַז אִין יְרוּשָׁלַיִם זָאלֶען גְרֶאסְטֶענְטְהֵיילְס וָואהְנֶען גֶאטְצֶענְדִינֶער.

דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעפִיהלְט שׁוֹין שְׁטַארְק נָאהֶענְט צוּ זֵייעֶר צִיעל אוּנ דֶערְפַאר הָאט זֵיי נָאךְ מֶעהר פַארְדְרָאסֶען דָאס וָואס הַאדְרִיַאן הָאט גֶעוָואלְט וֶוערֶען אוֹיס וָוארְטְס־מַאנְן. זֶעהר פִיעל יוּדֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן אִין דֶער צַייט פֶערְזַאמֶעלְט אִין בֵּית־רִמּוֹן אוּנ אִין עֵמֶק יִזְרְעֶאל אוּנ זֵיי זֶענֶען אַלֶע פֶערְטִיג גֶעוֶועהן אַרוֹיסְצוּשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען דֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה, נָאר עֶס הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ דֶעמָאלְט גֶעפוּנֶען נִיט וֶוענִיג רוּהִיגֶע אוּנ בֶּעטְרַאכְטֶע מֶענְשֶׁען, וָואס הָאבֶּען פַיינְד גֶעהַאט דִי מְרִידָה אוּנ הָאבֶּען גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל אַיינְצוּהַאלְטֶען דֶעם עוֹלָם. בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט בֶּעפֶעסְטִיגְט דֶעם שָׁלוֹם צְווִישֶׁען יוּדֶען אוּנ גֶאטְצֶענְדִינֶער, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וָואס הָאט לִיעבּ גֶעהַאט אָנְצוּוַוייזֶען אַז אוֹיךְ בַּיי אַנְדֶערֶע פֶאלְקֶער גֶעפִינֶען זִיךְ גוּטֶע אוּנ אָרֶענְטְלִיכֶע מֶענְשֶׁען, אוּנ פוּן אִיהם אִיז גֶעבְּלִיבֶּען דָאס גְלוֹיבֶּען, אַז „חֲסִידֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא״. אַז עֶס הָאט זִיךְ גֶעוָאלְט צוּ בְּרֶענֶען דָאס פַייעֶר, הָאט מֶען צוּ וִויסֶען גֶעגֶעבֶּען רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ׳ן אוּנ עֶר אִיז צוּ פְלַייס גֶעקוּמֶען צוּ שְׁטִילֶען דִי צוּרֵייצְטֶע, אוּנ זֵיי גֶעבֶּען פַארְשְׁטֶעהן דִי אֱמֶת׳ע לַאנְגֶע פוּנ׳ם פָאלְק, אַז מֶען דַארְף נִיט פְלִיהֶען צוּ הוֹיךְ אוּנ זִיךְ בֶּעגְנִיגֶען מִיט דֶעם וָואס מֶען גִיבְט. עֶר הָאט דֶעם עוֹלָם דֶערְצֶעהלְט אַמָּשָׁל פוּן אַלֵייבּ, וָואס אַבִּיסֶען אִיז אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעקֶען אִין הַאלְז אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעוֶועהן אִין אַגְרוֹיסֶע סַכָּנָה

הָאט עֶר צוּגֶעזָאגְט גְלִיקְלִיךְ צוּ מַאכֶען דֶעם וָואס וֶועט אִיהם הֶעלְפֶען. בַּאלְד הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ פוֹיגֶעל מִיט אַ לַאנְגֶען שְׁנָאבֶּעל וָואס הָאט גֶעוָואלְט זַיין דֶער נוּטֶער שְׁלִיחַ. דֶעם פוֹיגֶעל אִיז דִי זַאךְ גֶערָאטְהֶען אוּנ הָאט זִיךְ גֶעוֶוענְדְט צוּם לֵייבּ בֶּעטֶען זַיין שְׂכַר. דֶער לֵייבּ הָאט אִיהם אָבֶּער שׁוֹין גָאר נִיט דֶערְקָאנְט אוּנ הָאט נָאךְ אִיהם מִיט אַ גֶעלֶעכְטֶער גֶעזָאגְט אַז עֶר מֶאג טַאקִי גוֹמֵל בֶּענְטְשֶׁען וָואס זַיין קָאפּ הָאט גֶעשְׁטֶעקְט בַּיי אִיהם צְווִישֶׁען דִי צֶאהְן אוּנ אִיז גַאנְץ גֶעבְּלִיבֶּען...אַזוֹי מֶאגֶען מִיר זִיךְ שֶׁאטְצֶען גְלִיקְלִיךְ – הָאט רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ גֶעזָאגְט – וָואס דִי רֶאמֶער זֶענֶען הָאטְשִׁי נִיט גֶעוֶועהן קֵיין קְלֶענֶערֶע בַּעֲלֵי יֹשֶׁר גֶעגֶען אוּנְז וִוי דֶער לֵייבּ. דִי וֶוארְטֶער פוּן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָאבֶּען גֶעהַאט אַ ווִירְקוּנְג אוֹיף אַ קְלֵיינֶע צַייט אוּנ אַז הַאדְרִיַאן הָאט בֶּעמֶערְקְט אַז עֶס אִיז שְׁטִיל, הָאט עֶר גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר דַארְף זִיךְ שׁוֹין פַאר קֵיין שׁוּם זַאךְ נִיט שְׁרֶעקֶען. וֶוער רֶעדְט אַז עֶר הָאט גֶעמַאכְט אַ נְסִיעָה קֵיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ מֶען הָאט אִיהם לְפָנִים זֶעהר פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיפְגֶענוּמֶען, הָאט עֶר זִיךְ גֶעוְוִיס נִיט גֶעקָאנְט רֶעכְטֶען אַז דִי יוּדֶען דְרִימְלֶען נִיט אוּנ אַרְבֵּייטֶען דִי מְרִידָה שְׁטִיל. זֵיי הָאבֶּען טַאקִי אַלֶע זֵייעֶרֶע כֹּחוֹת אַוֶועק גֶעלֶעגְט אוּנ גֶעגְרָאבֶּען הֵיילֶען אוּנ גֶאנְג אוּנְטֶער דֶער עֶרְד, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען הָאבֶּען וואוּ זִיךְ דִי הֶאנְד צוּ פִיהְרֶען מִיט'ן שׂוֹנֵא. דִי יוּדִישֶׁע אַרְבֵּייטֶער וָואס הָאבֶּען גֶעמַאכְט פַאר דִי רֶאמֶער כְּלֵי זַיִן, הָאבֶּען גוּט אִין זִין גֶעהַאט אַז מֶען וֶועט דָאס גֶעוֶועהר בֶּענוּצְטְצֶען טַאקִי גֶעגֶען זֵיי אוּנ הָאבֶּען עֶס קַאלְיֶע גֶעמַאכְט. רַבִּי עֲקִיבָא, וָואס אִיז נָאךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ'ס טוֹיט גֶעוָוארֶען דֶער אֵיינְצִיגֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן זַיין פָאלְק, הָאט גֶעהַאלְטֶען אַז דִי יוּדֶען מוּזֶען זִיךְ בֶּעפְרַייֶען אוּנ אַז דָאס וֶועט זַיין אַ שְׁטִיקֶעל הַתְחָלָה פוּן דֶער יְשׁוּעָה, אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט עֶר אוֹיךְ בְּסֵתֶר אוֹיפְגֶעמוּנְטֶערְט דֶעם עוֹלָם אוּנ הָאט זִיךְ נִיט גֶעפוֹילְט אֲפִילוּ צוּ פָאהְרֶען גַאנְץ וַוייט צוּ דִי יוּדֶען פוּן קְלֵיין-אַזְיֶען אוּנ דִי פַארְטְהֵיִשֶׁע לֶאנְדֶער אוּנ הָאט זֵיי אוֹיךְ צוּגֶערֶעדְט זֵיי זָאלֶען בֶּעטְרַאכְטֶען דִי מְרִידָה גֶעגֶען רוֹם וִוי אַ אָנְהֵייבּ פוּן דֶער בֶּעפְרַייהוּנְג פוּנ'ם גַאנְצֶען פָאלְק.

הַאדְרִיַאנ'ן אִיז אֲפִילוּ אוֹיף דֶער מַחֲשָׁבָה נִיט גֶעקוּמֶען אַז גָאר גִיךְ וֶועט זִיךְ אִין זַיין מְדִינָה צוּפְלַאקֶערְן אַ גְרוֹיס פַייעֶר פוּן מְרִידָה. דִי יוּדֶען זֶענֶען דֶערְוַוייל שׁוֹין גֶעוֶועהן פֶערְטִיג אָנְצוּהֵייבֶּען אַרֶעכְטֶע מִלְחָמָה. זֵיי הָאבֶּען זִיךְ בֶּעוָוארְנְט מִיט גֶעוֶועהר אוּנ לֶעבֶּענְסְמִיטֶעל אוּנ זֶענֶען גֶעוֶועהן אוֹיךְ פֶערְזָארְגְט מִיט מַנְהִיגִים פוּן דִי גְרֶעסְטֶע חֲשׁוּבִים בַּיי'ם פָאלְק. זֵיי הָאבֶּען נָאר גֶעוַוארְט אוֹיף דֶער עֶרְשְׁטֶער גֶעלֶעגֶענְהַייט, אוּנ אַז עֶס אִיז פְּלוּצְלוּנְג גֶעקוּמֶען אַ עֶרְד-צִיטֶערְנִישׁ אוּנ הָאט צוּשְׁטֶערְט דִי צְווֵיי שְׁטֶאדְט צֶעזַארֶעאַ, וואוּ דֶער רֶאמִישֶׁער מוֹשֵׁל הָאט גֶעוואוֹהנְט

און עמאוס, וואו עס האט זיך געפונען זעהר פיעל רעמיש חיל, האבען די יודען אין דעם געוועהן א צייכען פונ'ם הימעל אז עס איז שוין צייט אפען ארויס צוטרעטען געגען שונא.

דער הויפט פיהרער פון דער מרידה איז געוועהן א גרויסער יודישער גבור בר־כוכבא, וואס האט אין זיך געפיהלט גענוג כח צו נעהמען אויף זיך אזא שווערע ארבייט, און האט גרויסע צרות אנגעטהון די רעמער. פון זיינע קינדערשע יאהרען ווייס מען כמעט גאר ניט. נאר דאס איז בעקאנט אז ער האט געהייסען בר־כוזיבא, נאך דעם נאהמען פון דער שטאדט כזיב, וואו ער איז אויס־געוואקסען געווארען, און דעם צונאהמען „כוכבא" האט ער בעקומען פון רבי עקיבא'ן, וואס האט איהם אנגענומען פאר'ן מלך המשיח און האט גערעכענט, אז אויף איהם ווייזט דער פסוק „דרך כוכב מיעקב". רבי עקיבא האט אזוי שטארק ליעב געהאט זיין פאלק אז ער האט זיך ניט געקאנט אבזאגען פון דער האפנונג צו זעהן די גאולה מיט אייגענע אויגען און ער האט געגלויבט באמונה שלמה, אז אויף בר־כוכבא איז טאקי געפאלען דער גורל צו בעפרייען זיינע ברידער און זיי צוריק געבען די פערלארענע מאכט. אומזיסט האט רבי יוחנן בן תורתא זיך געמיהט איהם עפנען די אויגען און בעווייזען אז ער נארט זיך. רבי עקיבא איז געבליבען ביי זיינעם, און צוזאמען מיט איהם האט דאס גאנצע פאלק געקוקט אויף בר־כוכבא ווי אויף משיח'ן. פון אללע לאנדער האבען זיך די יודען געצויגען צו זייער בעפרייער, אפילו די שמרונים און אונ־צופרידענע נאטצענדיענער האבען איהם געהאלפען, און וועדליג מען רעכענט, האט ער געהאט מעהר ווי אהאלב מיליאן חיל. בר־כוכבא איז ביי זיך גע־וועהן אזוי פעסט אז ער האט זיך אמאל ערלויבט צו זאגען: „אויב דו ווילסט אונז, רבונו של עולם, ניט העלפען, העלף זשע האטש ניט אונזערע שונאים, וועלען מיר שוין קאנען אלליין אונזער לאנד בעפרייען".

געגען אזא גרויסע מחנה האט דער מושל פון יהודה טיניאוס רופוס, אדער ווי די יודען פלעגען איהם רופען טורנוס רופוס, ווייל ער איז געוועהן א שרעקליכער טיראן, גאר ניט געקלעקט מיט זיין ביסעלע חיל, און גאר אין אקליינע צייט, נאך וועניגער ווי א יאהר, האט בר־כוכבא איינגענומען כמעט פופציג פעסטונגען. צום אנהייב האט זיך האדריאן ניט געמאכט דערפון, נאר אז ער האט דערזעהן אז די יודען שפיעלען זיך טאקי ניט מיט איהם, האט ער אנגעהויבען פון אללע זייטען צונויפצוציהען חיל און האט געשיקט צוויי הויפט־לייט, פובליוס מארצעללוס און לאליוס אורביציוס, וואס האבען

אָבֶער אוֹיךְ גֶעהַאט דֶעם אֵייגֶענֶעם פְּסַק וְוִי רוּפוּס.

נָאךְ אַזַא נִצָּחוֹן הָאבֶּען דִי יוּדֶען גֶעהַאט דִי בֶּעסְטֶע אִיבֶּערְצַייגוּנְג, אַז זֵיי וֶועלֶען אוֹיפְגֶערֶעכְט וֶוערֶען אוּנ בַּיי בַּר־כּוֹכָב'ן אַלֵיין אִיז גָאר אִין דֶעם קֵיין סָפֵק נִיט גֶעוֶועהן אוּנ עֶר הָאט שׁוֹין גֶעלָאזְט מַאכֶען מַטְבֵּעוֹת מִיט זַיין נָאהמֶען אוּנ הָאט נִיט גֶעוָואלְט וַוארְטֶען אוֹיף אַ סוֹף. דִי גֶעפַאנְגֶענֶע רָאמֶער, וָואס זֶענֶען אַרַיינְגֶעפַאלֶען צוּ זֵיי אִין דִי הֶאנְד אַרַיין, הָאבֶּען זֵיי בֶּעהַאנְדֶעלְט מִיט יוֹשֶׁר, נָאר דִי יוּדֶען־קְרִיסְטֶען הָאבֶּען זֵיי בֶּעשְׁטְרָאפְט, וַוייל דוּרְךְ דֶעם וָואס זֵיי זַיינֶען אִין דֶער מִלְחָמָה גֶעשְׁטַאנֶען אָן אַזַייט הָאט מֶען זֵיי גֶעהַאלְטֶען פַאר מוֹסְרִים, אוּנ דֶעמָאלְט הָאבֶּען דִי סַנְהֶדְרִין גֶעמַאכְט אַז בַּיי'ם דַאוְונֶען זָאל מֶען אַרוֹיסְזָאגֶען דֶעם שֵׁם הַוָיָ״ה, כְּדֵי עֶס זָאל זַיין אַחִלוּק צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אוּנ דִי קְרִיסְטֶען, וֶועלְכֶע הָאבֶּען דֶעם גְרִינְדֶער פוּן זֵייעֶר רֶעלִיגְיָאן אוֹיךְ גֶערוּפֶען מִיט דֶעם נָאהמֶען „אֲדֹנָי״.

אַזוֹי הָאט זִיךְ דִי מִלְחָמָה גֶעצוֹיגֶען כִּמְעַט צְווֵיי יָאהר אוּנ דָאס גַאנְצֶע חַיִל וָואס הַאדְרִיאַן הָאט אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט, אִיז גֶעפַאלֶען וְוִי שְׁטְרוֹי. אַז הַאדְרִיאַן הָאט אַקוּק גֶעגֶעבֶּען אַז עֶס אִיז זֶעהר גֶעפֶאהְרְלִיךְ, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ מַאכֶען נָאךְ דִי לֶעצְטֶע פְּרִיוו אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דִי מִלְחָמָה אֵיינֶעם פוּן דִי שְׁטַארְקְסְטֶע אוּנ דִי קְלִיגְסְטֶע הוֹיפְּטְלַייט, יוּלְיוּס סֶעוֶוערוּס, וָואס הָאט שׁוֹין נִיט אֵיינְמָאל אַרוֹיסְגֶעווִיזֶען זַיין בְּרִיָה'שַׁאפְט. אַז סֶעוֶוערוּס אִיז גֶעקוּמֶען אוֹיפְ'ן פְּלַאץ פוּן דֶער מִלְחָמָה, הָאט עֶר בַּאלְד פֶערְשְׁטַאנֶען אַז מִיט שְׁלָאגֶען זִיךְ וֶועט עֶר גָאר נִיט אוֹיסְפִיהְרֶען אוּנ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען נָאר וַוארְטֶען אוּנ שְׁטִילֶערְהֵייט צוּנֶעהמֶען בַּיי דִי יוּדֶען יֶעדֶע מֶעגְלִיכְקֵייט צוּ בֶּעקוּמֶען לֶעבֶּענְס־מִיטֶעל. אַזוֹי הָאט עֶר טַאקִי גֶעטְהוּן; עֶס הָאט אֲפִילוּ לֶאנְגֶער גֶעדוֹיעֶרְט. דֶער פַאר אִיז אִיהם אָבֶּער גֶערָאטְהֶען אַרוּמְצוּרִינְגְלֶען דִי יוּדֶען אוּנ זֵיי מוּטְשֶׁען מִיט הוּנְגֶער אוּנ דָארְשְׁט. עֶס פַארְשְׁטֶעהט זִיךְ אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען נִיט גֶעשְׁווִיגֶען אוּנ עֶס זֶענֶען גֶענוּג קָרְבָּנוֹת גֶעפַאלֶען פוּן בֵּיידֶע זַייטֶען, נָאר קֵיין זִיכֶערֶע יְדִיעוֹת פוּן יֶענֶער צַייט זֶענֶען נִיט גֶעבְּלִיבֶּען. מֶען ווֵייסְט נָאר אַז בִּיסְלֶעכְוַויים הָאט סֶעוֶוערוּס אַרוֹיסְגֶערוּקְט דִי יוּדֶען פוּן אַלֶע פֶעסְטוּנְגֶען אוּנ בַּר־כּוֹכְבָא מִיט זַיינֶע לַייט הָאט זִיךְ פֶערְשְׁלָאסֶען אִין בֵּיתֶר, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אֵיינֶע פוּן דִי נַייעֶ פֶעסְטוּנְגֶען אוּנ אִיז גֶעלֶעגֶען נִיט וַוייט פוּנ'ם יַם.

אַקְיילֶעכְדִיג יָאהר הָאט גֶעדוֹיעֶרְט דִי בֶּעלַאגֶערוּנְג פוּן בֵּיתֶר, וָואס הָאט גֶעהַאט גֶענוּג וַואסֶער אוּנ עֶסֶענְוַוארְג אוּנ הָאט זִיךְ גֶעקָאנְט לַאנְג הַאלְטֶען. וְוִי אַזוֹי סֶעוֶוערוּס הָאט אַיינְגֶענוּמֶען בֵּיתֶר, זֶענֶען דָא פֶערְשִׁידֶענֶע דֵעוֹת. אַטְהֵייל זָאגֶען אַז צְווֵיי שׁוֹמְרוֹנִים, מְנַשֶּׁה אוּנ אֶפְרַיִם, הָאבֶּען אָנְגֶעווִיזֶען דִי רָאמֶער אַלֶע

פֶּערְדָא גֶעגֶע גַאנְג אוּנְטֶער דֶער עֶרְד; פִיעל אָבֶער מֵיינֶען אַז סֶעוֶוערוּס הָאט בֶּעקוּמֶען אַמִיטֶעל אָבְצוּצִיהֶען דָאס וַואסֶער פוּנ'ם טַייךְ אוּנ דִי אַנְוואוֹהנֶער הָאבֶּען נִיט גֶעהַאט וָואס צוּ טְרִינְקֶען; אַנְדֶערֶע ווידֶער דֶערְצֶעהלֶען וֶועגֶען דֶעם אַגַאנְצֶע מַעֲשֶׂה. אִין בֵּיתָר הָאט גֶעוואוֹהנְט בַּר־כּוֹכְבָא'ס אָקְרוֹב, רַבִּי אֶלְעָזָר הַמוֹדָעִי, וֶועהר אַפְרוּמֶער אוּנ אַאָנְגֶעזֶעהֶענֶער תַּנָא, וָואס הָאט דִי גַאנְצֶע צַייט פוּן דֶער בֶּעלַאגֶערוּנְג נָאר גֶעפַאסְט אוּנ תְּפִלָּה גֶעטְהוּן. אַז סֶעוֶוערוּס הָאט גֶעזֶעהְן ווִי דִי יוּדֶען שְׁטֶעהֶען אַזוֹי פֶעסְט, הָאט עֶר זִיךְ גָאר אִין גַאנְצֶען מְיָאֵשׁ גֶעוֶועהן פוּן בֵּיתָר אוּנ הָאט שׁוֹין גֶעוָואלְט אָבְטְרֶעטֶען נוּר אֵיינֶער פוּן דִי שׁוֹמְרוֹנִים הָאט אִיהם אָבֶּער מְגַלֶה גֶעוֶועהן דֶעם סוֹד, אַז דִי פֶעסְטוּנְג הַאלְט זִיךְ נָאר צוּ לִיעבּ רַבִּי אֶלְעָזָר'ס פְרוּמַקַייט, אוּנ הָאט זִיךְ טַאקִי אוּנְטֶערְגֶענוּמֶען צוּ וַוארְפֶען אוֹיף אִיהם אַחֲשַׁד אוּנ אָנְמַאכֶען אַטוּמֶעל אִין שְׁטָאדְט. עֶר הָאט זִיךְ טַאקִי אַרַיינְגֶעגַנְבֶ'ט אוּנ אִיז צוּגֶעקוּמֶען צוּ רַבִּי אֶלְעָזָר'ן וֶוען עֶר אִיז גֶעוֶוען פֶערְטִיעפְט אִין דִי תְּפִלּוֹת אוּנ הָאט אִיהם עֶפֶּעס אַזוֹי ווִי אַסוֹד אַיינְגֶערוּימְט אִין אוֹיעֶר. מִן הַסְתָּם הָאט עֶר עֶס אַזוֹי גֶעטְהוּן אַז אַנְדֶערֶע זָאלֶען עֶס בֶּעמֶערְקֶען אוּנ מֶען הָאט בַּאלְד דֶערְפוּן צוּ ווִיסֶען גֶעטְהוּן בַּר־כּוֹכְבָא'ן. דֶער שׁוֹמְרוֹנִי הָאט זִיךְ אִימִיסְטֶען גֶעלָאזְט הַאפֶּען אוּנ, אַז מֶען הָאט אִיהם גֶעפְרֶעגְט וָואס עֶר הָאט גֶעזָאגְט רַבִּי אֶלְעָזָר'ן, הָאט עֶר גֶעעֶנְטְפֶערְט: „ווִי בַּאלְד אִיךְ וֶועל אוֹיפְדֶעקֶען דֶעם אֱמֶת, וֶועלֶען מִיךְ מֵיינֶע לַייט טוֹיטֶען, וֶועל אִיךְ לֵייקֶענֶען, וֶועט אִיהר מִיךְ דֶערְהַרְגֶענֶען, דֶערְפַאר ווִיל אִיךְ בֶּעסֶער שְׁטַארְבֶּען דוּרְךְ אַייעֶרֶע הֶאנְד אוּנ נִיט פַאלְשׁ בְּלַייבֶּען דִי וָואס הָאבֶּען מִיךְ גֶעשִׁיקְט”. נָאךְ אַזֶעלְכֶע רֵייד, הָאט בַּר־כּוֹכְבָא גֶעשִׁיקְט רוּפֶען רַבִּי אֶלְעָזָר'ן אוּנ אַז דֶער שְׁלַאפֶער זָקֵן הָאט גֶעזָאגְט דֶעם אֱמֶת אַז עֶר ווֵייסְט פוּן קֵיין זַאךְ נִיט, אִיז בַּר־כּוֹכְבָא אִין כַּעַס גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט אִיהם מִיט'ן פוּס אַזַא שְׁטַארְקֶען קְלַאפּ גֶעטְהוּן, אַז עֶר אִיז אוּמְגֶעפַאלֶען טוֹיט. דֶעמָאלְט הָאט מֶען גֶעהֶערְט אַבַּת קוֹל, וָואס הָאט גֶעשְׁרִיגֶען: „דֶערְפַאר וָואס דוּ הָאסְט דֶערְשְׁלָאגֶען דִי רֶעכְטֶע הַאנְד פוּן דֶעם פָאלְק יִשְׂרָאֵל אוּנ זַיין אוֹיג בְּלִינְד גֶעמַאכְט, וֶועט אוֹיךְ דַיין הַאנְד גֶעלֶאהמְט וֶוערֶען אוּנ דַיין אוֹיג וֶועט אוֹיפְהֶערֶען צוּ זֶעהן”. נָאךְ רַבִּי אֶלְעָזָר'ס טוֹיט הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צְווִישֶׁען דִי אַיינְוואוֹהנֶער פוּן בֵּיתָר אַאִינְוֶוענִיגְסְטֶער קְרִיעג אוּנ דִי פֶעסְטוּנְג אִיז גֶעפַאלֶען פּוּנְקְט אִין דֶעם אֵיינֶעם טָאג, וָואס יְרוּשָׁלַיִם אִיז, צוּרִיק מִיט פִינְף אוּנ זֶעכְצִיג יָאהר, חָרֵב גֶעוָוארֶען. בַּר־כּוֹכְבָא'ן הָאט מֶען גֶעפוּנֶען טוֹיט אוּנ דִי רָאמֶער הָאבֶּען גֶעזָאגְט אַז טַאקִי נָאר אֵיין גָאטט הָאט אִיהם גֶעטֵייטְט, ווַייל מֶענְשֶׁען אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן אִיהם בַּייצוּקוּמֶען.

נָאךְ דֶער צוּשְׁטֶערוּנְג פוּן בֵּיתָר, זֶענֶען זִיךְ פִיעל יוּדֶען צוּלָאפֶען אוּנ סֶעוֶוערוּס

האט צושטעלט זיין היל אין אסך ארטער מען זאל האפען די אנטלאפענע. פיעל פון זיי זענען טאקי אריינגעפאלען אין דעם שונא'ס האנד און מען האט זיי פערקויפט פאר קנעכט. די איבעריגע, וואס עס איז זיי געראטהען זיך צו בעהאלטען אין היילען, האבען אזוי געמוזט אויסגעהן פאר הונגער און עס איז געקומען דער־צו אז זיי האבען אנגעהויבען צו עסען דאס פלייש פון מתים. זיי האבען געציטערט פאר יעדען שארך און איינמאל זענען פיעל פון זיי אומגעקומען צו ליעב דעם וואס עמליכע האט זיך פערגלוסט לִכְבוֹד שַׁבָּת אנצוטהון שיך מיט צוועקעס; אז מען האט דערהערט ווי מען געהט עפעס אזוי שטארק און מען קלאפט, האט מען געמיינט אז די רומער זענען פלוצלונג אנגעפאלען, עס איז געווארען א שטארק שטופעניש און אין ענגשאפט האט מען אסך יודען דערדריקט. דער פון איז נאך דעם ארויס אאיסור מען זאל אום שַׁבָּת ניט טראגען קיין שיך מיט צוועקעס. עסען מענשען־פלייש איז ביי זיי געווארען גאר אגעוואהנליכע זאך און אזוי ווי טויטע האבען זיך געוואלגערט אויף די פעלדער, פרעגען זיי ניט איין מאל שטילען זייער הונגער דורך אזא שרעקליכען אופן, און אזוי האט זיך געמאכט וואס אהרן האט צוזאמען מיט אנדערע געגעסען דאס פלייש פון זיין אייגענעם פאטער, און אז ער איז דערנאך געווארען דערפון, איז ער פאר צרות ארויס פון זינען. נאר אפילו אזא ביטער לעבען האבען די רומער ניט פערגונען די יודען: מען האט פיעל פון זיי ארויסגעיאגט פון זייערע בעהאלטענישען, מען האט זיי צוגעזאגט מוחל צו זיין און נאך דעם האט מען זיי דערהרג'ט. גליקליך זענען נאר געוועהן די וואס האבען זיך צושלאגען קיין אראביען און צו דער געגענד פון כרת. די רוימישע מלוכה האט זיך נוקם געוועהן אין אללע יודען, זי האט אויף זיי ארויפגעלעגט די גרעסטע נתינות און א שטארקער טרויער האט בעדעקט דאס גאנצע יודישע לעבען. צום זכר פון דער נייער מפלה האבען די יודען איינ־געפיהרט אז ביי די חתונות זאל מען די כלות מעהר ניט טראגען צום חתן אהיים אויף טהייערע שטוהלען, ווי דער מנהג איז פריהר געוועהן. די יודען האבען טאקי געפיהלט אז זיי האבען אויף וואס צו טרויער'ן, ווייל הדריאן האט זיך ענטשלאסען ארויסצוגעבען פאר זיי גאנץ בעזונדערע געזעצע, וואס זאלען זיי בערויבען דאס לעבען און אויסרייסען מיט'ן ווארצעל דאס יודישקייט, און צו ליעב דעם האט ער נאך איין מאל ארויסגעשיקט קיין ארץ ישראל דעם געוועזענעם מושל רופוס, וואס האט גוט געקאנט דאס יודישע פאלק און איז געוועהן איהם שטאנד אויף זיי אכטונג צו געבען.

הַאדְרִיאַן הָאט זִיךְ אִין גַאנְצֶען גֶענוּמֶען אוֹיף דֶעם דֶרֶךְ פוּן אַנְטִיָאכוּס עֶפִּי־
פַאנֶעס אוּנ עֶס אִיז בַּיי אִיהם אוֹיךְ גֶעבְּלִיבֶּען עֶר זָאל מַאכֶען אַתֵּל פוּן אַלְדִינְג
וָואס עֶס אִיז הֵיילִיג בַּיי יוּדֶען. עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען בֶּעשְׁטְרָאפֶען אֲפִילוּ מִיט'ן טוֹיט
דִי יוּדֶען וָואס וֶועלֶען אָפְּהִיטֶען שַׁבָּת, מַל זַיין דִי קִינְדֶער, לֶערְנֶען תּוֹרָה, דַאוְונֶען,
לֵייגֶען תְּפִלִּין, אָדֶער זִיךְ הַאלְטֶען וָאנַאר אִין קְלֶענֶערֶע מִצְוֹת אוּנ מִנְהָגִים. דִי
אֶרְטֶער פוּן יְרוּשָׁלַיִם, וואו דִי יוּדֶען הָאבֶען גֶעזָאלְט אוֹיסְבּוֹיעֶן דִי טְהַייעֶרֶע בִּנְיָנִים,
הָאט רוּפוּס צוּ אַקֶערְט, דֶעם נָאהמֶען פוּן דֶער שְׁטָאדְט הָאט עֶר אִיבֶּער גֶעמַאכְט
אוֹיף אֶלִיאַ קַאפִּיטָאלִינַא אוּנ הָאט דָארְט בֶּעזֶעצְט אוֹיזְגֶעדִיענְטֶע סָאלְדַאטֶען
אוּנ סִירִיעֶר, אוֹיפ'ן הַר הַבַּיִת הָאט עֶר גֶעשְׁטֶעלְט אַבִּילְד פוּן הַאדְרִיאַן אוּנ
אוֹיסְגֶעבּוֹיט אַטֶעמְפֶּעל פַאר דֶעם אָבְּגָאטט יוּפִּיטֶער, נָאךְ אַזַא טֶעמְפֶּעל הָאט
עֶר אַנִידֶערְגֶעשְׁטֶעלְט אוֹיפ'ן הַר גְרִזִים, כְּדֵי דִי שׁוֹמְרוֹנִים זָאלֶען אוֹיךְ פִיהלֶען אַז
דִי רֶאמֶער הַאלְטֶען זֵיי פַאר יוּדֶען. אוֹיפ'ן טוֹיעֶר וָואס פִיהְרְט קַיין בֵּית לֶחֶם
הָאט עֶר גֶעשְׁטֶעלְט, דִי יוּדֶען אוֹיף לְהַכְעִיס, אַקָאפּ פוּן אַחֲזִיר אוּנ אַחוּץ
דֶעם הָאבֶען יוּדֶען נִיט גֶעטָארְט אֲפִילוּ זִיךְ נֵייעֶען נָאהֶענְט גֶעבֶּען דִי חוּרְבוֹת פוּן
יְרוּשָׁלַיִם אוּנ וֶועמֶען מֶען פְלֶעגְט דָארְט בֶּעגֶעגְנֶען פְלֶעגְט מֶען אִיהם דֶערְהַרְגֶע'ן
גָאר אָהן טַעֲנוֹת.

בַּיי אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶע לַאגֶע זֶענֶען דִי תַּנָּאִים זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעקוּמֶען בְּסֵתֶר קַיין
לוּד אוּנ הָאבֶען דָארְט גֶעהַאלְטֶען אַיין עֵצָה וִוי אַזוֹי מֶען דַארְף זִיךְ נוֹהֵג זַיין. גָאר
דִי פְרוּמֶע הָאבֶען גֶעשְׁרִיעֶן אַז יֶעדֶער יוּד מוּז זִיךְ לָאזֶען הַרְגֶע'ן אוּנ טָאר נִיט
עוֹבֵר זַיין אֲפִילוּ אוֹיף דֶער קְלֶענְסְטֶער מִצְוָה; אַנְדֶערֶע וִוידֶער הָאבֶען גֶעדְרוּנְגֶען
פַארְקֶערְט, אַז דָארְט וואו עֶס אִיז אַזַא סַכָּנָה, מֶאג מֶען לְפָנִים צוּ לִיעב טְהוּן
דֶעם שׂוֹנֵא אַבִּי זִיךְ אָבְּצוּרַאטֶעוֶוען דָאס לֶעבֶּען. בֵּיידֶע צְדָדִים הָאבֶען זִיךְ אוֹיס־
גֶעגְלַייכְט אוּנ מֶען הָאט אָנְגֶענוּמֶען דִי מֵיינוּנְג פוּן רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אַז מֶען זָאל
אַיינְשְׁטֶעלֶען דָאס לֶעבֶּען נוּר דֶעמָאלְט וֶוען דֶער שׂוֹנֵא וֶועט וֶועלֶען צְווִינְגֶען דֶעם
יוּדֶען צוּ רְצִיחָה אוּנ עֲבוֹדָה זָרָה, אָדֶער אַיינְפִיהרֶען נִיט קַיין זִיטְלִיךְ פַאמִילְיֶען־
לֶעבֶּען, אוּנ וַוייטֶער מֶאג מֶען נִיט אַזוֹי שְׁטְרֶענְג אָפְּהִיטֶען דִי דִינִים. נִיט לַאנְג
אָבֶּער הָאט גֶעהָאלְפֶען דָאס פַארְשְׁטֶעלֶען זִיךְ, וַוייל דִי רֶאמֶער הָאבֶען גֶעהַאט
גֶענוּג מוֹסְרִים, וָואס הָאבֶען זֵיי אַנְדֶעקְט אַלֶע סוֹדוֹת אוּנ דִי יוּדִישֶׁע הִתְחַבְּרוּת,
מִיט וֶועלְכֶע זֵיי הָאבֶען זִיךְ בֶּעמִיהט צוּ פַארְבְּלֶענְדֶען דִי אוֹיגֶען פוּן דֶער מְלוּכָה.
בַּיי דֶער גֶעלֶעגֶענְהַייט פְלֶעגְט זֵיי אָנְטְהוּן גְרוֹיסֶע צָרוֹת, אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה,
אָדֶער וִוי מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען אַחֵר, וָואס עֶר הָאט זִיךְ נוֹקֵם גֶעוֶועהן אִין
זַיינֶע פְרִיהֶערְדִיגֶע פֶערְפָאלְגֶער אוּנ הָאט זֵיי פַאר'ן חֵרֶם בֶּעצָאהלְט דֶערְמִיט וָואס

ער פְּלֶעגְט דִי רֶאמֶער אוֹיפְקְלֶערֶען אַלֶע אוֹיפְטוּהֶענִישֶׁען פוּן דִי יוּדֶען אוּנ הָאט גֶעמַאכְט רוּפוּס'ן פַאר אַ גַאנְצֶען לַמְדָן. עֶר הָאט אוֹיךְ גֶעגֶעבֶּען דִי עֵצָה מֶען זָאל נָאר צוּמַאכֶען דִי יְשִׁיבוֹת אוּנ קֵיינֶער פוּן דִי תַּלְמִידִים זָאל נִיט טָארֶען בֶּעקוּמֶען אַ סְמִיכָה אוֹיף רַבָּנוּת אוּנ הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז דוּרְךְ אַזוֹינֶע מִיטֶעל וֶועט מֶען קָאנֶען אִין גַאנְצֶען דֶערְשְׁטִיקֶען דִי יוּדִישְׁקַייט אוּנ פוּן דֶער תּוֹרָה זָאל קֵיין זֵכֶר נִיט בְּלַייבֶּען.

דִי שְׁרֶעקְלִיכֶע צָרוֹת, וָואס מֶען הָאט דֶעמָאלְט אָנְגֶעטְהוּן יוּדֶען, לָאזֶען זִיךְ נָאר נִיט בֶּעשְׁרַייבֶּען. נִיט אוּמְזִיסְט הָאט רַבִּי יִשְׁמָעֵאל גֶעזָאגְט, אַז וֶוען מֶען זָאל נִיט מוֹרָא הָאבֶּען דָאס גַאנְצֶע פָאלְק זָאל אוּנְטֶערְגֶעהן וָואלְט מֶען בֶּעדַארְפְט פַארְוֶוערֶען יוּדֶען חֲתוּנָה צוּ הָאבֶען אוּנ פַארְגְרֶעסֶער'ן דִי צָאהל פוּן דִי יוּדִישֶׁע קָרְבָּנוֹת. דָאס אַכְזָרִיוּת פוּן דִי רֶאמֶער אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גְרוֹיס אַז זֵיי פְלֶעגֶען בְּרֶענֶען אוּנ בְּרָאטֶען דִי יוּדֶען וָואס מֶען הָאט זֵיי גֶעהַאפְּט עֶפֶּעס בַּיי אַ דְבַר מִצְוָה, אָדֶער בַּיים לֶערְנֶען, אוּנ אַז זֵיי הָאבֶען אֵיין מָאהל גֶעהַאפְּט אַ יוּדֶען אָנְגֶעטְהוּן אִין תְּפִלִין הָאבֶען זֵיי אִיהם בַּאלְד צוּשְׁפָּאלְטֶען דֶעם קָאפּ. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶען פִיעל יוּדֶען דַארוֹיף נִיט גֶעקוּקְט, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט זִיךְ אַיינְגֶעשְׁטֶעלְט דָאס לֶעבֶּען רַבִּי עֲקִיבָא, וָואס פְלֶעגְט מִיט זַיינֶע תַּלְמִידִים לֶערְנֶען אוֹיף דִי דֶאכֶער אוּנ הָאט זֵיי אַזוֹי גֶעוואוֹהנְט מִיט דֶעם גֶעדַאנְק אַז זֵיי קָאנֶען אַמָאל אוּמְקוּמֶען, אַז וֶוען מֶען פְלֶעגְט פוּן דֶערְוַוייטֶענְס דֶערְזֶעהן גֶעהן אַ רֶאמֶער הָאט מֶען בַּאלְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ זָאגֶען „שְׁמַע יִשְׂרָאֵל“ אוּנ יֶעדֶער פוּן זֵיי אִיז פֶערְטִיג גֶעוֶועהן צוּ שְׁטַארְבֶּען צוּזַאמֶען מִיט זֵייעֶר גְרוֹיסֶען רֶבִּי'ן.

עֶס הָאבֶען זִיךְ אֲפִילוּ גֶעפוּנֶען צְווִישֶׁען דִי תַּנָּאִים אוּנ לוֹמְדִים גֶעצֶאהלְטֶע מֶענְשֶׁען וָואס אַזַא לֶעבֶּען, שְׁטֶענְדִיג פַארְשְׁטֶעלֶען זִיךְ אוּנ פֶערְבָּארְגֶענֶערְהֵייד אָבְהִיטֶען יוּדִישְׁקַייט, אִיז זֵיי נִיט גֶעפֶאלֶען. זֵיי הָאבֶען נִיט אַזוֹי פִיעל גֶעהַאלְטֶען פוּן דִי רֶאמֶער ווִי זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן אוּנְצוּפְרִידֶען דֶערְפוּן וָואס דִי יוּדֶען פָאלְגֶען נִיט דִי מְלוּכָה אוּנ וֶוערֶען דֶערְוַוייל גֶעוואוֹהנְט צוּ לֶעבֶּען פְרַיי גָאר אָהן אַ שׁוּם גֶעזֶעטְץ. אֵיינֶער פוּן דִי דָאזִיגֶע אִיז גֶעוֶועהן רַבִּי יוֹסִי בֶּן קִיסְמָא, אוּנ פַאר זַיין אִיבֶּערְגֶעבֶּענְהַייט הָאבֶען אִיהם דִי רֶאמֶער גֶעשֶׁאצְט. רַבִּי יוֹסִי הָאט זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט אַיינְהַאלְטֶען אוּנ אַז עֶר הָאט דֶערְזֶעהן ווִי רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן לֶערְנְט אֶפֶענְטְלִיךְ תּוֹרָה, הָאט עֶר אִיהם פָארְגֶעהַאלְטֶען פַאר וָואס עֶר אִיז אַזוֹי מַפְקִיר זַיין לֶעבֶּען. דָאס אֵייגֶענֶע הָאט אוֹיךְ גֶעטְהוּן פַּפּוּס בֶּן יְהוּדָה מִיט רַבִּי עֲקִיבָא'ן אוּנ הָאט גֶעוָואלְט בַּיי אִיהם פוֹעֶל'ן עֶר זָאל אוֹיפְהֶערֶען צוּ זַאמְלֶען תַּלְמִידִים, דַארוֹיף הָאט אִיהם רַבִּי עֲקִיבָא גֶעעֶנְטְפֶערְט מִיט אַ מָשָׁל: אַ פוּקְס הָאט אַמָאל אַרוּמְגֶעשְׁפַּאצִירְט נֶעבֶּען אַ טַייךְ אוּנ הָאט זִיךְ צוּגֶעשַׁארְט

צו די פִיש, קְלָאמֶערְט וִוי אַ גוּטֶער פְרַיינְד וָואס וִויל זֵיי אוֹיסְרֶעדֶען דָאס הַארְץ אוּנ פֶערְטְרַייבֶּען זֵייעֶר מָרָה שְׁחוֹרָה. דִי פִישׁ הָאבֶּען זִיךְ טַאקִי אַרַיינְגֶעלָאזְט מִיט אִיהם אִין אַ שְׁמוּעֶס אוּנ הָאבֶּען זִיךְ גֶעקְלָאגְט, אַז זֵיי וָואלְטֶען גֶעוֶועהן גַאנְץ רוּהִיג, וֶוען זֵיי זָאלֶען נִיט בֶּעדַארְפֶען יֶעדֶע מִינוּט מוֹרָא הָאבֶּען טָאמִיר פַאלֶען זֵיי אַרַיין אִין אַ נֶעץ. אוֹיבּ אַזוֹי, הָאט זִיךְ אָנְגֶערוּפֶען דֶער פוּקְס, אַז אִיהר וִוילְט יָא זַיין בֶּעוָוארְנְט פוּן אַלֶע סַכָּנוֹת, דַארְפְט אִיהר נָאר אַרוֹיסְקוּמֶען צוּ מִיר אוֹיף דֶער יַבָּשָׁה, אוּנ אִיהר וֶועט שׁוֹין הָאבֶּען אַ גוּטֶען שׁוֹמֵר אוּנ וֶועט שׁוֹין פַאר קֵיינֶעם זִיךְ נִיט שְׁרֶעקֶען. נֵיין, הָאבֶּען דִי פִישׁ גֶעאֶנְטְפֶערְט, אַז אִין וַואסֶער פִיהלֶען מִיר זִיךְ נִיט גַאנְץ זִיכֶער, וִוי אַזוֹי זְשֶׁע וֶועלֶען מִיר זִיךְ דַארְפֶען שְׁרֶעקֶען אוֹיף דֶער יַבָּשָׁה, וואו מִיר קָאנֶען גָאר נִיט בְּלַייבֶּען לֶעבֶּען! דֶעם נִמְשַׁל דֶערְפוּן הָאט רַבִּי עֲקִיבָא אַזוֹי עֶרְקְלֶעהְרְט: אַז מִיט דֶער תּוֹרָה אִין דֶער הַאנְד, וָואס זִי אִיז אוּנְזֶער לֶעבֶּען אוּנ הָאפְנוּנְג, שְׁטֶעהֶען מִיר אוֹיס אַזוֹי פִיעל צָרוֹת, וָואס זְשֶׁע קָאן שׁוֹין פוּן אוּנְז וֶוערֶען אַז מִיר וֶועלֶען זִיךְ אָבְּזָאגֶען פוּן אוּנְזֶער לֶעצְטֶער טְרַייסְט?!

רַבִּי עֲקִיבָא אִיז גֶעבְּלִיבֶּען טְרַיי זַיין פֶעסְטֶער אִיבֶּערְצַייגוּנְג אוּנ חָאטְשׁ דִי רָאמֶער הָאבֶּען אִיהם אַיינְגֶעשְׁפַּארְט אִין תְּפִיסָה אוּנ אָנְגֶעטְהוּן עִנוּיִם קָשִׁים, הָאט עֶר זִיךְ בִּיז צוּם לֶעצְטֶען אוּנְגֶעגְלִיק גֶעהַאלְטֶען וִוי אַ גִבּוֹר, אוּנ אֲפִילוּ אַז מֶען הָאט מִיט אַייזֶערְנֶע קַאמֶען גֶערִיסֶען פַאסֶען פוּן זַיין לַייבּ, הָאט עֶר אַלֶע יִסוּרִים אָנְגֶענוּמֶען פַאר לִיעבּ אוּנ רוּהִיג, נָאר מִיט „שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד" אוֹיף דִי לִיפֶּען, הָאט עֶר אוֹיסְגֶעהוֹיכְט דִי כְּשֵׁרָה נְשָׁמָה.

אַזוֹי הָאט אוֹיךְ רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן מְקַבֵּל בְּאַהֲבָה גֶעוֶועהן זַיין גְרוֹיסֶען עוֹנֶשׁ. רַבִּי חֲנִינָא הָאט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט בֶּעהַאלְטֶען אוּנ הָאט זִיךְ גַאנְץ אָפֶען בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט לֶערְנֶען. אַז מֶען הָאט אִיהם גֶעהַאפְּט אוּנ דִי שׁוֹפְטִים זַיינֶע הָאבֶּען אִיהם גֶעפְרֶעגְט פַאר וָואס עֶר אִיז עוֹבֵר אוֹיפ'ן בֶּעפֶעהל פוּנ'ם קֵייזֶער, הָאט עֶר גֶעאֶנְטְפֶערְט קוּרְץ אוּנ שַׁארְף: גָאטט הָאט מִיר אַזוֹי גֶעהֵייסֶען! זַיין מִשְׁפָּט אִיז אַרוֹיס, מֶען זָאל אִיהם אַיינְוִויקְלֶען אִין אַ סֵפֶר תּוֹרָה אוּנ פַארְבְּרֶענֶען. דָאס אַכְזָרִיוּת פוּן דִי שׁוֹפְטִים אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גְרוֹיס אַז זֵיי הָאבֶּען גֶעהֵייסֶען אִיהם צוּלֵייגֶען נַאסֶע וָואל צוּם הַארְצֶען כְּדֵי עֶר זָאל זִיךְ לֶאנְגֶער מַאטֶערֶען. דֶער תַּלְיָן הָאט שׁוֹין גֶעהַאט מֶעהר רַחֲמָנוּת אוּנ הָאט אַלֵיין אִיהם גֶעהֵייסֶען אַרָאבְּנֶעהמֶען דִי וָואל אוּנ זָאלל גִיכֶער שְׁטַארְבֶּען. נָאר רַבִּי חֲנִינָא אִיז דַארוֹיף נִיט בֶּעשְׁטַאנֶען אוּנ הָאט גֶעזָאגְט אַז עַל פִּי דִין טָאר עֶר עֶס נִיט טְהוּן, וַוייל וִוי בַּאלְד עֶר וֶועט אַלֵיין אוֹיךְ טְהוּן עֶפִּיס עֶר זָאל גִיכֶער שְׁטַארְבֶּען, וֶועט דָאס זַיין אַיין עֲבֵרָה אוּנ עֶר וֶועט זִיךְ רֶעכֶענֶען פַאר אַ זֶעלְבְּסְטְמֶערְדֶער, אַ מְאַבֵּד

עַצְמוֹ לָדַעַת. דֶער תַּלְיָן אָבֶּער הָאט נִיט גֶעקָאנְט צוּזֶעהן זַיינֶע יְסוּרִים, עֶר הָאט אַלֵיין פוּן אִיהם אַרָאבְּגֶערִיסֶען דִי וָואל אוּנ הָאט זִיךְ אוֹיךְ אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען אִין פַייעֶר. רַבִּי חֲנִינָא'ס פְרוֹי הָאט מֶען אוֹיךְ פֶערְמִשְׁפָּט צוּם טוֹיט אוּנ זַיין טָאכְטֶער הָאט מֶען פֶערְקוֹיפְט אִין אַאֶפֶענְטְלִיךְ הויז.

נָאךְ שְׁרֶעקְלִיכֶער הָאט מֶען גֶעטְהוּן מִיט דֶעם תַּנָא רַבִּי חוּצְפִּית הַמְתוּרְגְמָן מֶען הָאט בַּיי אִיהם אוֹיסְגֶעשְׁנִיטֶען דִי צוּנְגֶע אוּנ גֶעוָוארְפֶען פַאר דִי הִינְד. דֶער לֶעצְטֶער פוּן דִי צֶעהן קְדוֹשִׁים, וָואס הָאבֶּען זִיךְ מוֹסֵר נֶפֶשׁ גֶעוֶועהן פַאר'ן יוּדֶען אוּנ זַיין תּוֹרָה אוּנ וָואס זֵייעֶר זֵכֶר אִיז גֶעבְּלִיבֶּען הֵיילִיג אִין פָאלְק מִיט דֶעם נָאהמֶען: „עֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת”, אִיז גֶעוֶועהן רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא, וָואס זַיין הֶטְא אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען אִין דֶעם, וָואס עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען סְמִיכוֹת עֶטְלִיכֶע יוּנְגֶע לַייט, כְּדֵי דִי יוּדֶען זָאלֶען נִיט בְּלַייבֶּען אָהן רַבָּנִים. דֶעמָאלְט זֶענֶען אוֹיךְ אוּמְגֶעקוּמֶען דִי צְווֵיי בֶּערִיהמְטֶע הֶעלְדֶען, יוּלְיַאנוּס אוּנ פָּאפִּ־פוּס, אוּנ דֶער טוֹיט פוּן דִי בֶּעלִיעבְּסְטֶע פִיהרֶער הָאט גָאר אִין גַאנְצֶען דֶער־שְׁלָאגֶען דִי קֶאפּ פוּן דִי יוּדֶען.

אוֹיסֶער אַלֶע אוּנְמֶענְשְׁלִיכֶע מִשְׁפָּטִים, הָאט הַאדְרִיַאן אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַבֶּעפֶעהל אַז דִי יוּדֶען טָארֶען זִיךְ נִיט צוּרִירֶען צוּ דִי טוֹיטֶע אוּנ אַז זֵיי זָאלֶען זִיךְ וָואלְגֶערן בִּיז דִי חַיוֹת וֶועלֶען זֵיי נִיט אוֹיפְפְרֶעסֶען. דָא הָאבֶּען זִיךְ וַוייטֶער פִיעל יוּדֶען אַיינְגֶעשְׁטֶעלְט דָאס לֶעבֶּען אוּנ פְלֶעגֶען בַּיי נַאכְט מְקַבֵּר זַיין דִי מֵתִים. דֶעמָאלְט אִיז אוֹיךְ אַרוֹיס אַסֵפֶר מִיט דֶעם נָאהמֶען: מַעֲשֵׂה טוֹבִיָה, אִין וֶועלְכֶען עֶס וֶוערְד בֶּעשְׁרִיבֶּען וִוי אַמֶלֶךְ הָאט אַמָאל נִיט גֶעלָאזְט בֶּעגְרָאבֶּען מֵתִים, וִוי עֶס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אַפְרוּמֶער וָואס הָאט גֶעהַאלְטֶען פַאר אַמִצְוָה צוּ טְהוּן מִיט דִי טוֹיטֶע אַחֶסֶד שֶׁל אֱמֶת אוּנ וִוי גָאטט הָאט אִיהם דֶערְפַאר גֶעבֶּענְשְׁט מִיט אַלֶערְעם גוּטְס.

בַּיי דִי רְדִיפוֹת הָאבֶּען דִי יוּדֶען־קְרִיסְטֶען אוֹיךְ פִיעל צָרוֹת אוֹיסְגֶעשְׁטַאנֶען זֵיי הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט צְווִישֶׁען יוּדֶען אוּנ פִיעל מִנְהָגִים זֶענֶען בַּיי זֵיי גֶעוֶועהן יוּדִישֶׁע; דֶער פַאר הָאבֶּען זֵיי גֶעמוּזְט וֶוערֶען שׁוּתָּפִים מִיט יוּדֶען אוֹיךְ צוּ דִי צָרוֹת. דָאס הָאט גֶעפִיהרְט דֶערְצוּ וָואס דִי יוּדֶען־קְרִיסְטֶען הָאבֶּען גֶעמוּזְט וֶוערֶען אֵיינְס מִיט דִי אִיבֶּערִיגֶע קְרִיסְטֶען, וָואס זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן אַנְדֶערֶע אוּמוֹת, אוּנ הָאבֶּען גֶעפוֹיעֶלְט בַּיי דֶער רָאמִישֶׁער מְלוּכָה זִי זָאל זֵיי בֶּעטְרַאכְטֶען נִיט וִוי אַיוּדִישֶׁע כִּתָּה, נָאר וִוי אַבֶּעזוּנְדֶער רֶעלִיגְיָאן. דֶעמָאלְט הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען לַחֲלוּטִין אָבְּגֶעטְהֵיילְט פוּן דִי קְרִיסְטֶען, אוּנ פִיעל אוּנְגְלִיקְ־לִיכֶע יוּדִישֶׁע קִינְדֶער, וָואס עֶס אִיז זֵיי אוּנמֶעגְלִיךְ גֶעוֶועהן צוּ בְּלַייבֶּען אִין

יודישקײט, אונד דיענען עבודה זרה איז זײ נאך שװערער געװעהן, זענען איבער־געגאנגען צום קריסטענטהום, װאס האט פארט געהאט מעהר חסד אין אדריאנ׳ס אויגען.

4 די נשיאים שמעון בן גמליאל דער צװײטער, יהודה דער ערשטער, גמליאל דער דריטער אונד יהודה דער צװײטער.

(190—250 נאך קריסטוס געבורט).

װען נאכ׳ן חורבן האבען די יודען מיט רעכט געמאנט רעכנען אז ערגערס קאן שוין גאר ניט זײן, האט האדריאן זײ געװיזען אז דאס שלעכטקײט האט גאר קײן גבול ניט אונד קאן אויסטראכטען אזױנע צרות, װאס װארפען דעם מענשען אין גאנצען פון די פיס אונד דערשלאגען איהם דעם קאפ מיט׳ן הארץ צוזאמען. האדריאנ׳ס געזעצע האבען אויסגעריסען דאס יודישקײט אונד אז די רוימישע מלוכה איז איבערגעגאנגען צו אנטאנינוס פיוס, װאס מע האט איהם געהאלטען פאר אגוטען, האבען די יודען ניט געװאלט קײן שום ישועות, נאר זײער אײנציגער װאונש איז געװעהן, עס זאלען בטל װערען די פריהריגע ביטערע גזרות אונד זײ זאלען זיך מיט זײער אמונה אויך מאגען ארויס־װײזען אויף דער ליכטיגער שײן. װי עס װײזט אויס, האט זײ אביסעל צוגע־האלפען רופוס׳ס װײב, װאס האט פריהר אנגעשמעקט אז אין רום הײבט זיך אן צובלאזען אײן אנדער װינטעל אונד האט זײ געגעבען אײן עצה זײ זאלען זיך צו זעצען טאקי צו רופוס׳ן אלײן אונד איהם בעטען ער זאל פאר זײ זאגען עפיס אגוט װארט. מען האט זי טאקי געפאלגט אונד אײן מאל אין אפינסטערן אויף־דער־נאכט האבען זיך עטליכע יודען צוזאמען מיט רבי יהודה בן שמוע, אנידערגעשטעלט פאר רופוס׳ס פענסטער אונד האבען ביטער געװײנט, מען זאל אויף זײ רחמנות האבען אונד ניט פארגעסען אז אללע מענשען זענען קינדער פון אײן פאטער. רופוס׳ן האט עס געריהרט, ער האט צוגעזאגט צו שרײבען קײן רום, אונד גאר גיך איז אנגעקומען פון רום אבעפעהל אז האדריאנ׳ס געזעצע זאלען אויפהערען. דאס איז געװעהן דעם אכטצעהנטען אדר, אונד מען קאן זיך פארשטעללען די שמחה פון די יודען, האטש צו קומען קײן ירושלים האט מען זײ נאך ניט ערלויבט. באלד האבען אנגעהויבען צוריק־צוקומען פון בבל אונד פון אנדערע ערטער רבי עקיבא׳ס תלמידים, װי רבי מאיר, רבי יהודה ברבי אלעאי, רבי יוסי בן חלפתא, רבי יוחנן

הַסַנְדְלָר אונ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי מִיט נָאךְ דְרַיי לוֹמְדִים. וָואס רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא הָאט זֵיי גֶעגֶעבֶּען סְמִיכוֹת אונ הָאט דֶערְפַאר מִיט'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט. דֶעמָאלְט הָאבֶּען זִיךְ דִי גֶעצֶאהלְטֶע תַּנָאִים פֶערְזַאמֶעלְט אִין אַקְלֵיין שְׁטֶאדְטֶעל אוּשָׁא, וַוייל דִי שְׁטָאדְט יַבְנֶה אִיז גֶעוֶועהן צוּשְׁטֶערְט, אונ הָאבֶּען דָארְט בֶּעשְׁלָאסֶען וִוי אַזוֹי דָאס יוּדִישֶׁע לֶעבֶּען זָאל זִיךְ וַוייטֶער פִיהרֶען. דֶעמָאלְט אִיז אוֹיךְ בֶּעשְׁטִימְט גֶעוָוארֶען דֶער עִבּוּר־יָאהר, כְּדֵי מֶען זָאל וַוייטֶער רִיכְטִיג אוֹיסְרֶעכְנֶען וֶוען דִי יָמִים טוֹבִים פַאלֶען. דִי בֶּערִיהמְטֶעסְטֶע מֶאנֶער פוּן דֶער צַייט, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי סַנְהֶדְרִין זֶענֶען גֶעוֶועהן רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל, וָואס אִיז אַנְטְלָאפֶען קַיין בָּבֶל פוּן בֵּיתָר, וֶוען עֶס הָאט נָאר דָארְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי שְׁחִיטָה אונ וָואס מֶען הָאט אִיהם בַּיי'ם צוּרִיקְקוּמֶען גֶעמַאכְט פַאר נָשִׂיא אוֹיפ'ן פָאטֶערְס אָרְט, רַבִּי נָתָן, וָואס אִיז אִין זַיין גֶעבּוּרְטסְאָרְט אִין בָּבֶל גֶעוֶועהן זֶעהר אָנְגֶעזֶעהֶן אונ אַז עֶס הָאט זִיךְ אִיהם פֶערְגְלוּסְט אַרִיבֶּער צוּ פָאהרֶען קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִיז עֶר דָארְט גֶעוָוארֶען דֶער צְווייטֶער פוּנ'ם נָשִׂיא, אונ רַבִּי מֵאִיר וָואס פְלֶעגְט זַיין דֶער הוֹיפְּט־רֶעדְנֶער אִין יֶעדֶער אֲסִיפָה. צוּם אָנְהֵייבּ הָאט רַבִּי שִׁמְעוֹן גֶעוָואלְט גֶעהן מִיט דֶעם אֵיינֶגֶעם דֶרֶךְ וִוי רַבָּן גַמְלִיאֵל אונ הָאט שִׁיער נִיט בֶּעקוּמֶען אַזוֹי פִיעל שׂוֹנְאִים וִוי דֶער פָאטֶער. נָאר מִיט דֶער צַייט הָאט זִיךְ אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז עֶר הָאט דַוְקָא אַצוּגֶעלָאזְטֶע נַאטוּר, אונ אַללֶע כְּלָלִים פוּנ'ם לֶעבֶּען זֶענֶען בַּיי אִיהם בֶּעשְׁטַאנֶען אִין אֵיין וָוארְט: „אַז דִי וֶועלְט שְׁטֶעהט אוֹיף דְרַיי זַאכֶען – אוֹיף אֱמֶת, גֶערֶעכְטִיגְקֵייט אונ שָׁלוֹם".

נִיךְ הָאבֶּען זִיךְ דִי וואוּנְדֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ פַארְהֵיילֶען, דָאס יוּדִישֶׁע לֶעבֶּען הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוּהִיג זִיךְ צוּ פִיהרֶען אונ דִי תַּנָאִים הָאבֶּען וַוייטֶער גֶעקָאנְט פַארְנֶעהמֶען זֵייעֶר הוֹיכֶע שְׁטֶעללֶע בַּיים פָאלְק. מִיט אַבֶּעזוּנְדֶערְן גְלַאנְץ אִיז גֶעוֶועהן אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט דֶער נָאהמֶען פוּן רַבִּי מֵאִיר, וָואס הָאט אֵייגֶענְטְלִיךְ גֶעהֵייסֶען משֶׁה, נָאר מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען „מֵאִיר", וַוייל מֶען הָאט אִיהם גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ „לִיכְט אונ שַׁיין", וָואס בֶּעלַייכְטֶעט דִי וֶועלְט. רַבִּי מֵאִיר אִיז גֶעוֶועהן אַסוֹפֵר אונ אַגְרוֹיסֶער קִינְצְלֶער אִין זַיין פַאךְ; עֶר הָאט עֶרְפוּנְדֶען אַנַייעֶס מִין גְלֶאנְצֶענְדִיגֶען טִינְט אונ אִיז גֶעוֶועהן אַזַא בָּקִי אַז פִיעל זַאכֶען פְלֶעגְט עֶר שְׁרַייבֶּען אוֹיסְוֶוענִיג. פוּן דֶער אַרְבֵּייט הָאט עֶר גֶעהַאט יֶעדֶע וָואךְ דְרַיי שְׁקָלִים אונ אַדְרִיטֶעל פוּנ'ם פֶערְדִיעֶנְסְט פְלֶעגְט בַּיי אִיהם אַוֶועק גֶעהן אוֹיף צְדָקָה. צוּם אָנְהֵייבּ הָאט דֶער עוֹלָם נִיט גֶעוָואלְט אַזוֹי שְׁטֶעלֶען אוֹיף רַבִּי מֵאִיר'ן, וַוייל עֶר אִיז גֶעוֶועהן נָאךְ נָאר יוּנְג וֶוען עֶר הָאט בֶּעקוּמֶען זַיין סְמִיכָה

פוּן רַבִּי עֲקִיבָא׳ן. אַוַדַאי הָאט עֶס אִיהם גֶעהַארְט אוּנ עֶר פְלֶעגְט זָאגֶען: „קוּקְט נִיט אוֹיפ׳ן קְרוּג, נָאר אוֹיף דֶעם וָואס גֶעפִינְט זִיךְ דָארְט אִינְוֶוענִיג; אַמָאל אִיז דָא אַנַייעֶ קְרוּג מִיט אַלְטֶען וַויין אוּנ אַמָאל זֶעהן מִיר אַאַלְטֶען קְרוּג וָואס הָאט אִין זִיךְ אֲפִילוּ קֵיין נַייֶעם וַויין נִיט". עֶר הָאט חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן׳ס טָאכְטֶער בְּרוּרְיָה אָדֶער וַואלֶערִיאַ, וָואס הָאט גֶעשַׁיינְט מִיט אִיהר צְדָקוֹת אוּנ אֱמֶת פְרוּמְקַייט אוּנ וָואס פוּן אִיהר דֶערְצֶאהלְט דֶער מִדְרָשׁ אַז זִי הָאט מִיט גְרוֹיס חָכְמָה גֶעטְרֵייסְט אִיהר מַאנְן, וֶוען זַייעֶרֶע בֵּיידֶע קִינְדֶער זֶענֶען גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ הָאט גֶעגֶעבֶּען צוּ פֶערְשְׁטֶעהן אַז דֶער רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הָאט נָאר אָבְּגֶענוּמֶען דֶעם מַשְׁכּוֹן וָואס עֶר הָאט בַּיי זַיי אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אוֹיף אַקוּרְצֶער צַייט. אַז רַבִּי מֵאִיר אִיז צוּרִיקְגֶעקוּמֶען פוּן בָּבֶל, הָאט אִיהם בְּרוּרְיָה גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל פָאהרֶען קֵיין צֶעזַארֶעאַ אָבְּזוּכֶען אִיהר אוּמְגְלִיקְלִיכֶע שְׁוֶועסְטֶער, וָואס אִיז פֶערְקוֹיפְט גֶעוָוארֶען אִין אַאָפֶּען הויז. רַבִּי מֵאִיר הָאט עֶס אִיהר צוּ לִיעבּ גֶעטְהוּן, נָאר פְרִיהר הָאט עֶר גֶעוָואלְט וִויסֶען צוּ אִיז נָאךְ זַיין שְׁוֶואגֶער׳ן פְרוּם אוּנ עֶהרְלִיךְ אוּנ צוּ הָאט זִי דָאס נַייעֶ גֶעצְווּאוּנְגֶענֶע לֶעבֶּען נִיט אִין גַאנְצֶען פֶערְדָארְבֶּען. עֶר הָאט זִיךְ פַארְשְׁטֶעלְט פַאר אַרֶאמִישֶׁען עֶדֶעלְמַאנְן, אַזוֹי הָאט עֶר גֶעקָאנְט פְרַיי צוּ קוּמֶען צוּ אִיהר, אוּנ אַז עֶר הָאט זִי גֶעפוּנֶען רֵיין אוּנ אוּנ־שׁוּלְדִיג הָאט עֶר זִי מִיט מְסִירַת נֶפֶשׁ פוּן דָארְט אַרוֹיסְגֶעחַאפְּט. מֶען אִיז בַּאלְד דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אוּנ מֶען אִיז אִיהם נָאכְגֶעלָאפֶען, נָאר הַאפֶּען הָאט מֶען אִיהם נִיט גֶעקָאנְט וַוייל עֶר הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אַז עֶר עֶסְט כְּלוֹמֶר׳שְׁט טְרֵיפָה מַאֲכָלִים אוּנ אַזוֹי אִיז עֶר נִיצוֹל גֶעוָוארֶען. רַבִּי מֵאִיר׳ס דֶרֶךְ אִיז גֶעוֶועהן מְקַבֵּל צוּ זַיין דֶעם אֱמֶת פוּן יֶעדֶען אוּנ עֶר הָאט אָפְט גֶעלֶערְנְט אֲפִילוּ פוּן אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה, אוּנ אַז זַיינֶע חֲבֵרִים הָאבֶּען אִיהם דַארוֹיף גֶעפְרֶעגְט, הָאט עֶר גֶעאֶנְטְוֶוערְט: „אַז עֶר הָאט גֶעפוּנֶען אַזַאפְטִיגֶען גְרַאנַאט־אֶפֶּעל, עֶסְט עֶר דָאס אִינְוֶוענִיגְסְטֶע אוּנ דִי שָׁאלֶעכְ׳ן וַוארְפְט עֶר אַרוֹיס". אוּנ בֶּאֱמֶת, הָאט זִיךְ אִין רַבִּי מֵאִיר׳ן טַאקִי נָאר דָאס גוּטֶע פוּן זַיין רֶבִּי׳ן אָנְגֶעקְלֶעבְּט אוּנ אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אַלֵיין אִיז אוֹיף דֶער עֶלְטֶער אוֹיךְ אַבִּיסֶעל גֶעלַאסֶענֶער גֶע־וָוארֶען. אֵיין מָאל אִיז עֶר גֶעפָאהרֶען אוּם שַׁבָּת רַייטֶענְדִיג אוֹיף אַפֶערְד אוּנ רַבִּי מֵאִיר אִיז אִיהם נָאכְגֶעגַאנְגֶען צוּ פוּס אוּנ הָאט גֶעהֶערְט פוּן אִיהם תּוֹרָה. פְּלוּצְלוּנְג הָאט אִיהם אֱלִישָׁע אָבְּגֶעשְׁטֶעלְט אוּנ הָאט אִיהם גֶעוִויזֶען אַז עֶס אִיז שׁוֹין אַתְּחוּם שַׁבָּת אוּנ אַז וַוייטֶער טָאר עֶר נִיט גֶעהן. קֶעהר זִיךְ אוֹיךְ אוּם צוּרִיק, הָאט אִיהם רַבִּי מֵאִיר אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ בֶּעטֶען אוּנ דֶערְמִיט אַוִוינְק גֶעגֶעבֶּען אַז דוּרְךְ חֲרָטָה אוּנ אַאֱמֶת׳ר תְּשׁוּבָה קָאן עֶר נָאךְ צוּרִיקְקוּמֶען צוּ זַיינֶע בְּרִידֶער. אָ, נֵיין! הָאט

אִיהם דַארוֹיף אֱלִישַׁע גֶעאֶנְפֶּערְט, דָער וֶועג צוּרִיק אִיז פַּאר מִיר פֶּערְשְׁלָאסֶען.
פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אַז עֶס אִיז גֶעקוּמֶען אֱלִישַׁע׳ס לֶעצְטֶע שָׁעָה, הָאט רַבִּי מֵאִיר נִיט
אָבְגֶעטְרֶעטֶען פוּן זַיין קְרַאנְקֶען בֶּעט אוּנ הָאט אִיהם דַארוֹיף אַרוֹיפְגֶעבְּרַאכְט אַז
עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען מִיט אַ וִדּוּי אוֹיף דִי לִיפֶּען.

רַבִּי מֵאִיר הָאט דֶער עֶרְשְׁטֶער צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט אַללֶע דִינִים אוּנ הֲלָכוֹת
אוּנ הָאט דִי זַאמְלוּנְג אַנָאהמֶען גֶעגֶעבֶּען „מִשְׁנָה״ עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַגְרוֹיסֶער
חַרִיף אוּנ הָאט זִיךְ לִיעב גֶעהַאט צוּ שְׁטֶעלֶען אוֹיף יֶעדֶען פִינְטֶעלֶע פוּן דֶער תּוֹרָה
אוּנ דַרְשֶׁ׳ן דֶעם פָּסוּק אוֹיף אַללֶע אוֹפַנִים. פוּן אִיהם הָאט אוֹיךְ גֶעלֶערְנְט דֶעם
דֶרֶךְ זַיין תַּלְמִיד רַבִּי סוּמְכוּס בֶּן יוֹסִי, וָואס אִיז גְלַייךְ מִיט׳ן רֶבִּי׳ן גֶעוֶועהן
דֶער גְרֶעסְטֶער מַחְמִיר, וַוייל אִין דֶער צַייט, נָאךְ דֶעם וָואס דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה
אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אַזוֹי שְׁלֶעכְט, הָאט מֶען גֶעמוּזְט מֶעהר מְחַזֵּק זַיין דֶעם בִּנְיָן פוּן
יוּדִישְׁקַייט. אַז מֶען פְלֶעגְט אַמָאל אָנְוַוייזֶען רַבִּי מֵאִיר׳ן אַז עֶר לֵייגְט אוֹיפ׳ן
פָּאלְק אַרוֹיף צוּ שְׁוֶוערֶע זַאכֶען, פְלֶעגְט עֶר זִיךְ פַארְאֶנְפֶערן דֶערְמִיט, וָואס „גֶעגֶען
זִיךְ אַלֵיין אִיז עֶר נָאךְ שְׁטְרֶענְגֶער אוּנ וָואס עֶר אִיז מַתִּיר פַאר אַנְדֶערֶע בְּלַייבְּט
בַּיי אִיהם אַ אִסּוּר״.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי׳ס נַאגְג אִיז שׁוֹין גָאר גֶעוֶועהן אַיין אַנְדֶערֶער.
עֶר הָאט דִי תּוֹרָה גֶעלֶערְנְט אָהן סוֹדוֹת עֶר הָאט זִיךְ נִיט גֶעמַאטֶערְט צוּגֶעפִינֶען
אִין אַפָּסוּק דַוְקָא דֶעם פְּשַׁט וָואס עֶר הָאט בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען אוּנ זַיינֶע אַללֶע
רַאֲיוֹת פְלֶעגְט עֶר מֶעהר גֶעהמֶען פוּנ׳ם לֶעבֶּען. עֶר הָאט נִיט גֶעוָואלְט אוֹיף דֶעם
עוֹלָם צוּ שְׁוֶוער מַאכֶען דִי לַאסְט פוּן דִי מִצְוֹת אוּנ פְלֶעגְט זָאגֶען: „אַז אִי זוּכֶען
פַּרְנָסָה, אִי לֶערְנֶען תּוֹרָה, אִיז זֶעהר שְׁוֶועהר אוּנ אַז פִּינְקְטְלִיךְ מְקַיֵּם זַיין אַלְדִינְג
וָואס שְׁטֶעהט אִין דֶער תּוֹרָה, קָאן נָאר דֶער וָואס לֶעבְט פוּן מַן, אָדֶער וֶוענִיגְסְטֶענְס
פוּן מַעֲשֵׂר״. רַבִּי שִׁמְעוֹן הָאט גֶעהַאט אַבֶּעזוּנְדֶער יְשִׁיבָה אִין תְּקוֹעַ אוּנ דָארְט
הָאט עֶר אוֹיךְ אַזֶעלְכֶע גֶעדַאנְקֶען אַיינְגֶעפְלַאנְצְט זַיינֶע תַּלְמִידִים. פוּן זַיינֶע יוּנְגֶע
יָאהרֶען זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען וֶוענִיג יְדִיעוֹת, נָאר דָאס וֵוייסְט מֶען אַז זַיין פָּאטֶער
אִיז גֶעוֶועהן אַגְרוֹיסֶער חָשׁוּב בַּיי דֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה אוּנ עֶר אִיז פוּן קִינְדְהַייט
אָן גֶעוֶועהן פוּנְקְט דֶער הֵיפֶךְ אוּנ הָאט שְׁטַארְק פַיינְד גֶעהַאט דִי רֶאמֶער. בַּיי דֶער
עֶרְשְׁטֶער מְסִירָה, אִין דֶער צַייט וֶוען דִי רֶאמִישֶׁע מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ
נֶערוּס, הָאט מֶען אִיהם שׁוֹין גֶעוָואלְט הַרְגֶ׳נֶען, הָאט עֶר זִיךְ גֶעמוּזְט בֶּעהַאלְטֶען
אִין אַהֵייל אוּנ אִיז דָארְט גֶעזֶעסֶען דְרַייצֶעהן יָאהר. דָאס הָאט אִיהם גֶעשַׁאדְט אִין
גֶעזוּנְד, זַיין לַייב אִיז גֶעשְׁוָואלֶען גֶעוָוארֶען אוּנ עֶר הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַרוֹיסְ-
צוּגֶעהן פוּן זַיין בֶּעהֶעלְטְנִישׁ אוּנ זִיךְ בָּאדֶען אִין חַמֵּי טְבַרְיָא. דֶעמָאלְט אִיז גְרָאד

װָערוּם גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי הָאט בֶּעקוּמֶען דִי מֶאגְלִיכְקֵייט אָנ־
צוּנֶעהמֶען זַיין בְּכָבוֹד׳ן פְּלַאטְץ צְװִוישֶׁען דִי תַּנָאִים.

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן אֶלְעָאִי אִיז גֶעװֶעהן דַוְקָא אַפְּרַאקְטֶער בַּעַל מְלָאכָה פוּן
דֶעסְטְװֶעגֶען אִיז עֶר בַּיי אַללֶע זֶעהר בֶּעלִיעבְּט גֶעװֶעהן אוּנ הָאט נוֹשֵׂא חֵן גֶע־
װֶעהן אֲפִילוּ בַּיי דִי רֶאמֶער דֶערְמִיט װָאס עֶר הָאט אָבְּגֶעהִיט דִי יוּדֶען פוּן מַחְלוֹקֶת.
עֶר אִיז גֶעװֶעהן אַגְרוֹיסֶער חָכָם אִין װֶעלְט־זַאכֶען, דֶערְצוּ הָאט עֶר נָאךְ גֶעהַאט
זֶעהר אַשֶׁאהנֶעם חִתּוּךְ הַדִבּוּר, בַּיי יֶעדֶער אֲסִיפָה פְלֶעגְט עֶר דֶער עֶרְשְׁטֶער אַרוֹיס־
זָאגֶען זַיין מֵיינוּנְג אוּנ דֶערְפַאר הָאט מֶען אִיהם גֶערוּפֶען „רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים“. מִיט
אַללֶע כּוֹחוֹת הָאט עֶר גֶעאַרְבֵּייט אַריינְצוּגֶעבֶּען דִי יוּדֶען אַחֵשֶׁק צוּ לֶערְנֶען מְלָאכוֹת
אוּנ זִיךְ עֶרְנֶארֶען פוּן אֵייגֶענֶער אַרְבֵּייט. דִי מְלָאכָה, פְלֶעגְט עֶר זָאגֶען, אִיז אַצִי־
רוּנְג פַאר׳ן מֶענְשֶׁען אוּנ װֶער עֶס לֶערְנְט נִיט זַיין קִינְד עֶפִּיס אַהַאנְדְװֶערְק מַאכְט
עֶר אִיהם אַלֵיין פַאר אַרוֹצֵחַ“.

אַזוֹי הָאט זִיךְ אוֹיךְ גֶעצוֹיגֶען זַיין פַּרְנָסָה פוּן לֶעדֶער־אַרְבֵּייט רַבִּי יוֹסִי
בֶּן חֲלַפְתָּא, װָאס הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַגֶעשִׁיכְטֶע פוּן דֶער צַייט װָאס דִי װֶעלְט
אִיז בֶּעשַׁאפֶען גֶעװָארֶען בִּיז צוּ דֶער מִלְחָמָה פוּן בַּר־כּוֹכְבָא, מִיט דֶעם נָאהמֶען
„סֵדֶר עוֹלָם“. עֶר אִיז גֶעװֶעהן אַגְרוֹיסֶער גֶעגְנֶער פוּן גַדְלוּת אוּנ נָאךְ אַגְרָא־
סֶערֶער אוֹהֵב אֱמֶת אוּנ פְלֶעגְט זָאגֶען: „עֶס אִיז בֶּעסֶער צוּ זַיין אַתַּלְמִיד אֵיידֶער
אַרֶבִּי אוּנ אַז עֶס אִיז גְלַייכֶער אוֹיסְצוּזֶעהן פַאר שׁוּלְדִיג אֵיידֶער טַאקִי בֶּאֱמֶת
שׁוּלְדִיג זַיין“.

צְװִוישֶׁען דִי גְרוֹיסֶע לַייט פוּן יֶענֶער צַייט, אַחוּץ דִי תַּנָאִים אוּנ לוֹמְדִים
װָאס הָאבֶּען גָאר בֶּעזוּנְדֶער גֶעאַרְבֵּייט אִין לִידְדָא, הָאט זִיךְ אוֹיךְ אַגְרוֹיסֶען
נָאהמֶען עֶרְװָארְבֶּען רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן רַבִּי יוֹסֵי הַגְלִילִי, װָאס הָאט אָנְגֶעשְׁרִי־
בֶּען דִי צְװֵיי אוּנ דְרַייסִיג מִדוֹת אָדֶער כְּלָלִים מִיט װֶעלְכֶע מֶען קָאנְן דִי תּוֹרָה
פֶערְשְׁטֶעהן אוּנ פֶערְאֶנְטְפֶערן אַסַךְ זַאכֶען װָאס זַיינֶען קָשֶׁה. לֵיידֶער הָאבֶּען זִיךְ
גֶעפוּנֶען מְבִינִים װִי דִי צְװֵיי אוּנ דְרַייסִיג מִדוֹת צוּ בֶּענוּצֶען עֶרְשְׁט אִין אַכְט
הוּנְדֶערְט יָאהר אַרוּם.

אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אַבִּיסֶעל אָבְּגֶערוּהט פוּן הַאדְרִיאַנ׳ס קְלֶאפּ אוּנ
הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען קוּמֶען צוּ דִי כּוֹחוֹת, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אַרוּמְגֶעקוּקְט אַז עֶס אִיז
נִיט גוּט װָאס דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל הָאבֶּען זִיךְ אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶעזוּנְדֶערְט פוּן זֵיי
אוּנ פִיהרֶען זִיךְ אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָחָה פוּן אַאֵייגֶענֶעם נָשִׂיא אוּנ אֲפִילוּ פוּן אֵיי־
גֶענֶע סַנְהֶדְרִין. אִין בָּבֶל הָאבֶּען טַאקִי דִי יוּדֶען בֶּעקוּמֶען אַשְׁטִיקֶעל זֶעלְבְּסְט־
שְׁטֶאנְדִיגְקֵייט, אַז אִין גָלִיל אִיז גֶעװָארֶען דִי יוּדֶען שְׁלֶעכְט, הָאט זִיךְ אֵיינֶער

פון די בֶּעסְטֶע יוּנְגֶע לַייט, חֲנַנְיָה, אַפְּלֶעמֶענִיק פון רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ'ן, אַוֶעק גֶעלָאזְט קַיין בָּבֶל אוּנ הָאט דָארְט, אִין דֶער שְׁטָאדְט נַהַר־פְּקוֹד, נִיט וַוייט פון נְהַרְדְעָא, אַרוּם זִיךְ גֶעזַאמֶעלְט אַלֶּע לוֹמְדִים אוּנ בִּיסְלֶעכְוַויִיס גֶעמַאכְט אַקְלֵיין סַנְהֶדְרִין וָואס עֶר אַלֵיין אִיז טַאקִי גֶעוֶועהן דֶער רֹאשׁ פון זֵיי. אִיהם הָאט פִיעל דֶערְצוּ פֶּערְהָאלְפֶען דֶער רֵישׁ גָלוּתָא נְהוּנְיָא אָדֶער אֲחִיָה, אוּנ אַזוֹי הָאט מֶען דָארְט אַלֵיין אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעשְׁטִימֶען יָמִים טוֹבִים אוּנ אַלֶע אַנְדֶערֶע זַאכֶען, וָואס מֶען הָאט פְרִיהֶר גֶעמוּזְט אָנְקוּמֶען צוּ דִי הוֹיפְּט־סַנְהֶדְרִין אוּנ מֶען אִיז כִּמְעַט אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶערִיסֶען גֶעוָוארֶען פון אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. דָאס הָאט בֶּעווֹאגֶען דֶעם נָשִׂיא רַבִּי שִׁמְעוֹן אַרוֹיס צוּ שִׁיקֶען קַיין בָּבֶל צְוַויי שְׁלוּחִים, רַבִּי יִצְחָק אוּנ רַבִּי נָתָן מִיט אַבְּרִיעף צוּ חֲנַנְיָה אוּנ אַבַּקָּשָׁה מֶען זָאל נִיט דֶערְלָאזֶען יוּדֶען זָאלֶען זִיךְ צוּטְהֵיילֶען אוֹיף צְוַוי מַחֲנוֹת. דִי שְׁלִיחִים הָאט מֶען אוֹיפְגֶענוּמֶען מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד, נָאר פון דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז זֵיי שְׁוֶוער אָנְגֶעקוּמֶען אוֹיס צוּ פִיהְרֶען זֵייעֶר שְׁלִיחוּת. חֲנַנְיָה הָאט זִיךְ אַקֶעגֶענְגֶעשְׁטֶעלְט אוּנ גֶעוִויזֶען אַז גָלִיל הָאט נִיט אַזוֹינֶע גְרוֹיסֶע לוֹמְדִים וָואס זֵי זָאל זִיךְ קָאנֶען מִיט זֵיי אִיבֶּערְגֶעהְמֶען, נָאר דַארוֹיף הָאבֶּען אִיהם דִי שְׁלִיחִים גֶעאֶנְפֶערְט, אַז עֶר אִיז שׁוֹין לַאנְג פון דֶער הֵיים אוּנ ווֵייס נִיט אַז פון קִינְדֶער זֶענֶען לַייט גֶעוָוארֶען. נָאךְ זֶעהר פִיעל מִיה אִיז זֵיי פָּארְט גֶערָאטְהֶען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זָאל ווַייטֶער וֶוערֶען דֶער מִיטֶעלְפּוּנְקְט פַאר אַלֶּע יוּדֶען.

דֶערְוַוייל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט צְווִישֶׁען דִי תַּנָּאִים, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר כָּארְשְׁטֶעהֶער פון דֶער יְשִׁיבָה אִין אוּשָׁא, אַמַחֲלוֹקֶת, וָואס הָאט גֶעקָאנְט בְּרֶענְגֶען פּוּנְקְט צוּ דִי אֵייגֶענֶע זַאכֶען, וָואס זֶענֶען אַמָאל פָארְגֶעקוּמֶען צְווִישֶׁען רַבָּן גַמְלִיאֵל אוּנ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. דֶעם נָשִׂיא רַבִּי שִׁמְעוֹן הָאט זִיךְ פֶעְרְגְלוּסְט אַבִּיסֶעל מֶעהר כָּבוֹד אוּנ עֶס הָאט אִיהם פֶערְדְרָאסֶען פַאר וָואס דֶער עוֹלָם הֵייבְּט זִיךְ אוֹיף פַאר יֶעדֶען פון דִי לוֹמְדִים, וֶוען זֵיי קוּמֶען אַרַיין אִין דֶער יְשִׁיבָה; דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעמַאכְט, אַז אוֹיפְהֵייבֶּען דַארְף מֶען זִיךְ נָאר פַאר'ן נָשִׂיא. דָאס הָאט פֶערְדְרָאסֶען רַבִּי נָתָן אוּנ רַבִּי מֵאִיר אוּנ עֶס אִיז בַּיי זֵיי גֶעבְּלִיבֶּען זֵיי זָאלֶען אַרָאבְּוַוארְפֶען רַבִּי שִׁמְעוֹן פון זַיין שְׁטֶעלֶע. זֵיי הָאבֶּען אָבֶּער פֶערְשְׁטַאנֶען אַז נִיט אַזוֹי גִיךְ וֶועלֶען אַלֶע דַארוֹיף מַסְכִּים זַיין, אוּנ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אִיהם אֶפֶּענְטְלִיךְ צוּ פֶערְשָׁאמֶען דֶערְמִיט וָואס זֵיי וֶועלֶען פון זַיינֶעטְוֶועגֶען אָנְגְרֵייטֶען עֶפִּים אַהַארְבֶּע קַשְׁיָא וָואס עֶר זָאל זֵיי נִיט קָאנֶען פַארֶענְפֶערְן אוּנ דֶער עוֹלָם ווֶעט דֶעמָאלְט אַלֵיין אַרוֹיסְזֶעהְן אַז דֶער נָשִׂיא אִיז נִיט קַיין לַמְדָן. רַבִּי שִׁמְעוֹן אִיז אָבֶּער דֶערְפוּן פְרִיהר גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעוָוארְנְט מֶען זָאל אִיהם נִיט קָאנֶען מְבַיֵּישׁ זַיין. דוּרְךְ דֶעם הָאבֶּען זַיינֶע גֶעגְנֶער גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען פון דֶער

יְשִׁיבָה. אִין אַקוּרְצֶע צַייט הָאט מֶען אָבֶער דֶערְפִּיהלְט אַז עֶס פֶעהלֶען אַזוֹיגֶע צְווייא גְרוֹיסֶע קֶאפּ אוּנ רַבִּי יוֹסִי הָאט אָנְגֶעהֵייבֶּען שְׁרַייעֶן: וָואס קוּמְט אוּנְז אַרוֹיס דֶער פוּן וָואס מִיר זֶענֶען אִינְוֶוענִיג, אַז דִי תּוֹרָה אִיז אִין דְרוֹיסֶען. רַבִּי נָתָן הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט אִיבֶּערְבֶּעטֶען אוּנ אִיז צוּרִיק אַרַיין אִין דִי יְשִׁיבָה, נָאר רַבִּי מֵאִיר אִיז נִיט בֶּעשְׁטַאנֶען, אוּנ אַז דֶער נָשִׂיא הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט בֶּענוּטְצֶען מִיט זַיין מַאכְט אוּנ אִיהם אַרַיינְלֶעגֶען אִין חֵרֶם, הָאט זִיךְ רַבִּי מֵאִיר נִיט גֶעוָואלְט אוּנְטֶערְגֶעבֶּען אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז אֵיינֶעם פוּן דִי סַנְהֶדְרִין טָאר מֶען נִיט מַחֲרִים זַיין. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר נִיט גֶעוָואלְט צוּרִיק אָנְנֶעהמֶען זַיין פְּלַאטְץ צְווִישֶׁען דִי תַּנָּאִים אוּנ אִיז אַוֶועק קַיין קְלֵיין-אַזְיֶען; דָארְט אִיז עֶר גֶעשְׁטָארְבֶּען. אוּנ הָאט גֶעלָאזְט אַצַוָּאָה מֶען זָאל אִיהם מְקַבֵּר זַיין גֶעבֶּען בְּרֶעג יָם וָואס רִינְגֶעלְט אַרוּם אוֹיךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ וָואס דוּרְךְ דֶעם הָאט עֶר גֶערֶעכֶענְט אִיז גְלַייךְ וִוי זַיין גוּף אִיז מְקוּבָּר גֶעוָוארֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זֶעלְבְּסְט.

בַּאלְד הָאבֶּען אָבֶער דִי יוּדֶען גֶעמוּזְט פַארְגֶעסֶען אֵייגֶענֶע מַחֲלוֹקֶת, וַוייל עֶס הָאט זִיךְ אוֹיף זֵיי וַוייטֶער אָנְגֶערִיקְט אַבִּיטֶערֶע צַייט, אוּנ דִי רָאמִישֶׁע מְלוּכָה הָאט נָאךְ אַמָאל אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אִיהר שִׂנְאָה גֶעגֶען יוּדִישֶׁען פָאלְק. נִיט אוּמְזִיסְט הָאט, דֶער נָשִׂיא. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַמְלִיאֵל גֶעשְׁרִיגֶען אַז דִי צָרוֹת פוּן זַיין צַייט זֶענֶען אַסַךְ עֶרְגֶער וִוי אַמָאל. דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אֲפִילוּ נָאךְ אַמָאל גֶעפְּרוּבְט מַאכֶען אַמְרִידָה אוּנ הָאבֶּען גֶעהַאט אַשְׁטִיקֶעל הָאפְנוּנְג אוֹיף דִי פַּרְתִּים, וָואס הָאבֶּען גֶעוָאלְט אָנְהֵייבֶּען אַמִלְחָמָה מִיט רוֹם, נָאר אַנְטָאנִינוּס פִּיוּס הָאט זֵיי בַּאלְד גֶעשְׁטִילְט אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּער-גֶעגַאנְגֶען צוּ מַארְק אוֹירֶעלִיוּס אוּנ וֶוערוּס, אִיז נָאךְ אַגְרֶעסֶערֶער צָאר'ן וִוי פְרִיהר אוֹיסְגֶעגָאסֶען גֶעוָוארֶען אוֹיף דִי יוּדֶען. מֶען הָאט נִיט נָאר בֶּענַייט אַלֶע גְזֵרוֹת פוּן הַאדְרִיַא'ן, נָאר מֶען הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעשְׁטְרָאפֶען מִיטְ'ן טוֹיט אַלֶע וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט מַל זַיין דִי קִינְדֶער, אָפְּהִיטֶען שַׁבָּת אוּנ פְרוֹיעֶנְרֵיינְקַייט. אוּנ מֶען הָאט אוֹיךְ צוּגֶענוּמֶען בַּיי יוּדִישֶׁע דַיָּנִים דָאס רֶעכְט פוּן מִשְׁפָּטְ'ן. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי הָאט עֶס אָנְגֶענוּמֶען פַאר לִיעבּ אוּנ הָאט מִיט עֲנִיווּת גֶעזָאגְט אַז דִי רַבָּנִים פוּן יֶענֶער צַייט זֶענֶען טַאקִי נִיט רָאוּי גֶעוֶועהן אַאֱמֶת'ן מִשְׁפָּט אַרוֹיס-צוּגֶעבֶּען. דֶער הַאס פוּן דִי רָאמֶער אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גְרוֹיס אַז מֶען הָאט זִיךְ אָנְגֶע-הוֹיבֶּען טְשֶׁעפֶּען אֲפִילוּ צוּ דִי סַנְהֶדְרִין. אַמָאל הָאט מֶען זִיךְ אוּנְטֶערְגֶעהֶארְט וִוי רַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי יוֹסִי אוּנ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי הָאבֶּען צְווִישֶׁען זִיךְ גֶערֶעדְט. רַבִּי יְהוּדָה הָאט גֶעלוֹיבְּט דִי רָאמֶער אוּנ גֶעוִויזֶען אַז זֵיי זֶענֶען זֶעהר נוּטְצְלִיךְ דֶערְמִיט וָואס זֵיי מַאכֶען בְּרִיקֶען אוּנ בֶּאדֶער אוּנ פִּיהרֶען אַיין יְרִידִים. רַבִּי יוֹסִי הָאט

גֶעשְׂרִיגֶען, אונ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי הָאט אָפְּגֶעוֶוענְדֶט אונ גֶעזָאגְט אַז אַלְדִינְג
וָואס דִי רָאמֶער מַאכֶען טְהוּן זֵיי עֶס פוּן זֵייעֶר טוֹבָה וֶועגֶען אונ מֶען דַארְף זֵיי דֶער
פַאר בְּשׁוּם אוֹפֶן נִיט דַאנְקבַּאר זַיין. דֶעם שְׁמוּעֶס הָאט מֶען בַּאלְד אָפְּגֶעטְרָאגֶען אִין
דִי אוֹיעֶרן פוּן דֶער מְלוּכָה. רַבִּי יְהוּדָה אִיז גֶעוָוארֶען אַגְרוֹיסֶער חָשׁוּב, רַבִּי יוֹסִי'ן
הָאט מֶען פַאר'ן שְׁוַויינֶען נָאר אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט אונ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי'ן הָאט מֶען
פֶער מִשְׁפָּט צוּם טוֹיט. דֶעמָאלְט אִיז עֶר גֶעצְווּאוּנְגֶען גֶעוֶועהן זִיךְ צוּ בֶּעהַאלְטֶען
אִין אַהֵייל, ווִי מִיר הָאבֶּען שׁוֹין פְרִיהֶער דֶערְצֶעהלְט, אונ עֶרְשְׁט נָאךְ וֶוערוּסֶ'ס
טוֹיט הָאט עֶר גֶעקָאנְט אַרוֹיס פוּן זַיין בֶּעהֶאלְטֶענִישׁ.

אַז מַארְק אוֹירֶעלְיוּס וָואס אִיז גֶעוֶועהן בֶּעקָאנְט פַאר אַזֶעהר גוּטֶען
מֶענְשׁ, אִיז אַלֵיין גֶעבְּלִיבֶּען הֶערְשֶׁער פוּן רוֹם, הָאבֶּען דִי יוּדֶען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען
אַרוֹיסְצוּשִׁיקֶען רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי'ן צוּם קֵייזֶער, עֶר זָאל אוֹיסְבֶּעטֶען טוֹבוֹת
פַאר זֵיי. מִיט אִיהם אִיז אוֹיךְ גֶעפָאהרֶען רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יוֹסִי, וָואס אִיז גֶע-
וֶועהן אַגְרוֹיסֶער קֶענֶער פוּן פְרֶעמְדֶע לְשׁוֹנוֹת. דֶעמָאלְט הָאבֶּען דִי קְרִיסְטֶען
אוֹיךְ גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל אָנְהֵייבֶּען אוֹיף זֵיי בֶּעסֶער קוּקֶען אונ מַארְק אוֹירֶעלְיוּס,
וָואס אִיז טַאקִי נִיט צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן פוּן דִי פְרִיהְרִיגֶע אַכְזָרִיוֹת, הָאט צוּ-
גֶעזָאגְט צוּ בֶּעהַאנְדְלֶען דִי יוּדֶען מִיט יוֹשֶׁר אונ הָאט אוֹיךְ גֶעהַאלְטֶען וָוארְט.

נָאךְ רַבִּי שִׁמְעוֹן אִיז גֶעוָוארֶען נָשִׂיא זַיין זוּהן רַבִּי יְהוּדָה, וָואס הָאט
זוֹכֶה גֶעוֶועהן מֶען זָאל זַיין נָאהמֶען נָאךְ בַּיי'ם לֶעבֶּען מַאכֶען פַאר הֵיילִיג אונ
מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען: רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ. אוֹיף אִיהם הָאט מֶען מִיט
רֶעכְט גֶעזָאגְט אַז גָאטט הָאט אִיהם גֶעבֶּענְשְׁט מִיט אַלֶע זִיבֶּען זַאכֶען וָואס
שְׁטֶעהֶען אָן אַיין אֱמֶת'ן צַדִיק: מִיט שֵׁיינְקֵייט, כֹּחַ, עֲשִׁירוּת, כָּבוֹד, חָכְמָה, אֲרִיכוּת
יָמִים אונ גוּטֶע קִינְדֶער. ווִי אַזוֹי עֶר אִיז גֶעוָוארֶען אַזוֹי רַייךְ — וֵוייסְט מֶען נִיט,
נָאר דָאס אִיז גֶעווִיס אַז עֶר הָאט פֶערְמָאגְט גַאנְצֶע אוֹצְרוֹת. אַז עֶס אִיז גֶעוָוארֶען
אַשְׁרֶעקְלִיכֶער הוּנְגֶער אִין לַאנְד אונ עֶס הָאט זִיךְ נָאךְ גֶעמַאכְט דֶער צוּ אַמַגֵפָה,
הָאט עֶר צוּטְהֵיילְט צְווִישֶׁען דִי נוֹיט בֶּעדֶארְפְטִיגֶע זֶעהר פִיעל גֶעלְד אונ תְּבוּאָה.
אִין אָנְהֵייבּ הָאט עֶר גֶעוָואלְט שְׁטִיצֶען נָאר אֵיידֶעלֶע מֶענְשֶׁען, וָואס בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען
זִיךְ מִיט תּוֹרָה, וַוייל גְרָאבֶּע לַייט אָהן ווִיסֶען הָאט עֶר נִיט גֶעקָאנְט לַיידֶען, נָאר
אַז אֵיינֶער פוּן זַיינֶע תַּלְמִידִים, רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַמְרָם, הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶּען
אָנְצוּהֶערֶען אַז עֶס אִיז נִיט קַיין יוֹשֶׁר צוּ מַאכֶען אַחִלוּק צְווִישֶׁען מֶענְשֶׁען בַּיי
אַיין אוּמְגְלִיק וֶוען אַלֶע בַּאגְלַייךְ טְרֶאנְקֶען זִיךְ, הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען טְהֵיילֶען אַלֶע
וָואס מוּזֶען אָנְקוּמֶען צוּ פְרֶעמְדֶע הִילְף. אַזוֹי הָאט עֶר זִיךְ אוֹיךְ אָפְּגֶעזָאגְט פוּן
זַיין מֵיינוּנְג, וֶוען אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה'ס טָאכְטֶער זֶענֶען גֶעקוּמֶען בַּיי אִיהם בֶּעטֶען

שְׁטִיצוּנְג; פְרִיהֶר הָאט עֶר זֵיי אַוֶועקְגֶעטְרִיבֶּען אוּנ הָאט עֶרְקְלֶערְט אַז אוֹיף דִי קִינְדֶער פוּן אַזַא פָּאטֶער טָאר מֶען קֵיין רַחֲמָנוּת נִיט הָאבֶּען, נָאר אַז זֵיי הָאבֶּען אִיהם דֶערְמָאנְט אִין דֶעם פָּאטֶערְ'ס תּוֹרָה, הָאט עֶר נִיט גֶערֶעדְט דָאס צְוֵוייטֶע וָואָרְט אוּנ הָאט זֵיי בַּאלְד מְקָרֵב גֶעוֶועהן.

אִין רַבִּי יְהוּדָה'ס צַייט אִיז דִי גְרוֹיסֶע יְשִׁיבָה אִיבֶּערְגֶעפִיהְרְט גֶעוָוארֶען קֵיין בֵּית שְׁעָרִים, וואוּ דִי לוּפְט אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר רֵיין, אוּנ דָארְט הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ גֶעפוּנֶען דִי סַנְהֶדְרִין, וָואס זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער רַבִּי יְהוּדָה'ס הַשְׁגָחָה אוּנ אָהְן זַיין הַסְכָּמָה פְלֶעגְט קֵיין זַאךְ נִיט גֶעטְהוּן וֶוערֶען, אוֹיסֶער דִי בֶּעשְׁטִימוּנְג פוּן יָמִים טוֹבִים אוּנ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וָואס פְלֶעגְט גֶעשֶׁעהן אִין אַדָארְף פוּן עֵין טָב, נִיט וַוייט פוּן לִידְדָא. עֶר פְלֶעגְט אַרוֹיסְגֶעבֶּען סְמִיכוֹת רַבָּנִים פוּן אַנְדֶערֶע אֶרְטֶער אוּנ פִיעל פוּן זַיינֶע תַּלְמִידִים, ווִי רַבִּי לֵוִי בַּר סִיסִי, וָואס אִיז גֶעוָוארֶען דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דֶער יוּדִישֶׁער עֵדָה אִין סִימָאנִיאַס, רַבָּה בַּר חָנָא פוּן כַּפְרִי אוּנ אַבָּא אֲרִיכָא פוּן בָּבֶל, הָאבֶּען זִיךְ שְׁפֶּעטֶער בֶּערִיהְמְט גֶעמַאכְט.
רַבִּי יְהוּדָה פְלֶעגְט אָבֶּער מְקַנֵא זַיין דֶעם רֵישׁ גָלוּתָא פוּן בָּבֶל, וַוייל זַיין מַאכְט אִיז גֶעוֶועהן גְרוֹיס דוּרְךְ דֶעם וָואס עֶר אִיז בֶּעשְׁטִימְט גֶעוֶועהן פוּן דֶער מְלוּכָה אוּנ הָאט גֶעהַאט כֹּחַ אַלְדִינְג צוּ טְהוּן, וֶועהְרֶענְד עֶר הָאט פוּן דֶער רוֹמִ'ישֶׁער מְלוּכָה קֵיין מַאכְט נִיט גֶעהַאט פוּן אַ הֶערְשֶׁער אוֹיף דִי יוּדֶען, דַארִיבֶּער הָאט עֶר אָבְּגֶעהִיט דֶער נָאמֶען „נָשִׂיא" זָאלל נִיט צוּגְרִינְג זַיין בַּיי דֶעם עוֹלָם, אוּנ הָאץ עֶר פַאר זִיךְ אִיז אַ גְרוֹיסֶער עָנָיו גֶעוֶועהן, הָאט עֶר אָבֶּער שְׁטַארְק מַקְפִּיד גֶעוֶועהן פַאר דֶעם כָּבוֹד פוּן נָשִׂיא, אוּנ אַז רַבִּי חִיָיא הָאט זִיךְ אַ מָאל עֶרְלוֹיבְּט צוּזָאגֶען אַ הֲלָצָה וָואס עֶר הָאט עֶס אָנְגֶענוּמֶען פַאר אַ פְּחִיתַת הַכָּבוֹד. הָאט עֶר אִיהם בֶּעשְׁטְרָאפְט, עֶר זָאל זִיךְ אִיהם אַנַאנְצֶען חֹדֶשׁ פַאר דִי אוֹיגֶען נִיט וַוייזֶען. אַזוֹי הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעטְהוּן מִיט זַיין תַּלְמִיד שִׁמְעוֹן בַּר קַפָּרָא, וָואס הָאט אִין דֶער יְשִׁיבָה פַאר אַללֶע חֲבֵרִים גֶעלַייעֶנְט אַ שִׁיר, אִין וֶועלְכֶען עֶר הָאט גֶעשְׁפֶּאט פוּנ'ם נָשִׂיא'ס אֵיידֶעם בֶּן אֶלְעָשָׂה; רַבִּי יְהוּדָה הָאט עֶס אִיהם נִיט מוֹחֵל גֶעוֶועהן אוּנ עֶר הָאט שׁוֹין נִיט בֶּעקוּמֶען קֵיין סְמִיכָה. פוּן דֶער זֶעלְבֶּער סִבָּה, קָאנְן זַיין, הָאט עֶר נִיט מַסְמִיךְ גֶעוֶועהן דֶעם בֶּערִיהְמְטֶען חָכָם שְׁמוּאֵל יַרְחִינָאָה וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער אַסְטְרָאנָאם אוּנ אַדָאקְטָאר אוּנ הָאט רֶבִּי'ן זֶעלְבְּסְט אוֹיסְגֶעהֵיילְט פוּן אַשְׁטַארְקֶער קְרַאנְקַייט. אַז רֶבִּי הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט פֶערְאֶנְטְוֶוערְן פַאר אִים הָאט אִים שְׁמוּאֵל גֶעאֶנְטְוָוארְט: זָאלל דִיר נִיט פֶּערְדְרִיסֶען. אִיךְ זֶעה אַז פוּן הִימֶעל הָאט מֶען אַזוֹי גוֹזֵר גֶעוֶועהן: אַז שְׁמוּאֵל זָאלל הֵייסֶען נוּר חָכָם, אָבֶּער נִיט רַבִּי, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען זָאלל עֶר רַבִּי'ן אוֹיסְהֵיילֶען פוּן זַיין קְרַאנְקַייט. אַז רַבִּי חֲנִינָא, וָואס הָאט זִיךְ

גֶערֶעכֶענְט צְווייטֶען דִי גְרֶאסְטֶע לוֹמְדִים. הָאט אַמָאל אַנְדֶערְשׁ גֶעלֶערְנְט אַפָּסוּק פוּן יְחֶזְקֵאל. וִוי רַבִּי יְהוּדָה הָאט גֶעמֵיינְט, אוּנ הָאט גֶעזָאגְט אַז עֶר הָאט דֶעם פֵּירוּשׁ גֶעהֶערְט פוּן רַב הַמְנוּנָא אִין בָּבֶל, הָאט אִיהם דֶער נָשִׂיא בַּאלְד גֶעענְטְפֶערְט: „אוֹיבּ דוּ וֶועסְט נָאךְ אַמָאל זַיין בַּיי אִיהם, זָאלְסְטוּ אִיהם זָאגֶען אַז אִיךְ הַאלְט דִיךְ פַאר אַחָכָם“, אוּנ דֶערְמִיט הָאט שׁוֹין רַבִּי חֲנִינָא בֶּעקוּמֶען דֶעם בֶּעסְטֶען וִוינְק אַז קַיין סְמִיכָה וֶועט עֶר פוּן אִיהם קַיין מָאל נִיט בֶּעקוּמֶען. אַוַדַאי הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען פִיעל אוּנְצוּפְרִידֶענֶע אוּנ אֵיין מָאל אוֹיף אַשִׂמְחָה, וֶוען דֶער וַויין הָאט אַרוֹיפְגֶעבְּרַאכְט אוֹיף דֶער צוּנְג אַלְדִינְג וָואס אִיז גֶעוֶועהן אוֹיף דֶער לוּנְג, הָאבֶּען רַבִּי חִיָיא'ס צְווייא זִיהן, יְהוּדָה אוּנ חִזְקִיָה, גֶעזָאגְט רַבִּי יְהוּדָה'ן אִין אוֹיג, אַז אִיבֶּער דֶעם נָשִׂיא אוּנ דֶעם רֵישׁ גָלוּתָא קָאן מָשִׁיחַ נִיט קוּמֶען.

רַבִּי יְהוּדָה'ס פֶעסְטֶער ווִילֶען אוּנ שְׁטַארְק בֶּעלִיבְּטְקֵייט בַּיי'ם פָאלְק הָאט פִיעל פֶערְהָאלְפֶען דֶערְצוּ, וָואס עֶר הָאט גֶעקָאנְט מְבַטֵל זַיין אַזוֹינֶע דִינִים אוּנ מִנְהָגִים, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעפַּאסְט צוּ יֶענֶער צַייט. שְׁוֶוער אִיז אִיהם נָאר אָנְגֶעקוּמֶען אָבּ צוּשַׁאפֶען דִי דִינִים פוּן מַעֲשֵׂר אוּנ שְׁמִיטָה, וָואס זֶענֶען גֶעלֶעגֶען וִוי אַשְׁוֶוערֶע מַשָּׂא אוֹיפ'ן פֶערְאָרֶעמְטֶען פָאלְק, אוּנ אַז עֶר הָאט צוּ זִיךְ צוּגֶעצוֹיגֶען דֶעם גְרֶעסְטֶען לַמְדָן פוּן יֶענֶער צַייט, רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי'ס אֵיידֶעם, אוּנ הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר וֶועט אִיהם הֶעלְפֶען צוּ בֶּעוַוייזֶען אַז אָבְּהִיטֶען אַזֶעלְכֶע מִצְוֹת אִין דֶער פְרֶעמְד אָדֶער אוֹיף אַזַא עֶרְד, וָואס אִיז שׁוֹין לַאנְג אַרוֹיס פוּנ'ם יוּדִישֶׁען רְשׁוּת, אִיז נִיט קַיין חִיוּב, הָאט עֶר נָאךְ אִין אִיהם גֶעפוּנֶען אַשְׁטַארְקֶען גֶעגְנֶער גֶעגֶען זַיין מֵיינוּנְג.

בֶּעזָאנְדֶערְס אָבֶּער הָאט זִיךְ רַבִּי יְהוּדָה בֶּערִיהמְט גֶעמַאכְט דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט גֶעאָרְדֶענְט אוּנ גֶעעֶנְדִיגְט דִי גְרוֹיסֶע אַרְבֵּייט פוּן רַבִּי עֲקִיבָא'ן אוּנ רַבִּי מֵאִיר'ן אוּנ הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען אַלֶע דִינִים אוּנ הֲלָכוֹת וָואס זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען גֶעוָוארֶען אִין דִי לֶעצְטֶע יָאהְרֶען אוּנְטֶער דֶעם נָאהְמֶען „מִשְׁנָה“. רַבִּי יְהוּדָה הָאט זִיךְ מִיה גֶעגֶעבֶּען אַז דִי מִשְׁנָה זָאל זַיין גֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף רֵיין לָשׁוֹן הַקֹדֶשׁ, נָאר וואוּ עֶס אִיז נִיט מֶעגְלִיךְ גֶעוֶועהן אוֹיסְצוּפִיהרֶען הָאט עֶר אוֹיךְ צוּגֶענוּמֶען אִין דֶער מִשְׁנָה אַסַךְ גְרִיכִישֶׁע אוּנ לַאטֵיינִישֶׁע וֶוערְטֶער. חוּץ אַלֶע דִינִים אוּנ הֲלָכוֹת הָאט עֶר אִין מִשְׁנָה אַרַיינְגֶענוּמֶען דִי מוּסָר פוּן אוּנְזֶערֶע הֵיילִיגֶע חֲכָמִים אוּנ הָאט זֵיי אַנָאמֶען גֶעגֶעבֶּען „פִּרְקֵי אָבוֹת“, דִי טְהַייעֶרֶע פֶּערְל וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעשִׁיט פוּנ'ם מוֹיל פוּן אוּנְזֶערֶע חֲכָמִים אוּנ וָואס בְּלִישְׁטְשֶׁען נָאךְ

אַצוּנְד אַזוֹי וִוי לִיכְטִיגֶע דִיאַמַאנְטֶען, וֶועלְכֶע וֶועלֶען קַיין מָאל נִיט פֶערְלִיעֶרֶען זַייעֶר וֶוערְטה.

רַבִּי יְהוּדָה׳ס צַייט אִיז נִיט גֶעוֶועהן בֶּעזָאנְדֶערְס גְלִיקְלִיךְ. פוּן דֶעם גוּטֶען קֵייזֶער מַארְק אוֹיְרֶעלְיוּס׳ס מְלוּכָה הָאט עֶר אִין גַאנְצֶען אֵיין יָאהר פֶערְהַאפְּט, אוּנ נָאךְ זַיין טוֹיט, אַז אִין רוֹם הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶערְשֶׁען סֶעפְּטִימְיוּס סֶעוֶוערוּס, אוּנ פֶּעסְצֶענְיוּס נִיגֶער, וָואס הָאט זִיךְ שְׁטַארְק צוּפִיהְרְט דִי הֶאנְד אִין גַאלִילֶעאַ, אִיז דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען זֶעהר שְׁלֶעכְט אוּנ אַז זֵיי הָאבֶּען בַּיי אִיהם גֶעבֶּעטֶען אַבִּיסֶעל צוּ פֶערְקְלֶאנֶער׳ן זַייעֶרֶע נְתִינוֹת, הָאט עֶר זֵיי גֶעאֶנְפֶערְט אַז עֶס טְהוּט אִיהם בַּאנְג וָואס עֶר קָאן בַּיי זֵיי נִיט פָאדֶערֶען קֵיין בֶּעזוּנְדֶערְן מַס אֲפִילוּ פַאר דֶער לוּפְט וָואס זֵיי אַטְהֶמֶען. אַז עֶס אִיז אַרוֹיס אַקְרִיעג צְווִישֶׁען דִי בֵּיידֶע יוֹרְשִׁים פוּן דֶער רָאמִישֶׁער קְרוֹין אוּנ דִי שֹׁמְרוֹנִים הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען מִיט פֶּעסְצֶענְיוּס נִיגֶער, זֶענֶען דִי יוּדֶען גֶעשְׁטַאנֶען פַאר סֶעפְּטִימְיוּס סֶעוֶוערוּס, וֶועלְכֶער הָאט גוֹבֵר גֶעוֶועהן אוּנ דֶערְפַאר גֶעטְהוּן פִיעל חֲסָדִים מִיט׳ן יוּדִישֶׁען פָאלְק אוּנ דִי שֹׁמְרוֹנִים בֶּעשְׁטְרָאפְט דֶער מִיט וָואס עֶר הָאט בַּיי דִי אַנְוָואהנֶער פוּן זַייעֶר הוֹיפְּט שְׁטָאדְט שְׁכֶם צוּ גֶענוּמֶען אַלֶע רֶעכְטֶע. דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען וָואלְט אֶפְשַׁר דֶערְמָאלְט אִין גַאנְצֶען בֶּעסֶער גֶעוָוארֶען, וֶוען זֵיי לָאזֶען זִיךְ נִיט פֶערְפִיהְרֶען פוּן דִי פַארְטְהֶער, וָואס הָאבֶּען זֵיי צוּגֶעזָאגְט אוּמְצוּקֶעהְרֶען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ אוֹיסְבּוֹיעֶן דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ, וֶוען זֵיי וֶועלֶען זֵיי הֶעלְפֶען גֶעגֶען דִי רָאמֶער. דִי מְרִידָה הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען הִיטְצִיגֶע יוּנְגֶע לַייט אוּנ דֶער אֶלְטֶערֶער דוֹר הָאט דֶערְפוּן נִיט גֶעוָואלְט וִויסֶען. אַוַדַאי הָאבֶּען דִי מוֹרְדִים גֶעהַאפְּט אַבִּיטֶערן פְּסַק אוּנ כְּדֵי אוּמְשׁוּלְדִיגֶע זָאלֶען נִיט גֶעגִיעסֶען זַייעֶר זְכוּת, הָאבֶּען דִי יוּדֶען אַלֵיין זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אוֹיסְצוּגֶעבֶּען דִי מוֹרְדִים, אוּנ צְוַויי בֶּערִיהְמְטֶע חֲכָמִים ר׳ אֶלְעָזָר בּ״ר שִׁמְעוֹן אוּנ ר׳ יִשְׁמָעֵאל בּ״ר יוֹסִי הָאבֶּען גֶעמוּזְט נֶעהמֶען דִי רָאלֶע אוֹיף זִיךְ זֵיי אוֹיפְצוּזוּכֶען אוּנ אִיבֶּערְגֶעבֶּען דִי רוֹימֶער. דָאס הָאט אַבִּיסֶעל גֶעשְׁטִילְט דֶעם צָארְן פוּן סֶעוֶוערוּס אוּנ עֶר הָאט זִיךְ נָאר בֶּעגְנִיגְט דֶער־מִיט וָואס עֶר הָאט וַוייטֶער מְקָרֵב גֶעוֶועהן דִי שֹׁמְרוֹנִים אוּנ דִי יוּדֶען הָאט עֶר פַארְוֶועהְרְט זֵיי זָאלֶען נִיט טָארֶען קֵיין גֶאטְצֶענְדִינֶער אַרַיינְנֶעהמֶען אִין זַייעֶר אֱמוּנָה. וִוי עֶס שַׁיינְט, זֶענֶען צְווִישֶׁען דִי מוֹרְדִים גֶעוֶועהן פִיעל גֵרִים, וָואס הָאבֶּען גֶעמוּזְט, צוּזַאמֶען מִיט זַייעֶרֶע מוֹהֲלִים, אָבְטְרֶעטֶען פוּנ׳ם לַאנְד, אָדֶער פֶערְמִשְׁפָּט וֶוערֶען צוּם טוֹיט.

מִיט רַבִּי יְהוּדָה׳ן אִיז גֶעשְׁלָאסֶען גֶעוָוארֶען דִי צָאהל פוּן דִי תַּנָאִים אוּנ

פַאר'ן טוֹיט הָאט עֶר גֶעמַאכְט פַאר אַ נָשִׂיא זַיין אֶלְטֶערן זוּהן, גַמְלִיאֵל, אוּנ דֶעם יוּנְגֶערְן שִׁמְעוֹן הָאט עֶר בֶּעשְׁטִימְט פַאר'ן רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים אִין דִי אֲסִיפוֹת. עֶר הָאט גֶעפִיהלְט בַּיי זִיךְ אַז עֶר הָאט נִיט יוֹצֵא גֶעוֶועהן גֶעגֶען זַיין תַּלְמִיד, רַבִּי חֲנִינָא בַּר חָמָא, אוּנ הָאט אָנְגֶעזָאגְט דֶעם נַייֶעם נָשִׂיא, עֶר זָאל אִיהם בַּאלְד גֶעבֶּען דִי עֶרְשְׁטֶע סְמִיכָה אוּנ זָאל זִיךְ אִיבֶּערְהוֹיפְּט פְרַיינְדְלִיכֶער בֶּעגֶעהן מִיט זַיינֶע תַּלְמִידִים. אִין דֶער צַוָאָה הָאט רַבִּי יְהוּדָה אָנְגֶעזָאגְט מֶען זָאל נִיט טְרוֹיעֶרְן נָאךְ אִיהם אוּנ בַּאלְד נָאךְ שְׁלֹשִׁים זָאל מֶען אֶפְנֶען דִי יְשִׁיבָה. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אַז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי יְדִיעָה פוּן זַיין טוֹיט אִיז גֶעוָוארֶען אַ קְלָאג צְוִוישֶׁען אַלֶע יוּדֶען אוּנ מֶען הָאט אִיהם מַסְפִּיד גֶעוֶועהן אִין אַבְּטְצֶעהן שׁוּלֶען. בַּיי דֶער טַהֲרָה הָאבֶּען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט אֲפִילוּ כֹּהֲנִים, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ הֶיתֵּר צוּ לִיעבּ דֶעם כָּבוֹד פוּנ'ם מֵת.

דֶער נַייעֶר נָשִׂיא, רַבָּן גַמְלִיאֵל דֶער דְרִיטֶער, הָאט גֶעלֶעבְּט אִין אַ בֶּעסֶערֶע צַייט פוּנ'ם פָאטֶער. פִינְף אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר כְּסֵדֶר, נָאךְ סֶעוֶועֶרוּס'ס טוֹיט, הָאבֶּען דִי מְלוּכָה אִין רוֹם גֶעפִיהְרְט פִיער סִירִישֶׁע פְרוֹיעֶן: דִי אַלְמָנָה פוּנ'ם גֶעשְׁטָארְבֶּענֶעם קֵייזֶער יוּלְיַא דַאמְנַא אָדֶער מַארְתְּהַא, אִיהר שְׁוֶועסְ־טֶער יוּלְיַא מֶאזַא אוּנ בֵּיידֶע טָאכְטֶער מֶאזַא'ס, יוּלְיַא זָאאֶמִיאַ אוּנ יוּלְיַא מַאמְמַסַא. זֵיי זֶענֶען אוֹיפְגֶעוַואקְסֶען גֶעוָוארֶען אִין דֶער שְׁטָאדְט עֶמֶעזַא, וואוּ עֶס אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיס יוּדִישֶׁע קְהִלָּה אוּנ עֶס הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ גֶעפִינֶען פִיעל גֵרִים; צְווִישֶׁען וֶועלְכֶע עֶס הָאט זִיךְ בֶּעזָאנְדֶערְס אוֹיסְגֶעצֵייכֶענְט מִיט עֲשִׁירוּת דִי מִשְׁפָּחָה בַּר־אַשְׁתּוֹר, אוּנ אַזוֹי וִוי זֵיי הָאבֶּען גוּט גֶעקֶענְט יוּדֶען הָאבֶּען זֵיי גֶעזוּכְט זֵייעֶר פְרַיינְדְשַׁאפְט אוּנ אַז זָאאֶמִיאַ הָאט גֶעוָואלְט אַז אִיהר זוּהן קְלַגַבַּל (אַנְטוֹנִינוּס) זָאל וֶוערֶען קֵייזֶער, הָאט זִי אָנְגֶעהוֹיבֶּען אָבְּצוּשִׁיטֶען דִי יוּדֶען מִיט טוֹבוֹת. דֶעמָאלְט הָאט דֶער נָשִׂיא גֶעזָאגְט, אַז „מֶען דַארְף זִיךְ הִיטֶען פַאר דֶער רָאמִישֶׁער מְלוּכָה, וַוייל זִי אִיז מְקָרֵב אַ מֶענְשֶׁען נָאר דֶעמָאלְט וֶוען זִי דַארְף אָנְקוּמֶען צוּ אִיהם". נָאר וִוי אַזוֹי דִי זַאךְ אִיז שׁוֹין דָארְט גֶעוֶועהן, צוּ הָאט עֶס דֶער נַייעֶר קֵייזֶער קְלַגַבַּל גֶעמֵיינְט מִיט'ן גַאנְצֶען הַארְצֶען אָדֶער נֵיין, נָאר דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִיז פָארְט בֶּעסֶער גֶעוָוארֶען אוּנ זֵיי אַלֵיין הָאבֶּען אוֹיךְ בֶּעוִויזֶען אַ שְׁטַארְק הִתְקָרְבוּת צוּ דִי רָאמֶער. דֶעם נָשִׂיא'ס בֵּיידֶע זִיהן, יְהוּדָה אוּנ הִלֵל, הָאבֶּען זִיךְ צוּ פְלַייס גֶעלֶערְנְט גְרִיכִישׁ אוּנ הָאבֶּען זִיךְ דִי הָאר גֶעשׁוֹירֶען וִוי דִי רָאמֶער.

אַז נָאךְ רַבָּן גַמְלִיאֵל'ס טוֹיט אִיז גֶעוָוארֶען נָשִׂיא זַיין זוּהן רַבִּי יְהוּדָה דֶער צְווייטֶער, הָאט עֶר זִיךְ גֶעמִיהט נָאךְ שְׁטַארְקֶער צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי פְרַיינְד־שַׁאפְט צְוִוישֶׁען יוּדֶען אוּנ רָאמֶער אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר מַתִּיר גֶעוֶועהן צוּ

קויפען אעל ביי די גאטצענדיענער אונ האט געהייסען מען זאל אויפהערען צו טרויערן אויף האדריאנ׳ס גזרות אונ די יודישע חתונות זאלען ווייטער געמאכט ווערען מיט שמחה אונ פאראד. ער האט געוואלט אפילו מבטל זיין דעם תענית פון תשעה באב, נאר מען האט עס ניט דערלאזט. דערפאר האבען דערמאלט אויפגעהערט פיעל מנהגים, וואס זענען געשטאנען ווי איין אייזערנע וואנד צווישען די יודען אונ די ראמער, אונ אז די מלוכה איז איבערגעגאנגען צו יוליא מאמעא׳ס זוהן, אלכסנדר סעווערוס, וואס איז געוועהן זעהר א גוטער מענש אונ האט פערשטאנען צו שאטצען די טהייערע מדות וואס ליגען אין יודענטהום אונ אויך אין קריסטענטהום, האבען די יודען זיך געפיהלט טאקי גליקליך. דער קייזער האט ביי זיך אין טעמפעל אריינגעשטעלט די בילדער פון אברהם אבינו אונ פון קריסטוס, אונ אויפ׳ן טויער פון זיין פאלאץ אונ אנדערע בנינים פון דער מלוכה האט ער געלאזט אויסקריצען הלל׳ס ווארטער: „וואס דו האסט אליין פיינד, זאלסטו ניט טהון קיין אנדערן“. ביי א מלחמה, אז דאס חיל פלעגט אריינגעהן אין פרעמדע ערטער, האט ער די אייגענע ווארטער געלאזט אויסרופען אונ דערמיט דערמאנט די סאלדאטען זיי זאלען זיך אבהיטען פון גזלה אונ רציחה געגען אונשולדיגע רוהיגע אנוואהנער. דער נשיא איז געוועהן ביי׳ם קייזער אזא חשוב אז אין דער מלחמה וואס ער האט אנגעהויבען מיט׳ן פערסישען מלך ארדשיר האט איהם רבי יהודה געמוזט באלייטען קיין אנטיאכיען אונ האט פון איהם בעקומען זעהר פיעל ערד פון יענער זייט ירדן פאר א מתנה. מען האט שוין ניט צו רעדען אז אללע פריהריגע גזירות זענען בטל געווארען: די יודען האבען בעקומען איין ערלויבניש אריין צופאהרען קיין ירושלים. אינ׳ם יאהר פון שמיטה האט מען זיי בעפרייט פון אללע נתינות אונ די רבנים האט מען געגעבען רעכט צו משפט׳ן אונ פסקנען שאלות ווי א מאל. צום אומגליק איז אבער אלכסנדר סעווערוס געהרג׳ט געווארען אונ די שיין פון גליק האט זיך געוויזען פאר די יודען נאר אויף א קורצע צייט.

נאך סעווערוס׳ס טויט האט רום זיך אנגעהויבען שטארק צוריקען צו דער מפלה. אין א צייט פון צוואנציג יאהר האט מען צעהן מלכים געטיידט, אין לאנד איז געווארען חושך אונ די יודען האבען געליטען צום ערסטען. בעזאנדערס איז זיי שלעכט געווארען פאר׳ן קייזער פיליפ, וואס האט כלומר׳שט מעהר געהאלטען מיט׳ן קריסטענטהום אונ האט געוואלט יוצא זיין דערמיט וואס ער האט אנגעהויבען פרעסען יודען אונ פאדערען ביי זיי מעהר מס. דערמאלט האט רבי ינאי געמוזט ערלויבען צו אקערן די פעלדער אום שמיטה אונ האט

גֶעזָאגְט: „מִיר יוּדֶען הָאבֶּען נִיט דָאס גְלִיק פוּן דִי רְשָׁעִים אוּנ נִיט דִי צָרוֹת פוּן דִי צַדִיקִים".

בַּיי אַזַא לַאנְגֶע זֶענֶען דִי יוּדֶען פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָרֶעם גֶעוָוארֶען אוּנ הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט אוֹיסְהַאלְטֶען דִי יְשִׁיבוֹת. דֶער נָשִׂיא, וָואס הָאט שׁוֹין נִיט פֶּערְמָאגְט דֶעם זֵיידֶענְס רַייכְקַייט, הָאט גֶעמוּזְט אַרוֹיסְשִׁיקֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט שְׁלוּחִים זֵיי זָאלֶען צוּנוֹיפְנֶעהמֶען נְדָבוֹת, אוּנ פוּן אַללֶע לֶאנְדֶער הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיקֶען גֶעלְד. בֶּעזָאנְדֶערְס הָאבֶּען זִיךְ אוֹיסְגֶעצֵייכֶענְט מִיט זֶעהר מִילְדְקַייט דִי יוּדֶען פוּן רוֹם, וָואס צוּ זֵיי אִיז גֶעפָאהְרֶען אֵיינֶער פוּן דִי בֶּערִיהְמְטֶעסְטֶע לוֹמְדִים רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי. דִי יְשִׁיבוֹת הָאבֶּען אָבֶּער טַאקִי מְחַזֵק גֶעוֶועהן דִי תּוֹרָה אוּנ דִי לוֹמְדִים פוּן יֶענֶער צַייט, וָואס מֶען הָאט זֵיי שׁוֹין גֶערוּפֶען אֲמוֹרָאִים, דָאס הֵייסְט: עֶרְקְלֶעהרֶער, הָאבֶּען אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט אַבֶּעזוּנְדֶער זַאמְלוּנְג פוּן מֵיינוּנְגֶען אִיבֶּער פֶּערְשִׁידֶענֶע דִינִים אוּנ הֲלָכוֹת, וֶועלְכֶע גֶעפִינֶען זִיךְ אִין דֶער מִשְׁנָה, אוּנ דִי זַאמְלוּנְג הָאט בֶּעקוּמֶען אַנָאהמֶען תַּלְמוּד אָדֶער גְמָרָא. אוֹיסֶער דֶעם זֶענֶען דֶעמָאלְט מֶעהר בֶּעקָאנְט גֶעוָוארֶען פִיעל סְפָרִים וָואס זֶענֶען נָאךְ פְרִיהֶר אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען גֶעוָוארֶען: תּוֹסֶפְתָּא, אַ„צוּזַאטְץ" צוּ דֶער מִשְׁנָה. סִפְרָא, אַפֵּירוּשׁ אוֹיף „וַיִקְרָא". סִפְרִי, אַפֵּירוּשׁ אוֹיף „בַּמִדְבָּר" אוּנ „דְבָרִים". מְכִילְתָּא, אַפֵּירוּשׁ אוֹיף „שְׁמוֹת" אוּנ בְּרַיְיתָא, וָואס בֶּעשְׁטֶעהט פוּן מֵיינוּנְגֶען וֶועלְכֶע עֶס הָאבֶּען גֶעזַאמֶעלְט אִין בָּבֶל רַבִּי חִיָיא אוּנ זַיין תַּלְמִיד רַבִּי הוֹשַׁעְיָה (אוֹשַׁעְיָה).

צְוִוישֶׁען דִי אֲמוֹרָאִים הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזָאנְדֶערְס אוֹיסְגֶעצֵייכֶענְט רַבִּי יוֹחָנָן, וָואס הָאט גֶעהַאט זֶעהר אַעֶדְלֶע אוּנ שֶׁאנֶע גֶעשְׁטַאלְט, אוּנ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, וָואס אִיז גֶעוֶועהן הוֹיךְ גֶעוַואקְסֶען אוּנ שְׁטַארְק וִוי אַרִיז אוּנ אִיז אַמָאל גֶעצְוואוּנְגֶען גֶעוֶועהן אִין דֶער נוֹיט זִיךְ צוּ פֶערְדִינְגֶען אִין אַצִירְק אוּנ דָארְט זִיךְ שְׁלָאגֶען מִיט ווִילְדֶע חַיוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר פְרוּם אוּנ הָאט לִיעב גֶעהַאט פְרַיי אַרוֹיסְצוּזָאגֶען דֶעם אֱמֶת; עֶר הָאט פַיינְד גֶעהַאט צוּ גֶעהן מִיט וַוייכֶע רֶעד אוּנ פְלֶעגְט אֲפִילוּ קַיין כָּבוֹד נִיט לֶעגֶען אוֹיפְ'ן נָשִׂיא. עֶר הָאט זִיךְ נִיט גֶעשֶׁאמְט אָפֶען אַרוֹיסְצוּזָאגֶען אַז „אִיוֹב לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא אֶלָא מָשָׁל הוּא", אַז „אִיוֹב" אִיז קַיין מָאל אוֹיף דֶער וֶועלְט נִיט גֶעוֶועהן אוּנ אִיז נִיט מֶעהר וִוי אַיין מָשָׁל אוּנ מוּסָר. רַבִּי יוֹחָנָן'ס גַאנְג אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן גָאר אַיין אַנְדֶערֶער; עֶר אִיז גֶעוֶועהן פוּן דֶער נַאטוּר אַזֵוייכֶער אוּנ הָאט לִיעב גֶעהַאט אוֹיסְצוּקוּמֶען מִיט אַללֶע מֶענְשֶׁען. עֶר הָאט מַתִּיר גֶעוֶועהן מֶאנֶער אוּנ פְרוֹיעֶן צוּ לֶערְנֶען גְרִיכִישׁ אוּנ אַלֵיין הָאט עֶר זִיךְ אוֹיסֶער תּוֹרָה בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט חֲקִירָה, אוּנ הָאט מוֹדֶה גֶעוֶועהן אַז דִי גְרִיכִישֶׁע פִילָאזָאפְיֶע הָאט גֶעהַאט

אַ שְׁטַארְקֶע כְּעוֹלָה אוֹיף דִי פֶּאלְקֶער אוּנ הָאט צְווִישֶׁען זַיי פֶּערְפְּלַאנְצְט גוּטֶע מִדּוֹת.

5 דָאס יוּדִישְׁקַייט אִין בָּבֶל אוּנ אִין פֶּערְסִיֶען.

(240—300 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

דִי הַשְׁגָחָה הָאט אַזוֹי גֶעפִירְט אַז אַ גְרוֹיסֶע צָאהל יוּדֶען זָאל זִיךְ בֶּעזֶעצֶען אִין בָּבֶל אוּנ פֶּערְסִיֶען אוּנ וֶוען זַייעֶרֶע בְּרִידֶער זָאל שׁוֹין וֶוערֶען נָאר עֶנְג אִין דֶער גֶעוֶועזֶענֶער הַיים, זָאלֶען זַיי נָאךְ הָאבֶּען אַ קְוֶועלֶע פוּן הָאפְנוּנְג אוּנ הִילְף. דָאס הָאט מֶען גֶעזֶעהן אִין עֶזְרָא'ס צַייט אוּנ דָאס אֵיינֶענֶע אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהן אַצוּנְד וֶוען דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִין דִי רֶאמִישֶׁע לֶאנְדֶער אִיז גֶעוָוארֶען שְׁלֶעכְט אוּנ דָאס יוּדִישֶׁע פָאלְק אִיז גֶעקוּמֶען צוּ אַזַא אָרֶעמְקַייט אַז דִי יְשִׁיבוֹת הָאבֶּען זִיךְ מִיט גְרוֹיס מִיה גֶעקָאנְט הַאלְטֶען אוּנ דֶער אֵיינְצִיגֶער יוּדִישֶׁער אוֹצָר, דִי תּוֹרָה, הָאט גֶעזָאלְט אִין גַאנְצֶען פֶערְשְׁווִינְדֶען. דֶעמָאלְט, וֶוען אַ שְׁטַארְקֶער גֶעבֶּעל הָאט אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט דִי יוּדֶען אִין גַאלִילֶעאַ, הָאבֶּען בֶּעזָאנְדֶערְס גֶעגְלֶאנְצְט דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל, וואוּ מֶען הָאט אַ טְהֵייל פוּנ'ם לַאנְד גֶערוּפֶען „אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל" דֶערְפַאר וָואס דָארְט הָאבֶּען גֶעוָואהְנְט גְרוֹיסֶע יוּדִישֶׁע קְהִלוֹת, חָאטְשׁ זַיי זֶענֶען גֶעוֶועהן צוּ־וָוארְפֶען אִין אַלֶע שְׁטֶעדְט אוּנ אוּמֶעדוּם הָאט מֶען זַיי גֶעהַאלְטֶען מִיט כָּבוֹד.

צְווִישֶׁען דִי יוּדִישֶׁע שְׁטֶעדְט אִין בָּבֶל אִיז דִי גְרֶעסְטֶע גֶעוֶועהן נְהַרְדְעָא בַּיי'ם טַייךְ פְּרָת, וָואס מֶען הָאט זִי אוֹיךְ גֶערוּפֶען „יְרוּשָׁלַיִם פוּן בָּבֶל"; אַז דֶער בֵּית הַמִקְדָשׁ אִיז נָאךְ גֶעשְׁטַאנֶען פְלֶעגְט מֶען דָארְט צוּנוֹיפְנֶעהמֶען אַלֶע נְדָבוֹת פוּן אַנְדֶערֶע אֶרְטֶער אוּנ אַוֶועקְשִׁיקֶען אוּנְטֶער אַ שְׁטַארְקֶער וַואךְ אִין דֶער יוּדִישֶׁער הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט. עֶטְלִיכֶע מַייל פוּן דָארְטֶען הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען זֶעהר אַ גְרוֹיסֶע אוּנ בֶּעפֶעסְטִיגֶע שְׁטָאדְט פִּירוּז־שַׁבּוּר אוּנ נִיט וַוייט אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן אֵיינֶע פוּן דִי שֶׁענְסְטֶע שְׁטֶעדְט פּוּמְבְּדִיתָא, וָואס הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעצֵייכֶענְט מִיט זֶעהר פִיעל בִּנְיָנִים אוּנ טְהַייעֶרֶע פַּאלַאצֶען. ווִי עֶס וַוייזְט אוֹיס זֶענֶען דִי אַנְוואהְנֶער פוּן דֶער שְׁטָאדְט גֶעוֶועהן גְרוֹיסֶע אוֹיסְבְּרֶענְגֶערְס אוּנ מֶען הָאט זַיי נִיט גֶעהַאלְטֶען פַאר עֶהְרְלִיכֶע לַייט; עֶס פְלֶעגְט דֶעמָאלְט אַרוֹיסְגֶעהן אַ וָוארְטֶעל: „קוּים פָאהְרְסְט צוּזַאמֶען מִיט אַ פּוּמְבְּדִיתָא'ר, לָאז עֶר נִיט ווִיסֶען וואוּ דַיין אַכְסַנְיָא אִיז". זֶעכְצֶעהן מַייל פוּן דָארְט הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען דִי שְׁטָאדְט מָתָא מְחַסְיָא, אָדֶער סוּרָא, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ סַךְ אָרֶעמֶער פוּן פּוּמְבְּדִיתָא, נָאר דִי אַנְוואהְנֶער זֶענֶען גֶעוֶועהן גוּט אוּנ פְרוּם אוּנ דֶערְפַאר פְלֶעגְט מֶען אָפְט זָאגֶען „אַז עֶס אִיז בֶּעסֶער צוּ זַיין אִין סוּרָא אִין אַ אַייַנְגֶעהוֹיקֶערְט שְׁטִיבֶּעל אֵיידֶער אִין אַ פַּאלַאץ פוּן

פּוּמְבְּדִיתָא. נָאךְ אִין אַ פִּירְטֶער שְׁטָאדְט מְחוּזָא הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעוואוֹהנְט זֶעהר פִּיעל יוּדֶען, וָואס זֶענֶען גְרֶאסְטֶענְטְהֵיילְס אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן גֵרִים. דָאס גַאנְצֶע לַאנְד אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר פְּרוּכְטְבַּאר, וַוייל דָארְט זֶענֶען גֶעוֶועהן פִּיעל טַייכֶען אוּנ וַואסֶערְן אוּנ דַארִיבֶּער אִיז אוֹיף פֵּירוֹת דָארְט גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיס גֶערֶאטֶענִישׁ. דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט אַקֶערְבּוֹי, מִסְחָר אוּנ אַללֶערְלֵיי מְלָאכוֹת.

אִין בָּבֶל הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶעפִיהלְט זֶעהר פְרַיי אוּנ מֶען קָאן זָאגֶען אַז עֶס הָאט זֵיי נִיט גֶעפֶעהלְט קַיין זֶעלְבְּסְשְׁטֶאנְדִיגְקַייט. פַאר דֶער מְלוּכָה הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאט נָאר אֵיין הִתְחַיְיבוּת, צוּ צָאהלֶען מַס פוּן יֶעדֶען נֶפֶשׁ אוּנ פוּן דֶער עֶרְד וָואס יֶעדֶער הָאט פֶערְמָאגְט, עֶרְד אִיז ווידֶער גֶעוֶועהן גֶענוּג אִין לַאנְד אוּנ וֶוער עֶס הָאט נָאר גֶעוָואלְט נֶעהמֶען אוֹיף זִיךְ צוּ צָאהלֶען דֶעם מַס, הָאט גֶעקָאנְט וֶוערֶען אַ בַּעַל הַבַּיִת פוּן פֶעלְדֶער אוּנ זֵיי בֶּעאַרְבֵּייטֶען. דֶער גַאנְצֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּנ'ם יוּדִישֶׁען פָאלְק אִיז גֶעוֶועהן דֶער רֵישׁ גָלוּתָא, וָואס פְלֶעגְט טְרָאגֶען אַ זַיידֶענֶעם מַאנְטֶעל מִיט אַ גָאלְדֶענֶעם גַארְטֶעל אוּנ הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט דֶער פִירְטֶער פוּנ'ם קֶענִיג. דִי רֵישׁ גָלוּתָא, פוּן וֶועלְכֶע נְהוּנְיָה, אָדֶער אַחְיָה, הָאט זֶעהר פִּיעל גֶעזָארְגְט פַאר דִי יְשִׁיבוֹת אִין בָּבֶל, הָאבֶּען גֶעפִיהְרְט זֵייעֶר יִחוּס פוּן זְרוּבָּבֶל'ן אוּנ הָאבֶּען עֶקְסִיסְטִירְט בִּיז צוּם עֶלְפְטֶען יָאהְרְהוּנְדֶערְט.

דִי מַאכְט פוּן רֵישׁ גָלוּתָא אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גְרוֹיס אַז עֶר הָאט נִיט נָאר אַלֵיין גֶעקָאנְט מִשְׁפְּט'ן דִי יוּדֶען, נָאר אוֹיךְ שְׁטֶעלֶען פוּן זִיךְ שׁוֹפְטִים, וָואס הָאבֶּען אִין זַיין נָאהמֶען גֶעמָאגְט אַרוֹיסְגֶעבֶּען דִי גְרֶעסְטֶע שְׁטְרָאף. דִי אִינְוֶוענִיגְסְטֶע הַנְהָגָה אִיז אוֹיךְ גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער זַיין הַשְׁגָחָה אוּנ עֶר הָאט אוֹיךְ אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אוֹיף דִי סוֹחֲרִים זֵיי זָאלֶען אָבְּהִיטֶען אַ רֶעכְטֶע וָואג אוּנ אַ אֵיין אֶמֶת'ע מָאס. דֶער רֵישׁ גָלוּתָא הָאט גֶעלֶעבְּט ווִי אַ מֶלֶךְ, אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט מִיט פִּיעל דִינֶער, אוּנ דָאס פָאלְק פְלֶעגְט אִיהם אָבְּגֶעבֶּען דֶעם גְרֶעסְטֶען כָּבוֹד. עֶר פְלֶעגְט אוֹיךְ בֶּעשְׁטִימֶען דִי רָאשֵׁי הַיְשִׁיבוֹת, אוּנ הָאטְשׁ אִין דִי עֶרְשְׁטֶע יָאהרֶען אִיז דִי תּוֹרָה אִין בָּבֶל גֶעשְׁטַאנֶען גָאר אוֹיף אַ נִידְרִיגֶער מַדְרֵגָה הָאבֶּען זִיךְ מִיט דֶער צַייט דָארְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרוֹיסְוַוייזֶען גְרוֹיסֶע לוֹמְדִים, דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶענֶאטְהִיגְט אִין רֶעכְטֶע דַיָינִים, וָואס זָאלֶען פַּסְקֶענֶען שַׁאֲלוֹת, אוּנ דָאס לֶערְנֶען הָאט דָארְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען בְּלִיהֶען.

פְרִיהֶר הָאבֶּען דִי יְשִׁיבוֹת פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גֶעצוֹיגֶען צוּ זִיךְ זֶעהר פִּיעל תַּלְמִידִים פוּן בָּבֶל, בֶּעזָאנְדֶערְס אַז רַבֵּינוּ הַקָדוֹשׁ אִיז גֶעוֶועהן נָשִׂיא. צְווִישֶׁען דִי גְרוֹיסֶע לוֹמְדִים, וָואס בָּבֶל הָאט גֶעקָאנְט מִיט זֵיי שְׁטָאלְצִירֶען, זֶענֶען גֶעוֶועהן רַבִּי חִיָיא פוּן כָּפְרִי מִיט זַיינֶע צְווֵיי בֶּערִיהמְטֶע זִיהן, יְהוּדָה אוּנ חִזְקִיָה

זַיינֶע קְרוֹבִים אַבָּא אַרִיכָא, וָואס מֶען הָאט אִיהם אוֹיךְ גֶערוּפֶען רַב, אוּנ רַבָּה בַּר חָנָה, אַבָּא אוּנ זַיין זוּהן מַר שְׁמוּאֵל. רַבִּי חִיָּיא מִיט דִי קִינְדֶער אִיז טַאקִי גֶעבְּלִיבֶּען אִין גַאלִילֶעא אוּנ נָאךְ זֵייעֶר טוֹיט זֶענֶען זֵייעֶרֶע קְבָרִים גֶעוָוארֶען הֵיילִיג בַּיים פָאלְק. אַבָּא אַרִיכָא אוּנ מַר שְׁמוּאֵל זֶענֶען צוּרִיקגֶעפָאהרֶען קַיין בָּבֶל אוּנ אַז דֶער רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה פוּן נְהַרְדְעָא אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אִיז זַיין שְׁטֶעלֶע אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ מַר שְׁמוּאֵל. דֶעמָאלְט אִיז גֶעוֶועהן רֵישׁ גָלוּתָא עָנָן אוּנ עֶר הָאט בֶּעשְׁטִימְט פַאר דִי עֶרְשְׁטֶע שׁוֹפְטִים צְווֵיי בֶּעקַאנְטֶע לוֹמְדִים, מַר־אַבָּא, וָואס אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר רַייךְ אוּנ הָאט קַיין שׁוּם לוֹין נִיט פֶערְלַאנְגְט פַאר זַיין מִיה, אוּנ קַרְנָא, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַגֶעמֵיינֶער מַאנְן אוּנ הָאט זִיךְ נָאר גֶעהֵייסֶען צָאהלֶען שְׂכַר בַּטָלָה פַאר דֶער פֶערְלָארֶענֶער צַייט. אַבָּא אַרִיכָא'ן הָאט עֶר גֶעמַאכְט פַאר אוֹיפְזֶעהֶער אִיבֶּער דִי מַארְקֶען אוּנ עֶר הָאט גֶעמוּזְט אַכְטוּנְג גֶעבֶּען אַז דִי מְקָחִים פוּן עֶסֶענְוַוארְג זָאלֶען נִיט זַיין טְהַייעֶר. אַזַא אַרְבֵּייט אִיז אַבָּא־אַרִיכָא'ן נִיט אָנְגֶעשְׁטַאנֶען, אוּנ אַז דֶער רֵישׁ גָלוּתָא אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, הָאט עֶר אִיהם גֶעהֵייסֶען אַיינְזֶעצֶען אִין תְּפִיסָה אוֹיף אַלַאנְגֶער צַייט בִּיז דֶער שׁוֹפֵט קַרְנָא הָאט אִיהם אוֹיסְגֶעבֶּעטֶען. אִין דֶער צַייט וָואס אַבָּא־אַרִיכָא אִיז אַרוּמְגֶעפָאהרֶען אִיבֶּער דֶער מְדִינָה, הָאט עֶר זִיךְ גֶעמַאכְט אַגְרוֹיסֶען נָאהמֶען אוּנ אִיז גֶעוָוארֶען אַגַאנְצֶער הָשׁוּב בַּיים פַּארְטְהִיְשֶׁען קֶענִיג אַרְטַבַּן אוּנ הָאט פוּן אִיהם בֶּעקוּמֶען טְהַייעֶרֶע פֶּערל פַאר אַמַתָּנָה. אַבָּא־אַרִיכָא הָאט אָבֶּער בֶּעמֶערְקְט אַז אִין פִיעל יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת זֶענֶען דִי דִינִים פוּן כָּשֵׁר אוּנ טְרֵפָה נָאר אוּנְבֶּעקַאנְט; צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר גֶעמוּזְט זֶוערֶען אַמַחְמִיר, אוּנ וַוייל עֶר הָאט גֶעוָואלְט דֶעם עוֹלָם גֶעוָואהנֶען זֵיי זָאלֶען הַאלְטֶען פַאר הֵיילִיג אַלֶע מִצְוֹת פוּן דֶער תּוֹרָה, הָאט עֶר נִיט גֶעלָאזְט עוֹבֵר זַיין אֲפִילוּ אוֹיפְ'ן קְלֶענְסְטֶען דִין, אוּנ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען צוּ מַאכֶען אַבֶּעזוּנְדֶער נֶעסְט פַאר לוֹמְדִים אִין סוּרָא. אוּנ אַזוֹי אִיז פוּן אִיהם גֶעגְרִינְדֶעט גֶעוָוארֶען דִי בֶּערִיהמְטֶע יְשִׁיבָה, וָואס הָאט זִיבֶּען הוּנְדֶערְט יָאהר כְּסֵדֶר פַארְשְׁפְּרֵייט תּוֹרָה אוּנ חָכְמָה צְווִישֶׁען יוּדֶען.

דִי יְשִׁיבָה הָאט אַבָּא־אַרִיכָא גֶעאֶפֶענְט נָאךְ פַאר זַיין בֶּעזִיצֶער אַרְטַבַּן'ס לֶעבֶּען, אוּנ בַּאלְד הָאט עֶר גֶעהַאט צְוֶועלְף הוּנְדֶערְט תַּלְמִידִים פוּן דִי בֶּעסְטֶע יוּנְגֶע לַייט. דִי צָאהל פוּן זֵיי הָאט זִיךְ אָבֶּער יֶעדֶען טָאג פֶערְגְרֶעסֶערְט אוּנ אַבָּא־אַרִיכָא אִיז גֶעצְוואוּנְגֶען גֶעוֶועהן צוּ צוּקוֹיפֶען פוּן זֵייעֶרְטְוֶועגֶען אַגְרוֹיסֶען גָארְטֶען, עֶס זָאל זַיין פְּלַאטְ'ן פַאר אַלֶע. מֶען הָאט אִיהם דֶעמָאלְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוּפֶען רַב (לֶעהְרֶער) אוּנ דִי יְשִׁיבָה הָאט גֶעהֵייסֶען בֵּי־רַב (אַהוֹיז פַאר לֶערְנֶען). פִיעל תַּלְמִידִים, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעהַאט פוּן וָואס צוּ לֶעבֶּען, הָאט עֶר אוֹיף זַיין רֶעכְנוּנְג

אויסגֶעהַאלְטֶען וַוייל עֶר אִיז גֶעוֶועהן רַייךְ אוּנ הָאט גֶעהַאט גֶענוּג פֶעלְדֶער. וָואס עֶר פְלֶעגְט אַלֵיין בֶּעאַרְבֵּייטֶען. דָאס לֶערְנֶען הָאט עֶר אַזוֹי אַיינְגֶעאָרְדְנֶעט אַז אוֹיסֶער בֶּעשְׁטֶאנְדִיגֶע תַּלְמִידִים זָאלֶען אוֹיךְ בַּעֲלֵי בַּתִּים קָאנֶען הֶערֶען דִּבְרֵי תוֹרָה אוּנ פֶערְנוּמֶענֶע מֶענְשֶׁען זָאלֶען זִיךְ נִיט דַארְפֶען אָבְּרַייסֶען פוּן פַּרְנָסָה. צְוֵויי חֳדָשִׁים אִין יָאהר, אֲדָר אוּנ אֱלוּל, זֶענֶען גֶעוֶועהן בֶּעשְׁטִימְט דַארוֹיף אַז אַללֶע זָאלֶען זִיךְ פֶערְזַאמְלֶען קַיין סוּרָא אוּנ לֶערְנֶען פוּן אִין דֶער פְּרִיה בִּיז נַאכְט, אוּנ דֶער עוֹלָם הָאט זִיךְ מִיט אַזַא חֵשֶׁק גֶעוָוארְפֶען צוּ דֶער תּוֹרָה אַז מֶען פְלֶעגְט זִיךְ אֲפִילוּ נִיט פֶערְגִינֶען צוּ גֶעהְן עֶסֶען. אוֹיסֶער דֶער צַייט, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען „דִי חֳדָשִׁים פוּן פֶערְזַאמְלוּנְגֶען", פְלֶעגְט אַבָּא־אַרִיכָא פַאר יֶעדֶען יוֹם טוֹב אַכְט טָאג כְּסֵדֶר הַאלְטֶען פָארְלֶעזוּנְגֶען אוּנ דֶעמָאלְט אִיז אַזַא גְרוֹיסֶער עוֹלָם זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעפָאהְרֶען קַיין סוּרָא אַז מֶען הָאט נִיט גֶעהַאט וואו צוּ נֶאכְטִיגֶען אוּנ פִיעלֶע פְלֶעגֶען בְּלַייבֶּען אוֹיף דֶער גַאס. אִין דֶער צַייט הָאט זִיךְ יֶעדֶער גֶעמוּזְט פְּרַייא אִיבֶּערְגֶעבֶּען דֶעם לֶערְנֶען, וַוייל אַללֶע גֶעשֶׁעפְטֶען הָאבֶּען אוֹיפְגֶעהֶערְט אוּנ אֲפִילוּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת הָאבֶּען דֶעמָאלְט נִיט גֶעטָארְט מָאנֶען בַּיי קֵיינֶעם קַיין גֶעלְד.

אַבָּא־אֲרִיכָא אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר שְׁטְרֶענְג וֶוענֶען אָבְּהִיטֶען דִּינִים אוּנ מִנְהָגִים, נָאר עֶר הָאט אָבֶּער אוֹיךְ אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אַז דָאס פָאלְק זָאל זִיךְ, אוֹיסֶער מִיט פְרוּמְקַייט צוּ גָאטט, אוֹיסְצֵייכְנֶען מִיט שֶׁאנֶע מִדּוֹת צְוִוישֶׁען מֶענְשֶׁען. עֶר הָאט בֶּעמֶערְקְט פוּן אֵיין זַייט אַז יוּדֶען מַאכֶען חֲתוּנָה זֵייעֶרֶע טֶאכְטֶער, וֶוען זֵיי זֶענֶען נָאךְ צוּ קְלֵיין אוּנ יוּנְג, אוּנ דֶער חָתָן זֶעהט עֶרְשְׁט דִי כַּלָּה פַאר דֶער חוּפָּה, וֶוען עֶס אִיז שׁוֹין צוּ שְׁפֶּעט חֲרָטָה צוּ הָאבֶּען, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶע זַייט — אַז דֶער חָתָן וָואהנְט בַּיי זַיין מְחוּתָּן נָאךְ פַאר דֶער חֲתוּנָה אוּנ וֶוערְט דוּרְךְ דֶעם צוּ נָאהֶענְט צוּ זַיין כַּלָּה. דָאס אַלְדִינְג אוּנ נָאךְ פִיעל אַנְדֶערֶע זַאכֶען הָאט עֶר פַארְוֶועהְרְט אוּנ הָאט אִיבֶּערְהוֹיפְּט אַזוֹי פִיעל גֶעאַרְבֵּייט אוֹיסְצוּוֶערְלֶען דִי זִיטֶען; אוּנ נִיט אוּמְזִיסְט הָאט מֶען אִיהם פֶערְגְלַייכְט מִיט הִלֵּלְ'ן. עֶר אִיז טַאקִי גֶעוֶועהן אוֹיךְ אַעָנָיו וִוי הִלֵּל.

עֶר הָאט גֶעהַאט אַזוּהן, חִיָּיא, אַגְרוֹיסֶען לַמְדָן, זַיין טָאכְטֶער הָאט גֶענוּמֶען אַחָתָן פוּנִ'ם רֵישׁ גָלוּתָא'ס מִשְׁפָּחָה, אַלֵיין הָאט עֶר גֶעהַאט כָּבוֹד פוּן אַללֶע זַייטֶען אוּנ פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר גֶעלֶעבְּט גַאנְץ פְּרָאסְט אוּנ הָאט לִיעבּ גֶעהַאט עֶרְדְאַרְבֵּייט. זַיין צְוֵייטֶען זוּהן אַיְבוֹ, וָואס הָאט נִיט גֶעהַאט קַיין שַׁארְפֶען מֹחַ, הָאט עֶר אָנְגֶעזָאגְט עֶר זָאל זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען מִיט עֶרְדְאַרְבֵּייט אוּנ זַיין בֶּעשְׁטֶאנְדִיג וָוארְטֶעל פְלֶעגְט זַיין: „בֶּעסֶער וֶוענִיג פוּן פֶעלְד עֶהְדֶער פִיעל פוּן קְלֵייט". אַז עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען, הָאט דֶער טְרוֹיעֶר נָאךְ אִיהם גֶעדוֹיעֶרְט אַגַאנְץ יָאהר.

מַר שְׁמוּאֵל הָאט שְׁטַארְק אִיבֶּערְטְרָאפֶען אִין יְדִיעוֹת הָעוֹלָם אַבָּא־אַרִיכָא'ן אוּנ

האָט זיך בּעוואָנדערט אָבּגעגעבּען מיט דיני מָמוֹנוֹת, דאָס הייסט מִשְׁפָּטִים פון געלד-זאַכען; אַחוּץ דעם איז ער געוועהן אַ בּערימטער בָּקִי אין די חָכְמוֹת פון מעדיצין און אַסטראָנאָמיע, ער איז געוועהן אַזוי קלאָר אין דעם גאַנג פון די שטערן, וואָס ער פלעגט שטענדיג בּעטראַכטען צוזאַמען מיט זיין פריינד, דעם פּערסישען חָכָם אַבְּלַט, אַז ער פלעגט זיך בּעריהמען דערמיט וואָס „איהם זענען אזוי בּעקאַנט די וועגען אין הימעל ווי די גאַסען פון נְהַרְדְעָא”. מיט דער הילף פון דער חָכְמָה האָט ער געמאַכט אַ לוּחַ און פּינקטליך אויסגערעכענט ווען אַללע יָמִים טוֹבִים פאַלען, כְּדֵי מען זאָל אין בָּבֶל ניט זיין אָבּהענגיג בּיז מען וועט עס געבּען צו וויסען פון אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; נאָר, ווי עס שיינט, האָט ער זיין אַרבּייט ניט פעראָפענטליכט, כְּדֵי די יודען זאָלען אין גאַנצען זיך ניט אָבּרייסען פון דער אַלטער היים. ער האָט אויך געהיילט קראַנקהייטען און ערפונדען אַ זאַלבּ צו אויגען-וועטהיג. נאָר מעהר לויבּ פערדיענט ער דערפאַר, וואָס ער האָט זיך געמיהט בּיי די יודען היילִיג מאַכען די געזעצע פון דעם לאַנד, וואו זיי וואָהנען, און דערמיט זיי איינפליסען ליעבּע צו אָרדנונג און כָּבוֹד פאַר אַ חוֹק, וואָס מאַג אַפִּילוּ אַמאָל ניט גוט זיין פאַר'ן יודען. מיט דריי ווערטער „דִינָא דְמַלְכוּתָא דִינָא” האָט ער שוין דערמאָלט מְבַטֵּל געוועהן איינע פון די גרעסטע בּעשולדיגונגען וואָס מען איז אויך אין אונזערע צייטען ניט פויל אַרויפצולעגען אויפ'ן יודישען פאָלק

בּיידע אֲמוֹרָאִים, אַבָּא-אַרִיכָא און מַר שְׁמוּאֵל, האָבּען געלעבּט ווי בּרידער, האָטשי אָפט האָבּען זיי זיך ניט געקאָנט אויסגלייכען אין די דֵעוֹת. נאָך אַבָּא-אַרִיכָא'ס טויט איז מַר שְׁמוּאֵל געבּליבּען אַליין ראֹשׁ יְשִׁיבָה. לְכַתְּחִלָּה איז מען אַפִּילוּ אין גָלִיל מְסוּפָּק געוועהן אין מַר-שְׁמוּאֵל'ס לַמְדָנוּת און מען האָט איהם דאָרט געהאַלטען פאַר אַ קענער נאָר פון אַנדערע חָכְמוֹת, נאָר מיט דער צייט, האָט ער זיך געמאַכט אַזאַ גרויסען נאָמען, אַז רַבִּי יוֹחָנָן און רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ האָבּען געוואָלט פאָהרען צו איהם קיין בָּבֶל זיך מיט איהם זעהן, נאָר בּיז זיי האָבּען זיך געריכט איז מַר שְׁמוּאֵל דערווייל געשטאָרבּען. קיין זיהן זענען פון איהם ניט געבּליבּען, נאָר תַּלְמִידִים האָט ער איבּער געלאָזט זעהר פיעל.

אין דער צייט, וואָס די בּיידע אֲמוֹרָאִים האָבּען געלעבּט, איז דערווייל געוואָרען אַ איבּערקערעניש אין לאַנד, וואָס האָט אַ בּיסעל די יודען אויך נוֹגֵעַ געוועהן. געגען דער מִשְׁפָּחָה וואָס האָט פיער הונדערט יאָהר געקעניגט, איז אַרויס אַ מְרִידָה און אויף אַרְטַבַּן'ס אָרט איז געוואָרען מֶלֶךְ אַרְדַשִׁיר, וואָס האָט זיך אין גאַנצען אַריינגעלאָזט אין דער עֲבוֹדָה זָרָה, וואָס דיענט צום פייער

און הָאט נִיט גֶעוָואלְט לַייְדֶען אַז אוּנְטֶער זַיין שׁוּטְץ זָאלֶען זִיךְ גֶעפִינֶען מֶענְשֶׁען פוּן אַיין אַנְדֶער אֱמוּנָה. דֶעמָאלְט הָאט מֶען דִי יוּדֶען שְׁטַארְק אוּנְטֶערְדְרִיקְט. מֶען הָאט צוּגֶענוּמֶען בַּיי דִי יוּדִישֶׁע שׁוֹפְטִים דָאס רֶעכְט צוּ מִשְׁפְּטֶ'ן און קַיין אֵיינְצִיגֶער יוּד הָאט נִיט גֶעטָארְט דִינֶען בַּיי דֶער מְלוּכָה. אַחוּץ דֶעם הָאבֶען אָפְט דִי יוּדֶען, אִין דִי פֶּערְסִישֶׁע יָמִים טוֹבִים גֶעמוּזְט בַּיי נַאכְט זִיצֶען אִין דֶער פִינְסְטֶער. וַוייל דִי פֶּערְסֶער פְלֶעגֶען זִיךְ מִיט גֶעוַואלְד אַרֵיינְחַאפֶּען אִין זֵייעֶרֶע הַייזֶער און פַארְלֶעשֶׁען דָאס פַייעֶר, כְּדֵי דִי יוּדֶען זָאלֶען עֶס נִיט מְטַמֵא זַיין. זֵייעֶרֶע מֵתִים הָאבֶען דִי יוּדֶען אוֹיךְ נִיט גֶעקָאנְט מְקַבֵּר זַיין, וַוייל דִי פֶּערְסֶער הָאבֶען זִיךְ נוֹהֵג גֶעוֶועהְן אַרוֹיסְצוּוַוארְפֶען דִי טוֹיטֶע פַאר דִי רוֹיבְּ־פֵייגֶעל און הָאבֶען דָאס אֵייגֶענֶע גֶעגֵייט דִי יוּדֶען צוּ טְהוּן. דָאס הָאט אָבֶער נָאר גֶעדוֹיעֶרְט אַקוּרְצֶע צַייט. דִי פֶּערְסֶער הָאבֶען אוֹיפְגֶעהֶערְט אַזוֹי שְׁטְרֶענְג אָפְּהִיטֶען דִי מִנְהָגִים פוּן זֵייעֶר אֱמוּנָה, פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט זֶענֶען דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען אַבִּיסֶעל וַוייכֶער און צוּגֶעלָאזְטֶער, און אַזוֹי אִיז גֶעוָוארֶען צוּרִיק שָׁלוֹם צְוִוישֶׁען בֵּיידֶע פֶעלְקֶער. דֶער שָׁלוֹם הָאט זִיךְ בֶּעזָאנְדֶערְס בֶּעפֶעסְטִיגְט וֶוען דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם גוּטְהֶערְצִיגֶען קֶענִיג שַׁבּוּר דֶער עֶרְשְׁטֶער. וָואס הָאט לִיעבּ גֶעהַאט יוּדֶען און הָאט בֶּעוִויזֶען מַר שְׁמוּאֵל'ן גְרוֹיס פְרֵיינְדְשַׁאפְט. דֶעם קֶענִיג שַׁבּוּר אִיז בַּאשֶׁערְט גֶעוֶועהְן צוּ גֶעבֶּען דִי רֶאמֶער דֶעם עֶרְשְׁטֶען קְלַאפּ און אוֹיף אִיהם קוּקֶענְדִיג הָאבֶען נָאךְ אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען זֵייעֶרֶע כּוֹחוֹת און הָאבֶען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַיין עֶק צוּ מַאכֶען פוּן דֶער שְׁטָאלְצֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה. וִוי פְרִישׁ דִי וואוּנְד אִיז נָאךְ גֶעוֶועהְן פוּנ'ם יוּדִישֶׁען פָאלְק, הָאט עֶס פָארְט גֶעקָאנְט הָאבֶען אַקְלֵיינֶע טְרֶאסְט און זֶעהֶען מִיט אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען אַזוֹי גִיךְ דֶעם שׂוֹנֵא'ס מַפָּלָה.

דִי רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה הָאט טַאקִי אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאלֶען מֶעהר וִוי מֶען הָאט גֶעקָאנְט עֶרְוַוארְטֶען און נָאר גִיךְ הָאבֶען דִי רֶאמֶער מִיט בּוּשָׁה גֶעזֶעהְן וִוי דֶער מֶלֶךְ שַׁבּוּר הָאט אַוֶועקְגֶעפִיהְרְט זֵייעֶר קֵייזֶער וַואלֶערְיַאנוּס אִין גֶעפַאנְגֶענְשַׁאפְט. דֶער נַייעֶר קֵייזֶער גַאלְלִיֶענוּס אִיז אוֹיךְ נִיט גֶעוֶועהְן קַיין גְרֶאסֶערֶער בְּרִיָה פוּנ'ם פָאטֶער און רוֹם אִיז אַזוֹי שְׁוַואךְ גֶעוָוארֶען, אַז פִיעל לֶאנְדֶער הָאבֶען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אָבְּצוּטְהֵיילֶען. דֶעם אָנְהֵייבּ הָאט גֶעמַאכְט אַגֶעוִויסֶער גִבּוֹר אָדֶענַת, אָדֶער וִוי דִי יוּדֶען הָאבֶען גֶערוּפֶען אִיהם פָּפָּא בַּר נַצֶר, וָואס הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען אַגְרוֹיסֶע מַחֲנֶה און הָאט אָבְּגֶענוּמֶען פַאר זִיךְ סִירְיֶען און פַאלֶעסְטִינַא און בֶּעזֶעצְט הָאט עֶר זִיךְ אִין פַּאלְמִירַא (תַּדְמוֹר). אָדֶענַת הָאט אָנְגֶעטְהוּן דִי יוּדֶען גְרוֹיסֶע צָרוֹת און הָאט זִיךְ אוֹיךְ גֶעוָוארְפֶען קַיין בָּבֶל, וואוּ עֶר הָאט אַתֵּל גֶעמַאכְט פוּן נְהַרְדְעָא, און מַר שְׁמוּאֵל'ס תַּלְמִידִים הָאבֶען גֶעמוּזְט אִיבֶּערְפִירֶען

בייער יְשִׁיבָה קיין מְחוֹזָא. די וואס זֶענֶען אָבֶּער אַריינְגֶעפַאלֶען צוּ אָדֶנַת'ן אִין די הֶאנד, זֶענֶען פֶערְקוֹיפְט גֶעווָארֶען פַאר קְנֶעכְט אוּנ מֶען הָאט זיי צוּפְלַייס אַוועק-גֶעשִׁיקְט אִין אַזֶעלְכֶע אֶרְטֶער וואו יוּדֶען וואהנֶען, כְּדֵי זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער זָאלֶען זיי אוֹיסְקוֹיפֶען. דֶעמָאלְט זֶענֶען אוֹיךְ גֶעפַאנְגֶען גֶעווָארֶען מַר שְׁמוּאֵל'ס טָאכְטֶער, אוּנ עֶס אִיז מֶערְקְווירְדִיג, אַז אִין יֶענֶע יָאהרֶען הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ גֶעפוּנֶען גֶענוּג צְבוּעַ'קֶעס, וואס הָאבֶּען פַיינְד גֶעהַאט חָכְמָה אוּנ הָאבֶּען גֶעדְרִינְגֶען, אַז דָאס אוּמְגְלִיק אִיז גֶעקוּמֶען אוֹיף מַר שְׁמוּאֵל'ס קִינְדֶער ווייל זֵייעֶר פָאטֶער אִיז גֶעוועזֶען אַ צוּ גְרוֹיסֶער חַקְרָן.

בִּיסְלֶעכְווייס הָאט אָדֶנַת אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפִּילֶען די רָאלֶע פוּן אַרָאמִישֶׁען קֵייזֶער, נָאר זַיין גְרוֹיסְקֵייט הָאט נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט. זַיין אֵייגֶענֶע פְרוֹי זֶענָאבִּיַא, וואס אִיז נִיט צוּפְרִידֶען גֶעוועזֶען דֶער פוּן וואס עֶר הָאט גֶענֶעבֶּען מַאכְט זַיין זוּהן, פוּן דֶער עֶרְשְׁטֶער פְרוֹי, הוֹרְדוֹס, עֶר זָאל מִיט אִיהם צוּזַאמֶען הֶערְשֶׁען, הָאט אָנְגֶעשְׁטֶעלְט טַאקִי זַיינֶעם אַקְרוֹב מֶעאָנִיוּס עֶר זָאל אִיהם הַארְגֶענֶ'ען אוּנ אַז די מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ אִיהר, הָאט זִי גֶעווִיזֶען אַז זִי פַארְשְׁטֶעהט ווִי אַזוֹי צוּ פִיהרֶן אַ מְלוּכָה. אִיהר גְלִיק אִיז אָבֶּער אוֹיךְ נָאר גֶע-וֶועהן אוֹיף אֵיין אוֹיגֶענְבְּלִיק: דֶער שְׁטַארְקֶער רֶעמִישֶׁער קֵייזֶער אוֹירֶעלְיוּס הָאט גֶעמַאכְט אַיין עֶק פוּן אִיהר מְלוּכָה, זִי אַלֵיין הָאט עֶר אַריינְגֶעבְּרַאכְט קֵיין רוֹם אִין גָאלְדֶענֶע קֵייטֶען, פוּן אִיהר הוֹיפְּטְשְׁטַאדְט פַּאלְמִירָא הָאט עֶר קֵיין זֵכֶר נִיט גֶעלָאזְט, אוּנ עֶרְשְׁט אִין די הַיינְטִיגֶע צַייטֶען הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוֹיס-גְרָאבֶּען אִיהרֶע חוּרְבוֹת פוּן אוּנְטֶער דֶער עֶרְד. אוּנ רַבִּי יוֹחָנָן, וואס הָאט זֶעהר אָפְּט גֶעזָאגְט: אַז „ווָאהל וועט זַיין דֶעם וואס וועט דֶערְלֶעבֶּען דֶעם סוֹף פוּן תַּדְמוֹר", הָאט עֶר טַאקִי גֶעהַאט די זְכִיָה מִיט אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען צוּ זֶעהן ווִי עֶס אִיז אִין גַאנְצֶען אָפְּגֶעמֶעקְט גֶעווָארֶען דֶער נָאמֶען פוּן אַ שְׁרֶעקְלִיכֶען יוּדִישֶׁען שׂוֹנֵא.

אוֹיף דֶעם אִינְוֶועניִגְסְטֶען מַעֲמָד פוּן די יוּדֶען אִין גָלִיל הָאט דֶער אִיבֶּער-שְׁלָאג כִּמְעַט זִיךְ גָאר נִיט אָנְגֶעגֶעהן, הָאטְשׁ נָאךְ רַבִּי יְהוּדָה דֶעם צְווייטֶענְ'ס טוֹיט הָאט דֶער נֵייעֶר נָשִׂיא, זַיין זוּהן גַּמְלִיאֵל דֶער פִירְטֶער, שׁוֹין נִיט גֶעהַאט דֶעם גְלַאנְץ וואס פְרִיהֶר אוּנ מֶען פְלֶעגְט נָאר לֶעגֶען כָּבוֹד אוֹיף אִיהם צוּ לִיעבּ זַיין יִחוּס פוּן דָוִד הַמֶּלֶךְ. צוּ דֶער יְשִׁיבָה אִין טְבֶרְיָה הָאט עֶר זִיךְ נִיט גֶעמִישְׁט אוּנ די גַאנְצֶע דֵעָה אִיז נָאר גֶעוועזֶען בַּיי די אֲמוֹרָאִים, רַבִּי יוֹחָנָן אוּנ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. פוּן בָּבֶל הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעצוֹיגֶען הוּנְדֶערְטֶער תַּלְמִידִים, וואס פְלֶעגֶען אַוועקְוַוארְפֶען ווייבֶּער אוּנ קִינְדֶער אוּנ זִיךְ אַוועקְלָאזֶען שֶׁעפֶּען תּוֹרָה פוּן דֶער עֶרְשְׁטֶער רֵיינֶער קְוָואלֶע. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אִיז אֲפִילוּ

דערפון ניט געווען צופרידען און פלעגט אפט שרייען אויף די פרעמדע ישיבה־בחורים: „געהט אייך! ווען איהר האט געקאנט בעשיצען ארץ ישראל זענט איהר געבליבען אין דער היים, וואס זשע האט איהר דא אצונד צו טהון?״. זיין געשריי האט אבער ניט געהאלפען, און ניט נאר לומדים יונגע לייט האבען זיך געיאגט קיין פאלעסטינא, נאר אויך פראסטע אלטע מענשען, וואס האבען געוואלט האטש שטארבען און בעגראבען ווערען אין דער היילינער ערד, אזוי שטארק איז נאך די ליעבשאפט פון דעם פאלק געווען צו זיין הייליג לאנד.

אין בבל האבען די יודען, ווי ווייט עס איז נאר מעגליך געווען, בעפעסטיגט דעם למוד פון דער תורה און די ארבייט פון די צוויי ערשטע אמוראים, אבא־אריכא און מר שמואל איז ווייט געגאנגען נאך מיט מעהר הישק. אין מנהגים האבען אפילו די יודען געניאשט אביסעל פון די פערסער און אויף פיעל זאכען, וואס האבען קיין מקור ניט אין אונזער תורה, איז רבי יוחנן שטארק ברוגז געווען, נאר דאס האט פארט ניט געשאדט אז יונגע לייט זאלען עוסק זיין אין לערנען און ווערען בעריהמטע לומדים. צווישען רבי יוחנן׳ס תלמידים זענען די בעסטע געווען פון בבל און פון זיי האבען זיך בעזאנדערס אויסגעצייכענט רבי אליעזר בר פדת, וואס האט זיך, נאך זיין רבי׳נס טויט, גערעכענט פאר „אצירונג אינ׳ם הייליגען לאנד״. די צוויי צווילינג־ברידער רבי אמי און רבי אסי, וואס זענען שפעטער געווארען ראשי ישיבות אין טבריה, רבי שמעון בר אבא און רבי חייא בר אבא.

צווישען די בעריהמטע לומדים אין בבל קאן מען רעכנען רב הונא, וואס איז געווען ראש ישיבה אין סורא און זיין נאהמען איז געווען בעקאנט אויך אין אנדערע לאנדער; רבי יהודה בן יחזקאל, וואס האט באלד, נאך דער צושטערונג פון נהרדעא, געגרינדעט א נייע ישיבה אין פומבדיתא און האט אויך געהאט זיין אייגענעם נאנג אין לערנען; רבי נחמן בר יעקב, דעם ריש גלותא׳ס איידעם; דער רייכער רבי חסדא און דער ארמער רב ששת, וואס פלעגען זיך איינער דעם אנדערן סותר זיין אין לערנען פונקט ווי זיי האבען זיך אויך פערשיעדען געפיהרט אין לעבען.

רב הונא איז אין די יונגע יאהרען ניט געווען קיין רייכער, און האטש ער האט זיך אנגעהערט מיט׳ן ריש גלותא׳ס משפחה, פלעגט ער פון דעסטוועגען זיך אליין בעשעפטיגען מיט ערד־ארבייט און אנדערע מלאכות און האט זיך ניט געשאמט פאר נאבט אומצוקעהרען זיך אהיים מיט דער קאסע אויף די פלייצעס. דאס האט איהם אבער ניט געשאדט צו זיין איינער. פון די גרעסטע

לוֹמְדִים אוּנ אַז מֶען פְלֶעגְט זִיךְ װֶוענְדֶען צוּ אִיהם עֶר זָאל אוֹיסְהֶערֶען טַעֲנוֹת
פוּן צְוֵויי צְדָדִים װָאס הָאבֶּען גֶעהַאט אַ דִין תּוֹרָה צְווִישֶׁען זִיךְ, הָאט עֶר נָאר
גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל שְׁטֶעלֶען אוֹיף זַיין אָרְט אַ מֶענְשֶׁען עֶר זָאל טְהוּן פַאר אִיהם
זַיין אַרְבַּייט אִין פֶעלְד אוּנ עֶר זָאל זִיךְ קֶאנֶען אָבְּגֶעבֶּען מִיט'ן בּוֹרְרוֹת. דֶעמָאלְט
הָאט אִין דֶער אֵייגֶענֶער שְׁטָאדְט גֶעלֶעבְּט אַ גְרוֹיסֶער גְבִיר חָנָא בַּר חֲנִילָאִי,
װָאס אִיז גֶעוֶועהן בֶּערִיהמְט מִיט זַיין גוּט הַארְץ אוּנ זַיין אָפֶענֶער הַאנְד, זַיין
צְדָקָה גֶעבֶּען הָאט נִיט גֶעהַאט קַיין שִׁיעוּר, זַיין הוֹיז אִיז גֶעוֶועהן פְרַיי פַאר
אַלֶע נוֹיטְהבֶּעדֶארְפְטִיגֶע, אוּנ װֶער עֶס הָאט נָאר גֶעוָואלְט הָאט גֶעקָאנְט בַּיי
אִיהם עֶסֶען אוּנ טְרִינְקֶען אוּנ נָאךְ קְרִיגֶען אַ מַטְבֵּעַ אִין קֶעשֶׁענֶע אַרַיין. בַּיי
נַאכְט פְלֶעגְט עֶר אַרוֹיסְשְׁטֶעלֶען פַאר דֶער טְהִיר װַייץ אוּנ גֶערְשְׁטֶען פַאר דִי
אָרֶעמֶע לַייט װָאס קָאנֶען נִיט אוֹיסְשְׁטְרֶעקֶען דִי הַאנְד, אוּנ אַז דִי מְלוּכָה הָאט
גֶעפָאדֶערְט מַס פְלֶעגְט עֶר בֶּעצָאלֶען פַאר דִי אֶבְיוֹנִים. פוּן דֶעם חָנָא בַּר חֲנִילָאִי,
דֶערְצֶעהלְט מֶען, אַז עֶר הָאט אַ מָאל בֶּעגֶעגְנֶט רַב הוּנָא'ן ווִי עֶר שְׁלֶעפְּט זִיךְ מִיט
זַיין מַשָּׂא פוּנ'ם פֶעלְד, הָאט עֶר אִיהם גֶעוָואלְט הֶעלְפֶען טְרָאגֶען, נָאר רַב הוּנָא
הָאט עֶס נִיט עֶרְלוֹיבְּט אוּנ הָאט אִיהם גֶעזָאגְט, אַז עֶר טָאר נִיט טְהוּן אַזַא
זַאךְ װָאס עֶר אִיז דֶערְצוּ נִיט גֶעוָואהנְט. אוֹיף אִיהם מָאג מֶען יָא זָאגֶען אַז עֶר
אִיז אוֹיפְגֶעקוּמֶען פוּן יְגִיעַ כַּפָּיו: גָאטט הָאט אִיהם אַרַיינְגֶעשִׁיקְט אַ גֶערָאטֶעהנִישׁ
אִין זַיינֶע פֶעלְדֶער אוּנ עֶר אִיז גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיסֶער עוֹשֶׁר, נָאר עֶר הָאט טַאקִי
זַיין רַייכְקַייט בֶּענוּצְט דַארוֹיף עֶר זָאל קָאנֶען צְדָקָה טְהוּן, אוּנ דִי צַייט װָאס עֶר
פְלֶעגְט פְרִיהֶר אַלֵיין אַרְבֵּייטֶען, הָאט עֶר שׁוֹין פֶערְבְּרַאכְט דֶערְמִיט װָאס עֶר
הָאט גֶעזוּכְט צוּ הֶעלְפֶען אוּנְגְלִיקְלִיכֶע, זֵיי זָאלֶען קָאנֶען הֲנָאָה הָאבֶּען פוּן זַיין
גֶעלְד. מֶעהר פוּן אַכְט הוּנְדֶערְט תַּלְמִידִים הָאט עֶר אוֹיסְגֶעהַאלְטֶען אוּנ אַחוּץ
דֶעם הָאט עֶר גֶעשְׁטִיצְט פִיעל בַּעֲלֵי בַּתִּים װָאס הָאבְּען נִיט גֶעהַאט מִיט װָאס
צוּ פַארֶערְכְטֶען זֵייעֶרֶע הַייזֶער.

אִין רַב הוּנָא'ס צַייט הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי יְשִׁיבָה רוּפֶען מְתִיבְתָּא,
אוּנ דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער הָאט גֶעהֵייסֶען רֵישׁ מְתִיבְתָּא. פֶערְצִיג יָאהר הָאט עֶר
פַארְבְּרֵייטֶעט תּוֹרָה אוּנ דָאס יוּדִישְׁקַייט הָאט ווִידֶער אִין בָּבֶל אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַזוֹי
בְּלִיהֶען אַז נִיט אוּמְזִיסְט הָאט רַב הוּנָא אָפְט גֶעזָאגְט: אַז „עֶר פִיהלְט זִיךְ אִין
בָּבֶל גְלַייךְ ווִי אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל". דִי יְשִׁיבָה אִין סוּרָא הָאט טַאקִי גֶעשְׁפִּיעלְט
אַ גְרוֹיסֶע רָאלֶע אוּנ דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל פְלֶעגֶען זֵייעֶרֶע חֲכָמִים הֶערֶען אוּנ פָאלְ-
גֶען; נָאר עֶפִּים בַּיי אַ הַארְבֶּער שַׁאֲלָה פְלֶעגְט מֶען גֶעבֶּען צוּ ווִיסֶען דִי אֲמוֹרָאִים
פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זֵיי זָאלֶען אוֹיךְ גֶעבֶּען זֵייעֶר הַסְכָּמָה. אִיבֶּער אַכְטְצִיג יָאהר אִיז-

רַב הוּנָא אַלְט גֶעוֶועהן וֶוען עֶר אִיז פְּלוּצְלוּנְג גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ אוֹיף זַיין אָרְט אִיז גֶעוָוארֶען זַיין זוּהן רַבָּה. לוֹיט זַיין צַוָאָה, הָאט מֶען אִיהם אִיבֶּערְגֶעפִיהרְט קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אוּנ דָארְט הָאט מֶען אִיהם מְקַבֵּר גֶעוֶועהן נֶעבֶּען זַיין לַאנְדְסְ־מַאנן רַבִּי חִיָיא'ס קֶבֶר.

עֶפִּים יוּנְגֶער פוּן רַב הוּנָא'ן אִיז גֶעוֶועהן רַבִּי יְהוּדָה בַּר יְחֶזְקֵאל, אַ גֶעטְרַייעֶר תַּלְמִיד פוּן מַר שְׁמוּאֵל'ן, וָואס הָאט אָבֶּער נִיט גֶעיַרְשֶׁ'ט פוּן זַיין רַבִּי'ן דֶעם גוּטֶען, רוּהִיגֶען, עֶדְלֶען הַאַראקְטֶער. עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער כַּעֲסָן אוּנ פַאר דָאס מִינְדֶעסְטֶע זַאךְ הָאט עֶר זִיךְ גֶעקָאנְט צוּבֶּאזֶערן אוֹיפ'ן גְ[illegible]וּסְטֶען. דֶערְצוּ הָאט עֶר זִיךְ גֶעהַאלְטֶען פַאר'ן עֶרְשְׁטֶען מְיוּחָס, אוּנ חָאטְשׁ אַזוֹי אִין זַיין לֶעבֶּען אִיז עֶר נִיט גֶעוֶועהן קַיין בַּעַל גַאֲוָה אוּנ פְלֶעגְט חוֹזֶק מַאכֶען פוּן דִי וָואס הַאלְטֶען זִיךְ גְרוֹיס, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען, קוֹים הָאט מֶען אִיהם בֶּערִירְט זַיין יִחוּס, פְּלֶעגְט אַוֶועק זַיין גַאנְצֶער שֵׂכֶל אוּנ עֶר הָאט נָאר גֶעוָואלְט אוֹיסְוַוייזֶען, אַז עֶר שְׁטַאמְט אַרוֹיס פוּן דִי אָבוֹת. עֶר אִיז גֶעוֶועהן כֶּאז אוֹיף דִי וָואס לָאזֶען זִיךְ אַוֶועק קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לֶערְנֶען, עֶר הָאט גֶעזָאגְט אַז אִין בָּבֶל זֶענֶען אוֹיךְ דָא מֶענְשֶׁען מִיט קָאפּ, אוּנ זַיין יְשִׁיבָה אִין פּוּמְבְּדִיתָא הָאט טַאקִי אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען רֶעכְטֶע לוֹמְדִים, וַוייל רַבִּי יְהוּדָה פְלֶעגְט אַזוֹי פִיעל אַרְבֵּייטֶען מִיט דִי תַּלְמִידִים אַז נָאר אֵיין טָאג אִין חוֹדֶשׁ הָאט עֶר גֶעקָאנְט אָבְּרַייסֶען אוֹיף דַאוְונֶען. אִין תְּפִלּוֹת הָאט עֶר צוּ זִיךְ קַיין גְלַייכֶען נִיט גֶעהַאט אוּנ הָאט לִיעבּ גֶעהַאט אַז מֶען זָאגְט עֶפִּים אַ זַאךְ פוּן אֵיינֶעמְס וֶועגֶען, זָאל מֶען דֶער מָאנֶען זַיין נָאהמֶען. מִיט אַזַא הַאַ־רַאקְטֶער הָאט עֶר קַיין סַךְ גוּטֶע פְרַיינְד נִיט גֶעקָאנְט הָאבֶּען, אוּנ זַיין זוּהן יִצְחָק הָאט עֶר גֶעלָאזְט זִיצֶען אַ לַאנְגֶע צַייט אַ בָּחוּר, וַוייל עֶס אִיז אִיהם שְׁוֶוער גֶע־וֶועהן זִיךְ צוּ צוּקְלוֹיבֶּען אַ שִׁדוּךְ, וָואס זָאל אִיהם אָנְשְׁטֶעהן. רַב עוּלָא הָאט פוּן אִיהם גֶעלַאכְט אוּנ הָאט גֶעזָאגְט: „וֶוער וַוייסְט אוֹיבּ מִיר קוּמֶען אַלֶע נִיט אַרוֹיס פוּן דִי גֶאטְצֶענְדִיענֶער, וֶועלְכֶע הָאבֶּען בַּיי דֶער בֶּעלַאגֶערוּנְג פוּן יְרוּשָׁלַיִם גֶעשֶׁאנְדֶט יוּדִישֶׁע טֶעכְטֶער“. נִיט שְׁטֶענְדִיג פְלֶעגְט אָבֶּער רַבִּי יְהוּדָה אָבְּשְׁוַוייגֶען אַזַא הֲלָצָה אוּנ קוֹים אִיז עֶר נָאר גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אַז מֶען רֶעדְט אוֹיף אִיהם שְׁלֶעכְטְס הָאט עֶר שׁוֹין יֶענֶעם גוּט בֶּעצָאהלְט. אַזוֹי הָאט עֶר זִיךְ צוּ־קְרִיגְט מִיט עֶטְלִיכֶע פוּן דִי שֶׁאנְסְטֶע מִשְׁפָּחוֹת אִין נְהַרְדְעָא אוּנ מֶען הָאט אִיהם גֶעוָואלְט דֶערְפַאר מִיט שְׁטֵיינֶער פֶערְוַוארְפֶען. עֶר הָאט אֲפִילוּ אֶפֶענְטְלִיךְ אוֹיפְ־גֶעוָוארְפֶען אַ גֶעווִיסֶען בַּטִּי בַּר טוּבְיָא, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער חָשׁוּב בַּיי'ם מֶלֶךְ שַׁבּוּר, אַז עֶר אִיז אַ קְנֶעכְט אוּנ הָאט זִיךְ עֶרְלוֹיבְּט אֵיינֶעם פוּן דִי לוֹמְדִים אַרַיינְוַוארְפֶען אִין חֵרֶם. אַז רַבִּי יְהוּדָה אִיז שְׁפֶּעטֶער קְרַאנְק גֶעוָוארֶען אוּנ

דֶער אֵיינֶעגֶער לַמְדָן אִיז אִיהם גֶעקוּמֶען מְבַקֵר חוֹלֶה זַיין · הָאט עֶר אִיהם גֶעזָאנְט אַז עֶר אִיז שְׁטָאלְץ דַארוּיף וָואס עֶר הָאט קֵיין כָּבוֹד נִיט גֶעלֶעגְט אוֹיף אַזַא גְרוֹיסֶען מַאנן אוּנ הָאט גֶעטְהוּן וִוי דָאס גֶעוִויסֶען הָאט אִיהם גֶעהֵייסֶען. דֶערְמִיט אִיז טַאקִי פַארְעֶנְטְפֶערְט דָאס, וָואס רַבִּי יְהוּדָה הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט צְוִוישֶׁען דִי גְרֶאסְטֶע אֲמוֹרָאִים אוּנ מֶען הָאט אִיהם מוֹחֵל גֶעוֶועהן דֶעם גַאנְצֶען כַּעַס, וָואס עֶר פְלֶעגְט בֶּעוַוייזֶען, וַוייל מֶען הָאט גֶעוואוּסְט אַז עֶר טְהוּט אַזוֹי וִוי עֶר דֶענְקְט אוּנ פִיהלְט נִיט פַאר שְׁלֶעכְטִקַייט חָלִילָה, נָאר דֶער פַאר וָואס אִין זַיינֶע אָדֶערְן אִיז גֶעפְלָאסֶען צוּ הֵייס בְּלוּט.

דֶער יוּנגְסְטֶער פוּן דִי אֲמוֹרָאִים אִין בָּבֶל אִיז גֶעוֶועהן רַב נַחְמָן בַּר יַעֲקֹב, וָואס זַיין פְרוֹי יַלְתָּא, דִי טָאכְטֶער פוּנ'ם רֵיש גָלוּתָא, הָאט אִיהם גֶעוָואהנְט צוּ פִיהרֶען אַ בְּרֵייט לֶעבֶּען, נִיט וִוי עֶס שְׁטֶעהט אָן אַ פְרוּמֶען לַמְדָן. רַב נַחְמָן הָאט זִיךְ טַאקִי נָאר אִין לֶערְנֶען גֶעקָאנְט אוֹיסְגְלַייכֶען מִיט זַיינֶע חֲבֵרִים, אָבֶּער אִין פְרוּמְקַייט אוּנ אִין עֶדְלֶע מִדוֹת אִיז עֶר גֶעוֶועהן וַוייט פוּן זֵיי. זַיין שְׁוֶוער הָאט אִיהם גֶעמַאכְט פַאר אַ שׁוֹפֵט, אוּנ הָאטְשׁ מַר שְׁמוּאֵל הָאט אָנְגֶעזָאגְט אַז נִיט וֶוענִיגֶער פוּן צְוֵויי שׁוֹפְטִים זָאלֶען אַרוֹיסְגֶעבֶּען אַ מִשְׁפָּט, הָאט עֶר זִיךְ עֶרְלוֹיבְּט צוּ שְׁטֶעלֶען נָאר אוֹיף זִיךְ אַלֵיין אוּנ הָאט גֶעטְהוּן וָואס עֶר הָאט גֶעוָואלְט. זַיינֶע שְׁקְלַאוֶוען הָאט עֶר בֶּעהַאנְדֶעלְט שְׁלֶעכְט אוּנ הָאט זֵיי נִיט עֶרְלוֹיבְּט חֲתוּנָה צוּ הָאבֶּען. עֶס אִיז אִיהם גָאר נִיט אָנְגֶעגַאנְגֶען וָואס זַיין רֶבִּי מַר שְׁמוּאֵל הָאט גֶעקוּקְט, אוֹיף זַיינֶע שְׁקְלַאוֶוען וִוי אוֹיף קִינְדֶער אוּנ וָואס רַבִּי יוֹחָנָן פְלֶעגְט אֲפִילוּ עֶסֶען מִיט זֵיי בַּיי אֵיין טִישׁ. צוּם גְלִיק, אִיז רַב נַחְמָן גֶעוֶועהן נָאר אֵיינֶער פוּן דִי בַּעֲלֵי הַתַּלְמוּד, וָואס הָאט זִיךְ אַרוֹיפְגֶעחַאפְּט אוֹיף אַזַא קְרוּמֶען וֶועג. דִי אִיבְּרִיגֶע הָאבֶּען זִיךְ אוֹיסְגֶעצֵייכֶענְט מִיט טִיעפֶע חָכְמָה אוּנ טְהַייעֶרֶע מִדוֹת אוּנ הָאבֶּען מִיט רֶעכְט זִיךְ גֶעקָאנְט רֶעכְנֶען פַאר לֶעהרֶער פוּנ'ם פָאלְק.

---

6 דָאס יוּדִישְׁקַייט אִין דֶער צַייט פוּן דִיאַקְלֶעטִיאָן אוּנ דִי עֶרְשְׁטֶע קְרִיסְטְלִיכֶע מְלָכִים.

(284—320 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

מִיט רִיזֶען-שְׁרִיט הָאט זִיךְ דִי רֶאמִישֶׁע מְלוּכָה אַלְס נֶאהֶענְטֶער צוּגֶערוּקְט צוּם סוֹף אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען פוּן וַוייטֶענְס גֶעקוּקְט דַארוֹיף וִוי אוֹיף אַ עוֹנֶשׁ וָואס דִי רֶאמֶער הָאבֶּען פֶערְדִיעֶנְט פַאר זֵיי. אַז דִי דְרַיי קֵייזֶערִים קַארוּס,

קאַרינוּס אוּנ קערוֹזיוּס זֶענֶען גֶעהַרְגֶ'ט גֶעוָוארֶען אֵיינֶער נָאךְ דֶעם אַנְדֶערְן, הָאבֶּען דִי יוּדֶען גֶעפוּנֶען דַארוֹיף אַ רֶמֶז אִין „דָנִיאֵל" אוּנ אַז דִי מְלוּכָה אִיז, מִיט דֶער הִילְף פוּן ווִילְדֶע פְּרָאסְטֶע מֶענְטְשֶׁען, אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ דִיאַקְלֶעטִיאַן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ זוּהן פוּן אַ שְׁקְלַאפֶען, הָאט רַב אַמִי אִין טְבַרְיָה גֶעזֶעהן אִין חָלוֹם, אַז מֶעהר ווִי נָאךְ אֵיין קֵייזֶער וֶועט נִיט זַיין אִין רוֹם, אוּנ דָאס אִיז טַאקִי מְקוּיָם גֶעוָוארֶען, וַוייל בַּאלְד הָאט דָאס קְרִיסְטֶענְטְהוּם אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפִּיעלֶען גָאר דִי גְרוֹיסֶע רָאלֶע אוּנ דִיאַקְלֶעטִיאַן מִיט זַיין יוֹרֵשׁ זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי לֶעצְטֶע מְלָכִים פוּן גָאטְצֶענְדִיענֶער. אִין דִיאַקְלֶעטִיאַן'ס צַייט אִיז גֶעוֶועהן נָשִׂיא רַבִּי יְהוּדָה דֶער דְרִיטֶער, אַ זוּהן פוּן רַבָּן גַמְלִיאֵל דֶעם פִירְטֶען. עֶר הָאט זִיךְ שׁוֹין וֶועניג אָנְגֶעקֶעהְרְט מִיט דִי לוֹמְדִים, אוּנ ווִי עֶס וַוייזְט אוֹיס אִיז דֶעמָאלְט דִי צָאהל פוּן אֵייגֶענֶע אֲמוֹרָאִים גֶעוֶועהן זֶעהר קְלֵיין, וַוייל אַ גֶעבּוֹירֶענֶער אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִיז גֶעוֶועהן אֵיין רַבִּי אַבָּהוּ. אוּנ דִי יְשִׁיבָה פוּן טְבַרְיָה אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָּחָה פוּן רַבִּי אַמִי, רַבִּי אַסִי אוּנ רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, וָואס הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעשְׁטַאמְט פוּן בָּבֶל, אוּנ פוּן זֵיי אַלֶע דְרַיי אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען דֶער בֵּית דִין. אִין טְבַרְיָה, וואוּ דִי יְשִׁיבָה אִיז גֶעוֶועהן, הָאט נָאךְ דִי תּוֹרָה גֶעהַאט אִיהר גְלַאנְץ, נָאר אִין אַנְדֶערֶע אֶרְטֶער אִיז דֶער עוֹלָם שְׁטַארְק פֶערְגְרֶעבְּט גֶעוָוארֶען אוּנ מֶען הָאט צְווִישֶׁען זֵיי נִיט גֶעקָאנְט גֶעפִינֶען נִיט קֵיין לוֹמְדִים אוּנ נִיט קֵיין תַּלְמִידִים. דֶער נָשִׂיא הָאט דֶערְפַאר אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט שְׁלִיחִים זֵיי זָאלֶען דֶערְמַאנֶען דֶעם פָאלְק אַז מֶען דַארְף אוֹיךְ עֶדְלֶע זַאכֶען אִין זִין הָאבֶּען. אַז דִי שְׁלִיחִים זֶענֶען גֶעקוּמֶען אִין אַ שְׁטָאדְט, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעהֵייסֶען וַוייזֶען דִי שׁוֹמְרִים, אוּנ אַז מֶען הָאט צוּ זֵיי גֶעבְּרַאכְט סָאלְדַאטֶען מִיט כְּלֵי זַיין הָאבֶּען זֵיי גֶעלַאכְט אוּנ גֶעוִויזֶען אַז נָאר תַּלְמִידֵי חֲכָמִים קָאנֶען זִיךְ רֶעכְנֶען פַאר אֶמֶת'ע שׁוֹמְרִים, וַוייל „ווֶען גָאטט שׁוּצְט נִיט אַ הוֹיז וַואכְט אוּמְזִיסְט דֶער הִיטֶער" — אִם יְיָ לֹא יִשְׁמָר עִיר — שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר!

צוּם אָנְהֵייבּ הָאט דִיאַקְלֶעטִיאַן גֶעוָואהְנְט אִין אַנְטְיָאכִיָען אוּנ דֶעמָאלְט הָאבֶּען שׁוֹין דִי יוּדִישֶׁע שׂוֹנְאִים אָנְגֶעמַאכְט אַ רְכִילוּת אַז דֶער נָשִׂיא הָאט בֶּעלֵיידִיגְט דֶעם קֵייזֶער. אַז דִיאַקְלֶעטִיאַן הָאט אַרוֹיסְגֶערוּפֶען צוּ זִיךְ רַבִּי יְהוּדָה'ן הָאט מֶען זִיךְ זֵייעֶר גֶעשְׁרָאקֶען, נָאר עֶס הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעלָאזְט דֶערְמִיט וָואס דִי רָאמִישֶׁע מְלוּכָה הָאט דַוְקָא אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעסֶער קוּקֶען אוֹיף יוּדֶען, אוּנ אַז זִי הָאט בַּאלְד אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען שְׁטְרֶענְגֶע גֶעזֶעצְטֶע גֶעגֶען דִי קְרִיסְטֶען אוּנ דִי שֹׁמְרוֹנִים אוּנ הָאט זֵיי גֶענֵייט זֵיי זָאלֶען מוּזֶען דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה, הָאט זִי יוּדֶען גִיט אַרַיינְגֶענוּמֶען אִין דֶעם כְּלַל. מֶערְקְווִירְדִיג אִיז דָאס, וָואס אוֹיךְ אִין יֶענֶער

צַייט וֶוענֶען פִיעל פוּן דִי גָאטְצֶענְדִיעֶנֶער צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ דִי יוּדֶען, הָאטְ'ש דִי יוּדֶען אַלֵיין הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט פֶערְגְרֶעסֶערְן דִי צָאהל פוּן גֵרִים.

וֶוען אִין יֶענֶע יָאהרֶען אִיז דִי תּוֹרָה אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִיט גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף אַ הוֹיכֶע מַדְרֵגָה אוּנ עֶס הָאבֶּען זִיךְ נִיט גֶעפוּנֶען פִיעל שַׁארְפֶע מוֹחוֹת וָואס זָאלֶען אָרוֹיסְבַּייזֶען חִדּוּשִׁים אִין לֶערְנֶען, הָאט אָבֶּער דֶערְפַאר אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי אֲגָדָה שְׁטַארְקֶער וֶוערֶען אוּנ דֶער עוֹלָם הָאט לִיעבּ גֶעקְרִיגֶען אַ שֶׁאנֶע דְרָשָׁה, וָואס זָאל דַוְקָא נִיט זַיין אַזוֹי אָנְגֶעשְׁטָאפְּט מִיט פִּלְפּוּל, נָאר זִי זָאל רֶעדֶען צוּם הַארְצֶען. רַבִּי אַבָּהוּ, וָואס הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען גְרִיכִישׁ אוּנ אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער דַרְשָׁן, הָאט דֶערְפַאר דֶעמָאלְט גֶעשְׁפִּיעלְט אַ גְרוֹיסֶע רָאלְלֶע, הָאטְ'ש אִין לֶערְנֶען הָאט עֶר זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט גְלַייכֶען צוּ אַנְדֶערֶע אֲמוֹרָאִים. מִיט זַיין שֶׁאן רֶעדֶען אוּנ הַדְרַת פָּנִים הָאט עֶר זִיךְ גֶעמַאכְט אַ נָאהמֶען אִין לַאנְד אוּנ אִיז גֶעוֶועהן אוֹיךְ אַ שְׁטַארְקֶער חָשׁוּב בַּיי דֶער מְלוּכָה. אַ מָאל אִיז עֶר שְׁטַארְק צוּ נוּטְ'ן גֶעקוּמֶען זַיינֶע חֲבֵרִים דִי אֲמוֹרָאִים; וֶוען זֵיי הָאבֶּען בֶּעשְׁטְרָאפְט אַ גֶעוִויסֶע פְרוֹי תָּמָר פַאר נִיט-פְרוּמְקַייט אוּנ זִי הָאט זִיךְ גֶעקְלָאגְט פַאר'ן רָאמִישֶׁען מוֹשֵׁל, הָאט רַבִּי אַבָּהוּ גֶעזָאגְט פַאר זֵיי אַ גוּט וָוארְט אוּנ זֵיי זֶענֶען נִיצוֹל גֶעוָוארֶען פוּן אַ צָרָה. דֶעמָאלְט הָאבֶּען דִי פְרִימְסְטֶע אוֹיךְ מוֹדֶה גֶעוֶועהן אַז עֶס אִיז גוּט צוּ קָאנֶען פְרֶעמְדֶע לְשׁוֹנוֹת אוּנ פַארְשְׁטֶעהֶען מִיט יֶעדֶען וִוי אַזוֹי צוּ רֶעדֶען אוּנ הָאבֶּען גֶעזָאגְט: „טוֹב כִּי תַעֲסוֹק בָּזֶה וְגַם מִזֶּה אַל תַּנַּח יָדֶךָ", מָאנְסְט זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען מִיט דֶעם (מִיט דֶער תּוֹרָה), נָאר יֶענְץ (בִּילְדוּנְג) זָאלְסְטוּ אוֹיךְ נִיט אָבְלָאזֶען.

רַבִּי אַבָּהוּ אִיז גֶעוֶועהן רַייךְ אוּנ הָאט גֶעלֶעבְּט דֶערְפוּן וָואס עֶר פְלֶעגְט מַאכֶען שְׁלֵייעֶרְס פַאר פְרוֹיעֶן. דֶער עוֹלָם הָאט זֶעהר לִיעבּ גֶעהַאט זַיינֶע פֶערְשְׁטֶאנְדְלִיכֶע דְרָשׁוֹת אוּנ וֶוען עֶר פְלֶעגְט רֶעדֶען אִיז גֶעוֶועהן אַ אִיבֶּערְגֶעלוֹיף. עֶר אִיז אָבֶּער בַּיי זִיךְ נִיט גֶעוֶועהן שְׁטָאלְץ אוּנ אַז עֶס אִיז אִיהם אֵיין מָאל אוֹיסְגֶעקוּמֶען צוּזַאמֶען מִיט רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא'ן צוּ דַרְשְׁנֶען אִין אַ פְרֶעמְדֶע שְׁטָאדְט אוּנ עֶר הָאט גֶעזֶעהן אַז זַיין חָבֵר הָאט יִסּוּרִים דֶערְפוּן וָואס תּוֹרָה הָארֶען זֶענֶען גֶעקוּמֶען אַ סַךְ וֶוענִיגֶער וִוי צוּ דֶער דְרָשָׁה, הָאט עֶר אִיהם גֶעטְרֵייסְט מִיט דִי דָאזִיגֶע וֶוארְטֶער: „דַיינֶע רֶעד זֶענֶען וִוי בְּרִילְלְיַאנְטֶען, וָואס קָאנְן נִיט הָאבֶּען אִין זִיךְ אַ סַךְ בַּעֲלָנִים; אִיךְ אָבֶּער הָאבּ מִיר אַ קְלֵיין פְרָאסְט קְרֶעמֶעל אוּנ יֶעדֶער גֶעפִינְט דָארְט דָאס נֶאטְהִיגְסְטֶע". רַבִּי אַבָּהוּ אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן זֶעהר אַ וַוייכֶער אוּנ אַ גוּטֶער בְּטֶבַע אוּנ הָאט לִיעבּ גֶעהַאט אוֹיף יֶעדֶען מְלַמֵּד זְכוּת צוּ זַיין. אַ מָאל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט וָואס מֶען הָאט בֶּעדַארְפְט בֶּעטֶען אוֹיף רֶעגֶען, אוּנ

ווי דֶער מִנְהָג אִיז גֶעוֶועהן, הָאט בֶּעדַארְפְט דֶער בַּעַל תְּפִלָּה זַיין אֵיינֶער פוּן דִי שְׁאָנְסְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים. צוּ אוּמִיסְטֶען, צוּ אוּמְגֶערן, נָאר מֶען הָאט אָנְגֶעוִויזֶען רַבִּי אַבָּהוּ'ן אוֹיף אַ גֶעווִיסֶען פֶּענְטֶעקַאקַא, עֶר הָאט גָאר נִיט גֶעטְרַאכְט אוּנ הָאט אִיהם אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען פַאר'ן שְׁלִיחַ צִבּוּר. בַּאלְד אִיז עֶר אָבֶּער גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אַז דֶער מֶענְשׁ גִיט זִיךְ אָב מִיט שֶׁאנְדְלִיכֶע פַּרְנָסוֹת, עֶר הָאט אִיהם אָבֶּער נִיט גֶעוָואלְט פַארְשֶׁאמֶען אוּנ הָאט אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוֹיסְצוּפְרֶעגֶען צוּ הָאט עֶר נִיט אַ מָאל עֶפִּיס גוּטְס גֶעטְהוּן. דָא הָאט אִיהם פֶּענְטֶעקַאקַא דֶערְצֶעהלְט אַז עֶר הָאט אַ מָאל גֶעפוּנֶען אִין רֶאמִישֶׁען טְהֶעאַטֶער אַ פְרוֹי וָואס הָאט שְׁטַארְק גֶעוֵויינְט אוּנ גֶעקְלָאגְט אוֹיף דֶעם וָואס זִי מוּז זִיךְ פֶערְקוֹיפֶען כְּדֵי אִיהר מַאנן צוּ בֶּעפְרַייעֶן פוּן גֶעפַאנְגֶענְשַׁאפְט, הָאט עֶר אוֹיף אִיהר רַחֲמָנוֹת גֶעהַאט אוּנ אִיז אַוֶועקְגֶעלָאפֶען אַהֵיים, אוּנ הָאט פֶערְקוֹיפְט זַיין לֶעצְט בֶּעטְגֶעוַואנְד אוּנ הָאט גֶעבְּרַאכְט דֶער פְרוֹי גֶעלְד, כְּדֵי זִי זָאל נִיט גֶעצְוואוּנְגֶען זַיין אַרוֹיף אוֹיפ'ן זִינְדִיגֶען וֶועג. אוֹיב אַזוֹי, הָאט אִיהם רַבִּי אַבָּהוּ גֶעזָאגְט, בִּיסְטוּ שׁוֹין דֶערְפַאר אַלֵיין וֶוערְט פַאר אוּנְז גָאטט צוּ בֶּעטֶען אִין דֶער נוֹיט.

דֶערְוַויל הָאט דָאס קְרִיסְטֶענְטְהוּם אָנְגֶעהוֹיבֶּען מִיט יֶעדֶען טָאג מֶעהר זִיךְ צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען, אוּנ אֵיינֶער פוּן דִי לוֹמְדִים, יוֹסֵף פוּן טְבֶרְיָה, אִיז אוֹיף דֶער אֶלְטֶער אוֹיךְ צוּ אִיהם צוּגֶעשְׁטַאנֶען. יוֹסֵף אִיז גֶעוֶועהן אֵיינֶער פוּן דִי אַפּוֹטְרוֹפְּסִים, וָואס דֶער נָשִׂיא רַבִּי יְהוּדָה הָאט גֶעמַאכְט, זֵיי זָאלֶען אַכְטוּנְג גֶעבֶּען אוֹיף דֶער עֶרְצִיהוּנְג פוּן זַיין זוּהן הִלֵּל, אוּנ עֶר הָאט נָאךְ דֶעם אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַז פַאר'ן טוֹיט אִיז רַבִּי יְהוּדָה אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ דֶער קְרִיסְטְלִיכֶער אֱמוּנָה. וִוי עֶס וַוייזְט אוֹיס, אִיז צְווִישֶׁען יוֹסֵף אוּנ זַיינֶע גֶעוֶועזֶענֶע חֲבֵרִים אַרוֹיס אַ שְׁטַארְקֶע שִׂנְאָה אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט עֶר אוֹיךְ אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ קְלַאנְג אַז דֶער יוּנְגֶער הִלֵּל אִיז זֶעהר פֶערְדָארְבֶּען אוּנ אַ גְרוֹיסֶער בַּעַל־תַּאֲוָה. אִיבֶּערְהוֹיפְּט אִיז דִי שְׁטֶעלֶע פוּנ'ם נָשִׂיא דֶעמָאלְט שׁוֹין נִיט גֶעוֶועהן דָאס וָואס פְרִיהֶר, אוּנ הָאטְשׁ דִי מְלוּכָה הָאט דַוְקָא אַרוֹיסְגֶעלָאזְט נַייעֶ גֶעזֶעצֶע אַז דָאס פָאלְק מוּז דֶעם נָשִׂיא אָבְּגֶעבֶּען דֶעם גְרֶאסְטֶען כָּבוֹד, הָאט עֶר פָארְט פֶערְלָארֶען דֶעם גֶעוֶועזֶענֶעם גְלַאנְץ.

דֶער עֶרְשְׁטֶער קְרִיסְטְלִיכֶער קֵייזֶער קָאנְסְטַאנְטִין אִיז צוּם אָנְהֵייבּ נִיט גֶעוֶועהן קַיין גֶעגְנֶער פוּן אַנֶדערֶע רֶעלִיגְיָאנֶען. יֶעדֶער הָאט זִיךְ גֶעמָאגְט בְּלַייבֶּען בַּיי זַיין אֱמוּנָה, אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען אוֹיךְ גֶענָאסֶען דִיזֶעלְבֶּע פְרַייהַייט. דִי נְשִׂיאִים, רַבָּנִים אוּנ אַללֶע אַנֶדערֶע פָארְשְׁטֶעהֶער הָאבֶּען פֶערְנוּמֶען אַ בְּכָבוֹד'ן פְּלַאץ אִין לַאנְד גְלַייךְ מִיט קְרִיסְטְלִיכֶע גַייסְטְלִיכֶע. בִּיסְלֶעכְוַויים הָאט אָבֶּער דָאס

סבלנות אויפגעהערט; דער עפיסקאפּ פון קארדובא האזיוס, א גרויסער צורר היהודים, וואס האט זיך ניט געשעהמט פארצולעגען אויף איין אסיפה פון גייסטליכע אין דער שטאדט עלווירא, אים יאהר 320, מען זאל פארווערען קריסטען, זיי זאלען גאר ניט טארען האבען קיין מגע ומשא מיט יודען, און דער געשיכטע שרייבער אייזעביוס פון צעזארעא, וואס איז אויך ניט געוועהן יודען קיין גרויסער גוטער פריינד, האבען אויף זיי מקטרג געוועהן, און גאר זיך האט מען אויפ'ן יודישען פאלק אנגעהויבען קוקען מיט גאנץ אנדערע אויגען. די רדיפות געגען די יודען זענען געווארען שרעקליך און פאר אננעהמען די יודישע אמונה, אדער צורעדען דערצו, האט מען זעהר שווער בעשטראפט. אים יאהר 325 איז געוועהן אין ניקא א גרויסע פערזאמלונג פון גייסטליכע און דארט זענען איבערגעריסען געווארען די לעצטע פאדעמליך, וואס האבען נאך ביז דעמאלט צוזאמענגעבונדען דאס יודענטהום מיט דעם קריסטענטהום. געוואהנליך פלעגען יודען און קריסטען מאכען פסח אין איין טאג, וואס פלעגט בעשטימט ווערען פון די סנהדרין; דאס האבען די פארשטעהער פון דער רא־מישער קירכע ניט געוואלט ליידען און זיי האבען זיך געמאכט זייער בעזונדערע רעכנונג, כדי זייער יום טוב זאל ניט פאלען צוזאמען מיט דעם יודישען. אזוי האבען אנגעהויבען פליהען די ערשטע פונקען פון דעם פייער, וואס האט זיך ערשט רעכט צוברענט מיט פיעל דורות שפעטער. קאנסטאנטין האט דערווייל בענייט האדריאן'ס אלטע געזעטצע. די יודען האבען ווידער ניט געטארט, אויסער תשעה באב, קומען קיין ירושלים, וואו זיין מוטער העלענא, האט אויסגעבויט א קירכע אויף דעם ארט, פון דעם קבר פון זייער משיח. דאס איינציגע שטיקעל רחמנות, וואס קאנסטאנטין האט בעוויזען די יודען, איז בעשטאנען אין דעם וואס ער האט ניט געהאט קיין בעזאנדערע צוטרויען צו די נאר וואס געטויפטע יודען, וואס האבען זיך געוואלט נוקם זיין אין זייערע געוועזענע ברידער.

די רעכטע צרות האבען זיך אנגעהויבען פאר די יודען אין דער צייט פונ'ם צווייטען קריסטליכען קייזער קאנסטאנטיוס, וואס האט טאקי צו ליעב געטהון די גייסטליכע דארט וואו זיי האבען פון איהם געפאדערט ער זאל דריקען פרעמדע פאלקער, נאר ער האט שכל געהאט זיי ניט לאזען געוועלטיגען און האט די גאנצע מאכט איבערגעלאזט ביי זיך אין דער האנד. אין יענער צייט האט איינער א געטויפטער געמסרט פאר איהם אויף די אמוראים, און עטליכע פון זיי האבען געמוזט אנטלויפען קיין בבל און זיך ראטעווען פונ'ם טויט. קאנסטאנטיוס האט געהייסען הרגנ'ען יעדען יודען וואס וועט חתונה האבען

מִיט אַ קְרִיסְטִין, אָדֶער עֶר וֶועט מַל זַיין אַ שְׁקְלַאוֶוע אוּנ אִיהם מַאכֶען פַאר אַ יוּדֶען. אַז דָאס רֶאמִישֶׁע חַיִל אִיז דוּרְכְגֶעגַאנְגֶען דוּרְךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הָאט מֶען בַּיי דִי יוּדֶען גֶעפָאדֶערְט זֵיי זָאלֶען פוּן זֵייעֶרְטְוֶועגֶען בַּאקֶען פְּרִישׁ בְּרוֹיט אוּם שַׁבָּת אוּנ נִיט קוּקֶען אוֹיף חָמֵץ וֶוען עֶס אִיז גְרָאד אוֹיסְגֶעקוּמֶען אוּם פֶּסַח. דִי אֲמוֹרָאִים הָאבֶען גֶעלֶערְנְט אַ פְּשַׁט אַז דֶער שׂוֹנֵא טְהוּט עֶס נָאר צוּ לִיעב דֶעם אַז דָאס חַיִל זָאל נִיט לַיידֶען קַיין הוּנְגֶער, נִיט כְּדֵי דִי יוּדֶען זָאלֶען עוֹבֵר זַיין אוֹיף זֵייעֶרֶע דִינִים. בַּאלְד הָאבֶען זֵיי זִיךְ אָבֶער גֶעקָאנְט אִיבֶּערְצַייגֶען אַז דֶער פְּשַׁט אִיז דַוְקָא נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי וִוי זֵיי הָאבֶען גֶעלֶערְנְט. עֶס אִיז אַרוֹיס אַ בֶּעפֶעהל זֵיי זָאלֶען זִיךְ נִיט דֶערְוֶואגֶען צוּ הַאלְטֶען יוֹם כִּפּוּר, אוּנ דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעצְווּאוּנְגֶען גֶעוֶועהן צוּ שְׁוַוייגֶען אוּנ מַדְחֶה זַיין דֶעם תַּעֲנִית בִּיז צוּם אַנְדֶערְן שַׁבָּת.

נָאךְ אֶרְגֶער אִיז גֶעוָוארֶען דִי יוּדֶען וֶוען צְווִישֶׁען דִי קְרִיסְטֶען אַלֵיין אִיז אַרוֹיס אַ גַאנְץ מַחֲלוֹקֶת וֶועגֶען דֶער שַׁאֲלָה פוּן פֶּסַח, אוּנ דִי קְרִיסְטֶען פוּן קְלֵיין־אַזְיֶען, סִירְיֶען אוּנ מֶעסָאפָּאטַאמִיֶען הָאבֶען נִיט גֶעוָואלְט קוּקֶען אוֹיף דֶער תַּקָּנָה וָואס אִיז אַרוֹיס גֶעגֶעבֶּען גֶעוָוארֶען בַּיי דֶער אֲסִיפָה אִין נִיקֶאַקאַ אוּנ הָאבֶען פָארְט גֶעמַאכְט דֶעם יו"ט אִין אֵיין צַייט מִיט דִי יוּדֶען, אוּנ וֶוען עֶס פְלֶעגְט זַיין אַיין עִבּוּר־יָאהר הָאבֶען זֵיי פֶּסַח גֶעמַאכְט שְׁפֶּעטֶער מִיט אַ חֹדֶשׁ. דָאס הָאט שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען דִי מְלוּכָה, גָאר אַזוֹי וִוי מִיט דִי קְרִיסְטֶען אַלֵיין הָאט זִי גָאר נִיט גֶעקָאנְט מַאכֶען, וַוייל זֵייעֶר צָאהל אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר גְרוֹיס, הָאט זִי דָאס גַאנְצֶע הַארְץ אוֹיסְגֶעלָאזְט צוּ דִי יוּדֶען, הָאטְשׁ זֵיי זֶענֶען אִין דֶעם פְרֶעמְדֶען עַקְשָׁנוּת גָאר נִיט שׁוּלְדִיג גֶעוֶועהן. דֶער נָשִׂיא הָאט בֶּעקוּמֶען אַ בֶּעפֶעהל אַז מֶעהר טָאר קַיין עִבּוּר־יָאהר נִיט זַיין, אוּנ עֶר הָאט גֶעמוּזְט לְפָנִים אָנְבוֹיגֶען דֶעם קָאפּ, הָאטְשׁ שְׁטִילֶערְהֵייט הָאט עֶר בַּאלְד צוּשִׁיקְט בְּרִיעף אִין אַלֶע אֶרְטֶער מֶען זָאל וִויסֶען וִוי אַזוֹי דִי צַייט רִיכְטִיג אוֹיסְצוּרֶעכְנֶען, אוּנ אַזֶעלְכֶע בְּרִיעף פְלֶעגְט מֶען שְׁרַייבֶען פַארְשְׁטֶעלְט, נָאר מִיט רְמָזִים, וַוייל מֶען הָאט מוֹרָא גֶעהַאט פַאר דִי רֶאמֶער.

בַּיי דִי יוּדֶען אִיז נָאךְ אָבֶער דֶעמָאלְט אִין גַאנְצֶען נִיט פֶערְשְׁוואוּנְדֶען גֶעוָוארֶען דֶער גֶעדַאנְק פוּן פְרֵייהַייט, אוּנ אַז דָאס פֶּעקִיל צָרוֹת הָאט זִיךְ זֵיי אוֹיסְגֶעווִיזֶען צוּ שְׁוֶוער, הָאבֶען זֵיי זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען וַוייטֶער צוּ מַאכֶען אַ מְרִידָה אוּנ אַרָאבְּוַוארְפֶען פוּן זִיךְ דֶעם עוֹל פוּן דֶער רֶאמִישֶׁער מְלוּכָה. זֵיי הָאבֶען גֶערֶעכֶענְט אַז עֶס וֶועט זֵיי גֶערָאטְהֶען, וַוייל קָאנְסְטַאנְטִיוּס אִיז אַ בִּיסֶעל שְׁוַואךְ גֶעוָוארֶען נָאךְ דֶעם וָואס עֶר הָאט פֶערְלָארֶען דִי מִלְחָמָה גֶעגֶען אַ פָּאר פֶאלְקֶער, אוּנ דֶערְצוּ אִיז דֶער מוֹשֵׁל פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גַאלְלוּס נִיט גֶעוֶועהן פוּן דִי גִבּוֹרִים, וָואס מֶען

זָאל זִיךְ דַארְפֶען פַאר אִיהם שְׁרֶעקֶען · אַזוֹי הָאבֶּען זֵיי אַרוֹיסגֶעטְרָאטֶען גֶעגֶען דֶער
מְלוּכָה, זֵייעֶר פִירֶער אִיז גֶעוֶועהן נַטְרָאנַא, אָדֶער ווִי דִי רָאמֶער הָאבֶּען אִיהם
גֶערוּפֶען פַּאטְרִיצִיוּס, אוּנ עֶס הָאט זִיךְ דֶעמָאלְט גֶעפוּנֶען אַבַּעַל דַרְשָׁן וָואס
אִיז אַרוּמְגֶעפָאהרֶען אִין אַלֶע שְׁטֶאדְט אוּנ הָאט דֶעם עוֹלָם מְעוֹרֵר גֶעוֶועהן אוּנ
הָאט אֲפִילוּ בֶּעווִיזֶען אַז נַטְרָאנַא הָאט אִין זִיךְ פִיעל סִימָנִים פוּנ'ם מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.

אָנְגֶעהוֹיבֶּען הָאט זִיךְ דִי מְרִידָה אִין סֶעפְּפָארִיס (צִפּוֹרִי), בַּאלְד הָאבֶּען נָאכְגֶע-
טְהוּן דִי צְווֵיי גְרֶעסְטֶע שְׁטֶאדְט טְבַרְיָה אוּנ לִידְדָא, אוּנ גָאר גִיךְ הָאט דָאס
פַייעֶר גֶעבְּרֶענְט אִין אַלֶע אֶרְטֶער, וואוּ יוּדֶען הָאבֶּען גֶעווָאהנְט. אוּמְזִיסְט הָאבֶּען
אָבֶּער דִי יוּדֶען בֶּענוּצְט זֵייעֶרֶע לֶעצְטֶע כּוֹחוֹת, ווֶען דֶער ווִילֶען פוּן גָאטט אִיז
נִיט גֶעוֶועהן דֶערְבַּיי. גַאלְלוּס הָאט, מִיט דֶער הִילְף פוּנ'ם הוֹיפְּטְמַאנְן אוּרְזִיצִי-
נוּס, גֶעמַאכְט אַתֵּל פוּן דִי מוֹרְדִים אוּנ כִּמְעַט אַלֶע שְׁטֶאדְט פַארְבְּרֶענְט אָדֶער
צוּשְׁטֶערְט. פִיעל פוּן דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעהַרְגֶ'ט גֶעווָארֶען, אַ סַךְ פוּן זֵיי הָאבֶּען זִיךְ
גֶעמוּזְט פַארְשְׁטֶעלֶען אוּנ פַארְקְלֶעבֶּען דָאס פָּנִים מִיט אַ פְלַאסְטֶער, כְּדֵי מֶען זָאל
זֵיי נִיט דֶערְקֶענֶען, אוּנ אַז דֶער שׂוֹנֵא אִיז גֶעווָאהר גֶעווָארֶען פוּנ'ם סוֹד אוּנ הָאט
זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען הַאכֶען, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעמוּזְט אַלַאנְגֶע צֵייט בֶּעהַאלְטֶען אִין
פִינְסְטֶערֶע הַיילֶען. ווִי רַב הוּנָא, וָואס אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן צְווִישֶׁען דִי בֶּעהַאלְטֶענֶע,
הָאט נָאךְ דֶעם דֶערְצֶעהלְט, הָאבֶּען זֵיי גַאנְצֶע יָאהרֶען נִיט גֶעזֶעהן דִי לִיכְטִיגֶע-
שַׁיין אוּנ זֵיי פְלֶעגֶען זִיךְ נָאר שְׁטוּיסֶען אַז אִין דְרוֹיסֶען אִיז טָאג דֶערְפוּן וָואס דִי
לִיכְט הָאבֶּען גֶעבְּרֶענְט טִינְקֶעלֶער.

ווִי עֶס ווַייזְט אוֹיס, אִיז דָאס אַכְזָרִיוּת פוּן גַאלְלוּס נִיט אַזוֹי שְׁטַארְק גֶעפֶאה-
לֶען דֶער מְלוּכָה, אוּנ עֶר הָאט פַאר זַיין ווִילְדִיקַייט, מִיט'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט,
אוּנ אוּרְזִיצִינוּס הָאט גֶעמוּזְט עוֹקֵר זַיין. פַאר דִי יוּדֶען אִיז דָאס אָבֶּער גֶעוֶועהן
אַלְץ אֵיינְס, ווַייל זֵיי אִיז מִיט יֶעדֶען טָאג אֶרְגֶער גֶעווָארֶען, אוּנ פוּן קָאנְסְטַאנְ-
טִינָאפָּאל, וואוּ עֶס הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען דֶער פַאלַאץ פוּנ'ם נַיי-רָאמִישֶׁען אָדֶער
בִּיצַאנְטִישֶׁען קֵייזֶער, הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען נָאר נַייעֶ גְזֵירוֹת אוֹיף דִי יוּדֶען,
וָואס הָאבֶּען גֶעהַאט נָאר אֵיין תַּכְלִית זֵיי צוּ צְווִינְגֶען זֵיי זָאלֶען מוּזֶען אַוֶועקְוַוארְ-
פֶען דָאס שְׁווֶערֶע יוּדִישְׁקַייט. בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט מֶען אוֹיף דִי יוּדֶען אַרוֹיפְגֶעווָארְ-
פֶען אַ גְרוֹיסֶע מַשָּׂא פוּן מַס צָאהלֶען. מֶען הָאט פוּן זֵיי גֶעצְווִינְגֶען דִי אָדֶערְן פַאר
יֶעדֶע זַאךְ, אוּנ אוֹיף זֵייעֶרֶע אֵייגֶענֶע הִצְטַרְכוּת, ווִי אוֹיסְצוּהַאלְטֶען דֶעם נָשִׂיא אוּנ
דִי יְשִׁיבוֹת, הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעטָארְט גֶעבֶּען אֲפִילוּ אֵיין פְּרוּטָה. אַזַא טְרוֹיעֶרִיגֶע
לַאגֶע הָאט גֶעצְווּאוּנְגֶען דֶעם יוּנְגֶען נָשִׂיא הִלֵּל אַרוֹיסְצוּגֶעבֶּען אַ בֶּעשְׁטִימְטֶען
לוּחַ, כְּדֵי דִי יוּדֶען פוּן אַלֶע לֶאנְדֶער זָאלֶען אַלֵיין קָאנֶען בֶּערֶעכְנֶען ווֶען יֶעדֶער

יוֹם טוֹב גֶעפַּאלְט אוּנ זָאלֶען נִיט בֶּעדַארְפֶען וַוארְטֶען בִּיז מֶען וֶועט זֵיי מִיט גְרוֹיסֶע שְׁוַוירִיגְקֵייטֶען שִׁיקֶען יְדִיעוֹת פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. דָאס בֶּעשְׁטִימֶען פוּן יָמִים טוֹבִים אִיז נָאךְ גֶעוֶועהן דָאס אֵיינְצִיגֶע וָואס פְלֶעגְט צוּ בִּינְדֶען דִי יוּדֶען פוּן דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט צוּם הוֹיפְּט־פּוּנְקְט, וואוּ דֶער נָשִׂיא הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען, נָאר הִלֵל הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען דָאס אוֹיךְ מְבַטֵל זַיין, וַוייל עֶר הָאט גֶעזֶעהן אַז דִי יוּדֶען, אִין דֶער אַלְטֶער הֵיים, לָאזְט מֶען קֵיין קָאפּ נִיט אוֹיפְהֶעבֶען, אוּנ עֶר הָאט וֶוענִיגְסְטֶענְס גֶעוָואלְט בֶּעפֶעסְטִיגֶען דָאס יוּדִישְׁקַייט אִין אַנֶדֶערֶע אֶרְטֶער. דִי סַנְהֶדְרִין הָאבֶען מַסְכִּים גֶעוֶועהן צוּ דֶער דֵעָה פוּן הִלֵל׳ן וֶועגֶען לוּחַ, וָואס אִיז טַאקִי גֶעוֶועהן אַזוֹי רִיכְטִיג גֶעמַאכְט נָאךְ אַלֶע כְּלָלִים פוּנ׳ם חֶשְׁבּוֹן אַז מֶען הָאט גֶעקָאנְט אוֹיף גַאנְצֶע טוֹיזֶענְדֶער יָאהְרֶען פְרִיהֶר בֶּערֶעכֶנֶען אַלֶע יָמִים טוֹבִים, נָאר פוּן דֶעסְט־וֶועגֶען הָאט רַבִּי יוֹסִי אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט אַ בְּרִיעף צוּ דִי יוּדֶען פוּן אַלֶכְּסַנְדְרִיעֶן, זֵיי זָאלֶען זִיךְ נוֹהֵג זַיין וִוי פְרִיהֶר, אוּנ הַאלְטֶען צְוֵויי טָאג יוֹם טוֹב, כְּדֵי נִיט צוּ אֶנְדֶערְן דֶעם מִנְהָג פוּן פְרִיהֶערֶע דוֹרוֹת.

אִין בָּבֶל הָאט דֶערְוַוייל וַוייטֶער אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ בְּלִיהֶען דִי יְשִׁיבָה פוּן פּוּמְבְּדִיתָא, וואוּ דֶער רֵאשׁ מְתִיבְתָּא רַבָּה אוּנ זַיינֶע צְוֵויי תַּלְמִידִים, אַבַּיֵי אוּנ רָבָא, הָאבֶּען גֶעשְׁפִּיעלְט אַ גְרוֹיסֶע רָאלֶע. רַבָּה בַּר נַחְמֵנִי הָאט זִיךְ נִיט נָאר אָפְּגֶעגֶעבֶּען מִיט הֲלָכָה, נָאר עֶר הָאט אוֹיךְ גֶעזוּכְט קְלָאר צוּ מַאכֶען אַלֶע שְׁוֶוערֶע אֶרְטֶער פוּן דֶער מִשְׁנָה, אוּנ בַּיי׳ם לֶערְנֶען הָאט עֶר לִיעבּ גֶעהַאט צוּ זַיין פְרֶעהלִיךְ, אוֹיפְגֶערֶעגְט, בֶּענוּצֶען מְשָׁלִים אוּנ הֲלָצוֹת, אוּנ דֶערְפַאר הָאבֶּען אִיהם דִי תַּלְמִידִים זֶעהר לִיעבּ גֶעהַאט. בַּיים הָמוֹן עַם אִיז עֶר דַוְקָא נִיט גֶעוֶועהן אַזָא חָשׁוּב, וַוייל מִיט זֵיי פְלֶעגְט עֶר רֶעדֶען אָהן חָכְמוֹת, קוּרְץ אוּנ שַׁארְף. אַז עֶר הָאט בֶּעמֶערְקְט שְׁלֶעכְטֶע מִדוֹת הָאט עֶר פְרַיי אַרוֹיסְגֶעזָאגְט זַיין מֵיינוּנְג, אוּנ נִיט אֵיין מָאל הָאט עֶר גֶעשְׁרִיעֶן אַז „וֶוען דִי מֶענְשֶׁען זֶענֶען פֶערְדָארְבֶּען קָאנֶען דִי מַנְהִיגִים גָאר נִיט הֶעלְפֶען". דֶעמָאלְט אִיז דִי מְלוּכָה אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם פֶּערְסִישֶׁען מֶלֶךְ שַׁבּוּר דֶעם צְוֵוייטֶען אוּנ עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעזָאלְט אָנְהֵייבֶּען רְדִיפוֹת גֶעגֶען דִי יוּדֶען, וֶוען דֶעם מֶלֶךְ׳ס מוּטֶער אִיפְרַא־אָרְמוּזְד גֶעהַאט זִיךְ נִיט אָן פַאר זֵיי. רַבָּה׳ן אִיז אָבֶּער בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶועהן צוּ פַאלֶען פַאר אַ קָרְבָּן אִין דֶער קוּרְצֶער שְׁלֶעכְטֶער צַייט. מֶען הָאט גֶעמַסֶרְט דֶער מְלוּכָה אַז טוֹיזֶענְדֶער יוּדֶען בֶּעהַאלְטֶען זִיךְ אִין דֶער יְשִׁיבָה פוּן פּוּמְבְּדִיתָא צוּפְלַייס כְּדֵי זֵיי זָאלֶען קֵיין מַס נִיט צָאהלֶען, אוּנ אַז מֶען הָאט צוּ גֶעטְרָאטֶען צוּ דֶער יְשִׁיבָה הָאט זִיךְ רַבָּה שְׁטַארְק דֶערְשְׁרָאקֶען אוּנ אִיז אַנְטְלָאפֶען. וִוי עֶס וַוייזְט אוֹיס הָאט רַבָּה קֵיין גוּטְס נִיט עֶר־וַוארְטֶעט אוּנ זַיין פַּחַד אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גְרוֹיס אַז בַּיי׳ם עֶרְשְׁטֶען שָׁארְךְ, הָאט זִיךְ

איהם אויסגעוויזען אז אט האפט מען איהם אונ ער איז פאר שרעק געשטארבען. פון דער מסירה איז אבער גאר ניט געווארען, אונ אז די תלמידים האבען רבה'ן געפונען טויט אין פעלד, האבען זיי אים מיט גרויס כבוד מקבר געוועהן אונ זיבען טאג געטרויערט. די אלטע קעניגין איפרא-ארמוזד האט זיי צוגעשיקט א שאנע נדבה אונ זיי האבען בענוצט דאס געלד אויף פדיון שבוים.

אויף רבה'ס ארט איז ארויף זיין פריינד רב יוסף בר חייא, וואס האט געלעבט פון זיינע ווייגגארטנער אונ איז געוועהן ניט קיין געזונדער מענש. אויף דער עלטער איז ער בלינד געווארען אונ ער פלעגט זיך בעקלאגען ניט אויף דעם אונגליק וואס ער זעהט ניט, נאר דארויף וואס ער קאן ניט מקיים זיין אללע מצות. ער האט זיך וועניגער אבגעגעבען מיט חריפות אונ פלפול אונ האט מעהר געזאמעלט מיינונגען פון תנאים אונ אמוראים פון אמאל. אין זיין צייט איז שוין געוועהן א כאלדעישע איבערזעטצונג פון דער תורה, מיט דעם נאהמען „תרגום אונקלוס", אונ א סירישע, וואס מען האט זי גערופען „פשיטא", עס האט אבער נאך געפעהלט א כאלדעאישע איבערזעטצונג פון נביאים אונ רבי יוסף האט אויף זיך גענומען די ארבייט, כדי דער פראסטער עולם, וואס האט ניט געקענט קיין לשון קדש, זאל פערשטעהן וואס מען לייענט אין דער הפטרה.

נאך רבי יוסף'ס טויט, איז די לומדים זעהר שווער געוועהן אויסצוקלויבען א ריש מתיבתא, ווייל פון אללע פיער אמוראים, אביי, רבא, רבי זירא אונ רבה בר מתנה, איז יעדער ווערט געוועהן צו פערנעהמען די גרויסע שטעלע. עס איז געבליבען מען זאל פארלעגען עפים א הארבע שאלה אונ ווער עס וועט זי פאר-ענפערן זאל ווערען ריש מתיבתא — אונ אביי האט מנצח געוועהן זיינע איבריגע חברים. אביי, וואס מען האט איהם אויך גערופען נחמני, איז געוועהן א יתום, ווייל זיינע עלטערן זענען געשטארבען גאנץ יונג אונ ער האט זיי אפילו ניט געדענקט. דערפאר פלעגט ער מיט בעזאנדער ליעבע דערמאנען די גוטע פרוי וואס האט איהם ערצויגען, אונ וואס אין איהר נאהמען האט ער שפעטער געגע-בען קראנקע אסך היימישע רפואות, אונ נאך היילינגער איז ביי איהם געוועהן דער זכר פון זיין פעטער רבה, וואס האט מיט איהם געלערנט אונ איהם איבער-געגעבען זיין גאנץ חריפות. זיינע גרויסע פעהיגקייטען האט ער ארויסגעוויזען נאך קינדהייט, אונ אז ער איז אויסגעוואקסען האט ער זיך ניט געיאגט נאך רייכקייט; האטש ער האט עס געקאנט אויספיהרען; ווייל ער האט געהאט גענוג פעלדער, אונ האט נאר געזארגט אז די תורה זאל געפינען אויף זיך מעהר בעלנים צווישען פאלק. צום בעדויערן, איז אבער די צאהל פון זיינע תלמידים געוועהן

נִיט מֶעהר פוּן צְווֵיי הוּנְדֶערְט. וַוייל רָבָא הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אַ בָּעזוּנְדֶער יְשִׁיבָה אִין מְחוֹזָא, אוּנ פִיעל יוּנְגֶע לַייט אִיז גֶעוֶועהן נָאהֶענְטֶער אַהִין צוּ פָאהְרֶען; אַבַּיֵי׳ן, וָואס הָאט אָבֶּער גֶעדֶענְקְט בֶּעסֶערֶע צַייטֶען אַז דִי יְשִׁיבָה פוּן פּוּמְבְּדִיתָא אִיז גֶעוֶועהן פוּל מִיט לוֹמְדֵי תּוֹרָה, הָאט דָאס אִיהם גֶעקְרֶענְקְט אוּנ עֶר פְלֶעגְט אָפְט מִיט אַ זִיפְץ זָאגֶען אַז „עֶר אִיז אַ יָתוֹם פוּן יְתוֹמִים“.

דִי דְרַייא אֱמוֹרָאִים, רַבָּה, אַבַּיֵי אוּנ רָבָא, זֶענֶען גֶעוֶועהן דֶער חוּט הַמְשׁוּלָּשׁ, דֶער אִין דְרַייעֶן צוּנוֹיפְגֶעדְרֶעהְטֶער פָאדֶעם, וָואס הָאט צוּנוֹיפְגֶעבּוּנְדֶען דֶעם תַּלְמוּד, גֶעמַאכְט דֶערְפוּן אַ שַׁארְפְזִינִיגֶען לִמּוּד, וָואס מֶענְשֶׁען מִיט גְרוֹיסֶע קָאפּ הָאבֶּען זִיךְ גֶעקָאנְט עֶנְטְשְׁלִיעסֶען זֵייעֶרֶע גַאנְצֶע יָאהְרֶען אוּנ טָאג דֶערְמִיט צוּ פֶערְבְּרֶענְגֶען, אוּנ דֶערְפַאר אַז אַבַּיֵי אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אִיז אוֹיף זַיין אָרְט גֶעבְּלִיבֶּען רָבָא בַּר יוֹסֵף בַּר חָמָא, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אִי אַ גְרוֹיסֶער לַמְדָן, אִי שְׁטַארְק רַייךְ, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר גֶעהַאט אַזַא שֶׁאנֶעם נָאהְמֶען אַז אֲפִילוּ פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פְלֶעגְט מֶען זִיךְ וֶוענְדֶען צוּ אִיהם. צוּ זַיינֶע מַעֲלוֹת הָאט עֶר אָבֶּער גֶעהַאט שְׁטַארְקֶע חֶסְרוֹנוֹת. אַזוֹי וִוי עֶר אִיז גֶעזֶעסֶען אִין מְחוֹזָא, וָואס אִיז כִּמְעַט אִין גַאנְצֶען בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן גֵרִים, הָאט זֵיי רָבָא אִין אַ סַךְ זַאכֶען צוּ פִיעל צוּ לִיעב גֶעטְהוּן אוּנ אָוֶועקְגֶעקוּקְט פוּנ׳ם דִין. אַבַּיֵי הָאט דָאס נָאךְ בַּיי זַיין לֶעבֶּען בֶּעמֶערְקְט אוּנ פְלֶעגְט אָפְט גֶעבֶּען אָנְצוּהֶערֶען רָבָא׳ן אַז עֶר טְהוּט נִיט גְלַייךְ דֶערְמִיט וָואס עֶר אִיז מַתִּיר פִיעל זַאכֶען אוּנ קוֹיפְט זִיךְ לִיעבְּשַׁאפְט בַּיים פָאלְק, וַוייל „דֶער דַיין, וָואס דֶער עוֹלָם הַאלְט צוּ פִיעל פוּן אִיהם, אִיז נִיט קֵיין שְׁטַארְקֶער בֶּעשִׁיצֶער פוּן דִי גֶעזֶעטְצֶע“. רָבָא פְלֶעגְט טַאקִי אָפְט וֶוערֶען אַ צוּ גְרוֹיסֶער מֵקִיל, אוּנ דוּרְךְ דֶעם אִיז עֶר גֶעוָוארֶען זֶעהר בֶּעלִיעבְּט. דִי אַיְינְוָואהְנֶער פוּן מְחוֹזָא הָאבֶּען גֶעלִיטֶען דֶערְפוּן וָואס זֵיי הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט קוּמֶען צוּ קֵיין רֶעכְטֶע שִׁדּוּכִים, וַוייל דִי מְיוּחָסִים פוּן בָּבֶל הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט זִיךְ מִתְחַתֵּן זַיין מִיט גֵרִים. אַז רַבִּי זֵירָא אִיז אַ מָאל אַהִין גֶעקוּמֶען אוֹיף סֻכּוֹת אוּנ הָאט אִין זַיין דְרָשָׁה בֶּערִיהְרְט דִי פְרַאגֶע, הָאט עֶר גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר טְהוּט זֵיי אַ טוֹבָה דֶערְמִיט וָואס עֶר אִיז זֵיי מַתִּיר אַז זֵיי מָאגֶען חֲתוּנָה הָאבֶּען מִיט מַמְזֵרִים. דָאס הָאט זֵיי שְׁטַארְק פַארְדְרָאסֶען, אוּנ זֵיי הָאבֶּען רַבִּי זֵירָא׳ן שִׁיר נִיט פֶערְוָוארְפֶען מִיט זֵייעֶרֶע אֶתְרוֹגִים. רָבָא הָאט אָבֶּער בַּאלְד גֶעפַּסְקְ׳ט אַז גֵרִים מָאגֶען אֲפִילוּ חֲתוּנָה הָאבֶּען מִיט טָאכְטֶער פוּן אַ כֹּהֵן גָּדוֹל, אוּנ וֶוען רַבִּי זֵירָא אִיז קוֹים לֶעבֶּעדִיגֶערְהֵייט אַנְטְלָאפֶען פוּן דָארְט, הָאט דָאס פָאלְק רָבָא׳ן אָבְּגֶעשִׁיט מִיט מַתָּנוֹת.

דִי צַייט, וָואס שַׁבוּר דֶער צְווֵייטֶער הָאט גֶעהֶערְשְׁט, אִיז פַאר דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל נִיט גוּט גֶעוֶועהן. אוֹיסֶער דֶעם מַס הָאבֶּען דִי יוּדֶען גֶעמוּזְט אוֹיסְהַאלְטֶען

דָאס גַאנְצֶע חַיִל וָואס אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אִין מְחוֹזָא אוּנ זֶענֶען אוֹיסְגֶערִיסֶען גֶעוָוארֶען. רָבָא הָאט זַיין גְלַאנְץ אוֹיךְ בֶּעפֶעסְטִיגְט נָאר דֶערְמִיט וָואס עֶר פְלֶעגְט נִיט וְשַׁאלֶעוֶוען קֵיין מַטְבֵּעַ, אוּנ אַ חוּץ דֶעם הָאט דִי אַלְטֶע קֶענִיגִין אִיפְרַא־אָרְמוּזְד גֶעהַאלְטֶען פוּן יוּדֶען, זִי הָאט אַ מָאל אַרֵיינְגֶעשִׁיקְט רָבָא'ן אַ גְרוֹיסֶע נְדָבָה אוּנ אוֹיךְ אַ בְּהֵמָה פַאר אַ קָרְבָּן, אוּנ וֶוען אִיהר זוּהן הָאט נָאר גֶעוָואלְט אַרוֹיסְגֶעבֶּען עֶפִּים אַ שְׁלֶעכְטֶע גְזֵרָה אוֹיף דִי יוּדֶען פְלֶעגְט זִי אִיהם זָאגֶען: „הָאבּ נִיט צוּ טְהוּן מִיט דֶעם פָאלְק, וַוייל וָואס זֵיי בֶּעטֶען בַּיי גָאטט טְהוּט עֶר זֵיי צוּ לִיעבּ". פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אַז רָבָא הָאט אַ מָאל גֶעהֵייסֶען בֶּעשְׁטְרָאפֶען אַ יוּדֶען פַאר אַ חֵטְא אוּנ עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ מֶען הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ מַסִירָה, הָאט עֶר גֶעמוּזְט אַנְטְלוֹיפֶען אוּנ זַיין הוֹיז הָאט מֶען פָּשׁוּט חָרוּב גֶעמַאכְט.

נָאךְ רָבָא'ס טוֹיט הָאט וַוייטֶער אוֹיפְגֶעבְּלִיהט דִי יְשִׁיבָה פוּן פּוּמְבְּדִיתָא, נָאר דִי פָארְשְׁטֶעהֶער, רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אוּנ רַב פָּפָּא, הָאבֶּען שׁוֹין נִיט גֶעשְׁפִּיעלְט אַזַא רָאללֶע ווִי דִי פְרִיהֶרִיגֶע אֲמוֹרָאִים.

דֶערְוַוייל הָאט אוֹיף דִי יוּדֶען פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹיף אַ קוּרְצֶע צַייט אַ שַׁיין גֶעטְהוּן דִי זוּנן פוּן הָאפְנוּנג. דִי רֶאמִישֶׁע מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם גוּטֶען קֵייזֶער יוּלְיַאנוּס, וָואס הָאט אִין זַיינֶע יוּנְגֶע יָאהרֶען, וֶוען זַיין פֶעטֶער קָאנְסְטַאנְטִיוּס הָאט אִיהם מִיט גֶעוַואלְד אָבְּגֶערִיסֶען פוּנ'ם גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט, אַלֵיין גֶעפִיהלְט דֶעם טַעַם פוּן נֵייטְהֶען אָנְצוּנֶעהמֶען אַ פְרֶעמְדֶע אֱמוּנָה, אוּנ הָאט זִיךְ דֶערְפַאר עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַלֶע פֶעלְקֶער צוּ בֶּעהַאנְדְלֶען מִיט גְלַייכֶע לִיעבֶּע אוּנ עֶרְלוֹיבֶּען יֶעדֶען צוּ בְּלַייבֶּען אִין דֶער רֶעלִיגְיָאן וָואס גֶעפֶאלְט אִיהם. מִיט דִי יוּדֶען הָאט עֶר גֶעטְהוּן גְרוֹיסֶע חֲסָדִים אִיבֶּער פִיעל טַעֲמִים. עֶרְשְׁטֶענְס, אִיז אִיהם גֶעפֶעלֶען זֵייעֶר פַאמִילְיֶען־לֶעבֶּען, זֵייעֶרֶע שֶׁאנֶע מִדוֹת, גְרוֹיסֶע צְדָקָה; צְוֵוייטֶענְס, הָאט עֶר גֶעהַאלְטֶען אַז מִיט דִי דִינִים פוּן קָרְבָּנוֹת שְׁטֶעהֶען דִי יוּדֶען נֶאהֶענְטֶער צוּ זַיין גְלוֹיבֶּען, אוּנ הָאט גֶערֶעכֶענְט, ווִי עֶס שַׁיינְט, אַ בִּיסֶעלֶע אוֹיסְצוּעֶדְלֶען דֶעם גָאטְצֶענְדִיעֶנְסְט נָאךְ יוּדִישֶׁע מִנְהָגִים; דְרִיטֶענְס, הָאט עֶר גֶעוָואלְט מִיט זַיין לִיעבֶּע צוּ דִי יוּדֶען שְׁטֶעכֶען דִי קְרִיסְטֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל צוּ עֶרְנִידְרִיגֶען זֵייעֶרֶע גֶעוֶועזֶענֶע בְּרִידֶער; פִירְטֶענְס, הָאט עֶר גֶעהַאט דֶערְבַּיי נָאךְ אַ בֶּעזוּנְדֶערֶע כַּוָנָה אוּנ הָאט גֶעהָאפְט אַז דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל וֶועלֶען אִיהם, פַאר דַאנְקְבַּארְקַייט, אַ מָאל בֶּעהִילְפִיג זַיין אִין דֶער מִלְחָמָה מִיט דִי פֶּערְסֶער, וֶוענִיגְסְטֶען שְׁטִיצֶען דֶערְמִיט וָואס זֵיי וֶועלֶען שְׁטֶעהן פוּן דֶער וַוייטֶענְס. מֵילָא ווִי אַזוֹי דִי זַאךְ אִיז שׁוֹין דָארְט גֶעוֶועהן, נָאר דִי צְוֵויי יָאהר, וָואס יוּלְיַאנוּס אִיז גֶעוֶועהן קֵייזֶער, הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶעפִיהלְט זֶעהר גְלִיקְלִיךְ. פוּן דִי אַלְטֶע גְזֵירוֹת הָאט מֶען נָאר

נִיט וָואס צוּ רֶעדֶען אַז עֶר הָאט זֵיי מְבַטֵל גֶעוֶועהן; עֶר הָאט בַּאלְד עֶרְלוֹיבְּט דִי יוּדֶען אַרַיינְפָאהרֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם אוּנ פְלֶעגְט זֵייעֶר אָפְּט שְׁרַייבֶּען פְרַיינְדְלִיכֶע בְּרִיעף דֶעם נָשִׂיא הִלֵל, וֶועלְכֶען עֶר הָאט שְׁטֶענְדִיג גֶערוּפֶען „גֶעשֶׁאצְטֶער פְרַיינְד". נָאר גִיךְ הָאבֶּען דִי יוּדֶען בֶּעקוּמֶען אַ פְרֶעהלִיכֶע בְּשׂוֹרָה, וָואס זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גָאר נִיט גֶעקָאנְט רֶעכְטֶען דַארוֹיף. יוּלְיַאנוּס הָאט צוּשִׁיקְט בְּרִיעף פוּן אַנְטְיָא־כִיָען צוּ אַלֶע יוּדִישֶׁע קְהִלוֹת אַז עֶר ווִיל אוֹיף זַיין חֶשְׁבּוֹן נָאךְ אַ מָאל אוֹיסְבּוֹיעֶן דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ. מֶען קָאן זִיךְ פָארְשְׁטֶעלֶען וָואס פַאר אַ שִׂמְחָה עֶס אִיז גֶעקוּמֶען אוֹיף דִי יוּדֶען; דִי שִׂמְחָה אִיז גֶעוָוארֶען נָאךְ גְרֶאסֶער, וֶוען יוּלְיַאנוּס הָאט טַאקִי בֶּעשְׁטִימְט אֵיינֶעם פוּן זַיינֶע גֶעלֶערְנְטֶע פְרַיינְדֶע אַלִיפִּיוּס פַאר אַיין אוֹיפְזֶעהֶער אוֹיף דִי אַרְבֵּייט, אוּנ הָאט גֶעשִׁיקְט אַ בֶּעפֶעהל דִי מוֹשְׁלִים פוּן סִירְיֶען אוּנ פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זֵיי זָאלֶען פוּן זֵייעֶר זַייט הֶעלְפֶען אוּנ גֶעבֶּען אַלְדִינְג וָואס עֶס וֶועט נֶאטְהִיג זַיין צוּם בִּנְיָן. פוּן ווַייט אוּנ פוּן נָאהֶענְט הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיטֶען גֶעלְד אוֹיף דֶער הֵיילִיגֶער זַאךְ, ווַייבֶּער הָאבֶּען פוּן זִיךְ אַרָאבְּגֶענוּמֶען זֵייעֶר צִירוּנְג אוּנ אַוֶועקְגֶעגֶעבֶּען אוּנ הָאבֶּען נָאךְ דֶערְצוּ אַלֵיין גֶעהָאלְפֶען טְרָאגֶען שְׁטֵיינֶער, הָאטְשׁ מֶען הָאט עֶס נִיט בֶּעדַארְפְט, ווַייל יוּלְיַאנוּס הָאט גֶעשִׁיקְט גֶענוּג אַרְבֵּיי־טֶער. צוּם אוּמְגְלִיק, הָאט אָבֶּער דִי אַרְבֵּייט נִיט גֶעקָאנְט אוֹיסְגֶעפִיהְרְט ווֶערֶען, ווַייל אַז מֶען הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען אָבְּגְרָאבֶּען דִי אַלְטֶע חוּרְבוֹת אִיז אַרוֹיס אַ פַייעֶר, דִי לוּפְטֶען פוּן אוּנְטֶער דֶער עֶרְד הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעצוּנְדֶען אוּנ מֶען הָאט גֶעמוּזְט בְּלַייבֶּען שְׁטֶעהְן. דֶערְווַייל אִיז יוּלְיַאנוּס שְׁטַארְק פֶערְקְרָאכֶען מִיט דֶער מִלְחָמָה גֶעגֶען שַׁבּוּר דֶעם צְוֵוייטֶען. צוּם אָנְהֵייבּ הָאט אִיהם אֲפִילוּ דָאס גְלִיק גֶעדִיענְט, עֶר הָאט חָרוּב גֶעמַאכְט דִי שְׁטֶאדְט פִּירוּז־שַׁבּוּר אוּנ מְחוֹזָא, אוּנ הָאט נָאךְ גֶעוָואלְט ווַייטֶער גֶעהֶען, נָאר אַ פַייל פוּן אַ קְרִיסְט הָאט אִיהם פְּלוּצְלוּנְג גֶע־טְרָאפֶען אוּנ מִיט זַיין אוּנְצַייטִיגֶען טוֹיט אִיז אוֹיךְ פֶערְשְׁוואוּנְדֶען גֶעוָוארֶען דֶער זִיסֶער חָלוֹם, וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אַ פָּאר יָאהר דֶער קְווִיקְט מִיט אִיהם אוּנ כִּמְעַט גֶעזֶעהְן פַאר דִי אוֹיגֶען דִי רְפוּאָה צוּ דֶער מַכָּה.

דִי קוּרְצֶע צַייט פוּן יוּלְיַאנוּס'ס מְלוּכָה אוּנ זַיין בֶּעזוּנְדֶער לִיעבְּשַׁאפְט צוּ דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעמַאכְט אַזַא ווִירְקוּנְג, אַז דֶעם נַייעֶם קֵייזֶער יָאוִויאַנוּס אִיז שׁוֹין שְׁוֶוער גֶעוֶועהן מִיט אַ מָאל אִיבֶּערְצוּמַאכֶען דִי גַאנְצֶע הַנְהָגָה אוּנ אָנְטְהוּן צָרוֹת אַזֶעלְכֶע מֶענְשֶׁען וָואס דִי מְלוּכָה הָאט עֶרְשְׁט זֵיי גֶעחַנְפֶּ'ט אוּנ אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט נָאר מִיט חֶסֶד. דֶערְצוּ הָאט עֶר אִין גַאנְצֶען גֶעהֶערְשְׁט אֵיין יָאהר אוּנ הָאט פָּשׁוּט קֵיין צַייט נִיט גֶעהַאט זִיךְ נֶעהמֶען אִיבֶּער מַאכֶען דִי פְרִיהֶרִיגֶע גֶעזֶעטְצֶע. אַז דִי מְלוּכָה אִיז נָאךְ דֶעם אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ צְוֵויי בְּרִידֶער, וַואלֶענְס אוּנ

נאלעגטיניאן דעם ערשטען, האבען זיי זיך שוין אויך געהאלטען אי־
דעם, אז מען דארף געבען פרייהייט יעדער אמונה, און האבען די יודען אויך
געלאזט צו רוה. אין זייער צייט איז נאך ארויס א בעפעהל אז אין יודישע
שולען און בתי מדרשים טאר מען קיין סאלדאטען ניט אריינשטעלען. אזוי איז
די יודען וועניגסטענס ניט ערגער געווארען נאך דעם וואס זיי האבען זיך גע־
מוזט אבזאגען פון זייער לעצטער האפנונג און דער וועטהיג וואס זיי האבען
ניט דערגרייכט זייער ציעל איז האטש ניט גרעסער געווארען דורך נייע צרות
און אלטע גזירות.

---

7 אויס נשיאים און דער סיום פונ'ם תלמוד.

(370—600 נאך קריסטוס געבורט).

אז די פערבארגענע געזעטצע פון דער השגחה האבען בעדארפט אויס־
געפיהרט ווערען, און א שרעקליכע ווילדע מאכט זאל איינשלינגען דאס פער־
דארבענע זינדיגע רום, האבען די יודען אויך געמוזט ליידען, און אויף צרות
זענען זיי געוועהן גוטע שותפים. אין די לעצטע יאהרען איז דער צושטאנד פון
ארץ ישראל גענוג געוועהן טרויעריג. נאר נאך יוליאן'ס טויט, אז דאס קריסטענ־
טהום איז געווארען די הערשענדע רעליגיאן אין די ראמישע לאנדער, און אין
קייזערליכען הויף פון רום און קאנסטאנטינאפאל האט מען אנגעהויבען הארן און
טהון אלץ וואס די גייסטליכע זאגען, איז די יודען געווארען נאך ביטערער. מען האט
זיך גענומען בעפעסטיגען די קריסטליכע אמונה און אבמעקען דעם זכר פון עבודה
זרה, און אויף דעם יודישען פאלק, וואס האט זיך מעהר פון טויזענד יאהר גע־
ראנגעלט מיט'ן גאטצענדיענסט און אללע כוחות אוועקגעלעגט די וועלט זאל
בעקומען א בעגריף פון א איינציגען בעשעפער, איז געפאלען דער וויסטער גורל
אז פונקט ווען דער עיקר פון זיין גלויבען האט אנגעהויבען בליהען און אריינ־
קריכען אין די הערצער פון מיליאנען מענשען, זאל מען גאר פארגעסען אז פון
איהם קומט ארויס דער גאנצער עיקר און מען זאל עס רודף'ן צוגלייך מיט די
וואס עס האט שטענדיג מלחמה געהאלטען מיט זיי און זיך געמיהט זיי די אויגען
צו עפענען צו ערקענען דעם איינציגען גאטט.

נאך א קורצע צייט האבען עקסיסטירט די נשיאים פון וועלכע זענען נאר
בעקאנט רבן גמליאל דער פינפטער זיין זוהן רבי יהודה דער פירטער
און רבן גמליאל דער זעכסטער, וואס איז אויך געוועהן דער לעצטער

כִּין זֵיי. זֵייעֶר מַאכְט אִיז נָאר גֶעוֶועהן אוֹיף פַּאפִּיעֶר, וַוייל דִי קְרִיסְטְלִיכֶע גֵייסְטְ־
לִיכֶע הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעלָאזְט קֵיין קָאפּ אוֹיפְהוֹיבֶּען אוּנ הָאבֶּען גֶעבֶּעטֶען בַּיי
דֶער מְלוּכָה, זִי זָאל פַארְוֶועהְרֶען דִי פָּארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען נִיט
טָארֶען בֶּעשְׁטְרָאפֶען אֲפִילוּ זֵייעֶרֶע אֵיינֶענֶע גְלוֹיבֶּענְסְבְּרִידֶער, אוּנ דָאס הָאבֶּען
זֵיי גֶעטְהוּן מִיט אַ כַּוָּנָה, כְּדֵי דִי יוּדֶען זָאלֶען קָאנֶען פְרַיי אִיבֶּערְבַּייטֶען זֵייעֶר אֱמוּנָה
אוּנ זָאלֶען פַאר קֵיינֶעם נִיט מוֹרָא הָאבֶּען. דֶער קֵייזֶער טְהֶעאָדָאזִיוּס דֶער
גְרוֹיסֶער וָואס הָאט גוּט הֵיקֶר וְדוֹרֵשׁ גֶעוֶועהן אוּנ גֶעוֶועהן אַז דִי יוּדֶען טְהוּעֶן
קֵיין עַוְלוֹת נִיט אוּנ טְשֶׁעפֶּען קֵיינֶעם נִיט, אִיז עֶר נִיט בֶּעשְׁטַאנֶען אוֹיף דֶער
בַּקָּשָׁה פוּן דִי גֵייסְטְלִיכֶע אוּנ הָאט אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל, אַז קֵיינֶער זָאל זִיךְ
נִיט אַרֵיינְמִישֶׁען אִין דִי אִינְוֶוענִינְסְטֶע זַאכֶען פוּן דֶער יוּדִישֶׁער קְהִלָּה, אוּנ אַז דִי
יוּדִישֶׁע פָּארְשְׁטֶעהֶער מָאגֶען אַרוֹיסְגֶעבֶּען אַ פְּסַק דָארְט וואו אַ יוּד פֶערְזִינְדִיגְט
זִיךְ אוּנ קָאנֶען זִיךְ אֲפִילוּ בֶּענוּצֶען מִיטְ'ן חֵרֶם. דֶער אֵייגֶענֶער טְהֶעאָדָאזִיוּס הָאט
זִיךְ פֶערְמִשְׁפָּט צוּם טוֹיט אֵיינֶעם פוּן זַיינֶע הוֹיפְטְלַייט וָואס דֶער נָשִׂיא רַבָּן
גַּמְלִיאֵל דֶער פִינְפְטֶער הָאט זִיךְ בֶּעקְלָאגְט אוֹיף אִיהם אַז עֶר הָאט בַּיי אִיהם
צוּגֶענוּמֶען גֶעווִיסֶע פַּאפִּירֶען. נָאר הָאטְ'ס דֶער קֵייזֶער אִיז גֶעגַאנְגֶען מִיט יוֹשֶׁר,
אוּנ הָאט גֶעשִׁיצְט דִי יוּדֶען בַּיי יֶעדֶען פַאל וָואס עֶס פְלֶעגְט נָאר אָנְקוּמֶען צוּ
אִיהם, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען זִיךְ זֶעהר אָפְט גֶעפוּנֶען צְווִישֶׁען דִי קְרִיסְטֶען
אַזֶעלְכֶע אֲדוּקִים, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ מִצְוָה צוּ שְׁטֶערֶען דִי יוּדֶען
בַּיים דַאוְונֶען, אָבְּרַאבֶּעוֶועןן דִי בָּתֵּי מִדְרָשִׁים, פַארְבְּרֶענֶען שׁוּלֶען אוּנ אוֹיסְבּוֹיעֶן
אוֹיף דֶעם פְּלַאטְץ' קִירְכֶען. דִי הוֹיפְּט־שׂוֹנְאִים, וָואס הָאבֶּען גֶעזוּכְט ווִי וַוייט
מֶעגְלִיךְ זִיךְ נוֹקֵם צוּ זַיין אִין דִי יוּדֶען, זֶענֶען גֶעוֶועהן יָאהַאנֶעס כְּרִיזָאסְ־
טָאמָאס פוּן אַנְטְיָאכִיעֶן אוּנ אַמְבְּרָאזִיוּס פוּן מֵיילַאנְד.

כְּרִיזָאסְטָאמָאס אִיז גֶעוֶועהן אֵיינֶער פוּן דִי בֶּעסְטֶע קְרִיסְטְלִיכֶע דַרְשָׁנִים. אִין
זַיין צַייט הָאבֶּען דִי יוּדֶען אִין אַנְטְיָאכִיעֶן גֶעשְׁפִּיעלְט אַ גְרוֹיסֶע רָאללֶע, זֵייעֶרֶע
שׁוּלֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן זֶעהר רַייךְ, דֶער גָאטֶעסְדִיעֶנְסְט אִיז גֶעוֶועהן שֶׁאן אוּנ
אַז עֶס פְלֶעגְט קוּמֶען אַ שַׁבָּת אָדֶער אַ יוֹם טוֹב הָאבֶּען זִיךְ גֶעשִׁיט צוּם דַאוְונֶען
דִי פָּארְנֶעהְמְסְטֶע קְרִיסְטֶען פוּן דֶער שְׁטָאדְט, וָואס הָאבֶּען זִיךְ נָאר נִיט גֶעקָאנְט
אָפְּלוֹיבֶּען, וַוואו אִיז זֵיי גֶעפָאלֶען דִי יוּדִישֶׁע תְּפִלּוֹת, דָאס שׁוֹפָר בְּלָאזֶען, דִי עֲבוֹדָה
אוּם יוֹם כִּפּוּר, אוּנ דֶער גַאנְצֶער סֵדֶר הַתְּפִלָּה. פוּן דֶער שׁוּהל אִיז שׁוֹין גָאר
אַ קְלֵיינֶער גַאנְג צוּ דֶער שְׁטוּב, אוּנ אַז דָאס דַאוְונֶען הָאט אוֹיף דִי קְרִיסְטֶען אַזַא
שְׁטַארְקֶען אַיינְדְרוּק גֶעמַאכְט, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען מֶעהר צוּצוּקוּקֶען צוּם
יוּדִישֶׁען לֶעבֶּען, צוּ זֵייעֶרֶע מִדּוֹת, צוּ זֵייעֶרֶע פָּארְשְׁטֶעהֶער, אוּנ בִּיסְלֶעכְוַויים אִיז

עֶס גֶעקוּמֶען דֶערְצוּ וָואס בַּיי פְּרָאצֶעסֶען הָאבֶּען קְרִיסְטֶען צְווִישֶׁען זִיךְ נִיט גֶע־
וָואלְט זִיךְ וֶוענְדֶען צוּם גֶערִיכְט אוּנ הָאבֶּען זִיךְ פֶּערְלָאזְט אוֹיף יוּדִישֶׁע רַבָּנִים.
דָאס הָאט כְּרִיזָאסְטָאמָאס נִיט גֶעקָאנְט אִיבֶּערְטְרָאגֶען אוּנ עֶר אִיז אַרוֹיס מִיט
זֶעכְּס אֶפֶענְטְלִיכֶע דְרָשׁוֹת אִין וֶועלְכֶע עֶר הָאט דָאס יוּדִישְׁקַייט אַרוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְט
וִוי אַ טוּמְאָה אוּנ דָאס פָאלְק הָאט גֶעגְלוֹיבְּט אַז מֶען מוּז דִי יוּדֶען אוֹיסְרַייסֶען
אוּנ אָנְגֶעהְמֶען זִיךְ גָאטט׳ס קְרִיוְודֶע.

אַז אַמְבְּרָאזִיוּס אִיז גֶעוָוארֶען עֶפִּיסְקָאפּ הָאט עֶר בַּיי יֶעדֶער גֶעלֶעגֶענְהַייט
אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען זַיין הַאס גֶעגֶען יוּדִישֶׁען פָאלְק. וֶוען דִי קְרִיסְטֶען הָאבֶּען אִין רוֹם
פַארְבְּרֶענְט אַ שׁוּל אוּנ דֶער קֵייזֶער הָאט גֶעהֵייסֶען מֶען זָאל דִי שׁוּל צוּרִיק אוֹיפ־
בּוֹיעֶן אוֹיפ׳ן חֶשְׁבּוֹן פוּן דֶער שְׁטָאדְט, הָאט אַמְבְּרָאזִיוּס זִיךְ עֶרְלוֹיבְּט אֶפֶענְטְלִיךְ
צוּ שְׁרַייעֶן, אַז אַ מֶלֶךְ וָואס נֶעהְמְט זִיךְ אַזוֹי אָן פַאר יוּדֶען מוּז אַלֵיין זַיין אַ יוּד.
בַּאלְד הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט נָאךְ אַזַא פַאל אִין מֶעסָאפָּאטַאמִיֶען, וואוּ דִי גַייסְטְלִיכֶע
הָאבֶּען אוֹיךְ אוּנְטֶערְגֶעצוּנְדֶען אַ שׁוּל אוּנ טְהֶעאָדָאזִיוּס הָאט בֶּעפוֹיהלֶען זֵיי זָאלֶען
זִיךְ לָאזֶען קָאסְטֶען אוּנ דִי שׁוּל זָאל ווִידֶער זַיין אוֹיף דֶעם אֵייגֶענֶעם אָרְט, הָאט
אַמְבְּרָאזִיוּס אָנְגֶעמַאכְט אַזַא גְוַאלְד אַז דֶער קֵייזֶער הָאט גֶעמוּזְט אֶנְדֶערְן דֶעם
בֶּעפֶעהל. אוּנ דִי שׁוּל אִיז גֶעבְּלִיבֶּען נִיט אָבְּגֶעבּוֹיט, עֶר הָאט גֶעשְׁרִיעֶן, אַז
מֶען טָאר דִי יוּדֶען צוּ־קֵיין זַאךְ נִיט צוּלָאזֶען אוּנ מֶען דַארְף נָאר בַּיי זֵיי נֶעהְמֶען
מַס, אוּנ הָאט עֶס אַזוֹי וַוייט גֶעבְּרַאכְט אַז אֲפִילוּ דֶער גוּטֶער טְהֶעאָדָאזִיוּס הָאט
בֶּענַייהט דָאס אַלְטֶע גֶעזֶעטְץ פוּן קָאנְסְטַאנְטִיוּס אַז יוּדֶען טָארֶען נִיט מְגַיֵיר זַיין
זֵייעֶרֶע שְׁקְלַאוֶוען.

נָאךְ טְהֶעאָדָאזִיוּס׳ס טוֹיט אִיז דִי מְלוּכָה אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיינֶע צְווֵיי
יוֹרְשִׁים, אוּנ דִי רָאמִישֶׁע לֶאנְדֶער הָאבֶּען זִיךְ אַיינְגֶעטְהֵיילְט אִין צְווֵיי טְהֵייל,
אֵיינֶע פוּן מִזְרָח־זַייט אוּנ דִי אַנְדֶערֶע פוּן מַעֲרָב־זַייט, אוּנ יֶעדֶע הָאט גֶעהַאט
אַ בֶּעזוּנְדֶער מֶלֶךְ. דִי יוּדֶען, וָואס זֶענֶען גֶעוֶועהן צוּוָוארְפֶען אִין אַללֶע לֶאנְדֶער,
הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען צְווֵיי בַּעֲלֵי בַּתִּים אוּנ הָאבֶּען שׁוֹין נִיט גֶעקָאנְט לֶעבֶּען רוּהִיג.
וַוייל פֶּעסְטֶע גֶעזֶעטְצֶע הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעשִׁיצְט אוּנ יֶעדֶען טָאג הָאבֶּען זֵיי זִיךְ
גֶעמָאנְט רִיכְטֶען אוֹיף אַנְדֶערֶע צָרוֹת. דֶער קֵייזֶער אַרְקַאדִיוּס, וָואס הָאט
גֶעהַאט צוּ זָאגֶען אִיבֶּער דִי לֶאנְדֶער פוּן מִזְרָח־זַייט, אָדֶער בִּיז אַנְטִיֶען. אִיז
דַוְקָא גֶעוֶועהן גוּט צוּ דִי יוּדֶען, נָאר דָאס נוּטְסְקַייט הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען דֶער פוּן,
וָואס דִי גַאנְצֶע דֵעָה הָאבֶּען בַּיי אִיהם גֶעהַאט צְווֵיי חֲשׁוּבִים רוּפִינוּס אוּנ
אֵייטְרָאפִּיוּס, זֵיי הָאבֶּען שְׁטַארְק לִיעבּ גֶעהַאט דִי מַטְבֵּעַ אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען
שׁוֹין דֶערְקֶענְנְט דֶעם כִּשׁוּף פוּן דֶער מַטְבֵּעַ. אַוַדַאי אִיז בַּאלְד אַרוֹיס אַ בֶּעפֶעהל

מֶען זָאל אָבְגֶעבֶּען כָּבוֹד דִי נְשִׂיאִים, מֶען זָאל אוֹיף דִי רַבָּנִים קוּקֶען וִוי אוֹיף אַללֶע אַנְדֶערֶע גַייסְטְלִיכֶע, יוּדֶען צְווִישֶׁען זִיךְ זָאלֶען כָּאגֶען בַּיי זִיךְ לָאדֶען אוּנ דִי רֶעגִירוּנְג זָאל אַכְטוּנְג גֶעבֶּען מֶען זָאל זֵייעֶר פְּסַק מְקַיֵם זַיין. אוּנ אַ הוּין דֶעם אַז מֶען אִיז אִין אִילִירִיעֶן אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אַ שׁוּל, הָאט מֶען צוּגֶעשְׁרִיבֶּען אוּמֶעדוּם מֶען זָאל שְׁטְרֶענְג בֶּעשְׁטְרָאפֶען דִי וָואס וֶועלֶען אָנְרִירֶען יוּדֶען אָדֶער צוּשְׁטֶערֶען זֵייעֶרֶע שׁוּלֶען. אַזַא בֶּעפֶעהל הָאט אָבֶּער נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט אוּנ בַּאלְד הָאט מֶען זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ הֶיתֵּר אוּנ מֶען הָאט גֶעטְהוּן פוּנְקְט פַארְקֶעהְרְט. דָאס אֵיינֶענֶע אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהֶן אִין דִי לֶאנְדֶער פוּן מַעֲרָב־זַייט, ווּאוּ עֶס הָאט גֶעהֶערְשְׁט דֶער קֵייזֶער הָאנָארִיוּס, וָואס הָאט זִיךְ אֵייגֶענְטְלִיךְ וֶוענִיג גֶעמִישְׁט צוּ דֶער מְלוּכָה אוּנ דִי גַאנְצֶע הֶערְשׁוּנְג הָאט גֶעפִירְט דֶער הוֹיפְּטְמַאנְן סְטִילִיכָא. דָארְט אִיז דֶער מַעֲמָד פוּן דִי יוּדֶען נָאךְ וֶוענִיגֶער זִיכֶער גֶעוֶועהְן, וַוייל אַללֶע מָאל הָאט מֶען אוֹיף זֵיי אַנְדֶערְשׁ גֶעקוּקְט: אָט הָאט מֶען פֶערְבָּאטֶען דִי יוּדֶען זָאלֶען נִיט טָארֶען צוּנוֹיפְנֶעהְמֶען גֶעלְד אוֹיף אוֹיסְצוּהַאלְטֶען דֶעם נָשִׂיא אוּנ אָט הָאט מֶען עֶס וִוידֶער עֶרְלוֹיבְּט; אָט הָאט מֶען בַּיי דִי יוּדֶען צוּגֶענוּמֶען דָאס רֶעכְט צוּ דִיעֶנֶען אִין חַיִל אוּנ אָט אִיז מֶען פְּלוּצְלוּנְג צוּ זֵיי פְרַיינְדְלִיךְ גֶעוָוארֶען אוּנ מֶען הָאט זֵיי בֶּעפְרַייהט, זֵיי זָאלֶען אִים שַׁבָּת אוּנ יוֹם טוֹב נִיט דַארְפֶען קוּמֶען אִין גֶערִיכְט.

דָאס אִיז אָבֶּער נָאר גֶעוֶועהְן אַ אָנְהֵייבּ פוּן דִי פֶערְפָאלְגוּנְגֶען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אִין דִי מִיטֶעלֶע יַאהר הוּנְדֶערְטֶע אוּנ לִיגֶען נָאךְ עַד הַיוֹם יוּדֶען אִין טַעַם. רֶעכְטֶע צָרוֹת הָאבֶּען יוּדֶען פֶערְזוּכְט אִין דֶער צַייט פוּן טְהֶעאָדָאזִיוּס דֶעם צְוֵוייטֶען, וָואס אִיז דַוְקָא נִיט גֶעוֶועהְן קַיין שְׁלֶעכְטֶער, נָאר אַזוֹי וִוי עֶר אִיז אוֹיפְגֶעוַואקְסֶען גֶעוָוארֶען צְווִישֶׁען גַייסְטְלִיכֶע אוּנ פוּן דֶער נַאטוּר אִיז עֶר גֶעוֶועהְן אַ וַוייבֶּער, הָאט מֶען אִיהם גֶעבּוֹיגֶען אוֹיף דֶער שְׁלֶעכְטֶער זַייט. עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען פַארְקְלֵיינֶערן דִי רֶעכְטֶע פוּן דִי יוּדֶען אוּנ הָאט זֵיי פַארְוֶועהְרְט צוּ קוֹיפֶען קְרִיסְטְלִיכֶע שְׁקְלַאוֶוען אוּנ בּוֹיעֶן נַייעֶ שׁוּלֶען. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז בַּיי אִיהם גֶעוֶועהְן דֶער לֶעצְטֶער נָשִׂיא גַמְלִיאֵל אַ שְׁטַארְקֶער חָשׁוּב אוּנ עֶר הָאט אִיהם גֶעשֶׁענְקְט זֶעהר אַ גְרוֹיסֶען טִיטוּל. רַבָּן גַמְלִיאֵל, וָואס אִיז גֶעוֶועהְן בֶּעלִיעבְּט אִין לַאנְד פַאר זַיין בְּקִיאוּת אִין מֶעדִיצִין, הָאט זִיךְ עֶרְלוֹיבְּט אַוֶועקְצוּקוּקֶען פוּן דִי גֶעזֶעצֶע גֶעגֶען דִי יוּדֶען, עֶר הָאט גֶעשְׁטֶעלְט אוֹיף זִיךְ אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען בּוֹיעֶן נַייעֶ שׁוּלֶען. דֶערְפַאר הָאט אוֹיף אִיהם דֶער קֵייזֶער גֶעוָוארְפֶען אַ אוּם־חֵן, וַוייל הָאט בַּיי אִיהם צוּגֶענוּמֶען דֶעם שֶׁאנֶעם טִיטוּל, נָאר נָשִׂיא אִיז עֶר גֶעבְּלִיבֶּען בִּיז צוּם טוֹיט. [illegible] אִיהם אִיז אָבֶּער אָבְגֶעהַאקְט גֶעוָוארֶען דֶער לֶעצְטֶער צְווֵיי

פון הִלֵל׳ס הויז אונ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַ עֶנְדֶע פון דִי נְשִׂיאִים, וָואס הָאבֶּען פִירְט
הַאלְבֶּען־הונְדֶערְט יָאהר כְּסֵדֶר הויךְ גֶעהַאלְטֶען דִי פָאהן פון יוּדִישְׁקַייט, פוּנְפְצֶעהן
נְשִׂיאִים הָאבֶּען זִיךְ אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען אִין דֶער צַייט: צְווַיי הִלֵל׳ס, דְרַיי שִׁמְעוֹן׳ס,
פִיער יְהוּדָה׳ס אונ זֶעכְּס גַמְלִיאֵל׳ס.

דֶער עֶרְשְׁטֶער פְּרוּב פון רְדִיפוֹת אִיז גֶעוֶועהן אִין דֶער צַייט פוּנ׳ם עֶפִּיסְקָאפּ קִירִיל אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען, דָאס פְּרָאסְט פָאלְק אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אויף דִי יוּדֶען, צוּגֶענוּמֶען בַּיי זֵיי דִי שׁוּל אונ הָאבֶּען זֵיי נַאקֶעט אונ בְּלויז אַרויסְגֶעיָאגְט פון דֶער שְׁטָאדְט. דֶער מוֹשֵׁל פון אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען אָרֶעסְטֶעס אִיז דַוְקָא נִיט צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן דֶערְפוּן, נָאר עֶר הָאט גֶעהַאט צוּ וֶוענִיג חַיִל אונ הָאט דִי יוּדֶען נִיט גֶעקָאנְט בֶּעשִׁיצֶען, אונ אַז עֶר הָאט זִיךְ נָאךְ דֶעם בֶּעקְלָאגְט אִין קָאנְסְטַאנְטִינָאפָּאל אויף דֶעם הֲמוֹן הָאט עֶר נָאךְ בֶּעקוּמֶען פָארְווִירְפֶע דֶערְפַאר וָואס עֶר נֶעהמְט זִיךְ אָן פַאר יוּדֶען. בַּאלְד זֶענֶען אויף אִיהם טַאקִי אָנְגֶעפַאלֶען אַ גַאנְצֶע חֶבְרָה פון גַייסְטְלִיכֶע אונ הָאבֶּען אִיהם אַזוֹי בֶּעוָוארְפֶען מִיט שְׁטֵיינֶער אַז עֶר הָאט שׁוֹין לַאנְג נִיט גֶעלֶעבְּט. דִי אֵייגֶענֶע חֶבְרָה הָאבֶּען כִּמְעַט לֶעבֶּעדִיגֶערְהֵייט צוּרִיסֶען אַ בֶּערִיהמְטֶע פְרוֹי אַ מְלוּמֶדֶת הִיפַּאטִיַא, וָואס הָאט זֵיי נִיט גֶעטויגְט, וַוייל אִין אִיהרֶע רֶעדֶען הָאט זִי שְׁטֶענְדִיג גֶעוָואלְט דָאס פָאלְק נֵייגֶען צוּ שָׁלוֹם אונ צוּפְרִידֶענְהַייט. דָאס אוּמְגְלִיק וָואס הָאט גֶעטְרָאפֶען דִי יוּדֶען פון אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען הָאט זֵיי אָבֶּער נִיט אָבְּגֶערִיסֶען פון יוּדִישְׁקַייט אונ נָאר אֵיינֶער פון זֵיי, אַדַאמַאנְטִיוּס, אַ פְּרָאפֶעסָאר פון מֶעדִיצִין, אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם קְרִיסְטֶענְטוּם. נִיט אִיבֶּעראַל הָאבֶּען זֵיי זִיךְ פון דֶעסְטְוֶועגֶען גֶעקָאנְט הַאלְטֶען אַזוֹי פֶעסְט ווִי אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען: אַז אויף דֶער שְׁפַּאנִישֶׁען אִינְזֶעל מִינָארְקַא, אִין אַ קְלֵיין שְׁטֶעדְטֶעל מַאגָאנַא, הָאט דֶער עֶפִּיסְקָאפּ סֶעוֶוערוּס כִּמְעַט יֶעדֶען טָאג אָנְגֶערֵייצְט אויף זֵיי דָאס ווִילְדֶע פָאלְק, אִיז זֵיי נִמְאָס גֶעוָוארֶען צוּ הַאלְטֶען שְׁטֶענְדִיג דִי נְשָׁמָה אִין דִי הַאנְד, אונ הָאבֶּען אַלֶע גֶעמוּזְט אָנְנֶעהמֶען דִי קְרִיסְטְלִיכֶע אֱמוּנָה.

עֶס אִיז מֶערְקְווִירְדִיג וָואס גְרָאד דִי פָארְשְׁטֶעהֶער פון דֶער מְלוּכָה, וָואס הָאבֶּען מֶעהר גֶעקֶענְט דָאס יוּדִישֶׁע לֶעבֶּען, הָאבֶּען נִיט גֶעהַאלְטֶען מִיט דִי גַייסְטְלִיכֶע אונ פְלֶעגֶען אָפְט אויסְוַוייזֶען אַז מֶען טְשֶׁעפֶּעט זִיךְ צוּ דִי יוּדֶען אוּמְזִיסְט. אַז דֶער הֲמוֹן הָאט אִין אַנְטִיָאכִיֶען דִי שׁוּל צֶערְשְׁטֶערְט, הָאט דֶער מוֹשֵׁל פון סִירִיֶען גֶעמֶעלְדֶעט דֶערְפוּן דֶעם קֵייזֶער אונ הָאט אַזוֹי בֶּעשְׁרִיבֶּען דִי שְׁרֶעקְלִיכֶע עַוְלָה אַז עֶס אִיז בַּאלְד אָנְגֶעקוּמֶען אַ בֶּעפֶעהל, אַז דִי אַיינְוואוֹהנֶער זָאלֶען בֶּעצָאהלֶען דִי יוּדֶען דֶעם גַאנְצֶען הֶיזֵק. אַז דֶערְפוּן אִיז אָבֶּער גֶעוואהר גֶעוָוארֶען אֵיינֶער פון דִי קְרִיסְטְלִיכֶע

נַייסְטְלִיכֶע, שִׁמְעוֹן, הָאט עֶר אָנְגֶעמַאכְט אַזַא גְוַואלְד אַז דֶער שְׁוַואכֶער טְהֶעאָדָאזִיוּס הָאט גֶעמוּזְט צוּרִיק רוּפֶען דֶעם בֶּעפֶעהל אוּנ דֶערְצוּ נָאךְ אָבְזָאגֶען דֶעם כִּירִישֶׁען מוֹשֵׁל, וָואס הָאט גֶעהַאט אַ הָעָזָה זִיךְ אָנְצוּנֶעהמֶען פַאר אוּמְשׁוּלְדִיגֶע מֶענְשֶׁען.

פוּן טְהֶעאָדָאזִיוּס הָאט זִיךְ אַרָאבְגֶענוּמֶען אַ מוּסָר אוֹיךְ הָאנָארִיוּס, דֶער קֵייזֶער פוּן דִי לֶאנְדֶער אִין מַעֲרָב־זַייט, אוּנ דָארְט הָאבֶען זִיךְ אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיטֶען גְזֵירוֹת אוֹיף יוּדֶען. צוּ קֵיין שׁוּם דִינְסְט בַּיי דֶער קְרוֹין הָאט מֶען קֵיין יוּדֶען נִיט צוּ גֶעלָאזְט, אֲפִילוּ דִי וָואס הָאבֶען פוּן פְרִיהר גֶעדִינְט הָאט מֶען אָבְּגֶעזָאגְט, אִין חַיִל הָאט נִיט גֶעטָארְט זַיין קֵיין זָכָר פוּן זֵיי אוּנ דֶערְצוּ הָאט מֶען זֵיי נָאךְ פַארְוֶועהרְט צוּ גֶעבֶּען גֶעלְד אוֹיף צְדָקָה־זַאכֶען אוּנ אוֹיף אַנְדֶערֶע עִנְיָנִים וָואס הָאבֶען עֶפִּיס אַ שַׁיִיכוּת צוּ דֶער אֱמוּנָה. אַז דִי נְשִׂיאִים זֶענֶען שׁוֹין מֶעהר נִיט גֶעוֶועהן פְלֶעגְט מֶען דָאס גֶעלְד, וָואס מֶען הָאט שְׁטֶענְדִיג גֶעזַאמֶעלְט פוּן זַייעֶרְטְוֶועגֶען, אַוֶועקְשִׁיקֶען אוֹיף אוֹיסְצוּהַאלְטֶען דִי יְשִׁיבוֹת, אוּנ אַזוֹי וִוי דָאס פְלֶעגְט אוֹיסְמַאכֶען אַ הִיבְּשֶׁע סוּמֶע, הָאט דִי מְלוּכָה פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶס אִיז גְלַייכֶער דָאס גֶעלְד בַּיי דִי יוּדֶען צוּ צוּנֶעהמֶען, אוּנ הָאט צוּ פְלַייס אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַזַא גֶעזֶעטְץ, וָואס הָאט אִיהר גֶעגֶעבֶּען דִי מֶעגְלִיכְקֵייט שְׁטִיל, אוּנ כְּלוֹמֶר'שְׁט מִיט יוֹשֶׁר, אָבְּרַאבֶּעוֶוען בַּיי דִי יוּדֶען, דָאס וָואס זֵיי הָאבֶען בֶּעשְׁטִימְט פַאר'ן הֵיילִיגְסְטֶען תַּכְלִית.

בַּיי דִי אַלֶע רְדִיפוֹת הָאבֶען פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען דִי יְשִׁיבוֹת אִין טְבֶרְיָה אוּנ לִידְדָא זִיךְ גֶעפִּיהרְט אוֹיפ'ן אַלְטֶען שְׁטֵייגֶער אוּנ עֶס הָאבֶען זִיךְ נָאךְ גֶעפוּנֶען גֶענוּג יוּנְגֶע לַייט וָואס הָאבֶען זִיךְ אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט לֶערְנֶען. אַז דֶער קְרִיסְטְלִיכֶער הֵיילִיגֶער הִירָאנִימוּס, וָואס הָאט אִין בֵּית לֶחֶם אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אַ קִירְכֶע, הָאט גֶעוָואלְט לֶערְנֶען לָשׁוֹן קֹדֶשׁ, אִיז בַּר חֲנִינָא גֶעוֶועהן זַיין רֶבִּי אוּנ פְלֶעגְט צוּ אִיהם בְּסֵתֶר קוּמֶען, וַוייל דִי יוּדֶען הָאבֶען נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען אַז אַ יוּד זָאל לֶערְנֶען מִיט אַ קְרִיסְט. דֶער סוֹף הָאט זִיךְ אַזוֹי אוֹיסְגֶעלָאזְט: הָאטְשׁ הִירָאנִימוּס הָאט זִיךְ גוּט אוֹיסְגֶעלֶערְנְט לָשׁוֹן קֹדֶשׁ אוּנ אִיז גֶעוָוארֶען אַזַא גְרוֹיסֶער בָּקִי אִין אַלֶע יוּדִישֶׁע הֵיילִיגֶע סְפָרִים, אַז עֶר הָאט גֶעקָאנְט אַלֵיין מַאכֶען אַ לַאטֵיינִישֶׁע אִיבֶּערְזֶעטְצוּנְג פוּן דֶער בִּיבֶּעל, וָואס אִיז בֶּעקַאנְט מִיט'ן נָאהמֶען „וואוּלְגַאטַא“, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר אִין הַארְצֶען בֶּעהַאלְטֶען אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע שִׂנְאָה צוּם יוּדִישֶׁען פָאלְק, אוּנ הָאט צוּזַאמֶען מִיט נָאךְ אַ קְרִיסְטְלִיכֶען הֵיילִיגֶען אוֹיגוּסְטִינוּס זֶעהר רוֹדֵף גֶעוֶועהן דִי יוּדֶען.

אָפְּט פְלֶעגֶען דִי יוּדֶען אוֹיךְ לַיידֶען נִיט אַזוֹי פִיעל פוּן שִׂנְאָה צוּ זַייעֶר אֱמוּנָה

ווי פון קִנְאָה צו זייער לֶעבֶּען, וָואס אִיז פָּארְט גֶעוֶועהן נִיט שְׁלֶעכְט אַבִּי מֶען הָאט זיי נָאר נִיט בֶּערוֹיבְּט אונ גֶעשְׁלָאגֶען. אִין צֶעזַארֶעאַ הָאבֶּען די יוּדֶען לִיעבּ גֶעהַאט אוֹיךְ צוּ בֶּעוַויזֶען זייעֶר בְּרִיָה׳שַׁאפְט בַּיים שְׁפִּיעל, וָואס אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען אִין אַ וֶועט, וֶוער וֶועט מֶען וֶועט אִיבֶּערְיָאגֶען בַּיים רַייטֶען, אונ קוּים דָאט אַ יוּד גֶעוואוּנֶען זֶענֶען שׁוֹין אַלֶע זַיינֶע בְּרִידֶער נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהן מִיט׳ן לֶעבֶּען. אַ זַיינֶע יוּדֶען זֶענֶען שׁוֹין גֶעוֶועהן שְׁטַארְק פַארְגְרֶעבְּט, זיי הָאבֶּען זִיךְ אִין גַאנְצֶען אַרֵיינְגֶעלָאזְט אִין וֶועלְט־זַאכֶען, פוּן לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ הָאבֶּען זיי שׁוֹין קֵיין אֵיינְצִיג וָוארְט נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען, אֲפִילוּ קְרִיאַת שְׁמַע הָאבֶּען זיי גֶעלֵייעֶנְט אוֹיף גְרִיכִישׁ, אִין אַלֶע מִדוֹת הָאבֶּען זיי נָאכְגֶעטַאנְצְט אַנְדֶערֶע פֶּעלְקֶער, אונ נִיט אֵיין מָאל פְּלֶעגְט זיי נָאר אַ קוּלַאק פוּן אַ שׂוֹנֵא דֶערְמָאנֶען אִין דֶעם וָואס זיי וָואלְטֶען נִיט בֶּעדַארְפְט אַזוֹי גְרִינְג פַארְגֶעסֶען.

אִין אַזַא בִּיטֶערֶע צַייט, אַז מֶען שְׁלָאגְט אִין הַאלְז אונ נַאקֶען, אִיז שְׁוֶוער זִיךְ אָבְּצוּגֶעבֶּען מִיט תּוֹרָה, אונ וֶוען דִי יְשִׁיבוֹת פוּן טְבֶרְיָה אונ לִידְדָא זֶענֶען נִיט גֶעשְׁטַאנֶען לֵיידִיג אִיז דָאס שׁוֹין אַלֵיין גוּט; קֵיין חֲרִיפִים הָאבֶּען שׁוֹין פוּן דָארְט נִיט גֶעקָאנְט אַרוֹיס אונ דֶערְפַאר אִיז נִיט גֶעבְּלִיבֶּען קֵיין זֵכֶר פוּן עֶפִּים אַ בֶּערִיהְמְטֶען אֱמוֹרָא, וָואס זָאל גֶעוֶועהן אִיבֶּערְלָאזֶען אַ גְרוֹיסֶען נָאהמֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט. דִי תּוֹרָה זָאלל נִיט פֶערְגֶעסֶען וֶוערֶען הָאט מֶען צוּזַאמֶענְגֶעשְׁטֶעלְט דֶעם „תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי״, וָואס בֶּעשְׁטֶעהט פוּן פֶערְשִׁידֶענֶע מֵיינוּנְגֶען אונ קַבָּלוֹת, אָהן אַ שׁוּם סֵדֶר צוּנוֹיפְגֶעוָוארְפֶען. וֶוער עֶס הָאט גֶעזַאמֶעלְט דֶעם „תַּלְמוּד״ אִיז נִיט בֶּעקָאנְט, נָאר דָאס וֵייסְט מֶען אַז דִי לוֹמְדִים אַלֵיין הָאבֶּען נִיט אַזוֹי שְׁטַארְק פוּן אִיהם גֶעהַאלְטֶען אונ דֶערְפַאר אִיז דֶעמָאלְט מֶעהר חָשׁוּב גֶעוָוארֶען דִי „אֲגָדָה״, אונ אַלֶע שַׁבָּת אונ יוֹם טוֹב אִיז גֶעוָוארֶען אַ חִיוּב צוּ הֶערֶען אַ דְרָשָׁה. אַזוֹי הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט דֶער „מִדְרָשׁ״: אֵיינֶער פוּן דִי בֶּעסְטֶע רֶעדְנֶער אִין יֶענֶער צַייט אִיז גֶעוֶועהן תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא, אונ נָאךְ אִיהם אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַ זַאמְלוּנְג פוּן זַיינֶע דְרָשׁוֹת מִיט׳ן נָאהמֶען „מִדְרָשׁ תַּנְחוּמָא״.

נָאר פוּנְקְט דֶעמָאלְט וֶוען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי תּוֹרָה פַאלֶען, הָאט זִי אִין בָּבֶל צוּרִיק בֶּעקוּמֶען אִיהר גְלַאנְץ צוּ לִיעבּ אַ מֶענְשֶׁען, וָואס אִיז אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן מִיט זַיין גְרוֹיסֶען קָאפּ אונ פֶעסְטֶען ווִילֶען בֶּעלֶעבֶּען דֶעם יוּדִישֶׁען כַאַרַאקְטֶער אונ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דֶעם בִּנְיָן, וָואס דַארוֹיף הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען דָאס גַאנְצֶע יוּדִישְׁקַייט. דָאס אִיז גֶעוֶועהן רַב אַשִׁי, וָואס נִיט אוּמְזִיסְט הָאט אִיהם דָאס פָאלְק גֶעשֶׁענְקְט דֶעם טִיטוּל רַבָּנָא. צְוַוויי אונ פוּפְצִיג יָאהר

איז רַב אַשִׁי גֶעוֶועהן דֶער פָאְרשְׁטֶעהֶער פוּן דֶער יְשִׁיבָה אִין סוּרָא, אוּנ פַאר אִים הָאבֶען נָאךְ אַמָאל אָנְגֶעהוֹיבֶּען בְּלִיהֶען דִי יְשִׁיבוֹת אִין פּוּמְבְּדִיתָא אוּנ נְהַרְדְעָא. פַאר רַב אַשִׁ'ן הָאבֶען אַללֶע אֲמוֹרָאִים פוּן זַיין צַייט אָנְגֶעבּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ אוּנ אֲפִילוּ דִי צְוֵויי רֵישׁ גָלוּתָא'ס מַר כַּהֲנָא אוּנ מַר זוּטְרָא הָאבֶּען פַאר אִיהם דֶרֶךְ אֶרֶץ גֶעהַאט, אוּנ אַז עֶר הָאט גֶעוָואלְט אַז סוּרָא זָאל וֶוערֶען דֶער הוֹיפְּט־פּוּנְקְט פַאר אַללֶע יוּדֶען אִין בָּבֶל, הָאט דֶער רֵישׁ גָלוּתָא גֶעמוּזְט אַהִין פָאהרֶען, אוּנ דָארְט מַאכֶען דִי פָאלְקְס־פֶערְזַאמְלוּנְגֶען, אוּנ עֶר הָאט עֶס אִיהם צוּ לִיעבּ גֶעטְהוּן, ווייל עֶר הָאט גוּט גֶעוואוּסְט אַז עֶר טְהוּט עֶס נִיט פוּן זַיין הֲנָאָה וֶועגֶען, נָאר פַאר דֶעם כָּבוֹד הַתּוֹרָה, כְּדֵי דִי יוּדֶען זָאלֶען זִיךְ אָפְּט צוּנוֹיפְקְלוֹיבֶּען אִין אַזַא שְׁטָאדְט, וָואס אִיז פוּל מִיט לוֹמְדִים אוּנ וואוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שְׁפִּיעלֶען דִי גְרֶעסְטֶע רָאללֶע.

רַב אַשִׁ'ן אִיז נָאךְ גֶערָאטְהֶען, וָואס אִין זַיין צַייט הָאט גֶעהֶערְשְׁט דֶער גוּט הֶערְצִיגֶער קָאנִיג יֶשְׁדִיגֶרְד ט, וָואס הָאטְשׁ עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַגֶעטְצֶענְדִינֶער, הָאט עֶר נִיט פַיינְד גֶעהַאט מֶענְשֶׁען פוּן אַיין אַנְדֶער גְלוֹיבֶּען. עֶר הָאט לִיעבּ גֶע־הַאט קְרִיסְטֶען אוּנ יוּדֶען, דֶערְפַאר הָאבֶען אִיהם זַיינֶע גַייסְטְלִיכֶע, דִי מַאגִיעֶר, גֶערוּפֶען „אַל־הַאתִים״ (דֶער זִינְדִיגֶער). עֶר הָאט אָבֶּער נִיט גֶעקוּקְט דֶערוֹיף, אוּנ בַּיי אִיהם אִין הוֹיף הָאט מֶען שְׁטֶענְדִיג גֶעקָאנְט בֶּעגֶעגֶענֶען דִי בְּכָבוֹד'סְטֶע יוּדֶען פוּן בָּבֶל, וִוי רַב אַשִׁי פוּן סוּרָא, מַר זוּטְרָא פוּן פּוּמְבְּדִיתָא אוּנ אֲמֵימַר פוּן נְהַרְדְעָא. דֶער קָאנִיג אִיז גֶעוֶועהן בַּיי זִיךְ אַזוֹי פְרָאסְט, אוּנ דֶערְבַּי זֶענֶען אִיהם יוּדֶען אַזוֹי גֶעפֶאלֶען, אַז עֶר הָאט אַיין מָאל אַיינֶעם פוּן זַיינֶע יוּדִישֶׁע גֶאסְט, הוּנָא בַּר נָתָן, אַללֵיין גֶעהָאלְפֶען צוּרֶעכְטמַאכֶען דֶעם גַארְטֶעל, אוּנ הָאט אִיהם דֶערְבַּיי גֶעמַאכְט אַקָאמְפְּלִימֶענְט אַז אַללֶע יוּדֶען זֶענֶען אַ פָאלְק פוּן כֹּהֲנִים אוּנ דֶערִיבֶּער מוּזֶען זֵיי טְרָאגֶען דֶעם גַארְטֶעל אַזוֹי וִוי עֶס שְׁטֶעהט אָן אַ כֹּהֵן.

אִין רַב אַשִׁי'ס צַייט אִיז פְּלוּצְלוּנְג אַרוֹיס צְווִישֶׁען פִיעל קְהִלּוֹת אַ קְלַאנְג אַז מָשִׁיחַ מוּז בַּאלְד קוּמֶען. עֶס הָאבֶען זִיךְ גֶעפִינֶען גֶענוּג נַארִישֶׁע אָדֶער פַאלְשֶׁע יוּדֶען, וָואס הָאבֶען גֶעוִויזֶען גַאנְצֶע חֶשְׁבּוֹנוֹת אוּנ גֶעבְּרַאכְט אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים אַז פּוּנְקְט דֶעמָאלְט הָאבֶען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען מָשִׁיחַ'ס־צַייטֶען. רַב אַשִׁ'ן הָאט גֶעקָאסְט זֶעהר פִיעל מִיה צוּ צוּשְׁטֶערֶען דֶעם חָלוֹם, וָואס נִיט אַיין מָאל הָאבֶען יוּדֶען צוּ לִיעבּ אִיהם פֶערְשְׁלָאפֶען זַייעֶר צַייט. פוּן דֶערְטְוֶועגֶען הָאבֶען זִיךְ אִין קְרֶעטָא גֶעפוּנֶען אַסַךְ יוּדֶען, וָואס הָאבֶען זִיךְ גֶעלָאזְט אַיינְרֶעדֶען, זֵיי הָאבֶען אָנְגֶעזוּכְט אַ נַייעֶם משֶׁה, וָואס הָאט זֵיי צוּגֶעזָאגְט אַז עֶר וֶועט זֵיי טְרוּקֶען אִיבֶּער פִירֶען אִיבֶּער דֶעם יַם, אוּנ דֶער סוֹף הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעלָאזְט אַז דֶער מָשִׁיחַ אִיז אַנְטְלָאפֶען

אונ פִיעל פוּן דִי דָאזִיגֶע, וָואס הָאבֶּען גֶעוָואלְט זֶעהן אַ נֵס, הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט גֶעהן אִין וַואסֶער אוּנ זֶענֶען מִן הַסְתָּם דֶערְטְרוּנְקֶען גֶעוָוארֶען.

אַזַא גְרוֹיסֶער מַאנְן וִוי רַב אַשִׁי הָאט אוֹיךְ זִיךְ גֶעקָאנְט גֶעהמֶען דִי שְׁוֶוערֶע אַרְבֵּייט צוּ מַאכֶען אַ סִיוּם אוֹיפ'ן תַּלְמוּד, צוּנוֹיפְגֶעהמֶען אַללֶע צוּוָוארְפֶענֶע מֵיי־נוּנְגֶען, וָואס מֶען הָאט בְּעַל־פֶּה אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען פוּן דִי תַּנָאִים אוּנ אֶמוֹרָאִים, אוּנ אוֹיסְאַרְבֵּייטֶען רֵיינֶע סְפָרִים, וָואס זָאלֶען קָאנֶען דִיענֶען אוֹיף אֵייבִּיגֶע דוֹרוֹת. מֶעהר פוּן דְרַייסִיג יָאהר הָאט גֶעדוֹיעֶרְט דָאס זַאמְלֶען, אוּנ רַב אַשִׁי'ן אִיז נִיט בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶועהן צוּ עֶנְדִיגֶען דֶעם „תַּלְמוּד בַּבְלִי“, הָאטְשׁ עֶר הָאט זִיךְ גֶעאַיילְט אוּנ פְלַייסִיג גֶעאַרְבֵּייטֶעט בִּיז צוּ דֶער לֶעצְטֶער מִינוּט פוּן זַיין לֶעבֶּען. רַב אַשִׁי הָאט אַזוֹי וִוי פָארְאוֹיסְגֶעזֶעהן אַז מֶען מוּז זִיךְ צוּ אַיילֶען מִיט דֶעם אָרְדְנֶען פוּנִ'ם תַּלְמוּד, וַוייל נִיט שְׁטֶענְדִיג וֶועט בָּבֶל שְׁטֶעהֶען אוּנְטֶער דֶער שׁוּטְץ פוּן אַ גוּטֶען קֶענִיג אוּנ יוּדֶען וֶועלֶען הָאבֶּען פְרַייהַייט אוּנ דִי מֶעגְלִיכְקֵייט זִיךְ צוּ בֶּע־שֶׁעפְטִיגֶען מִיט לֶערְנֶען. עֶר הָאט אוֹיךְ קֵיין טָעוּת נִיט גֶעהַאט: פִינְף אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר אִין גַאנְצֶען נָאךְ רַב אַשִׁי'ס טוֹיט אִיז אִין בָּבֶל גֶעוָוארֶען אַ אִיבֶּער־קֶערֶענִישׁ. דֶעם נַייעֶם מֶלֶךְ יֶשְׁדִיגֶרְדְט דֶעם צְוֵוייטֶען הָאבֶּען דִי מַאגִיעֶר גֶעפִירְט אִין זַייעֶר דֶרֶךְ אוּנ דִי יוּדֶען זֶענֶען בַּאלְד גֶעקוּמֶען צוּ אַזַא מַדְרֵגָה אַז מֶען הָאט זֵיי אֲפִילוּ פַארְוֶוערְט צוּ הַאלְטֶען שַׁבָּת. גִיךְ הָאט מֶען דֶעם מֶלֶךְ דֶערְהַרְגֶ'ט אוּנ עֶס הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ קְרִיעג צְוִוישֶׁען זַיינֶע בֵּיידֶע זִיהן, חָבַר־נַוְרְדַא אוּנ פִירוּז, נָאר אַז דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ פִירוּז, אִיז דִי יוּדֶען נָאךְ אֶרְגֶער גֶעוָוארֶען. מֶען הָאט אוֹיף זֵיי אָנְגֶעזוּכְט עֶפִּיס אַ אַלְטֶען חֵטְא, אַז זֵיי הָאבֶּען אִין דֶער שְׁטָאדְט אִיסְפַּאהַאן גֶעהַרְגֶעט צְוֵויי מַאגִיעֶר, אוּנ מֶען הָאט פָּשׁוּט גֶעמַאכְט אַ שְׁחִיטָה; הַאלְבּ יוּדִישֶׁע אַנְוָואהנֶער פוּן אִיסְפַּאהַאן הָאט מֶען אוֹיסְגֶעקוֹילֶעט, אוּנ דִי קִינְדֶער הָאט מֶען גֶעצְוואוּנְגֶען זֵיי זָאלֶען דִינֶען עֲבוֹדָה זָרָה פוּן פַייעֶר. פוּן דִי קְלֵיינֶע אִיז מֶען בַּאלְד אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ דִי גְרוֹיסֶע, אוּנ עֶס הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַזֶעלְכֶע רְדִיפוֹת אַז אֲפִילוּ הַאדְרִיאַן'ס גְזֵירוֹת הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין גֶעקָאנְט אוֹיסְוַוייזֶען פַאר חֲסָדִים. דֶעם רֵישׁ־גָלוּתָא הוּנָא מָרִי אוּנ דִי צְוֵויי אֲמוֹרָאִים אֲמֵימַר בַּר מַר יַנְקָא אוּנ מְשַׁרְשְׁיָא בַּר פָּקוֹד הָאט מֶען אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען אִין תְּפִיסָה אוּנ דֶער נָאךְ הָאט מֶען זֵיי גֶעטֵייטְט. ווֶער עֶס הָאט נִיט גֶעוָואלְט צוּשְׁטֶעהן צוּם נָאטְצֶענְדִיענְסְט, דֶער הָאט גֶעמוּזְט פַאר זַיין עַקְשָׁנוּת מִיט'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלֶען. בַּיי אַזַא לַאנְגֶע הָאט דָאס לֶערְנֶען גֶעמוּזְט אוֹיפְהֶערֶען, דִי יְשִׁיבוֹת זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֶעהן לֶעדִיג, אוּנ פִיעל יוּדֶען זֶענֶען זִיךְ צוּלָאפֶען פוּן בָּבֶל. דֶעמָאלְט אִיז יוֹסֵף רַבָּן מִיט עֶטְלִיכֶע יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת אַוֶועק קַיין

אִינְדִיעֶן, וואוּ זֵיי הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען פוּנ'ם קֶאנִיג אִירְבִּי דָאס רֶעכְט דָארְט זִיךְ צוּ בֶּעזֶעצְצֶען אוּנ פִירֶען זִיךְ אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָחָה פוּן אַ פָארְשְׁטֶעהֶער, וָואס זֵיי אַלֵיין הָאבֶּען אִיהם גֶעקָאנְט אוֹיסְקְלַייבֶּען. ווִי עֶס שַׁיינְט הָאבֶּען שׁוֹין פְרִיהֶר אוֹיךְ יוּדֶען גֶעווָאהְנְט אִין אִינְדִיעֶן אוּנ אוֹיךְ אִין כִּינָא. נָאר וֶוען דִי אַנְטְלָאפֶענֶע פוּן בָּבֶל זֶענֶען אָנְגֶעקוּמֶען הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפִּיעלֶען אַגְרוֹיסֶע רָאלֶע אִין לַאנְד. נָאךְ יוֹסֵף רַבָּן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן דֶער עֶרְשְׁטֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי אִינְדִישֶׁע יוּדֶען, אוּנ פוּן אִיהם אִיז דִי שְׁטֶעלֶע אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען בִּירוּשָׁה צוּ זַיינֶע קִינְדֶער אוּנ אֵיינִיקְלִיךְ, הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאט צְוֵויי אוּנ זִיבְּצִיג מַנְהִיגִים, אוּנ הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט זֶעלְבְּסְטְשְׁטֶענְדִיג, וַוייל דִי מְלוּכָה הָאט אָבְּגֶעהִיט דֶעם בֶּעפֶעהל פוּנ'ם מֶלֶךְ אִירְבִּי, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אוֹיסְגֶעקְרִיצְט אוֹיף אַ קוּפֶּערְנֶעם טַאפֶעל, אוּנ דִי יוּדִישֶׁע פָארְשְׁטֶעהֶער זֶענֶען גֶעוֶועהן אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט מִיט כָּבוֹד אוּנ עֲשִׁירוּת, זֵיי פְלֶעגֶען רַייטֶען אוֹיף עֶלֶעפַאנְטֶען אוּנ מוּזִיק אִיז גֶעגַאנְגֶען פָארְאוֹיס.

צוּם גְלִיק הָאבֶּען דִי רְדִיפוֹת אִין בָּבֶל אִין צֶעהן יָאהר אַרוּם, וֶוען פִּירוּז אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוֹיפְגֶעהֶערְט אוּנ זַיינֶע צְוֵויי יוֹרְשִׁים בַּלַשׁ אוּנ כַּבַד הָאבֶּען זִיךְ אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶעזָאגְט פוּנ'ם פָאטֶערְס נַאנְג. בַּאלְד זֶענֶען וַוייטֶער אוֹיפְגֶערֶעבְט גֶעווָארֶען דִי יְשִׁיבוֹת פוּן סוּרָא אוּנ פּוּמְבְּדִיתָא אוּנ זֵייעֶרֶע פָארְשְׁטֶעהֶער רַבִינָא אוּנ רַב יוֹסִי, וָואס רֶעכְנֶען זִיךְ פַאר דִי לֶעצְטֶע אֲמוֹרָאִים, הָאבֶּען אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ עֶנְדִיגֶען רַב אַשִׁי'ס אַרְבֵּייט אוּנ אָבְּשְׁלִיעסֶען דֶעם תַּלְמוּד, אַזוֹי אַז מֶען זָאל ווִיסֶען אַז מֶעהר קֵיין מֵיינוּנְגֶען דַארְף מֶען שׁוֹין נִיט זַאמְלֶען. דָאס אִיז גֶעוֶועהן צוּם סוֹף פוּנ'ם פִינְפְטֶען יַאהר הוּנְדֶערְט, אוּנ פוּן דֶעמָאלְט אָן הָאט דֶער תַּלְמוּד בַּבְלִי, אָדֶער גְמָרָא, בֶּעקוּמֶען אַ גֶעשְׁטַאלְט פוּן בֶּעזוּנְדֶערֶע בֶּעשְׁטִימְטֶע בִּיכֶער, וָואס יֶעדֶער הָאט גֶעקָאנְט לֶערְנֶען אוּנ הָאט זִיךְ שׁוֹין מֶעהר נִיט בֶּעדַארְפְט פֶערְלָאזֶען אוֹיפ'ן זִכָּרוֹן. דֶעם סִיוּם פוּנ'ם תַּלְמוּד אִיז גֶעשֶׁעהן גְרָאד אִין דֶער צַייט וֶוען דִי יוּדֶען פוּן אַרַאבִּיֶען הָאבֶּען גֶעלֶעגְט אַ פוּנְדַאמֶענְט צוּ אַ נַייעֶר אֱמוּנָה, אוּנ אִין אֵייראָפַּא הָאבֶּען אוֹיף דִי חוּרְבוֹת פוּנ'ם אַלְטֶען רוֹם אָנְגֶעהוֹיבֶּען וַואקְסֶען נַייעֶ, גָאטְהִישֶׁע אוּנ פְרַאנְקִישֶׁע, מְלוּכוֹת.

אַזוֹי אִיז אַרוֹיס אוֹיף דֶער וֶועלְט דֶער „תַּלְמוּד בַּבְלִי", אוּנ פַאר דִי יוּדִישֶׁע פֶאהִיגֶע יוּנְגֶע לַייט הָאט זִיךְ אוֹיפְגֶעאֶפֶענְט אַ בְּרֵייטֶער לִמוּד, וואוּ זֵיי הָאבֶּען גֶעקָאנְט זֵייעֶרֶע פֶאהִיגְקַייט עֶנְטְווִיקְלֶען. דָאס שַׁארְפֶע חֲרִיפוּת הָאט טַאקִי גֶעמַאכְט אַ שְׁטַארְקֶען אוּנְטֶערְשִׁיעד צְווִישֶׁען „תַּלְמוּד בַּבְלִי" אוּנ „תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי". וָואס דִי „גְמָרָא" אִיז גֶעוָוארֶען פַאר דִי יוּדֶען — דָאס זֶעהֶען מִיר אַצוּנְד. נָאר ווִי אַזוֹי דָאס אִיז גֶעשֶׁעהן — קָאן מֶען אַ בִּיסֶעל פֶערְשְׁטֶעהן דֶערְפוּן וָואס דִי יוּדִישֶׁע

־וֹנְאִים הָאבֶּען אָנְגֶעהױבֶּען קְרוּם קוּקֶען אוֹיף אִיהר אוּנ דֶערְמִיט הָאבֶּען זֵיי בַּיים
יוּדֶען נָאךְ הֵיילִיגֶער גֶעמַאכְט אִיהר װֶערְטֶה אוּנ אִיהם גֶעצְװאוּנְגֶען עֶר זָאל זִי
אַיינְפַּאקֶעװֶען בַּיי זִיךְ אִין פֶּאקִיל, זִיךְ אַרוּמְטְרָאגֶען מִיט אִיהר גַאנְצֶע יַאהר־
הוּנְדֶערְטֶע, אוּנ זִי אָפְּהִיטֶען פוּן אַ גוּט אוֹיג אוּנ פוּן שְׁלֶעכְטֶע הֶאנְד. עֶס אִיז
אָבֶּער מֶערְקְװִירְדִיג װִי אִין „תַּלְמוּד“ שְׁפִּיגֶעלְט זִיךְ אָב דָאס גַאנְצֶע מַזָל פוּנ׳ם
יוּדֶען: פּוּנְקְט װִי זַיין לַאנְג לֶעבֶּען שְׁלֶעפְּט זִיךְ אָהן אַ סִיסְטֶעם, אָט אִיז אִיהם
גָאר שְׁלֶעכְט אוּנ אָט װֶערְד אִיהם בֶּעסֶער, אָט װַאשְׁט אִיהם אַ שְׁלַאגְס־רֶעגֶען,
אוּנ אָט גִיט אַ בְּלִישְׁטְשֶׁע װִידֶער אַ זוּנְן, פּוּנְקְט אַזוֹי גֶעפִינְט מֶען נִיט אִין „תַּלְמוּד“
אַ בֶּעזוּנְדֶער שִׁיטָה פוּן אַ חָכְמָה אוּנ מֶען זֶעהט נָאר גְרוֹיסֶע שְׁפְּרִינְגֶען פוּן טִיעפֶע
חֲקִירוֹת בִּיז קְלֵיינֶע װֶעלְט־זַאכֶען, פוּן עִנְיָנִים װָאס בְּרֶעכֶען דֶעם מֹחַ בִּיז
מַעֲשׂוֹת פוּן שֵׁדִים אוּנ רוּחוֹת, װָאס הָאבֶּען זִיךְ צוּ דִי יוּדֶען אַרַיינְגֶעגַנְבֶ׳ט פוּן
דִי פֶּערְסֶער. נָאךְ אִין אֵיין זַאךְ גְלַייכְט זִיךְ דֶער „תַּלְמוּד“ אוֹיס מִיט׳ן גוֹרָל פוּנ׳ם
יוּדִישֶׁען פָאלְק: פּוּנְקְט װִי פַאר אַ זִינְד פוּן אַ יָחִיד הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּע־
שׁוּלְדִיגֶען אַלֶע יוּדֶען, אוּנ שְׁרַייעֶן אַז עֶס אִיז נָאר צְװִישֶׁען זֵיי קֵיין רֶעכְטֶס נִיטָא,
פּוּנְקְט אַזוֹי הָאבֶּען דִי שׂוֹנְאִים גֶעמַאכְט פַאר הֶפְקֵר דֶעם גַאנְצֶען תַּלְמוּד, װֶען
זֵיי הָאבֶּען אָנְגֶעזוּכְט נָאר אַיין פְּרִיקְרֶע מֵיינוּנְג, װָאס אַ תַּנָא הָאט אַ מָאל אַרוֹיס־
גֶעזָאגְט אִין אַ שְׁלֶעכְטֶע צַייט אוּנ הָאבֶּען דֶערְפוּן גֶעדְרוּנְגֶען אַז דִי גְמָרָא אִיז
פוּל מִיט הַאס גֶעגֶען אַנְדֶערֶע פֶאלְקֶער, הָאטְשׁ גֶעגֶען אֵיין שְׁלֶעכְטֶער מֵיינוּנְג
װָאס קוּמְט דָארְט אַ מָאל פָאר קָאן מֶען אָנְװַייזֶען הוּנְדֶערְטֶער דֵעוֹת אַז קֵיין
הֶאכֶערְס פוּן מֶענְשֶׁענְלִיעבֶּע אִיז נִיטָא.... יָא! גְרוֹיס אוּנ טְהַייעֶר אִיז גֶעװֶעהן
דִי אַרְבֵּייט װָאס דִי לֶעצְטֶע אֲמוֹרָאִים הָאבֶּען גֶעלָאזְט יְרוּשָׁה זֵייעֶר פָאלְק! נִיט
אוּמְזִיסְט הַאלְטֶען זִיךְ נָאךְ עַד הַיוֹם דִי יוּדֶען מִיט דֶער יְרוּשָׁה. אֱמֶת, אִין „תַּלְמוּד“
אִיז נִיטָא קֵיין הוֹיכֶע מְלִיצָה, עֶר רֶעדְט מֶעהר צוּם קָאפּ װִי צוּם הַארְצֶען,
נָאר דֶערְפַאר לֶערְנְט עֶר דֶעם יוּדֶען דֶענְקֶען, עֶר שַׁארְפְט אִיהם דֶעם מוֹחַ, עֶר
גֶעװָאהנְט אִיהם צוּ הָאבֶּען גֶעדוּלְד אוּנ זַיין אַ מַתְמִיד, עֶר גֶעפִינְט פַאר אִיהם
אַלֶע מָאל נַייעֶ קוּשְׁיוֹת אוּנ גִיט אִיהם אַיין הֵישֶׁק צוּ זוּכֶען רֶעכְטֶע תֵּירוּצִים, עֶר
אֶפֶענְט אִיהם דִי אוֹיגֶען אוּנ הָאט עֶס שׁוֹין אַזוֹי װַייט גֶעבְּרַאכְט אַז דֶער עֶרְגְסְטֶער
שׂוֹנֵא מוּז מוֹדֶה זַיין אַז עֶר אִיז קֵיין נַאר נִיט....

קוּים זֶענֶען דִי לֶעצְטֶע אֲמוֹרָאִים פֶערְטִיג גֶעװָארֶען מִיט זֵייעֶר אַרְבֵּייט, דִי
װאוּנְדֶען װָאס דִי מְלוּכָה פוּן פִּירוּז הָאט אָנְגֶעמַאכְט דִי יוּדֶען זֶענֶען נָאךְ נִיט פַאר־
הֵיילְט גֶעװָארֶען, אִיז אוֹיף זֵיי שׁוֹין גֶעקוּמֶען אַ נַייעֶ צָרָה, אוּנ זֵיי זֶענֶען נָאךְ
אַ מָאל גֶעצְװאוּנְגֶען גֶעװֶעהן זִיךְ מִיט כֹּחַ אַקְעגֶענְשְׁטֶעלֶען. דֶער נַייעֶר מֶלֶךְ כַּבַּד

הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט אַרָאבְּפִיהרֶען פוּנ׳ם וֶועג דוּרְךְ אֵיינֶעם מַצְדַק, וָואס הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען אוֹיסְבֶּעסֶערן דִי אֱמוּנָה אוּנ גֶעמַאכְט אַז אַללֶע זָאלֶען זִיךְ טְהֵיילֶען מִיט׳ן פַארְמֶעגֶען אוּנ מִיט דִי וַוייבֶּער אוּנ מֶען זָאל הַרְגְנֶ׳ען יֶעדֶען וָואס וֶועט דַארוֹיף נִיט וֶועלֶען בֶּעשְׁטֶעהְן. דִי רַייכֶע פֶּערְסֶער הָאבֶּען אֲפִילוּ בַּאלְד גֶעזֶעהְן אַז אַזַא מִין שׁוּתְּפוּת אִיז פַאר זֵיי נִיט קַיין גוּט גֶעשֶׁעפְט, נָאר זֵיי הָאבֶען גָאר נִיט גֶעקָאנְט מַאכֶען וַוייל דִי אָרֶעמֶע הָאבֶּען זִיךְ אִין דֶעם אָנְגֶעחַאפְּט אוּנ זֵיי הָאבֶּען טַאקִי נִיט גֶעהַאט וָואס צוּ פֶּערְלִיערֶען. אַוַדַאי הָאבֶּען דִי קְרִיסְטֶען אוּנ דִי יוּדֶען נִיט גֶע־קָאנְט בֶּעשְׁטֶעהֶען דַארוֹיף, אוּנ דֶער יוּנְגֶער רֵישׁ גָלוּתָא מַר זוּטְרָא דֶער צְוֵויי טֶער, וָואס אִיז גֶעוֶועהְן אַ גְרוֹיסֶער גִבּוֹר אוּנ הָאט פוּן קִינְדְוַוייס אָן גֶע־לֶערְנְט ווִי אַזוֹי צוּ הַאלְטֶען כְּלֵי זַיִן, הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען אַ מַחֲנֶה אוּנ הָאט זִיךְ גֶעמִיהט מִיט קְרַאפְט צוּ בֶּעשִׁיצֶען דָאס יוּדִישׁ צְנִיעוּת. זִיבֶּען יָאהר כְּסֵדֶר הָאט זִיךְ מַר זוּטְרָא גֶעהַאלְטֶען בִּיז דִי פֶּערְסֶער הָאבֶּען גוֹבֵר גֶעוֶועהְן אוּנ הָאבֶען אִיהם מִיט זַיין אַלְטֶען זֵיידֶען מַר חֲנִינָא אוֹיפְגֶעהָאנְגֶען בַּיי דֶער בְּרִיק פוּן מְחוֹזָא. נָאךְ מַר זוּטְרָא׳ס טוֹיט אִיז זַיין גַאנְצֶע מִשְׁפָּחָה אַוֶועק קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דָארְט אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען זַיין זוּהן, וָואס מֶען הָאט טַאקִי נָאךְ אִיהם אַ נָאהמֶען גֶעגֶעבֶּען, אוּנ עֶס אִיז פוּן אִיהם אוֹיסְגֶעוַואקְסֶען אַ גְרוֹיסֶער לַמְדָן. עֶס אִיז אָבֶּער צוּ בֶּעווּאוּנְדֶערן וָואס גְרָאד אִין דֶער צַייט, וֶוען כַּבַד הָאט זִיךְ אַזוֹי אָבְּגֶערֶעכֶענְט מִיט דִי יוּדֶען, הָאבֶּען פִיל פוּן זֵיי גֶעדִיעֶנְט אִין חַיִל, אוּנ אַז זֵייעֶר צָאהל אִיז גֶע־וֶועהְן זֶעהר גְרוֹיס – זֶעהט מֶען אַרוֹיס דֶערְפוּן וָואס בַּיי אַ מִלְחָמָה הָאט עֶר גֶעמוּזְט רוּהֶען אַ וָואךְ טֶאג פוּן פֶּסַח.

נָאךְ כַּבַד׳ס טוֹיט הָאבֶּען דִי רְדִיפוֹת אוֹיפְגֶעהֶערְט, אוּנ זַיין יוֹרֵשׁ הָסְרֶאוּת נוּשִׁירְוַואן הָאט דִי יוּדֶען שׁוֹין בֶּעסֶער בֶּעהַאנְדֶעלְט, קוֹים הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אַ בִּיסֶעל אָבְּגֶערוּהט, הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין וַוייטֶער גֶעאֶפֶענְט דִי טְהִירֶען פוּן דִי פֶּער־שְׁלָאסֶענֶע יְשִׁיבוֹת, דִי אַנְטְלָאפֶענֶע לוֹמְדִים זֶענֶען בַּאלְד צוּרִיקְגֶעקוּמֶען, אוּנ גִיזַא אִיז גֶעוָוארֶען רֵישׁ מְתִיבְתָּא אִין סוּרָא, אוּנ סִימוּנַא – אִין פּוּמְבְּדִיתָא. אֵיין בְּלָאז פוּן אַ גוּט וִוינְטֶעל אִיז שׁוֹין גֶענוּג גֶעוֶועהְן פַאר דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ אוּמְקֶעהרֶען צוּ זֵייעֶר נֶעסְט, אוּנ קוֹדֶם כָּל זָארְגֶען אַז דִי תּוֹרָה זָאל בֶּעפֶעסְטִיגְט וֶוערֶען צְווִישֶׁען זֵיי אוּנ זֵייעֶרֶע קִינְדֶער. נָאר דֶעמָאלְט הָאבֶּען זִיךְ דִי לוֹמְדִים גֶענוּמֶען אוֹיף אַיין אַנְדֶער דֶרֶךְ. אוֹיף אֵייגֶענֶע אוֹיפְטְהוּעֶכְצֶען הָאבֶּען זֵיי זִיךְ נִיט גֶעפִיהלְט אִין כֹּחַ, זֵיי פְלֶעגֶען נָאר פַּסְקְ׳נֶען נָאךְ דִי מֵיינוּנְגֶען פוּן דִי פְרִיהֶרִיגֶע תַּנָאִים אוּנ אֲמוֹרָאִים אוּנ בּוֹיעֶן זֵייעֶרֶע סְבָרוֹת אוֹיפ׳ן „תַּלְמוּד“ אוּנ דֶערְפַאר הָאט מֶען זֵיי גֶערוּפֶען סַבוֹרָאִים.

ווי מֶען רֶעכֶענְט, אִיז אִין דֶער צַייט פוּן דִי סַבָרָאִים אַרוֹיס אַנַייעֶ זַאךְ, וָואס הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ אִיבֶּערְקֶערֶענִישׁ אִינ׳ם לֶערְנֶען אוּנ הָאט גֶעפִיהרְט דֶערְצוּ וָואס דִי תּוֹרָה אִיז גֶעוָוארֶען פֶערְשְׁטֶאנְדְלִיכֶער פַאר אַלֶּע, וָואס הָאבֶען שׁוֹין גֶע־קָאנְט נָאר אָהן מִיה פַארְשְׁטֶעהֶן דֶעם זִין פוּן אִיהר. אַז יוּסְטִינִיַאן אִיז גֶעוָוא־רֶען קֵייזֶער פוּן דִי רֶאמִישֶׁע לֶאנְדֶער אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶען רוֹדֵף׳ן דִי גְרֶאסְטֶע לַייט, וָואס הָאבֶען נִיט גֶעוָואלְט בַּייגְלַייךְ מִיט אִיהם בְּלָאנְזֶען אִין דֶער פִינְסְטֶער, זֶענֶען פוּן גְרִיכֶענְלַאנְד אַוֶועק קֵיין פֶערְסְיֶען זִיבֶען בֶּערִיהמְטֶע חֲכָמִים, וַוייל זֵיי הָאבֶען גֶעהֶערְט אַז דֶער מֶלֶךְ נוּשִׁירְוַואן אִיז אַ גְרוֹיסֶער לִיעבְּהָאבֶער פוּן וִויסֶענְ־שַׁאפְט. זֵיי הָאט מֶען עֶס צוּ פֶערְדַאנְקֶען וָואס דִי מְלוּכָה הָאט דֶעמָאלְט גֶענְרִינְ־דֶעט אִין דֶער גֶעגֶענְד, וואו יוּדֶען הָאבֶען גֶעוָואהנְט, אַ שׁוּלֶע צוּ לֶערְנֶען מֶעדִיצִין אוּנ נַאטוּרְוִויסֶענְשַׁאפְטֶען, אוּנ פוּן זֵיי הָאבֶען דִי סִירִישֶׁע קְרִיסְטֶען אוּנ דֶער נָאךְ דִי יוּדֶען גֶענוּמֶען דִי נְקוּדוֹת, אוּנ דֶער עוֹלָם הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶען פְרַייא לֵייעֶנֶען דִי תּוֹרָה. דִי קְלֵיינֶע פִינְטֶעלֶעךְ הָאבֶען בֶּעלֶעבְּט דִי טוֹיטֶע אוֹתִיוֹת אוּנ הָאבֶען גֶע־ווִיזֶען אַ מֶעגְלִיכְקֵייט אוֹיסְצוּאַרְבֵּייטֶען מִיט דֶער צַייט רֵיינֶע כְּלָלִים פוּן דִקְדוּק, כְּדֵי יֶעדֶער זָאל פֶערְשְׁטֶעהֶן דֶעם טַעַם פוּנ׳ם וָוארְט אוּנ זָאל נִיט דַארְפֶען זוּכֶען בֶּעזוּנְדֶערֶע פֵּירוּשִׁים, וָואס זֶענֶען גְרֶאסְטֶענְטְהֵיילְס גֶעוֶועהן וַוייט פוּנ׳ם שֵׂכֶל אוּנ פוּנ׳ם אֱמֶת. וֶוער עֶס הָאט דֶער עֶרְשְׁטֶער אַיינְגֶעפִיהרְט נְקוּדוֹת – אִיז נִיט בֶּעקָאנְט, נָאר דָאס וֵוייסְט מֶען גֶעווִיס אַז צוּ לִיעבּ דִי קְלֵיינֶע פִינְטֶעלִיךְ זֶענֶען דִי קְלֵיינֶע אוֹתִיוֹתְלֶעךְ גֶעוָוארֶען אוֹיף עֶבִּיג אַיינְגֶעוָוארְצֶעלְט צְווִישֶׁען יוּדֶען, חָאטְשׁ דֶעם עִיקַר זֶענֶען זֵיי גֶעבְּלִיבֶען טְרַייא אוּנ הָאבֶען נִיט גֶעוָואלְט פּוּנְקְטִירֶען דִי סֵפֶר תּוֹרָה, וָואס מֶען לֵייעֶנְט פוּן אִיהר אִין שׁוּל, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען נִיט עוֹבֵר זַיין אוֹיף „לֹא תוֹסִיפוּ", אוּנ זָאלֶען נִיט צוּזֶעצֶען נַייעֶס צוּם אַלְטֶען.

דָאס לִיכְטִיגְקֵייט פוּן נוּשִׁירְוַואן׳ס מְלוּכָה הָאט אָבֶּער נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט. זַיין זוּהן הָארְמִיזְדַאס הָאט נִיט גֶעוָואלְט גֶעהְן אִין פָאטֶער׳ס דְרָכִים, נָאר כָּל זְמַן זַיין בֶּערִיהמְטֶער לֶעהְרֶער אוּנ יוֹעֵץ בּוּזוּרְג־מִיהִיר, וָואס מֶען רֶעכֶענְט אִיהם פַאר׳ן עֶרְפִינְדֶער פוּנ׳ם שַׁאךְ־שְׁפִּיעל, אִיז גֶעוֶועהן נֶעבֶען אִיהם, הָאט עֶר זִיךְ נָאךְ גֶעהַאלְטֶען אִין דֶער מַעֲלָה, קוֹים הָאט עֶר אָבֶּער צוּגֶעמַאכְט אַיין אוֹיג, הָאבֶען דִי מַאנִיעֶר דֶעם שְׁלֶעכְטֶען קֶאנִיג אִין גַאנְצֶען אַרַיינְגֶעחַאפְּט אִין זֵייעֶר נֶעץ אַרַיין, אוּנ עֶר הָאט גֶעמֵיינְט אַז פֶערְסִיֶען וֶועט גְלִיקְלִיךְ דֶערְפוּן וָואס עֶר טְרַייבְּט יוּדֶען אוּנ קְרִיסְטֶען. דִי יְשִׁיבוֹת הָאט מֶען וַוייטֶער פֶערְשְׁלָאסֶען, דִי לוֹמְדִים זֶענֶען זִיךְ נָאךְ אַ מָאל צוּלָאפֶען אוּנ פִיעל פוּן זֵיי הָאבֶען זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין פִּירוּז־שַׁבּוּר, אוּנ הָאבֶען דָארְט גֶעאֶפֶענְט אַ נַייעֶ יְשִׁיבָה.

צום גְלִיק, הָאט הָארְמִיזְדַאס גֶעקְאנִיגְט נָאר אַ קוּרְצֶע צַייט. זַיין אַבְזָרִיוֹת הָאט אַרוֹיסְגֶערוּפֶען אַ שְׁטַארְקֶע אוּנְצוּפְרִידֶענְהַייט אִין לַאנְד אַלֵיין אוּנ דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען דֶערְפִיהלְט אַז אַצוּנְד אִיז פֶּערְסִיֶען שְׁוַואךְ אוּנ הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַהִין צוּ צוּטְרֶעטֶען פוּן אַלֶע זַייטֶען. דִי מְדִינָה וָואלְט שְׁטַארְק גֶעלִיטֶען, וֶוען עֶס גֶעפִינְט זִיךְ נִיט אַ גִבּוֹר בַּאהְרַם טְשׁוֹבִּין, וָואס עֶר הָאט זִי מַצִיל גֶעוֶועהן פוּן אַ סַכָּנָה. דֶער נַארִישֶׁער מֶלֶךְ הָאט אִיהם אָבֶּער אָבְּגֶעדַאנְקְט דֶערְמִיט, וָואס עֶר הָאט אִיהם גָאר אִין גַאנְצֶען אָבְּגֶעזָאגְט. דָאס הָאט פֶּערְדְרָאסֶען בַּאהְרַם׳ן, עֶר הָאט נִיט גֶעמַאכְט קַיין לַאנְגֶע שִׁיהוֹת מִיט׳ן אוּנְדַאנְקְבַּארֶען קֶאנִיג אוּנ הָאט אִיהם אַרָאבְּגֶעוָוארְפֶען; לְכַתְּחִלָּה הָאט עֶר גֶעפִיהְרְט דִי מְלוּכָה אִים נָאהְמֶען פוּנ׳ם פְּרִינְץ חָאסְרוּ, נָאר דֶערְנָאךְ הָאט עֶר אַזוֹי גֶעדְרֶעהט אַז חָאסְרוּ הָאט גֶעמוּסְט אַנְטְלוֹיפֶען אוּנ עֶר אִיז אַלֵיין גֶעוָוארֶען אַ זֶעלְבְּסְטְשְׁטֶאנְדִיגֶער מֶלֶךְ. גֶעגֶען דִי יוּדֶען אִיז עֶר גֶעוֶועהן זֶעהר גוּט, וַוייל זֵיי הָאבֶּען אִיהם גֶעהָאלְפֶען מִיט גֶעלְד, עֶר זָאל קֶאנֶען אוֹיסְהַאלְטֶען דָאס חַיִל, וָואס אִיז גֶעוֶועהן זַיין גַאנְצֶע שְׁטִיצֶע. אִין דֶער צַייט אִיז צוּרִיק גֶעקוּמֶען חָנָן, דֶער רֹאשׁ יְשִׁיבָה פוּן פִּירוּז־שַׁבּוּר, אוּנ דִי צְווֵיי שְׁטֶעדְט סוּרָא אוּנ פּוּמְבְּדִיתָא זֶענֶען וַוייטֶער גֶעוָוארֶען אַ מְקוֹם תּוֹרָה. דֶערְוַוייל הָאט אָבֶּער דֶער פְּרִינְץ חָאסְרוּ גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל צוּ בֶּעקוּמֶען דִי פֶּערְסִישֶׁע מְלוּכָה אוּנ דֶער בִּיצַאנְטִישֶׁער קֵייזֶער מוֹרִיטִיוּס הָאט גֶעשִׁיקְט זַיין חַיִל מֶען זָאל אָבְּנֶעהְמֶען חָאסְרוּ׳ס יְרוּשָׁה. בַּיי דֶער מִלְחָמָה הָאבֶּען דִי יוּדֶען שְׁרֶעקְלִיךְ גֶעלִיטֶען אוּנ אַז מֶען הָאט אַיינְגֶענוּמֶען דִי שְׁטָאדְט מְחוֹזָא הָאט דֶער פֶּערְסִישֶׁער הוֹיפְּטְמַאנְן מֶעבָּאדֶעס אוֹיסְגֶעהַרְגֶ׳ט כִּמְעַט אַלֶע יוּדֶען. דֶערְפַאר אִיז זֵיי אָבֶּער בַּאלְד בֶּעסֶער גֶעוָוארֶען, וֶוען דֶער פְּרִינְץ חָאסְרוּ אִיז גֶעוָוארֶען קֶאנִיג אוּנ הָאט דַוְקָא בֶּעוִויזֶען אַז עֶר אִיז נִיט קַיין נוֹקֵם וְנוֹטֵר אוּנ אַז עֶר ווִיל נִיט טְהוּן יוּדֶען שְׁלֶעכְטְס פַאר דֶעם וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעהָאלְפֶען זַיין שׂוֹנֵא. כִּמְעַט פֶערְצִיג יָאהר הָאט חָאסְרוּ גֶעקְאנִיגְט אוּנְטֶער דֶעם נָאהְמֶען פוּן פִּירוּז; אִין דֶער גַאנְצֶער צַייט הָאבֶּען דִי יוּדֶען נִיט גֶעוואוּסְט פוּן קַיין שְׁלֶעכְטֶען טָאג אוּנ דִי יְשִׁיבוֹת פוּן סוּרָא אוּנ פּוּמְבְּדִיתָא, אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָחָה פוּן מַר בַּר הוּנָא אוּנ מָרִי בַּר מַר, הָאבֶּען צוּרִיקְבֶּעקוּמֶען דֶעם פְרִיהֶרִיגֶען גְלַאנְץ.

---

8 דִי יוּדֶען אִין דִי אֵייְרָאפֶּעאִישֶׁע לֶאנְדֶער.

(500—640 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

אִין פֶּערְסִיֶען אוּנ בָּבֶל הָאבֶּען יוּדֶען גֶעהַאט אַלֶערְלֵיי צַייטֶען, ווִי מֶען

זָאנְט, קַאלְט אונ וַוארְם: אָט הָאט מֶען זֵיי גֶעלֵייגְט נַיין אֵיילֶען אִין דֶער עֶרְד אונ אָט הָאט מֶען זֵיי אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען בִּיז צוּם זִיבֶּעטֶען הִימֶעל. ווִי אַזוֹי אַזוֹינֶע שְׁפְּרִינְג זָאלֶען זַיין נִיט גוּט ווִי אוּמְגְלִיקְלִיךְ עֶס זָאל זִיךְ גֶעבִּיךְ נִיט פִיהלֶען דֶער וָואס ווייסְט נִיט הַיינְט ווִי אַזוֹי מֶען וֶועט זִיךְ מִיט אִיהם נוֹהֵג זַיין מָארְגֶען אִיז אִיהם אַלְץ בֶּעסֶער ווִי דֶעם וָואס מֶען וַוייזְט אִיהם אֵיין מָאל אַמִינֶע פוּן כַּעַס אונ דֶערְנָאךְ ווִיל מֶען זִיךְ אֲפִילוּ אוֹיף אִיהם נִיט אוּמְקוּקֶען, גְלַייךְ ווִי עֶר אִיז גָאר נִיט וֶוערְט דִי מִיתָה מֶען זָאל פוּן אִיהם רֶעדֶען אָדֶער טְרַאכְטֶען. אִין אַזַא לַאגֶע זֶענֶען דִי יוּדֶען גֶעוֶועהן אִין זֵייעֶר גֶעוֶועזֶענֶער הֵיים אונ אִין אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער וָואס זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער דֶער בִּיצַאנְטִינִישֶׁער מְלוּכָה אונ דֶערְמִיט זֶענֶען זֵיי גֶעוֶועהן אַ סַךְ אוּמְגְלִיקְלִיכֶער פוּן זֵייעֶרֶע פֶּערְסִישֶׁע בְּרִידֶער.

דִי גֶעזֶעצֶע פוּן טְהֶעאָדָאזִיוּס דֶעם צְווייטֶען, וָואס דִי אִיבְּרִיגֶע מְלָכִים הָאבֶּען אִיבֶּערְגֶענוּמֶען פוּן אִיהם ווִי דִי בֶּעסְטֶע יְרוּשָׁה, הָאבֶּען אָבְּגֶעזָאנְדֶערְט דִי יוּדֶען פוּן אַלֶע אַיינְוָואהנֶער, אונ אֲפִילוּ דִי, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעהַאט קֵיין שׁוּם סִבָּה זֵיי פַיינְד צוּ הָאבֶּען, הָאבֶּען פָּארְט גֶעמוּזְט קוּקֶען אוֹיף זֵיי ווִי אוֹיף פֶערְדָארְבֶּענֶע אונ נִידְרִיגֶע מֶענְשֶׁען, וֶוען זֵיי הָאבֶּען גֶעזֶעהן ווִי דִי מְלוּכָה לָאזְט זֵיי נִיט צוּ צוּ קֵיין שׁוּם דִינְסְט אונ עֶרְלוֹיבְּט זֵיי נִיט אֲפִילוּ שׁוּלֶען בּוֹיעֶן. ווִי וַוייט זֵיי זֶענֶען נִבְזָה גֶעוָוארֶען, קָאן מֶען אַרוֹיסְזֶעהְן דֶערְפוּן וָואס עֶס הָאט זִיךְ אֵיין מָאל גֶעמַאכְט אִין אַנְטְיָאכִיעֶן, אִין דֶער צַייט פוּנ'ם קֵייזֶער זֶענָא. עֶס אִיז דָארְט אַרוֹיס אַ מַחֲלוֹקֶת צְווִישֶׁען צְווייא כִּתּוֹת, וָואס מֶען הָאט זֵיי גֶערוּפֶען דִי בְּלוֹיעֶ אונ דִי גְרִינֶע, אונ אַז מֶען הָאט זִיךְ שְׁטַארְק צוּהִיצְט, הָאט מֶען דֶעם גַאנְצֶען כַּעַס אוֹיס גֶעלָאזְט צוּ דִי יוּדֶען, אָנְגֶעצוּנְדֶען דִי אַלְטֶע שׁוּל, פִיעל פוּן זֵיי גֶעהַרְגֶעט אונ דֶערְנָאךְ טוֹיטֶערְהֵייט אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען אִין פַייעֶר. מֵילָא דָאס אִיז נָאךְ קֵיין גְרוֹיסֶער חִדּוּשׁ נִיט, מֶען הָאט שׁוֹין אָפְט גֶעזֶעהן אַז צְווייא קְרִיגֶען זִיךְ אונ דִי קְלֶאפּ הַאפְּט גָאר דֶער יוּד וָואס אִיז אִין גָאר נִיט שׁוּלְדִיג; דֶער חִדּוּשׁ אִיז נָאר דָאס, וָואס אַז מֶען הָאט גֶעמֶעלְדְט דֶעם קֵייזֶער זֶענָא וָואס אִין אַנְטְיָאכִיעֶן אִיז פָּארְגֶעקוּמֶען, הָאט עֶר גֶעפוּנֶען אַז עֶס אִיז טַאקִי אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע עַוְלָה... וָואס מֶען הָאט פַארְבְּרֶענְט טוֹיטֶע אונ נִיט קֵיין לֶעבֶּעדִיגֶע יוּדֶען! מֶען קָאן פַארְשְׁטֶעהְן אַז נָאךְ אַזֶעלְכֶע רֵייד הָאבֶּען דִי יוּדֶען קֵיין הָאנִיג נִיט גֶעלֶעקְט.

נָאר ווִי בִּיטֶער דִי יוּדֶען אִיז גֶעוֶועהן, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ פָּארְט גֶעטְרֵייסְט דֶערְמִיט וָואס דִי מְלוּכָה הָאט זִיךְ נִיט אַרַיינְגֶעמִישְׁט אִין זֵייעֶרֶע אִינְוֶוענִיגְסְטֶע זַאכֶען, אונ זֵיי הָאבֶּען גֶעקָאנְט אָבְּהִיטֶען זֵייעֶר אֱמוּנָה. קוּים אִיז אָבֶּער יוּסְטִינְיַאן גֶעוָוארֶען קֵייזֶער, אִיז זֵייעֶר לֶעצְטֶע טְרֵייסְט אוֹיךְ פֶערְשְׁווּאוּנְדֶען. עֶר הָאט

גֶעזוּכְט מִיט אַלֶע כּוֹחוֹת אַז דִי יוּדֶען זָאלֶען אַרַיינְגֶעבְּרַאכְט װֶערֶען אִין אַזַא
גֶעזֶעלְשַׁאפְט, אַז זֵיי זָאלֶען נִיט הָאבֶּען קֵיין אַנְדֶער בְּרֵירָה אוּנ זוּכֶען זֵייעֶר הִילְף בַּיים
קְרִיסְטֶענְטְהוּם. צוּם אָנְהֵייבּ הָאט עֶר אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ שֶׁאנְדְלִיךְ גֶעזֶעץ, אַז אִין
אַ מִשְׁפָּט מִיט אַ קְרִיסְט זָאל קֵיין יוּד נִיט הָאבֶּען דָאס רֶעכְט אַיין עֵדוּת צוּ זַיין.
גֶעגֶען דִי שֹׁמְרוֹנִים הָאט עֶר נָאךְ עֶרְגֶער גֶעהַאנְדֶעלְט, װַייל עֶר אִיז אוֹיף זֵיי אִין
כַּעַס גֶעװֶעהן דֶערְפַאר װָאס זֵיי הָאבֶּען אָנְגֶעמַאכְט אַ מְרִידָה אוּנ הָאבֶּען אוֹיפְ־
גֶעקְלִיבֶען זֵייעֶר אַ אֵייגֶענֶעם קֶאנִיג יוּלְיַאן בַּר סַבָּר; דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעמַאכְט
אַז זֵיי טָארֶען נָאר לַהֲלוּטִין קֵיין עֵדוּת נִיט זַיין אוּנ הָאבֶּען נִיט דָאס רֶעכְט
אִיבֶּער צוּלָאזֶען צַוָואוֹת אוּנ אַיינְטְהֵיילֶען דָאס פַארְמֶעגֶען צְוִוישֶׁען דִי יוֹרְשִׁים.
דֶערְמִיט הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער דִי יוּדֶען װֶענִיג װָאס גֶעקָאנְט טְרֶאסְטֶען, װַייל זֵיי הָאבֶּען
גֶעהַאט גֶענוּג אֵייגֶענֶע צָרוֹת. יוּסְטִינְיַאן הָאט זֵיי פַארְװֶעהְרְט צוּ הַאלְטֶען פֶּסַח
אוּנ בַּאקֶען מַצוֹת, װַייל אֲפִילוּ אִין זַיין צַייט אִיז נָאךְ אַלְץ גֶעװֶעהן דִי קְרִיסְטְלִיכֶע
כֶעקְטֶע, װָאס הָאט זִיךְ פֶעסְט גֶעהַאלְטֶען אִין דֶער יוּדִישֶׁער רֶעכְנוּנְג, אוּנ הָאט
גֶעמַאכְט פֶּסַח דֶעם פוּנְפְצֶענְטֶען נִיסָן גְלַייךְ מִיט דִי יוּדֶען, אוּנ כְּדֵי זֵיי צוּ פֶערְ־
טוּמְלֶען הָאט עֶר נִיט גֶעלָאזְט דִי יוּדֶען אֶפֶענְטְלִיךְ הַאלְטֶען דֶעם יוֹם טוֹב, אוּנ
זֵיי פְלֶעגֶען זִיךְ בֶּעהַאלְטֶען אִין דִי קֶעלֶערְס אוּנ דָארְט אָפְּרֶעכְטֶען דֶעם סֵדֶר.
װֶער שְׁמוּעֶסְט אַז עֶס אִיז נָאךְ גְרָאד גֶעפַאלֶען בַּיי קְרִיסְטֶען אוּנ יוּדֶען פֶּסַח אִין
אֵיין טָאג, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אוֹיף דֶער גַאס גָאר נִיט גֶעטָארְט װַייזֶען. אֵיין מָאל אִיז
אִין צֶעזַארֶעאַ, אָדֶער אִין קָאנְסְטַאנְטִינָאפָּאל, אַרוֹיס אַ קְרִיעג אִין דֶער יוּדִישֶׁער
קְהִלָה: פִיעל הָאבֶּען פֶערְלַאנְגְט אַז מֶען זָאל דִי פַּרְשָׁה מִיט דֶער הַפְטָרָה לֵייעֶנֶען
אוּם שַׁבָּת אוּנ יוֹם טוֹב אִין שׁוּל, אוֹיף גְרִיכִישׁ, כְּדֵי דֶער פְּרָאסְטֶער עוֹלָם אוּנ דִי
װַייבֶּער זָאלֶען פַארְשְׁטֶעהְן, אוּנ דִי פְרוּמֶע הָאבֶּען עֶס נִיט גֶעװָאלְט לַיידֶען. אַז
יוּסְטִינְיַאן אִיז דֶערְפוּן גֶעװָאהר גֶעװָארֶען הָאט עֶר אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל אַז
דָאס „לֵייעֶנֶען" זָאל דַוְקָא זַיין אוֹיף גְרִיכִישׁ, אוּנ טַאקִי בַּאלְד אִיז עֶר נָאךְ װַייטֶער
גֶעגַאנְגֶען אוּנ הָאט גֶעמַאכְט אַז דַאװְנֶען זָאלֶען דִי יוּדֶען אוֹיךְ נָאר מֶאגֶען אִין
דֶער גְרִיכִישֶׁען אָדֶער אִין דֶער לַאטֵיינִישֶׁען שְׁפְּרַאכֶע אוּנ פוּן לָשׁוֹן קֹדֶשׁ זָאל גָאר
קֵיין זֵכֶר נִיט זַיין. דָאס הָאט עֶר אַלְץ גֶעטְהוּן מִיט אַ בֶּעזוּנְדֶערֶע כַּוָנָה, װַייל דִי
גְרִיכִישֶׁע אִיבֶּערְזֶעצוּנְגֶען פוּן דֶער בִּיבֶּעל זֶענֶען גֶעװֶעהן פוּל מִיט רְמָזִים אוֹיף
דֶער קְרִיסְטְלִיכֶער אֱמוּנָה אוּנ עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז צוּ לִיעבּ דֶעם װֶעלֶען דִי
יוּדֶען גִיכֶער אִיבֶּערְגֶעהן צוּם קְרִיסְטֶענְטְהוּם. דֶערִיבֶּער הָאט עֶר שְׁטְרֶענְג אָנְגֶע־
זָאגְט זַיין מִינִיסְטֶער אַרֶעאָבִּינְדוּס עֶר זָאל צוּשְׁרַייבֶּען צוּ אַלֶע מוֹשְׁלִים פוּן
דֶער גַאנְצֶער מְדִינָה זֵיי זָאלֶען גוּט אַכְטוּנְג גֶעבֶּען אוֹיף דִי יוּדֶען, זֵיי זָאלֶען חָלִילָה

ניט עוֹבֵר זַיין אוֹיף זַיין בֶּעפֶעהל. דֶערפוּן הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען וָואס די יוּדֶען הָאבֶּען גֶעמוּזְט אוּמֶעדוּם דַאוְוענֶען אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָחָה פוּן קְרִיסְטְלִיכֶע שׁוֹמְרִים אוּנ די מְלוּכָה הָאט זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען זָאגֶען דֵעות וֶוענֶען יֶעדֶער תְּפִלָּה: מֶען הָאט זֵיי פַארְוֶועהרְט צוּ זָאגֶען „יְיָ אֶחָד", „קָדוֹשׁ, קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ" אוּנ לֵייעֶנֶען פוּן יְשַׁעְיָה דָאס קַאפִּיטֶעל „נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי", אוּנ נִיט אֵיין מָאל הָאבֶּען פִיעל שְׁטַארְק גֶעלִיטֶען וֶוען מֶען הָאט זֵיי הוֹשֵׁד גֶעוֶועהן אַז זֵיי הָאבֶּען שְׁטִילֶערְהֵייט גָאנְץ גֶעבֶּעטֶען מִיט דֶעם אַלְטֶען נוּסַח.

יוּסְטִינְיַאן'ס יוֹרְשִׁים זֶענֶען נִיט גֶעוֶועהן בֶּעסֶער פוּן אִיהם. אוּנ דֶער מַעֲמָד פוּן די יוּדֶען אִיז מִיט יֶעדֶען יָאהר גֶעוָוארֶען עֶרְגֶער. דָאס הָאט גֶעפִיהְרְט דֶערְצוּ וָואס אִים יָאהר 602, אִין דֶער צַייט פוּנ'ם קֵייזֶער פְהָאקַאס, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער רוֹצֵחַ, הָאבֶּען די יוּדֶען פוּן אַנְטְיָאכִיֶען גֶעמוּזְט אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען דֶער מְלוּכָה. די מְרִידָה אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גְרוֹיס אַז פְהָאקַאס הָאט גֶעמוּזְט אַרוֹיסשִׁיקֶען צְוֵויי הוֹיפְּטְלַייט מִיט זֵייעֶר פִיל חַיִל אוּנ עֶס אִיז זֵיי שְׁוֶוער אָנְגֶעקוּמֶען בִּיז עֶס הָאט גֶעקָאנְט וֶוערֶען שְׁטִיל. נִיט לַאנְג הָאט אָבֶּער פְהָאקַאס גֶעקָאנְט פִיהְרֶען וֶועלְטֶען. דֶעם פְרִיהְרִיגֶען קֵייזֶער מוֹרִיטְיוּס אֵיידֶעם הָאסְרוּ, וָואס אִיז דֶערְוַוייל גֶעוָוארֶען מֶלֶךְ אִין פֶּערְסִיֶען, הָאט זִיךְ אָנְגֶענוּמֶען דֶעם שְׁוֶוערְס קְרִיוְודֶע, אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה מִיט פְהָאקַאס דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט אָהן אַ שׁוּם רֶעכְט מִיט גֶעוַואלְד אָבְּגֶעגַזְלְט די קְרוֹין פוּן דֶער בִּיצַאנְטִישֶׁער מְלוּכָה. הָאטְשׁ אִין דֶער צַייט אִיז שׁוֹין גֶעוָוארֶען קֵייזֶער הֶערַאקְלִיוּס, הָאט הָאסְרוּ פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען פוּן קֵיין שָׁלוֹם, אוּנ זַיין בֶּערִיהמְטֶער הוֹיפְּטְמַאנְן שַׁרְבַּרְצַא הָאט גֶעוָוארְפֶען אַ שְׁרֶעקְלִיכֶען פַּחַד אוֹיף דֶעם לַאנְד, וָואס הָאט זִיךְ נִיט גֶעפִיהלְט אִין כֹּחַ צוּ פִיהְרֶען אַ קְרִיעג. קוֹים הָאבֶּען די יוּדֶען דֶערְזֶעהן די פֶּערְסֶער בַּיי זִיךְ אִין לַאנְד, הָאבֶּען זֵיי בַּאלְד פֶערְשְׁטַאנֶען אַז אַצוּנְד הָאבֶּען זֵיי די בֶּעסְטֶע גֶעלֶעגֶענְהֵייט זִיךְ אָבְצוּרֶעכֶנֶען מִיט די שׂוֹנְאִים, אוּנ עֶס אִיז בַּיי זֵיי גֶעבְּלִיבֶּען זֵיי זָאלֶען אַלֶע גֶעהן שַׁרְבַּרְצַא'ן צוּ הִילף. אִין טְבֶרְיָה הָאט זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט אַ גְרוֹיסֶע מַחֲנֶה אוּנ דָארְט הָאט אַ גְרוֹיסֶער גְבִיר ר' בִּנְיָמִין זַיין גַאנְץ פֶארְמֶעגֶען אוֹיסְגֶעבְּרַאכְט צוּ דִינְגֶען יוּדִישׁ חַיִל, וָואס הָאט זִיךְ צוּזאממֶען מִיט די פֶּערְסֶער גֶעלָאזְט גֶעהן קֵיין יְרוּשָׁלַיִם אַרוֹיסְצוּרַייסֶען די שְׁטָאדְט פוּן די קְרִיסְטֶענְס הָאנְד.

די יוּדֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן זִיכֶער אַז פַאר זֵייעֶר גֶעטְרֵייְשַׁאפְט אוּנ בְּרְיָה'שַׁאפְט וֶועלֶען זֵיי די פֶּערְסֶער בֶּעלוֹינֶען דֶער מִיט, וָואס יְרוּשָׁלַיִם וֶועט וַוייטֶער וֶוערֶען זֵייעֶר אֵייגֶענְס אוּנ בִּיסְלֶעכְוַויים וֶועלֶען זֵיי וֶוערֶען צוּרִיק בַּעֲלֵי־בָּתִּים אִין דֶער

אַלְטֶער הֵיים. מִיט דֶעם גֶעדַאנְק אִין קָאפּ אונ מִיט אַזַא הָאפְנוּנְג אִין הַארץ הָאבֶּען זֵיי בֶּעוויזֶען גְבוּרוֹת אונ הָאבֶּען זִיךְ נוֹקֵם גֶעוועזֶען אִין דִי קְרִיסְטֶען. פוּן יוֹשֶׁר אונ רַחֲמָנוּת הָאט מֶען שׁוֹין דָא נִיט גֶעקָאנְט רֶעדֶען: נַיינְצִיג טוֹיזֶענְד קְרִיסְטֶען זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען וֶוען מֶען הָאט בַּיי זֵיי אָבְּגֶענוּמֶען יְרוּשָׁלַיִם, נָאר זָוער וַויים עֶס נִיט אונ קָאנֶן נִיט אוֹיסְרֶעכֶענֶען, אַז דִי צָאהל פוּן דִי פְּרִיהֶרִיגֶע יוּדִישֶׁע קָרְבָּנוֹת אִיז נִיט גֶעוועזֶען צֶעהנְדְלִיגֶער מָאל גְרֶעסֶער. דֶער הֶשֶׂק פוּן נְקָמָה הָאט זִיךְ בַּיי דִי יוּדֶען צוּבְּרֶענְט מִיט אַזַא פַייעֶר, אַז זֵיי הָאבֶּען גֶעוָואלְט אִין דֶער נַאכְט פוּן פֶּסַח מַאכֶען אַ שְׁחִיטָה פַאר אַלֶע קְרִיסְטֶען אִין דֶער שְׁטָאדְט טִירוּס, נָאר מֶען הָאט דִי קְרִיסְטֶען פְרִיהֶר דֶערְפוּן מוֹדִיעַ גֶעוועזֶען אונ זֵיי זֶענֶען נִיצוֹל גֶעוָוארֶען.

פִירְצֶעהן יָאהר זֶענֶען אַזוֹי אָבְּגֶעלָאפֶען אונ דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען פִיהלֶען פְרַיי; זֵיי הָאבֶּען אֲפִילוּ דֶערְלֶעבְּט אַזַא גְדוֹלָה אַז זֵיי הָאבֶּען מִיט זֵייעֶרֶע אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען גֶעזֶעהן פִיל קְרִיסְטֶען אִין אַזַא מַעֲמַד, אִין וֶועלְכֶען זֵיי הָאבֶּען זִיךְ עֶרְשְׁט נִיט לַאנְג אַלֵיין גֶעפוּנֶען. דֶער אוּנְעֶרְוַוארְטֶעטֶער נִצָחוֹן פוּן דִי יוּדֶען הָאט אַזַא גְרוֹיסֶע אֵימָה גֶעוָוארְפֶען אוֹיף דִי קְרִיכְטֶען אַז פִיעֶל פוּן זֵיי הָאבֶּען אָנְגֶענוּמֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה, אונ אֲפִילוּ אַ פְרוּמֶער גַייסְטְלִיכֶער, וָואס הָאט גֶעלֶעבְּט אָבְּגֶעזוּנְדֶערְט פוּן דֶער וֶועלְט אִין אַ קְלוֹיסְטֶער אוֹיפִ'ן בַּארְג סִינַי, הָאט זִיךְ אוֹיךְ מְגַיֵיר גֶעוֶועהן; עֶר הָאט זִיךְ אַ נָאהמֶען גֶעגֶעבֶּען אַבְרָהָם. אונ חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט אַ יוּדִישׁ קִינְד אונ אִיז גֶעבְּלִיבֶּען בִּיז צוּם טוֹיט אַ פְרוּמֶער יוּד. דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען רֶעכְטֶען אַז אָט, אָט וֶועלֶען זֵיי צוּרִיק בֶּעקוּמֶען זֵייעֶר לַאנְד אונ זֵיי וֶועלֶען פַּטֶר'ן דֶעם בִּיטֶר'ן גָלוּת. בַּאלְד זֶענֶען אָבֶּער זֵייעֶרֶע אַלֶע הָאפְנוּנְגֶען צוּשְׁטֶערְט גֶעוָוארֶען, אונ אַז דִי פֶּערְסֶער הָאבֶּען זֵיי נִיט אָבְּגֶעגֶעבֶּען יְרוּשָׁלַיִם אונ דֶערְצוּ נָאךְ גֶעפָאדֶערְט בַּיי זֵיי מַס, הָאבֶּען זֵיי פַארְשְׁטַאנֶען אַז מִיט פְּרֶעמְדֶע הֶאנְד אִיז נָאר גוּט פַייעֶר צוּ שַׁארֶען. עֶס הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרוֹיסְצוּשְׁפְּרִינְגֶען אוּנְצוּפְרִידֶענֶע, אונ דֶער פֶּערְסִישֶׁער מוֹשֵׁל הָאט נָאר לַאנְג נִיט גֶעטְרַאכְט אונ הָאט זֵיי גֶעהֵייסֶען פֶערְשִׁיקֶען נַאנְ'ן וַוייט אִין פֶּערְכִיֶען. דָאס הָאט נָאךְ אֶרְגֶער צוּרֵייצְט דִי יוּדֶען אונ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט ווֶענְדֶען צוּם קֵייזֶער הֶערַאקְלִיוּס אונ מִיט אִיהם שָׁלוֹם וֶוערֶען. בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס עֶר הָאט זֵיי צוּגֶעשְׁוָוארֶען אַז זֵיי וֶועלֶען בֶּעקוּמֶען מֶעהר רֶעכְט. אונ אַז עֶר אִיז זֵיי מוֹחֵל אַלְדִינְג וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעטְהוּן דִי קְרִיסְטֶען. אַזוֹי הָאבֶּען דִי יוּדֶען גֶעהָאלְפֶען דֶער בִּיצַאנְטִישֶׁער מְלוּכָה; הָאסְרוּ אִיז גֶעהַארְגֶעט גֶעוָוארֶען, זַיין זוּהן סִירָאֶעס אִיז בַּאלְד בֶּעשְׁטַאנֶען אוֹיף אַלֶע תְּנָאִים וָואס הֶערַאקְלִיוּס הָאט פָארְגֶעלֶעגְט אונ

דָאס פֶּערְסִישֶׁע חַיִל אִיז אָבְּגֶעטְרֶעטֶען פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. צוּם אָנְהֵייבּ הָאט הֶערַאקְלִיוּס וָוארְט גֶעהַאלְטֶען, עֶר הָאט דִי יוּדֶען נִיט גֶעטְשֶׁעפֶּעט אוּנ אַז עֶר אִיז דוּרְכְגֶעפָאהרֶען דוּרְךְ טְבַרְיָה אִיז עֶר אַיינְגֶעשְׁטַאנֶען בַּיים גְבִיר ר׳ בִּנְיָמִין אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען אוֹיסְגֶעהַאלְטֶען זַיין חַיִל. אַז עֶר אִיז אָבֶּער גֶעקוּמֶען קַיין יְרוּשָׁלַיִם, זָענֶען אִיהם בֶּעפַאלֶען דִי גַייסְטְלִיכֶע, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דֶער פַּאטְרִיאַרְךְ מָאדֶעסְ-טוּס, אוּנ הָאבֶּען אִיהם גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל זִיךְ נוֹקֵם זַיין אָן דִי יוּדֶען. אוּמְזִיסְט הָאט עֶר זֵיי אָנְגֶעוִויזֶען אוֹיף דֶער הֵיילִיגְקַייט פוּן זַיין שְׁבוּעָה וָואס עֶר הָאט צוּ-גֶעשְׁוָוארֶען דִי יוּדֶען, זֵיי הָאבֶּען אִיהם אַזוֹי לַאנְג אִיבֶּערְגֶעשְׁפַּארְט, אִיהם מַתִּיר נֶדֶר גֶעוֶועהן אוּנ אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען דֶעם חֵטְא בִּיז עֶר הָאט זֵיי גֶעמוּזְט צוּ לִיעבּ טְהוּן אוּנ אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל מֶען זָאל אוֹיסְהַרְגֶענֶען אַלֶע יוּדֶען. פִיעל זָענֶען דֶעמָאלְט אוּמְגֶעקוּמֶען, אוּנ גֶעבְּלִיבֶּען בַּיים לֶעבֶּען זָענֶען נָאר דִי דָאזִיגֶע, וָואס הָאבֶּען נָאךְ גֶעהַאט צַייט צוּ אַנְטְלוֹיפֶען קַיין מִצְרַיִם אָדֶער זִיךְ בֶּעהַאלְטֶען צְוִוישֶׁען דִי בֶּערְג. דִי קְרִיסְטֶען הָאבֶּען אָבֶּער אַלֵיין גֶעפִיהלְט וָואס פַאר אַ גְרוֹיסֶע עֲבֵירָה זֵיי הָאבֶּען גֶעטְהוּן דֶערְמִיט וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶענֵייט דֶעם שְׁוַואבֶּען קֵייזֶער עֶר זָאל עוֹבֵר שְׁבוּעָה זַיין, אוּנ הָאבֶּען דֶערְפַאר אַיינְגֶעפִיהרְט בַּיי זִיךְ אַ תַּעֲנִית, וָואס דִי פְרוּמֶע פְלֶעגֶען אָבְּהִיטֶען נָאךְ אִין אַסַךְ דוֹרוֹת שְׁפֶּעטֶער. דֶער תַּעֲנִית הָאט פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט גֶעשַׁאדְט אַז הֶערַאקְלִיוּס זָאל בֶּענַייהֶען דָאס אַלְטֶע גֶעזֶעץ פוּן הַאדְרִיאַן אוּנ יוּדֶען זָאלֶען וַוייטֶער נִיט טָארֶען זִיךְ אֲפִילוּ וַוייזֶען אִין דֶער סְבִיבָה פוּן יְרוּשָׁלַיִם.

נִיט בֶּעסֶער אִיז גֶעגַאנְגֶען דִי יוּדֶען אוֹיךְ אִין דִי אֵייראָפֶּעאִישֶׁע לֶענְדֶער, וואוּ זֵיי הָאבֶּען אַמָאל גֶעהַאט אַ מָקוֹם מְנוּחָה, אִין אִיטַאלְיֶען הָאבֶּען גֶעווָאהנְט זֵייעֶר פִיעל יוּדֶען נָאךְ אֵיידֶער עֶס אִיז פוּן רוֹם גֶעוָוארֶען אַ חֵיל אוּנ זֶעהר גְרוֹיסֶע יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין רַאוֶוענַא, וֶוענוּזְיַא, פַאלֶערְמַא, מֶעסִינַא, אוּנ נָאךְ פִיעל אַנְדֶערֶע שְׁטֶאדְט. דֶער עֶרְשְׁטֶער, וָואס הָאט זֵיי גֶעגֶעבֶּען אָנְצוּהֶערֶען אַז דִי מְלוּכָה וָואלְט צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן וֶוען דִי יוּדֶען זָאלֶען אִיבֶּערְגֶעהן צוּם קְרִיסְטְלִיכֶען גְלוֹיבֶּען, אִיז גֶעוֶועהן דֶער קֶאנִיג טְהֶעאָדָארִיךְ; אִין זַיין נָאהמֶען הָאט זַיין סֶעקְרֶעטַאר קַאסִיאָדָאר גֶעמַאכְט פְּרוּוִוירְפֶע דִי יוּדֶען פוּן מַאילַאנְד פַאר וָואס זֵיי זָענֶען אַזֶעלְכֶע עַקְשָׁנִים אוּנ ווִילֶען נִיט זוּכֶען אוּנ גֶעפִינֶען „דִי עֶווִיגֶע רוּה". דָאס אֵייגֶענֶע הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעלָאזְט זָאגֶען דִי יוּדֶען פוּן גֶענוּאַ, וֶוען זֵיי הָאבֶּען בַּיי אִיהם גֶעבֶּעטֶען אַיין עֶרְלוֹיבְּנִישׁ צוּרֶעכְט מַאכֶען דִי שׁוּל, אוּנ עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל אַז יוּדֶען טָארֶען קַיין נַייעֶ שׁוּלֶען נִיט אוֹיסְבּוֹיעֶן אוּנ זֵיי נִיט פֶערְצִיעֶרֶען אוּנ נָאר

דִי אַלְטֶע שׁוּלֶען פוּן פְרִיהר דַארְפֶען בְּלַייבֶּען שְׁטֶעהן אוּנ קֵיינֶער זָאל זֵיי נִיט אָנְרִירֶען, וַוייל עֶר ווִיל נִיט מֶען זָאל צְווִינְגֶען מֶענְשֶׁען אַוֶועק צוּוַוארְפֶען זֵייעֶר אֱמוּנָה, וֶוען זֵיי קָאנֶען עֶס מִיט׳ן פְרַייעֶן ווִילֶען נִיט טְהוּן. אִיבֶּערְהוֹיפְּט הָאט טְהֶעאָדָארִיךְ גֶעהַאנְדֶעלְט מִיט יוֹשֶׁר גֶעגֶען יוּדֶען, אוּנ אַז אִין רוֹם הָאבֶּען זִיךְ אַ מָאל צוּבּוּנְטֶעוֶועט דִי שְׁקְלַאוֶוען גֶעגֶען זֵייעֶרֶע יוּדִישֶׁע בַּעֲלֵי־בָּתִּים אוּנ הָאבֶּען אָנְגֶעצֵייצְט דָאס גֶעמֵיינֶע פָאלְק זֵיי זָאלֶען פַארְבְּרֶענֶען דִי שׁוּל אוּנ רַאבֶּעוֶוען יוּדִישֶׁע הַייזֶער, הָאט דֶער קֶאנִיג בֶּעפוֹילֶען מֶען זָאל אָבְּזוּכֶען דִי שׁוּלְדִיגֶע, אוּנ אַז מֶען הָאט זֵיי נִיט גֶעקָאנְט גֶעפִינֶען הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען אַז דִי גַאנְצֶע שְׁטָאדְט זָאל לַיידֶען דֶעם הֶיזֵק אוּנ דִי בֶּערוֹיבְּטֶע יוּדֶען זָאל מֶען בֶּעלוֹינֶען.

עֶס אִיז מֶערְקְווִירְדִיג וָואס אִין דֶער צַייט, וֶוען דִי קֶאנִיגֶע הָאבֶּען דַוְקָא נִיט גֶערוֹדֵף׳ט קֵיין יוּדֶען, הָאטְשׁ זֵיי הָאבֶּען גֶעטְהוּן אַללֶע מִיטֶעל צוּ בֶּעפֶּעסְטִיגֶען דִי קְרִיסְטְלִיכֶע אֱמוּנָה, הָאבֶּען דִי שְׁרַייבֶּערְס אוּנ דִי גֶעלֶעהְרְטֶע, וָואס פוּן זֵיי הָאט מֶען נִיכֶער בֶּעדַארְפְט עֶרְוַוארְטֶען זֵיי זָאלֶען נִיט אָנְמַאכֶען קֵיין קְרִיעג צְווִישֶׁען מֶענְשֶׁען פוּן פֶערְשִׁידֶענֶע רֶעלִיגְיָאנֶען אוּנ זֵיי בֶּעסֶער פֶערְבִּינְדֶען מִיט בְּרִידֶערְלִיכֶע לִיעבֶּע, אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אוֹיף דִי יוּדֶען אַלְדִינְג וָואס עֶס אִיז זֵיי נָאר אַרוֹיף אוֹיפ׳ן זִין אוּנ זֵיי גֶערוּפֶען מִיט דִי שֶׁאנְדְלִיכְסְטֶע נָאהמֶען. דָאס גַאנְצֶע גְלִיק אִיז גֶעוֶועהן וָואס דִי מְלוּכָה הָאט זִיךְ וֶועניג צוּגֶעהֶערְט צוּ זֵייעֶרֶע רֵייד, אוּנ דֶערְפַאר אִיז זֵיי נִיט עֶרְגֶער גֶעוָוארֶען וֶוען דִי קְרוֹין פוּן אִיטַאלְיֶען אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ טְהֶעאָדָארִיךְ׳ס זִיאָנֶער אוּנ גֶעיְלְדֶערְטֶער טָאכְטֶער אַמַאלַא־זוּנְטְהַא אוּנ דֶערְנָאךְ צוּ זַיין אֵיידֶעם טְהֶעאָדָאט. דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן שְׁטַארְק אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אוּנ דַאנְקְבַּאר דֶעם קֶאנִיג טְהֶעאָדָאט, אוּנ אַז יוּסְטִינְיַאן, וָואס הָאט בִּיסְלֶעכְוַוייס כִּמְעַט גַאנְץ אִיטַאלְיֶען אַרוּנְטֶערְגֶענוּמֶען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן בִּיצַאנְטִיֶען, אִיז צוּגֶעטְרֶעטֶען צוּ דֶער שֶׁאנֶער שְׁטָאדְט נֶעאַפָּאל, הָאבֶּען דִי יוּדֶען בֶּעווִיזֶען זֵייעֶר בְּרִיָה׳שַׁאפְט אוּנ הָאבֶּען אַיינְגֶעשְׁטֶעלְט זֵייעֶר גַאנְץ פֶערְמֶעגֶען אַבִּי צוּ פֶערְהִיטֶען דֶעם הוֹיפְּט־פּוּנְקְט פוּנ׳ם לַאנְד. מִיט גְרוֹיס מִיה הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען, מִיט דֶער הִילְף פוּן צְווֵיי אַדְוָואקַאטֶען פָּאסְטָאר אוּנ אַסְקְלֶעפִּיאַדָארוּס, אַלַאנְגֶע צַייט גֶעהַאלְטֶען, בִּיז דֶעם שׂוֹנֵא אִיז גֶערָאטְהֶען מִיט אַ תַּחְבּוּלָה זִיךְ אַרַיינְהַאפֶּען בַּיי נַאכְט קֵיין נֶעאַפָּאל אוּנ דֶעם גַאנְצֶען כַּעַס אוֹיסְלָאזֶען מִן הַסְתָּם צוּ דִי יוּדֶען.

נִיט לַאנְג הָאט זִיךְ אָבֶּער אִיטַאלִיֶען גֶעפוּנֶען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן יוּסְטִינְיַאן אוּנ זַיינֶע יוֹרְשִׁים. בַּאלְד אִיז דִי מְלוּכָה אִיבֶּער גֶעגַאנְגֶען צוּ דִי לָאנְגָאבַּארְדֶען אוּנ הָאטְשׁ דָארְט הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶערְשֶׁען דֶער קַאטְאלִי־

ציזמוס, פון דֶעסְטְװעגֶען איז די יודֶען ניט שְׁלֶעכְט גֶעװֶעהן, וַוייל די עֶרְשְׁטֶע פֶּאפְּסְטֶע זֶענֶען ניט גֶעװֶעהן קיין שׂוֹנְאִים פון פְרֶעמְדֶע אֱמוּנוֹת, אוּנ גְרֶעגָאר דער עֶרְשְׁטֶער הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אָן דֶעם, אַז דֶער גַאנְג פון יודֶען צוּם קְרִיסְ־טֶענְטְהוּם מוּז נָאר זַיין דוּרְךְ חֶסֶד אוּנ פְרַיינְדְשַׁאפְט. דֶערְפַאר הָאט גְרֶעגָאר צוּ־שֶׁענְקְט פִיעל עֶרְד גֶעטוֹיפְטֶע יודֶען אוּנ הָאט גֶעדְרוֹנְגֶען אַז וֶוען דֶער עֶרְשְׁטֶער דוֹר װעט אָנְגֶעהֶמֶען דָאס קְרִיסְטֶענְטְהוּם שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ אוּנ נָאר צוּ לִיעב גֶעלְד, װֶועלֶען די אִיבְּרִיגֶע דוֹרוֹת שׁוֹין זַיין אֱמֶת׳ע קְרִיסְטֶען אוּנ װֶועלֶען אָפְּהִיטֶען די אֱמוּנָה לִשְׁמָהּ.

אין פְרַאנְקְרַייךְ אוּנ שְׁפַּאנְיֶען הָאבֶּען די יודֶען פון נַאנְץ לַאנְג רוּהִיג גֶעלֶעבְּט בִּיז דֶער קַאטָאלִיצִיזְמוּס איז דָארְט ניט אַיינְגֶעוָוארְצֶעלְט גֶעוָוארֶען. אין די אַלְטֶע צַייטֶען זֶענֶען די צְוֵויי מְדִינוֹת בֶּעשְׁטַאנֶען פון פֶערְשִׁיעדֶענֶע קְלֵיינֶע גֶעגֶענְדֶען וָואס יֶעדֶע הָאט גֶעהַאט אִיהר בֶּעזוּנְדֶער מוֹשֵׁל, אוּנ די יודֶען הָאבֶּען זִיךְ דָארְט בֶּעזֶעצְט נָאךְ דֶעמָאלְט וֶוען דֶער מִסְחָר הָאט זֵיי אַהִין פַארְוָוארְפֶען פון אַלֶכְּסַנְ־דְרִיעֶן אוּנ קְלֵיין־אַזְיֶען, אָדֶער וֶועסְפַּאסִיאַן אוּנ טִיטוּס הָאבֶּען זֵיי אַהִין פַארְקוֹיפְט פַאר שְׁקְלַאוֶוען. די דָארְטִיגֶע פֶאלְקֶער, פְרַאנְקֶען אוּנ בּוּרְגוּנְדֶען, הָאבֶּען אוֹיף זֵיי גֶעקוּקְט וִוי אוֹיף רֶאמֶער אוּנ הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאלְטֶען בְּכָבוֹד. אַז כְלָאדְ־וִויג איז גֶעוָוארֶען מֶלֶךְ אִיבֶּער אַלֶע פְרֶאנְקִישֶׁע גֶעגֶענְדֶען, הָאבֶּען יודֶען שׁוֹין גֶעוָואהְנְט אין זֶעהר פִיעל שְׁטֶעדְט, וִוי קַארַאקַאזָאן, אָרְלֶעאַן, אוֹיוֶוערְנֶע, פַּארִיז, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאט אַ גְרוֹיסֶע קְהִלָּה אין מַארְסֶיעֶל, וָואס מֶען הָאט אֲפִילוּ גֶערוּפֶען „די יוּדִישֶׁע שְׁטֶעדְט“, אוּנ אין אַרְלֶעס, וואו זֵיי הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ בִּיז צוּם זֶעכְסְטֶען יָאהר־הוּנְדֶערְט גֶערֶעדְט אוֹיף די גְרִיכִּי־שֶׁע שְׁפְּרַאכֶע. אין דֶער גֶעגֶענְד פון נַארְבָאן איז אוֹיךְ גֶעוֶועהן ניט וֶועניג יודֶען אוּנ צוּ לִיעב דֶעם הָאט מֶען דָארְט אַיינֶעם פון די בֶּערְג גֶערוּפֶען „דֶער יוּדִישֶׁער בַּארְג“.

די יודֶען פון די פְרֶאנְקִישֶׁע אוּנ בּוּרְגוּנְדִישֶׁע גֶעגֶענְדֶען הָאבֶּען זִיךְ פְרַיי בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט אַקֶערְבּוֹי, מְלָאכוֹת אוּנ מִסְחָר אוּנ הָאבֶּען בֶּעזָאנְדֶערְס עֶנְטְוִוי־קֶעלְט דֶעם הַאנְדֶעל מִיט פְרֶעמְדֶע סְחוֹרוֹת, וָואס זֵיי פְלֶעגֶען מִיט זֵייעֶרֶע שִׁיפֶען בְּרֶענְגֶען פון וַוייטֶע לֶאנְדֶער. אַחוּץ דֶעם הָאבֶּען זִיךְ די עֶדְלֶערֶע פון זֵיי אָבְּ־גֶעגֶעבֶּען מִיט וִויסֶענְשַׁאפְט, די בֶּעסְטֶע דָאקְטוֹרִים זֶענֶען גֶעוֶועהן יוּדִישֶׁע, אוּנ בַּיי זֵיי פְלֶעגֶען זוּכֶען הִילְף אֲפִילוּ די גַייסְטְלִיכֶע וָואס הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט בַּיי קְרַאנְקְהַייטֶען זִיךְ פֶערְלָאזֶען אוֹיף נִסִּים. זֵיי זֶענֶען אוֹיךְ גֶעוֶועהן גְרוֹיסֶע הֶעלְדֶען בַּיי אַ מִלְחָמָה; אוּנ אַז עֶס איז אַרוֹיס אַ קְרִיעג צְוִוישֶׁען כְלָאדְוִויג אוּנ טֶהֶעאָדָארִיךְ,

װעלכֶער הָאט בֶּעלַאגֶערְט דִי שְׁטָאדְט אַרְלֶעס, הָאבֶּען דִי יוּדֶען אַרוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְט דִי שְׁטַארְקְסְטֶע קְרִיעגֶער. דֶעמָאלְט אִיז גֶעװֶעזֶען אַ גְרוֹיס פְרַיינְדְשַׁאפְט צְװִישֶׁען דִי קְרִיסְטֶען אוּנ דִי יוּדֶען, װעלְכֶע הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוּפֶען מִיט פְרֶעמְדֶע נָאמֶען, װִי אַרְמֶענְטַארְיוּס, גָאזָאלַאס, פְּרִיסְקוּס אוּנ זִיבֶּערְיוּס. זַיי פְּלֶעגֶען עֶסֶען אֵיינֶער בַּיים אַנְדֶערֶן, אוּנ עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דֶערְצוּ אַז זַיי הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען מְשַׁדֵּךְ זַיין. אַז עֶס אִיז דָארְט גֶעשְׁטָארְבֶּען דֶער בֶּעלִיעבְּטֶער עֶפִּיסְקָאפּ הִילָארְיוּס, הָאבֶּען אִיהם דִי יוּדֶען גְלַייךְ מִיט אַלֶע מַסְפִּיד גֶעװֶעזֶען אוּנ תְּהִלִים גֶעזָאגְט אוֹיף זַיין קֶבֶר. עֶס הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער גֶעפוּנֶען פִיעל פְרוּמֶע יוּדֶען װָאס הָאבֶּען נִיט גֶעװָאלְט עֶסֶען טְרֵפוֹת בַּיי דִי קְרִיסְטֶען; דֶערְפַאר הָאט מֶען גֶעמַאכְט אַיין אֲסִיפָה אִין דֶער שְׁטָאדְט װַאנְנֶעס, אִים יַאהר 465, אִינ עֶס אִיז אַרוֹיס אַ בֶּעפֶעהל אַז גַייסְטְלִיכֶע טָארֶען נִיט עֶסֶען בַּיי יוּדֶען, װַייל זַיי הָאבֶּען אָנְגֶענוּמֶען פַאר אַ פְּחִיתַת הַכָּבוֹד װָאס פְרוּמֶע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶעזָאגְט צוּ גֶענִיסֶען זֵייעֶרֶע מַאֲכָלִים. מֶען הָאט אָבֶּער אוֹיף דֶעם בֶּעפֶעהל נִיט גֶעקוּקְט אוּנ דִי פְרַיינְדְשַׁאפְט צְװִישֶׁען יוּדֶען אוּנ קְרִיסְטֶען אִיז גֶעבְּלִיבֶּען פֶעסְט, אוּנ װֶען אַ פָּאר גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען גֶעזוּכְט מִיטְלֶען צוּ נֵייטְהֶען דִי יוּדֶען זַיי זָאלֶען זִיךְ טוֹיפֶען, הָאבֶּען זַיי עֶס נָאר גֶעקָאנְט פוֹעֶל'ן בַּיי יְחִידִים אוּנ אוֹיפ'ן פָאלְק הָאט עֶס קַיין שׁוּם רוֹשֶׁם נִיט גֶעמַאכְט. דֶער עֶרְשְׁטֶער, װָאס הָאט אִין פְרַאנְקְרַייךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוֹדֵף'ן יוּדֶען, אִיז גֶעװֶעזֶען דֶער קֶאנִיג זִיגִיזְמוּנְד, װָאס הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַיינְצוּפִיהְרֶען נַייעֶ גֶעזֶעצְטֶע, װָאס הָאבֶּען יוּדֶען גֶעמַאכְט פַאר שְׁטִיעפְקִינְדֶער אוּנ הָאבֶּען דֶערְפִיהְרְט דֶערְצוּ אַז מֶען הָאט בַּיי זַיי צוּגֶענוּמֶען דָאס רֶעכְט אוֹיפְצוּנֶעהְמֶען גֵרִים, אוּנ דֶער קֶאנִיג שִׁילְדֶעבֶּערְט דֶער עֶרְשְׁטֶער, הָאט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל אַז אִין קְרִיסְטְלִיכֶען פֶּסַח זָאל קַיין יוּד זִיךְ נִיט װַייזֶען אוֹיף דֶער גַאס. פְרַאנְקְרַייךְ אִיז נָאךְ דֶעמָאלְט אֲפִילוּ גֶעװֶעזֶען צוּטְהֵיילְט אִין פֶערְשִׁידֶענֶע חֲלָקִים, אוּנ נִיט אוּמֶעדוּם הָאט מֶען גֶעקוּקְט אוֹיף אַזֶעלְכֶע גֶעזֶעטְצֶע, נָאר מִיט דֶער צַייט הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעאַרְבַּייט אַ שִׂנְאָה גֶעגֶען דִי יוּדֶען, אוּנ דִי שִׂנְאָה הָאט זִיךְ עֶרְשְׁט רֶעכְט פֶערְשְׁטַארְקְט װֶען זַיי הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען אַזַא גְרוֹיסֶען גֶעגְנֶער, װִי דֶער עֶפִּיסְקָאפּ אַװִיטוּס פוּן אוֹיװֶערן. אַװִיטוּס הָאט זֶעהר גֶעװָאלְט בֶּעפֶעסְטִיגֶען דֶעם קַאטָאלִיצִיזְמוּס אִין לַאנְד אוּנ דֶערִיבֶּער אִיז אִים דָאס יוּדִישְׁקַייט גֶעװֶעזֶען װִי אַ דָארְן אִין דִי אוֹיגֶען. צוּם אָנְהֵייבּ הָאט עֶר זִיךְ גֶעפְּרוּבְט מִיט גוּטֶען אוּנ הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז מִיט עֶטְלִיכֶע דְרָשׁוֹת װֶעט עֶר דִי יוּדֶען צוּ זִיךְ צוּצִיהֶען. אַז עֶר הָאט אָבֶּער גֶעזֶעהֶן אַז מִיט רֵייד װֶעט עֶר גָאר נִיט מַאכֶען הָאט עֶר אָנְגֶערֵייצְט דָאס פְּרָאסְטֶע פָאלְק זַיי זָאלֶען אָנְפַאלֶען אוֹיף

דִי שׁוּלֶען, רַאבֶּעוֶוען אוּנ מַאכֶען אַ תֵּל, אוּנ דֶערְבַּיי הָאט עֶר פָארְגֶעלֶעגְט דִי יוּדֶען אַז זֵיי זָאלֶען זִיךְ טוֹיפֶען אָדֶער אִין גַאנְצֶען אַוֶועקְפָאהרֶען. קֵיינֶער הָאט אִיהם נִיט גֶעוָואלְט הֶארֶען, נָאר אֵיין אֵיינְצִיגֶער יוּד הָאט נִיט גֶעקָאנְט בֶּעשְׁטֶעהן אוֹיף דֶעם נִסָיוֹן, אוּנ אַז עֶר אִיז פוּן דֶעם טוֹיפֶען גֶעגַאנְגֶען אִין נַאס אָנְגֶעטְהוּן אִין וַוייסֶע קְלֵיידֶער, ווִי דֶער מִנְהָג אִיז דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן נָאךְ דֶער טְבִילָה, הָאבֶּען אִיהם עֶטְלִיכֶע יוּדֶען אָבְּגֶעשְׁפְּרִיצְט מִיט נִיט קֵיין רֵיינֶעם אֶל. דָאס צוּהִיצְטֶע פָאלְק הָאט מֶעהר נִיט בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען, מֶען אִיז בַּאלְד מִיט אַ רְצִיחָה אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי יוּדֶען, פִיעל פוּן זֵיי הָאט מֶען דֶערְהַרְגֶעט, פִינְף הוּנְדֶערְט הָאבֶּען זִיךְ גֶערַאטֶעוֶועט דֶער מִיט ווָאס זֵיי זֶענֶען אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם קַאטָאלִיצִיזְמוּס, אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע זֶענֶען אַנְטְלָאפֶען קֵיין מַארְסִיעֶל. נָאךְ דֶעם הָאט מֶען פוּן אַלֶע זַייטֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען פְרֶעסֶען דִי יוּדֶען אוּנ זֵיי מִיט גֶעוַואלְד אָבְּרַייסֶען פוּן זֵייעֶר אֱמוּנָה. דֶער קֶאנִיג שִׁילְפֶּערִיךְ אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דֶעם קַאטָאלִיצִיזְמוּס אַז עֶר הָאט זִיךְ אַלֵיין בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט טוֹיפֶען יוּדֶען, אוּנ חָאטְשׁ פִיעל פוּן זֵיי הָאבֶּען נָאר לְפָנִים אָנְגֶענוּמֶען דָאס קְרִיסְטֶענְטְהוּם, אוּנ בֶּאֱמֶת הָאבֶּען זֵיי אָבְּגֶעהִיט שַׁבָּת אוּנ אַלֶע מִצְוֹת, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר זִיךְ נִיט ווִיסֶענְדִיג גֶעמַאכְט אוּנ אִיז אוֹיךְ גֶעגַאנְגֶען מִיט דֶעם גַאנְג אַז פוּן שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ קָאן שְׁפֶּעטֶער ווֶערֶען לִשְׁמָהּ. פּוּנְקְט אַזוֹי הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ נוֹהֵג גֶעוֶועהן דִי מֶערָאווִינְגִישֶׁע קֶאנִיגֶע חְלָאטַאר דֶער צְווֵייטֶער אוּנ זַיין זוּן דַאגָאבֶּער, ווֶעלְכֶער הָאט אִים יָאהר 629, אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל אַז בִּיז צוּ אַ בֶּעשְׁטִימְטֶען טָאג מוּזֶען אַלֶע יוּדֶען פוּן גַאנְץ פְרַאנְקְרַייךְ ווֶערֶען קְרִיסְטֶען אָדֶער פֶערְמִשְׁפָּט ווֶערֶען צוּם טוֹיט.

ווֶענֶען דִי עֶרְשְׁטֶע יוּדֶען אִין דַייטְשְׁלַאנְד זֶענֶען דִי יְדִיעוֹת נִיט אַזוֹי קְלָאר. עֶס אִיז אַ סְבָרָא אַז גָאר דֶער עֶרְשְׁטֶער דוֹר פוּן זֵיי אִיז אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן דִי רֶאמֶער ווָאס הָאבֶּען חָרוּב גֶעמַאכְט יְרוּשָׁלַיִם אוּנ פוּן דָארְט אַרוֹיסְגֶעפִיהרְט יוּדִישֶׁע וַוייבֶּער, מִיט ווֶעלְכֶע זֵיי הָאבֶּען גֶעווָאהְנְט אוּנ גֶעהַאט קִינְדֶער. אַזוֹי ווִי דִי רֶאמִישֶׁע פֶאטֶער הָאבֶּען זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט אוּמְקוּקֶען אוֹיף אַזֶעלְכֶע קִינְדֶער, הָאבֶּען זֵיי דִי מוּטֶערְס עֶרְצוֹיגֶען אִינ'ם יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען, אוּנ פוּן זֵיי זֶענֶען אַרוֹיס דִי גְרִינְדֶער פוּן דִי יוּדִישֶׁע קְהִלוֹת אִין ווָארְמְס אוּנ מַאיְנְץ. אוֹיסֶער דֶעם אִיז גֶעווִיס בֶּעקָאנְט, אַז אִין קֶאלְן הָאבֶּען גֶעווָאהְנְט פִיעל יוּדֶען נָאךְ עֶהֶדֶער קְרִיסְטְלִיכֶע קֶאנִיגֶע הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען הֶערְשֶׁען; זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן פְרַיי פוּן מַס אוּנ הָאבֶּען גֶעהַאט זֵייעֶרֶע אֵייגֶענֶע שׁוֹפְטִים אוּנ דָאס רֶעכְט אִיז בַּיי זֵיי גֶעבְּלִיבֶּען גַאנְץ לַאנְג, אוּנ אֲפִילוּ ווֶען אַ קְרִיסְט הָאט גֶעהַאט צוּ טְהוּן מִיט

אַ יוּדֶען הָאט עֶר גֶעמוּזְט אָנְקוּמֶען צוּם יוּדִישֶׁען בֵּית דִין.

שְׁפַּאנִיֶען אִיז פַאר דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען דָאס צְוֵוייטֶע פַאטֶערְלַאנְד וַוייט זֵיי הָאבֶּען פֶערְלָארֶען זֵייעֶר אֵייגֶענֶע הֵיים. פוּן דִי אַכְטְצִיג טוֹיזֶענְד יוּדֶען, וָואס מֶען הָאט אַהִין פֶערְטְרִיבֶּען נָאךְ'ן חוּרְבָּן אוּנ זֵיי דָארְט פֶערְקוֹיפְט פַאר שְׁקְלַאוֶוען, זֶענֶען אַרוֹיס גַאנְצֶע דוֹרוֹת פוּן גֶעטְרַייֶע יוּדִישֶׁע אַיינְוָואהנֶער, וָואס זֶענֶען מִיט לַייבּ אוּנ לֶעבֶּען צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוָוארֶען צוּם לַאנְד, וואו זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט פְרַיי־הַייט זִיךְ צוּ בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען מִיט תּוֹרָה אוּנ חָכְמָה, בֶּעפֶעסְטִיגֶען זֵייעֶר גְלוֹיבֶּען אוּנ זַיין אִין אַללֶע אוֹפַנִים נוּטְצְלִיךְ דֶער מְדִינָה. מֶען דַארְף זִיךְ דֶערִיבֶּער נִיט וואוּנ־דֶערן וָואס קָארְדָאוַוא, גְרַאנַאדַא אוּנ טָאלֶעדָא זֶענֶען פוּל גֶעוָוארֶען מִיט לוֹמְדִים אוּנ הָאבֶּען גֶעשְׁפִּיעלְט בַּיי דִי שְׁפַּאנִישֶׁע יוּדֶען דִי אֵייגֶענֶע רָאללֶע וָואס טְבֶרְיָה, סוּרָא אוּנ נְהַרְדְעָא בַּיי דִי יוּדֶען פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ בָּבֶל, אוּנ עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דֶערְצוּ אַז כִּמְעַט יֶעדֶע שְׁפַּאנִישֶׁע שְׁטָאדְט הָאט גֶעמוּזְט אוֹיף זִיךְ הָאבֶּען עֶפִּיס אַ יוּדִישֶׁען סִימָן: אִין קָארְדָאוַוא אִיז גֶעוֶועהן „אַ יוּדִישֶׁער טְהוֹי־עֶר", אִין סַארַאגָאסַא – „אַ יוּדִישֶׁער פֶעסְטוּנְג" אוּנ גְרַאנַאדַא אוּנ טַארְ־רַאגָאנַא הָאבֶּען פָּשׁוּט גֶעהֵייסֶען „יוּדִישֶׁע שְׁטֶאדְט".

אַיין אַלְטֶע מַצֵבָה פוּן אַ פְרוֹי בֶּעללִיאָזַא, אָדֶער אוֹיף יוּדִישׁ מִרְיָם, וָואס אִיז גֶעשְׁרִיבֶּען אִין לָשׁוֹן קֹדֶשׁ, גְרִיכִישׁ אוּנ לַאטֵיינִישׁ, בֶּעוַוייזְט אַז דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעקוּמֶען קַיין שְׁפַּאנִיֶען פוּן אַזֶעלְכֶע לֶאנְדֶער. וואוּ מֶען הָאט גֶערֶעדְט גְרִיכִישׁ, אַז זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ גֶעפוּנֶען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן דִי רֶאמֶער אוּנ הָאבֶּען גֶעקֶענְט זֵייעֶר לָשׁוֹן אוּנ אַז זֵיי הָאבֶּען אִין שְׁפַּאנִיֶען זִיךְ שְׁטַארְק בֶּע־שֶׁעפְטִיגְט מִיט דֶער הֶעבְּרֶעאִישֶׁער שְׁפְּרַאכֶע. בֶּעשְׁטִימֶען אָבֶּער אַקוּרַאט וֶוען דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין שְׁפַּאנִיֶען – אִיז זֶעהר שְׁוֶוער: פִיעל דְרִינְגֶען זִיךְ אַז נָאךְ בַּאלְד נָאךְ'ן חוּרְבָּן פוּנ'ם בַּית רִאשׁוֹן זֶענֶען דִי עֶרְשְׁטֶע שְׁפַּאנִישֶׁע יוּדֶען אַרִיבֶּער אַהִין פוּן בָּבֶל אוּנ עֶטְלִיכֶע מִשְׁפָּחוֹת, וִוי אִבְּן דַאוּד אוּנ אַבַּרְבַּנְאֵל, הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט זֶעהר יִחוּס פוּן דָוִד הַמֶלֶךְ.

הָאטְשׁ דָאס קְרִיסְטֶענְטְהוּם אִיז אִין שְׁפַּאנִיֶען אַיינְגֶעוואוּרְצֶעלְט גֶעוָוארֶען נָאךְ אַסַךְ פְרִיהֶר אֵיידֶער דֶער קֶאנִיג קָאנְסְטַאנְטִין אִיז צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ דֶער אֱמוּנָה, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען דִי קְרִיסְטֶען גֶעלֶעבְּט זֵייעֶר גוּט מִיט דִי יוּדֶען, אוּנ הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶערֶעכֶענְט פַאר שׂוֹנְאִים. אַז דִי גֶעוֶועזֶענֶע גֶאטְצֶענְדִינֶער הָאבֶּען זִיךְ בֶּעקַאנְט מִיט דִי יְסוֹדוֹת פוּנ'ם קְרִיסְטֶענְטְהוּם, הָאט זֵיי גָאר נִיט גֶע־קָאנְט אַיינְפַאלֶען אִין קָאפּ צוּ מַאכֶען אַ חִלוּק צְווִישֶׁען יוּד אוּנ קְרִיסְט אוּנ דֶערְפַאר הָאבֶּען זֵיי דִי יוּדֶען גֶעשֶׁאצְט, זֵיי פְלֶעגֶען זִיךְ מִיט זֵיי מְשַׁדֵךְ זַיין, אוּנ

נאַנְ׳ן אָפְּט פְּלֶעגֶען קְרִיסְטֶען אַרָאב בְּרֶענְגֶען יוּדִישֶׁע רַבָּנִים זֵיי זָאלֶען בֶּענְטְשֶׁען
זֵייעֶרֶע פֶּעלְדֶער דִי תְּבוּאָה זָאל גֶערָאטְהֶען. דִי קַאטוֹילִישֶׁע גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען
דָאס אָבֶּער נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען אוּנ בַּיי דֶער אֲסִיפָה אִין אִילְלִיבֶּערִים (עֶלְוִירַא)
הָאט דֶער עֶפִּיסְקָאפּ אָזִיוּס אוֹיסְגֶעאַרְבַּייט אַ גֶעזֶעטְץ וָואס הָאט גֶעזָאלְט אִין גַאנְצֶען
צוּשְׁטֶערֶען דִי פְרַיינְדְשַׁאפְט, וָואס הָאט גֶעהֶערְשְׁט צְווִישֶׁען יוּדֶען אוּנ קְרִיסְטֶען.
נָאר אַזוֹי וִוי דָאס לַאנְד אִיז בַּאלְד פֶּערְוִויסְט גֶעוָוארֶען דוּרְךְ פֶּערְשִׁידֶענֶע פְרֶעמְדֶע
פֶּעלְקֶער אוּנ דִי קַאטָאלִיקֶען הָאבֶּען אַ לַאנְגֶע צַייט נִיט גֶעקָאנְט אוֹיפְהוֹיבֶּען
אַ קָאפּ, הָאבֶּען דִי יוּדֶען מֶעהר פוּן הוּנְדֶערְט יָאהר גֶעלֶעבְּט רוּהִיג, אוּנ אִין דֶער
צַייט פוּנ׳ם קֶענִיג טְהֶעאוּדֶעס הָאבֶּען זֵיי שְׁטַארְק גֶעשִׁיצְט דִי מְדִינָה, אוּנ מֶען
הָאט דִי יוּדֶען גֶעשֶׁעצְט פַאר זֵייעֶר גֶעטְרַייִשַׁאפְט. נָאר אַז דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּער-
גֶעגַאנְגֶען צוּם קֶענִיג רֶעקַארֶעד אוּנ דֶער קַאטָאלִיצִיזְמוּס הָאט פַארְשְׁפְּרֵייט
זַיינֶע פְּלִיגֶעל אִיבֶּער גַאנְ׳ן שְׁפַּאנִיעֶן, הָאט מֶען אוֹיסְגֶעגְרָאבֶּען דָאס אַלְטֶע
גֶעזֶעטְ׳ן פוּן אָזִיוּס אוּנ מֶען הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען רוֹדֵף׳ן יוּדֶען. מֶען הָאט זֵיי פַאר-
וֶועהְרְט חֲתוּנָה צוּ הָאבֶּען מִיט קְרִיסְטֶען, דִי קִינְדֶער וָואס זֶענֶען שׁוֹין גֶעבָּארֶען
גֶעוָוארֶען פוּן אַזֶעלְכֶע פֶּערְמִישְׁטֶע חֲתוּנוֹת הָאט מֶען מִיט גְוַואלְד גֶעטוֹיפְט, אוּנ
אַחוּץ דֶעם הָאבֶּען יוּדֶען נִיט גֶעטָארְט הָאבֶּען קַיין קְרִיסְטְלִיכֶע שְׁקְלַאוֶוען. פַאר
רַייכֶע בַּעֲלֵי-בַּתִּים אִיז דָאס גֶעוֶועהן אַ שְׁטַארְקֶער הֶיזֵק אוּנ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶע-
פְּרוּבְּט פָארְלֶעגֶען דֶעם קֶענִיג אַ סַךְ גֶעלְד אַבִּי עֶר זָאל מְבַטֵל זַיין דִי שְׁלֶעכְטֶע
גְזֵירָה, נָאר דֶער פַּאפְּסְט גְרֶעגָאר, וָואס הָאט גֶעהַאט אַ גְרוֹיסֶע נְגִיעָה אִין דֶער
זַאךְ, הָאט נִיט דֶערְלָאזְט אַז דֶער קֶענִיג זָאל יוּדֶען צוּ לִיעב טְהוּן: רֶעקַארֶעד
הָאט דָאס גֶעלְד בַּיי דִי יוּדֶען צוּגֶענוּמֶען אוּנ הָאט עֶס אַוֶועקְגֶעשֶׁענְקְט אוֹיף
אַ הֵיילִיגֶע זַאךְ, אוּנ צוּ יֶענֶע גְזֵירוֹת הָאט עֶר צוּגֶעזֶעצְט נָאךְ אֵיינֶע, אַז יוּדֶען זָאלֶען
נִיט טָארֶען בַּיי אַ לְוָיָה זָאגֶען תְּהִלִים. צוּם גְלִיק, אִיז בַּיי אִיהם נִיט גֶעוֶועהן אִין גַאנְ-
צֶען דִי דֵעָה, דִי גְרוֹיסֶע לַייט אוּנ דָאס פָאלְק הָאבֶּען מִיט יוּדֶען גוּט גֶעלֶעבְּט אוּנ
אַלֶע גְזֵירוֹת זֶענֶען צְוַואנְצִיג יָאהר כְּסֵדֶר נָאר גֶעבְּלִיבֶּען אוֹיף פַּאפִּיר, אוּנ אַז
רֶעקַארֶעד אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאבֶּען זַיינֶע יוֹרְשִׁים דִי יוּדֶען נִיט אִין זִין גֶעהַאט.

פְלוּצְלוּנְג אִיז אָבֶּער דִי יוּדֶען שְׁלֶעכְט גֶעוָוארֶען וֶוען דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּער-
גֶעגַאנְגֶען צוּם קֶענִיג סִיזֶעבּוּט, וָואס הָאט גֶעהֶערְשְׁט אִין דֶער אֵיינֶענֶער צַייט
פוּנ׳ם קֵייזֶער הֶערַאקְלִיוּס, אוּנ הָאט גְלַייךְ מִיט אִיהם אָנְגֶעטְהוּן דִי יוּדֶען עִנּוּיִים
קָשִׁים. מֵילָא הֶערַאקְלִיוּס הָאט נָאךְ גֶעהַאט אַ סִבָּה צוּ זוּכֶען אַ נְקָמָה פַאר דֶער
מְרִידָה פוּן דִי פַּאלֶעסְטִינָא׳שֶׁע יוּדֶען; סִיזֶעבּוּט אָבֶּער אִיז זֵיי גֶעוֶועהן אַ שׂוֹנֵא
אוּמְזִיסְט אוּנ אוּמְזִיסְט. עֶר הָאט בֶּענַייהט דָאס אַלְטֶע גֶעזֶעטְץ וֶועגֶען דֶעם אַז

די יודען טאָרען קיין שקלאַווען ניט האָבען, און האָט דערצו נאָך צוגעזעצט פון זיין זייט אַ בעפעהל, אַז יעדער געטויפטער יוד מאַג יַרשנ'ען די שקלאַווען פון זיינע קרובים. אין זיין צַוָאָה האָט ער אָנגעזאָגט די יורשים אַז קיינער פון זיי זאָל זיך ניט דערוואגען מבטל זיין דאָס געזעטץ „ווייל דאָס וועט זיין אַ בושה אויף דער וועלט און איין עבירה אויף יענער וועלט״. זיין סטראַשען די יורשים האָט אָבער וועניג וואָס געהאָלפען, און נאָך פאַר זיין לעבען האָט ער זיך געקאָנט איבערצייגען אַז די יודען האָבען געהאַט שקלאַווען ווי פריהר, און די וואָס האָבען בעדאַרפט אַכטונג געבען אויפ'ן געזעטץ האָבען דאַרויף געקוקט ווי דורך די פינגער. דאָס האָט איהם נאָך מעהר אין כעס אַריינגעבראַכט, און כדי צו מאַכען אין גאַנצען אַ ענדע מיט די יודען, האָט ער בעשטימט אַ צייט ביז וואַנען זיי זאָללען זיך אַללע טויפען אָדער פערלאָזען דאָס לאַנד. דאָ האָבען שוין די יודען קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט; די וועניגע, וואָס האָבען זיך ניט געפיהלט אין כח אַוועקצוואַרפען די אַלטע אָרטער און אָנהייבען נע־ וָנד זיין אין דער פרעמד, זענען איבערגעגאַנגען צום קריסטענטהום, און דער רוב האָט זיך געזעגענט מיט שפּאַניען און זענען אַריבער קיין פראַנקרייך אָדער קיין אַפריקא.

נאָך סיזעבוט'ס טויט איז געוואָרען קאָניג זיין זוהן סווינטילא, זעהר אַ גוטהאַרציגער מענש, וואָס מען האָט איהם ניט אומזיסט גערופען „דער פאָטער פונ'ם לאַנד״. ער האָט באַלד אָבגערופען אַללע גזירות: די פערטריבענע יודען זענען תיכף צוריקגעקומען און די געטויפטע האָבען זיך אומגעקעהרט צום יודענטהום. זיין פיהרונג איז אָבער ניט געפאַלען די גייסטליכע און זיי האָבען אַזוי לאַנג געאַרבייט ביז דער בארמהערציגער קאָניג סווינטילא האָט געמוזט אָבטרעטען די מלוכה אַ האַראַקטערלאָזען מענשען סיזענאַנד, וואָס האָט נאָר געטהון וואָס די גייסטליכע האָבען געוואָלט, און די גייסטליכע האָבען אויס־ געפיהרט אַללעס דינג וואָס זיי האָט געטויגט. דערמאָלט איז אין טאָלעדאַ געוואָרען אַ נייע אַסיפה פון גייסטליכע און מען האָט אָנגענומען די מיינונג פונ'ם אַרכיעפיסקאָפּ איזידאָר אַז טויפען יודען מיט גוואַלד איז ניט קיין יושר, נאָר וועגען פאַרהיטען אַ חלול השם זאָל מען ניט לאָזען אַז די וואָס זענען שוין געטויפט זאָללען צוריק ווערען יודען, זאָל מען שטרענג בעשטראָפען די דאָזיגע פון זיי וואָס מען וועט געפינען אַז בסתר האַלטען זיי די יודישע אמונה, און מען זאָל גוט אַכטונג געבען אַז אַללע געזעטצע געגען יודען זאָלען בלייבען אין זייער קראַפט. ווי ווייט מען האָט דערמאָלט איבערהויפּט חושד געווען די

גֶעטוֹיפְטֶע יוּדֶען — זֶעהט מֶען אַרוֹיס דֶערְפוּן וָואס מֶען הָאט זֵיי בִּיז צוּם דְרִיטֶען דוֹר נִיט צוּגֶעלָאזְט פַאר עֵדוּת, וַוייל „דֶער וָואס אִיז פַאלְש גָאטט קָאן נִיט זַיין גֶעטְרַייא מֶענְשֶׁען”.

דֶעמָאלְט הָאט דֶער אַרְכִיעֶפִּיסְקָאפּ אִיזִידָאר גֶעוָואלְט מַאכֶען אַ פְּרָאבֶּע אוּנ גֶעהן מִיט יוּדֶען נִיט מִיט כֹּחַ אוּנ גֵייטְהֶען, נָאר מִיט רַאֲיוֹת בְּרֶענְגֶען אוּנ אוֹיסְוַוייזֶען דִי מַעֲלוֹת פוּן דֶער קְרִיסְטְלִיכֶער אֱמוּנָה. עֶר הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען צְוֵויי סְפָרִים אוּנ הָאט גֶעמֵיינְט אַז דֶערְמִיט אִיז עֶר מְנַצֵּחַ דִי יוּדֶען, וַוייל אַלֶע זַיינֶע בֶּעוַוייזֶע הָאט עֶר גֶעבּוֹיעט אוֹיף פְּסוּקִים פוּן דֶער תּוֹרָה. דִי יוּדֶען זֶענֶען אָבֶּער גֶעוֶועהן שְׁפִּיצִינֶער פוּן אִיהם אוּנ הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעלָאזְט עֶטְלִיכֶע בִּיכֶער אוֹיף לַאטַיינִישׁ אוּנ אוֹיסְגֶעוִויזֶען טַאקִי פוּן דִי אֵייגֶענֶע פְּסוּקִים גָאר עֶפִּיס אַנְדֶערְשׁ. אַוִכּוּחַ מִיט'ן מוֹיל אוּנ מִיט דֶער פֶּען הָאט גֶעמוּזְט פִיהְרֶען דֶערְצוּ וָואס דִי פֶּערְפָאלְגוּנְג פוּן דִי יוּדֶען הָאט נִיט גֶעקָאנְט זַיין אַזוֹי שְׁטַארְק אוּנ בִּיסְלֶעכְוַוייס הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַארְגֶעסֶען אַז עֶס אִיז אַ מִצְוָה דִי יוּדֶען צוּ רוֹדֵף'ן. דָאס הָאט אָבֶּער נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט. פְּלוּצְלוּנְג אִיז גֶעוָוארֶען קֶענִיג הִינְטִילַא, וָואס הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען אִין גַאנְצֶען אוֹיף סִיזִיבּוּט'ס דֶרֶךְ, אוּנ דָאס יוּדִישְׁקַייט אִיז וַוייטֶער גֶעוֶועהן אִין אַ סַכָּנָה. עֶר הָאט גֶעמַאכְט גָאר אַ פְרִישֶׁע פֶערְזַאמְלוּנְג פוּן גַייסְטְלִיכֶע, אוּנ עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַז אַלֶע אַיינְוָואהְנֶער פוּנ'ם לַאנְד מוּזֶען זַיין קַאטָאלִיקֶען. דִי יוּדֶען הָאבֶּען נָאךְ אַ מָאל גֶעמוּזְט הַאפֶּען דָאס פֶּאקֶעל אוֹיף דִי פְּלֵייצֶעס אוּנ אָנְהֵייבֶּען וַואנְדֶערְן, אוּנ דִי גֶעטוֹיפְטֶע הָאבֶּען גֶעמוּזְט מִיט אַ צוּבְרָאכֶען גֶעמִיט אָנְטְהוּן אוֹיפ'ן פָּנִים אַ מַאסְקֶע פוּן כְּלוֹמֶר'שְׁט פְרוּמֶע קַאטָאלִיקֶען, אוּנ טִיעף אִין הַארְץ בַּיי זִיךְ בֶּעגְרָאבֶּען דִי הָאפְנוּנְג אוֹיף אַ בֶּעסֶערֶע צַייט. דִי הָאפְנוּנְג הָאט זֵיי טַאקִי נָאר גֶעהַאלְטֶען אוֹיף דִי פִּיס אִין דִי בִּיטֶערֶע פִיער יָאהר פוּן הִינְטִילַא'ס מְלוּכָה.

---

9 דִי יוּדֶען אִין אַרַאבִּיֶען אוּנ מַחְמַד.

(640—500 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

וֶוען דָאס אוֹיג פוּנ'ם לֶעזֶער וֶוערְד מִיעד אוּנ הֵייבְּט אָן פִינְטֶלֶען פוּן דִי אִיבֶּערְקֶערֶענִישֶׁען, וָואס עֶס בֶּעמֶערְקְט אַלֶע מָאל אִינ'ם גוֹרָל פוּן דִי יוּדֶען אִין דֶער אַלְטֶער הֵיים אוּנ אוֹיךְ אִין אֵייראָפֶּעאִישֶׁע לֶאנְדֶער, ווִי זֵיי וֶוערְן גֶעוָוארְפֶען אִין פֶערְשִׁידֶענֶע צַייטֶען פוּן שְׁלֶעכְטֶען צוּ גוּטֶען, פוּן בֶּעסֶערְן צוּ גָאר עֶרְגֶער, קָאן זִיךְ עֶס מִיט פֶערְגְנִינֶען אָבְּרוּהֶען, וֶוען עֶס בֶּעטְרַאכְט דֶעם גְלֶאנְצֶענְדֶען

מַעֲמָד פֿון די יוּדען אין אַרַאבִּיֶען בִּיז דֶער צַייט פֿון מַחְמֶד אוּנ אוֹיךְ וַוייטֶער.

מֶען קָאן נִיט וִויסֶען אַקִּיוַראט וֶוען די יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין אַרַאבִּיֶען אוּנ טַאקִי דָאס אַלֵיין בֶּעוַוייזְט אַז זֵיי וָואהנֶען דָארְט שׁוֹין לַאנְג. מֶען רֶעכֶענְט אַז די עֶרְשְׁטֶע יוּדֶען, וָואס זֶענֶען אַהִין גֶעקוּמֶען, זֶענֶען נָאךְ גֶעוֶועהן פֿון די וָואס יְהוֹשֻׁעַ הָאט אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט זֵיי זָאלֶען מִלְחָמָה הַאלְטֶען מִיט די עֲמָלֵקִים אוּנ זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען אִין דֶער שְׁטָאדְט יַתְרִיב, וָואס הָאט אִין די שְׁפֶּעטֶערֶע דוֹרוֹת בֶּעקוּמֶען דֶעם נָאהמֶען מְדִינָה. צוּ זֵיי זֶענֶען דֶערְנָאךְ צוּגֶעקוּמֶען אַ סַךְ יוּדֶען וָואס הָאבֶּען זִיךְ אִין דָוִד הַמֶּלֶךְ׳ס צַייט אַהִין אַוֶועקְגֶעלָאזְט אוּנ פֶערְנוּמֶען די גֶעגֶענְד חַיְבַּר, אוּנ בַּאלְד אִיז דָארְט גֶעוָוארֶען אַ גַאנְצֶער יִשׁוּב פַאר יוּדִישֶׁע סוֹחֲרִים, וָואס פְלֶעגֶען אוֹיף די גְרוֹיסֶע יְרִידִים אִין מַרִיבַּא אוּנ סַנָאאַ אַיינְקוֹי־פֶען סְחוֹרָה פֿון אִינְדִיֶען. נָאר דָאס אִיז גָאר אָהן אַ שׁוּם סָפֵק אַז דֶער חוּרְבָּן פֿוּנ׳ם בַּיִת רִאשׁוֹן אוּנ פֿוּנ׳ם בַּיִת שֵׁנִי אוּנ אוֹיךְ די רְדִיפוֹת פֿון די רֶאמֶער הָאבֶּען טוֹיזֶענְדֶער יוּדֶען אַוֶועקְגֶעפִירְט קַיין אַרַאבִּיֶען אוּנ דָארְט הָאבֶּען זֵיי גֶעפוּנֶען אַ מָקוֹם מְנוּחָה. די עֶרְשְׁטֶע יוּדִישֶׁע־אַרַאבִּישֶׁע שְׁבָטִים זֶענֶען בֶּעקַאנְט מִיט די נָאהמֶען בְּנֵי נַדִיר אוּנ בְּנֵי כּוּרַייצַא, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר כֹּהֲנִים, אוּנ בְּנֵי בַּכְדַל אוּנ בְּנֵי כַּינוּקַאאַ קָארַא, אִין דֶער פֶעסְטוּנְג כַּמוּס, גַאנְץ וַוייט אִין דָרוֹם־זַייט פֿוּנ׳ם לַאנְד, אִין יֶמֶן, אוּנ אֲפִילוּ אִין דֶער הֵיילִיגֶער שְׁטָאדְט מֶעקַא הָאבֶּען זֵיי אוֹיךְ גֶעהַאט הַייזֶער. צוּם אָנְהֵייבּ, וֶוען זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן וֶוינְצִיג אוּנ צוּזָארְגֶען אִין פֶערְשִׁידֶענֶע אֶרְטֶער, זֶענֶען זֵיי פֿון קֵיינֶעם נִיט אָבְּהֵיינְגִיג גֶעוֶועהן, זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין גֶעשִׁיצְט אוּנ גֶעבּוֹיט שְׁלֶאסֶער, זוֹאוּ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ רוּהִיג גֶעלֶעבְּט. מִיט דֶער צַייט אָבֶּער הָאבֶּען זֵיי זִיךְ פֶערְאֵיינִיגְט מִיט די אַרַאבֶּער, אוּנ וַוייל אִין לָשׁוֹן אוּנ אִין די מִנְהָגִים אִיז קַיין גְרוֹיסֶער חִלּוּק צְווִישֶׁען זֵיי נִיט גֶעוֶועהן, הָאט די גְרֶעסְטֶע פְרַיינְדְשַׁאפְט פֶערְבּוּנְדֶען די בֵּיידֶע פֶאלְקֶער. וֶוער רֶעדְט נָאךְ אַז זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צְווִישֶׁען זִיךְ מְשַׁדֵּךְ זַיין, זֶענֶען זֵיי גֶעוָוארֶען נָאהֶענְטֶע מְחוּתָּנִים אוּנ דֶערְפַאר אִיז די קְרִיסְטֶען שְׁוֶוער גֶעוֶועהן צוּ בֶּעקֶענֶען די אַרַאבֶּער מִיט זֵייעֶר אֱמוּנָה; ווִי פִיעל שְׁלוּחִים זֵיי הָאבֶּען גֶעשִׁיקְט, הָאבֶּען זֵיי גָאר נִיט גֶעפּוֹעֶלְט. די יוּדֶען הָאבֶּען עֶס נִיט דֶער־לָאזְט, אוּנ נָאר אִינ׳ם זֶעכְסְטֶען יָאהר־הוּנְדֶערְט אִיז די קְרִיסְטֶען גֶערָאטֶען אַרִיבֶּער צוּנֶעהמֶען אוֹיף זֵייעֶר זַייט אֵיינֶעם פֿון די אַרַאבִּישֶׁע מוֹשְׁלִים, וָואס הָאט גֶע־וָואהנְט אִין דֶער הַאנְדֶעלְסְשְׁטָאט נַגְּרָן.

דָאס אִינְוֶוענִיגְסְטֶע לֶעבֶּען פֿון די אַרַאבִּישֶׁע יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ בֶּע־שֶׁעפְטִיגְט גְרֶעסְטֶענְטְהֵיילְס מִיט עֶרְדַארְבַּייט אוּנ הַאנְדֶעל, הָאט זִיךְ גֶעפִירְט

נאר אויפ'ן אלטען שטייגער. יעדע גרויסע פאמיליע, אדער עטליכע קליינע משפחות צוזאמען, האט געהאט איהר בעזונדערן פארשטעהער, אדער שייך, וואס פלעגט פסקנ'ען שאלות אונ אויס גלייכען צדדים ביי א דין תורה, אונ האט אויך פערשטאנען ווי אזוי צו ריגירען ביי א מלחמה ווען מען האט בעדארפט בעשיצען דאס לאנד. אינ'ם אויסענווייניגסטען לעבען האבען זיי זיך אין קיין שום זאך ניט אבגעטהיילט פון די אראבער: פאר א קלייניגקייט האט זיך איין משפחה מיט דער אנדערער געקאנט שלאגען אז עס האט גערונען בלוט אין די גאסען, ווער רעדט אז מען האט איינעם אומישנע אדער אומגערען געהרג'ט, פלעגט פשוט ווערען א שחיטה. דאס אלעס האבען זיי גענאשט פון די אראבער. זיי האבען אבער גוטע זאכען ביי זיי אויך איבערגענומען, אונ דאס בעסטע איז געוועהן — די ליעבשאפט צו שאנע מליצה, צו מאכען אונ זינגען שירים. זיי האבען אויך געהאט א גרויסע מעלה, וואס „פדיון שבוים" איז ביי זיי געוועהן זעהר טהייער: גאנץ אפט פלעגט זיך זיי מאכען אז ווען זיי זענען געוועהן פערבונדען מיט איין אראבישען שבט, האבען זיי געמוזט מלחמה האלטען מיט זייערע אייגענע ברידער, אונ אז זיי האבען גובר געוועהן פלעגען זיי אלליין אויסקויפען די יודען וואס האבען זיך נאר וואס מיט זיי געשלאגען, כדי זיי זאלען ניט אריינפאלען אין פרעמדע האנד אונ מען זאל זיי ניט פערקויפען פאר שקלאווען.

דאס ביסעל תורה, וואס די אראבישע יודען האבען מיטגעבראכט פון דער היים, אונ וואס האט זיך ביי זיי פעסט געהאלטען, ווייל זיי האבען ניט אויפגעהערט זייערע קענטניסע אללע מאל דערפרישען מיט נייע הסברות פון די גרויסע ישיבות אין ארץ ישראל אונ אין בבל, האט זיי געשטעלט העכער פון די אראבער, וואס האבען ביז צום זיבעטען יאהר-הונדערט כמעט ניט געקאנט שרייבען, אונ פלעגען די יודען דערפאר רופען „דאס פאלק פון דער שריפט". די יודען האבען אבגעהיט אללע דינים פון כשר אונ טרפה, זיי האבען געהאלטען אללע תעניתים, אונ אום שבת פלעגען זיי קיין שום מלאכה ניט טהון, אפילו ביי א מלחמה האבען זיי דעם טאג גערוהט. האטש אין אראביען איז זיי געוועהן זעהר גוט, פון דעסטוועגען האבען זיי אויסגעקוקט אויף משיח'ן אונ ביים דאווענען פלעגען זיי זיך מיט'ן פנים ווענדען צו דער זייט, וואו ירושלים שטעהט. אין יתריב האבען זיי געהאט א קליינע ישיבה, נאר זייערע לומדים האבען אלליין ניט קיין בעזונדערע חריפות ארויס געוויזען.

די אראבער פון זייער זייט האבען גרויס כבוד געלייגט אויף דער יודישער

אֶמוּנָה. בַּיי דִי יוּדֶען הָאבֶּען זַיי זִיךְ אוֹיסְגֶעלֶערְנְט פִּינְקְטְלִיךְ צוּ בֶּערֶעכֶענֶען דִי
יָמִים טוֹבִים מִיט דֶער הִילְף פוּן אַ לוּחַ אוּנ דֶערְפַאר הֵייסְט אִין אַרַאבִּישֶׁען אַיין
עִבּוּר־יָאהר „נַשִּׁיא", וַוייל דִי יוּדֶען פְלֶעגֶען בֶּעקוּמֶען יְדִיעוֹת וֶועגֶען קִדוּשׁ הַחֹדֶשׁ
פוּנ'ם נָשִׂיא. דִי יוּדֶען הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעווִיזֶען דִי אַרַאבֶּער פוּן וַואנֶען זַיי שְׁטַאמֶען
אַרוֹיס אוּנ אַז זַיי מָאגֶען אוֹיךְ זַייעֶר יִחוּס רֶעכְנֶען בִּיז גָאר אִין דִי אַלְטֶע צַייטֶען.
גֶענוּמֶען הָאט זִיךְ עֶס דֶערְפוּן וָואס דִי אַרַאבֶּער הָאבֶּען גֶעהַאט פִינְף גְרוֹיסֶע
יְרִידִים, וָואס נָאר זַיי, אָדֶער פֶעלְקֶער פוּן אֵיין שְׁטַאם מִיט זַיי, הָאבֶּען גֶעמָאנְט
אַהִין קוּמֶען אוּנ דָארְט הַאנְדְלֶען. דָאס הָאט גֶעפִירְט דֶערְצוּ וָואס דִי יוּדֶען
הָאבֶּען גֶעמוּזְט נֶעהמֶען דִי תּוֹרָה אִין דֶער הַאנְד, אוֹיפְמִישֶׁען דָאס קַאפִּיטֶעל
פוּן בְּרֵאשִׁית, וואו עֶס וֶוערְד גֶערֶעדְט וֶועגֶען יָקְטָן אוּנ יִשְׁמָעֵאל, אוּנ זַיי
דֶערְמִיט דֶערְוַוייזֶען אַז זַיי זֶענֶען גָאר נִיט קַיין וַוייטֶע קְרוֹבִים. בַּיי דִי אַרַאבֶּער
אִיז דִי מַעֲשֶׂה זֶעהר אָנְגֶעלֵייגְט גֶעוֶועהן, זַיי הָאבֶּען בַּאלְד דִי יוּדֶען גֶעגֶעבֶּען
אַלֶּע רֶעכְטֶע, אוּנ פוּן דֶעמָאלְט אָן הָאבֶּען זַיי זִיךְ אַיינְגֶעטְהֵיילְט מִיט'ן יִחוּס:
דִי אַרַאבֶּער פוּן דָרוֹם־זַייט הָאבֶּען גֶעדְרוּנְגֶען אַז זַיי קוּמֶען אַרוֹיס פוּן יָקְטָן, אוּנ
דִי פוּן צָפוֹן־זַייט הָאבֶּען אָנְגֶענוּמֶען יִשְׁמָעֵאל'ן פַאר אַיין אֶלְטֶער־זֵיידֶען.

בַּיי אַזַא גְלִיקְלִיכֶען צוּשְׁטַאנְד פוּן דִי יוּדֶען אִיז קַיין וואוּנְדֶער נִיט וָואס דִי
יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה הָאט אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ צִיהֶען צוּ זִיךְ פִיעל אַרַאבֶּער, אוּנ עֶטְלִי־
כֶע שְׁבָטִים, בֶּעזָאנְדֶערְס דִי בְּנֵי קִינַיְנָה, זֶענֶען אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם יוּדֶענְ־
טְהוּם, אוּנ דָאס אִיז פַאר זַיי נִיט שְׁוֶועהר גֶעוֶועהן וַוייל זַיי פְלֶעגֶען פְרִיהֶר אוֹיךְ
מַל זַיין דִי קִינְדֶער. נָאר גָאר אַ בֶּעזוּנְדֶער רוֹשֶׁם הָאט אָנְגֶעמַאכְט דָאס וָואס
אֵיינֶער פוּן דִי מְלָכִים פוּן יֶמֶן (תֵּימָן), טֹבָה, אִיז גֶעוָוארֶען אַ יוּד. זַיין נָאהמֶען אִיז
אֵיינֶענְטְלִיךְ גֶעוֶועהן אַבּוּ־כַּרִיבַּא. אַסַד תְּבַן, אוּנ אִים יַאהר 500 הָאט עֶר אָנְ־
גֶעהוֹיבֶּען אַ מִלְחָמָה גֶעגֶען דֶעם פֶּערְסִישֶׁען מֶלֶךְ כַּבַּד אוּנ גֶעגֶען דֶעם טְהֵייל פוּן
אַרַאבְּיֶען, וָואס אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אוּנְטֶער דֶעם שׁוּטְץ פוּן דֶער בִּיצַאנְטִינִישֶׁער
מְלוּכָה. אַז עֶר אִיז צוּגֶעקוּמֶען צוּ דֶער הוֹיפְּטְשְׁטַאדְט יַתְרִיב, זֶענֶען אִיהם דִי
אַיינְוָואהנֶער גֶעפַאלֶען; עֶר הָאט דָארְט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט זַיין זוּהן אוּנ אַלֵיין אִיז
עֶר מִיט'ן חַיִל וַוייטֶער גֶעגַאנְגֶען. קוֹים אִיז עֶר אָבֶּער גֶעוֶועהן פוּן יֶענֶער זַייט,
הָאט מֶען אִיהם בַּאלְד צוּ ווִיסֶען גֶעגֶעבֶּען אַז מֶען הָאט דֶעם זוּהן דֶערְהַרְגֶ'ט.
פוּל מִיט רְצִיחָה, הָאט עֶר זִיךְ אוּמְגֶעקֶעהְרְט קַיין יַתְרִיב אוּנ הָאט בֶּעלַאגֶערְט דִי
שְׁטָאדְט, נָאר עֶר הָאט גָאר נִיט גֶעקָאנְט מַאכֶען, וַוייל דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן
זֵייעֶר שְׁטַארְק. פְּלוּצְלוּנְג אִיז עֶר קְרַאנְק גֶעוָוארֶען אוּנ עֶס אִיז אוּנְמֶעגְלִיךְ גֶעוֶועהן
צוּ בֶּעקוּמֶען וַואסֶער צוּ לֶעשֶׁען זַיין דוּרְשְׁט: מִיט דֶער גֶעלֶעגֶענְהַייט הָאבֶּען זִיךְ בֶּע־

גוזט צוויי יודישע לומדים פון יתריב, קאאב אונ אסאד, זיי זענען געקומען צום קראנקען קעניג אונ האבען איהם פארשטעהן געגעבען אז דאס גלייכסטע איז עס זאל ווערען שלום. דערביי איז געווארען א שמועס וועגען דעם יודישען גלויבען, דער קעניג האט זיך געלאזט בעקאנט מאכען מיט׳ן גאנצען בנין פון דער אמונה, אונ זי איז איהם אזוי געפאלען אז ער האט זי באלד צוזאמען מיט׳ן חיל אנגענומען. ער האט געבעטען די צוויי לומדים זיי זאלען מיט איהם פאהרען קיין תימן אונ איהם העלפען צורעדען דאס פאלק זיי זאלען אללע אויך ווערען יודען. א גאנץ פאלק איז אבער שווער איבערצורעדען, אונ דערפאר איז דער רוב פון זיי נאך געבליבען ביים געטצען־דיענסט. איין שבט, וואס האט געהייסען „די קאנדיטען״, האט באלד אנגענומען די יודישע אמונה אונ זייער פארשטעהער הרית־אבן־עמרו איז געווארען שני למלכות אונ האט געהאט צו שאפען איבער יתריב אונ מעקא. מיט גרויס פרייד האבען אללע יודען פון ווייט אונ פון נאהענט זיך דערוואוסט אז עס איז פלוצלונג אויסגעוואקסען א שפאגעל נייע יודישע מלוכה. נאר די ערשטע גרים זענען מעהר געוועהן יודען מיט דעם נאמען, דאס רעכטע יודישקייט האט זיך ערשט אנגעהויבען בעפעסטיגען אין דער צייט וואס די מלוכה פון תימן איז איבערגעגאנגען צו אבו־כריבא׳ס איניקעל זרעה־דהו־נאנואס, וואס האט צו זיין נאמען צוגעזעצט דעם יודישען נאמען יוסף. ער איז געוועהן א הייסער יוד מיט׳ן גאנצען הערצען אונ די צרות פון זיינע ברידער אין אנדערע לאנדער האבען איהם ניט געגעבען קיין רוה. ער האט זיך ענטשלאסען נוקם צו זיין זיך אין די פעלקער וואס רודה׳ן יודען, אונ אז ביצאנטינישע סוחרים זענען דורכגעפאהרען דורך תימן, האט ער זיי געהייסען הרג׳ען. אזא זאך האט אנגעמאכט א שטארקען רעש צווישען די קריסטען, אונ די ערשטע זענען געגען איהם ארויסגעשפרונגען די איינוואהנער פון נאגראן, וואס האבען שוין דעמאלט געהאלטען די קריסטליכע אמונה. ווי עס ווייזט אויס, האט זיך מיט זיי דער קעניג יוסף גוט אבגערעכענט, ווייל צווישען אללע קריסטען איז ארויס אגוואלד אז דער יודישער מלך האט אנגעמאכט א שחיטה, אונ דער סירישער עפיסקאפ שמעון האט באלד, מיט דער הילף פון אנדערע גייסטליכע, אנגעהויבען דרעהען אז דער קעניג פון אטהיאפיען זאל אנהייבען א קריעג מיט יוסף׳ן. דער אייגענער עפיסקאפ האט אויך געגעבען איין עצה מען זאל אין טבריה עטליכע לומדים איינזעצען אין תפיסה אונ מען זאל זיי גייטהען זיי זאלען שרייבען יוסף׳ן ער זאל די קריסטען מעהר ניט טשעפען. ער האט זיך אויך געפרובט אנצורייצען אויף יוסף׳ן דעם ביצאנטינישען קייזער

יוסטין דעם ערשטען, נאר ער איז דעמאלט געוועהן פערנומען אין קריעג מיט פערסיען, און אהוץ דעם איז ער שוין געוועהן צו שוואך און אלט. דעריבער האט ער געזאגט אז ער קאן זיך ניט לאזען אין אזא ווייטען וועג און אז ער וועט שרייבען צום קאניג פון אטהיאפיען, וואס איז אויך א קריסט און וועט זיך געוויס ניט אבזאגען מיט כח צו שיטצען זיין אמונה. אזוי האט מען פון אללע זייטען אונטערגעהיצט דעם קאניג פון אטהיאפיען, אל-אצבחה, וואס איהם האט שוין לאנג געשטאכען פאר וואס די קרוין פון א מלוכה געפינט זיך אויפ'ן קאפ פון א יודען. ער האט באלד ארויסגעשיקט זעהר פיעל שיפען מיט חיל און צו איהם זענען נאך צוגעקומען פון מצרים אסך שיפען; יוסף האט געגען אזא גרויסער מחנה ניט געקאנט בעשטעהן, זיין הויפטשטאדט זצפר איז באלד געפאלען, די קאניגין האט מען געפאנגען, אללע אוצרות פון דער מלוכה האט מען אבגעראבעוועט, און ער אלליין האט ניט געוואלט איבער-לעבען די בושה און אריינפאלען צום שונא אין די הענד, האט ער זיך, רייטענדיג אויפ'ן פערד, אריינגעווארפען אין ים. פון די יודען אין תימן איז געוואָרען א תל, און דער גלאנץ פון זייער מלוכה האט נאר אויף איין רגע א בליטץ געטהון, כדי דאס פינסטערניש זאל זיך נאך דעם אויסווייזען נאך שרעקליכער.

גראד אין דער צייט האט זיך אריינגעהאפט א אונצופרידענהייט צווישען די יודען פון יתריב און די איבריגע איינוואוינער. כל זמן דער מלך פון תימן האט געהאט צו שאפען איבער דער מדינה, האבען די יודען געשפיעלט די הויפט-ראללע, און דאס גאנצע חיל האט געפיהרט א יודישער הויפטמאנן אל-גהיטיגון. דאס האט פערדראסען די אראבער, און קוים האבען זיי דערפיהלט אז אין תימן איז שוין קיין יודישער מלך ניטא און די יודען האבען ניט אויף וועמען זיך אנצושפארען, האבען זיי באלד אנגעהויבען טראכטען ווי אזוי פון זיך אראבצו-ווארפען דעם יודישען עול. דער ערשטער איז ארויסגעשפרונגען געגען די יודען דער פארשטעהער פונ'ם שבט גהאסא הריתי אבן אבו-שמיר, וואס האט זיך מיט זיין חיל צוגעצויגען קיין יתריב. קיין אפענע שנאה איז נאך דעמאלט ניט געוועהן צווישען ביידע פאלקער, און אז ער האט צו זיך אין לאגער פארבעטען עטליכע יודישע הויפטלייט זענען זיי מיט שמחה געגאנגען ווי צו א גוטען פריינד. קוים האבען זיי אבער נאר איבערגעטרעטען הריתי'ס שוועל, האט מען זיי אללע אויסגעהרג'ט, דערנאך האט הריתי געזאגט די אראבער אז ער האט זיי געוויזען א וועג ווי אזוי זיך צו בעפרייהען פון די שונאים און דאס איבריגע דארפען זיי אלליין פארשטעהן. די אראבער האבען טאקי פערשטאנען דעם ווינק און האבען

זיך ענטשלאסען קודם כל איין סוף מאכען פון די פארשטעהער, ווייל זיי זענען געוועהן זיכער אז דאס פאלק וועט שוין דער נאך ממילא איינבויגען דעם קאפ. זיי האבען א קורצע צייט בעהאלטען דעם כעס אויף די יודען און מיט זיי דווקא גוט געלעבט און פלוצלונג גאר, ביי א שמחה, ווען אללע יודישע הויפט־לייט זענען געוועהן פארזאמעלט. מען האט זיך אנטערהאלטען, צוזאמען גע־טרונקען און געגעסען, זענען די אראבער אויף זיי אנגעפאלען און געטייטעט. אוודאי זענען די יודען ביי זיך שטארק אראבגעפאלען, און פון דעמאלט אן האבען זיי שוין געמוזט דרך ארץ האבען פאר די אראבישע שבטים, וואס צו זיי איז איבערגעגאנגען אין גאנצען די מאכט.

אין יענער צייט האט געלעבט א בעריהמטער יודישער דיכטער שמואל אבן עדיה, וואס זיין נאהמען איז געוועהן גרויס צווישען אללע אראבער. זיין פאטער האט פריהר געוואהנט אין יתריב, נאר שפעטער האט ער זיך אויסגעבויט א בעזונדער פעסטונג אין דער געגענד פון תימא, און די פעסטונג וואס איז גענ[..]הן אויסגעפארבט מיט אלערליי קאלירען, האט מען גערופען אלבלק. דארט האט זיך אויך בעזעצט שמואל און ביסלעכווייז איז ער געווארען פאר־שטעהער פון עטליכע אראבישע שבטים. אזוי ווי ער איז געוועהן א גרויסער מכנים אורח און פלעגט בעשיצען יעדען וואס האט געזוכט ביי איהם הילף, איז אמאל צו איהם געקומען דער זוהן פונ'ם קענדיטישען מושל אימרו־אלקיש, וואס שונאים האבען איהם פערפאלגט און ער האט אויסגעקליבען שמואל'ס פעסטונג פאר א פלאץ, וואו זיך צו בעהאלטען. שמואל האט איהם מיט זיין גאנצע משפחה ביי זיך א לאנגע צייט געהאלטען. ביז ער האט זיך ענטשלאסען אוועקצופאהרען צום קייזער יוסטיניאן. פאר דער נסיעה האט אימרו־אלקיש איבערגעגעבען בסוד שמואל'ן פאנצערס און געוועהר און האט איהם געבעטען ער זאל עס שטארק אבהיטען ביז ער וועט צוריק קומען. דעמאלט האט זיך גראד הריתי אבן אבו־שמיר צוגערוקט קיין יתריב, און אז ער איז געוואהר גע־ווארען אז ביי שמואל'ן זענען בעהאלטען כלי־זיין האט ער בעלאגערט זיין פעס־טונג. עס האט איהם אבער ניט געהאלפען, ווייל שמואל האט געזאגט אז פאר פרעמד פערמעגען מוז ער מעהר דאס לעבען שטרעקען ווי פאר אייגענס. דער־ווייל האט זיך געמאכט וואס איין אם איז ארויסגעגאנגען שפאצירען מיט שמואל'ס א קינד, דער שונא האט זיי געחאפט און האט באלד געלאזט זאגען שמואל'ן אז אויב ער וועט ניט ארויסגעבען דאס געוועהר וועט מען זיין קינד הרג'נען. מען קאן זיך פארשטעלען די לאגע פונ'ם אומגליקליכען פאטער....

עֶר הָאט אָבֶּער נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ הָאט בֶּעפוֹילֶען דֶעם שׂוֹנֵא אַז עֶר מֶעג טְהוּן וָואס עֶר ווִיל, וַוייל „זַיין וָוארְט אִיז הֵיילִיג אוּנ זַיין זוּהן הָאט נָאךְ בְּרִידֶער". מִיט זַיינֶע אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען הָאט עֶר גֶעמוּזְט זֶעהן פוּן וַוייטֶענס ווִי מֶען הָאט אָהן רַחֲמָנוּת גֶעקוֹילֶעט זַיין אוּמְשׁוּלְדִיג קִינְד, נָאר הַרִיתְ הָאט גֶעמוּזְט אָבְּטְרֶעטֶען פוּן דֶעם פֶעסְטוּנְג מִיט גָאר נִישְׁט. דֶערְפַאר הָאט דֶער זֵכֶר פוּן שְׁמוּאֵל'ן אוּנ פוּן זַיינֶע קִינְדֶער לַאנְג גֶעלֶעבְּט בַּיי דִי אַרַאבֶּער, אוּנ זַיין זוּהן שְׁרָיָה אִיז אוֹיךְ גֶעגַאנְגֶען אִין דֶעם וֶועג פוּנ'ם פָאטֶער. נָאךְ אִין דִי שְׁפֶּעטֶערֶע דוֹרוֹת אַז דִי אַרַאבֶּער הָאבֶּען גֶעוָואלְט לוֹיבֶּען אַ מֶענְטְשֶׁען אַז עֶר אִיז אַיין עֶהרְלִיכֶער מַאנן אוּנ מֶען מֶעג אִיהם גֶעטְרוֹיעֶן, פְלֶעגֶען זֵיי זָאגֶען אַז עֶר אִיז „אַזוֹי גוּט ווִי שְׁמוּאֵל".

נִיט לַאנְג הָאט פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען גֶעדוֹיעֶרְט דִי טְרוֹיעֶרִיגֶע לַאגֶע פוּן דִי אַרַאבִּישֶׁע יוּדֶען. בִּיז צוּם סוֹף פוּנ'ם זֶעכְסְטֶען יָאהר הוּנְדֶערְט הָאט זִיךְ וַוייטֶער דָאס רֶאדֶעל אַ דְרֶעה גֶעטְהוּן, פִיעל אַרַאבִּישֶׁע שְׁבָטִים הָאבֶּען זִיךְ צוּשְׁלָאגֶען צְווִישֶׁען זִיךְ אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ אַ מָאל אַרוֹיפְגֶעהַאפְּט אוֹיף זֵייעֶר פְּרִיהֶרִיגֶען שְׁטַאנְד, אוּנ יַתְרִיב הָאט צוּרִיק בֶּעקוּמֶען זַיין גְלַאנְץ.

דִי יוּדֶען הָאבֶּען אָבֶּער נִיט נָאר עֶטְלִיכֶע אַרַאבִּישֶׁע שְׁבָטִים אַיינְגֶעפְלֶאכְט אַ לִיעבְּשַׁאפְט צוּ זֵייעֶר אֱמוּנָה, נָאר זֵייעֶר ווִירְקוּנְג הָאט גֶעפִיהרְט דֶערְצוּ וָואס צְווִישֶׁען דִי אַרַאבֶּער אִיז גֶעבוֹירֶען גֶעוָוארֶען אַ גְרִינְדֶער פוּן אַ נַייעֶ'ן גְלוֹיבֶּען, וָואס הָאט בִּיסְלֶעכְוַויים פֶערְחַאפְּט גַאנְץ אַזְיֶען אוּנ אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער אוּנ שְׁפִּיעלְט נָאךְ אִין אוּנְזֶערֶע יָאהרֶען אַ גְרוֹיסֶע רָאלֶע. מַחֲמֶד, דֶער נָבִיא פוּן מֶעקַא אוּנ מֶדִינַה, אִיז אַלֵיין קֵיין יוּד נִיט גֶעוֶועהן, נָאר דִי גַאנְצֶע יְסוֹדוֹת פוּן זַיין אֱמוּנָה הָאט עֶר גֶעשֶׁאפְּט פוּן יוּדִישֶׁע קְוֶועלֶען. אַז עֶר אִיז אַרוּמְגֶעפָאהרֶען אִיבֶּער דֶעם לַאנְד, אִיז עֶר גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אַז עֶס אִיז דָא אַ פָאלְק וָואס דִיעְנְט אַ אֵיינְצִיגֶען גָאטט אוּנ צֵייכֶענְט זִיךְ אוֹיס מִיט זֶעהר גוּטֶע מִדוֹת. דֶערְצוּ אִיז נָאךְ דֶער פֶעטֶער פוּן זַיין פְרוֹי, וַוארַאקָה אִבֶּן נוֹפַאִיל, אֵיינֶער פוּן דִי בְּכָבוֹד'סְטֶע בַּעֲלֵי־בַּתִּים אִין מֶעקָא, גֶעוָוארֶען אַ יוּד, עֶר הָאט זִיךְ גוּט אוֹיסְגֶעלֶערְנְט לָשׁוֹן קֹדֶשׁ, אוּנ פְלֶעגְט אִיהם זֶעהר פִיעל דֶערְצֶעהלֶען מַעֲלוֹת פוּנ'ם יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען אוּנ פוּן דֶער תּוֹרָה.

אַז עֶס אִיז אַרוֹיס דֶער עֶרְשְׁטֶער קְלַאנְג וֶועגֶען מַחֲמֶד'ס רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוּנ וֶועגֶען דִי נְבִיאוֹת וָואס דֶער מַלְאָךְ גַבְרִיאֵל גִיט אִיהם אִיבֶּער, אוּנ דֶער „נָבִיא" אַלֵיין הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען מַאכֶען אַ נַייעֶ תּוֹרָה פַאר זַיינֶע תַּלְמִידִים, הָאט מֶען גֶעקָאנְט בֶּעמֶערְקֶען אוֹיף זַיין גַאנְצֶען לִמּוּד אַ רֵיינֶע יוּדִישֶׁע צוּרָה. מַחֲמֶד הָאט גֶעפָאדֶערְט מֶען זָאל גְלוֹיבֶּען, אַז אוּיסֶער „אַלְלַאה" אִיז קֵיין גָאטט נִיטָא, אוּנ

אַז ער האָט קיין שום בילד ניט; ער האָט אויסגעוויזען ווי נאַריש דאָס גאָטצענדיענסט איז, ווי שלעכט עס טהוען די מענשען וואָס היטען ניט אָב קיין צניעות; ער האָט אויך געשריגען געגען דעם שרעקליכען אכזריות וואָס פיעלעלטערן האָבען בעוויזען ווען זיי האָבען די ניי-געבאָרענע מיידעלעך אַריינגעוואָרפען אין וואַסער, אונ די יודען האָבען די ערשטע צייט מיט פערגניגען בעטראַכט ווי דער קאָראַן (אַזוי האָט געהייסען מחמד'ס נייע תורה) איז פול מיט אַללע בעסטע זאַכען, וואָס ער האָט אַרויסגענומען פון תנ"ך אונ פונ'ם תלמוד.

צום אָנהייב האָט מחמד זיך געפּרובט אַרבייטען אין מעקא, נאָר דאָרט האָט מען איהם ניט געוואָלט האָבען, ווייל די איינוואָהנער זענען געוועהן פערזונקען אין גאָטצענדיענסט; דעריבער האָט ער זיך געוואָרפען קיין יתריב, וואו ער האָט געקאָנט האָפען אַז די אַראַבער, וואָס וואָהנען צווישען יודען, וועלען גיכער אָננעהמען זיין תורה. ביי אַזאַ אופן האָט ער פערשטאַנען אַז ער מוז זיין גוט מיט די יודען, אונ ער האָט זיי אָנגעהויבען איינרעדען אַז ער מיינט נאָר דאָס יודישקייט בעפעסטיגען צווישען די אַראַבער. אום יום כפור איז ער אָנגעקומען קיין יתריב אונ כדי צו ווייזען די יודען ווי אַזוי ער איז צוגעבונדען צו יודישע געזעצע אונ מנהגים, האָט ער באַלד זיינע לייט אויך איינגעפיהרט אַ תענית, וואָס האָט געהייסען „עשרה", אונ האָט געהייסען אַז ביים דאַווענען זאָלען זיך די אַראַבער אויך ווענדען מיט'ן פּנים קיין ירושלים. זיין גאַנצע הנהגה איז אַזוי געוועהן אַז די יודען פון יתריב האָבען איהם מיט רעכט געמאָגט רעכנען פאַר אַ גר; ער האָט געהאַלטען נעבען זיך אַ יודישען שרייבער, אונ איינער פון די געלערנטע יודען עבדלה אבן שלם איז איהם געוועהן שטאַרק בעהילפיג ביים צונויפשטעלען פונ'ם קאָראַן.

מחמד האָט אָבער אין יתריב אויך ניט געפונען קיין סך תלמידים, ווייל פיעל זענען מסופק געוועהן אין זיין אמת פרומקייט, אונ האָבען געדרונגען אַז אַ מענש, וואָס האָט ליעב גוט עסען אונ טרינקען אונ האָט קיין ווייבער אויך ניט פיינד, קאָן קיין נביא ניט זיין. ער האָט געהאַט פיעל געגנער פון אַראַבער אונ בעזאָנדערס פון יודען, וואָס זענען געוועהן מבינים אויף איהם אונ האָבען גוט פערשטאַנען אַז זיין פריינדשאַפט מיט זיי איז מעהר ניט ווי אַ צוקערלעקיכעל, וואָס מען דאַרף עס נאָר צוקייען דערפיהלט מען שוין גאָר אַיין אַנדער טעם. צווישען זיינע מתנגדים זענען געוועהן פנחס אבן עזורה, אַ גרויסער חריף וואָס האָט אָפט אָפענטליך גערעדט געגען זיין למוד, קאַב אבן אַשרף, אַ זוהן פון אַיין אַראַבישען פאָטער אונ אַ יודישע מוטטער, אַבו אַפק, אַ זקן פון

הונדערט יאהר, וואס אללע אראבער האבען איהם געאכט אונ געהערט, אונ עבדלה, וואס האט זיך גערעכענט פאר איינעם פון די גרעסטע לומדים. זיי פלעגען אללע חוזק מאכען פון מחמד'ן, נאר ער האט זיך אבער ניט וויסענדיג געמאכט אונ פלעגט נאר שרייען צו די תלמידים אז מען זאל די יודען ניט זאט־שעפען „וייל זיי גלויבען אין דעם אייגענעם גאטט וואס ער". מחמד איז גאר קיין נאר ניט געוועהן, אונ אז ער האט זיך ענטשלאסען מיט קיינעם זיך ניט צו קריגען, האט ער געוואוסט אז אזוי איז פאר איהם גלייכער. ער האט זיך אבער לאנג ניט געקאנט אזוי האלטען, וייל פון איין זייט האבען איהם די יודען אנ־געהויבען דעקוטשען גאר אויף איין אנדער אופן: זיי האבען אבגערעדט פיעל מענשען וואס האבען שוין געוואלט צושטעהן צו איהם, אונ האבען בעזאנדערס אנגעמאכט א שנאה צווישען איהם אונ עבד־אלה אבן אובייה, וואס איז גע־וועהן דער פארשטעהער פון דער גאנצער שטאדט יתריב; פון דער אנדערער זייט האבען זיינע תלמידים אנגעהויבען פאדערן ער זאל זיי זאגען רייניע דבורים, ווי אזוי זיי דארפען קוקען אויף דעם יודישען גלויבען. דאס האט איהם שוין געצוואונגען זיך צו נעהמען גאר אויף איין אנדערן דרך: ער האט מבטל געוועהן אללע מנהגים וואס האבען נאר געהאט א שייכות צו יודישקייט, דער תענית „עשרה" האט אויפגעהערט, פאסטען האט ער געהייסען א גאנצען חדש ראמא־דהאן, ביים געבעט האט מען זיך שוין געדארפט שטעלען מיט'ן פנים קיין מעקא, אונ ביסלעכווייס האט ער זיך אבגעזאגט פון אלע שבחים וואס ער האט פריהר אבגעגעבען דער יודישער אמונה.

מחמד האט זיך אבער ניט געקאנט בעגנוגען מיט דער ראללע פון א נביא, ער האט אויך געוואלט זיין א גבור, עס האט איהם געצויגען זיין גלויבען צו בעפעסטיגען מיט דער קראפט פון דער שווערד, אונ קוים האט ער זיך געפיהלט אין כח האט ער אין יאהר 620 אנגעהויבען א קריעג מיט איינעם פון די אראבישע שבטים. אז די מלחמה איז איהם געראטהען אונ ער האט זיך שוין גע־רעכענט פאר א זעלבסטשטאנדיגען כליף (הערשער), איז ער ביי זיך גאר גרויס געווארען אונ האט אנגעהויבען טראכטען ווי זיך אבצורעכנען מיט די יודען. ער האט אבער אזוי פיעל שכל געהאט אז ער האט זיך ניט געוואלט איינשטעלען באלד אנפאלען אויף די שטארקע יודישע שבטים, אונ דערפאר האט ער זיך פריהר געטשעפעט צו די בני קינוקה, וואס האבען זיך גערעכענט פאר'ן קלענסטען אונ שוואכסטען שבט. גענומען האט זיך עס דערפון וואס איינער פון די מחמד'־נער האט דערהרגעט א יודען אונ מען האט זיי דערפאר ניט געשוויגען; מחמד

האָט זֵיי גֶעשִׁיקְט זָאגֶען אַז עֶר קָאן זֵיי נָאר מוֹחֵל זַיין וֶוען זֵיי וֶועלֶען אִיבֶּער־גֶעהְן צוּ זַיין גְלוֹיבֶּען, אוּנ וֶוען נִיט – מַאכְט עֶר פוּן זֵיי אַ תֵּל. זֵיי הָאבֶּען גֶערֶע־כֶענְט אַז דִי אִיבְּרִיגֶע יוּדִישֶׁע שְׁבָטִים וֶועלֶען זֵיי גֶעהְן צוּ הִילְף אוּנ הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט בֶּעשְׁטֶעהְן אוֹיפְ'ן מַחֲמֶד'ס תְּנַאי. זֵיי הָאבֶּען אָבֶּער אַ טָעוּת גֶעהַאט, יֶעדֶער יוּדִישֶׁער שֵׁבֶט הָאט זִיךְ גֶעלֶעבְּט אָבְּגֶעזוּנְדֶערְט אוּנ קֵיינֶער הָאט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט רִירֶען; פוּנְפְצֶעהְן טֶאג הָאט גֶעדוֹיעֶרְט דִי מִלְחָמָה אוּנ סוֹף כָּל סוֹף הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעמוּזְט אוּנְטֶערְגֶעבֶּען. מַחֲמֶד הָאט גֶעוָואלְט מַאכֶען אוֹיף זֵיי אַלֶּע אַ שְׁחִיטָה, נָאר עַבֵד־אַלַה אִבְּן אוּבְּיֵיה הָאט אִיהם נִיט דֶערְלָאזְט דֶערְצוּ, אוּנ זִיבֶּען הוּנְדֶערְט מַאנְן פוּן זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט דִי מֶעגְלִיכְקֵייט צוּ אַנְטְלוֹיפֶען קֵיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַאקֶעט אוּנ בְּלוֹיז, וַוייל דִי מַחֲמַדְ'נֶער הָאבֶּען אָבְּגֶערַאבֶּעוֶועט זֵייעֶר פַארְמֶעגֶען. נָאךְ דֶעם נִצָחוֹן הָאט מַחֲמַד שׁוֹין אַוֶועקְגֶעלֶעגְט דִי בּוּשָׁה אָן אַ זַייט אוּנ הָאט פַארְוֶועהְרְט זַיינֶע תַּלְמִידִים, וָואס זֵייעֶר צָאהל אִיז גֶעוָוארֶען אַלֶּע מָאל גְרֶעסֶער, זֵיי זָאלֶען זִיךְ אִין קֵיין זַאךְ נִיט אָנְקֶעהְרֶען מִיט דִי „שֶׁאנְדְלִיבֶע“ פֶעלְקֶער וִוי יוּדֶען אוּנ קְרִיסְטֶען אוּנ זֵיי נִיט בֶּעשִׁיצֶען. דֶעם גִיפְט פוּן אַזַא בֶּע־פֶעהל הָאבֶּען דִי יוּדֶען בַּאלְד דֶערְפִיהלְט, וַוייל אַלֶּע אַרַאבִּישֶׁע שְׁבָטִים, וָואס הָאבֶּען בִּיז אַהֶער מִיט זֵיי גֶעמַאכְט יַד אַחַת, הָאבֶּען זֵיי אַוֶועקְגֶעוָוארְפֶען אוּנ דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען גַאנְץ אַלֵיין צְוִוישֶׁען נַייֶע אוּנ צוּרֵייצְטֶע שׂוֹנְאִים.

דִי יוּדֶען הָאבֶּען מִן הַסְּתָּם מַחֲמֶד'ן נִיט גֶעקֶענְט זַיין קֵיין גוּטֶע פְרַיינְד אוּנ דֶערְפַאר אִיז קֵיין וואוּנְדֶער נִיט וָואס דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּנ'ם שֵׁבֶט בְּנֵי נַדִיר, אַ גְרוֹיסֶער גִבּוֹר חוּיֵיה אִבְּן אַחְטַב, הָאט פַארְבֶּעטֶען דֶעם „נָבִיא“ צוּ זִיךְ אִין דֶער פֶעסְטוּנְג זוּהַרָה, אוּנ הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶס וֶועט אִיהם גֶערָאטְהֶען דָארְט מִיט אִיהם צוּ עֶקֶען. מַחֲמֶד הָאט זִיךְ אָבֶּער גֶעשְׁטוֹיסֶען וָואס דִי יוּדֶען מֵיינֶען, אוּנ הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעדְרֶעהט פוּן דֶער סַכָּנָה. אַז עֶר הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶע־פִיהלְט זִיכֶער אִין יַתְּרִיבּ, וָואס הָאט שׁוֹין גֶעהֵייסֶען מְדִינַה, הָאט עֶר זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ דִי בְּנֵי נַדִיר, אוּנ הָאט זֵיי גֶעשִׁיקְט זָאגֶען אַז אִין צֶעהְן טֶאג אַרוּם זָאל פוּן זֵיי קֵיין זֵכֶר נִיט בְּלַייבֶּען אִין לַאנְד, אָדֶער זֵיי זָאלֶען זִיךְ רֶעכְטֶען אוֹיפְ'ן טוֹיט. דִי בְּנֵי נַדִיר הָאבֶּען גֶעוָואלְט אַוֶועק פוּן דֶער הֵיים, נָאר עַבַד־אַלַה אִבְּן אוּבְּיֵיה הָאט זֵיי אוֹיפְגֶעמוּנְטֶערְט צוּם קְרִיעג אוּנ הָאט זֵיי פֶערְזִיכֶערְט אַז אַלֶּע יוּדֶען וֶועלֶען זֵיי שִׁיטְצֶען וִוי וַוייט מֶעגְלִיךְ. אוּמְזִיסְט הָאבֶּען זֵיי אָבֶּער גֶעוַוארְט אוֹיף הִילְף: מַחֲמֶד הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי מִלְחָמָה דֶערְפוּן וָואס עֶר הָאט אוֹיס־גֶעהַאקְט אַלֶּע טַייטֶעל בּוֹימֶער אוּנ הָאט צוּגֶענוּמֶען בַּיי דִי יוּדֶען דָאס לֶעבֶּענְס־מִיטֶעל. נָאר עֶטְלִיכֶע טֶאג הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אוּנ דֶערְנָאךְ הָאבֶּען זֵיי

זִיךְ גֶעמוּזְט אוּנְטֶערְגֶעבֶּען, אוּנ מַחְמֶד הָאט זֵיי עֶרְלוֹיבְּט אַוֶועקְצוּגֶעהן אוּנ יֶעדֶער הָאט גֶעמָאנְט מִיט נֶעהמֶען פוּן זַיין פֶערְמֶעגֶען אַזוֹי פִיעל וִוי פִיעל עֶס קָאן אַרוֹיף אוֹיף קַאמֶעעל. זֶעכְס־הוּנְדֶערְט מַאנְן זֶענֶען אַזוֹי אַוֶועק פוּן דָארְט אוּנ הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזֶעצְט, אַ טְהֵייל צְוִוישֶׁען זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער אִין חַיְבַּר (חָבוּר), אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע – אִין אֶדְרֶעִי אוּנ נִיט וַוייט פוּן יְרִיחוֹ.

דִי פֶערְטְרִיבֶּענֶע בְּנֵי נַדִיר הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער נִיט גֶעקָאנְט בֶּערוּהִיגֶען; דְרַיי גְרוֹיסֶע מֶאנְנֶער פוּן זֵיי, חוּיֵיה, קִינַיְנָה אִבְּן רַבִּיָה אוּנ סַלָם אִבְּן מִשְׁכָּן הָאבֶּען אוּנְטֶערְגֶעהִיצְט עֶטְלִיכֶע אַרַאבִּישֶׁע שְׁבָטִים וָואס זֶענֶען גֶעוֶועהן שׂוֹנְאִים פוּן מַחְמַד אוּנ הָאבֶּען בַּיי זֵיי גֶעפּוֹעֶל׳ט זֵיי זָאלֶען אַלֶע צוּזַאמְמֶען אָנְ־הֵייבֶּען אַ מִלְחָמָה גֶעגֶען מַחְמֶד. שְׁוֶוערֶער אִיז זֵיי אָנְגֶעקוּמֶען צוּ צוּרֶעדֶען דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען אוֹיךְ צוּשְׁטֶעהן: דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי בְּנֵי קוּרִיזָה, קַאַב אִבְּן אַסַד, הָאט פְרִיהר גָאר נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען פוּן קְרִיעג, וַוייל זַיין שֵׁבֶט אִיז גֶעוֶועהן פֶערְבּוּנְדֶען מִיט דִי מַחְמֶד׳נֶער, אוּנ נָאר מִיט גְרוֹיס מִיה אִיז עֶר דַארוֹיף מוּסְכָּם גֶעוָוארֶען. אַזוֹי הָאבֶּען זִיךְ צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען צֶעהן טוֹיזֶענְד מַאנְן אוּנ הָאבֶּען גֶעמַאכְט אַ פְּלַאן מֶען זָאל גָאר פְּלוּצְלוּנְג אָנְפַאלֶען אוֹיף מֶדִינַה. מַחְמֶד אִיז אָבֶּער דֶערְפוּן בֶּעצַייטֶענְס גֶעוָואוּר גֶעוָוארֶען אוּנ עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען מַאכֶען אַרוּם דֶער שְׁטָאדְט אַ טִיעפֶען גְרָאבֶּען, כְּדֵי דֶער שׂוֹנֵא זָאל נִיט קָאנֶען אַזוֹי גִיךְ אַרַיין. דֶער גְרָאבֶּען הָאט אוֹיךְ אָבְּגֶעראטֶעוֶועט מַחְמֶד׳ן, אוּנ קוּים הָאבֶּען דִי שׂוֹנְאִים אָבְּגֶעטְרָאטֶען פוּן מֶדִינַה, הָאט עֶר זַיין גַאנְצֶען כַּעַס אוֹיסְגֶעלָאזְט צוּ דִי יוּדֶען. מִיט דְרַיי טוֹיזֶענְד מַאנְן הָאט זִיךְ מַחְמֶד גֶעוָוארְפֶען אוֹיף דִי בְּנֵי קוּרִיזָה, אוּנ פִינְף אוּנ צְוַואנְצִיג טָאג כְּסֵדֶר הָאט עֶר בֶּעלַאגֶערְט זֵייעֶרֶע פֶעסְטוּנְגֶען. אַז דִי לֶעבֶּענְסְמִיטֶעל זֶענֶען בַּיי זֵיי אוֹיסְגֶעגַאנְגֶען, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעמוּזְט אוּנְטֶערְ־גֶעבֶּען, אוּנ הָאבֶּען גֶעבֶּעטֶען מַחְמֶד׳ן עֶר זָאל זֵיי לָאזֶען אַוֶועקְגֶעהן מִיט וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער, וִוי עֶר הָאט גֶעטְהוּן מִיט דִי בְּנֵי נַדִיר. מַחְמֶד הָאט אָבֶּער גֶעזָאגְט אַז זֵיי מָאגֶען זִיךְ פֶערְלָאזֶען אוֹיף זַיין יוֹשֶׁר, אוּנ וִוי וַוייט זַיין יוֹשֶׁר אִיז גֶעוֶועהן קָאן מֶען אַרוֹיסְזֶעהן דֶערְפוּן וָואס עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען זִיבֶּען הוּנְדֶערְט יוּדֶען מִיט זֵייעֶרֶע פָארְשְׁטֶעהֶער קַאַב אוּנ חוּיֵיה קוֹילֶען אוֹיף אַ אֶפֶענְטְלִיכֶען פְּלַאץ אִין מֶדִינַה אוּנ זֵיי אַרַיינְוַוארְפֶען אִין אֵיין גְרוּב. דִי פְרוֹיעֶן הָאט עֶר פֶערְקוֹיפְט אוּנ פַאר זִיךְ הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אַ שֶׁאן יוּדִישׁ מֶאדֶעל רִיחַאנַא.

שְׁפֶּעטֶער מִיט אַ יָאהר הָאט זִיךְ מַחְמֶד גֶענוּמֶען צוּ דִי יוּדֶען פוּן חַיְבַּר, נָאר דָא אִיז דָאס אִיהם נִיט אַזוֹי גְרִינְג אָנְגֶעקוּמֶען, וַוייל דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן צוּזָוארְפֶען אִין אַ גְרוֹיסֶער גֶעגֶענְד אוּנ הָאבֶּען זִיךְ גֶעקָאנְט אַ לֶאנְגֶערֶע צַייט

הַאלְטֶען אִין זֵייעֶרֶע פֶעסְטוּנְגֶען. אַחוּץ דֶעם הָאבֶּען זִיךְ צְוִוישֶׁען זֵיי גֶעפוּנֶען זֶעהר פִיעל גִבּוֹרִים, וָואס צְווייא פוּן זֵיי, קִינַיְנָה־אַבְּנוּל־רַבִּיָה אוּנ מַרְהַב, הָאבֶּען גֶעפִיהרְט דִי גַאנְצֶע מִלְחָמָה אוּנ הָאבֶּען בֶּעוִויזֶען אַזֶעלְכֶע וואוּנְדֶער, אַז אֲפִילוּ בֵּיידֶע הֶעלְדֶען פוּן מַהְמֶד'ס חַיִל, אַבּוּ בֶּעקֶר אוּנ אָמַאר, הָאבֶּען זִיךְ גֶעגֶען זֵיי נִיט אָנְגֶעזֶעהן. מַהְמַד הָאט אָבֶּער גֶעהַאט מִיט זִיךְ פֶערְצֶעהן טוֹיזֶענְד מַאנְן, אוּנ סוֹף כָּל סוֹף הָאט עֶר דִי יוּדֶען מְנַצֵּחַ גֶעוֶועהן. קִינַיְנָה אִיז גֶעפַאלֶען אוּנ הָאטְשׁ מֶען הָאט אִיהם אָנְגֶעטְהוּן עִנוּיִים קָשִׁים הָאט עֶר נִיט גֶעוָואלְט אוֹיסְזָאגֶען וואוּ דִי יוּדִישֶׁע אוֹצְרוֹת זֶענֶען בֶּעגְרָאבֶּען אוּנ הָאט אָהן אַ קְרֶעכְץ אוֹיסְגֶעהוֹיכְט דִי נְשָׁמָה. מִיט זַיין טוֹיט הָאט אוֹיךְ אוֹיפְגֶעהֶערְט דִי פְרַייהַייט פוּן דִי יוּדֶען אִין חַיְבַּר, אוּנ זֵיי הָאבֶּען פֶערְלָארֶען זֵייעֶר זֶעלְבְּסְטְשְׁטָאנְדִיגְקֵייט כִּמְעַט אִין גַאנְץ אַרַאבִּיֶען.

צְווייא שֶׁענֶע יוּדִישֶׁע פְרוֹיֶען הָאט מַהְמַד מִיט גֶעבְּרַאכְט וִוי אַ רוֹיבּ פוּן דֶער מִלְחָמָה: זָאפִיַא, דִי טָאכְטֶער פוּן הוּיִיה, דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי בְּנֵי נַדִיר, אוּנ צַיְנַאבּ, דִי שְׁוֶועסְטֶער פוּן מַרְהַב, וָואס הָאט זִיךְ מֶעהר צוּגֶעלָאזְט צוּם „נָבִיא”, זִיךְ כְּלוֹמֶר'שְׁט גֶעמַאכְט אַז זִי הָאט אִיהם לִיעבּ, אוּנ הָאט אִיהם אַ מָאל בַּיים עֶסֶען אוּנְטֶערְגֶערוּקְט גִיפְט. אֵיינֶער פוּן דִי וָואס זֶענֶען גֶעזֶעסֶען בַּיים טִישׁ אִיז בַּאלְד גֶעשְׁטָארְבֶּען, נָאר מַהְמֶד הָאט עֶפִּיס אִין טַעַם דֶערְפִיהלְט אַז דָאס עֶסֶען אִיז נִיט גוּט אוּנ הָאט בַּיים עֶרְשְׁטֶען בִּיסֶען אוֹיסְגֶעשְׁפִּיגֶען. דֶער סַם אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן אַזוֹי שְׁטַארְק אַז מַהְמֶד הָאט דֶערְפוּן גֶעקְרֶאנְקְט בִּיז צוּם טוֹיט. אַז עֶר הָאט גֶעפְרֶעגְט צַיְנַאבּ'ן פַאר וָואס זִי הָאט עֶס אִיהם גֶעטְהוּן, הָאט זִי אִיהם גֶעעֶנְטְפֶערְט: „דוּ הָאסְט מַיין פָאלְק גֶענוּג אוּנְגְלִיקְלִיךְ גֶעמַאכְט, הָאבּ אִיךְ גֶעוָואלְט זֶעהן, — בִּיסְטוּ אַ פָּשׁוּט'עֶר רוֹצֵחַ, וֶועלֶען מִיר דוּרְךְ דֶעם גִיפְט פוּן דִיר פָּטוּר וֶוערֶען, בִּיסְטוּ אָבֶּער טַאקִי אַ נָבִיא, וֶועט דִיךְ גָאטט מַצִיל זַיין”. עֶר הָאט זִי גֶעהֵייסֶען טֵייטֶען, אוּנ פוּן דֶעמָאלְט אָן אִיז זַיין הַארְץ נָאךְ מֶעהר פֶערְשְׁטֵיינֶערְט גֶעוָוארֶען אוּנ פוּן רַחֲמָנוּת הָאט עֶר זִיךְ אִין גַאנְצֶען דֶער וַוייטֶערְט. אַז עֶר אִיז גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אַז דִי יוּדֶען זֶענֶען נִיט רוּהִיג אוּנ קְלוֹיבֶּען זִיךְ צוּנוֹיף אִין מְדִינָה בַּיי אַ יוּדֶען סוּבַּיְלִים, צוּזַאמֶען מִיט דִי אוּנְצוּפְרִידֶענֶע אַרַאבֶּער אוּנ זֵיי זוּכֶען עֵצוֹת וִוי אַזוֹי אַרָאבּ צוּוַארְפֶען פוּן זִיךְ זַיין עוֹל, הָאט עֶר גֶעלָאזְט אוּנְטֶערְצִינְדֶען סוּבַּיְלִים'ס הוֹיז פוּן אַלֶע זֵייטֶען.

מַהְמֶד'ס טוֹיט, אִים יָאהר 632, הָאט אַיינְגֶעגֶעבֶּען דִי יוּדֶען אַ שְׁטִיקְעֶל הָאפְנוּנְג אוֹיף עֶנִים בֶּעסֶערְס. נָאר זַיין יוֹרֵשׁ דֶער צְווייטֶער כַּלִיף אָמַאר אִיז פַאר זֵיי נָאךְ עֶרְגֶער גֶעוֶועהן. עֶר הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען רֶעכֶענֶען דִי עֶרְד פוּן

אַראַבִּיֶען פַאר הֵיילִיג, אוּנ הָאט אַרוֹיסגֶעטְרִיבֶּען דִי יוּדֶען פוּן דִי אָרְטֶער, וואו
זַיי הָאבֶּען הוּנְדֶערְטֶער יָאהרֶען גֶעוְואהנְט, אוּנ אוֹיךְ דִי קְרִיסְטֶען הָאבֶּען גֶעמוּזְט
אַרוֹיס פוּן נַגְרַאן, דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט בֶּעזֶעצֶען אִין דֶער שְׁטָאדְט קוּפַּא,
בַּיים טַייךְ פְּרָת. נוּר אַזוֹי וִוי קֵיין שְׁלֶעכְטֶס אִין יֶעדֶער הִיסְטָארְיֶע פוּן אַ פָאלְק
גֶעהט נִיט פָארְבַּיי נָאר אָהן גוּטְס פַאר אִיהם, אַזוֹי הָאט אוֹיךְ מַהֲמֶד'ס נַייֶע רֶעלִיגִ-
יָאן, וָואס מֶען הָאט זִי אַנָאמֶען גֶעגֶעבֶּען „אִיסְלַאם", גֶעבְּרַאכְט גְרוֹיסֶע נוּטְצֶען
דֶעם יוּדֶענְטְהוּם אוּנ זַיין תּוֹרָה, אִין דֶער צַייט וֶוען זִי הָאט אָנְגֶעהֵייבֶּען פֶערְגֶעסֶען
צוּ וֶוערְן.

דִי צַייט פוּן דִי גְאוֹנִים.

1 דִי יוּדֶען אוּנְטֶער דֶער מֶמְשָׁלָה פוּן אִיסְלַאם.

(640—760 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

צֶעהְן יָאהר זֶענֶען אִין גַאנְצֶען אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען זַייט מַהֲמֶד הָאט צוּגֶעמַאכְט
דִי אוֹיגֶען אוּנ זַיין אֱמוּנָה הָאט זִיךְ פֶערְבְּרֵייטֶעט כִּמְעַט אִין דְרַיי טְהֵייל פוּן דֶער
עֶרְד. פוּן דֶעם אוּנְבֶּעקַאנְטֶען אַרַאבִּישֶׁען שְׁטֶעדְטֶעל מְדִינָה אִיז גֶעוָוארֶען
אַ הוֹיפְּט-פוּנְקְט, וָואס הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפִּיעלֶען נִיט קֵיין קְלֶענֶערֶע רָאלֶלֶע וִוי
דִי גְרוֹיסֶע וֶועלְט-שְׁטָאדְט רוֹם פַארְצַייטֶענְס, אוּנ דֶער צְווייטֶער כַּלִיף אָמַאר
הָאט גָאר אִין אַ קוּרְצֶע צַייט אָבְּגֶענוּמֶען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. צֶעזַארֶעאַ, וָואס הָאט
גֶעהַאט זִיבְּצִיג טוֹיזֶענְד מַאנן חַיִל, הָאט זִיךְ מוֹרָא גֶעהַאט דִי מַהֲמַד'נֶער אַקֶעגֶען
צוּ שְׁטֶעלֶען, אוּנ אַזוֹי זֶענֶען זַיי גֶעוָוארֶען בַּעֲלֵי-בַּתִּים אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ זֶענֶען
אוֹיךְ אַרַיין קֵיין יְרוּשָׁלַיִם. דִי יוּדֶען אוּנ דִי שֹׁמְרוֹנִים הָאבֶּען זִיךְ אַזוֹי אָנְגֶעלִיטֶען
פוּן דֶער בִּיצַאנְטִינִישֶׁער מְלוּכָה אַז זַיי הָאבֶּען מִיט פְרֵייד אָנְגֶענוּמֶען אַ נַייֶעם
עוֹל, אוּנ חָאטְשׁ זַיי הָאבֶּען גֶעוואוּסְט אַז וֶוען דֶער עֶפִּיסְקָאפּ סָאפְרָאנְיוּס
הָאט אָמַאר'ן אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דִי שְׁלִיסֶעל פוּן דֶער הֵיילִיגֶער שְׁטָאדְט, הָאט עֶר
אִיהם גֶעבֶּעטֶען אַז עֶר זָאל דָארְט נִיט לָאזֶען וָואהנֶען קֵיין יוּדֶען, הָאבֶּען זַיי
פָארְט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶרְגֶער וֶועט זַיי גֶעוִויס נִיט זַיין. אָמַאר הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָא-
סֶען אוֹיסְצוּבּוֹיעֶן אַ מָאשֶׁעע (גֶעבֶּעט-הויז) פוּנְקְט אוֹיף דֶעם אֵייגֶענֶעם אָרְט, וואו
דֶער בֵּית-הַמִּקְדָּשׁ אִיז גֶעשְׁטַאנֶען, אוּנ אַז עֶר הָאט זִיךְ גֶעוֶוענְדְט צוּ סָאפְרָאנְיוּס'ן
עֶר זָאל אִיהם אָנְוַוייזֶען דֶעם רֶעכְטֶען פְּלַאץ הָאט עֶר אִיהם צוּגֶעפִיהְרְט צוּ

אַ גְרוֹיסֶען שְׁטֵיין, וָואס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען פוּן אַיין אַלְטֶער יוּדִישֶׁער חוּרְבָּה אוּנ וואוּהִין דִי קְרִיסְטֶען פְלֶעגֶען אַרוֹיסְפִיהרֶען מִיסְט, אוּנ הָאט אִיהם פֶערְזִיכֶערְט אַז דָאס אִיז אִיבֶּערְגֶעבְּלִיבֶּען פוּנ׳ם בֵּית הַמִּקְדָשׁ. צוּ הָאט עֶר עֶס גֶעטְהוּן צוּפַלִיים אָדֶער עֶר הָאט אַלֵיין נִיט גֶעוואוּסְט – דָאס אִיז שְׁוֶוער צוּ בֶּעשְׁטִימֶען, נָאר דָאס זֶעהֶען מִיר אַז נָאךְ בִּיז אַצוּנְד שְׁטֶעהט דִי מָאשֶׁעֶ אוֹיף דֶעם אֵייגֶענֶעם אָרְט אוּנ קֵיינֶער פוּן דִי מַחְמַד׳נֶער אִיז נִיט מְסוּפָּק אִין דִי הֵיילִיגְקַייט דֶערְפוּן.

דֶער נִצָחוֹן פוּן דִי מַחְמַד׳נֶער הָאט דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל דַוְקָא גֶעבְּרַאכְט אַ שְׁטִיקֶעל יְשׁוּעָה. בַּיי זֵייעֶר קְרִיעג מִיט דִי לֶעצְטֶע פֶּערְסִישֶׁע קֶאנִיגֶע הָאבֶּען זֵיי דִי יוּדֶען, פוּנְקְט וִוי קְרִיסְטֶען, פִיעל צוּ גֶעהָאלְפֶען, אוּנ אָמַאר הָאט נִיט גֶע־קָאנְט פַארְגֶעסֶען דִי טוֹבָה. עֶר הָאט דִי יוּדֶען גֶעשֶׁענְקְט אַלֶע רֶעכְטֶע, אוּנ דֶעם בֶּערִיהמְטֶען יוּדִישֶׁען הֶעלְד, בּוֹסְתַּנָאִי, וָואס הָאט חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט אֵיינֶע פוּן דֶעם פֶּערְסִישֶׁען קֶאנִיג׳ס הָאסְרוּ גֶעפַאנְגֶענֶע טָאכְטֶער, הָאט עֶר גֶעמַאכְט פַאר פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן אַלֶע יוּדֶען אִין בָּבֶל. אַזוֹי הָאבֶּען יוּדֶען בֶּעקוּמֶען אַ נַייעֶם רֵישׁ גָלוּתָא. בּוֹסְתַּנָאִי הָאט גֶעהַאט דָאס רֶעכְט מִיט זַיין רִינְג צוּ חַתְמֶנֶ׳ען אַלֶע בֶּע־פֶעהלֶע אוּנ הָאט נָאךְ דֶערְגְרֵייכְט אַ גְרֶעסֶערֶע מַדְרֵגָה וֶוען דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּער־גֶעגַאנְגֶען צוּם פִירְטֶען כַּלִיף עֶלִי. אָמַאר אִיז דֶערְהַרְגֶ׳ט גֶעוָוארֶען אוּנ זַיין יוֹרֵשׁ אָטְהְמַאן אִיז אוֹיךְ אוּמְגֶעקוּמֶען, אוּנ אַז מֶען הָאט אַלִי אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען פַאר אַ הֶערְשֶׁער, הָאט עֶר גֶעהַאט פִיעל שׂוֹנְאִים, וַוייל עֶס אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער צַד, וָואס הָאט גֶעהַאלְטֶען פַאר אַטְהְמַאנ׳ס אַקָרוֹב מוֹאֲבִיָה. דֶעמָאלְט זֶענֶען אִיהם דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל גֶעשְׁטַאנֶען אִין זַיינֶע נוֹיטְהֶען אוּנ אֵיינֶער פוּן דִי יוּדִישֶׁע לוֹמְדִים עַבְדַלָה אִבְּן סַבַּא הָאט בֶּעוִויזֶען דֶעם פָאלְק אַז עֶלִי אִיז אַיין אֶמֶת־עֶר יוֹרֵשׁ פוּן מַחְמַד׳ן, וָואס הָאט אִיהם אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען זַיין גַייסְט פוּנְקְט וִוי משֶׁה יְהוֹשֻׁעַ׳ן. אַז עֶלִי אִיז אַרַיין אִין דֶער שְׁטָאדְט פִירוּז־שַׁבּוּר אִיז אִיהם דֶער רֹאשׁ יְשִׁיבָה פוּן סוּרָא, מַר יִצְחָק, מִיט נַיינְצִיג טוֹיזֶענְד יוּדֶען אַקֶעגֶענ־גֶעגַאנְגֶען אוּנ הָאט אִיהם בֶּעגְרִיסְט. עֶלִי אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר דַאנְקְבַּאר דִי יוּדֶען פַאר דֶעם כָּבוֹד אוּנ הָאט דֶערְפַאר בֶּעלוֹינְט דֶעם רֹאשׁ יְשִׁיבָה מִיט דֶעם טִיטֶעל „גָאוֹן” אוּנ פוּן דֶעמָאלְט אָן הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אִינ׳ם לֶעבֶּען פוּן דִי יוּדֶען אַ לִיכְטִיגֶערֶע אוּנ אַ בֶּעסֶערֶע צַייט – דִי צַייט פוּן דִי גְאוֹנִים.

נָאךְ בּוֹסְתַּנָאִי׳ס טוֹיט אִיז אַרוֹיס אַ מַחֲלוֹקֶת אִין זַיין מִשְׁפָּחָה. עֶס זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען עֶטְלִיכֶע זִיהן פוּן פֶערְשִׁידֶענֶע פְרוֹיעֶן אוּנ אַזוֹי וִוי בַּיים לֶעבֶּען הָאט בּוֹסְתַּנָאִי מֶעהר לִיעב גֶעהַאט דֶעם זוּהן, וָואס דִי פֶּערְסִישֶׁע פְּרִינְצֶעסִין הָאט אִים גֶעבָּארֶען, אוּנ עֶר הָאט גֶעוָואלְט וֶוערֶען רֵישׁ גָלוּתָא אוֹיפ׳ן פָאטֶערְס אָרְט, הָאבֶּען

אִיהם דִי בְּרִידֶער גֶערוֹדֵף'ט אוּנ הָאבֶּען גֶעדְרוּנְגֶען אַז עֶר מוּז זִיךְ גָאר רֶעכְנֶען פַאר אַ שְׁקְלַאוֶוע, וַוייל זַיין מוּטטֶער אִיז נִיט גֶעוֶועהן קֵיין יוּדִישׁ קִינְד. וֶוער ווַייסְט צוּ וָואס עֶס וָואלְט גֶעוֶועהן גֶעקוּמֶען, וֶוען עֶס מִישְׁט זִיךְ נִיט אַרַיין דֶער שׁוֹפֵט חֲנִינָא אוּנ בְּרֶענְגְט נִיט אַ פְּסַק פוּנ'ם בֵּית דִין אַז בּוּסְתְּנָאִי'ס אַ זוּהן קָאן נִיט זַיין קֵיין שְׁקְלַאוֶוע.

אַזוֹי הָאבֶּען דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל זִיךְ גֶעפִיהרְט אִינ'ם אִינְוֶוענִינְגְסְטֶען לֶעבֶּען גַאנְץ פְרַיי אוּנ זֶעלְבְּסְטְשְׁטֶאנְדִיג, אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָּחָה פוּנ'ם רֵישׁ גָּלוּתָא אוּנ דֶעם גָאוֹן. דֶער „רֵישׁ גָּלוּתָא" הָאט זִיךְ מֶעהר אָנְגֶעקֶעהרְט מִיט וֶועלְטְלִיכֶע זַאכֶען, עֶר אִיז גֶעוֶועהן קָרוֹב לְמַלְכוּת, אוּנ מֶען פְלֶעגְט אִיהם אָנְטהוּן אוֹיךְ דֶעם כָּבוֹד וָואס שְׁטֶעהט אָן אַ מֶענְשֶׁען, וָואס אִיז אַ פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן אַ גַאנְץ פָאלְק. דֶער „גָאוֹן" ווִידֶער וָואס אִיז גֶעוֶועהן דֶער רֹאשׁ יְשִׁיבָה פוּן סוּרָא אוּנ הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר אֶלְטֶער פוּנ'ם פּוּמְבְּדִיתָא'ר רֹאשׁ יְשִׁיבָה, הָאט זִיךְ נָאר אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט לֶערְנֶען אוּנ שְׁאֵלוֹת פַּסְקְנֶען, אוּנ אוּנְטֶער זַיין הַאנְד זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען דִי יְשִׁיבוֹת פוּן סוּרָא אוּנ פּוּמְבְּדִיתָא. חָאטְשׁ דִי שְׁטֶעללֶע פוּן רֵישׁ גָּלוּתָא הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען בִּירוּשָּׁה אִין בּוּסְתְּנָאִי'ס מִשְׁפָּחָה פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז גֶעוֶועהן דֶער מִנְהָג אַז אָהן דֶער הַסְכָּמָה פוּן בֵּיידֶע יְשִׁיבוֹת הָאט קֵיינֶער נִיט גֶעטָארְט וֶוערֶען רֵישׁ גָּלוּתָא אוּנ דִי לוֹמְדִים הָאבֶּען דֶערְבַּיי גֶעשְׁפִּיעלְט דִי הוֹיפְּטְרָאללֶע. אַז מֶען הָאט אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען אַ רֵישׁ גָּלוּתָא, אִיז מֶען זִיךְ פְרִיהר צוּזַאמֶען גֶעקוּמֶען אִין אַ גְרוֹיס הוֹיז, ווּאוּ אַללֶע שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי־בַּתִּים זֶענֶען גֶעוֶועהן פֶערְזַאמֶעלְט, אוּנ דֶער גָאוֹן פוּן סוּרָא הָאט אִין אַ בֶּעזוּנְדֶער דְרָשָׁה בֶּעגְרִיסְט דֶעם נַייֶעם פָאלְקְס־פִיהרֶער. דֶעם אַנְדֶערֶען דָאנֶערְשְׁטָאג פְלֶעגְט מֶען מַאכֶען אַ גַאנְצֶע שִׂמְחָה אִין שׁוּהל: בֵּיידֶע רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת הָאבֶּען אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט דִי הֶאנְד אוֹיפ'ן קָאפּ פוּנ'ם רֵישׁ גָּלוּתָא אוּנ הָאבֶּען גֶעשְׁרִיגֶען: „לֶעבֶּען זָאל אוּנְזֶער הֶער!" אוּנ דֶער נָאךְ הָאט אִיהם דֶער עוֹלָם צוּגֶעווִינְשֶׁעוֶועט, מִיט מוּזִיק בַּאלֵייט אַהֵיים אוּנ אִיהם גֶעשִׁיקְט מַתָּנוֹת. שַׁבָּת הָאט דֶער עוֹלָם וַוייטֶער גֶעפִיהרְט דֶעם רֵישׁ גָּלוּתָא אִין שׁוּהל אַרַיין, דָארְט אִיז פוּן זַיינֶעטְוֶועגֶען גֶעוֶועהן אַ בֶּעזוּנְדֶער בִּימָה, ווּאוּ עֶר פְלֶעגְט דַאווֶנֶען גַאנְץ אָבְּגֶעזוּנְדֶערְט פוּנ'ם פָאלְק; אַהִין פְלֶעגְט מֶען צוּטְרָאגֶען דִי תּוֹרָה אוֹיף צוּ לֵייעֶנֶען, אוּנ אַז דֶער רֵישׁ גָּלוּתָא אִיז נָאךְ אַמָאל גֶעוֶועהן אַ לַמְדָן אוֹיךְ, פְלֶעגְט עֶר אָפְט זָאגֶען אַ דְרָשָׁה. בַּיים „קַדִּישׁ" הָאט מֶען גֶעמוּזְט דֶערְמָאנֶען זַיין נָאהמֶען, אוּנ אַחוּץ דֶעם פְלֶעגְט מֶען אִיהם מַאכֶען „מִי שֶׁבֵּרַךְ", אוּנ דֶערְמָאנֶען צוּ גוּטֶען אַללֶע וָואס לֶערְנֶען אוּנ שְׁטִיצֶען דִי תּוֹרָה. מִיט דֶעם אֵיינֶענֶעם כָּבוֹד פְלֶעגְט מֶען אוֹיךְ דֶעם רֵישׁ גָּלוּתָא אָבְּפִיהרֶען אַהֵיים. אֵיין מָאל

אִין יָאהר, גֶעוֶואהנְלִיךְ דְרַיי וָואכֶען נָאךְ סֻכּוֹת, פְלֶעגֶען זִיךְ דִי יוּדֶען צוּזַאמֶען פָארֶען פוּן וַוייט אוּנ פוּן נָאהֶענְט צוּ בֶּעגְרִיסֶען דֶעם רֵישׁ גָלוּתָא, וָואס הָאט גֶע־הַאט גְרוֹיס הַכְנָסָה פוּן אַללֶע יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת, אוּנ הָאט אוֹיךְ גֶעהַאט דָאס רֶעכְט צוּ פָארְדֶערן בַּיים פָאלְק פֶערְשִׁידֶענֶע נְתִינוֹת.

דֶער אַנְדֶערֶער נָאךְ'ן רֵישׁ גָלוּתָא הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט דֶער „גָאוֹן" פוּן סוּרָא: פַאר אִיהם הָאט אֲפִילוּ גֶעמוּזְט דֶרֶךְ אֶרֶץ הָאבֶּען דֶער רֹאשׁ יְשִׁיבָה פוּן פּוּמְבְּדִיתָא, הָאטְשׁ עֶר הָאט גֶעמָאגְט זַיין דְרַיי מָאל אַזוֹי פִיעל אַלְט וִוי עֶר. אוֹיסֶער בֵּיידֶע רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת, זֶענֶען גֶעוֶועהן זִיבֶּען גְרוֹיסֶע לוֹמְדִים, וָואס מֶען הָאט זֵיי גֶערוּפֶען רֵישֵׁי כַּלָה אוּנ וָואס פְלֶעגֶען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען מִיט דִינִים אוּנ הֲלָכוֹת אוּנ זֵייעֶר פְּסַק הָאט מֶען אוּמֶעדוּם גֶעהַאלְטֶען פַאר הֵיילִיג. דִי פָאר־שְׁטֶעהֶער פוּן יֶעדֶער יוּדִישֶׁער קְהִלָה זֶענֶען גֶעוֶועהן דֶער רַב אוּנ דֶער פַּרְנֵס (פֶערְוָוארְגֶער), אַללֶע בֶּעפֶעהלֶע פוּנ'ם רַב הָאט מֶען גֶעמוּזְט פָאלְגֶען, וַוייל עֶר הָאט גֶעקָאנְט יֶעדֶען אַרַיינְלֶעגֶען אִין „חֵרֶם" אוּנ דֶער חֵרֶם אִיז דֶעמָאלְט קֵיין קְלֵיינִיגְקַייט נִיט גֶעוֶועהן: וֶוער עֶס אִיז גֶעוֶועהן אִין חֵרֶם אוּנ הָאט אִין דְרַייסִיג טָאג קֵיין תְּשׁוּבָה נִיט גֶעטְהוּן, דֶער הָאט נִיט גֶעקָאנְט גֶעפִינֶען קֵיין אֵיינְצִיגֶען וָואס זָאל וֶועלֶען מִיט אִיהם הָאבֶּען אַ גֶעשֶׁעפְט, מֶען הָאט אִיהם אִין קֵיין יוּדִישֶׁער שְׁטוּב נִיט אַרַיינְגֶעלָאזְט, זַיינֶע קִינְדֶער הָאט מֶען אֲפִילוּ נִיט מַל גֶעוֶועהן אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאט עֶר נִיט גֶעקָאנְט קוּמֶען צוּ קֵבֶר יִשְׂרָאֵל.

אַזַא פְרַייַ לֶעבֶּען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן זֶעלְבְּסְשְׁטֶאנְדִיגֶע יוּדִישֶׁע מַנְהִיגִים הָאט אָנְגֶעפִילְט מִיט פְרֵייד דִי הֶערְצֶער פוּן דִי יוּדֶען אִין פְרַאנְקְרַייךְ אוּנ שְׁפַּאנְיֶען: זֵיי הָאבֶּען מְקַנֵא גֶעוֶועהן זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער פוּן בָּבֶל, דֶערְפַאר וָואס אוֹיף זֵיי אִיז גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל אוֹיפְצוּהוֹיבֶּען דָאס גֶעפַאלֶענֶע יוּדִישְׁקַייט, אוּנ הָאבֶּען יֶעדֶען שַׁבָּת גֶעבֶּענְשְׁט דֶעם רֵישׁ גָלוּתָא אוּנ דֶעם גָאוֹן אוּנ זֵייעֶרֶע אַללֶע תַּלְמִידִים, וָואס בֶּעפֶעסְטִיגֶען דֶעם בִּנְיָן פוּן דֶער יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה. אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָבֶּער הָאט מֶען נִיט אַזוֹי שְׁטַארְק גֶעהַאלְטֶען פוּן בָּבֶל: אִין טְבַרְיָה הָאט נָאךְ גֶעלֶעבְּט דִי מִשְׁפָּחָה פוּן מַר זוּטְרָא דֶעם צְוֵוייטֶען, וָואס מֶען הָאט אַהִין צוּרִיק מִיט הוּנְדֶערְט יָאהר גֶעבְּרַאכְט, אִין דֶער צַייט פוּנ'ם מֶלֶךְ כַּבַד; זַיינֶע קִינְדֶער הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר אֶמֶת'ע אֵיינִיקְלִיךְ פוּן דָוִד הַמֶלֶךְ, אוּנ צוּ זֵיי פְלֶעגְט בִּירוּשָׁה אִיבֶּערְגֶעהן פוּן אֵיין דוֹר צוּם אַנְדֶערן דִי שְׁטֶעלֶע פוּן רֹאשׁ יְשִׁיבָה. זֵיי הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען אַז דֶער עוֹלָם זָאל הֶערן אוּנ פָאלְגֶען דִי לוֹמְדִים פוּן בָּבֶל, אוּנ הָאבֶּען אָנְגֶעמַאכְט אַזַא מַחֲלוֹקֶת אַז אִין יֶעדֶען לַאנְד הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַנְדֶערְשׁ צוּ שְׁרַייבֶּען אוּנ לֵייעֶנֶען לָשׁוֹן קֹדֶשׁ, שְׁטֶעלֶען דִי נְקוּדוֹת דָא אוּנְטֶער־

דעם וַוארט אונ דָארט אויף דעם וָוארט, אונ זיי וָואלטען עס געוועהן געבראכט
דערצו אז כמעט איינער דעם אנדערן זאל ניט פערשטעהן, ווען זיי מוזען ניט סוף
כל סוף בטל ווערען פאר זייערע שטארקערע גלויבענסברידער אין בבל.

אין דער צייט איז די לאגע פון די שפאנישע יודען געוועהן גאר ניט קיין
פרעהליכע. געהערשט האט דארט דעמאלט דער קאניג הינטילא אונ די יודען
וואס האבען ניט געקאנט אוועקפאהרען האבען געמוזט איבערגעהן צום קא-
טאליציזמוס. דאס טויפען זייערס איז אפילו געוועהן נאר לפנים, ווייל בסתר
האבען זיי אבגעהיט יודישקייט; ווער שמועסט אז די מלוכה איז איבערגע-
גאנגען צום קאניג הינדאסווינד, וואס האט ניט געהאלטען מיט די גייסט-
ליכע, האבען זיי זיך גאנץ אפען אומגעקעהרט צום יודישען גלויבען. צום
אומגליק איז אבער באלד אויף זיין ארט געווארען קאניג זיין זוהן רעצעסווינד,
וואס האט אויסגעגראבען די אלטע גזירות אונ האט געהייסען בעזאנדערס
אכטונג געבען אויף די געטויפטע יודען זיי זאלען אבהיטען די דינים פון דער
קריסטליכער רעליגיאן. זיי האבען אללע געמוזט נאך אמאל געבען א שבועה
אז זיי וועלען זיין פרומע קריסטען, אונ ווער עס האט עובר שבועה געוועהן
האט דערפאר מיט'ן לעבען בעצאהלט. אז די מלוכה איז אבער געוואהר גע-
ווארען, אז די געטויפטע יודען בעהאלטען זיך אין חדרי חדרים אונ מאכען שבת
אדער האלטען יום טוב, האט זי געהייסען אז אללע קריסטליכע אונ יודישע
ימים טובים זאלען זיי צו ברענגען ביי די גייסטליכע, וואס האבען אויף זיך גע-
נומען די מצוה זיי צו האלטען אונטער זייער השגחה. באלד איז זיי אפילו
געווארען בעסער אין די אכט יאהר וואס עס האט געהערשט דער קאניג
וואמבא, אונ די יודען האבען זיך אזוי ווייט אויפגעהויבען אז זיי האבען זיך
ערלויבט צו שרייבען גאנצע לאטיינישע ביכער געגען דעם קריסטענטהום. דאס
האט אבער ניט לאנג געדויערט אונ די מלוכה איז איבערגעגאנגען צו ערוויג,
וואס האט זיך געוואלט בעליעבט מאכען ביי די גייסטליכע דערמיט וואס ער
וועט אנטהון יודען צרות, איז זייער מעמד געווארען נאך טויזענד מאל שרעק-
ליכער. ער האט אפען געזאגט אין א רעדע אז יודען זענען א צרעת, וואס מען
מוז דאס לאנד אויסרייניגען פון דעם, אונ האט זיי געגעבען צייט א יאהר זיי
זאלען זיך אללע טויפען, אונ ווען ניט — זאל מען ביי זיי צונעהמען זייער גאנץ
פערמעגען, יעדען פון זיי שמייסען אונ אבשניידען די הויט פונ'ם שטערן צום אייביגען
שאנד אונ דערנאך ארויסשיקען פונ'ם לאנד. מיט די געטויפטע יודען האט ער זיך
נאך ארגער נוהג געוועהן: עס איז איהם וויניג געוועהן וואס די גייסטליכע האבען

אַבְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אוֹיף זַיי אַללֶע שַׁבָּת אוּנ יוֹם טוֹב, זַיי זָאלֶען חָלִילָה נִיט נִכְשָׁל װָוערֶען פוּן עֶפִּים אַ יוּדִישֶׁען מִנְהָג, אוּנ עֶר הָאט גֶעמַאכְט אַז יֶעדֶער גֶעטוֹיפְטֶער יוּד טָאר נִיט פָּאהרֶען אִין עֶרְגֶעץ אָהן דֶעם רְשׁוּת פוּנ'ם גַייסְטְלִיכֶען אוּנ אַז מֶען עֶרְלוֹיבְּט אִיהם יָא צוּ פָּאהרֶען אוֹיף אַיין אַנְדֶער אָרְט, מוּז עֶר בְּרֶענְגֶען אַ צֶעטֶעל פוּן יֶענֶעם גַייסְטְלִיכֶען אַז עֶר הָאט זִיךְ גֶעפִּיהְרְט װִי אַ פְרוּמֶער קְרִיסְט. דָאס גֶעזֶעטְץ הָאט אוֹיךְ בֶּעשְׁטִימְט דֶער מִיטְרָאפָּאלִיט פוּן טָאלֶעדַא יוּלְיַאן, װָאס אִיז אַללַיין אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּן יוּדֶען.

נָאךְ אֶרְגֶער אִיז זַיי גֶעװָארֶען פַאר עֶרְװִיגַ'ס יוֹרֵשׁ, עֶגִיקַא, װָאס הָאט זִיךְ פָּשׁוּט גֶענוּמֶען אוֹיף זַייעֶר לֶעבֶּען אוּנ הָאט זַיי אַזוֹי פֶערְשְׁפַּארְט, זַיי זָאלֶען זִיךְ נִיט קָאנֶען צוּשְׁלָאגֶען צוּ קַיין אַיינְצִיגֶער פַּרְנָסָה. עֶר הָאט זַיי פַארְװֶעהְרְט צוּ הָאבֶּען אַייגֶענֶע הַייזֶער, פִיהְרֶען מִסְחָרִים אוּנ הָאבֶּען גֶעשֶׁאפְטֶען מִיט קְרִיסְטֶען, אוּנ דָאס הָאט דִי יוּדֶען גֶעבְּרַאכְט צוּ אַזַא נוֹיט, אַז זַיי הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ זוּכֶען הִילְף בַּיי זַייעֶרֶע בְּרִידֶער אִין אַפְרִיקָא אוּנ הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז װֶוען דִי מַחְמַד'נֶער װֶועלֶען אָבְּנֶעהְמֶען דָאס לַאנְד װֶועט עֶס זַיין פַאר זַיי בֶּעסֶער. זַיי הָאבֶּען זִיךְ שְׁטִילֶערְהֵייד מַכִין גֶעװֶועהן דֶערְצוּ אוּנ עֶס װָאלְט זַיי אוֹיךְ גֶערָאטְהֶען, נָאר דִי מְלוּכָה אִיז דֶערְפוּן גֶעװָאהר גֶעװָארֶען אוּנ הָאט בַּאלְד אַללֶע יוּדֶען גֶעמַאכְט פַאר שְׁקְלַאװֶען. אִין אַזַא בִּיטֶערֶער לַאגֶע הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶעפוּנֶען בִּיז עֶגִיקַא'ס טוֹיט. זַיין זוּהן װִיטִיגַא הָאט שׁוֹין נִיט גֶעקָאנְט פִיהְרֶען דִי אַייגֶענֶע װֶועלְטֶען װָאס דֶער פָאטֶער, װַייל בַּאלְד הָאט זִיךְ אוֹיף שְׁפַּאנְיֶען אָנְגֶערוּקְט אַזַא שְׁרֶעקְלִיכֶע צָרָה אַז מֶען הָאט שׁוֹין גֶעמוּזְט אָן דִי יוּדֶען פַארְגֶעסֶען: דֶער מַחְמַד'נִישֶׁער הֶעלְד טַארִיק הָאט זִיךְ אַהִין גֶעלָאסְט מִיט גְרוֹיס חַיִל אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען אַ מֶעגְלִיכְקַייט אָבְּצוּרֶעכְנֶען זִיךְ מִיט דִי שׂוֹנְאִים װִי זַיי אִיז גֶעקוּמֶען.

אַז דֶער לֶעצְטֶער קֶענִיג רָאדֶערִיךְ אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ שְׁפַּאנְיֶען הָאט פֶערְלָארֶען דִי גְרוֹיסֶע מִלְחָמָה בַּיי קְסֶערֶעס אִים יָאהר 711, הָאבֶּען זִיךְ דִי אַרַאבֶּער װִי אַ שְׁטוּרֶעמְװִינְד אַרַיינְגֶעחַאפְּט אִין לַאנְד אוּנ אוּמֶעדוּם הָאבֶּען זַיי גֶעהַאט הִילְף פוּן יוּדֶען. װֶוען טַרִיק הָאט אָבְּגֶענוּמֶען דִי הוֹיפְּטְשְׁטַאדְט טָאלֶעדַא, הָאט עֶר שׁוֹין אַזוֹי פִיעל צוּטְרוֹיעֶן גֶעהַאט צוּ דִי יוּדֶען אַז עֶר הָאט זַיי אִיבֶּערְגֶעלָאזְט פַאר שׁוֹמְרִים אוּנ אַללַיין הָאט עֶר זִיךְ גֶעלָאזְט גֶעהֶען װַייטֶער מִיט'ן חַיִל. דָאס אַייגֶענֶע הָאט אוֹיךְ גֶעטְהוּן דֶער מוֹשֵׁל פוּן אַפְרִיקָא מוּזַא, װָאס אִיז מִיט זַיין חַיִל אַרַיין אִין שְׁפַּאנְיֶען אוּנ הָאט אוֹיךְ גֶעפוּנֶען אִין דִי יוּדֶען אִיבֶּערְגֶעבֶּענֶע גֶעטְרַייעֶ מֶענְשֶׁען. אַזוֹי הָאבֶּען דִי יוּדֶען זִיךְ עֶרְװָארְבֶּען דִי פְרַיינְדְשַׁאפְט

פון דִי מַחְמַד'נֶער, אוּנ קוֹים זֶענֶען זֵיי גֶעוָוארֶען בַּעֲלֵי־בַּתִּים אִין שְׁפַּאנְיֶען הָאבֶּען דִי שְׁפַּאנִישֶׁע יוּדֶען בֶּעקוּמֶען דִי אֵייגֶענֶע פְרַייהַייט וִוי זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער אִין בָּבֶל אוּנ פֶּערְסִיֶען אוּנ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אַלֶע גֶעפִיהלְט גְלִיקְלִיךְ אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן אִיסְלַאם.

די עֶרְשְׁטֶע כַּלִיפֶען אַבּוּ־בֶּעקְר אוּנ אָמַאר הָאבֶּען אָנְגֶעטְהוּן יוּדֶען אוּנ קְרִיסְטֶען גְרוֹיסֶע צָרוֹת: זֵיי הָאבֶּען זֵיי נִיט צוּגֶעלָאזְט צוּ קֵיין דִינְסְט, פַאר וֶוערְט פָאהרֶען אוֹיף פֶערְד, גֶעגֵייט צוּ טְרָאגֶען בֶּעזוּנְדֶערֶע קְלֵיידֶער אוּנ נִיט עֶרְלוֹיבְּט בּוֹיעֶן נַייעֶ שׁוּלֶען אוּנ קִירְכֶען. מִיט דֶער צַייט אָבֶּער, אַז דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ אַזֶעלְכֶע כַּלִיפֶען וִוי מוּאַבְיָה, יֶעזִיד דֶער עֶרְשְׁטֶער, עַבְּדוּל מַלִיק, וַואלִיד דֶער עֶרְשְׁטֶער אוּנ סוּלֵיימַאן, הָאט זִיךְ דִי לַאגֶע פוּן אַלֶע פְרֶעמְדֶע פֶאלְקֶער, וָואס הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט אִין שְׁכֵנוּת בַּיי דִי מַחְמַד־נֶער, אִין גַאנְצֶען אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען צוּ גוּטֶען. דֶעמָאלְט הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶע־הַאפְט צוּ דֶער אַרַאבִּישֶׁער שְׁפְּרַאכֶע אוּנ הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַזוֹי גוּט שְׁרַייבֶּען אוּנ רֶעדֶען אוֹיף דֶעם לָשׁוֹן, אַז גָאר גִיךְ אִיז אֵיינֶער פוּן דִי יוּדִישֶׁע דָאקְטוֹרִים מֶסֶר־גַאוְיָה אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן אַרוֹיסְצוּגֶעבֶּען אַגַאנְץ וֶוערְק אִיבֶּער דֶער מֶע־דִיצִין אִים אַרַאבִּישֶׁען. נָאר נָאךְ מֶעהר הָאט גֶעבְּלִיהט בַּיי זֵיי דָאס לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וַוייל פוּן אֵיין זַייט הָאבֶּען זֵיי גֶעמוּזְט זַיין בָּקִי אִין דִי הֵיילִיגֶע סְפָרִים, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען קָאנֶען הָאבֶּען אַוִכּוּחַ מִיט דִי מַחְמַד'נֶער, וָואס הָאבֶּען לִיעבּ גֶעהַאט זִיךְ צוּ פֶערְרוּפֶען אוֹיף דֶער תּוֹרָה אוּנ בְּרֶענְגֶען פוּן דָארְט רַאֲיוֹת אַז זֵייעֶר אֱמוּנָה אִיז הֵיילִיג, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאבֶּען זֵיי לִיעבּ גֶעהַאט נָאכְצוּטַאנְצֶען דִי אַרַאבֶּער, וָואס בַּיי זֵיי אִיז דִי מְלִיצָה גֶעשְׁטַאנֶען גָאר אוֹיף אַהוֹיכֶע שְׁטוּפֶע, אוּנ אַזוֹי וִוי דָאס יוּדִישֶׁע מַזָל הָאט גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ אַז בֶּעוַויינֶען הָאבֶּען זֵיי נָאר גֶעקָאנְט דִי בִּיטֶערֶע צָרוֹת אוּנ בֶּעזִינְגֶען – נָאר דִי הָאפְנוּנְג אוֹיף גָאטט אוּנ אוֹיף דִי גֶעזֶעצֶע פוּן דֶער הַשְׁגָחָה, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט בֶּעגֶעהן אָהן דֶער הֶעבְּרֶאִישֶׁער שְׁפְּרַאכֶע, וָואס אִין אִיהר זֶענֶען אַלֶע הֵיילִיגֶע סְפָרִים אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען. אִין דֶער צַייט הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צְוִוישֶׁען יוּדֶען אַרוֹיס־גֶעוַויזֶען פַּיְטָנִים, פוּן וֶועלְכֶע זֶענֶען מֶעהר בֶּעקָאנְט יוֹסֵי בֶּן יוֹסֵי הַיָתוֹם, וָואס הָאט גֶעשְׁרִיבֶּען זַיינֶע פִּיוּטִים נָאךְ'ן אַלֶ״ף בֵּי״ת. יַנַּאי, דֶער מְחַבֵּר פוּן פִיעל יוֹצְרוֹת, וָואס הָאט זִיךְ שׁוֹין בֶּענוּצְט מִיט גְרַאמֶען, אוּנ זַיין תַּלְמִיד אֱלִיעֶזֶר הַקַלִיר, וָואס הָאט גֶעמַאכְט אִיבֶּער הוּנְדֶערְט פוּנְפְצִיג פֶערְשִׁידֶענֶע פִּיוּטִים. דִי אַלֶע פִּיוּטִים זֶענֶען שְׁטַארְק אָנְגֶענוּמֶען גֶעוָוארֶען בַּיי דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל, אִיטַאלְיֶען, דַייטְשְׁלַאנְד אוּנ פְרַאנְקְרֵייךְ, אוֹיסֶער שְׁפַּאנְיֶען, וַוייל דָארְט אִיז

מֶען נִיט צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן פוּן דֶעם גֶעמִישְׁטֶען לָשׁוֹן; אוּנ אַזוֹי וִוי פִּיוּט פְלֶעגְט מֶען זִינְגֶען מִיט אַבֶּעזוּנְדֶערְן נוּסַח, הָאט זִיךְ דֶער עוֹלָם בִּיסְלֶעכְוַויים דֶער מִיט גֶעוָואהנְט אוּנ דִי שַׁבָּתִים אוּנ יָמִים טוֹבִים, וָואס מֶען הָאט בֶּעדַארְפְט זָאגֶען יוֹצְרוֹת אָדֶער פִּיוּט, הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר גָאר גֶעהוֹיבֶּענֶע אוּנ דֶערְמָאלְט אִיז דֶער גָאטֶעסְדִיעֶנְסְט גֶעוֶועהן דֶער גְלֶאנְצֶענְדְסְטֶער.

אִין דֶער צַייט הָאט מֶען גֶעקָאנְט בֶּעמֶערְקֶען אַשְׁטַארְקֶען חִלוּק אִין דֶעם רֶעלִיגִיאָזֶען לֶעבֶּען צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען פוּן בָּבֶל אוּנ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וָואס בַּיי זֵיי אִיז יֶעדֶעס פִּינְטֶעלֶע פוּנ׳ם תַּלְמוּד גֶעוֶועהן הֵיילִיג, אוּנ דִי יוּדֶען פוּן אַרַאבְּיֶען, וִוי דִי בְּנֵי קִינוּקָה, בְּנֵי נַדִיר אוּנ דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן חַיְבַּר, וָואס זֶענֶען גֶעוָואהנְט גֶעוֶועהן מִיט אַפְרַיי לֶעבֶּען, הָאבֶּען זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט לָאזֶען בִּינְדֶען מִיט דִי דִינִים פוּן דִי תַּנָּאִים, אֲמוֹרָאִים, סַבְרָאִים אוּנ גְאוֹנִים. אַוַדַאי זֶענֶען צְווִישֶׁען זֵיי גֶעוֶועהן פִיעל אוּנְצוּפְרִידֶענֶע וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען דִי הוּמְרוֹת פוּנ׳ם תַּלְמוּד, בֶּעזָאנְדֶערְס הָאבֶּען דִי פְרוֹיֶען נִיט גֶעוָואלְט בֶּעשְׁטֶעהן אוֹיף דִי שְׁוֶוערֶע גֶעזֶעצֶע וֶועגֶען גֶט־זַאכֶען, אוּנ דִי גְאוֹנִים הוּנָאַי אוּנ מַר־רַבְּיָא הָאבֶּען גֶע־מוּזְט צוּ לִיעבּ טְהוּן אוּנ אַבִּיסֶעל פֶערְגְרִינְגֶערְן דִי דִינִים פוּן גֵט׳ן. בַּיי אַזָא אוּנ־צוּפְרִידֶענְהַייט הָאט זִיךְ וַוייטֶער אַרוֹיסְגֶעהַאפְּט, אִים יָאהר 720, אֵיינֶער פוּן דִי מִתְנַגְדִים פוּנ׳ם תַּלְמוּד, אַגֶעווִיסֶער שֶׁרִינִי, וָואס הָאט זִיךְ אַלֵיין אַיינְגֶע־רֶעדְט אַז עֶר אִיז מָשִׁיחַ אוּנ הָאט גֶעפוּנֶען פִיעל נַארָאנִים, וָואס הָאבֶּען אִיהם גֶעגְלוֹיבְּט. דֶערְמָאלְט אִיז דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי פְרֶעהלִיךְ, וַוייל דֶער נַייעֶר כַּלִיף אַמָאר דֶער צְוַוייטֶער הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען אוֹיפ׳ן אַלְטֶען שְׁטֵייגֶער אוּנ הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז מִיט רְדִיפוֹת וֶועט אִיהם גֶערָאטְהֶען אַסַךְ יוּדֶען אוּנ קְרִיסְטֶען אַרַיינְגֶעהמֶען אִין כּוּנְד פוּן אִיסְלַאם. דֶערְפַאר, אַז שֶׁרִינִי הָאט זִיךְ בֶּערִיהמְט אַז עֶר וֶועט נִיט נָאר בֶּעפְרַייֶען זַיינֶע בְּרִידֶער פוּנ׳ם תַּלְמוּד נָאר אוֹיךְ פוּנ׳ם עוֹל פוּן דִי מַהְמַד׳נֶער, הָאט עֶר גֶעפוּנֶען פִיעל מַאֲמִינִים אֲפִילוּ אִין שְׁפַּאנְיֶען, וואו דִי יוּדֶען הָאבֶּען, אָט אַפָּנִים, אוֹיךְ גֶעהַאט גֶענוּג סִבּוֹת בֵּייז צוּ זַיין אוֹיף דִי אַרַאבֶּער, וָואס הָאבֶּען דִי יוּדֶען נִיט אַזוֹי בֶּעלוֹינְט וִוי זֵיי הָאבֶּען פֶערְדִיעֶנְט אוּנ גֶעהָאפְט. נִיט לַאנְג הָאט אָבֶּער שֶׁרִינִי גֶעקָאנְט נַארֶען דָאס פָאלְק מִיט פַאלְשֶׁע הָאפְנוּנְגֶען: אַז מֶען הָאט אִיהם גֶעהַאפְּט אוּנ גֶעבְּרַאכְט צוּם כַּלִיף יֶעזִיד, הָאט עֶר זִיךְ פוּן אַללֶעמֶען אָבְּגֶעלֵייקֶענְט אוּנ גֶעזָאגְט אַז עֶר הָאט נָאר אַקַאטָאוֶועס גֶעטְרִיבֶּען מִיט דִי יוּדֶען. אַזוֹי אִיז בַּאלְד גֶעוָוארֶען צוּ גִישְׁט דֶער קוּרְצֶער חָלוֹם פוּן אַמָשִׁיחַ, וָואס הָאט נָאר גֶעדוֹיעֶרְט צֶעהן יָאהר, אוּנ דִי יוּדֶען וָואס עֶר הָאט פְרִיהר פֶערְנַארְט צוּ זִיךְ אוּנ הָאט זֵיי גֶעהֵייסֶען

אֶפֶּענְטְלִיךְ אַרויסטְרֶעטֶען גֶעגֶען הַלְמוּד הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט בֶּעטֶען מֶען זָאל זֵיי צוּרִיק אַרייִנְנֶעהמֶען אִין דִי יוּדִישֶׁע קְהִלוֹת. עֶס אִיז אֲפִילוּ גֶעוָוארֶען אַ שְׁאֵלָה צוּ קָאן מֶען זֵיי נָאךְ אַ מָאל אוֹיפְנֶעהמֶען, נָאר דֶער רֹאשׁ יְשִׁיבָה פוּן פּוּמְבְּדִיתָא נַטְרוֹנָאִי בֶּן נְחֶמְיָה, וָואס מֶען הָאט אִיהם אוֹיךְ גֶערוּפֶען מַר יַנְקָא, הָאט גֶעפַּסְקֶ'ט אַז מֶען טָאר זֵיי נִיט אָבְּזָאגֶען אוּנ מֶען מוּז זֵיי בֶּעטְרַאכְטֶען וִוי בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה, וָואס קָאנֶען נָאךְ מִיט אֶמֶת פְרוּמְקַייט פַאר אֶנְטְפֶערן זֵייעֶר פְרִיהְרִיגַ לַייכְטְזִינִיגְקַייט.

קוּים זֶענֶען אָבֶּער אַוֶועק גֶעלָאפֶען נָאךְ דְרַייסִיג יָאהר, הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען וַוייטֶער גֶעלָאזְט נַארֶען פוּן אַ נַייעֶם חָלוֹם. פְּלוּצְלוּנְג אִיז אִין אַ פֶּערְסִישֶׁע שְׁטָאדְט אִיסְפַּאהַאן אוֹיסְגֶעוַואקְסֶען אַ גֶעוִויסֶער עוֹבַדְיָה בֶּן יִצְחָק (אַבּוּ-עִיסִי), וָואס אִיז דוּרְךְ אַ מוֹפֵת אוֹיסְגֶעהֵיילְט גֶעוָוארֶען פוּן אַ שְׁוֶוערֶע קְרַאנְקְהַייט, אוּנ הָאט זִיךְ דוּרְךְ דֶעם אַיינְגֶערֶעדְט אַז אִיהם הָאט גָאטט גֶעשִׁיקְט עֶר זָאל וֶועקֶען דִי יוּדֶען, זֵיי זָאלֶען זִיךְ פֶערְטִיג מַאכֶען צוּ דֶער גְאוּלָה אוּנ זָאלֶען פוּן זִיךְ אַרָאבְּוַוארְפֶען דֶעם יָאךְ פוּן פְרֶעמְדֶע פֶּאלְקֶער. עֶר הָאט אוֹיךְ אִין פִיעל זַאכֶען גֶעאֶנְדֶערְט דִי דִינִים פוּנ'ם תַּלְמוּד, נָאר מֶעהר הָאט עֶר זִיךְ אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט מִלְחָמָה אוּנ אִיהם הָאט זִיךְ טַאקִי אוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז מִיט זַיינֶע צֶעהן טוֹיזֶענְד מַאנן וֶועט עֶר עֶפִּיס מַאכֶען, בֶּעזָאנְדֶערְס וַוייל אִין לַאנְד אִיז מֶען גֶעוֶועהן שְׁטַארְק אוּנְצוּפְרִידֶען פוּנ'ם כַּלִיף מֶרְוַאן דֶעם צְוַוייטֶען אוּנ עוֹבַדְיָה הָאט גֶעקָאנְט רֶעכְנֶען אַז דִי מְרִידָה פוּן אַלֶע אִיז זֶעהר נוּץ פַאר אִיהם. בַּאלְד אִיז אָבֶּער גֶעוָוארֶען כַּלִיף עַבְּדַלַה אוּנ פוּן עוֹבַדְיָה אוּנ זַיינֶע לַייט אִיז גֶעוָוארֶען אַ תֵּל. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט דֶער זֵכֶר פוּן עוֹבַדְיָה'ן גֶעלֶעבְּט צְוִוישֶׁען דִי אִיסְפַּאהָאנֶער יוּדֶען בִּיז צוּם צֶעהְנְטֶען יַאהְרְהוּנְדֶערְט אוּנ פִיעל פוּן זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אָן דִי מִנְהָגִים, וָואס עֶר הָאט אַיינְגֶעפִיהְרְט, וִוי דַאוְונֶען פִיער מָאל אִין טָאג, נִיט עֶסֶען קַיין פְלֵיישׁ, נִיט טְרִינְקֶען קַיין וַויין אוּנ זִיךְ נִיט גֵט'ן מִיט דִי פְרוֹיעֶן.

אִין דֶער צַייט וָואס זִיסֶע חֲלוֹמוֹת הָאבֶּען גֶעלָאזְט אַ טְהֵייל יוּדֶען בְּלָאנְזֶען אִין דֶער פִינְסְטֶער אוּנ זִיךְ דֶער וַוייטֶערן פוּנ'ם תַּלְמוּד, זֶענֶען דִי גְאוֹנִים אוּנ רַבָּנִים גֶעשְׁטַאנֶען וִוי שְׁטְרֶענְגֶע שׁוֹמְרִים, זֵיי הָאבֶּען אָבְּגֶעהִיט דֶעם בִּנְיָן, וָואס, נָאךְ זֵייעֶר מֵיינוּנְג, הַאלְט זִיךְ אוֹיף אִיהם דָאס גַאנְצֶע יוּדִישְׁקַייט אוּנ הָאבֶּען זִיךְ נָאר נִיט גֶעוָואלְט צוּקוּקֶען אוּנ צוּהֶערֶען צוּם ווִילֶען פוּנ'ם פָאלְק. דֶער רֵישׁ גָלוּתָא הָאט אַלֶע גֶעהַאלְטֶען אִין דֶער מוֹרָא אוּנ פְלֶעגְט אָפְּט בֶּעוַוייזֶען זַיין תְּקִיפוּת דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט גֶעמַאכְט פַאר רֹאשׁ יְשִׁיבָה אַזֶעלְכֶע מֶענְשֶׁען, וָואס עֶר הָאט פוּן זֵיי גֶעהַאלְטֶען, חָאטְשׁ זֵיי זֶענֶען נִיט רָאוּי גֶעוֶועהן צוּ פַאר-

געהמען אזא שטעללע. אזוי האט דער ריש גלותא שלמה, בוסתנאי'ס אאור-ענינקעל, איבערגעגעבען אין גאנצען דאס לערנען אין די האנד פון א געוויסען נטראי כהנא, וואס איז געוועהן גאר א קליינער למדן, אונ האט זיך ניט אומגעקוקט אויף אזא גרויסען מאנן ווי רב אחא משבחא, וואס האט געמוזט אוועק פאהרען קיין ארץ ישראל. ניט קיין בעסערע מענשען האט ער אויך אויסגעקליבען פאר ראשי ישיבות פון סורא אונ פומבדיתא. דאס זענען געוועהן צוויי ברידער, איינער א בלינדער יהודאי אונ דער אנדערער א זעהענדיגער דודאי, — ביידע האבען אבער ניט פערשטאנען צו בעטראכטען דעם אינווע-ניגסטען מצב פון די יודען מיט אפענע אויגען אונ דערפאר איז אין זייערע יאהרען געוואהרען אזא איבערקעהרעניש, וואס שפיעלט א גרויסע ראללע אין דעם יודישען לעבען.

---

2 די קראים'עס אונ נייע כתות

(760—900 נאך קריסטוס געבורט).

ווען די אונצופרידענהייט מיט'ן תלמוד, אדער, בעסער געזאגט, מיט זיינע פארשטעהער, האט זיך ניט געקאנט אזוי שטארק ארויסווייזען, אז זי האט זיך נאר אויסגעדריקט אין חלומות וועגען משיח'ס צייטען אונ קיינער האט די זאך ניט געהאלטען פאר ערנסט, האט מען פלוצלונג דערזעהן, אז דאס פייער האט זיך אריינגעכאפט אין די הויכע פענסטער אונ מאכט טאקע אן א גאנצע שרפה. דער הויפט-געגנער איז געוואהרען ענן בן דוד, איינער פון בוסתנאי'ס משפחה, וואס האט בעדארפט ווערען ריש גלותא, נאר מען האט איהם ניט צוגעלאזט די שטעללע אונ מען האט אויף זיין ארט אויסגעקליבען זיין ברודער חנניה אדער אחונאי. האטש ער האט געהאט זייער פיעל שונאים, וואס האבען אויף איהם אויסגעטראכט אללעס כאז, פון דעסטוועגען האט ער אין א קורצע צייט בעקומען א סך גוטע פריינד, וואס האבען איהם געהויבען ביז צום הימעל, אונ פערזיכערט אז ער איז ווערט צו זיין א נביא. איבער איהם איז ארויס א קריעג צווישען צוויי צדדים, אונ זיין צד האט זיך בעמיהט מיט אללע מיטעל אז די מאכט פונ'ם ריש גלותא זאל איבערגעהן צו איהם; נאר אז די זאך איז אנגע-קומען צום כליף אבו גסר אלמנזור אונ מען האט ענן געמסרט אז ער איז א מורד במלכות, האט ער געהייסען עוקר זיין אונ איז אוועק קיין ארץ ישראל. דער אונטערשיעד, וואס האט זיך געמאכט ביי די מהמדנער צווישען די סונ-

טְעון, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען פוּן קַבָּלוֹת אוּנ פוּן זוּכֶען אוּנ פְלֶעגֶען אִיבֶּערְגֶעהְן פוּן אֵיין דוֹר צוּם אַנְדֶערן, אוּנ דִי שִׁיִטֶען, וָואס הָאבֶּען אָבְּגֶעהִיט נָאר דָאס וָואס אִיז בְּפֵירוּשׁ אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אִין קָארַאן, אוּנ הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט פַאר אַיין עֲבֵירָה אָבְּצוּטְרֶעטֶען אֲפִילוּ אֵיין אוֹת דֶערְפוּן-הָאט גֶעהַאט אַ שְׁטַארְקֶע ווִירְקוּנְג אוֹיף עָנָן, אוּנ עֶר הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ צוּבִּינְדֶען זַיינֶע לַייט נָאר צוּ דֶער תּוֹרָה שֶׁבִּכְתַב אָדֶער מִקְרָא, אוּנ דֶערְפַאר הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוּפֶען קַרָאִים. עָנָן הָאט בַּאלְד אַיינְגֶעפִיהְרְט נַייעֶ דִינִים אוּנ מִנְהָגִים וֶועגֶען שַׁבָּתִים אוּנ יָמִים טוֹבִים, וֶועגֶען כָּשֵׁר אוּנ טְרֵפָה; עֶר הָאט מְבַטֵל גֶעוֶועהן דֶעם לוּחַ וָואס דִי תַּלְמוּדִיסְטֶען הָאבֶּען נָאךְ אִיהם אוֹיסְגֶערֶעכֶענְט דִי צַייט אוּנ הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען צוּם פְרִיהֶערִיגֶען מִיטֶעל צוּ בֶּעשְׁטִימֶען דֶעם קִדוּשׁ הַחֹדֶשׁ אוּנ דָאס עִבּוּר-יָאהר. אוּם שַׁבָּת הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען זִיצֶען אִין דֶער פִינְסְטֶער, אֲפִילוּ תְּפִלּוֹת הָאט עֶר גְלָאזְט מַאכֶען אַנְדֶערֶע, אוּנ פוּן תְּפִלִין לֶעגֶען בִּיז חֲנוּכָּה-לִיכְטְלֶעךְ אָנְצִינְדֶען הָאט עֶר אַלְדִינְג עֶרְקְלֶעהְרְט פַאר אִיבֶּערִיג אוּנ גֶעגֶען דֶער תּוֹרָה. אִין יְרוּשָּׁה זַאכֶען הָאט עֶר גֶעמַאכְט, אַז טֶאכְטֶער אוּנ זִיהן זָאלֶען הָאבֶּען גְלַייכֶע טְהֵייל, אוּנ חֲתוּנוֹת הָאט עֶר פַארְוֶועהְרְט צְווִישֶׁען נָאהֶענְטֶע קְרוֹבִים ווִי פֶעטֶערְס אוּנ גֶעשְׁווִעסְטֶער-קִינְדֶער. אַזוֹי הָאט עָנָן גֶעהַאלְטֶען נָאר אִין אֵיין צוּבְּרֶעכֶען פוּנ'ם אַלְטֶען, הָאטְשׁ צוּם אָנְהֵייב הָאט עֶר גֶעשְׁרִיגֶען אַז עֶר ווִיל נָאר בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי תּוֹרָה. עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַ שׂוֹנֵא פוּן דִי תַּלְמוּדִיסְטֶען, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר זִיךְ נִיט גֶע-פוֹילְט אוֹיסְצוּאַרְבֵּייטֶען זַיין אֵייגֶענֶעם תַּלְמוּד.

אַזוֹי הָאבֶּען זִיךְ ווִידֶער דִי יוּדֶען צוּטְהֵיילְט אוֹיף צְווֵיי מַחֲנוֹת, פוּנְקְט ווִי נָאר פַאר צַייטֶענְס יְהוּדָה אוּנ יִשְׂרָאֵל, אוּנ ווִי שְׁפֶּעטֶער פַאר'ן חוּרְבָּן פוּנ'ם בַּיִת שֵׁנִי, דִי פְּרוּשִׁים אוּנ דִי צְדוּקִים. אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע שִׂנְאָה אִיז גֶעוָוארֶען צְווִישֶׁען דִי תַּלְמִידִים פוּן עָנָן, דִי קַרָאִימֶער וָואס הָאבֶּען זֵייעֶר פִיהְרֶער גֶע-רֶעכֶענְט פַאר'ן אֶמֶת'ן רֵישׁ גָלוּתָא, אוּנ דִי תַּלְמוּדִיסְטֶען אָדֶער רַבָּנִיסְ-טֶען, וָואס הָאבֶּען זֵיי גֶערוֹדֵף'ט ווִי ווַייט זֵיי הָאבֶּען נָאר גֶעקָאנְט. עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דֶערְצוּ, אַז עָנָן פְלֶעגְט אֶפֶענְטְלִיךְ זָאגֶען אַז ווֶוען עֶר זָאל נָאר קָאנֶען אַלֶע תַּלְמוּדִיסְטֶען אַרַיינְנֶעהמֶען צוּ זִיךְ אִין זַיין לַייבּ, וָואלְט עֶר זִיךְ מִיט פֶּעְנִיגֶען אַ מִיתָה מְשׁוּנָה אָנְגֶעמְהוּן, אַבִּי זֵיי נָאר צוּ פַּטֶר'ן פוּן דֶער לִיכְטִיגֶער ווֶועלְט. עֶס אִיז אָבֶּער נָאר צוּ בֶּעוואוּנְדֶערן ווִי הֵיילִיג עָנָן אִיז גֶעוֶועהן בַּיי דִי קַרָאִימֶעס: עֶר אִיז דַוְקָא נִיט גֶעוֶועהן קַיין גְרוֹיסֶער לַמְדָן אוּנ הָאט זִיךְ אָפְּט אַלֵיין סוֹתֵר גֶעוֶועהן דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט אַיינְגֶעפִיהְרְט אִין פִיעל זַאכֶען אַ סַךְ גְרֶעסֶערֶע הוּמְרוֹת ווִי דִי גְמָרָא פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט אִיהם קֵיינֶער קַיין קוּשְׁיוֹת

ניט געפּרעגט, אונ אז ער איז געשטאָרבען האָט מען איהם אָנגעטהון אַזאַ גרויסען כבוד אז מען האָט איהם אום שבת מספּיד געוועהן.

נאָך ענן'ס טויט האָבען זיך אָנגעהויבען צווישען די קראימעס אַלליין אַרויסגעוואַקסען קליינע אונ פערשידענע כתות אונ יעדע כּתּה האָט געלערנט אויף דער תּורה איין אַנדער פּירוש אונ האָט געדרונגען אַז נאָר זיין כּתּה האָט רעכט. דערוויילע איז דערפון אַרויסגעקומען די איינציגע גוטע זאַך וואס די העבּראישע שפּראַכע האָט ווייטער אָנגעהויבען בליהען, ווייל די קראימעס האָבען זיך אין אַלדינג סומך געוועהן נאָר אויף פּסוקים פון דער תּורה אונ צו ליעב דעם האָבען זיי געמוזט גוט שטודירען גאַנץ תּנ"ך, דעמאָלט איז אַרויס די מסרה, וואס מעהר פון הונדערט יאָהר האָבען די קראימעשע לומדים געאַרבייט אין דעם. די מסרה האָט געהאט דעם תּכלית אוים צופעסטען די גרייזען אין דער תּורה, ווייל אין די שרעקליכע צייטען פון רדיפות זענען די אמת'ע ספרי תּורה פערלאָרען געוואָרען אונ עס האָבען זיך געהאַפּט ניט קיין געניטע סופרים אָנ־צושרייבען די תּורה נאָך'ן זכּרון, אַוודאי האָבען זיי אָפט געהאט א טעות, דאָ פאַרפעהלט אונ דאָרט צוגעזעצט איבעריגע. דער פון האָט זיך גענומען וואס אין בבל האָט די תּורה געהאט 5888 פּסוקים אונ אין ארץ ישראל איז זי געוועהן דריי מאָל אַזוי גרויס אונ איז בעשטאַנען פון 15852 פּסוקים. די בּעלי המסרה האָבען אויף זיך גענומען די שווערע אַרבייט אַלדינג צו פאַר רעכטען אין דער תּורה ווי ווייט עס איז נאָר מעגליך געוועהן. גאָר אין גאַנצען איז עס זיי אפילו ניט געראָטהען, נאָר פון דעמאָלט אָן האָט מען שוין שטרייננגער אַכטונג גע־געבען אַז שטאַרק פערגרייזינגטע ספרי תּורה זאָלען מעהר ניט פאָרקומען.

צו ליעב די קראימעס האָט אויך די שטעללע פונ'ם ריש גלותא אָנגעוואה־רען איהר פריהריגען ווערט. די ראשי ישיבות זענען שטענדיג אַבּהאַנגיג געוועהן פונ'ם ריש גלותא אונ ער פלעגט זיי אויסקלויבען. זייט אָבער מען האָט געמוזט זוכען מיטלען אונ ניט דערלאָזען אַז ענן זאָל ווערען ריש גלותא, האָט די שטעללע אויפגעהערט איבערצוגעהן בירושה צו בּוסתּנאי'ס קינדער, אונ עס איז געבליבען מען זאָל מאַכען אַ פריימע בּחירה. דאַריבער איז אַרויס אַ מחלוקת ווען די שטעללע פונ'ם ריש גלותא האָבען געוואָלט פאַרנעהמען זכּאי בּן אַהונאי אונ נטרונאי בּן חביבאי, אונ די ראשי ישיבות חנינאי כּהנא בּן הונא פון סורא אונ מלכיה בּן אחא פון פומבדיתא האָבען מעהר געהאַלטען פון זכּאי, האָטש נטרונאי איז געוועהן אַ גרעסערער למדן, אונ אַז די יודען פון שפּאַניען האָבען געבעטען מען זאָל זיי צושיקען דעם גאַנצען תּלמוד האָט ער

אַלְדִינְג אוֹיפְגֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיסֶעוֶוענִיג אוּנ הָאט קֵיין זַאךְ נִיט פַארְפֶעהלְט.

גְרָאד אִין דֶער צַייט אָבֶּער, וֶוען צְווֵיישֶׁען יוּדֶען הָאבֶּען וַוייטֶער מִלְחָמָה גֶעהַאלְטֶען צְווֵיי כִּתּוֹת, הָאט זִיךְ דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה דוּרְךְ גֶעשְׁלָאגֶען אַ נַייעֶם וֶועג אוּנ הָאט זִיךְ פְּלוּצְלוּנְג אַרַיינְגֶעכַאפְּט צוּ אַ שְׁטַארְק פָאלְק, וָואס אִיז בִּיז אַהֶער גֶעוֶועהן פֶערְזוּנְקֶען אִין פִינְסְטֶערְנִישׁ פוּנ'ם גֶאטְצֶענְדִיעֶנְסְט. בַּיים קַאסְפִּישֶׁען יַם, וואו דֶער גְרוֹיסֶער טַייךְ וָואלְגַא פַאלְט אַהִין אַרַיין, הָאבֶּען גֶעוָואהְנְט דִי חַאזַארֶען (כּוּזָרִים), וָואס זֵייעֶר קֶענִיג, אָדֶער וִוי מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען כַאגַאן, הָאט גֶעהַאלְטֶען אִין דֶער גְרֶעסְטֶער אֵימָה אַללֶע פֶעלְקֶער פוּן אַרוּם אוּנ פְלֶעגְט פוּן זֵיי בֶּעקוּמֶען מַס. דוּרְךְ דִי אַרַאבֶּער אוּנ גְרִיכֶען, וָואס פְלֶעגֶען הָאבֶּען מִיט זֵיי גֶעשֶׁעפְטֶען, אוּנ אוֹיךְ דוּרְךְ דִי יוּדֶען, וָואס דָאס אוּנְגְלִיק הָאט זֵיי אַמָאל צוּ זֵיי פֶערְוָוארְפֶען, וֶוען מֶען הָאט זֵיי גֶעטְרִיבֶּען אִין דִי בִּיצַאנְטִינִישֶׁע לֶאנְדֶער, זֶענֶען דִי חַאזַארֶען גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אַז עֶס זֶענֶען דָא אַזֶעלְכֶע דְרַיי אֱמוּנוֹת, וִוי דֶער אִיסְלַאם, דָאס קְרִיסְטֶענְטְהוּם אוּנ דָאס יוּדִישְׁקַייט, אוּנ אַז זֵייעֶר קֶענִיג בּוּלַאן, אָדֶער בּוּטְשַׁאן, הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַוֶועק צוּוַוארְפֶען דִי עֲבוֹדָה זָרָה, הָאט עֶר אָנְגֶענוּמֶען דֶעם יוּדִישֶׁען גְלוֹיבֶּען. וִוי אַזוֹי דִי זַאךְ אִיז גֶעשֶׁעהן — קָאן מֶען זִיכֶער נִיט וִויסֶען: מִן הַסְתָּם הָאבֶּען אִין דֶעם גֶעהַאט אַ נְגִיעָה דִי יוּדִישֶׁע רַייכֶע סוֹחֲרִים, דָאקְטוֹרִים אוּנ לוֹמְדִים, וָואס זֶענֶען גֶעוֶועהן גְרוֹיסֶע חֲשׁוּבִים אִין הוֹיף פוּנ'ם חַאזַארִישֶׁען מֶלֶךְ. עֶס אִיז אַ סְבָרָא אַז דֶער קֶענִיג בּוּלַאן הָאט גֶעזֶעהן אִין אַ חָלוֹם אַז עֶס אִיז שׁוֹין צַייט מְבַטֵּל צוּ זַיין דֶעם גֶאטְצֶענְדִיעֶנְסְט, אוּנ אַז עֶר הָאט בַּאלְד נָאךְ דֶעם אַיינְגֶענוּמֶען אַ שְׁטַארְקֶע אַרְמֶענִישֶׁע פֶעסְטוּנְג הָאט עֶר עֶס גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ מוֹפֵת פוּן הִימֶעל, אוּנ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אָנְצוּנֶעהמֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה. דֶער כַּלִיף אוּנ דֶער בִּיצַאנְטִינִישֶׁער קֵייזֶער הָאבֶּען אָבֶּער גֶעוָואלְט אִיהם נֵייגֶען עֶר זָאל צוּשְׁטֶעהן צוּ זֵייעֶרֶע אֱמוּנוֹת אוּנ דֶער פַאר הָאבֶּען זֵיי אִיהם גֶעשִׁיקְט טְהַייעֶרֶע מַתָּנוֹת אוּמִישְׁנֶע דוּרְךְ גֶעלֶערֶענְטֶע שְׁלוּחִים, וָואס יֶעדֶער זָאל אִיהם קָאנֶען פַארְשְׁטֶעהן גֶעבֶּען דָאס הֵיילִיגְקַייט פוּן זַיין גְלוֹיבֶּען אוּנ אִיהם צוּרֶעדֶען דַוְקָא נָאר צוּ זַיינֶעם. בּוּלַאן הָאט גֶעהֵייסֶען אַז אַללֶע פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי דְרַיי רֶעלִיגְיָאנֶען זָאלֶען הָאבֶּען צְווִישֶׁען זִיךְ פַאר אִיהם אִין דִי אוֹיגֶען אַ וִכּוּחַ, אוּנ אַז עֶר הָאט בֶּעמֶערְקְט אַז וִוי בַּאלְד עֶס אִיז גֶעקוּמֶען עֶפִּיס צוּ אַ רְאָיָה הָאבֶּען זִיךְ בַּאלְד דִי קְרִיסְטֶען אוּנ דִי מַהֲמֶדַנֶער בֶּערוּפֶען אוֹיף דֶער תּוֹרָה, הָאט עֶר שׁוֹין פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דֶער מָקוֹר פוּן אַללֶע רֶעלִיגְיָאנֶען לִיגְט אִין דֶעם יוּדֶענְטְהוּם, אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה. מֶען רֶעכֶענְט אַז דֶער עֶרְשְׁטֶער וָואס הָאט דֶעם קֶענִיג בּוּלַאן בֶּעקַאנְט גֶעמַאכְט

מִיט דִי יְסוֹדוֹת פוּנ'ם יוּדֶענְטְהוּם אוּנ בֶּעשַׁאפֶען בַּיי אִיהם אִין הַארְצֶען אַ אֱמֶת'ע לִיעבְּשַׁאפְט צוּם נַייעֶם גְלוֹיבֶּען, אִיז גֶעוֶועהן רַבִּי יִצְחָק סַנְגָרִי. בּוּלָאן הָאט זִיךְ מְגַיֵר גֶעוֶועהן צוּזַאמֶען מִיט פִיער טוֹיזֶענְד מַאנן, נָאר חָאטְשׁ צוּם אָנְהֵייבּ הָאט דָאס פָאלְק נָאךְ זֶעהר וֶועניג גֶעקָאנְט דָאס יוּדִישְׁקַייט, הָאבֶּען זִיךְ מִיט דֶער צַייט דִי הַאזַארֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען רֶעכְנֶען פַאר אַ אֱמֶת יוּדִישֶׁער מְלוּכָה, אוּנ שְׁפֶּעטֶער מִיט עֶטְלִיכֶע דוֹרוֹת הָאט דֶער הַאזַארִישֶׁער קֶאנִיג עוֹבַדְיָה גֶעלָאזְט בְּרֶענְגֶען גְרוֹיסֶע לוֹמְדִים, מֶען זָאל מַאכֶען שׁוּלֶען, בָּתֵּי מִדְרָשִׁים אוּנ יְשִׁיבוֹת כְּדֵי דֶער עוֹלָם זָאל זִיךְ קָאנֶען פִיהְרֶען וִוי עֶס שְׁטֶעהט אָן פְרוּמֶע יוּדֶען. עוֹבַדְיָה הָאט אָבֶּער אוֹיךְ גֶעזֶעהן אַז אַללֶע פֶעלְקֶער, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אוּנְטֶער זַיין שׁוּטְץ, זָאלֶען הָאבֶּען גְלַייכֶע רֶעכְטֶע מִיט אַלֶע, אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען זֶעצֶען אִין גֶערִיכְט שׁוֹפְטִים אוֹיךְ פוּן מַחְמַדַנֶער, קְרִיסְטֶען אוּנ אֲפִילוּ פוּן דִי דֶעמָאלְטִיגֶע רוּסֶען אוּנ בּוּלְגַארֶען, וָואס זֶענֶען נָאךְ גֶעוֶועהן גָאטְצֶענְדִיעֶנֶער. דִי יוּדֶען אִין בָּבֶל אוּנ אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָאבֶּען נִיט גֶעווּאוּסְט אַז עֶרְגִיץ גַאנְץ וַוייט אִיז פְלוּצְלוּנְג אוֹיס גֶעוַואקְסֶען אַ יוּדִישֶׁע מְלוּכָה, אוּנ אַז מֶען הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען דֶערְפוּן עֶפִּיס צוּ רֶעדֶען, אִיז בַּיי זֵיי גֶעבְּלִיבֶּען אַז דָאס מוּז גֶעוִויס זַיין יוּדֶען פוּן דִי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, אוּנ דִי כּוּזָרִים זַיינֶען פוּן שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן אוּנ דֶעם הַאלְבֶּען שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה.

נָאר חָאטְשׁ דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן פֶערְטְרָאגֶען מִיט מַחֲלוֹקֶת וֶועגֶען דִי כִּתּוֹת, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען זֶענֶען זֵיי נִיט גֶעבְּלִיבֶּען הִינְטֶערְשְׁטֶעלִיג גֶעגֶען אַללֶע אַנְדֶערֶע פֶאלְקֶער, אוּנ אַז צוּם אָנְהֵייבּ פוּנ'ם נַיינְטֶען יָאהְרְהוּנְדֶערְט, אִין דִי יָאהְרֶען פוּנ'ם כַּלִיף הַרוּן אַל־רַשִׁיד אוּנ זַיין זוּהן אַלְמַמוּם, הָאט דִי וִויסֶענְשַׁאפְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען בְּלִיהֶען אוּנ הָאט דֶערְגְרֵייכְט גָאר צוּ אַ הוֹיכֶע מַדְרֵגָה, הָאבֶּען זֵיי אוֹיךְ אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען גְרוֹיסֶע לַייט, וָואס הָאבֶּען זִיךְ בֶּערִיהְמְט גֶעמַאכְט מִיט זֵייעֶר חָכְמָה. מַשׁ־אַלַה אִבַּן אַטַרִי אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער אַסְטְרָאנָאם; סַהַל אַל טַבַּרִי, וָואס מֶען הָאט אִיהם אוֹיךְ גֶערוּפֶען רַבָּן, הָאט זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיג מִיט מֶעדִיצִין אוּנ אַנְדֶערֶע וִויסֶענְשַׁאפְטֶען אוּנ זַיין זוּהן אַבּוּ סַהַל עֲלִי, אִיז גֶעוֶועהן אַ דָאקְטָאר, אוּנ צְוִוישֶׁען זַיינֶע תַּלְמִידִים זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי צְוֵויי בֶּערִיהְמְטֶע אַרַאבִּישֶׁע דָאקְטוֹרִים רַאגִי אוּנ אַנְזַרְבִּי. פוּן דִי קַרָאִימֶ'עס הָאט זִיךְ אִין דֶער צַייט בֶּערִימְט גֶעמַאכְט בִּנְיָמִין בֶּן מֹשֶׁה הַנַהֲוֶוענְדִי פוּן פֶּערְסִיֶען, וָואס הָאט זִיךְ אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט חֲקִירוֹת אִין אֱמוּנָה־זַאכֶען אוּנ הָאט בַּיי זַיינֶע לַייט גֶעשְׁפִּיעלְט כִּמְעַט דִי אֵיינֶענֶע רָאלֶע וָואס עָנָן. אִין זַיינֶע חֲקִירוֹת הָאט זִיךְ נַהֲוֶנְדִי גֶעהַאלְטֶען אָן דֶעם דֶּרֶךְ פוּן דִי מַהְמַדַנִישֶׁע פִילָאזָאפֶען, אוּנ עֶר הָאט גֶעדְרוּנְגֶען אַז גָאטט הָאט פְרִיהר בֶּעשַׁאפֶען דִי מַלְאָכִים אוּנ אֵיינֶער פוּן דִי

מַלְאָכִים הָאט שׁוֹין שְׁפֶּעטֶער בֶּעשַׁאפֶען דִי וֶועלְט. מִיט אַזֶעלְכֶע חֲקִירוֹת אִיז גַהֲוֶנְדִי, פֶערְשְׁטֶעהט זִיךְ, גֶעשְׁטַאנֶען גַאנְץ וַוייט פוּנ'ם יוּדֶענְטְהוּם; בִּיסְלֶעכְ־וַויים הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער צְוִוישֶׁען דִי תַּלְמוּדִיסְטֶען אוֹיךְ אָבְּגֶעזוּנְדֶערְט מֶענְשֶׁען וָואס הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט סִתְרֵי תּוֹרָה אוּנ עֶס הָאט זִיךְ זֵיי אוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז זֵיי ווייסֶען שׁוֹין דֶעם סוֹד הַיְצִירָה אוּנ הָאבֶּען דֶעם בּוֹרֵא יָחִיד אַזוֹי מְגַשֵּׁם גֶעוֶועהן אוּנ גֶערֶעדְט פוּן אִיהם וִוי פוּן אַ פְּרָאסְטֶען בָּשָׂר וָדָם: זֵיי הָאבֶּען אוֹיסְגֶעמָאהלְט וִוי עֶר זִיצְט אִין אַ פַּאלַאץ אוֹיבֶּען אָן אוּנ הַאלְט זִיךְ נָאר אִין אֵיין שַׁאפֶען מִיט זַיין הוֹיפְּט־מַלְאָךְ מֵטַטְרוֹן, אוּנ נִיט נָאר אַכְטוּנְג דַארוֹיף אַז עֶס זָאל מְקוּיָם וֶוע־רֶען דָאס וָואס זֵיי בֶּעטֶען דוּרְךְ אַ לַחַשׁ אָדֶער אַ קָמֵיעַ. אוֹיף אַזַא אוֹפֶן, הָאבֶּען זֵיי גֶערֶעכֶענְט, פִיהְרְט זִיךְ דִי וֶועלְט אוּנ זֵיי הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ סַךְ סְפָרִים דֶערִיבֶּער, ווייל אַזוֹי אִיז גֶעוֶועהן זֵייעֶר אִיבֶּערְצַייגוּנְג אוּנ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין גֶענַארְט.

דִי אֶמֶת'ע פְרוּמֶע לוֹמְדִים הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט צוּפְרִידֶען זַיין פוּן אַזֶעלְכֶע יוּדֶען אוּנ דֶערִיבֶּער פְּלֶעגְט אָפְט אַרוֹיסְקוּמֶען אַ מַחֲלוֹקֶת. אִים יָאהר 825 הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען נִיט גֶעקָאנְט אוֹיסְגְלַייכֶען וֶועגֶען אַ רֵישׁ גָלוּתָא: אַ טְהֵייל הָאבֶּען גֶעוָואלְט אַ גֶעוִויסֶען דָנִיֵאל, וָואס אִיז מֶעהר גֶעוֶועהן גֶענֵייגְט צוּ דִי קַרָאִימֶ'עס, אוּנ דִי אַנְדֶערֶע הָאבֶּען גֶעוָואלְט אֵיינֶעם דָוִד בֶּן יְהוּדָה. בֵּיידֶע צְדָדִים הָאבֶּען זִיךְ גֶעקְלָאגְט פַאר'ן כַּלִיף אַלְמַמוּם, נָאר עֶר הָאט גֶעזָאגְט אַז עֶר וִויל זִיךְ נִיט אַרַיינְמִישֶׁען אִין אִינְוֶוענִיגְסְטֶען לֶעבֶּען פוּן זַיינֶע פֶאלְקֶער, אוּנ אַז יֶעדֶער צַד הָאט דָאס רֶעכְט אוֹיסְצוּקְלוֹיבֶּען וֶועמֶען עֶר וִויל. פוּן דֶעמָאלְט אָן הָאט דִי שְׁטֶעלֶע פוּן רֵישׁ גָלוּתָא כִּמְעַט אִין גַאנְצֶען אָנְגֶעוָואהרֶען אִיהר גְלַאנְץ.

נִיט נָאר יוּדֶען אַלֵיין הָאבֶּען גֶעלִיטֶען פוּן מַחֲלוֹקֶת אוּנ פוּן פֶערְשִׁידֶענֶע כִּתּוֹת: בַּיי דִי קַרָאִימֶ'עס הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ בַּאלְד אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען נַייֶע כִּתּוֹת אוּנ יֶעדֶע כַּת הָאט זִיךְ אַיינְגֶערֶעדְט אַז נָאר זַיינֶע שְׁטֶעהט נָאהֶענְט צוּם אֶמֶת. מֹשֶׁה אוּנ יִשְׁמָעֵאל פוּן עַכְבַּרָא הָאבֶּען גֶעמַאכְט אַ בֶּעזוּנְדֶער סֶעקְטֶע, וָואס מֶען הָאט זֵיי גֶערוּפֶען עַכְבַּארִיסְטֶען: זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעפִיהְרְט גְלַייךְ מִיט דִי שֹׁמְרוֹנִים אוּנ הָאבֶּען זִיךְ עֶרְלוֹיבְּט צוּ עֶסֶען פְלֵיישׁ פוּן גֶעוִויסֶע נִיט־כָּשֵׁר'ע חַיוֹת. אַבּוּ־עַמְרוּ־מָאזֶע פוּן סַאפַּארָאן אִין פֶּערְסִיֶען הָאט גֶעגְרִינְדֶעט אַ סֶעקְטֶע, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען טִפְלִיסִיטֶען: זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעמַאכְט נָאר בֶּעזוּנְדֶערֶע יָמִים טוֹבִים, נִיט צוּזַאמֶען מִיט דִי יוּדֶען אוּנ אֲפִילוּ נִיט מִיט אַלֶע אַנְדֶערֶע קַרָאִימֶ'עס, אוּנ הָאבֶּען פַארְוֶועהרְט אַז גֶעשְׁוֶועסְטֶערְקִינְדֶער זָאלֶען חֲתוּנָה הָאבֶּען צְוִוישֶׁען זִיךְ. מֶשְׁוִוי ווידֶער פוּן בַּעַל־בֶּעק אִין סִירְיֶען הָאט זִיךְ גֶעהַאט זַיין

כֶעקְטֶע, דִי בַּעלבֶּעקִיטֶען, וָואס הָאבֶּען אַיינְגֶעפִיהרְט אַז פֶּסַח זָאל מֶען מַאכֶען נָאר אוּם דָאנֶערְשְׁטָאג אוּנ יוֹם כִּפּוּר זָאל פַאלֶען נָאר אוּם שַׁבָּת. אִיבֶּער־הוֹיפְּט הָאבֶּען דִי קַרַאִימֶ׳עס נִיט גֶעהַאט קֵיין הוֹיפְּט־פָארְשְׁטֶעהֶער אוּנ יֶעדֶע קְהִלָּה הָאט זִיךְ נוֹהֵג גֶעוֶועהן וִוי עֶס הָאט זִיךְ אִיהר פֶערְגְלוּסְט.

בַּיים סוֹף פוּנ׳ם אַכְטֶען יָאהר־הוּנְדֶערְט הָאט זִיךְ אִין אֵייְרָאפַּא אוֹיךְ אַ בִּיסֶעל פַארְבֶּעסֶערְט דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען. דֶער קֵייזֶער קַארְל דֶער גְרוֹיסֶער הָאט זֵיי בֶּעהַאנְדֶעלְט מִיט חֶסֶד אוּנ וִויפִיעל דִי גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען זִיךְ מִיה גֶעגֶעבֶּען אוּנ גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל זֵיי בֶּעטְרַאכְטֶען וִוי שׂוֹנְאִים פוּן דֶער קְרִיסְטְלִיכֶער רֶעלִיגְיָאן, הָאט עֶר נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען. אַז מֶען הָאט זִיךְ אִיהם אַ מָאל בֶּעקְלָאגְט דַארוֹיף וָואס דִי יוּדֶען פֶערְלַייעֶן גֶעלְד אוּנ נֶעהְמֶען פַאר אַ מַשְׁכּוֹן כְּלֵי קֹדֶשׁ פוּן דִי קִירְכֶען, הָאט עֶר גֶעזָאגְט אַז דָאס אִיז מַאקִי בֶּאֱמֶת אַ חִלּוּל הַשֵּׁם, נָאר שׁוּלְדִיג אִין דֶעם זֶענֶען דִי קְרִיסְטֶען, אוּנ עֶר הָאט זֵיי בֶּעשְׁטְרָאפְט אוּנ דִי יוּדֶען גֶעלָאזְט פְרַיי. דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ דֶעמָאלְט בֶּעשֶׁעפְטִיגְט נָאר מִיט מִסְחָר אוּנ הָאבֶּען גֶעהַאט אַללֶע רֶעכְטֶע, נָאר מִיט תְּבוּאָה אוּנ וַויין הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעטָארְט הַאנְדְלֶען, וַוייל קַארְל הָאט נִיט גֶעוָואלְט מֶען זָאל שְׁפֶּעקוּלִירֶען מִיט אַזֶעלְכֶע נֶאטְהִיגֶע זַאכֶען אוּנ טְהַייֶער מַאכֶען דֶעם מֶקַח. קַארְל הָאט אוֹיךְ בֶּעצוֹיגֶען פוּן בָּבֶל דִי גְרֶעסְטֶע לוֹמְדִים אוּנ הָאט גֶעלָאזְט מַאכֶען יְשִׁיבוֹת; דָאס הָאט עֶר גֶעטְהוּן פוּן אֵיין זַייט, וַוייל עֶר הָאט גֶעוָואלְט אַז דִי יוּדֶען פוּן פְרַאנְקְרַייךְ זָאלֶען זַיין גֶעלֶערְנְט, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט, כְּדֵי דִי יוּדֶען זָאלֶען פֶערְשְׁפָּארֶען אוֹיסְהַאלְטֶען דִי יְשִׁיבוֹת אִין בָּבֶל אוּנ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ דָאס גֶעלְד זַייעֶרְס זָאל בְּלַייבֶּען דָא אִין לַאנְד. דֶעמָאלְט הָאט זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין נַרְבוֹנָה אַ בֶּערִיהמְטֶער לַמְדָן קְלוֹנִימוּס מִיט זַיין זוּהן מֹשֶׁה, אוּנ קַארְל הָאט זֵיי גֶעשֶׁענְקְט אַ גְרוֹיס שְׁטִיק עֶרְד. קְלוֹנִימוּס אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי בֶּעלִיעבְּט בַּיים קֵייזֶער אַז מֶען הָאט אוֹיף אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען קוּקֶען וִוי אוֹיף אַ פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן אַללֶע פְרַאנְצֶעזִישֶׁע יוּדֶען אוּנ מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען נָשִׂיא. דֶער טִיטֶעל „נָשִׂיא" אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַ סַךְ יָאהרֶען אִין קְלוֹנִימוּס׳ס מִשְׁפָּחָה, וָואס הָאט זִיךְ פַארְשְׁפְּרֵייט אִין לַאנְד אוּנ וָואס פִיעל פוּן זַיינֶע קְרוֹבִים הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ בֶּעזֶעצְט אִין מַאינְץ (מַגֶּנְצָה), בִּיז מֶען הָאט דִי יוּדֶען אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען פוּן פְרַאנְקְרַייךְ. וִוי וַוייט קַארְל הָאט גֶעהַאלְטֶען פוּן יוּדֶען — קָאן מֶען אַרוֹיסְזֶעהן דֶערְפוּן וָואס צְוִוישֶׁען דִי שְׁלוּחִים, וֶועלְכֶע עֶר הָאט גֶעשִׁיקְט צוּם כַּלִיף הַרוּן אַל־רַשִׁיד, אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן אַ יוּד יִצְחָק, אוּנ אַז דִי אַנְדֶערֶע שְׁלוּחִים זֶענֶען אוֹיפ׳ן וֶועג גֶעשְׁטָארְבֶּען, אוּנ נָאר דֶער יוּד אִיז צוּרִיק־גֶעקוּמֶען מִיט אַ תְּשׁוּבָה פוּנ׳ם כַּלִיף, אוּנ מִיט טְהַייעֶרֶע מַתָּנוֹת, הָאט אִיהם

קאַרל אויפגענומען אין דער שטאָדט אַ אַכען מיט גרויס כּבוד און פּאַראַד ווי עס שטעהט אָן אַ קייזערליכען געזאַנדטען.

אין דייטשלאַנד האָבען זיך אויך די יודען פאַרמעהרט, בּיי אַזאַ גוטער לאַגע, און האָבען אים נײַנטען יאָהרהונדערט געהאַט גרויסע קהלות אין מאַגדעבורג, מערזעבורג און רעגענשבורג. פון די אַלטע צייטען איז נאָר איבערגעבליבען אַ שענדליכער מנהג וואס ווען אַ יוד האָט בּעדאַרפט זיין אַיין עדות געגען אַ קריסט, האָט ער געמוזט שווערען "ער זאָל איינגעזונקען ווערען ווי קרח", און אַ הויץ דעם אָנטהון צו דער שבועה אַ קראַנץ פון דאָרנער. אין די גוטע יאָהרען איז טאַקי אַזאַ צערמאָני אַ גרויסע שאַנדע, נאָר עס איז פּאָרט בּעסער געוועהן ווי אַמאָל ווען מען האָט די יודען גאָר ניט צוגעלאָזט צו זיין עדות. אַז די מלוכה איז איבערגעגאַנגען צו קאַרלס יורש לודוויג דעם פרומען, איז דער מעמד פון די יודען נאָך מעהר פאַר בּעסערט געוואָרען: זיי האָבען געמאָגט אומעדום פריי האַנדלען, און האַנדלען און צו ליעב זיי האָט מען אַפילו אין פיעל שטאָדט די מאַרקטאָג אָבגעלעגט פון שבת אויף זונטאָג. די יודען האָבען מעהר ניט בּעדאַרפט ווי נאָר צאָהלען מס דער מלוכה און ווייטער האָט זיך קיינער צו זיי ניט געטאָרט מישען; די מלוכה האָט ווידער זיי געשיצט און האָט געשטעלט אַ בּעזונדער מושל, וואס מען האָט איהם גערופען "יודענמייסטער", און וואס האָט געמוזט אַכטונג געבען זיי זאָלען לעבען רוהיג און צופריעדען. די סבּה וואס אַזאַ פרומער קייזער ווי לודוויג, וואס האָט שטאַרק געקלעבט אין קאַטאָליציזמוס, האָט אַזוי געהאַלטען פון יודען – איז ניט געוועהן נאָר דאס וואס ער האָט געוואָלט בּעפעסטיגען דעם האַנדעל אין לאַנד, נאָר וואס די יודען האָבען געהאַט אַזאַ בּעשיצערין ווי די קייזערין יהודית. זי האָט זעהר ליעב געהאַט צו לייענען אין דער בּיבעל די ערצעהלונגען פון די יודישע אבות, און איז אין גאַנצען איבערגעגעבען געוואָרען צו דעם אַלטען פאָלק וואס פיהרט זיין יחוס פון אַזוי פיעל דורות. אַז דער געלערנטער גייסטליכער ראַהאַבּאַנוס מוירוס האָט געוואָלט ווערען אַ חשוב בּיי דער קייזערין האָט ער איהר צוגעטראָגען אַ בּוך, וואס דאָרט זענען געוועהן געשריבען די עדלע יודישע פרויען "אסתר" און "יהודית". דאס פאַרשטעהט מען אַז ווי באַלד מען האָט אין הויף אַזוי פריינדליך געקוקט אויף די יודען, האָבען שוין אַללע גרויסע לייט געמוזט נאָכטאַנצען און די יודען האָבען אָנגעהויבען שפּיעלען די גראָסע ראָללע. כּמעט אין יעדען אָרענטליכען קריסטליכען הויז האָט מען געלייענט די יודישע דייטשע ספרים און אויך די בּיכער פון יאָזעפוס פלאַוויוס און פהילאָ (פלון היהודי),

ביי משפטים פלעגען קריסטען זיך פערלאזען אויף יודישע רבנים, די שולען אין שבת אונ אין יום טוב זענען געוועהן פול מיט קריסטען, וואס פלעגען הנאה האבען פון די רבנישע דרשות, אונ אפילו גייסטליכע האבען זיך ניט געשעמט צו לערנען ביי יודען.

די שונאי ישראל, ווי וועניג זיי זענען געוועהן, האט געוויס פערדראסען וואס די יודען זענען גאר פלוצלונג אזוי דערהויבט געווארען, אונ דער עפיסקאפ פון ליאן אגאבארד האט זיך גענומען דרעהען אז אין קייזערליכען הויף זאל מען בייקומען איין אנדער מיינונג וועגען יודען. פריהער האט ער זיך געפרובט אנצורעדען אויף דער קייזערין, נאר אז לודוויג האט איהם ניט געוואלט הערען האט ער געמאכט א פלאן אז די פרינצען זאלען ארויסשפרינגען געגען פאטער אונ זאלען אין זייערע האנד איבערנעהמען די מלוכה. אנגעהויבען האט זיך די זאך דערפון וואס ביי א יודען אין ליאן איז אנטלאפען א שקלאווין, אונ אגאבארד האט זי געהייסען טויפען. דאס האט פערדראסען די יודען, ווייל קיינער האט ניט געהאט דאס רעכט צו טויפען זייערע שקלאווען, אונ זיי האבען זיך בעקלאגט ביים „יודענמייסטער" עבער־הארד, וואס האט באלד געפאדערט מען זאל די געטויפטע שקלאווין אפגעבען. אגאבארד האט זיך אבער איינגעשפארט אונ עס האט זיך אנגעהויבען א קריעג צווישען איהם אונ דעם „יודענמייסטער", וואס האט געדויערט פיער יאהר ביז דער עפיסקאפ איז אראב פון זיין שטעללע. צום אנהייב האט אגאבארד דורך זיין חברה זיך בעמיהט, דער קייזער זאל איהם אויפנעהמען אונ פסקנען ווער עס האט דא רעכט, נאר אז עס איז געקומען צום אויסטענה'ן זיך האט ער ניט געהאט קיין לשון אונ האט גאר ניט געקאנט מאכען. אז ער איז נאך אזא מפלה צוריקגעקומען קיין ליאן איז ער נאך מעהר אריין אין דער רציחה אונ האט אנגעהויבען אין א סך דרשות אנצורייצען דאס פאלק געגען יודען אונ בעטען מען זאל מיט זיי ניט האלטען, ניט בעגעגנען זיך, ניט עסען ביי זיי. די גוטע פריינד פון יודען האבען איהם געוואלט צומאכען דאס מויל אונ האבען געפועלט ביים קייזער ער זאל שיקען „שוטצבריעף" מען זאל יודען קיין שלעכטס ניט טהון. אז די בריעף זענען אנגעקומען האט אבער אגאבארד ניט אויפגעהערט צו טהון זיינס אונ האט צופלייס געשריגען אז די אונטער שריפט איז פאלש. די מלוכה האט געמוזט ארויסשיקען צוויי בעזונדערע שלוחים, וואס האבען דעם עפיסקאפ מיט געוואלד געבראכט צום שווייגען, האטש זיינע דרשות האבען אייגענטליך קיין שום ממשות ניט געהאט: די איינוואהנער פון ליאן האבען ניט געהאט קיין שום סבה פאר וואס בעז צו

זַיין אוֹיף דִי יוּדֶען אוּנ דֶער פַאר זֶענֶען זַיינֶע רֵייד אִין אֵיין אוֹיעֶר אַרַיין אוּנ אִין דֶעם אַנְדֶערן — אַרוֹיס.

אַגְבַּרְד הָאט זִיךְ אָבֶּער פָארְט נִיט גֶעקָאנְט בֶּערוּהִיגֶען אוּנ עֶר הָאט גֶעמַאכְט אַ אֲסִיפָה (קָאנְצִיל) פוּן גַייסְטְלִיכֶע, וָואס הָאבֶּען אוֹיסְגֶעאַרְבַּייט אַ פַּאפִּיר מֶען זָאל דֶערְלַאנְגֶען דֶעם קֵייזֶער אוּנ אִיהם בֶּעוַויזֶען וָואס פַאר אַ אוּנְרֶעכְט עֶס אִיז אַזוֹי צוּ בֶּעשִׁיצֶען יוּדֶען. ווִי עֶס וַוייזְט אוֹיס, אִיז דָאס פַּאפִּיר אֲפִילוּ נִיט אָנְגֶעקוּמֶען צוּם קֵייזֶער, אוּנ אַז אַגְבַּרְד הָאט גֶעזֶעהן אַז נָאר פוּן רֶעדֶען אוּנ שְׁרַייבֶּען וֶועט גָאר נִיט אַרוֹיסְקוּמֶען, הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרְבַּייטֶען אוֹיף אַיין אַנְדֶער אוֹפֶן, בִּיז עֶס אִיז אַרוֹיס אַ מְרִידָה אוּנ דִי פְּרִינְצֶען הָאבֶּען גֶעוָואלְט בַּיי לוּדְוִויג'ן צוּנֶעהמֶען דִי קְרוֹין. פוּן דֶער מְרִידָה אִיז אָבֶּער גָאר אַרוֹיס דָאס וָואס אַגְבַּרְד הָאט אָנְגֶעוָואהרֶען זַיין שְׁטֶעללֶע, אוּנ עֶרְשְׁט שְׁפֶּעטֶער מִיט עֶטְלִיכֶע יָאהר הָאט עֶר גֶעפוֹעֶלְט בַּיים גוּטֶען קֵייזֶער עֶר זָאל וַוייטֶער בְּלַייבֶּען אוֹיף זַיין אָרְט.

לוּדְוִויג אִיז גֶעבְּלִיבֶּען בִּיז אִין טוֹיט אַרַיין גֶעטְרַייא אוּנ אִיבֶּערְגֶעבֶּען דִי יוּדֶען, הָאטְשׁ עֶס הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אַ צוּפַאל, וָואס עֶר הָאט פוּן אִיהם זֶעהר פִיעל יְסוּרִים גֶעהַאט אוּנ וָואס וָואלְט גֶעקָאנְט אִין גַאנְצֶען אִיבֶּערְקֶעהרֶען זַיינֶע גֶעדַאנְקֶען אוּנ גֶעפִיהל, וֶוען עֶר אִיז נִיט אִיבֶּערְצַייגְט, אַז יוּדֶען זֶענֶען אִין דֶעם נִיט שׁוּלְדִיג. אֵיינֶער פוּן דִי בֶּעסְטֶע גַייסְטְלִיכֶע בָּאדָא (פּוּאוּטִי), וָואס לוּדְוִויג הָאט אִיהם זֶעהר לִיעב גֶעהַאט אוּנ גֶעשֶׁאצְט, אִיז גֶעפָאהרֶען קֵיין רוֹם זִיךְ לָאזֶען בֶּענְשֶׁען בַּיים פַּאבְּסְט אוּנ מִתְפַּלֵל זַיין אוֹיף דִי הֵיילִיגֶע קְבָרִים. וָואס מִיט אִיהם אִיז פָארְגֶעקוּמֶען אִין רוֹם — אִיז שְׁוֶוער צוּ וִויסֶען, עֶס אִיז אַ סְבָרָא אַז דָאס לֶעבֶּען פוּן דִי גַייסְטְלִיכֶע אִיז אִיהם שְׁטַארְק נִיט גֶעפֶאלֶען, נָאר גָאר פְּלוּצְלוּנְג הָאט עֶר גֶעוָוארְפֶען אַ אוּם־חֵן אוֹיף דֶער קְרִיסְטְלִיכֶער רֶעלִיגְיָאן אוּנ אִיז גְלַייךְ אַוֶועק קֵיין שְׁפַּאנְיֶען, דָארְט הָאט עֶר זִיךְ מְגַיֵיר גֶעוֶועהן אִין דֶער שְׁטָאדְט סַרַגָאסַא, עֶר הָאט חַתוּנָה גֶעהַאט מִיט אַ יוּדִישׁ קִינְד, זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוּפֶען אֶלִיעֶזֶר, אוּנ הָאט דֶערְנָאךְ בֶּעוִויזֶען אַזַא שִׂנְאָה גֶעגֶען קְרִיסְטֶען אַז בַּיי אַ מִלְחָמָה הָאט עֶר צוּגֶערֶעדְט דִי מַחֲמַדַנֶער זֵיי זָאלֶען קֵיין רַחֲמָנוּת נִיט הָאבֶּען אוֹיף זַיינֶע גֶעוֶועזֶענֶע גְלוֹיבֶּענְסְבְּרִידֶער אוּנ זָאלֶען זֵיי גַייטְהֶען זֵיי זָאלֶען מוּזֶען אִיבֶּערְגֶעהן צוּם אִיסְלַאם אָדֶער צוּם יוּדֶענְטְהוּם. בָּאדָא הָאט פֶערְפָאלְגְט דִי קְרִיסְטֶען מִיט'ן גַאנְצֶען פַייעֶר פוּן אַ קַאטוֹילִישֶׁען גַייסְטְלִיכֶען, אוּנ עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דֶערְצוּ אַז פוּן שְׁפַּאנְיֶען הָאבֶּען דִי קְרִיסְטֶען גֶעשִׁיקְט גֶעבֶּעט־בְּרִיעף קֵיין פְרַאנְקְרַייךְ, דִי מְלוּכָה זָאל זִיךְ אָנְטְהוּן אַלֶע כּוֹחוֹת אוּנ זֶעהן פוֹעֵל'ן מֶען זָאל אַרוֹיסְגֶעבֶּען פוּן דָארְט דֶעם גֶעפָאהְרְלִיכֶען גֵר. אַוַדאי אִיז דָאס גֶעוֶועהן אַ שְׁטַארְקֶער וֶועטְהִיג פַאר'ן קֵייזֶער

לודוִיג; עֶס פְּלֶעגְט אִיהם אָפְּט קוּמֶען אוֹיף דֶער מַחֲשָׁבָה אַז עֶר הָאט אֶפְשָׁר אַלֵיין אַ נְגִיעָה אִין דֶער זַאךְ דֶער מִיט וָואס עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַ צוּ נָאהֶענְטֶער מְחוּתָּן מִיט דִי יוּדֶען, נָאר זַיין עֶהרְלִיכֶער הַאראַקְטֶער הָאט אִיהם נִיט דֶערְלָאזְט זִיךְ נוֹקֵם זַיין אִין אוּנְשׁוּלְדִיגֶע מֶענְשֶׁען אוּנ עֶר הָאט נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ טְהוּן חֲסָדִים מִיט יוּדֶען.

נָאךְ לוּדְוִיג׳ס טוֹיט אִיז גֶעוָוארֶען אַ אִיבֶּערְשְׁלָאג אִין דֶעם גְלִיקְלִיכֶען לֶעבֶּען פוּן דִי יוּדֶען. אִין דֶער עֶרְשְׁטֶער צַייט הָאבֶּען זֵיי עֶס אֲפִילוּ נִיט גֶעקָאנְט אַזוֹי פִיהלֶען, וַוייל דֶער נַייעֶר קֵייזֶער קַארְל דֶער קַאהלֶע (מִיט דִי אוֹיסְגֶעקְרָאכֶענֶע הָאר פוּנ׳ם קָאפּ) הָאט גֶעיַרְשִׁיט פוּן זַיין מוּטֶער יְהוּדִית לִיעבְּשַׁאפְט צוּם יוּדִישֶׁען פָאלְק. בַּיי אִיהם אִין הוֹיף אִיז נָאךְ גֶעוֶועהן אַ יוּדִישֶׁער לַייבּ־דָאקְטָאר צִדְקִיָהוּ, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר גֶעהַאט אַ גוּטֶען פְרַיינְד יְהוּדָה, וָואס עֶר פְלֶעגְט זִיךְ מִיט אִיהם בֶּערַאטְהֶען שְׁטֶענְדִיג. אַוַדַאי הָאבֶּען דִי יוּדֶען נָאךְ נִיט גֶעוואוּסְט פוּן קַיין נוֹיט, נָאר דִי גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען אוֹיף זֵיי גֶעשַׁארְפְט דִי צֵיין אוּנ זֶענֶען זֵיי גֶעוֶועהן שׂוֹנְאִים אוֹיפ׳ן לֶעבֶּען.

דֶער אֶרְגְסְטֶער פוּן אַלֶע שׂוֹנְאִים אִיז גֶעוֶועהן דֶער עֶפִּיסְקָאפּ פוּן לִיאָן אַמָאלָא, אַ תַּלְמִיד פוּן אַגָבַּרְד, וָואס הָאט זִיךְ גֶעוואוּסְט נוֹקֵם זַיין אָן דִי יוּדֶען פַאר זַיין רֶבִּי׳ן. עֶר הָאט אִין דֶער שְׁטָאדְט מָא נִיט וַוייט פוּן פַּארִיז, גֶעמַאכְט אַיין אֲסִיפָה פוּן דִי גְרֶעסְטֶע גַייסְטְלִיכֶע אוּנ הָאט אוֹיךְ צוּגֶעשְׁלֶעפְּט צוּ דֶער פֶערְזַאמְלוּנְג דֶעם עֶפִּיסְקָאפּ פוּן רְהֵיימְס, הִינְקְמַאר, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ שְׁטַארְקֶער חָשׁוּב בַּיי קַארְל׳ן, אוּנ עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי אַלֶע מֶען זָאל פָארְלֶעגֶען דֶעם קֵייזֶער אַז עֶר וֶועט גְלִיקְלִיךְ מַאכֶען דָאס לַאנְד וֶוען עֶר וֶועט צוּ פְּרֶעסֶען אַ בִּיסֶעל דִי יוּדֶען. זֵיי הָאבֶּען אוֹיסְגֶעגְרָאבֶּען דִי אַלְטֶע גְזֵירוֹת פוּן אַמָאל אוּנ הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז וֶוען קַארְל וֶועט זֵיי צוּ לִיעבּ טְהוּן הָאטְשׁ אוֹיף דֶער הֶעלְפְט וֶועט אוֹיךְ זַיין פַאר זֵיי גֶענוּג. אוּמְזִיסְט אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן זֵייעֶר מִיה: קַארְל אִיז נִיט גֶעוֶועהן פוּן דִי מֶענְשֶׁען, וָואס לָאזֶען זִיךְ זָאגֶען אַ דֵעָה אוּנ דֶערְצוּ הָאט עֶר טַאקִי נִיט גֶעהַאט פַאר וָואס זִיךְ צוּ טְשֶׁעפֶּען צוּ דִי יוּדֶען, אוּנ דֶער גַאנְצֶער גֶעשְׁרֵיי הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעלָאזְט דֶערְמִיט וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען בֶּעדַארְפְט פוּן סְחוֹרָה צָאהלֶען עֶלְף פְּרָאצֶענְט מַס פַאר דֶער מְלוּכָה, אוּנ בַּיי דִי קְרִיסְטֶען הָאט מֶען מֶעהר נִיט גֶענוּמֶען וִוי צֶעהן פְּרָאצֶענְט.

אַז אַמָאלָא׳ס פְּלַאן אִיז נִיט גֶערָאטְהֶען, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אוֹיפ־צוּרֵייצֶען דִי קְלֵיינֶע פִירְסְטֶען, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאט צוּ שַׁאפֶען אִיבֶּער פֶערְשִׁידֶענֶע אֶרְטֶער, וואוּ יוּדֶען הָאבֶּען גֶעוָואהנְט, וַוייל פְרַאנְקְרַייךְ הָאט זִיךְ דֶעמָאלְט צוּ־

טְהֵיילְט אוֹיף פִיעל קְלֵיינֶע חֲלָקִים, אוּנ עֶר מִיט נָאךְ אַנְדֶערֶע גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען צוּשִׁיקְט בְּרִיעף אוּמֶעדוּם אוּנ הָאט אוֹיךְ עֶרְוִויזֶען וָואס פַאר אַ שֶׁאדְלִיךְ פָאלְק יוּדֶען זֶענֶען אוּנ ווִי זֵיי פֶערְדַארְבֶּען קְרִיסְטֶען, וָואס הַאלְטֶען מֶעהר פוּן רַבָּנִים ווִי פוּן גַייסְטְלִיכֶע. פְרִיהר הָאבֶּען זֵיי דִי פִירְסְטֶען אוֹיךְ נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען, נָאר בִּיסְלֶעכְוַויִיס הָאט דֶער גִיפְט פוּן רְכִילוּת אָנְגֶעהוֹבֶּען אַרְבֵּייטֶען אוּנ דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעוָוארֶען הֶפְקֵר. צוּם אָנְהֵייבּ הָאבֶּען זִיךְ אֲפִילוּ דִי יוּדֶען אַרוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְט גֶעגֶען דִי שׂוֹנְאִים אוּנ דָארְט וואוּ מֶען הָאט גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ מִצְוָה אָנְצוּפַאלֶען אוֹיף זֵיי אִין דֶער וָואךְ פוּן פֶּסַח הָאבֶּען דִי קְרִיכְטֶען פוּן זֵיי אוֹיךְ גֶעהַאפְּט גוּטֶע קְלֶאפּ, אוּנ עֶס פְלֶעגֶען פַאלֶען הֲרוּגִים פוּן בֵּיידֶע זַייטֶען. דֶער מֶענְשׁ וֶוערְט אָבֶּער גֶעוָואהנְט מִיט צָרוֹת, אוּנ מִיט דֶער צַייט מֵיינְט עֶר אַז עֶס קוּמְט אִיהם אַזוֹי: דֶער פַאר הָאבֶּען דִי יוּדֶען אָנְגֶענוּמֶען פַאר לִיעבּ, וֶוען אִין טוּלוּזָה אִיז אַרוֹיס אַ מִנְהָג אַז יֶעדֶען פְרֵייטָאג פַאר דֶעם קְרִיסְטְלִיכֶען פֶּסַח מוּז דֶער גְרַאף פוּן דֶער שְׁטָאדְט גֶעבֶּען אַ פַּאטְשׁ דֶעם יוּדִישֶׁען פָארְשְׁטֶעהֶער, אוּנ אַז עֶס הָאט זִיךְ אֵיין מָאל גֶעמַאכְט וָואס אַ גַייסְטְלִיכֶער הוּגָא, וֶועלְכֶען מֶען הָאט מְכַבֵּד גֶעוֶועהן מִיט דֶעם כָּבוֹד, הָאט צֻרָאבְּגֶעלָאזְט אַזַא פַּאטְשׁ אַז דֶער יוּד אִיז אוֹיפ׳ן אָרְט גֶעשְׁטָארְבֶּען, הָאבֶּען דִי יוּדֶען זִיךְ אֲפִילוּ נִיט גֶעקְלָאגְט אִין עֶרְגִיץ אוּנ הָאבֶּען מֶעהר נִיט גֶעבֶּעטֶען: נוּר מֶען זָאל בַּיי זֵיי נֶעהמֶען גֶעלְט אוּנ פֶערְבַּייטֶען דִי מִצְוָה פוּן יוּדֶען־שְׁלָאגֶען אוֹיף דֶער מִצְוָה, צוּ רַייסֶען בַּיי זֵיי גֶעלְד אוֹיף צְדָקָה־זַאכֶען.

דְרַיי דוֹרוֹת זֶענֶען אִין גַאנְצֶען אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען אוּנ דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִיז שׁוֹין נִיט גֶעוֶועהן צוּ דֶערְקֶענֶען. לוּדְוִויג דֶעם פְרוּמֶען׳ס אוּר־עֶנִיקֶעל, לוּדְוִויג דֶער צְוֵוייטֶער, הָאט זִיךְ אַזוֹי גֶעלָאזְט אַרוּמְפִירֶען פוּן דִי גַייסְטְלִיכֶע אַז וֶוען עֶר אִיז אִים יָאהר 855 גֶעוָוארֶען קֶענִיג פוּן אִיטַאלְיֶען, הָאט עֶר אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אַז קֵיין אֵיינְצִיגֶער יוּד זָאל זִיךְ נִיט טָארֶען גֶעפִינֶען אִין לַאנְד. צוּם גְלִיק אִיז דֶעמָאלְט אִיטַאלְיֶען גֶעוֶועהן אִין אַזַא שְׁוַואכֶען צוּשְׁטַאנְד, אַז דִי מְלוּכָה אִיז נִיט אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן אַזַא בֶּעפֶעהל אוֹיסְצוּפִירֶען; נָאר אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין בֶּעדַארְפְט רֶעכְנֶען פַאר אֵיינְגֶעבֶּעטֶענֶע אִיז דָאס בַּיי זֵיי גְלַייךְ גֶעוֶועהן ווִי אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען. נִיט בֶּעסֶער אִיז גֶעוֶועהן דִי יוּדֶען אִין אַנְדֶערֶע עֶרְטֶער אִין פְרַאנְקְרַייךְ: דֶער קֶענִיג קַארְל דֶער תַּם הָאט מְנַדֵּר גֶעוֶועהן אוֹיף דֶער קִירְכֶע דִי גַאנְצֶע הַכְנָסָה פוּן יוּדִישֶׁע וַויינְגֶארְטְנֶער, אוּנ דֶער קֶענִיג פוּן בּוּרְגוּנְד בָּאזָא הָאט פָּשׁוּט גֶעמַאכְט דִי יוּדֶען פַאר קְנֶעכְט, אוּנ הָאט זֵיי אַוֶועקְגֶעשֶׁענְקְט דֶער קִירְכֶע.

אִין דִי בִּיצַאנְטִינִישֶׁע לֶאנְדֶער הָאבֶּען דִי יוּדֶען שׁוֹין לַאנְג נִיט גֶעהַאט קֵיין

רֶעכְטֶע, נָאר מִיט אֵיין זַאךְ הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעפִיהלְט גְלִיקְלִיךְ וָואס אִין רֶעלִיגְיָאנְס־
זַאכֶען הָאט מֶען זֵיי נִיט גֶעשְׁטֶערְט. אַז בַּאזִילְיוּס פוּן מַאקֶעדָאנְיֶען אִיז
אָבֶּער גֶעוָוארֶען קֵייזֶער, הָאט מֶען בַּיי זֵיי דִי אֵיינְצִיגֶע נֶחָמָה אוֹיךְ צוּגֶענוּמֶען.
בַּאזִילְיוּס הָאט זִיךְ שְׁטַארְק מִיה גֶעגֶעבֶּען אַז דִי יוּדֶען זָאלֶען אִיבֶּערְגֶעהְן צוּם
קְרִיסְטֶענְטְהוּם, אוּנ חָאטְשׁ עֶר הָאט זֵיי גֶעהֵייסֶען נָאר מִיט גוּטֶען צוּרֶעדֶען דֶער
צוּ אוּנ אָבְּשִׁיטֶען דִי גֶעטוֹיפְטֶע מִיט אַללֶע חֲסָדִים, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט מֶען
נִיט יוֹצֵא גֶעוֶועהְן נָאר מִיט דֶעם, אוּנ מֶען הָאט זִיךְ מִיט דִי עַקְשָׁנִים אָבְּגֶערֶע־
גֶענְט אַז דָאס לֶעבֶּען אִיז זֵיי נִיט נִיחָא גֶעוֶועהְן. דָאס הָאט גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ
וָואס פִיעל יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט טוֹיפֶען, נָאר קוֹים אִיז בַּאזִילְיוּס
גֶעשְׁטָארְבֶּען, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אוּמְגֶעקֶעהְרְט צוּם יוּדֶענְטְהוּם. דֶערְפוּן אִיז
אָבֶּער אַרוֹיס נָאךְ אַ גְרֶעסֶער אוּנְגְלִיק, וַוייל דֶער נַייֶער קֵייזֶער לֶעאָ, וָואס מֶען
הָאט אִיהם גֶערוּפֶען „דֶער פִילָאזָאף״, אִיז גֶעוֶועהְן נָאךְ פְרִימֶער פוּנ׳ם פָאטֶער
אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען פַארְמִשְׁפָּט׳ן צוּם טוֹיט יֶעדֶען גֶעטוֹיפְטֶען יוּדֶען, וָואס עֶס
וֶועט אוֹיף אִיהם פַאלֶען אַ חָשַׁד אַז עֶר הַאלְט נָאךְ פוּן זַיין פְרִיהֶרִיגֶער אֱמוּנָה.
דֶעמָאלְט הָאבֶּען זֶעהר פִיעל פוּן דִי אוּנְגְלִיקְלִיכֶע, וָואס זֶענֶען אַוֶועקְגֶעשְׁוואוּמֶען
פוּן אֵיין זַייט אוּנ צוּ דֶער אַנְדֶערֶער זַייט אִיז זֵיי שְׁוֶוער גֶעוֶועהְן זִיךְ צוּ צוּשְׁלָאגֶען,
מִיט׳ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט פַאר אֵיין קוּק צוּרִיק — צוּ זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער....

---

3 רַב סַעֲדְיָה גָאוֹן אוּנ זַיין צַייט.

(928—950 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

אוֹיךְ אִין בָּבֶל אוּנ אִין אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער, וָואס דִי כַּלִיפְ׳ן הָאבֶּען גֶעהַאט
אִיבֶּער זֵיי צוּ שַׁאפֶען, אִיז דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען שְׁלֶעכְט. דֶער כַּלִיף אַל־מוּטַבַּקִיל
הָאט גֶערוֹדֵף׳ט יוּדֶען אוּנ קְרִיסְטֶען, אוּנ הָאט גֶעגֶען זֵיי בֶּענַייהט דִי אַלְטֶע
גְזֵירוֹת פוּן אָמַאר׳ן. עֶר הָאט זֵיי נִיט צוּ גֶעלָאזְט צוּ קֵיין שׁוּם דִיעִנְסְט, עֶר הָאט
בַּיי זֵיי צוּ גֶענוּמֶען שׁוּלֶען אוּנ קִירְכֶען אוּנ אוֹיף זֵייעֶר אָרְט אוֹיסְגֶעבּוֹיט מָאשֶׁעֶן,
אַחוּץ דֶעם הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעטָארְט רַייטֶען אוֹיף פֶערְד, נָאר אוֹיף אֵייזֶלֶען,
אַ צֶעהְנְט־חֵלֶק פוּן דֶער הַכְנָסָה הָאט מֶען בַּיי זֵיי גֶענוּמֶען מַס, אוּנ מֶען הָאט זֵיי
נָאךְ גֶענֵייט זֵיי זָאלֶען טְרָאגֶען גָאר אַנְדֶערֶע קְלֵיידֶער, גֶעלֶע מַאנְטְלֶען, אוּנ זִיךְ
צוּ גַארְטְלֶען מִיט שְׁטְרִיק. דֶעם רֵישׁ גָלוּתָא הָאט דִי מְלוּכָה קֵיין שׁוּם מַאכְט נִיט
גֶעגֶעבֶּען אוּנ דִי שְׁטֶעלֶע אִיז דֶערְוַויל נָאךְ נִיט אוּנְטֶער גֶעגַאנְגֶען נָאר דֶערְפַאר
וָואס דֶער עוֹלָם אִיז שׁוֹין גֶעוָואהְנְט גֶעוֶועהְן צוּ הָאבֶּען אַ פָארְשְׁטֶעהֶער אוּנ עֶס

איז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן פְּלוּצְלוּנְג נָאר צוּ בְּלַייבֶּען אָהן אַ מַנְהִיג. אִין דֶער צַייט הָאט פּוּמְבְּדִיתָא, וָואס אִיז גֶעוֶועהן נָאהֶענְטֶער צוּ דֶער הוֹיפְּטְשְׁטַאדְט בַּגְדַד, אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפִּיעלֶען אַ גְרֶעסֶערֶע רָאללֶע פוּן סוּרָא, אוּנ אַזוֹי וִוי בֵּיידֶע רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת הָאבֶּען צוּ טְהוּן גֶעהַאט אִיבֶּער דֶעם טִיטֶעל „גָאוֹן", הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ שְׁטַארְק מַחֲלוֹקֶת. פוּן יֶענֶע גְאוֹנִים זֶענֶען מֶעהר בֶּעקַאנְט דִי נָאהמֶען פוּן פַּלְטוֹי בֶּן אַבַּיֵי אוּנ מַר שַׂר שָׁלוֹם, וָואס הָאט גֶעפַּסְקְ'ט אַז נָאכ'ן תַּלְמוּד טָאר מֶען אֲפִילוּ מֶענְשֶׁען פוּן אַנְדֶערֶע אֱמוּנוֹת אוֹיךְ נִיט אָפְּנַארֶען. דִי גְאוֹנִים הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער אִין גַאנְצֶען אָפְּגֶעגֶעבֶּען מִיט תַּלְמוּד, אוּנ פוּן קֵיין חָכְמוֹת חִצוֹנִיוֹת הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעוָואלְט וִויסֶען; זֵיי הָאבֶּען זִיךְ מְפַלְפֵּל גֶעוֶועהן אִיבֶּער דֶעם קְלֶענְסְטֶען דִין אָדֶער מִנְהָג, אוּנ עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דֶערְצוּ, אַז דֶער גָאוֹן פוּן סוּרָא נַטְרוּנָאִי דֶער צְוֵוייטֶער הָאט זִיךְ עֶרְלוֹיבְּט צוּ זָאגֶען, אַז וֶוער עֶס רֶעכְט נִיט אָפּ אוּם פֶּסַח דֶעם סֵדֶר וִוי עֶס דַארְף צוּ זַיין — אִיז עֶר גְלַייךְ צוּ אַ גָאטְצֶענְדִינֶער. צְווִישֶׁען דִי רַבָּנִים הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער יוֹא גֶעפוּנֶען גְרוֹיסֶע דֶענְקֶער, וָואס הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען, אַז מֶען קָאן נִיט בְּלַייבֶּען פֶערְשְׁלָאסֶען נָאר אִין בֵּית הַמִּדְרָשׁ, אַז מֶען מוּז קוּקֶען מִיט אָפֶענֶע אוֹיגֶען אוֹיף דֶער גְרוֹיסֶער בְּרֵייטֶער וֶועלְט. זֵיי הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען מֶעהר בֶּעדִינֶען מִיט דֶער אַרַאבִּישֶׁען שְׁפְּרַאכֶע אוּנ הָאבֶּען זִיךְ מִיט גְרוֹיס חֵשֶׁק גֶענוּמֶען לֶערְנֶען פֶערְשִׁידֶענֶע לְשׁוֹנוֹת אוּנ חָכְמוֹת.

פוּן דִי רַבָּנִים הָאט זִיךְ בֶּעזָאנְדֶערְס בֶּערִיהמְט גֶעמַאכְט ר׳ יִצְחָק בֶּן שְׁלֹמֹה הַיִשְׂרְאֵלִי, וָואס הָאט גֶעשְׁטַאמְט פוּן מִצְרַיִם אוּנ אִיז גֶעוֶועהן לַייבּ־דָאקְטָאר בַּיים כַּלִיף עֻבַּיד־אַלַה. עֶר הָאט גֶעלֶעבְּט פִינְף אוּנ נַיינְצִיג יָאהר אוּנ הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען פִיעל סְפָרִים וֶועגֶען מֶעדִיצִין אוּנ אַנְדֶערֶע וִויסֶענְשַׁאפְטֶען. עֶר הָאט גֶעהַאט צְוֵויי תַּלְמִידִים, אַ מַהְמַדַנֶער: אַבּוּ גַ׳אפַאר אִבּן־אַלְגַזַר, אוּנ אַ יוּדֶען דוּנַשׁ בֶּן תָּמִים, וָואס אִיז גֶעגַאנְגֶען אִין וֶועג פוּנ'ם רֶבִּי'ן אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעמִיהט צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי חָכְמָה אִין יוּדִישֶׁען פָאלְק.

בַּיים סוֹף פוּנ'ם נַיינְטֶען יָאהר הוּנְדֶערְט, וֶוען דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם כַּלִיף אַלְ־מוּטַדְהִיד אוּנ זַיין הוֹיפְּט־מִינִיסְטֶער עֻבַּיד־אַלַה אִבְּן־סוּלֵיימַן הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען מְקָרֵב זַיין יוּדֶען אוּנ קְרִיסְטֶען, אִיז דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען פִיעל בֶּעסֶער, נָאר אִין זֵייעֶר אִינְוֶוענִינְסְטֶען לֶעבֶּען אִיז נָאךְ אַלְץ גֶעוֶועהן פוּל מִיט אוּנְצוּפְרִידֶענְהַייטֶען. דָאס מַחֲלוֹקֶת צְווִישֶׁען בֵּיידֶע יְשִׁיבוֹת פוּן סוּרָא אוּנ פּוּמְבְּדִיתָא אִיז אַללֶע מָאל גְרֶאסֶער גֶעוָוארֶען אוּנ סוּרָא הָאט אִין גַאנְצֶען כִּמְעַט פֶערְלָארֶען אִיהר וֶוערְט, וֶוען אִין פּוּמְבְּדִיתָא אִיז גֶעוָוארֶען גָאוֹן רַב כֹּהַאי בֶּן דָוִד, וָואס אִיז פְרִיהר גֶעוֶועהן רַב אִין בַּגְדַד אוּנ דָאס פָאלְק הָאט אִיהם

ווער ליעב געהאט. נאך מעהר איז סורא אראבגעפאלען ווען די שטעללע פון רב האי בן דוד איז איבערגעגאנגען צו מר כהן צדק, וואס האט געוואלט אז די ישיבה פון סורא זאל נית האבען נאר קיין חלק אין די נדבות, וואס מען פלעגט שיקען פון דער גאנצער וועלט אויף אויס צוהאלטען די ישיבות. מיט גרויס מיה האט מען געמאכט א פשרה, אז ביידע ישיבות זאלען זיך גלייך איינ־טהיילען, נאר פאר מר כהן צדק איז דאס נאך אלעס ווייניג געוועהן: ער האט זיך איינגעשפארט אז נאר דער ראש ישיבה פון פומבדיתא זאל האבען דאס רעכט צו זעצען דינים, אונ האט דערמיט בעריהרט דעם כבוד פונ'ם ריש גלותא מר עוקבא, וואס האט זיך דארויף בעקלאגט פאר דער מלוכה. מר כהן צדק האט אבער אין הויף געהאט גוטע פריינד, ווי יוסף בן פנחס אונ נטירא, אונ מען האט אזא דריי געטהון אז פלוצלונג האט מען אראבגעווארפען דעם ריש גלותא אונ מר עוקבא האט געמוזט אוועק קיין קרמיסין, נית ווייט פון בגדד. צו זיין גליק, האט זיך גראד דארט דעמאלט געפונען דער כליף אלמוק־טדר[?]שיר, אונ אזוי ווי מר עוקבא איז געוועהן א גרויסער בריה אויף שירים שרייבען אין דער אראבישע שפראכע אונ האט דעם כליף אויף א שפאציר בעגריסט מיט א שאנעם שיר, איז ער צוריק ארויף אויף זיין שטעללע. די שונאים האבען אבער נית גערוהט אונ האבען מיט פערשידענע מיטעל אזוי לאנג געארבייט ביז מען האט דעם ריש גלותא ווייטער אבגעזאגט אונ מען האט איהם שוין דאס מאל ארויסגעשיקט פון דער מדינה, כדי ער זאל מעהר קיין שליטה נית האבען. מר עוקבא איז אוועק קיין קירואן אין אפריקא, אונ האט זיך דארט מיט כבוד אויסגעלעבט זיינע יאהרען. מר כהן צדק האט אבער נית אזוי געמיינט צו טרעפען זיין שונא, ווי ער האט נית געוואלט ליידען עס זאל זיין א ריש גלותא, אונ דערפאר אז דער עולם האט אויסגעקליבען מר עוקבא'ס א קרוב, דוד בן זכאי, האט ער עס בשום אופן נית געוואלט דערלאזען. דער פון איז ארויס א גאנצע קריעג אונ דער נייער ריש גלותא האט איהם געוואלט מאכען פאר אויס נאון, ביז איינער פון די פרימסטע בעלי־בתים, דער בלינדער נסי נהרואני, האט זיך אריינגעלעגט אין שלום, אונ פון דעמאלט אהן האט זיך די ישיבה פון סורא ווייטער אויפגעהויבען, אונ מר כהן צדק האט נאך מיט זיינע אייגענע אויגען געקאנט זעהן וואס פאר א קוואל פון תורה אונ חכמה האט זיך דארט בעוויזען.

דאס וואס די ישיבה פון סורא האט צוריק בעקומען איהר גלאנץ — האט זי געהאט צו פערדאנקען רב סעדיה (סעיד) בן יוסף פון דער שטאדט פאיום

אִין מִצְרַיִם. פוּן אַלֶע גְאוֹנִים, קָאן מֶען זָאגֶען, אִיז עֶר גֶעוֶועהן דֶער עֶרְשְׁטֶער
וָואס הָאט צוּנוֹיפְגֶעבּוּנְדֶען תּוֹרָה מִיט חָכְמָה צוּזַאמֶען, אוּנ הָאט דִי וִויסֶענְשַׁאפְט
צְווִישֶׁען דִי רַבָּנִים גֶעשְׁטֶעלְט אוֹיף אַ פֶעסְטֶען פוּס. אִין זַיין צַייט הָאבֶּען גֶע־
שְׁפִּיעלְט אַ גְרוֹיסֶע רָאלֶע צְווַיי קַרָאִימֶעשֶׁע לוֹמְדִים, אַ פָאטֶער מִיט אַ זוּהן,
משֶׁה אוּנ אַהֲרֹן פוּן דֶער מִשְׁפָּחָה בֶּן־אָשֵׁר. זֵיי הָאבֶּען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט
מַסֹרָה, אוּנ הָאבֶּען גֶעמַאכְט אַ גְרַאמַאטִיק אוֹיף צוּ לֶערְנֶען לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וַוייל דִי
הֶעבְּרֶעאִישֶׁע שְׁפְּרַאכֶע אִיז כִּמְעַט אִין גַאנְצֶען אַיינְגֶעשְׁטַאנֶען אִין דִי הֶענְד פוּן דִי
קַרָאִימֶעס, אוּנ דִי רַבָּנִים הָאבֶּען זִיךְ נָאר אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט'ן תַּלְמוּד. רַב סַעֲדְיָה
הָאט גֶעגֶעבֶּען אַ קוּק אַז עֶס אִיז קֵיין תַּכְלִית נִיט וָואס דִי יוּדֶען פֶערְלָאזֶען דָאס
הֵיילִיגְסְטֶע לָשׁוֹן, אוּנ עֶר הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף הֶעבְּרֶעאִישׁ אוּנ אַרַאבִּישׁ אַ גְרַא־
מַאטִיק. דִי קַרָאִימֶעס הָאבֶּען בַּאלְד פֶערְשְׁטַאנֶען צוּ לִיעבּ וָואס רַב סַעֲדְיָה הָאט
אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען אַזַא אַרְבֵּייט אוּנ זֶענֶען אִיהם גֶעוָוארֶען דַם־שׂוֹנְאִים. בֶּעזָאנְ־
דֶערְס אִיז אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען גֶעגֶען אִיהם אֵיינֶער פוּן דִי קַרָאִימֶעשֶׁע לוֹמְדִים,
שְׁלֹמֹה בֶּן־יְרוּחָם, וָואס הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ גַאנְץ סֵפֶר גֶעגֶען רַב סַעֲדְיָה'ן,
אוּנ שֶׁעלְט אִיהם דָארְט מִיט טוֹיטֶע קְלָלוֹת. רַב סַעֲדְיָה הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט
אִיבֶּערְגֶעשְׁרָאקֶען אוּנ הָאט אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ סַךְ סְפָרִים אוֹיף דֶער וֶועלְט, אוּנ
אוֹיךְ אַיין אַרַאבִּישֶׁע אִיבֶּערְזֶעצוּנְג פוּן דֶער מִשְׁנָה, אוּנ זַיין נָאהמֶען הָאט אָנְגֶע־
הוֹיבֶּען צוּ קְלִינְגֶען צְווִישֶׁען יוּדֶען אוּמֶעדוּם.

אַז דֶער רֵישׁ גָלוּתָא, דָוִד בֶּן זַכַּאי, הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַרֵיינְצוּגֶעבֶּען
אַ נַיי לֶעבֶּען אִין דֶער יְשִׁיבָה פוּן סוּרָא אוּנ זִי אִיבֶּערְצוּגֶעבֶּען אִין רֶעכְטֶע הֶענְד
פוּן אַ גְרוֹיסֶען מֶענְשֶׁען, וָואס זָאל וֶוערְט זַיין צוּ טְרָאגֶען דֶעם נָאהמֶען „גָאוֹן",
הָאט עֶר גֶעפוּנֶען רָאוּי דֶערְצוּ נָאר צְווַיי מֶענְשֶׁען: אַ הֵיימִישֶׁען לַמְדָן, פוּן דִי
גְרֶעסְטֶע מְיוּחָסִים, צֶמַח בֶּן שַׁהִין, אוּנ רַב סַעֲדְיָה, וָואס מֶען הָאט שׁוֹין פוּן
אִיהם גֶעהֶערְט אַז עֶר אִיז אַ וואוּנְדֶערְלִיכֶער מַאן. רַבִּי נִסִּי נַהַרְוָונִי הָאט אֲפִילוּ
גֶערָאטְהֶען מֶען זָאל אוֹיפְנֶעהמֶען פַאר גָאוֹן אַ מֶענְשֶׁען וָואס מֶען קֶען אִיהם,
נָאר דֶער רֵישׁ גָלוּתָא הָאט מֶעהר גֶעצוֹיגֶען אוֹיף רַב סַעֲדְיָה'ס זַייט, אוּנ מֶען הָאט
אִיהם אַרָאבּ גֶעבְּרַאכְט פוּן מִצְרַיִם. נָאר גִיךְ הָאט רַב סַעֲדְיָה בֶּעווִיזֶען וָואס עֶר קָאן:
אִין אַ קוּרְצֶע צַייט אִיז דִי יְשִׁיבָה פוּן סוּרָא גֶעקוּמֶען אוֹיף אַזַא הוֹיכֶע מַדְרֵגָה אַז
פוּן פּוּמְבְּדִיתָא הָאט מֶען גָאר נִיט גֶעקָאנְט רֶעדֶען. עֶס אִיז אִיהם אָבֶּער שְׁוֶוער
גֶעוֶועהן זִיךְ אוֹיסְצוּגְלַייכֶען מִיט'ן רֵישׁ גָלוּתָא, וָואס אִיז נִיט גֶעוֶועהן קֵיין גְרוֹיסֶער
נְקִי כַּפַּיִם, אוּנ הָאט לִיעבּ גֶעהַאט צוּ בֶּערַייסֶען דֶעם עוֹלָם. אֵיין מָאל הָאט זִיךְ
גֶעמַאכְט וָואס דִי יוּדִישֶׁע קְהִלָּה פוּן דֶער שְׁטָאדְט פַּארְס הָאט נִיט גֶעקָאנְט

געבען דעם ריש גלותא אזוי פיעל געלד ווי פיעל ער האט געוואלט, האט ער
אויף זיי אזוי אנגערעדט פאר דער מלוכה אז מען האט זיי זעהר שטרענג בע-
שטראפט. דאס האט שטארק פערדראסען רב סעדיה'ן, נאר ער האט געמוזט צו-
קוקען די עולה אונ שווייגען, ווייל ער איז נאך ניט געוועהן זיכער אויף זיין
שטעללע אונ האט געהאט שונאים, ווי דער גאון פון פומבדיתא מר כהן צדק
אונ אהרן אבן שרגדו, וואס איז געוועהן א גרויסער עשיר אונ א למדן נאך
דערצו. קוים איז אבער אוועקגעגאנגען א קורצע צייט אונ רב סעדיה האט גע-
פיהלט אז זיין מעמד איז פעסט, האט ער שוין ניט געלייגט קיין כבוד אויפ'ן
ריש גלותא, אונ באלד האט ער טאקי געהאט די מעגליכקייט ארויסצווייזען
זיין פייערינגען האראקטער. ביי א פראצעס וועגען א ירושה האט דער ריש גלותא
ארויס געגעבען ניט קיין ריכטיגען פסק, אונ האט דוקא געוואלט אז ביידע
גאונים זאלען איהם געבען זייער הסכמה. מיט מר כהן צדק האט ער ניט בע-
דארפט לאנג בעטען, דער האט איהם באלד צו ליעב געטהון, נאר אז עס איז
געקומען צו רב סעדיה'ן האט ער אויף קיין פאל זיך ניט געוואלט חתמ'נען. עס
איז געקומען דערצו אז דעם ריש גלותא'ס זוהן האט זיך ערלויבט אויפהעבען
א האנד געגען רב סעדיה'ן, אונ פאר אזא עזות איז ער קוים מיט'ן לעבען ארויס.
דא האט זיך אנגעהויבען א ערענטליכע קריעג: דער ריש גלותא האט רב סעדיה'ן
אבגעזאגט אונ איין אנדערן בעשטימט אויף זיין ארט, אונ רב סעדיה האט פון
זיין זייט ערקלעהרט, אז דוד בן זכאי האט פערלארען זיין שטעללע אונ האט
טאקי זיין ברודער רב יאשיה חסאן געמאכט פאר ריש גלותא. דאס מחלוקת איז
געווארען אללע מאל גרעסער אונ ביידע צדדים האבען אנגעהויבען געהן מיט
תקיפות אונ האבען זיך געווענדעט צום כליף אלמוקתדיר. די פארשטעהער
פון דער מלוכה האבען דערווייל געריסען ביי יעדען צד גענוג געלד; מען האט
זיי צוגעזאגט אז באלד וועט מען מאכען איין אסיפה אונ מען וועט ביידע
צדדים זיך לאזען אויסטענה'ן, נאר דערווייל זענען אזוי איבערגעלאפען צוויי
יאהר, אונ אז די מלוכה איז איבערגעגאנגען צום ארמען כליף קאהיר אונ דער
רייכער אבן שרגדו, וואס האט געהאלטען מיט דוד בן זכאי, האט איהם גע-
געבען א היבשע מטבע, האט ער געהייסען ארויסטרייבען אי רב סעדיה'ן, אי דעם
נייעם ריש גלותא. רב יאשיה חסאן האט געמוזט אוועק אין דער שטאדט כורסאן,
אונ איז דארט געשטארבען אונ רב סעדיה האט פיער יאהר געלעבט אין בגדד ווי
א איינפאכער בעל־הבית. אין דער צייט האט ער אנגעשריבען זיין בעריהמט ספר אי-
בער די יסודות פון אמונה „האמונות והדעות", אונ דאס איז געוועהן א תשובה אויף

צְווַיי הונדֶערְט שַׁאֲלוֹת, וָואס אַ גֶעווִיסֶער הִוִי הַכֶּלְבִּי, וָואס הָאט גֶעלַייקֶענְט אִין גָאטט, הָאט גֶעפְרֶעגְט אוֹיף דֶער תּוֹרָה. ווִי פֶערְבִּיטֶערְט רַב סַעֲדְיָה'ס לֶעבֶּען אִיז גֶעווֶעזֶן, הָאט עֶר מִיט חֲרִיפוּת אוּנ טִיעפֶע חֲקִירוֹת אוֹיסְגֶעווִיזֶען אַז עֶס אִיז דָא אַ בּוֹרֵא עוֹלָם, אַז בַּיי אִיהם אִיז דִי אֱמֶת'ע חָכְמָה אוּנ גָאר אִין גַאנְצֶען דֶער כֹּחַ.

דֶערְוַויל אִיז גֶעוָוארֶען אַ פֶערְאֶנְדֶערוּנְג אִין דֶער מְלוּכָה: דֶער נַייֶער כַּלִיף אַ־לְרַדְהִי אִיז גֶעווֶעהן זֶעהר אַ גוּטֶער מֶענְשׁ אוּנ זַיין מִינִיסְטֶער עַלִי־אִבְּן אִיזַה הָאט שְׁטַארְק גֶעהַאלְטֶען פוּן רַב סַעֲדְיָה'ן. מַר כֹּהֵן צֶדֶק אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ דֶער עוֹלָם הָאט בִּיסְלֶעכְוַויים נָאךְ אַ מָאל אָנְגֶעהוֹיבֶּען זִיךְ ווֶענְדֶען צוּ רַב סַעֲדְיָה'ן ווִי צוּם גְרֶעסְטֶען מַאן. אֵיין מָאל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט וָואס צְווַיי מֶענְשֶׁען הָאבֶּען זִיךְ בֶּעדַארְפְט פֶערְלָאזֶען אוֹיף בּוֹרְרִים, הָאט אֵיינֶער אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען דֶעם רֵישׁ גָלוּתָא, אוּנ דֶער אַנְדֶערֶער — רַב סַעֲדְיָה'ן. אַז דֶער רֵישׁ גָלוּתָא אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, הָאט עֶר עֶס אָנְגֶענוּמֶען פַאר אַ פְּחִיתַת הַכָּבוֹד, אוּנ הָאט גֶעשִׁיקְט רוּפֶען דֶעם אַנְדֶערְן צַד אוּנ הָאט אִיהם פָּשׁוּט גֶעהַרְגֶ'ט־גֶעשְׁלָאגֶען. אַזַא מַעֲשֶׂה הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ שְׁטַארְקֶען רַעַשׁ, אוּנ עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי דִי בְּכָבוֹד'טֶע בַּעֲלֵי־בַּתִּים פוּן בַּגְדַד מֶען זָאל אָנְוֶוענְדֶען אַלֶע מִיטֶעל אוּנ זֶעהן אוֹיסְצוּגְלַייכֶען דֶעם רֵישׁ גָלוּתָא מִיט רַב סַעֲדְיָה'ן, כְּדֵי עֶס זָאלֶען מֶעהר נִיט פָארְקוּמֶען אַזֶעלְכֶע שֶׁאנְדְלִיכֶע זַאכֶען. אֵיינֶער פוּן דִי גְרֶעסְטֶע עֲשִׁירִים כַּשֵׁר בֶּן אַהֲרֹן הָאט זִיךְ זִיךְ אַרַיינְגֶעלֶעגְט אִין שָׁלוֹם, אוּנ אַז עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען צוּנוֹיפְצוּבְּרֵיינְגֶען בֵּיידֶע צְדָדִים אִיז גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיסֶע שִׂמְחָה: דֶער רֵישׁ גָלוּתָא הָאט עֶטְלִיכֶע טָאג כְּסֵדֶר נִיט אַוֶועקְגֶעלָאזְט פוּן זַיין הוֹיז רַב סַעֲדְיָה'ן, אוּנ הָאט אִיהם מִיט כָּבוֹד צוּרִיק גֶעזֶעצְט אוֹיף זַיין שְׁטֶעלֶע. רַב סַעֲדְיָה אִיז דַארוֹיף בֶּעשְׁטַאנֶען, נָאר זַיינֶע שְׁבִירוֹת הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען ווַייטֶער גֶעבֶּען רַב יוֹסֵף בַּר סַטְיָא'ן וָואס הָאט דִי גַאנְצֶע צַייט גֶעפִיהְרְט דִי יְשִׁיבָה פוּן סוּרָא.

רַב סַעֲדְיָה'ס לֶעצְטֶע יָאהרֶען הָאבֶּען צוּגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעזוּנְדֶער גְלַאנְץ צוּ דֶער יְשִׁיבָה פוּן סוּרָא, ווַייל פוּן אַלֶע לֶאנְדֶער הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶעווֶענְדֶעט מִיט שַׁאֲלוֹת־וּתְשׁוּבוֹת צוּם גְרוֹיסֶען „גָאוֹן“. רַב סַעֲדְיָה'ס גוּט הַאַרְץ הָאט זִיךְ עֶרְשְׁט אַרוֹיסְגֶעווִיזֶען נָאךְ דֶעם רֵישׁ גָלוּתָא'ס טוֹיט: עֶר הָאט אִין גַאנְצֶען פֶערְגֶעסֶען דִי יִסוּרִים וָואס עֶר הָאט פוּן אִיהם אִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען בַּיים לֶעבֶּען, אוּנ הָאט זַיין מִשְׁפָּחָה גֶעדִינְט ווִי אַ פָאטֶער. זַיין זוּהן יְהוּדָה הָאט גֶעיַרְשֶׁ'ט דִי שְׁטֶעלֶע פוּן רֵישׁ גָלוּתָא, נָאר עֶר הָאט אָבֶּער מֶעהר נִיט גֶעלֶעבְּט ווִי זִיבֶּען חֲדָשִׁים, אוּנ נָאךְ אִיהם אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַ זוּהן פוּן צְווֶעלְף יָאהר. רַב סַעֲדְיָה הָאט דעם יתום

אַריינגענומען צו זיך אין שטוב און האט איהם אלליין ערצויגען, כדי ער זאל ווערט זיין צו ווערען א פארשטעהער פונ'ם פאלק. דערווייל איז געוואָרען ריש גלותא איינער פון דוד בן זכאי'ס קרובים; עס האט אבער לאנג ניט געדויערט, ווייל די מהמדנער האבען געגען איהם פאלש עדות געזאגט אז ער האט געלאסטערט זייער אמונה, און מען האט איהם געטיידט. אז דער יונגער מאנן איז אונטערגעוואקסען, און איז ארויף אויפ'ן זיידענס שטעללע, האט ער שוין געשוועבט אין א סכנה, ווייל די מהמדנער זענען געוועהן אין כעס פון פריהר און האבען אפענטליך זיך בעריהמט אז דער יודישער פארשטעהער איז ניט זיכער מיט'ן לעבען. די מלוכה האט אפילו דעם יונגען ריש גלותא געשיצט, נאר איינהיטען האט זי ניט געקאנט: רוצחים זענען אויף איהם אנגעפאלען ווען ער איז געפאהרען מיט גרויס פאראד אין א וואגען און האבען איהם געהרג'ט. אזוי איז געפאלען נאך זיבען הונדערט יאהר דער לעצטער ריש גלותא; די יודען האבען שוין מורא געהאט אויפצורייסען זייערע שונאים די אויגען און אויסקלייבען א נייעם פארשטעהער און האבען זיך געטרייסט דערמיט, וואס ביידע ישיבות האבען נאך געדיענט פאר א הויפט־פונקט פונ'ם גאנצען יודענטהום.

מיט רב סעדיה'ס טויט, וואס איז אין גאנצען אלט געוועהן פופציג יאהר; האבען די ישיבות אויך אנגעהויבען פאלען. זיין זוהן דוסא איז אפילו געוועהן א גרויסער למדן און האט אנגעשריבען עטליכע ספרים, נאר דעם פאטערס שטעלע האט ער ניט געוואלט אננעהמען. די ישיבה פון סורא איז איבערגעגאנגען צום פריהריגען גאון יוסף בן סטיא, נאר ער איז שוין געוועהן צו אלט און האט גאר ניט געקאנט מאכען געגען דער ישיבה פון פומבדיתא, וואס האט זיך נאך א מאל אויפגעהויבען, בעזאנדערס נאך דעם וואס אהרן אבן שרגדו איז געוואָרען גאון און האט זיינע בעסטע יאהרען און לעצטע כוחות אוועקגעגעבען דארויף ער זאל זיין ישיבה ברענגען צו א רעכטען מעמד. אכטצעהן יאהר האט ער געפיהרט די ישיבה, און אזוי ווי ער איז געוועהן צו זיין בקיאות און חריפות אויך א גרויסער נגיד, האט ער אללדינג אויפגעפיהרט, און די ישיבה פון סורא איז אזוי געפאלען אז איהר פארשטעהער האט זיך בעסער ענטשלאסען אוועקצופאהרען. די איינוואהנער האבען זיך נאך געפרובט ארויסצושיקען אויף דער וועלט פיער שלוחים צו זאמלען נדבות און האבען נאך געהאפט צו דערהאלטען די ישיבה; דאס אונגליק האט אבער אזוי געשפיעלט אז דאס שיף, אויף וועלכען די שלוחים זענען ארויס געפאהרען, האט מען געפאנגען און זיי זענען פערוואָרפען געוואָרען אין ווייטע מדינות און האבען ניט געקאנט אויס־

פיהרען זייער שליחות. אזוי האט מען געמוזט פארמאכען די ישיבה פון סורא, וואס האט מעהר פון זיבען הונדערט יאהר פארשפרייט תורה; אללע היילינע ספרים האט מען מיט דער צייט פערפיהרט קיין שפאניען, און א נייער קוואל פון יודישע וויסענשאפט האט זיך געעפענט אין די לענדער פון מערב-זייט.

רב סעדיה'ס טויט און דאס צומאכען פון דער סורא'ר ישיבה האבען די קראימעס צו געגעבען מעהר שטארקייט, און זיי האבען ווידער אויפגעהויבען אקאפ. דער אלטער סלמון בן ירוחם, וואס האט אלאנגע צייט געשוויגען, ווייל ער האט מורא געהאט פאר רב סעדיה'ן, איז צופלייס געפאהרען פון ארץ ישראל קיין בבל זיך אויסטענה'ן מיט רב סעדיה'ס תלמידים, און זיי דערוויזען אז זייער רבי האט ניט רעכט געהאט. אין דער אייגענער צייט איז ארויס א וכוח צווישען רב סעדיה'ס תלמיד יעקב בן שמואל און דעם קראימישען למדן יפת בן עלי הלוי, און אין ירושלים האט זיך בעזאנדערס בעריהמט געמאכט א קראי אבולסרי סהל בן מצליח הכהן, וואס איז געוועהן א גרויסער מדקדק און האט גוט געשריבען העברעאיש און אראביש. ער האט אנגעשריבען א פירוש אויף דער תורה, און האט אין פיעל ענינים אבגעווענדט רב סעדיה'ס מיינונגען. דאס איז אבער געוועהן א נצחון אויף גאר א קורצער צייט. אז איינעם גערעאט עפיס ווען זיין שונא איז גראד שוואך — בעוויזט עס נאך ניט אז ער איז א גבור, און אזא גבורה קאן יעדענפאלס קיין קיום ניט האבען.

די יודיש-שפאנישע צייט.

1 די צייט פון אבן שפרוט.

(950—1020 נאך קריסטום געבורט).

דער לעצטער פונק פון יודישקייט האט נאך געגליהט אין דער איינציגער ישיבה פון פומבדיתא, נאר ניך האט עס אויך געמוזט פערלאשען ווערען, ווייל נאך אהרן אבן שרגדו'ס טויט איז געראטהען מר כהן צדק'ס זוהן נחמיה זיך ארופהאפען אויף דער שטעללע פון „גאון". דער עולם האט עס אבער ניט געוואלט ליידען און האט מעהר געצויגען צו רב שרירא בן חנניה, דערפון איז ארויס אגאנץ מחלוקת און אויף אזא אופן האט די ישיבה ניט געקאנט בליהען.

קָאטט הָאט אָבֶּער אַזוֹי גֶעפִיהרְט, אַז דִי פִיער שְׁלוּחִים, וָואס מֶען הָאט אַרוֹיס-
גֶעשִׁיקְט צוּ זַאמְלֶען נְדָבוֹת פַאר דֶער יְשִׁיבָה פוּן סוּרָא אוּנ דֶער מַחְמַדַנִישֶׁער
אַדְמִירַאל אִבְּן רַאמַחִיץ הָאט זֵיי גֶעפַאנְגֶען, הָאבֶּען גַאנְץ וַויִיט פֶערְפְלַאנְצְט
דֶעם בּוֹים, וָואס זַיינֶע בְּלֶעטֶער הָאבֶּען שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרָאבְּצוּפַאלֶען אִין
בָּבֶל. אֵיינֶער פוּן זֵיי אִיז גֶעוֶועהן שְׁמַרְיָה בֶּן אֶלְחָנָן, וָואס דֶער אַדְמִירַאל
הָאט אִיהם פֶערְקוֹיפְט קַיין אַלֶכְּסַנְדְרִיעֶן, נָאר דָארְט הָאבֶּען אִיהם דִי יוּדֶען אוֹיס-
גֶעלֵייזְט אוּנ עֶר הָאט זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין קַאִירָא; דֶעם צְוֵוייטֶען הוּשִׁיאַל הָאט
מֶען פֶערְקוֹיפְט קַיין אַפְרִיקָא אוּנ עֶר אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אִין קִירוּאַן. דֶער דְרִיטֶער
הָאט גֶעהֵייסֶען נָתָן בֶּן יִצְחָק הַכֹּהֵן אוּנ אִיז פֶערְוָוארְפֶען גֶעוָוארֶען קַיין
נַארְבָּאן. דֶער פִירְטֶער אָבֶּער, ר׳ מֹשֶׁה בֶּן חֲנוֹךְ, הָאט גֶעלִיטֶען מֶעהר פוּן
אַללֶע: עֶר הָאט גֶעהַאט זַייעֶר אַשֵׁיין יוּנְג וַוייבּ אוּנ אַגֶערָאטְהֶען קִינְד, וָואס
עֶר הָאט זֵיי שְׁטַארְק לִיעבּ גֶעהַאט אוּנ הָאט זֵיי מִיט גֶענוּמֶען מִיט זִיךְ אִין דֶער
נְסִיעָה; אַז מֶען הָאט זֵיי אַללֶע גֶעפַאנְגֶען, אִיז דָאס יוּדִישֶׁע וַוייבֶּעל גֶעפֶאלֶען
דֶעם אַדְמִירַאל אוּנ עֶר הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אִיהר צוּ טְשֶׁעפֶּען, זִי הָאט זִיךְ אָבֶּער
מוֹסֵר נֶפֶשׁ גֶעוֶועהן, אוּנ אַז דִי סַכָּנָה אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן גְרוֹיס הָאט זִי בַּיים מַאנְן
אוֹיף לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ מֶעהר נִיט גֶעפְרֶעגְט נָאר: צוּ קָאנֶען דִי דֶערְטְרוּנְקֶענֶע אוֹיף-
הָאפֶען אוֹיף תְּחִיַת הַמֵתִים? אוּנ אַז עֶר הָאט אִיר אַוואוּנְק גֶעטָאן אוֹיף יָא, הָאט זִי
זִיךְ בַּאלְד אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען אִין יַם. נָאךְ אַזַא אוּנְגְלִיק הָאט מֶען ר׳ מֹשֶׁה בֶּן חֲנוֹךְ
מִיט׳ן קְלֵיינֶעם זוּהן גֶעבְּרַאכְט קַיין קוֹרְדוֹבָה וִוי אַ שְׁקְלַאוֶוע, אוּנ דָארְט הָאט
אִיהם דִי יוּדִישֶׁע גֶעמֵיינְדֶע אוֹיסְגֶעקוֹיפְט, הָאטְשׁ קֵיינֶעם אִיז גָאר אוֹיף דֶער מַחֲשָׁבָה
נִיט גֶעקוּמֶען, אַז מִיט דֶעם פִּדְיוֹן שְׁבוּיִם הָאבֶּען זֵיי בֶּעפְרַייהט אַזֶעלְכֶען, וָואס אוֹיף
אִיהם אִיז גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל אַרַיינְצוּבְּרֶענְגֶען אַנֵיי לִיכְטִיקַייט אִין לַאנְד, וָואס
דַארְף בֶּעשֵׁיינֶען דָאס גַאנְצֶע יוּדֶענְטְהוּם פוּן שְׁפַּאנְיֶען. ר׳ מֹשֶׁה בֶּן חֲנוֹךְ הָאט
בַּאלְד נִיט גֶעוָואלְט מְגַלֶה זַיין וֶוער עֶר אִיז, אוּנ אַז עֶר אִיז דָאס עֶרְשְׁטֶע מָאל
גֶעקוּמֶען אִין בֵּית הַמִדְרָשׁ הָאט עֶר זִיךְ גֶעזֶעצְט בַּיי דֶער טְהִיר אִין אַ וִוינְקֶעלֶע
אוּנ הָאט גֶעהֶערְט תּוֹרָה פוּנ׳ם קוֹרְדוֹבָה׳ר רָב ר׳ נָתָן וָואס אִיז נִיט גֶעוֶועהן קַיין
גְרוֹיסֶער לַמְדָן. אַז ר׳ נָתָן, הָאט אָבֶּער אַטָעוּת גֶעהַאט הָאט זִיךְ ר׳ מֹשֶׁה נִיט
גֶעקָאנְט אַיינְהַאלְטֶען אִיז עֶר שְׁטִיל צוּגֶעגַאנְגֶען אוּנ מִיט גְרוֹיס עֲנִיווּת אוֹיפְ-
גֶעקְלֶערְט דֶעם אֱמֶת׳ן פְּשַׁט. דֶער עוֹלָם הָאט בַּאלְד דֶערְזֶעהן אַז פַאר זֵיי שְׁטֶעהט
אַ חָרִיף, מֶען הָאט אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען פְרֶעגֶען דִי הַארְבְּסְטֶע קוּשְׁיוֹת, עֶר הָאט
אַלְדִינְג פַארְעֶנְטְפֶערְט, אוּנ דִי גְרֶעסְטֶע לוֹמְדִים הָאבֶּען זִיךְ גָאר נִיט גֶעקֶענְט פֶערְ-
וואוּנְדֶערְן אוֹיף אַזַא בְּקִיאוּת. דֶער רָב אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר אַ פְרוּמֶער אוּנ אַ לִיעבּ-

האבער פון אמת, אונ נאך אין דעם איינענעם טאג אז מען איז איהם געקומען פרעגען א שאלה האט ער געזאגט, אז ער טאר ניט פסק'נען, ווייל אין שטאדט איז דא א גרעסערער למדן פון איהם. די יודישע קהלה האט באלד אויסגעקליבען ר' משה'ן פאר זייער רב אונ פארשטעהער, מען האט איהם אבגעשיט מיט טהייערע מתנות, בעשטימט א גרויסע הכנסה אונ אפילו געשענקט א רייכען וואגען ער זאל ארום פאהרען איבער דער שטאדט מיט כבוד. אז דער אדמיראל אבן ראמהאיץ איז דער נאך געוואהר געווארען וואס פאר א שקלאווע ער האט פערקויפט, האט ער חרטה געהאט אופן מקח אונ האט אנגעהויבען שרייען, אז ער האט געהאט א טעות. עס האט איהם אבער ניט געהאלפען, די יודען האבען זיך געקלאגט פאר'ן כליף עבדאל רחמן דעם דריטען אונ האבען איהם פארשטעהן געגעבען אז מיט דער הילף פון אזא בעריהמטען למדן ווי ר' משה וועלען זיי קאנען אין קורדובה מאכען איין איינענע ישיבה אונ וועלען פערשפארען אזוי פיעל געלד אוועקצושיקען אין דער פרעמד. דער כליף האט טאקי פערשטאנען אז אזוי איז גלייבער אונ שפאניען איז געווארען א מקום תורה.

קיין לאנד איז אבער אין דער צייט אזוי ניט מסוגל געוועהן צו דערלאזען די יודען, זיי זאלען זיך אזוי צופיהרען די האנד אין לערנען אונ דענקען, ווי שפאניען. דער עדלער כליף עבדאל רחמן דער דריטער איז געוועהן א שטארקער אוהב החכמה אונ האט מקרב געוועהן פון אללע אומות די מענשען וואס האבען זיך נאר בעשעפטיגט מיט וויסענשאפט. דער פאר איז דעמאלט געוועהן גוט הן יודען, הן קריסטען, דער חלוק איז נאר געוועהן צווישען ביידע, וואס די קריסטען, וועלכע האבען זיך גערופען מוזעראבער האבען אנגעהויבען פערלאזען זייער גלויבען אונ כמעט פערגעסען זייער שרש, אונ די יודען זענען געבליבען טריי זייער אמונה, אונ די העברעאישע שפראכע איז ביי זיי געוועהן די היילינסטע. אויף אזא פעטע אונ גוטע ערד האט געקאנט דער בוים פון יודישקייט א שיינעם וואקס טהון, אונ צווישען די ערשטע וואס האבען געזארגט אז דער בוים זאל טראגען טהייערע פרות זענען געוועהן, אויסער ר' משה בן חנוך, מנחם בן סרוק, א גרויסער מדקדק, אונ דונש אבן לברט, א בעריהמטער בעל־לשון. נאר די ארבייט פון אללע דריי בעריהמטע מאנער קאן זיך גאר ניט פערגלייכען מיט דעם גרויסען בנין, וואס אבו יוסף חסדאי בן יצחק אבן שפרוט פון דער משפחה אבן עזרא האט אויפגעשטעלט אונ אויף גאנצע פינף הונדערט יאהר בעפעסטיגט דאס יודענטהום אין שפאניען, אונ

עָס אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט מִיט כָּבוֹד אוּנ גְלַאנְץ.

חִסְדָאִי אִבְּן שַׁפְּרוּט אִיז אוֹיפְגֶעוַואקְסֶען אִין אַ גְבִיר׳ס הויז. זַיין פָאטֶער ר׳ יִצְחָק אִיז גֶעוֶועהן אַ מוֹקִיר רַבָּנָן אוּנ הָאט גֶעשְׁטִיצְט יוּדֶען וָואס הָאבֶּען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט תּוֹרָה אוּנ חָכְמָה. דֶערְפוּן הָאט זִיךְ אוֹיךְ פוּן קִינְדְוַויים אָן בַּיי חַסְדָאִי׳ן עֶנְטְווִיקֶעלְט אַ לִיעבְּשַׁאפְט צוּ וִויסֶענְשַׁאפְטֶען, אוּנ עָס אִיז פוּן אִיהם גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיסֶער מוּשְׁלָם, אוֹיסֶער מֶעדִיצִין הָאט עֶר גוּט גֶעקָאנְט אַרַאבִּישׁ אוּנ לַאטַיינִישׁ. אַז דֶער כַּלִיף עַבְּדְאֵל רַחֲמַן אִיז פוּן אִיהם גֶעוָואר גֶעוָוארֶען הָאט עֶר אִיהם גֶעמַאכְט פַאר אַ אִיבֶּערְזֶעצֶער אוּנ הָאט אִיהם אוֹיךְ, צוּ לִיעב זַיינֶע קָאנְטְנִיסֶע אִין דֶער לַאטַיינִישֶׁער שְׁפְּרַאכֶע, אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיקֶען אִין דִי קָאנִיגְ־לִיכֶע הָאפֶען פוּן קְרִיסְטְלִיכֶע מְלָכִים. חִסְדָאִי הָאט זַיין זַאךְ גֶעטְהוּן בִּשְׁלֵמוּת אוּנ מִיט יֶעדֶען טָאג מֶעהר נוֹשֵׂא חֵן גֶעוֶועהן. דוּרְךְ זַיין הִשְׁתַּדְלוּת זֶענֶען גֶעקוּמֶען קַיין קוֹרְדוֹבָה דֶער קָאנִיג פוּן לִיאָן אוּנ דִי קָאנִיגִין פוּן נַבַרָה מִיט גַייסְטְלִיכֶע אוּנ מִינִיסְטָארִין, אוּנ הָאבֶּען זִיךְ זֶעהר פְרַיינְדְלִיךְ פֶערְבּוּנְדֶען מִיט שְׁפַּאנְיֶען. דָאס אִיז בַּיים כַּלִיף שְׁטַארְק אָנְגֶעלֶעגְט גֶעוֶועהן אוּנ חִסְדָאִי אִיז בַּיי אִיהם גֶעוָוארֶען אַזַא חָשׁוּב אַז עֶר הָאט בֶּעקוּמֶען דִי גְרֶעסְטֶע דֵעָה אִין דֶער מְלוּכָה אוּנ אַלֶּע הָאבֶּען אִיהם גֶעאַכְט אוּנ גֶעלִיבְּט. חִסְדָאִי אִיז טַאקִי אָבֶּער מִיט׳ן גַאנְצֶען לֶעבֶּען אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען גֶעוֶועהן זַיין פַאטֶערְלַאנְד, אוּנ הָאטְשׁ עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַ הַיְיסֶער יוּד אוּנ הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר׳ן הוֹיפְּט־פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דֶער יוּדִישֶׁע קְהִלָּה אִין קוֹרְדוֹבָה, אַחוּץ דֶעם פְלֶעגְט עֶר שִׁיקֶען גְרוֹיסֶע נְדָבוֹת קַיין בָּבֶל אוּנ הָאט דֶערְפַאר פוּן דָארְט בֶּעקוּמֶען דֶעם טִיטֶעל „רֹאשׁ יְשִׁיבָה״, הָאט עָס אִיהם נִיט גֶעשַׁאדְט צוּ זַיין אַ גֶעטְרַייעֶר דִיענֶער דֶעם לַאנְד, וָואס הָאט אִיהם אַרוֹיס־גֶעווִיזֶען אַזוֹי פִיעל צוּטְרוֹיעֶן. דִי מְדִינָה הָאט טַאקִי פוּן חִסְדָאִי׳ן זֶעהר פִיעל נוּטְץ גֶעהַאט. אַז דֶער בִּיצַאנְטִינִישֶׁער קֵייזֶער קוֹנְסְטַנְטִין דֶער אַכְטֶער הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט בֶּעפְרַיינְדֶען מִיט שְׁפַּאנְיֶען אוּנ הָאט דֶעם כַּלִיף צוּגֶעשִׁיקְט טְהַייעֶרֶע מַתָּנוֹת, הָאט זִיךְ צְווִישֶׁען דִי מַתָּנוֹת גֶעפוּנֶען אַ בּוּךְ אִיבֶּער מֶעדִיצִין, וָואס אַלֶּע שְׁפַּאנִישֶׁע דָאקְטוֹרִים הָאבֶּען זִיךְ אִינְטֶערֶעסִירְט דֶערְמִיט, נָאר עָס אִיז פַאר זֵיי גֶעוֶועהן אַ סֵפֶר הֶחָתוּם, וַוייל עָס אִיז גֶעשְׁרִיבֶּען גֶעוָוארֶען אוֹיף גְרִיכִישׁ. דֶער כַּלִיף הָאט גֶעמוּזְט בֶּעטֶען מֶען זָאל אִיהם צוּשִׁיקֶען אַ אִיבֶּערְזֶעצֶער, אוּנ קָאנְסְ־טַאנְטִין הָאט אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט אוֹיף דֶער אַרְבַּייט אַ גַייסְטְלִיכֶען נִיקָאלַיי וָואס הָאט נָאר פֶערְשְׁטַאנֶען לַאטַיינִישׁ, דָא הָאט מֶען גֶעמוּזְט אָנְקוּמֶען צוּ חִסְדָאִי׳ן: דֶער גַייסְטְלִיכֶער הָאט דָאס בּוּךְ אִיבֶּערְגֶעזֶעצְט פוּן גְרִיכִישׁ אוֹיף לַאטַיין, אוּנ חִסְדָאִי הָאט עָס שׁוֹין דֶערְנָאךְ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אוֹיף אַרַאבִּישׁ. שְׁפֶּעטֶער הָאט זִיךְ

גֶעמַאכְט נָאךְ אַזַאךְ וָואס חִסְדָאִ'ים שְׁפְּרַאכֶענְקֶאנְטְנִיס אִיז צוּ נוּטְץ גֶעקוּמֶען. דֶער כַּלִיף הָאט אַמָאל גֶעשִׁיקְט אַ שָׁלִיחַ צוּם דַייטְשֶׁען קֵייזֶער אָטְטָא דֶעם עֶרְשְׁטֶען, אוּנ הָאט זִיךְ אִין זַיין בְּרִיעף נִיט אַזוֹי עֶדֶעל אוֹיסְגֶעדְרִיקְט אִיבֶּער דֶעם קְרִיסְטֶענְטְהוּם. דָאס הָאט דֶעם קֵייזֶער שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען אוּנ עֶר הָאט דֶערְפַאר גֶעלָאזְט וַוארְטֶען דֶעם שְׁלִיחַ עֶטְלִיכֶע יָאהר בִּיז עֶר הָאט אִיהם אוֹיפְגֶענוּמֶען, אוּנ אַז עֶר הָאט דֶערְנָאךְ פוּן זַיין זַייט גֶעשִׁיקְט שְׁלוּחִים צוּם כַּלִיף, הָאט עֶר זִיךְ אִין זַיין בְּרִיעף עֶרְלוֹיבְּט דָאס אֵייגֶענֶע צוּ שְׁרַייבֶּען וֶועגֶען דֶער מַהֲמַדַנִישֶׁער רֶעלִיגְיָאן. חִסְדָאִי הָאט אָבֶּער גֶעקָאנְט דִי לַאטַיינִישֶׁע שְׁפְּרַאכֶע, אוּנ אַז עֶר אִיז זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעקוּמֶען מִיט דִי שְׁלוּחִים, הָאט עֶר בַּיי זֵיי אוֹיסְגֶעפָארְשְׁט וָואס אִין דֶעם בְּרִיעף שְׁטֶעהט אוּנ הָאט עֶס צוּ וִויסֶען גֶעגֶעבֶּען דֶעם כַּלִיף, אַ גַאנְץ יָאהר הָאבֶּען דִי שְׁלוּחִים גֶעוַוארְט אוּנ דֶער כַּלִיף הָאט זֵיי אַנְדֶערְשׁ נִיט גֶעוָואלְט אוֹיפְנֶעהמֶען בִּיז דֶער בְּרִיעף אִיז נִיט אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען גֶעוָוארֶען. דָאס אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער כָּבוֹד פַאר שְׁפַּאנְיֶען, אוּנ זִי הָאט עֶס נָאר גֶעקָאנְט אוֹיסְפִיהרֶען דוּרְךְ דֶעם וָואס חִסְדָאִי אִיז גֶעוֶועהן אַ שְׁפְּרַאכֶען־קֶענֶער, אוּנ אַחוּץ דֶעם אִיז עֶר גֶעוֶועהן אַ גוּטֶער דִיפְּלָאמַאט אוּנ הָאט דִי פָּאלִיטִיק גוּט גֶעפִיהרְט.

וָואס גְרֶעסֶער אָבֶּער חִסְדָאִי אִיז גֶעשְׁטַאנֶען, מֶעהר הָאט אִיהם דָאס הַארְץ וֶועה גֶעטְהוּן אַרָאבְּצוּקוּקֶען אוֹיף דֶעם נִידְרִיגֶען צוּשְׁטַאנְד פוּן דִי יוּדֶען אוּמֶעדוּם, וואוּ זַייעֶר גַאנְץ גְלִיק אִיז גֶעוֶועהן וֶוען מֶען הָאט זֵיי גֶעלָאזְט צוּ רוּה, אוּנ וָואס הָאבֶּען זִיךְ אַרוּמְגֶעבְּלָאנְקֶעט ווִי יְתוֹמִים, אָהן אַ פָּאטֶער אוּנ אָהן אַ הֵיים. מֶען קָאן זִיךְ פָארְשְׁטֶעלֶען ווִי גְרוֹיס זַיין שִׂמְחָה אִיז גֶעוֶועהן, אַז עֶר אִיז פְּלוּצְלוּנְג גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען פוּן אַ יוּדִישׁ פָאלְק וָואס הֵייסֶען חַאזַארֶען (כּוּזָרִים), אוּנ הָאבֶּען זֵייעֶר אֵייגֶענֶע מְלוּכָה. דִי עֶרְשְׁטֶע יְדִיעָה דֶערְפוּן הָאט גֶעבְּרַאכְט אַ רַייזֶענְדֶער אֶלְדָד הַדָנִי, וָואס אִיז אוֹיסְגֶעפָאהרֶען דִי גַאנְצֶע וֶועלְט, אוּנ הָאט אִין וֶועג גֶעטְרָאפֶען אוֹיךְ דִי חַאזַארֶען. עֶר הָאט פֶערְזִיכֶערְט, אַז זֵיי קוּמֶען אַרוֹיס פוּן דִי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים. חִסְדָאִי הָאט אוֹיף זַיינֶע רֵייד נִיט גֶעוָואלְט אַזוֹי שְׁטַארְק שְׁטֶעלֶען, נָאר אַז עֶס זֶענֶען אַמָאל גֶעקוּמֶען שְׁלוּחִים פוּנ'ם בִּיצַאנְטִינִישֶׁען קֵייזֶער אוּנ הָאבֶּען אִיהם אוֹיךְ דֶערְצֶעהלְט, אַז דִי חַאזַארֶען זֶענֶען זֶעהר אַ שְׁטַארְק פָאלְק, אַז זֵיי הַאלְטֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה, אַז זֵייעֶר מֶלֶךְ הֵייסְט מִיט זַיין יוּדִישֶׁען נָאמֶען יוֹסֵף, אוּנ אַז צוּ זֵייעֶר גְרוֹיס לַאנְד אִיז אִין גַאנְצֶען פוּנְפְצֶעהן טָאג נְסִיעָה פוּן קָאנְסְטַאנְטִינָאפָּאל, הָאט עֶר דִי זַאךְ אָנְגֶענוּמֶען פַאר אֱמֶת אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען ווִי אַזוֹי מֶען שְׁלָאגְט זִיךְ צוּ צוּ דִי וַוייטֶע בְּרִידֶער. עֶר הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אָנְצוּשְׁרַייבֶּען אַ בְּרִיעף צוּם חַאזַארִישֶׁען מֶלֶךְ אוֹיף לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, אוּנ מִיט

די שָׁאנְסְטֶע פַארְבֶּען אוֹיסְגֶעמָאלְט ווִי גְרוֹיס זַיין הֶשֶׁק אִיז צוּ זֶעהֶן דִי גְדוּלָה פוּנ׳ם יוּדִישֶׁען פָאלְק, אוּנ ווִי עֶר וָואלְט גֶערְן מִיט דֶער נְשָׁמָה זִיךְ וַוארְפֶען אוֹיף דִי קְנִיעַ פַאר׳ן יוּדִישֶׁען קֶענִיג, אוּנ בֶּעוואוּנְדֶערְן זַיין כֹּחַ אוּנ כָּבוֹד. דֶעם בְּרִיעף הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען צְווַיי יוּדֶען, וָואס זֶענֶען גֶעוועהֶן צְווִישֶׁען דִי שְׁלוּחִים פוּנ׳ם סְלַאווִישֶׁען קֶענִיג הוּגוּ, אוּנ זֵיי הָאבֶּען אִיהם צוּגֶעזָאגְט ווַייטֶער דֶעם בְּרִיעף צוּ פֶערְזָארְגֶען דוּרְךְ אוּנְגַארִישֶׁע יוּדֶען אִיבֶּער רוּסְלַאנְד אוּנ בּוּלְגַארְיֶען.
דֶער בְּרִיעף אִיז טַאקִי אָנְגֶעקוּמֶען צוּ יוֹסֵף׳ן, וָואס הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר׳ן עֶלְפְטֶען קֶענִיג נָאךְ עוֹבַדְיָה׳ן. דָאס לַאנְד פוּן דִי חַאזַארֶען אִיז נָאךְ דֶעמָאלְט גֶעוועהֶן גַאנְץ גְרוֹיס אוּנ הָאט זִיךְ גֶעצוֹיגֶען פוּנ׳ם טַייךְ דָאן אִיבֶּער קַאווְקַאז בִּיז צוּם שְׁוַוארְצֶען יַם אוּנ דֶעם דְנִיֶעפֶּער; דִי הוֹיפְּט שְׁטָאדְט הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אוֹיף אַיין אִינְזֶעל פוּן דֶער וָואלְגַא, אוּנ דָארְט אִיז גֶעשְׁטַאנֶען יוֹסֵף׳ס פַּאלַאץ מִיט אַגָאלְדֶענֶעם טְהוֹיעֶר. יוֹסֵף הָאט בַּאלְד גֶעשִׁיקְט אַ אֶנְטְפֶער חִסְדָאִי׳ן, אוּנ הָאט אִיהם בֶּעשְׁרִיבֶּען אַלְדִינְג וָואס גֶעהֶער צוּ דֶער חַאזַארִישֶׁער מְלוּכָה; דֶערְבַּיי הָאט עֶר אִיהם אוֹיךְ אוֹיפְגֶעקְלֶעהרְט וֶוען דֶער מֶלֶךְ בּוּלָאן הָאט זִיךְ מְגַיֵּיר גֶעוועהֶן, אוּנ אַז דִי חַאזַארֶען שְׁטַאמֶען נִיט אַרוֹיס פוּן דִי עֲשֶׂרֶת הַשְׁבָטִים.
אַז יוֹסֵף הָאט גֶעשְׁרִיבֶּען דִי תְּשׁוּבָה אִיז נָאךְ זַיין מְלוּכָה גֶעוועהֶן פֶעסְט, אוּנ עֶר הָאט נִיט גֶעקָאנְט רֶעכְנֶען אַז עֶר וֶועט זַיין דֶער לֶעצְטֶער קֶענִיג פוּן דִי חַאזַא־רֶען: בַּאלְד אִיז אָבֶּער אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף אִיהם דֶער גְרָאסְפִירְסְט סְוִויַאטָאסְלָאוו פוּן קִיֶעוו אוּנ הָאט אִים יָאהר 965 אָבְּגֶענוּמֶען דִי פֶעסְטוּנְג סַרְקֶל; דִי רוּסְ־סֶען זֶענֶען אַלֶע מָאל שְׁטַארְקֶער גֶעוָוארֶען אוּנ דִי חַאזַארֶען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ אַקוּרְצֶע צַייט גֶעהַאלְטֶען אִין דֶער קְרִים, זֶענֶען בִּיסְלֶעכְוַויים אוּנְטֶער־גֶעגַאנְגֶען.

אַז דֶעם חַאזַארִישֶׁען קֶענִיג׳ס תְּשׁוּבָה אִיז אָנְגֶעקוּמֶען צוּ חִסְדָאִי׳ן, אִיז שׁוֹין דֶער כַּלִיף עַבְדְאֵל רַהְמַן גֶעוועהֶן טוֹיט, נָאר זַיין יוֹרֵשׁ אַל־חַכִּים הָאט נָאךְ מֶעהר פוּנ׳ם פָאטֶער לִיעבּ גֶעהַאט חָכְמָה, אוּנ הָאט חִסְדָאִי׳ן אָבְּגֶעגֶעבֶּען גְרוֹיס כָּבוֹד. חִסְדָאִי אַלַיין אִיז גֶעוועהֶן זֶעהר רַייךְ אוּנ הָאט גֶעשְׁטִיצְט מֶענְשֶׁען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט ווִיסֶענְשַׁאפְט. צְווִישֶׁען דִי יוּדִישֶׁע לוֹמְדִים וָואס הָאבֶּען נֶהֱנֶה גֶעוועהֶן פוּן חִסְדָאִי׳ס עֲשִׁירוּת, הָאט אִין יֶענֶער צַייט גֶעשְׁפִּיעלְט אַגְרוֹיסֶע רָאלֶע ר׳ מְנַחֵם בֶּן סָרוּק, וָואס אִיז גֶעוועהֶן אַגְרוֹיסֶער אֶבְיוֹן, אוּנ נָאךְ חִסְדָאִי׳ס פָאטֶער ר׳ יִצְחָק הָאט אִיהם אוֹיסְגֶעהַאלְטֶען. צוּם אָנְהֵייבּ אִיז ר׳ מְנַחֵם גֶעוועהֶן בַּיי חִסְדָאִי׳ן אַגַאנְצֶער בֶּן בַּיִת, אוּנ אַז עֶר הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ סֵפֶר אִיבֶּער דֶער הֶעבְּרֶעאִישֶׁער שְׁפְּרַאכֶע אִיז זַיין נָאהמֶען שְׁטַארְק בֶּעקָאנְט

גֶעװָארֶען אִין פְרַאנְקְרַייךְ אוּנ אִיטַאלְיֶען. אַז עֶס אִיז אָבֶּער אוּנְטֶערְגֶעוַואקְסֶען דוּנַש אִבֶּן לַבְּרַט, וָואס אִיז הָאבֶּער גֶעשְׁטַאנֶען פוּן ר' מְנַחֵם, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס אַז עֶר הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען זַיין מְבִינוֹת (קְרִיטִיק) אִיבֶּער ר' מְנַחֵם'ס סֵפֶר אוּנ הָאט פוּן אִיהם גֶעמַאכְט חוֹזֶק, הָאט חִסְדָאִי גֶעוָוארְפֶען אַ אוּם־חֵן אוֹיף זַיין אַלְטֶען פְרַיינְד, עֶר הָאט אִיהם מֶעהר נִיט גֶעוָואלְט אָנְקוּקֶען, אוּנ וֶוען חִסְדָאִי'ס בְּרוּדֶער הָאט אוֹיף אִיהם קַיין רַחֲמָנוּת נִיט, וָואלְט עֶר גֶעוֶועהן אוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פַאר הוּנְגֶער. פַאר וָואס חִסְדָאִי הָאט זִיךְ אַזוֹי אִיבֶּער גֶעבִּיטֶען גֶעגֶען ר' מְנַחֵם'ן – אִיז שְׁוֶוער צוּ פַארְשְׁטֶעהן. אַז ר' מְנַחֵם הָאט זִיךְ גֶעפְּרוּבְט גֶעהן מִיט תַּחֲנוּנִים, אוּנ הָאט חִסְדָאִי'ן אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ בְּרִיעף אוּנ הָאט אִיהם גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל הָאטְשׁ אִיהם זָאגֶען פַאר וָואס עֶר אִיז בְּרוֹגֶז גֶעוָוארֶען, אִיז אִיהם חִסְדָאִי אָבְּגֶעקוּמֶען מִיט אַ גְלַייךְ וֶוארְטֶעל, אוּנ הָאט אִיהם גֶעאֶנְטְפֶערְט מִיט אַ מָּמָה נַפְשָׁךְ: „בִּיסְטוּ שׁוּלְדִיג – וֶועסְטוּ זִיךְ בֶּעסֶערן, בִּיסְטוּ אוּנְשׁוּלְדִיג – וֶועסְטוּ הָאבֶּען עוֹלָם הַבָּא".
ר' מְנַחֵם'ס תַּלְמִידִים, יְהוּדָה אִבֶּן דַאוּד, יִצְחָק אִבֶּן גִ'יקְטִילְיָא אוּנ בֶּן קַפְרוֹן, הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער אָנְגֶענוּמֶען פַאר אִיהם אוּנ הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט צוּ מַאכֶען אַ שָׁלוֹם דוּרְךְ דֶעם, וָואס פוּן אֵיין זַייט זֶענֶען זֵיי אָנְגֶעפַאלֶען אִין אַ בֶּעזוּנְדֶער סֵפֶר אוֹיף דוּנַש בֶּן לַבְּרַט, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאבֶּען זֵיי גֶעלוֹיבְּט חִסְדָאִי'ן וָואס הָאט גְרָאד דֶעמָאלְט אוֹיסְגֶעפִיהְרְט אַ וִויכְטִיג שְׁלִיחוּת פַאר דֶער מְדִינָה, אוּנ אִיז דֶערְפַאר גֶעוָוארֶען נָאךְ אַ גְרֶעסֶערֶער חָשׁוּב בַּיים כַּלִיף אַלְחַכִּים. ר' מְנַחֵם'ס תַּלְמִידִים הָאבֶּען חִסְדָאִי'ן אַלַיין גֶעמַאכְט פַאר אַ דַיָּן אוּנ גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל פַּסְקְ'נֶען וֶוער פוּן בֵּיידֶע לוֹמְדִים הָאט רֶעכְט. וִוי עֶס שַׁיינְט, הָאט חַסְדָאִי פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶר הָאט נִיט גְלַייךְ גֶעטְהוּן אוּנ עֶס אִיז שְׁטִיל גֶעוָוארֶען.

אוֹיסֶער שְׁפְּרַאכְקֶענְטְנִיסֶע הָאט חִסְדָאִי גֶעזֶעהן, אַז דָאס לֶערְנֶען פוּנ'ם תַּלְמוּד זָאל זִיךְ בֶּעפֶעסְטִיגֶען אוּנ הָאט שְׁטַארְק גֶעהָאלְפֶען דֶעם רַב ר' מֹשֶׁה בֶּן חֲנוֹךְ עֶר זָאל גְרִינְדֶען אַ יְשִׁיבָה אִין קוֹרְדוֹבָה. חִסְדָאִי הָאט גֶעגֶעבֶּען אַלֶע מִיטֶעל מֶען זָאל בְּרֶענְגֶען סְפָרִים פוּן סוּרָא, אוּנ גָאר גִיךְ הָאט דִי קוֹרְדוֹבָה'ר יְשִׁיבָה בֶּעקוּמֶען אַזַא שֵׁם אַז פוּן דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט הָאבֶּען זִיךְ אַהִין גֶעצוֹיגֶען תַּלְמִידִים, אוּנ ר' מֹשֶׁה'ן הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעטְרַאכְטֶען נִיט וִוי קַיין גֶעוֶועהנְלִיכֶען רַב, נָאר וִוי אַ גָאוֹן, אוּנ פוּן זַיין סְמִיכָה הָאט מֶען אִין דֶער גַאנְצֶער סְבִיבָה אוֹיפְגֶענוּמֶען רַבָּנִים אוּנ דַיָּנִים. אַזוֹי הָאבֶּען דֶעמָאלְט גֶעבְּלִיהט צְווִישֶׁען דִי שְׁפַּאנִישֶׁע יוּדֶען תּוֹרָה אוּנ חָכְמָה, אוּנ דָאס אִיז גֶעוֶועהן דֶער גְרֶעסְטֶער בֶּעוַוייז אַז זֵייעֶר לַאגֶע הָאט זִיךְ פֶערְבֶּעסֶערְט. אִין קוֹרְדוֹבָה הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען זֶעהר פִיל עֲשִׁירִים וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפִיהְרְט בְּרֵייט גְלַייךְ מִיט דִי אַרַאבֶּער, אוּנ זֵייעֶר גַאנְצֶע הַנְהָגָה

אונ הַלְבָּשָׁה אִיז גֶעוֶועהן וִוי בַּיי אַללֶע רַייכֶע אַיינְוָואהנֶער פוּנ׳ם לַאנְד.

נָאךְ ר׳ משֶׁה׳ס טוֹיט אִיז גֶעוָוארֶען אַ שְׁטִיקֶעל מַחֲלוֹקֶת. פִיעל הָאבֶּען פֶּערְלַאנְגְט אַז אוֹיף זַיין אָרְט זָאל וֶוערֶען זַיין זוּהן חֲנוֹךְ, וָואס אִיז קְלֵיינֶערְהֵייט מִיט אִיהם גֶעקוּמֶען קַיין שְׁפַּאנְיֶען אוּנ הָאט זִיךְ נָאר בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט תַּלְמוּד, אוּנ אַ טְהֵייל הָאבֶּען גֶעוָואלְט אַז טַאקִי אֵיינֶער פוּן ר׳ משֶׁה׳ס תַּלְמִידִים, יוֹסֵף בֶּן יִצְחָק אִבֶּן אַבִּיתוּר (בֶּן שְׁטַאנְשׁ), וָואס אִיז גֶעוֶועהן אִי אַ גְרוֹיסֶער תַּלְמוּדִי׳סְט, אִי אַיין אַרַאבִּישֶׁער גֶעלֶעהְרְטֶער, אוּנ אִיז מֶעהר רָאוּי צוּ פַארְנֶעהמֶען דִי שְׁטֶעללֶע. חִסְדָאִי הָאט אָבֶּער גֶעהַאלְטֶען פַאר ר׳ משֶׁה׳ס זוּהן אוּנ חֲנוֹךְ אִיז גֶעוָוארֶען רַב.

אִין פּוּמְבְּדִיתָא הָאט זִיךְ נָאךְ דִי אֵיינְצִיגֶע יְשִׁיבָה גֶעהַאלְטֶען אַ יָאהר פוּנְפְ־צִיג אוּנ דִי לֶעצְטֶע פָארְשְׁטֶעהֶער אִיהרֶע זֶענֶען גֶעוֶועהן רַב שְׁרִירָא אוּנ זַיין זוּהן רַב הַאִי. רַב שְׁרִירָא אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער לַמְדָן אוּנ פוּנ׳ם תַּלְמוּד הָאט עֶר נִיט גֶעוָואלְט אָבְטְרֶעטֶען אוֹיף קַיין שְׁרִיט, אֲפִילוּ וֶוען דִי פָארְדֶערוּנְגֶען פוּן אַ מָאל הָאבֶּען זִיךְ בְּשׁוּם אוֹפָן נִיט גֶעקָאנְט אוֹיסְגְלַייכֶען מִיט דִי שְׁפֶּעטֶערְדִיגֶע צַייטֶען. אַז עֶר הָאט בֶּעמֶערְקְט וִוי אַ יוּד הָאט גֶעלָאזְט לֶערְנֶען זַיין קְנֶעכְט תּוֹרָה אוּנ הָאט אִיהם דֶערְנָאךְ חֲתוּנָה גֶעמַאכְט, הָאט עֶר עֶס פֶערְבָּאטֶען, וַוייל אִין תַּלְמוּד אִיז דָא אַ דֵעָה אַז מֶען טָאר עֶס נִיט טְהוּן. רַב שְׁרִירָא הָאט זִיךְ בֶּערִיהמְט גֶעמַאכְט מִיט זַיין תְּשׁוּבָה, וָואס עֶר הָאט גֶעשְׁרִיבֶּען, אַ גֶעוִויסֶען יַעֲקֹב בֶּן נִסִּים (אִבֶּן־שַׁאהִין), וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ תַּלְמִיד פוּן חוּשִׁיאֵל׳ן, אֵיינֶעם פוּן דִי פִיער שְׁלִיחִים, וָואס אִיז פֶערְוָוארְפֶען גֶעוָוארֶען קַיין אַפְרִיקָא. אִין דֶער תְּשׁוּבָה אִיז דַייטְלִיךְ אוּנ אֱמֶת בֶּעשְׁרִיבֶּען דִי יוּדִישֶׁע גֶעשִׁיכְטֶע פוּן חֲתִימַת הַתַּלְמוּד בִּיז דֶער גַאנְצֶער צַייט פוּן דִי גְאוֹנִים. רַב שְׁרִירָא הָאט אָבֶּער וֶוענִיג גֶעקָאנְט הֶעלְפֶען אוֹיפְצוּהוֹיבֶּען דִי יְשִׁיבָה פוּן פּוּמְבְּדִיתָא, וָואס הָאט שׁוֹין גֶעהַאלְטֶען אִין פַאלֶען. דִי צָאהל פוּן דִי לוֹמְדִים אִיז גֶעוָוארֶען אַזוֹי קְלֵיין אַז עֶר הָאט גֶעמוּזְט זַיין זוּהן רַב הַאִי מַסְמִיךְ זַיין אוֹיף רַבָּנוּת נָאךְ אַז עֶר אִיז אַלְט גֶעוֶועהן נִיט מֶעהר וִוי זֶעכְצֶעהן יָאהר. נִיט אַללֶע זֶענֶען גֶעוֶועהן צוּפְרִידֶען פוּן רַב שְׁרִירָא אוּנ עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דֶערְצוּ, אַז מֶען הָאט אִיהם פֶערְקְלָאגְט פַאר׳ן כַּלִיף אַל־קָדִיר, אוּנ עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען אַיינְזֶעצֶען אִין תְּפִיסָה דֶעם פָאטֶער מִיט׳ן זוּהן אוּנ בַּיי זֵיי צוּגֶעהמֶען זֵייעֶר גַאנְץ פֶערְמֶעגֶען. מֶען הָאט זֵיי אָבֶּער לַאנְג נִיט גֶעלָאזְט לַיידֶען. לַייטִישֶׁע בַּעֲלֵי־בָּתִּים הָאבֶּען פַאר זֵיי גֶעבֶּעטֶען אוּנ מֶען הָאט זֵיי בֶּעפְרַייהט. רַב שְׁרִירָא אִיז שׁוֹין דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן אַ זָקֵן גָדוֹל, הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען זַיין שְׁטֶעללֶע דֶעם זוּהן אוּנ אַלֵיין אִיז עֶר גֶעשְׁטָארְבֶּען שְׁפֶּעטֶער מִיט עֶטְלִיכֶע יָאהר.

רַב הַאי אִיז שׁוֹין נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי צוּגֶעבּוּנְדֶען צוּם טוֹיטֶען אוֹת פוּנ׳ם תַּלְמוּד, אוּנ הָאט אַללֶע כּוֹחוֹת בֶּענוּצְט אוֹיפְצוּהוֹיבֶּען דִי יְשִׁיבָה, נָאר עֶס אִיז אִיהם אוֹיךְ נִיט גֶערָאטְהֶען.

אִין שְׁפַּאנְיֶען הָאבֶּען זִיךְ דֶערְפַאר פוּן הַסְדָאִי׳ן אָן, דִי יוּדֶען אַרוֹיפְגֶעחַאפְּט נָאר אוֹיף אַ הוֹיכֶער מַדְרֵגָה. דִי מִשְׁפָּחוֹת אֶבֶּן עֶזְרָא, אַלְפַכַּר, אִבְּן־פַּלְיַאג, אִבְּן־גִיאַת, בִּינְבִינִישְׁתִּי, אֶבֶּן־מִיגַאשׁ, אַבּוּלַאפְיַא אוּנ נָאךְ אַנְדֶערֶע הָאבֶּען גֶעשְׁפִּיעלְט אַ גְרוֹיסֶע רָאללֶע, אוּנ יֶעדֶער הָאט גֶעזוּכְט זִיךְ אִיבֶּערְצוּגֶעהמֶען מִיט׳ן יִחוּס עַצְמוֹ, נִיט נָאר מִיט׳ן שֶׁאנֶעם נָאהמֶען פוּן דִי עֶלְטֶערְן. מִיט תּוֹרָה אוּנ חָכְמָה זֶענֶען פוּל גֶעוֶועהן אַללֶע ווִינְקֶעלֶעךְ אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶערֶעדְט אוּנ גֶעשְׁרִיבֶּען אִין דֶער לַאנְדְשְׁפְּרַאכֶע ווִי גֶעבָּארֶענֶע אַרַאבֶּער. דִי מְלוּכָה פוּן אִיהר זַייט הָאט גֶעהַאט דָאס פָאלְקָאמֶענֶע צוּטְרוֹיֶען צוּ דִי יוּדֶען אוּנ הָאט זֵיי גֶעגֶעבֶּען גְרוֹיסֶע אוּנ בְּכָבוֹדֶע שְׁטֶעללֶען, וואוּ זֵייעֶרֶע מַעֲלוֹת הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ מֶעהר גֶעקָאנְט אָנְזֶעהן. דִי יוּדֶען ווִידֶער פוּן אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען קוּקֶען אוֹיף זֵייעֶרֶע שְׁפַּאנִישֶׁע בְּרִידֶער ווִי אוֹיף דִי גְלִיקְלִיכְסְטֶע אִין דֶער ווֶעלְט. דִי שְׁטָאדְט קוֹרְדוֹבָה, לוּצֶענָא אוּנ גְרַנַדַה הָאבֶּען בַּיי זֵיי בֶּעקוּמֶען דֶעם ווֶערְט פוּן טְבֶרְיָה, סוּרָא אוּנ פּוּמְבְּדִיתָא. אִין דֶער צַייט אִיז גֶעווָארֶען אִין שְׁפַּאנְיֶען אַ רַייכֶע אַרַאבִּישׁ־יוּדִישֶׁע לִיטֶערַאטוּר: בֶּעזָאנְדֶערְס הָאבֶּען זִיךְ דֶערמָאלְט בֶּערִיהמְט גֶעמַאכְט יִצְחָק אִבְּן גִיקְטִילָא, וָואס הָאט גֶעשְׁרִיבֶּען שֶׁאנֶע שִׁירִים, יְהוּדָה אִבְּן־דַאוּד, וָואס הָאט זֶעהר פִיעל גֶעשְׁרִיבֶּען אִין דִקְדוּק, אַבּוּ־זַכַרְיָה־יַחְיָא יְהוּדָה חַיּוּג, וָואס הָאט גֶעמַאכְט אַ סֵפֶר ווֶעגֶען דִי שָׁרָשִׁים אִין לָשׁוֹן קֹדֶשׁ אוּנ עֶרְקְלֶעהרְט פוּן ווַאנֶען יֶעדֶעס וָוארְט נֶעהמְט זִיךְ, אוּנ יוֹסֵף בֶּן יִצְחָק אִבְּן אַבִּיתוּר, וָואס הָאט אִיבֶּערְגֶעזֶעצְט דִי מִשְׁנָה אוֹיף אַרַאבִּישׁ, ווַייל דֶער כַּלִיף הָאט גֶעווָאלְט הָאבֶּען דִי אִיבֶּערְזֶעצוּנְג אִין זַיין בֶּערִיהמְטֶער בִּיבְּלִיאָטְהֶעק, וָואס אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן פִיער אוּנ צְוַואנְצִיג טוֹיזֶענְד בִּיכֶער.

נָאךְ הַסְדָאִי׳ס טוֹיט הָאט זִיךְ ווַייטֶער אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ קְרִיג ווֶעגֶען רַבָּנוּת. בַּיי זַיין לֶעבֶּען אִיז שְׁווֶער גֶעוֶועהן צוּ גֶעהן גֶעגֶען זַיין רָצוֹן אוּנ חֲנוֹךְ אִיז גֶעבְּלִיבֶּען רַב אִין קוֹרְדוֹבָה; אַז עֶר אִיז אָבֶּער גֶעשְׁטָארְבֶּען, הָאט דִי קְלֵיינֶע חֶבְרָה, וָואס הָאט זִיךְ שׁוֹין פְרִיהר גֶעפְּרוּבְט אִיבֶּערְצוּגֶעבֶּען דָאס רַבָּנוּת יוֹסֵף אִבְּן־אַבִּיתוּר, ווַייטֶער זִיךְ גֶעווָאלְט צוּפִּיהרֶען דִי הָאנְד. דֶער עוֹלָם הָאט שׁוֹין אָבֶּער דֶערמָאלְט גוּט גֶעקָאנְט חֲנוֹךְ׳ן אוּנ הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז קַיין בֶּעסֶערְן רַב דַארְף מֶען נִיט; דֶער פוּן הָאט זִיךְ צוּבְרֶענְט אַ גַאנְץ פַייעֶר, אוּנ עֶס אִיז גֶעקוּמֶען דֶערצוּ אַז בֵּיידֶע צְדָדִים הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ גֶעהן מִיט מְסִירוֹת אוּנ זִיךְ

קְלָאגֶען פַאר'ן כַּלִיף אַל־חַכָּים. פַאר חֲנוֹךְ'ן זֶענֶען אָבֶּער גֶעקוּמֶען בֶּעטֶען זִיבֶּען הוּנְדֶערְט שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי־בָּתִּים אוּנ דֶער כַּלִיף הָאט גֶעזֶעהֶן אַז זֵיי הָאבֶּען רֶעכְט, אוּנ אַז עֶס אִיז נִיטָא קֵיין שׁוּם סִבָּה דֶעם אַלְטֶען רָב מַדְּחֶה צוּ זַיין. אַז עֶס זֶענֶען דֶערְנָאךְ גֶעקוּמֶען דִי עֶטְלִיכֶע גֶעצֶאהלְטֶע גוּטֶע פְרַיינְד פוּן אִבְּן אַבִּיתּוּר הָאבֶּען זֵיי גָאר נִיט גֶעפוּנֶלְט, אוּנ אַז אֲפִילוּ אִבְּן אַבִּיתּוּר אַלֵיין הָאט זִיךְ אִיהם פָארְגֶעשְׁטֶעלְט אוּנ הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר וֶועט בַּיי אִיהם נוֹשֵׂא חֵן זַיין, וַוייל זַיין נָאהמֶען אִיז אִיהם גֶעוֶועהן בֶּעקַאנְט אִיבֶּער זַיין אַראבִּישֶׁער אִיבֶּערְזֶעצוּנְג פוּן דֶער מִשְׁנָה, הָאט עֶר אַ שְׁטַארְקֶען טָעוּת גֶעהַאט. דֶער כַּלִיף הָאט אִיהם זֶעהר קַאלְט אוֹיפְגֶענוּמֶען אוּנ הָאט אִיהם בְּפֵירוּשׁ גֶעזָאגְט, אַז וֶוען דִי אַראבֶּער זָאלֶען אִיהם אַזוֹי נִיט וֶועלֶען פַאר אַ מֶלֶךְ וִוי דִי קוֹרְדוֹבָה'ר יוּדֶען ווִילֶען אִיהם נִיט פַאר אַ רָב, וָואלְט עֶר אַנְטְלָאפֶען אִין דֶער וַוייטֶער וֶועלְט אַרַיין. אִבְּן אַבִּיתּוּר הָאט דִי רֵייד פוּנ'ם כַּלִיף גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ רֵיינֶעם וואוּנְק אַז עֶר מוּז אַוֶועק פָאהרֶען, אוּנ עֶר הָאט זִיךְ בַּאלְד אוֹיפְגֶעזֶעצְט אוֹיף אַ שִׁיף אוּנ אִיז אַרִיבֶּער קֵיין אַפְרִיקָא. דֶערְנָאךְ הָאט עֶר נָאךְ אַרוּמְגֶעַרֵייזְט אִין פֶערְשִׁידֶענֶע לֶאנְדֶער בִּיז עֶר אִיז גֶעקוּמֶען קֵיין בָּבֶל צוּ רַב הַאי, נָאר דָארְט אִיז אִיהם אוֹיךְ שְׁוֶוער גֶעוֶועהן אוֹיסְצוּקוּמֶען אוּנ זִיךְ אָבְּזוּכֶען אַ מָקוֹם מְנוּחָה.

אַז דֶער עֶדְלֶער כַּלִיף אַל־חַכָּים אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין יוּנְגֶען זוּהן הִישַׁאם, הָאט זִיךְ דִי גַאנְצֶע מַאכְט גֶעפוּנֶען אִין דִי הֶאנְד פוּן זַיין מִינִיסְטֶער מַחְמֶד אַלְמַנְזוּר, אוּנ דֶעמָאלְט זֶענֶען אִין הוֹיף גֶעוָוארֶען שְׁטַארְקֶע חֲשׁוּבִים צְווֵיי יוּדֶען פוּן אִבְּן אַבִּיתּוּר'ס צַד, דִי בְּרִידֶער יַעֲקֹב אוּנ יוֹסֵף אִבְּן־גַ'ו (דְזְשָׁאוּ), וָואס זֶענֶען גֶעוֶועהן פַאבְּרִיקַאנְטֶען פוּן זֵייד, אוּנ פְלֶעגֶען צוּשְׁטֶעלֶען אַהִין טַייעֶרֶע סְחוֹרוֹת אוֹיף קְלֵיידֶער אוּנ פָאהנֶען. אַמָאהל הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אַז זֵיי הָאבֶּען גֶעפוּנֶען אִין הוֹיף אַ בַּייטֶעל מִיט זֶעהר פִיעל גֶעלְד אוּנ עֶס אִיז בַּיי זֵיי גֶעבְּלִיבֶּען זֵיי זָאלֶען בֶּענוּצֶען דִי מְצִיאָה אוֹיף מַתָּנוֹת פַאר'ן כַּלִיף אוּנ זַיין מִינִיסְטֶער אוּנ דֶערְמִיט קוֹיפֶען זֵייעֶר פְרַיינְדְשַׁאפְט, אוּנ מִיט דֶער צַייט טַאקִי פוֹעֵל'ן בַּיי זֵיי אַז אִבְּן אַבִּיתּוּר זָאל זִיךְ מָאגֶען אוּמְקֶערֶן. דֶער פְּלַאן אִיז טַאקִי גֶערָאטְהֶען. נָאר גִיךְ הָאט אַלְמַנְזוּר בֶּעשְׁטִימְט דֶעם אֶלְטֶערֶן בְּרוּדֶער יַעֲקֹב אִבְּן־גַ'ו פַאר'ן פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן אַלֶע קְהִלּוֹת אִין שְׁפַּאנְיֶען. דִי קוֹרְדוֹבָה'ר יוּדֶען הָאבֶּען גֶעמוּזְט צוּשָׁאקְלֶען מִיט'ן קָאפּ, אוּנ זַיין עֶרְשְׁטֶע אַרְבַּייט אִיז גֶעוֶועהן אָבְּצוּזָאגֶען דֶעם רָב חֲנוֹךְ אוּנ שִׁיקֶען אַ בְּרִיעף צוּ אִבְּן אַבִּיתּוּר עֶר זָאל בַּאלְד קוּמֶען פֶערְנֶעהמֶען דִי שְׁטֶעלֶע, וָואס עֶס הָאט אִיהם צוּ אִיהר אַזוֹי גֶעצוֹיגֶען דָאס גַאנְצֶע לֶעבֶּען. אִבְּן־גַ'ו הָאט זִיךְ שׁוֹין גֶערִיכְט, אַז אָט בַּאלְד קוּמְט

אָן זַיין פְרַיינְד אִבַּן אַבִּיתוּר אונ מִיט אִיהם צוּזַאמֶען וֶועט עֶר גָאר אַנְדֶערְשׁ קָאנֶען אַרְבַּייטֶען. פְּלוּצְלוּנְג אִיז אָבֶּער גֶעקוּמֶען אַ תְּשׁוּבָה פוּן אִבַּן אַבִּיתוּר וָואס הָאט צוּשְׁטֶערְט דִי הָאפְנוּנְגֶען פוּן זַיין גַאנְצֶען צַד. עֶר הָאט זִיךְ נִיט גָאר אָבְּגֶעזָאגְט פוּן דֶער שְׁטֶעלֶע, נָאר עֶר הָאט זַיינֶע גוּטֶע פְרַיינְד גֶעזִידֶעלְט דֶערְפַאר וָואס זֵיי זֶענֶען זִיךְ גְרָאבּ בֶּעגַאנְגֶען מִיט חֲנוֹךְ'ן. עֶר הָאט זֵיי בֶּעשְׁרִיבֶּען אַז אִין אַלֶע לֶאנְדֶער. וואוּ עֶר אִיז גֶעוֶועהן, הָאט עֶר נִיט גֶעפוּנֶען נָאךְ אַזַא צַדִיק וִוי חֲנוֹךְ, אוּנ הָאט גֶערַאטְהֶען מֶען זָאל אִיהם אִיבֶּערְבֶּעטֶען אוּנ נָאךְ אַ מָאל מַאכֶען פַאר רָב. אִבַּן־גו אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן אַיין עַקְשָׁן אוּנ הָאט נִיט גֶעוָואלְט אָנְנֶעהְ־מֶען דִי גוּטֶע עֵצָה. דֶערְוַוייל הָאט זִיךְ אִיהם גֶעמַאכְט אַיין אוּנְגְלִיק. אַלְמַנְזוּר הָאט גֶעמֵיינְט אַז אִבַּן־גו וֶועט אָנְוֶוענְדֶען אַלֶע קְרֶאפְטֶען אוּנ אִיהם בְּרֶענְגֶען, אַז עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער אִיבֶּערְצַייגְט אַז דֶער יוּדִישֶׁער פָארְשְׁטֶעהֶער אִיז אַיין אָרֶענְטְלִיכֶער מֶענְשׁ, הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶר הָאט זִיךְ אָן אִיהם גָאר אָבְּגֶענַארְט אוּנ הָאט אִיהם אַיינְגֶעזֶעצְט אִין תְּפִיסָה. אַ גַאנְץ יָאהר אִיז אִבַּן־גו גֶעזֶעסֶען, בִּיז דֶער כַּלִיף הִישַׁאם אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט אִיהם בֶּעפְרַייהט. נָאךְ עֶטְלִיכֶע יָאהר אִיז אִבַּן־גו גֶעבְּלִיבֶּען פָארְשְׁטֶעהֶער, אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען הָאבֶּען זִיךְ חֲנוֹךְ'ס גוּטֶע פְרַיינְד גֶעיָאגְט אִיהם בְּרֶענְגֶען דִי בְּשׂוֹרָה, וַוייל זֵיי הָאבֶּען גֶעמֵיינְט אַז עֶר וֶועט דֶערְפוּן הֲנָאָה הָאבֶּען, צוּם סוֹף הָאט חֲנוֹךְ מִיט טְרֶערֶען בֶּעוַויינְט דֶעם טוֹיט פוּן זַיין שׂוֹנֵא אוּנ הָאט גֶעשְׁרִיגֶען: „וֶוער וֶועט אַצוּנְד שְׁטִיצֶען אָרִימֶע לַייט אַז דֶער רַייכֶער נַדְבָן אִיז טוֹיט אוּנ אִיךְ בִּין אָרֶעם“.

אִין פְרַאנְקְרַייךְ הָאט זִיךְ אוֹיךְ צְוִוישֶׁען דִי יוּדֶען שְׁטַארְק בֶּעפֶעסְטִיגְט דָאס לֶערְנֶען פוּן תּוֹרָה, אוּנ דִי שְׁטָאדְט נַארְבָּאנֶע הָאט דָארְט גֶעשְׁפִּיעלְט דִי אֵייגֶענֶע רָאלֶע וָואס קוֹרְדוֹבָה אִין שְׁפַּאנְיֶען, וַוייל אֵיינֶער פוּן דִי פִיער שְׁלוּחִים פוּן סוּרָא הָאט דָארְט גֶעאֶפֶענְט אַ יְשִׁיבָה. צוּ לִיעבּ דֶעם זֶענֶען אִין פְרַאנְקְרַייךְ גֶעוֶועהן גֶענוּג לוֹמְדִים, נָאר מִיט צַנְדֶערֶע וִויסֶענְשַׁאפְטֶען הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען נִיט בֶּעשֶׁעפְטִיגְט, וַוייל דִי קְרִיסְטֶען אַלֵיין זֶענֶען אוֹיךְ גֶעוֶועהן גְרָאבּ, אוּנ פוּן חָכְמָה הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעוָאלְט וִויסֶען. אִין פְרַאנְקְרַייךְ הָאבֶּען דֶעמָאלְט דִי קֶענִיגֶע גֶעהַאט אַ קְלֵיינֶע דֵעָה אוּנ דִי גַייסְטְלִיכֶע מִיט דִי בַּארָאנֶען הָאבֶּען גֶעטְהוּן וָואס זֵיי הָאבֶּען נָאר גֶעוָואלְט. אַוַדַאי אִיז דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי פְרֶעהלִיךְ: זֵיי פְלֶעגֶען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען מִיט עֶרְד אַרְבַּייט אוּנ וַויינְגֶערְטְנֶער. אָבֶּער קַיין בֶּעשְׁטִימְטֶע גֶעזֶעטְצֶע, וָואס זָאלֶען זֵיי שִׁיצֶען, הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעהַאט, אוּנ דָאס פָאלְק הָאט קֶענֶען אַלֶע מָאל אוּנְטֶערְגֶעהִיצְט גֶעוֶוען זֵיי. אַז

אַ יוּדִישֶׁער דָאקְטָאר הָאט גֶעהַיילְט דֶעם קֶאנִיג הוּגָא קַאפֶּעט אוּנ עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען, הָאבֶּען דִי גַייסְטְלִיכֶע אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ קְלַאנְג אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען אִיהם פֶערְגִיפְטֶעט. דֶער עֶפִּיסְקָאפּ פוּן לִימוּזְשׁ הָאט זֵיי אָנְגֶעטְהוּן גְרוֹיסֶע צָרוֹת. אַ גַאנְצֶען חֹדֶשׁ הָאט עֶר זֵיי צוּגֶערֶעדְט אַז זֵיי זָאלֶען זִיךְ טוֹיפֶען, אוּנ אַז מֶען הָאט אִיהם נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען, הָאט עֶר זֵיי מִיט וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער אַרוֹיס־גֶעטְרִיבֶּען פוּן דֶער שְׁטָאדְט אוּנ פִיעל פוּן זֵיי הָאבֶּען זִיךְ דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען. אִין דָרוֹם־זַייט פוּן פְרַאנְקְרַייךְ, ווִי אִין פְּרָאוַואנְס אוּנ לַאנְגֶעדָאק הָאבֶּען דִי גְרַאפֶען מִיט זֵיי גֶעטְהוּן יֶעדֶער ווִי עֶס הָאט זִיךְ אִיהם גֶעלוּסְט. אִין אַ טְהֵייל אָרְטֶער הָאבֶּען זֵיי גֶעגֶעבֶּען יוּדֶען שְׁטֶעללֶען אוּנ הָאבֶּען צוּ זֵיי גֶעהַאט דָאס גְרֶעסְטֶע צוּטְרוֹיֶען, אוּנ טַאקִי גָאר נָאהֶענְט אִין שְׁכֵנוּת הָאט מֶען זֵיי גֶערוֹדֵף'ט ווִי שֶׁאדְלִיכֶע מֶענְשֶׁען אוּנ בֶּעהַאנְדֶעלְט גָאר אָהן רַחֲמָנוּת.

אִין דַייטְשְׁלַאנְד אִיז דֶעמָאלְט דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען גֶעוֶועהן אַ מִיטֶעל־מֶאסִיגֶע, נִיט גוּט אוּנ נִיט שְׁלֶעכְט. זֵיי הָאבֶּען זִיךְ נָאר בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט מִסְחָר; מִיט דֶער עֶרְד, וָואס אִיז אַיינְגֶעשְׁטַאנֶען אִין גַאנְצֶען אִין דִי הֶאנְד פוּן פִירְסְטֶען, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גָאר נִיט אָנְגֶעהֶערְט, אוּנ הָאבֶּען דֶער מְלוּכָה נָאר גֶעצָאהלְט מַס. דִי הַכְנָסָה פוּן זֵיי אִיז גֶעוֶועהן נִיט קַיין קְלֵיינֶע, אוּנ זֶעהר אָפְט פְלֶעגְט דִי הַכְנָסָה גֶעהן אוֹיף אוֹיסְצוּהַאלְטֶען קִירְכֶען. קַיין לוֹמְדִים הָאבֶּען זִיךְ צְווִישֶׁען זֵיי נִיט גֶעפוּנֶען, אוּנ עֶרְשְׁט אִיהם יָאהר 960 אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען דֶער בֶּערִיהמְטֶער רַבֵּינוּ גֵרְשׁוֹם בֶּן יְהוּדָה, וָואס מֶען הָאט אִיהם נִיט אוּמְזִיסְט גֶערוּפֶען „מְאוֹר הַגּוֹלָה“ (דָאס לִיכְט פוּן גָלוּת). רַבֵּינוּ גֵרְשׁוֹם אוּנ זַיין בְּרוּדֶער רַבֵּינוּ מָכִיר הָאבֶּען בֶּעפֶעסְטִיגְט דָאס לֶערְנֶען פוּן תּוֹרָה; עֶר הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ פֵּירוּשׁ אוֹיף עֶטְלִיכֶע מַסֶכְתוֹת אוּנ אַללֶע פְרַאנְצֶאזִישֶׁע, דַייטְשֶׁע אוּנ אִיטַאלִיֶענִישֶׁע יוּדִישֶׁע קְהִלוֹת הָאבֶּען אִיהם בֶּעטְרַאכְט ווִי אַ גָאוֹן אוּנ מֶען הָאט זִיךְ אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ ווֶענְדֶען מִיט שַׁאֲלוֹת קַיין בָּבֶל. בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט זִיךְ רַבֵּינוּ גֵרְשׁוֹם בֶּערִיהמְט גֶעמַאכְט מִיט זַיינֶע תַּקָנוֹת וָואס עֶר הָאט גֶעמַאכְט אַ חֵרֶם אוֹיף דִי וָואס ווֶעלֶען נֶעהמֶען מֶעהר ווִי אֵיין וַוייבּ, אָנְוַוארְפֶען דִי פְרוֹיֶען אַ גֵט מִיט גֶעוַואלְד, אָדֶער אֶפְנֶען פְרֶעמְדֶע בְּרִיעף אוּנ גֶעוָואהר ווֶערֶען יֶענֶעמְס סוֹד. דֶערְמִיט הָאט עֶר גֶעוָואלְט אוֹיסְגְלַייכֶען דִי יוּדֶען מִיט אַללֶע אִיבְּרִיגֶע פֶאלְקֶער אִין אֵייְרָאפַּא, אוּנ מַאכֶען פַאר אַ חִיוּב אֵיידֶעלֶע מִדוֹת, אוּנ דֶער פוּן וָואס אַללֶע הָאבֶּען עֶס בַּאלְד אָנְגֶענוּמֶען קָאן מֶען אַרוֹיס זֶעהן ווִי הֵיילִיג אוּנ חָשׁוּב רַבֵּינוּ גֵרְשׁוֹם אִיז גֶעוֶועהן בַּיים יוּדִישֶׁען פָאלְק.

אִין דֶער צַייט הָאט אִין מַאיְנְץ אוֹיךְ גֶעלֶעבְּט אַ בֶּערִיהמְטֶער לַמְדָן אוּנ

אַגרויסער עָשִׁיר ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יִצְחָק בֶּן אַבּוּן, וָואס הָאט זַיין גַאנְץ לֶעבֶּען עוֹסֵק גֶעוֶועהן נָאר אִין צְדָקָה, אוּנ אִיז גְרֵייט גֶעוֶועהן זִיךְ מַקְרִיב זַיין פַאר זַיינֶע בְּרִידֶער. דֶעמָאלְט הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְקֶע רְדִיפוֹת גֶעגֶען יוּדֶען. דֶער קֵייזֶער הֵיינְרִיךְ דֶער צְוֵוייטֶער הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט אָנְרֶעדֶען אַללֶע בִּלְבּוּלִים אוֹיף יוּדֶען, אוּנ אִיז אוֹיף זֵיי בֶּעזָאנְדֶערְס אִין כַּעַס גֶעוָוארֶען דֶער פַאר וָואס אֵיינֶער פוּן דִי גַייסְטְלִיכֶע וֶועצֶעלִינוּס הָאט זִיךְ מְגַיֵיר גֶעוֶועהן, אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעלֵיידִיגֶען זַיין פְרִיהֶרִיגֶע אֱמוּנָה. דָאס הָאט דֶעם קֵייזֶער שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען, הָאטְשׁ דִי יוּדֶען הָאבֶּען אִין דֶעם קֵיין שׁוּם נְגִיעָה נִיט גֶעהַאט אוּנ זֶענֶען אַללֵיין דֶערְפוּן נִיט גֶעוֶועהן צוּ פְרִידֶען, אוּנ עֶר הָאט זֵיי גֶעהֵייסֶען לַחֲלוּטִין אַרוֹיסְטְרַייבֶּען פוּן מַאיְנְץ. פִיעֶל יוּדֶען זֶענֶען דֶעמָאלְט אוּמְגֶעקוּמֶען אוּנ אַ טְהֵייל זֶענֶען גֶעצְווָאוּנְגֶען גֶעוֶועהן זִיךְ צוּ טוֹיפֶען, אוּנ רַבֵּינוּ גֵרְשׁוֹם׳ס אַ אֵיינֶעגֶער זוּהן אִיז אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם קְרִיסְטֶענְטְהוּם. דֶעם פָאטֶער אִיז דָאס גֶעוִוים גֶעוֶועהן אַ וֵויטָאג, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר אִיהם נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט לִיעבּ צוּ הָאבֶּען, אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אַ קְרִיסְט אִיז עֶר גֶעזֶעסֶען שִׁבְעָה אוּנ הָאט קְרִיעָה גֶערִיסֶען פוּנְקְט וִוי נָאךְ אַ יוּדֶען. ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יִצְחָק בֶּן אַבּוּן הָאט זִיךְ דֶערְוַוייל גֶעלָאזְט קָאסְטֶען גְרִידֶעס גָאלְד אוּנ דִי גְזֵירָה אִיז אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען גֶעוָוארֶען. דִי יוּדֶען הָאבֶּען וַוייטֶער בֶּעקוּמֶען דָאס רֶעכְט זִיךְ צוּ בֶּעזֶעצֶען אִין מַאיְנְץ אוּנ דִי גֶעטוֹיפְטֶע הָאבֶּען זִיךְ פְרַיי אוּמְגֶעקֶעהְרְט צוּ זֵייעֶר אֱמוּנָה. רַבֵּינוּ גֵרְשׁוֹם אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גוּט אוּנ פְרוּם אַז עֶר הָאט אָנְגֶעזָאגְט דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ נִיט עֶרְלוֹיבֶּען אוֹיפְצוּוַארְפֶען דִי גֶעוֶועזֶענֶע גֶעטוֹיפְטֶע, אוּנ זֵיי בֶּעשׁוּלְדִיגֶען דֶערְפַאר וָואס זֵיי הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט אִיבֶּערְטְרָאגֶען דִי צָרוֹת. דֶער זֵכֶר פוּן רַבֵּינוּ גֵרְשׁוֹם אוּנ ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יִצְחָק בֶּן אַבּוּן אִיז אַזוֹי טְהַייעֶר גֶעוֶועהן בַּיי יוּדֶען, אַז אַ לַאנְגֶע צַייט נָאךְ זֵייעֶר טוֹיט פְלֶעגְט מֶען אַללֶע שַׁבָּת אוּמֶעדוּם אִין דִי שׁוּלֶען מַאכֶען זֵיי „אֵל מָלֵא רַחֲמִים״. דִי יְשִׁיבָה, וָואס רַבֵּינוּ גֵרְשׁוֹם הָאט גֶעגְרִינְדֶעט אִין מַאיְנְץ, אִיז גֶעוָוארֶען אַ קְוַואל פוּן תּוֹרָה אוּנ פוּן דָארְט זֶענֶען אַרוֹיס פִיעל רַבָּנִים אוּנ לוֹמְדִים, וָואס זֶענֶען דֶער נָאךְ גֶעוֶועהן פַארְשְׁטֶעהֶער פוּן פֶערְשִׁידֶענֶע יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת אִין אֵייראָפֵּייאִישֶׁע לֶאנְדֶער.

אִין דֶעם עֶלְפְטֶען יָאהר־הוּנְדֶערְט הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען רְדִיפוֹת אִין דִי לֶאנְדֶער פוּן מִזְרָח־זַייט אוּנ מִצְרַיִם. דֶעם כַּלִיף הַכִּים אִיז וֵוייניג גֶעוֶועהן נָאר צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי מַהֲמַדַנִישֶׁע רֶעלִיגְיָאן; עֶר הָאט גֶעוָואלְט אַז אַללֶע פֶאלְקֶער, וָואס שְׁטֶעהֶען אוּנְטֶער זַיין מַאכְט, זָאללֶען טַאקִי אִיהם אַללֵיין אָנְנֶעהמֶען פַאר אַ גָאטט, אוּנ הָאט זִיךְ מִיט אַכְזָרִיוּת נוֹקֵם גֶעוֶועהן אִין דִי עַקְשָׁנִים וָואס הָאבֶּען

גִיט גֶעוָואלְט גְלויבֶּען אִין זַיין גָאטְטְלִיכְקַייט. עֶר הָאט דֶער פַאר אָנְגֶעטְהוּן גְרויסֶע צָרוֹת נִיט נָאר יוּדֶען אוּנ קְרִיסְטֶען, נָאר אֲפִילוּ מַהֲמַדַנֶער. דִי יוּדֶען הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען טְרָאגֶען אוֹפ׳ן הַאלְז אַ בִּילְד פוּן אַ קַאלְבְּס-קָאפּ פַאר אַ זֵכֶר פוּנ׳ם עֲנֶגֶל, אַ חוּץ בֶּעזוּנְדֶערֶע מַלְבּוּשִׁים, מֶען זָאל זֵיי דֶערְקֶענֶען ווֶער זֵיי זֶענֶען. נָאר אַז דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעפַאלֶען אוֹיף אַ שֵׂכֶל, אוּנ הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרָאגֶען קְלֵיינֶע קַאלְבְּס-קָאפֶּעלֶעךְ פוּן גָאלְד גֶעאַרְבַּייט פַאר אַ צִירוּנְג הָאט עֶר גֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל זֵיי זָאלֶען זִיךְ פָּשׁוּט אָנְהֶענְגֶען הִילְצֶערְנֶע קְלֶאטְצְלֶעךְ פוּן זֶעכְּס פוּנְט, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם, זָאלֶען זֵיי צוּטְשֶׁעפֶּען גְלֶאקְלֶעךְ צוּ דִי קְלֵיידֶער מֶען זָאל פוּן דֶער ווַייטֶענְס הֶערֶען זֵייעֶר גַאנְג. אִים יָאהר 1014 הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען צוּשְׁטֶערְן שׁוּלֶען אוּנ קִירְכֶען אוּנ אִין גַאנְצֶען אַרוֹיסְטְרַייבֶּען יוּדֶען אוּנ קְרִיסְטֶען פוּנ׳ם לַאנְד, אוּנ פִיעל פוּן זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט לְפָנִים אָנְגֶעהמֶען זַיין אֱמוּנָה. עֶס הָאט אָבֶּער לַאנְג נִיט גֶעדוֹיעֶרְט: נָאר זֶעכְּס יָאהר הָאט מֶען פוּן אִיהם גֶעלִיטֶען בִּיז עֶר הָאט אִיבֶּערְגֶעצוֹיגֶען דָאס שְׁטְרִיקֶעל, אוּנ דִי מַהֲמַדַנֶער אַלֵיין הָאבֶּען אִיהם אִים יָאהר 1020 דֶערְהַרְגֶט.

---

2 דִי צַייט פוּן אִבְּן-נַגְרֶילַה, אַלְפַסִי אוּנ רַשִׁ״י.

(1020—1096 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

אַז דִי גְאוֹנִים פוּן בָּבֶל הָאבֶּען זִיךְ אִין גַאנְצֶען אוֹיסְגֶעלָאזְט, אִיז שְׁפַּאנְיֶען גֶעוָוארֶען דֶער אֵיינְצִיגֶער מִיטֶעל פוּנְקְט פוּן דִי יוּדֶען, אוּנ יֶעדֶער דוֹר הָאט דָארְט אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַזֶעלְכֶע גְרויסֶע לַייט, וָואס זֵייעֶר לֶעבֶּען הָאט גֶעגְלַאנְצְט ווִי לִיכְטִיגֶע שְׁטֶערְן אוּנ אִיז נִיט אוֹיסְגֶעלָאשֶׁען גֶעוָוארֶען בִּיז צוּם דְרַייצֶעהְנְטֶען יָאהר-הוּנְדֶערְט. דִי נָאהמֶען פוּן שְׁמוּאֵל הַנָגִיד, אוּנ יוֹסֵף פוּן דֶער מִשְׁפָּחָה אִבְּן-נַגְרֶילָה, שְׁלֹמֹה בֶּן גְבִירוֹל אוּנ אִבְּן-גַנָאה שְׁטֶעהֶען מִיט גָאלְדֶענֶע אוֹתִיוֹת פֶערְשְׁרִיבֶּען אִין דֶער גֶעשִׁיכְטֶע פוּן יֶענֶער צַייט, אוּנ אַז מֶען דֶערְמָאנְט זִיךְ נָאר אָן זֵיי קָאן מֶען זִיךְ שׁוֹין פָארְשְׁטֶעלֶען ווִי דָאס יוּדִישְׁקַייט הָאט דֶערְמָאלְט גֶעבְּלִיהט, ווִי דִי יוּדֶען זֶענֶען בֶּעגְלִיקְט גֶעוָוארֶען מִיט תּוֹרָה אוּנ גְדוּלָה צוּזַאמֶען אוּנ ווִי זֵייעֶרֶע גְרויסֶע לוֹמְדִים אוּנ חַכָמִים הָאבֶּען גֶעאַרְבַּייט אִין דֶעם גְרויסֶען אוּנ בְּרֵייטֶען פֶעלְד פוּן ווִיסֶענְשַׁאפְט נִיט נָאר פַאר זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער, נָאר פַאר אַלֶע מֶענְשֶׁען, וָואס הָאבֶּען דֶער נָאךְ גֶענָאסֶען זֵייעֶר זְכוּת אוּנ הָאבֶּען זִיךְ גֶעקָאנְט בֶּענוּצֶען מִיט דִי פֵּירוֹת פוּן דִי בּוֹימֶער וָואס דִי יוּדִישֶׁע הֶאנְד הָאבֶּען גֶעפְלַאנְצְט.

אין פּוּמְבְּדִיתָא האָט נאָך געצאַנְקט דאָס קְלֵיינֶע לִיכְטֶעל — די יְשִׁיבָה, וואָס איהרע פאָרְשְׁטֶעהֶער רַב הַאי גָאוֹן אוּנ זַיין שְׁוֶוער, דער לעצְטֶער גָאוֹן פוּן סוּרָא שְׁמוּאֵל בֶּן חָפְנִי, האָבֶּען זיך געמיהט זי צוּ דערהַאלְטֶען אויף לאַנְגֶע יאָהר. די יְשִׁיבָה האָט שוין אָבֶּער געהַאלְטֶען בּיי דעם אויסְגֶעהן, אוּנ אַז די צְוויי גְאוֹנִים זַיינען געשְׁטאָרְבֶּען, האָבֶּען זיך איהרע טְהוֹיערן אויך געמוּזְט פערְשְׁלִיסֶען. נאָך רַב הַאי׳ס טוֹיט האָט מען אַפִילוּ אויסגעקְלִיבֶּען אויף זַיין אָרְט אַ אוּר־עֶנִיקֶעל פוּן דָוִד בֶּן זַכַּאי, דעם אַלְטֶען רֵיישׁ גָלוּתָא, הִזְקִיָה; ער האָט זיך אָבֶּער מעהר ניט געקאָנְט האַלְטֶען ווי צְוויי יאָהר. מען האָט עפּיס אָנְגֶעפִיהְרְט אַרְכִילוּת, אוּנ דער כַּלִיף ג׳עלְאַל עַבְּדוּאַלַה האָט איהם געהֵייסֶען אַריינְוואַרְפֶען אין תְּפִיסָה, צוּגֶעהֶמען זַיין גאַנְץ פערמעגען, אוּנ אָנְטְהוּן איהם עִנוּיִים קָשִׁים אוּנ דערנאָך טאַקי דערהַרְג׳נֶען. זַיינע צְוויי זיהן זענען ענְטְלאָפֶען קיין שְׁפּאַנְיֶען אוּנ אַזוֹי ווי זיי זענען אַרויסְגֶעקוּמען פוּן מַלְכוּת בֵּית דָוִד, האָבֶּען זיי זיך אָנְגֶעהוֹיבֶּען רוּפֶען אויף אַראַבּיש אִבְּן־דַאוּדִי. דעמאָלְט האָט זיך שְׁפּאַנְיֶען געעֶנְט פאַר׳ן צְווייטֶען אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ וואוּ מען האָט ערגֶיץ געפְרעסְט אַ יוּדֶען האָט ער זיך אַהִין געצוֹיגֶען. דאַריבֶּער זענען דאָס לעצְטֶע בּיסֶעל חַאזַאי־רֶען, וואָס די רוּסֶען האָבֶּען זיי שְׁפּעטֶער אַרוֹיסְגֶעטְרוּקְט פוּן דער קְרִים, אויך אַריבֶּער קיין שְׁפּאַנְיֶען.

דער הוֹיפְּטְפִיהרֶער פוּן די שְׁפּאַנִישֶׁע יוּדֶען איז געוואָרֶען, נאָך חִסְדָאִי׳ס טוֹיט, ר׳ שְׁמוּאֵל הַנָגִיד פוּן דער מִשְׁפָּחָה אִבְּן־נַאגְרֶילָה, וואָס איז געווען אַ מענְשׁ מיט אַ פעסְטֶען ווִילֶען, מיט אַ שַׁארְפֶען מֹחַ אוּנ מיט אַ גוּט עֶדֶעל הַארְץ. תּוֹרָה האָט ער געלערְנְט בּיים לעצְטֶען רָב חֲנוֹךְ — לָשׁוֹן קוֹדֶשׁ אוּנ דִקְדוּק — בּיי ר׳ יְהוּדָה חַיוּג, אוּנ אַנְדערע שְׁפְּראַכֶען — בּיי די בּעסְטֶע שְׁפּאַנִישֶׁע געלעהרְטֶע, אוּנ אַז ער איז נאָך אַ קִינְד געוועהן האָט מען שוין געקאָנְט אַרויסְזֶעהן אַז ער וואַקְסְט צוּ זַיין אַ גָדוֹל אוּנ איז געבֶּענְשְׁט מיט אַלֶע מַעֲלוֹת, וואָס עס דאַרְף האָבֶּען אַ פאָרְשְׁטעהֶער פוּן אַ פאָלְק. אַז ער איז אַלְט געוואָרֶען צְוואַנְצִיג יאָהר איז אין שְׁפּאַנְיֶען אַרויס אַ אִינְוועניגְסְטֶע קְרִיעג אוּנ עטְלִיכֶע אָרְטער האָבֶּען זיך אָבְּגֶעטְהֵיילְט אוּנ זענען געוואָרֶען זעלְבְּסְטְשְׁטֶענְדִיגֶע קְלֵיינֶע מְלוּכוֹת; דעמאָלְט זענען פיעל יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת געצְוואוּנְגֶען געווען זיך אַרויסְקְלַייבֶּען פוּן קוֹרְדוֹבָה אוּנ האָבֶּען זיך בּעזעצְט אין גְרַאנַאדַא, טאָלֶעדַא (טוֹלֵידָה) אוּנ סַרְגוּזַה, אוּנ שְׁמוּאֵל איז אַריבֶּער קיין מַאלַאגַה (מַלִיקָה), אַ שְׁטאָדְט בּיים יַם, אוּנ האָט זיך געצוֹיגֶען זַיין פַּרְנָסָה פוּן אַ קְלֵיינְטֶעל, וואָס ער האָט דאָרְט געעֶפֶענְט ניט ווייט פוּן אַ פַּאלַאץ, וואָס דעם גְרַאנַאדִישֶׁען קֶענִיג׳ס חַאבּוּס הוֹיפְּט־מִינִיסְטֶער

אַבּוּ־אַלְקַאסַאם אִבְּן־אַלְעַרִיף הָאט אויסְגֶעבּויט. שְׁמוּאֵל הָאט גְרָאד אוֹיסְ־
גֶעקְלִיבֶּען דֶעם פְּלַאץ, וַוייל עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז גֶעבֶּען אַ גְרוֹיסֶען פַּאלַאץ
וֶועט עֶר הָאבֶּען מֶעהר פִּדְיוֹן, צוּם סוֹף הָאט דָאס שְׁכֵנוּת גֶעפִיהְרְט דֶערְצוּ עֶר
זָאל גְלִיקְלִיךְ וֶוערֶען דַוְקָא נִיט פוּן מִסְחָר, אוּנ דֶערְגְרֵייכֶען דִי גְרֶעסְטֶע מַדְרֵגָה.
דֶעם הוֹיפְּט־מִינִיסְטֶער׳ס אַ שְׁקְלַאוִין הָאט גֶעדַארְפְט אִיהם אָפְּט שִׁיקֶען בְּרִיעף,
אוּנ אַזוֹי וִוי זִי הָאט גֶעהֶערְט, אַז דֶער יוּדִישֶׁער קְרֶעמֶער אִיז אַ גְרוֹיסֶער קֶענֶער,
הָאט זִי זִיךְ צוּ אִיהם גֶעוֶוענְדֶט, עֶר זָאל אִיהר אַלְדִינְג שְׁרַייבֶּען. אַז אִבְּן־אַלְעַרִיף
הָאט בֶּעקוּמֶען דִי בְּרִיעף, זֶענֶען זֵיי אִיהם אַזוֹי שְׁטַארְק גֶעפֶעלֶען אַז עֶר הָאט
בַּאלְד זִיךְ גֶעהֵייסֶען בְּרֶענְגֶען דֶעם שְׁרַייבֶּער, אוּנ אַז עֶר אִיז בֶּעקָאנְט גֶעוָוארֶען
מִיט שְׁמוּאֵל׳ן אוּנ זִיךְ אִיבֶּערְגֶעצַייגְט אִין זַיינֶע פֶעהִיגְקַייטֶען הָאט עֶר אִיהם
תֵּיכֶף גֶעמַאכְט פַאר זַיין סֶעקְרֶעטַאר. דָא הָאט שְׁמוּאֵל בֶּעקוּמֶען דִי רֶעכְטֶע
גֶעלֶעגֶענְהַייט אַרוֹיס צוּ וַוייזֶען זַיינֶע קֶענְטְנִיסֶע. מֶען הָאט אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען
פְרֶעגֶען עֵצוֹת אוּנ דֶער מִינִיסְטֶער פְלֶעגְט קֵיין מָאל נִיט אַרוֹיסְגֶעהֶען פוּן זַיינֶע
רֵייד. אַז אִבְּן־אַלְעַרִיף אִיז שְׁטַארְק קְרַאנְק גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט גֶעהַאלְטֶען בַּיים
שְׁטַארְבֶּען, הָאט עֶר פַאר׳ן טוֹיט גֶערַאטְהֶען דֶעם קֶענִיג, עֶר זָאל שְׁמוּאֵל׳ן אַנִידֶער
זֶעצֶען אוֹיף זַיין אָרְט, אוּנ אַזוֹי אִיז שְׁמוּאֵל אִבְּן־נַאגְרֶילָה גֶעוָוארֶען הוֹיפְּט־מִינִיסְ־
טֶער פוּן גְרַאנַאדָה, אוּנ מִיט אִיהם צוּזַאמֶען הָאט אוֹיךְ זַיין פָאלְק דֶערְלֶעבְט אַזַא
גְדוּלָה, וָואס עֶס אִיז נָאר שְׁוֶוער גֶעוֶועהן צוּ עֶרְוַוארְטֶען. שְׁמוּאֵל הָאט אָבֶּער
טַאקִי זַיין זַאךְ גֶעטְהוּן בִּשְׁלֵימוּת, עֶר הָאט מִיט אַללֶע כּוֹחוֹת גֶעאַרְבַּייט פַאר
דֶער טוֹבָה פוּן דֶער מְדִינָה. דֶער קֶענִיג הָאט אִין זִינֶען גֶעהַאט זַיינֶע תַּעֲנוּגִים
אוּנ הָאט זִיךְ אִין קֵיין שׁוּם זַאךְ נִיט גֶעמִישְׁט, דִי גַאנְצֶע מַשָּׂא פוּן דֶער מְלוּכָה
אִיז גֶעלֶעגֶען אוֹיף אִיהם, אוּנ עֶר הָאט נָאר גֶעזָארְגְט אַז אַללֶע זָאלֶען צוּפְרִידֶען
זַיין, אוּנ אַז אֲפִילוּ דִי, וָואס עֶס הָאט זֵיי פְרִיהֶר גֶעשְׁטָאכֶען צוּ זֶעהְן אַ יוּד אוֹיף
אַזַא הוֹיכֶע מַדְרֵגָה, זָאלֶען אוֹיךְ מוֹדֶה זַיין אַז עֶר אִיז אַ גֶעטְרַייעֶר דִינֶער פוּן דֶעם
לַאנְד אוּנ פֶערְדִיענְט עֶהְרְלִיךְ דֶעם נָאהמֶען „נָגִיד" (פִירְסְט).

אַז דֶער קֶענִיג חַאבּוּס אִיז אִים יָאהר 1037 גֶעשְׁטָארְבֶּען, אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג
צְווִישֶׁען צְוֵויי צְדָדִים: דֶער גְרֶעסְטֶער טְהֵייל, אוּנ צְווִישֶׁען זֵיי אוֹיךְ דִי יוּדִישֶׁע
פַיינְסְטֶע עֲשִׁירִים יוֹסֵף אִבְּן מִיגַאשׁ, יִצְחָק בֶּן לִיאוֹן אוּנ נְחֶמְיָה אַשְׁקַפָּה
הָאבֶּען גֶעוָואלְט אַז דִי מְלוּכָה זָאל אִיבֶּערְגֶעהְן צוּם יוּנְגֶערֶ׳ן זוּהן בַּאלְקִין; דֶער
קְלֵיינֶערֶער צַד, נָאר מִיט שְׁמוּאֵל׳ן אִין דֶער מִיט, הָאט גֶעהַאלְטֶען מִיט׳ן אֶלְטֶערן
זוּהן בַּאדִיס אוּנ הָאט דַוְקָא אוֹיסְגֶעפִיהְרְט, וַוייל בַּאלְקִין אַלֵיין הָאט פֶערְ־
שְׁטַאנֶען אַז דִי יְרוּשָּׁה קוּמְט דֶעם אֶלְטֶערן בְּרוּדֶער אוּנ הָאט זִיךְ אָבְּגֶעזָאגְט.

דֶערמָאלְט אִיז שְׁמוּאֵל׳ס לַאגֶע נָאךְ פֶעסְטֶער גֶעוָוארֶען, דָאס פָאלְק הָאט אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעטְרַאכְטֶען כִּמְעַט וִוי אַ קֶאנִיג, וַוייל בַּאדִים הָאט אִיהם אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דֶעם גַאנְצֶען כֹּחַ, נָאר עֶר הָאט נִיט אָבְּגֶעטְרָאטֶען פוּן אֱמֶת אוּנ יֹשֶׁר. חָאטְשִׁי שְׁמוּאֵל אִיז נִיט גֶעוֶועהן קֵיין נוֹקֵם וְנוֹטֵר, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען דִי גוּטֶע פְרַיינְד פוּן בַּאלְקִין מוֹרָא גֶעהַאט צוּ בְּלַייבֶּען אִין גְרַאנַאדָה אוּנ זֶענֶען אַוֶועק קֵיין שְׁבִילָה (סֶעווִילְלָא), וואוּ עֶס הָאט גֶעהֶערְשְׁט דֶער קֶאנִיג מַחֲמֶד אַלְגַאפֶ׳יר, עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַ שׂוֹנֵא דֶעם קֶאנִיג פוּן גְרַאנַאדָה אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט עֶר דִי אַנְטְלָאפֶענֶע פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיפְגֶענוּמֶען אוּנ יוֹסֵף אִבְּן מִיגַאשׁ הָאט בֶּעקוּמֶען בַּיי אִיהם אַ גְרוֹיסֶע שְׁטֶעלֶע.

אַז שְׁמוּאֵל׳ס מַזָל אִיז אַזוֹי הוֹיךְ גֶעוָוארֶען הָאט אִיהם קֵיין זַאךְ נִיט גֶעקָאנְט שַׁאדֶען, אוּנ אַז דִי סַכָּנָה אִיז שׁוֹין נָאהֶענְט גֶעוֶועדְן הָאט אִיהם דִי פַּייל פוּנ׳ם שׂוֹנֵא נִיט גֶעקָאנְט טְרֶעפֶען. נָאךְ אַז הַאבּוּס הָאט גֶעלֶעבְּט אִיז גֶעוֶועהן אַ בּוּנְד צְוִוישֶׁען אִיהם אוּנ דֶעם שְׁקְלַאוָואנִישֶׁען פִירְסְט זָאהַאִיר אוּנ דֶעם אֵיינֶגֶענֶעם בּוּנְד הָאט גֶעוָאלְט אוֹיךְ בַּאדִים מִיט אִיהם אָבְּשְׁלִיעסֶען. זָאהַאִיר׳ס מִינִיסְטֶער אִבְּן־עַבַּאס אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן אַ בִּיטֶערֶער מֶענְשׁ אוּנ דֶערְצוּ הָאט עֶר נָאךְ גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט׳ן גוּבֶּערְנַאטָאר פוּן מַאלַאנַה, אִבְּן־בַּאקַאנְנַא, אוּנ בֵּיידֶע אִינֵיינֶעם הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען הִינְטֶען אַרוּם צוּ אַרְבַּייטֶען גֶעגֶען שְׁמוּאֵל׳ן. פְרִיהֶר הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעפְּרוּבְט אָנְצוּפִיהרֶען רְכִילוּת בַּיים קֶאנִיג, אוּנ אַז עֶס אִיז נִיט צוּזַאמֶען הָאבֶּען זֵיי זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ גֶעהן מִיט תְּקִיפוֹת. פְּלוּצִים אִיז זָאהַאִיר אָנְגֶעקוּמֶען מִיט זַיין מִינִיסְטֶער קֵיין גְרַאנַאדָה אוּנ הָאט דֶעם קֶאנִיג אִין הַיילֶענִישׁ פָארְגֶעלֶעגְט זֶעהר שְׁלֶעכְטֶע בֶּעדִינְגוּנְגֶען, עֶר הָאט אוֹיךְ גֶעפָאדֶערְט עֶר זָאל שְׁמוּאֵל׳ן אָבְּזָאגֶען אוּנ הָאט אִיהם גָאר וֶועניג צַייט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט זִיךְ צוּ בֶּעטְרַאכְטֶען. וֶוען בַּאדִים בֶּעשְׁטֶעהט דַארוֹיף וָואלְט נִיט נָאר שְׁמוּאֵל אַלֵיין אוּמְגֶעקוּמֶען, נָאר עֶס וָואלְט גֶעוָוארֶען אַ תֵּל פוּן אַלֶע יוּדֶען; צוּם גְלִיק הָאט עֶר זִיךְ אָבֶּער בֶּערֶעכֶענְט אַז עֶס אִיז אַ גְרוֹיסֶער בִּזָיוֹן פַאר אִיהם, מֶען זָאל אִיהם פוּן דֶער פְרֶעמְד זָאגֶען אַ דֵעָה, אוּנ שְׁמוּאֵל׳ס שׂוֹנְאִים הָאבֶּען גָאר נִיט גֶעפּוּעל׳ט. שְׁמוּאֵל הָאט אָבֶּער דֶערְלֶעבְּט נָאךְ אַ גְרֶעסֶערֶע נְקָמָה: בַּאדִים הָאט גֶעהֵייסֶען נָאכְיָאגֶען זָאהַאִיר׳ן אוּנ מֶען הָאט גֶעבְּרַאכְט זַיין מִינִיסְטֶער אִבְּן עַבַּאס גֶעפַאנְגֶען קֵיין גְרַאנַאדָה, דָארְט הָאט מֶען אִיהם גֶעהַאלְטֶען עֶטְלִיכֶע וָואכֶען אִין תְּפִיסָה אוּנ דֶער נָאךְ הָאט מֶען אִיהם גֶעשְׁטָאכֶען. פּוּנְקְט אוּם שְׁמִינִי עֲצֶרֶת אִיז דָאס גֶעשֶׁעהן, אוּנ אַז דִי בְּשׂוֹרָה פוּנ׳ם שׂוֹנֵא׳ס מַפָּלָה אִיז אָנְגֶעקוּמֶען צוּ שְׁמוּאֵל׳ן, הָאט עֶר דֶעם טָאג גֶעמַאכְט פַאר אַ גְרוֹיסֶען יוֹם טוֹב אוּנ הָאט

געדאנקט נאטש פאר דעם חסד וואס ער האט געטהון מיט איהם אונ מיט זיין פאלק.

פון דעמאלט אן איז שמואל נאך חשוב'ר געווארען ביים קעניג אונ האט זיך געאלטערט אין עשר אונ כבוד. האטשי ער איז געוועהן שטארק פערנומען מיט דער מלוכה, פון דעסטוועגען האט ער געהאט צייט זיך צו בעשעפטיגען מיט'ן רבנות אונ איז געוועהן ארומגערינגעלט מיט לומדים וואס האבען איהם געהאלפען פיהרען א ישיבה אונ אכטונג געבען אז די יודישע אמונה זאל האבען איהר אמת'ן גלאנץ. עס פלעגען געהן שאלות־תשובות צווישען איהם אונ די גרעסטע רבנים פון בבל, מצרים, סיריען אונ אפריקא אונ ער האט געשיקט גרויסע נדבות צו רב האי גאון אונ רב נסים פון קיירואן מען זאל אויסהאלטען ארעמע תלמידים. דערצו האט ער נאך אליין אנגעשריבען צוויי אונ צוואנציג ספרים, אונ האט דארט ארויסגעוויזען זיין שטארקע בקיאות אין לשון קודש, האטשי ער האט זיך ניט געקאנט אין דעם ענין אויסגלייכען מיט דעם בעריהמטען מדקדק אבן גנא'ה, וואס איז פונקט ווי ער געוועזען א צירונג פאר די יודען פון יענער צייט.

יונה מרינוס אבן־גנא'ה, אדער ווי זיין אראבישער נאהמען איז געוועזען אבו־אל־וואליד־מערוואן, איז אויך ערצויגען געווארען אין קורדובה אונ דארט האט ער אין דער אוניווערזיטעט, וואס דער כליף אלחכים האט געגרינדעט, עלערנט מעדיצין. שפעטער, ווען אין שפאניען איז געווארען אונרוהיג אונ אס לאנד האט זיך צוטהיילט אויף קליינע מלוכות, האט אבן־גנא'ה געמוזט ווערקווארפען זיין פאטערשטאדט אונ זיך בעזעצען אין סאראגוזה. מען קאן אגען אז ער האט די העברעאישע שפראכע געשטעלט אויף א פעסטען פוס, ייל ער האט דאס גאנצע לעבען געארבייט נאר אין דקדוק אונ געזוכט צו עפינען בעשטימטע כללים, כדי עס זאל לייכטער זיין צו לערנען לשון קודש. ו ליעב דעם האט ער אויף דער עלטער אנגעשריבען זיין בעריהמטען פירוש ויף דער תורה וואס איז בעקאנט מיט דעם נאמען ספר „הרקמה". ער האט קוקט ווי א אמת'ער חקרן אויף יעדען פסוק מיט אפענע אויגען אונ זיין כלל ז געוועהן: די תורה רעדט מיט א מענשליכער שפראכע וואס יעדעס ווארט ארף פערשטאנדען זיין נאר אהן סודות אונ אהן רמזים. אונ עס קאנן זיין אקי צו ליעב דעם האט ער געהאט אזוי פיעל שונאים אונ צווישען זיי אזא נגער ווי רב שמואל הנגיד.

איינער פון די גרעסטע יודישע לייט פון דעם עלפטען יאהרהונדערט איז

גֶעוועֶהן דֶער בֶּערִיהמְטֶער דִיכְטֶער (מְשׁוֹרֵר) רַב שְׁלֹמֹה בֶּן יְהוּדָה אִבְּן־גַבִּירוֹל, וָואס אִין אַרַאבִּי׳שֶׁען אִיז עֶר בֶּעקַאנְט מִיט דֶעם נָאמֶען: אַבּוּ־אִיוּבּ סוּלַימַאן אִבּן־יַחְיַיא, עֶר הָאט אִין גַאנְצֶען גֶעלֶעבְּט נַיין אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר אוּנ הָאט נָאר ווִי אַ פַאלֶענְדִיגֶער שְׁטֶערן אַבְּלִישְׁטְשׁ גֶעגֶעבֶּען אוּנ אִיז שׁוֹין פֶערְשְׁווִינְדֶען גֶעוָוארֶען. זַיין פָאטֶער אִיז אוֹיךְ גֶעוועֶהן פוּן דִי וָואס הָאבֶּען גֶעמוּזְט אַוֶועק פוּן קוֹרְדוֹבָה אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶעזוּכְט אַנַייֶע הֵיים אִין מַאלַאגַה. דָארְט, בַּיים בְּרֶעג פוּנ׳ם יַם, וֶוענֶען אִבְּן־גְבִּירוֹל׳ס יוּנְגֶע יָאהר אִיבֶּערְגֶעלָאפֶען, דָארְט הָאט זִיךְ אִין אִיהם נָאךְ אַז עֶר אִיז אַקְלֵיין קִינְד גֶעוועֶהן, עֶנְטְווִיקֶעלְט דֶער גַייסְט פוּן מְלִיצָה, דָארְט הָאט אִיהם דִי נַאטוּר בֶּעקַאנְט גֶעמַאכְט מִיט אִיהרֶע טִיעפֶע סוֹדוֹת אוּנ כִּמְעַט פוּנ׳ם וִויגֶעל אָן הָאט עֶר זַיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען בֶּעזִינְגֶען. זַיינֶע גְרוֹיסֶע פֶעהִיגְקַייטֶען הָאבֶּען זִיךְ גָאר פְרִיה גֶעמוּזְט אַרוֹיסְוַוייזֶען, ווַייל זַיינֶע עֶלְטֶערְן זֶענֶען אִיהם אָבְּגֶעשְׁטָארְבֶּען וֶוען עֶר אִיז נָאךְ גֶעוֶועהן אַקְלֵיין קִינְד אוּנ עֶר אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַיָתוֹם אָהן בְּרִידֶער אוּנ אָהן שְׁוֶועסְטֶער, אָהן קְרוֹבִים וָואס זָאלֶען וֶועלֶען עֶפִּיס זָארְגֶען פַאר אִיהם. אַז אַבְּלוּמֶעלֶע דַארְף אָבֶּער אוֹיסְוַואקְסֶען — בֶּעקוּמְט עֶס דֶעם טְרָאפֶּען וַואסֶער צוּ דֶער צַייט. דָאס אֵיינֶענֶע אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהן מִיט אִבְּן גְבִּירוֹל: אִין סַארַאגַאסָה הָאט דֶעמָאלְט גֶעלֶעבְּט אַגְרוֹיסֶער מַאנְן יְקוּתִיאֵל אַלְחַסַאן, וָואס הָאט בַּיים קֶענִיג יַחְיַא אִבְּן מוּנְדְהִיר פַארְנוּמֶען אַזַא שְׁטֶעלֶע ווִי שְׁמוּאֵל הַנָגִיד אִין גְרַאנַאדָה. עֶר אִיז גֶעוועֶהן אַבֶּערִיהמְטֶער מוּפְלָא אוּנ זַיין הוֹיז אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אָפֶען פַאר אַלֶע עֶדְלֶע יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען גֶענָאסֶען זַיינֶע חֲסָדִים אוּנ אִיהם גֶעגֶעבֶּענְט פַאר זַייעֶר בֶּעשִׁיצֶער. אַזַא מֶענְשׁ הָאט זִיךְ בַּאלְד גֶעמוּזְט אוּמְקוּקֶען אוֹיף אִבְּן גַבִּירוֹל אוּנ פַארְשְׁטֶעהן וָואס פַאר אַ כְּלִי עֶס קָאן פוּן אִיהם אוֹיסְוַואקְסֶען. עֶר הָאט אִיהם גֶענוּמֶען אוּנְטֶער זַיין שׁוּטְץ אוּנ הָאט אִיהם אוֹיסְגֶעהַאלְטֶען ווִי אַאֵייגֶען קִינְד. אִבְּן גְבִּירוֹל׳ס מַזָל אִיז שׁוֹין אָבֶּער גֶעוועֶהן אַזוֹי בִּיטֶער אוּנ פִינְסְטֶער אַז זַיין גוּטֶע לַאגֶע הָאט נָאר נִיט לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְט: פְּלוּצִים אִיז גֶעוָוארֶען אַמְרִידָה אִין לַאנְד, זַיין וָואהלְטְהֶאטֶער יְקוּתִיאֵל אַלְחַסַאן הָאט מֶען דֶערְהַרְגֶ׳ט. אַשְׁטַארְקֶער טְרוֹיעֶר הָאט זִיךְ אָנְגֶערוּקְט אוֹיף אַלֶע שְׁפַּאנִישֶׁע יוּדֶען, נָאר מֶעהר פוּן אַלֶע הָאט עֶס דֶערְשְׁלָאגֶען דֶעם יוּנְגֶען מְשׁוֹרֵר, וָואס אִיז וַוייטֶער גֶעבְּלִיבֶּען אֵיינֶער אַלֵיין אִין דֶער גְרוֹיסֶער וֶועלְט, אָהן אַעֶדֶעל הַארְץ וָואס זָאל אִיהם מִיטְפִּיהלֶען, אָהן אַקְלָארֶען קָאפּ וָואס זָאל אִיהם גֶעבֶּען אַרֶעכְטֶע עֵצָה. זַיין עֶרְשְׁטֶע סֵפֶר „תִּקּוּן מִדּוֹת הַנֶפֶשׁ“, וָואס וַוייזְט ווִי אַזוֹי עֶס אִיז נֶאטְהִיג פַארְ׳ן מֶענְשֶׁען צוּ פֶערְבֶּעסֶערְן זַיינֶע מִדּוֹת, הָאט אִיהם נָאךְ מֶעהר פֶערְווִיסְט דָאס

רֶעבֶּען: פִיעל בַּעֲלֵי בָּתִּים הָאבֶּען גֶעמֵיינְט אַז עֶר הָאט דַוְקָא נָאר זַיי גֶעוָואלְט טְרֶעפֶען אוּנ זֶענֶען אִיהם גֶעוָוארֶען דַם־שׂוֹנְאִים. עֶר הָאט גֶעמוּזְט צוּ לִיעב דֶעם עוֹקֵר זַיין פוּן סַארַאגָאסַה, אוּנ וֶוען דֶער אוּנְצַייטִיגֶער טוֹיט בֶּעפְרַייהט אִיהם נִיט פוּן אַללֶע צָרוֹת וָואלְט עֶר גֶעוִוים גֶעצְווּאוּנְגֶען גֶעוֶועהן אַוֶועקְצוּוַארְפֶען שְׁפַּאנְיֶען. זַיינֶע אִיבְּרִיגֶע פִילָאזָאפִישֶׁע חִבּוּרִים, וָואס עֶר הָאט גֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף אַרַאבִּישׁ, הָאבֶּען גֶעפוּנֶען מֶעהר צוּטְרִיט בַּיי דִי אַרַאבֶּער אוּנ בַּיי דִי קְרִיסְטֶען, אוּנ הוּנְדֶערְט יָאהר שְׁפֶּעטֶער אִיז אַרוֹיס פוּן זַיי אַלַאטַיינִישֶׁע אִיבֶּערְזֶעצוּנְג, וָואס אַגֵייסְטְלִיכֶער אוּנ אַגֶעטוֹיפְטֶער יוּד הָאבֶּען גֶעמַאכְט. פוּן זַיינֶע שִׁירִים זֶענֶען בֶּעזָאנְדֶערְס בֶּעקַאנְט „כְּלָלִים פוּן דִקְדוּק" וָואס עֶר הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אִין גְרַאמֶען, אַז עֶר אִיז אַלְט גֶעוֶועהן נַיינְצֶען יָאהר. פִיעל פִּיוּטִים אוּנ תְּפִלּוֹת אוּנ זַיין בֶּערִיהמְטֶער שִׁיר „כֶּתֶר מַלְכוּת" וֶוענֶען דֶער שֶׁאנְהַייט פוּן דֶער נַאטוּר אוּנ דֶער גְרוֹיסְקַייט פוּנ׳ם בֶּעשֶׁעפֶער. דֶער שִׁיר אִיז אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען מִיט גְרוֹיס הִתְלַהֲבוּת, עֶר בֶּעשְׁטֶעהט פוּן דְרַיי חֲלָקִים וָואס הֵייסֶען: גָאטט, וֶועלְט אוּנ מֶענְשׁ. אוּנ נָאךְ אִין הַיינְטִיגֶע דוֹרוֹת לֵייעֶנְט מֶען אִיהם יוֹם כִּפּוּר בַּיי נַאכְט אִין פִיעל שׁוּלֶען.

אֵיין אַנְדֶער יוּדִישֶׁער פִילָאזָאף, וָואס הָאט גֶעלֶעבְּט אִין דֶער צַייט, בַּבְּנוּ בְּחַיֵי הַדַּיָּין בֶּן יוֹסֵף אִבְּן פְּקוּדָה (בְּקוּדָה) הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען אוֹיף אַאַנְדֶער דֶרֶךְ: עֶר הָאט גֶעוָואלְט בֶּעפֶעסְטִיגֶען דָאס אֱמֶת׳ע פְרוּמְקַייט צְווִישֶׁען יוּדֶען אוּנ הָאט זִיךְ צוּ לִיעב דֶעם עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ מַאכֶען אַאוּנְטֶער־שִׁיעד צְווִישֶׁען דִי מִצְוֹת אוּנ מִנְהָגִים, וָואס יֶעדֶער יוּד הִיט אָב, אוּנ צְווִישֶׁען דִי חוֹבוֹת פוּנ׳ם הַאַרְץ, וָואס דַארוֹיף קָאנֶען נָאר נִיט זַיין קַיין בֶּעשְׁטִימְטֶע גֶעשְׁרִיבֶּענֶע גֶעזֶעטְצֶע אוּנ יֶעדֶער דַארְף זִיךְ צוּהֶארֶען צוּם אִינְוֶוענִיגְסְטֶען קוֹל פוּן זַיין גֶעוִויסֶען. אִבְּן־פְּקוּדָה הָאט אָבֶּער פֶערְשְׁטַאנֶען אַז נִיט אִיטְלִיכֶער אִיז אִים שְׁטַאנְד צוּ דֶערְגְרֵייכֶען אַזַא מַדְרֵגָה אוּנ אַז דֶערְצוּ אִיז נֶאטְהִיג צוּ בְּרֶעכֶען אַללֶע מֶענְשְׁלִיכֶע תַּאֲווֹת אוּנ זִיךְ אָבְּזוּנְדֶערְן פוּן דֶער וֶועלְט; דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעוָואלְט אַיינְפִיהרֶען יוּדִישֶׁע נְזִירִים אַזוֹי וִוי בַּיי דִי קְרִיסְטֶען אוּנ דִי מַחְמַדַנֶער, אוּנ הָאט אִין זַיינֶע סְפָרִים זִיךְ בֶּעמִיהט צוּ דֶערְוַוייזֶען וִוי נֶאטְהִיג אִיז פַאר׳ן יוּדֶען אַז זַיין טְרַאכְטֶען, פִיהלֶען אוּנ טְהוּן זָאל מִיט אַרֵיינֶער כַּוָּנָה זַיין נָאר לְשֵׁם שָׁמַיִם. זַיינֶע סְפָרִים זֶענֶען בַּיים פָאלְק גֶעוֶועהן זֶעהר בֶּעלִיעבְּט.

אָט דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי מֶענְשֶׁען וָואס הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט אִין שְׁמוּאֵל הַנָּגִיד׳ס צַייט אוּנ הָאבֶּען גְלַייךְ מִיט אִיהם נָאר אֵיין צִיעל גֶעהַאט פַאר דִי אוֹיגֶען: — צוּ דֶערְהוֹיבֶּען אוּנ שְׁטַארְקֶען דָאס יוּדִישְׁקַייט. נָאךְ שְׁמוּאֵל׳ס טוֹיט

האט דער קעניג באדיס איבערגעגעבען זיין שטעללע אונ געשענקט דאס איינענע צוטרויען דעם זוהן זיינעם אבול-הוסאין יוסף אבן-נאגרעלא, וואס האטש ער איז געוועהן זעהר יונג האט ער דאך געקאנט אין דער איינענער צייט זיין אי דער גאנצער פיהרער פון דער מדינה, אי דער הויפט-פארשטעהער פון די שפאנישע יודען. דאס וואס ער איז אויסגעוואקסען ביי אזא פאטער בעוויזט אלליין ווי געבילדעט ער איז געוועהן, דערצו האט ער נאך גאר אין די יונגע יאהרען פראקטיצירט אין מדינה זאכען אונ איז געוועהן א סעקרעטאר ביים פרינץ באלקין. געלעבט האט ער דווקא בעשיידען, נאר דארט וואו ער האט בעדארפט בעווייזען זיין גרויסקייט האט ער זיך געקאנט שטעללען ווי מען דארף. דערפאר האט ער געהאט אסך שונאים, וואס האבען איהם געהאלטען פאר א בעל גאוה אונ די צאהל פון זיינע געגנער האט זיך נאך מעהר פארגראסערט, ווען ער האט זיך ארומגערינגעלט נאר מיט יונגע אונ האט די בעסטע שטעללען אפגעגעבען זיינע גלויבענסברידער. די שונאים האבען אזוי אינטריגירט אז צווישען יוסף'ן אונ דעם פרינץ באלקין, וואס האבען פריהער אזוי גוט געלעבט, איז ארויס א קריעג. פלוצלונג איז באלקין געשטארבען אונ אזוי ווי מען האט געהאט א חשד אז מען האט איהם פערגיפטעט, האט דער קעניג געהייסען טיידטען עטליכע פון זיינע דיענער. דאס פאלק האט אפילו געהאלטען אין איין שרייען אז יוסף איז דא שולדיג, נאר דער קעניג האט זיך אפילו ניט געוואלט צוהערען צו אזא נארישער בעשולדיגונג. שפעטער איז אבער געשעהן אזאך וואס באדיס האט שוין געמוזט ווערען אונצופרידען פון איהם, ווייל יוסף האט ניט געוואלט טהון זיין ווילען, האטש זיין עקשנות איז געוועהן דעם לאנד א טובה. צווישען די מהמדנער, וואס האבען געהערט צום שבט בערבערן אונ וואס פון זיי האט אויך געשטאמט דער קעניג באדיס, אונ די עבטע אראבער, איז געוועהן א שרעקליכע שנאה גלייך ווי זיי וואלטען ארויסגעקומען פון צוויי פערשידענע פעלקער, אונ אומעדום פלעגט צווישען זיי ארויס א געשלאג. באדיס האט מורא געהאט טאמער פאלען אויף איהם אן די אראבער אונ נעהמען ביי איהם צו די מלוכה, דערפאר איז ביי איהם געבליבען ער זאל אללע אראבער, ווען זיי וועלען פרייטאג זיין פערזאמעלט ביים גאטטעסדיענסט, אויסהרג'נען. באדיס האט גערעכענט אז ווען מען וועט דעם סוד מגלה זיין דעם יודישען מיניסטער וועט ער געוויס צופרידען זיין, צום סוף האט יוסף דערפון גאר ניט געוואלט הערען אונ האט דעם קעניג פערשטעהן געגעבען אז דאס איז

פַאר אִיהם דִי גְרֶעסְטֶע סַכָּנָה. בַּאדִים הָאט זִיךְ אָבֶער אַייִנְגֶעשְׁפַּארְט אוּנ הָאט
נָאר גֶעפָאדֶערְט בַּיי זַיין מִינִיסְטֶער עֶר זָאל דִי זַאךְ הַאלְטֶען בְּסוֹד. יוֹסֵף הָאט
אָבֶער נִיט גֶעקָאנְט רוּהֶען, עֶר הָאט גֶעוואוּסְט דֶעם טָאג וֶוען דִי שְׁחִיטָה הָאט
בֶּעדַארְפְט גֶעשֶׁעהן אוּנ הָאט גֶעגֶעבֶּען אָנְצוּהֶערֶען דִי אַראבֶּער זֵיי זָאלֶען
נִיט גֶעהן דַאוְונֶען דֶעם בֶּעשְׁטִימְטֶען פְרַייטָאג. בַּאדִים הָאט אַזוֹי גָאר נִיט
אוֹיסגֶעפִיהְרְט, אוּנ אַזוֹי וִוי עֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָאס אִיז יוֹסֵף'ס אַרְבַּייט
הָאט עֶר אִיהם גֶעמַאכְט פָארְוִוירְפֶע, נָאר יוֹסֵף הָאט נִיט גֶעלֵייקֶענְט אוּנ
הָאט אִיהם גֶעזָאגְט פַארְקֶעהרְט, אַז עֶר מֶאג גוֹמֵל בֶּענְטְשֶׁען וָואס גָאטט הָאט
אִיהם אַרוֹיסְגֶעפִיהְרְט פוּן אַזַא אוּנְגְלִיק. דִי גֵייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעהַאלְטֶען
מִיט יוֹסֵף'ס דֵעָה אוּנ דֶער קָאנִיג הָאט שׁוֹין גֶעמוּזְט נָאכְשָׁאקְלֶען מִיט'ן קָאפּ,
נָאר אִין הַארְץ אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אַפֶּערְדְרוּס אוֹיף יוֹסֵף'ן דֶערְפַאר וָואס
עֶר הָאט אִיהם גֶעשְׁטֶערְט אוֹיסְצוּפִיהרֶען זַיין פְּלַאן. פוּן דֶעמָאלְט אָן אִיז שׁוֹין
דֶעם קֶאנִיגְס פְרֵיינְדְשַׁאפְט צוּ יוֹסֵף'ן פֶערְשְׁוואוּנְדֶען. בַּאדִים הָאט זִיךְ שׁוֹין
אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּהֶערֶען צוּ דִי קוֹלוֹת וָואס הָאבֶּען גֶעשְׁרִיעֶן, אַז עֶס שְׁטֶעהט
נִיט אָן דָאס לַאנְד, אַז אַ יוּדִישֶׁער מִינִיסְטֶער זָאל פִיהרֶען דִי מְלוּכָה, אוּנ אַז
יוֹסֵף'ס גֶעגְנֶער הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ קְלַאנְג אַז עֶר הָאט גֶעוָואלְט פֶערְקוֹיפֶען
גְרַאנַאדַה דֶעם שׂוֹנֵא, הָאט זִיךְ בַּאדִים נִיט וִויסֶענְדִיג גֶעמַאכְט, הָאטְשׁ עֶר
אִיז גֶעוֶועהן אִיבֶּערְצַייגְט אַז עֶס אִיז אַלִיגֶען, אוּנ הָאט גֶעלָאזְט דָאס פַייעֶר
זָאל זִיךְ צוּבְּרֶענֶען. מִיט אַ שְׁרֶעקְלִיכֶע רְצִיחָה אִיז דָאס פָאלְק אָנְגֶעפַאלֶען
אוֹיף יוֹסֵף'ס פַּאלַאץ; עֶר הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט בֶּעהַאלְטֶען אִין אַ קַאמֶער פוּן קוֹילֶען
אוּנ הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעשְׁמִירְט דָאס פָּנִים, נָאר מֶען הָאט אִיהם דֶערְקָאנְט אוּנ
בַּאלְד דֶערְהַרְגֶ'ט. דֶעם זְכוּת הָאבֶּען דֶערְוַוייל גֶענָאסֶען אַלֶע יוּדֶען פוּן גְרַאנַאדָה:
מֶעהר פוּן פִינְפְצֶעהן הוּנְדֶערְט יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת זֶענֶען גֶעטֵייטְט גֶעוָוארֶען.
זֵייעֶרֶע הַייזֶער הָאט מֶען פֶערְבְּרֶענְט, אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע, צְווִישֶׁען זֵיי אוֹיךְ יוֹסֵף'ס
פְרוֹי אוּנ זַיין זוּהן עֲזַרְיָה, זֶענֶען אַנְטְלָאפֶען קַיין אַלִיסַאנַה (לוּזֶענַא) נַאקֶעט
אוּנ בְּלוֹיז. יוֹסֵף'ס טְרוֹיעֶרִיגֶער סוֹף הָאט גֶעמַאכְט אַ שְׁטַארְקֶען רַעַשׁ נִיט נָאר
צְווִישֶׁען יוּדֶען, נָאר אוֹיךְ בַּיי אַנְדֶערֶע פֶעלְקֶער, וָואס הָאבֶּען גֶעהֶערְט פוּן זַיין
גְרוֹיסְקַייט אוּנ אִיבֶּערְגֶעבֶּענְהַייט דֶער מְלוּכָה. אֵיינֶער פוּן דִי בֶּערִיהְמְטֶע אַרַא-
בִּישֶׁע דִיכְטֶער אִבְּן אַלְפַרִי אִין אַלְמִירִיד הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ גַאנְצֶע קִינָה
אוֹיף יוֹסֵף'ס טוֹיט אוּנ לָאזְט אוֹיס מִיט דִי וָוערְטֶער: „מַיין אֱמוּנָה אִיז בַּיי מִיר
דָאס טְהַייעֶרְשְׁטֶע זִי הֵייסְט מִיר פַאר דֶעם יוּדֶען אַ טְרֶער לָאזֶען. מֶען הָאט
אֲפִילוּ דֶעם דִיכְטֶער פֶערְקְלָאגְט פַאר'ן קָאנִיג אוּנ גֶעוִוויזֶען אַז עֶס פַּאסְט נִיט

פַאר אַ מַהְמַדַנֶער צוּ בֶּעוַויינֶען אַ יוּדֶען, נָאר דֶער קֶענִיג הָאט דַארוֹיף גֶעאֶנְטְפֶערְט:
„אִיךְ זֶעה אַרוֹיס אַז דֶער דִיכְטֶער מוּז הָאבֶּען אַ אֵיידֶעל הַארְץ, עֶר בֶּעוֵויינְט אַ יוּדֶען אֲפִילוּ נָאכ'ן טוֹיט, אוּנ פִיעל פוּן אוּנְזֶערֶע מַהְמַדַנֶער קוּקֶען זִיךְ אֲפִילוּ בַּיים לֶעבֶּען נִיט אוּם אוֹיף זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער".

דִי מְרִידָה גֶעגֶען יוֹסֵף אִבְּן נַאגְרֵילָה, וִוי שְׁרֶעקְלִיךְ זִי אִיז גֶעוֶועהן, הָאט נִיט אַרוֹיסְגֶערוּפֶען אִין אַנְדֶערֶע אֶרְטֶער מֶעהר קֵיין רְדִיפוֹת אוּנ הָאט נִיט אֶרְגֶער גֶעמַאכְט דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִין שְׁפַּאנְיֶען. אוּמֶעדוּם הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאט דִי בֶּעסְטֶע שְׁטֶעלֶען, אוּנ פוּן דִי מַהְמַדַנִישֶׁע הֶערְשֶׁער הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶעלֶערְנְט אוֹיךְ קְרִיסְטְלִיכֶע קֶענִיגֶע אוּנ הָאבֶּען קֵיין חֲרָטָה נִיט גֶעהַאט פַאר דֶעם צוּטְרוֹיעֶן צוּ יוּדִישֶׁע דִינֶער. אַז אַלְפָאנְסָא דֶער זֶעקְסְטֶער פוּן קַאסְטִילְיֶען הָאט גֶעוָוארְפֶען אַיין אוֹיג אוֹיף דִי צוּבְּרֶעקְלְטֶע קְלֵיינֶע מַהְמַדַנִישֶׁע מְלוּכוֹת אִין שְׁפַּאנְיֶען, הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז שְׁוַואכֶען זֵיי קָאן עֶר נָאר דֶעמָאלְט, וֶוען זֵיי וֶועלֶען זִיךְ מֶעהר בַּייסֶען אוּנ רַייסֶען צְוִוישֶׁען זִיךְ אוּנ, אַז עֶר מוּז הָאבֶּען פֶעהִיגֶע מֶענְשֶׁען וָואס זֶענֶען קְלָאר אִין דֶער לַאגֶע פוּן דִי קְלֵיינֶע מְלוּכוֹת אוּנ וֶועלֶען נִיט לָאזֶען אָבְּקִיהלֶען דָאס פַייעֶר, וָואס יֶעדֶע פוּן זֵיי הָאט אוּנְטֶערְגֶעצוּנְדֶען, כְּדֵי דִי אַנְדֶערֶע זָאלֶען פֶערְבְּרֶענְט וֶוערֶען. אוֹיף אַזַא זַאךְ הָאט אַלְפָאנְסָא גֶעמוּזְט אָנְקוּמֶען צוּ יוּדֶען, אוּנ זַיין בֶּעסְטֶער יוֹעֵץ אִיז גֶעוֶועהן זַיין לֵייבּ-דָאקְטָאר עַמְרָם בֶּן יִצְחָק אִבְּן-שַׁלְבִּיב, וָואס הָאט גוּט גֶעקָאנְט אַרַאבִּישׁ אוּנ אִיז אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן אוֹיסְצוּפִיהרֶען דָאס שְׁלִיחוּת. נָאךְ אֵיין יוּד, צִידֶעלוּס, אִיז בַּיי אִיהם גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער חָשׁוּב אוּנ עֶר פְּלֶעגְט זִיךְ מִיט אִיהם בֶּערַאטְהֶען וֶוענֶען דִי גְרֶעסְטֶע אוּנ וִויכְטִיגְסְטֶע שַׁאֲלוֹת פוּן דֶער מְלוּכָה. אַלְפָאנְסָא אִיז אִיבֶּערְהוֹיפְּט גֶעוֶועהן גוּט גֶעגֶען אַללֶע פֶעלְקֶער, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אוּנְטֶער זַיין מַאכְט, אוּנ יוּדֶען הָאבֶּען אוֹיךְ גֶענָאסֶען זַיינֶע חֲסָדִים.

אוֹיף פַאפִּיער זֶענֶען נָאךְ אִין דִי אֵיירָאפֵּייאִישֶׁע לֶענְדֶער גֶעבְּלִיבֶּען דִי אַלְטֶע גֶעזֶעטְצֶע פוּן אַ מָאל, וָואס הָאבֶּען דָאס יוּדִישׁ לֶעבֶּען גֶעבּוּנְדֶען פוּן אַללֶע זַייטֶען, אוּנ וֶוען מֶען אִיז טַאקִי מְקַיֵים דָאס וָואס אִיז אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען, וָואלְט דֶער יוּד נִיט גֶעטָארְט קֵיין קָאפּ אוֹיפְהוֹיבֶּען. דִי צַייט הָאט אָבֶּער אוֹיסְגֶעאַרְבֵּייט אַנְדֶערֶע גֶעזֶעטְצֶע אוּנ בִּיסְלֶעכְוַויים הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ דִי קְרִיסְטֶען גֶעוָואהְנְט מִיט דֶעם גֶעדַאנְק, אַז מֶען דַארְף דִי יוּדֶען בֶּעהַאנְדְלֶען מִיט יוֹשֶׁר גְלַייךְ מִיט אַללֶע. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען, אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרוֹיסְוַוייזֶען זֵייעֶרֶע מַעֲלוֹת אוּנ זִיךְ צוּשְׁלָאגֶען צוּ דִי בֶּעסְטֶע שְׁטֶעללֶען אִין דִי קְרִיסְטְלִיכֶע לֶענְדֶער, הָאבֶּען זֵיי דֶער מִיט אוֹיפְגֶערִיסֶען דִי אוֹיגֶען פוּן דִי גַייסְטְלִיכֶע, וָואס הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט לַיידֶען

אַז יוּדֶען זָאלֶען שְׁטֶעהְן אויף אַזַא שַׁיינֶע מַדְרֵגָה. דֶער פַּאפְּסְט הִילְדֶיבְּרַאנְד, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען גְרֶעגָאר דֶער זִיבֶּעטֶער, אוּנ הָאט גֶע'שֵׂמְ'ט אוֹיף דֶער וֶועלְט מִיט זַיין אַכְזָרִיוּת, הָאט זִיךְ אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען וִוי אַ פַייֶערִיגֶער צוֹרֵר הַיְהוּדִים, אוּנ הָאט צוּגֶערֶעדְט אַללֶע קֶעניגֶע זַיי זָאלֶען פוּן זִיךְ מְרַחֵק זַיין דִי יוּדֶען. דֶער דַייטְשֶׁער קֵייזֶער הֵיינְרִיךְ דֶער פִירְטֶער הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט גֶעלָאזְט אִיבֶּער רֶעדֶען אוּנ הָאט דִי יוּדֶען פוּן וָוארְמְס (וְוירְמַייזָא) גֶעגֶעבֶּען אַללֶע רֶעכְטֶע. דָאס הָאט עֶר גֶעטְהוּן גֶעגֶען דֶעם ווִילֶען פוּנ'ם פַּאפְּסְט, נָאר קֵיין חֲרָטָה הָאט עֶר נִיט בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען, וַוייל שְׁפֶּעטֶער, אַז דָאס פָאלְק הָאט גֶעגֶען דֶעם קֵייזֶער מוֹרֵד גֶעוֶועהְן אוּנ עֶר אִיז אִין עֶרְגֶיץ נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהְן מִיט'ן לֶעבֶּען, הָאבֶּען אִיהם דִי וָוארְמְסֶער יוּדֶען וִוי גֶעטְרַייֶע קִינְדֶער אוּנ מִיט כְּלֵי זַיִן אִין דִי הֶאנְד גֶעשִׁיצְט זַיין אֵיינְצִיג מְקוֹם מְנוּחָה.

דֶער פַּאפְּסְט גְרֶעגָאר הָאט אַלְץ אִין זִין גֶעהַאט דִי יוּדֶען אוּנ הָאט אִים יָאהר 1078 צוּזַאמֶען גֶערוּפֶען אִין רוֹם אַיין אֲסִיפָה (קָאנְצִיל) פוּן גַייסְטְלִיכֶע, אוּנ מֶען הָאט בֶּעשְׁלָאסֶען פָארְצוּלֶעגֶען אַללֶע קֶעניגֶע זַיי זָאלֶען נִיט דֶערְלָאזֶען יוּדֶען צוּ קֵיין דִיעֶנְסְט. טְרֶעפֶען הָאט מֶען גֶעוָואלְט דֶערְמִיט נָאר קַאסְטִילְיֶען אוּנ גְרֶעגָאר הָאט זִיךְ טַאקִי נִיט גֶעפוּילְט אוּנ הָאט גֶעשִׁיקְט אַלְפָאנְסָא'ן אַ בֶּעזוּנְדֶער בְּרִיעף אוּנ אִיהם אָנְגֶעוִויזֶען וָואס פַאר אַ גְרוֹיסֶען חִלּוּל הַשֵּׁם עֶר מַאכְט אָן דֶער־מִיט, וָואס יוּדֶען הָאבֶּען בַּיי אִיהם דִי גַאנְצֶע דֵעָה אוּנ וָואס פַאר אַ חֶרְפָּה אוּנ בּוּשָׁה עֶס אִיז, אַז יוּדֶען זָאלֶען גֶעוֶועלְטִיגֶען אִיבֶּער קְרִיסְטֶען. אַלְפָאנְסָא אִיז שׁוֹין אָבֶּער גֶעוֶועהְן שְׁטַארְק צוּגֶעבּוּנְדֶען צוּ דִי יוּדֶען, עֶר הָאט שׁוֹין דֶעמָאלְט גוּט אַרוֹיסְגֶעזֶעהְן וִוי נוּצְלִיךְ זַיי זֶענֶען דֶער מְדִינָה, אוּנ גְרֶעגָאר'ס בְּרִיעף הָאט אוֹיף אִיהם קֵיין שׁוּם אַיינְדְרוּק נִיט גֶעמַאכְט. עֶר הָאט זִיךְ נָאךְ מֶעהר גֶעוָוארְפֶען צוּ דִי יוּדֶען, וַוייל עֶר הָאט גֶעוָואלְט אָבְּנֶעהמֶען דָאס קֶענִיגְרַייךְ טָאלֶעדָא אוּנ הָאט צוּ לִיעבּ דֶעם גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט'ן קֶעניג פוּן סֶעוִוילַא אַל־מֶעתַאמֶעד אִבְּן־אַבְּדַאד, אַוַודַאי הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז אָהן יוּדֶען וֶועט עֶר זִיךְ נִיט קֶאנֶען רִירֶען. אַז טָאלֶעדָא אִיז אַרוּנְטֶער אוּנְטֶער זַיין מַאכְט הָאט אַלְפָאנְסָא גֶעגֶעבֶּען דִי יוּדֶען דִי אֵייגֶענֶע פְרַייהַייט וָואס פְרִיהֶר: דִי יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת הָאבֶּען זִיךְ גֶע־פִיהְרְט זֶעלְבְּסְטְשְׁטֶענְדִיג, אוּנ רַבָּנִים אוּנ דַיָּנִים הָאבֶּען גֶעהַאט דָאס רֶעכְט צוּ פַּסְקְ'נֶען נָאךְ דִי דִינִים פוּנ'ם תַּלְמוּד. אַלְפָאנְסָא הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט גֶעוָואלְט בֶּעגְנִיגֶען נָאר מִיט טָאלֶעדָא אַלֵיין אוּנ אַז עֶר אִיז שׁוֹין גֶעשְׁטַאנֶען מִיט אַ רֶעכְטֶען פוּס צְוִוישֶׁען דִי קְלֵיינֶע שְׁפַּאנִישֶׁע מְלוּכוֹת הָאט עֶר טַאקִי גֶעוָוארְפֶען אַיין אוֹיג אוֹיף קוֹרְדוֹבָה, חָאטְשׁ זִי הָאט גֶעהֶערְט זַיין גוּטֶען פְרַיינְד אַל־מֶעתַאמֶעד. עֶר

האָט געמוזט דאס פריינדשאפט אַוועקלעגען אין אַ זייט אונ האָט זיך ענטשלאָסען
צו שיקען שלוחים צום קאָניג פון סעווילא מען זאָל מיט איהם איבעררעדען, נאָר
אויף אַזא אופן אַז ער זאָל פערשטעהן אַז ער מוז זיך אונטערגעבען אונ אַז קיין
אַנדער ברירה האָט ער ניט. אויף אַזא שליחות, צו ריידען געצאהלטע אונ
שאַרפע דבורים, האָט אַלפאָנסא אויסגעקליבען זיין לייב־סעקרעטאר יצחק
אבן־שלביב, אונ האָט איהם מיט געגעבען פינף הונדערט מאַנן, כדי ער זאָל
אַריינקומען קיין סעווילא מיט גרויס פּאַראַד ווי עס שטעהט אָן אַ שליח, וואָס
קומט מעהר אַ מורא צו מאַכען ווי בעטען. דאס שליחות האָט אָבער אבן־
שלביב'ן דאס לעבען געקאָסט, ווייל ער האָט פּינקטליך אויסגעפאָלגט דעם
ווילען פון זיין קאָניג, נאָר ער האָט מיט זיינע רייד אַריינגעבראַכט אל־מעטאַמעד'ן
אין כעס, אונ ער האָט איהם באַלד געהייסען טויטען אונ זיין גאַנצע וואַך אַריינ־
וואַרפען אין תפיסה. ווי עס ווייזט אויס, האָט אַלפאָנסא דאס פאָראויסגעזעהן,
אונ האָט צופליים אַזוי געמאַכט, כדי ער זאָל האָבען אַ סבה זיך צו קריגען מיט'ן
קאָניג פון סעווילא אונ אויף איהם אָנפאַלען.

אל־מעטאַמעד האָט זיך געריכט אַז אַלפאָנסא וועט איהם ניט שווייגען,
האָט ער געמאַכט אַ בונד מיט יוסוף אבן תישופין, דעם פירסט פון דעם
מהמדנישען שבט אלמוראבידים, ער זאָל איהם קומען העלפען. אבן
תישופין האָט זיך ניט געלאָזט לאַנג בעטען, ווייל ער האָט ניט געמיינט אַזוי
צו שיטצען שיבילה ווי אַלליין טאַקי פערכאַפּען פאַר זיך די מלוכה. מיט גרויס
חיל איז ער געקומען, אונ צוזאַמען מיט אל־מעטאַמעד'ס לייט האָבען זיי אָנגעהוי־
בען אַ מלחמה מיט אַלפאָנסא'ן, וואָס איז געגען זיי אַרויס אויך ניט מיט קיין
קליינער מחנה. אין ביידע זייטען האָבען זיך געפונען געניג יודען אונ יעדער פון
זיי האָט פאַרגעסען אַז איין אמונה בינדט זיי צוזאַמען אונ האָט זיין בלוט פערג־
גאָסען פאַר זיין לאַנד, וואָס איז ביי איהם דערמאָלט געוועהן דאס טהייערסטע.
צום אָנהייב האָט דאס גליק אין גאַנצען געשפּיעלט אַלפאָנסא'ן, נאָר אַז ער האָט
געוואָלט געהן מיט צופיעל ליסט אונ אָבנאַרען דעם שונא, האָט זיך דאס גליק
פון איהם אָבגעטהון. אים פרייטאג, דעם 23 אָקטאָבער 1086, איז אויסגעקומען
רעכט זיך צו שלאָגען, האָט אַלפאָנסא געלאָזט זאָגען אַז ער וויל די מלחמה
אָבלייגען אויף עטליכע טאָג, ווייל פרייטאג דאַרפען רוהען די מחמדנער, שבת
מוזען היטען די יודען אונ זונטאג איז הייליג ביי די קריסטען. דערמיט האָט ער
געוואָלט פאַרבלאָנדען דעם שונא די אויגען, כדי ער זאָל קאָנען נאָר אומגעריכט
זיך צופיהרען די האַנד. אל־מעטאַמעד האָט פערשטאַנען זיין מיין, אונ איז

טַאקִי בֶּעשְׁטַאנֶען צוּ וַוארְטֶען עֶטְלִיכֶע טָאג, נָאר אָנְגֶעזָאגְט הָאט עֶר: מֶען זָאל זַיין פֶּערְטִיג אִין יֶעדֶער מִינוּט. אַזוֹי אִיז טַאקִי גֶעשֶׁעהֶן: אַלְפָאנְסָא אִיז פְּלוּצְלוּנְג אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי מַחְמַדֶנֶער אוּנ דִי מִלְחָמָה בַּיי צַאלַאקָה הָאט זִיךְ פַאר אִיהם שְׁלֶעכְט גֶעעֶנְדִיגְט. אַלְפָאנְסָא אִיז קוֹים מִיט'ן לֶעבֶּען אַנְטְלָאפֶען, נָאר אַלמֶעטַאמֶער הָאט אוֹיךְ טְהַייֶער בֶּעצָאהלְט, וַוייל פוּן דֶעמָאלְט אָן זֶענֶען דִי אַלמוֹרַאבִּידִינֶען גֶעוָוארֶען גַאנְצֶע בַּעֲלֵי־בַּתִּים אִין שְׁפַּאנְיֶען, אוּנ צְווִישֶׁען דִי קְלֵיינֶע שְׁפַּאנִישֶׁע מְלוּכוֹת, וָואס הָאבֶען פְרִיהֶר אוֹיךְ נִיט גֶעלֶעבְּט רוּהִיג אוּנ פְרַיינְדְלִיךְ, אִיז גֶעוָוארֶען נָאךְ מֶעהר חֹשֶׁךְ. פַאר דִי יוּדֶען אִיז פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען דֶערְפוּן קֵיין רָעָה נִיט אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען וַוייל דִי אַלְמוֹרַבִּידִינֶען זֶענֶען זִיךְ מִיט זֵיי גוּט בֶּעגַאנְגֶען אוּנ דִי יוּדֶען פוּן גְרַאנַאדַה הָאבֶּען אֲפִילוּ צוּרִיק בֶּעקוּמֶען זֵייעֶר פֶערְמֶעגֶען, וָואס מֶען הָאט פַאר צְוַואנְצִיג יָאהר, אִין דֶער צַייט פוּנ'ם קֶענִיג בַּאדִיס, בַּיי זֵיי צוּגֶענוּמֶען.

דִי מְרִידוֹת אוּנ מִלְחָמוֹת הָאבֶען פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט אָבְּגֶערִיסֶען דִי שְׁפַּאנִישֶׁע יוּדֶען פוּן תּוֹרָה, אוּנ מִיט'ן תַּלְמוּד הָאבֶען זֵיי זִיךְ נָאךְ מֶעהר בֶּעשֶׁעפְטִיגְט וִוי מִיט אַנְדֶערֶע זַאכֶען. צְווִישֶׁען דִי גֶעלֶערְנְטֶע יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ מֶעהר אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט ווִיסֶענְשַׁאפְטֶען זֶענֶען בֶּעזָאנְדֶערְס בֶּעקָאנְט דִי נָאהמֶען פוּן: מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוּאֵל אִבּן־גִ'יקַטִאלְיָא אוּנ יְהוּדָה אִבּן־בִּלְעָם פוּן טוֹלִידָה; פוּן דִי לוֹמְדִים אָבֶּער וָואס הָאבֶּען אִין יֶענֶער צַייט שְׁטַארְק בֶּעפֶעסְטִיגְט דֶעם תַּלְמוּד, הָאט זִיךְ בֶּערִיהמְט גֶעמַאכְט רַבֵּינוּ יִצְחָק בֶּן יַעֲקֹב אַלְפַּסִי אָדֶער אַלְקַאלַאיִי (אָדֶער רִי"ף), עֶר אִיז גֶעבָּארֶען אִים יָאהר 1013 אִין אַדָארְף נִיט וַוייט פוּן פֶעץ אִין אַפְרִיקָא, אוּנ הָאט פוּן קִינְדְהַייט אָן אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען זַיין גְרוֹיס חֲרִיפוּת אִין לֶערְנֶען. אַז עֶר אִיז נָאךְ אַ יוּנְגֶער מַאנן גֶעוֶועהן אִיז עֶר גֶעקוּמֶען קֵיין שִׁיבִילַה, אוּנ אִיז בַּאלְד בֶּעקַאנְט גֶעוָוארֶען פַאר אַגְרוֹיסֶען מוּפְלָג, אוּנ וַוייל זַיין דֶערֶךְ אִין לֶערְנֶען אִיז גֶעוֶועהן נַיי, הָאט עֶר גֶעהַאט גֶעגְנֶער אִין דִי בֵּיידֶע רַבָּנִים פוּן דָארְט: ר' יִצְחָק בֶּן בָּרוּךְ אַלְבַּאלְיַה אוּנ ר' יִצְחָק בֶּן יְהוּדָה אִבּן־גִ'יאַת, וָואס הָאבֶען אִיהם נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ פֶערְפָאלְגֶען אֲפִילוּ דֶעמָאלְט וֶוען זַיין נָאהמֶען הָאט גֶעקְלוּנְגֶען אוֹיף דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט אוּנ אַלֶע לוֹמְדִים הָאבֶען אָנְגֶענוּמֶען זַיין חִבּוּר אוֹיף גַאנְץ תַּלְמוּד וָואס מֶען הָאט גֶערוּפֶען אוֹיף זַיין נָאהמֶען „אַלְפַס". אִיבֶּער דִי רְדִיפוֹת, וָואס עֶר הָאט גֶעהַאט אוֹיסְצוּשְׁטֶעהֶן, הָאט רַבֵּינוּ יִצְחָק אַלְפַסִי גֶעמוּזְט אַוֶועקְפָאהרֶען פְרִיהֶר קֵיין קוֹרְדוֹבָה אוּנ דֶער נָאךְ הָאט עֶר זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין לוּצֶענָא, אוּנ דָארְט אִיז עֶר שׁוֹין גֶעבְּלִיבֶּען רוּהִיג, אוּנ אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אַ זָקֵן פוּן נַיינְצִיג יָאהר. וָואס' פַאר אַיין עֶדְלֶער מֶענְשׁ

רַבֵּינוּ יִצְחָק אַלְפַסִי אִיז גֶעוֶועהן — קֶען מֶען אַרוֹיסְזֶעהן דֶערְפוּן אַז אֲפִילוּ זַיינֶע שׂוֹנְאִים זֶענֶען גֶעוֶועהן פֶערְזִיכֶערְט אִין זַיין גוּטְסְקַייט. אַז ר׳ יִצְחָק אִבְּן־אַלְבַּאלִיָה פוּן שְׂבִילָה אִיז קְרַאנְק גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט גֶעהַאלְטֶען בַּיים שְׁטַארְבֶּען, אִיז זַיין בֶּן יָחִיד בָּרוּךְ, אַ יוּנְגֶער מַאנן פוּן זִיבְּצֶעהן יָאהר, גֶעשְׁטַאנֶען בַּיים בֶּעט זֶעהר בֶּעטְרִיבְּט אוּנ הָאט גֶעוֵויינְט אוּנ גֶעקְלָאגְט אַז עֶר וֵוייסְט נִיט אוֹיף וֶועמֶען דֶער פָאטֶער לָאזְט אִיהם אִיבֶּער. דַארוֹיף הָאט אִיהם דֶער חוֹלֶה גֶעעֶנְטְפֶערְט, אַז בַּאלְד נָאךְ זַיין טוֹיט זָאל עֶר אַוֶועקְפָאהרֶען קַיין לוּצֶענָא צוּ רַבֵּינוּ יִצְחָק אַלְפַסִי אוּנ זָאל אִיהם אִיבֶּערְגֶעבֶּען אַז אִין דֶער לֶעצְטֶער מִינוּט פוּן זַיין לֶעבֶּען הָאט עֶר חֲרָטָה גֶעהַאט אוֹיף אַלְדִינְג וָואס אִיז צְווִישֶׁען זֵיי פָארְגֶעקוּמֶען, אַז עֶר בֶּעט בַּיי אִיהם מְחִילָה פַאר דִי צָרוֹת וָואס עֶר הָאט אִיהם אָנְגֶעטְהוּן, אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען מִיט דֶער הָאפְנוּנְג, אַז עֶר וֶועט רַחֲמָנוּת הָאבֶּען אוֹיף זַיין קִינְד אוּנ וֶועט אִיהם מַדְרִיךְ זַיין, עֶס זָאל פוּן אִיהם אוֹיסְוַואקְסֶען אַ מֶענְשׁ. דֶער יָתוֹם הָאט מְקַיֵים גֶעוֶועהן דִי צַוָאָה פוּנ׳ם פָאטֶער, אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעקוּמֶען קַיין לוּצֶענָא הָאט רַבֵּינוּ יִצְחָק אַלְפַסִי מִיט הֵייסֶע טְרֶערֶען בֶּעוֵויינְט דֶעם טוֹיט פוּן זַיין גֶעגְנֶער. עֶר הָאט דֶעם יָתוֹם אַרַיינְגֶענוּמֶען צוּ זִיךְ אִין שְׁטוּב וִוי אַ אֵייגֶענֶעם זוּהן אוּנ הָאט מִיט אִיהם גֶעלֶערְנְט טָאג אוּנ נַאכְט בִּיז עֶר אִיז אוֹיךְ גֶעוָוארֶען אַ בֶּערִיהמְטֶער מַאנן.

בַּיים סוֹף פוּנ׳ם עֶלְפְטֶען יָאהר הוּנְדֶערְט אִיז אִין קַאסְטִילְיֶען דָאס קְלֵיינֶע וֶועלְטֶעל פוּן דִי קַרַאִימֶעס אוֹיךְ גֶעוָוארֶען בֶּעלֶעבְּטֶער, וַוייל עֶס הָאט זִיךְ פְּלוּצְלוּנְג צְווִישֶׁען זֵיי בֶּעוִויזֶען זֶעהר אַ גְרוֹיסֶער גֶעלֶעהרְטֶער. אִבְּן־אַלְתַרַאס אוּנ אִיהם אִיז גֶערָאטְהֶען צוּ זִיךְ צוּ צוּצִיהֶען פִיעל תַּלְמוּדִיסְטֶען. דָאס אֵייגֶענֶע הָאט אוֹיךְ גֶעטְהוּן זַיין פְרוֹי, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶע מְלוּמֶדֶת, נָאךְ זַיין טוֹיט. אַוַדַאי הָאט דָאס פֶערְדְרָאסֶען דִי פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי שְׁפַּאנִישֶׁע יוּדֶען אוּנ אֵיינֶער פוּן זֵיי: ר׳ יוֹסֵף אִבְּן אַלְפַרַג אַל־קַבְּרִי, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער חָשׁוּב בַּיי אַלְפָאנְסָא׳ן, הָאט זִיךְ בֶּענוּצְט מִיט זַיין מַאכְט אוּנ הָאט גֶעפוֹעֶל׳ט בַּיי דֶער מְלוּכָה מֶען זָאל דִי קַרַאִימֶעס אָנְהוֹיבֶּען טְרַייבֶּען.

אִין דֶער צַייט וָואס שְׁפַּאנְיֶען אִיז גֶעוֶועהן אַ מְקוֹם תּוֹרָה, הָאבֶּען דִי יוּדֶען פוּן פְרַאנְקְרַייךְ אוּנ דַייטְשְׁלַאנְד זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט גְלַייכֶען צוּ זֵייעֶרֶע שְׁפַּאנִישֶׁע בְּרִידֶער, הָאטְשׁ עֶס אִיז זֵיי גָאר נִיט שְׁלֶעכְט גֶעוֶועהן. קֵיינֶער הָאט זֵיי נִיט גֶעטְשֶׁעפֶּעט, זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט פַּרְנָסָה בְּשֶׁפַע פוּן וַויינְגֶערְטְנֶער, מְלָאכוֹת אוּנ מִסְחָר, אוּנ הָאבֶּען נָאר בֶּעדַארְפְט צָאהלֶען מַס. דֶער פַּאפְּסְט אַלֶכְּסַנְדֶר דֶער צְוֵוייטֶע אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר פְרַיינְדְלִיךְ גֶעגֶען זֵיי אוּנ הָאט בְּפֵירוּשׁ גֶעזָאגְט, אַז יוּדֶען טָאר מֶען נִיט רֶעכְנֶען פַאר שׂוֹנְאִים פוּן דֶער קִירְכֶע. בַּיי אַזאַ לַאגֶע

וָואלְטֶען די יוּדֶען בֶּעדַארְפְט אַרױסְגֶעבֶּען גֶענוּג חֲכָמִים אוּנ גְדוֹלִים, זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער בֶּעגְנִיגְט מִיט פְּשׁוּט'ן לֶערְנֶען תַּלְמוּד אוּנ קֵיין חֲרִיפוּת הָאט מֶען פוּן קֵיינֶעם נִיט גֶעזֶעהן, גְלַייךְ וִוי זֵיי הָאבֶּען טַאקִי נִיט גֶעוָואלְט אֲפִילוּ אִין לֶערְנֶען הֶאבֶּער שְׁטֶעהן פוּן דִי קְרִיסְטֶען. נָאר אֵיין לָאטְהֶרִינְגֶען אִיז גֶעוֶועהן פוּל מִיט לוֹמְדִים, אוּנ דִי יְשִׁיבוֹת פוּן מַאיְנְץ אוּנ וָוארְמְס הָאבֶּען גֶעשְׁפִּיעלְט אַ גְרוֹיסֶע רָאלֶע. אִים יָאהר 1034 הָאבֶּען צְוֵויי פְרוּמֶע לַייט: יַעֲקֹב בֶּן דָוִד אוּנ זַיין וַוייבּ רָחֵל, וָואס הָאבֶּען קֵיין קִינְדֶער נִיט גֶעהַאט, אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אַ טְהַייעֶרֶע שׁוּל, וָואס הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר אַ „בֵּית מִקְדָּשׁ מְעַט”, וַוייל דֶער בִּנְיָן אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר שֶׁאן אוּנ אַחוּץ דֶעם פְלֶעגְט מֶען אִין דִי שְׁפֶּעטֶערֶע צַייטֶען דֶערְצֶעהלֶען פוּן דֶער שׁוּל גַאנְצֶע נִסִים. דָארְט זֶענֶען אוֹיף אַ בֶּעזוּנְדֶער טַאפֶעל גֶעוֶועהן אוֹיסְגֶעקְרִיצְט דִי נָאהמֶען פוּן ר' יַעֲקֹב אוּנ זַיין וַוייבּ רָחֵל אוּנ מֶען הָאט אָבְגֶעהִיט זֵייעֶר יָאהְרְצַייט אַ סַךְ דוֹרוֹת. צְווִישֶׁען דִי לָאטְהְרִינְגֶער לוֹמְדִים זֶענֶען בֶּעזָאנְדֶערְס בֶּעקַאנְט גֶעוֶועהן רַבֵּנוּ גֵרְשׁוֹם'ס תַּלְמִידִים: ר' יִצְחָק הַלֵּוִי (סֶגַל לְוִיָה) פוּן וָוארְמְס, וָואס הָאט אוֹיךְ גֶעהַאט דְרַיי זִיהן גְרוֹיסֶע רַבָּנִים: ר' יַעֲקֹב בֶּן יָקָר פוּן מַאיְנְץ אוּנ ר' יִצְחָק בֶּן יְהוּדָה! זֵיי אַלֶע הָאבֶּען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מֶעהר מִיט תַּלְמוּד. נָאר אֵיין ר' מְנַחֵם בֶּן חֶלְבּוֹ הָאט זִיךְ אָבְגֶעגֶעבֶּען מִיט דִקְדוּק אוּנ הָאט גֶעמַאכְט אַ בֵּאוּר אוֹיף דֶער תּוֹרָה.

פּוּנְקְט אִין דֶער צַייט וֶוען מֶען הָאט דֶערְהַרְגֶ'ט אִין פּוּמְבְּדִיתָא דֶעם לֶעצְטֶען גָאוֹן חִזְקִיָה, אִיז גָאר נִיט וַוייט פוּן דָארְט, אִין פְרַאנְקְרַייךְ, אוֹיפְגֶעגַאנְגֶען אַ נַייעֶע זוּן אוּנ עֶס הָאט זִיךְ אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַ מֶענְשׁ, וָואס אוֹיף אִיהם אִיז גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דָאס יוּדִישְׁקַייט דוּרךְ זַיין בֶּערִיהמְטֶען פֵּירוּשׁ אוֹיף תנ"ךְ אוּנ תַּלְמוּד. דָאס אִיז גֶעוֶועהן ר' שְׁלֹמֹה יִצְחָקִי, וָואס אִיז בֶּעקַאנְט מִיט'ן נָאהמֶען רש"י. עֶר אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִין דֶער שְׁטָאט טְרוֹיס אִין שַׁאמְפַּאן אִין פְרַאנְקְרַייךְ אִים יָאהר 1030, אוּנ הָאט גֶעלֶעבְּט אִין גְרוֹיס דַחְקוּת פִינְף אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר. גָאר יוּנְג הָאט עֶר חֲתוּנָה גֶעהַאט, גָאר הָאטְשׁ עֶר אִיז גִיךְ גֶעוָוארֶען אַ בַּעַל מִשְׁפָּחָה, הָאט עֶר גֶעלָאזֶען וַוייבּ אוּנ קִינְדֶער אוּנ אִיז בִּיז פִינְף אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר גֶעזֶעסֶען אִין דִי יְשִׁיבוֹת פוּן מַאיְנְץ אוּנ וָוארְמְס. אַז מֶען הָאט אִיהם אוֹיפְגֶענוּמֶען פַאר רַב אוּנ זַיין נָאהמֶען אִיז גֶעוָוארֶען בֶּערִיהמְט, הָאט זִיךְ זַיין לַאגֶע פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט גֶעבֶּעסֶערְט. וַוייל דָאס בִּכְּנוּת הָאט זִיךְ דֶעמָאלְט גֶערֶעכֶענְט נָאר פַאר אַ גְרוֹיסֶען כָּבוֹד אוּנ קֵיין שְׂכִירוּת הָאט מֶען נִיט גֶעגֶעבֶּען. דֶערְפַאר אִיז ר' שְׁלֹמֹה גֶעצְווּאוּנְגֶען גֶעוֶועהן צוּ לֶעבֶּען זֶעהר גֶעעֶנְגְט, אוּנ כָּל יָמָיו אִיז עֶר גֶעוֶועהן פֶערְנוּמֶען מִיט זַיינֶע תַּלְמִידִים וָואס

הָאבֶּען זִיךְ צוּ אִיהם גֶעצוֹיגֶען פוּן אַלֶע זַייטֶען. מִיט זַיי פְּלֶעגְט עֶר לֶערְנֶען, אוּנ דֶעמָאלְט הָאט עֶר אוֹיךְ אוֹיסְגֶעאַרְבַּייט זַיין פֵּירוּשׁ, אִין וֶועלְכֶען מֶען זֶעהט אַרוֹיס זַיין גְרוֹיס חֲרִיפוּת, וִוי עֶס אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען מִיט קוּרְצֶע אוּנ גֶעצֵאהלְטֶע ווֶארְטֶער מַסְבִּיר צוּ זַיין דִי שְׁוֶוערְסְטֶע פְּסוּקִים פוּן דֶער תּוֹרָה אוּנ דִי טִיפְסְטֶע אֶרְטֶער פוּן דֶער גְמָרָא. קֵיין זוּהן הָאט רַשִׁ"י נִיט גֶעהַאט, נָאר זַיינֶע דְרַיי טָאכְטֶער זֶענֶען גֶעוֶועהן זֶעהר גֶערָאטְהֶענֶע. אֵיינֶע פוּן זַיי אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי קְלָאר אִין תַּלְמוּד אַז וֶוען דֶער פָאטֶער אִיז קְרַאנְק גֶעוֶועהן אוּנ הָאט נִיט גֶעקָאנְט אֶנְפֶערְן דִי רַבָּנִים וָואס פְלֶעגֶען זִיךְ ווֶענְדֶען צוּ אִיהם וֶועגֶען שַׁאֲלוֹת־תְּשׁוּבוֹת, אִיז זִי אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן רַשִׁ"יס אַרְבַּייט צוּ טְהוּן. זַיין אֵיידֶעם ר' יְהוּדָה בֶּן נָתָן אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן אַגְרוֹיסֶער מַאנְן, אוּנ פוּן זַיינֶע אֵיינִיקְלֶעךְ זֶענֶען בֶּעזָאנְדֶערְס בֶּערִיהמְט גֶעוֶועהן ר' שְׁמוּאֵל בֶּן מֵאִיר, וָואס מֶען הָאט גֶערוּפֶען רַשְׁבַּ"ם אוּנ ר' יַעֲקֹב, וָואס אִיז בֶּעקַאנְט מִיט'ן נָאהמֶען רַבֵּנוּ תַּם. רַשִׁ"יס פֵּירוּשׁ אוֹיף דֶער תּוֹרָה אִיז צוּם עֶרְשְׁטֶען מָאל אָבְּגֶעדְרוּקְט גֶעוָוארֶען אִים יָאהר 1475 אוּנ מֶען הָאט אִיהם אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעזֶעצְט אוֹיף לַאטֵיינִישׁ. דֶעם פֵּירוּשׁ אוֹיף דֶער גְמָרָא הָאט עֶר נִיט אִין גַאנְצֶען גֶעעֶנְדִיגְט, נָאר אוֹיף זַיין דֶרֶךְ זֶענֶען שׁוֹין דֶערְנָאךְ גֶעגַאנְגֶען פִיעל אַנְדֶערֶע פְרַאנְצֶעזִישֶׁע אוּנ דַייטְשֶׁע לוֹמְדִים, וָואס מֶען הָאט זֵייעֶר פֵּירוּשׁ גֶערוּפֶען תּוֹסְפוֹת. אִין וָוארְמְס וַוייזְט מֶען נָאךְ עַד הַיּוֹם רַשִׁ"יס שְׁטוּהל אוּנ דָאס פָאלְק דֶערְצֶעהלְט נָאךְ פוּן אִיהם פִיעל וואוּנְדֶער, וָואס וַוייזֶען נָאר ווִי הֵיילִיג דֶער זֵכֶר פוּן ר' שְׁלֹמֹה בֶּן יִצְחָקִי אִיז גֶעבְּלִיבֶּען צְווִישֶׁען זַיינֶע בְּרִידֶער.

אִין אִטַאלְיֶען אִיז דָאס לֶערְנֶען בַּיי דִי יוּדֶען נִיט גֶעשְׁטַאנֶען אוֹיף קֵיין הוֹיכֶער מַדְרֵגָה אוּנ אַלֶע רַבָּנִים אוּנ לוֹמְדִים פְּלֶעגֶען זַיי אוֹיסְשְׁרַייבֶּען פוּן אַנְדֶערֶע אֶרְטֶער. נָאר דֶער נָאהמֶען פוּן אֵיין אִיטַאלְיֶענִישֶׁען יוּדֶען אִיז גֶעבְּלִיבֶּען בֶּעקַאנְט: דָאס אִיז גֶעוֶועהן, ר' נָתָן בֶּן יְחִיאֵל פוּן רוֹם (רַב נָתָן אִישׁ רוֹמִי), דֶער מְחַבֵּר פוּנ'ם תַּלְמוּדִישֶׁען ווֶערְטֶערְבּוּךְ וָואס הֵייסְט: „עָרוּךְ". עֶר הָאט פִיעל פֵּרוּשִׁים צוּזַאמֶענְגֶענוּמֶען פוּן רַבֵּינוּ חֲנַנְאֵל בַּר חוּשִׁיאֵל'ס פוּן קַאִירְוַואן סְפָרִים אוּנ אוֹיךְ פוּן פִיעל אַנְדֶערֶע סְפָרִים, אוּנ זַיין סֵפֶר „הֶעָרוּךְ" אִיז נָאךְ הַיינְט דֶער נִיטְצְלִיכְסְטֶער פוּן דֶעם מִין סְפָרִים. אִין דֶער צַייט זֶענֶען שׁוֹין דִי יוּדֶען גֶעוֶועהן פַאר־שְׁפְּרֵייט אִין בֶּעהמֶען, מֶעהרֶען (מוֹרַבְיָה) אוּנ פָאלֶען. אוּנ דִי שְׁטָאדְט פְּרָאג הָאט זִיךְ שׁוֹין דֶעמָאלְט גֶערֶעכֶענְט פַאר אֵיין אַלְטֶער יוּדִישֶׁע קְהִלָּה; צְווִישֶׁען זַיי זֶענֶען גֶעוֶועהן זֶעהר פִיעל עֲשִׁירִים, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאט אֲפִילוּ קְרִיסְטְלִיכֶע שְׁקְלַאוֶוען. בֶּעזָאנְדֶערְס אִיז בֶּעקַאנְט אַיוּדִישֶׁער גְבִיר אִין מֶאהרֶען

וואס האט געהייסען פודיביה: ער האט זיך אויסגעבויעט א גאנצע פעסטונג און האט זיך דארט געלעבט און זיך אנגעטהון די גראסטע תענוגים גלייך מיט אללע אנדערע קריסטליכע פריצים. דאס לערנען פון תורה איז ביי זיי געשטאנען זעהר נידריג, און ערשט שפעטער מיט הונדערט יאהר האבען זיך אנגעהויבען צווישען זיי ארויסצווייזען גרויסע לייט אין תורה.

3 דער ערשטער קרייצצוג.

(1096—1148 נאך קריסטוס געבורט).

ביים סוף פונם עלפטען יאהר הונדערט האט זיך ארויסגעוויזען אפייער און עס איז ארויס א שרעקליכע שרפה, וואס האט געדויערט כמעט צוויי הונדערט יאהר: דאס זענען געוועהן די קרייצצוגע, די מלחמות צווישען דיא ביידע גראסטע אמונות פון דער וועלט, צווישען די קריסטען און די מחמד'נער, און וואס האט כמעט דיא גאנצע מענשליכע געשיכטע אויף א נייעם דרך געבראכט, און אין דער יודישער געשיכטע צוגעגעבען אסך בלעטער, וואס זיינען מיט בלוט און מיט טהרערן געשריבען. אלאנגע צייט האבען די טערקען, וואס האבען דאמאלס געהערשט אויף פאליסטינא האבען ניט נור קיין יודען ניט געלאזט אריינקומען קיין ירושלים אבער אויך די קריסטען, וואס פלעגען קומען מתפלל זיין אויפ'ן קבר פון זייער גואל פלעגען זיי אויך אנטהון גרויסע צרות און דערצו ביי זיי נאך רייסען פיעל געלד און הזק מאכען פון דער קריסטליכער רעליגיאן. די סירישע קריסטען און אויך די דאזיגע וואס פלעגען געהען קיין ירושלים האבען זיך שטארק אנגעליטען, און איינער פון די וואס האט מיט זיינע אייגענע אויגען געזעהן דאס אכזריות פון די טערקען, פעטער פון אמיען, האט דאריבער געמאכט א גאנצען לארם אין איירָאפא, עס איז געווארען איין אסיפה פון גייסטליכע אין קלירמונט אין פראנקרייך, און עס איז געבליבען, אז ווער עס האט נאר גאטט אין הארצען זאל זיך אוועקלאזען קיין פאלעסטינא זיך אננעהמען פאר דעם כבוד פון דער אמונה. באלד האט זיך צונויפגעקלויבען א גרויסע מחנה, צווישען זיי זענען געוועהן אסך פרומע וואס האבען אלדינג געוואלט טהון לשם שמים, נאר נאך מעהר זענען געוועהן פשוטי'ע ליידיג געהערס, וואס האבען פערשטאנען אז סאי ווי סאי קאן עס זיי ניט שאדען און דערלעגען וועלען זיי געוויס ניט. מיט רויטהע קרייצען אויף די קליידער, און פיעל אויך מיט אויסגעברענטע קרייצען אויפ'ן

לַייבּ, הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען גֶעהן קַיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוּנ דֶערְוַוייל הָאט מֶען זִיךְ אִין אֵיין וֶועגְס צוּפִיהרְט דִי הֶאנְד אוּנ גֶערוֹיבְּט אוּנ גֶעטֵייט אוּנְשׁוּלְדִיגֶע יוּדֶען.

דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען אִין דַייטְשְׁלַאנְד אִיז דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן זֵייעֶר נוֹט. מֶען הָאט אַזוֹי גֶעשֶׁאצְט זֵייעֶר נוּצְלִיכְקַייט, אַז וֶוען דֶער עֶפִּיסְקָאפּ רִידִיגֶער הָאט גֶעוָואלְט מַאכֶען „שְׁפַּייאֶר", פַאר אַ שְׁטָאדְט, הָאט עֶר גֶעלָאזְט רַאטְהֶען דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ דָארְט בֶּעזֶעצֶען אוּנ הָאט זֵיי צוּגֶעזָאגְט אַלֶע רֶעכְטֶע. דֶער קַייזֶער הַיינְרִיךְ דֶער פִירְטֶע הָאט זֵיי גֶעגֶעבֶּען נָאךְ מֶעהר פְרַייהַייט, אוּנ אַז מֶענְשֶׁען אִיז צוּ פִיעל גוּט גְלוּסְט זִיךְ זֵיי נָאךְ בֶּעסֶערְס: פְּלוּצִים הָאט מֶען זֵיי פִירְגֶעזָאגְט אַז בִּיז צוּם יָאהר 1104 מוּז מָשִׁיחַ קוּמֶען, אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַ שְׁטַארְקֶער רַעַשׁ, אַלֶע יוּדֶען זֶענֶען אַרוּמְגֶעגַאנְגֶען מִיט פֶערְדוּלְטֶע קֶאפּ אוּנ הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אוֹיף דֶער גְאוּלָה. נָאר גְרָאד דֶעמָאלְט וֶוען זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן פֶערְטְרָאגֶען מִיט דֶער פַאלְשֶׁער הָאפְנוּנְג, הָאט זִיךְ אוֹיף זֵיי אָנְגֶערוּקְט אַ צָרָה, וָואס הָאט זִיךְ זֵיי פְרִיהֶער אֲפִילוּ נִיט גֶעחָלוֹמ'ט: דִי גִבּוֹרִים פוּנ'ם קְרַייצְצוּג הָאבֶּען אוֹיסְגֶעלָאזְט צוּ זֵיי דֶעם גַאנְצֶען כַּעַס אוּנ זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט אָבְּקוּמֶען פַאר פְרֶעמְדֶע זִינְד.

פוּן דֶער עֶרְשְׁטֶער חֶבְרָה, וָואס פֶּעטֶער פוּן אַמִיעֶן אַלֵיין מִיט זַיינֶע אַכְט הוֹיפְּט-לַייט אוּנ דֶער גֵייסְטְלִיכֶער נָאטְשַׁאלְק הָאבֶּען גֶעפִיהרְט, הָאבֶּען דִי יוּדֶען נִיט אַזוֹי שְׁטַארְק גֶעלִיטֶען, וַוייל זֵיי הָאבֶּען גֶערַאבֶּעוֶועט גְלַייךְ אִי יוּדֶען אִי קְרִיסְטֶען אוּנ זֶענֶען נָאךְ גֶעגַאנְגֶען מִיט רַחֲמָנוּת. דִי רֶעכְטֶע צָרָה הָאט זִיךְ עֶרְשְׁט אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁפֶּעטֶער, אוּנ פוּן אַלֶע זַייטֶען הָאט זִיךְ צוּגֶעלָאזְט אַ בַּאנְדֶע פוּן גֶעוִויסֶע מֶענְשֶׁען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ נָאר בֶּענוּצְט מִיט דֶעם צוּפַאל, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען קָאנֶען זִיךְ אָנְטְרִינְקֶען מִים פְרֶעמְדֶע גוּט אוּנ בְּלוּט אוּנ נָאךְ דֶערְלַאנְגֶען בַּיי דֶער וֶועלְט אַ דַאנְק דֶערְפַאר. דִי לַייט הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ קְלַאנְג, אַז אוֹיפ'ן הֵיילִיגֶען קֶבֶר אִין יְרוּשָׁלַיִם הָאט מֶען גֶעפוּנֶען אַ פַּאפִּיעֶר אַז עֶס אִיז דִי גְרֶעסְטֶע מִצְוָה יוּדֶען נוֹיטְהֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ טוֹיפֶען, אוּנ אַז דִי וָואס לָאזֶען זִיךְ נִיט בֵּייגֶען מוּז מֶען בֶּעטְרַאכְטֶען וִוי פַיינְדֶע פוּן דֶער קִירְכֶע אוּנ מֶען מֶאג זֵיי אֲפִילוּ אוֹיפ'ן פַייעֶר בְּרֶענְגֶען. דִי רְצִיחוֹת הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אִין פְרַאנְקְרַייךְ, אוּנ דִי יוּדֶען פוּן דָארְט הָאבֶּען בַּאלְד דֶערְפוּן צוּ וִויסֶען גֶעגֶעבֶּען זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער פוּן דַייטְשְׁלַאנְד, אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיסֶער רַעַשׁ, מֶען הָאט זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעקְלִיבֶּען אִין דִי שׁוּלֶען אוּנ גוֹזֵר תַּעֲנִית גֶעוֶועהן. דִי דַייטְשֶׁע יוּדֶען זֶענֶען דֶערְוַוייל אָבְּגֶעקוּמֶען נָאר מִיט'ן שְׁרֶעק, וַוייל דִי גֵייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען פוּן זֵיי גֶעהַאלְטֶען אוּנ הָאבֶּען זֵיי גֶעשִׁיצְט. נָאר אִין (רָאוּעֶן), וָואס הָאט

געהערט צו ענגלאנד, האט מען די יודען מיט געוואלד אריינגעטריבען אין קירכע און מען האט זיי געהייסען אויסקלויבען צווישען טויט און לעבען.

דאס איז אבער נאך אלץ אגאר נישט געוועהן געגען דער מהומה, וואס האט זיך באלד אנגעהויבען אין דייטשלאנד, וואס איז דעמאלט געוועהן ווי א שיף אהן א רודער, ווייל דער קייזער היינריך האט געמוזט א לאנגע צייט בלייבען אין איטאליען, און עס איז ניט געוועהן קיינער וואס זאל זיך אננעהמען פאר די אונגליקליכע יודען. נאך פון דערוויטענס האט מען געהערט וואס פאר א אומגליק עס מאכט אן א געוויסער פראנצאזישער ריטטער ווילהעלם דער צימערמאן, וואס האט אין אללע ערטער אויסגעזויגען דאס בלוט ביי די בויערן כדי ער זאל קאנען אויסהאלטען זיין חברה. אז ער האט זיך צוגערוקט קיין טריער, איז אויף די יודען געפאלען אזא אימה אז פיעל פון זיי האבען זיך אליין דאס לעבען גענומען, און יונגע מאדכען האבען זיך אנגעהאנגען שטיינער אויפ׳ן האלז און האבען זיך אריינגעווארפען אין טייך מאזעל. איינע פון די יודישע טאכטער וואס האבען אזוי מקדש ה׳ געוועהן איז מרת אסתר בת ר׳ יחזקיה הנבאי, און איהר נאהמען איז געבליבען לזכרון, און אזוי ווי זיי האבען פיעל געטהון אבי זיי זאלען לעבעדיגערהייט ניט אריינפאלען אין די האנד פונ׳ם רוצח, וואס האט געהאט פונקט אזוי פיעל חכמה ווי רחמנות, און אז ער האט זיך ענטשלאסען אנהויבען די היילינע מלחמה האט ער געלאזט פארויסגעהן פאר זיין מחנה א גאנז מיט עטליכע ציעגען, און האט געגלויבט אז זיי וועלען איהם פיהרען גלייך קיין ירושלים. די איבריגע יודען האבען זיך געפרובט זוכען יושר ביים עפיסקאפ עגילבארט. נאר ער האט מיט זיי גאר קיין לאנגע טענות ניט געמאכט און האט זיי מגלה געוועהן אז זיי האבען קיין אנדער ברירה ניט, נאר צום קאטאליציזמוס איבערצוגעהן. זיי האבען געזעהן אז די סכנה איז גרויס, און איינער פון זייערע פארשטעהער מיכה האט פארגעלעגט מען זאל לפנים ווערען קריסטען. אזוי איז דאס טאקי געשעהן און זיי זענען נצול געווארען פונ׳ם שרעקליכען טויט.

א ערגערן סוף האבען געהאט די יודען פון שפייער, וואס האבען זיך פערלאזט אויף דעם שוצבריעף וואס דער עפיסקאפ רעדיגער און דער קייזער היינריך האבען זיי געגעבען און האבען זיך איינגערעדט, אז קיינער וועט זיך ניט ערלויבען זיי עפיס שלעכטס טהון. זיי האבען אבער א טעות געהאט: די רוצחים האבען ניט געקוקט אויף א געזעטץ, זיי האבען אנגעהויבען שלעפען די יודען אין קירכע און זיי מיט געוואלד טויפען, און אז די ערשטע האבען זיך

אָנגֶעהױבֶּען װֶעהרֶען הָאט מֶען קײן אײנְצִיגֶען פון זײ נִיט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט לֶעבֶּע־
דִיג. פון דֶעסְטְװֶעגֶען אִיז דֶער רוֹב פון דִי שְׁפַּײעֶרִישֶׁע יוּדֶען נִצוֹל גֶעװָארֶען,
װַײל דֶער גוּטְהֶארְצִיגֶער אוּנ פְרוּמֶער עֶפִּיסְקָאפּ יוֹהַאנְזֶען הָאט זײ גֶעהַאלְטֶען
בַּײ זִיךְ, אוּנ אַז דִי רוֹצְחִים הָאבֶּען זִיךְ גֶעפְּרוּבְּט אָנְפַאלֶען אױף זײ הָאט עֶר זײ
אוּנְטֶערְגֶעגֶעבֶּען חֵשֶׁק זײ זָאלֶען גֶעגֶען זײעֶרֶע שׂוֹנְאִים אױךְ אַרױסְגֶעהן מִיט כֹּחַ,
אוּנ עֶס אִיז זײ טַאקִי גֶערָאטְהֶען מִיט אײגֶענֶע קְרַאפְט צוּ בֶּעשִׁיצֶען זײעֶר
מָקוֹם מְנוּחָה.

אױף דֶער שְׁטָאדְט װָארְמְס אִיז שׁוֹין אִין פֶערְצֶעהן טֶאג אַרוּם אָנְגֶעפַאלֶען
אַ גְרֶאסֶערֶע בַּאנְדֶע; דִי רַײכְסְטֶע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ בֶּעהַאלְטֶען בַּײם עֶפִּיסְקָאפּ
אַללֶעבְּרַאנְדוּס, װָאס הָאט נִיט גֶעקָאנְט, אָדֶער עֶר הָאט נִיט גֶעװָאלְט אַללֶע
יוּדֶען אוּנְטֶער זַײן שׁוּטְץ נֶעהמֶען. דִי רוֹצְחִים הָאבֶּען זִיךְ גֶעחַאפְּט בְּרֶעכֶען
יוּדִישֶׁע הַײזֶער, רַאבֶּעװֶען יוּדִישׁ פֶערְמֶעגֶען, צוּשְׁטֶערְן שׁוּלֶען, צוּרַײסֶען סְפָרִים
אוּנ פִיעל יוּדֶען זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען אױף קִדוּשׁ הַשֵּׁם. אַז עֶס אִיז אַװֶעקְגֶעגַאנְגֶען
אַ װָאךְ אוּנ דִי רוֹצְחִים הָאבֶּען זִיךְ צוּגֶעלָאזְט צוּם פַּאלַאץ פוּנ׳ם עֶפִּיסְקָאפּ, הָאט
עֶר זײ גֶעלָאזְט זָאגֶען אַז מֶעהר קָאן עֶר זײ נִיט הַאלְטֶען, אוּנ אַז װֶען זײ װֶעלֶען
זִיךְ נִיט טױפֶען, זֶענֶען זײ מִיט׳ן לֶעבֶּען נִיט זִיכֶער. דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אױס־
גֶעבֶּעטֶען אַ קוּרְצֶע צַײט, כְּדֵי זײ זָאלֶען זִיךְ קָאנֶען בֶּעדֶענְקֶען, אוּנ דִי רוֹצְחִים
הָאבֶּען גֶעװַארְט מֶען זָאל זײ אֶפְנֶען דֶעם טְהוֹיעֶר אוּנ זײ זָאלֶען דִי יוּדֶען אָדֶער
פִּיהרֶען אִין קִירְכֶע, אָדֶער זִיךְ בָּאדֶען אִין זײעֶר בְּלוּט. אַז עֶס אִיז אִיבֶּערְגֶעלָאפֶען
דִי צַײט אוּנ דֶער עֶפִּיסְקָאפּ אִיז אַרַײנְגֶעקוּמֶען צוּ דִי יוּדֶען גֶעװָאהר װֶערֶען אױף
װָאס זײ הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען, הָאט עֶר זײ אַללֶע גֶעפוּנֶען טױט, װַײל עֶס אִיז
זײ לִיעבֶּער גֶעװֶעהן אַלַײן זִיךְ דָאס לֶעבֶּען נֶעהמֶען אוּנ נִיט שְׁטַארְבֶּען דוּרְךְ דֶער
הַאנְד פוּנ׳ם שׂוֹנֵא. דֶעמָאלְט אִיז עֶרְשְׁט גֶעװָארֶען אַ שְׁחִיטָה, װַײבֶּער אוּנ קִינְ־
דֶער הָאט מֶען גֶעקוּלֶעט אִין דִי גַאסֶען, אוּנ אַ יוּדִישׁ יוּנְגֶעל שִׂמְחָה כֹּהֵן, װָאס
מֶען הָאט דֶערְהַרְגֶ׳ט זַײן פָאטֶער מִיט זִיבֶּען בְּרִידֶער, הָאט עֶר נִיט גֶעװָאלְט גֶעהן
פון דֶער װֶעלְט בִּיז עֶר װֶעט זִיךְ נוֹקֵם זַײן אִין אײנֶעם פון דִי שׂוֹנְאִים; עֶר הָאט
זִיךְ דַארִיבֶּער גֶעהַײסֶען פִּיהרֶען אִין קִירְכֶע אַרַײן אוּנ גֶעזָאגְט אַז עֶר װִיל זִיךְ
כְּלוֹמֶר׳שׁ טױפֶען, אוּנ אַז מֶען הָאט אִיהם אַהִין גֶעבְּרַאכְט הָאט עֶר אַרױסְגֶעחַאפְּט
אַ מֶעסֶער אוּנ הָאט גֶעשְׁטָאכֶען אײנֶעם פון דֶעם עֶפִּיסְקָאפּ׳ס קְרוֹבִים. אַכְט הוּנְ־
דֶערְט יוּדֶען זֶענֶען דֶעמָאלְט אוּמְגֶעקוּמֶען אִין װָארְמְס, צְװִישֶׁען דִי קְדוֹשִׁים אִין
װָארְמְס זַײנֶען אױךְ גֶעװֶעהן רַבֵּינוּ יִצְחָק הַלֵּוִי׳ס קִינְדֶער, װָאס עֶר אִיז גֶעװֶעהן
דֶער רֶבִּי פון רַשִׁ״י, אוּנ אױךְ פִיעל פון זַײנֶע תַּלְמִידִים.

אַיין אַנְדֶערֶע חֶבְרָה מִיט זַייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער גְרַאף עֶמְמֶערִיךְ, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ קָרוֹב פוּנ'ם עֶפִּיסְקָאפּ רוּטְהַארְד אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף מַאיִנְץ, אוּנ דָא הָאט מֶען דִי יוּדֶען, אִי אָבְּגֶעבְּרַאנְט, אִי גֶעהַרְגֶ'ט. דֶער עֶפִּיסְקָאפּ הָאט צוּפְלַיים פָארְגֶעלַייגְט דִי רַייכְסְטֶע יוּדֶען זֵיי זָאלֶען בַּיי אִיהם בְּלַייבֶּען אוּנ אִיהם גֶעבֶּען צוּ בֶּעהַאלְטֶען זַייעֶר פֶערְמֶעגֶען; קוֹים זֶענֶען זֵיי שׁוֹין אָבֶּער גֶעוֶועהן אִינְוֶוענִיג, זֶענֶען בַּאלְד, נָאךְ אִין דֶער עֶרְשְׁטֶער נַאכְט, צוּגֶעטְרֶעטֶען דִי שׂוֹנְאִים, אוּנ הָאבֶּען פֶערְלַאנְגְט מֶען זָאל זֵיי אַרוֹיסְגֶעבֶּען דִי יוּדֶען. דֶער עֶפִּיסְקָאפּ הָאט זִיךְ כְּלוֹמֶר'שְׁט אַרוֹיס גֶעשְׁטֶעלְט, אוּנ הָאט עֶס נִיט גֶעוָואלְט דֶער לָאזֶען, נָאר דָאס אִיז אִין גַאנְצֶען גֶעוֶועהן אַ אָנְשְׁטֶעל: זֵיי הָאבֶּען פְרִיהֶר צְווִישֶׁען זִיךְ אָבְּגֶערֶעדְט אַז רוּטְהַארְד זָאל זִיךְ מַאכֶען גְלַייךְ ווִי עֶר הָאט נֶעבִּיךְ שְׁטַארְקֶע יְסוּרִים וָואס עֶר קָאן נִיט רֶעכְט פַארְהִיטֶען דִי יוּדֶען, נָאר וָואס זָאל עֶר טְהוּן אַז מֶען הֶערְט אִיהם אַלֵיין אוֹיךְ נִיט, אוּנ דֶערְוַוייל אִיז אוֹיסְגֶעקוּמֶען, אַז עֶמְמֶערִיךְ הָאט גֶעהַאט פֶערְטִיגֶע קָרְבָּנוֹת. אַזוֹי אִיז טַאקִי גֶעשֶׁעהֶן אוּנ בִּיז אִין דֶער פְרִיה זֶענֶען גֶעפַאלֶען דְרַייצֶעהֶן הוּנְדֶערְט הֲרוּגִים. זֶעכְצִיג יוּדֶען זֶענֶען נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען בֶּעהַאלְטֶען, נָאר בַּאלְד הָאט מֶען זֵיי אוֹיךְ גֶעפוּנֶען אוּנ גֶעקוּילֶעט. נָאר עֶטְלִיכֶע הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט טוֹיפֶען, זֵיי הָאבֶּען אָבֶּער בַּאלְד חֲרָטָה גֶעהַאט אוּנ הָאבֶּען זִיךְ בֶּעסֶער עֶנְטְשְׁלָאסֶען גֶעהְן צוּ זַייעֶרֶע דֶערְהַרְגֶ'טֶע בְּרִידֶער. צְווֵיי יוּדֶען, מַר אוּרִיָה אוּנ מַר יִצְחָק בַּר דָוִד הַפַּרְנָס מִיט זַיינֶע צְווֵיי טֶאכְטֶער, הָאבֶּען אֲפִילוּ מְקַדֵשׁ הַשֵּׁם גֶעוֶועהן נָאךְ דֶער טוֹיפֶע: מַר יִצְחָק הָאט אַלֵיין דֶערְשְׁטָאכֶען זַיינֶע בֵּיידֶע טֶאכְטֶער אוּם עֶרֶב שָׁבוּעוֹת אוּנ הָאט זַיין הוֹיז אוּנְטֶערְגֶעצוּנְדֶען, דֶערְנָאךְ אִיז עֶר צוּזַאמֶען מִיט אוּרִיָ'ה אַרַיין אִין שׁוּל, בֵּיידֶע הָאבֶּען זֵיי אוּנְטֶערְגֶעלֵייגְט פַייעֶר אוּנ זֶענֶען צוּזַאמֶען מִיט דֶער שׁוּל אוּנ מִיט אַללֶע סְפָרִים פַארְבְּרֶענְט גֶעוָוארֶען. דֶעמָאלְט אִיז אִין מַאיִנְץ גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיסֶע שְׂרֵפָה, אוּנ אַ הַאלְבֶּע שְׁטָאדְט אִיז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען אִין פַייעֶר.

אַ וָואךְ פַאר שָׁבוּעוֹת זֶענֶען דִי רוֹצְחִים, מִיט זַייעֶר הוֹיפְּט-פִיהְרֶער הֶערְמַאן, אַרַיין קַיין קֶאלְן (קוֹלוֹנְיָא). דִי יוּדֶען הָאבֶּען שׁוֹין גֶעוואוּסְט וָואס זֵיי עֶרְוַוארְטֶעט אוּנ הָאבֶּען גֶעבֶּעטֶען דִי אִיבְּרִיגֶע אַיינְוָואהנֶער פוּן דֶער שְׁטָאדְט מֶען זָאל זֵיי בֶּעשִׁיצֶען. מֶען הָאט טַאקִי אוֹיף זֵיי רַחֲמָנוּת גֶעהַאט, אוּנ יֶעדֶער קְרִיסְט הָאט צוּ זִיךְ אַרַיינְגֶעלָאזְט אַ יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחָה, אוּנ אַז דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען זִיךְ גֶעוָואלְט צוּ פִיהְרֶען דִי הֶאנְד, הָאבֶּען זֵיי קֵיינֶעם נִיט גֶעפוּנֶען. זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט שְׁטִילֶען זַייעֶר רְצִיחָה נָאר דֶערְמִיט וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶערַאבֶּעוֶועט דָאס בִּיסֶעל פֶערְמֶעגֶען, וָואס הָאט זִיךְ נָאךְ גֶעפוּנֶען אִין דִי לֵיידִיגֶע יוּדִישֶׁע הַייזֶער, אוּנ אֲפִילוּ

דאס ערדציטערניש, וואס איז גראד געוועהן דעם טאג, האט זיי ניט דערשראקען אונ זיי האבען עס נאך אנגענומען פאר א וואונק פון אויבען אז גאטט וויל טאקי זיי זאלען מיט אזוי פיעל בלוט-פערגיעסען הייליג מאכען זיין נאהמען. אז עס איז אבער בעשערט געוועהן, האבען די יודען זיך ניט געקאנט אויסדרעהען פון די שונאים'ס הענד: דער פרומער עפיסקאפ הערמאן דער דריטער האט שטילערהייד איבערגעפיהרט די יודען פון קאלן אין די נאהענטע דערפער, נאר נאך דריי וואכען איז מען געוואהר געווארען פון זייער בעהאלטעניש, אונ פיעל פון זיי זענען אומגעקומען. די יודען האבען דעמאלט ארויסגעוויזען שטארק מסירות נפש: איינער פון די אלטע לומדים ר' שמואל בן יחיאל האט אין טייך געקוילעט זיין איינציגען זוהן אונ האט אברכה געמאכט אויף דער שחיטה אונ זיין קרבן האט געאנטפערט: אמן! אויף איהם קוקענדיג, האבען זיך פיעל אין וואסער געווארפען. איבערהויפט האט מען אין א צייט פון צוויי חדשים אין די שטאדט ביים רהיין מעהר פון צוועלף טויזענד יודען אויסגעהרג'ט, אונ די וואס האבען זיך געראטעוועט דורך דער טויפע האבען געהאפט אז ניך וועט דער גוטער קייזער היינריך צוריקקומען פון איטאליען אונ וועט זיך אננעהמען פאר זיי.

אין דער צייט זענען די יודען פון בעהמען, וואס האבען אויך דארט ביז דעמאלט געלעבט רוהיג, אויך געוואהר געווארען פון צרות, ווייל די גייסטליכע אונ בעזאנדערס דער עפיסקאפ אדאלבערט פון פראג, האבען אויף זיי אנגעהויבען קוקען שלעכט, אונ אז דער גיפט פון די קרייצצוגע האט זיך צוגאסען איבער גאנץ אייראפא האט מען א וואונק געטהון מען זאל זיך קומען אברעכנען אויך מיט די בעהמישע יודען. דערצו איז נאך דער הערצאג ווראטיסלאוו דער צווייטער געוועהן פערנומען מיט א מלחמה אונ עס איז אין לאנד ניט געבליבען קיינער וואס זאל זיך קאנען אננעהמען פאר זיי. אודאי האבען די רוצחים ניט געלאזט זיך לאנג בעטען, זיי זענען אריין אין פראג אונ אויסגעהרג'ט א סך יודען אויסער די וואס זענען מרוצה געווארען זיך צו טויפען. אומזיסט האט דער פרומער עפיסקאפ קאסמאס געשריגען גוואלד געגען אזעלכע רציחות: מענשען זענען געווארען וואלף אונ זייערע אויערן זענען טויב געווארען צו הערען רייד פון יושר אונ רחמנות.

דעם אמת מוז מען זאגען אז דעם גרעסטען טהייל פון די גייסטליכע אונ אללע עדלע קלאסען האט דאס הארץ וועה געטהון צו צוזעהן אזא חלול השם, ווי צונויפגעלאפענע מארדער פערגיעסען אפען מענשליך בלוט אונ וויקלען נאך

אַיין זֵייעֶר גְזֵילָה אוּנ רְצִיחָה אִין אַהֵיילִיגֶען נָאהמֶען: קְרַייצְצוּג, אוּנ דֶערְפַאר
אַז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען דִי בְּשׂוֹרָה אַז עֶס אִיז אַתֵל גֶעוָוארֶען פוּן צְוֵויי הוּנְדֶערְט
טוֹיזֶענְד מַאנְן פוּן דִי קְרַייצְבְּרִידֶער, הָאט עֶס זֵיי שְׁטַארְק הֲנָאָה גֶעטהוּן אוּנ
זֵיי הָאבֶּען דִי מַפָּלָה גֶערֶעכֶענְט פַאר אַ גֶערֶעכְטֶען מִשְׁפָּט פוּן גָאטט. דֶערְוַוייל
אִיז דֶער קֵייזֶער הֵיינְרִיךְ צוּרִיקְגֶעקוּמֶען פוּן אִיטַאלְיֶען אוּנ הָאט זֶעהר בֶּעדוֹי־
עֶרְט וָואס מֶען הָאט דִי יוּדֶען אַזֶעלְכֶע צָרוֹת אָנְגֶעטְהוּן. עֶר הָאט בַּאלְד בֶּע־
ווִילִיגְט דִי בַּקָשָׁה פוּן ר׳ משֶׁה בֶּן יְקוּתִיאֵל דֶעם פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דֶער
יוּדִישֶׁער קְהִלָה אִין שְׁפַּייעֶר, אַז אַללֶע גֶעטוֹיפְטֶע יוּדֶען זָאלֶען מֶאגֶען צוּרִיק
אִיבֶּערְגֶעהן צוּם יוּדֶענְטְהוּם. מִיט שִׂמְחָה זֶענֶען דִי דַייטְשֶׁע יוּדֶען גֶעוָואהר
גֶעוָוארֶען פוּן דֶעם בֶּעפֶעהל אוּנ בַּאלְד אִיז כִּמְעַט נִיט אֵיינֶער פוּן דִי גֶעטוֹיפְטֶע
יוּדֶען נִיט גֶעבְּלִיבֶּען אִין לַאנְד. דָאס הָאט אֲפִילוּ שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען דֶעם
פַּאפְּסְט קְלֶעמֶענְס דֶער דְרִיטֶען אוּנ עֶר הָאט זִיךְ גֶעפְּרִיוְוט פוֹעֶל׳ן בַּיים
קֵייזֶער עֶר זָאל מְבַטֵל זַיין אַזַא בֶּעפֶעהל, נָאר עֶר הָאט אִיהם נִיט גֶעוָואלְט
אֲפִילוּ הֶערֶען אוּנ הָאט נָאךְ גֶענֶעבֶּען דִי יוּדֶען פוּן מַאיְנְץ אֵיין עֶרְלוֹיבְּנִישׁ זֵיי
זָאלֶען זִיךְ לָאדֶען מִיט׳ן עֶפִּיסְקָאפּ רוּטְהַארְד דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט צוּגֶענוּמֶען
זֵייעֶר פֶערְמֶעגֶען, אוּנ דֶערְוַוייל הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען צוּגֶעהמֶען בַּיי אִיהם אַללֶע
הַכְּנָסוֹת.

אַוַדְאַי הָאט דָאס גֶעהֵייסֶען אַ שְׁטִיקֶעל יְשׁוּעָה פַאר דִי דַייטְשֶׁע יוּדֶען. אִין
בֶּאהמֶען אִיז אָבֶּער דֶערְפוּן דַוְקָא אַרוֹיס פַאר זֵיי אַ רָעָה. אַז עֶס אִיז אָנְגֶעקוּמֶען
דִי בְּשׂוֹרָה אַז דֶער דַייטְשֶׁער קֵייזֶער הָאט עֶרְלוֹיבְּט דִי גֶעטוֹיפְטֶע יוּדֶען צוּרִיק
זִיךְ אוּמְקֶעהרֶען צוּ זֵייעֶר אֱמוּנָה, הָאבֶּען זֵיי מוֹרָא גֶעהַאט צוּ בְּלַייבֶּען אִין לַאנְד
אוּנ הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען בֶּעסֶער אַרוֹיסְצוּפָאהרֶען. עֶס אִיז בַּיי זֵיי גֶעבְּלִיבֶּען
זֵיי זָאלֶען אַרִיבֶּער קֵיין פָּאלֶען אָדֶער קֵיין פַּאנָאנְיֶען (דָאס אִיצְטִיגֶע אֶסְטֶער־
רַייךְ אוּנְגַארְן), אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַּאקֶען אוּנ אַרוֹיסְשִׁיקֶען זֵייעֶר פַאר־
מֶעגֶען. דֶערְוַוייל אִיז דֶער הֶערְצָאג וְורַאטִיסְלַאוו צוּרִיקְגֶעקוּמֶען פוּן דֶער מִלְחָמָה
אוּנ הָאט נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען אַז דִי יוּדֶען זָאלֶען זִיךְ אַרוֹיסְקְלַייבֶּען פוּן בֶּאהמֶען,
וַוייל צְווִישֶׁען זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי גְרֶעסְטֶע עֲשִׁירִים. עֶר הָאט זֵיי גֶעלָאזְט
זָאגֶען אַז זֵיי טָארֶען נִיט רִירֶען קֵיין פָאדֶעם, וַוייל זֵייעֶר גַאנְץ פֶערְמֶעגֶען אִיז
נִיט זֵייעֶר אֵייגֶענֶס, עֶס גֶעהֶער צוּם לַאנְד אוּנ אַז זֵיי זֶענֶען אַהִין גֶעקוּמֶען
הָאבֶּען זֵיי גָאר וֶוענִיג מִיטְגֶעבְּרַאכְט. דִי יוּדֶען הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען אַז אוֹיסְטַעֲנה׳ן
זִיךְ הָאבֶּען זֵיי נִיט מִיט קֵיינֶעם אוּנ זֶענֶען אַנְטְלָאפֶען פוּן בֶּאהמֶען נַאקֶעט
אוּנ בְּלוֹיז.

נָאךְ אֶרְגֶער אִיז גֶעוֶועהן דִי יוּדֶען פוּן יְרוּשָׁלַיִם. אַז גָאטְטְפְרִיעד פוּן בּוּלְלִיָאן הָאט אַיינְגֶענוּמֶען דִי הֵיילִיגֶע שְׁטָאדְט, הָאט עֶר אִים 15 יוּלִי 1099, צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט אַללֶע יוּדֶען, אוּנ מִיט זֵיי אוֹיךְ דִי קַרַאִימֶעס, אִין אֵיין שׁוּל אוּנ הָאט זֵי אָנְגֶעצוּנְדֶען פוּן אַללֶע זַייטֶען.

נָאר דֶער אֵיינֶער קֵייזֶער פוּן דַייטְשְׁלַאנְד אִיז גֶעשְׁטַאנֶען פֶעסְט פַאר דִי יוּדֶען. עֶר הָאט אִים יַאהר 1103 גֶעלָאזְט צוּנוֹיפְרוּפֶען דִי גְרֶעסְטֶע לַייט פוּנ'ם לַאנְד אוּנ זֵיי הָאבֶען גֶעמוּזְט שְׁוֶוערֶען אַז זֵיי ווִילֶען לֶעבֶען גוּט מִיט יוּדֶען אוּנ וֶועלֶען נִיט דֶערְלָאזֶען מֶען זָאל זֵיי שְׁלֶעכְטְס טְהוּן. אַזַא שְׁבוּעָה אִיז פוּן אֵיין זַייט גֶעוֶועהן פַאר דִי יוּדֶען אַ גְרוֹיסֶע הִילְף, ווַייל זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן הָאטְשׁ בֶּעוָוארֶענְט פַאר אִינְוֶוענִיגְסְטֶע שׂוֹנְאִים, פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט אָבֶער הָאט עֶס זֵיי עֶרְנִידֶערִיגְט, ווַייל מֶען הָאט אוֹיף זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶען קוּקֶען ווִי אוֹיף מֶענְשֶׁען ווָאס מוּזֶען הָאבֶען אִיבֶּער זִיךְ בַּעֲלֵי בַּתִּים אוּנ קָאנֶען אַללֵיין נִיט בֶּעשִׁיצֶען זֵייעֶר פְרַייהַייט. בַּיי אַזַא לַאגֶע הָאט דִי רֵיינֶע יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה אוֹיךְ גֶעמוּזְט לַיידֶען, עֶס הָאבֶען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶען אַרוֹיסְצוּוַויזֶען אַזֶעלְכֶע פְרוּמֶע ווָאס הָאבֶען אַללֵיין נִיט גֶעוואוּסְט וואוּ אַיין וואוּ אוֹיס, פוּן דִי קַאטָאלִיקֶען הָאבֶען זֵיי זִיךְ אָבְּגֶעלֶערְנְט הֵיילִיג צוּ הַאלְטֶען דֶעם זֵכֶר פוּן דִי „קְדוֹשִׁים" ווָאס הָאבֶען דָאס לֶעבֶען אַוֶועקְגֶעגֶעבֶען פַאר זֵייעֶר גְלוֹיבֶען, פוּן זֵיי הָאבֶען זֵיי אָבֶּער אִיבֶּערְגֶענוּמֶען אוֹיךְ דִי שְׁלֶעכְטֶע מִדָּה פוּן בְּלָאזֶען זִיךְ אוּנ מֵיינֶען אַז נָאר בַּיי זֵיי שְׁטֶעקְט דִי גְרֶעסְטֶע יִרְאַת שָׁמַיִם אוּנ ווַייטֶער בַּיי קֵיינֶעם נִיט. דִי יוּדֶען הָאבֶען אָנְגֶעהוֹיבֶען רוֹדְפ'ן דִי אוּמְגְלִיקְלִיכֶע ווָאס זֶענֶען פְרִיהֶער גֶעצְווּאוּנְגֶען גֶעוֶועהן אִיבֶּערְצוּגֶעהן צוּם קְרִיסְטֶענְטְהוּם אוּנ הָאבֶען דֶערְנָאךְ זִיךְ אוּמְגֶעקֶעהְרְט צוּ זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער. דִי פְרוּמֶע ווָאלְטֶען זֵיי בֶּעדַארְפְט שְׁטַארְקֶען אוּנ טְרֶעסְטֶען, זִיךְ אִיבֶּערְנֶעהמֶען מִיט זֵיי, צוּם סוֹף הָאבֶען זֵיי גֶעקוּקְט אוֹיף זֵיי קְרוּם, אוּנ עֶס ווָאלְט גֶעוֶועהן גֶעקוּמֶען צוּ שְׁטַארְקֶע בִּזְיוֹנוֹת וֶוען דֶער גוּטֶער אוּנ עֶדְלֶער רש"י נֶעהמְט זִיךְ נִיט אָן פַאר זֵיי אוּנ דֶערְוַוייזְט נִיט אַז מֶען קָאן קֵיינֶעם נִיט בֶּעשׁוּלְדִיגֶען פַאר אַזַא זַאךְ ווָאס אַמֶענְשׁ טְהוּט וֶוען עֶר אִיז אִין אַסַכָּנָה.

אִין שְׁפַּאנְיֶען הָאבֶען נָאךְ אַלְץ דִי יוּדֶען גֶעוואוּסְט פוּן אַ לֶעבֶען צוּ זָאגֶען אוּנ דִי נַייֶע הֶערְשֶׁער פוּנ'ם לַאנְד, דִי אַל־מוּרַאבִידֶען, הָאבֶען זֵיי אוֹיךְ בֶּעטְרַאכְט ווִי דִי בֶּעסְטֶע אוּנ נוּצְלִיכְסְטֶע אַיינְוָואהנֶער. דֶער צְוֵוייטֶער אַל־מוּרַאבִּידִישֶׁער כָּלִיף עַלִי הָאט דִי יוּדֶען גֶעגֶעבֶען שְׁטֶעללֶען: זַיין לַייבּ־דָאקְטָאר אִיז גֶעוֶועהן אַ יוּד: אֵיינֶער פוּן דִי בֶּערִיהמְטֶע דִיכְטֶער אַבּוּ־אַיוּב שְׁלֹמֹה אַלְמוּלַאם פוּן שְׁבִילָה. אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר גֶעהַאט נָאךְ אַ יוּדִישֶׁען יוֹעֵץ,

אויך אַדָאקְטָאר, אַבּוּל־חַסַאן אַבְרָהָם בֶּן מֵאִיר אִבְּן־קַמְנִיאֵל פון סַארַ־גוֹזַה. אִין דֶער צַייט הָאט אויך גֶעדִיענְט בַּיי אֵיינֶעם פון די קְרִיסְטְלִיכֶע קָאנִיגֶע אַגְרוֹיסֶער מַאנְן שְׁלֹמֹה אִבְּן־פַּרוּצַל, וָואס אִיז גֶעהַרְג׳ט גֶעוָוארֶען אִין אַמִלְחָמָה אונ וָואס זַיין טוֹיט הָאט ר׳ יְהוּדָה הַלֵּוִי בֶּעוויינְט אִין אַפַייעֶרִיגֶער קִינָה. פון אַנְדֶערֶע בֶּערִיהמְטֶע יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען דֶעמָאלְט גֶעלֶעבְּט, מוז מֶען דֶערְ־מָאנֶען ר׳ אַבְרָהָם בּר׳ חִיָּיא אַלְבַּרְגְ׳לוֹנִי, וָואס אִיז גֶעוֶועהן מִינִיסְטֶער בַּיי אֵיינֶעם פון די מַחְמַדַנִישֶׁע מוֹשְׁלִים, אונ אִיז בַּיי אִיהם גֶעוֶועהן דֶער גְרֶעסְטֶער חָשׁוּב צוּ לִיעב זַיין חָכְמָה, אונ ר׳ יוֹסֵף אִבְּן־מִיגַאשׁ, אֵיינֶער פון אַלְפַסִי׳ס תַּלְמִידִים, וָואס הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר׳ן גְרֶעסְטֶען רַב אונ אִיז זַיין גַאנְץ לֶעבֶּען גֶעוֶועהן פָארְשְׁטֶעהֶער פון דֶער יוּדִישֶׁער קְהִלָּה אִין לוּצֶענַא (אַלִיטַאנַה). ר׳ יוֹסֵף אִבְּן מִיגַאשׁ הָאט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אַפְרוּמֶען זוּהן ר׳ מֵאִיר אונ זֶעהר פִיעל תַּלְמִידִים, צְווִישֶׁען וֶועלְכֶע הָאט זִיךְ בֶּעזָאנְדֶערְס אַרוֹיסְגֶעוֶועהן מַיְמוֹן, דֶעם רמב״ם׳ס פָאטֶער.

אִין דֶער צַייט הָאבֶּען זִיךְ אויך צְווִישֶׁען יוּדֶען אַרוֹיסְגֶעווִיזֶען פִיעל דִיכְטֶער, (מְלִיצִים) וָואס הָאבֶּען נָאכְגֶעטְהוּן די אַרַאבֶּער אונ הָאבֶּען אויך אויף לָשׁוֹן קֹדֶשׁ גֶעמַאכְט שֶׁאנֶע שִׁירִים. בֶּעזָאנְדֶערְס בֶּעקַאנְט זֶענֶען נָאר די נָאהמֶען פון מֹשֶׁה אִבְּן עֶזְרָא, יְהוּדָה אִבְּן־גִיאַת, יְהוּדָה אִבְּן־עֶבְּבַּאס אונ שְׁלֹמֹה אִבְּן צַאקְבֶּעל. זַייעֶרֶע שִׁירִים הָאבֶּען אָבֶּער קֵיין שׁוּם וֶוערְט נִיט פַאר די יוּדֶען אונ אֲפִילוּ אִבְּן־צַאקְבֶּעל׳ס סֵפֶר „תַּחְכְּמוֹנִי" אִיז מֶעהר נִיט ווִי אָנְגֶעשְׁרִיי־בֶּען אִין אַשֶׁאנֶער הֶעבְרֶעאִישֶׁער שְׁפְּרַאכֶע, אָבֶּער דֶער אִינְהַאלְט אִיז גַאנְץ ווַייט פוּנ׳ם יוּדִישֶׁען הַארְץ. דָארְט בֶּעשְׁרַייבְּט דֶער מְחַבֵּר ווִי אֵיינֶעם, וָואס הָאט אִין די יוּנְגֶע יָאהרֶען גֶעלֶעבְּט אַלֵיין אָהן גוּטֶע פְרַיינְד, הָאט זִיךְ פֶערְגְלוּסְט אויף דֶער אֶלְטֶער צוּ זוּכֶען גוּטֶע בְּרִידֶער אונ מִיט זֵיי פַארְבְּרֶענְגֶען די צַייט, אונ ווִי עֶר הָאט מִן הַסְּתָם אויף יֶעדֶען שְׁרִיט גֶעפוּנֶען נָאר פַאלְשְׁקַייט אונ אָבְּנַארֶערַיי. אונ דָאס אִיז שׁוֹין דָאס בֶּעסְטֶע וָואס די דִיכְטֶער פון יֶענֶער צַייט הָאבֶּען גֶעשֶׁענְקְט דֶער וֶועלְט.

אַגַאנְץ אַנְדֶער וֶוערְט הָאט אָבֶּער גֶעהַאט ר׳ מֹשֶׁה אִבְּן עֶזְרָא, וָואס אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִים יָאהר 1070 אונ אִיז פִיעל הֶעכֶער גֶעשְׁטַאנֶען פון אַנְדֶערֶע יוּדִישֶׁע דִיכְטֶער וָואס הָאבֶּען דֶעמָאלְט גֶעלֶעבְּט. זַיין פָאטֶער ר׳ יַעֲקֹב, הָאט פֶערְנוּמֶען זֶעהר אַגְרוֹיסֶע שְׁטֶעלֶע בַּיים קָאנִיג הַאבּוּס, וֶוען די מְלוּכָה הָאט גֶעפִיהרְט ר׳ שְׁמוּאֵל הַנָּגִיד; זַיין יִחוּס הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פון דָוִד הַמֶּלֶךְ. ר׳ יַעֲקֹב׳ס אַלֶע פִיער זִיהן זֶענֶען גֶעוֶועהן זֶעהר גֶערָאטְהֶען, נָאר מֶעהר הָאט

זיךְ אויסְגֶעצֵייכֶענְט מִיט זַיין גַייסְט ר׳ מֹשֶׁה אִבְּן עֶזְרָא. עֶר הָאט אָבֶּער קֵיין
מַזָל נִיט גֶעהַאט אונ פוּן דִי פְרִיהֶערְסְטֶע יָאהרֶען הָאט אִיהם דָאס אוּנְגְלִיק
נֶעיָאגְט. מֶען קָאן זָאגֶען אַז אויף אִיהם אִיז כִּמְעַט גֶעפַאלֶען דֶער אֵייגֶענֶער
גוֹרָל וָואס אויף ר׳ שְׁלֹמֹה אִבֶּן־גְבִירוֹל אונ זֵיי בֵּיידֶען אִיז בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶועהן
צוּ לַיידֶען דָאס גַאנְצֶע לֶעבֶּען פוּן קִנְאָה אונ שִׂנְאָה. אִבֶּן־עֶזְרָא׳ס לַאנְגֶע אִיז
נָאךְ אֶרְגֶער גֶעוֶועהן, וַוייל עֶר הָאט גֶעהַאט שׂוֹנְאִים טַאקִי אִין זַיין אֵייגֶענֶער
מִשְׁפָּחָה אונ צוּם עֶרְשְׁטֶען הָאט עֶר גֶעמוּזְט פוּן זֵיי אַנְטְלוֹיפֶען. אַז עֶר אִיז
גֶעוֶועהן נָאךְ גָאר אַ יוּנְגֶער מַאנְן, הָאט עֶר זִיךְ פֶערְלִיעבְּט אִין זַיין אֶלְטֶערְן בְּרוּ-
דֶערְ׳ס טָאכְטֶער, נַאר אַבּוּ אִיבְּרַהִים יִצְחָק אִיז נִיט בֶּעשְׁטַאנֶען אויף דֶעם
שִׁדוּךְ אונ דִי יִינְגֶערֶע צְוֵויי בְּרִידֶער אַבּוּ־חַסַאן יְהוּדָה אונ אַבּוּ־הַאגַ׳נַאג
יוֹסֵף זֶענֶען אויךְ גֶעוֶועהן דַאגֶעגֶען. פַאר צָרוֹת אִיז אִבֶּן עֶזְרָא אַוֶועק פוּן דֶער
הֵיים אונ הָאט זִיךְ אַלַאנְגֶע צַייט אוּמְגֶעוָואגֶעלְט אִיבֶּער פָּארְטוּגַאל אונ קַאסְ-
טִילְיֶען, אונ אַז עֶר הָאט נִיט גֶעקָאנְט גֶעפִינֶען קֵיין רוּה הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְ-
שְׁלָאסֶען צוּ פַארְגֶעסֶען דֶעם אֵיינְצִיגֶען וואוּנְשׁ וָואס אִיז אִיהם גֶערוֹיבְּט גֶעוָוארֶען
אִין דֶער יוּגֶענְד, אונ זוּכֶען זַיין טְרֶאסְט נָאר אִין לֶערְנֶען. עֶר הָאט אָנְגֶעשְׂרִי-
בֶּען עֶטְלִיכֶע סְפָרִים אויף אַרַאבִּישׁ אונ פוּן אִיהם זֶענֶען אויךְ גֶעבְּלִיבֶּען הֶעבְּ-
רֶעאִישֶׁע שִׁירִים מִיט דֶעם נָאהמֶען „הָעֲנָק" אָדֶער „תַּרְשִׁישׁ". אֵיין גוּטֶען פְרַיינְד
הָאט עֶר יָא גֶעהַאט, דָאס אִיז גֶעוֶועהן דֶער בֶּערִיהמְטֶער ר׳ אַבְרָהָם בֶּן
מֵאִיר אִבֶּן קַמְנִיאַל וָואס הָאט אִיהם גֶעשׁוּצְט; נָאר דִי אֵיינְצִיגֶע פְרַיינְד-
שַׁאפְט הָאט אִיהם נִיט גֶעקָאנְט פַארְהֵיילֶען דִי אַללֶע וואוּנְדֶען אונ עֶר אִיז אִים
יַאהר 1139 גֶעשְׁטָארְבֶּען עֶלֶענְד אונ דֶערְוַוייטֶערְט פוּן מֶענְשֶׁען, נָאר זַיינֶע אִינְ-
נֶוועגִינְסְטֶע צָרוֹת הָאט עֶר אויסְגֶעגָאסֶען אִין זַיינֶע בֶּערִיהמְטֶע שִׁירִים.

נָאר גְרֶעסֶער פוּן אַללֶע דִיכְטֶער אִיז גֶעוֶועהן אַבּוּל־הַסַאן יְהוּדָה בֶּן
שְׁמוּאֵל הַלֵוִי, וָואס אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִים יַאהר 1086 אונ הָאט אִין
דֶער יוּדִישֶׁער גֶעשִׁיכְטֶע אִיבֶּערְגֶעלָאזְט אַ גְרוֹיס לִיכְט וָואס וֶועט קֵיין מָאל נִיט
פֶערְלָאשֶׁען וֶוערֶען בִּיז אֵיין יוּדִישׁ הַארְץ וֶועט נָאךְ אַ קְרֶעכְץ טְהוּן בַּיי זַיינֶע
קִינוֹת, בִּיז אֵיין יוּדִישׁ אוֹיג וֶועט נָאךְ אַ טְרֶער לָאזֶען בַּיי זַיינֶע צִיוֹן׳ס. ר׳
יְהוּדָה הַלֵוִי הָאט גֶעלֶערְנְט אִין דֶער יְשִׁיבָה פוּן אַלְפַסִי אִין לוּצֶענַא (אַלִיסַאנַה)
אונ נָאךְ אִין דִי קִינְדְשֶׁע יָאהרֶען הָאט זִיךְ שׁוֹין אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען וָואס פַאר אַ גְרוֹי-
סֶער גַייסְט אִין אִיהם אִיז פֶערְבָּארְגֶען. אַז עֶר אִיז בֶּעקַאנְט גֶעוָוארֶען מִיט ר׳
מֹשֶׁה אִבֶּן עֶזְרָא אונ אִיז גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען וִוי גְרוֹיס זַיינֶע יְסוּרִים זֶענֶען פוּן
לֶיעבֶּע, הָאט עֶר אִיהם גֶעטְרֶאסְט מִיט טְהַייעֶרֶע שִׁירִים אונ פוּן זַיין עֶדְלֶער

זעלע האבען זיך ארויסגעריסען פייעריגע געפיהלע. אז ער איז עלטער געוואָרען אונ האט געמוזט לעבען פון מעדיצין, איז איהם די פרנסה ניט געפאַלען אונ ער האט זיינע גאנצע יאהרען פערבראכט נאר מיט לערנען אונ שרייבען אראביש אונ העבראיש. נאר דעם רייכען קוואל פון ליעבע, וואס איז פערבארגען געוועהן אין זיין הארץ, האט ער אין גאנצען אוועקגעשענקט זיין פאלק אונ זיין אמונה. אז מען האט איהם פון אללע זייטען אנגעהויבען פרעגען שאלות וועגען דעם יודישען גלויבען אין פערגלייך מיט אנדערע רעליגיאנען, האט ער אויף אללע קושיות געענטפערט איין תירוץ, אונ האט אויף אראביש אנגעשריבען זיין בעריהמט ספר „הכוזרי" וואס ר' יהודה אבן תבון האט דערנאך איבערגעזעצט אויף לשון קדש. די מעשה וואס יוסף, דער לעצטער כאזארישער מלך האט בעשריבען אין זיין בריעף צו חסדאי אבן שפרוט, האט ר' יהודה הלוי אויסגעקליבען פאר א אינהאלט צו זיין ספר אונ בעשרייבט וואס פאר א מחשבות עס האבען ארויפגעפיהרט דעם קאניג בולאן ער זאל זיך אבזאגען פון עבודה זרה אונ אנהייבען זוכען א ריינע אמונה. אין די שאלות וואס דער מחבר לעגט אריין אין מויל פון דעם כאזארישען מלך, אין דעם ויכוח וואס די פארשטעהער פון אללע דריי רעליגיאנען האבען צווישען זיך געהאט, זעהט מען מיט וואס פאר א שכל ר' יהודה הלוי האט זיך גענומען צו זיין ארבייט, אונ אויב אין אמונה-זאכען געשיקט זיך רעדען פון בעווייזע — ווייל דער גלויבען איז מעהר נאהענטער צום געפיהל ווי צום שכל — קאן מען זאגען, אז אין זיין ספר בעווייזט ער מיט אותות ומופתים דאס ריינקייט פונ'ם יודענטהום. נאך גרעסער פון זיין איבערגעבענהייט צו דער יודישער אמונה איז געוועהן זיין ליעבע צו זיין פאלק, אונ וואס מעהר עלטער ער איז געווארען האט זיך אין איהם אלץ מעהר צו־ברענט דער חשק צו זעהן ארץ ישראל, בעטראכטען די היילינגע ערד, וואו עס איז אויסגעוואקסען דער אלטער יודישער יחוס, בעוואונדערן דאס וויגעלע פון דער יודישער נאציאן. אומזיסט האבען געזוכט זיינע קינדער אונ תלמידים איהם אבהאלטען פון דעם געדאנק אונ דערווייזען, אז ביי די עלטערע יאהרען איז שווער צו מאכען אזא ווייטע נסיעה, ר' יהודה הלוי האט אבער פון קיין זאך ניט געוואָלט הערען, אונ אים יאהר 1141 איז ער אויף א שיף ארויסגעפאהרען קיין מצרים. א לאנגע צייט איז ער ארומגעשוואומען אויפ'ן ים, ניט איין מאל איז זיין לעבען געוועהן אין סכנה, ער האט אבער אלדינג איבערגעטראגען, אונ אז ער איז געשטאנען פערטראכט אויפ'ן שיף אונ זיינע פערגלאצטע

אויגען האבען געקוקט קיין מזרח זייט, איז ביי איהם דער גרעסטער וועהטיג
גערעכענט געווארען ווי א תענוג, די רוישענדע חוואלעס האט ער בעטראכט
ווי הימלישע מלאכים וואס טראגען איהם אריבער אויף זייערע פליגעל צו
זיין ציעל. ערשט פאר סכות איז ער אנגעקומען קיין אלכסנדריען, און די
יודישע קהלה האט איהם אריינגענומען מיט כבוד, ווי עס שטעהט אן א
אורח. דער פארשטעהער פון די אלכסנדרינישע יודען, ר' אהרן בן ציון
אבן-אלעמאני, וואס איז געוועהן רב און דאקטאר, האט זיך ניט געקאנט
אבריישען פון ר' יהודה הלוי, וואס האט געמוזט ביי איהם בלייבען דריי
חדשים און דערנאך איז איהם אויך שווער געוועהן זיך צו שיידען. דאס
אייגענע איז אויך געשעהן אין דער שטאדט דאמיאט, ווייל זיין פריינד
אבו סעיד בן חלפן הלוי האט איהם אויך פערהאלטען א לאנגערע צייט.
פון דארט האט ער נאך געמוזט אריינפאהרען קיין קאהירה צום בעריהמטען
יודישען פירשט אבו מאסנור (מאנסור) שמואל בן חנניה, וואס האט
פערנומען ביים כליף די גרעסטע שטעללע און האט אויך געהאט דעם טיטעל
„נגיד". אבו-מאסנור האט איהם אזוי גיך ניט געוואלט אוועקלאזען און האט
איהם איבערהויפט געראטהען צו בלייבען דארט און זיך בעגניגען מיט מצרים,
וואס איז אויך א לאנד, וואו גאט האט מיט די יודען געטהון זעהר פיעל וואונ-
דער; נאר ר' יהודה האט איהם דארויף געענטפערט, אז אין מצרים האט זיך
דער אייבערשטער צום ערשטען מאל בעוויזען צו זיין פאלק און פאלעסטינא
האט ער אויסגעקליבען פאר א משכן וואו עס רוהט שטענדיג די שכינה. מיט
גרויס מיה האט ער זיך טאקי ארויסגעריסען פון זיינע גוטע פריינד און האט
זיך געפיהלט גאר גליקליך, אז ער האט פון דערווייטענס דערזעהן ירושלים.
א קורצע צייט האט ער זיך אויפגעהאלטען אין ארץ ישראל, ער איז אויך ארייג-
געפאהרען אין דמשק, ווייל דעמאלט איז שוין געוועהן שטיל אין לאנד, און
דאס פייער פונ'ם קרייצצוג איז א ביסעל געלאשען געווארען. נאר ווי אזוי דער
סוף זיינער איז געוועהן, ווען און וואו ער איז געשטארבען, ווייסט מען ניט.
עס ווערט דערצעהלט: אז א רייטער האט איהם מיט זיין פערד צוטראטען
ווען ער איז געלעגען פארטראכט אויף דער היילינגער פאלעסטינישער ערד און
האט בעוויינט די געוועזענע היים פון זיין פאלק. נאר חאטש זיין גוף איז
פארשוואונדען געווארען איז זיין נאהמען אויף עביג געבליבען צווישען יודען:
יעדען תשעה באב פארגיסט מען טייכען טרערען ביים לייענען פון זיינע קלאג-
לידער און צווישען די זיסע זכרונות פון פארצייטענס שטעלט זיך יעדען יודען

פַאר דִי אוֹיגֶען דָאס הֵיילִיגֶע בִּילְד פוּן ר׳ יְהוּדָה הַלֵוִי דֶער מָקוֹר פוּן לִיעבֶּע אוּנ
טְרַייעֶ צוּם יוּדִישֶׁען פָאלְק אוּנ צוּ זַיין אֱמוּנָה.

---

4 דֶער צְוֵויטֶער קְרַייצְצוּג אוּנ דִי עֶרְשְׁטֶע בְּלוּט-בֶּעשׁוּלְדִיגוּנְג גֶעגֶען דִי יוּדֶען.

(1146—1171 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

פוּנְקְט וִוי דִי יוּדֶען אִיז גוּט גֶעוֶועהן אִין שְׁפַּאנְיֶען אוּנ תּוֹרָה אוּנ חָכְמָה הָאבֶּען בַּיי זֵיי גֶעבְּלִיהט, אַזוֹי אִיז אוֹיךְ זֵייעֶר לַאנְגֶע גְלֶאנְצֶענְד גֶעוֶועהן אִין פְרַאנְקְרַייךְ אִין דֶער עֶרְשְׁטֶער הֶאלְפְט פוּנ׳ם צְוֶועלְפְטֶען יָאהר-הוּנְדֶערְט אוּנְטֶער דֶער מְלוּכָה פוּן דִי קֶאנִיגֶע לוּאִי (לוּדְוִויג) דֶעם זֶעכְּסְטֶען אוּנ דֶעם זִיבֶּעטֶען. דֶער גַאנְצֶער מִסְחָר פוּן וַויין, תְּבוּאָה אוּנ אַנְדֶערֶע פְּרָאדוּקְטֶען הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען בַּיי זֵיי אִין דִי הֶענְד; כִּמְעַט אַ הַאלְבֶּע שְׁטָאדְט פַּארִיז אִיז גֶעוֶועהן בֶּעזֶעצְט מִיט יוּדֶען, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאט אַ סַךְ פֶעלְדֶער אוּנ וַויינְגֶערְטְנֶער, וָואס זֵיי הָאבֶּען אַלֵיין בֶּעאַרְבֵּייטֶעט אָדֶער גֶעהַאלְטֶען דֶערְצוּ קְרִיסְטְלִיכֶע קְנֶעכְט. יֶעדֶע יוּדִישֶׁע קְהִלָּה הָאט זִיךְ גֶעפִיהְרְט זֶעלְבְּסְטְשְׁטֶאנְדִיג אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָּחָה פוּן אַ בֶּעזוּנְדֶער מַנְהִיג וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען פְּרֶעוָוא (Prevöt), אוּנ וָואס דִי קְהִלָּה פְלֶעגְט אִים אוֹיסְקְלַייבֶּען אוּנ דִי מְלוּכָה הָאט נָאר בֶּעדַארְפְט אִיהר הַסְכָּמָה דַארוֹיף גֶעבֶּען. יוּדֶען הָאבֶּען אוֹיךְ פֶערְנוּמֶען גוּטֶע שְׁטֶעלֶען אִין לַאנְד אוּנ אֵיינֶער פוּן דִי גְרֶעסְטֶע יוּדִישֶׁע לוֹמְדִים, רַבֵּינוּ יַעֲקֹב בֶּן מֵאִיר, אָדֶער וִוי מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען רַבֵּינוּ תַּם, אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער חָשׁוּב אִין קֶאנִיגְלִיכֶען הוֹיף.

בַּיי אַזַא וָואהלֶען מַעֲמָד הָאבֶּען דִי פְרַאנְצֶאזִישֶׁע יוּדֶען זִיךְ גֶעקָאנְט נָאךְ מִיט מֶעהר חֵשֶׁק נֶעהמֶען צוּ דֶער גְרוֹיסֶער אַרְבֵּייט, וָואס רש״י הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוּנ זַיינֶע תַּלְמִידִים הָאבֶּען עֶס טַאקִי וַוייט גֶעבְּרַאכְט. דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי בַּעֲלֵי הַתּוֹסְפוֹת, וָואס זֶענֶען גֶעגַאנְגֶען אִין דֶערֶךְ פוּן זֵייעֶר גְרוֹיסֶען רֶבִּי׳ן, אוּנ הָאבֶּען מִיט חֲרִיפוּת אוֹיסְגֶעגְלַייכְט דִי מֵיינוּנְגֶען פוּנ׳ם תַּלְמוּד מִיט דֶעם גַייסְט פוּן דֶער צַייט. זֵיי הָאבֶּען אָבֶּער גֶעוָואלְט אַז דֶער עִיקָר זָאל בְּלַייבֶּען רש״י׳ס פֵּירוּשׁ, אוּנ דֶערְפַאר הָאבֶּען זֵיי גֶערֶעכֶענְט זֵייעֶר אַרְבֵּייט נָאר וִוי אַ צוּגָאבּ, אוּנ הָאבֶּען זִי גֶערוּפֶען תּוֹסְפוֹת. דִי עֶרְשְׁטֶע בַּעֲלֵי הַתּוֹסְפוֹת זֶענֶען גֶעוֶועהן רש״י׳ס אֵיידֶעמְ׳ס: ר׳ מֵאִיר בֶּן שְׁמוּאֵל פוּן רוּמְבּוּרְג אוּנ ר׳ יְהוּדָה בֶּן נָתָן (הָרִיבָ״ן), זַיינֶע דְרַיי אֵיינֶעקְלֶעךְ, יִצְחָק (הר״י הַזָּקֵן), שְׁמוּאֵל (רַשְׁבַּ״ם), אוּנ יַעֲקֹב תַּם אוּנ אַ וַוייטֶער קָרוֹב רש״י׳ס פוּן שְׁפַּייעֶר ר׳ יִצְחָק בֶּן אָשֵׁר הַלֵוִי

(הָרִיבָּ"א). פוּן רשׁ"י'ס אֵיינֶעקְלֶעךְ אִיז מֶעהר בֶּערִיהמְט ר' שְׁמוּאֵל בֶּן מֵאִיר מִיט זַיין אָבְּגֶעקִירְצְטֶען נָאהמֶען רַשְׁבַּ"ם: עֶר הָאט נָאךְ פַאר'ן זֵיידֶענְס לֶעבֶּען זִיךְ גֶעשְׁטְרִיטֶען מִיט אִיהם אִין פִיעל עִנְיָנִים, אוּנ רשׁ"י הָאט אִיהם גֶעמוּזְט מוֹדֶה זַיין, אַז וֶוען עֶר זָאל שׁוֹין נִיט זַיין צוּ אַלְט וָואלְט עֶר זִיךְ אַלֵיין גֶענוּמֶען אִיבֶּער־מַאכֶען זַיין פֵּירוּשׁ. פִיעל אֶהנְלִיךְ צוּם רַשְׁבַּ"ם אִיז גֶעוֶועהן ר' יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן קַרָא אוּנ בֵּיידֶע הָאבֶען מִיט זֵייעֶר טִיפֶען פֶערְשְׁטַאנְד בֶּעפֶעסְטִיגְט דָאס לֶערְנֶען פוּן תּוֹרָה צְווִישֶׁען דִי פְרַאנְצֶאזִישֶׁע יוּדֶען, בִּיז עֶס הָאט זִיךְ אָנְגֶערוּקְט אַ פִינְסְטֶע־רֶער וָואלְקֶען אוֹיפ'ן מַזָל פוּן דִי יוּדֶען, אוּנ צוּ לִיעבּ דִי שְׁרֶעקְלִיכֶע צָרוֹת הָאבֶען זֵיי גֶעמוּזְט פַארְגֶעסֶען אָן אַלֶעמֶען וָואס אִיז בַּיי זֵיי גֶעוֶועהן טְהַייעֶר אוּנ הֵיילִיג.

פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִיז פְּלוּצְלוּנְג אָנְגֶעקוּמֶען אַ גֶעשְׁרֵיי וֶועגֶען הִילְף: דָאס הָאבֶּען דִי קְרִיסְטֶען וָואס הָאבֶען שׁוֹין דָארְט רוּהִיג גֶעלֶעבְּט נָאךְ דֶעם עֶרְשְׁטֶען קְרַייצְצוּג, גֶעשִׁיקְט שְׁלוּחִים קֵיין אֵייְרָאפַּא אוּנ הָאבֶּען מוֹדִיעַ גֶעוֶועהן אַז דֶער טֶערְקִישֶׁער גִבּוֹר נוּרֶדִין הָאט זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק רוֹדֵף'ן אוּנ אַז מֶען זָאל זִיךְ בַּאלְד אָנְנֶעהמֶען פַאר זֵיי. דָאס אִיז גֶעוֶועהן אַ פְרִישֶׁער פוּנְק פוּנ'ם אַלְטֶען פַייעֶר, וָואס אִיז נָאךְ נִיט אִין גַאנְצֶען אוֹיסְגֶעלָאשֶׁען גֶעוָוארֶען: דִי גַייסְטְלִיכֶע פוּן דַייטְשְׁלַאנְד אוּנ פְרַאנְקְרַייךְ הָאבֶּען זִיךְ גֶעהַאפְּט אוֹיפ'ס נַיי דַרְשׁ'נֶען וֶועגֶען דֶער אוּמְגְלִיקְלִיכֶער לַאגֶע פוּן דִי סִירִישֶׁע קְרִיסְטֶען אוּנ עֶס הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹי־בֶּען דֶער צְווֵייטֶער קְרַייצְצוּג מִיט'ן אַלְטֶען אַכְזָרִיוּת אוּנ מִיט דִי נַייעֶ לֵיידֶען פַאר דִי יוּדֶען, וָואס צוּ זֵיי הָאט מֶען גֶעהַאלְטֶען פַאר דֶער עֶרְשְׁטֶער מִצְוָה אוֹיסְצוּ־לָאזֶען דִי פֶערְבִּיטֶערְטֶע הֶארְצֶער.

דֶער קֶאנִיג לוּדְוִויג דֶער זִיבֶּעטֶע פוּן פְרַאנְקְרַייךְ אוּנ דִי קֶאנִיגֶען עֶלֶעאָנָארֶע מִיט אַלֶע אִיהרֶע הוֹיף־דַאמֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן דִי עֶרְשְׁטֶע, וָואס הָאבֶּען מִיט'ן קְרַייץ אִין דֶער הַאנְד זִיךְ גֶעלָאזְט גֶעהן גֶעגֶען דִי שׂוֹנְאִים פוּן דֶער קִירְכֶע. דֶער בֶּערִיהמְטֶע גַייסְטְלִיכֶער בֶּערֶנְהַארְד פוּן קְלֶעאִירְבָא הָאט מִיט זַיינֶע פַייעֶרִיגֶע דְרָשׁוֹת אוּנְטֶערְגֶעהֶיצְט דָאס פָאלְק אוּנ פוּן אַלֶע זַייטֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעיָאגְט מֶענְשֶׁען, וָואס הָאבֶען גֶערֶעכֶענְט פַאר אַ הֵיילִיגֶען חוֹב אַ חֵלֶק צוּ הָאבֶּען אִין אַזַא מִלְחָמָה. דֶער פַאפְּסְט אֵייזְשֶׁענִיוּס (אַבְגִינוּס) דֶער דְרִיטֶער הָאט בַּאלְד פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָא הָאט מֶען זֶעהר אַ גוּטֶע גֶעלֶעגֶענְהַייט זִיךְ אָבְּ־צוּרֶעכְנֶען מִיט דִי יוּדֶען, אוּנ עֶר הָאט מַתִּיר גֶעוֶועהן אַלֶע וָואס גֶעהן אִין קְרַייצְצוּג נִיט צוּ צָאהלֶען זֵייעֶרֶע חוֹבוֹת דִי יוּדֶען. דֶערְצוּ הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ גַייסְטְלִיכֶער, פֶּעטֶער דֶער פְרוּמֶער, וָואס הָאט גֶעוָואלְט זַיין נָאךְ מֶעהר מַחְמִיר פוּנ'ם פַּאפְּסְט אוּנ הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען דֶעם קֶאנִיג אַיינְרֶעדֶען אַז דִי

יודען זענען די ערגסטע איינוואהנער פונ'ם לאנד, אז זיי זענען פול מיט עבירות, אז צונעהמען ביי זיי דאס פארמעגען אונ עס פארווענדען אויף אזא טהייערע זאך ווי דער קרייצצוג, איז די שאנסטע מצוה, אז די יודען האבען גאר קיין איינען געלד ניט, אלדינג האבען זיי גענב'עט אונ געגזל'ט, אונ אז עס איז גאנץ גענוג פאר זיי ווען מען וועט זיי שענקען דאס לעבען. דער פרומער גייסט-ליכער בערנהארד איז אפילו ניט צופרידען געוועהן פון דעם פאפסט'ס היתר אונ האט עס ביי זיך אין הארץ גערעכענט פאר א גרויסע עולה, נאר געגען דעם רצון פונ'ם פאפסט האט ער ניט געטארט אפנען קיין מויל. דער קאניג איז אבער מעהר ניט בעשטאנען ווי אויף דעם בעפעהל פונ'ם פאפסט וועגען יודישע חובות, אונ דעם ערשטען קלאפ האבען געהאפט די רייכע יודען, וואס זייער געלד איז פערפאלען געווארען; די ארעמע יודען האט מען געלאזט צו רוה אונ די מלוכה איז ניט מרוצה געווארען מען זאל זיי לאזען ראבעווען. דאס האבען זיי געהאט צו פערדאנקען דעם קאניג אליין אונ די גוטע עצות פון זיינע מיניסטער אונ די גייסטליכע סוגיר אונ בערנהארד, וואס האבען בשום אופן ניט געוואלט אז גזלה אונ רציחה זאלען זיך רעכנען פאר מעלות.

אין דייטשלאנד האבען זיך אבער ניט געפונען אזעלכע גייסטליכע, וואס זאלען האבען גאטט אין הארצען, אונ דארט איז שוין די סכנה געוועהן גרע-סער. דער קייזער קאנראד דער דריטער איז געוועהן צו שוואך ער זאל קאנען שיצען די יודען, וואס האבען זיך נאך ניט ערהיילט פון די פריהערינע מכות אונ ביי די איבריגע איינוואהנער איז געווארען גאר א איבערקעהרעניש: פונקט ווי פריהער האבען זיי די יודען אבגעהיט פון פרעמדע רוצחים, זענען זיי איצונד אליין געווארען זיי שונאים אונ האבען מיט איינענע הענד זיי געוואלט אבשינדען די הויט. דערצו האט זיך אנגעהויבען ארומדרעהען אין לאנד א פראנצאזישער מאנאך רודאלף וואס איז געוועהן זעהר א בעריהמטער דרשן אונ האט פערשטאנען ווי אזוי אונטערצוהיצען דאס פאלק אונ זיי בעווייזען אז דער קרייצצוג מוז זיך אנהייבען פון די יודען. ווער ווייסט ווי שרעקליך די הריגה וואלט געוועהן, ווען דער קייזער קאנראד פערזארגט זיי ניט אונ גיט זיי ניט אב די גאנצע שטאדט נירנבורג אונ נאך עטליכע פעסטונגען, וואו זיי האבען געקאנט זיצען רוהיג אונ ניט מורא האבען פאר אנפאלען. דער קייזער האט זיך אפילו געפרובט בעטען די גראפען זיי זאלען אויך שיצען די יודען פון זייערע שטאדט אונ דערפער, נאר ווי עס ווייזט אויס, האט מען איהם ווענינ געהערט. דער ערשטער יודישער קרבן איז געפאלען אים יאהר

1176 : דָאס אִיז גֶעוֶועהן אֵיינֶער פוּן דִי לוֹמְדִים פוּן טְרִיֶער, וָואס מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען ר׳ שִׁמְעוֹן הַחָסִיד (דֶער פְרוּמֶער). עֶר אִיז גֶעפָאהרֶען פוּן עֶנְגְ־לַאנְד אַהֵיים אוּנ הָאט זִיךְ בֶּעדַארְפְט אִין קָאלְן אוֹיפְזֶעצֶען אוֹיף אַ שִׁיף, נָאר פוּנְקְט דֶעמָאלְט וֶוען עֶר אִיז צוּגֶעגַאנְגֶען צוּם שִׁיף, אִיז מֶען אוֹיף אִיהם אָנְגֶעפַאלֶען אוּנ מֶען הָאט אִיהם גֶעשְׁלֶעפְּט אִין קִירְכֶע, עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט גֶעלָאזְט טוֹיפֶען אוּנ דֶערְפַאר הָאט מֶען אִיהם דֶערְהַרְגֶ׳ט. בַּאלְד דֶערְנָאךְ הָאט מֶען גֶעטֵייטְט אַ יוּדִישֶׁע פְרוֹי מִינְנַא פוּן שְׁפַּייֶער, וָואס הָאט נִיט גֶעוָואלְט אִיבֶּערְגֶעהְן צוּם קְרִיסְטֶענְטְהוּם הָאבֶּען זֵיי אִיהר אָבְּגֶעהַאקְט דִי אוֹיֶערן אוּנ דִי פִינְגֶער פוּן דִי הֶאנְד אוּנ פִים אוּנ זִי הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט טוֹיטֶען אוֹיף קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. דִי יוּדֶען הָאבֶּען אַ קוּק גֶעטְהוּן אַז עֶס אִיז שְׁלֶעכְט, הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיטֶען מִיט גֶעלְד אוּנ צָאהלֶען דִי גְרַאפֶען דֶערְפַאר וָואס זֵיי וֶועלֶען זֵיי בֶּעהַאלְטֶען אִין זֵייעֶרֶע פַּאלַאצֶען אוּנ פֶעסְטוּנְגֶען. דֶער קַארְדִינַאל אַרְנָאלְד פוּן קֶעלְן, וָואס אִיז גֶעוֶועהן פוּנְקְט אַזַא אֵיידֶעלֶער מֶענְשׁ וִוי דֶער עֶפִּיסְקָאפּ הֶערְמַאנְן, וֶועלְ־כֶער הָאט גֶעשִׁיצְט דִי יוּדֶען בַּיים עֶרְשְׁטֶען קְרַייצְצוּג, הָאט זֵיי אַ גְרוֹיסֶע טוֹבָה גֶעטְהוּן. עֶר הָאט זֵיי אָבְּגֶעגֶעבֶּען דִי פֶעסְטוּנְג וָואלְקֶענְבּוּרְג, אוּנ הָאט זֵיי עֶר־לוֹיבְּט צוּ הָאבֶּען בַּיי זִיךְ כְּלֵי זַיִן. אַוַדַאי צְווִישֶׁען דִי פִיער וֶואנְד וואוּ דִי יוּדֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן פֶערְשְׁלָאסֶען, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעפִיהלְט זִיכֶער, נָאר בִּיטֶער אִיז גֶעוֶועהן דִי יֶענִיגֶע, וָואס זֶענֶען גֶעצְווּאוּנְגֶען גֶעוֶועהן צוּ לִיעֶב פַּרְנָסָה זִיךְ אַרוּמְ־שְׁלֶעפֶּען אִיבֶּער דֶער מְדִינָה: וִוי בַּאלְד דִי אוּמְגְלִיקְלִיכֶע זֶענֶען נָאר אַרַיינְגֶעפַאלֶען אִין דִי הֶאנְד פוּן דִי רוֹצְחִים, הָאט מֶען זֵיי שׁוֹין דֶערְהַרְגֶ׳ט מִיט עִנּוּיִם קָשִׁים. בִּיסְלֶעכְוַויים הָאבֶּען אָבֶּער דִי גַייסְטְלִיכֶע אוּנ דִי פִירְסְטֶען פוּן לַאנְד דֶערְפִיהלְט, אַז דָאס, וָואס מֶען שְׁלָאגְט יוּדֶען, אִיז פַאר זֵיי אַלֵיין קֵיין מַעֲלָה נִיט, וַוייל דָאס פָאלְק שְׁפְּרִינְגְט אַרוֹים פוּן דֶער הֶעָזָה, אוּנ וִויל שׁוֹין גָאר קֵיינֶעם נִיט הֶערֶען. אַז דֶער אַרְכִיעֶפִּיסְקָאפּ פוּן מַאיְנְץ הֵיינְרִיךְ דֶער עֶרְשְׁטֶער, וָואס הָאט זִיךְ אוֹיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר שֵׁנִי לְמַלְכוּת, הָאט בַּיי זִיךְ אִין הוֹיז בֶּעהַאלְטֶען עֶטְלִיכֶע יוּדֶען, הָאבֶּען דִי רוֹצְחִים אֲפִילוּ אוֹיף אִיהם קֵיין כָּבוֹד נִיט גֶעלֵייגְט: וִוי ווִילְדֶע חַיּוֹת זֶענֶען זֵיי אַרַיינְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אִין זַיין הוֹיף אוּנ הָאבֶּען פַאר אִיהם אִין דִי אוֹיגֶען דֶערְהַרְגֶ׳ט דִי יוּדֶען. דֶעמָאלְט הָאט דֶער אַרְכִיעֶפִּיסְקָאפּ אַלֵיין אַרוֹיסְגֶע־זֶעהן וִוי גֶעפֶאהְרְלִיךְ דֶער סַם אִיז, וָואס דֶער מָאנַאךְ רוּדָאלְף הָאט אַרַיינְגֶעלֶעגְט אִין זַיינֶע דְרָשׁוֹת פַאר׳ן פָאלְק, אוּנ הָאט גֶעשְׁרִיבֶּען דֶעם פְרוּמֶען בֶּערְנְהַארְד פוּן קְלֶעאִירְבָא, וָואס הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט נָאךְ הֵיילִיגֶער פוּנ׳ם פַאפְּסְט, עֶר זָאל דֶעם רוּדָאלְפ׳ן צוּ רֶעכְט וַוייזֶען. בֶּערְנְהַארְד הָאט בַּאלְד גֶעלָאזְט אוֹיסְרוּפֶען אַז

רוּדָאלְף װֶערְד פֶּערְשְׁטוֹיסֶען פוּן דֶער קִירְכֶע פַאר זַיינֶע שֶׁאנְדְלִיכֶע מַעֲשִׂים, אוּנ הָאט אוֹיךְ צוּשִׁיקְט אוּמֶעדוּם בְּרִיעף װֶעגֶען דֶעם. דָאס פָאלְק אִיז שׁוֹין אָבֶער גֶעװֶעהן פוּל מִיט שִׂנְאָה גֶעגֶען דִי יוּדֶען, אוּנ בֶּערְנְהַארְד'ס בְּרִיעף הָאבֶען נָאר נִיט גֶעקָאנְט הֶעלְפֶען. רוּדָאלְף הָאט שׁוֹין אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ אַרְבַּייטֶען, נָאר זַיין גִיפְט פוּן פְרִיהר אִיז גֶעבְּלִיבֶען. דֶער פְרוּמֶער בֶּערְנְהַארְד הָאט זִיךְ דַארִיבֶּער עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַלֵיין אַרוּמְפָאהרֶען אוּנ װַייזֶען דָאס פָאלְק, אַז דֶער קְרַייצְצוּג מֶעג טַאקִי זַיין בַּיי זֵיי הֵיילִיג, נָאר זֵיי דַארְפֶען שְׁטִיללֶען דֶעם כַּעַס אוֹיף דִי אוּמְשׁוּלְ-דִיגֶע יוּדֶען, וָואס נִיט זֵיי קָאן מֶען רֶעכְנֶען פַאר שׂוֹנְאִים פוּן דֶער קִירְכֶע. אוּמְזִיסְט אִיז אָבֶער גֶעװֶעהן בֶּערְנְהַארְד'ס מִיה: טַאקִי בַּאלְד אוּם וִוינְטֶער פוּנ'ם יָאהר 1147, אִיז מֶען אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי יוּדֶען פוּן וִוירְצְבּוּרְג, מֶעהר פוּן צְוַואנְצִיג יוּדֶען זֶענֶען דֶערְהַרְגֶ'ט גֶעוָוארֶען אוּנ צְוִוישֶׁען זֵיי הָאט אוֹיךְ מִיט'ן לֶעבֶען בֶּצָאהלְט דֶער רַב ר' יִצְחָק בֶּן אֶלְיָקִים װֶעלְכֶען זֵיי הָאבֶען טוֹידְט גֶעשְׁלָאגֶען אוֹיף זַיין סֵפֶר וָואס עֶר הָאט בִּיז דֶער לֶעצְטֶער מִינוּט גֶעלֶערְנְט. דִי צָאהל פוּן דִי הֲרוּגִים וָואלְט גֶעוִוים גֶעװֶעהן גְרֶעסֶער, נָאר דָאס גְלִיק אִיז גֶעװֶעהן וָואס דִי רוֹצְחִים הָאבֶען פִיעל פוּן דִי צוּהַרְגְ'טֶע אוּנ צוּשְׁלָאגֶענֶע גֶערֶעכֶענְט פַאר טוֹיט, אוּנ אַז זֵיי הָאבֶען זִיךְ דֶערְנָאךְ אוֹיפְגֶעהַאפְּט אוּנ גוּט הֶארְצִיגֶע קְרִיסְטֶען הָאבֶען אוֹיף זֵיי רַחֲמָנוּת גֶעהַאט אוּנ זֵיי גֶעהָאלְפֶען קוּמֶען צוּ דִי כּוֹחוֹת, הָאט זֵיי דֶער גוּטֶער עֶפִּיסְקָאפּ פוּן וִוירְצְ-בּוּרְג אַװֶעקְגֶעפִיהרְט אִין אַ נָאהֶענְטֶע פֶעסְטוּנְג, אוּנ דָארְט זֶענֶען זֵיי נִצּוֹל גֶע-וָוארֶען. אֶרְגֶער אִיז שְׁפֶּעטֶער מִיט עֶטְלִיכֶע חֲדָשִׁים גֶעוָוארֶען דִי לַאגֶע פוּן דִי דַייטְשֶׁע יוּדֶען, װֶען דֶער קֵייזֶער קָאנְרַאד אִיז אַלֵיין צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּם קְרַייצְצוּג: דֶעמָאלְט הָאט זִיךְ שׁוֹין דָאס פָאלְק נִיט גֶעהַאט פַארְװֶעמֶען צוּ שֶׁאמֶען, אוּנ יוּדִישׁ בְּלוּט הָאט זִיךְ גֶעגָאסֶען גָאר אָהן רַחֲמָנוּת.

פוּן דַייטְשְׁלַאנְד אִיז דָאס פַייעֶר גִיךְ אַרִיבֶּער קַיין פְרַאנְקְרַייךְ, אָבֶער צוּ-בְּרֶענְט הָאט עֶס זִיךְ נָאר אִין עֶטְלִיכֶע גֶעצֶאהלְטֶע אֶרְטֶער. דִי יוּדֶען הָאבֶען זִיךְ דָארְט שְׁטַארְק גֶעװֶעהרְט, אוּנ עֶס אִיז דִי רוֹצְחִים זֶעהר שְׁװֶער גֶעװֶעהן בַּיי צוּ-קוּמֶען זֵיי. אִין קַארֶענְטָאן אִיז גֶעװֶעהן פָּשׁוּט אַ מִלְחָמָה: דִי יוּדֶען הָאבֶען אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען גֶענוּג גְבוּרָה, אוּנ דִי שׂוֹנְאִים וָואלְטֶען גֶעמוּזְט אַװֶעקְגֶעהן מִיט נָאר נִישְׁט, װֶען זֵייעֶר צָאהל אִיז נִיט כִּמְעַט הוּנְדֶערְט מָאל גְרֶעסֶער. דֶעמָאלְט אִיז דֶערְהַרְגֶ'ט גֶעוָוארֶען אֵיינֶער פוּן דִי בַּעֲלֵי־הַתּוֹסְפוֹת רַבֵּינוּ פֶּטֶר אַ תַּלְמִיד פוּן רַשְׁבַּ"ם. אִים צְװֵייטֶען טָאג שָׁבוּעוֹת אִיז דִי בַּאנְדֶע אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי יוּדֶען פוּן רַאמֶערוּ, זֵיי זֶענֶען אַרַיין אִין הוֹיז פוּן דֶעם בֶּערִיהמְטֶען רַבֵּינוּ תַּם, זַיין גַאנְ'ן פֶערְמֶעגֶען אָבְּגֶעראבֶּעװֶעט, אַ סֵפֶר תּוֹרָה צוּרִיסֶען אוּנ אִיהם אַלֵיין הָאבֶען

זיי געשלעפט מיט זיך אין פעלד אריין, כדי זיי זאלען איהם דארט אנטהון ענוים
קשים. אויפ'ן וועג האט ער בעגעגענט א בעקאנטען ריטטער און האט איהם
געבעטען ער זאל זיך אננעהמען פאר איהם; דער ריטטער איז געוועזען אזוי
גוטהארציג, אז פריהר האט ער זיך מיט דעם אומגליקליכען רבינו יעקב תם גע־
שטעלט דינגען און האט מיט איהם אויסגענומען א תנאי, אז ער מוז איהם
שיינקען א פערד, דער נאך האט ער איהם אבגענומען ביי די רוצחים און האט
זיי איינגערעדט, אז ער וועט איהם אליין טויטען. אזוי איז רבינו תם ניצול
געווארען, און דער פרומער בערנהארד האט באלד גענומען אללע מיטעל צו
פארלעשען דאס פייער וואס האט אויסגעבראכען נאר אין דריי שטאדט און
ווייטער איז עס ניט געגאנגען.

אין ענגלאנד האט דער קאניג סטעפהאן ניט דערלאזט מען זאל אנ־
רירען די יודען. אין באהמען ווידער האבען זיי שוין געליטען, און מעהר פון
הונדערט פונפציג יודען האט מען דארט אויסגעקוילעט. אויסגעהיט האבען זיך
נאר די וואס האבען זיך בעהאלטען אין די פעסטונגען, אדער די וואס זענען
לפנים איבערגעגאנגען צום קריסטענטהום. דער צווייטער קרייצצוג האט איבער־
הויפט ווייניגער קרבנות איינגעשלונגען ווי דער ערשטער, ווייל דאס מאל איז
דער ערב־רב ניט געוועזען אזוי גרויס, און די מושלים וואס האבען אנגעהויבען
די מלחמה האבען ניט צוגעלאזט אז זייער חיל זאל בעשטעהן פון לויטער גנבים
און רוצחים. דערצו האבען די גייסטליכע געשיצט יודען, און עס האט זיך אפילו
צווישען זיי געפונען אזא גוט הארציגער מענש, וואס האט אליין געהאלפען
פיעל פון די, וואס מען האט זיי געצוואונגען צו דער טויפע, זיי זאלען זיך קאנען
אומקעהרען צו זייער אמונה. דער דייטשער קייזער האט זיך אויך ארויסגע־
שטעלט פאר א בעשיצער פון די יודען, נאר דערפון איז ארויס נאך א גראסערע
רעה, ווייל ביסלעכווייס האט זיך די מלוכה אנגעהויבען געוואהנען מיט דעם
געדאנק, אז די יודען זענען ניט גלייך מיט אנדערע פאלקער, אז זיי מוז מען
שטאנדיג אבהיטען. די יודען אליין זענען ביי זיך אין די אויגען אויך געפאלען,
מען האט זיי אנגעהויבען רופען: „קאמער־קנעכט”, און אזוי זענען זיי פון
פרייע איינוואהנער געווארען כמעט אבהאנגיגע קנעכט מיט גאר קליינע רעכטע
און זענען געבליבען אויף אזא נידריגער מדרגה ביז צום סוף פונ'ם אכטצענטען
יאהר־הונדערט.

אין דער אייגענער צייט, וואס די יודען פון איירופא האבען אויסגעשטא־
נען אזוי פיעל צרות, האבען זיך פאר זייערע ברידער אין אפריקא אויך אנגעהויבען

פִינְסְטֶערֶע טָאג. אַ גֶעוִויסֶער עַבַּד-אַלַה אִבְּן-תּוּמַרְתְּ הָאט זִיךְ גֶעפִינֶען אַ נַייֶעם דֶרֶךְ אִין דֶער מַחֲמַדַנִישֶׁער אֱמוּנָה, אוּנ הָאט אַרוּם זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט אַ גַאנְצֶען שֵׁבֶט פוּן דִי אַרַאבֶּער, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶערוּפֶען „אַלְמוּהַדִים". נָאךְ זַיין טוֹיט אִיז גֶעוָוארֶען דֶער גַאנְצֶער פִירֶער פוּן דֶעם שֵׁבֶט זַיין תַּלְמִיד עַבַּד-אַלְ-מוּמִין, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַגְרוֹיסֶער שׂוֹנֵא פוּן דִי „אַלְ-מוּרַאבִּידֶען", אוּנ הָאט זִיךְ פָארְגֶענוּמֶען בַּיי זֵיי דִי גַאנְצֶע מַאכְט אַרוֹיסְרַייסֶען כְּדֵי עֶר זָאל קָאנֶען מֶעהר בֶּעפֶעסְטִיגֶען זַיין אֱמוּנָה. בִּיסְלֶעכְוַויים הָאט עֶר אַיינְגֶענוּמֶען פִיעל עֶרְטֶער אִין אַפְרִיקָא בִּיז דִי הוֹיפְּט-שְׁטָאדְט מַארָאקָקָא אִיז אוֹיךְ נִיט אַרַיינְגֶעפַאלֶען צוּ אִיהם אִין דִי הֶאנְד. דָארְט הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ גְרוֹיסֶע יוּדִישֶׁע קְהִלָּה אוּנ עַבַּד-אַל-מוּמִין הָאט גָאר קַיין לַאנְגֶע טַעֲנוֹת נִיט גֶעמַאכְט אוּנ הָאט גֶעזָאגְט דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען אוֹיסְקְלַייבֶּען צְווִישֶׁען טוֹיט אוּנ דֶעם מַחֲמַדַנִישֶׁען גְלוֹיבֶּען. עֶס אִיז גֶעוָוארֶען אַ גְרוֹיסֶע יְלָלָה, פִיעל זֶענֶען שׁוֹין פֶערְטִיג גֶעוֶועהן זִיךְ מוֹסֵר נֶפֶשׁ זַיין, אוּנ מִיט גְרוֹיס מִיה הָאט מֶען בַּיי אִיהם גֶעפּוֹעל'ט עֶר זָאל לָאזֶען דִי יוּדֶען אַרוֹיסְפָאהרֶען אוּנ זֵיי גֶעגֶעבֶּען אַ קְלֵיינֶע צַייט דַארוֹיף. בַּאלְד הָאבֶּען זִיךְ פִיעל פוּן זֵיי אַוֶועקְגֶעלָאזְט קַיין שְׁפַּאנְיֶען אוּנ אִיטַאלְיֶען, אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע, וָואס זֶענֶען צוּ שְׁטַארְק צוּגֶעבּוּנְדֶען גֶעוֶועהן צוּם לַאנְד, הָאבֶּען קַיין אַנְדֶער בְּרֵירָה נִיט גֶעהַאט אוּנ הָאבֶּען גֶעמוּזְט לְפָנִים זִיךְ אָבְּזָאגֶען פוּן יוּדִישְׁקַייט. דָאס אֵייגֶענֶע הָאט עַבַּד-אַל-מוּמִין גֶעטְהוּן אוֹיךְ מִיט קְרִיסְטֶען. נָאר זֵיי אִיז גְרִינְגֶער גֶעוֶועהן אַוֶועק צוּ פָאהרֶען, וַוייל אוּמֶעדוּם הָאבֶּען זֵיי גֶעפוּנֶען גְלוֹיבֶּענְסְבְּרִידֶער, וָואס הָאבֶּען זֵיי אוֹיפְגֶענוּמֶען מִיט לִיעבֶּע. דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען וָואס הָאבֶּען זִיךְ קְלָאמֶערְשְׁט גֶערֶעכֶענְט פַאר מַחֲמַדָנֶער אִיז גֶעוֶועהן דַוְקָא נִיט שְׁלֶעכְט, וַוייל זֵיי הָאבֶּען גֶעקָאנְט פְרַיי אָבְּהִיטֶען דִי דִינִים פוּן זֵייעֶר פְרִיהֶרִיגֶען גְלוֹיבֶּען אוּנ קֵיינֶער הָאט זִיךְ אוֹיף זֵיי נִיט אוּמְגֶעקוּקְט. דָאס אִיז טַאקִי גֶעוֶועהן דִי סִבָּה וָואס פִיעל יוּדֶען, אוּנ צְווִישֶׁען זֵיי אֲפִילוּ גְרוֹיסֶע אוּנ פְרוּמֶע רַבָּנִים, זֶענֶען מְרוּצָה גֶעוָוארֶען אָנְצוּנֶעהמֶען דִי מַחֲמַדַנִישֶׁע רֶעלִיגְיָאן, וָואס הָאט זֵיי נִיט גֶעשְׁטֶערְט צוּ בְּלַייבֶּען אֱמֶת'ע יוּדֶען אוּנ מִיט דִי קִינְדֶער לֶערְנֶען תּוֹרָה. דֶערְצוּ הָאבֶּען נָאךְ פִיעל פוּן זֵיי גֶערֶעכֶענְט, אַז נָאךְ אַזֶעלְכֶע צָרוֹת מוּז מָשִׁיחַ קוּמֶען, אוּנ אַז עֶס אִיז זֵיי נִמְאָס גֶעוָוארֶען צוּ וַוארְטֶען, הָאבֶּען זֵיי פוּן זִיךְ אַרָאבְּגֶעוָוארְפֶען דִי מַאסְקֶע אוּנ הָאבֶּען אֶפֶענְטְלִיךְ עֶרְקְלֶעהרְט אַז זֵיי הָאבֶּען קַיין מָאל נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ זַיין יוּדֶען, דֶער רוֹב פוּן זֵיי אִיז טַאקִי אוּמְגֶעקוּמֶען אוֹיף קִדוּשׁ הַשֵּׁם.

דֶערְוַוייל הָאט זִיךְ עַבַּד-אַל-מוּמִין צוּגֶערוּקְט קַיין שְׁפַּאנְיֶען אוּנ הָאט אָבְּגֶענוּמֶען דִי הוֹיפְּט-שְׁטָאדְט קוֹרְדוֹבָה. גֶעגֶען דִי יוּדֶען הָאט עֶר זִיךְ נוֹהֵג גֶעוֶועהן

מיט דעם אייגענעם ישר וואס ער האט מיטגעבראכט פון אפריקא: זייערע שאנע שולען האט ער פארברענט אונ זיי אלליין האט ער געצוואונגען צו פער־לאזען דאס לאנד. דער אלטער רב פון קורדובה ר׳ יוסף בן צדיק דער מחבר פונ׳ם ספר עולם קטן, האט ניט געקאנט צוזעהן ווי עס ווערט אתל פון דער גרעסטער יודישער קהלה אונ איז באלד געשטארבען. די ישיבות פון שבילה אונ לוצענא האבען זיך צוגעמאכט, אונ ר׳ מאיר דער זוהן פון ר׳ יוסף אבן־מיגאש איז מיט פיעל יודען אריבער קיין טולידה. די איבריגע יודען האבען אויך געמוזט לפנים ווערען מחמדנער.

דער איבערשטער גרייט אבער שטענדיג אן די רפואה פאר דער מכה. אין טולידה האט געהערשט אקריסטליכער קאניג, אלפאנסא ריימונדעץ, וואס האט געהאלטען פון יודען, אונ ר׳ יהודה אבן עזרא, דער זוהן פון יוסף אבן עזרא, וואס האט אין איינעם מיט זיינע דריי ברידער אגרויסע ראללע געשפיעלט צווישען די שפאנישע יודען, איז ביי איהם געוועהן אגרויסער חשוב. ר׳ יהודה האט זיך גערעכענט פאר אפירסט אונ דער קאניג האט איהם געמאכט פאר אמושל איבער דער פעסטונג קאלאטראווא אונ האט צו איהם געהאט דאס גרעסטע צוטרויען. צו ליעב איהם איז די לאגע פון די יודען געוועהן זעהר גוט, ווייל ר׳ יהודה אבן־עזרא האט פון זייערטוועגען אלדינג געטהון אונ נאר די קראים׳עס האט ער פיינד געהאט אונ האט זיי ניט געלאזט קיין קאפ אויפ־הייבען. אז אין קורדובה האבען זיך אנגעהויבען די רדיפות, האבען די יודען געפונען אין טולידה אפערטיג מקום מנוחה אונ מיט דער הילף פון ר׳ יהודה אבן עזרא, וואס האט אויסגעלייזט געפאנגענע, אויסגעקויפט שקלאווען, אונ־טערגעהאלטען ארעמע, איז די יודישע קהלה פון טולידה געווארען פארגרע־סערט. די פרישע וואונדען האבען זיך באלד פערהיילט אונ תורה אונ חכמה האבען אנגעהויבען בליהען אויפ׳ן נייעם ארט, צווישען די קריסטען, פונקט ווי פריהער, ווען זיי זענען געוועהן אין שכנות ביי די אלמוראבידען.

צווישען די בעריהמטע לומדים פון יענער צייט האט פערנומען זעהר אכבוד׳ן פלאץ ר׳ אברהם אבן דאוד. וואס איז געבארען געווארען אים יאהר 1110 אונ האט אין אללע זיינע זיבציג יאהר, וואס ער האט אבגעלעבט, זיך נאר בעשעפטיגט מיט תורה אונ וויסענשאפטען. אבן דאוד איז געוועהן אדאקטאר, נאר ער האט זיך ליעב געהאט אבצוגעבען מיט אללערליי חכמות. אויף אראביש האט ער אנגעשריבען אגרויס ספר וועגען די גוטע מדות וואס יעדער מענש איז מחויב זיך אן זיי צו האלטען, אונ וועגען דעם אמת׳ן תכלית

פון אֱמוּנָה, אונ אויף לָשוֹן קֹדֶש איז פון איהם גֶעבְּלִיבֶּען אַ חִבּוּר גֶעגֶען די קַרָאִימֶעס וָואס הָאבֶּען, ווי עֶס שַׁיינְט, נָאךְ דֶעם קֶאנִיג אַלְפָאנְסאָ'ס טוֹיט, זִיךְ וַוייטֶער גֶעפְּרִיוְוט צוּ פִירֶען די הֶאנְד. אִבְּן דַאוּד הָאט אויף זִיךְ גֶענוּמֶען די אַרְבַּייט פון ר' יְהוּדָה אֶבֶן עֶזְרָא, אונ וָואס יֶענֶער הָאט גֶעקָאנְט אוֹיסְפִירֶען מִיט כֹּחַ, הָאט עֶר עֶס גֶעטהוּן מִיט דֶער פֶּען

נָאךְ פִיעל גְרֶעסֶער פון איהם איז גֶעוֶועהן ר' אַבְרָהָם בֶּן מֵאִיר אֶבֶן עֶזְרָא פון טוּלֶידָה, וָואס צוּ לִיעב זַיין פֵּירוּשׁ אויף דֶער תּוֹרָה, איז דֶער נָאהמֶען „אֶבֶן עֶזְרָא" עַד הַיּוֹם הֵיילִיג גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי די יוּדֶען. עֶר איז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אין טוּלֶידָה אים יַאהר 1088 אונ אויף איהם מֶאג מֶען בֶּאֱמֶת זָאגֶען אַז עֶר הָאט זִיךְ נַיין אונ זִיבְּצִיג יָאהר אָבְּגֶעמוּטְשֶׁעט אויף דֶער וֶועלְט, עֶר איז גֶעוֶועהן אַ גָדוֹל בַּתּוֹרָה אונ אַ טִיעפֶער הַקְרָן, נָאר דֶער קָאפּ זַיינֶער איז נִיט גֶעוֶועהן אין גַאנְצֶען גֶעזֶעצְט: עֶר הָאט גֶעקָאנְט גְלוֹיבֶּען אִי אין הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, אַז גָאטט פִירְט די וֶועלְט נָאךְ גֶעוִויסֶע כְּלָלִים וָואס זֶענֶען אָבְּהֶענְגִיג פון זַיין הֵיילִיגֶען רָצוֹן, אִי אין די שְׁטֶערְן, וָואס הֵייסֶען מַזָּלוֹת, אונ מֵיינֶען אַז יֶעדֶער הָאט זַיין שְׁטֶערְן אין הִימֶעל. קיין פַּרְנָסָה הָאט אֶבֶן עֶזְרָא נִיט גֶעהַאט אונ איז גֶעוֶועהן אַזוֹי אָרֶעם אַז בַּיי איהם איז שׁוֹין גֶעבְּלִיבֶּען פֶּעסְט אַז עֶר וֶועט קיין מָאל נִיט אוֹיפְהֶערֶען צוּ לַיידֶען. „אִיךְ זָאל הַאנְדְלֶען מִיט לִיכְט — פְלֶעגְט עֶר אָפְּט קְלָאגֶען — וָואלְט די זוּנְן קיין מָאל נִיט אוּנְטֶערְגֶעגַאנְגֶען; אִיךְ זָאל הַאנְדְלֶען מִיט תַּכְרִיכִים — וָואלְטֶען מֶענְשֶׁען עֶבִּיג גֶעלֶעבְּט". שׁוֹין אויף די אֶלְטֶערֶע יָאהרֶען, הָאט עֶר זִיךְ צוּזַאמֶען מִיט זַיין זוּהן יִצְחָק, אַוֶועקְגֶעלָאזְט אין די וַוייטֶע מְדִינוֹת; עֶר איז גֶעוֶועהן אין אַפְרִיקָא, מִצְרַיִם אונ פַּאלֶעסְטִינַא אונ איז אַלֶאנְגֶערֶע צַייט גֶעבְּלִיבֶּען אין טְבֶרְיָא, וַוייל דָארְט הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען לוֹמְדִים וָואס עֶר הָאט גֶעקָאנְט מִיט זֵיי רֶעדֶען פון תּוֹרָה. דֶערְנָאךְ איז עֶר אַרִיבֶּער קיין בָּבֶל אונ הָאט זִיךְ אַ צַייט אוֹיפְגֶעהַאלְטֶען אין בַּגְדַד, נָאר דָארְט הָאט זִיךְ איהם גֶעטְרָאפֶען אֵיין אוּמְגְלִיק וָואס זַיין זוּהן הָאט זִיךְ פון איהם אָבְּגֶעטְהֵיילְט אונ איז גֶעוָוארֶען אַ מְהַמַּדַנֶער.

דָאס איז איהם גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער קְלַאפּ, אַ הֵיים זִיךְ אוּמְקֶעהרֶען הָאט עֶר נִיט גֶעוָואלְט אונ דַארִיבֶּער איז עֶר וַוייטֶער נָע וָנָד גֶעוֶועהן בִּיז עֶר איז אים יַאהר 1140 אָנְגֶעקוּמֶען קיין רוֹם. אין אִיטַאלְיֶען זֶענֶען דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן צְווִישֶׁען די יוּדֶען זֶעהר וֶוענִיג לוֹמְדִים אונ דֶערְפַאר הָאבֶּען זֵיי איהם נָאךְ מִיט מֶעהר כָּבוֹד אוֹיפְגֶענוּמֶען. דֶערְצוּ איז גְרָאד דָארְט אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אַ גַייסְטְלִיכֶער אַרְנָאלְד פון בְּרֶעסְצִיַה אונ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען דֶערְוַוייזֶען אַז דֶער פַּאפְּסְט הָאט אין זִיךְ וֶוענִיג יִרְאַת שָׁמַיִם אונ עֶס קוּמְט איהם נִיט מֶען זָאל איהם רֶעכְנֶען

פאר היליג. ארום דעם גייסטליכען האבען זיך פערזאמעלט אללע יונגע לייט וואס דער מה האט זיי געטראגען צו עדלערע ענינים, און אז אבן עזרא האט געוואהנט אין רום איז ער שטענדיג ארומגערינגעלט געוועהן פון די לייט, וועלכע האבען איהם אלץ געפרעגט שאלות, און האבען זיך מיט איהם געקאנט אריינלאזען אין חקירות. ער איז אבער ניט לאנג געבליבען אין רום און האט געוואנדערט אין פיעל אנדערע איטאליענישע שטאדט, ווי סאלירנה, לוקקה און מאנטובה. דאס פארשטעהט מען אז ער איז ערגיץ ניט געזעסען לעדיג, ער האט שטענדיג געשריבען זיינע ספרים, נאר דאס נע וונד זיין, דאס אומ־אנ־דרעווען איבער דער וועלט אהן א בעשטימטער פרנסה, האט איהם נאך ארמער געמאכט, און זעהר אפט פלעגט ער ליידען הונגער, געהן אין צוריסענע קליידער און אויסזעהן ווי א בעטלער. פון דעסטוועגען האט שוין זיין נאהמען געקלונגען צווישען יודען, און אז ער איז פון איטאליען אריבער קיין פראנקרייך, האט מען איהם דארט אנגעטהון דעם גרעסטען כבוד. לאנג בלייבען אין פראנקרייך איז איהם אבער שווער געוועהן, און גיך איז ער אוועקגעפאהרען קיין לאנדאן; דארט האט ער ארויסגעגעבען א ספר וועגען היילינקייט פון שבת „אגרת השבת" און איז שטארק אנגעפאלען אויפ'ן רשב"ם מיט זיינע תלמידים וואס האבען געדרונגען אז שבת דארף זיך רעכנען נאר פון אין דער פריה, ניט פון פרייטאג־צו־נאכטס. פאר'ן טויט איז אבן עזרא נאך אמאל געקומען קיין פראנקרייך און האט דארט אים יאהר 1167 געענדיגט זיין שווער און ביטער לעבען.

אין פראנקרייך איז ר' יעקב תם געוועהן דער פארשטעהער פון אללע יודען פונ'ם לאנד, און האטש ער האט זיך ניט גערעכענט פאר קיין רב און האט זיין פרנסה געצויגען ניט פונ'ם לערנען, פון דעסטוועגען האט מען איהם גערופען „רבינו תם", און זיין נאהמען, בעזאנדערס נאך דעם וואס ער איז נצול געווארען אין דעם קרייצצוג, איז געווארען היליג ניט נאר אין פראנקרייך, נאר אויך אין אנדערע לאנדער, וואו עס האבען זיך נאר געפונען מבינים אויף זיין חריפות. רבינו יעקב תם האט פערשטאנען אז עס איז נאטהיג אויסצוארבייטען פאר די יודען נייע דינים און מנהגים, וואס זאלען מעהר פאסען צו דער טרויעריגער צייט פון די קרייצצוגע, וואס זיי האבען נאר וואס געפטר'ט, וואס זאלען בעפעסטיגען ביי זיי גוטע מדות, און זאלען זיי דערוויטערן פון יעדער סבה, וואס קאן ארויסרופען אונצופרידענהייט ביי די קריסטען, און דערפאר האט ער געמאכט איין אסיפה פון הונדערט פונפציג רבנים און מען האט בעשלאסען: אז יודען זאלען ניט האנדלען מיט כלים פון דער קירכע, וואס קריסטען בענוצען

זַיי צום גָאטטֶעסְדִיענְסְט, אונ אַז עֶס קוּמְט אַרוֹיס עֶפִּיס אַ מַחֲלוֹקֶת צְווִישֶׁען יוּדֶען זָאלֶען זַיי זִיךְ בֶּעסֶער אוֹיסְגְלַייכֶען בַּיים יוּדִישֶׁען בֵּית דִין. אִין דֶער אֲסִיפָה אִיז אוֹיךְ גֶעבְּלִיבֶּען, אַז הוּנְדֶערְט רַבָּנִים מֶעגֶען מְבַטֵל זַיין דֶעם חֵרֶם פוּן רַבֵּינוּ גֶרְשׁוֹם וֶועגֶען חֲתוּנָה הָאבֶּען מִיט עֶטְלִיכֶע וַויבֶּער.

אִין רַבֵּינוּ תַּם'ס צַייט אִיז אַרוֹיס דִי עֶרְשְׁטֶע בֶּעשׁוּלְדִיגוּנְג: דֶער בִּלְבּוּל אַז יוּדֶען דַארְפֶען הָאבֶּען קְרִיסְטְלִיךְ בְּלוּט אוֹיף פֶּסַח. גֶעטְרָאפֶען הָאט זִיךְ עֶס אִין בְּלוּאַ אָדֶער בְּלָאיִישׁ, וואוּ עֶס הָאבֶען אִין גַאנְצֶען גֶעווָאהנְט פִּירְצִיג יוּדֶען. דָארְט הָאט אַ יוּד אַיין מָאל פַאר נַאכְט אַרָאבְּגֶעפִיהרְט זַיין פֶערְד צוּם טַייךְ לָאאַר אִיהם אָנְטְרִינְקֶען מִיט וַואסֶער. גְרָאד דֶעמָאלְט הָאט אַ קְנֶעכְט פוּן אַ הוֹיפְטְמַאנְן אוֹיךְ גֶעפִיהרְט אַ פֶערְד צוּם טַייךְ אוּנ עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען פְלוּצְלוּנְג שְׁטֶעהְן אוּנ הָאט נִיט גֶעוָואלְט צוּגֶעהְן צוּם וַואסֶער. דֶער קְנֶעכְט הָאט גוּט גֶע-קֶענְט זַיין בַּעַל-הַבַּיִת, אַז עֶר אִיז אַ גְרוֹיסֶער שׂוֹנֵא יִשְׂרָאֵל אוּנ עֶס וֶועט בַּיי אִיהם שְׁטַארְק אָנְגֶעלֶעגְט זַיין וֶוען עֶר וֶועט אִיהם עֶפִּיס אָנְרֶעדֶען אוֹיף דִי יוּדֶען, הָאט עֶר זִיךְ מְיַשֵׁב גֶעוֶועהן אוּנ הָאט אִיהם דֶערְצֶעהְלְט אַ גַאנְצֶע מַעֲשֶׂה, אַז עֶר הָאט מִיט אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען גֶעזֶעהן ווִי דֶער יוּד, וָואס אִיז מִיט אִיהם צוּזַאמֶען גֶעוֶועהן בַּיים וַואסֶער, הָאט אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען אַ גֶעקְוִילֶעט קְרִיסְטְלִיךְ קִינְד אִין טַייךְ אַרַיין. דֶער הוֹיפְטְמַאנְן הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט נוֹקֵם זַיין אִין אַלֶע יוּדֶען אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס אִין אַ גְרוֹיסֶע יוּדִישֶׁע גְבִירָה פּוּלְצֶילִינָה, הָאט עֶר בַּאלְד דֶערְ-פוּן מוֹדִיעַ גֶעוֶועהן דֶעם גְרַאף טְהֶעאָבַּאלְד פוּן שַׁארְטְרֶע, אוּנ הָאט נָאךְ צוּם לִיגֶען צוּגֶעזֶעצְט אַ וָוארְט-צַייכֶען, אַז דָאס קִינְד הָאבֶּען דִי יוּדֶען דֶערְהַרְגֶ'ט, וַוייל זַיי מוּזֶען הָאבֶּען קְרִיסְטְלִיךְ בְּלוּט צוּ דִי מַצוֹת. פַאר'ן גְרַאף אִיז דָאס גֶענוּג גֶעוֶועהן עֶר זָאל הֵייסֶען אַלֶע יוּדֶען אַרַיינְוַוארְפֶען אִין תְּפִיסָה, נָאר אַיין פּוּלְצֶי-לִינָה אִיז גֶעבְּלִיבֶּען פְרַיי, וַוייל דֶער גְרַאף הָאט זֶעהר גֶעשֶׁעצְט אִיהר שֶׁאנְקַייט. דִי אוּמְגְלִיקְלִיכֶע יוּדֶען הָאבֶּען טַאקֶי גֶעהָאפְט אַז אִיהר וֶועט גֶעוִויס גֶערָאטְהֶען זַיי מַצִיל צוּ זַיין, נָאר, צוּם אוּמְגְלִיק, הָאט דִי גְרֶעפִין אִיזַאבֶּא פֶערְשְׁטַאנֶען אַז פַאר אִיהר אִיז נִיט אַזוֹי גְלַייךְ וֶוען דֶער גְרַאף וֶועט טְהוּן טוֹבוֹת דֶער שֶׁאנֶע יוּדִישֶׁע פְרוֹי, אוּנ וֶועט צוּ לִיעבּ אִיהר וֶוערֶען אַ וָואהלְטְהֶעטֶער, אוּנ זִי הָאט פּוּלְצֶילִינַה'ן נָאר נִיט צוּגֶעלָאזְט צוּם גְרַאף. אַז דִי הָאפְנוּנְג אוֹיף פּוּלְצֶילִינָה אִיז פֶערְשְׁווִאוּנְדֶען גֶעוָוארֶען, הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען גֶעוָואלְט פְּרוּבֶּען מִיט גֶעלְד, אוּנ דָאס הָאט טַאקֶי דֶער גְרַאף גֶעמֵיינְט, נָאר אַ גַייסְטְלִיכֶער הָאט זִיךְ אַרַיינְגֶעמִישְׁט אוּנ הָאט גֶעשְׁרִיגֶען: אַז אוֹיבּ דִי זַאךְ אִיז אֱמֶת טָאר מֶען נִיט דִי רוֹצְחִים לָאזֶען זִיךְ אוֹיסְקוֹיפֶען אֲפִילוּ פַאר דִי גְרֶעסְטֶע אוֹצְרוֹת. עֶס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען מֶען זָאל גוּט

הוקר ודורש זיין, אונ אזוי ווי דער קנעבט איז געוועהן דער איינציגער עדות האט מען געמאכט אזא פרוב: מען האט דעם קנעכט אריינגעזעצט אין א שיפעל, וואס איז געוועהן פול מיט וואסער, מען האט עס ארויסגעלאזט אויפ'ן טייך, אונ מען האט געוואַרט — קוים איז ער ניט אונטערגעגאנגען, איז דאס געוועהן דער בעסטער סימן אז ער זאגט אמת. אויף אזא רייניגעם אונ קלארען בעוייז איז געבויט געווארען די ערשטע עלילות הדם, אונ עס איז ארויס א גערעכטער משפט: מען זאל די יודען פאר ברענגען אין פייער. דעם צוואנציגסטען סיון פונ'ם יאהר 1171 האבען די קריסטען דן געוועהן מיט שרפה פיער אונ דרייסיג מאנער אונ זיבעצעהן פרויען אונ נאר עטליכע, וואס זענען איבערגעגאנגען צום קריסטענטהום האבען געראטעוועט דאס לעבען. ר' יעקב תם האט ניט געקאנט איבערלעבען אזא בושה אונ אזא עולה אונ איז נאך אין דעם יאהר געשטארבען. דעם טאג פון „כ' סיון" האט ער בעשטימט פאר א תענית אויף דורי דורות, גלייך ווי ער האט פארויסגעזעהן אז די נארישע בעשולדיגונג וועט זיך האלטען גאנצע הונדערטער יאהרען, אונ וועט נאך אויס־רייסען גענוג קרבנות.

מיט'ן אבן־עזרא'ס אונ רבינו תם'ס טויט איז אוועק דער גלאנץ פון די פראנצאזישע אונ שפאנישע לומדים אונ א נייער ליכט איז אויפגעגאנגען אונ האט אנגעהויבען בעשיינען דעם פינסטערען יודישען גלות: דאס איז געוועהן דער רמב"ם, וואס איהם האט די השגחה אויסגעקליבען צו ווערען א לייכט־טהורם אין מיטען פון די רוישענדע כוואלעס אין דעם גרויסען ים פון יודישע צרות אונ העלפען דעם יודישען שיפעל ווייטער צו שווימען, מיט דער האפנונג, אז עס וועט זיך א מאל צו שלאגען צו א ברעג.

---

5 די צייט פאר דעם רמב"ם.

(1171—1205 נאך קריסטוס געבורט).

האטש אין אזיען איז די צאהל פון די יודען גרעסער געוועהן, פון דעסט־וועגען האבען די קליינע קריסטליכע מלוכות, אין שפאניען, ווי קאסטיליען, ליאן, אראגאניען, פארטוגאל אונ נובארה, זיך גערעכענט פאר א נייע ארץ ישראל, ווייל דארט האבען יודען געשפיעלט א גרויסע ראלע, אונ צייט די אלמוהאדען האבען זיי ארויסגעטריבען פון די פריהעריגע ערטער אונ די ישיבות פון קורדובה, שבילה, גראנאדה אונ ליצענא זענען פערוויסט געווארען איז

די קאַסטיליסקע הויפּט־שטאָדט טולֶידָה געוואָרען אַ קוואַל פון יודישע חֲכָמִים און לוֹמְדִים. די יודישע קְהִלָּה איז דאָרט בּעשטאַנען מעהר ווי פון צוועלף טויזענד רייכע בַּעֲלֵי בָּתִּים, וואָס האָבּען אויסגעבּויעט זעהר שעהנע שוּלען און ערציהונגען דעם נייעם דוֹר אויף אַזאַ אַרט, אַז די יונגע לייט האָבּען זיך שוין מיט רעכט געמאַכט רעכנען פאַר אֶמֶת'ע קינדער פונ'ם לאַנד. די יודען האָבּען אַרויסגעוויזען זייערע פעהיגקייטען ניט נאָר צום לערנען, נאָר אויך צו גְבוּרָה, און פיעל פון זיי זענען געוועזען די ערשטע אין פעכטען זיך מיט דער שווערד, און דאָס האָט זיי שטאַרק צוגעבּונדען צו די עדעלסטע קלאַסען פון די איינוואוינער. אין דער צייט פון אַלפאָנסאָ דעם אַכטען האָבּען פיעל יודען געדיענט בּיי דער קרוין און בּעזאָנדערס האָט זיך אויסגעצייכענט ר' יוֹסֵף בֶּן שְׁלֹמֹה אִבְּן־שׁוֹשַׁן, וואָס איז געוועזען אַ פְרוּם, אַ רייך און דערצו נאָך אַ גרויסער לַמְדָן און אַ בַּעַל צְדָקָה. דער קעניג האָט איהם זעהר ליעב געהאַט און האָט איהם געשענקט דעם טיטעל „פירסט". נאָך איין חָשׁוּב איז בּיי איהם געוועזען -- ר' אַבְרָהָם אִבְּן־אַלְפַאכַּר, איינער פון די בּעסטע אַראַבּישער דיכטער, וואָס האָט זיך בּיי יעדען קוֹנֶה אַהֲבָה געוועזען פאַר זיין גוּט הַאַרְץ און זיינע עדלע מַעֲשִׂים. דעמאָלט האָט נאָך געלעבּט דער אַלטער ר' אַבְרָהָם אִבְּן־דַאוּד, נאָר אים יאהר 1180 האָט זיך געמאַכט אַ אוּמגליק, וואָס די יודען האָבען דערבּיי אַ בּיסעל געליטען און נאָר אוּמגעקומען איז אִבְּן־דַאוּד געפאַלען פאַר אַ קָרְבָּן. דער עדלער קעניג אַלפאָנסאָ האָט געהאַט זיבּען יאהר בְּסֵדֶר אַ יודישע געליבּטע רָחֵל, וואָס מען האָט זי פאַר איהר גרויס שעהנקייט גערופען פאַרמאָזאַ, אַז ער האָט אָבּער חֲתוּנָה געהאַט מיט אַ ענגלישער פּרינצעסין איז דער קעניג, מִן הַסְתָּם, ניט געפאַלען אַזאַ ליעבשאַפט און זי האָט אָנגעשטעלט רוֹצְחִים מען זאָל רָחֵל'ן דערהַרגע'נען. אַזוי איז טאַקי געשעהן: דאָס שעהנע יודישע מֶאדעל האָט מען געקוילעט כּמעט פאַר'ן קעניג'ס אויגען און אַז די חֶבְרָה האָט שוין געהאַלטען בּיים שלאָגען איז מען אָנגעפאַלען אויף עטליכע אוּמשולדיגע יודען און אִבְּן־דַאוּד האָט בּעצאָהלט מיט זיין לעבּען פאַר פרעמדע זינד. דער דאָזיגער פאַל האָט אָבּער ניט געאָנדערט די לאַגע פון די יודען, און דער קעניג האָט ניט אויפגעהערט זיי אַרויסצוּווייזען זיין פריינדשאַפט, און די יודען זענען איהם טאַקי געשטאַנען אין אַללע נויטען, אַז ער האָט בּעדאַרפט אָנהויבּען אַ מִלְחָמָה מיט די אַלמוהַדען, האָבען איהם יודען געגעבּען געלד אויף הוֹצָאוֹת, און אַז דער שוֹנֵא האָט צושלאָגען זיין חַיִל און האָט שוין געוואָלט זיך אַריינכאַפּען קיין קאַסטיליען, האָבּען די

יודען ארויסגעשיקט זייערע בעסטע יונגע לייט און האבען דאס לאנד מציל געוועהן פון א סכנה.

אין אראגאניען האבען די יודען אויך געלעבט גליקליך, ווייל דער קאניג אלפאנסא דער צווייטער איז געוועהן א גרויסער ליעב האבער פון וויסענשאפטען, און געלערנטע לייט האבען זיך צווישען די יודען געפונען. דער פארשטעהער פון דער הויפט־שטאדט בארצעלונה איז געוועהן ששת בנבנישתי, א בעריהמטער דאקטאר און איינער פון די בעסטע יודישע לומדים. ער האט געקאנט גוט אראביש: צו ליעב דעם האט איהם די מלוכה געגעבען די בעסטע שטעללע און ער האט זיך ערווארבען אי א גוטען נאהמען, אי גרויס עשירות, און די יודען האבען אויף איהם געקוקט ווי אמאל אויף שמואל הנגיד. דעמאלט האט אויך אין בארצעלאנה געשפיעלט א גרויסע ראללע ר׳ שמואל אבן הסדאי הלוי, וואס האט געהאט פינף בעריהמטע זיהן, גרויסע לומדים; צווישען זיי איז בעזאנדערס בעקאנט דער נאהמען פון ר׳ אברהם אבן הסדאי, דער מחבר פונ׳ם ספר „בן המלך והנזיר״, וואס ווייזט אן און לויבט גוטע מדות ביי מענשען.

איבער דער קליינער שטאדט טודילה פלעגט אפט פארקומען א קריעג צווישען די קאניגע פון אראגאניען און נאבארא און די איינוואהנער האבען געמוזט אלליין אבהיטען זייער פרייהייט. די יודען האבען אויך געשיצט די שטאדט און דערפאר האבען זיי געהאט רעכטע גלייך מיט אללע. פון דארט האט אויך געשטאמט דער בעריהמטער רייזענדער ר׳ בנימין בן יונה, וואס איז געבארען געווארען אין טודילא און איז א צייט פון אכט יאהר פון 1165 ביז 1173, אויסגעפאהרען די גאנצע וועלט און האט איבערגעלאזט א רייזעבעשרייבונג, וועלכע מען האט דער נאך איבערגעזעצט אין פערשיעדענע שפראכען. די קליינע יודישע קהלה פון גירונה האט אויך ארויסגעגעבען זעהר פיעל גרויסע לייט, וואס מען האט זיי אללע גערופען נאך דער שטאדט גירונדים. זיי האבען זיך מעהר בעשעפטיגט מיט׳ן תלמוד און בעזאנדערס איז בעקאנט מיט זיין חריפות ר׳ זרחיה הלוי גירונדי.

נים ערגער איז געוועהן די יודען, וואס האבען געוואהנט אין פראנקרייך, פון יענער זייט בארג וועלכע הייסען פירענאען, אין די ערטער לאנגעדאק און פראוואנס. זיי האבען זיך געשעפטיגט מיט אקערבוי (עבודת האדמה) און מסחר און האבען געהאט פרנסה בשפע; ארעמע לייט איז צווישען זיי געוועהן זעהר ווענינ ווייל די רייכע האבען געשטיצט זייערע ברידער ווי ווייט זיי האבען

גאר געקאנט די קריסטען האבען געלעבט מיט זיי גאר פריינדליך אונ פלעגען זיי אפט אויסקלויבען פאר פארשטעהער פונ'ם גאנצען פאלק. געהערשט האט דעמאלט די קלוגע אונ עדלע פירסטין ערמאנגארד אונ זי האט אויך פערשטאנען ווי אזוי צו שעטצען די יודען. אין דער הויפט־שטאדט נארבאן האבען אין גאנצען געוואהנט דריי הונדערט יודען אונ זייער פארשטעהער איז געוועהן ר' קלונימוס בן תודרוס, איין ענייקעל פון ר' מכיר, וואס האט זיך נאך אין דער צייט פון קארל דעם גרויסען בעזעצט אין פראנקרייך. ר' קלונימוס איז געוועזען זעהר רייך אונ האט געהאט פיעל אייגענע ערד. דארט האט זיך נאך געפונען איין אלטע ישיבה, וואו דער רב ר' אברהם בן יצחק, האט געלערנט תורה מיט זיינע תלמידים. אגרויסע ראללע האט אין נרבונה געשפיעלט די משפחה קמחי. דער אלטער ר' יוסף בן יצחק קמחי איז אהין אריבער פון שפאניען ווען די אלמוהידען האבען ארויסגעטריבען פון דארט די יודען. ער האט פערשטאנען אראביש אונ דאריבער האט ער איבערגעזעצט אויף לשון קודש דעם רבנו בחיי'ס ספר „חובת הלבבות". אויסער דעם ה..ט ער געמאכט א פירוש אויף דער תורה אונ האט אנגעשריבען עטליכע תפלות. עס איז אסברא אז פון איהם איז אויך געבליבען א ספר וואס דארט ווערד בעשריבען אוכוח צווישען א יודען אונ א קריסט: דער יוד לויבט די מעלות פון זיין פאלק, דאס ריינקייט פונ'ם פאמיליען לעבען, דאס צניעות פון יודיש..ע ווייבער, דאס ניט־וויסען פון קיין גזילה אונ רציחה, די גרויסע מצות פון פדיון שבויים אונ בקור חולים. דער קריסט דערמאנט איהם אבער, אז יודען האבען ליעב צו רייסען פראצענט אונ דארויף ענפערט איהם דער יוד, אז די קריסטען זענען אויך ניט פריי פון דעם חטא. אזא ספר בעווייזט אז די יודען האבען געלעבט אין יענער געגענד גאנץ פריי אונ האבען אפען געקאנט ארויסזאגען זייערע מיינונגען. ר' יוסף'ס ביידע זיהן, ר' משה אונ ר' דוד קמחי זענען אויך געוועהן גרויסע לומדים, אונ בעזאנדערס איז בעקאנט ר' דוד קמחי מיט זיין אבגעקירצטען נאהמען רד"ק, ווייל ער האט אנגעשריבען א ספר וועגען דקדוק.

די אלטע יודישע קהלה אין בדרש (Beziers), וואו דער אבן־עזרא האט זיינע לעצטע יאהר אבגעלעבט, האט זיך געפיהרט גאר זעלבסטשטאנדיג, בעזאנדערס ווען דער וויצע־גראף ראיימונד־טרענקאבאל אונ זיין זוהן רוגיר (Roger) האבען געהאט צו שאפען איבער דעם לאנד. דעמאלט האבען יודען געהאט אויך די גרעסטע שטעללען ביי דער קרוין. פון דעסטוועגען האט זיך דארט געהאלטען פון לאנג אן א מנהג, אז יעדעס יאהר אים זונטאג וואס

פאר דעם קריסטליכען פסח האט דער גייסטליכער אנגעריצט די קינדער זיי זאלען ווארפען שטיינער אויף די יודישע הייזער; די יודען פלעגען, מן הסתם, ניט שווייגען, אונ עס איז שטענדיג ארויס א געשלאג. ערשט שפעטער איז געבאטהען די יודען מבטל צו זיין דעם מנהג, אונ זיי האבען זיך מתחייב געוועהן בעסער צו צאהלען דערפאר, אונ אללע יאהר האבען זיי אריינגעטראגען פיער פונט זילבער.

אין דער גרויסער האנדעלסשטאדט מונטפעלליר (Montpellier), וואו די קריסטען האבען דוקא ניט אזוי פריינדליך בעהאנדעלט די יודען, איז געוועהן אויך ניט קיין קליינע יודישע קהלה, וואס איז בעשטאנען פון פיעל עשירים, וועלכע האבען זיך גערימט מיט זייער צדקה. פיעל יודען האבען אין דער אוניווערזיטעט פון מונטפעלליר געלערנט מעדיצין.

דאס קליינע שטאדטעל לוניל, ניט ווייט פון מונטפעלליר, איז דעמאלט געוועהן א גרויסער כרך; דארט האבען געוואהנט איבער דריי הונדערט יודען, אונ פיעל יונגע לייט האבען געלערנט תורה פון דער ישיבה, וואס האט זיך גערעכענט די צווייטע נאך נרבונה. דער פארשטעהער פון דער לוניל׳ר קהלה איז געוועהן א בעריהמטער למדן ר׳ משולם בן יעקב, וואס האט ליעב געהאט אי תורה, אי חכמה, אונ האט געלאזט פיעל ספרים איבערזעצען פון אראביש אויף לשון קודש. פון ר׳ משולם׳ס פינף זיהן איז נאר איין ר׳ אהרן געגאנגען אין דעם דרך פון זיין פאטער אונ האט אויך געשאצט וועלטליכע וויסענשאפטען, די איבריגע האבען זיך נאר אין גאנצען פערטיעפט אין פרומקייט אונ בעזאנדערס האבען זיך אויסגעצייכענט צוויי פון זיי, ר׳ יעקב אונ ר׳ אשר, וואס האבען זיך להלוטין אויסגעטהון פון דער וועלט אונ דערפאר האט מען זיי גערופען „אבגעשיידטע״ — נזירים. אין לוניל האבען זיך אבער געפונען צוויי גרויסע לומדים ר׳ יונתן בן דוד כהן אונ ר׳ יהודה בן שאול אבן־תבון, וואס האבען געארבייט אזוי גלייך מיט׳ן תלמוד זאלען יודען זיך אויך אבגעבען מיט פערשיעדענע חכמות אונ לשונות. אבן־תבון איז אלליין געוועהן פון גרנאדה, אונ די רדיפות פון די אלמוהידען האבען איהם געצוואונגען ארויס קיין פראנקרייך. ער איז געוועהן א בעריהמטער דאקטאר אונ צו זיינע רפואות האבען געמוזט אנקומען די גרעסטע לייט. שטענדיג האט ער זיך געמוזט אבגעבען מיט חולים, נאר פון דעסטוועגען האט ער געפונען צייט איבערזעצען פון אראבישע ספרים פון רב סעדיה גאון, אבן־גנאח, אבן־גבירול, דעם „חובת הלבבות״ פון רבינו בחיי, אונ דעם „כוזרי״ פון ר׳ יהודה הלוי. זיבציג יאהר

אִיז עֶר אַלְט גֶעוֶועהן וֶוען עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אִים יָאהר 1190. זַיין זוהן ר׳ שְׁמוּאֵל אִבְּן תִּבּוֹן הָאט זִיךְ אוֹיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט מֶעדִיצִין, אוּנ אִיז, פּוּנְקְט וִוי דֶער פָאטֶער, בֶּעקָאנְט וִוי אַ גוּטֶער אִיבֶּערְזֶעצֶער פוּן עֶטְלִיכֶע אַראבִּישֶׁע סְפָרִים. עֶר הָאט אוֹיךְ גֶעלֶעבְּט זִיבְּצִיג יָאהר, אוּנ אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אִים יָאהר 1230.

אִין פָּאסְקִיֶירָא, אַ שְׁטֶעטְדְטֶעל נִיט וַוייט פוּן לוּנֶיל, הָאבֶּען סַךְ הַכֹּל גֶעוָואהְנְט פִירְצִיג יוּדֶען, אוּנ פוּן דָארְט אִיז אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען אֵיינֶער פוּן דִי בֶּעסְטֶע תַּלְמוּדִיסְטֶען פוּן יֶענֶער צַייט ר׳ אַבְרָהָם בֶּן דָוִד, וָואס אִיז גֶעוֶועהן זֵייעֶר רַייךְ אוּנ הָאט זַיין גַאנְץ עֲשִׁירוּת בֶּענוּצְט נָאר אוֹיף אוֹיסְצוּהַאלְטֶען אַ בֶּעזוּנְדֶער יְשִׁיבָה, וַוייל בַּיי אִיהם אִיז דָאס הֵיילִיגְסְטֶע גֶעוֶועהן נָאר דָאס לֶערְנֶען פוּן גְמָרָא, אוּנ הָאטְשׁ עֶר הָאט, פּוּנְקְט וִוי זַיין חָבֵר ר׳ זְרַחְיָה הַלֵּוִי גְרוּנְדִי, גֶעהַאט זֶעהר אַ גוּטֶען קָאפּ, הָאט עֶר זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט אָבְּגֶעבֶּען מִיט אַנְדֶערֶע זַאכֶען אוּנ הָאט נָאךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר דֶער גְרֶעסְטֶער מַעֲלָה דָאס וָואס עֶר אִיז בְּלִינְד אִין וִויסֶענְשַׁאפְט.

אִין דֶער שְׁטָאדְט בּוּרְג דִי ס״ט גִילְלֶעס (בּוּר׳ד׳סֶענְט זְשִׁילְל) דִי צְווייטֶע הוֹיפְּטְשְׁטָאדְט פוּנ׳ם הֶערְצָאג רֵיימָאנְד דֶעם פִינְפְטֶען פוּן טוּלוּזָה, הָאט זִיךְ גְלִיקְלִיךְ גֶעלֶעבְּט אַ קְלֵיינֶע יוּדִישֶׁע קְהִלָּה פוּן הוּנְדֶערְט בַּעֲלֵי־בָתִּים, וַוייל דֶער אֵיידֶעלֶער הֶערְצָאג אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער מֶענְשֶׁענְפְרַיינְד, אוּנ אוֹיף זַיין דֶרֶךְ אִיז אוֹיךְ גֶעגַאנְגֶען זַיין זוהן דֶער יוּנְגֶער הֶערְצָאג רֵיימָאנְד דֶער זֶעכְסְטֶער, וָואס הָאט פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט גֶעקָאנְט אוֹיסְהַאלְטֶען דִי בֶּעשׁוּלְדִיגוּנְגֶען פוּנ׳ם פַּאפְּסְט אִינָאקֶענְטִי דֶעם דְרִיטֶען, אוּנ הָאט גֶעמוּזְט גֶעבֶּען אַ שְׁבוּעָה אַז עֶר וֶועט אוֹיפְהֶערֶען צוּ שְׁטִיצֶען דִי יוּדֶען.

אַז דֶער גוּטְהֶערְצִיגֶער קֶענִיג לוּדְוִויג דֶער זִיבֶּעטֶער הָאט גֶעלֶעבְּט, אִיז דִי יוּדֶען גֶעוֶועהן גוּט אוֹיךְ אִין דִי אִיבְּרִיגֶע אֶרְטֶער אִין צָפוֹן־זַייט פוּן פְרַאנְקְרַייךְ. אַללֶע אַיינְוָואהנֶער פוּנ׳ם לַאנְד זֶענֶען בַּיי לוּדְוִויג׳ן אִין דִי אוֹיגֶען גֶעוֶועהן גְלַייךְ, אוּנ אַז דִי גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען בֶּעשְׁטִימְט אוֹיף זֵייעֶר אֲסִיפָה, מֶען זָאל פַארְוֶועהרֶען יוּדֶען צוּ הַאלְטֶען קְרִיסְטְלִיכֶע דִיעֶנְסְטֶען אוּנ אַמֶּען, הָאט עֶר בְּשׁוּם אוֹפֶן נִיט גֶעוָואלְט אוּנְטֶערְשְׁרַייבֶּען אַזַא גְזֵירָה. זַיין זוהן פִּילִיפּ אוֹיגוּסְט, וָואס הָאט נָאךְ, וֶועגְן דֶער קְרַאנְקְהַייט פוּנ׳ם פָאטֶער, פַאר זַיין לֶעבֶּען אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה, אִיז צוּם אָנְהֵייבּ אוֹיךְ גֶעוֶועהן פְרַיינְדְלִיךְ גֶעגֶען דִי יוּדֶען, נָאר בִּיסְלֶעכְוַוייס הָאבֶּען אִיהם דִי גַייסְטְלִיכֶע אַרַיינְגֶעהַאפְּט אִין זֵייעֶר נֶעץ, אוּנ עֶר הָאט זִיךְ אִין גַאנְצֶען אִיבֶּערְגֶעבִּיטֶען. דֶערְצוּ הָאט מֶען אִיהם נָאךְ אוֹיפְגֶעקְלֶעהַרְט, אַז דִי יוּדֶען זֶענֶען אָנְגֶעשְׁטָאפְּט מִיט גֶעלְד אוּנ אַז עֶס אִיז

אַ גְרוֹיסֶע מִצְוָה בַּיי זֵיי צוּ צוּנֶעהמֶען דָאס פֶּערְמֶעגֶען אוּנ דֶערְמִיט רַייכֶער מַאכֶען די מְדִינָה. אוֹיף שְׁלֶעכְטְ׳ס טְהוּן לָאזְט מֶען זִיךְ גִיךְ אַייְנְרֵיידֶען, אוּנ נָאר אִין אַ קוּרְצֶער צַייט אִיז בַּיי פְהִילִיפְּ אוֹיגוּסְט גֶעבְּלִיבֶּען אַז עֶר וֶועט נָאר דֶעם לַאנְד די גְרֶעסְטֶע טוֹבָה טְהוּן וֶוען עֶר וֶועט מַאכֶען אַ תֵּל פוּן די יוּדֶען וָואס גֶעהמֶען פְּרָאצֶענְט, אוּנ זֶענֶען נָאךְ דֶערְצוּ פָּשׁוּטֶ׳ע מֶענְשֶׁענְפְרֶעסֶער, וַוייל זֵיי קוֹילֶען קְלֵיינֶע קִינְדֶער אוּנ בַּאקֶען מִיט זֵייעֶר בְּלוּט מַצוֹת אוֹיף פֶּסַח. דֶער אַלְטֶער קֶאנִיג הָאט נָאךְ גֶעלֶעבְּט וֶוען זַיין יוֹרֵשׁ הָאט אוּם שַׁבָּת, דֶעם 19 יַאנוּאַר 1180, גֶעהֵייסֶען אַרוּמְרִינְגְלֶען די שׁוּל, וואוּ די יוּדֶען הָאבֶּען גֶעדַאוֶוענְט, אוּנ זֵיי אַללֶע אַוֶועק פִיהרֶען אִין גֶעפֶאנְקֶענִיס. די יוּדֶען הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען וָואס מֶען ווִיל פוּן זֵיי, בַּאלְד הָאבֶּען זֵיי אַוֶועק גֶעטְרָאגֶען אַ שֶׁאנֶע מַטְבֵּעַ אוּנ מֶען הָאט זֵיי אַרוֹיסְגֶעלָאזְט. דָאס אִיז אָבֶער פַאר פְהִילִיפְּ אוֹיגוּסְט גֶעוֶועהן וֶועניג: נָאךְ אִין דֵעם אֵיינֶעם יָאהר הָאט עֶר אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל אַז אַללֶע יוּדִישֶׁע חוֹבוֹת זֶענֶען פֶערְפַאלֶען, נָאר יֶעדֶער מוּז אַ פִינְפְטֶעל פוּנ׳ם חוֹב בֶּעצָאהלֶען דֶער קְרוֹין, אוּנ טַאקִי בַּאלְד, אַז די גְרֶעסְטֶע יוּדִישֶׁע גְבִירִים זֶענֶען גֶעוָוארֶען עֲנִיִים וְאֶבְיוֹנִים, הָאט עֶר נִיט גֶעמַאכְט קַיין לַאנְגֶע שִׁיהוּת אוּנ הָאט זֵיי אַללֶע גֶעהֵייסֶען אַרוֹיס־טְרַייבֶּען פוּנ׳ם לַאנְד; נָאר די זַאכֶען אוּנ חֲפֵצִים הָאט עֶר זֵיי עֶרְלוֹיבְּט צוּ פֶערְקוֹיפֶען, הַייזֶער, וַויינְגֶארְטֶנֶער, תְּבוּאוֹת אוּנ עֶרְד הָאבֶּען זֵיי גֶעמוּזְט אִיבֶּערְלָאזֶען. פוּן די שׁוּלֶען הָאט עֶר גֶעמַאכְט קִירְכֶען. ווִי וַוייט די קְרִיסְטֶען אַלֵיין הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען אַז די יוּדֶען זֶענֶען פַאר זֵיי נִיט שֶׁאדְלִיךְ אוּנ אַז זֵיי הָאבֶּען נִיט פֶערְדִיעֶנְט מֶען זָאל זֵיי טְהוּן אַזַא רָעָה—זֶעהט מֶען אַרוֹיס דֶערְפוּן, וָואס פִיעל גְרוֹיסֶע לַייט הָאבֶּען גֶעבֶּעטֶען דֶעם קֶאנִיג אַז עֶר זָאל נִיט אוּמְגְלִיקְלִיךְ מַאכֶען אַזוֹי פִיעל אוּמְשׁוּלְדִיגֶע מֶענְשֶׁען, נָאר עֶס הָאט נִיט גֶעהָאלְפֶען אוּנ די בֶּערוֹיבְּטֶע יוּדֶען פוּן פַּארִיז, אוֹיסֶער עֶטְלִיכֶע גֶעצָאהלְטֶע וָואס הָאבֶּען זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ טוֹיפֶען, הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ גֶעמוּזְט צוּם אִיבֶּרִיגֶען צוּ בְּרֶעכֶען אוּנ זִיךְ זוּכֶען אַ נַייעֶ הֵיים. צוּם גְלִיק, הָאבֶּען די גְרַאפֶען פוּן די קְלֵיינֶערֶע אֶרְטֶער נִיט גֶעקוּקְט אוֹיפְ׳ן קֶאנִיגְ׳ס בֶּעפֶעהל אוּנ הָאבֶּען יוּדֶען גֶעלָאזְט בַּיי זִיךְ רוּהִיג זִיצֶען. די יְשִׁיבָה וָואס הָאט זִיךְ גֶעמוּזְט צוּ מַאכֶען אִין פַּארִיז, הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען בְּלִיהֶען אִין שַׁאמְפַּאן, אוּנ די בַּעֲלֵי־הַתּוֹסְפוֹת הָאבֶּען וַוייטֶער גֶעקָאנְט זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען מִיט זֵייעֶר אַרְבַּייט אוּנ הָאבֶּען בַּיי די יוּדֶען אַזוֹי שְׁטַארְק בֶּעפֶעסְטִיגְט די תּוֹרָה אוּנ די אֱמוּנָה, אַז וֶוען שְׁפֶּעטֶער מִיט עֶטְלִיכֶע יָאהר הָאט זִיךְ דֶעם קֶאנִיג פְהִילִיפְּ אוֹי־גוּסְט פַארְגְלוּסְט בְּלוּט צוּ פֶערְגִיסֶען אוּנ עֶר הָאט דֶער יוּדִישֶׁער קְהִלָּה פוּן בְּרֶאא (Bray) פָארְגֶעלֶעגְט זֵיי זָאלֶען זִיךְ אוֹיסְקְלוֹיבֶּען אֵיינֶע פוּן בֵּיידֶע, אָדֶער

איבּערגעגעהן צום קריסטענטהום אָדער פערליערען דאס לעבּען, האָבּען זיי קיין רגע ניט געטראַכט אונ האָבּען זיך געלאָזט פאַרבּרענען אויף קדוש השם. כּמעט הונדערט יודען זענען דעמאָלט אומגעקומען אונ נאָר קינדער, יונגער פון דריי־צעהן יאָהר, זענען געבּליבּען לעבּען.

באַלד האָט זיך אָנגעהויבּען אַנייער קרייצצוג, ווייל חאַטש דער גבור סאַלאַדין אין ירושלים האָט געמאַכט שלום אונ עס איז געבּליבּען אַז די קריס־טען זאָלען מאָגען קומען צום היילינגען קבר, פון דעסטוועגען האָט מען זיי ווייטער אָנגעטהון צרות אונ די אייראָפּעאישע מלוכות האָבּען זיך נאָך אַמאָל געהאַפּט צו דער שווערד אונ אויף די יודען האָט ווידער אָנגעהויבּען די הויט צו ציטערן.

דער פּאַפּסט אינאָקענטי דער דריטע האָט אַרויסגעשיקט אויף דער וועלט אַגעוויסען פולקא פאָן נייליו, אַמענשען אָהן געוויסען אונ ער האָט מיט זיינע דרשות אונטערגעהיצט דאס פאָלק אונ אַללע, פון גרויס ביז קליין, האָבּען איהם געפאָלגט, ווייל ער האָט טאַקי געדרשנ׳ט פון זייערט וועגען אונ האָט זיי בּעוויזען אַז די גרעסטע שונאים פון דער קירכע זענען די יודען אונ אַז מען דאַרף זיי דערפאַר ניט נאָר קיין הובות ניט אומקערען, נאָר אַפילו בּיי זיי דאָס לעצט בּיסעל אָרעמקייט צונעהמען. באַלד האָט מען אומעדום אָנגע־הויבּען טרייבּען יודען, אונ דוקא דעמאָלט האָט פאַר זיי פיליפּ אויגוסט גע־עפענט זיין לאַנד אונ האָט ערשט שפּעטער מיט זיבּעצעהן יאָהר זיך מיישב געוועהן אַז ער האָט ניט גוט געטהון דערמיט וואָס ער האָט אַמאָל גערודפ׳ט די יודען. די טובה איז אָבּער פאַר די יודען געוועהן אַרעה, ווייל די מלוכה אונ די באַראָנען, וואָס צו זיי האָט געהערט די ערד, האָבּען טאַקי זיי געשיצט, נאָר מיט דער צייט האָבּען זיי אָנגעהויבּען קוקען אויף די יודען ווי אויף מענשען, וואָס האָבּען נאָר קיין רעכטע ניט, וואָס לעבּען נאָר מיט זייערע חסדים, אונ יעדער יוד האָט ניט געטאָרט זיך רירען פונ׳ם פּלאַץ אָהן דעם רצון פון זיין גראַף, אונ אַז ער איז יאָ ערגיין אַרויסגעפאָהרען האָט ער ניט געקאָנט אַפילו אַפּאָדעם פון זיין פערמעגען מיט נעהמען.

אין ענגלאַנד, וואָס האָט ניט געהאַט קיין חלק ניט אין ערשטען, ניט אין צווייטען קרייצצוג, איז די יודען געוועהן זעהר גוט אונ אַסך יודען זענען אין דער צייט וואָס היינריך דער צווייטע האָט געהערשט געוואָרען אַזעלכע עשירים אַז זיי האָבּען זיך אויסגעבּויעט כּמעט קאָניגליכע פּאַלאַצען. פיעל ענגלאַנדער האָבּען אַזוי ליעב בּעקומען יודען אונ זייער אמונה אַז זיי האָבּען זיך מגייר געוועהן אונ עס איז געוואָרען אַגאַנצע קהלה פון גרים. מיט

לֶערְנֶען הָאבֶּען זִיךְ דִי עֶנְגְלִישֶׁע יוּדֶען זֶעהר וֶועניג בֶּעשֶׁעפְטִיגְט אוּנ רַבָּנִים פְלֶע-
גֶען זַיי בֶּעצִיהֶען פוּן פְרַאנְקְרַייךְ. אִין לָאנְדָאן אִיז גֶעוֶועהן רַב אֵיינֶער פוּנ'ם
רַבֵּנוּ תַּם'ס תַּלְמִידִים ר' יַעֲקֹב פוּן אָרְלֶעאַנְס (אוֹרְלַיינִישׁ), וָואס הָאט זִיךְ אַגְרוֹי-
סֶען נָאהמֶען גֶעמַאכְט צְווִישֶׁען דִי בַּעֲלֵי הַתּוֹסְפוֹת. אַזוֹי הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען
גֶעפִיהלְט גְלִיקְלִיךְ אִין עֶנְגְלַאנְד בִּיז דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ הֵיינְרִיךְ'ס
זוּהן רִיכַאְרְד לֶעבֶּענְהַארְץ, וָואס אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן אַזַא עֶדְלֶער מֶענְשׁ וִוי
דֶער פָאטֶער, נָאר דִי גֵייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען אִיהם קַאלְיֶע גֶעמַאכְט. דֶעם דְרִיטֶען
סֶעפְּטֶעמְבֶּער 1189, אִין דֶעם טָאג וָואס רִיכַאְרְד הָאט זִיךְ גֶעקְרֶאנְט. הָאבֶּען דִי
יוּדֶען בֶּעקוּמֶען דֶעם עֶרְשְׁטֶען קְלַאפּ אוּנ אַזוֹי הָאבֶּען זַיי שׁוֹין אַלֶע מָאל גֶעלִיטֶען
פוּן דִי רְדִיפוֹת בִּיז מֶען הָאט זַיי נִיט שְׁפֶּעטֶער מִיט הוּנְדֶערְט יָאהר אִין גַאנְצֶען
אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען פוּן עֶנְגְלַאנְד. אָנְגֶעהוֹיבֶּען הָאט זִיךְ דָאס אוּמְגְלִיק פוּן אַנָאר
נִישְׁט: אַז דֶער גֶעקְרֶאנְטֶער יוּנְגֶער קֶענִיג אִיז צוּרִיק גֶעקוּמֶען פוּן דֶער קִירְכֶע
הָאבֶּען אִיהם שְׁלוּחִים פוּן אַלֶע אַנְוָואהנֶער בֶּעגְרִיסְט אוּנ גֶעבְּרַאכְט גֶעשֶׁאנְקֶע
אוּנ צְווִישֶׁען זַיי זֶענֶען גֶעוֶועהן אוֹיךְ צְווַיי יוּדִישֶׁע גְבִירִים וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען
דוּרְךְ זַיי גֶעשִׁיקְט רִיכַאְרְד'ן טְהַייעֶרֶע מַתָּנוֹת. קוֹים הָאט דֶער אַרְכִיעפִּיסְקָאפּ פוּן
קֶענְטֶערְבּוּרִי בַּלְדוּאִין דֶערְזֶעהן דִי יוּדֶען, הָאט עֶר בַּאלְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁרַייעֶן אַז
מֶען טָאר פוּן קַיין יוּדֶען קַיין גֶעשֶׁאנְק נִיט אָנְנֶעהמֶען אוּנ אַז מֶען זָאל דִי יוּדֶען
הֵייסֶען אַרוֹיסְגֶעהן. דֶער קֶענִיג אִיז גֶעוֶועהן צוּ שְׁוַואךְ אוּנ הָאט זִיךְ נִיט גֶע-
קָאנְט שְׁטֶעלֶען גֶעגֶען דֶעם אַרְכִיעפִּיסְקָאפּ; דָא הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין דִי שׂוֹנְאִים צוּ-
פִיהרְט דִי הַאנְד אוּנ דִי דִיעֶנֶער הָאבֶּען דִי יוּדִישֶׁע שְׁלוּחִים אַרוֹיסְגֶעוָוארְפֶען מִיט
אַזַא כַּעַס אַז זַיי זֶענֶען אִיבֶּער דֶער גַאס גֶעלָאפֶען וִוי אָהן אַ נְשָׁמָה. אַז דָאס
פָאלְק הָאט דֶערְזֶעהן מֶענְשֶׁען לוֹיפֶען פוּנ'ם קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף, הָאט מֶען זַיי אָנְ-
גֶעהוֹיבֶּען נָאכְוַוארְפֶען שְׁטֵיינֶער. בַּאלְד אִיז טַאקֶי אַרוֹיס אַ קוֹל, אַז דֶער קֶענִיג
הָאט גֶעהֵייסֶען שְׁלָאגֶען יוּדֶען אוּנ בִּיז נַאכְט זֶענֶען שׁוֹין גֶעפְלוֹיגֶען פֶעדֶערְן אִין
אַלֶע גַאסֶען אוּנ דִי יוּדִישֶׁע הַייזֶער הָאבֶּען גֶעבְּרֶענְט, אוּמְזִיסְט הָאט דֶער
קֶענִיג גֶעשִׁיקְט זָאגֶען אַז עֶר הָאט דָאס גָאר נִיט גֶעמֵיינְט: דָאס צוּהִיצְטֶע פָאלְק
אִיז שׁוֹין אוּנְמֶעגְלִיךְ גֶעוֶועהן אַיינְצוּהַאלְטֶען אוּנ פִיעל יוּדֶען זֶענֶען דֶערְהַרְג'ט
גֶעוָוארֶען. צְווִישֶׁען דִי הֲרוּגִים אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן דֶער רַב ר' יַעֲקֹב פוּן אָרְלֶעאַנְס.
פוּן דִי צְווַיי שְׁלוּחִים, בֶּענֶעדִיקְטוּס פוּן יָארְק אוּנ יָאצֶעאוּס (יַעֲקֹב) וָואס
זֶענֶען אַנְטְלָאפֶען פוּנ'ם קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף, הָאט בֶּענֶעדִיקְט אָבְּגֶעבְּרַאטֶעוֶועט זַיין
לֶעבֶּען דֶערְמִיט וָואס עֶר הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט אַרַיינְשְׁלֶעפֶען אִין אַ קִירְכֶע אוּנ דָארְט
טוֹיפֶען. אוֹיפ'ן אַנְדֶערְן אִין דֶער פְרִיה, אַז רִיכַאְרְד אִיז גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען וָואס

מען האט די נאכט איבערגעטהון מיט די יודען, האט ער באלד פערמשפט די רוצחים צום טויט אונ האט ארויסגעלאזט א בעפעהל: מען זאל זיך ניט דער־וואגען מעהר צו בעריהרען די יודען. בענעדיקט'ן האט ער ערלויבט צוריק ווערען א יוד, נאר ער האט ניט לאנג געלעבט אונ איז געשטארבען פון די וואונדען וואס מען האט איהם געמאכט. די גייסטליכע האט עס גוט פערדראסען, נאר זיי האבען גאר ניט געקאנט מאכען אונ זיי האבען געמוזט דעם גיפט בעהאל־טען אויף שפעטער. דער גיפט האט זיך טאקי גאר גיך געלאזט פיהלען: קוים איז ריכארד צוזאמען מיט פיליפ אויגוסט אוועקגעפאהרען צום נייעם קרייצצוג, האט מען אנגעהויבען צו רודפ'ן די יודען פון דאס ניי אונ מען האט זיי אין פיעל שטאדט געמאכט די אייגענע הריגה וואס אין לאנדאן. בעזאנדערס האבען געליטען די יודען פון יארק, ווייל דארט האבען געוואהנט די צוויי גרויסע גבירים יעקב אדער יאצעאוס אונ בענעדיקטוס אונ די רוצחים האבען געוואוסט אז ביי זיי איז דא וואס צו ראבעווען, די מלוכה האט זיי אפילו געשיצט אונ האט זיי אריינגענומען צו זיך אין א פעסטונג, וואו דאס חיל האט זיי אבגעהיט, נאר די גייסטליכע האבען אנגערעדט די רוצחים זיי זאלען ניט אבטרעטען אונ ווארטען ביז ביי די יודען וועלען אויסגעהן לעבענסמיטעל אונ זיי וועלען זיך מוזען אונטערגעבען. באלד האבען טאקי די יודען געזעהן אז מעהר קאנען זיי זיך ניט האלטען, איז ביי זיי געבליבען צו פאלגען די עצה פונ'ם רב ר' יום טוב פון יוני (זשאאני) אונ זיך בעסער אליין דאס לעבען נעהמען. דער פארשטעהער פון דער יארקער קהלה יעקב אדער יאצעאוס האט דער ערשטער געקוילעט זיין געליעבטע פרוי אננא אונ דערנאך האט איהם דער רב אליין געקוילעט אונ האט א ברכה געמאכט אויף די שחיטה. אזוי זענען זיי אללע גע־פאלען איינער פון דעם אנדערן'ס האנד; מעהר פון פינף הונדערט יודען זענען אומגעקומען אונ פון די יארקער יודען איז קיין איינציגער ניט געבליבען לעבען.

אויפ'ן אנדערן טאג, דעם 18 מארץ 1190, איז מען אנגעפאלען אויף די יודען פון ס"ט־עדמונד אונ מען האט זיבען אונ פופציג פון זיי געהרג'ט. דעמאלט האט מען אויך געקוילעט די גאנצע קהלה וואס איז בעשטאנען פון גרים. ריכארד האט זיך אפילו אנגענומען פאר די יודען אונ האט געהייסען משפט'ן די רוצחים, נאר זיי זענען זיך אללע צולאפען, אונ אז די מלוכה איז איבערגעגאנגען צו זיין ברודער יאהאן אונ דאס לאנד אליין האט אנגעוואה־רען דעם גלאנץ, איז די לאגע פון די יודען געווארען נאך ערגער.

בעסער איז געוועהן די יודען אין דייטשלאנד, ווייל דארט האט דאס

פָאלק אַרויסגֶעזֶעהן אַז די מְלוּכָה טְרַייבְּט נִיט קֵיין קַאטָאוֶועס און וויל טַאקֵי עֶרְנְסְט בֶּעשִׁיצֶען די יוּדֶען: בַּיים עֶרְשְׁטֶען קְרַייצְצוּג הָאט זֵיי גֶעשִׁיצְט הֵיינְרִיךְ דֶער פִירְטֶע אוּן בַּיים צְווֵייטֶען — קָאנְרַאד דֶער דְרִיטֶע, אוּן דָאס אִיז גֶענוּג גֶעוֶועהן אַז די אַיינְוואוֹהנֶער זָאלֶען פֶערְשְׁטֶעהן אַז מֶען טָאר זֵיי נִיט אָנְרִירֶען. מִיט די דַייטְשֶׁע יוּדֶען הָאט זִיךְ דַוְקָא אַזוֹי גֶעפִיהְרְט, אַז חָאטְשׁ מֶען הָאט זֵיי גֶערֶעכֶענְט „פַאר קְנֶעכְט פוּן דֶער קְרוֹין", הָאבֶּען זֵיי פוּן דֶעסְטְווֶעגֶען גֶעהַאט אַלֶע רֶעכְטֶע אוּן הָאבֶּען גֶעמֶאגְט אֲפִילוּ הַאלְטֶען כְּלֵי זַיין. אַז מֶען הָאט בֶּעלַאגֶערְט די שְׁטָאדְט וָוארְמְס, הָאבֶּען זִיךְ יוּדֶען גֶעשְׁלָאגֶען גְלַייךְ מִיט קְרִיסְטֶען אוּן די רַבָּנִים הָאבֶּען זֵיי מַתִּיר גֶעוֶועהן מִלְחָמָה צוּ הַאלְטֶען אִים שַׁבָּת. פִיעל יוּדֶען הָאבֶּען בֶּעקוּמֶען גְרוֹיסֶע שְׁטֶעלֶען: בַּיים הֶערְצָאג לֶעאָפָאלְד פוּן אֶסְטֶערְרַייךְ אִיז אַ יוּד שְׁלֹמֹה גֶעוֶועהן דֶער מְמוּנֶה אִיבֶּער אַלֶע אוֹצְרוֹת. אֲפִילוּ צְווִישֶׁען די דַייטְשֶׁע פָאלְקְסְזֶאנְגֶער אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן אַ יוּד זִיסְקִינְד פוּן טְרִימְבֶּערְג. אִין שְׁלֶעזְיֶען הָאבֶּען יוּדֶען גֶעהַאט אֵייגֶענֶע דֶערְפֶער; נָאר אִין גַאנְצֶען רוּהִיג זֶענֶען זֵיי נִיט גֶעוֶועהן: בֵּיסְלֶעכְוַוייז הָאט זֵיי די בֶּעשׁוּלְדִיגוּנְג פוּן „קְרִיסְטְלִיךְ-בְּלוּט" פַארזָמֶערְט דָאס לֶעבֶּען, וְוי בַּאלְד מֶען הָאט נָאר עֶרְגִיץ גֶעפוּנֶען אַ טוֹיטֶען קָארְפֶּער זֶענֶען זֵיי שׁוֹין מִיט'ן לֶעבֶּען נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהן, אוּן חָאטְשׁ דֶער קֵייזֶער פְרִידְרִיךְ בַּארְבַּארָאסַא הָאט אָנְגֶעזָאגְט די גֵייסְטְלִיכֶע, אֵיידֶער עֶר אִיז אַוֶועקְגֶעפָאהְרֶען קֵיין פַּאלֶעסְטִינַא, זֵיי זָאלֶען אָבְּהִיטֶען די יוּדֶען, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט מֶען זֵיי אָנְגֶעטְהוּן גֶענוּג צָרוֹת.

אִין אִיטַאלְיֶען אִיז אִים צְווֶעלְפְטֶען יָאהרְהוּנְדֶערְט די יוּדֶען גֶעוֶועהן נָאר נִיט שְׁלֶעכְט; דֶער פְרוּמֶער פַּאפְּסְט אַלֶעכְּסַנְדֶר דֶער דְרִיטֶער הָאט גֶעהַאלְטֶען פוּן זֵיי, אוּן אַ יוּד ר' יְחִיאֵל בֶּן אַבְרָהָם דֶעי מַנְסִי אִיז גֶעוֶועהן דֶער גַאנְצֶער טְהוּעֶר אִין אַלֶע זַיינֶע גֶעשֶׁעפְטֶען. אַז דֶער פַּאפְּסְט אִיז אַרַיינְגֶעפָארֶען קֵיין רוֹם זֶענֶען אִיהם די יוּדֶען אַקֶעגֶענְגֶעגַאנְגֶען מִיט אַ חוּפָּה אוּן אַ סֵפֶר תּוֹרָה, דָאס אִיז בַּיי אִיהם זֶעהר אָנְגֶעלֶעגְט גֶעוֶועהן אוּן דֶערְפַאר זֶענֶען זֵיי בַּיי אִיהם גֶעוָוארֶען די גְרֶעסְטֶע חֲשׁוּבִים. אוּן בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט עֶר זֵיי אַ גְרוֹיסֶע טוֹבָה גֶעטְהוּן בַּיי דֶער אֲסִיפָה, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אִים יַאהר 1179, וֶוען דְרַיי הוּנְדֶערְט גֵייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען זִיךְ אַנִידֶערְגֶעזֶעצְט טְרַאכְטֶען וָואס פַאר אַ גְזֵירוֹת מֶען זָאל אַרוֹיסְגֶעבֶּען גֶעגֶען די יוּדֶען. אַוַדַאי הָאבֶּען זִיךְ די יוּדֶען גֶעהַאט פַאר וָואס צוּ שְׁרֶעקֶען אוּן נִיט אוּמְזִיסְט הָאבֶּען זֵיי אוֹיף דְרַיי טֶאג גוֹזֵר תַּעֲנִית גֶעוֶועהן, זֵיי זֶענֶען אָבֶּער טַאקֵי נָאר אָבְּגֶעקוּמֶען מִיט'ן שְׁרֶעק. די אֲסִיפָה הָאט גָאר בֶּעשְׁטִימְט אַזֶעלְכֶע תַּקָּנוֹת, וָואס זֶענֶען גֶעוֶועהן גוּט פַאר די יוּדֶען — מֶען זָאל זֵיי מִיט גֶעוַואלְד נִיט

דאבֶּעווען אונ ניט שְׁטֶערְן זֵיי אָבְּצוּהִיטֶען זֵייעֶר אֱמוּנָה.

נָאךְ פְרִיהֶער הָאבֶּען דִי יוּדֶען גֶעלֶעבְּט אוֹיף דֶעם אִינְזֶעל סִיצִילְיֶען אוּנ חָאטְשׁ פוּן דָארְט אִיז נָאר נָאהֶענְט צוּ דִי אֶרְטֶער פוּן דֶער בִּיצַאנְטִינִישֶׁער מְלוּכָה, ווֹאוּ עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען פִיעל יוּדֶען, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט מֶען אִין בִּיצַאנְטֶען אוּנ בֶּעוָואנְדֶערְט אִין גְרִיכֶענְלַאנְד גֶעזֶעהֶן פּוּנְקְט דֶעם הִיפֶּךְ. אִין טְהֶעבֶּען (תֵּיבָה) אִיז גֶעוֶועהֶן אַ גְרוֹיסֶע יוּדִישֶׁע קְהִלָּה אוּנ דִי יוּדֶען פוּן דָארְט זֶענֶען גֶעוֶועהֶן דִי בֶּעסְטֶע פַאבְּרִיקַאנְטֶען פוּן זַייד אוּנ פוּן פּוּרְפּוּר. אִין קָאנְסְטַאנְטִינָאפָּאל הָאבֶּען גֶעוָואהְנְט בִּיז צְוֵויי טוֹיזֶענְד יוּדִישֶׁע פַאמִילְיֶען, אַ חוּץ פִינְף הוּנְדֶערְט קַרָאִימֶעס. נָאר דִי לַאגֶע פוּן דִי אַללֶע יוּדֶען אִיז גֶעוֶועהֶן זֶעהר אַ בִּיטֶערֶע: דִי שִׂנְאָה פוּן דִי גְרִיכֶען צוּ זֵיי אִיז גֶעוֶועהֶן חוּץ מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע, מֶען הָאט גֶעמָאנְט אֶפֶּענְטְלִיךְ שְׁלָאגֶען יוּדֶען אִין דִי גַאסֶען, אוּנ דָאס גֶעזֶעץ הָאט זֵיי נִיט גֶעשִׁיצְט. אַ יוּד הָאט נִיט גֶעטָארְט פָאהְרֶען רַייטֶענְדִיג אוֹיף אַ פֶערְד, אוּנ אִין דֶער גַאנְצֶער מְדִינָה הָאט נָאר אֵיינֶער, שְׁלֹמֹה פוּן מִצְרַיִם (שְׁלֹמֹה הַמִּצְרִי), וָואס אִיז גֶעוֶועהֶן אַ לֵייבּ-דָאקְטָאר בַּיים קֵייזֶער עַמְנוּאֵל, גֶעהַאט דָאס רֶעכְט דֶערְצוּ. נָאר בַּיי דִי אַללֶע צָרוֹת הָאבֶּען פָארְט דִי יוּדֶען גֶעהַאט פַּרְנָסָה; דָאס לֶערְנֶען פוּן תּוֹרָה אִיז בַּיי זֵיי גֶעוֶועהֶן נָאר קְלֵיין, דֶערְפַאר זֶענֶען זֵיי אָבֶּער גֶעוֶועהֶן גְרוֹיסֶע בַּעֲלֵי-צְדָקוֹת, זֵיי הָאבֶּען פֶערְזָארְגְט אָרֶעמֶע לַייט, אוּנ הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעקָאנְט אוֹיסְשְׁטֶעהֶן דִי שֶׁרֶעקְלִיכֶע נְתִינוֹת, וָואס דִי מְלוּכָה הָאט בַּיי זֵיי גֶערִיסֶען.

אִין קְלֵיין-אַזְיֶען, סִירְיֶען אוּנ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִיז דִי צָאהל פוּן דִי יוּדֶען גֶעוָואהרֶען נָאר קְלֵיין; אֲפִילוּ אִין יְרוּשָׁלַיִם הָאבֶּען מֶעהר נִיט גֶעוָואהְנְט ווִי דְרַיי הוּנְדֶערְט יוּדֶען, אוּנ כִּמְעַט אַללֶע הָאבֶּען זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט פַארְבֶּערַיי. דִי פְרִיהֶרִיגֶע לֶעבֶּעדִיגֶע שְׁטֶעדְט נְהַרְדְעָא, סוּרָא אוּנ פּוּמְבְּדִיתָא, וואוּ דִי תּוֹרָה הָאט אַ מָאל גֶעבְּלִיהט, זֶענֶען אִין גַאנְצֶען פֶערְשְׁוואוּנְדֶען גֶעוָוארֶען; דֶערְפַאר אִיז אִין בַּגְדַד אוֹיסְגֶעוואַקְסֶען אַ גְרוֹיסֶע קְהִלָּה, וָואס אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן טוֹיזֶענְד יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת אוּנ הָאט גֶעהַאט פִיעֶר שׁוּלֶען. דֶער כַּלִיף מַחְמֶד אַל-מוּקְטַאפִי הָאט זֶעהר לִיעבּ גֶעהַאט אַ יוּדֶען שְׁלֹמֹה, אוּנ הָאט אִיהם גֶעמַאכְט פַאר „רֵישׁ גָּלוּתָא", אוּנ דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן אַללֶע יוּדֶען אִיז גֶעוֶועהֶן אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט כִּמְעַט מִיט קֶענִיגְלִיכֶען כָּבוֹד. אִין בַּגְדַד אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהֶן אַ גְרוֹיסֶע יְשִׁיבָה, וָואס הָאט זִיךְ גֶעפִיהְרְט אוּנְטֶער דֶער הַשְׁגָּחָה פוּן אַ בֶּעזוּנְדֶערְן „גָאוֹן". אִין דֶער שְׁטָאדְט מָאסוּל אָדֶער דָאס נַייע נִינְוֵה אִיז גֶעוֶועהֶן נָאךְ אַ גְרֶעסֶערֶע קְהִלָּה, וָואס אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן זִיבֶּען טוֹיזֶענְד מִשְׁפָּחוֹת. אִין דֶעם גֶעגֶענְד אַדְהִירְבַּייזְשַׁאן, נִיט ווַייט פוּנ'ם קַאסְפִּישֶׁען יַם, הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעוָואהְנְט פִיעל יוּדֶען,

נָאר זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן זֶעהר ווילד און פֶערְגְרֶעבְּט, אַללֵיין הָאבֶּען זֵיי פוּן יוּדִישְׁ-
קֵייט נָאר ווֵיינִיג געוואוּסְט, און הָאבֶּען נָאר בְּלִינְד גֶעפָאלְגְט דִי רַבָּנִים, וָואס
דֶער רֵישׁ גָלוּתָא פְלֶעגְט זֵיי צוּשִׁיקֶען. אִים יָאהר 1160 אִיז פוּן דִי דָאזִיגֶע יוּדֶען
אַרוֹיסְגֶעקוּמֶען דָוִד אַלְרוֹאִי, וָואס הָאט זַיין בְּרְיָה׳שַׁאפְט גֶעוָואלְט בֶּענוּצֶען
צוּ לִיעבּ אַתַּכְלִית, וָואס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אוּנְבֶּעקַאנְט. זַיין זֵכֶר הָאט בֶּעשְׁרִיבֶּען
דֶער בֶּערִיהְמְטֶער עֶנְגְלִישֶׁער מִינִיסְטֶער בִּנְיָמִין הַיִשְׂרְאֵלִי, אָדֶער לָארְד
בִּיקָאנְסְפִילְד, אִין זַיין רָאמַאן „דָוִד אַלְרוֹאִי״.

גַאנְץ זֶעלְבְּסְטְשְׁטֶענְדִיג הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט עֶטְלִיכֶע טוֹיזֶענְד יוּדִישֶׁע פַאמִילְיֶען
אִין דֶער גֶעגֶענְד כּוּרָסַן, אוֹיף דִי הוֹיכֶע בֶּערְג בַּיי נִישַׁאבּוּר. זֵיי הָאבֶּען גֶע-
הַאט זֵייעֶר אֵייגֶענֶעם מוֹשֵׁל, יוֹסֵף אַמַרְכַּלָאִי הַלֵוִי, און הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט
אַז זֵיי שְׁטַאמֶען אַרוֹיס פוּן דִי שְׁבָטִים דָן, זְבֻלוּן, אָשֵׁר און נַפְתָּלִי. זֵייעֶר
בֶּעשֶׁעפְטִיגוּנְג אִיז גֶעוֶועהן מִיט בְּהֵמוֹת. אוֹיךְ הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין הִיוַוא,
וואוּ עֶס הָאבֶּען גֶעוָואהְנְט בִּיז אַכְט טוֹיזֶענְד מִשְׁפָּחוֹת, און אִין סַאמַארְקַאנְד,
וואוּ זֵייעֶר צָאהל הָאט דֶערְגְרֵייכְט בִּיז פוּנְפְצִיג טוֹיזֶענְד. פוּן אִינְדְיֶען וֵוייסְט
מֶען וָואהל, אַז אִין יֶענֶער צַייט הָאבֶּען זִיךְ דָארְט גֶעפוּנֶען פִיעל שְׁוַוארְצֶע יוּדֶען
וָואס הָאבֶּען פוּן אַלֶע יוּדִישֶׁע מִצְוֹת גֶעדֶענְקְט נָאר מִילָה און שַׁבָּת. אוֹיף דֶעם
אִינְזֶעל צֵיילָאן, אָדֶער קַאנְדִי, הָאבֶּען זִיךְ דֶעמָאלְט גֶעפוּנֶען דְרַיי און צְוַואנְ-
צִיג טוֹיזֶענְד יוּדֶען און הָאבֶּען דָארְט גֶעהַאט אַלֶע רֶעכְטֶע. דֶער קֶענִיג פוּן דֶעם
אִינְזֶעל הָאט גֶעהַאט פִיער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן יֶעדֶער רֶעלִיגְיָאן און דַארִיבֶּער
זֶענֶען בַּיי אִיהם גֶעוֶועהן אוֹיךְ פִיער יוּדִישֶׁע פָארְשְׁטֶעהֶער. אִין אַדֶען אִיז גֶע-
וֶועהן אַ גְרוֹיסֶע יוּדִישֶׁע קְהִלָּה, וָואס הָאט זִיךְ גֶעלֶעבְּט גָאר פְרַיי אִין אֵייגֶענֶע
פֶעסְטוּנְגֶען. דִי יוּדֶען פוּן דָארְט הָאבֶּען גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט פֶערְסְיֶען און
מִצְרַיִם און פְלֶעגֶען פִיהְרֶען מִלְחָמָה מִיט דִי קְרִיסְטֶען פוּן נוּבֶּען.

אִין אַרַאבְּיֶען הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען מִיט דֶער צַייט וַוייטֶער בֶּעזֶעצֶען
יוּדֶען, חָאטְשׁ דֶער עֶרְשְׁטֶער כַּלִיף הָאט זֵיי אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען. נָאר אִין דִי צְווֵיי
הֵיילִיגֶע שְׁטֶעדְט מֶעקְקַא און מֶדִינַה (יַתְרִיב) הָאט זִיךְ קֵיין יוּד נִיט גֶעפוּנֶען.
דֶערְפַאר אִיז דִי גַאנְצֶע גֶעגֶענְד יֶמֶן (תֵּימָן) גֶעוֶועהן פוּל מִיט יוּדֶען, און צוּ לִיעבּ
זֵיי הָאט דָארְט דֶער מִסְחָר גֶעבְּלִיהט. נָאךְ גְרֶעסֶער אִיז גֶעוֶועהן זֵייעֶר צָאהל
אִין צָפוֹן-צַייט: אִין תֵּימַא הָאבֶּען זֵיי גֶעהַאט אַ גְרוֹיסֶע יוּדִישֶׁע קְהִלָּה, און זֵייעֶר
פָארְשְׁטֶעהֶער, דֶער פִירְסְט חָנָן, עֶר הָאט זַיין יִחוּס גֶערֶעכֶענְט פוּן מַלְכוּת בֵּית
דָוִד. דָארְט הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען פִיעל פְרוּמֶע, וָואס פְלֶעגֶען נָאר גֶעהן אָנְגֶעטְהוּן
אִין שְׁוַוארְצֶען, נִיט עֶסֶען קֵיין פְלֵיישׁ, נִיט טְרִינְקֶען קֵיין וַויין, זֵיי הָאבֶּען זִיךְ

גערופֶען „אֲבֵלֵי צִיוֹן“, אונ דָאס פָאלְק, וָואס הָאט זִיךְ גְרֶאסְטֶענְטְהֵיילְס בֶּע־
שֶׁעפְטִיגְט מִיט עֶרְד אַרְבַּייט, פְלֶעגְט אויסְהַאלְטֶען דִי „אֲבֵלֵי צִיוֹן“ אונ זֵיי גֶעבֶּען
מַעֲשֵׂר. אִין טַאלְמַאס אִיז גֶעוֶועהן אַיין אַנְדֶער יוּדִישֶׁע קְהִלָה, וָואס חָנָן'ס
בְּרוּדֶער שְׁלֹמֹה אִיז גֶעוֶועהן זֵייעֶר פָארְשְׁטֶעהֶער, עֶר הָאט זִיךְ אויךְ גֶערֶעכֶענְט
פַאר אַ פִּירְסְט אונ הָאט גֶעלֶעבְּט אִין אַ טְהַייעֶרן פַּאלַאץ אִין דֶער אַלְטֶער הויפְּט־
שְׁטָאדְט צַנֶעאַ אָדֶער טַאנַא, צְווִישֶׁען זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אויךְ גֶעפוּנֶען אַזֶעלְכֶע
פְרוּמֶע וָואס פְלֶעגֶען פַאסְטֶען פֶערְצִיג טֶאג אִין יָאהר. נָאךְ אַ דְרִיטֶע קְהִלָה, פוּן
פוּנְפְצִיג טויזֶענְד יוּדֶען, הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אִין דֶער גֶעגֶענְד חַבּוּר (כַּיְבַּר): זֵיי
זֶענֶען גֶעוֶועהן אַלֶע גְרויסֶע גִבּוֹרִים אונ פְלֶעגֶען זִיךְ אָבְּגֶעבֶּען מִיט מִלְחָמָה,
נָאר צְווִישֶׁען זֵיי זֶענֶען שׁוֹין גֶעוֶועהן נִיט וֵוייניג לוֹמְדִים; זֵיי הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט
אַז זֵיי קוּמֶען אַרוֹיס פוּן גָד, רְאוּבֵן אונ חֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה. אויסֶער דֶעם הָאבֶּען
זִיךְ גֶעפוּנֶען בִּיז צְוַואנְצִיג טויזֶענְד יוּדֶען אִין הַאלְבּ־ווִילְדֶע שְׁטֶאדְט וַואזִיט,
בַּסְרַא (בַּצְרַה) אונ קוּפָה.

אַזוֹי וִוי דֶער כַּלִיף פוּן בַּגְדַד הָאט גֶעהַאט צוּ שַׁאפֶען כִּמְעַט אִיבֶּער אַלֶע
אַראבֶּער, אַזוֹי הָאבֶּען אויךְ דִי אַרַאבִּישֶׁע יוּדֶען אָנְגֶענוּמֶען אִיבֶּער זִיךְ דֶעם
עוֹל פוּנ'ם רֵישׁ גָלוּתָא פוּן בַּגְדַד. דֶער צְווייטֶער רֵישׁ גָלוּתָא אִיז גֶעוֶועהן דָנִיאֵל,
אַ זוּהן פוּן שְׁלמה'ן, אונ עֶר אִיז גֶעוֶועהן בַּיים נַייעֶם כַּלִיף פוּנְקְט אַזַא חָשׁוּב
וִוי דֶער פָאטֶער בַּיים אַלְטֶען כַּלִיף. אִין דֶער צַייט פוּן דָנִיאֵל הָאט גֶעלֶעבְּט
אַ גְרויסֶער לַמְדָן שְׁמוּאֵל בֶּן עֵלִי הַלֵוִי אונ עֶר הָאט דִי בַּגְדַד'ער יְשִׁיבָה גֶעבְּרַאכְט
גָאר צוּ אַ הוֹיכֶער מַדְרֵגָה. מֶעהר פוּן צְווֵיי טויזֶענְד תַּלְמִידִים הָאבֶּען דָארְט גֶע־
לֶערְנְט אונ דִי יְשִׁיבָה אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי גְרוֹיס אַז הֶארֶען וָואס מֶען רֶעדְט אִיז
גֶעוֶועהן אוּנְמֶעגְלִיךְ, אונ שְׁמוּאֵל בַּר עֵלִי פְלֶעגְט גֶעבֶּען זִיךְ שְׁטֶעלֶען בֶּעזוּנְדֶערֶע
מֶענְטְשֶׁען אונ זֵיי פְלֶעגֶען שׁוֹין זַיינֶע ווֶערְטֶער צוּטְרָאגֶען אִין אַלֶע ווִינְקֶעלֶעךְ.
שְׁמוּאֵל בַּר עֵלִי אִיז גֶעוֶועהן דֶער דַיָן אונ אַלֶע טָאג פְלֶעגְט עֶר פַּסְקְנֶען שַׁאֲלוֹת
אונ דֶער עוֹלָם פְלֶעגְט קוּמֶען צוּ אִיהם זִיךְ מִשְׁפָּט'ן. אַז דָנִיאֵל אִיז גֶעשְׁטָאר־
בֶּען הָאט שְׁמוּאֵל בַּר עֵלִי אִיבֶּערְגֶענוּמֶען זַיין גַאנְצֶע מַאכְט אונ הָאט אַזוֹי פֶער־
שְׁטַאנֶען זִיךְ צוּ פִיהרֶען אַז מֶען הָאט פַאר אִיהם גֶעצִיטֶערְט אונ זַיין נָאהמֶען
אִיז גְרוֹיס גֶעוֶועהן נִיט נָאר צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען פוּן דַמֶשֶׂק בִּיז אִינְדְיֶען אונ פוּן דֶעם
קַאסְפִּישֶׁען יַם בִּיז אַרַאבְּיֶען, נָאר אויךְ אִין אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער. נִיט אוּמְזִיסְט
הָאט זִיךְ צוּ אִיהם אַ גַאנְץ פָאלְק פוּן גֶאטְצֶענְדִיעֶנֶער וָואס הָאט גֶעווָאהנְט אויף
דִי קַווקַאזֶער בֶּערְג גֶעווֶענְדְט מִיט דֶער בַּקָשָׁה אַז זֵיי ווִילֶען צוּ שְׁטֶעהן צוּ דֶער
יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה: נִיט וַוייל דָאס לִיכְט פוּנ'ם גְלויבֶּען הָאט זִיךְ גֶעקָאנְט וַוארְפֶען

אִין דִי אוֹיגֶען פוּן דִי בְּלִינְדֶע מֶענְשֶׁען, נָאר דֶער גְלַאנְץ פוּנ'ם כָּבוֹד. מִיט וֶועלְכֶען דֶער יוּדִישֶׁער רֵישׁ גָלוּתָא הָאט זִיךְ אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט. דֶער רַייזֶענְדֶער ר' פְּתַחְיָה פוּן רֶעגֶענְשְׁבּוּרְג הָאט מִיט זַיינֶע אֵייגֶענֶע אוֹיגֶען גֶעזֶעהֶן דִי שְׁלוּחִים פוּנ'ם קַאוְוקַאזֶער פָּאלְק אוּנ אִיז גֶעוֶועהְן אֵיין עֵדוּת וִוי פוּן בַּגְדַד זֶענֶען מִיט זֵיי אַרוֹיסְגֶעפָאהְרֶען לוֹמְדִים צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דָארְט דָאס יוּדִישְׁקַייט.

דִי יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט נָאר אָבְּגֶעזָאנְדֶערְט פוּן זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער אִין אַזְיֶען; זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט זֵייעֶר אֵייגֶענֶעם פָארְשְׁטֶעהֶער, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען „נָגִיד" אוּנ הָאט גֶעהַאט דָאס רֶעכְט צוּ בֶּעשְׁטִימֶען רַבָּנִים אוּנ חַזָנִים אוּנ בֶּעשְׁטְרָאפֶען פַאר עֲבֵירוֹת מִיט גֶעלְד אָדֶער מִיט מַלְקוֹת. אִין יֶענֶע'ר צַייט אִיז גֶעוֶועהְן דֶער נָגִיד ר' נְתַנְאֵל אִבֶּן-אַלְפַמִי (אִבְּן-אַג' לַמִי), וָואס הָאט אוֹיךְ גֶעדִיעֶנְט פַאר אַלַייבּ-דָאקְטָאר בַּיים כַּלִיף אַלְדָהִיד אוּנ שְׁפֶּעטֶער בַּיי סַאלַאדִין. עֶר אִיז גֶעוֶועהְן אַגְרוֹיסֶער לַמְדָן אוּנ הָאט אִין אַרַאבִּישֶׁען אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען עֶטְלִיכֶע סְפָרִים אִיבֶּער מֶעדִיצִין. אוּנְטֶע'ר זַיין הַשְׁגָחָה אִיז גֶעשְׁטַאנֶען אַ יְשִׁיבָה, וואוּ דִי יוּדִישֶׁע יוּנְגֶע לַייט הָאבֶּען גֶעלֶערְנְט תַּלְמוּד. אִין קַאִירָה אִיז דִי יוּדִישֶׁע קְהִלָּה בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן צְווֵיי טוֹיזֶענְד מִשְׁפָּחוֹת, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאבֶּען דָארְט גֶעוָואהְנְט נָאךְ מֶעהר קַרָאִימֶעס, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאט זֵייעֶר אַבֶּעזוּנְדֶערְן נָשִׂיא. אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיעֶן הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט דְרַיי טוֹיזֶענְד יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת, נָאר אִיבֶּער הוֹיפְּט זֶענֶען דִי יוּדֶען פוּן מִצְרַיִם גֶעוֶועהְן זֶעהר אוּנְוִויסֶענְד, אוּנ גְרָאד פוּן דֶעם פִינְסְטֶערְנִי'ש הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרוֹיסְשַׁיינֶען אַלִיכְטִיגֶער שְׁטֶערְן — דָאס אִיז גֶעוֶועהְן דֶער רמב"ם, וָואס הָאט דָאס לַאנְד גֶעמַאכְט פַאר'ן מִיטֶעלְפּוּנְק'ט פוּנ'ם גַאנְצֶען יוּדֶענְטְהוּם.

---

6 דֶער רַמְבַּ"ם.

(1205—1171 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

אִינ'ם צְוֶועלְפְטֶען יָאהר הוּנְדֶערְט הָאט דָאס יוּדִישְׁקַייט גֶעהַאלְטֶען גַאנְץ שְׁמָאל, וַוייל דִי קְוֶואלֶען, וָואס עֶס פְלֶעגְט זִיךְ פוּן זֵיי גִיסֶען תּוֹרָה אוּנ חָכְמָה, זֶענֶען פֶערְשְׁטָאפְט גֶעוָוארֶען. דָאס בִּיסֶעל יוּדֶען, וָואס אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אִין שְׁפַּאנְיֶען נָאךְ דֶעם, וֶוענְן דִי אַלְמוּהִידֶען הָאבֶּען זֵיי אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען, הָאבֶּען זִיךְ לְפָנִים גֶעמוּזְט רֶעכְנֶען פַאר מַחְמַדָנֶער, אוּנ חָאטְשׁ זֵיי הָאבֶּען זֵייעֶר שֹׁרֶשׁ אֲפִילוּ אוֹיף אֵיין רֶגַע נִיט פַארְגֶעסֶען, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען זֵיי שׁוֹין נִיט גֶע-קָאנְט אָפֶען אוּנ פְרַיי בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה. אִין טוּלֶיְדָה אִיז דִי לַאגֶע

פון דִי יודֶען גֶעוֶועהן נִיט שְׁלֶעכְט אונְטֶער דֶער קְרִיסְטְלִיכֶע מְלוּכָה, נָאר זֵייעֶר צָאהל אִיז נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי גְרוֹיס אוּנ זֵיי זֶענֶען גֶעוֶועהן צוּ שְׁוַואךְ אַז זֵייעֶרֶע לוֹמְדִים זָאלֶען קָאנֶען הָאבֶּען אַוֶועְרְטָה אוֹיךְ אִין פְרֶעמְדֶע וַוייטֶע לֶאנְדֶער. אִין פְרַאנְקְרַייךְ הָאבֶּען זִיךְ דִי יודֶען אַרַיינְגֶעלָאזְט נָאר אִין פִּלְפּוּל אוּנ הָאבֶּען פוּן קֵיין אַנְדֶער זַאךְ נִיט גֶעוָואלְט וִויסֶען. פוּן דִי דַייטְשֶׁע יודֶען הָאט מֶען גָאר נִיט גֶעקָאנְט פָארֶערְן, וַוייל זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט וִוי „קְנֶעכְט" אוּנ זֵיי אִיז מֶעהר אִין זִין גֶעלֶעגֶען צוּ הַאפֶּען עֶפִּיס אַחַיֵי שָׁעָה אוּנ נִיט זָארְגֶען פַאר'ן כְּלַל. פוּן אַזֶיען וִוידֶער, וואו עֶס אִיז פְלוּצְלוּנְג אוֹיסְגֶעוַואקְסֶען נָאךְ אַמָאל אַרֵיישׁ גָלוּתָא, אִיז נִיט גֶעוֶועהן וָואס צוּ עֶרְוַוארְטֶען, וַוייל דָאס אִיז מֶעהר נִיט גֶעוֶועהן וִוי אַקַאפְּרִיז פוּן אַמוֹשֵׁל, וָואס הָאט גֶעוָואלְט כָּבוֹד אָנְטְהוּן אַיוּדֶען, נָאר דֶער רֵיישׁ גָלוּתָא פוּן בַּגְדַד הָאט אִין זִיךְ גֶעהַאט דֶעם כֹּחַ אוּנ דֶעם וֶוערְטְה צוּ זַיין אַפִירֶער פוּן כְּלַל יִשְׂרָאֵל. אוּנ פּוּנְקְט דֶעמָאלְט, וֶוען אוּמֶעדוּם הָאט זִיךְ גָאר גֶעהַאלְטֶען אַשְׁוַואכֶער פּוּנְק פוּן יוּדִישְׁקַייט, הָאט דֶער אֵייבֶּערְשְׁטֶער גֶעשִׁיקְט דֶעם רמב"ם עֶר זָאל דֶערְהַאלְטֶען דָאס הֵיילִיגֶע פַייעֶר, אֶפֶנֶען דִי אוֹיגֶען פוּן זַיינֶע צְווָארְפֶענֶע קִינְדֶער, בֶּעלַייכְטֶען זֵייעֶר פִינְסְטֶערְן וֶועג אוּנ אָנְצִינְדֶען אַנֵר תָּמִיד אוֹיף עֶבִּיגֶע צַייטֶען.

רַבִּי משֶׁה בֶּן מַיְמוֹן, אָדֶער וִוי עֶר הָאט אוֹיף אַרַאבִּישׁ גֶעהֵייסֶען אַבּוּ עִמְרַאן מוּזַא בֶּן מַאיְמוּן עוֹבַּיְ'ד אַלַה, אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען דֶעם 30 מֶארְץ 1135 אִין קוֹרְדוֹבָה, וואו דֶער פָאטֶער אִיז גֶעוֶועהן רַב. דֶער אַלְטֶער מַיְמוּן אִיז גֶעוֶועהן אִי אַגְרוֹיסֶער לַמְדָן, אִי אַטִיעפֶער הַקְרָן אוּנ דִי לִיעבֶּע צוּ וִויסֶענְשַׁאפְטֶען הָאט עֶר אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען אוֹיךְ דֶעם זוּהן. אַז ר' משֶׁה אִיז נָאךְ קֵיין דְרַייצֶען יָאהר נִיט אַלְט גֶעוֶועהן, אִיז קוֹרְדוֹבָה אַרוּנְטֶערְגֶעפַאלֶען אוּנְטֶער דֶער מַאכְט פוּן דִי אַלְמוּהִידֶען אוּנ דִי גַאנְצֶע מִשְׁפָּחָה הָאט גֶעמוּזְט אַוֶועק קֵיין אַלְמֶירְיָה. נָאךְ דְרַיי יָאהר אִיז אָבֶּער דִי שְׁטָאדְט אוֹיךְ אַרַיין צוּ דִי אַלְמוּהִידֶען אִין דִי הֶאנְד אוּנ מַיְמוּן מִיט זַיין הוֹיז גֶעזִינְד אִיז וַוייטֶער גֶעצְווָאוּנְגֶען גֶעוֶועהן נָע וְנָד צוּ זַיין אִין פֶערְשִׁיעדֶענֶע אֶרְטֶער אָהן פַּרְנָסָה. דָאס אָרֶעמְקַייט אוּנ נָע וָנָד זַיין הָאט אָבֶּער נִיט גֶעשַׁאדְט דֶעם יוּנְגֶען רמב"ם צוּ לֶערְנֶען, וָואס מֶעהר אַיָאהר אִיז זַיין מֹחַ גֶעוָוארֶען גֶעשְׁלִיפֶענֶער, זַיין חָכְמָה גְרֶעסֶער, זַיין הַארְץ רֵיינֶער, אוּנ הָאטְשׁ עֶר אִיז נָאךְ גֶעוֶועהן גָאר יוּנְג הָאט מֶען שׁוֹין גֶעקָאנְט זֶעהן, אַז דָאס אִיז נִיט קֵיין גֶעוֶואהְנְלִיכֶער מֶענְשׁ, אַז גָאטט הָאט אִיהם גֶעבֶּענְשְׁט מִיט אַלֶע מַעֲלוֹת, מִיט שְׁטַארְק חֲרִיפוּת, מִיט לוֹיטֶערֶע גֶעדַאנְקֶען אוּנ מִיט דִי עֶדֶעלְסְטֶע מִדּוֹת. דָאס הָאבֶּען דֶערְנָאךְ בֶּעווִיזֶען זַיינֶע סְפָרִים: אַז עֶר בְּרֶענְגְט עֶפִּיס

אַ סְבָרָא אונ וויל אָפְּלֵייגֶען דִי דֵעָה פוּן אַנְדֶערֶע פַאלְט עֶר נִיט אָן אוֹיף זַיינֶע גֶעגְנֶער נָאר רוּהִיג אוּנ מִיט אִיבֶּערְלֶעגוּנְג. בֶּעוַויְיזְט עֶר דֶעם אֱמֶת – אוּנ טַאקִי נָאר דִי וָואס הָאבֶּען אִין זִיךְ דִי צְוֵויי גְרוֹיסֶע זַאכֶען, חֲרִיפוּת אוּנ יִשּׁוּב הַדַעַת, קָאנֶען הָאבֶּען אַוִוירְקוּנְג אוֹיף אַ פָאלְק.

מִיט דֶער צַייט הָאט זִיךְ מַיְמוֹן גֶעמוּזְט בֶּעזֶעצֶען אִין פֶס (פֶעץ) אִין מַארָאקָא וואו דִי יוּדֶען הָאבֶּען קֵיין אַנְדֶער בְּרֵירָה נִיט גֶעהַאט אונ מֶען הָאט זֵיי מִיט גֶעוַואלְד גֶענֵייטִיגְט אָנְצוּנֶעהמֶען דִי מַהְמַדַנִישֶׁע אֱמוּנָה. וָואס הָאט גֶעבְּרַאכְט דֶעם אַלְטֶען מַיְמוֹן דֶערְצוּ, אַז עֶר זָאל אַרַיין אִין אַזַא סַכָּנָה אוּנ זָאל נִיט הָאבֶּען מֶעהר קֵיין מִיטֶעל וִוי אַזוֹי זִיךְ אַרוֹיסְצוּבְּרַאטֶעוֶועןן – ווייסְט מֶען נִיט; עֶס אִיז נָאר בֶּעקַאנְט, אַז דֶער רמב״ם הָאט שׁוֹין אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְק אַרְבַּייטֶען אִיבֶּער זַיין סֵפֶר וֶוענֶען דֶער מִשְׁנָה, וֶוען גָאר פְּלוּצְלוּנְג הָאט זִיךְ גֶעטְרָאפֶען דָאס אוּנְגְלִיק אוּנ דִי גַאנְצֶע מִשְׁפָּחָה הָאט זִיךְ קְלָאמֶערְשְׁט גֶעמוּזְט אָפְּזָאגֶען פוּן יוּדִישְׁקַייט. וִוי אַזוֹי שְׁוֶוער עֶס אִיז גֶעוֶועהן פַאר מַיְמוֹן מִיט דִי קִינְדֶער אֶפֶענְטְלִיךְ צוּ זַיין מַהְמַדַנֶער אונ אִינְוֶוענִיג בְּלֵייבֶּען הֵייסֶע יוּדֶען – דָאס קָאן מֶען שׁוֹין פַארְשְׁטֶעהן, מֶעהר פוּן צֶעהן יָאהר הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעמוּזְט אַזוֹי פַאר שְׁטֶעלֶען אונ מִיט אַוֶועהְטִיג הָאט מַיְמוֹן אָנְגֶעהוֹיבֶּען זִיךְ צוּקוּקֶען וִוי פִיעל יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעוָואהנְט מִיט דֶער נַייעֶר רֶעלִיגְיָאן אוּנ הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין גֶעפִיהלְט כִּמְעַט וִוי אָפְּגֶעריסֶען פוּן דֶער אַלְטֶער אֱמוּנָה. מַיְמוֹן הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ בְּרִיעף אונ הָאט אִיהם מִיט מְסִירַת נֶפֶשׁ גֶעלָאזְט פַארְשְׁפְּרֵייטֶען צְווִישֶׁען זַיינֶע בְּרִידֶער זֵיי זָאלֶען זִיךְ נִיט פַארְגֶעסֶען וֶוער זֵיי זֶענֶען אונ זָאלֶען הָאפֶען אַז אִין גִיכֶע צַייטֶען וֶועלֶען זֵיי זִיךְ קָאנֶען צוּרִיק אוּמְקֶעהרֶען צוּם יוּדֶענְטְהוּם. אִין דֶער צַייט אָבֶּער וָואס מַיְמוֹן הָאט זִיךְ בֶּעמִיהט מִיט אַללֶע כֹּחוֹת מַצִיל צוּ זַיין דִי פַארְבְּלָאנְזֶעטֶע שָׁאפֶעלֶעךְ זֵיי זָאלֶען אִין גַאנְצֶען נִיט אַרָאבּ פוּנ׳ם וֶועג, הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ פְרוּמֶער יוּד, אַ הֵייסֶער אונ נִיט קֵיין בֶּעטְרַאכְטֶער, וָואס הָאט גֶעמַאכְט אַ סֵפֶר אוּנ בֶּעוִויזֶען אַז דֶער יוּד וָואס נֶעהמְט נָאר אֲפִילוּ לְפָנִים אָן אֵיין אַנְדֶער אֱמוּנָה קָאן גָאר קֵיין מָאל קֵיין כַּפָּרַת עָוֹן נִיט הָאבֶּען אוּנ הָאט דֶעם וֶועג צוּ זַיין גְלוֹיבֶּען אוֹיף עֶבִּיג פֶערְלָארֶען. דָאס הָאט פֶערְדְרָאסֶען דֶעם רמב״ם אונ עֶר הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אָפְּצוּלֵייגֶען דִי פַאלְשֶׁע דֵעָה פוּן דֶעם צוּהִיצְטֶען מְחַבֵּר: דֶעמָאלְט הָאט עֶר אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אוֹיף דֶער וֶועלְט זַיין עֶרְשְׁטֶען חִבּוּר אוּנ הָאט אוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז עֶס אִיז אַוַודַאי אַ גְרוֹיסֶע זַאךְ דָאס לֶעבֶּען אַוֶועקְצוּגֶעבֶּען פַאר דֶעם וָואס אִיז דָאס טְהַייעֶרְסְטֶע אוּנ הֵיילִיגְסְטֶע בַּיים מֶענְשֶׁען, נִיט יֶעדֶער הָאט אָבֶּער אִין זִיךְ דֶעם כֹּחַ מַפְקִיר צוּ זַיין דֶעם נֶפֶשׁ, אוּנ אַז עַל פִּי תּוֹרָה מוּז מֶען נָאר אָפְּהַאלְטֶען יֶעדֶען

פון א סכנה. אונ דאריבער האט ער געדרונגען אז דער יוד וואס איז מקדש השם דערמיט וואס ער זאגט לפנים, אז ער גלויבט אין עפיס אנדערש, בעזאנדערס נאך אין אזא אמונה וואס מען קאן אויף איהר ניט קוקען ווי אויף א עבודה זרה, טהוט ניט קיין שום עבירה אונ הערט זיך ניט אויף צו רעכענען צווישען די בני ישראל.

דער רמב״ם האט זיך ניט בעגנוגט נאר מיט שרייבען אללײן: ער האט אויך געטהון אונ עס איז איהם געראטהען פיעל פון די אבגעריסענע יודען צוריק צו צוביגדען צו זייער אמונה. די מלוכה איז אבער באלד דערפון געוואהר געווארען אונ ער וואלט געווים מיט'ן לעבען בעצאהלט, ווען דער בעריהמטער מחמדנישער דיכטער אבו־ל ערב אבן־מייאשה געהמט זיך ניט אן פאר איהם. עס איז איהם אבער נמאס געווארען צו לעבען שטענדיג אין געפאהר אונ ער האט זיך מיט דער גאנצער משפחה אוועקגעלאזט קיין ארץ ישראל. א קורצע צייט זענען זיי געבליבען אין עכו, דערנאך זענען זיי אריינגעפאהרען קיין ירושלים אונ פון דארט זענען זיי אריבער קיין מצרים אונ דארט איז אים יאהר 1166 געשטארבען דער אלטער מימון. נאך מימון'ס טויט איז די משפחה געבליבען אין קאירה. דער רמב״ם האט זיך בעשעפטיגט נאר מיט לערנען אונ דער יונגערער ברודער דוד האט געהאנדעלט מיט דימאנטען אונ פלעגט אפט צו ליעב דעם מסחר פאהרען קיין אינדיען. צום אונגליק איז דוד גיך דערטרונקען געווארען אין אינדישען ים אונ דורך דעם איז פערלארען געווארען ניט נאר זייער גאנצ'ן פארמעגען; נאר אויך פרעמד געלד איז געגאנגען לאבוד. דעם עול פון פרנסה פאר דער גאנצער פאמיליע איז געבליבען ליגען אויפ'ן רמב״ם אונ אזוי ווי ער האט געקאנט מעדיצין האט ער געמוזט אנהויבען לעבען פון דאקטארײ. ער האט אבער ניט אוועקגעווארפען דאס לערנען אונ ווי ער האט נאר געהאט א פרייע מינוט האט ער זי פערבראכט מיט שרייבען, אונ אים יאהר 1168 האט ער ארויסגעלאזט זיין ערשט ספר אויף אראביש, וואס הייסט „סיראגה״, די בעלייכטונג פונ'ם תלמוד. אין דעם ספר האט ער זיך בעניצט מיט אללע וויסענשאפטליכע זאכען וואס זענען צווארפען אין דער גמרא אונ בעזאנדערס מיט די קלוגער רעד פון פרקי אבות, אונ בעוויזט אז דער תלמוד איז איין אוצר פון חכמה אונ מוסר. דעמאלט האט אויך דער רמב״ם אנגעשריבען די דרייצעהן עקרים פון דער אמונה, כדי יעדער יוד זאל האבען א ריינעם בעגריף אז זיין גלויבען איז געגרינדעט אויף דעם, וואס עס איז דא א גאטט אויף דער וועלט, וואס דער גאטט איז איינציג, וואס ער האט ניט קיין

גוּף און וֶוערְד נִיט פֶערְאֶנְדֶערְט, וָואס עֶר אִיז עֶבִּיג, וָואס צוּ אִיהם אַלֵיין מוּז מֶען בֶּעטֶען, וָואס דֶער גָאטט קְלוֹיבְּט אוֹיס זַיינֶע נְבִיאִים, וָואס קֵיינֶער קָאן זִיךְ נִיט גְלַייכֶען צוּ מֹשֶׁה'ן, וָואס דִי תּוֹרָה אִיז מִן הַשָּׁמַיִם, וָואס גָאטט פִיהְרְט דִי וֶועלְט מִיט זַיין הַשְׁגָּחָה, וָואס עֶס אִיז דָא שָׂכָר וְעוֹנֶשׁ, וָואס מָשִׁיחַ דַארְף קוּמֶען אוּנ וָואס עֶס וֶועט זַיין תְּחִיַּת הַמֵּתִים.

אִין קַאִירָה הָאט מֶען זִיךְ נָאךְ אוֹיפ'ן רמב"ם נִיט אוּמְגֶעקוּקְט אוּנ מֶען הָאט נָאךְ נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען דֶעם וֶוערְטְה פוּן זַיין אַרְבַּייט, נָאר אַז זַיינֶע תַּלְמִידִים הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרוֹיס אוֹיף דֶער וֶועלְט הָאט מֶען שׁוֹין גֶערֶעדְט פוּן אִיהם אוּנ הוֹיךְ גֶעשְׁטֶעלְט זַיין נָאהמֶען. בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט עֶר זִיךְ בֶּערִיהמְט גֶעמַאכְט בַּיי דִי יוּדֶען פוּן יֶמֶן (תֵּימָן) וַוייל אַהִין אִיז גֶעקוּמֶען זַיין תַּלְמִיד ר' שְׁלֹמֹה כֹּהֵן אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דָאס גְרוֹיסְקַייט פוּן זַיין רֶבִּי'ן אוּנ זֵיי גֶעבַּאטְהֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ צוּ אִיהם וֶוענְדֶען הֵן אִין אַנוֹיט הֵן אִין תּוֹרָה. בַּאלְד הָאבֶּען זֵיי טַאקֵי בֶּעדַארְפְט אָנְקוּמֶען צוּם רמב"ם, וַוייל אִיהם יָאהר 1172 הָאבֶּען זִיךְ אִין יֶמֶן אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁטַארְקֶע רְדִיפוֹת אוּנ מֶען הָאט גֶענֵייטְה דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען אָנְנֶעהמֶען דִי מַחֲמַדַנִישֶׁע אֱמוּנָה; פִיעל פוּן זֵיי הָאבֶּען עֶס לְכַתְּחִלָּה גֶעטְהוּן לְפָנִים, נָאר בִּיסְלֶעכְוַוייז הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעוָואהנְט מִיט דֶער לַאגֶע אוּנ הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין גֶערֶעכֶענְט פַאר אֱמֶת'ע מַחֲמַדַנֶער. דֶערְצוּ הָאט זִיךְ נָאךְ גֶעפוּנֶען פוּן אֵיין זַייט אֵיינֶער, וָואס הָאט אוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז מַחֲמַד אִיז אַ נָבִיא, אוּנ אַז אִין דֶער תּוֹרָה אִיז בְּפֵירוּשׁ דָא אַ רֶמֶז אוֹיף אִיהם, אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט אַזֶעלְכֶער וָואס הָאט גֶעשְׁרִיגֶען אַז מָשִׁיחַ דַארְף בַּאלְד קוּמֶען. פוּן אַזֶעלְכֶע צוּמִישְׁטֶע דֵעוֹת הָאט קֵיין גוּטְס נִיט גֶעקָאנְט אַרוֹיס, דִי יוּדֶען הָאבֶּען נִיט גֶעוואוּסְט וָואס זֵיי זָאלֶען אָנְנֶעהמֶען פַאר אֱמֶת אוּנ הָאבֶּען זִיךְ דֶערְוַוייל אָנְגֶעהַאפְּט אִין דֶעם וָואס הָאט זֵיי מֶעהר גֶעטוֹיגְט אוּנ וֶועניגֶער צָרוֹת גֶעבְּרַאכְט. דִי פְרוּמֶע הָאבֶּען גֶעזֶעהן אַז דָאס יוּדִישְׁקַייט קָאן אִין יֶמֶן זֶעהר שְׁטַארְק לֵיידֶען אוּנ אֵיינֶער פוּן דִי לוֹמְדִים ר' יַעֲקֹב אַלְפַאיוּמִי הָאט זִיךְ גֶעוֶוענְדֶעט צוּם רמב"ם עֶר זָאל עֶפִּיס גֶעבֶּען אֵיין עֵצָה. דֶער רמב"ם הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף אַרַאבִּישׁ אַ בְּרִיעף צוּ דִי יוּדֶען פוּן יֶמֶן וָואס אִיז בֶּעקַאנְט מִיט דֶעם נָאמֶען אִגֶּרֶת תֵּימָן, מִיט זִיסֶע וָוארְטֶער אוּנ הוֹיכֶע גֶעדַאנְקֶען הָאט עֶר זֵיי פַארְשְׁטֶעהן גֶעגֶעבֶּען דֶעם אֱמֶת'ען וֶוערְטְה פוּן דֶער יוּדִישֶׁער רֶעלִיגְיָאן, עֶר הָאט זֵיי גֶעטְרֵייסְט מִיט דֶער הָאפְנוּנְג אַז בַּאלְד וֶועט דִי צַייט בֶּעסֶער וֶוערֶען אוּנ הָאט זֵיי גֶעבֶּעטֶען זֵיי זָאלֶען בַּיי זִיךְ נִיט פַאלֶען וֶוען עֶס וַוייזְט זִיךְ אוֹיס אַז דִי יְסוּרִים וֶועלֶען קֵיין מָאל נִיט אוֹיפְהֶערֶען. דֶער בְּרִיעף הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ שְׁטַארְקֶען רַעַשׁ

אִין תֵּימָן, אוּנ דִי דָאזִיגֶע, וָואס דֶער פוּנְ'ק פוּן יוּדִישְׁקַייט הָאט שׁוֹין גֶעהַאלְטֶען בַּיי זֵיי כִּמְעַט בַּיים אוֹיסְלֶעשֶׁען, זֶענֶען גֶעוָוארֶען בַּיי זִיךְ בֶּעהַארְצְט אוּנ הָאבֶּען אִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען דָאס פֶּעקִיל צָרוֹת בִּיז דֶער רמב״ם אִיז שְׁפֶּעטֶער גָאר גְרוֹיס גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט זֵיי אִין גַאנְצֶען בֶּעפְרַייהט פוּן דִי אוּנְטֶערְדְרִיקוּנְגֶען אוּנ זֵיי הָאבֶּען גֶעקָאנְט פְרַיי דִיעֶנֶען זֵייעֶר גָאטט. דֶערְפַאר אִיז דֶער נָאהמֶען פוּנ'ם רמב״ם הֵיילִיג גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי דִי יוּדֶען פוּן תֵּימָן אוּנ גַאנְץ אַרַאבְּיֶען, אוּנ פַאר דַאנְקְבַּארְקַייט הָאבֶּען זֵיי אִיהם אַרַיינְגֶעשְׁטֶעלְט אִין קַדִישׁ אוּנ הָאבֶּען דָארְט צוּגֶעזֶעצְט דִי וֶוארְטֶער: „וּבְחַיֵּי רַבֵּנוּ מֹשֶׁה בֶּן מַיְמוֹן״.

עֶרְשְׁט אִים יַאהר 1175 הָאט דִי יוּדִישֶׁע קְהִלָּה פוּן קַאִירָה אוֹיפְגֶענוּמֶען דֶעם רמב״ם פַאר רַב, אוּנ חָאטְשׁ עֶר אִיז נִיט אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן אַוֶועקְצוּוַוארְפֶען דִי מֶעדִיצִין, הָאט עֶר זִיךְ שְׁטַארְק אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט'ן רַבָּנוּת. גֶעגֶען דִי קַרָאִימֶעס הָאט עֶר זִיךְ גֶעהַאלְטֶען זֶעהר פְרַיינְדְלִיךְ אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען אוֹיף זֵיי כָּבוֹד לֶעגֶען וִוי אוֹיף בְּרִידֶער פוּן אֵיין פָאטֶער. נָאר רֶעכְט בֶּעקַאנְט אוֹיף דֶער וֶועלְט אִיז עֶר גֶעוָוארֶען אִים יַאהר 1180, וֶוען עֶר הָאט גֶעעֶנְדִיגְט זַיין בֶּערִיהמְט סֵפֶר „מִשְׁנֶה תּוֹרָה״ אָדֶער „יָד הַחֲזָקָה״, וָואס עֶר הָאט דַארוֹיף גֶעאַרְבַּייט מֶעהר פוּן צֶעהן יָאהר. אִין דֶעם סֵפֶר הָאט עֶר דֶעם גַאנְצֶען בִּנְיָן פוּנ'ם תַּלְמוּד אִיבֶּערְגֶעבּוֹיט נָאר נָאךְ אַ בֶּעזוּנְדֶער פְּלַאן, אַז קֵיינֶער זָאל דָארְט נִיט דַארְפֶען בְּלָאנְזֶען אוּנ יֶעדֶער וָואס פַארְשְׁטֶעהט נָאר דִי תּוֹרָה זָאל גִיךְ קָאנֶען אָבְּזוּכֶען דָאס וָואס עֶר וִויל וִויסֶען. עֶר הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען אַללֶע דִינִים אוּנ הֲלָכוֹת, וָואס זֶענֶען אָהן אַ סֵדֶר צוּוָוארְפֶען אִין פֶערְשִׁידֶענֶע מַסֶכְתּוֹת פוּן דֶער גְמָרָא אוּנ הָאט יֶעדֶע זַאךְ גֶעשְׁטֶעלְט אוֹיף אַ בֶּעזוּנְדֶער אָרְט. צוּ לִיעבּ אַזַא אָרְדְנוּנְג אוּנ אוֹיךְ צוּ לִיעבּ דֶער רֵיינֶער אוּנ פֶערְשְׁטֶענְדְלִיכֶער הֶעבְּרֶאִישֶׁער שְׁפְּרַאכֶע פוּנ'ם רמב״ם, הָאט דֶער תַּלְמוּד בֶּעקוּמֶען אַ דָאפֶּעלְטֶען וֶוערְטְה אוּנ עֶס אִיז גָאר צוּ בֶּעוואוּנְדֶערְן וִוי אַזוֹי עֶר הָאט גֶעקָאנְט אֲפִילוּ אִין צֶעהן יָאהר אֵיינֶער אַלֵיין עֶנְדִיגֶען אַזַא אַרְבַּייט. אַוַדַאי הָאט זִיךְ גִיךְ דָאס סֵפֶר „יָד הַחֲזָקָה״ פַארְשְׁפְּרֵייט צְוִוישֶׁען דִי יוּדֶען נִיט נָאר פוּן אַרַאבְּיֶען אוּנ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נָאר אוֹיךְ פוּן אַפְרִיקָא, שְׁפַּאנְיֶען, פְרַאנְקְרַייךְ אוּנ אִיטַאלְיֶען, אוּנ פוּן אַללֶע לֶאנְדֶער הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיטֶען צוּם רמב״ם שַׁאֲלוֹת־תְּשׁוּבוֹת וִוי צוּם גְרֶעסְטֶען גָאוֹן פוּן יֶענֶער צַייט. פִיעל פוּן דִי קְלֵיינֶע רַבָּנִים הָאט אָבֶּער פֶערְדְרָאסֶען וָואס פְּלוּצְלוּנְג אִיז אוֹיסְגֶעוַואקְסֶען אַזַא רִיז וִוי דֶער רמב״ם, וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעגֶען אִיהם אַ פָּנִים גֶעהַאט וִוי דִי מִילְבֶּען, אוּנ הָאבֶּען מִיט אַללֶע כּוֹחוֹת אִיהם גֶעוָואלְט עֶרְנִידְרִיגֶען. אַ טְהֵייל הָאבֶּען גֶעדְרוּנְגֶען אַז דֶער רמב״ם קָאן גָאר קֵיין לַמְדָן נִיט זַיין, וַוייל עֶר הָאט

...ִיט גֶעלֶערְנְט אִין דֶער יְשִׁיבָה פוּן בַּגְדַד, אוּנ יֶער שְׁמוּעֶסְט פוּנ׳ם ראֹשׁ הַיְשִׁיבָה שְׁמוּאֵל בַּר עֲלִי, וָואס אִיז גֶעוָואהנְט גֶעוֶועהן צוּ זִיצֶען אוֹיף זַיין שְׁטוּהל אוֹיבֶען אָן, אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט מִיט שְׁקְלַאוֶוען אוּנ אַיינְגֶעטוּנְקְט אִין גָאלְד, הָאט נִיט גֶע־קָאנְט דֶערְלָאוֶען, אַז יֶעמַאנְד זָאלל אַגְרֶעסֶערן נָאמֶען הָאבֶען פַאר אִיהם, אוּנ וִוי וַויִיט עֶר הָאט נָאר גֶעקָאנְט הָאט עֶר גֶעוָואלְט דֶעם רמב״ם שְׁלֶעכְטְס טְהוּן אוֹיכֶער דֶעם הָאט עֶר גֶעהַאט שׂוֹנְאִים צְווִישֶׁען דִי גָאר פְרוּמֶע, וָואס הָאבֶען זִיךְ גֶעשְׁרָאקֶען פַאר זַיינֶע חֲקִירוֹת אוּנ עֶרְקְלֶעהרוּנְגֶען, אוּנ הָאבֶען אִיהם גֶערֶעכֶענְט פַאר צוּפִיעל אוֹיפְגֶעקְלֶעהרְט. דֶער רמב״ם הָאט אָבֶער גֶעטְהוּן זַיינְס אוּנ זַיינֶע גֶעגְנֶער זֶענֶען נָאךְ מֶעהר אוֹיפְגֶערֶעגְט גֶעוָוארֶען דֶערְפוּן, וָואס עֶר הָאט זִיךְ אוֹיף זֵיי גָאר נִיט גֶעוָואלְט אוּמְקוּקֶען.

נָאךְ צְוַואנְצִיג יָאהר וָואס דֶער רמב״ם הָאט גֶעלֶעבְּט אִין מִצְרַיִם אוּנ הָאט גֶעשֵׁמ׳ט אִין גַאנְצֶען לַאנְד פַאר דֶעם גְרֶעסְטֶען דָאקְטָאר, אִיז אִיהם גֶערָאטְהֶען בֶּעקָאנְט צוּ וֶוערן אִין הוֹיף פוּנ׳ם בֶּערִיהמְטֶען סוּלְטַאן סַאלַאדִין, נָאר אַזוֹי וִוי דֶער מֶלֶךְ אַלֵיין אִיז גֶעוֶועהן פֶערְנוּמֶען אִין דֶער מִלְחָמָה אִיז עֶר גֶעוָוארֶען לַייבּ־דָאקְטָאר בַּיים שֵׁנִי לְמַלְכוּת אַלְפַדְהֶאל אוּנ גָאר גִיךְ אִיז עֶר בַּיי אִיהם אוֹיךְ גֶעוָוארֶען דֶער גְרֶעסְטֶער חָשׁוּב אוּנ דֶער בֶּעסְטֶער יוֹעֵץ, אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאבֶען זִיךְ אַלֶע גְרֶעסְטֶע לַייט פוּן דֶער מְדִינָה אָנְגֶעהוֹיבֶּען הַיילֶען בַּיי אִיהם, אוּנ דֶער רמב״ם אִיז אַזוֹי פֶערְוָוארְפֶען גֶעוָוארֶען מִיט אַרְבַּייט אַז עֶר הָאט קוֹים מִיט גְרוֹיס מִיה גֶעקָאנְט אִין זִין הָאבֶּען דָאס רַבָּנוּת. זַיין נָאהמֶען הָאט אַזוֹי גֶעקְלוּנְגֶען אַז דֶער בֶּערִיהמְטֶער דָאקְטָאר פוּן בַּגְדַד עַבְדַל־לַאטִיף אִיז צוּפְלַייס גֶעקוּמֶען קַיין קַאִירָא זִיךְ מִיט אִיהם זֶעהן, אוּנ דֶער דִיכְטֶער אַל־סַאִיד אִבְּן־סִינַה אַלְמוּלְק הָאט אִיהם בֶּעזוּנְגֶען אִין אַזֶעהר שֶׁאנֶעם שִׁיר. דֶער עֶנְגְלִישֶׁער קֶענִיג רִיכַארְד לֶעבֶּענְהֶארְץ, וָואס אִיז אִין דֶער צַייט פוּנ׳ם דְרִיטֶען קְרַייצְ־צוּג דוּרְכְגֶעפָאהרֶען דוּרְךְ מִצְרַיִם, הָאט דֶעם רמב״ם פָארְגֶעלֶעגְט עֶר זָאל בַּיי אִיהם וֶוערֶען לַייבּ־דָאקְטָאר, נָאר עֶר הָאט זִיךְ אָבְּגֶעזָאגְט פוּן דֶעם כָּבוֹד. דָאס פְרַיינְדְשַׁאפְט פוּן אַלְפַדְהֶאל הָאט דֶעם רמב״ם גֶעדִיענְט אִין אַנוֹיט. אִים יָאהר 1187 הָאט זִיךְ מִיט אִיהם צוּקְרִיגְט זַיין פְרִיהֶרִיגֶער גוּטֶער פְרַיינְד אַבּוּל־עַרַב אִבְּן מַיאַשָׁה, וָואס הָאט אִיהם אַמָאל אִין פֶעץ אָבְּגֶעראַטֶעוֶועט פוּן אַסַכָּנָה, אוּנ עֶר הָאט אִיהם גֶעמַסֶר׳ט, אַז עֶר הָאט נִיט גֶעהַאט קַיין רֶעכְט אַוֶועקְצוּוַארְפֶען דִי מַהֲמַדַנִישֶׁע אֱמוּנָה וָואס עֶר אִיז פְרִיהֶר צוּ אִיהר צוּגֶעשְׁטַאנֶען. דִי זַאךְ אִיז אָנְגֶעקוּמֶען צוּם שֵׁנִי לְמַלְכוּת אַלְפַדְהֶאל אוּנ עֶר הָאט גֶעפַּסְקְ׳ט אַז דֶער רמב״ם אִיז נִיט שׁוּלְדִיג, וַוייל אוּמְקֶעהרֶען זִיךְ צוּ אַיין אֱמוּנָה, וָואס מֶען הָאט פוּן אִיהר

דֶעם מֶענְשֶׁען מִיט גֶעוַואלְד אָבְּגֶעריסֶען, אִיז נִיט קַיין עֲבֵירָה. עֶר הָאט נִיט נָאר בֶּעשְׁטְרָאפְט דֶעם רמב"ם, נָאר עֶר הָאט אִיהם נָאךְ בֶּעשְׁטִימְט פַאר'ן „נָגִיד" אִיבֶּער אַללֶע יוּדִישֶׁע קְהִלוֹת אִין מִצְרַיִם. דִי הוֹיכֶע שְׁטֶעללֶע הָאט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען אִין דֶעם רמב"ם'ס מִשְׁפָּחָה בִּיז צוּם פוּנְפְצֶעהנְטֶען יָאהר־הוּנְדֶערְט, אוּנ אַללֵיין הָאט עֶר זִיךְ בֶּענוּצְט מִיט זַיין גְרוֹיסְקַייט נָאר אוֹיף טוֹבוֹת צוּ טְהוּן יוּדֶען. דֶעמָאלְט הָאט עֶר אוֹיךְ גֶעזֶעהן אַז אִין יֶמֶן זָאלֶען אוֹיפְהֶערֶען דִי רְדִיפוֹת גֶעגֶען דִי יוּדֶען, אוּנ אַז סַאלַאדִין הָאט אַרוֹיסְגֶעריסֶען יְרוּשָׁלַיִם פוּן דִי קְרִיסְטֶענְס הָאנְד, וָואס הָאבֶּען דָארְט גֶעוָואלְטִיגְט כִּמְעַט הוּנְדֶערְט יָאהר, הָאט דֶער רמב"ם בַּאלְד גֶעפּוֹעֶלְט בַּיי אִיהם עֶר זָאל עֶרְלוֹיבֶּען דִי יוּדֶען זִיךְ בֶּעזֶעצֶען אִין דֶער הֵיילִיגֶער שְׁטָאדְט, אוּנ פוּן וַוייט אוּנ פוּן נָאהֶענְט הָאבֶּען זִיךְ דִי פֶערְשְׁמַאכְטֶע אוּנ בֵּיינְקֶענְדִיגֶע קִינְדֶער גֶעלָאזְט צוּ דֶער אַלְטֶער הֵיים. דֶעמָאלְט אִיז דִי לַאגֶע פוּן דִי תַּלְמוּדִיסְטֶען בֶּעסֶער גֶעוֶועהן וִוי פוּן דִי קַרָאִימֶעס; פִיעל פוּן זֵיי זֶענֶען אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ דִי תַּלְמוּדִיסְטֶען, אוּנ דִי פְרוּמֶע יוּדֶען הָאבֶּען פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָאס הָאבֶּען זֵיי דֶעם רמב"ם צוּ פֶערְדַאנְקֶען.

וָואס גְרֶעסֶער אָבֶּער דֶער רמב"ם אִיז גֶעוָוארֶען — הָאט זִיךְ אוֹיךְ פַארְגְרֶע־סֶערְט דֶער צָארן פוּן זַיינֶע גֶעגְנֶער. שְׁמוּאֵל בַּר עֲלִי פוּן אֵיין זַייט הָאט נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ גְרָאבֶּען אִין בַּגְדַד; פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט אִיז גֶעגֶען רמב"ם אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אַ פְרוּמֶער לַמְדָן מַר זְכַרְיָה פוּן אַחְלַב, וָואס הָאט גֶעהַאלְ־טֶען אִין אֵיין שְׁרַייעֶן אַז פוּן קָאִירָא צוּ שְׁפְּרֵייט זִיךְ אַפִּיקוֹרְסוּת אִיבֶּער דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט, וַוייל עֶטְלִיכֶע תַּלְמִידִים פוּנ'ם רמב"ם, וָואס הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין יֶמֶן אוּנ דַמֶשֶׂק, הָאבֶּען גֶעוִויזֶען, אַז מֶען דַארְף אַ בִּיסֶעל אֵיידֶעלֶער בֶּע־טְרַאכְטֶען דֶעם גְלוֹיבֶּען אִין „הַשְׁאָרַת הַנֶפֶשׁ" אוּנ פַארְשְׁטֶעהן, אַז דֶער גוּף פוּנ'ם מֶענְשֶׁען וֶוערְד טַאקִי פֶערְפוֹילְט אוּנ נָאר דִי נְשָׁמָה גֶעהט אַרוֹיף אִין דִי אוֹיבֶּערְשְׁטֶע וֶועלְטֶען אוּנ בְּלַייבְּט אֵייבִּיג לֶעבֶּען. פַאר אַזַא תּוֹרָה זֶענֶען דִי שׂוֹנְאִים פֶערְטִיג גֶעוֶועהן צוּ דֶערְטְרִינְקֶען דֶעם רמב"ם, וִוי מֶען זָאגְט, אִין אַ לֶעפֶעל וַואסֶער, נָאר דָאס גַאנְצֶע גְלִיק אִיז גֶעוֶועהן, וָואס עֶר אִיז שׁוֹין גֶעשְׁטַאנֶען צוּ הוֹיךְ אוּנ זֵיי הָאבֶּען אִיהם נִיט גֶעקָאנְט שַׁאדֶען.

הָאטְשׁ דֶער רמב"ם הָאט זִיךְ וֶוענִיג גֶעקָאנְט אָבְּגֶעבֶּען מִיט שְׁרַייבֶּען, וַוייל דָאס רַבָּנוּת אוּנ דִי מֶעדִיצִינִישֶׁע פְּרַאקְטִיק הָאבֶּען בַּיי אִיהם צוּ גֶענוּמֶען דִי גַאנְצֶע צַייט, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר אִים יָאהר 1190 אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען זַיין בֶּערִיהמְט סֵפֶר אִין דֶער אַרַאבִּישֶׁע שְׁפְּרַאכֶע „מוֹרֶה נְבוּכִים", דָאס הֵייסְט „דֶער פִיהרֶער פוּן פֶערְבְּלָאנְזֶעטֶע". אִיבֶּער דֶעם סֵפֶר הָאט עֶר גֶעאַרְבַּייט עֶטְלִיכֶע

יָאהר אוּנ הָאט עֶס גֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף אַיין אַרְט פוּן אַתְּשׁוּבָה אוֹיף דִי שַׁאֲלוֹת, וָואס זַיין גֶעלִיעבְּטֶער תַּלְמִיד יוֹסֵף אִבְּן־עֶקְנִין פוּן פֶעץ הָאט אִיהם גֶעפְרֶעגְט אִין חֲקִירָה זַאכֶען. דֶער רמב״ם הָאט זִיךְ בֶּענוּצְט מִיט דֶער פִילָאזָאפִיע פוּן אַרִיסְטָאטְלוּס, אוּנ הָאט אִין זַיין סֵפֶר אוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז דִי רֵיינֶע יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה אִיז נִיט סוֹתֵר קַיין שׁוּם זַאךְ פוּן יֶענֶער שִׁיטָה. אִיבֶּערְהוֹיפְּט אִיז דֶער גַאנְצֶער „מוֹרֶה נְבוּכִים״ גֶעבּוֹיט אוֹיף דֶעם, אַז דֶער מֶענְשׁ מוּז נָאר זֶעהן אוֹיסְעֶדְלֶען אוּנ לַייטֶערן זַיין הַארְץ דוּרְךְ מִדּוֹת טוֹבוֹת, וַוייל דָאס גוּטֶע וָואס גָאטט הָאט בֶּעשַׁאפֶען שְׁטֵייט טַאקִי אַיין נָאר בַּיים מֶענְשֶׁען אִין דִי הֶאנְד, אוּנ אָן אִיהם אַלֵיין אִיז גֶעוֶוענְדֶט צוּ דֶערְגְרֵייכֶען בִּיז צוּ דֶער הֶעכְסְטֶער מַדְרֵגָה אוּנ וֶוערֶען כִּמְעַט אַ מַלְאָךְ; דַארִיבֶּער אִיז דֶער חוֹב פוּנ׳ם מֶענְשֶׁען צוּ בֶּעוָואהְרֶענֶען דֶעם גוּף מִיט צְדָקָה אוּנ מַעֲשִׂים טוֹבִים, אוּנ דִי נְשָׁמָה – מִיט לוֹיטֶערֶע גֶעדַאנְקֶען וֶועגֶען דֶעם אֵייבִּיגֶען בֶּעשֶׁעפֶער. דֶער „מוֹרֶה נְבוּכִים״ הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ שְׁטַארְקֶען רַעַשׁ צְוִוישֶׁען דִי יוּדֶען אוּנ אוֹיךְ צְוִוישֶׁען דִי מַחְמַדְנֶער, אוּנ דִי גֶעגְנֶער פוּנ׳ם רמב״ם הָאבֶּען וַוייטֶער גֶעהַאט אַ גֶעלֶעגֶענְהַייט צוּ לַיארְמֶען אוּנ שְׁרַייעֶן אַז עֶר אִיז אַרָאבְּגֶעקְרָאכֶען פוּנ׳ם גְלַייכֶען וֶועג, וַוייל אִינ׳ם סֵפֶר וֶוערְט וֵויינִיג גֶערֶעדְט פוּן תְּחִיַּת הַמֵּתִים. דָאס הָאט בֶּעוָואגֶען דֶעם רמב״ם אִין אַ יָאהר אַרוּם אָנְצוּשְׁרַייבֶּען אַ בֶּעזוּנְדֶער חִבּוּר אוּנ וַוייזֶען אַז מֶען בֶּעשׁוּלְדִיגְט אִיהם אוּמְזִיסְט אוּנ מֶען הָאט אִיהם נִיט פֶערְשְׁטַאנֶען, וַוייל עֶר גְלוֹיבְּט גֶעוִויס אִין תְּחִיַּת הַמֵּתִים, נָאר עֶר רֶעכֶענְט עֶס פַאר אַ וואוּנְדֶער אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר וֶועגֶען דֶעם נִיט גֶעקָאנְט רֶעדֶען. אַוַדַאי הָאבֶּען דִי שׂוֹנְאִים גֶעמוּזְט וַוייטֶער אַיין בֵּייגֶען דֶעם קָאפּ, אוּנ אוּמֶעדוּם הָאט מֶען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אִינְטֶערֶעסִירֶען מִיט דֶעם רַמְבַּ״ם׳ס סְפָרִים. בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט מֶען אִיהם גֶעשֶׁאצְט אִין פְרַיינְקְרַייךְ, אוּנ דָארְט הָאבֶּען דִי לוֹמְדִים פֶערְשְׁטַאנֶען אַז עֶר אִיז דָאס גַאנְצֶע אָנְשְׁפַּארֶענִישׁ פוּנ׳ם דוֹר אוּנ אַז אוֹיף אִיהם הַאלְט זִיךְ דָאס יוּדִישְׁקַייט. ר׳ יְהוֹנָתָן כֹּהֵן אוּנ דִי גַאנְצֶע קְהִלָּה פוּן לוּנֶעל הָאבֶּען אַזוֹי וַוייט גֶעהַאלְטֶען פוּן אִיהם אַז זֵיי הָאבֶּען אִיהם אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט אַ בְּרִיעף פוּל מִיט לִיבּ אוּנ דַאנְק אוּנ הָאבֶּען אִיהם גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל זֵיי צוּשִׁיקֶען דֶעם „מוֹרֶה נְבוּכִים״, וָואס זֵיי הָאבֶּען שׁוֹין גֶעהֶערְט פוּן אִיהם. עֶרְשְׁט שְׁפֶּעטֶער מִיט אַ פָּאר יָאהר אִיז דֶער רמב״ם אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן צוּ אֶנְטְפֶערן דֶער קְהִלָּה פוּן לוּנֶעל אוֹיף זֵייעֶר לִיעבֶּען בְּרִיעף. דִי שְׁוַואכֶע אֶלְטֶער אוּנ דִי שְׁוֶוערֶע אַרְבַּייט הָאבֶּען אִיהם קְרַאנְק גֶעמַאכְט אוּנ עֶר הָאט גֶעמוּזְט אַ לַאנְגֶע צַייט לִיעגֶען צוּ בֶּעט; דֶערְצוּ אִיז אִין לַאנְד אַלֵיין גֶעוָוארֶען זֶעהר אוּנְרוּהִיג, וַוייל נָאךְ סַאלַאדִין׳ס טוֹיט הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ קְרִיעג צְוִוישֶׁען זַיינֶע זִיהן

אוּנ זַיין בְּרוּדֶער װעגֶען דֶער יְרוּשָׁה, אוּנ אַזוֹי וִוי דֶער רמב"ם אִיז גֶעװעזֶען אֵיינֶער פוּן דִי הוֹיף-לַייט אִיז אִיהם אוּנְמֶעגְלִיךְ גֶעװעזֶען צוּ בְּלַייבֶּען רוּהִיג אוּנ עֶר הָאט נִיט גֶעקָאנְט אִין זִין הָאבֶּען אַנְדֶערֶע זַאכֶען בִּיז דִי מְלוּכָה װעט נִיט זַיין בֶּעפֶעסְ-טִיגְט. עֶס אִיז אָבֶּער דֶעם רמב"ם שׁוֹין נִיט בֶּעשֶׁערְט גֶעװעזֶען צוּ הָאבֶּען נַחַת אוֹיף דִי אֶלְטֶערֶע יָאהְרֶען: אַלְפַדְהֶאל, סַאלַאדִין'ס אֶלְטֶערֶער זוּהן, הָאט אִיבֶּער-גֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה אוּנ הָאט אִיהם דַוְקָא גֶעמַאכְט פַאר זַיין לַייבּ-דָאקְטָאר, נָאר אַזוֹי וִוי דֶער נַייעֶר מֶלֶךְ הָאט זִיךְ אַריינְגֶעלָאזֶען אִין שִׁכְּרוּת אוּנ אִיז נָאכְגֶעלָאפֶען נָאךְ אַנְדֶערֶע תַּעֲנוּגִים, וָואס מַאכֶען אַ תֵּל פוּנ'ם מֶענְשֶׁען, הָאט אִיהם דֶער רמב"ם אָפְט בֶּעדַארְפְט זָאגֶען מוּסָר אוּנ אָבְּהַאלְטֶען פוּן פִיעל נַארִישְׁקַייטֶען אוּנ עֶר הָאט דֶערְפוּן גֶעהַאט גְרוֹיסֶע צָרוֹת.

דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעהַאט אַ גְרוֹיסֶען תַּעֲנוּג, וָואס הָאט אִיהם זִיס גֶעמַאכְט דָאס לֶעבֶּען אִין זַיינֶע לֶעצְטֶע יָאהְרֶען: מִיט שִׂמְחָה הָאט עֶר גֶעזֶעהֶן וִוי דָאס וָואס עֶר הָאט פַארְזֵייהט אִין מִצְרַיִם װעט גֶעבֶּען שֵׁיינֶע פֵּירוֹת אִין פְרַאנְקְרַייךְ, ווּאוּ ר' שְׁמוּאֵל אִבְּן-תִּבּוֹן הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען אִיבֶּערְזֶעצֶען זַיין „מוֹרֶה נְבוּכִים" אוֹיף לָשׁוֹן קֹדֶשׁ, אוּנ מִיט אַ גֶעפִיהל פוּן דַאנְקְבַּארְקַייט הָאט עֶר אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען זַיין תְּשׁוּבָה דֶער יוּדִישֶׁער קְהִלָּה פוּן לוּנֶעל. פוּן דֶער תְּשׁוּבָה קָאן מֶען אַרוֹיסְזֶעהֶן וָואס פַאר אַ הֵייסֶער יוּד דֶער רמב"ם אִיז גֶעװעזֶען, וִוי גֶעטְרַייא אוּנ אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען עֶר אִיז גֶעװעזֶען זַיין פָאלְק, אוּנ וִוי עֶר הָאט גֶעוָואלְט בֶּעוָוארְנֶען אַז דִי לוֹמְדִים, וָואס זֶענֶען אִים שְׁטַאנְד צוּ אַרְבַּייטֶען פַאר'ן כְּלַל יִשְׂרָאֵל, זָאלֶען נָאר אִין זִין הָאבֶּען דֶעם הֵיילִיגֶען גֶעדַאנְק פוּן בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה. מִיט שְׁוַוארְצֶע פַארְבֶּען הָאט רמב"ם אוֹיסְגֶעמָאלְט דִי טְרוֹיעֶרִיגֶע לַאגֶע פוּן דִי יוּדִישֶׁע לוֹמְדִים אִין אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער, אוּנ הָאט גֶעבֶּעטֶען דִי לוּנֶעלֶער יוּדֶען זֵיי זָאלֶען נִיט פַארְבֵּייגֶען דָאס לֶערְנֶען אוּנ זָאלֶען צוּנוֹיפְבִּינְדֶען צוּזַאמֶען תּוֹרָה מִיט חָכְמָה, אוּנ דֶערְהַאלְטֶען דָאס יוּדִישְׁקַייט בַּיים אֶמֶת'ן גְלַאנְץ.

דִי תְּשׁוּבָה אִיז גֶעװעזֶען דִי לֶעצְטֶע וָואס דֶער רמב"ם הָאט גֶעשְׁרִיבֶּען: דֶעם צְוַואנְצִיגְסְטֶען טֵבֵת פוּנ'ם יָאהר 1204 אִיז עֶר נִפְטָר גֶעוָוארֶען, מִיד אוּנ אָנְגֶעהָארֶעוֶועט פוּן דֶער שְׁוֶוערֶער מַשָּׂא וָואס זַיין זִיבְּצִיג-יֶאהְרִיגֶעס לֶעבֶּען הָאט אוֹיף אִיהם אַרוֹיפְגֶעוָוארְפֶען. זַיין טוֹיט הָאבֶּען בֶּעווֵיינְט יוּדֶען אוּנ מַהְמַדַנֶער, אוּנ פִיעל קְהִלּוֹת הָאבֶּען גוֹזֵר תַּעֲנִית גֶעװעזֶען. זַיין קֶבֶר אִיז אִין טְבַרְיָא, אוּנ מֶען דֶערְצֶעהְלְט אַז ווֶען מֶען הָאט אִיהם אַהִין גֶעפִיהְרְט זֶענֶען רוֹצְחִים אָנְגֶעפַאלֶען, אוּנ אַז זֵיי הָאבֶּען דֶעם אָרוֹן נִיט גֶעקָאנְט רִירֶען פוּנ'ם פְּלַאץ זֶענֶען זֵיי שְׁטַארְק בָּטֵל גֶעוָוארֶען אוּנ הָאבֶּען אִיהם מִיט גְרוֹיס פַּחַד בַּאלֵייט בִּיז טְבַרְיָא. פוּנ'ם

רמב״ם איז געבליעבען נאר איין זוהן אבול־מיני רבי אברהם, וואס איז אויך געוועהן לייב־דאקטאר ביים סולטאן אונ האט אויך איבערגענומען די שטעללע פון „נגיד״. אויף דער מצבה איז אלאנגע צייט געוועהן אויסגעקריצט איין אויפ־שריפט אז דער רמב״ם איז געוועהן א „היממעל־מענש״. שפעטער אבער, אז די שונאים האבען זיך מעהר צופיהרט די האנד, האט מען די אויפשריפט אויס־געמעקט אונ מען האט אנגעשריבען אז דארט ליעגט בעגראבען „דער אפיקורוס וואס האט פערדיענט דעם חרם״. אזא אום־כבוד פאר'ן זכר פונ'ם היילינגען רמב״ם בעווייזט צו וואס עס האט געפיהרט דאס מחלוקת וואס האט זיך נאך זיין טויט אנגעהויבען צווישען די יודישע לומדים וועגען די הויבע געדאנקען, וואס האבען בעפעסטיגט דאס יודישקייט אונ געגעבען דעם יודישען פאלק א פרישען קוואל פון ריינער אמונה.

ז דאס גרעסטע מחלוקת אונ דער שאנדלאבער צייכען אויף די קליידער.

(1205—1236 נאך קריסטוס געבורט).

אז מען קוקט זיך צו מיט אפענע אויגען צום גאנג פון דער יודישער גע־שיכטע, איז לייכט ארויסצוועהן אז דאס ערגסטע אומגליק וואס יאגט נאך די יודען אויף יעדען שריט איז דאס, וואס פון אמת אחדות האבען זיי קיינמאל ניט געוואוסט. עס איז ביי זיי ניט געוועהן קיין היילינגע זאך וואס זיי זאלען דארויף קיין פלעקען ניט זוכען, זיי האבען זיך ניט אויסגעקלויבען קיין פאהן, וואס ארום איהר זאלען זיך אללע צונויפנעהמען ווי קינדער פון איין פאטער, ווי ברידער מיט איין מזל, אונ זאלען בעטראכטען פאר זייער ציעל, פאר זייער טרייסט אונ האפנונג. פון וואנען דאס נעהמט זיך אונ צו איז אין דעם ניט שולדיג די לאגע פון די יודען צווישען אנדערע פעלקער — איז שווער צו בעשטימען, נאר דאס מוז מען מודה זיין, אז דער ווארם פון מחלוקת קריכט אין יעדער צייט אריין גוט אין די ביינער פונ'ם יודישען פאלק אונ רייסט ארויס מעהר קרבנות ווי פרעמדע שנאה, אונ עס איז גאר קיין וואונדער ניט וואס נאך דעם רמב״ם'ס טויט האבען זיך צוגעלאזט די גיפטיגע צונגען אונ מען האט ניט געלעגט קיין כבוד אויף דעם נאהמען פון אזא גרויסען מאנן, וואס איז אים שטאנד געוועהן מיט זיין גייסט צונויפנעהמען די פערטריקענטע צוואהרפענע ביינער אונ פון זיי מאכען איין געזונדען לעבעדיגען יודישען גוף.

דער רמב"ם האט איבערגעלאזט די יודען יתומים, ווייל זיין זוהן האט נאר געקאנט איבערנעהמען זיין שטעללע, אבער אזוי ארבייטען ווי דער פאטער איז איהם אונמעגליך געוועהן. אבו־מיני־אברהם מימוני איז אויך געוועהן לייב־דאקטאר ביים סולטאן אלקאמאל, סאלאדין'ס אברודער, אונ איז ביי איהם געוועהן א גרויסער הטוב; ער האט אין איינעם מיט דעם בעריהמטען אראבישען דאקטאר אבן־אבי אוזאיביה געפיהרט דאס קראנקענהויז אין קאהירא; ער איז אויך געוועהן זעהר א גרויסער למדן, נאר צום רמב"ם איז ער פארט ניט געקומען, אונ צווישען אללע לומדים פון אזיען, אפריקא אונ איראפא האט זיך ניט געפונען איינער וואס זאל זיך קאנען גלייכען צו איהם אין תורה אונ חכמה אונ זאל זיך פיהלען איהם שטאנד אויף זיך נעהמען דעם רמב"ם'ס שווערע ארבייט. דערצו האט זיך באלד, אים אנהייב פונ'ם דרייצעהנטען יאהר הונדערט, פעראנדערט צום שלעכטען די לאגע פון די יודען, ווייל דער פאפסט אינאקענטי דער דריטע, וואס איז בעקאנט מיט זיין אכזריות, האט זיך גענומען אויף זייער לעבען. לכתחלה האט ער זיך דווקא אנגענומען פאר זיי אונ אז מען האט זיי אנגעהויבען, צו ליעב דעם קרייצצוג, ווייטער ראבעווען אונ די יודען האבען ביי איהם געבעטען הילף, האט ער אים יאהר 1199 ארויסגעלאזט א בעפעהל מען זאל זיי מיט געוואלד ניט טויפען, ניט צונעהמען ביי זיי זייער פערמעגען, ניט שטערען זיי ביים גאטטעסדיענסט אונ ניט ארויסווארפען זייערע מתים פון די קברים. פון דעם בעפעהל זעהט מען ארויס, אז מען האט די יודען ניט געלאזט צו רוה אפילו נאכ'ן טויט, אונ דאס האט אפילו אזא בעל רחמנות ווי אינאקענטי אויך ניט געקאנט ליידען. ער האט אבער גערעכענט אז מען זאל די יודען אזוי בעהאנדלען אז טאקי נאר די נשמה זאל זיך אין זיי האלטען, אבער ניט לעבען אונ האבען פרנסה גלייך מיט אנדערע מענשען. אז ער האט זיך אומגעקוקט אז אין פיעל ערטער איז די לאגע פון די יודען גאר ניט שלעכט אונ די קעניגע אונ אנדערע הערשער בעגעהען זיך געגען זיי מיט יושר, האט איהם שוין באנג געטהון פאר וואס ער האט פריהער געזאגט פון זייערט וועגען א גוט ווארט, אונ ער האט זיך ערשט גענומען רעכט זיי צו רודף'ן. דעם פראנצאזישען קעניג פיליפ־אויגוסט, וואס האט ארויסגעטריבען די יודען אונ האט זיי צוריק אריינגעלאזט אין פראנקרייך ווען ער האט בעדארפט ביי זיי אויסזייגען די עטליכע גילדען, האט אינאקענטי אנגעשריבען אים יאהר 1205 א פייעריגען בריעף אונ האט אפען ארויסגעזאגט, אז דאס הארץ טהוט איהם וועה ווען ער דערמאנט זיך אז די יודען געניעסען פרייהייט, האלטען קריסטליכע

דיענסטען אונ אמען, בויען שולען אונ האבען נאך דאס עוות זיך אפענטליך ארומצודרעהען אין די גאסען ווען ביי די קריסטען איז יום טוב. מיט אזא בריעף האט ער זיך אויך געוואנדט צו אלפאנסא דעם קעניג פון קאסטיליען אונ האט איהם בעפוילען זעהר שטרענג, ער זאל זיך ניט דערוואגען צו בעשיצען יודען אונ עס זאל איהם גאר ניט הארען וואס די גייסטליכע נעהמען צו מיט געוואלד יודישע שקלאווען אונ טויפען זיי, אונ הייסען זיך געבען מעשר פון יודישע אונ מחמדנישע פעלדער. נאך שארפער האט ער אים יאהר 1205, געשריבען דעם גראף פון נעווער, וואס איז געוועהן א גרויסער יודענפריינד, אז ער טהוט די גראסטע עולה, וואס ער דערלאזט מען זאל האנדלען מיט די יודען, ביי זיי לייהען געלד אונ מען דערשטיקט זיי ניט; אונ אז אויב ער וועט ניט אויפהערען צו טהון טובות יודען וועט ער איהם מוזען אין חרם ארייןלעגען. אינאקענטי'ס כעס איז נאך מעהר פערגראסערט געווארען ווען אין פראנקרייך האבען זיך די אנוואהנער פון דער שטאדט אלבי, וואס מען האט זיי דערפאר גערופען אלביגענזער, חאטש זיי האבען שוין געלעבט אין פיעל אנדערע ערטער - אין גאנצען אבגעזאגט פונ'ם פאפסט, אונ דער גראף ריימאנד דער זעכסטע פון טולידה האט זיי געשיצט. ער האט גערעכענט אז אין דער זאך האבען די יודען א שטארקע נגיעה, אונ אז ער האט אנגעשיקט די חברה לייט פונ'ם קרייצצוג אויף די אלביגענזער, האט ער געהייסען אין איין וועג שלאגען די יודען אויך. אינאקענטי האט מאקי אויסגעפיהרט אונ אז מען האט געשלעפט דעם צוהרג'טען גראף ריימאנד אויף א שטריק אין קירכע אריין, האט ער געמוזט געבען א שבועה אז מעהר וועט ער קיין יודען ניט געבען קיין שטעללע. ביי דעם אייגענעם מעמד האבען געמוזט שווערען נאך דרייצעהן באראנען אז זיי וועלען קיין יודען ניט אריינלאזען אין זייער גבול אריין. נאר אפילו דארט וואו מען האט זיי געלאזט וואהנען האבען זיי ניט געטארט קיין קאפ אויפהייבען אונ מען האט ביי זיי צוגענומען אללע פרנסות. בעזאנדערס האט געליטען די יודישע קהלה פון בעזיע (בדרש), ווען דער גייסטליכע ארנאלד פון סיטא איז צוזאמען מיט'ן גראף סימאן פון מוטפארט אנגעפאלען אויף דעם וויצע-גראף ריימאנד רוזשיר, אונ האבען געמאכט א תל פון די אלביגענזער. ארנאלד איז געוועהן אזא רוצח אז אין זיין הארץ האט זיך קיין מאל ניט אריינגעגנב'ט קיין געפיהל פון חרטה אונ רחמנות אונ אז זיין חברה האט איהם געפרעגט: וואס זאלען זיי טהון ווען זיי ווייסען ניט געוויס ווער עס איז א קאטאליק אונ ווער איין אלביגענזער, האט ער גאנץ קאלט געאנטפערט:

„מען זאל אללע אויסקוילען און גאטט וועט שוין אליין אויסקלויבען די זייניגע".
ביי אזא ישר קאן מען שוין פארשטעהן וואס מען האט געטהון מיט די יודען:
איבער צוויי הונדערט זעגען אומגעקומען, די איבריגע האט מען געמוטשעט
אין געפענגנים, און ניט אומזיסט האבען די פראנצאזישע יודען גערעכענט דאס
יאהר 1210 פאר דעם שרעקליכסטען.

עס איז דעמאלט די יודען געגאנג שלעכט געוועהן אין פראנקרייך, זיי האבען
ניט געטארט האלטען קיין קריסטליכע דיענסטען, ארבייטען אין די קריסטליכע
ימים טובים, און אפילו פלייש עסען אין דער קריסטליכער פאסטען-צייט; נאר
נאך ערגער איז זיי געוועהן אין ענגלאנד, ווייל דארט האבען זיי געהאט אויף
זיך דריי מכות: דעם קאניג יאהאנן „אהן לאנד", וואס האט נאר געטראכט
וואס מעהר געלד ביי זיי ארויסצורייסען, די באראנען, וואס האבען דעם קאניג
ניט פערגונען די הכנסה וואס ער האט פון די יודען און האבען אליין פון זיי
געשונדען די הויט און דעם קארדינאל סטעפהאן לאנגטאן, וואס האט
געמוזט צו ליעב טהון דעם פאפסט און גלאט אזוי אנטהון די יודען צרות. ביי
אזא טרויעריגע לאגע האבען מעהר פון דריי הונדערט פראנצאזישע און ענגלישע
רבנים געמוזט ארויספאהרען קיין ארץ ישראל און צווישען זיי האבען זיך געפונען
ר' יהונתן בן דוד כהן, וואס האט זיך פעסט געהאלטען אן דעם רמב"ם,
און ר' שמשון בן אברהם בעל התוספות, וואס איז געוועהן דעם רמב"ם'ס
אגעגנער. דער סולטאן אלאדיל האט זיי פריינדליך אויפגענומען און האט זיי
ערלויבט צו מאכען נייע שולען און בתי מדרשים, און זיי האבען זיך ווייטער גע-
ארבייט זייער „תוספות".

רוהיג זענען נאר געוועהן די יודען, וואס האבען געלעבט אין די קליינע
שפאנישע קריסטליכע מלוכות; ניך איז אבער דארט אויך געווארען א פער-
אנדערונג. דער הערשער פון די אלמאהידען אין אפריקא, מהמד אל-נזיר,
האט צונויפגענומען א גרויסע מחנה פון א האלב מיליאן מענשען און האט זיך
געלאזט קיין שפאניען. אלפאנסא, דער קאניג פון קאסטיליען, האט א קוק
געגעבען אז עס איז שלעכט, האט ער געמוזט אנבויגען דעם קאפ און בעטען
דעם פאפסט אינאקענטי ער זאל הייסען די קריסטען מאכען א קרייצצוג און געהן
אקעגען די מהמדנער. אינאקענטי האט באלד געשיקט קיין קאסטיליען א גאנצע
מחנה און מיט זיי אויך דעם נוטען ארנאלד, און דאס ערשטע האבען זיי
קיין בעסערע זאך ניט געפונען ווי אנפאלען אויף די יודען פון טולידה, דאס איז
געשעהן אים יאהר 1212, און זיי וואלטען געוועהן אנגעמאכט א שאנע שחיטה

ווען אַלפֿאַנסאָ האַלט זיי ניט אָב דערפֿון אונ גיט זיי ניט צו פֿאַרשטעהן אַז ניט אַזעלכע טובות פֿערלאַנגט ער פֿון זיי.

דערוויילע האָט דער פּאַפּסט אינאָקענטי געמאַכט אַ גרויסע אַסיפֿה אונ האָט פֿאַרגעלעגט: מען זאָל אויסאַרבייטען גאַנצע כּללים ווי אַזוי מען זאָל רודף'ן די שונאים פֿון דער קירכע אונ האָט דערביי שטאַרק אין זין געהאַט אויך די יודען. אַז דון יצחק בנבנישתי, דער לייב־דאָקטאָר פֿון יאַקאָב דעם ערשטען, דעם קאָניג פֿון אַראַגאָניען איז דערפֿון געוואָהר געוואָרען, האָט ער באַלד זיך בעמיהט אַז עטליכע בכבוד'ע בעלי בתים זאָלען אַוועקפֿאָהרען קיין רום אונ זאָלען דאָרט בעטען, טאָמער וועלען זיי קאָנען מבטל זיין די גזרות. עס האָט אָבער ניט געהאָלפֿען, אונ באַלד איז אַרויס אַ געזעץ אַז יודען טאָרען ניט פֿאַרנעהמען קיין שטעללען ביי דער קרוין, אַז געלד מאָגען זיי לייען נאָר אויף אַ קליינעם פּראָצענט, אונ אַז די גאַנצע וואָך פֿונ'ם קריסטליכען פּסח טאָרען זיי ניט זעהן די ליכטיגע שיין. נאָר דאָס ערגסטע פֿון אַלדינג איז געוועהן דער בעפֿעהל, אַז יודען מוזען טראָגען אויף זייערע קליידער אַ בעזונדער צייכען, כּדי יעדער זאָל זיי דערקענען, אונ דאָס האָט מען נאָכגעטהון דעם אַלמאַהדי'שען הערשער אבו־יוסף יעקב אַלמנצור, וואָס האָט נאָך פֿריהער איינגעפֿיהרט, אַז יודען זאָלען געהן נאָר אַנדערש אָנגעטהון, ניט גלייך מיט אַללע איינוואָהנער פֿונ'ם לאַנד. דעם 30 נאָוועמבער 1215 האָט מען די יודען געצוואונגען זיי זאָלען זיך אָנטהון משונה'נע קליידער אונ פֿון דעמאָלט אָן איז דאָס שאַנדליך געזעץ געבליבען אין אייראָפּאַ גאַנצע זעקס הונדערט יאָהר.

ווי וויים די יודען האָבען נאָר געקאָנט האָבען זיי געזוכט אַללע מיטעל אויסדרעהען זיך פֿון דעם שאַנדליכען צייכען, וואָס מען האָט נאָר אויסגעטראַכט צו ליעב דעם, אַז יעדער זאָל פֿון זיי לאַכען אונ שפּאָטען אונ זיי זאָלען גאָר קיין צוטריט ניט האָבען צו קיין לייטישע קריסטען. די שונאים ווידער האָבען זיך געלעגט אין דער לאַנג אונ אין דער ברייט אַז מען זאָל דווקא שטאַרק אַכטונג געבען אויף די יודען זיי זאָלען הלילה ניט איין רגע בלייבען אָהן דעם „יודישען צייכען" אונ האָבען אפֿילו אויסגעאַרבייט גאַנצע דינים ווי גרויס אונ ווי ברייט דער צייכען דאַרף זיין, פֿון וועלכע פֿאַרב אונ אויף וואָס פֿאַר אַ אָרט מען דאַרף איהם אָנטשעפּען, נאָר די יודען פֿון אַראַגאָניען האָבען אים יאָהר 1220 געפֿועלט ביים נייעם פּאַפּסט האָנאָריוס דעם דריטען, וואָס איז געוועהן אַ ביסעל מיט מעהר ישר ווי אינאָקענטי, ער זאָל זיי בעפֿרייען פֿון דעם צייכען אונ ער האָט עס צו ליעב געטהון דעם קאָניגס לייב־דאָקטאָר, דון יצחק בנבנישתי.

דאס איז אבער טאקי געוועזען נאר דער איינציגער חסד, וואס האנאריוס האט געטהון מיט די יודען; אז די ענגלישע יודען האבען זיך געווענדט צו איהם אויך מיט א בקשה וועגען דעם שאנדליכען צייכען, האט ער זיי אפילו ניט געוואלט אויסהערען, אונ האט אויסער דעם צוגעשיקט בריף צו אללע קריסטליכע קאניגע זיי זאלען מעהר ניט בענוצען קיין יודען פאר שלוחים אין אנדערע לאנדער אין ענגלאנד איז דעמאלט די מלוכה אין גאנצען געוועהן אין די האנד פונ'ם קארדינאל סטעפהאן לאנגטאן ווייל דער קאניג יאהאן איז געשטארבען אונ זיין זוהן היינריך דער דריטער איז נאך געוועהן צו קליין. דער קארדינאל איז פריהער אויך ניט געוועהן קיין שטארקער אוהב ישראל, ווער שמיעסט נאך נאך פלוצלונג האט זיך נאר איינער פון די גייסטליכע מגייר געוועהן אונ מען האט איהם דערפאר פארברענט, האט ער גאר ניט געוואוסט ווי אזוי זיין הארץ צו קיהלען אונ האט די יודען אנגעטהון שרעקליכע צרות.

אין נעאפעל אונ סיציליען, וואו עס האט געהערשט דער גוטער דייטשער קייזער פרידריך דער צווייטער, האבען די יודען אויך געמוזט טראגען א בעזונדער צייכען, האטש דער קייזער האט דווקא געהאלטען פון יודען אונ ביי איהם אין הויף אליין האבען געוואהנט עטליכע לומדים וואס האבען איבערגעזעצט פיעל פילאזאפישע ביכער פון אראביש אויף לאטיין. אין פראנקרייך איז די שנאה צו די יודען גאר געווארען גרויס אונ פון דארט האט זיך דער גיפט צוגאסען איבער אללע נאהענטע אונ ווייטע לאנדער. פון פיער מענשען האבען זיך אין יענער צייט די יודען אנגעליטען: דאס זענען געוועהן — דער פאפסט גרעגאר דער נייינטער, וואס איז געוועהן א דם שונא דעם עדלען קייזער פרידריך דעם צווייטען אונ האט געמאכט א תל פון דייטשלאנד; דער קאניג פון פראנקרייך לודוויג דער נייינטער, וואס מען האט איהם אויך גערופען „דער הייליגע” אונ וואס האט קיין יודען ניט געקאנט אנקוקען; פערדינאנד דער דריטער, דער קאניג פון קאסטיליען, וואס האט מיט אייגענע האנד פארברענט אזעלכע קריסטען, וועלכע האבען ניט געהאלטען מיט דער קאטאלישער קירכע אונ האט דערפאר אויך זוכה געוועהן פארערעכענט צו ווערען צווישען די „הייליגע”, אונ ריימונד דע פעניאפארטע, וואס האט גאר געוואלט טויפען יודען אונ מהמדנער אונ האט זיי דערפאר אנגעטהון ענוים קשים. אונ די פיער מענשען האבען געלאזט כמעט איבער גאנץ איירא[illegible]פא פליעסען יודיש בלוט.

פון דייטשלאנד איז שוין גאר א קורצע וועג צו די לאנדער וואס ליעגען

בַּיי דֶער דָאנוֹי. אִין אוּנְגַארְן הָאבֶּען שׁוֹין לַאנְג גֶעוָואהנְט יוּדֶען, וָואס זֶענֶען אַהִין גֶעקוּמֶען פוּן דֶער הַאזַארִישֶׁער אוּנ בִּיצַאנְטִינִישֶׁער מְלוּכָה, אוּנ אַזוֹי ווִי דָארְט אִיז דָאס קְרִיסְטֶענְטְהוּם נָאךְ נִיט אַזוֹי בֶּעפֶעסְטִיגְט גֶעוֶועהן אוּנ עֶס הָאבֶּען זִיךְ דָארְט גֶעפוּנֶען אוֹיךְ פִיעל מַהְמַדַנֶער אוּנ גָאטְצֶענְדִיענֶער, הָאבֶּען דִי יוּדֶען גֶעשְׁפִּיעלְט אֵיין הוֹיפְּט־רָאלֶע, זֵיי פְּלֶעגֶען זִיךְ מְשַׁדֵךְ זַיין מִיט קְרִיסְטֶען, דֶער מִסְחָר אִיז אִין גַאנְצֶען אַיינְגֶעשְׁטַאנֶען בַּיי זֵיי אִין דִי הֶאנְד. זֵיי פְּלֶעגֶען אָבְּדִינְגֶען דֶעם מַס בַּיי דֶער מְלוּכָה, אוּנ הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעהַאט דִי בֶּעסְטֶע שְׁטֶעלֶען בַּיי דֶער קְרוֹין. אַז עֶס הָאט זִיךְ אָבֶּער גֶעמַאכְט אַז דֶער קֶאנִיג אַנְדְרֶעאַס הָאט בֶּעדַארְפְט אָנְקוּמֶען צוּם פַּאפְּסְט גְרֶעגָאר, הָאט עֶר גֶעמוּזְט אִיהם גֶעבֶּען דָאס וָוארְט אַז עֶר וֶועט מֶעהר קַיין יוּדֶען אוּנ מַהְמַדַנֶער נִיט צוּלָאזֶען צוּ קַיין דִיענְסְט; עֶס אִיז אִיהם אָבֶּער שְׁוֶוער גֶעוֶועהן דָאס אוֹיסְצוּפִיהְרֶען אוּנ עֶר הָאט זִיךְ נִיט ווִיסֶענְדִיג גֶעמַאכְט. דָאס הָאט דֶעם פַּאפְּסְט פֶערְדְרָאסֶען, עֶר הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ אַנְדְרֶעאַס'ן אִין חֵרֶם אַרַיינְגֶעלֶעגְט, אוּנ עֶר הָאט גֶעמוּזְט מִיט חֶרְפָּה אוּנ בּוּשָׁה שְׁוֶוערֶען אַז עֶר וֶועט פָאלְגֶען, אוּנ פוּנ'ם יָאהר 1233 הָאבֶּען יוּדֶען אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ דִיענֶען אִין לַאנְד, הַתּוֹנָה הָאבֶּען מִיט קְרִיסְטֶען הָאבֶּען זֵיי שׁוֹין נִיט גֶעטָארְט אוּנ אַ חוּץ דֶעם הָאט מֶען זֵיי גֶעצְוַיינְגֶען זֵיי זָאלֶען טְרָאגֶען דֶעם שֶׁאנְדְלִיכֶען צֵייכֶען. דָאס אֵייגֶענֶע הָאט גֶעמוּזְט טְהוּן בֶּעלַא, דֶער קֶאנִיג פוּן סְקְלַאוָואנְיֶען, אוּנ אוֹיךְ אַנְדֶערֶע מַאגְנַאטֶען, וָואס יוּדֶען הָאבֶּען גֶעוָואהנְט אוֹיף זֵייעֶר עֶרְד.

דִי אוֹיסְוֶוענִיגְסְטֶע צָרוֹת זֶענֶען נָאךְ אָבֶּער גֶעוֶועהן אַ גָארְנִישְׁט גֶעגֶען דִי אִינְוֶוענִיגְסְטֶע, וָואס יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין אָנְגֶעמַאכְט. דָאס מַחֲלוֹקֶת אִיבֶּער דֶעם רמב״ם הָאט זִיךְ מִיט דֶער צַייט צוּבְּרֶענְט ווִי אַ הֶעלִישׁ פַייעֶר, אוּנ דִי לוֹמְדִים, וָואס דֶער פְּרָאסְטֶער עוֹלָם הָאט נוּר זֵיי גֶעקֶענְט אוּנ גֶעגְלוֹיבְּט הָאבֶּען זִיךְ צוּטְהֵיילְט אוֹיף צְוֵויי פַיינְדְלִיכֶע מַחֲנוֹת, וָואס אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערן זֶענֶען גֶעוָוארֶען שׂוֹנְאִים אוֹיפ'ן לֶעבֶּען. פוּן אֵיין זַייט הָאבֶּען דִי אֵיידֶעלֶע מוֹחוֹת, וָואס הָאבֶּען גֶעוואוּסְט אַז תּוֹרָה אוּנ חָכְמָה זֶענֶען צְוֵויי שְׁוֶועסְטֶער אוּנ שְׁטַאמֶען אַרוֹיס פוּן אֵיין שֹׁרֶשׁ, גֶעהַאלְטֶען שְׁטָאל אוּנ אַייזֶען פַאר'ן רמב״ם; פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט עֶר גֶעהַאט אַ סַךְ גֶעגְנֶער צְווִישֶׁען דִי דָאזִיגֶע, וָואס הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט אַז צוּפִיעל חֲקִירָה זָאל נִיט שַׁאדֶען דֶער אֱמוּנָה. אֵיינֶער פוּן זַיינֶע מִתְנַגְדִים אִיז גֶעוֶועהן ר׳ מֵאִיר בֶּן טוֹדְרוֹס הַלֵוִי אַבּוּלַאפְיָא, וָואס הָאט אַרַיינְגֶעשִׁיקְט אַ בְּרִיעף דִי לוֹמְדִים פוּן לוּנִיל זֵיי זָאלֶען זִיךְ נִיט לָאזֶען פֶערְפִיהְרֶען. אִין לוּנִיל אִיז אָבֶּער דֶער זֵכֶר פוּנ'ם רמב״ם אַזוֹי הֵיילִיג גֶעוֶועהן אַז מֶען הָאט אִיהם גָאר נִיט גֶעוָואלְט הֶערֶען אוּנ דֶער גְרֶעסְטֶער לַמְדָן פוּן דָארְט, ר׳ אַהֲרֹן בֶּן

משולם, האט איהם אויף זיין בריעף געשיקט אזא תשובה אז מעהר פרובען זיך האט ער שוין ניט געקאנט. אויסער דעם האט דער בעריהמטער דאקטאר פון ברצלונה, ששת בנבנישתי געמאכט איבער ר׳ מאיר אבולאפיא א גאנצע הלצה. און געוויזען אז ער טהוט פונקט פארקעהרט ווי זיין נאהמען איז, ווייל ער הייסט „מאיר״, דער „בעלייכטער״ און צום סוף מאכט ער נאר „פינסטער״. מען קאן זאגען אז די ערשטע צייט איז ר׳ מאיר אבולאפיא געוועהן כמעט דער איינציגער געגנער פונ׳ם רמב״ם, ווייל אין שפאניען און אויך אין פראנקרייך איז דאס פאלק זעהר צופרידען געוועהן פון דער פרייהייט, וואס דעם רמב״ם׳ס ספרים האבען זיי געגעבען. נאר אין גאנצען איינגעשוויגען ווערען האט ער ניט געקאנט, ער האט אויף זיין זייט צוגעצויגען איינעם פון די בעלי התוספות, ר׳ שמשון, און אז עס האבען זיך מיט דער צייט שפאנישע און פראנצאזישע יודען אנגעהויבען משדך זיין מיט קריסטען און מהמדנער, האבען זיי אנגעמאכט א געוואלד און געשריגען אז דאס האט מען אלץ דעם רמב״ם צו פערדאנקען. דעמאלט איז דער פרומער רב פון מאנפעלייער ר׳ שלמה בן אברהם אפענטליך ארויסגעשפרונגען געגען דעם רמב״ם און אזוי ווי ער האט געזעהן ווי דער פאפסט גרעגאר האט גראד אין יענער צייט אריינגעלעגט אין חרם די קריסטליכע פרייע געלעהרטע פון דער פאריזער אוניווערזיטאט, האט ער זיך ענטשלאסען אויך צו בענוצען מיט אזא מיטעל. עס איז איהם אבער שווער געוועהן אבצוזוכען נאך עטליכע רבנים, וואס זאלען האלטען מיט זיין דעה און ער האט זיך געמוזט בעגנוגינען מיט זיינע צוויי תלמידים, ר׳ יונה בן אברהם גירונדי און ר׳ דוד בן שאול: אללע דריי האבען געמאכט א בית דין און האבען ארויסגעלאזט א כרוז אז ווער עס וועט זיך צורירען צום רמב״ם׳ס ספרים דער איז שוין אין חרם. פריהר האבען זיי גערעכענט צו בעטען די מלוכה זי זאל זיי העלפען אין דער היילינער מלחמה, וואס זיי האבען אנגעהויבען, נאר באלד האבען זיי שוין קיין פרעמדע הילף מעהר ניט בעדארפט, ווייל ביסלעכוויים האבען אנגעהויבען צו זיי צו צושטעהן אויך אנדערע רבנים. דא איז ערשט ארויס דאס רעכטע מחלוקת: די רבנים פון לוניל, בעזיערע (בדרש) און נאר־באן האבען באלד אריינגעלייגט אין חרם ר׳ שלמה׳ן מיט זיינע תלמידים. אין מאנפעלייע אלליין האט זיך אויך די קהלה צוטהיילט אויף צוויי כתות, און אזוי האט זיך אנגעהויבען א קריעג אין אללע יודישע קהלות פון קאטאלאניען, אראגאניען און קאסטיליען, און יעדער האט בייזיך גערעכענט אז ער איז גערעכט.

צְוֵויי בֶּערִיהמְטֶע לוֹמְדִים פוּן יֶענֶער צַייט, דֶער אַלְטֶער ר׳ דָוִד קִמְחִי, וָואס אִיז בֶּעקָאנְט מִיט זַיינֶע רָאשֵׁי תֵּבוֹת רַדַ״ק, אוּנ דֶער יוּנְגֶער ר׳ משֶׁה בֶּן נַחְמָן, אָזֶער ווִי מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען אָבְּגֶעקִירְצְט רַמְבַּ״ן, הָאבֶּען אוֹיךְ גֶעהַאט אַ חֵלֶק אִין דֶער מַחֲלוֹקֶת. דֶער רד״ק אִיז גֶעוֶועהן אַ פַייעֶריגֶער בֶּעשִׁיצֶער דֶעם רמב״ם, אוּנ דִי פְרוּמֶע רַבָּנִים הָאבֶּען שׁוֹין לַאנְג אוֹיף אִיהם קְרוּם גֶעקוּקְט דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט גֶעטַייטְשְׁט דִי מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה—וָואס דֶער נָבִיא יְחֶזְקֵאל בֶּעשְׁרַייבְּט—אוֹיף אַיין אֵיידֶעלֶערן אוֹפָן, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר גֶעדְרוּנְגֶען אַז וֶוען מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶען וֶועט דֶער תַּלְמוּד פַאנְוֶוארֶען זַיין וֶוערְט. קוֹים הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען דָאס מַחֲלוֹקֶת וֶועגֶען רמב״ם הָאבֶּען אִיהם דִי רַבָּנִים בַּאלְד אַרַיינְגֶעלֵייגְט אִין חֵרֶם, נָאר עֶר פוּן זַיין זַייט הָאט אוֹיךְ נִיט גֶערוּהְט: ווִי אַלְט אוּנ שְׁלַאף עֶר אִיז גֶעוֶועהן, הָאט עֶר זִיךְ גֶעלָאזְט פָאהרֶען צוּ פִיעל פְרַאנְצֶאזִישֶׁע קְהִלּוֹת, אוּנ הָאט זֵיי אוּנְטֶערְגֶעהֵיצְט גֶעגֶען דֶעם רַב פוּן מָאנְפֶּעלְיֶע. דֶער רמב״ן, וָואס אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִין קַאטַאלָאנְיֶען אִים יָאהר 1195 אוּנ הָאט אוֹיךְ גֶעטְרָאגֶען דֶעם נָאהמֶען בּוֹנְשְׁתְּרוּק ד׳ פָּארְטַא, אִיז גֶעגַאנְגֶען נָאר מִיט אַיין אַנְדֶער דֶּרֶךְ, אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶר זִיךְ גֶערֶעכֶענְט צְווִישֶׁען דֶעם רמב״ם׳ס גֶעגְנֶער. חָאטְשׁ עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַ דָאקְטָאר אוּנ הָאט זִיךְ אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט נַאטוּר־ווִיסֶענְשַׁאפְטֶען, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט אִיבֶּער אִיהם מֶעהר שְׁלִיטָה גֶעהַאט דָאס הַארְץ ווִי דֶער מֹחַ: עֶר הָאט גֶעלֶעבְּט אִין גַאנְצֶען נָאר מִיט׳ן גֶעפִיהל, וַוייל עֶר הָאט גֶעזֶעהן אַז מִיט׳ן פֶערְשְׁטַאנְד אִיז שְׁוֶוער אַלְדִינְג צוּ בֶּעגְרַייפֶען; דֶערְפַאר אִיז אִיהם אוֹיךְ נִיט גֶעפֶאלֶען דֶער רמב״ם, וָואס הָאט גֶעזוּכְט אַלֶּע סוֹדוֹת אוּנ נִסִּים צוּ פַארְאֶנְפֶערן מִיט׳ן שֵׂכֶל, אוּנ וָואס דֶער רמב״ם הַאלְט נִיט פוּן קַבָּלָה. עֶס קָאן זַיין אַז וֶוען עֶר וָואלְט גֶעלֶעבְּט אִין דֶער צַייט פוּנ׳ם רמב״ם אוּנ וָואלְט גֶעקָאנְט מִיט אִיהם אִיבֶּער פִיעל עִנְיָנִים פֶערְזֶענְלִיךְ זִיךְ אוֹיסְשְׁמוּעֶסֶען וָואלְט עֶר זִיךְ נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי דֶערְוַוייטֶערְט פוּן אִיהם; דִי טוֹיטֶע אוֹתִיּוֹת פוּן דִי סְפָרִים הָאבֶּען אִיהם אָבֶּער נִיט גֶעקָאנְט גֶעבֶּען אַ קְלָארֶע תְּשׁוּבָה אוֹיף אַלֶּע שַׁאֲלוֹת אוּנ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען אַז עֶס אִיז אַסַךְ גְלַייכֶער וֶוייניגֶער קְלֶערְן אוּנ מֶעהר פִיהלֶען אוּנ גְלוֹיבֶּען. אַז ר׳ שְׁלֹמֹה פוּן מָאנְפֶּעלְיֶע הָאט צוּם עֶרְשְׁטֶען מָאל אַרוֹיסְגֶעלָאזְט דֶעם חֵרֶם גֶעגֶען דִי וָואס הַאלְטֶען מִיט׳ן רמב״ם, אִיז נָאךְ דֶער רמב״ן גֶעוֶועהן צוּ יוּנְג, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז עֶר שׁוֹין גֶעוֶועהן רַב אִין גֶערָאנַא (גִירוּנְדִי), זַיין דֵעָה אִיז גֶעוֶועהן שְׁטַארְק ווִיכְטִיג, אוּנ ר׳ מֵאִיר אַבּוּלַאפְיַא הָאט אִיהם זֶעהר גֶעוָואלְט אַרִיבֶּער נֶעהמֶען אוֹיף זַיין זַייט. פְרִיהֶר הָאט זִיךְ דֶער רמב״ן גֶעהַאלְטֶען פוּן דֶערְוַוייטֶענְס, נָאר

אַז עֶר אִיז גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען אַז מֶען הָאט שְׁלמה'ן אוּנ זַיין קָרוֹב ר' יוֹנָה'ן מַחֲרִים גֶעוֶועהן, הָאט עֶר זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט אַיינְהַאלְטֶען אוּנ אִיז אוֹיךְ צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ זֵיי אוּנ הָאט זִיךְ אֲפִילוּ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּ שִׁיקֶען אַ בְּרִיעף אִין יֶענֶע אֶרְטֶער פוּן שְׁפַּאנְיֶען וואוּ דֶער רמב"ם הָאט גֶעהַאט אַזַא גְרוֹיסֶען צַד. זַיין בְּרִיעף הָאט אָבֶער אִין עֶרְגֶיץ קַיין שׁוּם רוֹשָׁם גֶעמַאכְט, אוּנ דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דֶער יוּדִישֶׁער קְהִלָה אִין סַארַאגָאסַא, דֶער לַייבּ־דָאקְטָאר פוּנ'ם קֶענִיג רַבִּי בְּחַיֵי בְּחִיאֵל אִבְּן אַלְקוֹנְסְטַאנְטִינִי הָאט בְּפֵירוּשׁ עֶרְקְלֶעהְרְט, אַז מֶען וֶועט נִיט אַרָאבְּנֶעהְמֶען דֶעם חֵרֶם פוּן ר' שְׁלמה'ן בִּיז עֶר וֶועט מוֹדֶה זַיין אַז עֶר הָאט גֶעטְהוּן אַ פֶעהְלֶער. אַחוּץ דֶעם הָאט רַבִּי בְּחַיֵי, זַיין בְּרוּדֶער שְׁלמה אוּנ נָאךְ גְרוֹיסֶע לַייט צוּ גֶעשִׁיקְט בְּרִיעף צוּ אַללֶע שְׁפַּאנִישֶׁע קְהִלוֹת: מֶען זָאל נִיט שְׁוַויי־גֶען אִין דֶער זַאךְ אוּנ מֶען זָאל זִיךְ נוֹקֵם זַיין אִין דִי וָואס הָאבֶּען זִיךְ עֶרְלוֹיבְּט מְחַלֵל צוּ זַיין דֶעם כָּבוֹד פוּנ'ם רמב"ם. בַּאלְד אִיז זֵיי אָנְגֶעקוּמֶען אַ תְּשׁוּבָה פוּן הוּעֶסְ־קַא, מָאנְצָאן (מַנְתְּשׁוֹן), קַאלַאטַאיוּד (קַלַעַת־אִיוּב) אוּנ לֶערִידַא (לִירִידָה), אוּנ זֵיי הָאבֶּען גֶעזֶעהן אַז זֵייעֶר צַד וֶוערְט אַללֶע מָאל גְרֶעסֶער. זֵיי הָאבֶּען אָבֶער אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אוֹיף טָאלֶעדַא, וַוייל זֵיי הָאבֶּען גֶעוואוּסְט אַז אוֹיף דֶער גְרוֹי־סֶער קְהִלָה וֶועלֶען אַללֶע יוּדֶען שְׁטֶעללֶען. דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי טָאלֶעדַא'ר יוּדֶען, ר' יְהוּדָה בֶּן יוֹסֵף אִבְּן אַלְפַאכַאר, וָואס אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן לַייבּ־דָאקְטָאר בַּיים קֶענִיג פֶערְדִינַאנְד דֶעם דְרִיטֶען, הָאט אָבֶער דִי עֶרְשְׁטֶע צַייט גֶעשְׁוִויגֶען אוּנ הָאט נִיט גֶעוָואלְט אַרוֹיסְזָאגֶען זַיין מֵיינוּנְג וֶוער פוּן בֵּיידֶע צְדָדִים הָאט רֶעכְט. ר' מֵאִיר אַבּוּלַאפְיָא הָאט דֶערְוַוייל גֶעשְׁטַארְקְט דֶעם רמב"ן מִיט זַיינֶע בְּרִיעף אוּנ הָאט אִיהם גֶעטְרֵייסְט אַז גָאר גִיךְ וֶועלֶען אַללֶע פְרוּמֶע יוּדֶען זַיין אוֹיף זֵייעֶר זַייט. פְּלוּצְלוּנְג הָאט אָבֶער דֶער רמב"ן דֶערְזֶעהן אַז פִיעל רַבָּנִים וֶוערֶען עֶפִּיס קַאלְט צוּ ר' שְׁלמה'ן — אוּנ דָאס הָאט גֶעפּוּעֶלְט בַּיי זֵיי רַבִּי בְּחַיֵי אַז זֵיי זָאלֶען חָאטְשׁ בְּלַייבֶּען שְׁטֶעהן פוּן דֶערְוַוייטֶענְס אוּנ זִיךְ נִיט מִישֶׁען — דֶעמָאלְט אִיז בַּיים רמב"ן גֶעבְּלִיבֶּען עֶר זָאל זִיךְ פְּרוּבֶען מַאכֶען אַ שָׁלוֹם צְוִוישֶׁען דִי צְדָדִים. עֶר הָאט אוֹיךְ פָארְגֶעלֵייגְט מֶען זָאל זִיךְ אוֹיסְגְלַייכֶען אוֹיף אַזַא אוֹפָן, אַז פוּנ'ם רמב"ם'ס סְפָרִים זָאל נָאר דֶער „מוֹרֶה נְבוּכִים" בְּלַייבֶּען גֶעאַסֶרְט, אוּנ אַז טַאקִי דֶעם רמב"ם'ס זוּהן אַלֵיין, אַבּוּל־מִינִי אַבְרָהָם, זָאל בֶּעשְׁטֶעהן דַארוֹיף. עֶס הָאבֶּען אִיהם אָבֶער קֵיינֶער נִיט גֶעוָואלְט פָאלְגֶען, אוּנ דָאס מַחֲלוֹקֶת הָאט זִיךְ נָאךְ מֶעהר צוּ פְלַאקֶערְט.

דֶער צַד פוּנ'ם רמב"ם הָאט נִיט גֶערוּהְט, אַז דֶער אַלְטֶער רד"ק הָאט זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אַלֵיין צוּ פָאהְרֶען קַיין טָאלֶעדַא, אוּנ זִיךְ אִיבֶּערְצַייגֶען מִיט וֶועמֶען

מֶען הַאלְט דָארְט, אוֹיפְ'ן וֶועג אִיז עֶר אָבֶּער שְׁטַארְק קְרַאנְק גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ בְּרִיעף צוּ ר' יְהוּדָה אִבְּן אַלְפַּאכַּאר, אוּנ הָאט אִיהם גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל אָפֶען אַרוֹיסְזָאגֶען זַיין דֵעָה אוּנ עֶר זָאל נִיט שְׁטֶעהְן פוּן וַוייטֶען בַּיי אַזַא וִויכְטִיגֶע שְׁאֵלָה. דָא הָאט זִיךְ אָבֶּער אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז אַלְפַּאכַּאר אִיז גֶעוֶועזֶן פוּנ'ם רמב"ם'ס גֶעגְנֶער אוּנ עֶר הָאט דֶעם רד"ק גֶעאֶנְטְפֶערְט מִיט אַזֶעלְכֶע שְׁטַאכְּ־ ווֶערְטֶער אַז עֶר הָאט שׁוֹין גֶעזֶעהְן מִיט וֶועמֶען עֶר הָאט צוּ טְהוּן. פוּן דֶעסְטְ־ וֶועגֶען אִיז דֶער כֹּחַ פוּן ר' שְׁלֹמֹה'ן נִיט שְׁטַארְקֶער גֶעוָוארֶען, הָאטְ'שׁ עֶס הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען מִיט אִיהם אַזֶעלְכֶע דְרַיי גְרוֹיסֶע לַייט וִוי דֶער רמב"ן, אַבּוּלַאפְיָא אוּנ אַלְפַּאכַּאר; בִּיסְלֶעכְוַויס הָאבֶּען זִיךְ פוּן אִיהם אָבְּגֶעזָאגְט אַלֶע וָואס זֶענֶען פְרִיהֶער גֶעוֶועזֶן אוֹיף זַיין זַייט, אוּנ אַז עֶר הָאט גֶעזֶעהְן ווִי ווַייט עֶר שְׁטֶעהט פוּן זַיין צִיעל הָאט עֶר גֶעפִּינֶעלְט בַּיי זִיךְ צוּ טְהוּן אַזַא חִלּוּל הַשֵּׁם, וָואס טַאקִי נָאר דֶער ווִיסְטֶער נִצְחוֹן הָאט גֶעקָאנְט דַארוֹיף אַרוֹיפְבְּרֶענְגֶען אַזַא צַדִיק. דֶער פַּאפְּסְט גְרֶעגָאר הָאט דֶעמָאלְט גֶערוֹדֵף'ט דִי אַלְבִּיגֶענְזֶער אוּנ הָאט אַלֶע זֵייעֶרֶע כְּתָבִים גֶעוָוארְפֶען אִין פַייעֶר. אַוַדַאי הָאט ר' שְׁלֹמֹה פֶערְשְׁטַאנֶען, אַז וֶוען עֶר וֶועט מוֹדִיעַ זַיין דִי גַייסְטְלִיכֶע אַז צְווִישֶׁען יוּדֶען גֶעפִינֶען זִיךְ אוֹיךְ אֶפִּיקוֹרְסִים, וָואס לֶערְנֶען אֶפִּיקוֹרְסִישֶׁע סְפָרִים, אוּנ עֶר וֶועט זֵיי טַאקִי ווַייזֶען דִי לַאטֵיינִישֶׁע אִיבֶּערְזֶעצוּנג פוּנ'ם „מוֹרֶה נְבוּכִים", וָואס מֶען הָאט גֶעמַאכְט אוֹיפְ'ן בֶּעפֶעהל פוּנ'ם דַייטְשֶׁען קֵייזֶער פְרִידְרִיךְ דֶעם צְווייטֶען, וֶועלֶען דִי גַייסְטְלִיכֶע קֵיין בְּלֶאטֶעל נִיט אִיבֶּערְ־ לָאזֶען פוּנ'ם רמב"ם. אַזוֹי אִיז טַאקִי גֶעוֶועזֶן: דִי מְסִירָה אִיז בַּיי דִי גַייסְטְלִיכֶע שְׁטַארְק אָנְגֶעלֶעגְט גֶעוֶועזֶן, אוּנ זֵיי וָואלְטֶען גֶעוִויס זִיךְ גוּט אָבְּגֶערֶעכֶענְט מִיט דִי „יוּדִישֶׁע אֶפִּיקוֹרְסִים", נָאר דָאס גְלִיק אִיז גֶעוֶועזֶן וָואס אִיבֶּער דִי יוּדֶען הָאבֶּען זֵיי דֶעמָאלְט קֵיין מֶמְשָׁלָה נִיט גֶעהַאט, דַארִיבֶּער הָאבֶּען זֵיי אוֹיסְגֶעלָאזְט דֶעם גַאנְצֶען כַּעַס צוּ דִי שֶׁאדְלִיכֶע חִבּוּרִים. זֵיי הָאבֶּען גֶעהֵייסֶען זוּכֶען אִין אַלֶע יוּדִישֶׁע הַייזֶער דֶעם רמב"ם'ס סְפָרִים אוּנ הָאבֶּען זֵיי אִין מָאנְפֶּעלְיֶע (מוֹנְפַּיילוֹר) אֶפֶענְטְלִיךְ פַארְבְּרֶענְט. נָאךְ וֶועניג דָאס פֶערְבְּרֶענֶען דֶעם רמב"ם'ס סְפָרִים, הָאבֶּען זֵיי נָאךְ אָנְגֶעשְׁטֶעלְט פַאלְשֶׁע עֵדוּת אוֹיף זֵייעֶרֶע מִתְנַגְדִים, אוּנ פִיעל יוּדֶען פוּן מוֹנְפַּיילוֹר זַיינֶען גֶעוֶועזֶן אִין גְרוֹיס סַכָּנָה.

אַזַא עַוְלָה הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַרַעַשׁ אוֹיף דֶער וֶועלְט, אוּנ ר' שְׁלֹמֹה'ס בֶּעסְטֶע פְרַיינְד הָאבֶּען זִיךְ אִין גַאנְצֶען פוּן אִים אָבְּגֶעזָאגְט. דִי מוֹסְרִים, וָואס עֶר הָאט אָנְגֶעשְׁטֶעלְט, הָאבֶּען גֶעהַאט אַ שְׁוַוארְצֶען סוֹף: מֶען הָאט בַּיי זֵיי אוֹיסְגֶעשְׁנִיטֶען דִי צוּנְגֶען. ר' יוֹנָה גִירוֹנְדִי הָאט זִיךְ גֶענוּג גֶעשְׁלָאגֶען „עַל חֵטְא" אוּנ הָאט אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ פָאהרֶען קַיין טְבֶרְיָא אוּנ זִיךְ אוֹיסְבֶּעטֶען אַ כַּפָּרָה עֶ'ן אוֹיפְ'ן

רמב"ם'ס קבר. אין ברצלונה האט דער פארשטעהר ר' אברהם בן חסדאי איינגעפיהרט אז אללע שבת זאל מען לייענען א קאפיטעל פונ'ם "מורה נבוכים", אונ פון דעם מנהג האט מען צו וויסען געגעבען די יודישע קהלות פון קאסטיליען, אראגאניען, לעאן אונ נאוואַרא.

איינער פון די בעלי־תוספות, ר' משה פון קוצי, דער מחבר פון דעם בעריהמטען חבור ספר מצות גדול (סמ"ג), האט זיך גענומען אים יאהר 1236 ארומפאהרען איבער שפאניען אונ מיט זיינע דרשות מאכען שלום צווישען די כתות, וואס צו ליעב זייער מחלוקת האט דערווייל דאס יודישקייט אנגעהויבען פאלען. דעמאלט איז טאקי דער אינוועניגסטער מעמד פון די יודען געוועהן גאר ניט קיין פרעהליכער: אין דער צייט וואס די רבנים אונ די לומדים האבען גע־שטריטען צו דארף מען די תורה אבהיטען פון חקירה, איז דער פראסטער עולם אין גאנצען פערוואהרלאזט געווארען אונ האט זיך אנגעהויבען משדך זיין מיט קריסטען אונ מחמדנער. געגען אזעלכע געמישטע חתונות האט ר' משה פון קוצי געארבייט מעשים, אונ עס איז איהם געראטהען צו דערוועקען אין דעם עולם די ליעבע צו די אמת'ע פרומקייט.

ווען דאס מחלוקת האט פארדרעהט די עדעלסטע מוחות, האט זיך אנגע־הויבען גאר אנייער למוד וואס מען האט איהם גערופען קבלה, ווייל דער למוד איז געוועהן געבויעט אויף אלטע זאכען וואס יעדער האט מקבל געוועהן פונ'ם אנדערן פון די פריהריגע יאהרען. די קבלה בעשטעהט ניט פון קיין בעשטימטע כללים אונ איז נאר פול מיט סודות אונ ווינקען, וואס פיהרען אריין דעם מענשען אין גאנץ אונבעקאנטע וועלטען. אפילו ווען די קבלה האט זיך אנגעהויבען — איז געבליבען א סוד, חאטש דאס איז זיכער אז פאר דעם דרייצעהנטען יאהר־הונדערט האט מען פון איהר כמעט ניט געוואוסט. פאר'ן ערשטען מקובל רעכענט מען ר' יצחק (סגי נהור), אונ א טהייל מיינען אז ער האט דעם למוד געירש'ט ביי זיין פאטער ר' אברהם בן דוד פון פושקיירוש (הראב"ד). דער הויפט־בנין פון קבלה שטעהט אויף גלגול נפש, דאס הייסט, אז די נשמה ווערד מגולגל נאך'ן טויט פון א מענשען אונ געהט איבער אין איין אנדער גוף ביז זי דער גרייכט ניט גאר די הויכע מדרגה אונ ווערד ניט געלייטערט. די תלמידים פון ר' יצחק סגי נהור פלעגען דערצעהלען, אז זייער רבי האט בעדארפט נאר א קוק טהון אויף איינעם, האט ער באלד דערקאנט וואס פאר א נשמה ער האט. פון די תלמידים זענען בעקאנט נאר צוויי עזריאל אונ עזרא, וואס האבען איבער־גענומען אין גאנצען ר' יצחק'ס ארבייט. אין זייערע כתבים זיינען זיי זיך סותר

אִין דִי רִיכְטִיגְקֵייט פוּן וַואנֶען שְׁטַאמְט דִי קַבָּלָה, וַוייל אוֹיף אֵיין אָרְט דֶערְצֶעהלֶען זַיי גַאנְצֶע נִסִים, אַז דִי קַבָּלָה שְׁטַאמְט פוּן גָאר אַלְטֶע צַייטֶען אוּנ נִיט יֶעדֶער הָאט זוֹכֶה גֶעוֶועהן נֶהֱנֶה צוּ זַיין פוּן אִיהר לִיכְטִיגְקֵייט, אוּנ אוֹיף אֵיין אַנְדֶער אָרְט זָענֶען זַיי מְגַלֶה דֶעם סוֹד אַז זַיי הָאבֶּען דֶעם לִמּוּד אָנְגֶעהוֹיבֶּען עֶרְשְׁט נִיט לַאנְג, וֶוען זַיי הָאבֶּען זִיךְ אַרוּמְגֶעדְרֶעהט אִיבֶּער דֶער וֶועלְט אוּנ גֶעזוּכְט דִי טִיעפֶע חָכְמָה, וָואס קָאן זַיי וַוייזֶען דֶעם וֶועג צוּם בֶּעסְטֶעפֶער.

אַז מֶען קוּקְט זִיךְ צוּ צוּם יְסוֹד פוּן דֶער קַבָּלָה, זֶעהט מֶען בְּפֵירוּשׁ אַרוֹיס אַז דָאס לִמּוּד וַואקְסְט פוּן דֶעם רמב״ם גֶעגֶנֶער: אַ טְהֵייל פוּן זַיי הָאבֶּען זִיךְ אִיבֶּערְצַייגְט אַז דֶער רמב״ם אִיז אַזוֹי אָנְגֶענוּמֶען נָאר צוּ לִיעבּ דֶעם וָואס עֶר עֶקְלֶעהרְט מִיט׳ן שֵׂכֶל אַללֶע סוֹדוֹת פוּן דֶער תּוֹרָה אוּנ גִיט צוּ פֶערְשְׁטֶעהן דֶעם טַעַם פוּן דִי מִצְוֹת, וַוייל דֶעם מֶענְשֶׁען אִיז שְׁוֶוער בְּלִינְד אַלְדִינְג צוּ גְלוֹיבֶּען אוּנ וִויל וִוי וַוייט מֶעגְלִיךְ מִיט זַיין פֶערְשְׁטַאנְד בֶּעגְרֵייפֶען דָאס גֶעטְהִיגְקֵייט אוּנ נִיצְלִיכְקֵייט פוּן דֶעם, וָואס מֶען הֵייסְט אִיהם טְהוּן, דַארִיבֶּער הָאבֶּען זַיי זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אָנְצוּהֵייבֶּען אַנְדֶערֶע מִינֵי חֲקִירוֹת וָואס זָאגֶען אַז דִי תּוֹרָה אִיז אִין גַאנְצֶען סוֹדוֹת. יֶעדֶעס וָוארְט, יֶעדֶער אוֹת אִיז אַ סוֹד וָואס אַ מֶענְשְׁלִיכֶער שֵׂכֶל קָאנְן גָאר נִיט אַרַיינְדְרִינְגֶען צוּ פֶערְשְׁטֶעהן אַקוּרַאט. דִי מְקוּבָּלִים הָאבֶּען עֶרְקְלֶעהרְט אַז גָאטט אִיז אַ „אֵין סוֹף״, אוּנ אַז דִי וֶועלְט אִיז בֶּעשַׁאפֶען גֶעוָוארֶען דוּרְךְ צֶעהן סְפִירוֹת אָדֶער פַּרְצוּפִים. נָאךְ זֵייעֶר דֵעָה, אִיז דִי וֶועלְט גְלַייךְ צוּ אַ בּוֹים מִיט בְּלֶעטֶער אוּנ דִי סְפִירוֹת זֶענֶען דִי וָוארְצֶעלְן וָואס גִיבֶּען אַיְנִיקָה דֶעם בּוֹים. דִי מְקוּבָּלִים רֶעכְנֶען אַז דִי וֶועלְט שְׁטֶעהט אוֹיף תרי״ג מִצְוֹת וָואס יוּדֶען הִיטֶען אָבּ. אוּנ אַז פוּן דִי תְּפִלּוֹת, וָואס דֶער יוּד זָאגְט מִיט אַ רֶעכְטֶער כַּוָּנָה, וֶוערְד דִי נְשָׁמָה גֶעלַייטֶערְט. דִי בִּיטֶערֶע שְׁאֵלָה פוּן שְׂכַר פַאר גוּטֶע מַעֲשִׂים אוּנ עֹנֶשׁ פַאר שְׁלֶעכְטֶע זַאכֶען אוֹיף דֶער אָדֶער אוֹיף יֶענֶער וֶועלְט, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס דִי פְּרַאגֶע וָואס גִיט נָאךְ עַד הַיּוֹם פִיעל מֶענְשֶׁען קֵיין מְנוּחָה נִיט, פַאר וָואס אִיז אַ מָאל דֶער רָשָׁע גְלִיקְלִיךְ אוּנ דֶעם צַדִּיק גֶעהט שְׁלֶעכְט, הָאבֶּען דִי מְקוּבָּלִים פַארְאֶנְפֶערְט מִיט זֵייעֶר אֱמוּנָה אִין גִלְגוּלִים, אוּנ הָאבֶּען דֶערְוִויזֶען, אַז דִי הַצְלָחָה גֶעוֶוענְדְט זִיךְ נָאר אָן דֶער נְשָׁמָה: קוֹים אִיז שׁוֹין דִי נְשָׁמָה אָבְּגֶעקוּמֶען פַאר פְרִיהְרִיגֶע זִינְד, מֶאג זִי שׁוֹין אַרַיין אֲפִילוּ אִין דֶעם אֶרְגְסְטֶען גוּף וֶועט זִי פוּן קֵיין שְׁלֶעכְטְס מֶעהר נִיט וִויסֶען, אוּנ מָשִׁיחַ וֶועט עֶרְשְׁט דֶעמָאלְט קוּמֶען וֶוען קֵיין אֵיינְצִיגֶע פֶערְפְלֶעקְטֶע נְשָׁמָה וֶועט זִיךְ מֶעהר נִיט אַרוּמְדְרֶעהֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט.... אָט דִי אַללֶע זַאכֶען הָאבֶּען בֵּיידֶע בְּרִידֶער, עֲזְרִיאֵל אוּנ עֶזְרָא, אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען זֵייעֶרֶע תַּלְמִידִים אוּנ לוֹיט דֶעם גַאנְג זַיי דֶערְקְלֶערְט

אונ גֶעוויזֶען אַלְדינג מיט אותות ומופתים. דֶער אַנְדֶערֶער מְקוּבָּל אָבֶער, יַעֲקֹב בֶּן שֵׁשֶׁת גִרוּנְדִי, הָאט שׁוֹין הוֹיךְ גֶעמַאכְט פוּן אַלֶע חֲקִירוֹת אוּנ הָאט גֶעפָאדֶערְט פוּן זַיינֶע תַּלְמִידִים מֶען זָאל אִיהם נָאר גְלוֹיבֶּען:

די עֶרְשְׁטֶע מְקוּבָּלִים הָאבֶּען אָבֶער גֶעוָואלְט אויך אַז זֵייעֶר נַייעֶר לִמּוּד זָאלל נִיט אוֹיסְזַעהֶען אַז עֶר אִיז צוּ נַיי הָאבֶּען זֵיי אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אוֹיף דֶער וֶועלְט אַ סֵפֶר מִיט דֶעם נָאהמֶען בָּהִיר (דֶער גְלַאנְץ) אונ הָאבֶּען גֶעזָאגְט אַז עֶר שְׁטַאמְט פוּנ'ם בֶּערִיהמְטֶען תַּנָּא נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה. עֶס אִיז טַאקִי גֶערָאטְהֶען פִיעל מֶענְשֶׁען צוּ זִיךְ צוּ צִיהֶען אונ הָאטְשׁ ר' מֵאִיר בֶּן שִׁמְעוֹן פוּן נַרְבוֹנָה אונ ר' מְשׁוּלָּם בֶּן מֹשֶׁה פוּן בֶּעזְיֶע (בְּדְרַשׁ) הָאבֶּען צוּשִׁיקְט בְּרִיעף אונ בֶּעוויזֶען אַז דֶער „בָּהִיר" אִיז פַאלְשׁ, אִיז זֵייעֶר מִיה גֶעוֶועהן אוּמְזִיסְט.

אַזוֹי אִיז גִירוּנְדִי גֶעוָוארֶען אַ נֶעסְט פוּן די מְקוּבָּלִים אונ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ דָארְט פַארְמֶעהרְט, וַוייל צְווישֶׁען זֵיי אִיז אויך גֶעוֶועהן אַזַא גְרוֹיסֶער גָאוֹן וִוי דֶער רמב"ן וָואס הָאט שְׁטֶענְדִיג גֶעגְלוֹיבְּט זַיין הַארְץ מֶעהר וִוי זַיין קָאפּ. בִּיסְלֶעכְוַוייז הָאט זִיךְ די קַבָּלָה פַארְשְׁפְּרֵייט אויך אִין אַנְדֶערֶע אָרְטֶער, אונ פִירְצִיג יָאהר נָאכ'ן רמב"ן'ס טוֹיט זֶענֶען פְּלוּצְלוּנְג גֶעוָוארֶען בַּיי יוּדֶען דְרַיי כִּתּוֹת: הַקָּרָאִים, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען פוּן דֶעם רמב"ם'ס סְפָרִים, תַּלְמוּדִיסְטֶען, וָואס זֶענֶען אוֹיף אֵיין שְׁרִיט נִיט אָבְּגֶעטְרֶעטֶען פוּן דֶער גְּמָרָא, אונ מְקוּבָּלִים, וָואס הָאבֶּען זִיךְ אַרוּמְגֶעטְרָאגֶען נָאר מִיט רְמָזִים אונ סוֹדוֹת. די עֶרְשְׁטֶע צַייט הָאבֶּען זִיךְ נָאךְ די תַּלְמוּדִיסְטֶען מִיט די מְקוּבָּלִים גֶעהַאלְטֶען אִינֵיינֶעם אונ הָאבֶּען מִיט זֵייעֶרֶע פֶערְדָאפֶּעלְטֶע כּוֹחוֹת גֶעוָוארְפֶען מִיט שְׁטֵיינֶער אוֹיף די הַקָּרָאִים נָאר גִיךְ הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אויך צוּשְׁלָאגֶען אונ אַלֶע דְרַיי כִּתּוֹת זֶענֶען זִיךְ גֶעוָוארֶען שׂוֹנְאִים אוֹיפ'ן לֶעבֶּען

פוּן די יוּדִישֶׁע דִיכְטֶער (מְשׁוֹרְרִים אָדֶער פַּיְיטָנִים), וָואס הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט אִין יֶענֶער צַייט, זֶענֶען בֶּעקַאנְט גֶעבְּלִיבֶּען די נֶעהמֶען פוּן ר' יְהוּדָה אַלְחַרִיזִי, וָואס הָאט אִיבֶּערְזֶעצְט פוּן אַרַאבִּישׁ אַ טְהֵייל פוּנ'ם רמב"ם'ס סְפָרִים אונ הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף לָשׁוֹן קֹדֶשׁ זַיין סֵפֶר „תַּחְכְּמוֹנִי; ר' יוֹסֵף בֶּן סַבַּארָה, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ דָאקְטָאר אִין בַּרְצְלוֹנַא אונ הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ סֵפֶר „שַׁעֲשׁוּעִים"; ר' יְהוּדָה בֶּן יִצְחָק בֶּן שַׁבְּתַי, וָואס הָאט אויך גֶעשְׁרִיבֶּען הֶעבְּרֶעאִישֶׁע שִׁירִים, אונ ר' אַבְרָהָם בֶּן שְׁמוּאֵל הַלֵּוִי בֶּן חִסְדָאִי, וָואס הָאט אִיבֶּערְזֶעצְט פוּן אַרַאבִּישׁ דֶעם סֵפֶר „בֶּן הַמֶּלֶךְ וְהַנָּזִיר". דֶעמָאלְט הָאט אויך ר' בֶּרֶכְיָה בֶּן נַטְרוֹנָאִי הַנַּקְדָן אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען זַיינֶע הוּנְדֶערְט זִיבֶּען מְשָׁלִים וואו עֶר הָאט דֶעם אֱמֶת אַריינְגֶעלֶעגְט אִין מוֹיל אַרַיין פֶערְשִׁיעדֶענֶע חַיּוֹת אונ

עוֹפוֹת, אוּנ הָאט אַנָאמֶען גֶענֶעבֶּען „מִשְׁלֵי שׁוּעָלִים". ר' יִצְחָק אִבֶּן סַהוּלָא, וָואס פוּן אִיהם אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אַ סֵפֶר „מְשַׁל הַקַדְמוֹנִי". צְווִישֶׁען די אַרַאבִּישֶׁע דִיכְטֶער הָאט זִיךְ אוֹיךְ אוֹיסְגֶעצֵייכֶענְט אַ יוּד, אַבּוּ יִצְחָק אַבְרָהָם אִבֶּן סַהִיל פוּן שִׁיבִילַה, אֵיינֶער פוּן די וָואס די אַלְמָהִידֶען הָאבֶּען זֵיי גֶעצְווִאוּנְגֶען צוּ וֶוערֶען מְהַמְדַנֶער.

די וֶועלְט זָאגְט אָבֶּער אַ וֶוארְטֶעל, אַז צְווִישֶׁען דֶער בָּאבֶּע אוּנ דֶער קִימְפֶּעטָארְן וֶוערְד דָאס קִינְד דֶערְשְׁטִיקְט: דָאס הָאט מֶען אַרוֹיסְגֶעזֶעהְן דֶערְפּוּן ווי די יוּדֶען הָאבֶּען נָאךְ דֶעם רמב"ם'ס טוֹיט פֶערְנַאכְלֶעסִיגְט זֵייעֶר הֵיילִיגֶע שְׁפְּרַאכֶע. די דְרַיי כִּתּוֹת הָאבֶּען זִיךְ גֶערוֹדֶעפ'ט אֵיינְס דָאס אַנְדֶערֶע אוּנ אַלֶען צוּ לִיעבּ דֶעם וַוייל יֶעדֶע הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז נָאר זִי גֶעהט מִיט'ן אֱמֶת אוּנ נָאר אִיהר וֶועט גֶערָאטְהֶען אַרוֹיפְבְּרֶענְגֶען דָאס יוּדִישְׁקַייט אוֹיף אַ פֶעסְטֶען מַעֲמָד. צוּם סוֹף הָאבֶּען זֵיי אַללֶע דְרַיי פַארְגֶעסֶען אַז לָשׁוֹן קֹדֶשׁ אִיז דֶער אֵיינְצִיגֶער יְכוֹד פוּנ'ם גַאנְצֶען יוּדֶענְטְהוּם, אוּנ אַז דֶער רד"ק אִיז אוֹיךְ גֶעשְׁטָארְבֶּען, הָאט זִיךְ קֵיינֶער נִיט בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט דֶעם לָשׁוֹן וָואס אִיז אַזוֹי שְׁטַארְק צוּ גֶעבּוּנְדֶען צוּ דֶער תּוֹרָה אוּנ צוּ דֶער יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה. אַזוֹי זֶענֶען בִּיסְלֶעכְוַוייז אָבְּגֶעפַאלֶען די בְּלֶעטֶער פוּן דֶעם שֶׁאנֶעם בּוֹים, וָואס הָאט עֶרְשְׁט נִיט לַאנְג גֶעבְּלִיהט אוּנ גֶעבְּרַאכְט גֶעשְׁמַאקֶע פֵּירוֹת פוּן תּוֹרָה אוּנ חָכְמָה.

---

8 די וִכּוּחִים אוּנ דָאס פַארְבְּרֶענֶען פוּנ'ם תַּלְמוּד.

(1240—1270 נָאךְ קְרִיסְטוּס גֶעבּוּרְט).

אִין דֶער צַייט וָואס די יוּדֶען הָאבֶּען גֶעהַאלְטֶען אִין אֵיין שְׁלָאגֶען זִיךְ אִינְוֶוענִיג אִיבֶּער פֶערְשִׁידֶענֶע דֵעוֹת, הָאט דֶער שׂוֹנֵא נִיט גֶעדְרִימֶעלְט פוּן דְרוֹיסֶען אוּנ הָאט פוּן וֵייעֶרְטְוֶוענֶען נִיט גֶעזְשַאלֶעוֶועט קֵיין קְלַאפּ נָאר צוּ לִיעבּ אֵיין דֵעָה וָואס עֶר הַאלְט זִיךְ פֶעסְט אָן אִיהר נָאךְ אִין אִיצְטִיגֶע יָאהְרֶען: אַז דֶער יוּד אִיז פַאר אִיהם סְתַּם שֶׁעדְלִיךְ אוּנ וָואס מֶעהר צָרוֹת עֶר וֶועט אִיהם אָנְטהוּן וֶועט פַאר אִיהם גֶעוִויס בֶּעסֶער זַיין. דֶער סַם וָואס דֶער פַאפְּסְט אִינָאקֶענְטִי דֶער דְרִיטֶע הָאט אַרַיינְגֶעלָאזְט אִין פָאלְק הָאט גֶעמַאכְט אַ פִיעל אֶרְגֶערֶע ווירְקוּנְג: ווי פִיעל עֶר אַלֵיין הָאט גֶעקָאנְט עֶרְוַוארְטֶען. אִינָאקֶענְטִי הָאט נָאר גֶעוָואלְט די יוּדֶען אַ בִּיסֶעל צוּדְרִיקֶען, זֵיי זָאלֶען נִיט אַזוֹי שְׁטַארְק אוֹיפְ־הֵייבֶּען דֶעם קָאפּ, אָבֶּער מֶען זָאל זֵיי טַאקִי נִיט לָאזֶען לֶעבֶּען – דָאס הָאט עֶר נָאר נִיט גֶערֶעכֶענְט. דָאס פָאלְק הָאט אָבֶּער לִיעבּ צוּ מַאכֶען אַנְדֶערֶע

חֶשְׁבּוֹנוֹת פוּן אַלֶע בֶּעשׁוּלְדִיגוּנְגֶען, וָואס לְכַתְּחִלָּה הָאט מֶען זֵיי גֶעהַאלְטֶען פַאר נַארִישְׁקַייטֶען אוּנ אוֹיסְגֶעטְרַאכְטֶע זַאכֶען, אִיז בַּיים פָאלְק גֶעוָוארֶען אַ אֶמֶת גָמוּר אוּנ מֶען הָאט גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ מִצְוָה צוּ בְּרֶענְגֶען דֶערְפַאר דִי יוּדֶען. אוּנ בְּרָאטֶען. נִיט וַוייט פוּן בִּישָׁאפְסְהַיים אוּנ לַאוּדַה הָאט מֶען גֶעפוּנֶען אַ הָרוּג אַ קְרִיסְט; בַּאלְד אִיז בַּיי אַלֶע גֶעבְּלִיבֶּען, אַז דָאס אִיז דִי יוּדֶענְס אַרְבַּייט, מֶען אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי יוּדִישֶׁע קְהִלוֹת פוּן יֶענֶע צְוֵויי שְׁטֶעטְדְלִיךְ אוּנ מֶען הָאט אוֹיסְגֶעהַרְג'ט גָאר אָהן אַ שׁוּם טַעֲנָה פִיעל אוּנְשׁוּלְדִיגֶע יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת, אוּנ צְווִישֶׁען זֵיי אוֹיךְ וַוייבֶּער אוּנ קְלֵיינֶע קִינְדֶער, דֶערְנָאךְ עֶרְשְׁט הָאט מֶען פֶערְנוּמֶען אַכְט מֶענְשֶׁען פוּן דִי שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי בַּתִּים, מֶען הָאט זֵיי אַיינְגֶעזֶעצְט אִין תְּפִיסָה אוּנ מֶען הָאט זֵיי אָנְגֶעטְהוּן עִנוּיִם קָשִׁים בִּיז זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט מוֹדֶה זַיין אוֹיף זַיךְ לִיגֶען, אַז זֵיי זֶענֶען דִי רוֹצְחִים אוּנ מֶען הָאט זֵיי קְלָאמֶערְשְׁט מִיט רֶעכְט דֶערְהַרְג'ט. דִי יוּדֶען הָאבֶּען אַ קוּק גֶעטְהוּן, אַז דָאס אִיז קֵיין תַּכְלִית נִיט, אַז אַזֵיינֶע מַעֲשׂוֹת קָאנֶען מִיט זֵיי גֶעשֶׁעהְן יֶעדֶען טָאג, זֶענֶען זֵיי גֶעקוּמֶען צוּם פַאפְּסְט גְרֶעגָאר דֶעם נַיינְטֶען בֶּעטֶען עֶר זָאל אוֹיף זֵיי רַחֲמָנוּת הָאבֶּען אוּנ אָבְּהַאלְטֶען דִי קְרִיסְטֶען פוּן פָּשׁוּט'ע רְצִיחוֹת. עֶס אִיז אַ סְבָרָא אַז מִיט לֶעדִיגֶע הֶאנְד זֶענֶען זֵיי נִיט גֶעקוּמֶען צוּם פַאפְּסְט, נָאר וִוי אַזוֹי דִי מַעֲשֶׂה אִיז פוּן דָארְט גֶעוֶועהְן, צוּ הָאט דָא גֶעהָאלְפֶען „תְּפִלָּה" אָדֶער „דוֹרוֹן", נָאר גְרֶעגָאר הָאט בֶּעקוּמֶען אַ רָצוֹן צוּ מַאכֶען אַ סוֹף פוּן דֶער „מִלְחָמָה" אוּנ עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל מֶען זָאל דִי יוּדֶען נִיט טְהוּן מֶעהר קֵיין שְׁלֶעכְטְס. דִי שִׂנְאָה אִיז שׁוֹין אָבֶּער גֶעוֶועהְן אַזוֹי גְרוֹיס אַז אֲפִילוּ דֶעם פַאפְּסְט בֶּעפֶעהל הָאט מֶען אוֹיךְ נִיט גֶעוָואלְט הָארֶען.

וִוי וַוייט דִי קְרִיסְטֶען הָאבֶּען גֶעהַאסְט דִי יוּדֶען, קָאן מֶען אַרוֹיסְזֶעהְן דֶערְפוּן וָואס אֲפִילוּ דֶער עֶדְלֶער דַייטְשֶׁער קֵייזֶער פְרִידְרִיךְ דֶער צְוֵוייטֶער אִיז גֶעוֶועהְן אַ שׂוֹנֵא יִשְׂרָאֵל. פְרִידְרִיךְ הָאט זִיךְ דַוְקָא אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט מִיט דִי בֶּעסְטֶע יוּדִישֶׁע חֲכָמִים, וַוייל עֶר הָאט זֶעהר לִיעבּ גֶעהַאט חָכְמָה, עֶר פְלֶעגְט אָפְט שְׁרַייבֶּען בְּרִיעף קֵיין טָאלֶעדַא צוּ אַ בֶּערִיהְמְטֶען יוּדִישֶׁען לַמְדָן ר' יְהוּדָה בֵּן שְׁלֹמֹה כֹּהֵן אִבֶּן מַלְכָּא (מַתְקָה) אוּנ הָאט אִיהם בֶּעצוֹיגֶען קֵיין אִיטַאלְיֶען. עֶר הָאט אוֹיךְ גֶעלָאזְט קוּמֶען קֵיין נֶעאַפֶּעל פוּן פְרַאנְקְרַייךְ אֵיין אַנְדֶער יוּדִישֶׁען גֶעלֶעהְרְטֶען ר' יַעֲקֹב אַנָטוֹלִי אוּנ הָאט אִיהם בֶּעשְׁטִימְט אַ יָאהר-גֶעהַאלְט דֶערְפַאר וָואס עֶר וֶועט פוּן אַרַאבִּישׁ אִיבֶּערְזֶעצֶען וִויסֶענְשַׁאפְטְלִיכֶע בִּיכֶער. ר' יַעֲקֹב אַנָטוֹלִי אִיז גֶעוֶועהְן ר' שְׁמוּאֵל אִבֶּן תִּבּוֹן'ס אֵיין אֵיידֶעם, אוּנ הָאט אִיבֶּערְגֶעזֶעצְט אוֹיף לַאטֵיין דֶעם „מוֹרֶה נְבוֹכִים", אוּנ נַאנְץ אָפְט פְלֶעגְט פְרִידְרִיךְ זִיךְ

פֶערְטִיעפֶען אִין דֶעם רמב״ם׳ס הֲקִירוֹת. בַּיי אַזַא נָאהֶענְטְקַייט צוּ יוּדֶען וָואלְט דַאכְט זִיךְ פְרִידְרִיךְ בֶּעדַארְפְט זֵיי שֶׁאטְצֶען אוּנ לִיעב הָאבֶען, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס קֵיין פְרוּמֶער קְרִיסְט אִיז עֶר קֵיין מָאל נִיט גֶעוֶועהן אוּנ הָאט פַיינְד גֶעהַאט דִי גַייסְטְלִיכֶע, צוּם סוֹף הָאט עֶר נָאךְ דִי יוּדֶען עֶרְגֶער בֶּעהַאנְדֶעלְט וִוי אַנְדֶערֶע אוּנ אִין זַיין הוֹיפְּט־שְׁטָאדְט פַּאלֶערְמַא הָאבֶען זֵיי גֶעמוּזְט זִיצֶען אִין אַבֶּעזוּנְדֶער גַאס, וָואס מֶען הָאט גֶערוּפֶען גְהֶעטָא. אִין אֶסְטֶערַייךְ אִיז דִי יוּדֶען גֶעוֶועהן בֶּעסֶער: דֶער עֶרְץ־הֶערְצָאג פְרִידְרִיךְ דֶער עֶרְשְׁטֶער הָאט דֶערְקֶאנְט זַייעֶר וֶוערְטה אוּנ הָאט זֵיי גֶעגֶעבֶען דִי גְרֶעסְטֶע פְרַייהַייט, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען בֶּעלֶעבֶען דֶעם מִסְחָר פוּנ׳ם לַאנְד. צְוֵויי יוּדֶען, לֶיבְלִין אוּנ נֶעקֶעלָא, זֶענֶען בַּיי אִיהם גֶעוֶועהן דִי גַאנְצֶע פִיהרֶער, אוּנ אַחוּץ דֶעם הָאט עֶר יוּדֶען צוּגֶעלָאזְט צוּ דִי בֶּעסְטֶע שְׁטֶעלֶען. דֶער קֵייזֶער פְרִידְרִיךְ הָאט דָאס אָבֶּער נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען אוּנ הָאט אַזוֹי לַאנְג גֶעאַרְבַּייט בִּיז מֶען הָאט צוּגֶענוּמֶען דִי רֶעכְטֶע אוֹיךְ בַּיי יֶענֶע יוּדֶען. אִיבֶּערְהוֹיפְּט אִיז שְׁוֶוער צוּ פֶערְשְׁטֶעהן פוּן וַואנֶען גֶעהמְט זִיךְ אַזַא אַכְזָרִיוּת צוּ אַעֶדְלֶען מֶענְשֶׁען וָואס פְלֶעגְט שְׁטֶאנְדִיג קְוֶועלֶען פוּן יוּדִישֶׁער חָכְמָה אוּנ חֲרִיפוּת. אַז דִי אַפְרִיקַאנִישֶׁע יוּדֶען זֶענֶען אַנְטְלָאפֶען קֵיין סִיצִילְיֶען פוּן דִי אַלְמָהַדֶען הָאט עֶר זֵיי אַרַיינְגֶעלָאזְט, נָאר עֶר הָאט פוּן זֵיי גֶעפָאדֶערְט אַזוֹי פִיעל מַס אַז עֶר הָאט זֵיי אִין גַאנְצֶען אוֹיסְגֶעזוֹיגֶען אוּנ דָאס לֶעבֶען אִיז זֵיי נִיט נִיחָא גֶעוֶועהן.

בַּיי אַנַייעֶם קְרַייצְצוּג אִים יָאהר 1236, אִיז מֶען אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי יוּדִישֶׁע קְהִלוֹת פוּן אַנְזִ׳שׁוּאַ, פָּאאַטוּא בָּארְדָא, אַנְגוּלֶעם אוּנ נָאךְ אַנְדֶערֶע שְׁטֶאדְט אוּנ מֶען הָאט גֶעצְוַיינְגֶען דִי יוּדֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ טוֹיפֶען. טְהַייעֶר הָאבֶען דִי יוּדֶען בֶּעצָאהלְט פַאר זַייעֶר גְלוֹיבֶּען: נָאר פִינְף הוּנְדֶערְט יוּדֶען זֶענֶען אִיבֶּערְגַאנְגֶען צוּם קְרִיסְטֶענְטְהוּם אוּנ מֶעהר פוּן דְרַיי טוֹיזֶענְד זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען; מְעוּבֶּרֶת׳ע וַוייבֶּער אוּנ פִיצְלֶעךְ קִינְדֶער הָאט מֶען מִיט דִי פֶערְד צוּטְרָאטֶען, דִי טוֹיטֶע קֶארְפֶּערְס הָאט מֶען גֶעלָאזְט זִיךְ וַואלְגֶערְן אִין דִי גַאסֶען, מֶען הָאט צוּרִיסֶען סְפָרִים, פַארְבְּרֶענְט הַייזֶער אוּנ אוּמֶעדוּם גֶערַאבָּאוֶועט וָואס מֶען הָאט נָאר גֶעקָאנְט צוּנֶעהמֶען. דִי יוּדֶען הָאבֶען זִיךְ נָאךְ אַמָאל גֶעוֶוענְדֶעט צוּם פַּאפְּסְט עֶר זָאל זֵיי מַצִיל זַיין פוּן דֶער נַייעֶר צָרָה. גְרֶעגָאר הָאט בַּאלְד צוּשִׁיקְט בְּרִיעף צוּ דִי גַייסְטְלִיכֶע אוּנ הָאט אוֹיךְ גֶעשְׁרִיבֶּען דֶעם קֶאנִיג פוּן פְרַאנְקְרַייךְ לוּדְוִויג דֶעם נַיינְטֶען אַז גָאטט וִויל נִיט אַזֶעלְכֶע קָרְבָּנוֹת אוּנ דִי קִירְכֶע בֶּעדַארְף נִיט מֶען זָאל יוּדֶען שְׁלֶעפֶּען מִיט גֶעוַואלְד צוּם טוֹיפֶען. לוּדְוִויג אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן אַזַא שׂוֹנֵא דִי יוּדֶען, זֵיי צוּ טוֹיפֶען הָאט עֶר גֶעהַאלְטֶען פַאר דֶער גְרֶעסְטֶער

מצוה, אז ער האט אויפ'ן פאפסט'ס בריעף גאר ניט געקוקט און האט זיך געטהון זיינס. די יודען איז נאך איבערגעבליבען איין מיטעל – זיך אבצוקויפען מיט געלד, און דאס האבען זיי געטהון. אין ענגלאנד האבען זיי ביי היינריך דעם דריטען פאר אהיבשע מטבע געפועל'ט ער זאל צושיקען שלוחים איבער דעם גאנצען לאנד און אנזאגען שטרענג מען זאל זיי ניט טשעפען. אזא מיטעל איז אבער געוועהן, ווי מען זאגט, א שטעקען מיט צוויי עקען: צו ליעב דעם זיי זאלען קאנען געלד געבען, האבען די יודען געמוזט רייסען גרויסע פראצענטען, און צו ליעב די פראצענטען האבען זיי זיך אפט בעדארפט אויס־קויפען מיט געלד. אזוי איז דער יוד געווארען אזא מסוכנ'ער חולה, וואס וואו מען לעגט איהם איז איהם שלעכט. פון אללע זייטען האט מען גאר גע־הארט א געשריי, אז דער יוד איז א הויט־שינדער, א בלוטזייגער, נאר קוים האט לודוויג געוואלט גאר לחלוטין פאר ווערען די יודען זיי זאלען ניט געהמען קיין רוחים, האבען עס די גראסטע בארגען ניט דערלאזט און האבען גע־וויזען אז אזוי וועט זיין נאך ערגער און מען וועט ניט האבען ביי וועמען א פרוטה צו לייען, ווייל די קריסטען פלעגען גאר דערקוועטשען זייערע בעלי הובות.

איין שטיקעל אנשפארעניש האט נאך דער יוד געהאט אין יענער פינס־טערער צייט – דאס איז געוועהן די ישיבה, דאס שולכען, דער בית המדרש, וואו ער האט זיך געקאנט אנידערזעצען איבער א בלאטט גמרא, זיך אוועק־לאזען שווימען איבער דעם גרויסען ים פונ'ם תלמוד און פארגעסען דעמאלט אללע צרות. דער שונא האט אבער געטראפען אויך אהין און האט ביי איהם צו גענומען זיין לעצטע טראסט. א געטויפטער יוד, ניקאלאי דאנין, פון לא־ראשעל האט געמסר'ס דעם פאפסט, אז דאס גאנצע אומגליק ליעגט נאר אין דעם תלמוד, אז די יודען וואלטען געוועהן אסך לייטישער ווען די גמרא פארדרעהט זיי ניט דעם קאפ און רייצט זיי ניט אן געגען די קריסטען און אז מען מוז דעם שאדליכען למוד אין גאנצען צו שטערן עס זאל פון איהם קיין זכר ניט בלייבען.

די גמרא איז פאר די שונאי ישראל שטענדיג געוועהן א כשר'ע מציאה, ווייל דארט זענען צונויפגעזאמעלט פערשיעדענע מיינונגען, וואס די תנאים און אמוראים האבען ארויסגעזאגט אין פערשיעדענע צייטען און וואס מען קאן זיך צו זיי צוטשעפען. עס איז דאריבער גאר קיין וואונדער ניט וואס דער גע־טויפטער ניקאלאי דאנין האט אבגעזוכט אין תלמוד פינף און דרייסיג ערטער, וואס בעווייזען די שנאה פון די יודען צו דער קריסטליכער אמונה. באלד ווי די

מְסִירָה אִיז אָנְגֶעקוּמֶען צוּ פַּאפְּסְט גְרֶעגָאר, הָאט עֶר שׁוֹין אַרוֹיסְגֶעשִׁיקְט אַ בֶּעפֶעהל צוּ אַלֶע גַייסְטְלִיכֶע פוּן פְרַאנְקְרַייך, עֶנְגְלַאנְד, קַאסְטִילְיֶען, אַרַאגָאנְיֶען אוּנ פָּארְטוּגַאל, אַז זֵיי זָאלֶען הֵייסֶען, אוּם עֶרְשְׁטֶען שַׁבָּת פוּן פַאסְטֶען-צַייט, וֶוען דִי יוּדֶען וֶועלֶען פַאוֶועקְגֶעהְן דַאוְונֶען, אָנְפַאלֶען אוֹיף אַלֶע יוּדִישֶׁע הַייזֶער אוּנ צוּנֶעהמֶען אַלֶע תַּלְמוּדִישֶׁע סְפָרִים, וָואס מֶען וֶועט גֶעפִינֶען. אַחוּץ דֶעם הָאט עֶר צוּגֶעשְׁרִיבֶּען דִי מְלָכִים פוּן יֶענֶע לֶענְדֶער, זֵיי זָאלֶען דִי גַייסְטְלִיכֶע בֶּעהִילְפִיג זַיין. אוּנ אַז מֶען וֶועט זִיךְ אִיבֶּערְצַייגֶען אַז אִין תַּלְמוּד גֶעפִינֶען זִיךְ טַאקִי דִי אֶרְטֶער, וָואס דָאנִין הָאט אָנְגֶעוִויזֶען, זָאל מֶען אֶפֶענְטְלִיךְ דֶען תַּלְמוּד פַארְבְּרֶענֶען. דֶעם מוּמָר הָאט עֶר גֶעגֶעבֶּען אַ אַייגֶענְהֶענְדִיגֶען בְּרִיעף צוּם עֶפִּיסְקָאפּ פוּן פַּארִיז עֶר זָאל זִיךְ מִיט אַלֶע כּוֹחוֹת מִשְׁתַּדֵל זַיין אוּנ צוּשְׁטֶערֶען דִי גֶעסְט וָואס דִי בַּעֲלֵי הַתּוֹסְפוֹת הָאבֶּען גֶעהַאט אִין פְרַאנְקְרַייךְ.

אִין שְׁפַּאנְיֶען אוּנ עֶנְגְלַאנְד הָאט מֶען זִיךְ כִּמְעַט נִיט גֶעוָואלְט אוּמְקוּקֶען אוֹיף גְרֶעגָאר׳ס בֶּעפֶעהל. נָאר אִין פְרַאנְקְרַייךְ הָאט זִיךְ דֶער קֶענִיג לוּדְוִויג דֶער נַיינְטֶער אָנְגֶעהַאפְּט אַן דֶער מְסִירָה מִיט בֵּיידֶע הֶענְד אוּנ הָאט גֶעגֶעיְטִה דִי יוּדֶען, זֵיי זָאלֶען אַרוֹיסְגֶעבֶּען אַלֶע סִפְרֵי הַתַּלְמוּד. דֶערְנָאךְ הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען אַז נִיקָאלַאי דָאנִין זָאל הָאבֶּען אַ אֶפֶענְטְלִיכֶען וִכּוּחַ מִיט פִיער רַבָּנִים אוּנ עֶר הָאט דֶערְצוּ אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען ר׳ יְחִיאֵל פוּן פַּארִיז, ר׳ מֹשֶׁה מִקוּצִי, וָואס אִיז נָאר וָואס צוּרִיקְגֶעקוּמֶען פוּן זַיין לַאנְגֶער נְסִיעָה אִיבֶּער דִי שְׁפַּאנִישֶׁע לֶענְדֶער, ר׳ יְהוּדָה בֶּן דָוִד פוּן מֶעלִין אוּנ ר׳ שְׁמוּאֵל בֶּן שְׁלֹמֹה פוּן שַׁאטָאטְהִיעְרִי (שַׁתוֹ-תְיֶערְדִי). דֶער וִכּוּחַ הָאט בֶּעדַארְפְט זַיין אוֹיף לַאטֵיינִישׁ אִין דֶעם קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף דֶעם 25 יוּנִי 1240, אוּנ דִי קְלוּגֶע מוּטֶער פוּנ׳ם קֶענִיג בְּלַאנְשׁ מִיט זֵייעֶר פִיעל גַייסְטְלִיכֶע זֶענֶען גֶעזֶעסֶען דֶערְבַּיי. ר׳ יְחִיאֵל, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער חָכָם אוּנ הָאט גֶעקָאנְט פְרֶעמְדֶע לְשׁוֹנוֹת, הָאט אִיבֶּער זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ פֶערְאֶנְטְפֶערן דֶעם תַּלְמוּד, אוּנ הָאט צוּם עֶרְשְׁטֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען דֶערְפוּן וָואס. עֶר הָאט זִיךְ בֶּערוּפֶען אוֹיף דִי גֶעזֶעצֶע, וָואס שִׁיצֶען דָאס אִינֶעוַוייניגְסְטֶע לֶעבֶּען פוּן דִי יוּדֶען, אוּנ הָאט בֶּעוִויזֶען אַז קֵיינֶער הָאט קַיין רֶעכְט נִיט צוּ מִשְׁפָּט׳ן אַ זֶעלְכֶע סְפָרִים, וָואס זֶענֶען בַּיים יוּדֶען הֵיילִיג. דִי קֶענִיגִין הָאט אִיהם בֶּערוּהִיגְט, אַז מֶען וִויל דָא גָאר נִיט בֶּערִירֶען דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה, אוּנ הָאט אִיהם גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל נָאר גֶעבֶּען רֶעכְטֶע תְּשׁוּבוֹת אוֹיף אַלֶע שַׁאֲלוֹת וָואס מֶען וֶועט אִיהם פָארְלֵייגֶען. אַז נִיקָאלַאי דָאנִין הָאט גֶעפָאדֶערְט פוּן ר׳ יְחִיאֵל׳ן עֶר זָאל גֶעבֶּען אַ שְׁבוּעָה אַז עֶר וֶועט זָאגֶען דֶעם רֵיינֶעם אֱמֶת, הָאט עֶר גֶעעֶנְפֶערְט, אַז עֶר הָאט נָאךְ אוֹיף זַיין גַאנְץ לֶעבֶּען נִיט גֶעשְׁוָוארֶען, אוּנ דִי קֶענִיגִין

הָאט אִיהם בֶּעפְרַייהט דֶערְפוּן · דֶערְנָאךְ הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען דֶער וִכּוּחַ צְווִישֶׁען
נִיקָאלַאי דָאנִין אוּנ ר׳ יְחִיאֵל׳ן, וָואס הָאט גֶעדוֹיעֶרְט גַאנְצֶע צְוֵויי טֶאג. אַללֶע
יוּדֶען פוּן פַּארִיז הָאבֶּען דֶערְוַוייל גֶעפַאסְט, וַוייל זֵיי הָאבֶּען גֶעפִיהלְט אַז קַיין
גוּטְס קָאן דֶערְפוּן נִיט אַרוֹיס. אוֹיפ׳ן דְרִיטֶען טָאג הָאט מֶען אַרוֹיסְגֶערוּפֶען ר׳
יְהוּדָה בֶּן דָוִד פוּן מֶעלִין, וָואס אִיז דֶערְוַוייל גֶעזֶעסֶען פֶערְשְׁפַּארְט אִין אַ בֶּעזוּנְ-
דֶער חֶדֶר, כְּדֵי עֶר זָאל זִיךְ נִיט קָאנֶען אָבְּרֶעדֶען מִיט דִי אִיבְּרִיגֶע רַבָּנִים, אוּנ אַז
ר׳ יְהוּדָה הָאט אוֹיךְ גֶעזָאגְט דָאס אֵייגֶענֶע וָואס ר׳ יְחִיאֵל, הָאט מֶען שׁוֹין קֵיינֶעם
מֶעהר נִיט גֶעפְרֶעגְט, אוּנ אֵיינֶער פוּן דִי גַייסְטְלִיכֶע, וָואס הָאט בֶּאֱמֶת גֶעהַאט
גָאטְט אִין הַארְצֶען, הָאט פָארְגֶעלֶעגְט מֶען זָאל דִי יוּדֶען בֶּעפְרַייעֶן פוּן דִי
פַאלְשֶׁע בֶּעשׁוּלְדִיגוּנְגֶען אוּנ זֵיי אָפְּגֶעבֶּען דִי סְפָרִים. אַזוֹי אִיז טַאקִי גֶעשֶׁעהֶן,
נָאר צוּם אוּמְגְלִיק אִיז תֵּיכֶף דֶער פְרוּמֶער גַייסְטְלִיכֶער, וָואס הָאט זִיךְ אַרוֹיסְ-
גֶעשְׁטֶעלְט פַאר דִי יוּדֶען, גֶעשְׁטָארְבֶּען פְּלוּצְלוּנְג אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע גַייסְטְלִיכֶע
הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁרַייעֶן אַז דָאס אִיז גֶעוֶועהן אַ עוֹנֶשׁ דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט
נִיט דֶערְלָאזְט מֶען זָאל פַארְבְּרֶענֶען דֶעם תַּלְמוּד. דֶער קֶאנִיג הָאט זִיךְ גֶעלָאזְט
אַיינְרֶעדֶען אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען מֶען זָאל שׁוֹין גָאר אָהן טַעֲנוֹת פֶערְנִיכְטֶען דֶען
תַּלְמוּד. אַזוֹי הָאט מֶען אִים יָאהר 1242 אִין פַּארִיז אוֹיף פִיער אוּנ צְוַואנְצִיג וָואגֶען
צוּזַאמֶען גֶענוּמֶען גַאנְץ ש״ס אוּנ מֶען הָאט זֵיי אוֹיף אַ פְרַייעֶן פְּלַאץ פַארְבְּרֶענְט.
דָאס אִיז גֶעוֶועהן אַ שְׁטַארְקֶער בְּרָאךְ פַאר דִי יוּדֶען. דִי פְרוּמֶע הָאבֶּען אִין דֶעם
טָאג אַללֶע יָאהר גֶעפַאסְט, אוּנ ר׳ אַבְרָהָם בַּדַרְשִׁי אוּנ ר׳ מֵאִיר פוּן רָא-
טֶענְבּוּרְג הָאבֶּען בֶּעוֵויינְט דִי שְׂרֵפָה אִין אַ בֶּעזוּנְדֶער קִינָה.

דָאס פַארְבְּרֶענֶען פוּנ׳ם תַּלְמוּד, פּוּנְקְט וִוי אַללֶע אוּמְגְלִיקֶען בַּאלְד אִין דֶער
עֶרְשְׁטֶער צַייט וָואס זֵיי טְרֶעפֶען זִיךְ אִין דֶעם יוּדִישֶׁען לֶעבֶּען – הָאט וֶועניגְסְטֶענְס
גֶעפִיהרְט דֶערְצוּ וָואס אִינֶעוֵויינִיג אִיז הָאטְשׁ גֶעוָוארֶען רוּהִיג אוּנ דִי פֶערְשִׁיע-
דֶענֶע כִּתּוֹת הָאבֶּען זִיךְ אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ קְרִיגֶען. בַּאלְד אָבֶער הָאט מֶען גֶעמַסֶר׳ט
דֶעם פַּאפְּסְט אִינָאקֶענְטִי דֶעם פִירְטֶען, אַז יוּדֶען הָאבֶּען וַוייטֶער בֶּעקוּמֶען
ש״ס אוּנ לֶערְנֶען מִיט גְרוֹיס חֵשֶׁק. דֶער פַּאפְּסְט הָאט גֶעבֶּעטֶען דֶעם קֶאנִיג עֶר
זָאל נִיט דֶערְלָאזֶען אַזַא עַוְלָה; מֶען אִיז נָאךְ אַ מָאל אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי יוּדִישֶׁע
הַייזֶער, מֶען הָאט אוֹיסְגֶעזוּכְט וואו עֶס אִיז נָאר דָא אַ בְּלֶעטֶעל שֵׁמוֹת אוּנ מֶען
הָאט דֶעם תַּלְמוּד וַוייטֶער פַארְבְּרֶענְט.

אִין דַייטְשְׁלַאנְד אִיז דִי יוּדִישֶׁע לַאגֶע אוֹיךְ נִיט בֶּעסֶער גֶעוֶועהן. דֶער קֵיי-
זֶער פְרִידְרִיךְ הָאט שׁוֹין אַזוֹי גֶעשְׁטֶעלְט דֶעם שְׁטֵייעֶר, אַז אוֹיף יוּדֶען מָאג מֶען
אוֹיסְטְרַאכְטֶען וָואס מֶען וִויל. אַז דִי מָאנְגָאלֶען הָאבֶּען אַיינְגֶענוּמֶען גַאנְץ רוּסְלַאנְד

אונ פָּאלֶען אונ הָאבֶּען זִיךְ מִיט זַייעֶר ווִילְדֶען גִבּוֹר טְשִׁינְגִיס-חַאן צוּגֶערוּקְט
בִּיז צוּם גְרֶענִיץ פוּן דַייטְשְׁלַאנְד, הָאט דָאס פָּאלְק בַּאלְד גֶעמַאכְט דִי יוּדֶען
פַאר דֶעם שָׂעִיר לַעֲזָאזֵל. גֶענוּמֶען הָאט זִיךְ עֶס דֶערְפוּן וָואס צְווִישֶׁען דִי מָאנְ-
גָאלֶען הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ גֶעפוּנֶען יוּדֶען, וָואס מֶען הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז זַיי שְׁטַאמֶען
אַרוֹיס פוּן דִי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, אונ צוּ לִיעבּ דֶעם הָאט מֶען שׁוֹין נִיט גֶעזְשַׁאלֶע-
וֶועט זִיךְ צוּ קְלָאגֶען אוֹיף דִי יוּדֶען, אַז זַיי הָאבֶּען גֶעמַאכְט יַד אַחַת מִיט'ן שׂוֹנֵא
אונ הָאבֶּען אִיהם גֶעשִׁיקְט אֲפִילוּ כְּלֵי זַיִן. אַוַדַאי הָאבֶּען שׁוֹין דִי יוּדֶען בַּיי אַזַא
שְׁרֶעקְלִיכֶע בֶּעשׁוּלְדִיגוּנְג, גֶעהַאט גֶענוּג לֵייד אונ צָרוֹת.

אַז מֶען הָאט גֶעהַאלְטֶען דִי יוּדֶען אִין רוֹדֵף'ן, הָאט מֶען זִיךְ בַּאלְד אַרוּמְ-
גֶעקוּקְט אַז עֶס טוֹיג נִיט וָואס זַיי בֶּעשֶׁעפְּטִיגֶען זִיךְ מִיט מֶעדִיצִין, וַוייל פִיעל פוּן
זַיי זֶענֶען גֶעוֶועהן לַייבּ-דָאקְטוֹרִים בַּיי קֶענִיגֶע אונ מַאגְנַאטֶען אונ הָאבֶּען צוּ לִיעבּ
דֶעם גֶעקָאנְט אוֹיסְפִּיהרֶען דִי גְרֶעסְטֶע טוֹבוֹת פַאר זַייעֶרֶע אוּמְגְלִיקְלִיכֶע בְּרִידֶער.
מֶען הָאט גָאר לַאנְג נִיט גֶעטְרַאכְט אונ אִים יָאהר 1246 אִיז אִין בֶּעזִיעֶ גֶעוֶועהן
אַ גְרוֹיסֶע אֲסִיפָה פוּן גַייסְטְלִיכֶע, אונ מֶען הָאט בֶּעשְׁלָאסֶען אַז יוּדֶען טָארֶען נִיט
הֵיילֶען קַיין קְרִיסְטֶען. פוּן דֶעסְטְווֶעגֶען הָאבֶּען טַאקִי דִי קְרִיסְטֶען אַלֵיין גֶעמוּזְט
בְּרֶעכֶען דִי תַּקָנָה, וַוייל בַּיי אַ סַכָּנָה הָאט מֶען גֶעמוּזְט אָנְקוּמֶען צוּם יוּדִישֶׁען
דָאקְטָאר. אַז דֶעם קֶענִיג לוּדְוִויג'ס בְּרוּדֶער אִיז קְרַאנְק גֶעוָוארֶען אוֹיף דִי אוֹיגֶען,
הָאט מֶען קוֹים אַיינְגֶעבֶּעטֶען דֶעם יוּדִישֶׁען דָאקְטָאר ר' אַבְרָהָם פוּן אַרַאגָאנְ-
יֶען עֶר זָאל אִיהם אוֹיסְהֵיילֶען. אִין מָאנְפֶּעלִיעֶ הָאבֶּען פְּרַאקְטִיצִירְט פִיעל
יוּדִישֶׁע דָאקְטוֹרִים אונ עֶטְלִיכֶע פוּן זַיי זֶענֶען אוֹיךְ גֶעוֶועהן פְּרָאפֶּעסָארֶען אִין
דֶער אוּנִיוֶוערְזִיטֶעט.

אִין עֶנְגְלַאנְד הָאבֶּען דִי יוּדֶען גֶעמוּזְט אוֹיסְשְׁטֶעהן אַנְדֶערֶע צָרוֹת, בֶּעזָאנְ-
דֶערְס אַז דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ הֵיינְרִיךְ דֶעם דְרִיטֶען, וָואס
הָאט גֶעהֶערְשְׁט כִּמְעַט זֶעכְצִיג יָאהר. עֶר אִיז נִיט גֶעוֶועהן אַזַא אַכְזָר ווִי דֶער
פָּאטֶער יָאהַאנְ, נָאר עֶר הָאט פוּן זַיי אַזוֹי פִיעל גֶעלְד אַרוֹיסְגֶעצוֹיגֶען אַז עֶר הָאט
כִּמְעַט אַללֶע עֶנְגְלִישֶׁע יוּדֶען גֶעמַאכְט פַאר אֶבְיוֹנִים. אִין זִיבֶּען יָאהר הָאט בַּיי זַיי
דִי מְלוּכָה צוּגֶענוּמֶען מֶעהר פוּן צְוֶועלְף מִילְיָאן פְרַאנְק אונ דֶערְצוּ הָאט מֶען זַיי
נָאךְ גֶעמַאטֶערְט זַיי זָאלֶען טְרָאגֶען דֶעם שָׁאנְדְלִיכֶען יוּדִישֶׁען צֵייכֶען, קַיין נַייעֶ
שׁוּלֶען זָאלֶען זַיי נִיט טָארֶען בּוֹיעֶן אונ דַאווְנֶען זָאלֶען זַיי שְׁטִיל אַז דִי קְרִיסְטֶען
וָואס גֶעהֶען נֶעבֶּען דֶער שׁוּל זָאלֶען נִיט הֶערֶען זַייעֶרֶע קוֹלוֹת. עֶס אִיז אַזוֹי וַוייט
גֶעקוּמֶען אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל זַיי בֶּעסֶער אַרוֹיסְלָאזֶען פוּנ'ם
לַאנְד; דֶער קֶענִיג הָאט אָבֶּער נִיט גֶעוָואלְט אָנְוֶוערֶען אַזַא הַכְנָסָה אונ זַיי

האָבען געמוזט בלייבען אין ענגלאנד אונ ליידען.

אודאי האט דאס לעבען פון די שפאנישע יודען, אקעגען זייערע דייטשע, פראנצאזישע אונ ענגלישע ברידער אויסגעזעהן ווי אגן עדן. אין קאסטיליען האט פונ'ם יאהר 1262 ביז 1284 געהערשט אלפאנסא דער צעהנטער, וואס האט זיך ניט געהאלטען אן דעם דרך פון זיין פאטער „פערדינאנד דעם היליגען" אונ האט בעסער געוואלט אז די וועלט זאל איהם רופען „דער קלוגער". ער איז געוועהן ניט שלעכט געגען די יודען, וואס פיעל פון זיי האבען געדיענט אין זיין חיל ווען ער איז אנגעפאלען אויף שיבילה. אז ער האט איינגענומען די שטאדט אונ האט די ערד אוועקגעשענקט זיינע גבורים, האט ער אויך די יודען ניט פערטהיילט אונ האט באלד בעקומען געטרייע מענשען, ווייל די יודען פון שיבילה, וואס האבען זיך לפנים גערעכענט פאר מהמדנער, זענען זעהר צופרידען געוועהן וואס זיי האבען געפטר'ט די אלמהדען אונ האבען געקאנט אפען איבערגעהן צום יודענטהום. אלפאנסא האט זיי טאקי אפגעגעבען דריי מאשעען (מאצעטען) אונ זיי האבען דארט געמאכט שולען, אונ פאר גרויס דאנקבארקייט האט איהם די יודישע קהלה — ווען ער האט בעדארפט אריינפאה־רען אין שטאדט — אקעגען געטראגען א טהייערן שליעסעל מיט א העברעאישער אונ שפאנישער אויפשריפט: „דער מלך איבער אללע מלכים עפענט אונ דער מלך פונ'ם לאנד קומט אריין". אלפאנסא האט געגעבען יודען די גרעסטע שטעל־לען: זיין פינאנץ־מיניסטער איז געוועהן א יוד, א גרויסער למדן דון מאיר די־מאליא, אונ נאך זיין טויט איז די שטעללע איבערגעגאנגען צום זוהן דון יצחק. ער האט אויך געהאט א יודישען לייב־דאקטאר, דון יהודה בן משה הכהן, אונ אחוץ דעם איז ער געוועהן ארומגערינגעלט מיט פיעל געלערנטע יודען, ווי דער נאטור־פארשער דון ר' שמואל הלוי, וואס האט פאר'ן קאניג געמאכט א קונציגען זייגער, וואס איז געגאנגען מיט'ן כח פון וואסער, אונ דער חזן דון יצחק אבן־סעיד, וואס איז געוועהן א גרויסער אסטראנאם. ווי עס האט זיך אבער ארויסגעוויזען, האט אלפאנסא געלעגט כבוד נאר אויף זיינע געצאהלטע יודישע נוטע פריינד, וואס ער האט אליין געקאנט אונ געשעצט פאר זייערע קענטניסע; דאס גאנצע יודישע פאלק האט ער טאקי ניט געקאנט ליידען אונ האט געזוכט אללע מיטעל ווי אזוי עס צו ערנידריגען. ער האט פאר יודען אויסגעארבייט בעזונדערע געזעצע, ער האט פארוועהרט די קריסטען זיי זאלען ניט עסען אונ זאלען זיך ניט באדען איינעם מיט די יודען, אונ האט געמאכט אז דעם פרייטאג פאר דעם קריסטליכען פסח זאל קיין יוד זיך

ניט טארען ווייזען אויף דער גאס. חאטש דער פאפסט אינאקענטי דער פיערטע האט שוין דעמאלט אפען ערקלעהרט אז די יודען דארפען ניט קיין בלוט אויף פסח, פון דעסטוועגען האט זיך דער בלבול נאך געהאלטען אונ אלפאנסא האט אויך געגלויבט אז די יודען קוילען קריסטליכע קינדער, אונ ווען עס איז זיי אונמעגליך צו בעקומען א לעבעדיג קינד זענען זיי יוצא נאר מיט'ן זכר דערפון אונ מוטשען חאטש א האלצערנע אדער א וואקסענע ליאלקע; דאריבער האט ער אין זיינע געזעצע אריינגעשטעלט א דין, אז ווי באלד מען וועט געפינען א יודען, וואס וועט מאכען אזא שפיעל מיט א ליאלקע, איז ער חייב מיתה. עס איז אבער מערקווירדיג, וואס אלפאנסא אליין האט עובר געוועהן אויף אללע זיינע געזעצע: ער האט פערבאטען אז א קריסט טאר ניט ניטצען אפילו דעם רעצעפט, וואס א יוד האט זיך צו איהם צוגערירט, אונ צום סוף האט ער זיך אליין נאר געהיילט ביי זיין יודישען לייב-דאקטאר, אונ די אייגענע יודען, וואס ער האט זיי חושד געוועהן אין די ערגסטע נארישקייטען, זענען ביי איהם געוועהן די גרעסטע חשובים אונ זייערע עצות האט ער געפאלגט.

א סך ערגער איז געוועהן די לאגע פון די יודען אין אראגאניען. דער קאניג יאקאב דער ערשטער פלעגט אפט קומען קיין פראנקרייך אונ האט זיך דארט אויסגעלערנט שלעכט צו בעהאנדלען די יודען. אויסער דעם האט ער ליעב געהאט צו טהון אלץ וואס זיינע גייסטליכע ווילען, אונ זיי האבען טאקי געוואלט מען זאל די יודען אנטהון צרות, כדי זיי זאלען זיך גיכער טויפען. בעזאנדערס האט שטארק געוואלט צו ציהען צו זיך יודען אונ מחמדנער דער גייסטליכער דע-פעניא פארטע, וואס האט איינגעפיהרט אז אין די קריסט-ליכע שולען זאל מען לערנען אראביש אונ לשון קדש אונ אויסבילדען אזעלכע גייסטליכע, וואס זאלען פארשטעהן די ביידע לשונות אונ זאלען קאנען ארויס-חאפען קרבנות ביי די צוויי פעלקער.

צווישען די גייסטליכע, וואס זענען אימיסטען ערצויגען געווארען דערצו זיי זאלען זיך נאר בעשעפטיגען מיט צורעדען יודען צו דער טויפע, איז געוועהן א ליעבהארציגער חבר פון דעם בעקאנטען ניקאלאי דאנין, אויך א געטויפטער יוד, פאבלו כריסטיאני, וואס איז ארויסגעפאהרען איבער דער מדינה זוכען צווישען יודען בעלנים אויף צו בייטען די אמונה אונ האט גאר ניט געפועלט. אז דע-פעניאפארטע האט געזעהן אז די זאך געהט צו שוואך, איז איהם איינ-געפאלען א געדאנק, אז ער זאל מאכען א עפענטליכען וכוח צווישען פאבלו כריסטיאני אונ דעם רמב"ן, וואס איז דעמאלט געוועהן דער הויפט-רב פון

גֶערַאנָא (גִירוֹנְדַה) אונ עֶר הָאט גֶערֶעבֶּענְט, אַז וֶוען עֶס וֶועט אִיהם גֶערָאטְהֶען דֶעם רמב״ן אִיבֶּער צוּ שְׁפַּארֶען אונ עֶר וֶועט אֶנְגֶעהמֶען דָאס קְרִיסְטֶענְטְהוּם וֶועלֶען זִיךְ אִיהם שׁוֹין דִי אִיבְּרִיגֶע יוּדֶען נָאכְשְׁלֶעפֶּען וִוי דִי שֶׁאפְּעלֶעךְ. דֶעם קֶאנִיג אִיז דֶער פְּלַאן גֶעפֶעלֶען אונ אִים 20 יוּלִי פּוּנ׳ם יָאהר 1263 אִיז אִין קֶאנִיגְלִיכֶען הוֹיף גֶעוֶועהן אַגְרוֹיסֶע פֶערְזַאמְלוּנְג אונ פַאר דִי אוֹיגֶען פוּן יַאקָאב דֶעם עֶרְשְׁטֶען אונ אַללֶע שְׂרָרוֹת אונ גַייסְטְלִיכֶע פוּן בַּרְצֶלוֹנַה אונ אוֹיךְ פוּן פִיעל יוּדִישֶׁע לוֹמְדִים, וָואס דֶער קֶאנִיג הָאט זֵיי גֶעשִׁיקְט בֶּעטֶען זֵיי זָאלֶען זִיצֶען דֶערְבַּיי, הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען דֶער וִכּוּחַ. וָואס דֶע־פֶּענְיַאפָּארְטֶע הָאט אוֹיף אִיהם אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט אַזוֹי פִּיעל הָאפְנוּנְגֶען. דֶער רמב״ן הָאט, אִין דִי פִיער טֶאג. וָואס דֶער וִכּוּחַ הָאט גֶעדוֹיעֶרְט, אַרוֹיסְגֶעוויזֶען זַיין גַאנְץ חֲרִיפוּת אונ אַזוֹי וִוי עֶר הָאט פְרִיהֶר גֶעהַאנְדֶען פון דעם אַיהם מוּז מען עֶר זָאגֶען אַלְדִינְג זָאגֶען פְרַיי, הָאט עֶר מִיט זַיין שַׁארְפֶען שֵׂכֶל פַארְאֶנְפֶּערְט אַללֶע שְׁאֵלוֹת אונ הָאט פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען מִיט גְרוֹיס דֶרֶךְ אֶרֶץ גֶערֶעדְט פוּן דֶער קְרִיסְטְלִיכֶער רֶעלִיגְיָאן. פַּאבְּלוֹ כְּרִיסְטִיַאנִי אִיז אוֹיךְ נִיט גֶעגַאנְגֶען מִיט׳ן דֶרֶךְ פוּן נִיקָאלַאי דָאנִין, וָואס הָאט גֶעשְׁרִיעֶן, אַז דֶער תַּלְמוּד לֶאסְטֶערְט דָאס הֵיילִיגְקֵייט פוּן דֶער קִירְכֶע: עֶר הָאט פַארְקֶעהרְט, גֶעדְרוּנְגֶען אַז פוּן דֶער גְמָרָא אַלֵיין קָאן מֶען אַרוֹיסְזֶעהן אַז מָשִׁיחַ אִיז שׁוֹין לַאנְג גֶעקוּמֶען אונ אַז דִי קְרִיסְטֶען שְׁטֶעהֶען נֶאהֶענְטֶער צוּם אֱמֶת. דַארוֹיף הָאט דֶער רמב״ן גֶעאֶנְפֶּערְט אַז נָאךְ דֶער נָבִיא יְשַׁעְיָהוּ הָאט גֶעזָאגְט, אַז וֶוען מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶען וֶועט מֶען נִיט דַארְפֶען מֶעהר בֶּענוּצֶען קֵיין כְּלֵי זַיִן אונ אַללֶע מֶענְשֶׁען וֶועלֶען פֶערְבּוּנְדֶען וֶוערֶען מִיט בְּרִידֶערְלִיכֶע לִיבֶּע, צוּם סוֹף זֶעהט מֶען דָאךְ אַז אָהן מִלְחָמוֹת קָאן מֶען זִיךְ נָאךְ נִיט בֶּעגֶעהן. אַזוֹי הָאט דֶער רמב״ן נִיט אֵיין שְׁאֵלָה גֶעלָאזְט אָהן אַ תְּשׁוּבָה. בַּיי דִי יוּדֶען אִיז עֶס אַוַדַאי אָנְגֶעלֶעגְט גֶעוֶועהן, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעשְׁרָאקֶען אונ נָאךְ דִי עֶרְשְׁטֶע דְרַיי טֶאג, הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען רַאטְהֶען דֶעם רמב״ן עֶר זָאל זִיךְ אָבְּזָאגֶען פוּנ׳ם וִכּוּחַ, וַוייל זֵיי הָאבֶּען מוֹרָא אַז זָאל נִיט אַרוֹיסְקוּמֶען אַסַכָּנָה אֲפִילוּ וֶוען זֵיי וֶועלֶען בְּלַייבֶּען גֶערֶעכְט. דֶער רמב״ן הָאט דָאס אִיבֶּערְגֶעגֶעבֶּען דֶעם קֶאנִיג, נָאר עֶר הָאט גֶעזָאגְט אַז מֶען מוּז מֶען שׁוֹין דֶעם וִכּוּחַ עֶנְדִיגֶען, אונ אוֹיפ׳ן פִירְטֶען טָאג זֶענֶען זִיךְ בֵּיידֶע צְדָדִים צוּגַאנְגֶען. אונ וִוי עֶס פִירְט זִיךְ בַּיי וִכּוּחִים פוּן רֶעלִיגְיָאנְס־זַאכֶען, אִיז זִיךְ יֶעדֶער גֶעבְּלִיבֶּען בַּיי זַיין אִיבֶּערְצַייגוּנְג: דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעוואוּסְט בַּיי זִיךְ אַז דֶער רמב״ן הָאט זַיין זַאךְ גֶעטְהוּן בִּשְׁלֵמוּת, אונ דִי קְרִיסְטֶען הָאבֶּען זִיךְ בֶּערִיהמְט אַז דֶער יוּדִישֶׁער רַב אִיז אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען מִיט חֶרְפָּה אונ בּוּשָׁה. דֶער קֶאנִיג אַלֵיין הָאט מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד בֶּעגְרִיסְט דֶעם רמב״ן, עֶר

הָאט גֶעלױבְּט זַיין טִיעפֶע חָכְמָה אוּנ הָאט אִיהם גֶעזָאגְט, אַז עֶר זֶעהט דָאס עֶרְשְׁטֶע מָאל, מֶען זָאל קָאנֶען אוֹיף אַטָעוּת בְּרֶענְגֶען אַזוֹי פִיעל אֶמֶת׳ע רַאיוֹת. דֶער רמב״ן אִיז נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען עֶטְלִיכֶע טֶאג אִין בַּרְצֶלוֹנַה, וַוייל מֶען הָאט גֶעוואוּסְט אַז שַׁבָּת ווִיל דֶער קֶאנִיג מִיט עֶטְלִיכֶע גֵייסְטְלִיכֶע אָנְקוּקֶען דִי יוּדִישֶׁע שׁוּל אוּנ עֶפִּיס רֶעדֶען מִיט׳ן עוֹלָם. עֶס אִיז טַאקִי אַזוֹי גֶעוֶועהן: דֶער קֶאנִיג אוּנ דֶע־פֶּענְיַאפָארְטֶע זֶענֶען שַׁבָּת גֶעקוּמֶען צוּם דַאוְונֶען אוּנ הָאבֶּען זִיךְ וַוייטֶער גֶע־פְּרִיוְוט בֶּערִירֶען דִי שַׁאֲלָה פוּן אֱמוּנָה. דֶער גֵייסְטְלִיכֶער הָאט גֶעזָאגְט אַגַאנְצֶע דְרָשָׁה, נָאר דֶער רמב״ן הָאט אוֹיךְ נִיט גֶעשְׁווִיגֶען אוּנ אַז זַיינֶע רֶעד זֶענֶען גֶע־פֶאלֶען דֶעם קֶאנִיג, זֶעהט מֶען אַרוֹיס דֶערְפוּן וָואס עֶר הָאט אִיהם נָאךְ אַמָאל פַאר׳ן פָאהרֶען אוֹיפְגֶענוּמֶען בַּיי זִיךְ אִין פַּאלַאץ אוּנ אִיהם גֶעשֶׁענְקְט טְהַייעֶרֶע מַתָּנוֹת.

נָאךְ דֶעם וִכּוּחַ הָאבֶּען שׁוֹין, דַאכְט זִיךְ, דִי גֵייסְטְלִיכֶע בֶּעדַארְפְט פֶערְ־שְׁטֶעהן אַז זֵיי וֶועלֶען שׁוֹין מִיט יוּדֶען גָאר נִיט אוֹיסְפִיהרֶען; פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט דֶע־פֶּענְיַאפָארְטֶע גֶעפּוֹעלְט בַּיים קֶאנִיג עֶר זָאל אַרוֹיס שִׁיקֶען פַּאבְּלוֹ כְּרִיסְ־טִיַאנִי צוּ אַנְדֶערֶע יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת פוּן אַרַאגָאנְיֶען כְּדֵי עֶר זָאל דַרְשֶׁ׳נֶען אִין דִי שׁוּלֶען אוּנ דִי יוּדֶען זָאלֶען אִיהם מוּזֶען אוֹיסְהֶערֶען, אִיהם גֶעבֶּען אַלֶּע סְפָרִים וָואס עֶר וֶועט פָאדֶערְן אוּנ אַחוּץ דֶעם זָאלֶען זֵיי טַאקִי בֶּעצָאהלֶען אַלֶע הוֹצָאוֹת פוּן זַיין נְסִיעָה. דֶער קֶאנִיג הָאט אוֹיךְ דָאס בֶּעווִילִיגְט, נָאר אַז פַּאבְּלוֹ כְּרִיסְטִיַאנִי אִיז צוּרִיקְגֶעקוּמֶען מִיט גָאר נִישְׁט, הָאט עֶר זִיךְ שׁוֹין גֶענוּמֶען אוֹיף נִיקָאלַאי דָאנִין׳ס דֶרֶךְ אוּנ הָאט אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שְׁרַייעֶן, אַז דִי גְמָרָא אִיז אַסַם פַאר דֶער קְרִיסְטְלִיכֶער אֱמוּנָה. דֶער פַּאפְּסְט קְלֶעמֶענְטִי דֶער פִירְטֶער הָאט דֶע־מָאלְט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַבֶּעפֶעהל מֶען זָאל אִיבֶּערְקוּקֶען דֶעם תַּלְמוּד אוּנ אוֹיבּ עֶס וֶועלֶען זִיךְ דָארְט גֶעפִינֶען דִי שְׁטֶעלֶען, וָואס פַּאבְּלוֹ כְּרִיסְטִיַאנִי וַוייזְט אָן, זָאל מֶען אִיהם בַּאלְד פֶערְבְּרֶענֶען. דֶער קֶאנִיג יַאקָאבּ הָאט אָבֶּער פֶערְקְלֶענֶערְט דִי גְזֵרָה: עֶר הָאט גֶעהֵייסֶען צוּנוֹיפְרוּפֶען אַקָאמִיסְיָאן פוּן גֵייסְטְלִיכֶע אוּנ הָאט זֵיי אָנְגֶעזָאגְט, זֵיי זָאלֶען נָאר אוֹיסְמֶעקֶען פוּנ׳ם תַּלְמוּד דִי אֶרְטֶער, וָואס זֵיי וֶועלֶען זֵיי הַאלְטֶען פַאר שֶׁעדְלִיךְ. אַזוֹי הָאט מֶען אִין אַרַאגָאנְיֶען צוּם עֶרְשְׁטֶען מָאל צֶענְזוּרִירְט דֶעם תַּלְמוּד, אוּנ אַזוֹי ווִי אֵיינֶער פוּן דִי גֶעלֶעהרְטֶע גֵייסְטְלִיכֶע, רַיימוּנְד מַארְטִין, הָאט גֶעדְרוּנְגֶען אַז אִין דֶער גְמָרָא אַלֵיין זֶענֶען דָא פִיעל רַאיוֹת אַז דִי קְרִיסְטְלִיכֶע רֶעלִיגְיָאן אִיז אֱמֶת, אִיז דֶער תַּלְמוּד נִצּוֹל גֶעוָוארֶען פוּן פַייעֶר אוּנ עֶר הָאט זִיךְ נָאר גֶעמוּזְט גֶעזֶעגְנֶען מִיט עֶטְלִיכֶע אַרוֹיסְגֶערִיסֶענֶע בְּלֶעטֶער.

דֶערְמִיט הָאבֶּען זִיךְ אָבֶּער נָאךְ נִיט גֶעעֶנְדִיגְט דִי נָאכְוֶועהְנִישֶׁען פוּנ׳ם וִכּוּחַ. אַזוֹי וִוי פַּאבְּלוֹ כְּרִיסְטְיַאנִי אִיז אַרוּמְגֶעפָאהְרֶען אוּנ הָאט זִיךְ אוּמֶעדוּם בֶּערִיהמְט, אַז עֶר הָאט בַּיים וִכּוּחַ אִיבֶּערְגֶעשְׁפַּארְט דֶעם גְרֶעסְטֶען יוּדִישֶׁען לַמְדָן אוּנ עֶר הָאט אִיהם גֶעמוּזְט מוֹדֶה זַיין אַז עֶר הָאט רֶעכְט, הָאט דֶער רמב״ן מוֹרָא גֶעהַאט טָאמֶער לָאזֶען זִיךְ עֶטְלִיכֶע יוּדֶען נַארֶען אוּנ גְלוֹיבֶּען אִיהם אוֹיפ׳ן וָוארְט הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען אוֹיף לָשׁוֹן קֹדֶשׁ צוּ בֶּעשְׁרַייבֶּען אַלְדִינְג וָואס עֶס אִיז פָּארְגֶעקוּמֶען, אִין וָואס עֶס זֶענֶען בֶּעשְׁטַאנֶען דִי טַעֲנוֹת אוּנ וִוי אַזוֹי עֶר הָאט זַיי פַּארְאֶנְפֶערְט. דֶעם סֵפֶר הָאט עֶר אַנָאמֶען גֶעגֶעבֶּען „מִלְחֶמֶת הוֹבָה״, פוּן זַיין סֵפֶר הָאט עֶר גֶעגֶעבֶּען אַקָאפְּיֶע דֶעם עֶפִּיסְקָאפּ פוּן גֶערָאנַא (גִירוּנְדַה) אוּנ אַז עֶר הָאט גֶעזָאגְט אַז עֶר הָאט גָאר נִיט דַאגֶעגֶען, הָאט עֶר עֶס צוּטְהֵיילְט צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען. פַּאבְּלוֹ־כְּרִיסְטְיַאנִי הָאט אָבֶּער מֶעהר נִיט בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען. עֶר הָאט בַּאלְד אָנְגֶעמַאכְט אַרַעשׁ, אַז דֶער רמב״ן אִיז אָנְגֶעפַאלֶען מִיט זִידְלֶע־רַייֶען אוֹיף דִי קְרִיסְטֶען, אוּנ הָאט גֶעפָאדֶערְט מֶען זָאל אִיהם מִשְׁפָּט׳ן פַאר אַזַא גְרוֹיסֶען חֵטְא. דִי גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען אַזוֹי לַאנְג גֶעמוּטְשֶׁעט דֶעם קֶענִיג בִּיז עֶר אִיז מְרוּצֶּה גֶעוָוארֶען אַז מֶען זָאל דֶעם רמב״ן מַאכֶען אַפְּרָאצֶעס, נָאר עֶר הָאט גֶעזֶעצְט זַיינֶע רִיכְטֶער נִיט פוּן דִי גַייסְטְלִיכֶע, אוּנ הָאט אַלֵיין גֶעוָואלְט זִיצֶען בַּיי דֶעם מִשְׁפָּט. דֶער רמב״ן הָאט זִיךְ גָאר נִיט בֶּעדַארְפְט קַיין סַךְ פַארְאֶנְפֶערְן: עֶר הָאט דֶעם קֶענִיג אַלֵיין גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל זָאגֶען צוּ הָאט עֶר נִיט גֶעשְׁרִיבֶּען דֶעם רֵיינֶעם אֱמֶת, אוּנ צוּ אִיז אִין זַיין סֵפֶר דָא אַיין אִיבְּרִיג וָוארְט. אַלֶע הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעזֶעהן אַז דֶער רמב״ן אִיז גֶערֶעכְט, נָאר מֶען הָאט נִיט גֶעוָואלְט דֶערְבֵּייזֶערְן דִי גַייסְטְלִיכֶע אוּנ דַארִיבֶּער אִיז אַרוֹיס דֶער פְּסַק, אַז דֶער רמב״ן מוּז אוֹיף צְווַיי יָאהר אַוֶעקְפָאהְרֶען אוּנ זַיין סֵפֶר דַארְף מֶען פַארְבְּרֶענֶען. פַאר דִי גַייסְטְלִיכֶע אִיז דָאס אָבֶּער נָאךְ אַלְץ וֶועניג גֶעוֶועהן אוּנ זַיי הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַזוֹי צוּ דְרַייֶען אַז דִי מְלוּכָה זָאל דֶעם רמב״ן אִיבֶּערְגֶעבֶּען זַיי אִין דִי הֶאנְד אַרַיין, וַוייל זַיי הָאבֶּען גוּט גֶעוואוּסְט אַז קוֹים פַאלְט עֶר אַרַיין צוּ זַיי אִין דִי הֶאנְד וֶועט עֶר שׁוֹין לֶעבֶּעדִיג נִיט אַרוֹיס. דֶער קֶענִיג הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען וָואס דִי חֶבְרָה מֵיינְט אוּנ הָאט זַיי דַוְקָא נִיט צוּ לִיעבּ גֶעטְהוּן; עֶר הָאט נָאךְ דֶעם רמב״ן אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַפַאפִּיער אַז קֵיינֶער טָאר אִיהם נִיט טְשֶׁעפֶּען. דֶערְמִיט הָאט יַאקָאבּ דֶערְצֶארֶענְט דִי גַייסְטְלִיכֶע, וָואס הָאבֶּען אִיהם אַנְגֶעקְלָאגְט בַּיים פַאפְּסְט קְלֶעמֶענְטִי אוּנ דֶערְבַּיי אַרוֹיפְגֶעלֵייגְט דִי גַאנְצֶע תּוֹכָחָה אוֹיף דִי יוּדֶען. דֶער רמב״ן הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז סַאי וִוי סַאי קָאן עֶר דָא נִיט גוּט אָבְּשְׁנַיידֶען, אוּנ וִוי שְׁוֶוער עֶס אִיז אִיהם גֶעוֶועהן בַּיי זִיבְּצִיג יָאהר אַוֶועקְוַוארְפֶען זַיין פַאטֶערְלַאנְד, בֵּיידֶע זִיהן,

די ישיבה אונ זיינע תלמידים אונ אָנהויבען זיך אַרומשלעפּען איבער דער וועלט, האָט ער זיך געמוזט ענטשליסען אַוועקצופאָהרען קיין ארץ־ישראל, וואוהין זיין באַרון האָט איהם שוין לאַנג געצויגען. עס איז איהם אָבער ניט בעשערט געוועהן אויך אויפ׳ן נייעם אָרט נחת צו האָבען: ער האָט געפונען די היילינע שטאָדט עלענד אונ פערוויסט: די מאָנגאָלען האָבען גראָד פריהר מיט זעקס יאָהר אַ תל געמאַכט פון ירושלים, אונ נאָר צוויי יודישע משפּחות האָט ער דאָרט געטראָפען, אונ די ערשטע צייט האָט ער אפילו ניט געהאַט קיין מנין צום דאַווענען. ביטערע טרערען האָט דער רמב״ן פערגאָסען אויף דעם „חורבן״ וואָס ער האָט מיט אייגענע אויגען געזעהן, נאָר ער האָט פערשטאַנען אַז מיט וויינען אונ קלאָגען וועט ער נאָר ניט מאַכען, אונ ער האָט צוזאַמען גענומען זיינע לעצטע כּוחות אונ האָט אָנגעהויבען אַרבייטען, אונ נאָר אין אַ קורצע צייט האָט ער געעפענט עטליכע שולען אונ האָט אַרום זיך געזעהן הונדערטער תלמידים, וואָס האָבען ביי איהם געלערנט תורה אונ זענען דורך איהם צום ערשטען מאָל בעקאַנט געוואָרען מיט דער „קבלה״. אפילו קראַימעס האָבען ביי איהם געלערנט, אונ דער בעריהמטער קראַימעשער למדן, אהרן בן יוסף איז אויך געוועהן איינער פון זיינע תלמידים. אַזוי האָט זיך דער רמב״ן אָבגעלעבט זיינע אַלטע יאָהרען אויף דער היילינער ערד, אונ האָט איבערגעלאָזט אַ פירוש אויף דער תורה, וואָס בעווייזט אַז די סודות פון קבלה האָבען ניט פערדונקעלט זיין ליכטיגען פערשטאַנד, אונ אַז אפילו אויף דער עלטער האָט ער זיך אויסגעצייכענט מיט זיין גרויס חריפות.

דער גייסט פונ׳ם רמב״ן, וואָס האָט זיך מעהר געהאַלטען אָ׳ די סודות פון קבלה, איז איבערגעגאַנגען צו זיינע תלמידים, וואָס ער האָט געלאָזט אין איי־ראָפּאַ, אונ בעזאָנדערס צו ר׳ שלמה בן אדרת (רשב״א), וועלכע באַלד נאָך זיין טויט האָבען זיך אָנגעהויבען פאַר די יודען נאָר די ערגסטע צייטען, אונ קיין אַנדער נחמה ווי די בלינדע אמונה, אַז מען דאַרף אַלדינג אָננעהמען פאַר ליעב אונ מען טאָר דעם רבונו של עולם קיין קושיות ניט פרעגען, איז זיי ניט געבליבען. אַז עס האָט זיך אין דייטשלאַנד נאָך דעם קייזער פרידריך׳ס טויט, אָנגעהויבען אַ אינווענינסטע קריעג, צווישען די גהיבעלינען, וואָס האָבען געהאַלטען מיט׳ן קייזער, אונ די גוועלפען, וואָס האָבען נאָר געהאַלטען פונ׳ם פּאַפּסט, האָבען ביידע צדדים אויסגעלאָזט זייער ביטער האַ׳ן צו די יודען, אונ מען האָט געמאַכט אַ גאַנצע שחיטה אין פיעל שטאָדט, ווי ווייסענבורג, מאַגדענבורג, אַרנשטאַדט, קאָבלענץ, זינציג, ערפורט אונ נאָך

אנדערע. עס האבען זיך געפונען אין דייטשלאנד אסך קריסטליכע משפחות, וואס האבען זיך נאר אבגעגעבען דערמיט וואס זיי האבען געברענט און געבראטען די יודען, און דערפאר האט מען זיי גערופען „יודענבראטער“. די שנאה צו די יודען איז געוועהן אזוי גרויס אז ביי א גרויסער פערזאמלונג אין וויען, אים יאהר 1264, האט מען אין זין געהאט זיך צו בעשעפטיגען מיט יודישע מלבושים, און מען האט בעשטימט אז אויסער דעם צייכען אויף די קליידער זאלען יודען טראגען אויף'ן קאפ שטריימלעך מיט שפיצען, כדי מען זאל זיי גיכער דערקענען ווען מען וועט זיך דארפען מיט זיי אברעכענען, און אויסער דעם זאלען די גאסען-יונגען האבען וועמען נאכצולויפען און נאכוואר- פען שטיינער.

אין פראנקרייך האבען די גייסטליכע פערשפארט פיעל צו טענה'ן מיט דער מלוכה זי זאל די יודען צו פרעסען; דער קאניג לודוויג האט ניט אומזיסט פערדיענט דעם טיטעל „דער הייליגער“: א יאהר פאר'ן טויט האט ער נאר נאהענט צו זיך צו-געלאזען פאבלו-כריסטיאני, און דער האט איהם געגעבען איין עצה, אז ער זאל הייסען די יודען אנגייהען אויף זייערע קליידער פון פארענט און פון הינטען א רויטע ראד, כדי מען זאל זיי דערקענען פון אללע זייטען.

אין אונגארן און פאלען איז א ביסעל שווערער אנגעקומען די גייסטליכע ארויפצוברענגען די מלוכה דארויף זי זאל אויך רודף'ן די יודען, וואס מען האט נאר געמוזט אנקומען צו זיי און זיי געבען די בעסטע שטעללען, ווייל קיין פעהיגערע פאר די יודען האבען זיך דארט ניט געפונען. דער אונגארישער קאניג בעלא דער פיערטער האט אפילו געשיצט די יודען און האט זיי געגעבען די גרעסטע פרייהייט. ערשט אים יאהר 1279 האבען די קאטוילישע גייסטליכע געמאכט איין אסיפה אין דער שטאדט אפען און האבען אויסגעארבייט גאנצע תקנות פאר די יודען פון אונגארן, פאלען, קראאטיען, דאל- מאציען, סלאוואניען און גאליציען און דאס ליעדעל, וואס מען האט געזונגען כמעט אין גאנץ איירא פא, האט זיך דארט אויך אנגעהויבען הערען. יודען האבען געמוזט טראגען א בעזונדער צייכען, און האבען ניט געטארט וואהנען אין איין הויז מיט א קריסט. די ערשטע צייט האט זיך דאס פאלק ניט אומגעקוקט אויף די נייע גזירות, און די יודען האבען זיי ערשט דערפיהלט שפע- טער מיט פונפציג יאהר אז דער קאניג לאדיסלויס (לדיסלב) דער פערטער האט זיך געמאכט אויסצופיהרען מיט הישק אללדינג וואס מען האט אויסגעטראכט ביי דער אסיפה אין אפען.

אִין שְׁפַּאנְיֶען אִיז אוֹיךְ נִיט אַזוֹי גְרִינְג גֶעוֶועהן מִיט אַ מָאהל בִּינְדֶען דִי יוּדֶען מִיט נַייֶע גֶעזֶעצֶע, וַוייל, עֶרְשְׁטֶענְס הָאבֶּען זַיי גֶעהַאט זֶעהר פִיעל נוּטֶע פְרַיינְד צְווִישֶׁען דִי מַחְמַדְנֶער, אוּנ צְווֵייטֶענְס אִיז דִי גַאנְצֶע בִּילְדוּנְג אַיינְגֶע־שְׁטַאנֶען בַּיי זַיי אִין דִי הֶאנְד, אֲפִילוּ אַלְפָאנְסָא דֶער צֶעהנְטֶער, וָואס הָאט אַלֵיין אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען דִי גֶעזֶעצֶע גֶעגֶען דִי יוּדֶען, הָאט גֶעמוּזְט אַוֶועקְקוּקֶען אוּנ הָאט גֶעהַאט מִיט וֶועמֶען זִיךְ צוּ בֶּענוּצֶען אוֹיסֶער יוּדֶען. זַיין פִינַאנְץ־מִינִיסְטֶער אִיז גֶעוֶועהן דֶעם אַלְטֶען דוֹן מֵאִיר׳ס זוּהן, דוֹן יִצְחָק דֶע־מַאלֶיאַה, אוּנ הָאטְשׁ דֶער פַּאפְּסְט נִיקָאלַאי דֶער דְרִיטֶער הָאט אִיהם לַאנְג נִיט גֶעקָאנְט מוֹחֵל זַיין פַאר אַזַא עֲבֵירָה, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר זִיךְ נִיט ווִיסֶענְדִיג גֶעמַאכְט כָּל זְמַן עֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָאס אִיז פַאר אִיהם אַ טוֹבָה. עֶרְשְׁט אִים יָאהר 1280 אִיז אַלְפָאנְסָא אֶפֶּענְטְלִיךְ אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען גֶעגֶען דִי יוּדֶען אוּנ עֶס הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען דֶערְפוּן וָואס זַיין זוּהן, דֶער פְּרִינְץ סַאנְכָא (שַׁאנְגוֹ) הָאט אַיינְגֶעבֶּעטֶען דוֹן יִצְחָק דֶע־מַלֶיאָה עֶר זָאל אִיהם אַרוֹיסְגֶעבֶּען פוּן דֶער קַאסְסֶע אַ גְרוֹיסֶע סוּמְמֶע גֶעלְד אוּנ עֶר הָאט אִיהם נִיט גֶעקָאנְט מְעַיֵן זַיין. אַז אַלְפָאנְזָא אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען, הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען דֶעם יוּדִישֶׁען מִינִיסְטֶער שְׁמִידֶען אִין קֵייטֶען אוּנ אִיהם אַיינְזֶעצֶען אִין תְּפִיסָה. אוּמְזִיסְט הָאט סַאנְכָא (שַׁאנְגוֹ) גֶעבֶּעטֶען פַאר אִיהם אוּנ גֶעוִויזֶען אַז עֶר אִיז אִין דֶער זַאךְ נִיט שׁוּלְדִיג: אַלְפָאנְסָא הָאט אִיהם גֶעהֵייסֶען טוֹיטֶען, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם אִיז עֶר אָנְגֶעפַאלֶען אוּם שַׁבָּת אוֹיף אַלֶע יוּדֶען, אוּנ זַיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט בֶּעצָאהלֶען אַ גְרוֹיסֶע גֶעלְד־שְׁטְרָאף. דָאס הָאט שְׁטַארְק פֶערְדְרָאסֶען סַאנְכָא׳ן; עֶר הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ מְרִידָה גֶעגֶען פָאטֶער אוּנ הָאט אָנְגֶערֵייצְט דִי גְרֶעסְטֶע לַייט פוּן דֶער מְדִינָה אוּנ אַלְפָאנְסָא אִיז פַאר צָרוֹת בַּאלְד גֶעשְׁטָארְבֶּען. סַאנְכָא (שַׁאנְגוֹ) הָאט אוֹיף דִי יוּדֶען בֶּעסֶער גֶעקוּקְט, נָאר אַזוֹי וִוי עֶר הָאט זֶעהר לִיעב גֶעהַאט גֶעלְד, הָאט עֶ׳ פוּן זַיי אַלֶע מָאל גֶעשְׁלֶעפְּט מַס, אוּנ דִי אַכְצִיג יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת פוּן קַאסְטִילְיֶען, וָואס זֶענֶען בֶּעשְׁטַאנֶען פוּן אַכְט הוּנְדֶערְט פוּנְפְצִיג טוֹיזֶענְד נְפָשׁוֹת, הָאבֶּע אִיהם גֶעמוּזְט יֶעדֶעס יָאהר אַרַיינְטְרָאגֶען אִיבֶּער זֶעכְס מִילְיָאן פְרַאנְק. נָאר דָאסאַלֵיין אִיז שׁוֹין גוּט גֶעוֶועהן, וָואס דֶער גַאנְצֶער גְזֵרָה אִיז אוֹיסְגֶעגַאנְגֶען צוּ דֶער נִטְבֵּעַ.

גָאר גוּט אִיז גֶעוֶועהן אִין יֶענֶער צַייט דִי יוּדֶען פוּן פּוֹרְטוּגַאל, וֶוען דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ דִי קֶאנִיגֶע אַלְפָאנְסָא דֶער דְרִיטֶען, וָואס הָאט גֶעהֶערְשְׁט פוּן 1248 בִּיז 1279, אוּנ דִינִיץ, וָואס הָאט עהֶערְשְׁט פוּן 1279 בִּיז 1325. זַיי הָאבֶּען דָארְט נִיט גֶעוואוּסְט פוּן קֵיין שׁוּם בֶּעזוּנְדֶער צֵייכֶען אוֹיף דִי מַלְבּוּשִׁים, זַיי הָאבֶּען נִיט בֶּעדַארְפְט גֶעבֶּען דִי גַייסְטְלִיכֶע מַעֲשֵׂר פוּן זַייעֶר

פערמעגען ווי א מאל, אונ פיעל פון זיי האבען פערנומען די בעסטע שטעללען.
דער קאניג דיניץ האט געהאט א יודישען פינאנץ־מיניסטער, דון ר' יהודה,
וואס האט זיך אויך גערעכענט פאר לאנד־רב פון גאנץ פורטוגאל, אונ איז גע־
וועהן אזוי רייך, אז ער האט געקאנט קויפען א גאנצע שטאדט. די גייסטליכע
האבען זיך אפילו אפט געפרובט דארט אויך אריינצולאזען דעם גיפט פון שנאה
צו די יודען, אונ עס פלעגט אפט קומען צו א מחלוקת צווישען זיי אונ דער
מלוכה, נאר עס האט זיי ניט געהאלפען, אונ אפילו אז זיי האבען איין מאל גע־
פועל'ט ביים קאניג דיניץ ער זאל זיך ניט אזוי צולאזען צו די יודען, איז דאס
נאר געוועהן לפנים, אונ די מלוכה האט ניט אויפגעהערט צו שאטצען די יודען
אונ צו האבען צו זיי דאס צוטרויען.

---

9 דאס שטארקע פרומקייט אונ די קבלה.

(1270—1325 נאך קריסטוס געבורט).

וואס מיט די יודען אין אייראפא האט זיך ניט איבערגעטהון, איז שפאניען אלין
געוועהן א מקום תורה, אונ גאנצע צוויי יאהרהונדערטע האבען דארט די לומדים
הויך געהאלטען די פאהן פון יודישקייט. דעם רמב"ן'ס תלמיד ר' שלמה בן
אברהם בן אדרת (הרשב"א), וואס איז פערציג יאהר געוועהן רב אין ברצלונה,
האט געשם'ט אויף דער וועלט אונ צו איהם פלעגט מען זיך ווענדען מיט שאלות
ניט נאר פון אללע אייראפייאישע לאנדער, נאר אפילו פון ארץ־ישראל, האט'ס
אין דער איינענער צייט האט אין שפאניען געלעבט ניט קיין קלענערער מאנן,
ר' אהרן ב"ר יוסף הלוי. דאס גרויסקייט פון ר' שלמה בן אדרת איז בעשטאנען
אין דעם, וואס ער האט אבגעהיט די יודען אי פון אינווענינ, ווייל דעמאלט
האט זיך ווייטער אנגעהויבען א מחלוקת צווישען די אויפגעקלערטע אונ פרומע,
אי פון דרויסען, ווייל אין שונאים האבען די יודען קיין מאל קיין מאנגעל ניט
געהאט, אונ אויך דעמאלט האבען זיך אבגעזוכט געגוג גיפטיגע צונגען, וואס
האבען ארויסגעגעבען רכילות אונ לשון הרע מעהר ווי מען דארף. אזא חברה
האט מען שטענדיג בעדארפט אבשלאגען די פליעגעל אונ דארויף האט ר' שלמה
בן אדרת זיין מיה ניט געזשאלעוועט. אז דער גייסטליכע ריימונד מארטין,
וואס האט א מאל געזאגט א גוט ווארט וועגען תלמוד אונ האט איהם ניט געלאזט
פארברענען, האט זיך בענוצט מיט זיין בקיאות אין אללע יודישע ספרים אונ
האט אנגעשריבען צוויי ביכער, וועלכע זענען געוועהן פול מיט גיפט געגען די־

יוּדֶען, הָאט ר׳ שְׁלמה בֶּן אַדֶרֶת פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָא טָאר מֶען נִיט שְׁוַוייגֶען, וַוייל דִי אִיבְּרִיגֶע שׂוֹנְאִים, וָואס וַויסֶען גָאר נִיט וָואס עֶס טְהוּט זִיךְ אִין דֶעם יוּדִישֶׁען לֶעבֶּען, קָאנֶען אָנְנֶעהמֶען מַארְטִין׳ס וֶוארְטֶער ווִי עֶפִּיס רֶעכְטְס, אוּנ שְׁפֶּעטֶער זִיךְ פֶּערְרוּפֶען אוֹיף זֵיי ווִי אוֹיף פֶעסְטֶע בֶּעוַוייזֶע, אוּנ דֶערִיבֶּער הָאט עֶר אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ תְּשׁוּבָה אוּנ הָאט אִיהם אָבְּגֶעלֵייקֶענְט אַלֶע זַיינֶע מֵיינוּנְגֶען מִיט יִשּׁוּב הַדַּעַת אוּנ מִיט גְרוֹיס דֶרֶךְ אֶרֶץ, ווִי עֶס שְׁטֶעהט אָן אַ עֶהרְלִיכֶען מֶענְשֶׁען, וָואס ווִיל נִיט אֲפִילוּ זַיין גֶעגְנֶער׳ס כָּבוֹד אָנְרִירֶען.

פְּלוּצְלוּנְג הָאט זִיךְ גָאר וַוייטֶער אַרוֹיסְגֶערוּקְט דִי אַלְטֶע שְׁאֵלָה וֶועגֶען דֶעם הֵיילִיגְקֵייט פוּנ׳ם רמב״ם׳ס סְפָרִים. דִי שְׁאֵלָה אִיז נָאךְ אַמָאל אוֹיפְגֶעוֶועקְט גֶעוָוארֶען צְווִישֶׁען דִי דַייטְשֶׁע אוּנ אִיטַאלְיֶענִישֶׁע יוּדֶען אוּנ פוּן זֵיי אִיז זִי אַרִיבֶּער קֵיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ הָאט זִיךְ פוּן דָארְט עֶרְשְׁט רֶעכְט צוּבְרֶעגְט; אִין שְׁפַּאנְיֶען אוּנ אוֹיךְ אִין אַ טְהֵייל אֶרְטֶער פוּן פְרַאנְקְרַייךְ אִיז שׁוֹין דֶער רמב״ם צוּ הוֹיךְ גֶעשְׁטַאנֶען בַּיים פָאלְק אוּנ בַּיי דִי רַבָּנִים אוּנ עֶס הָאט גָאר קֵיינֶעם נִיט גֶעקָאנְט אַיינְפַאלֶען צוּ פְרֶאגֶען עֶפִּיס אַ שְׁאֵלָה. אֵיינֶער פוּן דִי פְרַאנְצֶאזִישֶׁע מְקוּבָּלִים ר׳ שְׁלמה הַקָטָן (פֶּעטִיט), הָאט זִיךְ אַוֶועקְגֶעלָאזְט קֵיין עַכּוֹ; דָארְט אִיז אִין יֶענֶער צַייט גֶעוֶועהן דֶער הוֹיפְּט־פוּנְקְט פוּן אַלֶע מְקוּבָּלִים אוּנ פוּן דָארְט הָאט עֶר גֶעשָׁאסֶען מִיט גִיפְטִיגֶע פַיילֶען אוֹיף דִי וָואס הָאבֶען נִיט גֶעהַאלְטֶען מִיט זֵיי אוּנ הָאט גֶעוָואלְט אָבְּמֶעקֶען אֲפִילוּ דֶעם רמב״ם׳ס זֵכֶר. עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וֶועט עֶר עֶס בַּיי אַלֶע גְרִינְג פוֹעל׳ן אוּנ פוּן אַלֶע זַייטֶען וֶועט מֶען פַארְפֶען דֶעם רמב״ם׳ס סְפָרִים אִין פַייֶער אַרַיין. עֶר הָאט אָבֶּער אַ גְרוֹיסֶען טָעוּת גֶעהַאט, וַוייל דֶער רֵישׁ גָלוּתָא, יִשַׁי בֶּן חִזְקִיָהוּ הָאט אַלֵיין זֶעהר שְׁטַארְק גֶעהַאלְטֶען פוּנ׳ם רמב״ם אוּנ אוֹיסֶער דֶעם אִיז עֶר גֶעוֶועהן דֶער בֶּעסְטֶער פְרַיינְד פוּן זַיין עֶנִיקֶעל דָוִד, דֶער נָגִיד אִיבֶּער אַלֶע יוּדִישֶׁע קְהִלּוֹת פוּן מִצְרַיִם, אוּנ קוֹים הָאט עֶר דֶערְהֶערְט וָואס ר׳ שְׁלמה פֶּעטִי (הַקָטָן) ווִיל אוֹיפְטְהוּן, הָאט עֶר אִיהם בַּאלְד גֶעשִׁיקְט זָאגֶען אַז וֶוען עֶר וֶועט זִיךְ נָאךְ אַמָאל דֶערְוֶואגֶען אַרוֹיסְצוּשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען רמב״ם, וֶועט עֶר אִיהם אִין חֵרֶם אַרַיינְלֶעגֶען. פִיעל רַבָּנִים פוּן קְלֵיין־אַזְיֶען הָאבֶּען אוֹיךְ מַסְכִּים גֶעוֶועהן צוּ דֶער דֵעָה פוּנ׳ם רֵישׁ גָלוּתָא. ר׳ שְׁלמה פֶּעטִי אִיז אָבֶּער בַּיי זִיךְ נִיט אַרָאבְּגֶעפַאלֶען, עֶר אִיז בַּאלְד אַוֶועקְגֶעפָאהרֶען קֵיין אֵייראָפַּא, אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ אַרְבַּייטֶען מִיט דִי דַייטְשֶׁע רַבָּנִים זֵיי זָאלֶען אַסְרְ׳ן דֶעם רמב״ם׳ס סְפָרִים. אַז עֶר הָאט שׁוֹין גֶעהַאט אַ סַךְ הַסְכָּמוֹת פוּן דַייטְשֶׁע אוּנ אַ טְהֵייל פְרַאנְצֶאזִישֶׁע רַבָּנִים, הָאט עֶר זִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּרִיקְפָאהרֶען קֵיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ נָאךְ מִיט דֶער הִילְף פוּן דִי הַסְכָּמוֹת וַוייטֶער

פִיהרֶען דִי מִלְחָמָה. עֶר אִיז אוּמִיסְטֶען גֶעפָאהרֶען אִיבֶּער אִיטַאלְיֶען, וַוייל עֶר הָאט גֶעהָאפְט דָארְט אוֹיךְ צוּ גֶעפִינֶען וָואס זָאלֶען אִיהם מַסְכִּים זַיין, אוּנ צוּם סוֹף הָאט עֶר דָארְט אוֹיף יֶעדֶען שְׁרִיט גָאר בֶּעגֶעגֶענְט גֶעגְנֶער. אִין אִיטַאלְיֶען אִיז גְרָאד דֶעמָאלְט דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען גֶעוֶועהן גָאר נִיט שְׁלֶעכְט אוּנ אוּמֶעדוּם אִין אַלֶע קְלֵיינֶע מְלוּכוֹת, וָואס דָאס לַאנְד אִיז פוּן זֵיי דֶעמָאלְט בֶּעשְׁטַאנֶען, הָאט מֶען זֵיי גֶעגֶעבֶּען פָאלְקָאמֶענֶע פְרַייהֵייט. אִין פֶערַארַא הָאט זִיךְ דִי יוּדִישֶׁע קְהִלָּה גֶעפִיהרְט זֶעלְבְּסְט=שְׁטֶאנְדִיג, אוּנ קֵיינֶער הָאט זִיךְ נִיט גֶעטָארְט צוּ זֵיי מִישֶׁען. דֶער קֶענִיג פוּן סִיצִילְיֶען, קַארַל פָאן אַנְזְשׁוּא, הָאט גֶעהַאלְטֶען בַּיי זִיךְ אַ יוּדִישֶׁען לַייבּ=דָאקְטָאר פַארַאג אִבֶּן=שְׁלֹמֹה, וָואס אִיז מִיט זַיין חָכְמָה גֶעוֶועהן בֶּערִיהמְט אוֹיךְ צְווִישֶׁען דִי קְרִיסְטֶען, אוּנ אֲפִילוּ דֶער פַּאפְּסְט אַלֵיין הָאט זִיךְ גֶעהֵיילְט בַּיי אַ יוּדִישֶׁען דָאקְטָאר, יִצְחָק בֶּן מָרְדְּכַי, וָואס מֶען הָאט אִיהם אוֹיךְ גֶערוּפֶען מַאיֶעסְטְרָא גַאיָא. אִין יֶענֶער צַייט הָאבֶּען זִיךְ אִין אִיטַאלְיֶען אַרוֹיסְגֶעווִיזֶען פִיעל גֶעלֶערְנְטֶע יוּדֶען, וָואס פוּן זֵיי אִיז בֶּע=זָאנְדֶערְס בֶּעקַאנְט ר׳ הִלֵּל פוּן וֶוערָאנַא, אֵיינֶער פוּן דִי לוֹמְדִים וֶועלְכֶע זֵיי הָאבֶּען אַלֶע זַייעֶרֶע חֲקִירוֹת גֶעשֶׁעפְּט פוּנ׳ם רמב״ם. אַוַדַאי הָאט ר׳ שְׁלֹמֹה פֶּעטִי דָארְט גָאר נִיט גֶעקָאנְט מַאכֶען. דֶערְפַאר הָאט עֶר זִיךְ אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָאר מִיט אֵיין אַנְדֶער הֵיסֶק גֶענוּמֶען צוּ זַיין אַרְבַּייט אוּנ הָאט אוֹיךְ גֶעפוּנֶען פִיעל יוּדֶען וָואס הָאבֶּען אֶפֶענְטְלִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען מְחַלֵּל זַיין דֶעם רמב״ם׳ס סְפָרִים אוּנ שְׁרַייעֶן אַז עֶר אִיז גֶעוֶועהן אֵיין אַפִּיקוֹרוֹס. ווִי עֶס שַׁיינְט, הָאבֶּען זַיינֶע לַייט זִיךְ דֶע=מָאלְט אַרִיבֶּער גֶעחַאפְּט קַיין טְבֶרְיָה אוּנ הָאבֶּען אוֹיפ׳ן רמב״ם׳ס מַצֵּבָה אוֹיס=גֶעמֶעקְט דִי פְרִיהֶרִיגֶע אוֹיפְשְׁרִיפְט אוּנ אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַנַייעֶ, וָואס לֶאסְטֶערְט דֶעם הֵיילִיגֶען זֵכֶר פוּנ׳ם צַדִיק. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען נִיט אַלֶע אִין עַכּוֹ גֶעהַאלְטֶען מִיט דִי מְקוּבָּלִים, עֶס אִיז בַּאלְד אַרוֹיס אַ שְׁרֶעקְלִיךְ מַחֲלוֹקֶת, עֶס אִיז אָפְט גֶע=קוּמֶען צוּ אַגֶעשְׁלֶאג אוּנ גִיךְ זֶענֶען דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען דִי יוּדֶען פוּן אַנְדֶערֶע לֶאנְדֶער.

מֶען קָאן זִיךְ פָארְשְׁטֶעלֶען וָואס פַאר אַרַעשׁ עֶס הָאט אוּמֶעדוּם אָנְגֶעמַאכְט דִי טְרוֹיעֶרִיגֶע יְדִיעָה אַז דַוְקָא אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל פַארְבְּרֶענְט מֶען אָפֶען דֶעם רמב״ם׳ס סְפָרִים: אַלֶע גְרוֹיסֶע לוֹמְדִים זֶענֶען דֶערְצִיטֶערְט גֶעוָוארֶען אוּנ בֶּע=זָאנְדֶערְס הָאט נִיט גֶעקָאנְט אַיינְרוּהֶען ר׳ הִלֵּל פוּן וֶוערָאנַא. עֶר הָאט בַּאלְד גֶעשִׁיקְט אַ בְּרִיעף דֶעם רמב״ם׳ס עֶנִיקֶעל דָוִד מַיְמוּנִי אוּנ הָאט אִיהם פָאר=גֶעלֶענְט מֶען זָאל אִין אַלֶכְּסַנְדְרִיֶען מַאכֶען אַ גְרוֹיסֶע אֲסִיפָה פוּן אַלֶע רַבָּנִים, וָואס וָואהנֶען אִין דִי מִזְרָח=לֶאנְדֶער, אוּנ זֵיי זָאלֶען פָאדֶערֶען בַּיי דִי דַייטְשֶׁע רַבָּנִים וָואס

הָאבֶּען גֶעגֶעבֶּען זֵייעֶר הַסְכָּמָה ר' שְׁלמה פֶּעטִי , זֵיי זָאלֶען אָנְוַוייזֶען אִין וָואס עֶס לִיעגְט דָאס אַפִּיקוֹרְסוּת אִין דֶעם רמב"ם'ס סְפָרִים אוּנ אַזוֹי וִוי דָאס דֶערְוַוייזֶען אִיז גָאר קֵיין מֶאגְלִיכְקֵייט נִיט וֶועלֶען זֵיי זִיךְ מוּזֶען אוּנְטֶערְגֶעבֶּען, אֶלָא נִיט זָאל מֶען זֵיי פָּשׁוּט אַרֵיינְלֶעגֶען אִין חֵרֶם. דָוִד מַיְמוֹנִי הָאט נִיט בֶּעדַארְפְט וַוארְטֶען אוֹיף בְּרִיעף פוּן אֵייְרָאפַּא ; קוֹים אִיז עֶר גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען וָואס דִי אַרְבֵּייטֶען פַאר מַעֲשִׂים , אִיז עֶר בַּאלְד גֶעקוּמֶען אִין עַכּוֹ אוּנ הָאט דָארְט גֶעפוּנֶען פִיעל גוּטֶע פְרַיינְד , וָואס הָאבֶּען אִיהם גֶעהָאלְפֶען צוּ בֶּעשִׁיצֶען דֶעם זֵיידֶענְ'ס כָּבוֹד. דֶער רֵישׁ גָלוּתָא פוּן מָאסוּל דָוִד בֶּן דָנִיאֵל. הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען עֶלְף רַבָּנִים אוּנ הָאט מוֹדִיעַ גֶעוֶועהן אַז וֶוער עֶס וֶועט זִיךְ עֶרְלוֹיבֶּען צוּ רֶעדֶען עֶפִּים אַקֶעגֶען דֶעם רמב"ם, וֶועט עֶר בֶּעשְׁטְרָאפְט וֶוערֶען מִיט'ן חֵרֶם; דָאס אֵייגֶענֶע הָאט אוֹיךְ גֶעטְהוּן דֶער רֵישׁ גָלוּתָא פוּן דַמֶשֶׂק, יִשַׁי בֶּן חִזְקִיָה, אוּנ עֶר מִיט נָאךְ צְוֶועלְף רַבָּנִים הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אַז יֶעדֶער אִיז מְחוּיָב צוּ צוּשְׁטֶעלְלֶען דָוִד מַיְמוֹנִי דִי כְּתָבִים וָואס דִי גֶעגְנֶער הָאבֶּען אַרוֹיס גֶעלָאזְט אִיבֶּער דֶעם רמב"ם, אוּנ עֶר זָאל זֵיי שׁוֹין פֶערְנִיכְטֶען, כְּדֵי עֶס זָאל מֶעהר נִיט גֶעשֶׁאנְדֶעט וֶוערֶען זַיין אוּנְשְׁטֶערְבְּלִיכֶער נָאהמֶען. גָאר גִיךְ הָאבֶּען זִיךְ דִי גֶעגְנֶער גֶעקֶאנְט אִיבֶּערְצֵייגֶען אַז אַללֶע בֶּעסְטֶע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ פוּן זֵיי אַוֶועקְגֶעקֶעהְרְט. דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דֶער גְרֶעסְטֶער יוּדִישֶׁע קְהִלָה אִין צְפַת, ר' מֹשֶׁה בֶּן יְהוּדָה כֹּהֵן, אִיז אִימִיסְטֶען אַרָאבְגֶעפָאהרֶען קֵיין טְבֶרְיָה אוּנ מִיט אַגַאנְצֶען בֵּית דִין הָאט עֶר אוֹיפ'ן רמב"ם'ס קֶבֶר עֶרְקְלֶאהרְט אַז אַללֶע גֶעגְנֶער פוּן זַיינֶע סְפָרִים זֶענֶען אִין חֵרֶם. דֶערְמִיט הָאט עֶר אוֹיסְגֶעדְרִיקְט דֶעם ווִילֶען גַאנְץ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי יוּדֶען אִין בַּגְדַד סַעִיד־אַדַאוּלַא אִיז דֶערְפוּן אוֹיךְ צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן , אוּנ אַזוֹי וִוי יֶעדֶער רַב, וָואס הָאט אַחֵלֶק אִין דֶער מִלְחָמָה גֶעגֶען דִי גֶעגְנֶער , הָאט זַיין פְּסַק אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אוֹיף פַּאפִּיער, הָאט דֶער רֵישׁ גָלוּתָא יִשַׁי בֶּן חִזְקִיָהוּ אַללֶע פַּאפִּיערֶען אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט קֵיין בַּרְצֶלוֹנַה צוּ ר' שְׁלמה בֶּן אַדֶרֶת אוּנ דֶער בֶּערִיהמְטֶער דִיכְטֶער פוּן יֶענֶער צַייט , שֵׁם טוֹב פַּלַכֶּרַא הָאט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעזוּנְדֶער סֵפֶר אוּנ הָאט גֶעוִויזֶען אַז זֶעהר וֶועניג מֶענְשֶׁען פֶערְשְׁטֶעהֶען דֶעם אֶמֶת'ן וֶוערְטְה פוּנ'ם „מוֹרֶה נְבוֹכִים"; אָבֶּער אַזַא סֵפֶר, וָואס זָאל פַארְאֶנְטְפֶערְן דֶעם רמב"ם, הָאבֶּען שׁוֹין דִי יוּדֶען מֶעהר נִיט גֶענֶאטְהִיגְט , וַוייל אִין שְׁפַּאנְיֶען אִיז דֶעם רמב"ם'ס זֵכֶר גֶעוֶועהן צוּ הֵיילִיג אוּנ קֵיינֶער הָאט דָארְט גָאר נִיט בֶּעדַארְפְט הָאבֶּען מֶען זָאל אוֹיף אִיהם מְלַמֵד זְכוּת זַיין, אוּנ אִין דַייטְשְׁלַאנְד הָאבֶּען דִי רַבָּנִים אוֹיפְגֶעהֶערְט מֶעהר שְׁטְרַייטֶען

װעגען רמב״ם, װייל עס איז זיי אַזוינס פאַרגאַנגען אַז זיי האָבען שוין דעם זכוּת פאַרגעסען

זעהר אַ ביטערע צייט האָט זיך טאַקי אָנגעהויבען פאַר די יודען אין דייטשלאַנד, װען די מלוכה איז איבערגעגאַנגען צום קייזער רודאָלף פאָן האַבסבורג, װאָס האָט זיי אָנגעטהון אַזוי פיעל צרות אַז זיי האָבען זיך געמוזט ענטשליסען אין גאַנצען צו פערלאָזען דאָס לאַנד. רודאָלף איז געװעהן אַ שטאַרקער נצרך און צו ליעב געלד האָט ער די יודען געטהון אי טובות אי רעות: איז ער געװעהן אין אַנויטה, האָט ער די יודען געװיזען אַ פריינדליכע מינע און האָט זיי אויסגעלעדיגט די קעשענעס; האָבען זיך װידער די יודען בערוהיגט און געמיינט אַז אַזוי װעט שוין שטענדיג זיין, האָט ער פּלוצלונג אַרויסגעלאָזט אַ נייע גזרה און װייטער ביי זיי געצאַפּט געלד. דעריבער האָבען זיך אין יענער צייט בעגייהט אַסך בעשולדיגונגען, װאָס נאָך דער פּאַפּסט אינאָקענטי דער פיערטער האָט געגעבען זיין הסכמה אַז זיי זענען פאַלש. רודאָלף האָט אָבער געװאָלט מען זאָל זיך אָנהאַפּען אָן די אַלטע ליענגס, כדי ער זאָל קאָנען שינדען פון די יודען די הויט. אים יאָהר 1283 האָט מען אין מאַינץ פונקט אום פּסח געפונען אַ טויט קריסטליך קינד און דאָס פאָלק האָט באַלד אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג אַז די יודען זענען די רוצחים. אומזיסט האָט זיך דער ערצבישאָף װערנער אָנגענומען פאַר די אומשולדיגע יודען, מען האָט איהם ניט געװאָלט הערען און צעהן יודישע מאַינצער בעלי בתים האָבען בעצאַהלט מיט׳ן לעבען, הוץ װאָס מען האָט כמעט אַללע יודישע הייזער אָבגעראַבעװעט. אין דעם אייגענעם טאָג האָט מען אויך דערהרג׳ט זעכס און צװאַנציג יודען אין באַכראַך. רודאָלף האָט זיך אפילו דערנאָך אָבגערעכענט מיט די רוצחים, נאָר דאָס פאָלק האָט פערשטאַנען אַז דאָס איז נאָר געטהון געװאָרען לפּנים, און אַז מען מאַג די יודען װייטער שלאָגען. אַזוי איז טאַקי געװעהן: אין צװיי יאָהר אַרום האָט מען אין מינכען אויסגעטראַכט אַז די יודען האָבען אָבגעקויפט אַ קריסטליך קינד ביי איין אַלטער פרוי און האָבען עס דערהרג׳ט. דאָס פאָלק האָט לאַנג ניט געטראַכט און האָט אָנגעהויבען הרג׳נען יודען אין די גאַסען, װעמען מען האָט נאָר געהאַפּט; אַז מען האָט דערהערט אין שטאָדט װאָס עס טהוט זיך, האָבען זיך זעהר פיעל יודען בעהאַלטען אין שול, נאָר די רוצחים האָבען אָנגעצונדען די שול פון אַללע זייטען און הונדערט אַכטציג יודען זענען פאַרברענט געװאָרען. שפּעטער מיט אַ יאָהר האָט מען אין אָבערװעזל און באָפּפאַרד געטייט זעהר פיעל יודען, װייל מען האָט אויסגעטראַכט אַז זיי האָבען דער־

דרנ'ט איין אַלטען מאַן און אויסגעצאַפּט זיין בלוט. עס איז מערקווירדיג, אַז די מלוכה פלעגט זיך דוקא אַרויסשטעללען פאַר די יודען, נאָר זי פלעגט שטענדיג פאַרשפּאָטיגען און קומען גראַד אין דער צייט, ווען יודיש בלוט האָט זיך שוין געגאָסען און טויטע קאָרפּערס האָבען זיך געוואַלגערט. ערשט דעמאָלט פלעגט רודאָלף באַפעהלען אַז די קריסטען טהוען ניט גוט און בּיי די יודען נעהמען טאַקי פּסק־געלד.....

דערפון וואָס אפילו די יודען, וואָס זענען שוין געוואָהנט מיט קלאָפּ, איז נמאס געוואָרען אַזוי פיעל צו ליידען, קאָן מען פאַרשטעהן אַז מעהר אויס־האַלטען זענען זיי ניט געוועהן אין כח. כמעט אַללע יודען פון מאַינץ, וואָרמס, שפּייער, אָפּענהיים און נאָך אַנדערע שטאָדט האָבען זיך אַוועקגעלאָזט אים יאָהר 1286, אינאיינעם מיט'ן בעריהמטען רב, ר' מאיר פון רוטענבורג (מהר"ם מרוטענבורג), וואָס איז געוועהן בּעקאַנט פאַר אַ גרויסען צדיק, קיין ארץ ישראל. דאָס וואָס זיי האָבען זיך ענטשלאָסען אויף אַזאַ ווייטע נסיעה, האָט זיך גענומען דערפון וואָס זיי האָבען געהערט אַז ערגיץ אין דער מזרח זייט איז אויפגעגאַנגען פּלוצלונג די זון און יודען זענען דאָרט גאָר עולה לגדולה געוואָרען. די ליכטיגע שיין וואָס האָט צו זיך צוגעצויגען די פערוואָגעלטע דייטשע יודען איז טאַקי געקומען פון דעם לאַנד, וואָס איז געלעגען צווישען סיריען און דעם קאַספּישען ים און וואָס דער מאָנגאָלישער קעניג אַרגון האָט דאָרט געהאַט צו שאַפען. בּיי דעם קעניג האָט געדיענט אַ יודישער לייב־דאָקטאָר סעד־עבּד־אולה, אַ מענש פון גרויסע קענטניסע, וואָס האָט איהם ניט נאָר געהאָלפען בּיי אַ קראַנקהייט נאָר אויך געגעבען אָפט די בעסטע עצה און איז מיט דער צייט געוואָרען דער גרעסטער חשוב און בּיי איהם איז געוועהן די גאַנצע דעה. דער שם פון אַזאַ יודען, וואָס מען האָט געמאַנט רעכנען אויף איהם, אַז דאָס איז אַמין משיח, איז גיך אָנגעקומען קיין אייראָפּא און די דייטשע יודען האָבען אַוועקגעוואָרפען זייערע הייזער און האָבען זיך געלאָזט זוכען די ווייטע מדינה, וואו זייער ברודער האָט געקאָנט דערגרייכען אַזאַ גליק. צום אָנהייב האָט עס בּיי רודאָלפ'ן ניט אויסגעמאַכט וואָס אַ טהייל יודען פאָהרען אַרויס, ווייל ער האָט זיך גערעכענט פאַר קהל'ס יורש און האָט צוגענומען דאָס גאַנצע פערמעגען וואָס איז פון זיי איבערגעבליבען, נאָר אַז ער האָט אַ קוק געטהון אַז עס וועט באַלד טאַקי קיין איינציגער יוד ניט בּלייבען אין לאַנד און ער וועט פערלירען אַזאַ גרויסע הכנסה, האָט ער זיך מיישב געוועהן. אַז דאָס טויג פאַר איהם ניט און האָט געהייסען פערהאַלטען דעם רב ר' מאיר פון רוטענבורג

אונ איהם אַיינְזֶעצֶען אִין גֶעפֶאנְגֶנִ'ס. חָאטְשׁ מֶען הָאט ר' מֵאִיר'ן גֶעהַאלְטֶען מִיט גְרוֹיס כָּבוֹד פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען דִי יוּדֶען נִיט גֶעקָאנְט אִיבֶּערְטְרָאגֶען אַז אַזַא צַדִיק זָאל זִיצֶען אִין תְּפִיסָה אוּנ זֵיי הָאבֶּען פָארְגֶעלֶעגְט רוּדָאלְפְ'ן אַגְרוֹיסֶע סוּמְמֶע גֶעלְד אַבִּי עֶר זָאל בֶּעפְרֵייהֶען ר' מֵאִיר'ן. רוּדָאלְף הָאט שֵׂכֶל גֶעהַאט, דָאס גֶעלְד הָאט עֶר צוּגֶענוּמֶען אוּנ ר' מֵאִיר'ן הָאט עֶר נִיט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט, כְּדֵי עֶר זָאל עֶפִּיס נָאךְ אוֹיסְפְּרֵייסֶען. דִי יוּדֶען זֶענֶען פֶערְטִיג גֶעוֶועהן אַוֶועקְצוּגֶעבֶּען דֶעם לֶעצְטֶען גְרָאשֶׁען, נָאר ר' מֵאִיר אַלֵיין הָאט נִיט גֶעוָואלְט מֶען זָאל אִיהם אוֹיסְלֵייזֶען, וַוייל עֶר הָאט מוֹרָא גֶעהַאט עֶס זָאלֶען אַנְדֶערֶע מְלָכִים אוֹיךְ נִיט טְהוּן דָאס אֵייגֶענֶע אוּנ זָאלֶען נִיט אַיינְזֶעצֶען דִי רַבָּנִים, אוּנ דוּרְךְ דֶעם אוֹיסְפְּרֶעסֶען בַּיי זֵיי גֶעלְד. אַזוֹי אִיז ר' מֵאִיר פִינְף יָאהר גֶעוֶועהן אִין גֶעפֶיינְגֶענִעס אִין דֶער שְׁטָאדְט עֶנְזִיסְהֵיים אִין עֶלְזַאס אוּנ אִיז דָארְט גֶעשְׁטָארְבֶּען. נָאךְ זַיין טוֹיט הָאט דִי מְלוּכָה נִיט גֶעוָואלְט אַרוֹיסְגֶעבֶּען זַיין קֶערְפֶּער בִּיז זִיסְקִינְד אַלֶכְּסַנְדֶר וִוימְפְּפֶען פוּן פְרַאנְקְפוּרְט הָאט אַרַיינְגֶעטְרָאגֶען רוּדָאלְפְ'ס יוֹרְשִׁים וִויפִיעל זֵיי הָאבֶּען פֶערְלַאנְגְט, אוּנ הָאט עֶרְשְׁט אַלַאנְגֶע צַייט נָאךְ ר' מֵאִיר'ס פְּטִירָה אִיהם גֶעבְּרַאכְט אִין וָוארְמְס צוּ קֶבֶר יִשְׂרָאֵל. דֶער פַאר הָאט ר' זִיסְקִינְד גֶעבֶּעטֶען אַז נָאךְ זַיין פְּטִירָה זָאלל מֶען אִיהם בְּרֵיינְגֶען צוּ קֶבֶר יִשְׂרָאֵל נֶעבֶּען רַבֵּינוּ מֵאִיר'ס קֶבֶר.

אִין דֶער אֵייגֶענֶער צַייט הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעגָאסֶען דֶער צָארְן אוֹיךְ אוֹיף דִי עֶנְגְלִישֶׁע יוּדֶען אוּנ זֵיי זֶענֶען נָאךְ גֶעוֶועהן אוּמְגְלִיקְלִיכֶער פוּן זֵייעֶרֶע דַייטְשֶׁע בְּרִידֶער. דֶער קֶענִיג עֶדוּאַרְד דֶער עֶרְשְׁטֶער אִיז דַוְקָא נִיט גֶעוֶועהן קֵיין שְׁלֶעכְטֶער, הָאטְשׁ אוֹיף מַס גֶעהְמֶען בַּיי דִי יוּדֶען צֶעהְן מָאל אַזוֹי פִיעל וִוי בַּיי אַנְדֶערֶע אִיז עֶר אוֹיךְ גֶעוֶועהן אַגְרוֹיסֶער בַּעַלָן, נָאר וִוי אַזוֹי עֶס אִיז הָאט עֶר זֵיי פָארְט אָבְּגֶעהִיט זֵיי זָאלֶען זִיךְ קֶאנֶען לֶעבֶּען רוּהִיג. פְּלוּצְלוּנְג הָאט זִיךְ אָבֶּער אִים יָאהר 1275 גֶעמַאכְט אַ צוּפַאל, וָואס אֵיינֶער פוּן דִי גַייסְטְלִיכֶע, רָאבֶּערְט דֶע רִידִינְגְדְז, אַגְרוֹיסֶער גֶעלֶעהְרְטֶער, הָאט זִיךְ גֶעהַאפְּט מִיט הֵשֶׁק לֶערְנֶען הֶעבְּרֶאִישׁ, כְּדֵי עֶר זָאל קֶאנֶען דַרְשְׁנֶ'ען אוּנ זֵיי צוּרֶעדֶען צוּם טוֹיפֶען. אַז רָאבֶּערְט הָאט זִיךְ אָבֶּער פֶערְטִיעפְט אִין דִי יוּדִישֶׁע הֵיילִיגֶע סְפָרִים, אִיז אוֹיסְגֶעקוּמֶען פוּנְקְט פַארְקֶעהְרְט: עֶר הָאט נִיט נָאר קֵיין אֵיינְצִיגֶען יוּדֶען גֶעטוֹיפְט, נָאר עֶר הָאט זִיךְ נָאךְ אַלֵיין מְגַיֵיר גֶעוֶועהן אוּנ הָאט חֲתוּנָה גֶעהַאט מִיט אַ יוּדִישׁ קִינְד. אַלֶע הָאבֶּען גֶעוואוּסְט דֶעם אֶמֶת, אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען אִין דֶער זַאךְ קֵיין שׁוּם נְגִיעָה נִיט גֶעהַאט, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען דִי שׂוֹנְאִים אָנְגֶעמַאכְט אַ שְׁטַארְקֶען רַעַשׁ, אוּנ דִי גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען זִיךְ גֶעפְּרוּבְט צוּ רֵיידֶען דֶעם קֶענִיג עֶר זָאל דִי

יוּדֶען אָנְלֶערְנֶען, נָאר עֶר הָאט זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט מִישֶׁען. דִי גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען אָבֶּער נִיט גֶערוּהט, דִי אַלְטֶע קֶענִיגִין עֶלֶעאָנָארָה אִיז גֶעוֶועהן אוֹיף זַייעֶר זַייט, אוּנ גָאר גִיךְ הָאט מֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי יוּדֶען אָנְטְהוּן אַזֶעלְכֶע צָרוֹת אַז עֶס אִיז נָאר אַ וואוּנְדֶער ווִי אַזוֹי זַיי הָאבֶּען גֶעקָאנְט אוֹיסְשְׁטֶעהן. נִיט אוּמְזִיסְט שְׁרַייבְּט אֵיינֶער אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען דֶעמָאלְט אִין עֶנְגְלַאנְד גֶעאַרְבַּייט פּוּנְקְט ווִי בַּיי פַּרְעה׳ן אִין מִצְרַיִם, נָאר דֶער חִלוּק אִיז גֶעוֶועהן וָואס דָארְט הָאבֶּען זַיי גֶעמוּזְט טְרָאגֶען צִיגֶעל אוּנ דָא הָאט מֶען זַיי גֶעמוּטְשֶׁעט צוּ בְּרֶענְגֶען גָאלְד.

אַז דָאס פָּאלְק הָאט גֶעזֶעהן ווִי דִי מְלוּכָה מַאכְט זִיךְ נִיט ווִיסֶענְדִיג אוּנ לָאזְט אוֹיסְטְרַאכְטֶען אוֹיף דִי יוּדֶען וָואס עֶס קוּמְט נוּר אֵיינֶעם אִין קָאפּ אַרַיין, הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיטֶען בִּלְבּוּלִים אָהְן אַ שִׁיעוּר אוּנ אָהְן אַ צָאהל. דִי עֶרְשְׁטֶע עֲבֵרָה הָאט מֶען גֶעפוּנֶען, אַז דִי יוּדֶען פַארְפְלֵייצֶען דָאס לַאנְד מִיט פַאלְשֶׁע אָדֶער בֶּעשְׁנִיטֶענֶע מַטְבְּעוֹת; מֶען הָאט גָאר מִיט זַיי נִיט גֶעטַעֲנֶה׳ט אוּנ אוּם פְרַייטָאג, דֶעם 17 נָאוֶועמְבֶּער 1278, הָאט מֶען פֶערְנוּמֶען אַלֶע יוּדֶען פוּן עֶנְגְלַאנְד מִיט וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער, מֶען הָאט זַיי אַיינְגֶעזֶעצְט אִין תְּפִיסָה אוּנ מֶען הָאט אִין זַייעֶרֶע וָואהנוּנְגֶען גֶעזוּכְט פַאלְשֶׁע מַטְבְּעוֹת. הָאטְשׁ עֶס הָאט זִיךְ אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען, אַז מִיט דֶער זַאךְ הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶעגֶעבֶּען מֶעהר דִי קְרִיסְטֶען אוּנ דַוְקָא גֶעהוֹיבֶּענֶע מֶענְשֶׁען, אוּנ פוּן יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ מֶעהר נִיט גֶעפוּנֶען ווִי דְרַייהוּנְדֶערְט, וָואס עֶס הָאט גֶעקָאנְט אוֹיף זַיי פַאלֶען אַ חְשַׁד, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען דֶערְפוּן גֶעלִיטֶען אִיבֶּער צֶעהן טוֹיזֶענְד יוּדֶען. דִי קְרִיסְטֶען הָאבֶּען זִיךְ מִיט גֶעלְד אוֹיסְגֶעדְרֵייהט, אוּנ פוּן דִי יוּדֶען הָאט מֶען טַאקִי אַ הֵיל גֶעמַאכְט: עֶטְלִיכֶע הוּנְדֶערְט הָאט מֶען אוֹיפְגֶעהַאנְגֶען, אַסַךְ הָאבֶּען גֶעמוּזְט זַייעֶר גַאנְץ לֶעבֶּען בְּלַייבֶּען אִין תְּפִיסָה, אוּנ נָאךְ מֶעהר הָאט מֶען אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען פוּנ׳ם לַאנְד אוּנ בַּיי זַיי דָאס פֶערְמֶעגֶען צוּגֶענוּמֶען. דִי וָואס זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען הָאבֶּען אוֹיךְ קַיין גוּטֶעס גֶעהַאט, וַוייל דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען זִיךְ גֶעמַאכְט אַ גַאנְצֶע פַּרְנָסָה דֶערְפוּן וָואס זַיי פְלֶעגֶען יֶעדֶען יוּדֶען הַאלְטֶען אִין דֶער מוֹרָא אוּנ רַייסֶען בַּיי אִיהם גֶעלְד דֶערְפַאר, וָואס זַיי מַסֶר׳ן אִיהם נִיט. דֶער קֶענִיג עֶדוּאַרְד הָאט שׁוֹין נִיט גֶעקָאנְט צוּזֶעהן אַזַא עַוְלָה, אוּנ הָאט גֶעמַאכְט אַז שְׁפֶּעטֶער פוּן חֹדֶשׁ מַאי 1279 זָאל מֶען אוֹיף דִי יוּדֶען מֶעהר קַיין מְסִירוֹת וֶועגֶען פַאלְשֶׁע מַטְבְּעוֹת נִיט אָנְגֶעהמֶען.

דִי שׂוֹנְאֵי־יִשְׂרָאֵל זֶענֶען אָבֶּער נִיט מִיעד גֶעוָוארֶען צוּ זוּכֶען אוֹיף דִי יוּדֶען נַייעֶ עֲבֵירוֹת. בַּאלְד אִיז אַרוֹיס אַ קוֹל אַז אִין נָארְטְהַאמְפְּטָאן הָאבֶּען דִי יוּדֶען גֶעצְלֶבְּ׳ט אַ קְרִיסְטְלִיךְ קִינְד, אוּנ דֶערְפַאר הָאט מֶען פִיעל פוּן זַיי אִין לָאנְדָאן

דעם 2 אפריל 1279, צוגעבונדען צו פערד און זיי אויף שטיקער צוריסען. דערנאך האט מען אויסגעטראכט אז די יודען לאסטערן די קריסטליכע אמונה און מאכען אפענטליך חוזק פונ'ם קרייץ און פון די היילינע בילדער, און מען האט געפועל'ט ביים קאניג ער זאל ארויסזאגען א געזעץ אז די יודען וואס וועלען שולדיג זיין אין דעם זאל מען בעשטראפען מיט'ן טויט. עדוארד האט אבער געקאנט זיין חברה און האט געוואוסט אז מיט אזא געזעץ גיט ער די יודישע שונאים א שארפע שווערד אין די האנד; דערפאר האט ער בעשטימט, אז די יודען קאנען נאר פערמשפט ווערען פון אמת עהרליכע שופטים. די שונאים האבען פערשטאנען אז אויף אזא אופן וועט זיי שווער זיין עפיס צו מאכען, האבען זיי זיך גענומען רייצען די יודען און זיי ארויפברייננען דארויף זיי זאללען זאגען גראבע ווארטער. די גייסטליכע האבען געבעטען דעם קאניג ער זאל זיי ערלויבען דרשנען פאר די יודען וועגען היילינקייט פון דער קאטולישער רעליגיאן און זאגען געוועהן זיכער אז דערביי וועלען זיך די יודען ניט קאנען איינהאלטען און מען וועט שוין האבען פאר וואס זיך צו זיי צו טשעפען. עדוארד האט זיי דאס ניט געטארט פארוועהרען, נאר דערביי האט ער אויך געלאזט זאגען די יודען זיי זאלען אלדינג רוהיג אויסהערען, ניט שעלטען און ניט זידלען. וואס פון די דרשות איז ארויס – איז ניט בעקאנט. עדוארד האט אפילו געלאזט בויען א גרויס הויז פאר געטויפטע יודען און האט דארויף מנדר געוועהן פיעל געלד, נאר ווי עס ווייזט אויס איז די צאהל פון די געטויפטע געוועהן גאר קליין. גראסער איז נאר געווארען די שנאה צו די יודען, בעזאנדערס אז דעם גייסטליכען דונשס־קוטוס איז געראטהען צוזאמען מיט דער אלטער קאניגין עלעאנארא, אויסצורייסען פון עדוארד'ס הארץ דאס לעצטע ביסעל יושר נעגען די יודען, און דער נייער פאפסט האנאריוס דער פערטער האט אנגעהויבען צו גוואלדעווען אז די קריסטען ווערען קאליע פון די יודען, און אז דאס בעסטע וואלט געוועהן מען זאל זיי אין גאנצען ארויספטר'ן פונ'ם לאנד. די יודען האבען געפיהלט וואס פאר איין אומגליק עס ליענט אויף זייערע קאפ: אים יאהר 1287 האט מען נאך אמאל אללע יודען פון ענגלאנד, גאר אהן א שום טענה, איינגעזעצט אין תפיסה, נאר עס איז נאך געוועהן מיט חסד, ווייל זיי האבען זיך באלד אויסגעקויפט מיט געלד; שפעטער אבער מיט דריי יאהר האט מען שוין זייער געלד אויך ניט געוואלט, עס איז ארויס א בעפעהל אז ביז צום הדש נאוועמבער פונ'ם יאהר 1290 מוז יעדער יוד פערקויפען זיין הויז, און אבגעבען די קריסטען זייערע משכנות און זיך געהן וואהין די אויגען וועלען זיי טראגען. די

גְזֵרָה הָאט זֵיי שׁוֹין דַוְקָא נִיט אַזוֹי אִיבֶּערְרַאשְׁט, וַוייל זֵיי הָאבֶּען זִיךְ פְרִיהֶר אַזוֹי אָנְגֶעלִיטֶען אַז דֶער לֶעצְטֶער קְלַאפּ הָאט זִיךְ שׁוֹין נִיט גֶעקָאנְט אָנְזֶעהְן. דִי מְלוּכָה הָאט אֲפִילוּ גֶעמֵיינְט אַז עֶס וֶועט אִיהר שְׁוֶוער זַיין עֶנְגְלַאנְד אָבְּצוּרַייסֶען פוּן יוּדֶען, אוּנ דֶערְפַאר הָאט זִי זֵיי גֶעלָאזְט זָאגֶען אַז יֶעדֶען יוּדֶען, וָואס מֶען וֶועט שְׁפֶּעטֶער דָארְט טְרֶעפֶען, וֶועט מֶען בַּאלְד הֵיינְגֶען; צוּם סוֹף זֶענֶען דִי יוּדֶען אַרוֹיס פוּן דָארְט נָאךְ פַאר דֶער בֶּעשְׁטִימְטֶער צַייט, אוּנ דֶעם נַיינְטֶען אָקְטָאבֶּער הָאבֶּען זִיךְ 16511 יוּדֶען גֶעזֶעגֶענְט מִיט דֶער עֶרְד, וואוּ זֵייעֶרֶע עֶלְטֶערְן הָאבֶּען פֶערְבְּרַאכְט מֶעהר פוּן פִיער הוּנְדֶערְט יָאהר. פִיעל יוּדִישֶׁע הַייזֶער, וָואס מֶען הָאט זֵיי נִיט גֶעקָאנְט פֶערְקוֹיפֶען, הָאט אָבְּגֶעעַרְשְׁ'ט דֶער קֶענִיג, וָואס הָאט נָאךְ פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען גֶעהַאט אַזוֹי פִיעל מֶענְשֶׁענְלִיכְּבֶּע, אַז עֶר הָאט אָנְגֶעזָאגְט מֶען זָאל דִי יוּדֶען וֶוענִיגְסְטֶענְס לָאזֶען רוּהִיג אַוֶועקְפָאהרֶען, אוּנ אוֹיף דִי שִׁיפֶען זָאל מֶען זִיךְ מִיט זֵיי פְרַיינְדְלִיךְ בֶּעגֶעהְן. מֶען הָאט אָבֶּער דֶעם קֶענִיג נִיט גֶעהֶערְט אוּנ אֲפִילוּ דָאס פָאהרֶען אִיז זֵיי אוֹיךְ אָנְגֶעקוּמֶען מִיט צָרוֹת: אַ קַאפִּיטַאן הָאט אוֹיף זַיין שִׁיף גֶעפִיהְרְט פִיעל יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת, דָאס וַואסֶער אִיז אָבֶּער אָבְּגֶעפַאלֶען, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אַללֶע דֶערְוַוייל אָבְּגֶעשְׁטֶעלְט אוֹיף אַ אִינְזֶעל, אוּנ אַז דָאס וַואסֶער אִיז צוּגֶעקוּמֶען הָאט עֶר זֵיי שׁוֹין נִיט אַרוֹיפְגֶעלָאזְט אוֹיפ'ן שִׁיף אוּנ הָאט זֵיי מִיט אַ גֶעלֶעכְטֶער גֶעזָאגְט, אַז זֵיי הָאבֶּען אַ משֶׁה רַבֵּינוּ וָואס קָאן זֵיי טְרוּקֶען אַרִיבֶּערְפִיהְרֶען אִיבֶּער'ן יַם. דִי יוּדֶען זֶענֶען אַזוֹי אוּמְגֶעקוּמֶען, נָאר אַז עֶדְוַארְד אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען דֶעם קַאפִּיטַאן אוֹיפְהֵיינְגֶען וִוי אַ פְּרָאסְטֶען רוֹצֵחַ.

דֶעמָאלְט הָאט מֶען אוֹיךְ אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען דִי יוּדֶען פוּן גַאסְקָאנְיֶע, וָואס הָאט גֶעהֶערְט צוּ עֶנְגְלַאנְד. זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעוָוארְפֶען קַיין פְרַאנְקְרַייךְ, אוּנ צוּם אָנְהֵייבּ הָאט זֵיי דֶער קֶענִיג פְהִילִיפּ דֶער פֶערְטֶער פְרַיינְדְלִיךְ אוֹיפְגֶענוּמֶען, נָאר בַּאלְד הָאט עֶר חֲרָטָה גֶעהַאט אוּנ טַאקִי נָאךְ אִין דֶעם אֵייגֶענֶעם יָאהר הָאבֶּען זֵיי גֶעמוּזְט וַוייטֶער חַאפֶּען דָאס פֶּעקֶעל אוֹיף דִי פְּלֵייצֶעס אוּנ זוּכֶען אַ נַייעֶם הֵיים.

פוּן אַזֶעלְכֶע הָאט נָאךְ גֶעגְלַאנְצְט דֶער הָאפְנוּנְגְס־שְׁטֶערְן פַאר דִי אוּמְגְלִיקְלִיכֶע פֶערְטְרִיבֶּענֶע, אוּנ פִיעל פוּן זֵיי הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז זֵיי וֶועלֶען זִיךְ קֶענֶען צוּשְׁלָאגֶען צוּ זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער וָואס הָאבֶּען אַזוֹי גְלִיקְלִיךְ גֶעלֶעבְּט אִינ'ם לַאנְד פוּנ'ם מָאנְגָאלִישֶׁען קֶענִיג אַרְגוּן. סַעַד אַדַאוּלַה הָאט טַאקִי דֶערְגְרֵייכְט דִי גְרֶעסְטֶע מַדְרֵגָה אוּנ אִיהם צוּ לִיעבּ זֶענֶען דִי יוּדֶען אוֹיךְ גֶעוֶועהְן זֶעהר גֶעשֶׁאצְט, אַז דֶער קֶענִיג הָאט בֶּעמֶערְקְט אַז אִין בַּגְדָד קוּמְט עֶפִּיס פָאר אַ שְׁוִוינְדֶעל מִיט

די הכנסות פון דער מדינה, האט ער אהין ארויסגעשיקט זיין לייב־דאקטאר
סעד אדאולה אונ נאר אין א קורצע צייט איז איהם געראטהען צו מאכען אזא
ארדנונג, אז אין דער קאססע פון דער מלוכה איז צוגעקומען אסך געלד.
דעמאלט האט איהם ארגון געמאכט פאר זיין פינאנץ־מיניסטער אונ אהוץ דעם
האט ער אהן איהם קיין זאך ניט געטהון. סעד־אדאולה, וואס איז געוועהן
א גרויסער שפראכען־קענער, האט אויך געמאכט שטארקע פערבינדונגען צווישען
ארגון אונ די אייראפאישע קאניגע, וואס האבען מיט פערגניגען געזעהן ווי גוט
די קריסטען ווערען דארט בעהאנדעלט. אפילו דער פאפסט פלעגט שרייבען
בריעף צום מאנגאלישען קאניג אונ האט גערעכענט אז מיט דער צייט וועלען
די מאנגאלען אננעהמען די קאטאלישע אמונה. סעד־אדאולה האט טאקי די
בעסטע שטעללען אוועקגעגעבען יודען אונ קריסטען אונ האט עס געטהון נאר
פאר דער טובה פון דער מדינה. גוטע אונ רוהיגע מענשען האבען פערשטאנען
זיין כונה אונ האבען געשאצט זיין שווערע ארבייט. דערפאר האבען זיך אבער
אויך געפונען גענוג מהמדנער אונ מאנגאלען וואס עס האט זיי געקרענקט צו
צוזעהן ווי יודען אונ קריסטען קאמאנדעווען נאר מיט זיי אונ זענען געווארען
דעם „יודישען מיניסטער" שונאים אויפ'ן לעבען. זיי פלעגען ניט איינמאל אויס־
טראכטען אז סעד־אדאולה וויל איינפיהרען א נייע רעליגיאן, אז ער קלויבט זיך
צו געהן מיט פיעל היל־קיין מעקקא אונ דארט שטעללען א טעמפעל פאר עבודה
זרה אונ אללע מהמדנער צווינגען זיי זאללען צוריק ווערען גאטצענדיענער.
גאנץ אפען זענען שוין די שונאים פערטיג געוועהן אנצופאלען אויף סעד־אדאולה
מיט זיינע קרובים, נאר ער פלעגט שטענדיג דערפון פריהער זיך דערוויסען אונ
דער גאנצער פלאן פלעגט בטל ווערען. צום אומגליק איז אבער אים יאהר 1290
דער קאניג ארגון שטארק קראנק געווארען אונ האטש סעד־אדאולה האט זיך
א גאנץ יאהר געמוטשעט מיט איהם אונ האט אללע מיטעל אנגעווענדט איהם
צו דערהאלטען ביים לעבען איז דאס אונמעגליך געוועהן. דעמאלט האבען די
שונאים געפונען די בעסטע געלעגענהייט אויסצופיהרען זייערס אונ זיך בע־
פרייען פון דער מאכט, וואס איז זיי אזוי פיעל יאהר ניט ליעב געוועהן, אונ
אז דער קאניג האט שוין געהאלטען ביי דער גסיסה האבען זיי סעד־אדאולה
אבגעשניטען דעם קאפ אונ אללע זיינע קרובים מיט ווייבער אונ קינדער האבען
זיי געמאכט פאר שקלאווען אונ צוגענומען ביי זיי זייער גאנצען פערמעגען.
די מהמדנער זענען אומעדום אנגעפאלען אויף די יודען אונ אין בגדד איז מען
געגאנגען אויף מעססער־שטאך אונ פיעל הרוגים זענען געפאלען פון ביידע זייטען.

אַזוֹי הָאט זִיךְ פּוּנְקְט אִין דֶער צַייט, וֶוען אִין אֵייראָפַּא הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען אַרוּמְגֶעדְרֶעהט אָהְן אַצִיעל אוּנ הָאבֶּען נִיט גֶעהַאט וְואוּ אַקָאפּ אַנִידֶערְצוּלֶעגֶען, אוֹיךְ אִין אַזֶעלְכֶע פֶּערְהֶמַארְעטֶע דֶער הִימֶעל אוּנ פַאר דִי וָואס זַייעֶרֶע פֶערְוָואגֶעלְטֶע בְּרִידֶער הָאבֶּען זַיי מְקַנֵא גֶעוֶועהן אוּנ עֶס הָאט זַיי גֶעצוֹיגֶען צוּ זַיי, כְּדֵי זַיי זָאלֶען גֶעבֶּען זַיי אוֹיךְ הָאבֶּען אַיין אָרְט וְואוּ אַקָאפּ צוּצוּלֶעגֶען, הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען פִינְסְטֶערֶע טֶאג.

נָאר דָאס שְׁרֶעקְלִיךְ פִינְסְטֶערְנִישׁ, וָואס הָאט זִיךְ מִיט אַמָאל אִין דֶעם דְרַייצֶעהְנְטֶען יָאהר הוּנְדֶערְט אַרוֹיפְגֶערוּקְט אוֹיפְ'ן יוּדִישֶׁען מַזָל, אִיז אַגָאר נִישְׁט גֶעגֶען דֶער פִינְסְטֶערְנִים, וָואס הָאט צוּגֶעדֶעקְט דָאס אִינְוֶוענִינְסְטֶע יוּדִישׁ לֶעבֶּען. מֶעהר פוּן צְוֵויי הוּנְדֶערְט יָאהר הָאבֶּען דִי יוּדֶען אִין אֵייראָפַּא, בֶּעזָאנְדֶערְס אִין שְׁפַּאנְיֶען אוּנ פְרַאנְקְרַייךְ גֶעהַאלְטֶען אִין זַייעֶרֶע הֶאנְד דָאס רֵיינֶע לִיכְט פוּן תּוֹרָה, חָכְמָה אוּנ אֱמוּנָה! פְּלוּצְלוּנְג אִיז אָבֶּער גֶעקוּמֶען דִי קַבָּלָה מִיט אִיהרֶע סוֹדוֹת אוּנ רְמָזִים, אוּנ הָאט דָאס שֶׁאנֶע לִיכְט פֶערְלָאשֶׁען אוֹיף הִיבְּשֶׁע עֶטְלִיכֶע דוֹרוֹת.

וָואס עֶרְגֶער דֶער מַצָּב פוּן דִי יוּדֶען אִיז גֶעוָוארֶען, הָאבֶּען דִי מְקוּבָּלִים אַלְס מֶעהר אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען דֶעם קָאפּ, אוּנ פוּן גֶערָאנַא (גִירוּנְדַה) הָאבֶּען זַיי אִיבֶּערְגֶעטְרָאגֶען זַייעֶר הוֹיפְּט־פּוּנְקְט קַיין טָאלֶעדָא, וַוייל דָארְט הָאבֶּען זַיי גֶעהַאט אַפָּארְשְׁטֶעהֶער, וָואס הָאט זַיי גֶעקָאנְט שְׁטִיצֶען מִיט זַיין שֶׁאנֶעם נָאהמֶען אוּנ מִיט זַיין גְרוֹיס רַייכְקַייט. דָאס אִיז גֶעוֶועהן ר' טוֹדְרוֹס בֶּן יוֹסֵף הַלֵוִי פוּן דֶער בֶּערִיהמְטֶער מִשְׁפָּחָה אַבּוּלַאפְיָא, אַקָרוֹב נָאךְ פוּן ר' מֵאִיר אַבּוּלַאפְיָא, וָואס אִיז דֶער עֶרְשְׁטֶער אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען גֶעגֶען רמב"ם אוּנ אַלֶע הַקִירָה־סְפָרִים. ר' טוֹדְרוֹס אִיז צוּ לִיעבּ זַיינֶע גְרוֹיסֶע קֶענְטְנִישֶׁע אִין מֶעדִיצִין אוּנ זַיין פִינַאנְץ־זַאכֶען, גֶעוֶועהן אַשְׁטַארְקֶער חָשׁוּב אִין הוֹיף פוּן סַאנְכָא דֶעם פִיעֶרְטֶען אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס בַּיי דֶער קְלוּגֶער קֶאנִיגִין מַארִיַא דֶע מָאלִינַא. דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעקוּקְט אוֹיף אִיהם וִוי אוֹיף אַנָשִׂיא אוּנ אַז דֶער קֶאנִיג מִיט דֶער קֶאנִיגִין זֶענֶען אַרוֹיסְגֶעפָאהרֶען זִיךְ זֶעהן מִיט'ן פְרַאנְצֶעזִישֶׁען קֶאנִיג פִילִיפּ דֶעם פִיעֶרְטֶען, אִיז ר' טוֹדְרוֹס אַבּוּלַאפְיָא אוֹיךְ גֶעוֶועהן צְוִוישֶׁען דִי גְרוֹיסֶע לַייט וָואס הָאבֶּען בַּאלֵייט דֶעם שְׁפַּאנִישֶׁען קֶאנִיג, אוּנ דָאס הָאט זַיין נָאהמֶען גָאר גְרוֹיס גֶעמַאכְט אוֹיךְ בַּיי דִי פְרַאנְצֶעזִישֶׁע יוּדֶען. ר' טוֹדְרוֹס אַבּוּלַאפְיָא אִיז גֶעוֶועהן אַגְרוֹיסֶער גֶעגְנֶער פוּן דִי יוּדִישֶׁע חַקְרָנִים, הָאטְשׁ אַלֵיין אִיז עֶר נִיט גֶעוֶועהן וַוייט פוּן וִויסֶענְשַׁאפְטֶען אוּנ הָאט זִיךְ קוֹנֶה שֵׁם גֶעוֶועֶן וִוי אַבֶּערִיהמְטֶער דָאקְטָאר. אִיהם הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז אַלֶע לוֹמְדִים וִוילֶען דִי תּוֹרָה פֶערְשְׁטֶעהן גֶעבֶּען

מִיט שֵׂכֶל אוּנ נָאר אוֹיפְ'ן פְּרָאסְטֶען אוֹיפְ'ן, אַ שְׁטֵייגֶער וִוי דֶער רמב"ם הָאט גֶעטְהוּן מִיט דִי דִינִים פוּן קָרְבָּנוֹת, וָואס עֶר הָאט גֶעוִויזֶען אַז זֵיי שְׁטַאמֶען אַרוֹיס פוּן דֶעם גָאטְצֶענְדִיענְסְט, מַאכֶען אַ תֵּל פוּן יוּדִישְׁקַייט, אוּנ אַז דִי קַבָּלָה שְׁטֶעהט אַ סַך נֶאהֶענְטֶער צוּם אֱמֶת. מִיט דֶעם דֶרֶך זֶענֶען אוֹיך גֶעגַאנְגֶען זַיינֶע זִיהְן לֵוִי אוּנ יוֹסֵף אוּנ זַיינֶע פִיעל תַּלְמִידִים פוּן וֶועלְכֶע עֶס זֶענֶען אַרוֹיס דִי בֶּערִיהְמְטֶע דְרַיי מְקוּבָּלִים: ר' יִצְחָק אִבֶּן־לַאטִיף, ר' אַבְרָהָם אַבּוּלַאפְיָא אוּנ ר' משֶׁה דִי־לִיאוֹן, וָואס הָאבֶען דֶערְנָאך מִיט דֶער קַבָּלָה פֶערְשְׁטֶעלְט דֶעם אֱמֶת'ן שַׁיין פוּן דֶער הֵיילִיגֶער תּוֹרָה אוּנ גֶעבְּרַאכְט דֶעם פָאלְק צוּ פִיעל אַבֶּערְגְלוֹיבֶּען אוּנ דִמְיוֹנוֹת בִּיז הַיינְטִיגֶען טָאג.

ר' יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַלְלַטִיף אָדֶער אִבֶּן־לַאטִיף אִיז גֶעוֶועהן מֶעהר אַיינְגֶעהַאלְטֶענֶער אוּנ הָאט נִיט אַזוֹי פִיעל גֶעאַרְבַּייט וִוי זַיין חָבֵר ר' אַבְרָהָם אַבּוּלַאפְיָא, וָואס אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִין סַארַאגָזָא אִים יָאהר 1240 אוּנ אִיז גֶעוֶועהן אַ מֶענְשׁ, וָואס עֶס הָאט אִיהם שְׁטֶענְדִיג גֶעצוֹיגֶען נָאר צוּ בֶּע־הַאלְטֶענֶע אוּנ פֶערְבָּארְגֶענֶע זַאכֶען. קֵיין שְׁווִינְדְלֶער אִיז עֶר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט גֶעוֶועהן. מִיט זַיין קַבָּלָה הָאט עֶר נִיט גֶעמֵיינְט קֵיין חָכְמוֹת אוּנ הָאט פֶעסְט גֶעגְלוֹיבְּט אַז מִיט דִי סוֹדוֹת פוּן דֶעם לִמּוּד וֶועט עֶר אוֹיפְדֶעקֶען אַ נַייעֶ וֶועלְט, אַ פְרַייעֶ, אַ גְלִיקְלִיכֶע, אָהן צָרוֹת, אָהן יְסוּרִים אוּנ פַאר יוּדֶען טַאקִי — אַ פָּשׁוּטֶ'ען גַן־עֵדֶן. זַיינֶע בֶּעסְטֶע יָאהרֶען הָאט עֶר פֶערְבְּרַאכְט אוֹיף אַ נְסִיעָה צוּם סַמְבַּטְיוֹן, וואוּ עֶר הָאט גֶעוָואלְט אָפְּזוּכֶען דִי פֶערְלָארֶענֶע שְׁבָטִים, אוּנ אַז עֶר הָאט, כְּן הַסִּתָּם, אַזַא טַייך נִיט גֶעפוּנֶען, הָאט עֶר זִיך אַוֶועקְגֶעלָאזְט קֵיין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, דֶערְוַייל הָאט עֶר אוֹיפְ'ן וֶועג אִין גְרִיכֶענְלַאנְד חַתוּנָה גֶעהַאט אוּנ טַאקִי בַּאלְד אַוֶועק גֶעוָוארְפֶען דִי פְרוֹי, אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעקוּמֶען קֵיין עַכּוֹ הָאט עֶר דָארְט גֶעמוּזְט בְּלַייבֶּען שְׁטֶעהְן, וַוייל פַּאלֶעסְטִינַא הָאט זִיך דֶעמָאלְט גֶעפוּנֶען אִין דִי הֶאנְד פוּן דִי מָאנְגָאלֶען. דְרַיי אוּנ פִיערְצִיג יָאהר אִיז אַבְרָהָם אַבּוּלַאפְיָא אַלְט גֶעוֶועהן אַז עֶר אִיז צוּרִיק גֶעקוּמֶען קֵיין שְׁפַּאנְיֶען אוּנ הָאט זִיך גֶענוּמֶען מִיט'ן רֶעכְטֶען חֵשֶׁק צוּ דֶער קַבָּלָה. עֶס אִיז בַּיי אִיהם קֵיין סָפֵק נִיט גֶעוֶועהן אַז אִין יֶעדֶען אוֹת פוּן דֶער תּוֹרָה לִיעגֶען בֶּעהַאלְטֶען טִיעפֶע סוֹדוֹת, אוּנ עֶר הָאט זִיך אַיינְגֶערֶעדְט אַז דֶערְגֶעהְן דִי סוֹדוֹת קָאן מֶען נָאר דוּרְך גִימַטְרִיָאוֹת, דָאס הֵייסְט: אָנְנֶעהְמֶען יֶעדֶעס אוֹת פַאר אַ צִיפֶער אוּנ אַזוֹי לַאנְג מַאכֶען חֶשְׁבּוֹנוֹת בִּיז עֶס קוּמְט אַרוֹיס דָאס וָואס מֶען ווִיל ווִיסֶען. דִי חֶשְׁבּוֹנוֹת הָאבֶען אִיהם אַזוֹי פֶער־דוּלְט דֶעם מוֹחַ אַז עֶר הָאט זִיך אִין גַאנְצֶען אוֹיסְגֶעטְהוּן פוּן דֶער וֶועלְט: עֶר הָאט זִיך פֶערְשְׁלָאסֶען אִין אַ חֶדֶר מְיוּחָד, גַאנְצֶע טָאג אִיז עֶר גֶעזֶעסֶען אִין טַלִּית אוּנ

תְּפִלִין, יֶעדֶעס וָואָרְט פוּנ'ם דַאוְוֶנֶען הָאט עֶר גֶעצוֹיגֶען מִיט אַ בֶּעזוּנְדֶער כַּוָּנָה אוּנ הָאט גֶעוַוארְט בִּיז דֶער שְׁלָאף וֶועט אִיהם צוּמַאכֶען דִי אוֹיגֶען, דִי שְׁכִינָה וֶועט זִיךְ אִיהם בֶּעוַויְיזֶען דוּרְךְ אַ קוּ'שׁ אוֹיף דִי לִיפֶּען אוּנ אַזוֹי וֶועט אִין אִיהם אַרַיין אַ רוּחַ נְבוּאָה. דָאס פַארְשְׁטֶעהט מֶען אַז וִוי בַּאלְד עֶר הָאט נָאר גֶעפִיהְל'ט בַּיי זִיךְ אַלַיין אַז עֶר אִיז שׁוֹין אַ נָבִיא, הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז בַּיי זִיךְ אִין דֶער הַיים וֶועט עֶר וֶוייְנִיג וָואס מַאכֶען, אוּנ עֶר אִיז אִים יָאהר 1279 אַוֶועק קַיין אִיטַאלְיֶען. דָארְט הָאט עֶר אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶען אַ סֵפֶר אוּנ הָאט מְגַלֶּה גֶעוֶועהן דֶעם עוֹלָם אַז עֶר הָאט זוֹכֶה גֶעוֶועהן צוּ רֶעדֶען מִיט גָאטט אַלַיין. דֶעם סֵפֶר הָאט עֶר אַ נָאמֶען גֶעגֶעבֶען „רָזִיאֵל" וָואס אִיז בְּגִימַטְרִיָא אַבְרָהָם. נָאר כָּל זְמַן עֶר הָאט גֶעהַאט צוּ טְהוּן מִיט יוּדֶען, הָאט זִיךְ דִי מְלוּכָה אוֹיף אִיהם נִיט אוּמְגֶעקוּקְט; נַ֫ם אִיז אִיהם אָבֶּער אַיינְגֶעפַאלֶען אַ מְשׁוּגֶע'נֶער גֶעדַאנְק אַז עֶר מוּז דֶעם פַּאפְּסְט מַארְטִין דֶעם פִיעְרְטֶען מְגַיֵּיר זַיין, דָא הָאט מֶען שׁוֹין אִיהם אַ לַאנְגֶע צַייט גֶעהַאלְטֶען אִין תְּפִיסָה, אוּנ מֶען וָואלְט אִיהם גֶעוִויס פֶערְבְּרֶענְט, וֶוען עֶס טְרֶעפְט נִיט אַ נֵס: ר' אַבְרָהָם אַבוּלַאפְיָא הָאט זִיךְ דֶערְנָאךְ בֶּערִיהמְט, אַז אִיהם הָאבֶען אָבְּגֶערַאטֶעוֶועט דִי „צְוַויי צוּנְגֶען" וָואס גָאט הָאט אִיהם גֶעגֶעבֶען, נָאר מֶען הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דֶער גַאנְצֶער מוֹפֵת וָואס עֶר אִיז נִיצָל גֶעוָוארֶען הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען דֶערְפוּן וָואס עֶר הָאט מִיט'ן פַּאפְּסְט גֶערֶעדְט מִיט אֵיין אַנְדֶער צוּנְג אוּנ אִיהם גֶעוִויזֶען אַז זַיין לִמּוּד פוּן קַבָּלָה גְלַייכְט זִיךְ אוֹיס מִיט דִי סוֹדוֹת פוּן דֶער קְרִיסְטְלִיכֶע אֱמוּנָה. דֶערְפַאר הָאט מֶען שׁוֹין אִיהם גֶעלָאזְט פְרַיי אַרוּמְדְרֶעהֶען זִיךְ אִין רוֹם, נָאר עֶר אִיז פוּן דָארְט אַוֶועקְגֶעפָאהרֶען קַיין סִיצִילְיֶען אוּנ הָאט זִיךְ שׁוֹין דָארְט אוֹיסְגֶעגֶעבֶען פַאר מָשִׁיחַ אוּנ הָאט אֲפִילוּ אוֹיסְגֶערֶעכֶענְט אַז אִים יָאהר 1290 מוּז זִיךְ אָנְהֵייבֶען דִי גְאוּלָה. הָאטְשׁ עֶס הָאט זִיךְ בַּאלְד אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז דֶער חֶשְׁבּוֹן פוּן ר' אַבְרָהָם אַבוּלַאפְיָא אִיז נִיט אַזוֹי רִיכְטִיג אוּנ עֶר אַלַיין אִיז אִין צְוַויי יָאהר אַרוּם גֶעשְׁטָארְבֶּען, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט עֶר אִין סִיצִילְיֶען גֶעהַאט אַסַךְ מַאֲמִינִים אוּנ גֶעטְרַייעֶ תַּלְמִידִים, וָואס הָאבֶען גֶעהַאלְטֶען מִיט אִיהם. עֶר הָאט אוֹיךְ אִין דִי לֶעצְטֶע יָאהרֶען גֶעאַרְבֵּייט מִיט אַלֶע כּוֹחוֹת צוּ בֶּעפֶעסְטִיגֶען דִי קַבָּלָה, אוּנ אַז דִי יוּדִישֶׁע קְהִלָּה פוּן פַּאלֶערְמָא הָאט גֶעשִׁיקְט אָנְפְרֶעגֶען קַיין בַּרְצֶלוֹנָה צוּ ר' שְׁלֹמֹה בֶּן אַדֶּרֶת (הרשב"א) וָואס זַיין דֵעָה אִיז וֶועגֶען דִי מְקוּבָּלִים, אוּנ דֶער בֶּערִיהמְטֶער רַב הָאט גֶעעֶנְטְפֶערְט: מֶען זָאל זִיךְ הִיטֶען פַאר זֵיי וִוי פַאר פַייעֶר, הָאט ר' אַבְרָהָם אַבוּלַאפְיָא אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַפַייעֶרִיגֶען בְּרִיעף אוּנ הָאט זִיךְ גֶעקְלָאגְט דַארוֹיף וָואס דִי יוּדֶען ווִילֶען זַיין חֲכָמִים אוּנ פְרֶעגֶען שְׁאֵלוֹת וֶוען אֲפִילוּ דִי קְרִיסְטֶען גְלוֹיבֶען אִיהם אוּנ נֶעהמֶען בְּלִינְד אָן זַיינֶע וֶוארְטֶער. עֶר

האט אבער ניט בעדארפט זיך לאנג קלאגען, ווייל חכמים אונ שאלות פראגער האבען זיך צווישען יודען געפונען נאר ווייניג, דאס פראסטע פאלק האט זיך זעהר לייכט געלאזט איינרעדען אויפ'ן הימעל אריד, אונ א פאר פון זיינע תלמידים האבען איבערגעטראגען זיין תורה קיין שפאניען: איינער פון זיי וואס האט זיך געלאזט רופען שמואל הנביא האט זיך בעזעצט אין א קליין-שטאדטעל אילון, דער אנדערער האט זיך געפונען א גראסערע שטאדט אבילה אונ ביידע האבען אנגעהויבען שפיעלען די ראללע פון נביאים אונ טראסטער דעם עולם אז באלד וועט זיך אנהייבען די משיח'ס צייט. ר' שלמה בן אדרת (הרשב"א) האט אפילו אלעמען מזהיר געוועהן זיי זאלען זיך ניט לאזען אראבפיהרען פונ'ם וועג, נאר וועמען גלוסט זיך נאך אזוי בלינד גלויבען ווי דעם יודען אין א שלעכטער צייט, ווען דאס פערביטערט שווער הארץ לענט ארויף א שטיין אויך אויף דעם דערשלאגענעם פערמאראטשטשעטען קאפ? אונ דאריבער האט דער „נביא" פון אבילה געהאט א סך נארען וואס האבען איהם נאכגעטאנצט אונ אז ער האט בעשטימט געזאגט אז אים יאהר 1295, פונקט אינ'ם לעצטען טאג פון חודש תמוז, וועט משיח קומען האט מען איהם געגלייבט אונ מען האט זיך מכין געוועהן צו דער גרויסער ישועה. אללע האבען געפאסט דעם גאנצען טאג, זיי האבען זיך אנגעטהון אין ווייסען ווי אום יום כפור אונ זענען ביז נאכט געבליבען אין שול אונ האבען געווארט ביז זיי וועלען דערהערען דעם שופר של משיח. אודאי האט זיך פון דעם אויסגעלאזט א חלום, אונ אז פיעל פון זיי האבען בעמערקט אויף זייערע ווייסע קיטעל אנגענעהטע רויטע קרייצלעך זענען זיי גאר פערדולט געווארען אונ זענען פלוצלונג איבערגעגאנגען צום קריסטענטהום. וואס דאס איז אזיינס געוועהן, צו האט מען אימיסטען אזוי אפגעטהון די יודען אדער עס איז עפּיס א צופאל דא געוועהן, קאן מען ניט וויסען: די גאנצע זאך איז פונקט אזוי פינסטער ווי דאס לעבען פון די צוויי נביאים, וואס מען ווייסט אפילו ניט וואהין זיי זענען פערפאלען געווארען אונ וואס עס האט זיך פון זיי אויסגעלאזט.

אין דער זעלבער צייט איז אויף דער וועלט צום ערסטען מאל בעקאנט געווארען דער ספר „זוהר הקדוש" וואס לויט ווי די מקובלים האבען געגלייבט, האט איהם געשריבען ר' שמעון בן יוחאי אין דער מערה, וואו ער איז דרייצעהן יאהר בעהאלטען געוועזען פון דער רוימישער מלוכה. נעין למעלה זייטע 48), א געוויסער מקובל פון יענער צייט מיט'ן נאמען ר' משה בן שם טוב די ליאון, וועלכער איז געבארן אים יאהר 1250, האט דערצאהלט, אז רבנו משה בן נחמן

רמב"ן) הָאט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גֶיפִֿינֶען אַלְטֶע כְּתָבִים, וֶועלְכֶע עֶר הָאט דֶערְקֶענְט, אַז דָאס זַיינֶען ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי׳ס כְּתָבִים. אוּנ אַזוֹי וִויא עֶר, ר׳ מֹשֶׁה בֶּן נַחְמָן הָאט גֶעוָואלְט אַז זֵיי זָאללֶען דֶער וֶועלְט בֶּעקַאנְט וֶוערְן הָאט עֶר זֵיי אַוֶועק גֶעשִׁיקְט אִין ־קַאטַאלָאנְיֶען, פוּן דָארְט הָאט זֵיי אַגְרוֹיסֶער שְׁטוּרְם ווִינְד פֶֿערְ־טְרָאגֶען אִין דֶער מְדִינָה אַרַאגָאנְיֶען אוּנ דָא זַיינֶען זֵיי צוּ אִיהם, צוּ ר׳ מֹשֶׁה דִי לִיאוֹן, אִין דִי הֶאנְד אַרֵיינְגֶעפַאללֶן אוּנ אִיהם אִיז בֶּעשֶׁערְט דִיזֶעלְבֶּע כְּתָבִים מְפַרְסֵם צוּ זַיין מִיט דֶעם נָאמֶען „זוֹהַר הַקָדוֹשׁ".

דֶער נָאמֶען פוּנ׳ם הֵיילִיגֶען תַּנָא ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי אַלֵיין, הָאט מֶעהר ־קַיין הַסְכָּמוֹת נִיט גֶעבְּרוֹיכְט אוּנ פוּן אַללֶע זַייטֶען הָאט מֶען זִיךְ גֶעוֶוענְדֶעט צוּ ר׳ מֹשֶׁה דִי לִיאוֹן עֶר זָאלל אָבְּשְׁרַייבֶּען קָאפְּיֶעס. אַוַדאי זַיינֶען אִין אָנְהֵייב אוּנ אוֹיךְ שְׁפֶּעטֶער גֶעוֶועזֶן גֶעגְנֶער, וָואס הָאבֶּען ר׳ מֹשֶׁה׳ן חוֹשֵׁד גֶעוֶועהן, אַז דִי גַאנְצֶע זַאךְ אִיז אֵיין אוֹיסְגֶעטְרַאכְטֶע, נִיט ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי הָאט עֶס גֶעשְׁרִיבֶּען נוּר גַאנְץ עֶר אַלֵיין, אוּנ הָאט עֶס נָאר אַנָאמֶען גֶעגֶעבֶּען אוֹיף ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי, כְּדֵי דֶער עוֹלָם זָאלל עֶס פַאר הֵיילִיג אָנְנֶעהמֶען אוּנ זָאלל אִיהם פַאר זַיינֶע קָאפְּיֶעס אָבְּשְׁרַייבֶּען גוּט בֶּעצָאהלֶען. גֶענוּמֶען הָאט זִיךְ דֶער חְשַׁד דֶערְ־פוּן, וָואס עֶר הָאט ־קֵיינֶעם דֶעם עֶצֶם כְּתַב יַד פוּן ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי נִיט גֶע־וִויזֶען אוּנ נָאךְ מֶעהר, דֶערְפוּן, וָואס גְרָאד צוּ דֶער אֵייגֶענֶער צַייט אִיז פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גֶעקוּמֶען ר׳ יִצְחָק פוּן עַכּוֹ, דֶעם רמב"ן׳ס אַחַבֶר אוּנ אַתַּלְמִיד, אוּנ אַללֵיין אוֹיךְ אַגְרוֹיסֶער מְקוּבָּל, אוּנ הָאט גֶעשְׁרִיֶען, אַז דֶער רמב"ן הָאט גָאר ־קֵיינְמָאל אַזֶעלְכֶע כְּתָבִים נִיט גֶעפוּנֶען אוּנ עֶרְגֶעץ ־קַיין ־קַבָּלָה כְּתָבִים נִיט גֶע־שִׁיקְט. דֶער ר׳ יִצְחָק הָאט נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט חוֹקֵר וְדוֹרֵשׁ צוּ זַיין דֶעם אֱמֶת אֲפִילוּ נָאךְ ר׳ מֹשֶׁה׳ס טוֹידְט. אוּנ ווִי עֶר דֶערְצֶאהלְט, הָאבֶּען אִיהם ר׳ מֹשֶׁה׳ס ווַייבּ אוּנ זַיין טָאכְטֶער מוֹדֶה גֶעוֶועהן אוּנ הָאבֶּען גֶעשְׁוָוארְן, אַז ר׳ מֹשֶׁה הָאט ־קֵיינְמָאל ־קַיין כְּתַב יַד פוּן ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי נִיט גֶעהַאט, אוּנ הָאט דֶעם זוֹהַר גֶעשְׁרִיבֶּען פוּן ־קָאפּ. נוּר ווִי דִי זַאךְ אִיז, דֶער רוֹב מְקוּבָּלִים, בֶּעזָאנְדֶערְס דִי פוּן ר׳ טוֹדְרוֹס הַלֵוִי אַבּוּלַאפְיָא׳ס חֶדֶר, הָאבֶּען אִיהם פַאר הֵיילִיג אוּנ פַאר ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי׳ס „זוֹהַר הַקָדוֹשׁ" אָנְגֶענוּמֶען, בִּפְרַט אַז זֵיי הָאבֶּען אִין אִיהם גֶעפוּנֶען רְמָזִים אוֹיף׳ן ־קֵץ אוּנ אוֹיף מָשִׁיחַ׳ס צַייטֶען, וָואס דֶער עוֹלָם הָאט דָאמָאלְס, ווִי אִין אַללֶע שְׁלֶעכְטֶע צַייטֶען שְׁטַארְק גֶעוַוארְט אוּנ גֶעהָאפְט, אוּנ אַזוֹי אִיז דֶער „זוֹהַר הַקָדוֹשׁ" מִיט דֶער צַייט אַרַיין אִין גַאנְצֶען יוּדֶענְטְהוּם אוּנ שְׁפִּיעלְט דִי גְרֶעסְטֶע רָאללֶע צְווִישֶׁען אַללֶע ־קַבָּלָה סְפָרִים אוּנ אִיז פַאר הֵיילִיג

אָנְגֶענוּמֶען, אֲפִילוּ בַּיי דִי וָואס בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען זִיךְ נִיט מִיט־קַבָּלָה בִּיז הַיינְטִיגֶען טָאג.

אִין דֶער צַייט וָואס פוּן אַיין זַייט הָאבֶּען דִי מְקוּבָּלִים מִיט אַלֶע כּוֹחוֹת גֶעצְווּיגֶען דָאס פָאלְק צוּם בְּלִינְדֶען גְלוֹיבֶּען הָאבֶּען זִיךְ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט גֶעפוּנֶען פְרַייע גֵייסְטֶער, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעמִיהט זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער מִיט גֶעוואַלְד צוּ צוּפִירֶען דַוְקָא צוּ חֲקִירָה, נָאר זֵיי הָאבֶּען אוֹיךְ אִיבֶּערְגֶעצוֹיגֶען דָאס שְׁטְרִיקְעל אוּנ זֶענֶען מִיט זֵייעֶרֶע חֲקִירוֹת דֶערְנַאנְגֶען אַזוֹי וַוייט, אַז אֲפִילוּ דֶעם רמב״ם׳ס גַאנְג הָאט זִיךְ זֵיי אוֹיסְגֶעווִיזֶען נָאךְ וֶוענִיג. זֵיי הָאבֶּען גֶעוָואלְט, אַז דִי אֱמוּנָה מִיט דֶער חָכְמָה זָאלֶען זִיךְ אוֹיסְגְלַייכֶען אִין אַלֶעמֶען, אוּנ אַלְדִינְג וָואס עֶס אִיז גֶעגֶען שֵׂכֶל הַיָשָׁר זָאל מֶען לַהֲלוּטִין אַרוֹיסְוַוארְפֶען פוּן דִי הֵיילִיגֶע סְפָרִים אָדֶער אוֹיפְקָאְרֶן צוּ גְלוֹיבֶּען. דִי חַקְרָנִים הָאבֶּען זִיךְ גְרֶאסְטֶענְטְהֵיילְס גֶעפוּנֶען אִין פֶּערְפִּינְיַאן אִין אַרַאגָאנְיֶען; דָארְט אִיז גֶעוֶועהן אַ קְלֵיינֶע יוּדִישֶׁע קְהִלָּה וואוּ דִי יוּדֶען אִיז דַוְקָא נִיט אַזוֹי גוּט גֶעוֶועהן, וַוייל זֵיי הָאבֶּען אַלֶע גֶעמוּזְט וָואהְנֶען וַוייט פוּן דֶער שְׁטָאדְט אִין אַבֶּעזוּנְדֶער גַאס, וָואס אִיז גֶעוֶועהן בֶּעשְׁטִימְט פַאר מְצוֹרָעִים, פַאר מֶענְשֶׁען מִיט הוֹיט־קְרַאנְק־הַייטֶען, נָאר פוּן לַאנְג אָן הָאט דָארְט גֶעהֶערְשְׁט אַ פְרַייעֶר גֵייסְט אוּנ אַ בֶּעזוּנְדֶערֶע לִיעבֶּע צוּ ווִיסֶענְשַׁאפְט. דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דִי חַקְרָנִים אִיז גֶעוֶועהן אַ בֶּערִיהמְטֶער לַמְדָן ר׳ לֵוִי בֶּן חַיִים פוּן ווִילְלֶעפְרַאנְשׁ, אִיהם הָאט שְׁטַארְק מִיט גֶעהָאלְפֶען אֵיינֶער פוּן דִי שֶׁענְסְטֶע בַּעֲלֵי בָּתִּים, דוֹן שְׁמוּאֵל הַסוּלַמִי, אָדֶער סֶען עֶסְקַאלִיטַא, וָואס הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעצֵייכֶענְט מִיט זַיין פְרוּמַקַייט אוּנ צְדָקָה אוּנ הָאט זִיךְ אַלֵיין אוֹיךְ גֶערֶעכֶענְט צְווִישֶׁען דִי גְרֶעסְטֶע לוֹמְדִים. דֶער רַב פוּן דָארְט, דוֹן ווִידַאל מְנַחֵם בֶּן שְׁלֹמֹה הַמְאִירִי אִיז אֲפִילוּ אָפְּט נִיט צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן פוּן ר׳ לֵוִי׳ס פְרַייע גֶעדַאנְקֶען, נָאר עֶר הָאט אָבֶּער אַלֵיין אוֹיךְ זֶעהר לִיעבּ גֶעהַאט דִי חָכְמָה, דֶערְפַאר הָאט עֶר קֵיינֶעם נִיט גֶעוָואלְט שְׁטֶערֶן אוּנ דִי חַקְרָנִים הָאבֶּען גֶעקָאנְט אָפֶען דַרְשְׁ׳נֶען אוּנ בֶּעפֶעסְטִיגֶען זֵייעֶרֶע דֵעוֹת.

דִי פְרוּמֶע לוֹמְדִים פוּן מָאנְפֶּעלְיֶע, וואוּ דֶער רַב ר׳ שְׁלֹמֹה אִיז אֲפִילוּ גֶעגֶען רמב״ם אַרוֹיס מִיט הֲרָמוֹת, הָאבֶּען פַאר דִי חֲקִירוֹת וָואס הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען שִׁיטֶען פוּן פֶּערְפִּינְיַאן זִיךְ שְׁטַארְק דֶער שְׁרָאקֶען אוּנ עֶס אִיז בַּיי זֵיי גֶעבְּלִיבֶּען מֶען זָאל אָנְמַאכֶען אַ רַעַשׁ צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אַז דִי גַאנְצֶע אֱמוּנָה אִיז אִין אַ גְרוֹיסֶער סַכָּנָה אוּנ מַאכֶען אַ סוֹף מִיט דִי אַפִּיקוֹרְסִים אַז עֶס זָאל פוּן זֵיי קֵיין שָׂרִיד וּפָלִיט נִיט בְּלַייבֶּען. דֶער עֶרְשְׁטֶער אִיז אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען אַבָּא מָרִי בֶּן מֹשֶׁה פוּן מָאנְפֶּעלְיֶע, אָדֶער ווִי מֶען הָאט אִיהם גֶערוּפֶען, דוֹן אַסְטְרוּק

דְעִילוּגֶעל, נָאר אַזוֹי וִוי עֶר הָאט זִיךְ נִיט גֶעפִיהלְט אִין כֹּחַ, אַז עֶר זָאל אַלֵיין קָאנֶען בֵּייקוּמֶען אַזַא לַמְדָן וִוי ר׳ לֵוִי בֶּן חַיִים פוּן ווִילְלֶעפְרַאנְשׁ. הָאט עֶר זִיךְ גֶעוָוענְדְט צוּ ר׳ שְׁלֹמֹה בֶּן אַדֶרֶת (הָרַשְׁבָּ״א) אוּנ הָאט אִיהם בֶּעשְׁרִיבֶּען וִוי הֵיילִיג דִי מִלְחָמָה אִיז אַקֶעגֶען דִי אַפִּיקוֹרְסִים אוּנ וִוי נֶעטְהִיג עֶס אִיז אַז דֶער בֶּערִיהמְטֶער רַב פוּן בַּרְצֶלוֹנַה זָאל אוֹיךְ אֶפֶענְטְלִיךְ דָא אַרוֹיסְטְרֶעטֶען. ר׳ שְׁלֹמֹה בֶּן אַדֶרֶת הָאט פְרִיהֶר גֶעאֶנְטְפֶערְט אַז עֶר קָאן זִיךְ נִיט אַרֵיינְמִישֶׁען אִין עֲסָקִים פוּן פְרֶעמְדֶע קְהִלּוֹת, נָאר אַז עֶר הָאט דֶערְנָאךְ גֶעזֶעהֶן אַז דִי פְרוּמֶע רַבָּנִים ווִילֶען מֶעהר נִיט אַיינְפִיהרֶען אַז מֶען זָאל פַאר דְרַייסִיג יָאהר נִיט לֶערְנֶען קֵיין חֲקִירָה סְפָרִים הָאט עֶר גֶעמוּזְט צוּ לִיעב טְהוּן אוּנ הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ בְּרִיעף צוּ זַיין פְרַיינְד דוֹן שְׁמוּאֵל הַסוּלַמִי, עֶר זָאל נִיט אַזוֹי מְקָרֵב זַיין ר׳ לֵוִי בֶּן חַיִים פוּן ווִילְלֶעפְרַאנְשׁ, כְּדֵי דִי הַקַּרְנִים זָאלֶען נִיט הָאבֶּען אַזַא שְׁטַארְק אָנְשְׁפַּארֶענִישׁ. עֶר הָאט עֶס אֲפִילוּ גֶעבּוֹעלְ׳ט אוּנ דוֹן שְׁמוּאֵל הַסוּלַמִי הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען דֶערְווַייטֶערְן פוּן ר׳ לֵוִי׳ן, נָאר עֶס אִיז דֶערְפוּן גָאר נִיט גֶעוָוארֶען, ווַייל אִין פֶּערְפִּינְיָאן הָאט מֶען שׁוֹין שְׁטַארְק גֶעהַאלְטֶען מִיט דִי הַקַּרְנִים אוּנ טַאקִי אִין מָאנְפֶּעלְיֶע אַלֵיין זֶענֶען פִיעל קְרוּגֶע גֶעוֶועהן אוֹיף אַבָּא מָרִי פַאר דֶער מַחֲלוֹקֶת וָואס עֶר הָאט אָנְגֶעמַאכְט. גֶענוּמֶען הָאט זִיךְ עֶס דֶערְפוּן וָואס דִי פְרוּמֶע הָאבֶּען גֶעוָואלְט צוּ שְׁלֶעפֶּען צוּ זִיךְ אֵיינֶעם פוּן דִי גְרֶעסְטֶע יוּדִישֶׁע לַייט פוּן מָאנְפֶּעלְיֶע, ר׳ יַעֲקֹב בֶּן מָכִיר אִבְּן־תִּבּוֹן, אָדֶער דוֹן פְּרָאפַאטִיוּס, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ בֶּערִיהמְטֶער דָאקְטָאר אוּנ אַ גְרוֹיסֶער שְׁפְּרַאכֶענְקֶענֶער אוּנ הָאט גֶעשְׁפִּיעלְט אַ ווִיכְטִיגֶע רָאלְלֶע צְווִישֶׁען זַיינֶע בְּרִידֶער, עֶר הָאט גֶעשְׁטַאמְט פוּן דֶער מִשְׁפָּחָה „אִבְּן־תִּבּוֹן״ אוּנ הָאט זִיךְ פוּנְקְט ווִי זַיינֶע אֶלְטֶער־זֵיידֶעס בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט אִיבֶּערְזֶעצוּנְגֶען פוּן פֶערְשִׁיעדֶענֶע ווִיסֶענְשַׁאפְטְלִיכֶע אַרַאבִּישֶׁע בִּיכֶער אוֹיף לָשׁוֹן קֹדֶשׁ. דִי פְרוּמֶע זֶענֶען פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען בַּיי זִיךְ אַזוֹי גֶענַארְט גֶעוֶועהן, אוּנ אֶפְשַׁר הָאבֶּען זֵיי גֶערֶעכֶענְט אַז זֵיי זֶענֶען אַזוֹינֶע תַּקִּיפִים אַז אֲפִילוּ אַזַא זֶעלְבְּסְטְשְׁטֶאנְדִיגֶער מֶענְשׁ ווִי ר׳ יַעֲקֹב בֶּן מָכִיר וֶועט זֵיי אוֹיךְ מוּזֶען נָאכְגֶעבֶּען אוּנ זֵיי הָאבֶּען אִיהם פָאר־גֶעלֶעגְט עֶר זָאל קוּמֶען צוּ זֵייעֶר אֲסִיפָה אוּנ זָאל פוּן זַיין זַייט אוֹיךְ גֶעבֶּען עֵצוֹת ווִי אַזוֹי צוּ רוֹדֵף׳ן דִי הַקַּרְנִים. זֵיי הָאבֶּען אָבֶּער אַ גְרוֹיסֶען טָעוּת גֶעהַאט: ר׳ יַעֲקֹב הָאט נִיט נָאר גֶעפֶּען עֶרְקְלֶעהרְט אַז עֶר אִיז אַ גֶעגְנֶער פוּן זֵייעֶר דֵעָה, נָאר עֶר הָאט נָאךְ צוּ זִיךְ צוּגֶעצוֹיגֶען אַ פָּאר בַּעֲלֵי בָּתִּים, אוּנ בֵּיידֶע צְדָדִים הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען קְרִיעגֶען גָאר אוֹיף אֵיין אַנְדֶער אוֹפֶן. אַבָּא מָרִי הָאט גֶעוָואלְט מַאכֶען הָאטְשׁ פִינְף אוּנ צְווַאנְצִיג חֲתִימוֹת פוּן גֶעהוֹיבֶּענֶע מֶענְשֶׁען, כְּדֵי צוּ ווַייזֶען ר׳ שְׁלֹמֹה בֶּן אַדֶרֶת אַז מִיט אִיהם הַאלְטֶען אַלֶע עֶהרְלִיכֶע יוּדֶען; ר׳ יַעֲקֹב בֶּן

מכיר האט זיך ווידער אנגענומען פאר'ן כבוד פון זיינע עלטערן, וואס האבען אללע געארבייט פאר דער חכמה, דערפאר האט ער אויך געזוכט פארגראסערן די צאהל פון זיינע גוטע פריינד, ער האט זיי גענומען דערמיט וואס ער האט געדרונגען אז אבא מרי וויל ווערען דער צווייטער ר' שלמה פון מאנפעליע אונ זוכט אפיקורסות אפילו אין דעם רמב"ם'ס ספרים, אונ אהוץ דעם האט ער זיך אויך געווענדט צו ר' שלמה בן אדרת ער זאל מודה זיין אז די פרומע זענען אונגערעכט; ר' שלמה בן אדרת האט זיך אבער געהאלטען פון דערוויטענס אונ אזוי האט זיך דאס מחלוקת צוברענט אין פיעל שטאדט, אונ די קהלות פון ארגענטיער, א-אוויניאן אונ לונעל האבען זיך געשטעלט אויף אבא מרי'ס זייט. אפילו אין פערפיניאן אליין איז צו די פרומע צוגעשטאנען דער בעריהמטער למדן ר' קלונימוס בן טודרוס אונ אללע האבען אנגעהויבען ארבייטען טאמיר וועט מען פועל'ן ביי ר' שלמה בן אדרת ער זאל די תקנות ווייגלעגען אין חרם, נאר ר' שלמה האט געענטפערט אז ער קאן זיך אויף קיין זאך ניט ענטשליסען ביז גאנצע צוואנציג קהלות וועלען ניט ערקלערען אז זיי פאדערן מען זאל זיך געגען די תקנות בענוטצען מיט אזא געפאהרליכען מיטעל.

אז עס איז בעשערט געוועהן דאס מחלוקת זאל זיך פארגראסערן, האט גראד בעדארפט אין דער צייט אנקומען קיין שפאניען דער בעריהמטער למדן ר' אשר בן יחיאל, וואס איז מעהר בעקאנט מיט דעם נאמען רא"ש. ר' אשר איז געוועהן א תלמיד פון ר' מאיר פון רוטענבורג אונ ער האט איבערגעלעבט אין דייטשלאנד זעהר א ביטערע צייט: די צרות האבען איהם אין גאנצען אבגעריסען פון דער וועלט, ער האט זיך פערשלאסען אין בית המדרש, פון קיין שום זאך, אויסער דער גמרא אונ די מפרשים האט ער ניט געוואלט וויסען, קיין היילי̇געדע פון דער תורה איז ביי איהם ניט געוועהן, אונ בּיסלעכ־וויז האט זיא ביי איהם אויסגעארבייט פשוט א שנאה צו אללע אנדערע חכמות. מען דארף אבער טאקי וויסען וואס דעמאלט האט זיך איבערגעטהון מיט די דייטשע יודען כדי מען זאל קאנען פארשטעהן פאר וואס אזעלכע לומדים ווי ר' אשר האבען געמוזט בלייבען פרעמד פון וועלטליכע וויסענשאפטען. אז עס האט זיך אין דייטשלאנד אנגעהויבען א אינגעוועניגסטער קריעג צווישען די איינ־וואהנער וועגען דער מלוכה, א טהייל האבען געהאלטען פאר'ן קייזער אדאלף פון נאסויא אונ אנדערע האבען פערלאנגט אלברעכט פון אסטערנייך, האבען ביידע צדדים אויסגעלאזט זייער כעס צו די יודען אונ טויזענדער פון

זַיי זֶענֶען אוּמְגֶעבְּרַאכְט גֶעוָוארֶען. פְּלוּצְלוּנְג הָאט מֶען גָאר אִין אַ קְלֵיין שְׁטֶאדְטֶעל
רֶאטְטִינְגֶען, אִים יָאהר 1298 אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען מְבַזֶה גֶעוֶועהן
אֵיינְס פוּן דִי הֵיילִיגֶע זַאבֶּען, וָואס וֶוערֶען בֶּענוּצְט בַּיים קְרִיסְטְלִיכֶען גָאטטֶעס-
דִיעֶנְסְט, אוּנ בַּאלְד הָאט זִיךְ אָפְּגֶעזוּכְט אַ רוֹצֵחַ, וָואס הָאט גֶעהֵייסֶען רִינְדְפְלֵייש
אוּנ הָאט צוּנוֹיפְגֶענוּמֶען אַ גַאנְצֶע מַחֲנֶה מֶען זָאל זִיךְ נוֹקֵם זַיין אִין דִי יוּדֶען.
מִילָא פוּן דִי יוּדֶען פוּן דֶעם שְׁטֶאדְטֶעל אַלֵיין, וואו דֶער חֵטְא אִיז קְלָאמֶערְשְׁט
גֶעשֶׁעהֶן, הָאט מֶען גָאר נִיט וָואס צוּ רֶעדֶען אַז זַיי זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען אִין
פַייעֶר; נָאר רִינְדְפְלֵייש הָאט נִיט אוֹיסְגֶעלָאזְט אֵיין שְׁטָאדְט אוּנ דָארְט וואוּ עֶר
אַלֵיין הָאט זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט צוּפִיהרֶען דִי הָאנְד הָאט עֶר אָנְגֶערֵייצְט דָאס פָאלְק
אוּנ מֶען הָאט אוּמֶעדוּם גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן דִי יוּדֶען. אִין ווִירְצְבּוּרְג הָאט
מֶען נִיט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט קֵיין אֵיינְצִיגֶען פוּן דֶער גְרוֹיסֶער יוּדִישֶׁער קְהִלָּה; אִין
נִירְנְבֶּערְג הָאבֶּען דִי קְרִיסְטֶען צוּם אָנְהֵייבּ גֶעשִׁיצְט דִי יוּדֶען, נָאר גִיךְ זֶענֶען
זַיי מִיעד גֶעוָוארֶען אוּנ מֶען הָאט גֶעמַאכְט אַ שְׁחִיטָה. דֶעמָאלְט הָאט מֶען דֶער-
הַרְגֶ'ט ר' אָשֵׁר'ס אַ קָרוֹב אוּנ אַ חָבֵר, ר' מָרְדְכַי בֶּן הִלֵל מִיט זַיין פְרוֹי אוּנ
פִינְף קִינְדֶער. פִיעל עֶלְטֶערְן, וָואס הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט אַז זֵייעֶרֶע קִינְדֶער
וֶועלֶען נִיט קָאנֶען בֶּעשְׁטֶעהֶן אוֹיף דֶעם נִסָיוֹן אוּנ וֶועלֶען אֶפְשַׁר אָבְּטְרֶעטֶען פוּן
דֶער יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה, הָאבֶּען אַלֵיין זִיךְ מִיט דִי גַאנְצֶע מִשְׁפָּחוֹת אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען
אִין פַייעֶר. אַ הַאלְבּ יָאהר הָאט גֶעדוֹיעֶרְט רִינְדְפְלֵייש'ס רְצִיחָה אוּנ מֶעהר פוּן
הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְד יוּדֶען הָאבֶּען מִיט'ן לֶעבֶּען בֶּעצָאהלְט. נָאר אַז דֶער קֵייזֶער
נִיבְּרֶעכְט הָאט אִיבֶּערְגֶענוּמֶען דִי מְלוּכָה אִיז גֶעוָוארֶען אַ בִּיסֶעל שְׁטִילֶער, וַוייל
עֶר הָאט נִיט גֶעוָואלְט פֶערְלִירֶען דֶעם גְרוֹיסֶען מַס וָואס דִי יוּדֶען פְלֶעגֶען צָאהלֶען.
דֶערְפַאר הָאט עֶר גֶעזֶעהֶן מֶען זָאל זַיי מֶעהר נִיט טְשֶׁעפֶּען אוּנ עֶס הָאט אֲפִילוּ
אִיהם נִיט גֶעאַרְט וָואס פִיעל פוּן דִי וָואס מֶען הָאט זַיי פְרִיהר גֶעצְוואוּנְגֶען זַיי
זָאלֶען זִיךְ טוֹיפֶען, זֶענֶען צוּרִיק גֶעוָוארֶען יוּדֶען. נָאר אַ שֵׁיינֶעם קִיוּם קָאן שׁוֹין
הָאבֶּען אַזַא שְׁטִילְקַייט, וָואס אִיז גֶעבּוֹיעט אוֹיף גֶעלְד-רַייסֶען. ר' אָשֵׁר הָאט זִיךְ
שׁוֹין מֶעהר נִיט גֶעפִיהלְט זִיכֶער אִין דַייטְשְׁלַאנְד אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעוָואהר גֶע-
וָוארֶען אַז דֶער קֵייזֶער אַלְבְּרֶעכְט וִויל בַּיי אִיהם פָאדֶערְן דִי סוּמֶע, וָואס דִי
יוּדֶען הָאבֶּען גֶעוָואלְט פְרִיהר בֶּעצָאהלֶען פַאר זַיין רֶבִּי'ן ר' מֵאִיר פוּן רוֹטֶענְבּוּרְג
אוּנ הָאט מוֹרָא גֶעהַאט טָאמֶער זֶעצְט מֶען אִיהם אוֹיךְ אִין תְּפִיסָה, הָאט עֶר זִיךְ
אִים יָאהר 1303, צוּזַאמֶען מִיט זַיין פְרוֹי אוּנ זַיינֶע אַכְט זִיהן צֶעוֶועקְגֶעלָאזְט אִין
דֶער וֶועלְט אַרַיין. צְוֵויי יָאהר אִיז עֶר נָע וָנָד גֶעוֶועהן, אַ קְלֵיינֶע צַייט אִיז עֶר
גֶעבְּלִיבֶּען אִין מָאנְפֶּעלְיֶע, אוּנ דֶערְנָאךְ הָאט עֶר זִיךְ צוּגֶעשְׁלָאגֶען קֵיין טוֹלֵידָא.

אונ איז דאָרט געוואָרען רָב. ר׳ אָשֵׁר איז שוין געוועהן בעקאַנט מיט זיין איבער־געבענהייט נאָר דעם יודישען לערנען, אונ צו איהם האָט זיך געוואָרפען אַבָּא מָרִי אונ האָט איהם פאַרשטעהן געגעבען אַז אויף איהם איז זיין גאַנצע האָפנונג, אַז ער מוז העלפען אָבּראַטעווען דאָס פאָלק אונ די אֱמוּנָה. שטאַרק בעטען האָט ער ר׳ אָשֵׁר׳ן ניט בעדאַרפט, ווייל ער איז געוועהן נאָך אַ גרעסערער מַחְמִיר פון איהם אונ האָט געדרונגען, אַז אֲפִילוּ יודען פון דרייסיג יאָהר טאָרען זיך ניט צורירען צו קיין וויסענשאַפטליכע סְפָרִים אונ אַז מען מוז די אַפִּיקוֹרְסִים עוֹקֵר מִן הַשֹּׁרֶשׁ זיין. ר׳ אָשֵׁר׳ס אַריינמישען־זיך האָט צוגעפיהרט דערצו וואָס ר׳ שְׁלֹמֹה בֶּן אַדֶּרֶת האָט אויך אויפגעהערט שלאַבּעריג זיין אונ האָט זיך פעסט ענטשלאָסען אונטערצושרייבען דעם חֵרֶם געגען די חַקְרָנִים, בעזאָנדערס ווייל איינער פון זיינע תַּלְמִידִים, ר׳ שִׁמְשׁוֹן בֶּן מֵאִיר, האָט זיך אונטערגענומען צוצושטעלען חֲתִימוֹת פון צוואַנציג קְהִלּוֹת. עס האָט זיך אֲפִילוּ באַלד אַרויסגעוויזען אַז ניט אין אַללע שטעדט האָט מען געוואָלט בעשטעהן מען זאָל מיט די חַקְרָנִים געהן מיט תְּקִיפוּת, אונ דַוְקָא אין מאָנפּעליע, וואו די פרומע האָבען גערעכענט אַז מען וועט דעם חֵרֶם אויפהאַפּען מיט ביידע האַנד, איז כִּמְעַט די גאַנצע קְהִלָּה געוועהן דערגעגען. ר׳ שְׁלֹמֹה בֶּן אַדֶּרֶת האָט שוין אָבער ניט געפּאַסט אָבצוטרעטען, אונ אים שַׁבָּת חֲזוֹן דעם 23 יולי 1305, האָט ער אָפענטליך אין שול מיט אַ סֵפֶר תּוֹרָה אויף די האַנד פאַרגעלייגט דעם חֵרֶם, וואָס ער האָט אַרויפגעלייגט אויף די יונגע לייט וואָס וועלען פאַר פינף אונ צוואַנציג יאָהר לערנען חָכְמוֹת, אויסער מעדיצין וואָס איז נויטיג פאַר׳ן געזונד. אַ חוץ דעם האָט ער אָנגעזאָגט מען זאָל פערברענען אַללע חֲקִירָה־סְפָרִים אונ מען זאָל אֲפִילוּ אויפ׳ן רמב״ם אויך ניט לייגען קיין כָּבוֹד. דער חֵרֶם פון בַּרְצֶלוֹנָה האָט אָבער ניט געקאָנט גילטען אין אַנדערע שטעדט אונ דערפאַר האָט מען צוגעשיקט שְׁלוּחִים איבעראַל וואָס זאָלען צו ריידען דעם עוֹלָם מען זאָל מַסְכִּים זיין צו דער דֵּעָה פון ר׳ אָשֵׁר מיט די איבריגע רַבָּנִים.

אַז די יְדִיעָה פון דעם חֵרֶם איז אָנגעקומען קיין מאָנפּעליע האָט ר׳ יַעֲקֹב בֶּן מָכִיר אִבְּן־תִּבּוֹן בעוויזען זיינע געגנער אַז מיט איהם טאָר מען זיך ניט שפּיעלען אונ אַז די גאַנצע שטאָדט האַלט מיט איהם. די פרומע האָבען גערעכענט אַז ווי באַלד עס איז געראָטהען דער חֵרֶם צו פערעפענטליכען אין בַּרְצֶלוֹנָה וועט מען אין מאָנפּעליע גאָר ניט ריידען אונ מען וועט באַלד מאַכען אַ סוֹף פון די חַקְרָנִים. זיי האָבען אָבער אַ גרויסען טָעוּת געהאַט: ר׳ יַעֲקֹב אִבְּן־תִּבּוֹן האָט פון זיין זייט אויך אַרויסגעגעבען אַ חֵרֶם געגען די וואָס וועלען זייערע קינדער

אָבְּהַאלְטֶען פוּן לֶערְנֶען פְרֶעמְדֶע לְשׁוֹנוֹת אוּנ חָכְמוֹת, אָדֶער זֵיי וֶועלֶען רֶעדֶען עֶפִּיס שְׁלֶעכְטְס אוֹיפ'ן רמב"ם אוּנ אַנְדֶערֶע יוּדִישֶׁע חֲכָמִים. ר' יַעֲקֹב הָאט זִיךְ נָאךְ גֶעפְּרוּבְּט צוּ זוּכֶען הִילְף בַּיי דֶער מְלוּכָה אוּנ הָאט אִיהר אוֹיפְגֶעקְלֶאהְרְט וִוי שֶׁאדְלִיךְ עֶס וֶועט זַיין פַאר דֶעם לַאנְד וֶוען אַ גַאנְץ פָאלְק וֶועט לִיעגֶען אִין פִינְסְטֶערְנִישׁ אוּנ וֶועט בְּלַייבֶּען וַוייט פוּן וִויסֶענְשַׁאפְט; עֶר הָאט זִיךְ אָבֶּער בַּאלְד אִיבֶּערְצַייגְט, אַז אוֹיף דֶער מְלוּכָה קָאן עֶר וֵוייניג רֶעכְנֶען, וַוייל מֶען הָאט אִיהם גֶעאֶנְטְפֶערְט אַז מֶען נֶעהמְט טַאקִי אָן זַיין דֵעָה אוּנ מֶען וֶועט נִיט דֶער לָאזֶען דִי פְרוּמֶע זָאלֶען אוֹיסְפִיהרֶען, נָאר אַ טַעַם הָאט מֶען אִיהם אָנְגֶעוִויזֶען אַזֶעלְכֶען, וָואס הָאט אִיהם גָאר נִיט גֶעשְׁמֶעקְט: מֶען הָאט אִיהם פָּשׁוּט גֶעזָאגְט אַז פַאר דֶער מְלוּכָה אִיז גֶעוִויס גְלַייכֶער יוּדֶען זָאלֶען זִיךְ יָא בִּילְדֶען, נָאר צוּ לִיעבּ דֶעם, זֵיי זָאלֶען גִיכֶער קָאנֶען אִיבֶּערְגֶעהן צוּם קְרִיסְטֶענְטְהוּם. ר' יַעֲקֹב הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דָא מוּז עֶר גֶעהן מִיט זַיין אֵייגֶענֶעם שֵׂכֶל אוּנ כֹּחַ אוּנ הָאט אַזוֹי גֶעפִיהְרְט אַז כִּמְעַט דִי גַאנְצֶע קְהִלָּה אִיז גֶעוֶועהן אוֹיף זַיין זַייט, אוּנ אַבָּא מָרִי מִיט נָאךְ עֶטְלִיכֶע גֶעצֶאהלְטֶע מֶענְשֶׁען זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען אַלֵיין. דֶעמָאלְט אִיז אַבָּא מָרִי'ן גָאר שְׁלֶעכְט גֶעוָוארֶען, וַוייל עַל פִּי דִין הָאט עֶר זִיךְ נִיט גֶעטָארְט אָבְּזָאגֶען פוּן דֶעם וָואס דִי גַאנְצֶע עֵדָה הָאט אָנְגֶענוּמֶען, אוּנ צוּשְׁטֶעהן צוּ ר' יַעֲקֹב'ס חֵרֶם הָאט עֶר נִיט גֶעקָאנְט, דֶען עֶר וָואלְט גֶעוִויס גֶעקוּמֶען צוּ לַייטִישֶׁע גֶעלֶאכְטֶער, אוּנ מֶען וָואלְט אוֹיף אִיהם מִיט דִי פִינְגֶער גֶעטַייט אַז עֶר אִיז אַרֵיינְגֶעפַאלֶען אִין זַיין אֵייגֶענֶעם נֶעץ. עֶר הָאט גֶעטְהוּן וָואס עֶר הָאט גֶעקָאנְט אַז עֶס זָאלל אִיהם גֶעְ־רָאטְהֶען צוּ צוּצִיהֶען צוּ זִיךְ נָאךְ מֶענְשֶׁען, אוּנ אַז עֶס הָאט אִיהם נִיט גֶעהָאלְפֶען הָאט עֶר זִיךְ גֶעוֶוענְדֶט צוּ דִי גְרֶאסְטֶע רַבָּנִים אוּנ הָאט גֶעבֶּעטֶען מֶען זָאל אִיהם מַתִּיר זַיין אַרוֹיסְצוּשְׁפְּרִינְגֶען גֶעגֶען אַ „רַבִּים", נָאר אֲפִילוּ ר' שְׁלֹמֹה בֶּן אַדֶּרֶת הָאט נִיט גֶעקָאנְט נֶעהמֶען אוֹיף זִיךְ אַזַא הֶיתֵּר, אוּנ אַזוֹי הָאט זִיךְ דֶער צַד פוּן דִי מַקְרָבִים אַלֶּע מָאל מֶעהר פֶערְשְׁטַארְקְט אוּנ דֶער חֵרֶם פוּן בַּרְצֶלוֹנָה הָאט נִיט גֶעְ־מַאכְט אַזַא גְרוֹיסֶע ווִירְקוּנְג.

בַּאלְד הָאט זִיךְ גֶעמַאכְט אַ אִיבֶּערְשְׁלָאג, וָואס צוּ לִיעבּ דֶעם הָאבֶּען בֵּיידֶע צְדָדִים גֶעמוּזְט אוֹיף אַ קְלֵיינֶע צַייט אַוֶועקְלֵייגֶען דָאס מַחֲלוֹקֶת. פְּלוּצְלוּנְג הָאט דֶער קֶאנִיג פוּן פְרַאנְקְרַייךְ פִילִיפּ דֶער פִיערְטֶער, אִים יָאהר 1306 אַרוֹיסְ־גֶעגֶעבֶּען בְּסוֹד אַ בֶּעפֶעהל אַז אִין אַ בֶּעשְׁטִימְטֶען טָאג זָאל מֶען אָנְפַאלֶען אוֹיף אַלֶּע יוּדֶען פוּן דֶעם גַאנְצֶען לַאנְד אוּנ מִיט וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער זָאל מֶען זֵיי אַיינְזֶעצֶען אִין תְּפִיסָה, אוּנ פּוּנְקְט אוֹיפ'ן אַנְדֶערְן טָאג נָאךְ תִּשְׁעָה בְּאָב, וֶוען דִי יוּדֶען זֶענֶען נָאךְ גֶעוֶועהן מִיעד פוּנ'ם תַּעֲנִית, הָאט מֶען זֵיי אַלֶּע פֶערְנוּמֶען פוּן

קְלֵיין בִּיז גְרוֹיס, אוּנ מֶען הָאט זֵיי פְרִיהר אָבְּגֶעהַאלְטֶען עֶטְלִיכֶע טֶאג אִין גֶעְ־
פֶאנְגֶענִיס אוּנ דֶערְנָאךְ הָאט מֶען זֵיי גֶעזָאגְט אַז אִין אַ חֹדֶשׁ צַייט מוּזֶען זֵיי
אַרוֹיס פוּן פְרַאנְקְרַייךְ אוּנ פוּן זֵייעֶר פֶערְמֶעגֶען טָארֶען זֵיי קַיין פָאדֶעם נִיט מִיט
גֶעהמֶען. וֶועמֶען מֶען וֶועט אָבֶּער דֶערְנָאךְ טְרֶעפֶען וֶועט עֶר פֶערְמִשְׁפָּט וֶוערֶען
צוּם טוֹיט. פַאר דֶער וֶועלְט הָאט עֶס גֶעהֵייסֶען: אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ שְׁטַארְק
פֶערְזִינְדִיגְט, אַז מֶען קֶאן שׁוֹין פוּן זֵיי גָאר נִיט אוֹיסְהַאלְטֶען, אוּנ מֶען מוּז דִי
שֶׁאדְלִיכֶע מֶענְשֶׁען פַּטֶר'ן. אִין אֱמֶת אָבֶּער אִיז דָא גֶעוֶועהְן גָאר אַיין אַנְדֶער
כַּוָּנָה: דֶער דַייטְשֶׁער קֶאנִיג אַלְבְּרֶעכְט הָאט גֶעהַאט צוּ פִילִיפְּ'ן פֶערְשִׁיעדֶענֶע
טַעֲנוֹת אוּנ מֶעהר פוּן אַלֶעמֶען הָאט עֶר זִיךְ גֶעטְשֶׁעפֶּעט צוּ אִיהם וֶועגֶען דֶער
הַכְנָסָה פוּן דִי יוּדֶען, אוּנ אַז פִילִיפְּ הָאט גֶעזֶעהן אַז סוֹף כָּל סוֹף וֶועט עֶר מוּזֶען
זִיךְ אָבְּזָאגֶען פוּן דֶעם יוּדִישֶׁען מַס, וַוייל דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט וִוי
קַאמֶערְקְנֶעכְט פוּן דֶער דַייטְשֶׁער מְלוּכָה, אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען עֶר זָאל זֵיי גָאר
אִין גַאנְצֶען אַרוֹיסְוַוארְפֶען אוּנ זָאל זֵיי פְרִיהר גוּט אוֹיסְלֵיידִיגֶען דִי קֶעשֶׁענֶעס,
כְּדֵי זֵיי זָאלֶען קוּמֶען אוֹיף אַ נַיי אָרְט נַאקֶעט אוּנ בְּלוֹיז. אַזוֹי הָאט מֶען בַּיי דִי
יוּדֶען צוּגֶענוּמֶען אַלְדִינְג וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט, דֶעם גְרֶעסְטֶען עוֹשֶׁר הָאט מֶען
מֶעהר נִיט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט נָאר וִוי אוֹיף אֵיין טָאג צוּם לֶעבֶּען, אוּנ בִּיז צוּם חֹדֶשׁ
אִיז שׁוֹין קַיין יוּדֶען אִין פְרַאנְקְרַייךְ נִיט גֶעוֶועהן, אוֹיסֶער דִי עֶטְלִיכֶע וָואס עֶס
אִיז זֵיי שְׁוֶוער גֶעוֶועהן זִיךְ אָבְּצוּרַייסֶען פוּן דִי הַייזֶער אוּנ פוּנ'ם פֶערְמֶעגֶען אוּנ
הָאבֶּען זִיךְ גֶעמוּזְט טוֹיפֶען. אִין פִילִיפְּ'ס קַאסֶע זֶענֶען צוּגֶעקוּמֶען שֵׁיינֶע מִילְיָא־
נֶען, אוּנ כְּדֵי צוּ דֶערְוַוייזֶען כְּלוֹמֶר'שְׁט, אַז עֶר הָאט נִיט גֶעמֵיינְט דָאס גֶעלְד,
נָאר דִי יוּדֶען אַלֵיין זֶענֶען אִיהם נִמְאָס גֶעוֶועהן, הָאט עֶר אַוֶועקְגֶעשֶׁענְקְט דָאס
גֶעבַּיידֶע פוּן דֶער גְרֶעסְטֶער יוּדִישֶׁע שׁוּל אִין פַארִיז זַיין קוּטְשֶׁער, עֶר זָאל דֶער־
פוּן מַאכֶען אַ בֶּעסֶערן תַּכְלִית וִוי אַ מָקוֹם קָדוֹשׁ.

פִיעל יוּדֶען זֶענֶען דֶעמָאלְט אוּמְגֶעקוּמֶען, וַוייל נִיט אַלֶע זֶענֶען אִים שְׁטַאנְד
גֶעוֶועהן אִין אַזַא קוּרְצֶע צַייט זִיךְ מֵכִין זַיין צוּ אַ נְסִיעָה, וָואס מֶען הָאט נִיט
גֶעקֶאנְט וִויסֶען וִוי פִיעל זִי וֶועט גֶעדוֹיעֶרְן. דִי נְסִיעָה אִיז אוֹיךְ שְׁרֶעקְלִיךְ גֶעוֶועהן:
אַ טְהֵייל פוּן דִי פֶערְטְרִיבֶּענֶע הָאבֶּען אַזֹשׁ אָנְגֶעשְׁפַּארְט אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ אַהִין
אִיז אַוֶועקְגֶעפָאהרֶען אֶשְׁתּוֹרִי פַּרְחִי, אַ קְרוֹב פוּן ר' יַעֲקֹב אִבֶּן תִּבּוֹן, וָואס
הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען אַ גַאנְצֶע קִינָה וֶועגֶען דֶעם נַייעֶן גָלוּת; דִי אִיבְּרִיגֶע הָאבֶּען
זִיךְ צוּשְׁפְּרֵייט אִין דִי נָאהֶענְטֶע לֶאנְדֶער בַּיי דֶער פְרַאנְצֶאזִישֶׁער גְרֶענִיץ אוּנ
הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אוֹיף אַ גוּטֶע שָׁעָה, זֵיי זָאלֶען קֶאנֶען זִיךְ צוּרִיק אַרַיינְהַאפֶּען
אִין דֶער אַלְטֶער הֵיים. זֵייעֶר הָאפְנוּנְג הָאט זֵיי אָבֶּער טַאקִי נִיט אָבְּגֶענַארְט;

בּיסלֶעכְוַוייז הָאט זִיךְ דִי גְזֵרָה אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאר גֶעסֶען אוּנ אַז אַ יוּד הָאט זִיךְ גֶעוִויזֶען אִין פְרַאנְקְרַייךְ הָאט פִּילִיפּ גֶעהֵייסֶען אַוֶועקְקוֶֹקעְן, וַוייל עֶר הָאט זֶעהר גֶעבֶּאנְקְט נָאךְ דִי יוּדִישֶׁע מַטְבְּעוֹת אוּנ הָאט גֶעהַאלְטֶען פוּנ׳ם וֶוארְטֶעל: „דֶער יוּד אִיז טְרֵף, נָאר זַיין גֶרָאשֶׁען אִיז כָּשֵׁר".

אִין דֶעם פִינְסְטֶערְן יָאהר, וָואס מֶען הָאט דִי יוּדֶען אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען פוּן פְרַאנְקְרַייךְ, אִיז דָאס מַחֲלוֹקֶת צְוִוישֶׁען דִי פְרוּמֶע אוּנ דִי תַקְרָנִים אַ בִּיסֶעל שְׁטִילֶער גֶעוָוארֶען, נוּר קוּים הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען פוּן מָאנְפֶּעלְיֶע אָבְּגֶעזוּכְט אַ נַייעֶ הֵיים, הָאט זִיךְ וַוייטֶער דָאס פַייעֶר צוּבְּרֶענְט נָאךְ מִיט מֶעהר קְרַאפְט. ר׳ יַעֲקֹב אִבֶּן תִּבּוֹן מִיט זַיינֶע לַייט הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין פֶּערְפִּינְיַאן, וָואס הָאט גֶעהֶערְט צוּם אַרַאגָאנִישֶׁען קֶאנִיג וֶועלְכֶער הָאט אֲפִילוּ נִיט שְׁטַארְק גֶעהַאלְטֶען פוּן דֶער יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה אוּנ הָאט גֶעהֵייסֶען דֶעם תַּלְמוּד פַארְבְּרֶענֶען, נָאר פוּן דֶעסְט־וֶועגֶען אִיז עֶר זֶעהר צוּפְרִידֶען גֶעוֶועהן וָואס פֶעהִיגֶע אוּנ גֶעלֶערְנְטֶע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אָבְּגֶעזוּכְט בַּיי אִיהם אַ מָקוֹם מְנוּחָה, עֶס הָאט אָבֶּער גֶעדוֹיעֶרְט נָאר אַ קְלֵיינֶע צַייט. אַז אַבָּא מָרִי מִיט זַיינֶע לַייט זֶענֶען אוֹיךְ גֶעקוּמֶען קֵיין פֶּערְ־פִּינְיַאן אוּנ אַז בֵּיידֶע צְדָדִים זֶענֶען וַוייטֶער גֶעוֶועהן אוֹיף אֵיין אָרְט הָאט קֵיין שָׁלוֹם, מִן הַסְתָּם, צְוִוישֶׁען זֵיי נִיט גֶעקֶאנְט זַיין. ר׳ שְׁלֹמֹה בֶּן אַדֶרֶת הָאט זִיךְ נָאךְ אַ מָאל אַרוֹיסְגֶעשְׁטֶעלְט פַאר דִי פְרוּמֶע אוּנ נָאךְ זַיין טוֹיט הָאט ר׳ אָשֵׁר בֶּן יְחִיאֵל מִיט זַיינֶע זִיהן עֶרְשְׁט רֶעכְט זִיךְ צוּפִיהרְט דִי הָאנְד, אוּנ אַז עֶר הָאט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט זַיין פֵּירוּשׁ אוֹיפ׳ן תַּלְמוּד אוּנ זַיין נָאהמֶען הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען נָאךְ מֶעהר צוּ קְלִינְגֶען אוֹיף דֶער וֶועלְט, אִיז אִיהם נָאךְ גְרִינְגֶער גֶעוֶועהן צוּ הַאלְטֶען דָאס פָאלְק אִין דֶער מוֹרָא. מֶען הָאט אִיהם גֶעפָאלְגְט אוּנ מֶען הָאט זִיךְ פַאר בִּילְדוּנְג גֶעהִיט וִוי פַאר פַייעֶר. עֶס אִיז גֶעקוּמֶען אַזוֹי וַוייט אַז וֶוען דֶער בֶּערִיהמְטֶער לַמְדָן ר׳ יִצְחָק בֶּן יוֹסֵף הַיִשְׂרְאֵלִי הָאט בֶּעדַארְפְט אָנְ־שְׁרַייבֶּען זַיין סֵפֶר „יְסוֹד עוֹלָם" אִיבֶּער מַאטֶעמַאטִיק אוּנ אַסְטְרָאנָאמְיֶע, הָאט עֶר גֶעמוּזְט אִין דֶער הַקְדָמָה זַיין דֵעָה אַרוֹיס זָאגֶען וֶועגֶען דִי אֱמוּנָה, אוּנ רֶעכְט מַאכֶען אַ סַךְ פְּסוּקִים פוּן דֶער תּוֹרָה, כְּדֵי דֶער סֵפֶר זַיינֶער זָאלל הָאבֶּען אַ פָּנִים פוּן דִי פְרוּמֶע סְפָרִים אוּנ נִיט פוּן הַשְׂכָּלָה.

גְרָאד אִין דֶער צַייט, וָואס דֶער רא״ש אִיז גֶעוֶועהן רַב אִין טָאלֶעדָא, זֶענֶען דִי יוּדֶען וַוייטֶער גֶעוָוארֶען גְרוֹיסֶע חֲשׁוּבִים בַּיי דֶער מְלוּכָה. דֶער קֶאנִיג פֶּערְדִינַאנד דֶער פִיעֶרְטֶער הָאט גֶעהַאט אַ יוּדִישֶׁען פִינַאנְץ־מִינִיסְטֶער ר׳ שְׁמוּאֵל; דִי אַלְטֶע קֶאנִיגִין מַארְיַא דֶע מָאלִינַא הָאט אִיהם אָבֶּער פַיינְד גֶעהַאט, אוּנ הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז עֶר מַאכְט אָן אַ שִׂנְאָה צְוִוישֶׁען אִיהר אוּנ דֶעם

זוהן. זִי הָאט גֶערוּנְגֶען אַ רוֹצֵחַ עֶר זָאל הַרְגִ'נֶען ר' שְׁמוּאֵלֶן, נָאר אַז מֶען הָאט
אִיהם גֶעשְׁטָאכֶען הָאט דֶער קֶענִיג אָנְגֶעוֶוענְדְט אַללֶע מִיטֶעל אוּנ הָאט אִיהם
אָבְּגֶעראַטֶעוֶועט, וַוייל עֶר אִיז גֶעוֶועהן זַיין בֶּעסְטֶער יוֹעֵץ אוּנ נָאר צוּ אִיהם הָאט
עֶר צוּטְרוֹיֶען גֶעהַאט. אַז פֶערְדִינַאנְד אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ דִי אַלְטֶע קֶענִיגִין
הָאט גֶעמוּזְט דֶערְוַוייל אִיבֶּערְנֶעהמֶען דִי מְלוּכָה, הָאט זִי אוֹיךְ אוֹיסְגֶעקְלוֹיבֶּען
פַאר פִינַאנְץ-מִינִיסְטֶער אַ יוּדֶען דוֹן משֶׁה, וָואס אִיז אוֹיף דֶער שְׁטֶעללֶע גֶעבְּלִי-
בֶּען זִיבְּצֶעהן יָאהר. אַז דִי מְלוּכָה אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם פְּרִינְץ דוֹן זְשׁוּאַן
עַמְנוּאֵל, וָואס אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער גֶעלֶעהְרְטֶער אוּנ הָאט גֶעהַאט אַ סַךְ
מְקוֹרָבִים יוּדֶען, בֶּעזָאנְדֶערְס ר' יְהוּדָה בֶּן יִצְחָק אִבֶּן נַואַקַאר, הָאבֶּען דִי
פְרוּמֶע גָאר אִין גַאנְצֶען אוֹיפְגֶעהוֹיבֶּען דֶעם קָאפּ, וַוייל ר' יִצְחָק אִיז גֶעוֶועהן
אַ גוּטֶער פְרַיינְד פוּנ'ם רא"ש, אוּנ אִיהם צוּ לִיעבּ, הָאט דִי מְלוּכָה עֶרְלוֹיבְּט דִי
רַבָּנִים זֵיי זָאלֶען אַרוֹיסְגֶעבֶּען דִי גְרֶעסְטֶע מִשְׁפָּטִים. דֶעמָאלְט אִיז פָארְגֶעקוּמֶען
וָואס מֶען הָאט אַ יוּדֶען אָבְּגֶעהַאקְט דִי צוּנְג דֶערְפַאר וָואס עֶר הָאט גֶעלֶעסְטֶערְט
גָאטט, אוּנ אַ יוּדִישֶׁע פְרוֹי, וָואס הָאט זִיךְ נִיט גוּט אוֹיפְגֶעפִיהְרְט, הָאט מֶען
אָבְּגֶעשְׁנִיטֶען דִי נָאז. אַזוֹי גְרוֹיס אִיז גֶעוֶועהן דֶער פַאנַאטִיזְם פוּן דִי קַנָאִים וֶוען
מֶען הָאט זֵיי נָאר גֶעגֶעבֶּען דִי מַאכְט זֵיי זָאלֶען מַאכֶען מִשְׁפָּט'ן וִויא זֵיי גֶעפֶאללְט.

דֶערְוַוייל זֶענֶען אַרִיבֶּער גֶעלָאפֶען נַיין יָאהר פוּן דֶער צַייט וָואס פִילִיפּ הָאט
אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען דִי יוּדֶען פוּן פְרַאנְקְרַייךְ, אוּנ אַז לוּדְוִויג דֶער צֶעהְנְטֶע אִיז
גֶעוָוארֶען קֶענִיג הָאט עֶר פֶערְשְׁטַאנֶען אַז דֶער פָאטֶער הָאט נִיט גְלַייךְ גֶעטְהוּן
אוּנ הָאט אִים יָאהר 1315 אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל אַז דִי יוּדֶען מֶעגֶען פְרַאנְק
אוּנ פְרַיי צוּרִיק קוּמֶען. דִי יוּדֶען זֶענֶען שׁוֹין אָבֶּער גֶעוֶועהן גֶענוּג אִיבֶּער גֶע-
שְׁרָאקֶען אוּנ הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט צוּ שְׁטֶעלֶען אוֹיף לוּדְוִויג'ס וָוארְטֶער וַוייל הַיינְט
טְרַאכְט עֶר אַזוֹי אוּנ מָארְגֶען קָאן בַּיי אִיהם וֶוערֶען אֵיין אַנְדֶער דֵעָה; דֶערְפַאר
הָאבֶּען זֵיי פֶערְלַאנְגְט אַז דֶער קֶענִיג זָאל פֶעסְט בֶּעשְׁטִימֶען דִי אוֹפַנִים אוֹיף
וֶועלְכֶע עֶר לָאזְט זֵיי נָאךְ אַמָאל אַרַיין. זֵיי הָאבֶּען פֶערְלַאנְגְט, אַז יֶעדֶער זָאל
זִיךְ מֶעגֶען בֶּעזֶעצֶען אוֹיף דֶעם פְּלַאץ וואו עֶר הָאט פְרִיהֶער גֶעוָואהנְט, אַז דִי
שׁוּלֶען זָאל מֶען צוּרִיק אָבְּגֶעבֶּען אָדֶער אוֹיסְבּוֹיעֶן נַייעֶ, אַז דִי הוֹבוֹת זָאלֶען זֵיי
אַיינְמָאנֶען אוּנ דֶער מְלוּכָה אַרָאבְּגֶעבֶּען פוּן זֵיי צְווֵיי דְרִיטֶעל. לוּדְוִויג אִיז בֶּע-
שְׁטַאנֶען אוֹיף דִי אַללֶע תְּנָאִים אוּנ הָאט נָאר אוֹיסְגֶענוּמֶען מִיט דִי יוּדֶען אַ תְּנַאי,
אַז נָאךְ צְוֶועלְף יָאהר מֶאג עֶר חֲרָטָה הָאבֶּען אוּנ גֶעבֶּען דִי יוּדֶען אַ גַאנְץ יָאהר
צַייט זֵיי זָאלֶען קֶענֶען פֶערְקוֹיפֶען זֵייעֶרֶע הַייזֶער אוּנ עֶנְדִיגֶען אַללֶע גֶעשֶׁעפְטֶען.
אַיסֶער דֶעם הָאט עֶר נָאךְ גֶעמוּזְט צוּ לִיעבּ טְהוּן דִי גֵייסְטְלִיכֶע אוּנ הָאט אָבּ-

גערערט מיט די יודען, זיי זאלען טראגען אויף זייערע קליידער א בעזונדער יודישען צייכען. אזוי האבען זיך די יודען אומגעקעהרט קיין פראנקרייך און אז אין א יאהר ארום איז לודוויג געשטארבען און זיין ברודער פיליפ דער פינפטע איז געווארען קעניג, האט ער זייערע רעכטע גאר אין גאנצען פארגרעסערט און האט זיי טאקי אפט געמוזט בעשיצען פון די גייסטליכע, וועלכע האבען זיך ניט איין מאל געטשעפעט צו זיי און האבען אויסגעגראבען אללע בעשולדיגונגען וועגען שעדליכקייט פון'ם תלמוד. די גייסטליכע האבען אזוי וויט געארבייט, אז די מלוכה האט זיי געמוזט ערלויבען אין טולידה אפענטליך פארברענגען צוויי פולע וואגענס מיט ש"ס. נאר דאס איז נאך אלץ א גאר ניט געוועהן געגען די צרות וואס די יודען האבען געמוזט איבערטראגען פון'ם פראסטען פאלק אליין.

פינף יאהר זענען אין גאנצען אוועקגעגאנגען זייט די יודען האבען זיך נאך א מאל בעזעצט אין פראנקרייך און גאר פלוצלונג האט זיך אויף זיי אנגעריקט א אומגעריכטע צרה. פיליפ דעם פינפטען האט זיך אים יאהר 1302 פערגלוסט זיין נאמען בעריהמט צו מאכען דורך א נייעם קרייצצוג, חאטש דער פאפסט יאהאנן דער צוויי און צוואנציגסטער האט אים דערפון אבגעהאלטען. גאר פון דער העלער הויט איז געשעהן א מופת, א פראסטער פאסטוך האט דערזעהן ווי פון א טויב איז געווארען א יונג מאדכען, ער האט דערהערט איהר קול ווי זי רופט אללע פרומע קריסטען מען זאל זיך אוועקלאזען קיין פאלעסטינא און ארויסרייסען ביים שונא די היילינע שטאדט ירושלים. ער האט דעם סוֹד באלד מגלה געוועהן אנדערע, אזא נס איז פאר די גייסטליכע געוועהן ווי געוואונשען און נאר אין א קורצער צייט זענען אויסגעוואקסען פיערציג טויזענד מאנן, וואס האבען זיך גערופען „פאסטובער" און זענען מיט פאהנען און מיט געזאנג געגאנגען פון איין שטאדט צו דער אנדערער. מילא קיין גרעסערע צדיקים פון זייערע ניידעס האבען זיי ניט בעדארפט זיין און עס איז גאר קיין וואונדער ניט וואס קודם כל האבען זיי זיך גענומען שלאגען יודען, בעזאנדערס נאך דעם וואס מען האט זיי אויפגעקלעהרט אז פאר יודיש געלד קאן מען קויפען א סך שווערדען און שפיזען. א שרעקליכע שחיטה האט זיך אנגעהויבען אין פראנקרייך און זעהר ווענינ יודען זענען געוועהן בעלנים צו ראטעווען דאס לעבען דורך דער טויפע. פינף הונדערט יודען האבען זיך בעהאלטען אין דער פעסטונג ווערדון און אז זיי האבען געזעהן אז לאנג בלייבען וועלען זיי דארט ניט קאנען, איז ביי זיי געבליבען זיי זאלען פון דארט לעבעדיג ניט ארוים. זיי

האבען אויסגעקליבען פון זיך איין אלטען אונ א יונגען מאנן וואס זיי ביידע האבען אללע אויסגעקוילעט, דערנאך האט דער יונגער דערהרג'ט דעם אלטען אונ אז עס איז געקומען דערצו אז דער יונגער, וואס איז דער איינציגער געבליבען, זאל זיך אליין דאס לעבען נעהמען, האט איהם באנג געטהון צו שטארבען אונ ער האט זיך בעסער איבערגעגעבען די שונאים אין די הענד אריין אונ איז מרוצה געווארען אנצונעהמען דאס קריסטענטהום. עס האט איהם אבער ניט געהאלפען, ווייל אויף אזא קרבן האבען זיך די קריסטען אליין אויך ניט געריכט: איהם האט מען לעבעדיגערהייד צוריסען אויף שטיקער אונ נאר די קליינע קינדער, וואס האבען זיך געפונען אין דער פעסטונג האט מען געטויפט מיט געוואלד. אין טולוזה האט זיך אפילו די מלוכה אנגענומען פאר די יודען אונ האט פיעל פון די פרומע „פאסטיכער" איינגעזעצט אין תפיסה, נאר עס איז שוין געוועהן צו שפעט: דאס צורייצטע פאלק איז אונמעגליך געוועהן איינצוהאלטען, זיי זענען אנגעפאלען אויף די געפאנגעניר'ס אונ האבען בעפרייהט די רוצחים אונ דאס יודישע בלוט האט זיך געגאסען אין די גראסטע שטאדט, ווי בארדא, גאסקאן, טולוזה אונ אלבי. אין איין יאהר איז א הייל געווארען פון הונדערט צוואנציג יודישע קהלות אונ די וואס זענען געבליבען לעבען זענען אזוי ארעם געווארען אז מען האט געמוזט פון זייערטוועגען זאמלען נדבות אין אנדערע לאנדער. די גזרה איז בעקאנט אין דער יודישער געשיכטע־ספרים מיט דעם נאמען „גזרת הרועים".

א צרה, זאגט די וועלט, קומט זעלטען אליין. אין פראנקרייך האט זיך דאס ווארטעל בעוויזען טאקי אויפ'ן אנדערן יאהר אונ האט די יודען נאך מעהר בלוט אבגעקאסט. דעמאלט איז געוועהן א מנהג אז אללע מצורעים, וואס מען האט מורא געהאט אז געזונדע מענשען זאלען זיך ניט אננעהמען פון זייערע הויט־קראנקהייטען, האבען געמוזט וואהנען בעזונדער אונטער דער שטאדט; אהין פלעגט מען זיי ברענגען עסען אונ טרינקען אונ פון דארט האבען זיי ניט געטארט ארויסגעהן ביז זיי זענען געזונד געווארען. אין יענע יאהרען האבען זיך אויך געפונען גבאים, וואס האבען ניט פיינד געהאט נהנה צו זיין פונ'ם הקדש, אונ אזוי ווי די קראנקע זענען געוועהן אבגעזונדערט פון אללע אונ האבען ניט געהאט פאר וועמען זיך צו קלאגען, האט מען זיי געגעבען אזעלכע קאסט קוים די נשמה צו דער האלטען. אין דער שטאדט גוענה האט מען אזוי פיעל געגנב'ט אז מען האט פשוט אויפגעהערט די מצורעים עסען געבען; דאס האט זיי פערדראסען אונ זיי האבען זיך ענטשלאסען נוקם צו זיין זיך דערבייט

וָואס זֵיי הָאבֶּען אַרֵיינְגֶעוָוארְפֶען גִיפְט אִין דִי בְּרוּנֶענְס אוּנ טַייכֶען, אוּנ מֶענְשֶׁען הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַאלֶען ווִי שְׁטְרוֹי. מֶען הָאט זִיךְ אָבֶּער בַּאלְד אַרוּמְגֶעקוּקְט אוּנ אַז מֶען אִיז דֶערְגַאנְגֶען אַז דָאס אִיז דִי מְצוֹרָעִים'ס אַרְבַּייט, הָאט מֶען זֵיי גֶענוּמֶען מוּטְשֶׁען זֵיי זָאלֶען זָאגֶען וֶוער עֶס הָאט זֵיי אָנְגֶערֶעדְט דֶערְצוּ. דִי קְרַאנְקֶע זֶענֶען, מִן הַסְתַּם, נִיט גֶעוֶועהן בֶּעסֶער פוּן דִי גֶעזוּנְדֶע, אוּנ אַז מֶען הָאט זֵיי נָאךְ אָנְגֶעטְהוּן עִנוּיִים קָשִׁים הָאבֶּען זֵיי גָאר לַאנְג נִיט גֶעטְרַאכְט אוּנ אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט דִי גַאנְצֶע שׁוּלְד אוֹיף דִי יוּדֶען. אַ מִינְדֶסְט קִינְד הָאט, דַאכְט זִיךְ, גֶעקָאנְט פֶערְשְׁטֶעהן אַז דָאס אִיז אַ נַארִישֶׁער בִּלְבּוּל אוּנ אַז יוּדֶען וֶועלֶען נִיט פֶערְגִיפְטֶען דָאס וַואסֶער וָואס זֵיי דַארְפֶען אַלֵיין טְרִינְקֶען; פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאבֶּען זִיךְ אַלֶע אָנְגֶעחַאפְּט אָן דֶעם לִיגֶען, אוּנ אֲפִילוּ דֶער קֶענִיג פִילִיפּ הָאט גֶעגְלוֹיבְּט אַז דָאס אִיז אֶמֶת. מֶען הָאט זִיךְ נָאר גֶעבְּרָאכֶען דִי קָאפּ צוּ דֶערְגֵיין דִי כַּוָנָה פוּן דִי יוּדֶען אוּנ מֶען הָאט דַארוֹיף גֶעלֶערְנְט אַ סַךְ פֵּירוּשִׁים: אַ טְהֵייל הָאבֶּען גֶעדְרוּנְגֶען אַז דָאס הָאבֶּען זֵיי גֶעטְהוּן צוּ לִיעבּ דֶעם מַחְמַד'נִישֶׁען קֶענִיג פוּן גְרַאנַדַה, אוּנ אַנְדֶערֶע הָאבֶּען אוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז דֶערְמִיט הָאבֶּען זֵיי גֶעוָואלְט שְׁטֶערֶען דֶעם קְרֵייצְצוּג פוּנ'ם קֶענִיג פִילִיפּ. אִיבְּרִיגֶענְס הָאט מֶען אָנְגֶענוּמֶען יֶעדֶען תֵּירוּץ אוּנ מֶען הָאט דִי יוּדֶען גָאר קֵיין קֻשְׁיוֹת נִיט גֶעפְרֶעגְט: מֶען הָאט זֵיי גֶעבְּרֶענְט אוּנ גֶעבְּרָאטֶען אוּנ טוֹיזֶענְדֶער פוּן זֵיי הָאט מֶען אַרֵיינְגֶעוָוארְפֶען אִין תְּפִיסָה. אִין שִׁינָאן (קִינוֹן) הָאט מֶען אוֹיסְגֶעגְרָאבֶּען אַ טִיפֶען גְרוּבּ, מֶען הָאט דָארְט אָנְגֶעצוּנְדֶען אַ פַייעֶר אוּנ פִיעל יוּדֶען מִיט וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער אַהִין אַרֵיינְגֶעוָוארְפֶען. אַזוֹי הָאט מֶען זִיךְ נוֹהֵג גֶעוֶועהן מִיט זֵיי אוֹיךְ אִין אַנְדֶערֶע עֶרְטֶער אוּנ מֶעהר פוּן פִינְף טוֹיזֶענְד הָאט מֶען דֶעמָאלְט אִין פְרַאנְקְרֵייךְ פֶערְבְּרֶענְט. אַ חוּץ דֶעם הָאט דֶער קֶענִיג גֶעהֵייסֶען אַז דִי יוּדֶען זָאלֶען בֶּעצָאהלֶען אַ גְרוֹיסֶע סוּממֶע גֶעלְד אוּנ אַזוֹי ווִי זֵיי זֶענֶען שׁוֹין גֶעוֶועהן קַבְּצָנִים נָאךְ פוּן יֶענֶעם יָאהר, אִיז דִי גַאנְצֶע מַשָּׂא גֶעפַאלֶען אוֹיף דִי עֶטְלִיכֶע יוּדִישֶׁע עֲשִׁירִים, וָואס זֶענֶען צוּ לִיעבּ דֶעם אוֹיךְ גֶעפַאלֶען פוּן דִי פִיס אוּנ דָאס עֲנִיוּת פוּן דִי פְרַאנְצֶעזִישֶׁע יוּדֶען אִיז גֶעוָוארֶען אַזוֹי גְרוֹיס אַז מֶעהר אוֹיסְזוֹיגֶען זֵיי הָאט מֶען שׁוֹין נִיט גֶעקָאנְט.

אִין דֶער צַייט הָאט זִיךְ אוֹיךְ אָנְגֶערוּקְט אַ חְמַארֶע אוֹיף דִי יוּדֶען פוּן רוֹם, וָואס הָאבֶּען שׁוֹין פוּן לַאנְגֶע יָאהרֶען גֶעלֶעבְּט דָארְט רוּהִיג אוּנ פְרַיי אוּנ הָאבֶּען נִיט גֶעוואוּסְט צוּ זָאגֶען פוּן דִי צָרוֹת, וָואס זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער אִין פְרַאנְקְרֵייךְ, עֶנְגְלַאנְד אוּנ שְׁפַּאנְיֶען הָאבֶּען זִיךְ אָנְגֶעלִיטֶען. זַייט דֶער פַאפְּסְט הָאט אִין רוֹם גֶעהַאט אַ וֶוייניגֶע שְׁלִיטָה, אוּנ אִיבֶּער דֶער מְלוּכָה הָאבֶּען זִיךְ גֶעקְרִיעגְט צְוֵויי מִשְׁפָּחוֹת קָאלָאנַא אוּנ אַרְסִינִי, הָאט מֶען אָן דִי יוּדֶען פֶערְגֶעסֶען אוּנ זֵיי

האבען דערהוייל געארבייט וועגען תורה אונ חכמה אונ האבען ארויסגעגעבען
זעהר פיעל גרויסע לייט, וואס זענען ניט נאר געוועהן א צירונג פאר זייער
פאלק, נאר זיי האבען אויך גרויס נוצען געבראכט דעם לאנד. עס איז נאר קיין
וואונדער ניט וואס דער קעניג פון נעאפעל, ראבערט פאן אנזשוא, וועלכער
איז געוועהן א גרויסער ליעבהאבער פון וויסענשאפט, האט זייער געהאלטען
פון די יודישע געלעהרטע אונ האט ביי איינעם פון די לומדים, לעאנע רא־
מאנא, וואס איז בעריהמט געוועהן מיט זיינע העבראישע איבערזעצונגען פון
לאטיינישע חקירה ספרים, געלערנט לשון קדש. דער קעניג האט זיך אזוי אינ־
טערעסירט מיט יודישע ספרים, אז ווען ר' שמריהו האיקריטי (פון אינזעל
קריטה) אנגעשריבען זיין פירוש אויף דער תורה האט ער איהם צוגעטראגען
ראבערט'ן פאר א מתנה אונ ער האט איהם דער פאר גוט בעלוינט. אודאי אז
דער קעניג האט אזוי מקרב געוועהן יודישע לומדים, האבען איהם אללע גרעסטע
לייט נאכגעטהון אונ יעדער פון זיי האט געהאלטען פאר א כבוד צו אונטער־
שטיצען א בן־תורה ער זאל קאנען זיצען אונ לערנען.

צווישען די יודישע משוררים פון יענער צייט האבען זיך בעזאנדערס בע־
ריהמט געמאכט צוויי: קלונימוס בן קלונימוס אונ עמנואל רומי, וואס
האבען זיך גענומען אויף איין אנדער דרך אונ פלעגען זייערע געדאנקען אויס־
דריקען דורך איין הלצה (סאטירע), דאס הייסט, דעם ביטערן אמת זיס מאכען
מיט א גלייך־ווארטעל. ר' קלונימוס בן קלונימוס איז געבארען געווארען אין
פראנקרייך אים יאהר 1284, אונ איז געוועהן א גרויסער שפראכענקענער אונ
א בקי אין פערשיעדענע וויסענשאפטען; אין דער יוגענד האט ער פון אראבישען
איבערזעצט פיעל ביכער איבער מעדיצין אונ אנדערע חכמות. אללע זיינע איי־
גענע ספרים, וואס ער האט אנגעשריבען אויף העבראיש, זענען פול מיט מוסר
אונ הויכע געדאנקען. די שרעקליכע צרות, וואס די פראנצאזישע יודען האבען
איבערגעטראגען האט ר' קלונימוס בעוויינט אין עטליכע פייעריגע קינות, וואס
בעווייזען אז זיין הארץ איז געוועהן פול מיט ליעבע צום פאלק אונ אז ער איז
פעהיג געוועהן, ניט נאר אויף בייסענדיגע שטאכווארטלעך, נאר אויך אויף
הייסע טרערען. אז דער קעניג ראבערט איז גראד דורכגעפאהרען ביי זיינער
א נסיעה דורך פראנקרייך, איז ער בעקאנט געווארען מיט ר' קלונימוס'ן אונ
האט איהם מיט זיך מיטגענומען קיין איטאליען. ר' קלונימוס האט זיך בעזעצט
אין רום אונ דארט האט ער זיך ערשט, צווישען די לומדים, געקאנט רעכט זיך
אויסצייכענען. אין זיין שרייבען האט ער פארט מעהר ליעב געהאט לצנות צו־

מַאכֶען, אונ פוּן אִיהם זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען דִי בֶּערִיהמְטֶע סְפָרִים: „אִגֶרֶת בַּעֲלֵי הַחַיִּים״ „אֶבֶן בּוֹחַן״ אוֹיךְ דִי „מַסֶכְתָּא פּוּרִים״, וָואס אִיז כְּלוֹמֶר׳שְׁט נָאכְגֶעמַאכְט דִי גְּמָרָא מִיט אַלֶע פֵּירוּשִׁים. מֶען קָאן אֲפִילוּ נִיט ווִיסֶען צוּ הָאט עֶר דֶערְמִיט גֶעוָואלְט נָאר דֶעם עוֹלָם פְרֶעהלִיךְ מַאכֶען אָדֶער עֶר הָאט טַאקִי אַ בִּיסֶעל חוֹזֵק גֶעמַאכְט פוּנ׳ם תַּלְמוּד, אוּנ הָאט גֶעווִיזֶען אַז מֶען קָאן זִיךְ שְׁטֶעלֶען אוֹיפְ׳ן גְרֶאסְטֶען נַארִישְׁקַייט אוּנ מַאכֶען דַארוֹיף אַזֶעלְכֶע פֵּירוּשִׁים, וָואס מֶען זָאל זִיךְ דַארְפֶען אִיבֶּער זֵיי מַאטֶערן ווִי אִיבֶּער עֶפִּים רֶעכְטְס. ר׳ קְלוֹנִימוּס הָאט אָפְּט לִיעב גֶעהַאט אַריינְצוּוַוארְפֶען אַזֶעלְכֶע וֶוארְטֶער, וָואס מֶען הָאט גֶעקָאנְט טַייטְשֶׁען ווִי אַזוֹי מֶען הָאט גֶעוָואלְט; אִין אֵיינֶעם פוּן זַיינֶע סְפָרִים שְׁרַייבְּט עֶר אַז עֶס וָואלְט אִיהם גְלַייכֶער גֶעוֶועהן גֶעבָּארֶען צוּ וֶוערֶען אַ נְקֵבָה אֵיידֶער צוּ טְרָאגֶען אוֹיף זִיךְ דֶעם עוֹל פוּן תַּרְיַ״ג מִצְוֹת. פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט מֶען גֶעווּאוּסְט אַז עֶר אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר גוּט אוּנ פְרוּם אוּנ אַז עֶר אִיז גֶעשְׁטָארְבֶּען אִים יָאהר 1337 הָאט עֶר גֶעהַאט אַ לְוָיָה פוּן אַ צַדִיק.

נָאךְ אַ גְרֶעסֶערְן נָאהמֶען צְווִישֶׁען דִי אִיטַאלְיֶענִישֶׁע יוּדֶען הָאט גֶעהַאט ר׳ עִמָּנוּאֵל בֶּן שְׁלֹמֹה הָרוֹמִי, וָואס אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִים יָאהר 1265 אוּנ הָאט זִיךְ דָאס גַאנְצֶע לֶעבֶּען אָבְּגֶעגֶעבֶּען נָאר מִיט שְׁרַייבֶּען. עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַ גוּטֶער פְרַיינְד פוּנ׳ם בֶּערִיהמְטֶען רוֹימִישֶׁען דִיכְטֶער (מְשׁוֹרֵר) דַאנְטֶע. זַיין פֶּען אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר ווִיטְצִיג, עֶר הָאט דֶעם בֶּעסְטֶען גֶעדַאנְק גֶעקָאנְט אַרוֹיסְגֶעבֶּען אוֹיף אַזַא אַרְט אַז דִי לֶעזֶער זָאלֶען עֶס לֶעזֶען מִיט פֶערְגְנִיגֶען אוּנ זָאלֶען זִיךְ פָּארְט בַּאלְד אָנְשְׁטוֹיסֶען וָואס עֶר מֵיינְט. אַז עֶר הָאט גֶעוָואלְט טְרֶעפֶען עֶטְלִיכֶע לוֹמְדִים אוּנ רַבָּנִים, וָואס עֶר הָאט פוּן זֵיי נִיט גֶעהַאלְטֶען, הָאט עֶר בֶּעשְׁרִיבֶּען ווִי אַזוֹי עֶר אִיז אַ מָאל אַרַיינְגֶעפַאלֶען אִין גֵיהִנֹם אוּנ וָואס פַאר אַ חֶבְרָה עֶר הָאט דָארְט גֶעטְרָאפֶען אוּנ הָאט מִן הַסְתָּם דֶעם אוֹיבֶען־אָן אָבְּגֶעגֶעבֶּען דִי צְבוּעַ־קֶעס, וָואס הָאבֶען זִיךְ אוֹיף דֶער וֶועלְט נָאר אִיבֶּערְגֶענוּמֶען מִיט זֵייעֶר יִרְאַת שָׁמַיִם אוּנ גֶעשְׁרִיגֶען אַז דֶער גַאנְצֶער שׁוֹר הַבָּר קוּמְט נָאר זֵיי. זַיינֶע שִׁירִים זֶענֶען צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט אִין אַ בֶּעזוּנְדֶער סֵפֶר מִיט דֶעם נָאהמֶען „מַחְבְּרוֹת עִמָּנוּאֵל״ וָואס אִיז בֶּעקַאנְט בִּיז הַיינְט.

אַזוֹי הָאבֶען זִיךְ דִי אִיטַאלְיֶענִישֶׁע יוּדֶען גֶעלֶעבְּט רוּהִיג. סַאנֶגְזַא, דִי שְׁוֶועסְטֶער פוּנ׳ם פַּאפְּסְט יָאהַאנְן דֶעם צְוֶועלְפְטֶען, וָואס הָאט גֶעוָואהנְט אִין אַווִינְיָאן, הָאט אָנְגֶערֶעדְט דֶעם בְּרוּדֶער עֶר זָאל דִי יוּדֶען אַרוֹיסְטְרַייבֶּען פוּן רוֹם. פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט אוֹיךְ דֶער קֵייזֶער פְרִידְרִיךְ דֶער שֶׁאנֶע, וָואס פְלֶעגְט נָאךְ פְרִיהֶער נַאנְץ אָפְּט בְּרֶענֶען דֶעם תַּלְמוּד, גֶעבֶּעטֶען דֶעם פַּאפְּסְט

ער זאָל די יודען ניט לאָזען זיין אַזיינע פריינטע בַעֲלֵי בַתִּים אין לאַנד, אונ אים יאָהר 1321 איז אַרויס אַ בעפעהל אַז די יודען זאָלען זיך געהן פון וואַנען זיי זענען געקומען. אין רום איז דאס געוועהן אַ אונגעריכטער אומגליק. די יודען האָבען באַלד גוזר תַּעֲנִית געוועהן אונ אויסער דעם האָבען זיי געשיקט שלוחים צום פּאַפּסט אונ צום קעניג ראָבערט פון נעאַפּעל אונ אַזוי ווי זיי האָבען צו זייער בַּקָּשָׁה צוגעלעגט אויך אַ מַתָּנָה פון צוואַנציג טויזענד רענדליך האָט זיך דער פּאַפּסט מיט דער שוועסטער באַלד איבערצייגט אַז די יודען זענען ניט אַזוי שעדליך ווי מען האָט זיי געזאָגט אונ מען האָט זיי געלאָזט צו רוה. די יודישע געלד האָט צושלאָגען די וואָלקענס אונ פאַר די יודען איז ווייטער ליכטיג געוואָרען.

נאָר ווי גוט די יודען איז געוועהן אין רום, האָבען זיי זיך מעהר אָבגע-געבען מיט וויסענשאַפטען אונ די תּוֹרָה האָט טאַקי געבליהט נאָר אין שפּאַניען, אין קאַסטיליען אָבער, וואו דער קעניג אַלפאָנסאָ דער עלפטע האָט אויף זיי געלעגט גרויס כָּבוֹד, איז זייער לאַגע געוועהן גאַנץ אַנדערש: דאָרט האָט מען זיי געגעבען די בעסטע שטעללען, דער קעניג האָט געהאַט דאס גרעסטע צוטרויען צו זיינע צוויי יודישע יוֹעֲצִים, ר׳ יוֹסֵף דע-אַסיגַה אונ ר׳ שְׁמוּאֵל אִבְּן וַקַר, אונ אֲפִילוּ די גייסטליכע, וואס זיי האָט עס ניט געקאָנט געפעלען, האָבען אויך געמוזט שווייגען.

זעהר גליקליך האָבען זיך בעדאַרפט פיהלען די יודען פון קאַסטיליען אַז זיי האָבען געזעהן וואס עס טהוט זיך מיט זייערע ברידער וואס וואָהנען נאָר נאָהענט פון זיי — אין אַראַגאָניען. דאָרט האָט מען די יודען אָנגעטהון צָרוֹת אונ מען האָט זיי ניט געלאָזט קיין קאָפּ אויפהויבען. נאָר נאָך ערגער איז גע-וועהן די יודען פון נאַוואַרא, וואו איינער פון די גייסטליכע, פּעדראָ אָליגאָיען, האָט אָנגערייצט דאס פאָלק אונ אים שַׁבָּת, דעם 5 מערץ 1328 איז מען צוגעפאַלען אויף דער גרויסער יודישער קְהִלָּה פון עסטעלַה אונ מען האָט אָנגעמאַכט אַ שרעקליכע שְׁחִיטָה. אומזיסט האָבען זיך די יודען געוועהרט, די רוֹצְחִים זענען געוועהן צעהן מאָל שטאַרקער אונ גרעסער אונ זיי האָבען ניט איבערגעלאָזט קיין איינציגען פון זיי. נאָר איין מְנַחֵם בֶּן זֶרַח, וואס איז דעמאָלט אַלט געוועהן צוואַנציג יאָהר אונ איז דערנאָך געוואָרען אַ בעריהמטער מאַן, איז געבליבען לעבען טאַקי נאָר מיט אַ נֵס. זיינע עלטערן אונ פיער יונגערע ברידער האָט מען געקוילעט אונ ער אַלליין איז אויך געלעגען האַלב טויט צווישען די הֲרוּגִים, נאָר ביי נאַכט איז גראָד דורכגעגאַנגען אַ בעקאַנטער

קְרִיסְט אוּנ הָאט בֶּעמֶערְקְט אַז עֶר אָטְהֶעמְט נָאךְ, הָאט עֶר אִיהם גֶענוּמֶען צוּ
זִיךְ אוּנ הָאט אִיהם בֶּעהַאלְטֶען בִּיז עֶר אִיז גֶעזוּנְד גֶעוָוארֶען. אִין אַנְדֶערֶע
שְׁטֶאדְט הָאט מֶען אוֹיךְ דָאס אֵייגֶענֶע גֶעטְהוּן אוּנ סַךְ הַכֹּל זֶענֶען דֶערְמָאלְט
אוּמְגֶעקוּמֶען מֶעהר פוּן זֶעכְּס טוֹיזֶענְד יוּדֶען.

ווִי עֶס הָאט זִיךְ אַרוֹיסְגֶעווִיזֶען, אִיז דָאס גְלִיקְלִיכְקֵייט פוּן דִי יוּדֶען אִין
קַאסְטִילְיֶען אוֹיךְ גֶעוֶועהן נָאר לְפִי שָׁעָה אוּנ עֶס הָאט זִיךְ נָאר גֶעהַאלְטֶען בִּיז
דִי הַצְלָחָה פוּנ'ם קֶאנִיג'ס יוּדִישֶׁער יוֹעֲצִים הָאט גֶעשַׁיינְט. לַאנְג גֶעדוֹיעֶרְן הָאט
אָבֶּער דִי הַצְלָחָה אוֹיךְ נִיט גֶעקֶאנְט אוּנ עֶס אִיז אֲפִילוּ צוּ בֶּעוואוּנְדֶערְן ווִי אַזוֹי
אַלְפָאנְסָא אִיז גַאנְצֶע צְוֶועלְף יָאהר גֶעבְּלִיבֶּען טְרַיי זַיינֶע יוּדִישֶׁע יוֹעֲצִים, וָואס
הָאבֶּען טַאקִי אִין דֶער צַייט דֶערְגְרֵייכְט צוּ דֶער גְרֶעסְטֶער מַדְרֵגָה. ר' יוֹסֵף דֶע־
אִיסִינָה, אָדֶער דוֹן יוֹסֵף בֶּן אֶפְרַיִם בִּינְבְנִשְׁתִּי הַלֵּוִי, אִיז גֶעוֶועהן אַזַא
מֶענְשׁ, וָואס הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען ווִי אַזוֹי זִיךְ בֶּעלִיעבְּט צוּ מַאכֶען בַּיי גְרוֹיסֶע
לַייט אוּנ דֶערְבַּיי נִיט פֶערְלִירֶען זַיין כָּבוֹד, נָאר פַארְקֶעהרְט, אַזוֹי פִיהרֶען אַז
מֶען זָאל פַאר אִיהם דֶרֶךְ אֶרֶץ הָאבֶּען. אַז דֶער קֶאנִיג הָאט בֶּעדַארְפְט עֶפִּים
אוֹיסְפִיהרֶען אַנְגֶעטְהִיגֶע זַאךְ, וָואס נִיט יֶעדֶער הָאט גֶעטָארְט דֶערְפוּן ווִיסֶען,
פְלֶעגְט עֶר עֶס נָאר אִיבֶּערְגֶעבֶּען דוֹן יוֹסֵף דֶע־אִיסִינָה אוּנ אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהן זִיכֶער
אַז עֶר וֶועט אַלְדִינְג טְהוּן בִּשְׁלֵימוּת. דֶערְפַאר הָאט עֶר אִיהם טַאקִי זֶעהר
גֶעשֶׁעצְט אוּנ אִיז אִיהם גֶעשְׁטַאנֶען אִין אַללֶע נוֹיטְהֶען. אַמָאל הָאט זִיךְ גֶע־
מַאכְט וָואס עֶר הָאט אִיהם אַוֶועקְגֶעשִׁיקְט קַיין וַואלַאדָאלִיד, מִיט אַשְׁלִיחוּת
צוּ דֶער פְּרִינְצֶעסִין, אוּנ דָאס פָאלְק, וָואס דוֹן יוֹסֵף'ס שׂוֹנְאִים הָאבֶּען עֶס אָנְ־
גֶערֵייצְט, אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיפְ'ן פַּאלַאץ אוּנ הָאט אִיהם גֶעוָואלְט הַרְגֶענֶען.
דוֹן יוֹסֵף'ן הָאט אָבֶּער גֶערָאטְהֶען אַוֶועקְצוּשִׁיקֶען אַשְׁלִיחַ צוּם קֶאנִיג אוּנ אִיהם
מוֹדִיעַ זַיין וָואס דָא גֶעהט פָאר. אַלְפָאנְסָא הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ אִיז
אַלֵיין מִיט גְרוֹיס חַיִל צוּגֶעטְרֶעטֶען צוּ דֶער שְׁטָאדְט אוּנ הָאט גֶעוָואלְט מַאכֶען
אַתֵּל פוּן אִיהר ווִי מֶען וֶועט זִיךְ צוּרִירֶען צוּ דוֹן יוֹסֵף. דָאס פָאלְק הָאט גֶעמוּזְט
כּוֹרֵעַ אוּנ מִשְׁתַּחֲוֶה זַיין אוּנ מֶען הָאט פֶערְזִיכֶערְט דֶעם קֶאנִיג אַז דָאס הָאט מֶען
גָאר נִיט גֶעמֵיינְט דוֹן יוֹסֵף'ן, נָאר דֶעם קְרִיסְטְלִיכֶען רִיטֶער, דוֹן אִלְוַואר נוּנִיץ.
אַלְפָאנְסָא הָאט דָאס אָנְגֶענוּמֶען פַאר אַתֵּירוּץ אוּנ עֶר הָאט זִיךְ גֶעפְרֶעהט וָואס
עֶר הָאט אַלֵיין אָבְּגֶעראטֶעוֶועט זַיין גֶעלִיעבְּטֶען יוֹעֵץ פוּן אַסַכָּנָה. פוּנְקְט אַזַא
חָשׁוּב אִיז בַּיי אִיהם גֶעוֶועהן זַיין לַייבּ־דָאקְטָאר דוֹן שְׁמוּאֵל אִבְּן וַוקַר. וָואס
הָאט זִיךְ אֲפִילוּ וֶועניג גֶעמִישְׁט צוּ דֶער מְלוּכָה, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען פְלֶעגְט זִיךְ
אָפְט דֶער קֶאנִיג מִיט אִיהם אֵיין עֵצָה הַאלְטֶען אוּנ הָאט אִיהם זֶעהר לִיעבּ גֶע־

הַאט פַאר זַיין שֵׂכֶל הַיָשָׁר. אַז דִי רַייכֶע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ גֶעפִיהלְט וָואס פַאר אַ גְרוֹיסֶען צַד זֵיי הָאבֶּען אִין קֶענִיגְלִיכֶען הוֹיף, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ שׁוֹין עֶרְלוֹיבְּט צוּגֶעהמֶען פְּרָאצֶענְט פוּן דִי, וָואס הָאבֶּען בֶּעדַארְפְט אָנְקוּמֶען צוּ זֵיי. דָאס הָאט שְׁטַארְק דִי יוּדֶען פֶערְהַאסְט גֶעמַאכְט בַּיים פָאלְק, מֶען הָאט זִיךְ נִיט אֵיין מָאל גֶעקְלָאגְט אוֹיף זֵיי בַּיים קֶענִיג, נָאר דָאס גַאנְצֶע גְלִיק אִיז גֶעוֶועהן וָואס אַלְפָאנְסָא אַלְלֵיין הָאט גֶעהַאט זַיין אִינְטֶערֶעס אִין דֶעם אַז דִי יוּדֶען זָאלֶען טַאקִי אוֹיסְלֶעדִיגֶען דִי קֶעשֶׁינֶעם בַּיי דִי קְרִיסְטֶען אוּנ עֶר זָאל קֶאנֶען דֶערְנָאךְ בַּיי זֵיי צוּנֶעהמֶען דִי גְזֵילָה. דֶערְפַאר הָאט עֶר דִי יוּדֶען נִיט גֶעטְשֶׁעפֶּעט חָאטְשׁ דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען גֶעשְׁרִיגֶען אַז עֶס אִיז נֶאטְהִיג מֶען זָאל בַּיי זֵיי צוּנֶעהמֶען דִי רֶעכְטֶע, אוּנ הָאט נָאךְ גֶעגֶעבֶּען דוֹן שְׁמוּאֵל אִבֶּן וַוקר אַ עֶרְלוֹיבְּנִישׁ אַרוֹיסְצוּלָאזֶען קְלֵיינֶע מַטְבֵּעוֹת אוּנ דֶערְפוּן הָאבֶּען נִיט קַיין קְלֵיינֶע הַכְנָסָה. צוּם אוּמְגְלִיק הָאבֶּען אָבֶּער בֵּיידֶע יוֹעֲצִים נִיט גֶעלֶעבְּט צְוִוישֶׁען זִיךְ צוּפְרִידֶען, יֶעדֶער הָאט אִין זִין גֶעהַאט נָאר צוּ שָׁאדֶען דֶעם אַנְדֶערְן, אוּנ דֶערְמִיט הָאבֶּען זִיךְ בֶּענוּצְט דִי שׂוֹנְאִים אוּנ הָאבֶּען אוֹיפְגֶעהֶערְט אָנְצוּרֵייצֶען דָאס פָאלְק אוֹיף דִי יוּדֶען, וַוייל זֵיי זֶענֶען זִיכֶער גֶעוֶועהן אַז מִיט דֶער צַייט וֶועט זֵיי גֶערָאטְהֶען דֶעם קֶענִיג אוֹיךְ אָבְּצוּרַייסֶען פוּן זַיינֶע חֲשׁוּבִים. אַזוֹי הָאט דִי שִׂנְאָה בִּיסְלֶעכְוַוייז וִוי אַ וָוארְם גֶעטָאטְשֶׁעט דָאס לֶעבֶּען פוּן דִי יוּדֶען אִין קַאסְטִילְיֶען בִּיז עֶס אִיז נִיט אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען טַאקִי פוּן זֵיי אַלְלֵיין אֵיינֶער, וָואס הָאט אָנְגֶעמַאכְט אֵיין אִיבֶּערְקֶעהרֶענִישׁ אִין דֶעם לַאנְד אוּנ גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ וָואס דִי פַיינְדְשַׁאפְט, מִיט וֶועלְכֶער מֶען הָאט זִיךְ אַ צַייט גֶעשְׁטִיקְט אוּנ גֶעשֶׁאהמְט אֶפֶענְטְלִיךְ אַרוֹיסְצוּוַוייזֶען, אִיז גֶעוָוארֶען אַלֶּע מָאל גְרֶעסֶער אוּנ הָאט זִיךְ גֶעפוּנֶען אַ וֶועג גְלַייךְ צוּ דֶער מְלוּכָה.

דָאס אִיז גֶעוֶועהן אַבְנֵר פוּן בּוּרְגָאס, אַ יוּדִישֶׁער דָאקְטָאר אוּנ אַ גְרוֹיסֶער לַמְדָן, וָואס הָאט זִיךְ גֶעטוֹיפְט וֶוען עֶר אִיז שׁוֹין אַלְט גֶעוֶועהן זֶעכְצִיג יָאהר אוּנ אִיז דֶערְנָאךְ בֶּעקַאנְט גֶעוָוארֶען מִיט'ן נָאהמֶען אַלְפָאנְסָא בּוּרְגֶענְזִיס דֶע וַואלַאדָאלִיד. עֶר אִיז אֵייגֶענְטְלִיךְ גֶעוֶועהן פְרַיי פוּן יֶעדֶער אֱמוּנָה אוּנ אִיז אַרִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם קְרִיסְטֶענְטְהוּם נִיט וַוייל דִי יוּדִישֶׁע רֶעלִיגְיָאן אִיז אִיהם נִיט גֶעפֶאלֶען, נָאר צוּ לִיעבּ דֶעם וָואס עֶר הָאט גֶעזֶעהן אַז אַזוֹי אִיז פַאר אִיהם גְלַייכֶער. אַזַא מֶענְשׁ שְׁמֶעקְט גוּט וָואהִין דֶער ווִינְד בְּלָאזְט אוּנ אַז עֶר הָאט זִיךְ אִיבֶּערְצַייגְט אַז פַאר זַיינֶע גֶעוֶועזֶענֶע בְּרִידֶער הֵייבֶּען זִיךְ אָן נִיט קֵיין פְרֶעהלִיכֶע טֶאג, אִיז עֶר בַּאלְד צוּגֶעשְׁטַאנֶען צוּ דִי שׂוֹנְאִים אוּנ הָאט אוֹיף זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען רֶעדֶען אוּנ שְׁרַייבֶּען אַלֶּע רָעוֹת. פִיעל הָאט אִיהם גֶעהָאלְפֶען דֶערְצוּ דָאס,

וָואס עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער בָּקִי אִין תַּלְמוּד אוּנ אִין אַנְדֶערֶע הֵיילִיגֶע סְפָרִים, אוּנ אַז עֶר הָאט גֶעבְּרַאכְט אוֹיף זַיינֶע לִיגֶענְס רַאיוֹת הָאבֶּען אִיהם דִי קְרִיסְטֶען גֶעגְלוֹיבְּט. דֶערְפַאר הָאט עֶר גָאר אָהן בּוּשָׁה אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַרוֹיסְלָאזֶען בִּיכֶער אוּנ דֶערְוַוייזֶען וִוי שֶׁאדְלִיךְ דִי יוּדִישֶׁע אֱמוּנָה אִיז, אוּנ זַיין עַזּוּת הָאט אִיהם גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ וָואס עֶר פְּלֶעגְט זַיינֶע כְּתָבִים צוּשִׁיקֶען צוּ דִי בֶּערִיהמְטֶעסְטֶע יוּדִישֶׁע לוֹמְדִים וַוייל עֶר הָאט גֶעוואוּסְט אַז קֵיינֶער וֶועט זִיךְ נִיט דֶערְוֶואגֶען זִיךְ אַרוֹיסְצוּשְׁטֶעלֶען גֶעגֶען אִיהם אוּנ דֶערְוַוייזֶען אַז זַיין מֵיינוּנְג אִיז פַאלְשׁ. דִי יוּדֶען זֶענֶען נָאךְ אָבֶּער דֶעמָאלְט נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי גֶעפַאלֶען זֵיי זָאלֶען קָאנֶען דְרֵיסְט צוּקוּקֶען וִוי אֵיינֶער, וָואס אִיז זֵיי פַאלְשׁ גֶעוָוארֶען, שִׁיט מִיט שְׁקָרִים אוּנ זָאלֶען קֵיין וָוארְט נִיט זָאגֶען; עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען אַזֶעלְכֶע יוּדִישֶׁע שְׁרַייבֶּערְס וָואס הָאבֶּען אִיהם בַּאלְד גֶעאֶנְטְפֶערְט אוּנ גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן אַלֶע זַיינֶע סְבָרוֹת אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט פוּן אִיהם חוֹזֶק גֶעמַאכְט ר׳ יִצְחָק פוּלְגַאר (פוּלְקַאר), אֵיינֶער פוּן דִי גְרֶעסְטֶע יוּדִישֶׁע גֶעלֶעהרְטֶע, וָואס הָאט נִיט גֶעהַאלְטֶען אַלְפָאנְסָא׳ן וֶוערְטְה מֶען זָאל מִיט אִיהם אַוִּכּוּחַ הָאבֶּען אוּנ הָאט אִיהם גָאר אוֹיסְגֶעלַאכְט אִין אַ קְלֵיינֶעם שִׁיר. דָאס הָאט אַלְפָאנְסָאן אִין גַאנְצֶען אַרוֹיסְגֶעבְּרַאכְט פוּן דֶער הָעזָּה אוּנ עֶס אִיז בַּיי אִיהם גֶעבְּלִיבֶּען עֶר זָאל פָּשׁוּט גֶעהן מִיט מְסִירוֹת. עֶר הָאט דֶעם קֶאנִיג דֶערְצֶעהלְט אַלִיגֶען אַז דִי תְּפִלָּה וְלַמַּלְשִׁינִים פוּן שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה אִיז גֶעגֶען דֶעם גְרִינְדֶער פוּן דֶער קְרִיסְטְלִיכֶער אֱמוּנָה, אוּנ הָאט עֶס אַזוֹי וַוייט גֶעבְּרַאכְט אַז דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דֶער יוּדִישֶׁער קְהִלָּה אִין וַאלַאדָאלִיד הָאט גֶעמוּזְט אָנְגֶעפֶערְן אַ תֵּירוּץ אַז דִי תְּפִלָּה בֶּעצִיהט זִיךְ גָאר אוֹיף דִי מִינִים פוּן אַמָאל, וָואס פְּלֶעגֶען מַסֶר׳ן דִי יוּדֶען, נָאר דֶער תֵּירוּץ אִיז נִיט אָנְגֶענוּמֶען, עֶס הָאט אֲפִילוּ נִיט גֶעהָאלְפֶען דֶער וִכּוּחַ, וָואס דִי רַבָּנִים הָאבֶּען גֶעהַאט מִיט אַלְפָאנְסָא׳ן אוּנ עֶס אִיז אַרוֹיס אִים יָאהר 1336, אַ בֶּעפֶעהל מֶען זָאל דִי תְּפִלָּה אִין גַאנְצֶען אַרוֹיסְוַוארְפֶען פוּנ׳ם דַאוְונֶען.

דָאס אִיז גֶעוֶועהן דָאס עֶרְשְׁטֶע מָאל וָואס דִי מְלוּכָה הָאט נָאכְגֶעגֶעבֶּען דִי יוּדִישֶׁע שׂוֹנְאִים, אוּנ דֶערְנָאךְ הָאבֶּען זֵיי זִיךְ שׁוֹין צוּפִיהרְט דִי הָאנְד, בֶּעזָאנְדֶערְס וֶוען בַּיים קֶאנִיג אִיז גֶעוָוארֶען אַ נַייֶער חָשׁוּב אֵיינֶער פוּן זֵייעֶר חֶבְרָה, אַ גֶעוִויסֶער גָאנְזַאלָא מַארְטִינֶעץ, אַ שְׁלַאנְג וָואס ר׳ יוֹסֵף דִי־אִיסִיגָה הָאט זִי מְגַדֵּל גֶעוֶועהן בַּיי זִיךְ אִין שׁוֹים, כְּדֵי זִי זָאל אִיהם שְׁפֶּעטֶער בֶּעצָאהלֶען מִיט אִיהר גִיפְט. גָאנְזַאלָא אִין גֶעוֶועהן אַ אָרֶעמֶער יוּנְגֶער מַאנְן, אוּנ ר׳ יוֹסֵף דִי־אִיסִיגָה הָאט אִיהם גֶעשְׁטִיצְט אוּנ אַרַיינְגֶעפִיהרְט אִין קֶאנִיגְלִיכֶען הוֹיף. קוֹים הָאט אִיהם אָבֶּער דֶער קֶאנִיג לִיעָב בֶּעקוּמֶען אוּנ גֶעגֶעבֶּען אַ גְרוֹיסֶע שְׁטֶעלֶע,

הָאט עֶר אָנְגֶעהוֹיבֶּען נְרָאבֶּען אַ גְרוּב פַאר זַיין בַּעַל־טוֹבָה אוּנ פַאר אַלֶע זַיינֶע גְלוֹיבֶּענְסְבְּרִידֶער ; עֶר הָאט דֶעם קֶאנִיג פַארְשְׁטֶעהן גֶעגֶעבֶּען אַז עֶר דַארְף נִיט צוּ לִיעבּ יוּדֶען רֵייצֶען דָאס גַאנְצֶע פָאלְק, וָואס אִיז מִיט רֶעכְט בֵּייז אוֹיף זַיינֶע יוֹעֲצִים, וֶועלְכֶע זֶענֶען רַייךְ גֶעוָוארֶען אוֹיפ׳ן חֶשְׁבּוֹן פוּן דֶער מְדִינָה. וָואס דֶעם קֶאנִיג אִיז אַזֶעלְכֶעס גֶעשֶׁעהן, אַז עֶר הָאט גֶעקָאנְט גָאר פְּלוּצְלוּנְג זִיךְ אַזוֹי אִיבֶּערְבַּייטֶען, אִיז שְׁוֶוער צוּ פַארְשְׁטֶעהן, נָאר דָאס וֵוייסְט מֶען אַז דֶער כֹּחַ פוּן רְכִילוּת אוּנ פַאלְשְׁקַייט אִיז זֵעהר גְרוֹיס אוּנ דַארִיבֶּער הָאט גָאנְזַאלָא בֶּעקוּמֶען פוּן אִיהם אַיין עֶרְלוֹיבְּנִישׁ אַז עֶר מֶאג טְהוּן מִיט זַיינֶע גֶעוֶועזֶענֶע פְרַיינְד וָואס עֶר וִויל. גָאנְזַאלָא הָאט טַאקִי נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ הָאט בַּאלְד גֶעהֵייסֶען אַרַיינְוַוארְפֶען ר׳ יוֹסֵף דִי־אִיסִיגָה אוּנ ר׳ שְׁמוּאֵל אִבְּן וַקָר מִיט זַיינֶע צְוֵוי בְּרִידֶער אוּנ נָאךְ אַבְּט קְרוֹבִים מִיט זֵייעֶר גַאנְצֶער מִשְׁפָּחָה אִין תְּפִיסָה אוּנ דָארְט הָאבֶּען דֶעם קֶאנִיגְס חֲשׁוּבִים גִיךְ גֶעעֶנְדִיגְט זֵייעֶר לֶעבֶּען. נָאךְ צְוֵוי יוּדֶען זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען נָאהֶענְט צוּם קֶאנִיגְלִיכֶען הוֹיף, דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן דוֹן־מֹשֶׁה אַבוּדִיאֵל אוּנ דוֹן שְׁלֹמֹה בֶּן־יַעִישׁ, אוּנ אַזוֹי וִוי גָאנְזַאלָא הָאט זֵיי אוֹיךְ גֶעוָואלְט פַּטֶר׳ן, הָאט עֶר זִיךְ גֶענוּמֶען שְׁרַייעֶן אַז דָאס בֶּעסְטֶע וָואלְט גֶעוֶועהן מֶען זָאל גָאר אַלֶע יוּדֶען אַרוֹיסְטְרַייבֶּען פוּן קַאסְטִילְיֶען, אוּנ מֶען זָאל זִיךְ מִיט זֵיי נוֹהֵג זַיין וִוי אִין פְרַאנְקְרַייךְ: צוּנֶעהמֶען דִי הַייזֶער אוּנ פֶערְמֶעגֶען אוּנ זֵיי לֶעבֶּדִיגֶערְהֵייד יַרְשְׁ׳נֶען. מִיט דֶעם פְּלַאן — אַרוֹיסְצוּטְרַייבֶּען דִי יוּדֶען — הָאט עֶר זִיךְ אַרוּמְגֶעטְרָאגֶען בִּיז צוּם טוֹיט, אוּנ דָאס אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן זַיין מַפָּלָה. אַז עֶר הָאט צוּם עֶרְשְׁטֶען מָאל פָארְגֶעלֶעגְט זַיין מֵיינוּנְג וֶועגֶען דֶעם אִין דֶער אֲסִיפָה פוּן אַלֶע מִינִיסְטָארֶען, הָאט עֶר פוּן קֵיינֶעם נִיט גֶעקָאנְט בֶּעקוּמֶען אַיין הַסְכָּמָה דַארוֹיף ; אֲפִילוּ דִי גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען אָבְּגֶערַאטְהֶען דֶערְפוּן, אוּנ דֶער אַרְכִיעֶפִּיסְקָאפּ פוּן טוֹלֶעדַא הָאט בְּפֵירוּשׁ גֶעזָאגְט אַז, עֶרְשְׁטֶענְס טָאר מֶען נִיט מְשַׁנֶה זַיין דָאס וָוארְט, וָואס דִי אַלְטֶע קֶאנִיגֶע פוּן קַאסְטִילְיֶען הָאבֶּען גֶעגֶעבֶּען דִי יוּדֶען וֶוען זֵיי הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזֶעצְט אִין לַאנְד, אוּנ צְוֵוייטֶענְס, וֶועט עֶס פָּשׁוּט שַׁאדֶען דֶער מְדִינָה, וַוייל דִי יוּדֶען זֶענֶען אַ טְהַייעֶרֶער אוֹצָר פַאר דֶער מְלוּכָה, וָואס קֶאן בַּיי זֵיי גֶעפִינֶען גֶעלְד צוּ יֶעדֶער צַייט, אוּנ אֲפִילוּ וֶוען מֶען וֶועט זֵיי בֶּערוֹיבֶּען וֶועט עֶס אַלְץ נִיט נוּצֶען אַזוֹי פִיעל וִוי, וֶוען מֶען זָאל זֵיי גְלַאטְט אִין אַ אֵיינְגֶער צַייט צוּ פְּרֶעסֶען. אַז דוֹן מֹשֶׁה אַבוּדִיאֶל אִיז גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען וָואס פַאר אַ צָרָה דָא קֶאן אַרוֹיס, הָאט עֶר דֶערְפוּן מוֹדִיעַ גֶעוֶועהן אַלֶע יוּדִישֶׁע קְהִלוֹת פוּן קַאסְטִילְיֶען, אוּנ דֶער עוֹלָם הָאט זִיךְ גֶעהַאפְּט צוּם אַלְטֶען מִיטֶעל — צוּם פַאסְטֶען. דִי גֶענְגֶער פוּן גָאנְזַאלָא׳ס דֵעָה הָאבֶּען אִיהם אִיבֶּערְגֶעשְׁפַּארְט, אוּנ דִי סַכָּנָה אִיז אַוֶועק. דֶער־

וַוייל אִיז טַאקִי גָאנְזַאלָא אַלֵיין אויךְ פֶערְטְרָאגֶען גֶעוֶועהן, עֶר הָאט גֶעמוּזְט זִיךְ אַוֶועקְלָאזֶען אִין אַ מִלְחָמָה, אוּנ אַז עֶר הָאט מְנַצֵחַ גֶעוֶועהן דֶעם שׂוֹנֵא, הָאט עֶר שׁוֹין גָאר אִין גַאנְצֶען פֶערְרִיסֶען דֶעם קָאפּ אוּנ קֵיינֶער אִיז אִיהם נִיט גְלַייךְ גֶעוֶועהן. וֶוען אַ קְלֵיין מֶענְטְשֶׁעלֶע שְׁפִּיעלְט צוּ דִי הַצְלָחָה אוּנ עֶס וַואקְסְט פוּן אִיהם אוֹיס אַ מוֹשֵׁל מִיט קְרַאפְט אִין דִי הֶאנְד, מֵיינְט עֶר אַז קֵיין אֶלְטֶערְס פוּן אִיהם אִיז נִיטָא אוּנ אַז אַללֶע מוּזֶען אִיהם פָאלְגֶען; אַזַא מִין הַצְלָחָה פִיהְרְט אִיהם צוּ עַקְשָׁנוּת אוּנ דָאס עַקְשָׁנוּת בֶּערָאבְּט אִיהם. אַזוֹי אִיז אויךְ גֶעשֶׁעהן מִיט גָאנְזַאלָא'ן: עֶר הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז אַצוּנְד וֶועט עֶר גֶעוִויס אוֹיסְפִיהְרֶען זַיין פְּלַאן, אוּנ וֶועט פוֹעֵל'ן בַּיים קֶאנִיג מֶען זָאל דִי יוּדֶען אַרוֹיסְטְרַייבֶּען, צוּם סוֹף הָאט עֶר דוּרְךְ דֶעם נָאךְ מֶעהר שׂוֹנְאִים בֶּעקוּמֶען, אוּנ בֶּעזוּנְדֶערְס הָאט זִיךְ אָן אִיהם נוֹקֵם גֶעוֶועהן דִי שֶׁאנֶע לֶעאָנָארַא דֶע גוּזְמַאן, וֶועלְכֶע הָאט אוֹיפְגֶעקְלֶאהְרְט דֶעם קֶאנִיג, אַז גָאנְזַאלָא אִיז אִיהם נִיט גֶעטְרַיי אוּנ וִויל דִי גַאנְצֶע מְלוּכָה אַרַיינְחַאפֶּען צוּ זִיךְ אִין דִי הֶאנְד אַרַיין. דֶער קֶאנִיג הָאט בַּאלְד גֶעשִׁיקְט צוּ גָאנְזַאלָא'ן עֶר זָאל קוּמֶען קֵיין מַדְרִיד, נָאר עֶר הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז נִיט אוֹיף נוֹטְס אוּנ כָּבוֹד רוּפְט אִיהם דֶער קֶאנִיג הָאט עֶר זִיךְ נִיט נָאר אָבְּגֶעזָאגְט אוֹיסְ־צוּפָאלְגֶען דֶעם קֶאנִיגְ'ס בֶּעפֶעהל, נָאר עֶר הָאט אויךְ בְּסוֹד אָנְגֶעהוֹיבֶּען הַאנְדְלֶען מִיט'ן קֶאנִיג פוּן פָּארְטוּגַאל אוּנ אֲפִילוּ מִיט'ן מַהֲמַדַנִישֶׁען מוֹשֵׁל פוּן גְרַאנַדַה זֵיי זָאללֶען אִיהם הֶעלְפֶען אַרוֹיסְטְרֶעטֶען אָפֶען גֶעגֶען דֶער מְלוּכָה. גָאנְזַאלָא הָאט גֶעטְרַאכְט, אַז עֶר מִיט זַיין גַאנְצֶער חֶבְרָה וֶועלֶען קָאנֶען בֶּעשְׁטֶעהן גֶעגֶען הַיל פוּן קַאסְטִילְיֶען, וֶוען מֶען וֶועט אִיהם וֶועלֶען מִיט גֶעוַואלְד גֶעהמֶען, אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶר זִיךְ עֶרְלוֹיבְּט צוּ שִׁיסֶען אוֹיף דִי קַאסְטִילְיֶענִישֶׁע סָאלְדַאטֶען וֶוען דֶער קֶאנִיג אַלֵיין אִיז מִיט זֵיי צוּגֶעקוּמֶען צוּ דֶער שְׁטָאדְט, וואוּ גָאנְזַאלָא אִיז גֶעשְׁ־טַאנֶען, אוּנ אַ פַּייל הָאט גֶעטְרָאפֶען אֵיינֶעם פוּן דִי סָאלְדַאטֶען, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען פוּנְקְט נֶעבֶּען קֶאנִיג. דָא הָאט שׁוֹין דֶער קֶאנִיג גֶעהֵייסֶען זִיךְ גָאר אַנְ־דֶערְשׁ גֶעהמֶען צוּ אִיהם; עֶר הָאט זִיךְ בַּאלְד גֶעמוּזְט אוּנְטֶערְגֶעבֶּען אוּנ מֶען הָאט אִיהם פַארְבְּרֶענְט. גְרוֹיס אִיז גֶעוֶועהן דִי שִׂמְחָה פוּן דִי קַאסְטִילְיֶענִישֶׁע יוּדֶען אַז פוּנְקְט פַאר פּוּרִים פוּנ'ם יָאהר 1339 אִיז זֵיי אָנְגֶעקוּמֶען דִי בְּשׂוֹרָה פוּן גָאנְזַאלָא'ס טוֹיט: זֵיי הָאבֶּען זִיךְ דֶעמָאלְט גֶעמַאכְט אַ דָאפֶּעלְטֶען יוֹם טוֹב אוּנ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ טַאקִי גֶעמָאגְט פְרֵייעֶן, וַוייל נָאךְ דֶעם אִיז דֶער קֶאנִיג וַוייטֶער גוּט גֶעוָוארֶען צוּ דִי יוּדֶען, אוּנ אַז עֶר הָאט זִיךְ אִיבֶּערְצַייגְט וָואס פַאר אַ שֶׁקֶר'ים גָאנְזַאלָא הָאט אוֹיסְגֶעטְרַאכְט אוֹיף דוֹן מֹשֶׁה אַבּוּדִיאֵל, דֶעם אֵיינְצִיגֶען יוּדֶען וָואס הָאט זִיךְ נָאךְ גֶערֶעכֶענְט צְוִוישֶׁען זַיינֶע מְקוֹרָבִים אוּנ הָאט זִיךְ גֶעמִיזְט אִין דֶער

שְׁלֶעכְטֶער צַייט אַבִּיסֶעל דֶערְוַוייטֶערן, הָאט עֶר אִיהם צוּרִיק גֶעבֶּעטֶען אוּנ גֶעגֶעבֶען דִי שֶׁאנְסְטֶע שְׁטֶעלֶע.

פוּן דֶעמָאלְט אָן אִיז אַלְפָאנְסָא, אוּנ דֶער נָאךְ זַיינֶע יוֹרְשִׁים, זִיךְ בֶּעגַאנְגֶען מִיט יוֹשֶׁר גֶעגֶען דִי יוּדֶען אוּנ זֵיי הָאבֶּען זִיךְ גֶעקָאנְט לֶעבֶּען רוּהִיג, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז זֵייעֶר אִינְוֶוענִיגְסְטֶע לַאגֶע נִיט גֶעוֶועהן אַזוֹי גְלֶאנְצֶענְד, וַוייל זֵייט רַבֵּינוּ אָשֵׁר בֶּן יְחִיאֵל (הָרָא״ש) מִיט זַיינֶע קִינְדֶער הָאבֶּען זִיךְ אַוֶועקְגֶעלֶעגְט נָאר פַאר פְרוּמְקַייט אִיז דִי בִּילְדוּנְג גָאר גֶעפַאלֶען, אוּנ אֲפִילוּ דָאס לֶערְנֶען פוּנ׳ם תַּלְמוּד אִיז גֶעוָוארֶען אָהן טִיפְקַייט אוּנ אָהן חֲרִיפוּת. אִין שְׁפַּאנְיֶען הָאט זִיךְ דֶעמָאלְט גֶעפוּנֶען אַיין יוּדִישֶׁער דִיכְטֶער שֵׁם טוֹב דִי קַרְיוֹן, וָואס הָאט נִיט גֶעשְׁרִיבֶּען אִין דֶער לַאנְדֶעסְשְׁפְּרַאכֶע, נָאר דָאס אִיז מֶעהר נִיט גֶעוֶועהן ווִי אַיין שְׁוַואלְב, וָואס קָאן נָאךְ קַיין זוּמֶער נִיט מַאכֶען. יוּדֶען מִיט קָאפּ, מֶענְשֶׁען פוּן תּוֹרָה אוּנ חָכְמָה הָאט מֶען אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ זֶעהְן אוּנ נָאר פוּן דֶערְוַוייטֶענְס הָאבֶּען פוּן פְרַאנְקְרַייךְ אוּנ פוּן אַנְדֶערֶע עֶרְטֶער אַרוֹיסְגֶעשַׁיינְט דִי נָאהמֶען פוּן ר׳ יוֹסֵף אִבְּן כַּסְפִּי, גֶרְשׁוֹנִי אוּנ נַרְבוֹנִי, אוּנ אוֹיךְ פוּן ר׳ יִצְחָק פוּלְגַר פוּן אַווִילָא אוּנ ר׳ דָוִד אִבְּן־אַלְבִּילְיַא פוּן פָּארְטוּגַאל.

פוּן דֶעם רָא״שׁ׳ס אַכְט זִיהן זֶענֶען מֶעהר בֶּעקַאנְט צְווֵיי: ר׳ יַעֲקֹב אוּנ ר׳ יְהוּדָה. ר׳ יַעֲקֹב בֶּן אָשֵׁר, וָואס אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִים יָאהר 1280, הָאט זַיינֶע יָאהרֶען אָפְּגֶעלֶעבְּט אִין גְרוֹיס דַחֲקוּת, אוּנ ווִי עֶס וַוייזְט אוֹיס, הָאט עֶר נִיט גֶעוָואלְט נֶהֱנֶה זַיין פוּנ׳ם פָאטֶערְס רַייכְקַייט, אוּנ אֲפִילוּ פַאר׳ן רַבָּנוּת הָאט עֶר נִיט גֶענוּמֶען קַיין שְׂכִירוּת. זַיין גְרוֹיס אָרֶעמְקַייט הָאט אִיהם פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט אָפְּגֶערִיסֶען פוּנ׳ם לֶערְנֶען אוּנ עֶר הָאט אָנְגֶעשְׁרִיבֶּען דִי אַרְבָּעָה טוּרִים: אַ גֶעזֶעצְבּוּךְ, וָואס דָארְט זֶענֶען מִיט אַבִּיסֶעל מֶעהר אָרְדְנוּנְג ווִי אִין תַּלְמוּד צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט אַלֶע דִינִים פוּן דֶער יוּדִישֶׁער אֱמוּנָה אוּנ פוּנ׳ם יוּדִישֶׁען לֶעבֶּען אוּנ אִיז בֶּעקַאנְט מִיט דֶעם נָאהמֶען „בַּעַל הַטוּרִים״. זַיין בְּרוּדֶער ר׳ יְהוּדָה בֶּן אָשֵׁר אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער לַמְדָן אוּנ נָאךְ דֶעם פָאטֶערְ׳ס טוֹיט אִיז עֶר גֶעוָוארֶען רַב אִין טוֹלֶעדָא. עֶס הָאט אִיהם אָבֶּער גֶעצוֹיגֶען צוּרִיק קַיין דַייטְשְׁלַאנְד, אוּנ אַזוֹי ווִי עֶר אַלֵיין אִיז שׁוֹין צוּ אַלְט גֶעוֶועהן הָאט עֶר זַיינֶע קִינְדֶער אָנְגֶעזָאגְט זֵיי זָאלֶען אַוֶועקְוַוארְפֶען שְׁפַּאנְיֶען. זֵיי הָאבֶּען אָבֶּער נִיט גֶעקָאנְט אוֹיסְפִיהרֶען זַיין רָצוֹן, וַוייל אִין דַייטְשְׁלַאנְד הָאבֶּען זִיךְ דֶעמָאלְט אָנְגֶעהוֹיבֶּען דִי בִּיטֶערְסְטֶע יָאהרֶען פַאר דִי יוּדֶען.

פוּן דִי וֶועניגֶע יוּדִישֶׁע גֶעלֶעהרְטֶע, וָואס הָאבֶּען אִין יֶענֶער צַייט גֶעלֶעבְּט אִין פְרַאנְקְרַייךְ אִיז בֶּעזָאנְדֶערְס בֶּעקַאנְט דֶער נָאהמֶען פוּן דֶער מִשְׁפָּחָה גֶרְשׁוֹנִי,

וָואס הָאט אֵייגֶענְטְלִיךְ גֶעהֵייסֶען ר׳ לֵוִי בֶּן גֵרְשׁוֹן (רלב״ג) אָדֶער לֶעאָן דֶע בַּאנְיָאלֹ. עֶר אִיז גֶעוֶועהן אֵיין אֵייניקֶעל פוּן יֶענֶעם ר׳ לֵוִי פוּן וִוילֶעפְרַאנְשׁ, וָואס הָאט אַמָאל אַזוֹי פִיעל גֶעאַרְבַּייט גֶעגֶען הַחָכְמָה, אוּנ דַוְקָא אִין דֶער מִשְׁפָּחָה אִיז בֶּעשֶׁערְט גֶעוֶועהן עֶס זָאל זִיךְ אַרַיינְהַאפֶּען אַפוּנְק פוּן אוֹיפְקְלֶערוּנְג אוּנ עֶס זָאל אַרוֹיס אַזַא גְרוֹיסֶער מַאן, וָואס הָאט גֶעשֶׁעמְט אִי צְווִישֶׁען יוּדֶען אִי צְווִישֶׁען קְרִיסְטֶען. ר׳ לֵוִי בֶּן גֵרְשׁוֹן אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִין אָרַאנְזִ׳שׁ אִים יָאהר 1288 אוּנ נָאךְ אִין דֶער יוּגֶענְד הָאט אִיהם דֶער פָאטֶער, אִיינִיגֶעם מִיט תּוֹרָה, גֶעלָאזְט לֶערְנֶען אַייךְ פֶערְשִׁיעדֶענֶע לְשׁוֹנוֹת אוּנ חָכְמוֹת. בַּיי דְרַייסִיג יָאהר אִיז עֶר שׁוֹין גֶעוֶועהן אַבֶּערִיהמְטֶער דָאקְטָאר, דִי וֶועלְט הָאט שׁוֹין גֶעקְלוּנְגֶען מִיט זַיין נָאמֶען, אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר זִיךְ בֶּעשֶׁעפְטִיגְט מִיט אַסְטְרָאנָאמְיֶע אוּנ הָאט עֶרְפוּנְדֶען אַגְלָאז, וָואס מֶען זָאל קָאנֶען דֶערְכִּיט בֶּעטְרַאכְטֶען דֶעם גַאנְג פוּן דִי שְׁטֶערְן אוֹיפֶ׳ן הִימֶעל. דִי אַללֶע זַאכֶען הָאבֶּען אִיהם פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט גֶעשַׁאדְט אָנְצוּשְׁרַייבֶּען אוֹיף לָשׁוֹן קֹדֶשׁ אַגַאנְץ סֵפֶר אִיבֶּער דֶער מִשְׁנָה וָואס אִיז בֶּעקַאנְט מִיט דֶעם נָאמֶען „יְסוֹד הַמִשְׁנָה״. וֶועגֶען זַיין דָאקְטָארְיֶע״ הָאט ר׳ לֵוִי נִיט גֶעקָאנְט זִיצֶען אוֹיף אֵיין אָרְט אוּנ עֶר פְלֶעגְט אָפְט קוּמֶען קֵיין פֶּערְפִּינְיָאן אוּנ קֵיין אַווִינְיָאן, וואו דֶער פַאפְּסְט הָאט דֶעמָאלְט גֶעוָואהְנְט. אַז מֶען הָאט דִי יוּדֶען אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען פוּן פְרַאנְקְרֵייךְ, אִיז עֶר נִיט גֶעוֶועהן אִין מִיטֶען, נָאר דִי צָרוֹת פוּן אַללֶע הָאט עֶר נִיט גֶעפִיהלְט אוּנ הָאט גֶעדְרוּנְגֶען אַז דָאס גְרֶעסְטֶע בֶּעוָוארֶענִישׁ פַאר דִי יוּדֶען אִיז נָאר בִּילְדוּנְג אוּנ אַז מִיט׳ן כֹּחַ פוּן חָכְמָה וֶועלֶען זֵיי אַלְדִינְג אִיבֶּערְטְרָאגֶען. דֶערְפַאר הָאט עֶר אַללֵיין זִיךְ גֶענוּמֶען נָאךְ מִיט מֶעהר הֶשֵׁק צוּ שְׁרַייבֶּען פַאר זַיין פָאלְק פֶערְשִׁיעדֶענֶע חֲקִירָה־סְפָרִים אוּנ צְוַואנְצִיג יָאהר כְּסֵדֶר הָאט עֶר נִיט אַרוֹיסְגֶעלָאזְט דִי פֶּען פוּן דֶער הַאנְד. דֶער רֵיינֶער שֵׂכֶל אִיז בַּיי אִיהם גֶעשְׁטַאנֶען הֶעכֶער פוּן אַללֶעמֶען אוּנ נִיט אֵיין מָאל הַזֶר׳ט עֶר אִיבֶּער אִין זַיינֶע כְּתָבִים אַז דֶעם אֱמֶת מוּז מֶען אַרוֹיסְזָאגֶען אֲפִילוּ וֶוען עֶר גְלַייכְט זִיךְ נִיט אוֹיס מִיט דֶער תּוֹרָה אוּנ מֶען דַארְף נָאר זֶעהן גֶעפִינֶען אַפְּשָׁרָה וָואס זָאל דֶעם פָּסוּק נִיט אָנְרִירֶען, אָבֶּער דֶער אֱמֶת זָאל בְּלַייבֶּען פֶעסְט. אַוַדַאי פַארְשְׁטֶעהט מֶען אַז דִי פְרוּמֶע הָאבֶּען נִיט גֶעהַאלְטֶען פוּן אַזַא הַקָרָן אוּנ הָאבֶּען זַיין סֵפֶר „מִלְחֲמוֹת ה׳״ גֶערוּפֶען מִיט אַגֶעלֶעכְטֶער „אַמִלְחָמָה גֶעגֶען נָאטט״. דֶערְפַאר הָאבֶּען אִיהם דִי קְרִיסְטֶען זֶעהר גֶעשֶׁעצְט אוּנ דֶער פַאפְּסְט קְלֶעמֶענְטִי דֶער זֶעכְסְטֶער הָאט אִים יָאהר 1342 גֶעהֵייסֶען אִיבֶּערְזֶעצֶען אוֹיף לַאטֵיינִישׁ זַיין בּוּךְ וֶועגֶען אַסְטְרָאנָאמְיֶע. אַזוֹי הָאט זִיךְ ר׳ לֵוִי בֶּן גֵרְשׁוֹן אוֹיסְגֶעלֶעבְּט זַיינֶע יָאהרֶען אִין נַחַת אוּנ אִיז אִים יָאהר 1345 גֶעשְׁטָארְבֶּען

פול מיט ליעבע צו זיינע ברידער, וואס האבען ניט פערשטאנען זיין ווערטה און האבען זיך דערוויימערט פון איהם.

אזא מזל האט אויך געהאט איין אנדער יודישער געלעהרטער, ר׳ משה בן יהושע הנרבוני, אדער מאישטרו ווידאל, וואס האט ליעב געהאט מעהר פראקטיש צו בעקאנען זיך ר״ת׳ן לעבען פון די פאלקער, און איז כמעט צוואנציג יאהר ארומגעגאנגען צו פוס איבער פערשיעדענע לאנדער. ער פלעגט זיך אין א שטאדט ניט לאנג אויפהאלטען, און אז ער איז גראד געוועהן אין סירבירה און מען איז דארט אנגעפאלען אויף די יודען, האט ער אויך שטארק געליטען און פיעל פון זיינע כתבים זענען פערלארען געווארען. ער איז אויך געוועהן א גרויסער הקרן, חאטש זיינע געדאנקען האט ער ניט אזוי פריי ארויס־געדריקט ווי ר׳ לוי בן גרשון. ער איז געגאנגען מיט דעם דרך, אז די תורה קאן מען לערנען מיט צוויי אופנים: נאר פשוט — פאר׳ן פראסטען עולם, און מיט א העכערן פירוש — פאר די גרויסע לומדים. די פרומע האבען אבער ניט געוואלט ליידען מען זאל זיך אפילו צורירען צום מינדסטען אות פון א פסוק, זיי האבען געפאדערט מען זאל גאר ניט קלאהרען ״נ נאר בלינד גלויבען, דערפאר האבען זיי געשריגען אז ר׳ משה נרבוני איז אויך איין אפיקורוס, און אז ער איז געשטארבען אין דער פרעמד אין מיטען פון זיינע נסיעות, האט ער איבער־געלאזט זיינע ברידער פערזינקען אין פינסטערניש און פערשלאסען צווישען אייזערנע וואנד, מיט וועלכע די מקובלים און די פרומע האבען די אומגליק־ליכע יודען אבגעשיידט פון דער ליכטיגער וועלט.

---

10 דער שווארצער טויט און די יודישע הריגות.

(1335—1391 נאך קריסטוס געבורט).

אז מען קוקט זיך צו צום לעבען פון איינציגע מענשען און פון גאנצע פאלקער זעהט מען זעהר אפט אז פונקט ווי א מענש האפט זיך א מאל אן אן א נארישקייט ווערד עס ביי איהם תורת אמת און מיט טויזענד פלאקער וועט מען עס איהם פונ׳ם פארדרעהטען קאפ ניט ארויסשלאגען, אזוי טהוען אויך מיליאנען מענשען אינאיינעם, קוים רעדען זיי זיך איין עפיס א נאך, און ווער שמיעסט נאך, אז מען זאגט זיי פאר א חטא אויף א זעלבען וואס מען קוקט אויף איהם קרום צו ליעב קנאה אדער פרנסה, פרעגט מען גאר קיין סך ניט איבער, מען וויל גאר ניט וויסען וואס דער ליגען ליעגט פון אויבען אויף, עס

גְלוֹבְּט זִיךְ גְלֵייבֶּען אוּנ בִּיסְלֶעכְוַוייז וֶוערְד דֶערְפוּן אַפֶּעסְטֶע אִיבֶּערְצַייגוּנְג, וָואס
דֶער שֵׂכֶל הַיָשָׁר קָאן זַיי קַיין מָאל נִיט אוּמְוַוארְפֶען. דָא קוּמְט יָא אוֹיס דָאס
וֶוערְטֶעל: „אַז אַנַאר וַוארְפְט אַשְׁטֵיין אִין גָארְטֶען אַרַיין — קָאנֶען אִיהם קַיין
צֶעהן קְלוּגֶע נִיט אַרוֹיסְנֶעהְמֶען" אוּנ פוּן דֶעם שְׁטֵיין וֶוערְד מִיט דֶער צַייט אַגַאנְצֶער
בַּארְג אוּנ שְׁפֶּעטֶער אִיז שׁוֹין אֲפִילוּ שְׁוֶוער צוּ וִויסֶען וֶוער עֶס הָאט גֶעוָוארְפֶען
דֶעם עֶרְשְׁטֶען שְׁטֵיין.

אַזַא בַּארְג אִיז גֶעוָוארֶען פוּן דִי שְׁטֵיינֶער, וָואס דִי שׂוֹנְאִים הָאבֶּען דִי
לֶעצְטֶע פָּאר יָאהר־הוּנְדֶערְטֶע גֶעוָוארְפֶען אוֹיף דִי יוּדֶען, אוּנ וִוי נַארִישׁ עֶס
הָאבֶּען פְרִיהֶר אוֹיסְגֶעזֶעהן דִי בֶּעשׁוּלְדִיגוּנְגֶען פוּן בְּלוּט אוֹיף פֶּסַח, דִי וַואסֶער־
פֶערְגִיפְטוּנְגֶען אוּנ נָאךְ אַזֶעלְכֶע שְׁקָרִים, הָאבֶּען זִיךְ מִיט דֶער צַייט גֶעפוּנֶען
מַאֲמִינִים, וָואס בַּיי זַיי אִיז שׁוֹין גָאר קַיין סָפֵק נִיט גֶעוֶועהן אַז אַלְדִינְג אִיז אֱמֶת;
זַיי הָאבֶּען שׁוֹין גֶעגְלוֹיבְּט אַז אַלֶע שְׁלֶעכְטִיגְקֵייטֶען נֶעהְמֶען זִיךְ נָאר פוּן דֶעם
יוּדֶען, אוּנ דֶערְוַוייזֶען זַיי דֶעם טָעוּת אִיז גָאר קַיין מֶעגְלִיכְקֵייט נִיט גֶעוֶועהן,
אוּנ צוּם פֶערְצֶעהְנְטֶען יָאהר הוּנְדֶערְט אַז אִיז גְרָאד גֶעוָוארֶען אַמַגֵפָה, וָואס
מֶען הָאט דֶעמָאלְט גֶערוּפֶען „דֶער שְׁוַוארְצֶער טוֹיט", אִיז בַּיי אַלֶע גֶעבְּלִיבֶּען
אַז שׁוּלְדִיג אִין דֶעם זֶענֶען נָאר דִי יוּדֶען, אוּנ מֶען הָאט גֶעהַאלְטֶען פַאר אַמִצְוָה
אַזֶעלְכֶע שֶׁאדְלִיכֶע מֶענְשֶׁען אוֹיסְצוּקוֹילֶען נָאר אָהן רַחֲמָנוּת. עֶס אִיז גֶעווִיס,
אַז וֶוען מֶען זָאל גֶעוֶועהן דִי יוּדֶען אוּמֶעדוּם בֶּעטְרַאכְטֶען וִוי אַלֶע אַנְדֶערֶע
אַיינְוָואהנֶער פוּנ'ם לַאנְד, וָואלְט קֵיינֶעם גָאר נִיט גֶעקוּמֶען אוֹיף דִי גֶעדַאנְקֶען צוּ
זוּכֶען אוֹיף זַיי אַזֶעלְכֶע חֲטָאִים; צוּם אוּמְגְלִיק אִיז אָבֶּער זֵייעֶר לַאגֶע גֶעוֶועהן
נִיט גָאר שְׁלֶעכְט נָאר אִין אֵיין שְׁפַּאנְיֶען, אִין גַאנְץ אֵייראָפָּא אָבֶּער הָאט מֶען
אוֹיף זַיי גֶעקוּקְט וִוי אוֹיף שְׁטִיף־קִינְדֶער אוּנ מֶענְשֶׁען מוּזֶען הָאבֶּען שְׁטֶענְדִיג
אַשָׂעִיר הַמִשְׁתַּלֵחַ, וָואס זַיי זָאלֶען קָאנֶען צוּ אִיהם אוֹיסְלָאזֶען זֵייעֶר בִּיטֶער
הַארְץ אוּנ אוֹיסְטְרַאכְטֶען זַאכֶען וָואס זֶענֶען נִיט גֶעשְׁטוֹיגֶען אוּנ נִיט גֶעפְלוֹיגֶען.
אַזוֹי אִיז דֶער מַעֲמָד פוּן דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען גָאר שְׁלֶעכְט: אוֹיף אֵיין שׂוֹנֵא,
וָואס הָאט טַאקִי גֶעמֵיינְט נָאר דֶעם יוּדֶען צוּ שַׁאדֶען, הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען
הוּנְדֶערְטֶער טוֹיזֶענְד בְּלִינְדֶע מֶענְשֶׁען וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶעלָאזְט פִיהרֶען אוּנ הָאבֶּען
גָאר נִיט גֶעפְרֶעגְט וֶועמֶען שְׁלָאגְט מֶען אוּנ פַאר וָואס מֶען שְׁלָאגְט, פַאר זַיי אִיז
גֶענוּג גֶעוֶועהן וָואס מֶען הָאט זַיי גֶעלָאזְט וֶוערֶען בַּעֲלֵי בָּתִּים אִיבֶּער פְרֶעמְדֶע
פְלֵייצֶעס אוּנ זַיי הָאבֶּען וֶועמֶען אָבְצוּלָאזֶען עֶטְלִיכֶע קְלָאפּ.

רֶעכְט שְׁלֶעכְט אִיז דִי יוּדֶען גֶעוָוארֶען אִין דַייטְשְׁלַאנְד אִין דֶער צַייט פוּנ'ם
קֵייזֶער לוּדְווִיג, וָואס הָאט פוּן זַיי גֶעשׁוּנְדֶען דִי הוֹיט: עֶר הָאט גֶעזָאגְט אַז דִי

יוּדֶען זֶענֶען דֶער דַייטְשֶׁער מְלוּכָה גֶעבְּלִיבֶּען אַ יְרוּשָׁה נָאךְ פוּן דִי רֶאמִישֶׁע מְלָכִים, אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶר אַיינְגֶעפִיהְרְט אַז. דִי קְרוֹין זָאל פוּן זֵיי הָאבֶּען אַ גְרוֹיסֶע הַכְנָסָה אוּנ אַללֶע, אֲפִילוּ פְרוֹיעֶן אוּנ קִינְדֶער זָאלֶען צָאהלֶען מַס — אַ גוּלְדֶען יֶעדֶעס יָאהר. מֵילָא אַז לוּדְוִויג הָאט יָא בַּיי זֵיי גֶערִיסֶען אַזוֹי פִיעל גֶעלְד, הָאט עֶר דָאךְ זֵיי בֶּעדַארְפְט אָפְּהִיטֶען דֶער אוֹצָר זָאל חָלִילָה נִיט קְלֶענֶער וֶוערֶען, צוּם סוֹף הָאט עֶר זִיךְ גָאר אוֹיף זֵיי נִיט גֶעוָואלְט אֲפִילוּ אוּמְקוּקֶען, עֶר הָאט זֵיי נָאר דֶעמָאלְט אִין זִין גֶעהַאט וֶוען עֶר הָאט בַּיי זֵיי בֶּעדַארְפְט צוּנֶעהמֶען דִי לֶעצְטֶע מַטְבֵּעַ אוּנ וַוייטֶער אִיז אִיהם גָאר נִיט אָנְגֶעגַאנְגֶען וָואס מִיט זֵיי הָאט זִיךְ גֶעטְהוּן; דֶערְפַאר הָאט זִיךְ אִים יָאהר 1335, אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ גְרוֹיסֶע הֲרֵיגָה וָואס הָאט בַּיי דִי יוּדֶען אוֹיסְגֶערִיסֶען גֶענוּג קָרְבָּנוֹת. עֶס הָאבֶּען זִיךְ פְלוּצְלוּנְג אָבְגֶעזוּכְט צְוַויי רוֹצְחִים, וָואס מֶען הָאט זֵיי גֶערוּפֶען קֶאנִיגֶע אַרְמְלֶעדֶער, וַוייל זֵיי הָאבֶּען דִי אַרְבֶּעל אַרוּמְגֶענֶעהט מִיט אַ שְׁטִיק לֶעדֶער, זֵיי הָאבֶּען פִירְגֶעזָאגְט דֶעם פְּרָאסְטֶען פָאלְק אַז פוּנ'ם הִימֶעל הָאט מֶען זֵיי מְגַלֶּה גֶעוֶועהן, אַז עֶס אִיז אַ גְרוֹיסֶע מִצְוָה זִיךְ נוֹקֵם זַיין אִין דִי יוּדֶען. בַּאלְד הָאט זִיךְ אַרוּם זֵיי צוּנוֹיפְגֶעזַאמֶעלְט אַ גַאנְצֶע חֶבְרָה, וָואס הָאבֶּען זִיךְ גֶערוּפֶען „יוּדֶענְשְׁלֶאגֶער" אוּנ הָאבֶּען טַאקִי עֶהרְלִיךְ פֶערְדִיעְנְט דֶעם נָאהמֶען. צְוַויי יָאהר כְּסֵדֶר הָאבֶּען זֵיי זִיךְ גֶעבָּאדֶען אִין יוּדִישׁ בְּלוּט, פוּן עֶלְזַאס בִּיז שְׁוַואבֶּען הָאבֶּען זֵיי גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן אַללֶע יוּדִישֶׁע אַיינְוָואהנֶער. פִיעל הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען אוּנ הָאבֶּען אוֹיךְ דֶערְהַרְגֶ'ט זֵייעֶרֶע קְלֵיינֶע קִינְדֶער, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען פֶערְשְׁפָּארֶען זִיךְ צוּ טוֹיפֶען, אוּנ עֶרְשְׁט אַז דִי צָאהל פוּן דִי יוּדֶען אִיז גֶעוָוארֶען שִׁיטֶערְלִיךְ אוּנ דִי מְלוּכָה הָאט אַקוּק גֶעטְהוּן אַז פוּן דֶעם יוּדִישֶׁען מַס פֶעהלְט אַסַךְ, הָאט זִי זִיךְ גֶעהַאפְּט צוּם לֶעשֶׁען דָאס פַייעֶר אוּנ הָאט פַארְמִשְׁפָּט אֵיינֶעם פוּן דִי „אַרְמְלֶעדֶער" צוּם טוֹיט.

אִין דֶער אֵייגֶענֶער צַייט הָאט מֶען אִין בַּייעֶרְן גֶעמַאכְט אַ בֶּעזוּנְדֶער שְׁחִיטָה אוֹיף דִי יוּדֶען. דִי אַיינְוָואהנֶער פוּן דֶער שְׁטָאדְט דֶעקֶענְדָארְף, וָואס הָאבֶּען גֶעהַאט גֶעשֶׁעפְטֶען מִיט דִי יוּדֶען אוּנ זֶענֶען זֵיי שׁוּלְדִיג גֶעוֶועהן גֶענוּג גֶעלְד, הָאבֶּען זִיךְ מְיַשֵּׁב גֶעוֶועהן אַז פַאר זֵיי אִיז גְלַייכֶער זִיךְ צוּ בֶּעפְרַייעֶן פוּן דִי הוֹבוֹת אוּנ גָאר אִין גַאנְצֶען זֵיי אַרוֹיסְפַּטְרְ'ן. מֶען הָאט נִיט לַאנְג גֶעטְרַאכְט אוּנ אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ קְלַאנְג, אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעלֶאסְטֶערְט דִי קַאטוֹלִישֶׁע רֶעלִיגְיָאן אוּנ זֵיי הָאבֶּען מִיט אַ מֶעסֶער דוּרְכְגֶעשְׁטָאכֶען דִי הָאסְטִיֶע, דָאס הֵיילִיגֶע בְּרוֹיט וָואס וֶוערְד גֶעבַּאקֶען פוּן רֵיין נִיט גֶעזוֹיעֶרְטֶען וַוייצֶען־מֶעהל אוּנ וָואס דִי קַאטָאלִיקֶען הָאבֶּען פוּן צְוֶועלְפְטֶען יָאהר הוּנְדֶערְט אָן אַיינְגֶעפִיהְרְט מֶען זָאל עֶס הַאלְטֶען אִין קִירְכֶע אִין אַ בֶּעזוּנְדֶער אָרוֹן קֹדֶשׁ אוּנ עֶס בֶּענוּצֶען בַּיים גָאטֶעס

דיענסט פאר א זכר פון קריסטוס'ס פלייש. אזא חלול השם האט טאקי קיינער ניט געקאנט ליידען, איבערפרעגען ווידער האט מען ניט בעדארפט, ווייל אויף א יודען איז דאך אלדינג צו גלויבען, און מען האט אבגערעדט צוווישען זיך אז דעם 30 סעפטעמבער 1337, ווען מען וועט דערהערען דעם ערשטען קלונג פונ'ם גלאק, זאלען אללע אנפאלען אויף די יודען און קיין גאנץ ביינדעל פון זיי ניט לאזען. אזוי איז טאקי געשעהן: דאס צורייצטע פאלק האט אויסגעקוילעט אללע יודען, זיי האבען אנגעצונדען זייערע הייזער פון אללע זייטען און דאס פערמעגען האבען זיי אבגעראבעוועט. פון דארט האט זיך דער צארן צוגאסען איבער גאנץ ביירען, באהמען, מאהרען און אסטעררייך און טויזענדער יודען זענען אומגעקומען. נאר די איינוואהנער פון וויען און רעגענסבורג זענען ניט צוגעשטאנען צו די רוצחים און האבען נאך, פארקעהרט, די יודען געשיצט. דער דייטשער קייזער איז געוועהן פערטראגען מיט אנדערע זאכען, און האט גאר קיין צייט ניט געהאט זיך אומצוקוקען אויף די רציחות, און דער הערצאג היינריך פון ביירען האט נאך געשיקט א דאנק דער חברה פון דעקענדארף דערפאר "וואס זיי האבען פארברענט די יודען". נאר דער פאפסט בענעדיקט דער צוועלפטער האט פערשטאנען אז די מעשה מיט דער געשטאכענער האסטיע איז ניט קיין ריינע זאך, דאריבער האט ער געהייסען מען זאל גוט נאכפארשען פון וואנען די בעשולדיגונג האט זיך גענומען און אז דער אמת וועט זיך ארויסווייזען זאל מען די רוצחים שטרענג בעשטראפען. דעם פאפסט'ס רצון איז אוודאי גוט געוועהן, מען האט ניט לאנג געדארפט ארבייטען געוואהר צו ווערען דאס פאלשקייט פון דעם ליגען, נאר אז די מלוכה איז געוועהן קאלט צו דער זאך האט ער גאר ניט געקאנט מאכען, און גאר אין א קורצע צייט פון צעהן יאהר האט זיך דאס פייער צוברענט אין גאנץ אייראפא און עס האבען זיך ארויסגעוויזען אזעלכע שונאים, וואס די ערשטע "יודענשלא-גער" זענען גאר געוועהן צדיקים נעגען זיי.

אז עס איז אים יאהר 1348 געקומען א שרעקליכע צרה אויף גאנץ אייראפא, נאך א ערד-ציטערניש איז געווארען א מין הולאת וואס מענשען זענען דערפון געפאלען ווי פליגען, און מעהר פון פינף און צוואנציג מיליאן זענען אין פיער יאהר אויס-געשטארבען פון דעם "שווארצען טויט", האט די מגפה, מן הסתם, קיין כבוד ניט געלעגט אויך אויף יודען און האט צווישען זיי אויך געפונען פיעל קרבנות. נאר זיי איז נאך בעשערט געוועהן צו האבען א וועהטיג אויף דער מכה: עס האבען זיך געפונען גוטע פריינד, וואס האבען איינגערעדט דאס פאלק אז יודען

האָבען דאָס פערגיפטעט די לופט כדי אַללע קריסטען זאָלען אויסשטאַרבען . ווי
אַזוי האָבען די יודען געקאָנט פערגיפטען די לופט , וואָס פאַר אַמין סם בענוּ-
צען זיי , אונ פאַר וואָס שטאַרבען זיי אַלליין אויך הונדערטערווייז יעדען טאָג ?—
די שאלות האָט קיינער ניט געוואָלט פרעגען : בּיי איין אומגליק ווערט דער
קלוגסטער מענש פערדרעשט , וואָס ווייטע האָט מען נאָך צו רעדען פון פּראָסטע
מענשען ווען מען טייט זיי אָן מיט די פינגער אַז שולדיג אין דעם זענען די
איינענע יודען , וואָס מען האָט זיי שוין פון לאַנג הושד געוועהן אַז זיי טרינקען
קריסטליך בּלוט אונ וואַרפען גיפט אין וואַסער . מען האָט בּאַלד אָנגעהויבען
גלויבען אַז די מגפה איז נאָר אַ יודיש שטיקעל אַרבּייט , אונ אַזוי ווי די לאַגע פון
די שפּאַנישע יודען איז דעמאָלט געוועהן ניט שלעכט , האָט מען אויסגעטראַכט
אַז פון שפּאַניען האָט מען דעם גיפט צוּפיהרט איבּער אַללע לענדער . גראָד
האָט זיך נאָך אין יענער צייט בּעדאַרפט בּעווייזען אין שאַמבּערי , אין סאַ-
בויה , אַ יוד פון טולעדאָ , ר' יעקב פּאַסקאַטע , אונ אויף איהם איז טאַקי
שוין געפאַללען דער חשד אַז ער , מיט דער הילף פון'ם רב פּיירעט , אונ נאָך
אַ יוד אַבּוֹגיט האָבען דעם גיפט צושיקט איבּער אַללע מדינות . די מלוכות
פון יעדען לאַנד , וואו די פאַלשע בּעשולדיגונג האָט זיך פאַרשפּרייט , וואָלטען ,
דאַכט זיך , בּעדאַרפט בּאַלד איינווענדען אַללע מיטעל אַז אַזא נאַרישע בּע-
שולדיגונג זאָל זיך ניט האַלטען אין פאָלק ; צום סוף האָבען זיי נאָך אַלליין מעהר
צושאַרט דאָס פייער דער מיט וואָס זיי האָבען געהייסען מען זאָל זוכען די
שולדיגע . דאָרט וואו מען זוכט שוין דעם חוטא – איז שוין גאָר קיין ספק
ניט אַז אַ חטא איז אוודאי דאָ , אונ דערפאַר האָט מען שוין , נאָך אים יאָהר 1348 ,
אין פראַנקרייך אויסגעהרגעט אַ גאַנצע יודישע קהלה אונ פערבּרענט די שולען
צוזאַמען מיט די ספרי תורות . פון דאָרט איז דאָס אומגליק אַריבּער קיין קאַ-
טאַלאָניען אונ אַראַגאָניען אונ די רוצחים האָבען זיך אויך געוואָלט צו-
פיהרען די האַנד אין בּאַרצעלונה . זיי האָבען שוין דאָרט אָבּגעראַבּעוועט פיעל
יודישע הייזער אונ געקוילעט צוואַנציג יודען , נאָר די איינוואָהנער האָבען זיך
אַרויסגעשטעלט אונ האָבען ניט דערלאָזט עס זאָל קומען צו אַ גרויסע שחיטה .
עטליכע טאָג שפּעטער איז מען אָנגעפאַללען אויף דער יודישער קהלה פון סער-
וועראַ , נאָר דאָרט האָט מען געטיידט ניט מעהר פון אַכטצעהן יודען אונ די
איבּריגע זענען זיך צולאָפען . מען קאָן זיך פאָרשטעלען וואָס עס האָט זיך גע-
טהון אין שפּאַניען צווישען די יודען , וואָס האָבען זיך אויך געמאָגט שרעקען זיי
זאָלען ניט האָבען דעם אייגענעם סוף וואָס זייערע איבּריגע בּרידער ; זיי האָבען

געפאסט אונ זיך פערשלאסען אין די הייזער אונ יעדע מינוט זענען זיי מיט'ן
לעבען ניט זיכער געוועהן. דעמאלט האט זיך דער פרומער פאפסט קלעמענטי
דער זעכסטער, דער איינציגער וואס האט געהייסען איבערזעצען ר' לוי בן
גרשון'ס ספרים, אנגענומען פאר די יודען אונ האט ארויסגעלאזט א בעפעהל,
אז מען זאל זיך ניט דערוואגען זיי צושלאגען אדער ראבעווען אונ מיט געוואלד
טויפען. צו ליעב דעם בעפעהל איז אין פראנקרייך געווארען א ביסעל שטילער;
דערפאר האבען זיך אנגעהויבען הריגות גאר אין אנדערע ערטער. דער הערצאג
אמאדעאוס פון סאוואיען האט געהייסען עטליכע יודען איינזעצען אין
תפיסה, ווייל ער האט זיי חושד געוועהן אז זיי פערגיפטען די לופט, אונ באלד
האבען אללע איינוואהנער פון דער שווייצער געגענד אנגעהויבען שרייען
אין איין קול אז די יודען האבען זיך אויף זייער לעבען גענומען. אין שילאן
אונ שאטעל האט מען געהאפט א סך יודען, מען זיי האט אנגעטהון ענוים
קשים אונ מען האט זיי אזוי לאנג געמאטערט ביז זיי האבען געזאגט דאס וואס
זייערע רוצחים האבען געוואלט. בעזאנדערס האט זיך מודה געוועהן א יוד, אקוועט,
אז ער האט געבראכט גיפט אין א סך ערטער וואס זענען זעהר ווייט איינס פון
דעם אנדערן, אונ האטש אפילו א בלינדער האט געקאנט ארויסזעהן אז זיינע
רייד זענען פאלש, האט מען זיי געהאלטען פאר א בעווייז אונ מען האט צו
ליעב דעם פארברענט אללע יודען פון יענער געגענד. אזוי האט מען אויך גע-
טהון אין דער גאנצער שווייץ בעזאנדערס אין בערן; מען האט געהאפט
דעם ערשטען יודען אונ מען האט ביי איהם לעבעדיגערהייד די אדערן געצויגען
ביז ער האט געמוזט מודה זיין אז ער איז שולדיג, אונ קוים האט מען שוין
געהאט אויף פאפיער זיין חתימה, האט מען שוין געברענט אונ געבראטען
אללע יודען גאר אהן טענות. אין באזעל, פרייבורג, שטראסבורג אונ
קעלן האט מען זיך אויך אזוי נוהג געוועהן. אז דער פאפסט קלעמענטי איז
דערפון געוואהר געווארען, האט עס איהם פארקלעמט ביים הארצען אונ אזוי
ווי ער איז געוועהן איבערצייגט אז די יודען ליידען אומזיסט, האט ער ארויס-
געלאזט נאך א שטרענגערן בעפעהל ווי פריהר, ער האט בפירוש געשריבען אז
די יודען זענען אומשולדיג, אז די גייסטליכע זענען מחויב זיי צו בעשיצען אונ
אריינווארפען אין חרם יעדען וואס טראכט אויף זיי אוים בלבולים. דאס פאלק
איז שוין אבער געוועהן אזוי צוהיצט אונ מלא רציחה אז די גוטע רייד פונ'ם
פאפסט האבען זיי שוין ניט געקאנט אבהאלטען פון שלעכטס, אונ דאס יודישע
בלוט האט זיך ווייטער געגאסען אהן איין אויפהער.

בעוואנדערס האט זיך דייטשלאנד אויסגעצייכענט מיט רציחות. האטש
דער נייער קייזער קארל דער פיערטער האט אללע מאל ארויסגעלאזט איין
אנדער בעפעהל מען זאל די יודען לאזען צו רוה, ווייל ער האט ניט געוואלט
פערליערען אזא גרויסע הכנסה פון זיינע „קאמער קנעכט", פון דעסטוועגען האט
זיך דאס פאלק געטהון זיינס, אונ דארט האט מען ניט אזוי געמיינט צו בע=
ראבעווען די יודען ווי מען האט טאקי געגלויבט אז זיי זענען שולדיג אין דער
מגפה אונ אז מען וועט זיך פון זיי בעפרייען וועט אויך די שרעקליכע קראנקהייט
אוועק. עס איז ביי קיינעם מעהר קיין ספק ניט געוועהן אז די יודען האבען
פערגיפטעט אללע טייכען אונ ברונענס, אונ דערפאר האבען זיי געטרונקען
גאר רעגען=אדער שנעע-וואסער; מען האט אויך באלד אבגעזוכט איין יודען, ר'
משה פון מאינץ, אונ מען האט אויף איהם ארויפגעלעגט דעם גאנצען חטא
אז ער האט צושיקט סם איבער גאנץ דייטשלאנד.

אין דער פינסטערער צייט גלאנצען ווי ליכטיגע שטערען, די נאהמען פון
עטליכע קריסטען, וואס האבען זיך כמעט מיט מסירת נפש אנגענומען פאר די
אומגליקליכע יודען, דאס זענען געוועזען די פארשטעהער פון שטראסבורג.
קאנראד פאן ווינטערטור, גאסע שטורם אונ פעטער שווארבער,
זיי האבען ניט געקוקט אויף קיין שום סכנה אונ האבען זיך ארויסגעשטעלט
אפילו געגען עפיסקאפ; מיט אללע כוחות האבען זיי געשיצט די יודען אונ
אויף זיי קוקענדיג האבען זיך געפונען אזעלכע בעלי טובה אויך צווישען די
פארשטעהער פון באזעל, פרייבורג אונ קאלן. אז מען האט אין בענפעל=
דען, אין עלזאס, געמאכט איין אסיפה אונ דער בישאף בערטהאלד פון
שטראסבורג מיט נאך אנדערע גרויסע לייט האבען זיך פערזאמעלט אונ געזוכט
עפיס איין עצה, וואס מען זאל טהון מיט די יודען, האבען די פארשטעהער
פון שטראסבורג זיך בעמיהט צו איבערצייגען אללע וואס פאר א שרעקליכע
עבירה די קריסטען נעהמען אויף זיך מיט די פאלשע בעשולדיגונגען. צום אומגליק
האבען זיי אבער גאר ניט געקאנט מאכען, די שונאים האבען זיי איבער=
געשפארט אונ עס איז געבליבען מען זאל ארויסטרייבען די יודען פון אללע
שטאדט וואס ליעגען ביים רהיין. דעמאלט האט מען צום איברינגען דערשלאגען
די עלזאסער יודען, וואס האבען זיך נאך ניט אויסגעהיילט פון די פריהריגע
וואונדען פון ארמלעדערס חברה: מען האט זיי אנגעהויבען יאגען ווי די ווילדע
חיות פון איין ארט אויפ'ן אנדערן ביז עס איז פון זיי קיין איינציגער ניט גע=
בליבען לעבען. דאס איינענע האט מען אויך געטהון מיט די יודען פון באזעל

אונ נִיט וַוייט פוּן דָארְט אוֹיף אַ אִינְזֶעל הָאט מֶען אוֹיסְגֶעבּוֹיעֶט אַ בֶּעזוּנְדֶער שְׁטוּבּ, מֶען הָאט דָארְט פַּארְשְׁפַּארְט אַ סַך יוּדֶען אוּנ דֶער נָאך אָנְגֶעצוּנְדֶען דָאס הוֹיז פוּן אַלֶע זַייטֶען, אוּנ טַאקִי דָא בַּיים פַּייעֶר הָאבֶּען דִי רוֹצְחִים גֶעשְׁוָואֹרֶען אַז פַאר צְוֵויי הוּנְדֶערְט יָאהר טָאר מֶען קֵיין אֵיינְצִיגֶען יוּדֶען נִיט אַרַיינְלָאזֶען אִין שְׁטָאדְט. שְׁפֶּעטֶער מִיט אַ וָואך אִיז דִי אֵייגֶענֶע גְזֵרָה אוֹיסְגֶעגָאסֶען גֶעוָוארֶען אוֹיף דִי יוּדֶען פוּן פְרַייבּוּרְג, אוּנ בַּאלְד הָאט מֶען אוֹיך אַזוֹי גֶעטְהוּן מִיט דֶער גַאנְצֶער קְהִלָה אִין שְׁפַּייעֶר: דָאס פָאלְק הָאט אוֹיסְגֶעהַרְג'ט אַלֶע יוּדֶען. פִיעל הָאבֶּען זִיך אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען אוּנ נָאר עֶטְלִיכֶע פוּן זֵיי זֶענֶען אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם קְרִיסְטֶענְטְהוּם. נָאר אֵיין שְׁטְרַאסְבּוּרְג הָאט זִיך נָאך גֶעהַאלְטֶען, וַוייל דִי עֶדְלֶע פֶּארְשְׁטֶעהֶער זֶענֶען נִיט מִיעד גֶעוָוארֶען אוֹיף יֶעדֶען שְׁרִיט אָבְּצוּהַאלְטֶען דָאס פָאלְק פוּן רְצִיחָה, אוּנ זֵיי פְלֶעגֶען נָאך שְׁרַייבֶּען בְּרִיעף אִין אַנְדֶערֶע שְׁטֶעדְט אוּנ בֶּעטֶען מֶען זָאל זִיך נִיט אַזוֹי שְׁטַארְק פֶערְזִינְדִיגֶען גֶעגֶען גָאטט אוּנ נִיט טַייטְ'עֶן אוּנְשׁוּלְדִיגֶע מֶענְשֶׁען. אַז דָאס פַייעֶר הָאט זִיך אָבֶּער צוּבְּרֶענְט אִין אַלֶע עֶרְטֶער אַרוּם אוּנ מֶען הָאט נָאר גֶעהֶערְט וִוי אוּמֶעדוּם הַרְג'ט מֶען יוּדֶען, הָאבֶּען דִי שְׁטְרַאסְבּוּרְגֶער אַיינְוָואהנֶער אוֹיך גֶעוָואלְט פֶּערְזוּכֶען דֶעם טַעַם פוּן אַרֶעכְטֶער הֲרֵיגָה, אוּנ אַזוֹי וִוי זֵיי הָאבֶּען גֶעוואוּסְט, אַז דִי פָארְשְׁטֶעהֶער וֶועלֶען עֶס נִיט דֶערְלָאזֶען, הָאבֶּען זֵיי פְרִיהֶער אָנְגֶעמַאכְט אַ לַארְם אַז זֵיי זֶענֶען נִיט צוּפְרִידֶען פוּן זֵיי, אוּנ קוֹים הָאט מֶען אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען אַנְדֶערֶע, הָאט מֶען אִין אֵיין טָאג גֶעמַאכְט אַ תֵּל פוּן דֶער גַאנְצֶער יוּדִישֶׁער קְהִלָה. מֶעהר פוּן צְוֵויי טוֹיזֶענְד יוּדֶען הָאט מֶען פֶערְבְּרֶענְט אוּנ מֶען הָאט זִיך צוּטְהֵיילְט מִיט זֵייעֶר פֶערְמֶעגֶען, אוּנ דִי נַייעֶ פָארְשְׁטֶעהֶער הָאבֶּען בֶּעשְׁלָאסֶען מֶען זָאלל הוּנְדֶערְט יָאהר כְּסֵדֶר נִיט לָאזֶען יוּדֶען זִיך בֶּעזֶעצֶען אִין שְׁטְרַאסְבּוּרְג.

בַּאלְד נָאך דֶעם הָאט דָאס אוּנְגְלִיק גֶעטְרָאפֶען דִי יוּדֶען פוּן וָוארְמְס אוּנ דִי רוֹצְחִים הָאבֶּען נָאך גֶעהַאט אַ וואהלֶען תֵּירוּץ, וַוייל דֶער קֵייזֶער קַארְל דֶער פִיעֶרְטֶער הָאט נָאך פְרִיהֶר אַוֶועקְגֶעשֶׁענְקְט דֶער שְׁטָאדְט אַלֶע יוּדֶען, אוּנ חָאטְשׁ עֶר הָאט מִיט דֶער מַתָּנָה גֶעמֵיינְט אַז נָאר דֶער מַס, וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען בֶּעדַארְפְט צָאהלֶען זָאלל גֶעהֶערֶען דֶער שְׁטָאדְט הָאט מֶען זִיך גֶעמַאכְט אַ הֶיתֵּר אוּנ מֶען הָאט גֶעטַייטְשְׁט אַז מֶען מֶאג מִיט זֵיי טְהוּן וָואס מֶען וִויל. דֶערְפַאר הָאבֶּען דִי פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דֶער שְׁטָאדְט בֶּעשְׁלָאסֶען מֶען זָאל דִי יוּדֶען פֶערְבְּרֶענֶען, נָאר אַז דִי יוּדֶען זֶענֶען דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען הָאבֶּען זֵיי בֶּעסֶער אַלֵיין אָנְגֶעצוּנְדֶען זֵייעֶרֶע הַייזֶער אוּנ הָאבֶּען דָארְט גֶעעֶנְדִיגְט דָאס לֶעבֶּען, אַבִּי זֵיי זָאלֶען נִיט אוּמְקוּמֶען דוּרְך דֶעם שׂוֹנֵא'ס הָאנְד. דָאס אֵייגֶענֶע הָאבֶּען אוֹיך

גֶעטְהוּן דִי יוּדֶען פוּן אָפֶּענְהַיים אוּנ פְרַאנְקְפוּרְט אַם מַאיְן: טוֹיזֶענְדֶער פוּן זֵיי הָאבֶּען זִיךְ אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען אוּנ הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט אַבֵּיינְ־פַאלֶען צוּם צוּרֵייצְטֶען פָּאלְק.

דֶעמָאלְט הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ נַייעֶ צָרָה: עֶס הָאבֶּען זִיךְ גֶעפוּנֶען פְרוּמֶע קְרִיסְטֶען וָואס הָאבֶּען אוֹיף זִיךְ גֶענוּמֶען צוּ לַיידֶען יְסוּרִים, גֶעהֶמֶען אוֹיף זִיךְ אַענִ״שׁ אוּנ דֶערְמִיט אוֹיסְבֶּעטֶען בַּיים רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם עֶר זָאל צוּנֶעהמֶען דֶעם נְזַר דִין אוּנ דִי מַגֵּפָה זָאל אוֹיפְהֶערֶען. דָאס יִרְאַת שָׁמַיִם פוּן דִי פְרוּמֶע הָאט אָבֶּער מֶעהר נִיט גֶעטְרָאגֶען נָאר דַארוֹיף זֵיי זָאלֶען אַרוּמְגֶעהן פוּן אֵיין שְׁטָאדְט צוּ דֶער אַנְדֶערֶער הַאלְבּ נַאקֶעט אוּנ זִיךְ שְׁלָאגֶען מִיט לֶעדֶערְנֶע רִימֶענְס אַזוֹי שְׁטַארְק, אַז דָאס בְּלוּט זָאל שְׁפְּרִיצֶען; פוּן יוֹשֶׁר אוּנ רַחֲמָנוּת אָבֶּער הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעוָואלְט ווִיסֶען אוּנ הָאבֶּען, פֶערְקֶעהרְט, פוּן זֵייעֶר זַייט אוֹיךְ אוּנְטֶערְגֶעהִיצְט דָאס פָאלְק אוּנ גֶעשְׁרִיגֶען אַז מֶען דַארְף זִיךְ נוֹקֵם זַיין אִין דִי יוּדֶען. מֶען קָאן זִיךְ פָארְשְׁטֶעלֶען ווִי אַזוֹי דִי רוֹצְחִים זֶענֶען בַּיי זִיךְ פֶעסְט גֶעוָוארֶען, ווֶען זֵיי הָאבֶּען גֶעזֶעהן אַז אֲפִילוּ דִי פְרוּמֶע לוֹיבֶּען מֶענְשֶׁענְפְרֶעסֶעבַיי אוּנ רְצִיחָה! זֵיי זֶענֶען בַּאלְד אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דֶער גְרוֹיסֶער יוּדִישֶׁער קְהִלָּה פוּן מַאיְנְץ, נָאר דָארְט הָאבֶּען דִי יוּדֶען נִיט גֶעוָואלְט זִיךְ לָאזֶען קוֹילֶען ווִי שָׁאף, דְרַיי הוּנְדֶערְט פוּן זֵיי הָאבֶּען דֶערְטַאפְּט כֵּלִי זַיין אוּנ הָאבֶּען דֶערְהַרְגֶ׳ט צְווֵיי הוּנְדֶערְט רוֹצְחִים; אַז דִי קְרִיסְטֶען הָאבֶּען דֶערְזֶעהן אַזַא מַעֲשֶׂה, הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אַלֶע גֶענוּמֶען אוֹיף דִי יוּדֶען, נָאר גְרִינְג אִיז עֶס זֵיי נִיט אָנְגֶעקוּמֶען, דִי יוּדֶען הָאבֶּען אַרוֹיסְגֶעווִיזֶען גֶענוּג גְבוּרָה אוּנ הָאבֶּען זִיךְ גֶעהַאלְטֶען עֶטְלִיכֶע טֶעג: בִּיז זֵיי הָאבֶּען אַלֵיין נִיט אָנְגֶעצוּנְדֶען זֵייעֶרֶע הַייזֶער אוּנ זֶעכְס טוֹיזֶענְד פוּן זֵיי זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען. אִין דֶעם אֵייגֶענֶעם טָאג הָאט מֶען אוֹיךְ אוֹיסְגֶעהַרְגֶ׳ט דִי יוּדֶען פוּן קֶעלְן, וָואס זֵייעֶר צָאהל אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר גְרוֹיס, ווַייל אַהִין זֶענֶען זִיךְ צוּנוֹיפְגֶעלָאפֶען פִיעל פֶערְטְרִיבֶּענֶע פוּן אַנְדֶערֶע אֶרְטֶער. צוּם אָנְהֵייבּ הָאבֶּען זִיךְ דִי יוּדֶען דָארְט אוֹיךְ גֶעפְּרִיוְוט צוּ ווֶאהרֶען, נָאר קֵיינֶער הָאט נִיט גֶעקָאנְט בֶּעשְׁטֶעהן גֶעגֶען דֶעם ווִילְדֶען פָאלְק וָואס אֲפִילוּ דִי מְלוּכָה אִיז נִיט אִים שְׁטַאנְד גֶעוֶועהן עֶס אַיינְצוּהַאלְטֶען.

אַזוֹי הָאט מֶען זִיךְ אָבְּגֶערֶעכֶענְט מִיט דִי יוּדֶען אִין דַייטְשְׁלַאנְד ג׳׳כ כִּמְעַט אִין אֵיין יָאהר אִיז דָארְט אֵיין יוּדִישֶׁע קְהִלָּה נִיט גֶעבְּלִיבֶּען. אִין בַּייעֶרְן אוּנ שְׁוַואבֶּען הָאט דָאס פָאלְק אוֹיךְ נִיט גֶעשְׁווִיגֶען אוּנ גָאר גִיךְ אִיז קֵיין זֵכֶר פוּן קֵיין יוּדֶען נִיט גֶעבְּלִיבֶּען אִין אוֹיגְסְבּוּרְג, ווִירְצְבּוּרְג, מִינְכֶען אוּנ נָאךְ אַנְדֶערֶע שְׁטֶעדְט. אִין נִירְנְבֶּערְג הָאבֶּען גֶעוָואהנְט גְרוֹיסֶע יוּדִישֶׁע עֲשִׁירִים

און אויף זיי האבען בעזאנדערס געשארפט די ציין אזעלכע קריסטען, וואס זענען זיי געוען געלד שולדיג געוועהן. דער קייזער קארל דער פיערטער האט פאראויס געזעהן אז מען וועט זיך אנפאלען אויף די רייכע יודען כדי מען זאל זיך בעפרייען פון די חובות און דערפאר האט ער פריהער געלאזט זאגען אז ער וועט שטרענג בעשטראפען די שולדיגע; עס האט אבער קיין שום אזהרה ניט געהאלפען און די רוצחים האבען אונטער דער שטאדט אויף א פרייען פלאין געשטעלט א שייטערהויפען און דארט פארברענט די יודען. דאס איינענע האט מען אויך געוואלט טהון אין רעגענשבורג, נאר דארט האבען זיך געפונען געוויסע ארדענטליכע איינוואהנער, וואס האבען כבוד געלעגט אויף זייער פאר-שטעהער, בערטהאלד עגאלטשפעבט, און האבען איהם צוגעשווארען אז זיי וועלען ניט דערלאזען מען זאל די יודען טהון שלעכטס. זיי האבען אויך געהאלטען די שבועה און די רעגענשבורגער יודען זענען נצול געווארען פון דער צרה.

א שטארק גליק איז נאר וואס דאס פייער האט זיך ניט ארייגעהאפט אין אזעלכע לאנדער, ווי אונגארן און פאלען, וואו דער „שווארצער טויט" האט אויך פערוויסט אסך שטאדט א. ג. וואו מען האט, מן הסתם, געהארט וואס מען טהוט צו ליעב דעם מיט די יודען אין דייטשלאנד. דארויף זענען אבער געוועהן פערשיעדענע סבות: דער קאניג לודוויג פון אונגארן האט אפילו דעמאלט יא ארויסגעטריבען די יודען, נאר ניט דערפאר וואס ער האט זיי געהאלטען פאר גיפט-מישער; ער האט פשוט ניט געוואלט האלטען ביי זיך מענשען פון א פרעמדער אמונה. אין פוילען ווידער האט דער קאניג קאזימיר דער גרויסער דוקא מקרב געוועהן די יודען, פיעל פון זיי האט ער געגעבען די בעסטע שטעללען און האט זיי אים יאהר 1364 געשענקט אללע רעכטע. אודאי האט מען דארט געלאכט פון אזעלכע נארישקייטען און קיינעם איז נאר ניט איינגעפאלען צו גלויבען אז די יודען זענען אים שטאנד אהולאת ארא-צוברענגען אויף דער וועלט.

די צוויי לאנדער זענען טאקי אבער געוועהן די איינציגע, וואס האבען זיך ניט געוואלט אנהאפען אין דער נארישער בעשולדיגונג. ווייטער איז אין אייראפא איין ווינקעל ניט געוועהן וואו מען האט ניט געגלויבט אז די יודען זענען שולדיג און זענען ווערטה מען זאל זיי ברענען און בראטען. אין בעלגיען האבען אויך די יודען שטארק געליטען, ווייל די מלוכה האט זיך דעמאלט געפונען אין די הענד פונ'ם הערצאג יאהאנן דעם צווייטען, וואס

איז געווען צו שוואך און האט זיי ניט געקאנט בעשיצען. אין ברי֗סעל האט געוואוינט א יוד א עשיר, וואס איז געווען א גרויסער חשוב ביים הערצאג און אז עס האבען זיך אנגעהויבען הארען די הריגות האט דער הערצאג איהם צוגעזאגט אז ער וועט איהם מיט אללע זיינע ברידער אבהיטען; צום סוף האבען די רוצחים געבעטען דעם הערצאג'ס זיהן ער זאל פועל'ן ביים פאטער אז די מלוכה זאל זיך מאכען ניט וויסענדיג; עס איז זיי מאכי געראטהען און זיי האבען אין איין טאג אויסגעקוילעט מעהר פון פינף הונדערט יודען.

די יודען פון קאטאלאניען און אראגאניען האבען אפילו אנגעהויבען זוכען מיטעל און האבען אוועקגעשיקט שלוחים צו די קאניגע בעטען ביי זיי, די זאלען איינגעם מיט די גייסטליכע זיך אנגעהמען פאר זיי און ניט דערלאזען הרגנען טויזענדער נפשות צו ליעב פוסטע זאכען, עס איז אבער פון דעם גאר ניש[ט] געווארען, ווייל קיינער איז ניט געווען בכח איינצולעשען דעם פונק ווי מען קאן ניט איינהאלטען דעם שטראם וואסער ווען ער צוניסט זיך און געהט ארויס פונ'ם ברעג. ניט קיין שכל, ניט קיין יושר, ניט קיין רחמנות האט געקאנט פערלעשען דעם כעס פון די רוצחים, און וואס גראכער דאס נאריש[ק]ייט איז געווען – האט מען מעהר אין דעם געגלויבט. עס איז ניט געווען די זאך וואס מען זאל ניט אויסטראכטען אויף די יודען, און דאס פאלק זאל עס ניט האלטען פאר איין אמת, און עס איז גאר קיין וואונדער ניט וואס שפעטער מיט עטליכע יאהר האט דער איטאליענישער דיכטער דשיאוואני פיארענטיני בעשריבען א מעשה ווי א יוד האט געגעבען א קריסט געלד אויף א וועקסעל און האט דארט אנגעשריבען אז ווי באלד דער קריסט וועט איהם צו דער צייט ניט בעצאהלען דעם הוב האט ער דאס רעכט אויסצושניידען ביי איהם פון דער ברוסט א פונט פלייש. מיט דער אייגענער מעשה האט זיך אויך בענוצט, שפעטער מיט א פאר הונדערט יאהר דער בעריהמטער ענגלישער שרייבער ווילאם שעקספיר אין זיין טהעאטער שטיק "דער קויפמאנן פון ווע־נעדיג", און דאס בעווייזט נ[ו]ר מען האט דעמאלט די יודען געהאלטען פאר גרויסע אכזרים און אז מענשען האבען שטענדיג ליעב ארויפצולעגען אויף יענעם זייערע אייגענע חסרונות.

עס איז אבער מערקווירדיג ווי די שנאה, וואס איז געבויעט אויף נאריש[ק]ייטען האט קיין שום יסוד ניט און ווערט שנעל פערגעסען. קוים זענען אוועקגעגאנגען עטליכע יאהר נאך די הריגות וועגען דעם "שווארצען טויט" האט מען אין אללע שטאדט פון דייטשלאנד אנגעהויבען זוכען די אייגענע יודען.

וָואס מֶען הָאט זֵיי עֶרְשְׁט נִיט לַאנְג אוֹיסְגֶעקוֹילֶעט אוּנ אַרוֹיסְגֶעטְרִיבֶּען, אוּנ עֶס הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז אָהן זֵיי אִיז זִיךְ פָּשׁוּט שְׁוֶוער צוּ בֶּעגֶעהן. מֶען הָאט זִיךְ גָאר נִיט גֶעוָואלְט דֶערְמָאנֶען אִין דֶער שְׁבוּעָה וָואס מֶען הָאט גֶעגֶעבֶּען, אַז פַּאר צְוֵויי הוּנְדֶערְט יָאהר זָאל מֶען קֵיין אֵיינְצִיגֶען יוּדֶען נִיט אַרַיינְלָאזֶען, אוּנ אֲפִילוּ דֶער עֶפִּיסְקָאפּ פוּן אוֹיגְסְבּוּרְג הָאט בַּיים קֵייזֶער קַארְל גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל אִיהם עֶרְלוֹיבֶּען הַאלְטֶען יוּדֶען. בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט זִיךְ מִיה גֶעגֶעבֶּען דֶער אַרְכִיעֶפִּיסְקָאפּ פוּן מַאִינְץ גֶערְלַאר פַאר דִי יוּדֶען, נָאר זַיין כַּוָּנָה אִיז פָּשׁוּט גֶעוֶועהן אַרַיינְצוּהַאפֶּען דִי גְרוֹיסֶע הַכְנָסָה פוּנ'ם יוּדִישֶׁען מַס. דִי יוּדֶען זֶענֶען קֵיין נַארָאנִים נִיט גֶעוֶועהן. זֵיי הָאבֶּען גוּט פֶערְשְׁטַאנֶען אַז נִיט פַאר גְרוֹיס לִיעבְּשַׁאפְט בֶּעט מֶען זֵיי צוּרִיק, אַז דָאס פָאלְק טְהוּט עֶס צוּ לִיעבּ דֶעם וָואס אָהן זֵיי לַיידְט דֶער מִסְחָר אוּנ דִי גְרוֹיסֶע לַייט דַארְפֶען זֵיי הָאבֶּען מֶען זָאל פוּן זֵיי שִׁינְדֶען דִי הוֹיט. נָאר קֵיין אַנְדֶער בְּרֵירָה הָאבֶּען זֵיי נִיט גֶעהַאט, וְוִי אַזוֹי זֵיי הָאבֶּען זִיךְ נִיט אִיבֶּערְגֶעלֶעגְט אִיז זֵיי אַלֵין אוֹיסְגֶעקוּמֶען גְלַייכֶער זִיךְ אוּמְצוּקֶעהרֶען צוּ דִי אַלְטֶע עֶרְטֶער, אוּנ דַארִיבֶּער הָאבֶּען זֵיי קֵיין וָוארְט נִיט גֶערֶעדְט, זֵיי הָאבֶּען זִיךְ נִיט לַאנְג גֶעלָאזְט בֶּעטֶען אוּנ הָאבֶּען בֶּענוּצְט אַלֶע כּוֹחוֹת וֶועהן גֶעלְד צוּ פֶערְדִיענֶען, כְּדֵי זֵיי זָאלֶען הָאבֶּען מִיט וָואס צוּ פֶערְשְׁטָאפֶּען דִי מֵיילֶער פוּן דִי, וָואס הָאבֶּען טַאקִי נָאר אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אוֹיף דֶער מַטְבֵּעַ אוּנ הָאבֶּען שְׁפֶּעטֶער גֶעהַאט אַזוֹי פִיעל יֹשֶׁר אַז זֵיי הָאבֶּען זִיךְ נִיט גֶעשֶׁעמְט צוּ בֶּעשׁוּלְדִיגֶען דִי יוּדֶען דֶערְפַאר וָואס גֶעלְד שְׁפִּיעלְט בַּיי זֵיי אַזַא רָאלֶע אוּנ צוּ לִיעבּ דֶער מַטְבֵּעַ זֶענֶען זֵיי פֶערְטִיג אַלְדִינְג צוּ טְהוּן.

אִין פְרַאנְקְרַייךְ הָאט מֶען זִיךְ אוֹיךְ גִיךְ אַרוּמְגֶעקוּקְט אַז אָהן דִי יוּדֶען וֶוערְט דָאס לַאנְד אַלֶע מָאל גֶעפַאלֶען, אוּנ אַז דֶער קֶענִיג יָאהַאנְן הָאט נָאךְ פֶערְלָארֶען דִי מִלְחָמָה מִיט עֶנְגְלַאנְד אוּנ דֶער גֶעלְד-מַאנְגֶעל הָאט זִיךְ גָאר שְׁטַארְק גֶעלָאזְט פִיהלֶען, הָאט זִיךְ דֶער יוּנְגֶער פְּרִינְץ קַארְל, וָואס הָאט אִין דֶער צַייט, וֶוען דֶער פָאטֶער אִיז גֶעוֶועהן גֶעפַאנְגֶען בַּיי דִי עֶנְגְלֶענְדֶער, גֶעפִיהְרְט דִי מְלוּכָה, עֶנְטְשְׁלָאסֶען צוּרִיק אַרַיינְצוּנֶעהמֶען דִי יוּדֶען, זֵיי זָאלֶען דֶער מְדִינָה אַרַיינְגֶעבֶּען אַנַייעֶ חִיוּת. אַ קְלוּגֶער יוּד, מְנַשֶּׁה דֶע וֶועזוּא הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען צוּרִיק צוּ בְּרֶענְגֶען פִיעל יוּדֶען קֵיין פְרַאנְקְרַייךְ אוּנ דֶער קֶענִיג יָאהַאנְן הָאט אִים יָאהר 1860 אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל, אַז עֶר לָאזְט דֶערְוַוייל דִי יוּדֶען אַרַיין אוֹיף צְוַואנְצִיג יָאהר אוּנ עֶרְלוֹיבְּט זֵיי אוּמֶעדוּם צוּ וָואהנֶען, קוֹיפֶען הַייזֶער אוּנ אֲפִילוּ עֶרְד. דִי הַכְנָסָה הָאט עֶר מִן הַסְתָּם קוֹדֶם כָּל, אִין זִין גֶעהַאט אוּנ הָאט גֶעמַאכְט אַז יֶעדֶער יוּד, וָואס בֶּעזֶעצְט זִיךְ אִין פְרַאנְקְרַייךְ, מוּז בַּאלְד אַנִידֶערְלֶעגֶען פִיעֶר-

צֶעהְן גוּלְדֶען פַאר זִיךְ אוּנ אַגוּלְדֶען פַאר יֶעדֶען נֶפֶשׁ וָואס גֶעהֶער צוּ זַיין מִשְׁפָּחָה אוּנ דֶערְנָאךְ מוּז מֶען אַללֶע יָאהר גֶעבֶּען מַס – פַאר זִיךְ זִיבֶּען גוּלְדֶען אוּנ פַאר דִי אִיבְּרִיגֶע נְפָשׁוֹת צוּ גוּלְדֶען. מִיט דֶעם גֶעלְד הָאבֶּען זֵיי זִיךְ שׁוֹין אוֹיסְגֶעקוֹיפְט אִין גַאנְצֶען אוּנ דִי מְלוּכָה הָאט זִיךְ שׁוֹין צוּ זֵיי נִיט גֶעטָארְט מִישֶׁען. זֵיי הָאבֶּען גֶעהַאט זֵייעֶר אֵייגֶענֶעם שׁוֹפֵט וָואס הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר'ן הוֹיפְּט־פָּאר־שְׁטֶעהֶער אוּנ אַחוּץ דֶעם הָאבֶּען זֵיי זִיךְ אַללֶע גֶעפוּנֶען אוּנְטֶער דֶעם שׁוּטְץ פוּן אַקֶאנִיגְלִיכֶען פְּרִינְץ. אוֹיף אַללֶע מִשְׁפָּטִים, וָואס הָאט גֶעקָאנְט פָּארְקוּמֶען צְווִישֶׁען זֵיי, וֶוענֶען גֶעזֶעצְט גֶעוֶועהן צְווֵיי רַבָּנִים וָואט הָאבֶּען צוּ זִיךְ שְׁטֶענְדִיג בֶּעדַארְפְט צוּצִיהֶען פִיער בַּעֲלֵי בַּתִּים אוּנ זֵיי אַללֶע אִינֵיינֶעם הָאבֶּען גֶעהַאט דָאס רֶעכְט אַרוֹיסְצוּגֶעבֶּען אַפְּסַק. דִי מְלוּכָה הָאט זֵיי בֶּעוָוארֶענְט זֵיי זָאלֶען קֶאנֶען גֶעטְרֵיי אָבְּהִיטֶען זֵייעֶר אֱמוּנָה, מֶען זָאל זֵיי נִיט נֵייטְהֶען ווִי אַמָאל גֶעהן אִין דִי קִירְכֶען אוּנ הֶערֶען דְרָשׁוֹת פוּן דִי גֵייסְטְלִיכֶע, דֶעם תַּלְמוּד זָאל מֶען מֶעהר נִיט בְּרֶענֶען, אוּנ אִיבֶּערְהוֹיפְּט הָאט זִי זֵיי גֶעגֶעבֶּען גְרוֹיס פְּרַייהֵייט וֶוענֶען פְּרָא־צֶענְט־נֶעהמֶען אוּנ גֶעלְד לַייהֶען אוֹיף מַשְׁכּוֹנוֹת אוּנ דָאס אִיז טַאקִי בַּיי אִיהר גֶעוֶועהן דֶער עִיקָר, ווַייל זֵיי הָאבֶּען גֶעמוּזְט זֶעהן דִי יוּדֶען זָאלֶען הָאבֶּען פוּן וַואנֶען צוּ צָאהלֶען דֶעם גְרוֹיסֶען מַס. אַוַודַאי הָאבֶּען דִי יוּדֶען גֶעפוּנֶען דִי תְּנָאִים גָאר נִיט שְׁלֶעכְט פַאר זִיךְ, אוּנ מְנַשֶּׁה דֶע וֶועזוּא, וָואס הָאט דֶערְווַייל בֶּעקוּמֶען בַּיי דֶער קְרוֹין אַגְרוֹיסֶע שְׁטֶעללֶע אוּנ אִיז גֶעוָוארֶען אַמַשְׁגִּיחַ אִיבֶּער דֶעם יוּדִישֶׁען מַס, הָאט טוֹיזֶענְדֶער יוּדֶען פוּן ווַייט אוּנ פוּן נָאהֶענְט גֶעבְּרַאכְט קַיין פְּרַאנְקְרַייךְ.

דֶער שְׁוַואכֶער קֶענִיג יָאהַאנְן הָאט אֲפִילוּ גָאר אִין גִיכֶע צַייטֶען קַיין וָוארְט נִיט גֶעהַאלְטֶען. פוּן אַללֶע זַייטֶען הָאט מֶען זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶען קְלָאגֶען אוֹיף דִי יוּדֶען אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאבֶּען גֶעשְׁרִיגֶען דִי דָאזִיגֶע וָואס זֵייעֶר פַּרְנָסָה אִיז גֶעשְׁלָאגֶען גֶעוָוארֶען דוּרְךְ דֶעם וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ וֶואלְווֶעלֶער גֶעלָאזְט בֶּעצָאהלֶען פַאר זֵייעֶר מִיה. קְרִיסְטְלִיכֶע דָאקְטוֹרִים הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען וָואס דִי יוּדִישֶׁע דָאקְטוֹרִים נֶעהמֶען ווֶענִיגֶער אוּנ הֵיילֶען בֶּעסֶער; דִי קְרִיסְטְלִיכֶע רִיכְטֶער הָאט פֶערְדְרָאסֶען וָואס זֵיי קֶאנֶען זִיךְ נִיט אַרַיינְמִישֶׁען אִין דֶעם יוּדִישֶׁען לֶעבֶּען אוּנ רַייסֶען גֶעלְד פוּן טוֹיט אוּנ פוּן לֶעבֶּעדִיג; דִי גֵייסְטְלִיכֶע ווִידֶער הָאט ווֶעה גֶעטְהוּן דָאס הַארְץ וָואס זֵיי הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט צְווִינְגֶען יוּדֶען זֵיי זָאלֶען זִיךְ טוֹיפֶען. אָט דִי גַאנְצֶע חֶבְרָה הָאט זִיךְ גֶעקְלָאגְט פַאר'ן קֶענִיג אַז מֶען קָאן פוּן דִי יוּדֶען נִיט אוֹיסְשְׁטֶעהן אוּנ הָאבֶּען גֶעפוּעֶלְט בַּיי אִיהם אַבִּיסֶעל צוּ פֶערְקְלֵיינֶערְן זֵייעֶרֶע רֶעכְטֶע. דֶער אִיבֶּערְשְׁלָאג הָאט אָבֶּער גָאר ווֶענִיג גֶעדוֹיעֶרְט,

װײל בַּאלְד הָאט די מְלוּכָה אִיבֶּערְגֶענוּמֶען יָאהַאנְ'ס זִיהן, קַארְל דֶער פִינְפְטֶע, אוּנ עֶר הָאט נִיט גֶעוָואלְט לַיידֶען אַז מֶען זָאל אִיהם זָאגֶען אַדֵעָה. אַזוֹי וִוי דָאס צוּרִיקְקוּמֶען פוּן די יוּדֶען קַיין פְרַאנְקְרַייךְ אִיז גֶעשֶׁעהֶן נָאךְ זַיין ווִילֶען, וֶוען עֶר אִיז נָאךְ אַ פְּרִינְץ גֶעוֶועהן, הָאט עֶר בֶּענוּצְט זַיין גַאנְצֶע קֶאנִיגְלִיכֶע מַאכְט דַארוֹיף, אַז די יוּדֶען זָאלֶען קֶאנֶען זִיצֶען זִיכֶער אִין לַאנְד, אוּנ דַארִיבֶּער הָאט עֶר אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ בֶּעפֶעהל מֶען זָאל נִיט פָּאלְגֶען די גַייסְטְלִיכֶע, וָואס רֶעדֶען צוּ די קְרִיסְטֶען זֵיי זָאלֶען נִיט הַאנְדְלֶען מִיט די יוּדֶען, אוּנ הָאט טַאקִי דֶערְבַּיי בֶּעפָאהְלֶען זֶעהר שְׁטְרֶענְג, אַז וֶוער עֶס וֶועט אַרוֹיסְוַוייזֶען זַיין שִׂנְאָה גֶעגֶען די יוּדֶען, דֶער וֶועט שְׁטְרֶענְג בֶּעשְׁטְרָאפְט וֶוערֶען. אַזֶעלְכֶע קְלָארֶע אוּנ שַׁארְפֶע רֶעד הָאבֶּען גֶעהַאט אַ פְּעוּלָה אוֹיפְ'ן פָאלְק אוּנ די גַאנְצֶע צַייט, וָואס קַארְל הָאט גֶעהֶערְשְׁט, אִיז דֶער מַעֲמָד פוּן די יוּדֶען אִין פְרַאנְקְרַייךְ גֶעוֶועהן גַאנְץ גוּט.

די בֶּעסֶערֶע לַאגֶע פוּן די פְרַאנְצֶאזִישֶׁע אוּנ דַייטְשֶׁע יוּדֶען הָאט זִיךְ אָבֶּער נִיט אָנְגֶעזֶעהן אוֹיף זֵייעֶר אִינְוֶוענִיגְסְטֶען מַעֲמָד, אוּנ זַייט מֶען הָאט זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַייבֶּען אוּנ זֵיי זֶענֶען אִין עֶרְגִיץ מִיט'ן לֶעבֶּען נִיט זִיכֶער גֶעוֶועהן אִיז צְווִישֶׁען זֵיי דָאס לֶערְנֶען שְׁטַארְק גֶעפַאלֶען, אוּנ טַאקִי אִין דֶעם אֵייגֶענֶעם פְרַאנְקְרַייךְ וואו גַאנְצֶע צְווֵיי הוּנְדֶערְט יָאהר, פוּן רַשִׁ"י בִּיז די לֶעצְטֶע בַּעֲלֵי הַתּוֹסְפוֹת, הָאט די תּוֹרָה גֶעבְּלִיהט, אִיז שְׁוֶוער גֶעוֶועהן צוּ גֶעפִינֶען רַבָּנִים, וֶוען דֶער קֶאנִיג קַארְל הָאט זֵיי גֶעדַארְפְט אָבְגֶעבֶּען די גַאנְצֶע מַאכְט אִיבֶּער די יוּדֶען. דֶער אֵיינְצִיגֶער גָדוֹל, וָואס הָאט דֶעמָאלְט גֶעלֶעבְּט אוּנ מֶען הָאט אִיהם אָיפְגֶענוּמֶען פַאר לַאנְד־רַב, ר' מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹסֵף פְּרָווַנְסִי, אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער חָשׁוּב בַּיי דֶער מְלוּכָה אוּנ אִיהם הָאט מֶען עֶרְלוֹיבְּט נִיט צוּ טְרָאגֶען דֶעם יוּדִישֶׁען צֵייכֶען אוֹיף די קְלֵיידֶער. עֶר הָאט גֶעמוּזְט אִין פַּארִיז אָפֶּנֶען אַ יְשִׁיבָה, וָואס זָאל קֶאנֶען מְגַדֵל זַיין רַבָּנִים. אִין דַייטְשְׁלַאנְד הָאט מֶען אוֹיךְ הִיבְּשֶׁע עֶטְלִיכֶע יָאהר גֶעפִיהלְט אַ מַאנְגֶעל אִין רַבָּנִים אוּנ וָואס פַאר אֵיין עַם־הָאָרֶץ עֶס הָאט נָאר גֶעוָואלְט הָאט זִיךְ אָנְגֶעמָאסְטֶען דָאס רַבָּנוּת אוּנ הָאט גֶעפַּסְקְנ'ט שַׁאֲלוֹת, נָאר דֶער בֶּערִיהמְטֶער רַב ר' מֵאִיר בֶּן בָּרוּךְ הַלֵוִי פוּן ווִיעֶן הָאט אִים יָאהר 1370 אַיינְגֶעפִיהרְט, אַז יֶעדֶער וָואס ווִיל וֶוערֶען אַ רַב מוּז הָאבֶּען אַ סְמִיכָה פוּן אֵיין עֶלְטֶערְן רַב אוּנ דַארְף אוֹיךְ הָאבֶּען דֶעם טִיטֶעל מוֹרֵנוּ. אִיבְּרִיגֶענְס אִיז אִין דַייטְשְׁלַאנְד אוּנ פְרַאנְקְרַייךְ נִיט נָאר די תּוֹרָה פֶערְגֶעסֶען גֶעוָוארֶען, נָאר מֶען הָאט אוֹיךְ אוֹיפְגֶעהֶערְט אָבְצוּהִיטֶען אַ סַךְ דִינִים אוּנ מִנְהָגִים וָואס מֶען הָאט שׁוֹין נִיט גֶעדֶענְקְט; דַארִיבֶּער הָאבֶּען די רַבָּנִים אִים יָאהר 1381 גֶעמַאכְט אַ גְרוֹיסֶע אֲסִיפָה אִין מַאיְנְץ אוּנ מֶען הָאט בֶּענַייהט די תַּקָנוֹת וָואס מֶען

הָאט אַ מָאל גֶעהַאלְטֶען אִין דִי שְׁטֶאדְט שְׁפַּייֶער, װָארְמְס (װֶערְמַייזָא) אוּנ מַאיְנְץ אוּנ װָאס מֶען הָאט זֵיי דֶערְפַּאר גֶערוּפֶען תַּקָנוֹת שׁוּ״ם (דִי רָאשֵׁי תֵּיבוֹת פוּן דְרַייא שְׁטֶאדְט). דֶעמָאלְט הָאט מֶען בֶּעפְרַייהט פִיעל אַלְמָנוֹת אָהן קִינְדֶער, װָאס מֶען הָאט זֵייעֶרע מֶאנֶער דֶערְהַרְגֶ׳ט, פוּן חֲלִיצָה, אוּנ מֶען הָאט זֵיי אוֹיךְ צוּגֶע־לָאזְט צוּ נֶעהמֶען אַ חֵלֶק פוּן דֶער יְרוּשָׁה.

שְׁפַּאנְיֶען הָאט דִי גַאנְצֶע צַייט, װָאס דֶער „שְׁוַוארְצֶער טוֹיט״ הָאט דָארְט אוֹיךְ גֶענוּג מֶענְשֶׁען צוּגֶעהַאפְּט, גֶעהַאלְטֶען אִין דֶער מַעֲלָה: דֶער קֶאנִיג אַלְפָאנְסָא דֶער עֶלְפְטֶער פוּן קַאסְטִילְיֶען אִיז אַלֵיין גֶעשְׁטָארְבֶּען פוּן דֶער שְׁרֶעקְלִיכֶער קְרַאנְקְהַייט, נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז קֵיינֶעם נִיט אַיינְגֶעפַאלֶען צוּ זוּכֶען חֲטָאִים בַּיי דִי יוּדֶען, װָאס הָאבֶּען זִיךְ גֶערֶעכֶענְט פַאר דִי שֶׁאנְסְטֶע בַּעֲלֵי־בָּתִּים אִין דֶעם לַאנְד. אַז דִי מְלוּכָה אִיז נָאךְ אַלְפָאנְסָא׳ס טוֹיט אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּ זַיין זוּהן דוֹן פֶּעדְרָא דֶעם גְרוֹיזַאמֶען (הָאַכְזָרִי), הָאבֶּען דִי יוּדֶען דֶערְגְרֵייכְט גָאר צוּ אַ הוֹיכֶער מַדְרֵגָה, וַוייל חָאטְשׁ דֶער נַייעֶר קֶאנִיג אִיז נִיט גֶעוֶועהן קֵיין גוּטֶער, הָאט עֶר בֶּעהַאנְדֶעלְט דִי יוּדֶען מִיט יוֹשֶׁר, אוּנ הָאט גֶעשֶׁאצְט זֵייעֶרֶע גְרוֹיסֶע פֶעהִיגְקֵייטֶען. אֵיינֶער פוּן זַיינֶע בֶּעסְטֶע חֲשׁוּבִים אִיז גֶעוֶועהן דֶער דִיכְטֶער שֵׁם טוֹב, אָדֶער סַנְטַב דִי־קַרְרְיָאן, װָאס פְלֶעגְט נִיט אֵיין מָאל אִין זַיינֶע שֵׁיינֶע שְׁפַּאנִישֶׁע שִׁירִים אַרוֹיסְזָאגֶען דֶעם יוּנְגֶען מֶלֶךְ דֶעם רֵיינֶעם אֱמֶת אָהן חֲנִיפָה אוּנ אָהן מוֹרָא. אוֹיסֶער דֶעם הָאט דוֹן פֶּעדְרָא צוּ זִיךְ צוּגֶעצוֹיגֶען דִי בֶּעסְטֶע יוּדֶען, אוּנ אֵיינֶער פוּן זֵיי, דוֹן שְׁמוּאֵל בֶּן מֵאִיר אַל־לֵוִי, פוּן דֶער בֶּערִיהמְטֶער מִשְׁפָּחָה אַבּוּלַאפְיָא הַלֵוִי, אִיז גֶעוֶועהן זַיין פִינַאנְץ־מִינִיסְטֶער אוּנ עֶר הָאט צוּ אִיהם גֶעהַאט דָאס גְרֶעסְטֶע צוּטְרוֹיעֶן. נִיט װֶענִיגֶער כָּבוֹד הָאט עֶר אָבְּגֶעגֶעבֶּען אַיין אַנְדֶער יוּדֶען, אַבְרָהָם אִבְּן צַרְצַל, װָאס אִיז גֶעוֶועהן בַּיי אִיהם לַייבּ־דָאקְטָאר אוּנ פְלֶעגְט אִיהם אָפְט גֶעבֶּען אַ רֶעכְטֶע עֵצָה. אַזֶעלְכֶע יוּדֶען הָאבֶּען לַייכְט גֶעקָאנְט אַרוֹיסְבְּרֶענְגֶען דוֹן פֶּעדְרָא עֶר זָאל פְרַיינְדְלִיךְ קוּקֶען אוֹיף אַלֶע זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער, אוּנ עֶס אִיז גָאר קֵיין װאוּנְדֶער נִיט װָאס עֶר הָאט אָבְּגֶעזָאגְט דִי קְרִיסְטֶען, װֶען מֶען הָאט אִיהם גֶעבֶּעטֶען עֶר זָאל דִי יוּדֶען נִיט עֶר־לוֹיבֶּען צוּ הָאבֶּען זֵייעֶרֶע אֵייגֶענֶע שׁוֹפְטִים, אוּנ הָאט גֶעעֶנְטְפֶערְט, אַז דֶער חוֹב פוּן דֶער מְלוּכָה אִיז בֶּעזָאנְדֶערְס צוּ שִׁיצֶען שְׁוַואכֶע מֶענְשֶׁען אוּנ אַזוֹי ווִי דִי יוּדֶען זֶענֶען יְתוֹמִים מוּז מֶען זֵיי נָאךְ מֶעהר בֶּעוָוארְנֶען ווִי אֵייגֶענֶע קִינְדֶער, כְּדֵי קֵיינֶער זָאל זֵיי, אוּמְזִיסְט אָדֶער מִיט כַּוָונָה, קֵיין רָעָה נִיט טְהוּן. פוּן דֶער קְלוּגֶער תְּשׁוּבָה זֶעהט מֶען אַרוֹיס דֶעם יוֹשֶׁר פוּנ׳ם קֶאנִיג אוּנ דִי חָכְמָה פוּן זַיינֶע יוּדִישֶׁע יוֹעֲצִים.

דאָן פֶּעדְרָא׳ס פַאמִילְיֶען־לֶעבֶּען אִיז נִיט גֶעוֶועהן שְׁטֶענְדִיג גְלִיקְלִיךְ, אוּנ פוּן דֶעם אִיז אוֹיךְ אָבְּגֶעהַאנְגֶען דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען. דֶער קֶאנִיג הָאט גֶעהַאט שׂוֹנְאִים צְווִישֶׁען דִי גְרוֹיסֶע לַייט, וָואס זֶענֶען נִיט צוּ פְרִיעדֶען גֶעוֶועהן פוּן זַיין הַנְהָגָה, אוּנ הָאבֶּען גֶעקוּקְט קְרוּם דַארוֹיף, וָואס עֶר אִיז אַזוֹי צוּגֶעלָאזְט צוּם פְּרָאסְטֶען פָאלְק; דֶערְצוּ הָאבֶּען נָאךְ פֶערְגְרֶעסֶערְט דִי שִׂנְאָה זַיינֶע שְׁטִיף־בְּרִידֶער, וָואס זֶענֶען בַּיי אַלְפָאנְסָא׳ן גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען פוּן לֶעאָנָארַא דֶע־גוּזְמַאן, אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט גֶענֶען אִיהם גֶעאַרְבַּייט דֶער פְּרִינְץ הַיינְרִיךְ דֶע־טְרַסְטַמַרֶע, וָואס הָאט גֶערֶעכֶענְט אַז אִיהם קוּמְט דִי מְלוּכָה. אַז דאָן פֶּעדְרָא הָאט בֶּעדַארְפְט חֲתוּנָה הָאבֶּען, הָאבֶּען זַיינֶע גֶעגְנֶער אַזוֹי גֶעדְרֵייט אַז עֶר הָאט גֶעמוּזְט גֶעבֶּען דָאס וָוארְט דֶער טָאכְטֶער פוּנ׳ם פְרַאנְצֶאזִישֶׁען הֶערְצָאג פוּן בוּרְבָּאן בְלַאנְקַא, הָאטְשׁ עֶר הָאט לִיעבּ גֶעהַאט אַיין אַנְדֶערֶע, דִי שֵׁיינֶע מַארְיַא דֶע־פַּאדִילְלַא, אוּנ הָאט שׁוֹין אֲפִילוּ מִיט אִיהר זִיךְ פֶערְלָאבְּט. דאָן פֶּעדְרָא אִיז אִין דִי זַאכֶען אַ בִּיסֶעל שְׁוַואךְ גֶעוֶועהן, עֶר הָאט זִיךְ עֶטְלִיכֶע מָאל אָבְּגֶעזָאגְט פוּנ׳ם שִׁדוּךְ, נָאר בְּלַאנְקַא וָואס הָאט גֶעוָואלְט זַיין אַ קֶאנִיגִין אִיז אַלֵיין גֶעקוּמֶען קַיין קַאסְטִילְיֶען אוּנ דֶער קֶאנִיג הָאט נִיט גֶעקָאנְט זַיין אַזוֹי גְרָאבּ אוּנ הָאט גֶעשְׁטֶעלְט אַ שְׁטִילֶע חוּפָּה. דִי גֶעגְנֶער הָאבֶּען גֶעמֵיינְט אַז דִי נַייֶע קֶאנִיגִין וֶועט בֶּעקוּמֶען דִי גַאנְצֶע דֵעָה, אוּנ בִּיסְלֶעכְוַויים וֶועט זֵיי גֶערָאטְהֶען דִי גַאנְצֶע מְלוּכָה אַרַיינְצוּהַאפֶּען אִין זֵייעֶרֶע הֶאנְד, נָאר זֵיי הָאבֶּען אַ טָעוּת גֶעהַאט: צְווֵיי טֶאג אִין גַאנְצֶען הָאט דאָן פֶּעדְרָא גֶעוָואהְנְט מִיט בְּלַאנְקַא׳ן אוּנ הָאט זִי בַּאלְד אַוֶועק גֶעוָוארְפֶען. אִין דֶער גֶעשִׁיכְטֶע הָאט אַ שְׁטַארְקֶע נְגִיעָה גֶעהַאט דאָן שְׁמוּאֵל אַל־לֵוִי, וַוייל, עֶרְשְׁטֶענְס הָאט עֶר גִיךְ אָנְגֶעשְׁמֶעקְט אַז בְּלַאנְקַא הָאט זִיךְ בֶּערִיהמְט, אַז יוּדֶען וֶועלֶען מֶעהר אִין קֶאנִיגְלִיכֶען הוֹיף נִיט זַיין קַיין נָאהֶענְטֶע מְחוּתָּנִים, אוּנ צְווֵייטֶענְס הָאט עֶר טַאקִי גֶעהַאלְטֶען פוּן מַארְיַא דֶע־פַּאדִילְלַא פַאר אִיהר גוּטְסְקַייט, אוּנ אִיז גֶעוֶועהן אִיבֶּערְצַייגְט אַז זִי קֶאן דֶעם קֶאנִיג גְלִיקְלִיךְ מַאכֶען. דֶעמָאלְט הָאבֶּען זִיךְ דֶעם קֶאנִיג׳ס מְקוֹרָבִים צוּטְהֵיילְט אוֹיף צְווֵיי צְדָדִים, נָאר דאָן פֶּעדְרָא הָאט גֶעוואוּסְט אַז גֶעטְרַייֶער פוּן אַלֶע אִיז אִיהם דאָן שְׁמוּאֵל אַל־לֵוִי אוּנ עֶר הָאט אִיהם, דִי שׂוֹנְאִים אוֹיף צוּ לְהַכְעִיס, גֶעמַאכְט פַאר׳ן עֶרְשְׁטֶען מִינִיסְטֶער. בַּאלְד הָאט טַאקִי דאָן שְׁמוּאֵל אַל־לֵוִי בֶּעקוּמֶען דִי גֶעלֶעגֶענְהַייט אַרוֹיסְצוּוַוייזֶען דֶעם קֶאנִיג וִוי אִיבֶּערְגֶעבֶּען עֶר אִיז אִיהם אוּנ וִוי דַאנְקְבַּאר אַלֶע יוּדֶען זֶענֶען אִיהם פַאר זַיינֶע חֲסָדִים. דאָן פֶּעדְרָא׳ס שׂוֹנְאִים הָאבֶּען אִיהם פֶערְנַארְט אִין אַ פֶעסְטוּנְג מִיט אַלֶע זַיינֶע יוֹעֲצִים, אוּנ דֶער יוּדִישֶׁער מִינִיסְטֶער אִיז אוֹיךְ גֶעוֶועהן צְווִישֶׁען זֵיי, דֶעם קֶאנִיג הָאבֶּען זֵיי דָארְט גֶעהַאלְטֶען

גֶעפַאנְגֶען אוּנ דִי אִיבְּרִיגֶע הָאט מֶען אוֹיסְגֶעקוֹילֶעט. נָאר אֵיין דוֹן שְׁמוּאֵל אַל-לֵוִי אִיז טַאקִי, עֶפִּיס נָאר דוּרְךְ אַ נֵס, גֶעבְּלִיבֶּען לֶעבֶּען אוּנ עֶר הָאט נִיט גֶערוּהט בִּיז דֶער קֶאנִיג אִיז פְרַײ גֶעוָוארֶען. אַז עֶס הָאט זִיךְ בַּאלְד אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַ גְרוֹיסֶע מְרִידָה אִין קַאסְטִילְיֶען אוּנ דוֹן פֶּעדְרָא׳ס שְׁטִיף-בְּרִידֶער זֶענֶען אָפֶּען גֶעגֶען אִיהם אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען, הָאבֶּען דִי יוּדֶען גֶענוּג כֹּחַ גֶעהַאט צוּ בֶּעשִׁיצֶען דֶעם קֶאנִיג. דִי מוֹרְדִים הָאבֶּען זֶעהר גֶעוָואלְט פֶּערְהַאפֶּען דִי הוֹיפְּט שְׁטָאדְט טוֹלֶעדָא, אוּנ עֶס אִיז זֵיי טַאקִי גֶערָאטְהֶען אָבְּצוּנֶעהמֶען אֵיינֶע פוּן דִי וַוײטֶע גַאסֶען אוּנ דָארְט אָנְמַאכֶען אַ שְׁחִיטָה, וָואס כִּמְעַט צְוֶועלְף טוֹיזֶענד מֶענְשֶׁען זֶענֶען דֶערְבַּײ אוּמְגֶעקוּמֶען, נָאר אִינְוֶוענִיג אִין שְׁטָאדְט הָאבֶּען זֵיי דִי יוּדֶען נִיט אַרַײנְגֶעלָאזְט בִּיז עֶס אִיז צוּגֶעקוּמֶען חַיִל, אוּנ דוֹן פֶּעדְרָא אִיז שְׁפֶּעטֶער מִיט עֶטְלִיכֶע טֶאג אִים שְׁטַאנְדֶע גֶעוֶועהן רוּהִיג אַרַײנְצוּפָאהרֶען קַיין טוֹלֶעדָא. דֶער קֶאנִיג הָאט גֶעזֶעהן אַז דָאס אַלְדִינְג הָאט עֶר נָאר דִי יוּדֶען צוּ פֶּערְדַאנְקֶען אוּנ דוֹן שְׁמוּאֵל אַל-לֵוִי אִיז בַּײ אִיהם גֶעוָוארֶען נָאךְ מֶעהר חָשׁוּב, בֶּעזָאנְדֶערְס נָאךְ דֶעם וָואס עֶר הָאט גֶעמַאכְט זֶעהר אַ שֵׁיינֶע אָרְדְנוּנְג אִין דֶער הַכְנָסָה פוּן דֶער מְדִינָה, מֶען זָאל נִיט בֶּערַײסֶען דִי אַײנְוָואהנֶער אוּנ דִי מְלוּכָה זָאל פָּארְט נִיט הָאבֶּען קַיין מַאנְגֶעל אִין גֶעלְט.

אִין יֶענֶער צַײט הָאט דוֹן שְׁמוּאֵל אַל-לֵוִי, אוּנ מִיט אִיהם אוֹיךְ אַלֶע יוּדֶען פוּן קַאסְטִילְיֶען, דֶערְלַאנְגְט דָאס גְרֶעסְטֶע גְלִיק. דֶער יוּדִישֶׁער מִינִיסְטֶער אִיז אָבֶּער נִיט גֶעוֶועהן קַיין גְרוֹיסֶער לַמְדָן, אוּנ דֶערְפַאר הָאט עֶר וֶועניג אַכְטוּנְג גֶעגֶעבֶּען אוֹיף לֶערְנֶען אוּנ הָאט זַײן גַאנְץ צְדָקָה פֶּערְוֶוענְדֶעט אוֹיף שׁוּלֶען בּוֹיעֶן. נָאךְ אַצוּנְד גֶעפִינְט זִיךְ אִין טוֹלֶעדָא אַ קִירְכֶע, וָואס אִיז אִיבֶּערְגֶעבּוֹיעט גֶעוָוא-רֶען פוּן אַ שׁוּל; אוֹיף דֶער מִזְרָח-וַואנְד קָאן מֶען נָאךְ לֵייעֶנֶען אַיין אוֹיסְגֶעקְרִיצְטֶען „מִי שֶׁבֵּרַךְ“, וואוּ דִי טוֹלֶעדָא׳ר קְהִלָּה „בֶּענְשְׁט דֶעם קֶאנִיג דוֹן פֶּעדְרָא אוּנ זַײן גֶעטְרַײעֶן יוֹעֵץ שְׁמוּאֵל בֶּן מֵאִיר הַלֵּוִי, אוּנ וִוינְשְׁט אִיהם אַז אִין זַײנֶע יָאהרֶען זָאל נָאךְ בֶּענַײהט וֶוערֶען דֶער בֵּית הַמִקְדָשׁ אוּנ עֶר זָאל זוֹכֶה זַײן דָארְט צְווִישֶׁען דִי הֵיילִיגֶע לְוִיִם גָאטְט דִינֶען“. דִי וֶוערְטֶער פוּן דֶעם „מִי שֶׁבֵּרַךְ“ זֶענֶען נִיט גֶעוֶועהן קַיין גֶעוֶואהנְלִיכֶע בְּרָכָה: דֶעמָאלְט זֶענֶען דִי יוּדֶען אַרוּמְגֶעגַאנְגֶען מִיט דֶער מַחֲשָׁבָה אַז אִין דֶעם יָאהר, וָואס מֶען הָאט גֶעאֶפֶענְט דִי שׁוּל אִין טוֹלֶעדָא, מוּז מָשִׁיחַ קוּמֶען, וַוײל אַזוֹי זֶענֶען אוֹיסְגֶעקוּמֶען דִי רֶעכְנוּנְגֶען פוּן אַלֶע מְקוּבָּלִים, חָאטְשׁ דֶער רַב פוּן בַּרְצֶלוֹנָה, ר׳ נִיסָן בֶּן רְאוּבֵן גִירוּנְדִי, וָואס אִיז מֶעהר בֶּעקַאנְט מִיט׳ן נָאהמֶען רַ״ן, הָאט גֶעשְׁרִיבֶען אַז מֶען דַארְף זִיךְ נִיט פַארְדְרֶעהֶען דִי קָאפּ מִיט אַזֶעלְכֶע חֶשְׁבּוֹנוֹת, וָואס קֶאנֶען שְׁלַאבֶּערִיג מַאכֶען דֶעם גְלוֹיבֶּען וֶוען דִי בֶּעשְׁטִימְטֶע צַײט פְלִיהט אִיבֶּער אוּנ דִי גְאוּלָה קוּמְט נָאךְ נִיט. וִוי עֶס

וַוייזְט אוֹיס, זֶענֶען אָבֶּער דִי יוּדֶען שְׁטַארְק זִיכֶער גֶעוֶועהן אַז דִי גוּטֶע צַייט אִיז נָאהֶענְט אוּנ הָאבֶּען טַאקִי אוֹיף דוֹן שְׁמוּאֵל גֶעקוּקְט וִוי אוֹיף אַ מֶענְשֶׁען, וָואס אוֹיף אִיהם אִיז גֶעפַאלֶען דֶער גוֹרָל צוּ בֶּעפְרַייהֶען זַייעֶרֶע בְּרִידֶער אִין אַללֶע אֶרְטֶער, וואוּ זַיי לַיידֶען נֶעבִּיךְ אַזוֹי פִיעל צָרוֹת. צוּם אוּמְגְלִיק, הָאבֶּען דִי יוּדֶען זַייעֶרֶע הָאפְנוּנְגֶען נִיט בֶּעהַאלְטֶען אוּנ דִי שׂוֹנְאִים, בֶּעזָאנְדֶערְס דִי דָאזִיגֶע וָואס הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין לַאנְג גֶעמִיהט אָנְצוּמַאכֶען אַ פַיינְדְשַׁאפְט צְווִישֶׁען קֶענִיג אוּנ זַיין מִינִיסְטֶער, הָאבֶּען זִיךְ בֶּענוּצְט דֶער מִיט אוּנ הָאבֶּען דוֹן פֶּעדְרָא פֶערְשְׁטֶעהְן גֶעגֶעבֶּען אַז דִי יוּדֶען הָאבֶּען גָאר אַ וַוייטֶען קוּק אוּנ אַז זַיי ווִילֶען זַייעֶר בֶּעפְרַייהוּנְג אָנְהוֹיבֶּען טַאקִי פוּן קַאסְטִילְיֶען אוּנ אָבְּרַייסֶען דִי קְרוֹין פוּן זַיין קָאפּ אַללֵיין. מֶען הָאט אוֹיךְ דֶעם קֶענִיג גֶעזָאגְט אַז דוֹן שְׁמוּאֵל הַלֵוִי אִיז זֶעהר רַייךְ אַז אִין זַיין פַּאלַאץ גֶעפִינֶען זִיךְ גַאנְצֶע אוֹצְרוֹת, וָואס קָאנֶען אִיהם צוּ נוּטְץ קוּמֶען וֶוען עֶר וֶועט וֶועלֶען אַיינְפִיהרֶען אַ יוּדִישֶׁע מְלוּכָה. צוּ הָאט זִיךְ טַאקִי דוֹן פֶּעדְרָא דֶערְשְׁרָאקֶען פַאר דֶער פַאלְשֶׁער מוֹרָא פוּן מָשִׁיחַ׳ס צַייטֶען, אָדֶער עֶר הָאט פָּשׁוּט גֶעוָואלְט צוּנֶעהמֶען זַיין מִינִיסְטֶער׳ס גֶעלְד — אִיז שְׁוֶוער צוּ ווִיסֶען, נָאר גָאר פְּלוּצְלוּנְג הָאט עֶר אִיהם גֶעהֵייסֶען אַרַיינְוַוארְפֶען אִין תְּפִיסָה אוּנ צוּנֶעהמֶען זַיין גַאנְץ פֶערְמֶעגֶען, אוּנ אוֹיסֶער דֶעם הָאט עֶר אִיהם גֶעלָאזְט אָנְטְהוּן עִנוּיִים קָשִׁים, וַוייל עֶר הָאט אִיהם חוֹשֵׁד גֶעוֶועהן אַז פִיעל גָאלְד אוּנ זִילְבֶּער הָאט עֶר בֶּעהַאלְטֶען. דוֹן שְׁמוּאֵל אַל־לֵוִי הָאט נִיט גֶעקָאנְט אוֹיסְשְׁטֶעהן דִי אַללֶע יִסוּרִים אוּנ אִיז וִוי אַ קָדוֹשׁ גֶעשְׁטָארְבֶּען. זַיין טוֹיט הָאט פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען נִיט אַרוֹיסְגֶערוּפֶען קַיין אוּנְצוּפְרִידֶענְהַייט צְווִישֶׁען דִי יוּדֶען אוּנ דֶער מְלוּכָה, אוּנ הָאט אוֹיךְ נִיט גֶעפִיהרְט דֶערְצוּ אַז דֶער קֶענִיג זָאל אֶנְדֶערְן זַיין מֵיינוּנְג וֶועגֶען דֶעם יוּדִישֶׁען פָאלְק. דוֹן פֶּעדְרָא הָאט נָאךְ אַלְץ בַּיי זִיךְ גֶעהַאט יוּדִישֶׁע יוֹעֲצִים אוּנ הָאטְ׳ס דֶער בֶּערִיהמְטֶער דִיכְטֶער פוּן יֶענֶער צַייט, דוֹן פֶּעדְרָא לָאפֶּעץ דֶע־אַיַיאַלַא, הָאט נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט צוּ שְׁרַייבֶּען רָעוֹת אוֹיף דִי יוּדֶען אַז „זַיי זוֹיגֶען אוֹיס דֶעם מַארְךְ בַּיי דִי קְרִיסְטֶען אוּנ פֶערְבְּלֶענְדֶען זַיי נָאךְ דִי אוֹיגֶען מִיט זַייעֶרֶע הֲנִיפָה", הָאבֶּען זַיינֶע וֶוערְטֶער בַּיי אִיהם קַיין וֶוערְטְה נִיט גֶעהַאט. דָאס הָאט נָאךְ מֶעהר פֶערְדְרָאסֶען דִי שׂוֹנְאִים, אוּנ אַז דוֹן פֶּעדְרָא הָאט גֶעהֵייסֶען פֶערְגִיפְטֶען דִי קֶענִיגִין בְּלַאנְקַא הָאבֶּען זַיי אַרוֹיסְגֶעלָאזְט אַ קוֹל אַז אַ יוּד הָאט גֶעבְּרַאכְט דֶעם סַם אוּנ הָאט עֶס גֶעטְהוּן פוּן נְקָמָה דֶערְפַאר, וָואס זִי הָאט זִיךְ פָארְגֶענוּמֶען דִי יוּדֶען אַרוֹיסְטְרַייבֶּען פוּן לַאנְד. דִי פֶערְגִיפְטוּנְג פוּן דֶער קֶענִיגִין הָאט גֶעגֶעבֶּען דוֹן פֶּעדְרָא׳ס שְׁטִיף־בְּרוּדֶער, הֵיינְרִיךְ דֶע־טְרַאסְטַאמַארֶע, אַ מֶעגְלִיכְקַייט עֶר זָאל וַוייטֶער גֶעגֶען אִיהם אַרוֹיסְשְׁפְּרִינְגֶען אוּנ אַצוּנְד הָאט עֶר שׁוֹין

גֶעקָאנְט רֶעכְנֶען אוֹיף דֶער הִילְף פוּנ'ם קֶאנִיג פוּן פְּרַאנְקְרַייךְ אוּנ פוּן דֶעם פַּאפְּסְט, וָואס הָאט דוֹן פֶּעדְרָא'ן דֶערְוַוייל אַרַיינְגֶעוָוארְפֶען אִין חֵרֶם.

הַיינְרִיךְ הָאט אוּמְגֶעטְרַאכְט אוּנ גֶעשְׁרִיעֶן אַז נִיט נָאר דִי גֶעלִיעבְּטֶע פוּן זַיין בְּרוּדֶער, מַארְיַא דֶע פַּאדִילְלַא אִיז אַ יוּדִישׁ קִינְד, נָאר אַז אֲפִילוּ דוֹן פֶּעדְרָא אַלֵיין קוּמְט פוּן דֶער מוּטְטֶער'ס זַייט אַרוֹיס פוּן יוּדֶען. עֶר הָאט טַאקֶי אָבֶּער נִיט אוּמְזִיסְט גֶעשְׁרִיגֶען, וַוייל דִי יוּדֶען הָאבֶּען עֶרְשְׁט אִין דֶער נוֹיטְה אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען אַז אַ טוֹבָה גֶעדֶענְקֶען זֵיי גוּט אוּנ הָאבֶּען דֶעם קֶאנִיג גֶעשְׁטִיצְט מִיט זֵייעֶר גֶעלְד אוּנ גֶעשִׁיצְט מִיט זֵייעֶר בְּלוּט, אוּנ הָאטְשׁ הַיינְרִיךְ הָאט גֶעדוּנְגֶען אַ גַאנְצֶע בַּאנְדֶע פוּן רוֹצְחִים אוּנ דֶער בֶּערִיהְמְטֶער גִבּוֹר בֶּערְטְרַאנְד דוּ גוּעֶסְקְלִין הָאט אִיהם גֶעהָאלְפֶען, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז אִיהם זֶעהר שְׁוֶוער אָנְגֶעקוּמֶען אָבְּצוּנֶעהְמֶען דָאס לַאנְד. צוּם אוּמְגְלִיק הָאט דוֹן פֶּעדְרָא, נָאךְ דוֹן שְׁמוּאֵל הַלֵוִי'ס טוֹיט, שׁוֹין נִיט גֶעהַאט קֵיין רֶעכְטֶען יוֹעֵץ וָואס זָאל אִיהם וַוייזֶען אַ וֶועג וִוי אַרוֹיס זִיךְ אוֹיסצוּדְרֶעהֶען; דִי יוּדֶען הָאבֶּען פַאר אִיהם גֶענוּג בְּלוּט פֶערְגָאסֶען אוּנ הָאבֶּען אַ לַאנְגֶע צַייט זִיךְ גֶעהַאלְטֶען, נָאר סוֹף כָּל סוֹף אִיז דִי הוֹיפְּט שְׁטָאדְט טָאלֶעדַא אַרַיינְגֶעפַאלֶען צוּ הַיינְרִיכְ'ן אִין דִי הֶאנְד אַרַיין. דִי יוּדִישֶׁע קְהִלָּה הָאט גֶעמוּזְט פַאר אִיהר עַקְשָׁנוּת בֶּעצָאהלֶען שְׁטְרַאף אַ גַאנְצֶען מַטְמוֹן גֶעלְד, אוּנ דוֹן פֶּעדְרָא אִיז גֶעבְּלִיבֶּען אִין שְׁבִילְיָה. עֶר הָאט שׁוֹין גֶע־רֶעכֶענְט גָאר אִין גַאנְצֶען צוּ אַנְטְלוֹיפֶען, נָאר פְּלוּצְלוּנְג אִיז אִיהם גֶעקוּמֶען צוּ הִילְף פוּן עֶנְגְלַאנְד דֶער פְּרִינְץ פוּן וֶואלְס, אָדֶער וִוי מֶען הָאט אִיהם דֶעמָאלְט גֶערוּפֶען דֶער שְׁוַוארְצֶער פְּרִינְץ, וַוייל עֶר אִיז פוּן קָאפּ בִּיז פוּס גֶעגַאנְגֶען אָנְגֶעטְהוּן אִין אַייזֶען, אוּנ גָאר אִין אַ קוּרְצֶער צַייט הָאט גַאנְץ שְׁפַּאנְיֶען וַוייטֶער בֶּעגְרִיסְט דוֹן פֶּעדְרָא וִוי אַ קֶאנִיג, אוּנ הַיינְרִיךְ הָאט גֶעמוּזְט אַוֶועק. דָאס גְלִיק אִיז אָבֶּער גֶעוֶועהן נָאר אוֹיף אֵיין אוֹיגֶענְבְּלִיק: גָאר גִיךְ הָאט אוֹיף אִיהם דֶער שְׁוַוארְצֶער פְּרִינְץ גֶעוָוארְפֶען אֵיין אוּם־חֵן אוּנ הָאט אִיהם גֶעלָאזְט שְׁטֶעהן אִין מִיטֶען, הַיינְרִיךְ הָאט זִיךְ דֶערְוַוייל צוּגֶערוּקְט מִיט נַיי חַיִל פוּן פְּרַאנְקְרַייךְ אוּנ אִיז אַרַיין קֵיין בּוּרְגָאס. דִי אַיינְוָואהנֶער הָאבֶּען אִיהם גֶעאֶפֶענְט דִי שְׁטָאדְט, נָאר דִי יוּדֶען הָאבֶּען אִיהם נִיט גֶעוָואלְט אַרַיינְלָאזֶען אִין זֵייעֶר גַאס, וַוייל זֵיי זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען טְרַייִ דֶעם קֶאנִיג. אַז עֶס הָאט אָבֶּער נִיט גֶעהָאלְפֶען אוּנ דִי יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ אוֹיךְ גֶעמוּזְט אוּנְטֶערְגֶעבֶּען, הָאט זֵיי פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הַיינְרִיךְ עֶרְלוֹיבְּט זֵיי זָאלֶען בְּלַייבֶּען אִין בּוּרְגָאס, נָאר עֶר הָאט אוֹיף זֵיי אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט אַ גְרוֹיסֶע גֶעלְד־שְׁטְרָאף. דֶעמָאלְט הָאבֶּען זִיךְ דִי קְרִיסְטֶען גֶעפְּרִיוְוט אוּנ הָאבֶּען גֶערֶעכֶענְט אַז זֵיי וֶועלֶען בַּיי הַיינְרִיךְ'ן בַּאלְד פּוֹעֵל'ן עֶר זָאל דִי יוּדֶען מֶעהר נִיט

צולאזען צו קיין שטעללען פון דער מלוכה אונ קיינער פון זיי זאל אפילו ניט טארען דיענען פאר קיין לייב־דאקטאר; היינריך האט זיי אבער געאנטפערט, אז ער וויל ניט אויפטהון אזעלכע זאכען וואס קיין איינציגער קאניג פון קאסטיליען האט עס ניט געטהון, נאר אזוי פיעל וועט ער זיי צו ליעב טהון וואס ער אלליין וועט ביי יודען קיין עצות ניט פרעגען אונ וועט זיי ניט געבען אזא מאכט וואס זאל קאנען שאדען דעם לאנד. אזא תשובה האט היינריך געמוזט געבען, ווייל ער האט מורא געהאט צורייצען די יודען, וואס האבען נאך אליין געהאלטען מיט דון פעדרא, אונ וואס ער האט זיי זעהר געוואלט אריבער שלעפען אויף זיין זייט. די יודען האבען אבער ניט געקוקט אויף היינריך'ס גוטסקייט אונ האבען ניט געוואלט אבטרעטען פון דון פעדרא, וואס איז אויך געוועהן שטארק צוגעבונדען צו זיי אונ אז ער האט בעדארפט אנקומען צו פרעמדער הילף, פריהער צום שווארצען פרינץ אונ דערנאך צום מחמדנישען קאניג פון גראנאדה, האט ער קודם כל געבעטען מען זאל גוט בעהאנדלען די יודען. צום אומגליק, האט מען עס איהם צוגעזאגט נאר מיט'ן מויל אונ געטהון האט מען טאקי יודען צרות ווי ווייט מען האט נאר געקאנט. אין דער איינענער צייט וואס טויזענדער יודען האבען זיך געפונען אין חיל פון דון פעדרא אונ האבען מיט געטריישאפט פערנאסען זייער בלוט אינאיינעם מיט די געדונגענע ענגלאנדער אונ מחמדנער, האט דער שווארצער פרינץ אהיל געמאכט פון גאנצע צוויי יודישע קהלות פון ווילאדיעגא אונ אגואילאר אונ דער מחמדנישער קאניג האט אוועקגעפיהרט געפאנגען דריי הונדערט יודישע משפחות פון יאאין קיין גראנאדה. נאך ערגער האט זיך נוהג געוועהן מיט די יודען היינריך'ס מיט העלפער די־גועסקלין ער האט געקוקט אויף זיי ווי אויף קנעכט וואס זענען ארויסגעשפרונגען געגען זייער בעל הבית אונ האט זיך געמאכט א היתר זיי צו קוילען נאר אהן א משפט.

אזוי האבען זיך די יודען געפונען אין א פייער אויף ביידע זייטען אונ מעהר פון אללע האבען געליטען די יודען פון טאלעדא, וואס האבען זיך געהאלטען א לאנגע צייט אונ האבען היינריך'ן ניט געוואלט אריינלאזען. אז די לעבענסמיטעל זענען אויסגעגאנגען אונ דער הונגער איז געווארען גרויס, האבען זיי געגעסען לעדער אונ פארמעט פון די ספרי תורות אונ דאס פלייש פון זייערע אייגענע קינדער אונ טויזענדער פון זיי זענען אומגעקומען ביז היינריך האט אין גאנצען ניט גובר געוועהן זיין ברודער, אים יאהר 1369 נעבען מונטיעל. דער סוף פון דון פעדרא איז געוועהן שרעקליך: אז ביידע ברידער האבען זיך גע־

געגעבט, . האט היינריך געהאט די העזה אויף איהם אנצופאלען מיט די ווארטער: „וואו איז ערגיין דאס יודעל, דער זוהן פון אדיענסט-מויד, וואס רופט זיך קאניג פון קאסטיליען?״ דון פעדרא האט עס ניט געקאנט איבערטראגען און האט אנגעהויבען שלאגען היינריך'ן, נאר דו-גועסקלין איז באלד צוגעלאפען און האט איהם אבגעהאקט דעם קאפ. אז די בשורה פון זיין טויט איז אנגעקומען צום פאפסט אורבאן דעם פינפטען האט עס איהם שטארק געפרייט וואס מען האט געפטר'ט אזא געגנער פון דער קירכע און אזא ליעבהאבער פון יודען און ער האט באלד געשיקט היינריך'ן זיין ברכה צום טאג וואס ער האט אנגעטהון די קרוין פון קאסטיליען. ·

ווען די מלוכה איז איבערגעגאנגען צו היינריך'ן, זענען אין טולעדא געבליבען אין גאנצען עטליבע הונדערט יודען און זיי האבען זעהר געציטערט דער נייער קאניג זאל זיך מיט זיי ניט אברעכנען פאר זייער געטריישאפט, וואס זיי האבען בעוויזען דון פעדרא. זייער מורא איז אבער געווען נאר אומזיסט: היינריך האט פערשטאנען אז גראד דעמאלט, ווען די מדינה איז געוועהן פערארעמט פון דער מלחמה און מען האט בעדארפט זוכען נייע מיטעל צו פערגראסערן די הכנסה, וועט ער זיך אהן יודען ניט קאנען בעגעהן. און דאריבער האט ער זיי דוקא בעהאנדעלט מיט יושר און האט אפענטליך געזאגט אז אויף אזעלכע מענשען, וואס ווארפען ניט אוועק זייער קאניג ביז צו דער לעצטער מינוט, מאג מען זיך פערלאזען און זיי רעכנען פאר די עהרליכסטע און געטרייעסטע איינוואהנער. אזוי האט זיך ווייטער דאס ראדעל איבערגעדרעהט: דער אייגענער היינריך, וואס מען האט געמיינט אז ווען ער וועט בעקומען די מאכט וועט ער קיין זכר פון קיין יודען ניט לאזען, האט אויך אנגעהויבען יודען געבען די בעסטע שטעללען און די גרעסטע חשובים זענען ביי איהם געוועהן דון יוסף פיגון און ר' שמואל אברבנאל. צו זיי האט ער געהאט אין גאנצען דאס צוטרויען און פלעגט ביי זיי פרעגען עצות.

היינריך'ן איז אבער לייכטער געוועהן זיך אויסצוגלייכען מיט די יודען ווי מיט דעם פאלק, וואס האט ניט געקאנט פערגעסען ווי פיעל בלוט עס איז פערגאסען געווארען אין דער מלחמה צווישען ביידע ברידער און האט גערעכענט אז די יודען האבען אין דעם שולד, ווייל ווען ניט זיי וואלט די מלחמה אזוי לאנג ניט געדויערט און עס וואלטען ניט געפאלען אזוי פיעל קרבנות. דאריבער האבען די גרויסע לייט פון די קריסטען אנגעהויבען פאדערן ביים קאניג ער זאל ביי די יודען צונעהמען פיעל רעכטע, ער זאל זיי ניט צו לאזען

צו קיין שום דיענסט בײַ דער קרוין, זיי זאלען מוזען זיצען אין בעזונדערע גאסען ניט דארט וואו קריסטען וואהנען, אויף די קליידער זאלען זיי טראגען דעם שאנדליכען יודישען צייכען, בײַך אנטהון זיך זאלען זיי ניט טארען, אויף מויל-עזלען — ניט רייטען און מיט קיין קריסטליכע נאהמען זאלען זיי זיך ניט רופען, איז איהם שלעכט אויסגעקומען פון ביידע זייטען: מיט די יודען האט ער זעהר קיין חשק ניט געהאט צו זאטשעפען און ער האט אבער מורא געהאט אין גאנצען אבזאגען די בקשה פון די קריסטען; דערפאר איז ער געפאלען אויף א שכל און האט זיי צו ליעב געטהון נאר אויף צוויי זאכען — ער האט געהייסען די יודען זאלען טראגען א צייכען אויף די קליידער און זאלען זיך ניט רופען מיט קריסטליכע נאהמען. דאס זענען, דאכט זיך, געוועהן נאר קלייניגקייטען וואס האבען זיך נאר אנגעקעהרט צו דער הלבשה און צו די נאהמען, די יודען זענען געבליבען אויף זייער פריהריגען מעמד און קיינער האט זיי ניט געשטערט אין פרנסה, פון דעסטוועגען זענען זיי בײַ זיך שטארק אראבגעפאלען, און עס האט זיך זיי אויסגעוויזען אז ערגער קאן גאר ניט זיין און אז אויך אויף זיי איז געפאלען דער גורל צו פערזוכען די אייגענע צרות וואס זייערע איבריגע ברידער. ווייל זיי האבען נוט געוואוסט אז קוים מאכט מען איין שריט געהט מען שוין ווייטער און ווייטער.. אזוי איז טאקי אויך געשעהן מיט היינריך'ן: פלוצלונג האבען זיך צו איהם שטארק צוגעלאזט די גייסטליכע, און געגען זיי האט ער ניט געקאנט בעשטעהען, ווייל מיט זייער הילף איז ער ארויף אויפ'ן טהראן, און זיי האבען איהם ארויפגעבראכט דארויף, ער זאל ערלויבען מען זאל מיט די יודען האבען א אפענטליכען ויכוח וועגען רעליגיאן. אזוי האבען צוויי געטויפטע יודען בעקומען פונ'ם קאניג א ערלויבניש ארומצופאהרען איבער גאנץ קאסטיליען און אומעדום האבען א ויכוח מיט יודישע רבנים און לומדים. אים יאהר 1375 האט מען אין אווילא געצוואונגען די גאנצע יודישע קהלה זי זאל זיך פערזאמלען אין א קירכע און איהר פארשטעהער, א דאקטאר ר' משה כהן דע טארדעסילאס האט אויף זיך געמוזט נעהמען די שווערע ארבייט צו פאראנטווארטען פאר א גאנצען עולם פון קריסטען און מהמדנער די שאלות וואס דער געטויפטער יוד יאהאנעס פון וואלאדאליד האט איהם געפרעגט. שווער איז געוועהן די ארבייט ניט איבער די הארבע קושיות וואס זענען פארגעקומען, פאהקעהרט, ר' משה כהן האט זיין געגנער באלד צושלאגען, און אז איין אנדער געטויפטער יוד האט זיך ארויסגעשטעלט און האט געוואלט אויס-ווייזען אז דער תלמוד איז שעדליך האט ער אויך גיך בעוויזען דעם היפך; דאס

גַאנְצֶע שְׁוֶוערִקַייט אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען אִין דֶעם וָואס בֵּיידֶע זַייטֶען זֶענֶען נִיט גֶעוֶועהֶן
גְלַייךְ: אֵיין צַד אִיז גֶעוֶועהֶן נָאר פְּרַיי, עֶר הָאט גֶעמֶאגְט רֶעדֶען וָואס עֶר הָאט
גֶעוָואלְט אוּנ אֲפִילוּ אוֹיסְטְרַאכְטֶען שְׁקָרִים, דֶער אַנְדֶערֶער צַד אָבֶּער הָאט זִיךְ
גֶעמוּזְט הִיטֶען, עֶר הָאט נִיט גֶעטָארְט זָאגֶען קֵיין אִיבְּרִיג וָוארְט, וַוייל עֶר הָאט
פְּרִיהֶער גֶעוואוּסְט אַז דֶער גַאנְצֶער וִכּוּחַ אִיז מֶעהר נִיט וִוי אַ אָנְשְׁטֶעל אוּנ מֶען
ווִיל נָאר אַז סַאי וִוי סַאי זָאל עֶר אָנְבּוֹיגֶען דֶעם קָאפּ. בַּיי אַזַא לַאגֶע הָאבֶּען זִיךְ
דִי פָּאר יוּדִישֶׁע לוֹמְדִים, וֶועלְכֶע הָאבֶּען בַּיים אֶפֶּענְטְלִיכֶען רֶעדֶען נִיט גֶעקָאנְט
אִין גַאנְצֶען אַרוֹיסְזָאגֶען זֵייעֶרֶע מֵיינוּנְגֶען, עֶנְטְשְׁלָאסֶען אָנְצוּשְׁרַייבֶּען אוֹיף לָשׁוֹן
קֹדֶשׁ בֶּעזוּנְדֶערֶע סְפָרִים, כְּדֵי דִי יוּדֶען זָאלֶען אַלֵיין פַארְשְׁטֶעהֶן וָואס צוּ אֶנְטְפֶערְן
אַז מֶען וֶועט זֵיי עֶפֶּעס פְּרֶעגֶען וֶוענֶען רֶעלִיגְיָאן. בֶּעזָאנְדֶערְס הָאט זִיךְ אוֹיסְגֶע-
צֵייכֶענְט מִיט זַיינֶע וִכּוּחַ-סְפָרִים ר׳ שֵׁם טוֹב בֶּן יִצְחָק שַׁפְּרוּט פוּן טוּדֶעלַא,
וָואס הָאט אִין אַגְרוֹיסֶער פֶערְזַאמְלוּנְג פוּן גֵייסְטְלִיכֶע אַוִכּוּחַ גֶעהַאט מִיט׳ן
קַארְדִינַאל דוֹן פֶּעדְרָא דִי לוּנַא, וָואס אִיז שְׁפֶּעטֶער גֶעוָוארֶען פַּאפְּסְט אוּנ
הָאט גֶעהֵייסֶען בֶּענֶעדִיקְט דֶער דְרַייצֶעהְנְטֶע.

אַזֶעלְכֶע סְפָרִים, וָואס זֶענֶען גְרֶעסְטֶענְטְהֵיילְס גֶעבּוֹיעֶט אוֹיף פְּסוּקִים או..
זֶענֶען וֶועהר וַוייט פוּן רֵיינֶער הַקִירָה, הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט הָאבֶּען עֶפֶּיס אַ רֶעכְטֶע
פְּעוּלָה אוֹיף דִי שְׁפַּאנִישֶׁע יוּדֶען: דִי רַבָּנִים הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט פַאר חָכְמָה וִוי
פַאר סַם, דָאס לֶערְנֶען פוּן תּוֹרָה אִיז אַלֶע מָאל מֶעהר גֶעפַאלֶען אוּנ דָאס פִּנְקְ-
טֶערְנִי״ש הָאט זִיךְ מִיט יֶעדֶען טָאג פֶערְגְרֶעסֶערְט. נָאר צְוֵויי לוֹמְדִים הָאבֶּען
אִין יֶענֶער צַייט גֶעשְׁפִּיעלְט אַ רָאלֶע: דָאס זֶענֶען גֶעוֶועהן ר׳ חִסְדָאִי קְרֶשְׂקַשׂ
אוּנ ר׳ יִצְחָק בֶּן שֵׁשֶׁת, וועלְכֶע הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט אִין אַרָאגָאנְיֶען, אוּנ אַזוֹי
וִוי דָארְט אִיז דִי לַאגֶע פוּן דִי יוּדֶען גֶעוֶועהן בֶּעסֶער אִיז זֵיי גֶערָאטְהֶען פִיעל
צוּ טְהוּן פַאר זֵייעֶרֶע בְּרִידֶער אוּנ נִיט דֶערְלָאזֶען אַז דָאס לִיכְט פוּן תּוֹרָה, וָואס
הָאט שׁוֹין דֶעמָאלְט אִין שְׁפַּאנְיֶען קוֹים גֶעצַאנְקְט, זָאל אִין גַאנְצֶען פֶערְלָאשֶׁען
וֶוערֶען. הָאטְ״שׁ יֶעדֶער פוּן זֵיי אִיז גֶעגַאנְגֶען מִיט אֵיין אַנְדֶער דֶערֶךְ, אֵיינֶער
אִיז גֶעוֶועהן אַלִיעבְּהָאבֶּער פוּן וִויסֶענְשַׁאפְט אוּנ דֶער אַנְדֶערֶער – אַ פַייעֶרִיגֶער
גֶעגְנֶער, פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען הָאט מֶען זֵיי גֶעשֶׁאצְט אֲפִילוּ אִין אַנְדֶערֶע אֵייְרָאפֶּאִישֶׁע
לֶאנְדֶער אוּנ מֶען פְלֶעגְט זִיךְ אָפְּט וֶוענְדֶען צוּ זֵיי מִיט פְרַאגֶען, וָואס הָאבֶּען
גֶעהַאט אַנְגִיעָה צוּם לֶעבֶּען פוּן כְּלַל יִשְׂרָאֵל.

ר׳ חִסְדָאִי בֶּן אַבְרָהָם קְרֶשְׂקַשׂ אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִים יָאהר 1340;
פְּרִיהֶער הָאט עֶר אַלַאנְגֶע צַייט גֶעוָואהְנְט אִין בַּרְצֶלוֹנַה אוּנ דֶערְנָאךְ אִיז עֶר
גֶעשְׁטָארְבֶּען אוֹיפ׳ן זִיבֶּעצִינְסְטֶען יָאהר. הָאטְ״שׁ עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַגְרוֹיסֶער לַמְדָן,

הָאט עֶר זִיךְ נִיט גֶעוָואלְט בֶּעשֶׁעפְטִיגֶען מִיט רַבָּנוּת אוּנ הָאט זִיךְ אָבְּגֶעגֶעבֶּען מִיט וֶועלְטְלִיכֶע זַאכֶען. בֶּעזָאנְדֶערְס וַוייל עֶר אִיז גֶעשְׁטַאנֶען זֶעהר נָאהֶענְט צוּם קֶאנִיג פוּן אַרָאגָאנְיֶען דוֹן זְשׁוּאַן דֶעם עֶרְשְׁטֶען אוּנ אִיז בַּיי אִיהם גֶעוֶועהן אַ גַאנְצֶער בֶּן בַּיִת. ר׳ חִסְדָאִי הָאט זֶעהר לִיעב גֶעהַאט חָכְמָה אוּנ הָאט גֶעזוּכְט אַלֶע מִיטֶעל אוֹיסְצוּגְלַייכֶען חֲקִירָה מִיט תּוֹרָה, כְּדֵי עֶס זָאל נִיט שָׁאדֶען צוּ אֶמֶת׳ע פְרוּמְקַייט. אַרוּם ר׳ חִסְדָאִי׳ן הָאבֶען גֶעלֶעבְּט פִיעל אָרֶעמֶע לַייט, וַוייל עֶר אִיז גֶעוֶועהן אַ גְרוֹיסֶער בַּעַל צְדָקָה אוּנ אַז עֶר הָאט אוֹיף דֶער אֶלְטֶער דֶערְלֶעבְּט אַ טְרוֹיעֶרִיגֶע צַייט אוּנ דִי יוּדֶען פוּן שְׁפַּאנְיֶען אִיז שְׁלֶעכְט גֶעוָוארֶען, הָאט עֶר נִיט גֶעקוּקְט אוֹיף זַיין אֵייגֶענֶעם כָּבוֹד, עֶר הָאט זִיךְ נִיט אַרוֹיסְגֶענוּמֶען פוּן כְּלַל אוּנ הָאט בֶּענוּצְט זַיין גַאנְץ חֲשִׁיבוּת בַּיי דֶער מְלוּכָה אוּנ בַּיי אַלֶע גְרוֹיסֶע לַייט נָאר דַארוֹיף צוּ פֶערְלַייכְטֶערְן דִי צָרוֹת פוּן זַיינֶע בְּרִידֶער.

שְׁטַארְק אֶהְנְלִיךְ אוֹיף ר׳ חִסְדָאִי׳ן מִיט׳ן גוּטֶען חַארַאקְטֶער, נָאר פּוּנְקְט דֶער הֵיפֶךְ אִין דִי מֵיינוּנְגֶען, אִיז גֶעוֶועהן ר׳ יִצְחָק בֶּן שֵׁשֶׁת בַּרְפַט, וָואס אִיז גֶעבָּארֶען גֶעוָוארֶען אִים יָאהר 1336. אִין דֶער יוּגֶענְד הָאט עֶר גֶעלֶערְנְט בַּיים זוּהן פוּן ר׳ שְׁלֹמֹה בֶּן אַדֶּרֶת (רַשְׁבָּ״א), אוּנ הָאט פוּן זַיינֶע תַּלְמִידִים גֶעיַרְשֶׁ׳ט אַ שִׂנְאָה צוּ וִויסֶענְשַׁאפְטֶען. עֶר אִיז נָאךְ גֶעגַאנְגֶען וַוייטֶער פוּנ׳ם רָא״ש אוּנ הָאט גֶעדְרוּנְגֶען אַז אַ עֶהרְלִיכֶער יוּד דַארְף זִיךְ נָאר אָבְּגֶעבֶּען מִיט תּוֹרָה, אוּנ אֲפִילוּ אַז מֶען אִיז אַלְט מֶעהר פוּן דְרַייסִיג יָאהר טָאר מֶען זִיךְ קֵיין הֶיתֵּר נִיט מַאכֶען אוּנ זִיךְ נִיט אַריינְלָאזֶען אִין חֲקִירָה־סְפָרִים. אַזוֹי אִיז עֶר גֶעוֶועהן זֶעהר אַ וֵוייכֶער מֶענְשׁ אוּנ הָאט לִיעב גֶעהַאט צוּ טְהוּן אַ טוֹבָה; נָאר דָארְט וואוּ עֶס פְּלֶעגְט קוּמֶען צוּ זַאכֶען, וָואס עֶר הָאט זֵיי גֶעהַאלְטֶען פַאר אַ חִלּוּל הַשֵּׁם, אִיז עֶר גֶעוֶועהן זֵייעֶר שְׁטְרֶענְג, אֲפִילוּ אִיבֶּער אַ מִינְדֶסְטֶען מִנְהָג אָדֶער אַ טַייטְשׁ פוּן אַ פָּסוּק. אַז עֶס פְּלֶעגְט זִיךְ אִיהם נָאר אוֹיסְוַוייזֶען אַז דִי אֱמוּנָה אִיז אַ סַכָּנָה, הָאט עֶר שׁוֹין נִיט גֶעקוּקְט אוֹיף יֶענֶעמְס כָּבוֹד אוּנ הָאט נִיט גֶערוּהט בִּיז מֶען הָאט אִיהם גֶעמוּזְט מוֹדֶה זַיין אַז עֶר הָאט רֶעכְט. אִין זַיין צַייט הָאט דֶער אַלְטֶער רָב פוּן הוּעֶסְקַא אוּנ פַּאמְפֶּעלוּנַא, ר׳ חַיִּים גַאלִיפַּפַּא גֶעוָואלְט וֶוערֶען אַ מֵקִיל אִין אַ סַךְ עִנְיָנִים; עֶר הָאט חָלִילָה נִיט אָנְגֶערִירְט דִי יְסוֹדוֹת פוּן דֶער אֱמוּנָה, נָאר עֶר הָאט זִיךְ גֶעוָואלְט אוֹיסְצוּבֶּעסֶערְן עֶטְלִיכֶע קְלֵיינִיגְקֵייטֶען, כְּדֵי דֶעם עוֹלָם זָאל נִיט שְׁוֶוער זַיין אָבְּצוּהִיטֶען דֶעם עִיקָר אוּנ נִיט גֶעבֶּען קֵיין שְׁפַּיי אוֹיפ׳ן גַאנְצֶען, אַזוֹי וִוי עֶס טְהוּעֶן טַאקִי אָפְּט דִי דָאזִיגֶע, וָואס הָאבֶּען אַלֵיין קֵיין שֵׂכֶל נִיט צוּ מַאכֶען אַ חִלּוּק צְווִישֶׁען רֶעכְטֶען אוּנ דֶעם אִיבְּרִיגֶען. נָאר פוּן דֶעסְטְוֶועגֶען אִיז גֶעגֶען אִיהם ר׳ יִצְחָק אַרוֹיסְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען מִיט אַ שְׁרֵייק־

לִיבֶּען כַּעַס אוּנ חָאטְשׁ ר׳ חַיִים גַאלִיפַּפָּא הָאט שׁוֹין דֶעמָאלְט גֶעהַאט פִיעל
אֶלְטֶערֶע תַּלְמִידִים פוּן ר׳ יִצְחָק׳ן, הָאט עֶר זִיךְ נִיט גֶעשֶׁעמְט אוּנ הָאט אִיהם
דֶערְוִויזֶען אַז עֶר קָאן מִיט דֶעם דֶערְךְ אָנְמַאכֶען אַ גַאנְצֶע מַחֲלוֹקֶת. אַוַדַאי הָאט
אִיהם דֶער אַלְטֶער רָב גֶעמוּזְט צוּ לִיעב טְהוּן אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען שְׁטִיל.

ווִי גְרוֹיס דִי נָאהמֶען פוּן ר׳ חִסְדָאִי קְרֶעשְׁקַשׁ אוּנ ר׳ יִצְחָק בֶּן שֵׁשֶׁת זֶענֶען
שׁוֹין דֶעמָאלְט גֶעוֶועהן אוֹיף דֶער וֶועלְט — זֶעהט מֶען אַרוֹיס דֶערְפוּן וָואס אַז אִין
פְרַאנְקְרַייךְ אִיז אַרוֹיס אַ קְרִיעג וֶועגֶען רַבָּנוּת אוּנ מֶען הָאט בֶּעדַארְפְט אָנְקוּמֶען
צוּ דִי גְדוֹלֵי הַדּוֹר, אַז זֵיי זָאלֶען מַאכֶען עֶפִּיס אַ פְּשָׁרָה, אִיז בַּיי אַללֶע גֶעבְּלִיבֶּען
מֶען זָאל נָאר פְרֶעגֶען דִי צְווֵיי אַרַאגָאנִישֶׁע לוֹמְדִים. דִי מַעֲשֶׂה אִיז גֶעוֶועהן אַזוֹי:
כַּאר׳ן פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן אַללֶע פְרַאנְצֶאזִישֶׁע יוּדֶען הָאט זִיךְ גֶערֶעכֶענְט ר׳ מְנַשֶּׁה
דֶע־וֶועזוֹא, אוּנ לַאנְד רָב אִיז גֶעוֶועהן ר׳ מַתִּתְיָהוּ. נָאךְ זַייעֶר טוֹיט אָבֶּער
אִיז גֶעוָוארֶען פָארְשְׁטֶעהֶער ר׳ מְנַשֶּׁה׳ס אַ זוֹהן, ר׳ שְׁלֹמֹה דֶע־וֶועזוֹא אוּנ דָאס
רַבָּנוּת אִיז אִיבֶּערְגֶעגַאנְגֶען צוּם אַלְטֶען רָב׳ס זוֹהן ר׳ יוֹחָנָן, דֶער קֶענִיג הָאט
דַארוֹיף גֶעגֶעבֶּען זַיין הַסְכָּמָה. פִינְף יָאהר זֶענֶען אַזוֹי אַוֶועקְגֶעגַאנְגֶען, ר׳ יוֹחָנָן
הָאט זַיין זַאךְ גֶעטְהוּן בִּשְׁלֵמוּת אוּנ דֶערְצוּ הָאט עֶר זִיךְ נָאךְ גֶעגְרִינְדֶעט אַ גְרוֹיסֶע
יְשִׁיבָה, פְּלוּצְלוּנְג אִיז אָבֶּער אָנְגֶעקוּמֶען פוּן סַאוָואיֶען אֵיינֶער פוּן ר׳ מַתִּתְיָהוּ׳ס
תַּלְמִידִים, ר׳ יְשַׁעְיָה אַסְטְרוּק בֶּן אַבָּא מָרִי, אוּנ הָאט גֶעבְּרַאכְט אַ כְּתַב
פוּנ׳ם דַייטְשֶׁען הוֹיפְּט־רָב, ר׳ מֵאִיר הַלֵּוִי פוּן ווִיען, אַז נָאר עֶר הָאט דָאס
רֶעכְט צוּ גֶעבֶּען אַ סְמִיכָה אוֹיף רַבָּנוּת, אוּנ וֶוער עֶס וֶועט זִיךְ נֶעהמֶען זַיין ווִילֶען
אוֹיסְגֶעבֶּען פַאר אַ רָב מֶעג עֶר אִין חֵרֶם אַרַיינְגֶעלֶעגְט אוּנ אַללֶע הַתְּנוּנוֹת אוּנ גֶט׳ן
וָואס גֶעשֶׁעהן דוּרְךְ אִיהם וֶוערֶען בָּטֵל־וּמְבוּטָל. מִיט דֶער מַאכְט הָאט עֶר ר׳ יוֹחָנָן
אָבְּגֶעזָאגְט אוּנ הָאט אָנְגֶעהוֹיבֶּען אִין גַאנְץ פְרַאנְקְרַייךְ אַנִידֶערְצוּוֶוערְפֶען זַיינֶע
רַבָּנִים, פוּן זַיינֶע קְרוֹבִים אוּנ גוּטֶע פְרַיינְד. דָאס הָאט פֶערְדְרָאסֶען דִי פְרַאנְצֶא־
זִישֶׁע קְהִלּוֹת אוּנ אַללֶע הָאבֶּען זִיךְ גֶעוֶוענְדְט מִיט אַ קְלָאג צוּ ר׳ חִסְדָאִי קְרֶעשְׁקַשׁ
אוּנ ר׳ יִצְחָק בֶּן שֵׁשֶׁת. זֵיי הָאבֶּען גֶעפַּסְקֶ׳ט אַז פְרֶעמְדֶע רַבָּנִים טָארֶען זִיךְ נִיט
אַרַיינְמִישֶׁען אוּנ ר׳ יוֹחָנָן אִיז ווַייטֶער גֶעבְּלִיבֶּען רָב, הָאטְשׁ לַאנְג הָאט דָאס
רַבָּנוּת נִיט גֶעדוֹיעֶרְט, ווַייל גָאר גִיךְ הָאט זִיךְ דִי הַצָּלָהָה אָבְּגֶעטְהוּן פוּן דִי פְרַאנְ־
צֶאזִישֶׁע יוּדֶען אוּנ עֶס הָאבֶּען זִיךְ פַאר זֵיי אָנְגֶעהוֹיבֶּען בִּיטֶערֶע טֶעג.

אוֹיךְ דִי וָואגְטָאל פוּן דִי שְׁפַּאנִישֶׁע יוּדֶען הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען אוּנְרוּהִיג
בּוֹיגֶען פוּן אֵיין זַייט אוֹיף דֶער אַנְדֶערֶער. דָאס גְלִיק, וָואס הָאט זֵיי הוּנְדֶערְטֶער
יָאהרֶען טְרַיי גֶעדִיעֶנְט, הָאט זֵיי אָפְּט מְשַׁנֶּה גֶעוֶועהן אוּנ אִין דֶער לוּפְט הָאט
מֶען גֶעשְׁפִּיהלְט עֶפִּיס אַ קִיהל ווִינְטֶעל, וָואס גֶעוּנִיטְהִיג מֶענְשֶׁען הָאבֶּען בַּאלְד

אַײנגֶעזֶעהן אַז פְּרִיהֶר אָדֶער שְׁפֶּעטֶער וֶועט דֶערְפוּן וֶוערֶען אַ שְׁרֶעקְלִיכֶער שְׁטוּרְם־
ווִינְד אוּנ עֶס וֶועט זַײ פוּן דֶער גֶעדִיכְטֶער הִמָארֶע אַרוֹיס אַ שְׁלַאנְס־רֶעגֶען. אַלֶּע
הָאבֶּען עֶס גֶעפִיהלְט, נִיבֶער פוּן אַלֶּע הָאט עֶס אָנְגֶעשְׁמֶיעקְט דֶער יוּדִישֶׁער
אָרוּמְמַאנן, וָואס אוֹיף אִיהם לִיעגְט אַײן עֶבִּיגֶער פַּחַד, אוּנ נָאךְ אֵײדֶער עֶס
קוּמְט דִי צָרָה וֶעהט עֶר שׁוֹין פוּן וַײטֶענְס אוּנ וַײסְט אַז עֶר וֶועט מוּזֶען אוּנְטֶער־
שְׁטֶעלֶען דִי פְּלֵײצֶעס צוּ הַאפֶּען קְלֶאפּ פַאר פְרֶעמְדֶע זִינְד; רוּהִיג הָאבֶּען זִיךְ
גָאר גֶעלֶעבְּט דִי רַײכֶע מְיוּחָסִים, דִי בַּעֲלֵי גַאֲוָה'נִיקֶעס, וָואס זֶענֶען כְּלוֹמֶר'שְׁט
גֶעוֶועהן דִי גְרֶאסְטֶע חֲשׁוּבִים בַּײ דִי קְרִיסְטֶען אוּנ הָאבֶּען גֶעמֵײנְט, אַז דִי גַאנְצֶע
וֶועלְט אִיז שׁוֹין זֵײעֶרֶע, אוּנ וָואס פוּן זֵײ הָאט זִיךְ גֶענוּמֶען אִין גַאנְצֶען דָאס
אוּמְגְלִיק. מִיט זֵײעֶר גְרוֹיס לֶעבֶּען אוּנ גֶעלְד אוֹיסְבְּרֶענְגֶען, מִיט זֵײעֶרֶע טְהַײעֶרֶע
קְלֵײדֶער, מִיט זֵײעֶר רַײכֶע צִירוּנְג, מִיט זֵײעֶרֶע שֶׁאנֶע פֶערְד אוּנ קַארֶעטֶעס,
הָאבֶּען זֵײ אוֹיפְגֶערִיסֶען דִי אוֹיגֶען פוּן דִי קְרִיסְטְלִיכֶע עֶדֶעלְלַײט; דִי קִנְאָה הָאט
אוֹיסְגֶעאַרְבַּײט אַ שְׁטִילֶלֶע שִׂנְאָה, וָואס אִיז נָאךְ גֶעפֶאהְרְלִיכֶער גֶעוֶועהן דֶערְמִיט,
וָואס זִי אִיז גֶעוֶועהן בֶּעהַאלְטֶען, וָואס דֶער שׂוֹנֵא אִיז לְפָנִים גֶעוֶועהן מִיט'ן
יוּדִישֶׁען גְבִיר דֶער בֶּעסְטֶער גוּטֶער פְרַײנְד אוּנ אִין הַארְצֶען הָאט עֶר אִיהם אוּנ
זַײן גַאנְץ פָאלְק גֶעוָואלְט דֶערְטְרִינְקֶען אִין אַ לֶעפֶעל וַואסֶער. אוּמְזִיסְט הָאט
דֶער מוּסָר־זָאגֶער פוּן יֶענֶער צַײט, ר' שְׁלֹמֹה אַלְעַמִי גֶעשְׁטְרָאפְט דֶעם עוֹלָם
מִיט פַײעֶרִיגֶע וֶוערְטֶער: דִי וָואס הָאבֶּען עֶס בֶּעדַארְפְט הֶערֶען הָאבֶּען שׁוֹין גֶע־
הַאט פֶערְשְׁטָאפְּטֶע אוֹיעֶרֶן אוּנ דֶער אֱמֶת הָאט שׁוֹין צוּ זֵײ זִיךְ נִיט גֶעקָאנְט צוּ־
שְׁלָאגֶען; זֵײ הָאבֶּען נִיט גֶעקָאנְט בֶּעסֶער זַײן פוּן זֵײעֶרֶע אֶלְטֶער־זֵײדֶעס, וָואס
הָאבֶּען אַמָאל, וֶוען דִי נְבִיאִים הָאבֶּען גֶעלֶעבְּט, אוֹיךְ גֶעבְּרֶענְט אַ וֶועלְט אוּנ
גֶעמֵײנְט אַז עֶבִּיג וֶועט אַזוֹי זַײן. בַּײ אַזֶעלְכֶע פֶערְדָארְבֶּענֶע מִדּוֹת, הָאבֶּען דִי
יוּדֶען אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ בֶּענוּצֶען אוֹיף שְׁלֶעכְטֶס דִי מַאכְט, וָואס דִי מְלוּכָה הָאט
זֵײ גֶעשֶׁענְקְט, אוּנ אַזוֹי וִוי אִין קַאסְטִילְיֶען, אַרַאגָאנְיֶען, וַואלֶענְסִיאַ
אוּנ קַאטַאלָאנְיֶען הָאבֶּען דִי רַבָּנִים גֶעהַאט דָאס רֶעכְט אַרוֹיסְצוּגֶעבֶּען
אַ מִשְׁפָּט אֲפִילוּ אוֹיף טוֹיט אוּנ נָאר בֶּעטֶען דַארוֹיף דִי חֲתִימָה פוּנ'ם קֶענִיג,
פְּלֶעגְט מֶען פָּשׁוּט טְהוּן רְצִיחוֹת אוּנ וִוי בַּאלְד עֶס הָאט זִיךְ נָאר גֶעפוּנֶען אַ מֶענְשׁ
וָואס הָאט זֵײ נִיט גֶעטוֹיגְט, הָאט מֶען אִיהם בַּאלְד גֶעבְּרַאכְט צוּם בֵּית דִין, מֶען
הָאט גָאר מִיט אִיהם נִיט גֶעמַאכְט קֵײן טַעֲנוֹת, גִיךְ אוֹיסְגֶעקְלִיבֶּען פוּן זַײנְטְוֶוענֶען
אֵײנֶע פוּן דִי „אַרְבַּע מִיתוֹת" אוּנ מִיט גֶעלְד הָאט מֶען אָפְּגֶעזוּכְט אַ וֶועג צוּ
בֶּעקוּמֶען דִי חֲתִימָה פוּנ'ם קֶענִיג, וָואס פְּלֶעגְט הָאבֶּען צוּטְרוֹיעֶן צוּ דִי רַבָּנִים,
אוּנ עֶר הָאט שׁוֹין גֶעחַתְמ'ט יֶעדֶעס פַּאפִּיעֶר, וָואס מֶען הָאט אִיהם צוּגֶעטְרָאגֶען.

אִיבֶּער אַזַא מַעֲשֶׂה הָאט זִיךְ אוֹיךְ אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּ לָאזֶען פִיהלֶען דִי אָפֶּענֶע אוּנְ־
צוּפְרִיעדֶענְהַייט פוּן דֶער מְלוּכָה אוּנ פוּן דֶעם פָאלְק, אוּנ עֶס הָאט זִיךְ, פִּיעל
יָאהרֶען שְׁפֶּעטֶער, גֶעעֶנְדִיגְט מִיט דֶעם, וָואס מֶען הָאט דִי יוּדֶען לַחֲלוּטִין אַרוֹיס
גֶעטְרִיבֶּען פוּן שְׁפַּאנְיֶען.

דִי רַבָּנִים אוּנ דִי גְבִירִים הָאבֶּען גֶעוָוארְפֶען אַאוּם־חֵן אוֹיף יוֹסֵף פִּיגוֹן
פוּן סֶעוִוילַא אוּנ הָאטְ'ש עֶר אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר בֶּעלִיעבְּט בַּיים קֶאנִיג פוּן קַאסְ־
טִילְיֶען הֵיינְרִיךְ דֶעם צְוֵוייטֶען, הָאבֶּען זֵיי אָנְגֶעפִיהרְט אַזַא רְכִילוּת אַז
מֶען הָאט אִיהם אַיינְגֶעזֶעצְט אִין תְּפִיסָה אוּנ מֶען הָאט אוֹיף אִיהם אַרוֹיפְגֶעלֶעגְט
אַ גְרוֹיסֶע גֶעלְד־שְׁטְרָאף. בַּאלְד הָאט זִיךְ אָבֶּער זַיין אוּמְשׁוּלְדִיגְקַייט אַרוֹיסְגֶעוִויזֶען
אוּנ דֶערְפַאר אִיז עֶר בַּיים קֶאנִיג גֶעוָוארֶען נָאךְ אַ גְרֶעסֶערֶער חָשׁוּב אוּנ עֶר הָאט
דוּרְךְ דֶעם אָנְגֶעהוֹיבֶּען קְרוּם צוּ קוּקֶען אוֹיף דִי שְׁלֶעכְטֶע יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען
גֶערוֹדֵפְ'ט אֵיין אָרֶענְטְלִיכֶען מֶענְשֶׁען אוּמְזִיסְט אוּנ אוּמְנִיישְׁט. דָאס הָאט נָאךְ
אֶרְגֶער פֶערְדְרָאסֶען יוֹסֵפְ'ס שׂוֹנְאִים, אוּנ אַז דֶער אַלְטֶער קֶאנִיג אִיז גֶעשְׁטָארְ־
בֶּען אִים יָאהר 1379 אוּנ זַיין זוּהן דוֹן זְשׁוּאַן דֶער עֶרְשְׁטֶע הָאט זִיךְ גֶע־
לָאזְט קְרֶאנֶען אִין בּוּרְגָאס, הָאבֶּען זֵיי פֶערְשְׁטַאנֶען אַז אַצוּנְד אִיז דִי בֶּעסְטֶע
צַייט אוֹיסְצוּפִיהרֶען זֵייעֶר נְקָמָה. זֵיי הָאבֶּען יוֹסֵף פִּיגוֹן אוּנְטֶער דִי אוֹיגֶען פֶערְ־
מִשְׁפָּט וִוי אַ מוֹרֵד בְּמַלְכוּת, אוּנ אַזוֹי וִוי זֵיי הָאבֶּען גֶעוואוּסְט אַז דֶער קֶאנִיג
אִיז פֶערְטְרָאגֶען מִיט דֶער קְרֶאנוּנְג, זֶענֶען צוּ אִיהם עֶטְלִיכֶע בְּכָבוֹדֶע בַּעֲלֵי־
בָתִּים גֶעקוּמֶען בֶּעטֶען עֶר זָאל זֵיי עֶרְלוֹיבֶּען צוּ טֵייטְטֶען אַ שֶׁעדְלִיכֶען יוּדֶען וָואס
דֶער בֵּית דִין הָאט גֶעפוּנֶען אַז עֶר פֶערְדִיעֶנְט דֶעם טוֹיט. דֶער יוּנְגֶער קֶאנִיג
הָאט נִיט אִיבֶּערְגֶעפְרֶעגְט, קַיין נָאהמֶען הָאט מֶען אִיהם נִיט גֶעזָאגְט אוּנ עֶר הָאט
זֵיי גֶעגֶעבֶּען זַיין חֲתִימָה. קוֹים הָאבֶּען זֵיי שׁוֹין גֶעהַאט אִין דִי הֶאנְד אַ בֶּעפֶעהל
פוּנ'ם קֶאנִיג, הָאט זֵיי שׁוֹין דִי מְלוּכָה גֶעמוּזְט מִיט הֶעלְפֶען אוּנ גָאר אוּמְגֶערִיכְט
אִיז מֶען אִין אַ פְּרִיה מָארְגֶען גֶעקוּמֶען אִין ר' יוֹסֵפְ'ס הוֹיז, וֶועלְכֶער הָאט פוּן
קַיין זַאךְ נִיט גֶעוואוּסְט, מֶען הָאט אִיהם אוֹיפְגֶעוֶועקְט, מִיט אֵיין אוֹיסְרֶעד הָאט
מֶען אִיהם אַרוֹיסְגֶעשַׁנַארְט אוֹיף דֶער גַאס אוּנ דָארְט הָאט מֶען אִיהם דֶערְהַרְגְ'עט.
דֶער טוֹיט פוּן אַזַא גְרוֹיסֶען מֶענְשֶׁען, וָואס אִיז אַלֵיין גֶעוֶועהן אַ קָרוֹב לְמַלְכוּת,
הָאט אָנְגֶעמַאכְט אַ שְׁטַארְקֶען רַעַשׁ, אוּנ אַז דֶער קֶאנִיג אִיז גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען
וִוי אַזוֹי מֶען הָאט בַּיי אִיהם אוֹיסְגֶענַארְט אַ חֲתִימָה אוּנ פוּנְקְט אִין דֶעם טָאג
פוּן דֶער קְרֶאנוּנְג הָאט מֶען פֶערְגָאסֶען אוּמְשׁוּלְדִיגֶע בְּלוּט פוּן אַ מֶענְשֶׁען, וָואס
הָאט זַיין פָאטֶער אַזוֹי טְרַיי גֶעדִיעֶנְט אוּנ אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר גֶעשֶׁאצְט אִין
זַיינֶע אוֹיגֶען, אִיז עֶר אִין כַּעַס גֶעוָוארֶען אוֹיף אַללֶע יוּדֶען. עֶר הָאט בַּאלְד

צוגענומען בײַ די רַבָּנִים דאָס רֶעכְט צוּ מִשְׁפָּט'ן יוּדֶען דִינֵי נְפָשׁוֹת, און אַחוּץ דֶעם הָאט עֶר גֶעהֵייסֶען טֵיידְטֶען דֶעם רָב וָואס הָאט אונטֶערְגֶעשְׁרִיבֶען דֶעם מִשְׁפָּט, די יוּדֶען וָואס הָאבֶּען מְקַיֵים גֶעוֶועהן דֶעם פְּסַק און אֲפִילוּ דֶעם הוֹיפּט־בַּאנְן וָואס הָאט זֵיי גֶעהָאלְפֶען דֶערְצוּ און הָאט נִיט גֶעוָואלְט הוֹקֵר וְדוֹרֵשׁ זַיין צוּ איז נִיט פָארְגֶעקוּמֶען אַ פַאלְשְׁקַייט און מֶען הָאט די מְלוּכָה אָבְּגֶענַארְט. פוּן דֶעמָאלְט אָן זֶענֶען שׁוֹין דֶעם קֶאנִיג'ס אוֹיעֶרְן אָפֶען גֶעוֶועהן פַאר אַלֶע מְסִירוֹת אוֹיף יוּדֶען און די קְרִיסְטְלִיכֶע אַנְוָואהגֶער פוּן שְׁפִּילַהּ הָאבֶּען נָאר אַרוֹיסְגֶעקוּקְט אוֹיף דֶער עֶרְשְׁטֶער גֶעלֶעגֶענְהַייט זֵיי וָואלֶען זִיךְ קָאנֶען אָבְּרֶעכְנֶען מִיט די יוּדֶען פַאר'ן טוֹיט פוּן ר' יוֹסֵף פִּיגוֹן, וָואס אַלֶע הָאבֶּען אִיהם גֶעקֶאנְט און לִיעבּ גֶעהַאט. פוּן יֶענֶער צַייט אָן הָאט אוֹיךְ דֶער קֶאנִיג אָנְגֶעהוֹיבֶּען פַארְקְלֵיינֶערְן די רֶעכְטֶע פוּן די יוּדֶען, און אוֹיסֶער דֶעם וָואס עֶר הָאט אָבְּגֶעזָאגְט פִיעל יוּדֶען פוּן שְׁטֶעלֶען, הָאט עֶר נָאךְ אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַ בֶּעפֶעהל אַז יוּדֶען מִיט קְרִיסְטֶען זָאלֶען נִיט וָואהנֶען אִין אֵיין הוֹיז און אַז קְרִיסְטְלִיכֶע אַמֶען זָאלֶען נִיט טָארֶען זֵייגֶען קֵיין יוּדִישֶׁע קִינְדֶער.

דָאס מַזָל הָאט שׁוֹין אַזוֹי גֶעפִיהְרְט אַז דֶער קֶאנִיג דוֹן זְשׁוּאַן הָאט גֶעמוּזְט וֶוערֶען אַ שׂוֹנֵא יִשְׂרָאֵל, וַוייל צוּ לִיעבּ די יוּדִישֶׁע רַבָּנִים הָאט עֶר אָנְגֶעוָוארֶען די קְרוֹין פוּן פָּארְטוּגַאל. עֶס קוּמְט אֲפִילוּ פָאר אוּנְגְלוֹיבְּלִיךְ בַּיים גֶעדַאנְק אַז דָאס רַבָּנוּת הָאט גֶעשְׁפִּיעלְט אַ רָאלֶע אִין עִנְיָנִים פוּן מְלוּכָה, נָאר עֶס איז אָבֶּער פָּארְט אַזוֹי גֶעוֶועהן. גֶענוּמֶען הָאט זִיךְ עֶס דֶערְפוּן וָוא״ס דֶער קֶאנִיג דוֹן זְשׁוּאַן הָאט צוּם צְוֵוייטֶען מָאל הַתּוּנָה גֶעהַאט מִיט דֶער פְּרִינְצֶעסִין בֶּ ע אַ ט ר י ץ, דֶער טָאכְטֶער פוּנ'ם פָּארְטוּגֶעזִישֶׁען קֶאנִיג פֶּ ע ר נַ א נְ ד, און אַזוֹי וִוי פֶּערְנַאנְד הָאט נִיט גֶעהַאט קֵיין קִינְדֶער זְכָרִים הָאט עֶר גֶעמַאכְט דֶעם אֵיידֶעם פַאר זַיין יוֹרֵשׁ. אִין פָּארְטוּגַאל איז די יוּדֶען וֶועהר גוּט גֶעוֶועהן, וַוייל דֶער קֶאנִיג הָאט זֵיי גֶעלָאזְט לֶעבֶּען פְרַיי און וֶועלְבְּסְט שְׁטֶאנְדִיג, צוּ שַׁאפֶען אִיבֶּער אַלֶע הָאט מֶעהר נִיט גֶעהַאט נָאר אֵיין לַאנְד־רַב, וָואס פְלֶעגְט אַלֶע מִשְׁפָּטִים אַרוֹיסְגֶעבֶּען אִים נָאהמֶען פוּנ'ם מֶלֶךְ. אוּנְטֶער זַיין הַשְׁגָחָה זֶענֶען גֶעשְׁטַאנֶען זִיבֶּען קְלֵיינֶערֶע רַבָּנִים, וָואס פְלֶעגֶען אַכְטוּנְג גֶעבֶּען אַז יֶעדֶע יוּדִישֶׁע קְהִלָּה, וָואס הָאט גֶעהַאט אִיהר בֶּעזוּנְדֶערְן רָב, זָאל זִיךְ פִיהְרֶען פַיין און אָרֶענְטְלִיךְ, און אַלֶע יָאהר פְלֶעגְט דֶער לַאנְד־רָב מַאכֶען אַ נְסִיעָה אִיבֶּער דֶער מְדִינָה און בֶּעטְרַאכְטֶען דֶעם מַעֲמָד פוּן די יוּדֶען; בַּיים קֶאנִיג פֶּערְנַאנְד הָאבֶּען גֶעדִיעְנְט צְוֵויי יוּדֶען: דוֹן דָוִד בֶּנְגְרוֹ איז גֶעוֶועהן זַיין יוֹעֵץ און דוֹן יְהוּדָה איז גֶעוֶועהן פִינַאנְס־מִינִיסְטֶער. אַז דֶער קֶאנִיג איז גֶעשְׁטָארְבֶּען און זַיין אַלְמָנָה, די שְׁלֶעכְטֶע לֶעאָנָארַא,

הָאט דֶערְוַוייל אִיבֶּערְגֶענוּמֶען די מְלוּכָה הָאבֶּען זִיךְ אִיהר בַּאלְד פָּארְגֶעשְׁטֶעלְט
דִי גְרֶאסְטֶע לַייט פוּן לִיסַאבָּאן אוּנ הָאבֶּען זִי גֶעבֶּעטֶען זִי זָאל מֶעהר נִיט
דֶערְלָאזֶען, אַז יוּדֶען אוּנ מַהְמַדַנֶער זָאלֶען דִיעֶנֶען בַּיי דֶער קְרוֹין. לֶעאָנָארַא
הָאט גֶעאֶנְפֶערְט אַז זִי הָאט שׁוֹין לַאנְג גֶעוָואלְט אַרוֹיס פַּטֶר׳ן די יוּדֶען, נָאר
בַּיי פֶערְנַאנְדֶ׳ס לֶעבֶּען הָאט זִי עֶס נִיט גֶעקֶאנְט פוֹעֶל׳ן. בַּיי זִיךְ אִין הַארְצֶען
הָאט זִי גֶעוואוּסְט אַז אָהן יוּדֶען וֶועט זִי נִיט קֶאנֶען אוֹיסְקוּמֶען, דֶערְפַאר הָאט
זִי נָאר לְפָנִים אָבְּגֶעזָאגְט דוֹן יְהוּדָה אוּנ דוֹן דָוִד נֶיגְרוֹ פוּן זֵייעֶרֶע שְׁטֶעלֶען,
אוּנ אוֹיפ׳ן רֶעכְטֶען אֶמֶת הָאט זִי אָהן זֵיי גָאר נִיט גֶעטְהוּן. לַאנְג הַאלְטֶען זִיךְ
הָאט זִי אָבֶּער נִיט גֶעקֶאנְט אוּנ אַז אֵיינֶער פוּן די פְּרִינְצֶען דוֹן זְשָׁאאַה הָאט
גֶעוָואלְט וֶוערֶען קֶאנִיג פוּן פָּארְטוּגַאל אוּנ דָאס פָאלְק הָאט גֶעהַאלְטֶען מִיט אִיהם
אוּנ צוּ לִיעבּ דֶעם אִיז גֶעוָוארֶען אַ אִינְוֶוענִיגְסְטֶער קְרִיעג צְווִישֶׁען די אַנְוָואהנֶער,
הָאט זִי גֶעמוּזְט אַוֶועק פוּן דֶער הוֹיפְּט שְׁטָאדט אוּנ קוּמֶען צוּ אִיהר אֵיידֶעם, צוּם
קֶאנִיג פוּן קַאסְטִילְיֶען, אוּנ אִיהם קְלָאמֶערְשְׁט אָבְּגֶעגֶעבֶּען זַיין יְרוּשָׁה. עֶס אִיז
שׁוֹין בַּיי זֵיי בֵּיידֶע כִּמְעַט אִין גַאנְצֶען פֶערְטִיג גֶעוָוארֶען דֶער פְּלַאן מֶען זָאל פוּן
בֵּיידֶע לֶאנְדֶער מַאכֶען אֵיין שְׁטַארְקֶע מְלוּכָה, נָאר פְּלוּצְלוּנְג אִיז די זַאךְ צוּ נִישְׁט
גֶעוָוארֶען אִיבֶּער דָאס רַבָּנוּת. אַז לֶעאָנָארַא אִיז גֶעקוּמֶען קֵיין קַאסְטִילְיֶען וֶוענֶען
מִיט אִיהר אוֹיךְ אַהִין גֶעפָאהרֶען אִיהרֶע גֶעטְרַייעֶ צְווֵיי יוּדֶען דוֹן יְהוּדָה אוּנ דוֹן
דָוִד נֶגְרוֹ. גְרָאד אִין דֶער צַייט הָאט מֶען אִין קַאסְטִילְיֶען בֶּעדַארְפְט מַאכֶען אַ נַייעֶם
לַאנְד־רַב, אוּנ לֶעאָנָארַא הָאט זֶעהר גֶעוָואלְט אַז די שְׁטֶעלֶע זָאל בֶּעקוּמֶען דוֹן
יְהוּדָה, וָואס אִיהם הָאט זִי מֶעהר לִיעבּ גֶעהַאט. זִי הָאט גֶעבֶּעטֶען דֶעם
קֶאנִיג, נָאר עֶר הָאט גֶעמוּזְט צוּ לִיעבּ טְהוּן דֶער קֶאנִיגִין בֶּעאַטְרִיף, וָואס
הָאט מֶעהר גֶעהַאלְטֶען פוּן דוֹן דָוִד נֶגְרוֹ. דָאס הָאט לֶעאָנָארַא׳ן שְׁטַארְק פֶערְ־
דְרָאסֶען אוּנ זִי הָאט פוּן אֵיין זַייט אָנְגֶעהוֹיבֶּען טְרַאכְטֶען זִי זָאל בֶּעסֶער שָׁלוֹם
וֶוערֶען מִיט דוֹן זְשָׁאאַה אוּנ פוּן דֶער אַנְדֶערֶער זַייט הָאט זִי גֶעוָואלְט אָנְמַאכֶען
אַ מְרִידָה אִין קַאסְטִילְיֶען אוּנ טֵייטְטֶען דֶעם קֶאנִיג. דוֹן יְהוּדָה הָאט אִיהר גֶע־
גֶעבֶּען אַללֶע עֵצוֹת, נָאר דוֹן דָוִד נֶגְרוֹ אִיז דֶערְפוּן גֶעוָואהר גֶעוָוארֶען בַּאצַייּ
טֶענְס אוּנ הָאט דֶעם קֶאנִיג מַצִיל גֶעוֶועהן פוּן אַ סַכָּנָה. לֶעאָנָארַא׳ן הָאט מֶען
אַיינְגֶעזֶעצְט אִין תְּפִיסָה אוּנ דוֹן יְהוּדָה׳ן הָאט מֶען גֶעוָואלְט הַרְגֶע׳ן. נָאר דוֹן
דָוִד הָאט זִיךְ פָארְט אָנְגֶענוּמֶען פַאר אִיהם אוּנ הָאט אִיהם אוֹיסְגֶעבֶּעטֶען פוּנ׳ם
טוֹיט. דֶער קֶאנִיג דוֹן זְשׁוּאַן הָאט זִיךְ נָאךְ דֶעם גֶעפְּרִיוְוט גֶעהן מִיט תְּקִיפוּת
אוּנ אָבְּנֶעהמֶען פָּארְטוּגַאל, נָאר עֶס אִיז אִיהם נִיט גֶערָאטְהֶען אוּנ אַזוֹי הָאט
עֶר צוּ לִיעבּ דֶעם רַבָּנוּת פֶערְלָארֶען אַ רֶעכְטֶע יְרוּשָׁה.

דִי קַאטָאלִישֶׁע גֵייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען דֶערְפִּיהלְט אַז אַצוּנְד הָאבֶּען זֵיי אַשְׁעַת הַכּוֹשֶׁר אָנְצוּטְהוּן דִי יוּדֶען צָרוֹת אוּנ זֵיי וֶוענֶען נִיט פוּיל גֶעוֶועהן אַרוֹיסְצוּוַייזֶען זֵייעֶר אַכְזָרִיוּת, גְלַייך וִוי זֵיי וָואלְטֶען אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף וִוילְדֶע חַיוֹת אוּנ נִיט אוֹיף מֶענְשֶׁען. אִים יָאהר 1389 הָאט אַגֵייסְטְלִיכֶער אָנְגֶערֵייצְט דִי אַנְוָואהנֶער פוּן פְּרָאג אוּנ גָאר אִין אַקוּרְצֶער צַייט הָאט מֶען אוֹיסְגֶעהַרְגֶ'ט עֶטְלִיכֶע טוֹיזֶענְד יוּדֶען, פַארְבְּרֶענְט זֵייעֶרֶע שׁוּלֶען, צוּרִיסֶען סִפְרֵי־תּוֹרוֹת אוּנ דֶער קֵייזֶער וֶוענְצֶעל אִיז גֶעשְׁטַאנֶען פוּן וַוייטֶען אוּנ הָאט גָאר נִיט גֶעקָאנְט הֶעלְפֶען. שְׁפֶּעטֶער מִיט אַפָּאר יָאהר הָאט דָאס אֵייגֶענֶע גֶעטְהוּן אִין סֶעבִילַא פֶּערְרַאן מַארְטִינֶעץ, אַגֵייסְטְלִיכֶער, וָואס זַיין נָאהמֶען שְׁפִּיעלְט אַגְרוֹיסֶע רָאללֶע אִין דִי שְׁוַוארְצֶע בְּלֶאטְלֶעך פוּן דֶער יוּדִישֶׁער גֶעשִׁיכְטֶע אִין שְׁפַּאנְיֶען. דָארְט אִיז נָאך גֶעוֶועהן פְּרִישׁ דֶער טוֹיט פוּן ר׳ יוֹסֵף פִּיגוֹן, מֶען הָאט נָאך גֶעדֶענְקְט וִוי דִי יוּדֶען הָאבֶּען פֶערְאָרֶעמְט דָאס לַאנְד דֶערְמִיט, וָואס זֵיי הָאבֶּען גֶעשִׁיצְט דוֹן פֶּעדְרָא אוּנ דוּרְך דֶעם הָאט לֶאנְגֶער גֶעדוֹיעֶרְט דִי מִלְחָמָה צְוִוישֶׁען בֵּיידֶע בְּרִידֶער, עֶס אִיז נָאך גֶעלֶעגֶען בַּיי אַללֶע אִין טַעַם דָאס גְרוֹיסְקַייט פוּן דִי יוּדִישֶׁע גְבִירִים, אוּנ דֶערְפַאר הָאט מַארְטִינֶעץ גֶעהַאט גֶענוּג מַאטֶערְיַאל אוּנְטֶערְצוּצִינְדֶען דֶעם עוֹלָם מִיט זַיינֶע דְרָשׁוֹת אוּנ הָאט אַזוֹי לַאנְג גֶעאַרְבַּייט בִּיז דָאס פָאלְק אִיז, דֶעם 15 מֶערְץ 1391 אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף דִי יוּדֶען מִיט אַשְׁרֶעקְלִיכֶע רְצִיחָה. דִי מְלוּכָה הָאט זִיך אָבֶּער אָנְגֶענוּמֶען אוּנ דָאס הָאט נָאך מֶעהר אוֹיפְגֶעבְּרַאכְט דִי אוּנְצוּפְרִיעֶדֶענֶע אוּנ עֶס הָאט זִיך אָנְגֶעהוֹיבֶּען אַשְׁחִיטָה. דֶעמָאלְט זֶענֶען בַּאלְד עֶטְלִיכֶע יוּדִישֶׁע חֲשׁוּבִים אַוֶועקְגֶעלָאפֶען צוּם קֶאנִיג הֵיינְרִיך דֶעם דְרִיטֶען אוּנ הָאבֶּען אִיהם פַארְשְׁטֶעהן גֶעגֶעבֶּען אַז דִי פָּאלִיצְיֶע פוּן סֶעווִילַא אִיז צוּ שְׁוַואך אוּנ קָאן זִיך נִיט אַרוֹיסְשְׁטֶעלֶען גֶעגֶען דִי רוֹצְחִים. דֶער קֶאנִיג הָאט אַרוֹיסְגֶעגֶעבֶּען אַבֶּעפֶעהל אַז עֶס אִיז אַחוֹב אוֹיף אַללֶע עֶדֶעללַייט צוּ בֶּעשִׁיצֶען דִי יוּדֶען אוּנ עֶס אִיז גֶעוָוארֶען שְׁטִיל. דָאס שְׁטִילְקַייט אִיז אָבֶּער נָאר גֶעוֶועהן אוֹיף אַקוּרְצֶער צַייט: מַארְטִינֶעץ הָאט נִיט אוֹיפְגֶעהֶערְט אַרַיינְצוּלָאזֶען גִיפְט צְוִוישֶׁען פָאלְק אוּנ פּוּנְקְט אִין דְרַיי חֳדָשִׁים אַרוּם הָאט זִיך דָאס פַייעֶר אַזוֹי צוּבְּרֶענְט אִין סֶעווִילֶע אַז עֶס אִיז שׁוֹין גָאר קֵיין מֶעגְלִיכְקַייט נִיט גֶעוֶועהן אָבְּצוּלֶעשֶׁען. מֶען הָאט גֶעמַאכְט אַתֵּל פוּן דֶער סֶעווִילַא'ר יוּדִישֶׁער קְהִלָּה וָואס אִיז בֶּעשְׁטַאנֶען כִּמְעַט פוּן דְרַייסִיג טוֹיזֶענְד יוּדֶען, פִיעֶר טוֹיזֶענְד זֶענֶען אוּמְגֶעקוּמֶען וֶוען מֶען הָאט דִי יוּדִישֶׁע גַאס אָנְגֶעצוּנְדֶען פוּן אַללֶע זַייטֶען, פִיעל וַוייבֶּער אוּנ קִינְדֶער הָאט מֶען פֶערְקוֹיפְט אוּנ אַוֶועקְגֶעפִיהרְט אִין דִי וַוייטֶע לֶאנְדֶער פַאר שְׁקְלַאוֶוען, דִי אִיבְּרִיגֶע הָאבֶּען זִיך גֶעמוּזְט טוֹיפֶען אוּנ צְוֵויי שׁוּלֶען פוּן סֶעווִילַא הָאט מֶען אִיבֶּערְגֶעמַאכְט פַאר

קִירְכֶען, פוּן דָארְט הָאט זִיךְ דָאס אוּמְגְלִיק צוּגָאסֶען אִיבֶּער גַאנְץ שְׁפַּאנְיֶען אוּנ כִּמְעַט אִין אֵיין יָאהר אִיז פוּן זִיבְּצִיג קְהִלוֹת ־קֵיין זֵכֶר נִיט גֶעבְּלִיבֶּען. אִין קָארְדָאבָּה, וואוּ דִי יוּדֶען הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט אָבְּטְרֶעטֶען פוּן דֶער אֱמוּנָה אוּנ ־קֵיין אֵיינְצִיגֶער הָאט זִיךְ נִיט עֶנְטְשְׁלָאסֶען אִיבֶּערְגֶעהן צוּם קְרִיסְטֶענְטְהוּם, הָאט זִיךְ יוּדִישׁ בְּלוּט גֶעגָאסֶען וְוי וַואסֶער; דָאס אֵייגֶענֶע אִיז אוֹיךְ גֶעשֶׁעהן אִין טוֹלֶעדָא, הָאטְשׁ דָארְט הָאבֶּען זִיךְ פִּיעל גֶעבַּאטֶעוֶועט דוּרְךְ דֶער טוֹיפֶע. אִין טוֹלֶעדָא אִיז אוֹיךְ אוּמְגֶעקוּמֶען דֶעם רָא"שׁ'ס אַאוּר־אֶענִיקֶעל, ר' יְהוּדָה בֶּן אָשֵׁר, מִיט זַיין גַאנְצֶער מִשְׁפָּחָה: עֶר הָאט פְרִיהֶער דֶערְהַרְגֶ'ט זַיין פְרוֹי מִיט דֶער שְׁווִיגֶער אוּנ דֶער נָאךְ הָאט עֶר זִיךְ אַלֵיין דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען. אַז דִי קְרִיסְטֶען הָאבֶּען זִיךְ שׁוֹין צוּהִיצְט, הָאבֶּען זֵיי גֶעוָואלְט מִיט דִי מַחְמַדְנֶער אוֹיךְ אַזוֹי שֶׁאהן אוּנ עֶהְרְלִיךְ אָבְּרֶעכֶענֶען, נָאר מֶען הָאט זֵיי דֶערְמָאנְט אַז אִין גְרַנַאדַה גֶעפִינֶען זִיךְ גֶענוּג קְרִיסְטֶען אִין דִי הֶאנְד פוּן דִי מַחְמַדְנֶער אוּנ מֶען טָאר מִיט זֵיי נִיט אָנְהוֹיבֶּען; דֶערְפַאר הָאבֶּען זֵיי שׁוֹין דֶעם גַאנְצֶען כַּעַס אוֹיסְגֶעלָאזְט נָאר צוּ דִי יוּדֶען.

חָאטְשׁ ־קַאסְטִילְיֶען אוּנ אַרַאגָאנְיֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן אָבְּגֶעטְהֵיילְט וְוי צְוֵויי בֶּעזוּנְדֶערֶע מְלוּכוֹת, הָאט דִי קְרַאפְט פוּן שִׂנְאָה אוּנ רְצִיחָה נִיט גֶעוָואלְט וִויסֶען פוּן ־קֵיין גְרֶענִיץ אוּנ גָאר גִיךְ הָאבֶּען זִיךְ אִין דֶער הוֹיפְּטשְׁטָאדְט וַואלֶענְסִיַא אוֹיךְ אָבְּגֶעזוּכְט בַּעֲלָנִים אוֹיף יוּדִישׁ לֶעבֶּען אוּנ פֶערְמֶעגֶען, אוּנ פוּן דִי פִינְף טוֹיזֶענְד יוּדֶען, וָואס הָאבֶּען דָארְט גֶעוָואהְנְט, אִיז ־קֵיין אֵיינְצִיגֶער נִיט גֶעבְּלִיבֶּען אוּנ פוּן זֵייעֶר גַאנְץ הָאבּ הָאט מֶען ־קֵיין פָאדֶעם נִיט אִיבֶּערְגֶעלָאזְט. פוּן דָארְט הָאט זִיךְ דָאס פַייעֶר אַרִיבֶּערְגֶעהַאפְּט אוֹיף דֶעם אִינְזֶעל מַאלְלָארְקַא אוּנ מֶעהר פוּן דְרַיי הוּנְדֶערְט יוּדֶען זֶענֶען גֶעפַאלֶען אִין דֶער הוֹיפְּטשְׁטָאדְט פַּאלְמַא. אָנְגֶעהוֹיבֶּען הָאט זִיךְ עֶס דָארְט פוּן אַ גֶעשְׁלֶעג, וָואס עֶס אִיז פָארְגֶעקוּמֶען צְווִישֶׁען אַ יוּדֶען אוּנ עֶטְלִיכֶע נַאסֶען־יוּנְגְלֶעךְ, אוּנ אוֹיסְגֶעלָאזְט הָאט זִיךְ עֶס מִיט אַ שְׁרֶעקְלִיכֶער שְׁחִיטָה אוּנ מֶען הָאט אוֹיךְ דֶערְהַרְגֶ'ט דֶעם רַב ר' אֶפְרַיִם גֶערוּנְדִי עַיִן וְוידַל. שְׁפֶּעטֶער מִיט דְרַיי טָאג פוּנְקְט אוּם שַׁבָּת וֶוען עֶס אִיז גְרָאד גֶעפַאלֶען אוֹיךְ אַ קְרִיסְטְלִיכֶער יוֹם טוֹב, אִיז דָאס פָאלְק אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיךְ אוֹיף דִי יוּדֶען פוּן בַּרְצֶלוֹנַה, נָאר דִי מְלוּכָה הָאט זֵיי פָארְגֶעשִׁיצְט אוּנ הָאט זֵיי בֶּעהַאלְטֶען אִין אַ פֶעסְטוּנְג. אַז דִי רוֹצְחִים הָאבֶּען אָבֶּער אָנְגֶעצוּנְדֶען דִי פֶעסְטוּנְג, הָאבֶּען פִיעל פוּן זֵיי אַלֵיין זִיךְ דָאס לֶעבֶּען גֶענוּמֶען אוּנ עֶלְף טוֹיזֶענְד זֶענֶען גֶעצְוואוּנְגֶען גֶעוֶועהן אִיבֶּערְצוּגֶעהן צוּם קְרִיסְטֶענְטְהוּם. דֶעמָאלְט אִיז אוֹיךְ אוּמְגֶעקוּמֶען דֶער בֵּן יָחִיד פוּן ר' חִסְדָאִי קְרֶשְׁקַשׁ, וָואס הָאט

גֶעזָאלְט דִי צַייט הַתוּנָה הָאבֶּען. אַזוֹי אִיז אוֹיךְ גֶעוָוארֶען אַסוֹף פוּן דִי יוּדִישֶׁע
קְהִלוֹת אִין לֶערִידַא אוּנ גֶערוֹנַא, פִיעל הָאט מֶען גֶעהַרְגֶ'ט, אַסַךְ הָאבֶּען
זִיךְ גֶעטוֹיפְט, אוּנ נָאר וֶועניגֶע אִיז גֶערָאטְהֶען זִיךְ צוּ בֶּעהַאלְטֶען אוּנ דֶערְנָאךְ
אַנְטְלוֹיפֶען, חָאטְשׁ קֵיינֶער הָאט נִיט גֶעוואוּסְט וואוּ עֶר קָאן רוּהִיג אֵיין קָאפּ
אַנִידֶערלֶעגֶען. גַאנְץ שְׁפַּאנְיֶען אִיז פוּל גֶעוֶועהן מִיט ווִילְדֶע צוּרֵייצְטֶע מֶענְשֶׁען,
וָואס הָאבֶּען אָהן רַחְמָנוֹת גֶעקוֹילֶעט אוּנ גֶערַאבֶּעוֶועט, אוּנ דִי יוּדֶען זֶענֶען בַּיי
זִיךְ אַזוֹי אַרָאבְּגֶעפַאלֶען אַז דִי אֵייגֶענֶע הֶעלְדֶען, וָואס הָאבֶּען, דַאכְט זִיךְ,
עֶרְשְׁט נִיט לַאנְג זִיךְ אַריינְגֶעמִישְׁט אִין אַללֶע ווִיכְטִיגֶע שַׁאֲלוֹת פוּן דֶער מְלוּכָה
אוּנ הָאבֶּען מִיט דֶער שְׁוֶוערְד אִין דֶער הַאנְד גֶעקֶאנְט שִׁיצֶען אַקֶאנִיג, הָאבֶּען
זִיךְ גֶעשְׁרָאקֶען פַאר'ן רוֹישׁ פוּן אַבְּלֶאטֶעל אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אַרוּמְגֶעבְּלָאנְקֶעט מִיט
מוֹרָא, ווִי אַחַיָה, וָואס מֶען יָאגְט זִיא נָאךְ אוּנ זִי ווֵייסְט נִיט פוּן וֶועלְכֶער זַייט
עֶס קָאן זִי טְרֶעפֶען אַקוֹיל.

נָאר אִין אֵיין פָּארְטוּגַאל זֶענֶען דִי יוּדֶען אָבְּגֶעהִיט גֶעוֶועהן פוּן אַזֶעלְכֶע
צָרוֹת, ווַייל דֶער קֶאנִיג דוֹן זְשָׁאַעָה דֶער עֶרְשְׁטֶער אִיז גֶעוֶועהן זֶעהר
בֶּעלִיעבְּט בַּיים פָאלְק אוּנ קֵיינֶעם אִיז גָאר דָארְט אוֹיף דֶער מַחֲשָׁבָה נִיט גֶע־
קוּמֶען צוּ טְהוּן אַזֵיינֶע זַאכֶען, וָואס זָאלֶען זַיין גֶעגֶען ווִילֶען פוּן דֶער מְלוּכָה.
דִי גַייסְטְלִיכֶע הָאבֶּען זִיךְ אֲפִילוּ דָארְט אוֹיךְ גֶעוָואלְט פְּרִיוֶוען מַאכֶען עֶפֶּעס
אֵיין אוּמְגְלִיק, אוּנ אַבִּיסֶעל הָאבֶּען זֵיי טַאקִי רֶעכְט גֶעהַאט: ווַייל פִיעל פוּן
דִי דָאזִיגֶע יוּדֶען, וָואס זֶענֶען אִין שְׁפַּאנְיֶען גֶעצְוואוּנְגֶען גֶעוֶועהן לְפָנִים וֶוערֶען
קְרִיסְטֶען זֶענֶען אַרִיבֶּער קִיין פָּארְטוּגַאל אוּנ הָאבֶּען זִיךְ אֶפֶענְטְלִיךְ אוּמְגֶעקֶעהְרְט
צוּ זֵייעֶר גְלוֹיבֶּען. אַוַדַאי הָאבֶּען דִי גַייסְטְלִיכֶע גֶעפָאדֶערְט מֶען זָאל אַזֶעלְכֶע
יוּדֶען בֶּעשְׁטְרָאפֶען. נָאר דֶער לַאנְד־רַב ר' משֶׁה דִי נַאוַארְרַא הָאט זִיךְ
פָארְגֶעשְׁטֶעלְט דֶעם קֶאנִיג אוּנ הָאט אִיהם דֶערְווִיזֶען אַז גֶעזִינְדִיגְט הָאבֶּען נִיט
דִי יוּדֶען וָואס מֶען הָאט זֵיי גֶענֵייטְהַת צוּ דֶער טוֹיפֶע אוּנ אַצוּנְד ווִילֶען זֵיי נִיט
נַארֶען דִי וֶועלְט. נָאר דִי וָואס הָאבֶּען זֵיי גֶעבְּרַאכְט דֶערְצוּ, ווַייל דִי פֶּאפְּסְטֶע
קְלֶעמֶענְטִי דֶער זֶעכְּסְטֶער אוּנ בָּאנִיפַאצִיוּס דֶער נַיינְטֶער הָאבֶּען
שׁוֹין לַאנְג אָנְגֶעזָאגְט אַז מֶען טָאר דִי יוּדֶען מִיט גֶעוַואלְד נִיט טוֹיפֶען. דֶער
קֶאנִיג הָאט גֶעהֵייסֶען מֶען זָאל דִי גֶעטוֹיפְטֶע יוּדֶען לָאזֶען פְרֵיי אִיבֶּערְגֶעהְן
צוּרִיק צוּם יוּדֶענְטְהוּם, אוּנ אַחוּץ דֶעם הָאט עֶר גֶעלָאזְט דִי בֶּעפֶעהלֶע פוּן דִי
פֶּאפְּסְטֶע פֶערְאֶפֶענְטְלִיכֶען אִין אַללֶע שְׁטֶעדְט, כְּדֵי דָאס פָאלְק אַלֵיין זָאל אַרוֹיס־
זֶעהן אַז דִי הֵיילִיגֶע פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דֶעם קִירְכֶע ווִילֶען נִיט לֵיידֶען מֶען זָאל
אִיהר בְּרֶענְגֶען אַזֶעלְכֶע קָרְבָּנוֹת. קוֹים אִיז מֶען אִין שְׁפַּאנְיֶען דֶערְפוּן גֶעוָואהר

געוואָרען, האָבען זיך אַללע געטויפטע פון דאָרט געלאָזט קיין פּאָרטוגאַל.

אין פראַנקרייך האָבען זיך אויך דערמאָלט די יודען ניט געקאָנט אויסדרעהען פון דער צרה, אונ אַז דאס פאָלק האָט זיך דערוואוסט ווי אַזוי מען האָט בעהאַנדעלט זיי אין שפּאַניען זענען זיי דאָרט אויך ניט זיכער געוועהן מיט'ן לעבען. צו וואס זיך צו צוטשעפּען – איז געוועהן גענוג סבות, ווייל די יודען האָט מען איינגענטליך אַריינגעלאָזט קיין פראַנקרייך נאָר אויף אַ בעשטימטער צייט, אַללע מאָל פלעגען זיי זיך אָבבעטען אויף ווייטער, קיין ערד האָבען זיי, ביי אַזאַ אופן, ניט געקאָנט קויפען אונ זייערע אַללע בעדאַרפעניסען האָבען זיי געצויגען פון פּראָצענט. אַוודאי האָבען זיי זיך מיט אַזאַ פּרנסה ניט געקאָנט קונה אַהבה זיין, אונ דאס פאָלק האָט גאָר ניט געוואָלט פאַרשטעהן אַז זיי האָבען קיין אַנדער ברירה ניט אונ האָבען אויף זיי געקוקט ווי אויף הויטשינדער. דערצו האָט זיך געמאַכט נאָך אַ מעשה, וואס אַ רייכער יוד דעניס מאַשאָל האָט זיך געטויפט אונ איז באַלד פערשוואונדען געוואָרען. דער עולם האָט אָנגעהויבען מומלען אויף די יודען אונ שרייען אַז זיי האָבען איהם דערהרג'ט אָדער אַוועקגעפיהרט ערגיץ אין אַ ווייט לאַנד. מען האָט געמאַכט איין אַסיפה פון גייסטליכע אונ מען האָט עטליכע יודען פערמשפט צום טויט, נאָר דער סענאַט האָט זיי געשענקט דאס לעבען אונ האָט זיי נאָר געהייסען האַלטען אין תפיסה, ביז דער פערשוואונדענער דעניס מאַשאָל וועט ניט צוריקקומען. מיט דעם משפט זענען אָבער די יודען נאָך ניט אָבגעקומען: די שונאים האָבען ערשט רעכט געאָפּענט די מיילער אונ האָבען דעם קאָניג קאַרל דעם זעכסטען אַרויסגעבראַכט דאַרויף, ער זאָל דעם 17 סעפּטעמבער 1394 אונטערשרייבען אַ בעפעהל אַז די יודען מוזען אין גאַנצען אַרויס פון פראַנקרייך, אונ אַזוי ווי די צייט, וואס זיי האָבען נאָך געהאַט רעכט דאָרט צו בלייבען, איז נאָך ניט איבערגעגאַנגען, האָט ער זיי אויסגערעכענט אַ גאַנצ'ן צעטעל פון צונות. פונקט אום יום כפור, ווען די יודען זענען געזעסען אין די שולען פערשמאַכט פונ'ם תענית, האָט מען זיי איבער געגעבען דעם קאָניג'ס בעפעהל, אונ ניינציג יאָהר נאָך דעם ערשטען אַרויסטרייבען האָבען זיי ווייטער געמוזט אָנהויבען וואַנדערן אונ זוכען זיך אַ נייע היים. איבריגענס האָט זיי קאַרל דער זעכסטער אַרויסגעוויזען מעהר יושר ווי פיליפּ דער פיערטער אַמאָל: ער האָט זיי געגעבען גענוג צייט זיי זאָלען קאָנען איינמאָנען זייערע הובות, אונ די מלוכה האָט אַלליין אַכטונג געגעבען אַז קיינער זאָל ביי זיי ניט צונעהמען זייער פערמעגען. ביז צום יאָהר האָבען די יודען אַוועקגעוואָרפען פראַנקרייך,

נָאר אַז זַיי זֶענֶען שׁוֹין גֶעוֶועהן פוּן יֶענֶער זַייט זֶענֶען זַיי עֶרְשְׁט גֶעוָוארֶען הָשׁוּבְ'עֶר אוּנ פִּיעל פְּרִיצִים הָאבֶּען נִיט גֶעוָואלְט אַוֶועקְלָאזֶען דִי יוּדֶען פוּן זַייעֶרֶע שְׁטֶאדְט, אוּנ אֲפִילוּ דֶער פַּאפְּסְט אִין אַבִינְיָאן הָאט פֶּערְלַאנְגְט, אַז דָארְט זָאלֶען בְּלַייבֶּען עֶטְלִיכֶע יוּדִישֶׁע מִשְׁפָּחוֹת. דִי פְרַאנְצֶאזִישֶׁע יוּדֶען הָאבֶּען זִיךְ צוּשְׁפְּרֵייט אִיבֶּער דַייטְשְׁלַאנְד אוּנ אִיטַאלְיֶען אוּנ הָאבֶּען זִיךְ בֶּעזָאנְדֶער בֶּעזֶעצְט אִין דִי שְׁטֶאדְט אַסְטִי. פָּאסַאנַא אוּנ מָאנְקַאלְוָוא, נָאר קֵיין רוּהֶ הָאבֶּען זַיי אִין עֶרְגֶיץ נִיט גֶעפוּנֶען, וַוייל אִין גַאנְץ אֵייראָפַּא אִיז כִּמְעַט נִיט גֶעוֶועהן אֵיין וִוינְקֶעל, וואו דָאס פַייעֶר פוּן שִׂנְאָה הָאט נִיט גֶעבְּרֶענְט אוּנ וואו דִי יוּדֶען זֶענֶען נִיט גֶעוֶועהן אַרוּמְגֶערִינְגֶעלְט מִיט רוֹצְחִים. עֶס אִיז מְקוּיָם גֶעוָוארֶען דָאס נְבִיאוּת פוּן עָמוֹס, וָואס הָאט פָארְאוֹיס גֶעזָאגְט, אַז עֶס וֶועט קוּמֶען אַ צַייט פַאר דִי יוּדֶען, וֶוען זַיי וֶועלֶען אַנְטְלוֹיפֶען פַאר אַ לֵייבּ אוּנ עֶס וֶועט זַיי אַקֶעגֶענְקוּמֶען אַ בֶּער, זַיי וֶועלֶען זִיךְ וֶואלֶען אָנְשְׁפַּארֶען אוֹיף אַ וַואנְד אוּנ פוּן דָארְט וֶועט אִיהם אַבִּיס טְהוּן אַ שְׁלַאנְג". דָאס אוּמְגְלִיק אִיז נָאךְ אָבֶּער גְרֶעסֶער גֶעוֶועהן, וָואס דִי אַלֶע לֵייבֶּען, בֶּערֶען אוּנ שְׁלַאנְגֶען זֶענֶען גֶעוֶועהן אֵיינֶענֶע: כִּמְעַט אַלֶע צָרוֹת, וָואס דִי יוּדֶען הָאבֶּען גֶעמוּזְט אוֹיסְשְׁטֶעהן אִין דֶעם פִינְפְצֶעהְנְטֶען יָאהר הוּנְדֶערְט, הָאבֶּען זִיךְ גֶענוּמֶען פוּן מְסִירוֹת, וָואס גֶעטוֹיפְטֶע יוּדֶען הָאבֶּען גֶעגֶעבֶּען אוֹיף זַייעֶרֶע גֶעוֶועזֶענֶע-בְּרִידֶער, אוּנ עֶס הָאט זִיךְ אָבְּגֶערוּפֶען דִי אַלְטֶע קְרַאנְקְהַייט וָואס יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא הָאט זַיי נָאךְ בֶּעקְלָאגְט מִיט דִי וֶוערְטֶער: „מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ", דַיינֶע צוּשְׁטֶערֶער אוּנ פֶערְווִיסְטֶער קוּמֶען טַאקִי פוּן דִיר אַרוֹיס!

רעגיסטער

פֶערְצֵייכְנִים פוּן אַלֶע נָאהמֶען וועלְכֶע קוּמֶען פָאר אִין דֶעם צְוֵוייטֶען בַּאנְד.